

ADY

ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI

ADY ENDRE ÖSSZES MŰVEI

FŐSZERKESZTŐ

FÖLDESSY GYULA

ÉS

KIRÁLY ISTVÁN

1973

ADY ENDRE

ÖSSZES PRÓZAI MŰVEI

ÚJSÁGCIKKEK, TANULMÁNYOK
IX.

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE
VEZÉR ERZSÉBET

1973

KÉSZÜLT A PETŐFI IRODALMI MÚZEUM MUNKATERVÉNEK KERETÉBEN

Lektorálta
SCHWEITZER PÁL

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1973

Printed in Hungary

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1907 október — december

64436

I. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Caruso, Caruso, Caruso

Caruso, minden szájon a Caruso neve, mert itt van, s mert ő seholse imponálhat még úgy, mint a mindenféle tenoristák országában. Hódoljunk mi is nem előtte, de a közönség előtt, mely úgy döntött, hogy az ő lábai elé heveredik. Brisztolbeli udvartartása szédítő s még szédítőbbek a négyszáz koronák, amelyek ilyen szegény városban ilyenkor fillérek könnyűségével ömlenek. De miért kell megtudnunk, hogy ő rajzól, gordonkázik s elítéli a marokkói pacifikálást? Családja, kalandjai, passziói, életrendje miért komplikálják a mi egyébként is problémákkal és szenzációkkal komplikált életünket. Varázsos ember a színpadon, csodálatos hangja van, helyes, jó, de ezért fizetjük. S ha nem varázsos ember, ha a hangja se csoda, akkor is megéri a pénzt annak, aki kiadta, mert volt neki, a Caruso tenoristahíre. De tessék megérteni: nekünk nem az ünnepeelt férfit, nem az érdekes, nagy jövedelmű, hisztériás gusztusú Caruso a vendégünk. A mi vendégünk egy torok, ha úgy tetszik: egy Torok. Gyöngé, olcsó, sajnálnivaló, a négyszáz koronák dacára is szegény ember az, aki Caruso nevét másként fordítja magyarra, mint Torok. Torok úr megérkezett, éljen, s most már csak az a kérdés, hogy csakugyan torok-e?

II.

Mikor Rothschildék lumpolnak

A bécsi Rothschildoknak, ha igaz, majdnem tizenkét milliárdnyi vagyonuk van. Hazai, magyar fölfogás szerint ilyen vagyonos embereknek lumponiok kell. De Rothschildék nem rombolnak kávéházakat, nem muzsikáltatják magukat. Kártyázni nem szoktak s a szerelem még sohse csinált pazarlót egy Rothschildból sem. Hogyan mulatnak hát Rothschildék a magyar klerikálisok legsötétebb hírlapja szerint? A Rothschildok vagyonuk rengeteg kamatából — a szociáldemokráciát támogatják. Most már vagy ostoba az a lap, amely ilyet le mer írni, vagy pedig a Rothschild-

dok Európa legutolsó lumpjai. Mert sokféleképpen lehet ostobaságot csinálni, de ilyenre a legkönnyelműbb lumpok se képesek, mint ezek a Rothschildék.

III.

A hamis Pommeryk

E boldogtalan Budapesten mintha egyenesen azért élnének az emberek, hogy egymás illúzióit tépjék. Tudós professor Schwartz, Gusztáv is micsoda rosszat tett, hogy leleplezte a hamis Pommerykat. Még eddig legalább azoknak volt egy kis mámoruk s úri elégtételük, akiknek francia pezsgőre telt. Most ezek is Budapest kételkedőinek, kijózanodottjainak, bánatosainak légióit szaporítják. Miért álcázzon le szép hamisságokat ebben a városban az ember, ahol olyan kevés a szép hamisság. Hamis a politikánk, a kultúránk, az istenességünk, mindenünk. Hát nem természetes, hogy ennyi csunya hamissághoz hamis francia pezsgőt iszunk?

IV.

Prohászka és Bethlen

Prohászka püspök művei hír szerint román nyelven is meg fognak jelenni. Ugyancsak hír szerint az oláh nép epedve várja e műveket, melyek a klerikalizmus magas iskolájából valók. Egyszer, régen Bethlen Gábor lefordíttatta román nyelvre a bibliát. Nagy gondolata volt a nagy fejedelemnek: meghódítani a román népet a protestantizmusnak. Persze, hogy nem sikerült, s persze, hogy Prohászkanak több szerencséje lesz, mint Bethlennek. Ha Bethlen terve a Bethlen idejében sikerül, kiszámíthatatlan lökést kap Európa e részén a haladás. S hogy milyen szerencsétlenül lassú tempó a haladásé, az fogja legszomorúbban igazolni, hogy Bethlen után évszázadokkal könnyebb azt a sötétséget szolgálni, mely már Bethlen idejében tűrhetetlen volt.

BN 1907. október 1.

Lellei

2. A KÁLVINISTA KARDINÁLIS

Tisza István nem szűnik meg meglepetésekkel szolgálni barátainak és ellenségeinek, híveinek és gyűlölőinek. És mindig az ellen-ségének szolgál kellemes meglepetésekkel, és mindig a tisztelőit

önti nyakon hideg vízzel. Ez már így van; erre be kell rendezkedni az ellenmondásokkal csordulásig teli magyar közéletben. Most a dunántúli református egyházkerület őszi közgyűlésén — Pápán — a szekularizáció ellen beszélt. Leintette a mozgalmat, és leintette a mozgalmat megindító református papságot. Károsnak és veszélyesnek tartja a kérdés felvetését; ő is látja az ultramontanizmus veszélyeit és saját egyháza papjainak szorongatottságát és szegénységét, de nem szabad úgy feltűnnie a dolognak, mintha a református papság irigykednék a katolikus papság vagyonára; nem szabad elidegeníteni a klerikalizmus miatt aggódó katolikusokat.

Oh mi szeretnénk Tisza Istvánról mindig azzal a tisztelettel beszélni, amelyet az ő tiszteletet érdemlő — konzervatív — egyénisége megérdemel. De ez után a rendíthetetlen fenségű és bíbornoki hidegvérű pápai szózat után keserűen azt kell mondanunk, hogy így beszél egy úr, akinek tízezer holdja van. Aki várhat holnapig és holnaputánig, aki akadémikus, bölcs vitákat folytathat a klerikalizmusról, mert a klerikalizmus ütéseit soha a testén nem érzi, és aki a maga tízezer holdja közepén talán egy percre sem érezte még, mit érezhet a saját egyházának egy szegény papja, aki maga is nyomorog, aki látja maga körül a nép földtelen nyomorúságát [*], és aki látja, hogy az öccse, a fia egy nyomorúságos tanári állást se kaphat, mert Barkóczy úr számon tartja a tanárok vallását. Oh istenem, "káros és veszélyes a kérdés felvetése". A klerikalizmus szorongatásától már véres a torka ebben az országban mindennek, ami liberálisabb időkből megmaradt, és Tisza István mégis a saját papjaira rivall rá, hogy miért kezdenek háborút. A báránnyra mördül rá, hogy miért zavarja a farkas vizét. És hogy a liberális katolikusok elidegenednek a klerikalizmus elleni küzdelemtől? A liberális katolikusok örömmel fogadták a református papok akcióját. Akiket ez az akció elijeszt, azoktól úgy sem lehetett semmit sem várni a klerikalizmus elleni küzdelemben; azok csak annyira voltak liberálisok, mint ahogyan Tisza István liberális. És ha Tisza István nem néz körül és nem döbben meg attól, hogy kik ujjonganak a beszédén, akkor a szegény református papok körül fognak nézni és látni fognak. És semmi sem változtatja meg bennük azt a megismerést, hogy a vallás közössége, amely őket Tisza Istvánhoz csatolja, nem elég erős kötelék; hogy sokkal erősebb kapcsolatok vannak a velük együtt nyomorgó és pusztuló néphez fűzve. Hogy Tisza István is inkább tízezerholdas, mint kálvinista, hogy nekik is radikálisoknak kell lenniök, ha kálvinisták akarnak maradni. Tisza István pedig — ha még egyszer-kétszer nyakon önti híveit egy kis hideg vízzel — lehet egyelőre lelki vezére a Zichy János és Szüllő Géza konzervatív szemlé-

jének, idővel pedig vezére egy konzervatív pártnak, ha akadnak emberek még a tízezerholdasokon kívül, akik ennek az országnak a nyomorúságait konzerválni akarják.

BN 1907. október 2.

3. PÜSPÖK URAK KÖRÚTON

Magyarországot megint bérmlájk

Ősz van. Magyarországon vagyunk, ügyetlen, szegény, furcsa városkákban. Erdélyben, a Tisza mellett, túl a Dunán vagy a Délvidéken, mindegy. Várják a püspököt, mert most megint bérmlájk van Magyarországon püspökei. Szép idő, aranyos ragyogás, nyugalmas, jóleső melankólia. Nizzában s a Riviérán gyakoriak az ilyen napok, s ilyenkor fogékony a lélek.

Lobogós, virágos, szőnyeges a városka, s a diadalkapu körül izeg-mozog minden épkézláb ember: érkezik a püspök. Városi díszfogat vagy grófi kocsit várja, s viszi a kastélyba a püspököt. Ha nincs kastély-ura a városkának, dízsátort emelnek. S következik a nagyszerű ceremónia, alázatos sorakozása minden rendűeknek az egyházfejedelem színe elé. Jönnek a főispán, alispán polgármester, hitközségi elnök. Jönnek a többi egyházak pásztoraik és gondozói. Jönnek a kálvinisták, unitusok, esetleg keletiek, luteránusok és zsidók. Az augurok összemosolyognak, s az üdvözlő beszédekre a püspök kegyesen és komolyan jelenti ki: mindannyian egy atyának fiai vagyunk, s a közös cél: az erkölcsi és társadalmi rend, az istenfélelem és üdvösség munkálása. A püspök úr titkársa olvassa a helyi lapokat. Az összes lapok hozsannát kiáltanak a bérmlájk püspök elé. Hangsúlyozzák, hogy a nyugtalanság e napjaiban egyetlen kőszikla a vallás. Jelen van a kerület képviselője, esetleg zsidó vagy kitért zsidó. Főlkéri a püspököt a városban levő szobor vagy szobrok megtekintésére. A püspök odakocsizik a vértanú-szobor vagy Kossuth-szobor elé, s imádkozik. A legnyakassabb kálvinista parasztnak is ömlik a szeméből a könny. A püspök lábai előtt hever az egész megilletődött városka. A környék intelligenciája is a városban időzik, hogy megerősödést vigyen szét a nyomortól és szocializmustól megrendült falvakba.

Ezek után a püspök bérmlájk, ebédet ad, s az igaz ügy titkos, helyi vitézeivel tesz bizalmas megbeszéléseket. A katolikus körbe, a legényegyletbe, a keresztény szocialisták egyesületébe természetesen ellátogat a püspök. Főzöldül a pápai himnusz, s a püspök

áld, áld, áld. Bandérium, harangzúgás, fehér ruhás leányok, dalárda, tűzoltóbanda két-három napig. Felekezeti különbség nélkül borulnak egymás nyakába az emberek.

Mi lesz ebből a szerencsétlen országból, Magyarországból?

BN 1907. október 3.

A. E.

4. PÁRIZSI LEVÉL

Elnök és bíbornok

A francia Akadémia a hagyományok, főbástyája, s a francia Akadémia, ahányszor csak teheti, borsot tör a radikális Franciaország orra alá. Ilyen kötekedés volt egy kicsit, amikor az Akadémia, melynek bíbornok volt az alapítója, s bíbornok-tagja mindig van, halhatatlanjai közé fogadta Mathieu bíbornokot. Ez az Egyház és Állam nagy válópörének legizgalmasabb korszakában történt, s lehetetlen volt meg nem látni benne a tüntetést. Az új akadémikusnak azonban kötelessége megválasztása után a francia államfőt meglátogatni s bejelenteni megválasztását. Telt, telt az idő, s Mathieu bíbornok feléje se nézett Fallières elnöknek. Ez nagy szenzáció volt, s már arról beszéltek, hogy az Akadémia követi az Egyház példáját, s ő is szakít az Állammal. Azonban a szelíd Mathieu bíbornok meggondolta magát, s hosszú hónapok után bejelentette látogatását az Elnöknek. Az Elnök vidéken üdült, s hogy Mathieu-t fogadhassa, bejött egy napra Párizsba. A találkozás nagyon szívélyes lehetett, s ismét csak azt bizonyítja, hogy Róma papjai inkább diplomaták, mint harcias katonák.

Francia és magyar képviselők

A francia képviselők szótöbbséggel s váratlanul fölemelték a fizetésüket. Évi csekély hatezer frankkal kapnak többet azóta, mint addig kaptak. Ám az ország nem fogadta túlságosan elragadtatva, jó kedvvel a honatyák ötletét. A szocialista képviselők, akik különben is a javaslat ellen szavaztak, voltak az elsők, akik lemondtak a fizetéstöbbletről pártcélokra. Ez kínos és fájó példa volt, de a közvélemény zúgott, parancsolt. Azóta nap mint nap lemond egy-egy képviselő, fájó szívvel, de lemond a hatezer frankról. Odaadják a kerületük szegényeinek, egyéb jótékony célra, s már-már alig van pár tucat képviselő, aki bátran meri fölvenni

s elkölteni a hatezer frankot. Zúghatna-e, tiltakozhatnék-e nálunk olyan erősen a közvélemény, hogy a mi képviselőinknek törvényes ezrekről legyen szívük lemondani?

Az erkölcsös Párizs

Francia törvények és szokások szerint élénken tárgyalnak a francia bíróságok házasságtörési pereket. A házasságtörőket azután, ha bűnük bebizonyul, el is ítélik két franktól ötven frankig terjedő pénzbüntetésre. És most ördög tudja, mi ütött a francia bírákba, nyolc-húsz napi fogságbüntetést kezdenek kiróni a házasságtörőkre. Párizs kezd nagyon erényes lenni, s miközben az új humánus házasságtörvény készül, még utoljára alaposan lakolnak, akik a házassági törvény ellen meggondolatlanul vétkeznek. Más-különb is erényes rohamok jelentkeznek a párizsi bírákon. Újabban például nagyon szigorú a bíróság az Alfonzokkal, a kitarított szép férfiakkal szemben. Egyszerűen kitiltják őket Párizsból, ha a törvényekkel összeütközésbe jönnek. El lehet képzelni, hogy a jó francia vidék micsoda lendületet fog nyerni, ha az összes párizsi Alfonzokat a vidékre viszik ki.

Párizs, szeptember 30.

BN 1907. október 3.

— *n.*

5. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Roda Roda és a katonák

Roda Roda tartalékos huszárfőhadnagy maradt, amikor kardját írotollal, szopora és lármás írotollal (hogy szépen beszéljünk) cserélte föl. Hogy milyen író, mennyire író Roda Roda, az nem tartozik ide, s nem tartozik a 38-ik hadosztály-tüzérezredre sem. De okvetlenül sokan emlékeznek még arra, miként tudatta minden ismerősével az újságokban Roda Roda, hogy egy hölgyvel (mellesken: egy bárónóvel) szabad házasságra lépett. Katonáék föl-szisszentek erre a borzasztó istentelenségre s csúnyaságra. Becsületbíróság (vagy hogy nevezik a katonák, nem tudjuk) ült össze, s kimondta, hogy Roda Roda súlyosan vétett a katonatiszti

kar becsülete és méltósága ellen. Mire a hadügyminiszter fogta magát és a Roda Roda kardbojtját, s a főhadnagyi rang elvesztésére ítélte az író. Az ám: titokban akármennyi maitresse-t tartani, ez katonás, szép, úri és megengedett dolog. De szabad házasságra lépni, hűségesen összeállni, s a szeretőt úgy szeretni, mint feleséget, jobban mondva: a feleséget, mint szeretőt — ez iszonyú bűn a katonáéknál. Micsoda morál, mocsoda ostobaság, micsoda gyáva-ság ez. S a legfurcsább és legszomorúbb az, hogy az affér közepette Roda Roda is meggondolta a dolgot. Elfogyott az ereje dacolni a társadalommal, s törvényesen feleségül vette — a feleségét. A kato-naság ezt nem vette tudomásul, ítél, sőt esetleg súlyosító körülménynek számította be ezt az utólagos esküvőt.

II.

Tolsztoj — Apponyi ellen

Az erkölcsi világban (így tanítottak valaha bennünket jó tanáraink) isteni törvények működnek. Ezek a törvények néha szabálytalanoknak tetszenek, de mindig igazságosak. Ime, Björnson után Tolsztoj Leó gróf is azt vallja, hogy humanizmusnak, haladásnak nem sok öröme telhet olyan emberben, mint Apponyi. Már az majdnem mellékes, hogy véletlenül rossz argumentumokkal dolgoznak ezek a világbíró nagy szellemek. Olyan argumentumokkal, amelyek itthon meg nem érdemelt babérokhoz juttatják Kalksburg magyar hadtestparancsnokát. De mit mondhatnának Apponyiról a Björnsonok és Tolsztojok, ha úgy ismernék, mint mi. Ha igazi bűneit, feketeségét, fatális kultúrarontó szerepét ismernék. Mindegy: már az nagy dolog, hogy a mi boxer-nagyjainkat ellen-őrzik. Magyarországot s népét nem ronthatják meg a kultúremberiség tiltakozása nélkül. Bizonyos, hogy Tolsztoj is vén balga, agyalágy bolond, ugy-e? Csak tessék így folytatni a mai társadalom, a mai kultúra nagyjainak megítélését. Björnson, Tolsztoj után majd megszólalnak talán a többiek is, s mi valamennyit lehülyézzük. Végre azután csak a magyar glóbus fog maradni s egyetlen nagy elme a világon: Apponyi, Apponyi, a bő szóköpesnek, a semmi föltalálásának nagy mestere, a daliás, vén, világi jezsuita; éljen.

BN 1907. október 4.

A. E.

6. ELTÚNT FIATAL, POÉTA

Juhász Gyula ismét eltűnt — A lévai rendőrségnek bejelentette, hogy öngyilkos lesz — Édesanyja táviratban tudakozódik — Semmi bizonyos az eltűnt fiatal költőről

Léváról sürgönyzik, hogy a lévai piarista gimnázium fiatal világi tanára, Juhász Gyula, a poéta, eltűnt. Levelet hagyott hátra, s ez a levél azt sejteti, hogy Juhász le akar számolni az élettel, öngyilkos lesz.

Juhász Gyula a fiatal magyar poéták elitjéből való. Van egy nagy bűne, mely bárhol, kultúrországban, nagy erénnyé váltódónék: a szinte beteges szenzibilitás. Magyar, hogy úgy mondjuk, tősgyökeres magyar legény, szegedi. De terhes örökségül kapott lelki előkelősége, ifjú álmái, idegen, igazi literatúrákból vett olvasmányai megtévesztették. Az utolsó évtizedben különben szórványosan nálunk is gyúltak lidérc-tüzek. Úgy hisszük, hogy sokan járták meg kegyetlenebbül is, mint Juhász Gyula. Írók és művészek, akik azt hitték, hogy Magyarországon is virrad. Végre is Juhász Gyula még gyermek-ember s érdekes, szép versei is egyelőre csak erős ígéretek. De vádaskodnunk az esetleg halálba indult emberrel szemben nem szabad. Az ő lelke az övé volt, s az ő fátuma az is, ha fiatalon már kétségbeesett.

Félteni már régen féltettük, első versei óta, melyek a Budapesti Naplóban jelentek meg, s a verseket kísérő levelek miatt, melyeket ismeretlenül Ady Endréhez — kit szeretettel vallott mesterének — írt. Ezekben a levelekben már nyugtalanítóan sír, jajveszékel egy önmagát féltő lélek.

Szeretett volna Budapestre, megértők, támogatók közé kerülni. A vidék a maga nagy semmit sem akarásával s érzéketlen, hideg, taposó, nyugodt életével majdnem örületbe kergette[*]. Tavaly Máramarosszigeten volt tanár, s onnan is eltűnt egy szép napon. Megírták ezt akkor a lapok, megírtuk mi is, s már akkor katasztrófára gondoltunk. De Juhász Gyula lecsöndesedett, megbékült egy kicsit, s hála istennek, nem történt baj. Máramarosszigetről Lévára ment tanárnak, ismét hinni kezdett és írt. Közben föllátogatott Budapestre, szívesen fogadtuk, de a személyes ismeretség csak erősítette sokunkban azt a gyanút, hogy a fiatal poéta az egyensúlybúvészetet nem sokáig bírja. Talán Budapesten sem talált mindent és mindenkit olyannak, mint nekikészülve őhajtotta. Verskötetét csak alkuvások, nehézségek s kínos tárgyalások után jelentethette meg egy generózus szegedi nyomdában. Legalább azt mondják, hogy a kötet már kész, de látni sehol se látjuk. Szinte

szökve utazott el Budapestről, s nemsokára megint Ady Endrének írt egy panaszos levelet. Önsorsával sírva tréfálkozó, öngyilkosságra célzó, reménytelen, furcsa levelet. Versei, melyeket hűségesen küldözgetett nekünk, az utolsó időkben elmaradtak. A lévai rendőrség olyan levél birtokába jutott, melyben Juhász Gyula kereken, világosan bejelenti, hogy megöli magát. Szegény édesanyja, akit a lévai rendőrség táviratban értesített, ma a következő sürgőnyt küldte Szegedről hozzánk:

„*Mit tudnak Juhász Gyuláról, eltűnt. Juhászné.*”

Mi annyit tudunk csak, amennyit megírtunk, s nem tudunk Szegedre megnyugtató választ küldeni.

BN 1907. október 4.

7. MAGYARORSZÁG ÚJJÁSZÜLETÉSE

Most már egészen megnyugodva tekintünk a pécsi kongresszus felé. Rendben van minden; már szidják őket, a világosság emberei tehát jól dolgoznak. Szidják őket. Sőt, ami több: megállapítják róluk, hogy le vannak győzve. Önök csodálkoznak? Ne csodálkozzanak. Prohászka győzte le őket. . Ezt mondják odaát. Rendben van. Ezt nyugodtan tudomásul vehetjük. Majd mikor az apologetika tankönyve a tudomány mérlegén többet fog nyomni, mint a matematika könyve, akkor igaz lesz, hogy Prohászka legyőzte a progresszió embereit. Addig hadd ujjongjanak odaát; a szívükben úgysem lehet más, mint elfogódás és riadt félelem. Mert Pécsen ismét kiderült, hogy Magyarországon megvan az anyagi és a szellemi megújulás minden feltétele. Szellemi értékekben, erkölcsi erőben, munkakedvben gyönyörűségeen gazdag tábor ment el a pécsi kongresszusra a világosság, a haladás és a kultúra lobogója alatt. És nincs itt félelem sem. A tudománynak ez a csapata bátor és erős. A tudományos mérkőzésben, a szellemi fegyverekkel vívott harcban már az övék a győzelem. Eljön az idő, mikor a politika harcában is az övék lesz. Az az idő lesz Magyarország újjászületése.

BN 1907. október 6.

8. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Piccolo ügye

Il Piccolo: olasz lap, nacionalista—liberális lap, haragosa a szocialistáknak, Ausztriában, Triesztben. Történt, hogy Trieszt népét a kenyérdrágaság miatt népgyűlésre hívták meg a szocialisták. Nemcsak elvtársak jöttek el, lévén a kenyér nem ridegen proletárkérdés, de a polgárság ezrei is. S végén a gyűlésnek a mob lett az úr, végigzúgta, tépte az utcákat, boltokba betört, rabolt és rombolt. A rendőrség, az a jó rendőrség, mely Triesztben olyan, mint Párizsban s Budapesten, mint Kisinevben, nyomozni kezdte először is a fölbujtókat, az izgatókat. Mintha kellene oda izgatás, ahol a kenyérről van szó, s ahova egyszerű meghívásra tízezrek csődülnek össze. Ausztriában a tanúzási kényszer szigorúbb, mint bárhol, tehát a rendőrség zseniálisat gondolt. Megidézte a Piccolo riportereit, akik voltak a népgyűlésen, hogy valljanak, miket beszéltek, mikkél bujtogattak a népgyűlés szocialista izgatói. Trieszt kultúrváros, s ebből természetesen következik, hogy a Piccolo fölháborodott a rendőrség ötletén. Hogyan, egy önérzetes hírlap akaratlanul rendőr-kémeket küldjön oda, ahova ő a közönség szolgálatára hírhozó riportereket akart küldeni? A Piccolo riporterei, intelligens és emberséges emberek legyenek azok, akik denuncialjanak? Hát az újságíró a közönségé-e, a társadalom lelkiismeretéé-e, a kultúráé-e vagy a bürokráciáé-e? A trieszti rendőrség azonban nem tréfált, követelte a vallomást a Piccolo embereitől. S mikor ezek ezt megtagadták, elítélte őket száz koronákra. Az osztrák bűnvádi perrendtartás szerint hat hétig terjedhető fogházbüntetést is mérhet a tanúzást megtagadókra. A Piccolo embereit másodszor is megidézték, s a riporterekre alighanem fogházbüntetés vár. De a Piccolo nem enged, s a riporterek sem hajlandók a spion-szerepre. A Piccolo ma levelet írt a Budapesti Naplónak, s véleményét kéri ebben az igazán jelentős kérdésben. Hasonló levéllel kereste föl Európa és Amerika minden ismertebb lapját. Hát itt különvélemény bajosan fog akadni. Az újságíró a közönségé és önmagáé, senki másé, legkevésbé a rendőrségé. Az újságíró, ha igazi és becsületes, jogosan lehet a leggőgösebb ember a világon és kényszerített rendőrspicli soha. S az osztrák bűnvádi perrendtartás egyike azoknak a legbarbárabb jogintézményeknek, melyek szép számban nyomják, nyomorftják a szerencsétlen Habsburg-monarchiát.

II.

Kukoricáék igazsága

Vegyük tudomásul, hogy Budapesten a rendőrkard Brennus-kard lett szerelmünk serpenyőjén is. Most már itthon vagyunk: születendő honfitársaink akkor születnek meg, ha Boda főkapitány megengedi. Mert Czach Antal rendőr úr szennyesét akármilyen tisztára is mosta a budapesti kir. ítélőtábla, az igazság bennmaradt a mosóvizés teknőben. Kukorica Lajos korán este, fél tíz óra-kor egy utcasarkon diskurált menyasszonyával, Valasch Máriával. Czach Antal rendőr, az erkölcsjogász rárohant a párra, s megkardlapozta őket. Kukorica Lajos szegény portás ugyan, de vőlegénynek nem volt talmi. A tárgyalásra, melynek végén Czach Antalt szinte cum laude, fölmentették, már mint Valasch Mária férje jelent meg Kukorica Lajos. S ők, Lajos és Mária csak diskuráltak, de lehet, hogy nagyon fontos témákról diskuráltak. Lehet, hogy esküvőjük késett ez ügy miatt valamit, s mer-e esküdni Boda főkapitány, hogy ez a késés nem került egy gyermek meg nem születésébe? Holott olyan kevés a születni vágyó magyar, pusztulunk, fogyunk tréfa nélkül.

Czach Antal, Czach Antal: még csak haragudni se lehet reá, már csak a kedves neve miatt sem. De hogyan érzi magát Boda, aki a Czach Antalok fejét benépesítette bogarakkal. Soha még szerencsétlenebbül nem fogott rendőrfőnök erkölcs-javításhoz, mint Boda, pedig sok rendőrfőnök képzelte már azt a bolondságot, hogy az erkölcsöt a rendőr hozza rendbe. A rendőr, aki grótot csak akkor fog meg erkölcstelenségért, ha a gróf már kopott. A rendőr, aki az úri kaszinók és más bűnbarlangok előtt beleszalutál az éjszakába. A rendőr, aki a Stefánia-úton sohse állított meg kétfogatú kocsit, mely mohóbb párt szállított Kukoricáéknál. Szóval, mint minden Magyarországon, az erkölcs is a szegény ember ellen, dacára és kínzására kell. És amit Czach Antal erkölcstelennek lát, az olyan erkölcstelen, hogy akár kardot lehet rá nyelni.

BN 1907. október 6.

Lellei

9. A HÁLÁS UTÓKOR

(Lengyel Menyhért színjátéka, melyet ma mutat be a Nemzeti Színház)

A Nemzeti Színház észrevett egy keserű, csöndes, derék, bátor, naiv, fiatal embert, Lengyel Menyhértet, aki tavaly a Tháliában A nagy fejedelemmel panaszolta el azt, amit most A hálás utókorral panaszol. S ha Lengyel Menyhértet megmosolyogjuk, mint ahogy a főpróbán olykor tettük, cinikus gazemberek vagyunk. A világ nem Budapest, s olyan gúnyos, gonosz skriblerek csak Budapesten élnek, mint mi. Amit Lengyel Menyhért lát, érez és panaszol, azt mi tömören vagdossuk egymás fejébe kávéházakban s máshol. Budapesten bizonyos dolgokról sohse hallott a publikum, s írók között pedig már oly banálisak ugyanezek a dolgok, hogy egymástól pirulnánk leírni. Ez megint egy szimptomája a mi kevés és egyenetlen kultúránknak, de szerencsére vannak még Lengyel Menyhértek.

Szeretnék annyi szeretettel írni Lengyel Menyhértről, amennyivel az ember életmentőknek s egyéb mártíroknak tartozik. S annyi keserűséggel, amennyi őt elfutja, a csöndes és tűnődő embert, mikor az életre s az emberekre gondol.

Fogják mondani, de nem igaz, hogy Lengyel Menyhért szalmát csépel, s nemcsak művészietlen, de tudománytalan is. Azonban a Nemzeti Színház színpadáról hallani még időtlen jajgatásokban is lappangó, titkolt, nagy, bűnös fájdalmainkat, nemes esemény.

Magyar a darab, elsősorban magyar, ezt a nincsmáskéntet nálunk hangsúlyozni kell. S hogy Shaw-tól[*], Ibsentől Clemenceau-ig bánatos bábjátékok készültek már bőven a Lengyel Menyhért problémáiról, ez nem baj. Az igazi témák a nagyok és közönségesek, s az igazi írók szeretnek és tudnak ezekről újat mondani. Az aránytalanságok élet és boldogság, a lehetetlenségek valóság és kigondolás között sehol se olyan nagyok és bizarrak, mint a félkultúrájú Magyarország.

Lengyel Menyhért hőse, akit egy kicsit Pulszky Gusztáv, egy kicsit Péterfy Jenő árnyéka kísér sok hazai árnyékkal együtt, elbukik, mert újítani akar. Eltiporják; a felesége, a kollégái, az elvtársai, a tömeg, a publikum, a közvélemény, a kormány. Szalad, szökik az öngyilkosságba, s valahol Szicíliában az Élet kedvesen szól hozzá, a Nap ráragyog, s eldobja a revolvért. Ott marad, ott él, mialatt ebben a Temető-országban nagy embert csinálnak belőle, a halottból. Az ő reform-eszméi, az ő álmai hágcsök lesznek azok számára, akik őt a halálba kergették. Műveit díszkiadásban adják

ki, emléktáblával jelölik meg a házat, ahol lakott. S ő visszajön váratlanul négy év múlva, mert egy asszonyt hagyott itt, nem a feleségét. Egy asszonyt, akit egyedül sajnál a viharos és hazug múltból s egy gyermeket, aki az ő szökése után született. Ibsen-ember lett közben belőle, aki hol jár már az ő régi elveitől. S új pogány lett belőle, aki egy Botticelli-kép előtt mindent elfeled. Itthon megalázhatná, összetörhetné ellenségeit, de nem teszi. Megalkuszik velük, elviszi magával szeretőjét és gyermekét. Visszamegy — *élmi* Szicíliába, mert az emberek kevés helyen élnek, de olyan barbárul sehol se negligálják az érdemes életet élést, mint itthon.

Különös, érdekes és gyermekes darab: Lengyel sok szerencsés és igaz figurát csinált, érzi a maga igazait, sokat, mindent el akar mondani, ami lelkében sír. Emiatt csetlik-botlik, bántó szavakat kölcsönöz stilizált novellákból, vezércikkekből, szimbolista versekből és szociológiai tanulmányokból. Láthatólag vigyáz magára, nehogy olcsó embernek, hatás-vadásznak lássék, s éppen avval bűnhődik, amivel bűnözik.

De ez a Lengyel-darab mégis esemény: társadalmi s kulturális forrongásunk nagy bizonyítéka. Kell, hogy afféléket halljon végre a Nemzeti Színház közönsége, amiket ma este fog hallani. Mi pedig nem tudunk jósolni, csak egyet tudunk. Ez a Lengyel Menyhért, ez a keserű, csöndes, (túl-csőndes), derék, bátor, naiv, fiatal ember — erős ember. És nekünk ma, amikor föl akarjuk bátorítani azt a lakmározó, ronda asztalt, melyhez csak kiváltságosak ülhetnek Magyarországon, minden erő nagyon becses. A darabot (ezt máris meg merjük jósolni) nem játsszák jól egészében megfogva s hozzá stílust csinálva. Külön-külön azonban szinte mindegyik szereplőnek lesz sikerben része.

BN 1907. október 6.

(Dyb.)

10. WERBÓCZI ÉS AZ Ő NÉPE

Csőnd legyen Hunniában, csitt: nem látjátok, hogy sír és imádkozik a populus Werbóczianus? Válogat a szentek között, nem tudja már, melyikben bízzék, halálra van ijedve. Most íme megtalálta legszentebb szentjét, Werbóczi Istvánt, hagyjátok imádkozni, mi is imádkozunk vele. Tehát szálljon ég felé a Nápoly alatt nyögő olasz parasztok riadt imája: „A Vezuv haragszik, bömböl a föld, fekete az ég, forr a tenger, Szent Januárius, segíts.” Nagy baj van Nápolyban, mikor meghordozzák Szent Januáriuszobrát, s nagy bajban van a feudális Magyarország, ha Werbóczihez folya-

modik. Szent Januárius segítségétől falvakat temetett el bátran a Vezuv. Érkeznek időök, hála istennek, amikor már a legfurfangosabb szentek se tehetnek csodát. Nagyszerű fátum, hogy a populus Werbóczianus éppen most fog kimúlni, mert ki fog múlni, amikor Werbóczy lelke nem uralkodott soha diadalmasabban a magyar mocsár-vizek fölött.

Werbóczy, az ugocsai köz-úr, nagy ember volt, mi is bevalljuk, ha a nagyságot morális skrupulusok nélkül mérjük. Abból a melegágyból kelt, ahonnan a legszebb, legkülönösebb magyar palánták. Onnan, ahol az elkoldusodott magyar nemes már-már szinte belesüllyed a legmagyarabb semmibe, a paraszt népbe. Nagy törvénye van annak, hogy ugyanazon sorból jöttek szinte egyszerre Dózsa és Werbóczy.

Werbóczy azt a vért hozta magával, amely a magyar nemesek ázsiai őseiben zabolátlankodhatott. Kiraboltak azok mindenkit a besenyőkön kívül, akik ehhez náluk is jobban értettek. Szolgává süllyesztettek mindenkit, akit csak szolgává süllyeszthettek. Legelső sorban önfajuk drága, nagyszerű táplálóját, a legértékesebb és legboldogtalanabb parasztot, a magyart. A megkínzott, elnyomott paraszt impotenciája s a sors bosszúja az, hogy ez az ország kicsi, félszeg, lázár, elmaradt. A populus Werbóczianus gondoskodott arról, hogy végső rothadásig együttmaradjon, s legfeljebb lézengő, külföldi rittereket vett a maga soraiba.

Az úri, halódó Magyarországnak méltó prófétája volt ő, Werbóczy István. Pártvezérnek, diplomatának, palatinusnak, bírónak, tudósnak és szónoknak egyformán magyar. Ha föl lehetne támasztani, át lehetne hozni a mi korszakunkba. Amitől az isten mentsen meg bennünket, mert esze, ravaszsága s faló kedve a mai kis werbóczyiek összeadott eszénél, ravaszságánál és faló kedvénél is nagyobb volt. Züllöttebb volt akkor az ország még mai züllöttségénél is. Werbóczy alkalmas időben született, kegyetlen tudatossággal emelkedett. Becsapott mindenkit, s nem volt pör vagy kár, ami ne őt gazdagította volna. Tudott kegyes lenni mindenkire, akiből kihúzhatott valamit. Az első magyar politikus volt ő, ki kretával számította ki, hogy a nemzetieskedés, vagy mai szótárunk szerint, hazafiaskodás, kitűnő üzlet. Dehogy volt ő a köznemesség vezére az oligarchia ellen, mely oligarchiába olyan félelmes erővel harcolta föl magát. Neki elég volt egy szónoklatot kivágni a tanulatlan, korhely, már akkor is üres nótákon sírva vigadó falusi köznemesek fegyveres tábora előtt. Ez a tábor őt vezérének fogadta, s hogy anakronok legyünk, revolvert adott a kezébe, s Werbóczy megrevolverezte a királyt, a leendő királyt, a főnemességet, mindent. Ugy ítélte, mint bíró, ahogyan a fülemile-pör bírója, övele

lehetett beszélni. Egyszerre volt hű embere Ulászlónak, Lajosnak, az utánunk vágyódó Habsburg-ösnek, Zápolyának. Neki mindenki eszköz volt más ellen önzsebe s új és új donációs levelek számára. Végül nem volt Magyarországnak vármegyéje, ahol neki falvai ne lettek volna. Az utána következő nagynevű hazafiaktól és hazaárulóktól a modern minisztériumi panamázóig mindenki az ő tanítványa. Még csak az sem új nacionalista ötlet, hogy az egri püspök adjon pénzt a hazafiaknak, mert neki van. Werbőczy éppen az egri püspököt pumpolta úgy meg, hogy a püspök ország-világ előtt jajgatott. Azután minden mindegy volt neki túl a hatalmon, pénzen és birtokon. Ne legyen királyválasztói jog, jöjjön idegen dinasztia, söpörjön el mindent a török áradat. Becsapott mindenkit a jobbágyokon kívül, mert a jobbágyoknak nem is ígért semmit. Polgárság akkor még csak egy-két német városban volt, de ezeknek is kimutatta a foga fehérjét. Hanem a jobbágyok nyöghették századokig az ő kegyetlen ütéseit: a Tripartitum, mely egyébként egy alacsonyrendű osztrák törvénykönyv mintájára készült, s egész jogászai működése a jobbágyosság örökös leigázására s az úri Magyarország végtelenítésére készült. A populus Werbőczianusnak — kijavítjuk — nem is prófétája, de Messiása volt.

Sírhat, imádkozhat a populus Werbőczianus, van miért. Werbőczy István még adathatott magának kétszer nemzeti ajándékot azokkal a jobbágyokkal, akiket igás állatokká tett. Az új jobbágyok fölemelték fejüket és kezüket. Pusztuljon a Werbőczy népe, a világ leghaszontalanabb, kitartott osztálya. „A Vezuv haragszik bömböl a föld, fekete az ég, forr a tenger, Szent Januárius, segíts.” A populus Werbőczianus érzi a vesztét, sír és imádkozik: Csönd legyen Hunniában, csitt.

BN 1907. október 8.

Ady Endre

II. SZÉCHENYI ISTVÁN DICSŐSÉGE

— *Vanderbilték és a legnagyobb magyar* —

Newportban, Amerikában a Vanderbilték domíniuma körül, ezer riporter leskelődik. Miss Gladys Vanderbilt és Széchenyi László gróf házasságáról még egyre hasábokat ontanak az amerikai lapok. A *négyszázak*, New York milliomos arisztokráciája nem tud eltelni a büszkeségtől. Vidulj, szegény Magyarország, a nagy büszkeség oka nem kisebb ember, mint Széchenyi István gróf.

Vanderbilték, amikor már mindent megírtak a lapokkal, végül reklámot csaptak a legnagyobb magyarnak is. És Vanderbilt-

ték és egy házasság révén ma az összes világlapok kiírják, hogy Vanderbilt leendő vejének a családjában élt egy úr, akit Magyarországon a legnagyobb magyarnak neveznek. Ez éppen olyan dicséret a vőlegényre, mint az, hogy az apja, Imre gróf nagykövet volt. Hogy a Széchenyi-család állítólag, az amerikai lapok szerint, a kilencedik századig viszi vissza az eredetét. S hogy a Széchenyi-család rokonságban áll az Esterházyakkal, sőt a Caraman-Chimayakkal.

Íme, mint kell föltámadnia nagy Széchenyi István dicsőségének. Megfizetett amerikai riporterek tolla által, s ama szerencséből, hogy egy Széchenyi nevű úr Vanderbilt-leányt vesz nőül. Mellesleg egy olyan Széchenyi, akit talán még legkisebb magyarnak is túlzás volna címezni. Külföldön élt, él s akar élni, gondjaink, a mi magyar gondjaink nem bántják. S bizonyosan kevesebbet szenved fajáért aggódva, mint az, akit a francia Temps „le plus grand des Hongrois” címen fölfedez Európa számára.

Ez az, amit mi, mai magyar nemzedék, megérdemlünk. És az amerikai Széchenyi-kultusz nem hitványabb a mienknél. Próbálja meg Vázsonyi, Sándor Pál, Benedek János vagy valaki, hogy idézzen idézőjel nélkül bizonyos passzusokat Széchenyi műveiből a magyar parlament előtt, kirúgná bármelyiküket a tudatlanok, a törpék, a semmik hada. Ellenben szabad klerikális diák-szövetséget csinálni Széchenyi nevével. Szabad ráfogni fekete teóriákra, hogy azok Széchenyi igazságai. S főképpen szabad ezt az országot úgy tönkretenni, hogy a legnagyobb magyar még döblingi lázálmaiban sem sejtette.

A sors pedig úgy büntet bennünket, epigonokat, hogy Széchenyi Istvánt fölfedezi a világ azért, mert egy Széchenyi horogra juttatott egy aranyhalacsát, egy Vanderbilt-leányt.

BN 1907. október 13.

Lellei

12. A FEKETE LOBOGÓ

Az Országgyűlési Néppárt, nagy O-val és nagy N-nel, manifesztumot intézett Magyarország népéhez kis n-nel.

Vártuk ezt a becsületes, ezt az okos, ezt a hangos, ezt a bátor-ságos üzenetet már régen. Tudtuk mi jól, hogy a mi parlamenti pártjainkban lélek, lendület és kultúra annyi lehet körülbelül, mint Macedónia összeverődött bandáiban. S azt is tudtuk, hogy a mi parlamenti pártjaink közül egyedül a néppárt kapcsolta be magát a kikerülhetetlen erőkkal ható Nyugatba. Az már azután

megint Magyarország hagyományos szerencséje, hogy egyetlen eszmélő parlamenti pártunk is a fekete Nyugat szövetségese. Hála istennek — mert keneteseznek illik lennünk e témánál —, van mégis egy pártunk, egy seregünk, melynek hite van. Sőt a hitnél sokkal többje: kezdése, látása, merése, célja, s ez mind európai. Dévénytől Gyimesig ez az ország most méla hallgatás, bamba várakozás, keserűség és hazudozás. Ejh, gondolja a néppárt, sőt Országgyűlési Néppárt, mit komédiázzunk, mit halogassuk a halaszthatatlant? S míg a piros lobogó csak egyleti zászló inkognitójában lobogta be Budapest utcáit, ime már nyíltan, szabadon ki van bontva a fekete lobogó. Ehhez előbb persze nemzeti küzdelem kellett, országgra-zúdulása az éheseknek és tudatlanoknak, de erről ne beszéljünk.

Egy bizonyos, hogy a néppárt, az Országgyűlési Néppárt, mindig tudta, hogy mit csinál, s ma is tudja, amikor elébe vágott az okvetlenül bekövetkezendőknek. Átcsapott, kétségtelenül átcsapott hozzánk a Nyugat szociális, áradatos forrongása. A néppárt, hiszen Bécs olyan közel van, megszervezi a magyar Luegerek hadát, mielőtt itt egy parányi parlamenti erőssége volna a haladásnak, a való demokráciának, gazdasági igazodásnak és kultúrájának. Boda főkapitány vitézei még báméskodóknak sem engedik, még az Országház-térig sem engedik a népet, s ime itt van a nép ellen — a néppárt, a sunyi, de szájas keresztényszocializmus. Isten mentsen — mert most már állandóan kenetesen kell beszélünk — azt gondolni, hogy a néppárti manifesztum nem akart nagyon mögöttük maradni a Schönbrunnból szárnyaló vész híreknek. Nem, nem: ez az üzenet nem szólhat Konopistnak avagy Konopistnak csupán, hanem a magyar társadalomnak és a jövőnek. A néppárti manifesztum fontos, szükséges fölfoszlása a mi zavaros, beteg társadalmunk arcrejtő fátyolának. Egyébként pedig nem új, nem csodás és — újra mondjuk — nem váratlan az egész dolog. Ahol csak az új, félelmes társadalmi erők mozgásba jöttek, a reakció rögtön hozta — Krisztust.

Mert Krisztus nevében vedlik s dörgölőzik vedlő bőrével a néphez a néppárt, az Országgyűlési Néppárt. Amíg a koalíció másik két pártjában még a sárgák csoportja is bután, junkeresen kavarog, a néppárt már magára illesztette a kipróbált, európai formát. Szociailizmust a szocializmus ellen, azaz: hagyományt, alázatot, templomot, papot a nyugtalan népnek. Amit a nálunk még csak távolról dübörgő demokrácia fenyeget, azt a klerikális had már sáncokkal veszi körül. Még feudális rendű az ország, egy geográfiai és nemzeti püspökfalat, még polgárságunk kialakulatlan, rövidlátó és félénk: már a bástyákon ott van a reakció legmodernebb, leg-

kitanultabb védő csapatja. Lobog, lobog a keresztes, harcias, pirossal szegett fekete lobogó s az ország, ez a mindig későn ébredő, szerencsétlen Magyarország, hallgat, még talán sóhajtani se mer. A hatalomra került boxer-had eszik, eszik s verekszik a vályúk körül, de nem lát és nem akar látni. Micsoda tapintatos, okos mérsékletű gyomra s micsoda jó szeme van a néppártnak! Menynyire érzi, hogy az aranjúezi szép napok után melankólia, bánat következik. Nem is zsidó ész ez már, hanem görög kalmár-ész, mely a holnapi tűzokért le tud mondani a mai verébről. A néppárt (szabad-e már keresztényszocialista pártnak hívnunk?) átengedi a sovány mát a faló kedvűeknek a zsíros holnapért. A néppárt Európában él, s amit cselekszik, azt kultúrtársadalmak kipróbált eredményei javallják. A néppárt elébe vág a történelmi, de dicstelen riválisoknak. Kossuth Lajos pártja röhög, pattog vagy káromkodik, s ez minden, amire a készülő társadalmi forradalmat méltatja. Van-e azon a tájékon tíz-tizenöt magyar agy, becsületes, világos, józan, szabad fej? Avagy meg kell várnunk, hogy a vörös lobogó mérkőzzék majdan össze a feketével? Tudunk-e élni addig, ilyen reménnyel s ilyen veszedelmek között? Olyan társadalomban, ahol a reakció legtermészetesebb ellenségei, a hitvallásukban fenyegetettek is gyáván makognak? Ahol vezető protestánsok, urak, nagyurak dühöngve támadnak a nép mellé állott magyar lelkipásztorokra. A fekete lobogó ki van bontva, s a fekete hadsereg kardcsapás nélkül veheti birtokába Magyarországot. Milyen lehet egy olyan háború vége, hol a hódító, fekete seregek, egy fanatikus pártnak útjába a mai reális történelmi pártok egyike se áll. Legföljebb a szociáldemokrácia messze pírja s talán az a túlságos mohóság, amivel Krisztus nevében ezek az Anti-Krisztusok jönnek.

BN 1907. október 15.

(A. E.)

13. TIZENÖTMILLIÁRDOS HAZAFIASSÁG

*Mi történik Franciaországban? — Az antimilitaristák üldözése
— Kell a háború, vagy legalább is a háború félelme —
A hangos hazafiak mindenütt — rabolni akarnak*

(Párizsi levél)

Franciaországban nem egészen váratlanul, de kissé más formában, mint a Dreyfus-ügynél, kitört — „a hazaszeretet”. Egyszerre veszedelmes, eltiprandó, pokoli fajzat lett az antimilitaristák serege, s Hervét talán le is nyakaztatná Clemenceau, ha merné.

Franciaországban se sokan, de máshol éppen kevesen értik meg, mi ütött Franciaország radikális uralkodó polgárságához. Nem egyszerű ok ez, nem könnyen észlelhető, bár végtelenül természetes. A hivatalos Franciaország majdnem bevallotta, a francia polgárság és tőke sejtésesen érezteti, hogy *háborútól retteg*. Nem Marokkó vagy nem csupán Marokkó s még csak nem is a túlhatalmas és túl-militáris Németország táplálja ezt a félig komédiás rettegést. A francia tőke attól retteg voltaképpen, amit szükség után ő maga fog megcsinálni. A francia tőke retteg a háborútól, melyet esetleg provokálni kész, és az az érdeke, hogy egész Franciaországot átfázassa ezzel a rettegéssel.

Úgy áll tudniillik a dolog, hogy eleddig *tizenötezermillió frankot* kölcsönzött Oroszországnak a francia tőke. Szó sincs róla, hogy e roppant summából mostanában csak valami is visszazívárogon, sőt már eregetik a *ballon d'essay-eket* némely már megvásárolt francia lapok egy új orosz kölcsön célzatából.

Ezért a francia burzsoák nagy hazafiaskodása, ezért az antimilitaristák örült üldözése. *Ezért* a műrettegés a háborútól, s ezért az a szándék, hogy mindenki háborútól rettegjen. Ezért támadt föl újra Oroszország nagy szerelme, s az új, kényszerű, orosz kölcsön miatt ugratják magasabbra mesterségesen az orosz értékeket.

Soha világosabban nem tűnt ki, hogy micsoda galád célokot szolgálhat a „hazafiasság”, mint most Franciaországban. Majdnem arról lehet beszélni, hogy a hazafiasságot a „nemzetközieseknek” kell egész Európában rehabilitálni. A feudalizmus, a klerikalizmus s a tőke mind a hazafiasság nevében támadnak a munkás nemzet-társadalmakra. Megmentik újra és újra a hazát, valahányszor saját profitjukat kell megmenteni. Ha háborút nem csinálhatnak, csinálnak háború-félelmet, s bebörtönöznek jámbor rajongókat, hogy a nép elhiggye, hogy veszélyben a haza.

A francia tőkének tizenöt milliárdja úszik, ezért kellene a háborús hírek, s ezért kell a „hazafiasság”. Majdnem olyan erkölcs-telenség, ez, mint a magyar uralkodó osztályoké, akiken szintén csak azért tört ki a hazafiasság, azért hirdetnek veszedelmeket, mert bűnös hatalmukat fenyegeti — a nép.

Párizs, október 7.

BN 1907. október 15.

— n.

14. BAJ VAN A PARASZTTAL

(*Falusi jegyzetek*)

Csőgön, Kegyén, Girolton s máshol alázatos oláh parasztok éltek még nem nagy ideje. Nagypapák jobbágyok voltak, s ők úgyszólván beleszülettek az urak süvegelésébe. Így volt és így — nincs — panaszták nekem, hogy otthon jártam, pátriámbeli urak. Jó, ostoba arccal, fontoskodva, leplezett, tréfás ravaszsággal reszkíroztam meg:

— Persze, persze, elrontották őket az agitátorok, a pópa, az oláh fiskális.

Urambátyámék azonban nem vették észre a tréfát, s gúnyosan legyintettek a kezükkel:

— Dehogy az agitátorok, más itt a baj: elromlott a paraszt. A magyar parasztnál már régibb a betegség, s most utolérte az oláht is. Hogy ő is kimegy Amerikába, bánná a fene, de vissza is jön. Ha az ispán elmegy napszámos-szerzésre, kénytelen könyörögni hozzájuk. Elromlott a paraszt, Amerika és a szocialisták elrontották.

*

Beszélgettem ezerholdas urakkal, akiknek a birtoka körül apáik korában még kálvinista magyar falvak nyüzsögtek. A magyarokból éppen hogy magnakvaló maradt itt-ott. Nem nagyon szaporodtak, a város is szívgogatta föl őket, Amerikába is sok elment. Akkor nem búsultak az urak: oláhok jöttek a magyarok helyébe, s az oláh olcsóbb volt és alázatosabb. Úgy látszott, hogy minden úgy sikerül, mint három-négyszáz-ötszáz év előtt. Ha a magyar jobbágy makrancos volt, menjen isten hírével. Itt az olcsó, az alázatos oláh, s egész vidékek így cserélődtek föl népességükben. S íme, rossz időket élünk, a régi recept nem ér semmit. Az oláh paraszt is elromlott, nem akar barma lenni az uraságnak. Szomorú idők járnak, s az ezerholdas urak káromkodnak.

*

Politikáról nehezen váltanak szót, hallgatnak a falusi urak. Sok minden fáj nekik, sok mindent szégyellnek, hallgatnak. Ősz van, ez zsúr-szezon a falvakban is. A birtokos urak meghívják a plébánost, a kálvinista papot, a jegyzőt, a tanítót is, mert kezd nőni az unalom. A plébános összevész a kálvinista pappal a szekularizáción. A tanító szerényen, de szidja Apponyit, s a jegyző védi

az egész kormányt. A legnaivabb birtokos úr vágja el a gordiusi csomót:

— Urak, urak, ne bántsuk egymást, össze kell most nekünk tartanunk. Ez a büdös választói jog a veszedelem, s minden magyar embernek támogatnia kell a kormányt.

*

Vihar-szag van a falvakban is, sőt ott van igazán. Tasnádra eljött beszámoló helyett egy kis murizás céljából a képviselő úr. Még az eladósodott bérlők is négyes fogattal rukkolnak ki. Szeretnénk ugyan szónoklatot hallani a képviselő úrtól, de így se baj. Így viszont mindenki a képviselő úrnak mondhatja el a saját véleményét. Az öreg Károly bácsi, a vármegye nesztora is sort kerít rá, s könnyes szemmel, reszkető hangon mondja el a képviselő úrnak a véleményét:

— Öcsém, elvesz az ország, a haza, a magyarság. Mondd meg Kossuthnak, tegye jóvá, amit az apja vétkezett. A paraszt is boldogabb lesz, ha megint jobbágysorsba jut.

BN 1907. október 16.

A. E.

15. KIS SZENZÁCIÓK PÁRIZSBÓL

(Párizsi levél)

I.

A költöző Morgue

A párizsi Morgue-ot, a híres Morgue-ot bizonyosan elviszik mai helyéről, ahol az élet útjában van. De akármilyen nagy város is Párizs, nem akad benne hely a Morgue-nak. Úgy volt már, hogy a Pont-Neuf tájkára helyezik ezt a permanens temetőt, ezt a halottak menedékházát. Fölláadt az egész Párizs a terv ellen, s kezdtek új hely után nézni. Most már megvolna a Morgue helye a Mazas-téren, Párizs tizenkettedik kerületében. És ez is bajosan fog sikerülni, ez az új terv. Az egész tizenkettedik kerület lakossága tiltakozik az ajándék ellen. Meetingeket tartanak, plakátokon, repülő papírkák ezreivel tiltakoznak. A Morgue nem talál helyet ebben a városban. Az élő emberek irtóznak a halottak közelségétől. Hátha még a halottak a legszomorúbbak és legidegenebbek, mint a Morgue halottjai.

II.

Akit Szenvedésnek hívnak

Hatalmas férfiú, ötvenévesnek látszó, valóságos Herkules, egy megrokkant Herkules állított be egy párizsi étterembe. Evett, ivott, mohón, kiéhezetten, s mikor a számlát hozták, hívatta a tulajdonost.

— Uram, valóban kitűnő ebéd volt ez az ebéd. Pénzem azonban nincs, tehát nem fizetek.

Amíg a főnök rendőrökért küldött, az ismeretlen férfiún dühroham tört ki. Mintha a bibliai öreg Sámson példáját akarta volna utánozni. Össze akart dönteni mindent s legyilkolni mindenkit. Rendőrök s becsődült utcai járókelők csak nagy nehezen bírták megfékezni. De amikor ártalmatlanná tették, meg is kínozták alaposan. Most a rabkórházban fekszik véresen és nagyon szomorúan. Napok óta hiába kérdenek tőle akármit, ő csöndesen, csökönyösen ezt hajtogatja:

— A nevem: Szenvedés, az apám: Balsors, az anyám: Nyomor.

III.

Hervé és tanítványai

Hervé és az antimilitaristák újabb üldözése óta látszik csak meg igazán, hogy az antimilitarizmus apostolának milyen fanatikus tanítványai vannak. Nem kell a rendőrségnek kutatni, hogy kik a[z] Hervé bűntársai. Nap-nap után négy-öt ilyen jelenet játszódik le Párizs legélénkebb helyein. Megáll egy fiatal ember, mert többnyire fiatalok a[z]Hervé rajongói. Megáll, s elkiáltja magát harsányan, hogy a közeli rendőr bizonyosan meghallja:

— Éljen Hervé, éljen a társadalmi forradalom, vesszen a hadsereg!

A rendőr természetesen szalad, lefűlelni a tüntetőt. Ez pedig boldogan megy a börtönbe, csak ezt akarta.

IV.

Gaubert-ék az automobil ellen

Gaubert és társai kis emberek, de pár nap óta híresek Párizsban. Párizsban tudniillik amilyen nagy az automobil-kultusz, olyan nagy az automobil-gyűlölet is. Az automobil sokasodik, s

egyre szorgalmasabban gyilkol az utcákon. Gaubert és társai tehát összeesküvést szöttek az automobil ellen. Forgalmasabb utakon, ahol Párizsba bejönnek a kirándult automobilonok, ők esti és éjszakai órákban kőtorlaszokat emeltek. Egész sereg automobil-szerencsétlenség történt, habár egyik se halálos. De az összeesküvők hurokra kerültek, s hiába volt mellettük Párizs nagyobb felének a szimpátiája. Egy kivétellel valamennyi összeesküvőt szigorú büntetésre ítélték. Jóval többre, mint egy-egy sofőrt, aki, már ha elgázol, halálosan végzi el.

Párizs, október 11.

BN 1907. október 16.

— n.

16. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Lőwy Mór — Maurice Loewy

Magyarországon született, Lőwynek, Móricnak, zsidónak és zseninek született. Tehát okvetlenül megvetés, elnyomás, nyomor, elzülles vagy megőrülés lett volna a sorsa. S lett belőle külföldre szakadt kiváló hazánkfia, aki becsületet szerzett a magyar szellemnek. Itthon sohse kapott volna ez a Móric még egy középiskolai katedrát sem. Künn Párizsban élt, és meghalt mint Európa első csillagásza, mint a párizsi obszervatórium igazgatója, mint Maurice Loewy. De milyen kevés Lőwy Mórnak van ilyen sorsa, ennyi ereje és bátorsága. Hány Lőwy Mór születhet s pusztulhat itt el, mert Lőwy, mert Mór, mert zseni. Lump ország vagyunk: itt még ma is, még kölcsönként ezres bankókból is fidibuszt csinálunk, hogy pipára gyűjtsunk gögösen.

II.

Mit csinálnak a püspökök?

Már az is a változott, terhes idők jele, hogy a publikum kellemetlenül kutatja, mint élnek Magyarország legelső urai, a püspökök. Furcsa, kedves, szép pletykákból kaptunk most például egy csokorra valót. Lehetséges, hogy ezekből a nagyon valószínű *on dit*-kből amolyan vissza-visszatérő rovatot csinálunk.

1. Tehát van Magyarországon egy millió koronás jövedelmű püspök, aki kissé paralitikus. Olykor rohamai vannak a püspöknek, s ilyenkor leány-arcú titkáriját túri csupán maga mellett. Nem szabad ebből rosszat gondolni, inkább poétikus és megható dolog szokott történni ilyenkor. A béna lelkű főpásztor megsimogatja a titkár arcát és százszor nyögi el:

— Juliskám, Juliskám.

A beavatottak tudják, hogy a főpapnak valaha volt egy Juliskája, s ezt a Juliskát, csak éppen Juliskát nem tudja feledni. Hát nem gyönyörű cabaret vers-téma volna ez?

2. Van egy püspökünk, akinek históriailag szentelt, biztosított joga funkcionálni a magyar királyné megkoronázásánál. Ez a főpap megtudta, hogy káplánjai s a szemináriumi hallgatók nagy része — sodorják a cigarettát. A sodrott cigaretta sárgára festi az ujjakat, s ez csúnya. Az elegáns püspök bizalmas rendeletben meghagyta, hogy csak szopókás cigarettákat szívhatnak ezen túl egyházmegyéjének minden rangú klerikusai.

3. Szoborleleplezés volt egy püspöki városban, ahol gróf a püspök. A püspök memóriája szörnyű gyenge, s általában a szent nagyúr olyan éles eszű, mint egy gyógyíthatóan gyöngye elméjű gyermek. A püspök kilép a dízsátorból, s átadják neki a koszorút, melyet neki kellett a szoborra letennie. Az egész udvari papság remeg, s egy kanonok papírlapot nyújt át a főpásztornak. Ő pedig remegő hangon olvassa le a beszédet, mely ennyi volt:

— Egyházmegyéim nevében kegyelettel teszem le ezt a koszorút.

Nagy megkönnyebbülés, miniszter, főispán s mindenki alázattal gratulál a püspöknek.

A többit esetleg majd máskor meséljük el.

III.

A Petőfi-ház

A Petőfi-ház javára a magyar társadalom sötétebb és nagyobb fele még mindig nem unta meg a hangversenyzést. Gyalázatos merénylet készül Petőfi ellen, úgy sejtjük. Azokról, akik Kazinczy Ferencet, a klerikális nacionalizmus számára sajátították ki, minden rosszat fölteszünk. Azok nem kíméltek senkit, s kultuszukkal egy Kossuth Lajost is megbántottak. Áttetsző a céljuk: elvenni tőlünk, magyar szabadgondolkozóktól, minden nagy magyart, aki a mienk. És minden nagy magyar a mienk. De nem sikerül

lejáratni a mi nagyjainkat. Petőfi sohase lesz olyan halott, hogy fekeete kriptába zárhassák. Mintha megérezte volna, hogy kik mernek valamikor az ő nevében szólni, legalább a tetemét elrejtette, amikor a halállal találkozott. A Szent Imre-ifjak ugyan ne beszéljenek halottak napján az ő sírjánál.

BU 1908. október 18.

A. E.

17. PIKLER — THALAMAS

— A tudatlan tudatlanság —

Láttam én már francia Szent Imre-ifjakat is tüntetni a tanárjuk ellen, amely Piklert ott Thalamasnak hívták. Az a Pikler—Thalamas líceumi tanár volt, nem tudós, nem gondolatok bajvívója. Inkább politikai agitátor, epés, haragos, türelmetlen úr, aki nem tudott abba beletörődni, hogy az emberek szamarak. A mi Piklerünk bölcsebb ember, s ő még azt is meg tudja magyarázni, hogy az emberek nálunk miért még szamarabbak, mint máshol. Kár a fölösleges idegességért, nem kell megijedni az érdekelteknek: Pikler nem akarja nagy füleiket elmulasztani. Ő és vele egyre többen csak annyit akarnának, hogy legalább annyira lássanak az emberek, mint civilizált embercsoportokhoz illik. És Pikler még csak annyit sem tud elérni, hogy néhány ügyes ravasz jezsuitán kívül legalább azt sejtjenék az ellenségei, hogy miért — ellenségei.

Mikor a francia Szent Imre-ifjak a „köpd le Thalamast” indulóval sétálták be az utcákat, senki se volt tájékozatlan. Thalamas egy valóságos pamfletet írt Jeanne d’Arc ellen, aki nő volt, szűz volt, mártír volt és hős volt. Legalább is egyik legártatlanabb alakja és babonája a francia történelemnek. Sokkal sürgősebb teendői vannak a francia babonairtóknak, mint ez a leány, tehát Thalamas senkinek se volt szimpatikus. De a harcból ő került ki győzedelmesen, a Szent Imre-ifjakat elrakták a szocialisták, s a kormány gondoskodott, hogy Thalamas taníthasson.

Pikler az ájult, halódó Magyarország lelkiismeretének tudományos megszólaltatója. Csak éppen annyit akar, amennyi tudományosan lehetséges, egy kevés Európát ide, ebbe a Góbi-sivatagba. Mint tudós, elvégzi a magáét, s olyan mértékben, hogy Európa tudományos világa kalapot emel előtte. Amit ezen felül csinál, az a jó, nemes, derék magyarnak és embernek a cselekedete: áldozat. Ám forradalmárnak Szent Gellérttől Széchenyi Istvánig mindenki veszedelmesebb volt nála. Legutolsó ország vagyunk a vilá-

gon, ha itt egy Piklert mint társadalmi reformert üldözni lehet. Mikor ő szinte sértően szerény, s csak annyit szeretne, hogy ne legyünk a világ szégyenfoltja.

Ellenben a legfurcsább hírek jönnek hozzám magyar iskolákból. Egy tanár úgy magyarázta meg diákjának a Pikler-veszedelmet, hogy Pikler Pécssett azt hirdette: aki bírja, marja. És tovább nem is tudta magyarázni ezt a korszakos, szomorú hülyeséget. Egy másik, okosabb tanár szerint a kultuszminiszter ő nagy méltósága ellen elkövetett tiszteletlenségével Pikler rossz példát adott az ifjúságnak. Egy nagy vidéki város tanári szobájában komolyan megegyeztek, hogy Pikler szeretne megbízást kapni egy középiskola számára készült, kizárólagos történelmi tankönyv megírására, s mert ez nem sikerül, ezért haragszik. Más országban, ha a reakció gaszágokat követ el a kultúra ellen, legalább tudatosan követi el. Nálunk még ez sem lehetséges, s egy Thalamasnak volna itt igaza, aki epésen, haragosan, türelmetlenül gázolna itt minden számárnak a bendőjében és hitében.

BN 1907. október 19.

A. E.

18. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Upton Sinclair metódusa

Upton Sinclair, az amerikai húströsztök regényíró leleplezője, teljesen a milliárdosokra vetette magát. Regényekkel akar harcolni a pénz ellen s a pénz legundokabb birtokosai, az amerikai plutokraták ellen. Nemrégiben beállott inasnak a Vanderbilt-családkhoz, s képzelhető a nagyszerű família rémülete, amikor kiderült, hogy új inasuk egy veszedelmes ellenség, inspirációt és adatokat leső író. Az Upton Sinclair metódusa igazán amerikai, nem túlságosan előkelő művész-módszer, de hasznos. Mi mindent másképpen tudnánk és látnánk, ha a nevezetes személyek inasai írni tudtak volna? Inas-szerepeket már vállaltak író emberek, nagy és hasznos elégtétel volna s nyereség az emberi dokumentumokat gyűjtő irodalom számára, ha a valódi inasokat hirtelenül fölkeresné a múzsa. Mert az álinasoknak nem sikerülhet mindent látni, s kidobják őket, mint Vanderbilték is kidobták érthető felháborodásukban Upton Sinclairt.

II.

Amivel Bülowot vádolják

Egy Brand nevű író Bülow német kancellárt olyan hajlamokkal vádolja, melyek egy német kancellárt mint csupán vádak lehetlenné tehetnek. A Hohenzollern-család egyike a világ legszaporodóbb kedvű s legasszonytartóbb családjainak. Vilmos császár csak akkor engedi fiait megnősülni, ha leendő menyeiről orvosi jóslás legalább nyolc lehető gyermekszülést megállapít. S egy ilyen császárnak legyen olyan kancellárja, aki hidegen fordul el a nőktől, s a szerelmet nem a legkipróbáltabb, legősibb, legpolgárabb fölfogásban gyakorolja? Így nem lehet kancellárkodni, a német birodalmi gondolatot szolgálni, mely mégiscsak megkívánja, hogy a férfiak és nők ne kerüljék el egymást. Ez valami olyan volna, mintha nálunk valaki a magyar impériumot s a harmincmillió magyart hirdetné, s olyanokkal vádolnák, mint Bülowot.

III.

Hol lehet jól sikkasztani?

Oroszországból, Szentpétervárról nagy sikkasztás híre jön. Eddig kiderült a városi nyugdíjalapban harmadfél millió rubel hiány, s azt hiszik, mondhatnók: remélik, hogy ez a hiány jóval nagyobb lesz. És ez Oroszországban történik, mely ország csak Franciaországnak többel tartozik 15 milliárdnál. Ahol tönk tönköt ér, ahol érték már nincs is, s ahol új kölcsönideája már a legrókébb pénzügyi talentumnak sincs. És ilyen országban még mindig játszva sikkasztanak el milliókat. Mint ahogy játszva sikkaszthatnak Magyarországon is, ahol nem sokkal rózsásabbak és dúsabbak az állapotok. Oroszországban és Magyarországon több sikkasztás történik, mint az egész világon együttvéve. Mivel már úgylis mindig, s mivel másképpen nem kerül pénz, sikkaszt, aki sikkaszthat.

BN 1907. október 20.

Lellei

19. A NAGY MIKLÓS

— *A holnapi temetői ünnepre* —

Prinz Franz, principe Francesco — így írják — ott lesz a Bartha Miklós gyászparádés sírjánál holnap. Ha nem igaz, amit a nagy Miklós egykor állított, hogy tudniillik festi magát, ejteth

egy-két könnyet is. De vallja be önmagának, hogy örül e híres, öblös nagy száj kora elnémultán. Nagy karéj kellett volna e szájba a nemzeti sütetű kenyérből. S immár elérkeztünk oda, hogy a nagyon nagy hazafiakat jobban szeretik a sírban a vezérek.

Pompás síremlék, virágok, beszédek, énekek közepette néhány percig megint aktuális lesz a nagy Miklós. Mi se akarunk kegyeletlenek lenni, s amit adhatunk, adunk, e pár sort adjuk virág helyett. De adunk ennél többet is: ezennel bánatosan lemondunk a legkönnyítőbb és legmagyarabb vigasztalódásról, a kétségbeesésről. Nem jajgatunk, nem vádolunk, bölcsességet parancsolunk magunkra. Sőt még mi mondjuk, siettetjük: állítsák fel gyorsan a szobrot is, a Bartha Miklós szobrát. Csináljon Apponyi Bartha-napot az iskolákban, Darányi béres-stipendiumokat ugyane névre.

Nemcsak, hogy kétségbe nem esünk, de nem is csodálkozunk. Nem reklamáljuk Jókai, Tisza Kálmán, Szilágyi Dezső, Vajda János szobrát. Nem csúfolódunk s nem mondjuk: ilyen nagy embert érdemel a mai Hunnia. Sőt azt se, hogy a nagy Miklós ezért a nemzeti uralomért küzdött, ami bekövetkezett. Holott nem volna gúny egyik sem, igaz mind a kettő. A nagy Miklós méltó nagysága a kornak, s a nagy Miklós sohse gondolt szebbet, mint amit Polónyi Bécsben nyélbe ütött.

Nem Ugron rabonbán volna a boldogok boldoga, hanem a nagy Miklós, ha élne. Hiszen minden győzött: a tudatlanság, a hamisság, a sötétség. Mennyire megtestesült ebben az erdélyi kálvinista pápistában egy degenerált, pártos fajtának minden csúnya bűne. Gyula vezér lázadása nem sikerült valamikor, az új Gyula-lázadás igen. Az, ami Magyarországon diadalt aratott, teljesen annak a régi, akkor hiú lázadásnak a mása. Akkor a keresztény rend jelentette Európát, s Gyula és Koppány tiltakoztak az új rend ellen. Most megéreztek a Gyulák és Koppányok, hogy Európa ismét erőt akar venni a magyar lelkeken. Érezték, hogy ez lesz az ő vesztük, s megcsinálták az ő hazug nemzeti küzdelmüket. Ennek a küzdelemnek, ami igaz, az igaz, a nagy Miklós magna pars fuit. Volt benne, maradt még benne a magyar zseniből is valami. De műveletlen volt, áltató, hitvány, brutális, rosszmájú. Legyen neki könnyű a föld, a síremlék, a szobor. Nem fáj nekünk, ő a ma uraitól mindent megérdemel. De sajnáljuk mint embert, mert mint ember tragikus lény. Milyen jól lakmározhatnék, szegény, halálban diadalmas Miklós mester, ha élne.

BN 1907. október 22.

A. E.

20. JEGYZETEK A NAPRÓL.

I.

Weisz Samu szerelme

Szegény Weisz Sámuel, szegény Samu, neki nem sikerült a szerelem. Weisz hordárról van szó, aki a mostohaleányát imádta a revolverig. És ebből a szerelemből semmi sem hiányzott, még a szép fantázia sem. A halállal való komoly játék sem hiányzott: egész szerelem volt. De amikor valaki Weisz Samu pirossapkás közszolga úr, öreg, félszeg zsidó. Hány szerelmi gyilkosságnál lágyultak el már az esküdt szívek. Viszont Samut, a félszeget és komikust, kísérletért is öt évre ítélték. És nemcsak ez a szomorú a Weisz Samu tragédiájában. Mindannyiunknak esete és szomorúsága a Weisz Samué. Íme egy áttetsző emberen keresztül így fest a tragédia. Ez az élet, ez a szerelem, ez a tragédia, ez a halál. Csak éppen hogy egyikünk-másikunk komolyabb arcot tud vágni hozzá, mint Samu.

II.

Lajos káplán mulatott

Lopott az ifjú pap, mert az élet furcsa vidámságaira volt kíváncsi. Kilumpolta magát Pozsonyban, Bécsben, Lipcsében, Budapesten. Elfogyott a plébánostól[*]lopott pénz, s elfogyott a Lajos káplán kíváncsisága. Ma már tudja, hogy a szabad lumpok minden öröme nem ér föl egy okos, erős plébános rejtve-nőszésével, halk lumpolásával. Tehát Lajos káplánnak meg kell bocsátani. Most lesz ő csak igazán jó pap. Plébániához kell juttatni őt mihamar. Nagyszerűen fog tudni prédikálni a világi gyönyörök ellen. S imádkozni, hogy kísértetbe ne jöjjön se ő, se más.

III.

Lipót király apasága

Bizonyos nagy érzésekhez kevés az, hogy az ember gazdag és fiatal. Királynak, koronásnak kell lennünk vagy kellene lennünk bizonyos érzésekhez. Például Lipót király most azt hiszi, hogy megint apa. A híres Vaughan bárónőnek tudniillik fia született. Mindenki más, egy Rockefeller is, kételkednék legalább két percig.

Csak királynak adatott meg, hogy aggul is higgyen. A királynak joga van így szólni: parancsolom, hogy én vagyok az apa. S mivel a mai demokratikus világrend a királyokat is kötelezi, ő is elhiszi, a király, az aggastyán, ezúttal Lipót király, hogy ő apa.

IV.

A Tolsztoj felesége

Tolsztoj Leó gróf felesége ötkötetes önéletrajzot írt. S az önéletrajz nem is nagyon önéletrajz, hanem, mint természetes, Tolsztoj életrajza. A nagy írónak igazán nincs szerencsájük — feleségükkel. Ha Heine tovább él, megéri, hogy Matildja könyveket ír. Hiába választja ki házastársát a legirodalomtalanabb környezetből is az író. A nővel csoda esik: megfigyelő és író lesz belőle. Szegény Tolsztoj Matuzsálem-kort kellett érnie és töltenie a feleségével. S végül kiderül, hogy a jámbor, öreg grófné írónő, brrr.

BN 1907. október 23.

Lellei

21. STEFFENS ÚR DINER-JE

Egy amerikai milliomos gaztette

Heidelbergben a törvényszék öt napi börtönre ítélte Steffens amerikai sokszoros milliomost. Steffens úr a mulató milliomosok közül való, aki új szenzációkat keres ez unalmas világban. Sok fantáziája nincs e Steffens úrnak, de az a nagy keresés, mellyel szórakozni törekszik, páratlan. A Jókai Kárpáthy Jánosa egeret nyeletett az udvari bolondjával, a cigánnyal. Steffens úr fogott az utcán két szegény, rongyos, napszámos embert. Megkérdezte tőlük, hogy szeretnének-e enni egy pompás vacsorát. S akarnának-e keresni egy olyan summát, amelyet becsületes munkával sohse kerestek. Megalkudott velük ötven és harminc márkában, s elvitte őket Heidelberg legforgalmasabb terére. Hogy az ötven és harminc márkákért mit kellett végezniök a Steffens úr embereinek, bajos elmondani. Hát ma még nem csupán autombilok járnak az utcákon, hanem — lófogatok is. Az autombil is, haj, csepegtet, hullat benzin-foltokat az utcákon. S a lovaktól pláne nem lehet kívánni, hogy illetudók legyenek, mint egy amerikai

milliomos. Szóval Steffens úr, a két megvásárolt, szegény ördöggel megetette, amit a lábunkkal olyan óvatosan szoktunk kikerülni lovak-járta utakon. Ezért a gazságaért ítelték el vajmi kevés börtönre Steffens urat.

A mi korunk a megértés, megbocsátás és humanizmus kora volna, az isten akárhova tegye. Nyilván még Steffens úrnak is akadna védője, szánakozó védője. Ám egy bizonyos, hogy a legnagyobb emberi gyalázatosságokra a pénz képes. Az újféle eredetű pénz, pláne a nagy kínnal és spekulációkkal szerzett pénz — degenerált örökösök kezében.

Az unatkozó Pénz mindenkinek fölött mindenki megaláztatását akarja. Az asszonyból Messalinát, a férfiból nyomorék szolgát, az emberből állatot szeret csinálni. Hogy gőgösen, minden hatalom tudatában pöffeszkedjék s mosolyogjon széles, sátáni mosolygással le reánk. A Pénz maga a gyalázatossá változott isten, aki bosszúálló és büntető minden ok nélkül. Megbosszul, megaláz, megbüntet mindenkit, akinél s akinek — nincs. Steffens úr leüli az öt napot, s a dolog nincs rendben. Ebben a mai nyomorult társadalomban jó pénzért mindig szerezhet magának mulatságot. Ha akarja, megetethet megvásárolt emberekkel még mást is, mint Heidelbergben.

BN 1907. október 24.

A. E.

22. HELÉNA-KÉRDÉS

— Vannak-e szép nők? —

Most megint Marcel Prévost rángatta elő a Heléna-kérdést, ezt az ostoba ötletet. A Heléna-kérdés sehogyse Páris szép szeretője körül forog. Nem tudományos kérdés, nem Homérosz-magyarázat, nem históriai kétség. Még csak nem is Menelaosz halhatatlan szarvainak a kérdése. A Heléna-kérdés röviden az, hogy elcsúnyultak-e az asszonyok vagy sem. Valakinek eszébe jutott, hogy a női szépség nemcsak elváltozott, de el is múlt. Szép Helénák ma már nincsenek, s a Lajosok maitresse-ei s a napóleoni dámák között akadt talán csak egy-két halvány mása Helénának. Ma szép nők nincsenek, csupán olyan nők, akiket kinevezünk szépeknek.

Az bizonyos, hogy nagy festők és szobrászok, akik szerelmileg hamarosan kitombolták magukat, régen elégedetlenkednek. Ők igenis azt állítják, hogy a civilizált nőstény egyszerűen ocsmány.

Elpuhult, elaránytalanodott, eléktelenedett, már-már csak váz lett, amely szépíthető. Szépíthető kozmetikával, masszázssal, kendőzéssel, ruhával, művészi eleganciával. Az öreg Rodin, a nagy szobrász, például minden reményét és hódolatát a vad, egzotikus nők mezítlábjai elé rakja. Arról a Ruth kisasszonyról, aki, ha jól olvastam, mostanában fog Budapesten táncolni, s aki állítólag indiai hölgy, Rodin kijelentette, hogy föléér Amerika és Európa összes asszonyaival.

Hogy a művészek, különösen a fáradtak, misztikusak, nyugtalanok vagy vének miket mondanak, az a többi embernek nem okvetlenül fontos. De a Heléna-kérdést most írók, krónikások kezelik, bogozzák. Meg kell tehát sürgősen állapítani, hogy a Heléna-kérdés — nincs. Mert a nyomtatott betű éppen úgy téveszt, mint a kép vagy a szobor. A milói Vénusz modellje esetleg igen olcsó, elnyútt nőcske lehetett. S absolute nem támogatja semmi azt a föltevést, hogy Heléna királyné valami más szépség lehetett, mint például Türk Berta kisasszony.

Ellenben az ötlet kedvéért is szívesen beismerjük, hogy női szépség voltaképpen nincs. Nem is volt, nem is lesz, csak az van, amit mi, férfiak látunk. Nem a nők csúnyultak tehát, hanem a férfiak lettek neuraszténiások, kételkedők, s az ős hímtől annyira eltávolodottak, hogy már nem is a létező nők között válogatnak, hanem a hajdaniak s az elképzeltet között is. Azért egy-egy fél-óránk örökké lesznek nők, akikről abban a félórában őrzöngve valljuk, hogy Heléna királynő szobaleányuk se lehetett volna.

BN 1907. október 25.

Lellei

23. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Carpathia ajándéka

Holnap Fiuméba érkezik a Carpathia, a híres Cunard-hajó, s ezúttal nemzeti örömet hoz. Csak hétszáz visszatérő magyar kivándorlót, akiket hajótörés nélkül ért hajótörés. Hétszáz magyart, akiknek számára már Amerikában sem volt betöltetlen hely. S furcsa: a hírlapok örülnek e vérnyereségnek, örömmek. De a belügymisztter e hétszázaktól is megijedt. Hirdeti, hogy nagy akció kell e hétszáz megtért, tékozló fiú ellátására. Bevallja hát, hogy hétszáz új embernek se tudunk itthon munkát és keresetet adni. De

micsoda szép és nagy szavaink vannak a kivándorlásról és visszatelelepítésről. Hajh, ha vagy ötszázezer Amerikában élő magyar egyszerre elhatározná, hogy jön haza, de megérdemelnők.

II.

A Zulejkák is magyarok

Nemcsak a Balkán rossz házaiba, de a háremekbe is tőlünk veszik a nőket. Zulejka, a hárem gyöngye magyar, a Zulejkák is magyarok. Olyan gazdag ország vagyunk, hogy mindenféle leányunk van. Fiumében egy éjszakai mulatóhelyen sokáig vonzott egy arab leány. Végül kiderült, hogy cigány lány a Dunántúlról s olyan szépen beszél magyarul, hogy Eötvös Károlynak is kedve telnék benne. Most azután Magyarországból kerülnek ki a hárembeli cserkeszleányok is. Aminthogy az orosz—japán háború idején Párizs orosz-szimpátiái folytán a legtöbb orosz hivatásos szépség — magyar volt. Ez ellen az internacionalizmus ellen, mely a magyar társadalom rettenetes zülléséből támadt, nincs a hazafiaknak szavuk? Ha már az állami kivándorlást megcsináltuk, Wekerle figyelmébe ajánljuk ezt az ügyet. Ha már mi látjuk el az egész világot nőekkel, államosítsuk az elhelyezést. Ez a monopólium igen jelentős summával járulna a magasabb kvótához.

III.

Amit Magyarországról írnak

Sikerült elhelyezni egy magyarbarát cikket olyan New York-i lapban, mely mindig ellenségünk volt. Amíg ellenségünk volt, addig szennyes zuglap volt a New York-i. Most, egyszer kivételesen, világlap, becsületes, komoly újság. Ez a viselkedésünk hitvány, gyámoltalan és piszkos. Hiszen akkor a megtérő Björnsonról is, ha véletlenül megdicsér bennünket, visszavonjuk az összes sértő jelzőket, akkor holnap esetleg már nem lesz se hülye, se agyalágyult Björnson. Vagy fütyülünk arra, amit a külföldön rólunk írnak, vagy sem. De az ilyen pulyaság nem volt magyar szokás soha. Mint ahogy semmi sem magyar, ami magyar és hazafias védjeggyel van ellátva.

BN 1907. október 27.

Lellei

24. HÍRES NŐK ESETEI

I.

Yvette Guilbert a színpadon

Yvette Guilbert drámai színésznő akart lenni, s húsz rendkívüli esztendő árán az is lett. Régi sanzonokat énekelt utoljára Párizsnak, Konstantinápolynak, Londonnak, Budapestnek. Ekkor már lehúzta a híres, hosszú fekete kesztyűket, s már készült Brüsszelbe. Brüsszelben fölavatta magát a komoly művészet papnőjévé. S ha valaha még viszontlátja Budapest, úgy fogja látni, mint Réjane asszony riválisát. Azt mondja Yvette, hogy ő mindent elfelejtett, ami volt: Azt is, hogy mint hangtalan énekesnő a café-concert-eken keresztül meghódította a világot. Ez a húsz esztendő nem volt, nincs, s ő az az Yvette, aki 1887-ben megbukott a színházban. Újra kezdi, mintha mi sem történt volna, s ő az lesz, ami akar lenni. Az is lesz, ami akar lenni, s bizonyos, hogy ez a nő drámai művésznőnek termett. De micsoda, bolond, rejtett valami a zseni, a hivatottság, íme. Esetleg megvénül az ember, világhírű lesz azáltal, amire nem született. Esetleg meg is hal, ha nem olyan szívós, mint a nagy Yvette és végül, ha már pénze és neve van, bemutathatja azt, amit igazán tud. Különben pedig, ha a világ legrosszabb színésznője volna is, próbáljunk örjöngeni érte. Megérdemli, s hitessük el vele, hogy ő az, aminek magamagát képzei.

II.

A Gould-leány új házassága

Van érdekesebb házasság-szenzáció is a Széchenyi—Vanderbilt házasságnál. Férjhez megy újra a Gould-leány, Boni de Castellane gróf elvált felesége. Ez a Castellane—Gould házasság szomorú házasság volt. Az amerikai leány állítólag kétszáz millió frankot vitt a Castellane-palotába. Az öreg Gould s a család még visszakaphatott vagy száz milliót a válás után. Nem azt hinné az ember, hogy egy ilyen mindenképpen balog házasság után egy Gould-leány leköpi az európai arisztokráciát? Leköpi, igenis, leköpi egy amerikai milliárdos leány őszinteségével. Ellenben az ex-grófnőt nagyon elronthatta Európa és az arisztokrata milió. A Gould-leány férjhez fog menni egy francia herceghez, a Boni de Castellane sógorához. Valószínű, hogy még rosszabbul jár, mint járt a grófi

urával. Végre egy hercegnek több joga van komisz férjnek s pazarlónak lenni, mint egy grófnak. De a férfiak kapnak egy új, nagyszerű dokumentumot arról, hogy a nőt nem kell lelkiismeretesen megóvni a csalódástól. A nőnek az a passziója és sorsa, hogy csalódják, s irigyelni való talentuma, hogy a csalódás nem teszi tönkre.

III.

A gyűlölt Margaret Frey

Miss Margaret Frey amerikai leány, akit gyűlöl s méltán gyűlöl ma minden szép nő. Frey kisasszonyt egy igazán hatalmas szépségversenyen Amerika legszebb nőjének deklarálták. Nincs olyan messze Európa Amerikától, hogy az európai szépségek éppen úgy ne gyűlöljék Frey kisasszonyt, mint az amerikaiak. Most Párizsban egyenesen a Frey kisasszony gyűlölt dicsősége miatt nagy nemzetközi szépségversenyt tartanak. És mondani se kell, hogy a versenyen Frey kisasszony első díjat nem kaphat. S ha Margaret Frey nem okos leány, ebből tragédia lesz. Ha azonban okos leány, akkor már nem leány, mert Amerikában a reklám kincset ér. S ha egy megcsúfolt gazdag férj mellől tekinthet át Európába, igen jól mulathat a párizsi szépségversenyen. Valahogy úgy, mintha Carnegie arról értesül, hogy Szapáry Pál gróf Budapesten ellentröszöt csinál.

BN 1907. november 1.

Lellei

25. ANDRÁSSY ÉS A DARABONTOK

Máramarosból sokféle panama híre érkezett már, de olyan panamát még Máramaros sem produkált, mint most. Erdő-panama, só-panama, vicinális-panama, sőt kosztos diákok panamája és a többi: olcsó esetek. Ilyesmivel, sőt szebb és vakmerőbb panamákkal akárhány nemes vármegye eldicsekedhetnék szép Magyarországon. De Máramaroson — s erre gróf Andrassy Gyula belügyminiszter úr lapja tanít bennünket — *hamisítják a darabontokat*. Megértük tehát ezt is: a darabontokat úgy gyártják, mint Franciaországban a templomi kincseket, vagy a Louvre-nak szánt új műtárgyakat. Hát olyan értékes gyémántok lettek ezek a gonosz darabontok, hogy érdemes őket máramarosi gyémántokkal kicselelni? És mi ütött gróf Andrassy Gyulához, a darabont-ölhöz,

hogy belügyminiszteri és pártvezéri tekintélyének egész súlyával ítelteti el lapjában a darabont-hamisítókat?

Talán lássuk röviden a máramarosi affér történetét, s azt is, hogy az Andrássy üzenete nem csupán Máramarosnak szól. Máramarosból följött egy panaszkodó küldöttség a legesleghitelesebb függetlenségek megbízásából. Jáltak Wekerlénél, Kossuthnál és sírtak, hogy Máramarosban szomorú a sorsuk az igazi hazafiaknak. Darabontok ülnek a vármegyén, darabont a főispán, az alispán, s üldözik a jó magyarokat. Gróf Andrássy Gyulától várhattak méltán legtöbbet a bús, máramarosi hazafiak, s az Andrássy színe elé mégse kerülhettek. A belügyminiszter azt üzenete a máramarosiaknak, hogy beteg, s ezt az üzenetet az Andrássy lapja estére kibővítette. Estére az alkotmánypárti lap éles, leleplező leveleket közöl egy máramarosi koalíciós ember tollából. Ez a koalíciós ember megmagyarázza, hogy mi fáj a máramarosi deputációnak. Zsákmány kellene nekik, alispáni és egyéb állásokra éheztek és éheznek. Szóval Máramarosban is vannak még olyanok, kiket nem lakatott jól peccsenyével és kaláccsal az új rend. A máramarosi éhezők miért legyenek ötletesebb emberek, mint a koalíció nagy vezérei? Előttük volt a sok száz példa: darabontot kiáltani, s már rátenni a kezét a kiszemelt zsákmányra.

Azonban szegény máramarosiak, hozzájuk, a határszélre későn került el a divat. Azóta a darabont-ölés divatjának Brummellje, walesi hercege, Andrássy, már divatot változtatott. Ő excellenciája ma már szeretné bánatában megenni önféjét, hogy nemrégiben úgy falta a darabontokat. Mikor ő excellenciája és hatalmas társai érkeztek, jó divat volt a darabont-ölés. Az országon átzengett az új rendszer harci indulója: kipusztítani a darabontokat. Ez volt az összes sikerük, s ezt a sikert alaposan kiaknázták. Akinek az orra nem tetszett, vagy akinek helyére egy, az új hatalmasoknál érdemeket szerzett úr vagy svihák pályázott, arról kikiáltották, hogy darabont. Ha valami nagy ámulást terveztek, előbb ők maguk fedeztek föl egy darabont-ámulást. Ha már-már a csömör tünetei mutatkoztak a közvéleményen, gyertek, jó darabontok, bűnbakoknak. Akinek hasznát vették, aki közülük való volt, arról a leghitelesebb darabont-bélyeget is letisztogatták. Aki nem nekik segített, az darabont lett, ha leghívebb hazafi volt is. Ennek azután mégiscsak furcsa végének kellett lennie. Amennyi üres, éhes, eltartásra váró stréber senkije ennek az országnak volt, az mind Andrássyba kapaszkodott. Az mind segített darabontot szimatolni, hajtani, ölni s fölfalni, amit a kikiáltott és legyilkolt darabontoktól elszedtek. Ma már megint túlságosan szép a menyaszszony, s Andrássy úgy találja, hogy nagyon sok darabontot öltek

meg. S úgy találja, hogy nem ölhétnének meg annyit, amennyivel az éheseket jóllakathatná. Holott a senkik hada úgy elárasztotta máris a fórumot, hogy ez még a koalíciós Magyarországon is szégyen és veszedelem.

Andrássy tehát megüzente Máramarosnak s mindazoknak, akiket illet, hogy elég volt a darabont-panamából és darabont-evésből. Nagy dolog ez, de büntetés is és elégtétel is. Mindenki avval bűnhődik, mivel vétkezik, s Andrássy is így járt. Másrésről pedig gróf Andrássy Gyula, akárhogy is, megmaradt úri, kényes, ízlésű embernek. Ő már érzi, hogy azok után, amiket a koalíció csak eddig véghezvitt, nem fair dolog a darabont-hajszja. A máramarosi deputáció sokat beláthat, ha leintett éh-mámoreában látni tud. S mi pedig így értük meg, hogy a darabontok föltűzhetik immár a tulipánt is, akár e fölirással is: belügyminiszterileg védve.

BN 1907. november 3.

(A.)

26. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Zichy és a parasztok

Gróf Zichy Aladár, a latere miniszter úrtól senki se kívánhatja, hogy úgy szeresse a parasztot, mint Achim András. De legalább mutassa, hogy szereti akképpen legalább, amint egyszer meg tudta cselekedni Nagykanizsa mellett egy programbeszéd[b]en. Akkor a gróf úr valami szépet, demokrataízűt, kedveset akart a népnek mondani, s némi habozás után így szólította meg őket: „tisztelt párrásztokh.” Ez azonban kortes-körüton, régen történt, a tisztelt parasztok talán nem is vették komolyan. Gróf Zichy Aladár ma már egy kicsit másként beszél a „tisztelt párrásztokh”-kal. A tisztelt paraszt nem tér ki a gróf úr gépkocsija elől, a gróf ur revolvert ránt, s belelő a tisztelt parasztba. Így beszél egy úr, egy gróf, amikor nincs választás, amikor őszinte lehet, s amikor a paraszt útjában van.

II.

Rigó Jancsi dicsősége

Kár, hogy a lapok kissé langyosan írnak Rigó Jancsi új dicsőségéről. Rigót Morgan, a híres amerikai milliárdos látta vendégeül. Hiszen olyan kevés honfitársunknak jut osztályrészül ilyen dicső-

ség Amerikában. Gróf Széchenyi László esete kivételes nagy eset. Annnyival kivételesebb, mert Amerikában általában az a vélemény, hogy minden cigány magyar mágnás. Hasonló dicsőségre tehát, mint a Rigóé, kevésre emlékszünk. De egyre egészen határozottan, hanem arról többet írtak a lapok. Amikor a koalíció Rigó Jancsi-ját, Apponyi Albertet vendégelte meg egy amerikai gazdag úr. Hasábokat írtak e nagy eseményről akkor a budapesti lapok. Amerikában van mégis demokrácia, ott egyformán becsülik meg Apponyit és Rigót.

III.

Mezőcsát megy Amerikába

Tegnap egy falu népe vonult át szép Budapest vasárnapi népű körútjain. Nem bámészkodtak, nagyon komolyak voltak, s őket is alig vették észre. De akik észrevették s megkérdezték, azoknak válaszolt szívesen a vándorló csapat vezére:

— Ez itt Mezőcsát község, az egész falu, megyünk Amerikába.

Se váddal, se panasszal, se kérkedéssel, se vígan, se szomorúan, ezt válaszolta.

És belemutatott a csapatba s hozzátette:

— Senkit se hagyunk otthon, viszünk mindenkit, a zsidót is.

Igen, ott volt a csapatban a zsidó is, a falu zsidója. S mennek szép egyetértésben, a földönfutók közös sorsával Amerikába.

BN 1907. november 5.

A. E.

27. AZ ÚRI BANDA

Az úri banda a Bristol-szállodába[n] akar játszani, s ajánljuk, hogy valami olyan indulóval kezdjen munkába, amelyből Budapestnek, e hirtelen nagyvárosnak minden anyagi és intellektuális ínsége kiharsogjon.

Arról van ugyanis szó, hogy néhány úgynevezett úri fiú, pénzre váltja zenei tudását. Cigánymódra szövetkezik egymással, hogy megélhetését megkönnyítse. Az úgynevezett úri banda szervezője és vezetője egy újságíró. Van közöttük két fiatal festő, két hírlapíró, két zeneakadémiát végzett fiatal ember és két hivatalnok.

Valami olyan hír, amelyet igazán régen vártunk, olyan hír ez. Az úri primások első hírhozó fecskék voltak. S e kávéházvárosban, a cigány-kultusznak az ős-székhelyén várnunk kellett az úri bandát. Lesz is, nem csak ez az egy. Lesz, hogy nagyot mondjunk, ahány kávéház, ahány mozi, ahány cabaret van.

Sok a kávéházunk, mert a budapesti embernek nincs lakása, s mert szüksége van a hazug luxusra.

Sok a mozi, mert látni, mulatni szeretünk, de szerfölött apró a pénzünk.

Sokasodnak a cabaret-k, mert Budapest szellemi szükségleteit orfeum tudja legjobban kielégíteni, s mert kenyér kell a föl-szaporodott író- és színész-proletárságnak.

Lehetetlen volt oda el nem érkezni, hogy a cigány-monopóliumot meg próbálják törni[*] azok, akik jobban szeretnének voltaképpen a nagybőgőbe beugrani, s százas bankót ragasztani a cigány homlokára, de már feketekávéra a cigánynak dobandó két-három krajcárra se telik nekik.

Ez a város, ahol az úgynevezett úri ember olyan sok, amilyen kevés a vagyon, a műveltség és az úri erkölcs, sok érdekes meglepetést rejteget még számunkra. Egy hebehurgyán fejlesztett ország s egy mindenképpen elmaradt összevissza társadalom meglepetései és szenzációi ezek. Úri színészek, artisták, úri bandák, sőt talán úri utcai énekesek is lesznek Budapesten. Csak úri dolgozó emberek, iparosok és munkások nem. Mi nem teszünk szemrehányást nekik, mert nem ők a hibások. Hanem azok a hatalomerők, melyek nem engedték meg ez országnak a feudális bilincsek-ből való szabadulását. S így leszünk lassanként Spanyolországnál is furcsábban: úri hidalgók és csepúrágók országa.

BN 1907. november 6.

Lellei

28. FIATAL TANÁR ÉS DIÁKJAI

Nyolcadikos gimnazista fiatal uraknak súlyos ügyük támadt egy tanárjukkal Rozsnyón. Kényes és nem szabad dolog tanár és tanulók ügyében messziről beavatkozni. De amit elmondandók vagyunk, azt elmondhatnók a rozsnyói alkalom nélkül is talán.

Majdnem biztosan tudtuk volna magunktól is, hogy az a rozsnyai tanár fiatal ember. Próbaéves tanár, aki most élesíti tekintélyét, s a legkeményebb köszörűkövet választotta ki. Mert a nyolcadikos diák egy ifjú tanár gőgös fiatalságával szembe egy

még gőgösebb és alaposabb fiatalságot állít. S a rozsnyói tanárnak akárhogyan is emlékeznie kellett volna a maga közeli diákságára.

A rozsnyói gimnázium katolikus gimnázium, de ebből nem általánosítunk. Holott bizonyos, hogy a katolikus, főképpen szerzetes-iskolákban nagy a tanár urak gyűlölete azok ellen a diákok ellen, kikben az ember sok vérrrel jelentkezik.

Rozsnyón az történt állítólag, hogy a tanár úr nagyon kemény, nagyon fiatal szavakkal hordta le a nyolcadikosokat. A fiúk, akik soha az életben nem lesznek olyan erősek, mint most, levélben elégtételt kívántak. Ebből a bátorságból nagy baj lett, amit már a megriadt diákok bocsánatkéréssel se tudtak eloszlatni. Négy derék diákot kizártak az iskolából, s a többit is valamennyit drákóian büntették.

És itt derül ki, hogy az afférban nem a fiatal tanár s nem a fiúk a legbűnösebbek. Hát nem akadt a rozsnyói katolikus gimnázium tanári karában egy idősebb, bölcs ember? Valaki, aki az életet, a dolgokat megértéssel és gyönyörűséggel nézi? Igen, a fiúk bátorságának csak titokban kellett volna örülni. Helyes, ha úgy szóval, dorgálással meg is fenyítik őket. De a fiúk tudta nélkül okvetlenül meg kellett volna a diákoknál jobban büntetni azt a fiatal tanárt.

Hiszen, istenem, örülnünk kell minden fiatalságnak, a nyolcadikosokénak még jobban, mint a tanár úrénak. Mert a fiatal tanár úrnak már egy kevés tapasztalata lehet arról, hogy az élet ügyis paskolja már az embert, mihelyst a gimnáziumi padot elhagyta.

Egészen fiatal tanárt sohasem volna szabad nagyobb állásokra rászabadítani. Az ifjúság és az öregség nagy ellenségek, de nem olyan nagyok, mint például — a kétféle ifjúság. A tanár úré, akit kissé már zaklat az élet, de akiben még mindig marad a nyolcadikos diák szép, abszolút hitéből s a diák uraké, kiket bánt, hogy a fiatal tanár úr már kitekinthetett az életbe, ahova ők csak készülnek, s akiknek fogalmuk sincs arról, hogy az élet nem is olyan kívánatos multság.

BN 1907. november 7.

Lellei

29. A NAGY BÖRTÖN

(Révész Béla könyve)

Az Élet és a bilincses Én nagy börtönéből — ha jól tudom — harmadikszor tör ki egy büszke és nagyszerűen akaratos rab: Révész Béla. Ha jól tudom, harmadik novellás könyve Révész

Bélának: A nagy börtön, e halk, de elementáris lázadása az erőnek. Ez a bensőséges, vádaskodó, szép könyv, szenvedő és igaz írónak szép könyve, melynek itt rögtön, elüljáróban sok ezernyi olvasót kívánok.

Birkóznom kell magammal, hogy Révész Béláról, az emberről, a szűziesen szemérmesről és testi-lelki bujdosóról, sokáig barátomról, ne rántsam-e le a leplet. De inkább legyen csupa környékezés, dadogás és hézag ez a rövid írás, mintsem az ő fájdalmas tartózkodását bántsam.

Révész Béla Beethoven-lélek, ki Krisztus-parancsolta vérséssel hurcolja meg szívét a világban, s ki hallja azt a sors-zenét, mely az Életet, e nagy hangverseny-termet, bezúgja. Föltétlenül hiszem, hogy muzsika-törvények szerint lát, érez, fölfog, mesél, bont és vigasztal Révész Béla. S félek, hogy ma is még csak azokhoz hatolhat — minden kínok avas zsírával megkent, igaz írókon kívül —, akik nagyon érzik az életet, s szomorú lelkükben nagyon össze tudnak zsugorodni.

A Révész Béla novella-témái nem a szorgos figyelés ledér gyermekei, hanem a mindenézésből készen, egészen kifakadt történeteszimfóniák. Nem mulattató és nem mulatságos író ő, de aligha avatta az írást önmaga előtt olyan szentséggé még valaki író, mint ő. Hangosan érzik ki az ő csöndes, csak a megértők számára égháborús történeteiből, hogy írójuk titkos, keserves, sokáig visszafojtott jajongással öntötte ki őket. S hogy kik érdeklik Révész Bélát? — mindazok, akiknek élete az egész életet példázza, lehetőleg és szerető gonddal úgy kifundálva, hogy — emberek és kicsinyek legyenek.

A kicsiny, aki sokkal nagyobb a nagynál, aki kénytelen az Élet óriásokból választott harcosaival harcot vívni — ezek az ő témái, s ez a Révész Béla harctere. S ahogy Révész Béla elmondja az ő tragédiájukat, abban benne van a grandiózus csaták minden hangja, a riadótól a végtisztesség-szolgáltató trombitahangig. Könyörtelen ő ezekben az utolsó szóig kész és megszerkesztve születt történetekben. Ő nem enged sugárt azokhoz, akiknek sorsuk az éjszaka, s áttörési embereivel a sziklafalat is, ha úgy érzi, hogy szabadokká kell tenni őket. Ez a legabszolútabb tízparancsa az írásnak, de a legművészibb is.

S ahogyan ő magyarul ír, az az ő magyar és egyéni írása, néha túlterhelve zenével, olykor megdöbbenően zörejszerű és szakadozott. Jelzői olykor szinte megülik az embert és az életet, de Révész Béla résen áll, s megmenti az övét.

Kérdés: lehet-e magyarul a differenciált, önmagában, önmaga árjában gyakran fuldokló ember számára könyvet írni? Mert ha

lehet — szabadnak szabad — Révész Béla ilyen szép, halk könyvet írt azok számára, akik érzik, hogy életünk s lelkünk keserves, nagy börtön. Jobb dolog hinni, mint kételkedni, s én Révész Béláról se kritikát, se jóslatot nem mondok. Már van neki közönsége, s ez a közönség csak nőhet — nőjön az ő egészsége, minden terhelt-seget megkönnyítő optimizmusa s író kedve is.

BN 1907. november 8.

Lellei András

30. HALOTT KÖLTŐ KRITIKÁJA

(Egy új, érdekes francia könyv)

Paul Verlaine neve nem vad-idegen már a magyar publikum-nak sem. Kissé megkésve eljön lassanként hozzánk is a szegény Lelian. Ez volt az ő furcsa, gyermekes, bús, becéző neve: szegény Lelian. Koporsójánál versei miatt még egymás fejét verték be a francia kritikusok. Ma már (boldog ember a halott költő) elismeri mindenki, hogy nagy, különös poéta volt. Éppen most virágzik já-vában Párizsban a Verlaine-irodalom és Verlaine-kultusz. Lehet, hogy az Idő máris túllépett a Verlaine-verseken. Lehet, hogy a Verlaine-verseket a versolvasók nem fálják már olyan mohón, mint tizenöt-húsz évvel ezelőtt. Annál jobban érdekli azonban a kíváncsi franciákat minden adatocska e hajszolt, szennyes életű, szerencsétlen nagy ember életéből. Csak a minap jelent meg egy vaskos életrajzi adattár. Verlaine egy intimusa írta az intimus Verlaine-ről. Sok újat nem találunk e könyvben. Katonatiszti családból származott Verlaine, töretlen bozótban tört utat az ő egyéni költészetének. Kishivatalnok is volt, újságíró is, francia nyelvmester Angliában. Fölszállott a dicsőség olyan csúcsára, hogy egyszer majdnem beválasztották az Akadémiába. De fékez-hetetlen, beteg vére úzte, kergette, csavargóvá tette. Börtönben is ült, mint Wilde Oszkár, s elaljasította az alkohol, mint egykoron Poe Edgart, s egy kicsit Musset-t.

Minderről most nem szándékozunk részletesebben írni. De mostanában jelenik meg, vagy azóta meg is jelent már Párizsban Verlaine-nek egy kiadatlan műve. Ez a mű és e mű története olyan *emberi és irodalmi dokumentum*, hogy minden ország literatúra-kedvelői elmélkedhetnek rajta. Ezt a posztumusz könyvet akkor írta Verlaine, amikor már *megtért*. Verlaine is, miként annyi viha-ros életű íróművész, kivált a franciáknál, a valláshoz menekült. Gyönyörű, a hittől mámoros, misztikus, forró, szívekbe síró ver-

sek az örök tanúi a megtérésnek. Ez időben már szállása, sőt hétre kibérelt ágya se volt Verlaine-nek. Valamelyik szigorúbb szállásadója zálogot kért tőle, s ő átnyújtott egy nyaláb kéziratot. Ez a kézirat fog most Párizsban könyv alakban megjelenni. A szigorú szállásadó huszonhét esztendő óta hiába keresett rá kiadót. Nem volt kiadó, aki ki merete volna adni a könyvet, melynek címe: *Utazás Franciaországban*, írta egy francia. Most végre egy Loviot nevű amatőr-író, aki a kéziratot az apósától kapta, kiadót szerzett a Verlaine-kéziratnak.

Hát furcsa egy utazás bizony Verlaine-nek ez az utazása. Irodalmi kritika, sőt nem is kritika, de veszekedett, véres harapás, marás. A nagy költő kegyetlenül belegázol összes író-kortársainak a gyomrába. Minden haragját, amit a durva élet iránt érzett, mintha ebben a munkájában öntötte volna ki. Éppen akkor diadalmaskodott volt Zola naturalizmusa, Daudet-ról, Maupassant-ról azt beszéltek, hogy ezeket és ezeket keresnek a tollukkal. A Goncourt-testvérek szalonjában ünnep ünnepet ért. Szegény, rongyos Verlaine, gyűlölt mindenkit, akit, szerinte, olcsó siker jómódhoz juttatott.

Hallatlanul kegyetlen dolgokat mond el hát, különösen Zoláról, kinek naturalizmusa vallásos érzéseiben is sértette Verlaine-t, a Goncourt-okról és Daudet Alfonzról. És ez a véres, kegyetlen, szatirikus könyv most fog megjelenni, mikor szegény Leliannal egyetemben föld alatt pihennek azok is, kiket ez a kritika legrágóbban, legmarcangolóbban illet.

Zola Emil hamvait beszállítják a Panthéonba. Daudet szobra előtt az ellenség is megemeli kalapját. A Goncourt-testvérek nevét műveiken kívül egy általuk alapított Akadémia is őrzi. Még ő, szegény Lelian is, szobrot fog kapni nemsokára.

De a könyv mégis nagybecsű, mégis érdekes könyv. Új igazolása annak, hogy a zseni tévedhet legnagyobbat. S új igazolása annak, hogy író-kortársak nem képesek egymást meglátni és megbírálni. Az igazi talentumnak, ha szerencsétlen, joga van az igazságtalansághoz De mégis, milyen szép volna, ha életükben tudnák szeretni egymást azok a kevesek, akikkel okvetlenül számolnia kell az úgynevezett utókornak.

VU 1907. november 10.

Diósadi

31. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Boszorkány-sziget

Boldog népeknek nincs történetük, nekünk magyaroknak roppant eseményes történetünk van. Ebbe beletartozik az is, hogy mikor Franciaországban az enciklopédisták készítették elő a nagy forradalmat, Szegeden úgy égették a boszorkányokat, mint a hernyót.

S most Szegedről azt jelentik, hogy dr. Lázár György polgármester, a Dugonics-Társaság elnöke, a Társasághoz indítványt adott be. Azt ajánlja, hogy a mindjobban pusztuló híres Boszorkány-szigetet, ahol a XVIII. század közepén borzalmas boszorkányégetési jelenetek folytak le, kétezer korona költséggel emlékoszloppal jelöljék meg. És ezt az indítványt némelyek bizarrnak, a barbársággal eldicsekvőnek tartják. Holott nem az, mert ha a Boszorkány-szigeten egy Voltaire élt volna a XVIII. században, bizonyosan ezt jelölné meg emlékoszloppal Szeged. Mivel azonban a Boszorkány-szigeten boszorkányokat égettek, s valamire való népnek nem szabad múltját elfelednie, hirdesse időtlen időkig egy márványkemence, melyet az oszlopnál megfelelőbbnek tartunk, hogy Szeged város tud emékezni régiekre.

II.

A kis Vanderbilt

Született egy pici Vanderbilt, aki a neves Cornelius Vanderbiltnek a fia. E csecsemő úrfinak persze egyelőre még nincsen fogalma se arról, ki és mi ő. Ámbár magán a természetén se csodálkoznánk, ha az ilyen csecsemőket öntudattal engedné életre. A pici Vanderbiltra már eddig is valami kétszázötvenmillió korona vagyon néz. S van kedvük olyan csecsemőknek megszületni, akiknek jóval kevesebb a várható vagyonuk. Hát nem balgaság-e a Cornelius Vanderbilt fiával egyszerre indulni el az életnek? Például 0 : 250,000,000 be lehet-e ezt a fórt egy rövid életen hozni?

III.

A szerencsés Alfonz

Alfonz, spanyol király, szerencsés ember, akinek a szerencséje az, hogy elkerüli a szerencsétlenség. Emberileg és okosan egy király manapság nem követelhet többet a szerencsétől. A minap a Szajnában, Párizsban egy pléhskatulyát találtak. A skatulyában veszedelmes robbanóanyag volt. Egy menekülő anarchista dobhatta be 1905. májusában amikor egy másik bomba hatástalanul robbant szét Alfonz közelében. S ugyanebben az időben, mikor a Szajna rejtett bombáját megtalálták, Alfonz királyt Angliában mentették meg egy anarchistától. Lehet e szerencsésebb királyt találni, mint aki egyszerre tud megmenekülni két merénylettől, egy aktuálistól s egy két és fél évestől?

BN 1907. november 10.

A. E.

32. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Mádi Kovács Béla

Most már a Lipótmezőn van a bolondul szerelmes Mádi Kovács Béla, tehát hitelesen őrült. Állítjuk és hinni akarjuk, hogy akit Magyarországon lipótmezei bolonddá ütnek, az tizenhárom próbas bolond. Ilyen állapotában a dolognak és Mádi Kovács Bélának, kíváncsiak vagyunk valamire. Ifj. Korányi Frigyesnek és feleségének mi a véleményük a nyilvánosság jogáról? Hangsúlyozzuk, hogy nekünk kötelességünk Mádi Kovácsban bolondot látnunk — azután, hogy a Lipótmezőn van. De ugyanakkor kötelességünk megállapítani, hogy a Korányi-párral injuria történt. A bolond Mádi Kovács Béla szerelmes Korányinéba. S a hírlapok nemcsak megnevezik Korányinét, de megírják azt is, amit a bolond szerelmes az ő szerelméről fantáziál. Ez se nem mulatságos, se nem kényelmes eset, habár magunk a nyilvánosság legszélesebb jogát hirdetjük. Valóság, hogy szép dolog volna, ha a társadalom minden kis atomjában publicizálnának. De ez a mai társadalomban lehetetlen, s a Korányi-párnak igaza van, ha méltatlankodik. Azért, mert valaki bolond beleszeret a feleségembe, én feleséges-től álljam az egész világ szemérmetlen kíváncsiságát?

II.

Fedák Sári elmegy

Nem engedjük Fedák Sárít bántani azért, mert csapodár honából külföldre vándorol. Ez a nagy honleány a nemzeti küzdelem Jeanne d'Arc-ja volt. A tulipános szoknyát ő emelte a legmagasabbra a haza nevében. S az történt, hogy a nemzeti hadsereg meghódolt Bécsnek. Mindenki megváltozott, csak Fedák Sári maradt a régi. Óh, a história szereti a szomorú megismétlődéseket. Fedák Sári nem tud belenyugodni a fegyverletételbe. Inkább, mintsem gyalázott honban éljen, hon nélkül fog élni. Ki is írjuk nyíltan, Fedák Sári mint bús szabadságharcos emigrál. Aki más okok után kutat, az nem hisz már eszményekben, s félreismeri Fedák Sárít, ezt a mindenekelőtt honleányt.

III.

Jászai Mari — apostolnő

Nagy színésznők máshoz szoktattak bennünket, mint Jászai Mari. Megmaradtak fokozottan életük fogytáig csak színésznőnek. Még akkor is, ha írtak, csak a komédiát folytatták. Csak azt mivelték — tollal, amit fáradt valójukkal a régi fűgén a színpadon nem mivelhettek. Társadalmi apostolnő tudtunkkal még nem lett nagy színészből. Jászai Mari, a régi stílus papnője, volna az első ilyen újtó. Vajon ez a nagy asszony nem volt-e elég nagy színésznő, hogy most a színpadon kívüli élet így tudja érdekelni? Vagy nagy színésznő volt, de sokkal nagyobb ember, mintsem meg tudjon elégülni a színpaddal? Akárhogyan, de Jászai Mari ma: apostolnő. A váltóról és a pálinkáról prédikált pár ízben falusi embereknek. Most írásban izgat egy budapesti betegség, a kávéház-nyavalya ellen. Minden érdeklí, ami az étellel, a társadalommal, a jövővel összefügg. Mégis belső tragédiának kell rejtőznie e nagy energiamutatás mögött. A színpadot kellett megutálnia, talán csak a mai színpadot, Jászai Marinak, s ezért érdeklí olyan lázasan, sőt tüntetően a komoly élet a komolytalan színpad helyett.

BN 1907. november 14.

A. E.

33. TEMETŐ AZ ORSZÁG

Ilyen szomorúság, rend és nyugalom lehetett, mint most, Magyarországon, Rákóczi fejedelem halála után. Mikor Majtény mezején ócska, csorbult fegyvereit lerakta a gyér had, még megmaradt a hit. Naiv, forró meséket küldtek sugdosva egymásnak a falvak: jön Rákóczi vagy a fia. Csak akkor halt meg itt minden, amikor bizonyos lett a fejedelem halála. Nagy urak és nagy papok szeretkezhettek avagy durcáskodhattak Béccsel. Magyarország népe verejtékes, nehéz álmát aludta egy hosszú-hosszú évszázadig. S még egy Kossuthnak is milyen nehéz volt megnyitni a sírokat a szomorúság, rend és nyugalom temetőjében.

Ennek az országnak Bécsnél mindig ádázabb ellenségei voltak itthon. Ennek a magyar népnek nemcsak vérért szívták, veséjét vették ki, de a hitét irtották ki, valahányszor megmozdult. Élére álltak díszesen, hangos szóval a megmozdult népnek az úri vezérek, a kiskirályok, az apró Cézárok. Izgatták, vezették, meddő harcokba uszították, amíg csak el nem fogyott a veszedelmesen összegyűlt energia: Akkor szépen eladták az országot, a népet, s ők megint nyugodtan lakmározhattak legalább egy évszázadot.

Most ismét itt vagyunk a temetőben, kevesebb hittel, mint valaha. Csúnyábban még soha meg nem csalták hazug vezérei a magyar népet, mint most. De ilyen könnyű dolguk se lehetett volna máskor. Anyagiakban, kultúrában, morális erőben, hitben már a végnek végét jártuk. Csoda volt már az is, hogy élünk, s még nagyobb csoda, hogy a pusztuló Magyarország ingerülten fölkelt. Ki az a gazember, aki azt merné állítani, hogy ez az utolsó megmozdulás csak Bécsnek szólott? Bécs csinálta-e, hogy Magyarország néhány tízezer ember tulajdona? Bécs akarta-e, hogy törvényhozás és közigazgatás itt állandó néroisággal népet gyilkoljon? Bécs parancsolta-e, hogy itt a betűnek, az iskolának, az életnek minden ismerete nélkül nőjenek föl milliók és milliók? Bécs-e az oka, hogy itt építette meg Róma a maga utolsó mentevárát? A szípolyozó latifundium, a papi birtok, a nyugati kultúra visszaszorítása, a parasztnyúzás, a kivándorlás, a hajdan erős nép degenerálódása, ez mind Bécsnek a bűne?

Mindegy: az ország megmozdult, s a lelkes seregek úgy jártak, mint a keresztes háborúk idejében. A Szent Földet, a Szent Sírt és Jeruzsálemet ígérték nekik kalandor-vezérek, s elvitték őket Zára, Bizánc ostromában elvérezni. A Kossuth Ferencek s az Apponyiak ugyanezt tették most. Szabadságot, népjogokat ígértek a fölbujtogatott országnak, s a Szent Föld helyett Bizánc

alá vezették a sereget. Ezek az új kereszties vitézek, vezérek ezerszer tudták, előre tudták, hogy Béccsel ők meg fognak alkudni. De le kellett csöndesíteni a megmozdult, a fölizgult országot. Halálra fárasztani, hogy ne egyhamar legyen ereje és kedve még gondolni se a harcra. S most, mikor már ez az ország kétségbeesni se tud, ők a hősök gyalázatos, de jogos bátorsággal élvezik a Bécs-től kapott sarcot.

Van-e példa hasonló világcsalásra, s lehet-e remélni hamar jobbat e szerencsétlen ország számára? Talán az utolsó harc volt ez, s talán az utolsó hitfoszlányt tépték le a magyar népről. Kossuth Lajos még halvány emlékezéseket kapott a zsibbadt ország lelkében Rákóczi-ról, s ezeket az emlékezéseket még föl lehetett gyűjtani. Jöhet azonban most már akármikor akárki a Kossuth-névvel. Kossuth Ferenc úgy akarta, hogy ez a név árulást, nyomort, reakciót és népgyűlöletet jelentsen. Az ország nyakán ülnek a tegnapi farkasok, s ezek a farkasok üvöltének, de nem arra, amerre tegnap. Harapnak, marcangolnak, de most a mi sovány bőrünket, csontunkat marcangolják, harapják. Cinizmusuk, gaz bátorságuk határtalan, éhségük kielégíthetetlen.

Apró fölvilanások, kis megtérések, csekély jószándékok mit se érnek. Rettenetes világossággal halad ez a szerencsétlen ország az elvégzetetett felé. Hiszen csak a hatvanas évek óta ijedelmes és hatványos az anyagi s erkölcsi romlás. Micsoda más ideálok, európai eszmék kormányozták ezt az országot. Avagy még előbbre, Magyarország negyvenes éveire gondoljunk. A negyvenes és hatvanas években mennyivel közelebb volt Magyarország a haladó, módos és mívelt Nyugathoz. Olvassák el a szekularizációról szóló, lapunkban most folyó, hajdani vitát. Milyen más emberek éltek, beszéltek s cselekedtek a magyar fórumon. Avagy gondoljunk a hatvanas évek életerős, nagyszerű forrongására s azokra a szellemi és anyagi ígéretre, melyekre az akkori Magyarországnak képessége és joga volt. Azóta a feudalizmus, klerikalizmus, haladás- és nép-ellenesség nőtt csak, de az ország pusztult. Mikor pedig a reakció megérettnek látta a vetését, megcsinálta a hazug nemzeti küzdelmet. A többit tudjuk, látjuk, érezzük, nincs mekkvés.

Kossuth Lajos egy kiáltványában 1849-ben ezt üzenté az olasz népnek: „A magyar nép állhatatos maradt türelmében, és amikor kardot rántott, akkor eldobta a kard hüvelyét. Hogy mindaddig harcoljon, amíg a civilizációnak csak egy ellensége is él. Most Bécs előtt állok, hogy a császári sas karmai által megtépázott népet megbosszuljam.” Kossuth Ferenc eldobta a hüvelyt, a kardot s a népet is. A megcsalt Magyarország fölbujtogatói a császári

sas körmeinek védelme alá csücsültek. És egy nagy temető ez az ország, soha ilyen még nem volt.

BN 1907. november 15.

(A.)

34. GLOSSZÁK

— nov. 15.

Tolsztoj megkacagtatta a minap a világot egy olyan aforizmával, amilyent csak Wilde-nak szoktunk megbocsátani. Wilde hirtelen, játékosan írta volna le ugyanazt, ami Tolsztojnál ő- és új-testamentom. Nehéz dolog helyrehoznunk s emberien kibírnunk azt a csapást, hogy „gazdagoknak születtünk” Ezt Rockefellernek írta Tolsztoj, s mi Magyarországra gondolunk, ahol a kevés gazdagok legtöbbször születtett gazdag. Emlékezünk, hogy Oroszországban ölték tömegekben a zsidókat, s pellagra pusztított sok istenverte zugában Magyarországnak. S előkelő, büszke nevű, magyar gazdagok ekkor összeálltak, s pro Calabria kiáltással megszarolták nemcsak önmagukat, de a gyér pénzü kis magyar társadalmat is. Az ezernyi zsidó árváról gondoskodtak két világrészben a jó emberek, s a magyar nyomorultak különben sincsenek elkaparva. Calabriában rettenetes földrengés volt, ez bizonyos, s Magyarország születtett gazdagjai nem tehetnek róla, ha az ő fülük csak a földrengést hallja meg. Szép pénz volt, sok pénz volt, amit Magyarországról Calabriába küldtek, s most derül ki, hogy e pénzt sok máshonnan érkezett pénzekkel egyetemben elsikkasztották. Birtokos urak, magisterek és papok rakták zsebre a pénzt ott Calabriában, s ami ott történhetett, olyan nyomorpanamának látszik, hogy egész Olaszország pirul miatta. Mi jobban pirulhatnánk, de nem pirulunk azon, amihez szokva vagyunk. Hogy a mi születtett gazdagjaink keze ritkán ad, de ha ad, mindig ilyen művészetével és szerencséjével az adásnak.

*

Berlinből azzal válaszolnak a Harden-pör miatt évődő francia lapoknak, hogy a fekete mise francia találmány. Hogy az-e, kétséges, de bajos is volna megállapítani, mivel mise már a kereszténység előtt is volt. Minden jel arra vall, hogy a fekete mise se csak 1897 éves. Persze nagy kár, hogy nem akadt s nem akadáhat monográfusa a fekete misének. De egyet majdnem bizonyítani lehet:

Franciaországban a fekete miséket a Nő tiszteletére rendezték. Hiába nevezték magukat a Sátán papjainak a misézők, ők a Nő és a Szép bolondjai voltak. Franciaország a dekadencia és visszafajultság kikiáltott országa. De ez a csodálatos race egy kényes szokásban nem rokon latin testvérével, az olasszal. A homoszexuális bűnök aránylag Franciaországban a legritkébbak, s ha Párizsban ilyesmi botrány pattan ki, csaknem mindig idegenek a fekete misék főpapjai. Franciaország az új szatírok új hazája inkább, ami azért ne irassék dicséretére. A francia degeneráltság a Nővel szemben jelentkezik, s az évkorral szemben süket és vak. De ennek a fajtának még betegségében is istene a Nő. Talán azért lakol — rettenetes paradoxon ez — elnéptelenedéssel, terméketlenséggel, mert ilyen kegyetlen istent választott, s mert olyan nagyon imádta.

*

Jolánka kisasszony sikkasztatott egy budapesti ifjúval s ő már New Yorkban jár a sikkasztott pénzzel. Az ifjút azonban, akit Berlinben elcsíptek, hazahozzák, elítélik satöbbi. Jolánka kisasszony azonban elérte célját, s hogy New Yorkig meg sem állt, nagy bizonyosága a budapesti szerelem-nő nagy ambíciójának. Most már csak az a kis probléma eldülendő[!], hogy meghódítja-e New York szerelmes férfiai Jolánka kisasszony. De voltaképpen már ez az ő dolga s a jó szerencsée, melyet másnak még jósolni se szeret az ember, mert hátha beteljesedik. De ha önök húsz év múlva Amerikában járnak, s Jolánka-pezsgőt látnak előkelő lakomákon, akkor se csodálkozzanak. Én nem csodálkoztam se Párizsban, se Monte-Carlóban, amikor Katinka-pezsgőt kínált a pincér. Jól kinevetjük mi itt Budapesten a Katinkákat és Jolánkákat. Ha Párizsban egyszer Böske-mulatóhely nyílik meg, s Moszkvában a nemesek dumabeli pártja — mondjuk — Ilonka- vagy Mariska-pártnak keresztelné el magát, még az se volna csodálatos. Elmennek Budapestről ezek a nők, s meghódítják a világot. Ha képviselő lennének, nem volnék olyan vak és gyáva, mint azok a mai ifjú magyar képviselők, akik úgy ismerik a Jolánkákat, Katinkákat, mint az árverési hirdetményt. Én bizony megmondanám a költségvetés-tárgyaláskor a magamét. Hogy a statisztikához, számokhoz nem értek, de borzasztóul reménytelen lehet annak az országnak az állapota, ahonnan így menekülnek a Jolánkák.

*

Ha az öreg Szappanos és az ifjú Nagy György akarják megmenteni Magyarországot, akkor semmin se szabad megütnünk.

De viszont akkor pro memoria sempiterna ne nyüzögjön, fejlődjön Kolozsvárott a szép, újonnan keresztelt Bartha Miklós utca. Mert élő nagyjait, kevés kivétellel, minden társadalom bután választja ugyanakkor, amikor a halottakat már megrostálta. A császári Róma Brutus nevét áhítattal ejtette ki akkor is, amikor egy lovat hozsánnával fogadott konzulképpen. De a halott nagyokat is úgy válogatni ki, mint az eleveneket, ebben mi volnánk elsők és egyetlenek. Nagyon rosszul érezhetik ma Magyarországon magukat azok, akik az élőkben csalódva, már csak a halottakban bíztak. Íme, megindult az új értékelés a temetőekben is. És, és, és . . . az öreg Szappanos és az ifjú Nagy György — meglássa, aki él — sírjaikban is nagyok fognak lenni.

*

Nasi, az olasz ex-miniszter, ahogy a bűnlajstroma nő, olyan növekvő bátorsággal védi magát, s egészen bizonyos, hogy a hívei egy-két zendülésbe belemennek még miatta. Szicília parasztjait ne sajnálja ezért senki. Mi lenne, ha sötét fejjel, elcsigázott testtel ennyi se maradna a parasztnak. Egy vezér, egy a többenél különb úr, akit csak azért üldöznek, mert a paraszt pártját fogja. Nemcsak Szicíliában van csupán ennyi vigasztalása az isten ígében kívül a parasztnak. De Nasi hívei nem csupán Szicíliában és együgyű parasztok között számosodnak. Ma úgyszólván egy földalatti Olaszország tekint bámulattal erre a merész, briganti politikusra. Egy nagy tábor, talán több milliónyi, kiket nem nevelhett látókká az olasz fórum erkölcsé. És ez megint nem kizárólagosan olasz csoda, sőt nem is csoda. Minden gazdaságilag hitvány, túlegyenlőtlen országban ugyanez a jelenség s ugyanez a korruptság. A nagy gazemberekre titkos hódolattal tekintenek az elméletiek és kisebbek. Szekerébe szeretnének kapaszkodni s vele menni a börtönön keresztül is. Mert érzik, hogy a Nasiak lakoltatása nem azt jelenti, hogy többé nem uralkodhatnak a Nasiak. Ők úgy teremnek, mint a kender, ahol áztató mocsarak vannak a közelben. Némely társadalmak moralistái tegyenek le már végre arról, hogy e társadalmak nagy gazemberek nélkül is meg tudnának élni.

A Hét 1907. november 17.

Csáth

A vén Björnsonnak hetekig kellett számárkodnia, míg Magyarországon megszületett egy irodalmi szitok. Dicsérem azt a nem zseniális, de okvetlenül jóízű újságíró, aki Don Quijoténak nevezi az öreget. Eddig az agyalágyult, a hülye, a vén barom, a norvég ökor, a tébolyodott aggastyán járták. Egy lélek nem érezte meg Magyarországon, hogy ilyen érvekkel egész Európa előtt elvesztjük a pört. A Don Quijote sem érv, de legalább kultúremberek szájába és tollába illő gorombáskodás. Ne feledjük el, hogy Björnson ez idő szerint Victor Hugo hajdani szerepét tölti be a világ szemében. Úgy ismerik az egész világon, mint a szorongatott igaz ügyek önkéntes fiskálisát. S arra is emlékezzünk vissza, hogy mikor Victor Hugo bántott bennünket az oláhok miatt, a magyar kormány és közvélemény nem elégedtek meg a francia író-Jupiter lemarházásával. Informáltatták, meggyőzték, kibékítették az agg költőkirályt, mert akkor még kultúrlevegője volt a magyar tudósnak. Nem öntötte úgy el a vad tudatlanság ázsiai áradása az országot, mint a Jang-ce-kiang szokta Kínát.

Piszkolódásainkat bizonyosan közlik Björnsonnal a denuncián-sok. De ezekről csak Björnson fog tudni, ami talán szerencsénk is. De ha csak piszkolódunk, s az értelmi kultúra kipróbált, európai fegyvereivel meg se kísértjük meggyőzni Björnson, nem joggal hiheti az öreg, hogy az ő cseh-tót levelezőinek van igazuk?

Ez a Björnson-affér sokkal szomorúbb, mint amilyennek futtában látszik. A norvég költő csakugyan Don Quijote a mi dolgunkban, de ezt a világ nem tudja. A Björnson hatása minden ma élő intellektuelre kétségtelen, s kétségtelen az is, hogy Björnson rettenetesen árt nekünk.

Ám ez a büntetésünk nekünk, mert egy Apponyi a miniszterünk. Valaki, aki a karakteréből kifeketélő jezsuitasággal minden haladó kultúrember haragját reánk szabadítja. S aki — ő, a nagy szószátyár — nem tud megvédeni bennünket az ő személye miatt az egész magyarságot ért bántalmakért. Lesz még módunk sok, talán érdekes titkot fölfedeznünk a Björnson-ügyben. Most csak annyit tanácsképpen némely lapoknak, hogy állapotunk meg a Don Quijote szóban. Mert megtörténhetik, hogy Björnson lefordíttatja s leközölteti, amit a magyar lapok írnak. S akkor már igazán bajos lesz Európa előtt helyrehozni azt, ami ma még — szerintünk — helyrehozható.

BN 1907. november 17.

A. E.

36. EGY JUBILEUM

(A Magyar Könyvtár ötszázadik füzete)

Két Magyarország van, s a kettő — jaj, ez a mi kultúránk nagy szomorúsága — alig tud egymásról. Az *egyik* Magyarországnak, a lelkiileg is táplálkozónak, nagy ünnepe van most. Jubileumot ül, tíz év alatt Magyar Könyvtárból majdnem nagy magyar könyvtár lett a *Magyar Könyvtár*. Félezer füzet a lelki táplálkozás leggazdagabb és leggondosabb konyhájából fekszik az áldomáasztalon. Mai állapotainkban, mai alkalmatlanságaink ellenére, csodával határosan, a Franklin-Társulatnak — irigyei is vallják be — van némi érdeme intellektuális műveltségünk agyakbaedzésében. *Csak* üzleti vállalat nem akart, nem tudott soha lenni a Franklin. Mintha az, ami az íróknál veszendőben, a bécsi magyar gárdisták lelke itt lelt volna szállást. Lélek, akarat, program, irodalmi ízlés s az elszánt hit, hogy Magyarország nem — Abdera. Csak írók, magyar írók, üzlethez nem értők, mondhatnák meg, milyen kivétel ez.

A Magyar Könyvtár *kellett*, mert nehezen olvasó, kis pénzü, szegény és kis ország vagyunk. És *jött*, mert a Franklin-Társulat megértette, hogy a demokrácia világáramlatában mit jelent, pláne nálunk mit jelent, a szellemi kincsek demokratizálása. S ha tudnók, kinek volt legelsőbb ideája a Magyar Könyvtár, arról ódat íránk. Dalárda-elnököket, kaszinó-gazdákat s asztaltársági veteránokat ha ódákkal nem ünnepelnének.

A tíz évnek és az ötszáz számnak története nem banális történet. Katona József Bánk bánja volt a Magyar Könyvtár beköszöntője Beöthy Zsolt előszavával. S Beöthy Zsolt érdemes, szép fejét és nevét koszorúzza meg hálásan a jubiliris szám is.

Ezek a tizenöt krajcáros füzetek majdnem négymillió számmal szálltak szét. S elvitték a magyar olvasókhhoz mindazt, ami számot adhat a civilizált ember szellemi evolúciójáról. Iskolás nem lett soha a Magyar Könyvtár, holott segítője akart lenni az iskolának. Ami az iskolás fiataloknak készült, olvasmány, irodalom az nekünk, öregeknek is. S családban, iskolában kezébe veheti bárki a Magyar Könyvtár olyan füzeteit is, melyek benőtt, komoly, értelmes fejek számára készült emberi és irodalmi dokumentumok.

A klasszikust bölcs és divattól független kegyelettel, hittel vitte az olvasók elé ugyanakkor, amikor az új hangtól nem ijedt meg a Magyar Könyvtár. *Valami* legyen, érték, irodalom, művészet és emberi dokumentum legyen — ez volt a jelszó. Ötszáz

számban szinte érthetetlen, hihetetlen, gyönyörű gazdagság. Aki csak magyar író s idegen nagy szellemnek hű magyar tolmácsolója, itt van a sorban. Jókai Mór volt a pohárköszöntő az első jubileumnál, a századik számnál, a Szép angyalkával.

Berzsenyi, Zrínyi, Kölcsey, Virág, Versegly, a két Kisfaludy, Csokonai, Tóth Ede, Tóth Kálmán — egészen Petőfiig és Aranyig a magyar klasszikusok névsora. De olvashatjuk a Magyar Könyvtárban Sallustiust, Liviust és Tacitust. És olvashatjuk Anonymust, Bonfiniust, Broderigót, Galeotto Marziót, Rogerius mestert, Szalárdit és a többit. A külföldi írók, a régebbek közül, nagy magyar közönséget csak a Magyar Könyvtár által nyertek: Dickens, Daudet, Dosztojevszkij, Farina, Turgenyev és a többi. Viszont Maupassant-tól Gorkijig, Kiplingig, Wilde-ig minden igazán érdemes nevet megtalálunk 15 krajcárért. Mindenki megóvhatja a maga irodalmi hiszekegyét. Akinek Aiszkhülosz, Szophoklész, Goethe és Schiller kell, azok is, akik Coppée-t, de Amicist, Tennyson-t, Ada Negrit, Rostand-t kívánják, nemkülönben. De megtalálják D'Anunziót, Maeterlincket, Shaw-t is társaikkal egyetemben az ő híveik. Fordítani pedig Tóth Béla, Ambrus Zoltán, Radó Antal, Szabó Endre, Hevesi Sándor stb. fordítottak a Magyar Könyvtár számára. A magyar elbeszélők névsora: Jókai, Mikszáth, Herczeg, Ambrus, Bródy Sándor, Kabos Ede, Ignotus, Kóbor Tamás, Krúdy Gyula, Sz. Nogáll Janka, Thury Zoltán, Szomaházy István stb. s legújabbán Ady Endre és Szini Gyula. Elbeszélésekben, színdarabokban, versekben, ismeretterjesztő munkákban, eredetiekben és külföldiekben: csak érték, irodalom s olyan, ami hangtalanul is lelki szükség.

Radó Antalt, a Magyar Könyvtár szerkesztőjét, bizonyosan bosszantanók a legrövidebbre fogott bókkal is. Végre ő nem csinált egyebet, mint hogy szerkesztette, csinálta a Magyar Könyvtárt. S a Magyar Könyvtár is nem azért tart jubileumot, mert pihenni akar. Még csak most jön a java a nagyszerű munkának, mi tudjuk. A jubileum voltaképpen a mienk, azoké, akik keserűen is áldott, szép álmokat álmodunk egy olyan Magyarországról, amely kultúrában legalább is olyan nagy, mint földrajzilag. A Magyar Könyvtár ünnepe a magyar kultúrának s a szép reményeknek ünnepe.

BN 1907. november 20.

Ady Endre

37. A JUSTH-AFFÉR

Justh Gyula v. b. t. t. úr cókókját vidáman szedegeti, s bizonyosan nagyon boldog, hogy megbukik. E cikk írásának órájában tudniillik már úgy beszélnek Justh Gyula bukásáról, mint a legbizonyosabb valamiről. Mint például a halálról, a magasabb kvótáról, a létszámemelésről s arról, hogy soha hűségesebb tábor Bécsset nem szolgálta, mint a koalíció. Justh Gyula megy avagy menni fog, mert úgy érzi, hogy neki még van hátgerince, s ez nagy bűn. De mi inkább úgy látjuk, hogy Justh Gyula voltaképpen azért megy, mert menni akar. Ördögbe is, ha Justh nem keresné akaratosan és vidáman a bukást, nem volna olyan hajthatatlan, mint, amilyen. Ő is, Justh Gyula is, megalkudott már furcsább és bolondabb helyzetekkel a mai helyzetnél. De Justh távozni akar, s mi sajnáljuk a távozót és önkéntes bukót.

Mink magunk íme eláruljuk, hogy milyen csehül áll a magyar liberalizmus ügye, amikor kénytelenek vagyunk Justh Gyulában a liberális politikust sajnálni. Rejtett és inkább legendás, mint valóságos liberalizmus volt a Justh Gyula liberalizmusa. De erről a liberalizmusról beszéltek, tehát majdnem olyan érték volt, mintha létezett volna. S Justh Gyulát azok nem szeretik, akiktől nem szereteteni már önmagában érdem. Hajlandók vagyunk nagy bűnöket is megbocsátani annak például, akit Rakovszkyék utálnak. Szerencsére Justh Gyulának megbocsátanunk sem kell, mert ha nagy erényei nem voltak, nem voltak nagy bűnei sem,

Egészen Justh Gyulán áll, hogy milyen bukást akar, szépet-e vagy csak egyszerűt. Tanácsot se adunk neki, mivel nem vagyunk járatosak az új rendszer erkölcsstanában. Úgy sejtjük, hogy Justh, aki a fekete selyemzsinórt már átvette, azt fogja kérni, hogy ez a zsinór egy nemzeti színű madzaggal cseréltessék ki. Mert Justh-nak a dolgát fölvitte az isten, s Justh körülbelül elérte azt, amit ő elérhetett. De abban a talajban, ahová magát letelepítette, nem szívhatott föl morális nedveket és erőket, Bizonyos, hogy Justh Gyula a horvát obstrukcióba bukik bele, de ez nem volna népszerű. Igaz[*], hogy horvát testvéreinket, akiket magunk is szívesen ajánlunk a legbalkánibb fene figyelmébe, a koalíciónak köszönhetjük. Igaz, hogy a házszabályok tiszteletét még a horvátokkal szemben is elvárhatnók azoktól, akik Perczel Dezső zseb-kendőjéből egy óriási asztalterítőt csináltak, s Magyarországból egy lakomaasztalt. De vannak korszakok, amikor igazságtalanság sok becsületességet követelni még a legbecsületesebbektől is.

De Justh Gyula nemcsak a horvátok miatt látta be, hogy neki a legokosabb lesz megbuknia. Ő már, mielőtt még v. b. t. t. lett

volna, megfenyegette néhányszor a bandát. Valóban a koalíción nagyot ütni csak úgy lehet, ha az ember minden talpalatnyi helyet átad nekik. Justh Gyula mégis csak régi parlamenti ember, s nem tacsó, akit egy zavaros idő vetett a színre. Miután ambícióját kielégítette, volt módja és ideje hozzá, hogy megundorodjék Európának ez idő szerint legalacsonyabb parlamentjétől.

Vannak, akik azt hiszik, hogy Justh komédiázik. Duzzog, visszavonul, hogy közben az alelnökök elbánhassanak a horvátokkal. A horvátokkal el kell bánni, ez kétségtelen. S ha Justh becsületesen félti a házszabályokat, még kétségtelenebb, hogy Justh Gyula igaz, nagy ügyet félt és véd. De a horvátokért és a kényelemért és a csillagos égért se szabad kiütni e gyöngye ország kezéből az egyetlen olyan-amilyen fegyvert.

Justh Gyula megírta a lemondó levelét, de vár. Azt hiszi, mert Wekerle (!) azt ígérte neki, hogy a kormány tagjai szolidárisak lesznek vele. Az a hitünk, hogy Justh csalódni fog. S legfőbbképpen abban fog csalódni, hogy a függetlenségi párttól bizalomgaranciákat kaphat. Olyan függetlenségi párt, mely legalább mutasson annyi elvet és erőt, mint Justh Gyula, ma már nincs. A függetlenségi párt nem párt, hanem randevühely. Itt bonyolítja le szerelmi ügyeit az elhatalmasodott reakció. Az a reakció, mely már olyan türelmetlen, hogy még egy Justh Gyula is útjában van. Meglátjuk, hogy lesz, mint lesz, az országra[**], sajnos, semmi jobb nem jön, ha megy Justh Gyula, ha marad. Igazán olyan a koalíció, mint a vérbajos beteg. Amihez ér, azon, még a hideg kövön is, kiüt a fekély. A horvát fekély is az ő bűne, s a házszabályt fenyegető nyavalya is. A Justh-affér pedig akárhogy dől is el, csak tünet.

BN 1907. november 21.

(A.)

38. GYÖRGY KIRÁLY MULAT

(Párizsi levél)

Nem a belgák királya a legpárizsibb fejedelem, hanem György király. Homérosz epigon népének királya. Érdekes dolog, ahogyan a görög király belopta magát a párizsiak szívébe. Jött, jött sűrűen Párizsba, zaj nélkül, inkognitóban, s úgy mulatozott, mint Edward király valamikor. Jóformán észre se vette Párizs a görög felséget, s mikor észrevette, már imádtá.

Az öreg, vidám király a maga Athénjából túlságosan gyakran jön az új Athénba, Párizsba. Szép görög ordókat osztogat

szét, s az Opera táncosnőinek megveregeti a — vállukat. György király itt Párizsban egészen demokrata, ami félig erény, félig — muszáj. Manapság a fejedelmek csak Párizsban lehetnek szelíd emberek, s György király szereti a szabadságot. A minap egy estén a Casino de Paris-ban, Párizs e híres mulatójában, egy bepezsgőzött görög diák beleütközött egy úrba. Csak akkor nézte meg, mikor már megtörtént a katasztrófa, de akkor nagyon, nagyon megnézte. A szerencsétlen diák madjnem térdre rogyott, s görögül ordította: éljen a király. Tudniillik György királyba ütközött bele a görög ifjú, aki szeret a Casino de Paris-ba járni.

A Casino de Paris egyébként ma Párizsnak a leglátogatottabb helye s az idegenek Eldorádója. Valami furcsa, bolond balettel játszanak most itt. Ennek a balettnak az az igénye és érdeme, hogy Párizs legfiatalabb, legszebb táncosnői táncolnak benne. Van esze és — kora György királynak, hogy idejár. Különben is a Casino de Paris úgy vigyáz az etiketre, mint Athénban az udvarnál sohase teszik. Nincs rá eset, hogy estélyruha nélkül bejöhessen egy nő, aki — magános nő. A Casino de Paris ambíciója az, hogy Párizst elegánsnak, igazi Párizsnak lássa az idegen, még ha király is.

A nagy fényességben, páholyában igazán nem emlékeztet Odüsszeuszra a görög király. Odüsszeusz majdnem disznóvá változott a Kirke kedvéért, s ez volt a legkomolyabb kalandja. Ellenben György király európai úr marad még a balett-táncosnők között is, és neki nem ártanak a kalandok.

A lapok, a párizsi lapok ravaszul leközlík az Athénból jött táviratokat, nagy politikai bonyodalmakról szólnak ezek a táviratok. Nyomorról, mely rablóbandákba seregelteti György király alattvalóit. Panamákról, pénzügyi válságokról, amelyek nemcsak Budapesten gyakoriak, de Athénban is előfordulnak. György király arcáról senki se olvashatná le ezeket a bajokat. Van egy görög korcsma a Szajna túlsó oldalán. Mint a Párizsban élő budapestiek mondják: Budán. Ebbe a görög korcsmába ifjú görögök járnak, de nincs közöttük egy se olyan ifjú, mint György király.

Kár, hogy a régi szép, pajkos operettek divatja elmúlt. Milyen szép operett-téma volna ez a király, aki ma is király Beociában. Egy király, aki öreg korára fölfedezte az életet, Párizst, a nőket és lumpolást s az — ifjúságát.

Párizs, november 15.

MSz 1907. november 21.

Brown

Duri József városi rendőr úr Karcagon bocsásson meg nekünk, de nem vártuk volna tőle azt, amit cselekedett. Magyar embernek képzeljük el Duri Józsefet, s úgy gondoljuk, hogy az úri pálya rontotta őt meg, mert Magyarországon és Karcagon valamikor jóra való paraszt ember nem támadt rá negyedmagával arra, akivel le akart számolni. Soha többet nem mert volna asszonyok elé kerülni, mert még asszonyok se tesznek ilyen férfiatlanságot.

Történt Karcagon, hogy Klein István lapszerkesztőnek lovas afférje támadt dr. Tóth Kálmánnal, Karcag város polgármesterével. Klein megbízottai azért, mert a polgármesternek Rózsa Dániel földbirtokossal egy korábbi elintézetlen ügye van, az affért egyoldalú jegyzőkönyvvel befejezték. Klein István lapszerkesztőt erre délben, mikor az utcán ment, megtámadta dr. Tóth Kálmán polgármester, kinek társaságában Rimaszombathy István polgármesterhelyettes, Gyóry Gáspár megyebizottsági tag voltak. Velük volt Duri József városi rendőr is, s négyen hősiesen Klein lapszerkesztőt tetteg inzulálták.

Távirati szövegben ez volna az, ami Karcagon történt, s ami bennünket Duri József ellen hangol. Duri Józsefnek nem szabad lett volna ebben a durva botrányban szerepelnie. Inkább csapták volna el az állásából, de hallgatott volna a saját ízlésére. Biztosak vagyunk, hogy Duri József saját ízlése ellenére cselekedett, Duri József három társa számára nincs szavunk. Ezek urak, s Magyarországon az ilyenféle urak hozzászoktattak már bennünket minden komiszághoz. De Duri Józsefen csodálkozunk: ejh, ejh, Duri József.

BN 1907. november 22.

Lellei

40. GLOSSZÁK

— *nov. 22.*

Pozsgay Miklós Európa nevében le akarja töretni a horvátokat a magyar parlamentben. Rendben van: a Balkán-szagot magunk is érezzük orrunk teljességével a horvát urakon. De sejti-e Pozsgay Miklós, hogy Zágráb közelebb van Párizshoz és Szentpétervárhoz, mint Budapest? Hát azt sejti-e, hogy Szarajevóban[*] Jókai Mórt úgy ismerik, mint a Dumas-kat s mint Puskit vagy Leonyid Andrejevet? Szarajevóból[*] képes levelezőlapokat kaptam Kiss József és egészen harcos, fiatalabb magyar írók arcképeivel.

Nem gondolná-e Pozsgay, avagy valaki, aki tud gondolkozni, hogy itt más baj van? Banális, ostobán hangzó, mint minden igazság: a magyar kultúrát kell vitathatatlanul elsővé tenni a keleti Európában. Amíg ez be nem teljesül, addig Pozsgay Miklósnak kell megvédenie bennünket, jaj!

*

Az szép lesz, amikor Fallières, Franciaország elnöke ismerkedni fog, mint vendég, Európa fejedelmeivel. Nagyszerű, beszédes teremtménye a radikális köztársaságnak ez a Fallières. Ha máról holnapra egy elképzelhetetlen államcsíny császárságot csinálna Franciaországból, Fallières nem változnék. Maradna az, aki: Fallières, okos és ravasz polgár, valaki, akire a császár is rászorulna. A demokráciának iszonyú és beismert szégyene az, hogy ilyenek a legszebb fiai, mint Fallières. Feudális országban, mint a mienk, ahol valaminek történnie kell, s nem történhetik rosszabb mint ami van, sok bátorság kell ezt leírni. De leírtuk, hogy a kételkedőknek, a világ legértékesebb embereinek, kik Magyarországon sokan vannak, egy bánatos hangú sípot adjunk a szájukba. Fallières csak annyival különb egy született fejedelemmél, hogy nem szeret naponként tiszta inget venni. De ez az egyetlen elve is olyan, mint Jericho falai valának. Fallières még arra is képes, amikor alázatosan fejedelmeket látogat meg, hogy minden reggel tiszta inget vegyen.

*

Lujza, a Kóburgi Fülöp elvált, kalandos felesége, nekem (újságíró vagyok) személyes ismerősöm. Én se vagyok rá büszke, valószínűleg ő se, egyébként Párizsban találkoztunk. Most olvasom, hogy az édesanyja hagyatékát szeretné megmenteni az árveréstől. Az alsó- és felsőruhákat, nem nagy értékű ékszereket, alapjában elhasznált és avas holmikat. És telesírja Európa és Amerika összes lapjait, hogy nincs pénze. Ez a nő, ez a Lujza beteg, bomlón, kiabálóan öregedő asszony. Eddig folyton azzal hódította meg a világ részvétét, hogy polgári erkölcsét mutatta föl. Polgári erkölcsét, ami vagy van vagy nincs, de szeretjük, ha egy királyleány is tiszteli. Nos, a polgári erkölcs megengedi ennek a szegény, beteg asszonynak, hogy az édesanyja garderobe-jára spekuláljon. Mert nyilvánvaló az újságcikkekből, hogy Lujza e megható fogással pénzt akar fölhajtani. Beteg, szegény asszony, akiről élesen szólni nem emberséges dolog. De mégis fáj valakit, aki a fájdalomra és részvétre úgy rászorult, mint ő, ilyen szerepben

látni. Milyen okos intézmény előkelő elzüllöttek számára a szanatórium, ilyenkor látható, íme.

*

Meghalt egy Adèle Collin nevű néember, aki abból élt, hogy Musset-t ismerte. Hallottam ezt a nőt mesélni, és soha jobban nem éreztem, mint akkor, hogy a legfifikusabb hazudozás se — tökéletes. A hazug beszédben egy ellen-zene van, csak fül kell hozzá. A legszebb és legfiatalabb női hangok se tudják a hazugságot elsikkasztani. És Adèle Collin nagyon öreg is volt, és nagyon későn jutott eszébe, hogy ő Musset-hez milyen közel állott. A könyvek állástalan, facér újságírókkal Musset-ről íratott, csacsi hamiságok. Adèle Collin kis pesztra volt a Musset-családban. Legfeljebb annyira emlékeztetett Musset-ből nemde, amennyire képes volt. A cselédszobában hallhatta, hogy az Alfréd úr megint részegen jött haza tegnap. De végül ő maga is elhitte már, hogy ő Musset-nek bizalmas őrangyala volt. S most is előttem van a vén, zavaros nő, aki még sírni is tudott olyan dolgokon, amikből egy szó se volt igaz, de amikből ő váratlanul, érdemetlenül híres, gondtalan, kényelmes öregkort élt. A nagy emberek nagysága ilyenkor szédítő, ilyen hatásokban. Musset szoborhoz tudta juttatni George Sand-t, akihez volt egy kis köze, s vajaz kenyérhez Adèle Collint, akihez pláne semmi köze se volt.

A Hét 1907. november 24.

Barla

41. MAGYAR ESETEK ÉS A KÜLFÖLD

I.

A végtelen Björnson-affér

A Björnson-affér mindenképpen szamar és bosszantó eset, de főképpen azért, mert végtelen. Röviden meg kell állapítanunk egy régi ígéretünk értelmében valamit. Az öreg Björnson, mostanában és különösebben, sok nemzeti és nemzetiségi kérdésben exponálta magát. Támadta Poroszországot, mert gyalázatos erőszakot követ el a lengyeleken. Támadta a lengyeleket, akik elnyomottságuk mellett is rettenetesen el tudják nyomni a ruténeket. Nagy embere Björnson az örményeknek, akiknek érdekében sok cikket írt. Az amerikai japánüldözés idején a japánok mellé állott.

Katalánia spanyol vidék, a katalán mozgalom furcsa és problematikus. De Björnson a hivatalos Spanyolországgal szemben Katalánia mellé állott. Ez csak egy-két kiragadott példája Björnson szereplésének. S egy dolog bizonyos, hogy Björnson, magyarul „vén hülye”, jóhiszemű ember. Nem volna érdemes egy ilyen jóhiszemű embert meghódítani a magyar ügynek? Persze, a mai feudális uralomnak érdeke, hogy Björnson ne legyen baráti ismerője a magyar dolgoknak. Mert akkor volna csak igazán hadd-el-hadd azoknak, akik a rosszul informált Björnson révén nagy örömeikre nemzeti mártírok lehetnek.

II.

Magyarország és Franciaország

Apponyiék kiválasztják a legutolsó franciákat, s ők, mint legelső magyarok, irodalmi fölolvadásokat élveznek e senkiktől. Így azután nem csodálatos, hogy a francia valakik Szófiába szívesebben mennek el, mint Budapestre. Nekünk ez úri kedvtelésből igazán csak egy dolog fáj. Tudjuk, személyes tapasztalataink vannak erről, a francia irodalom tele van kedves, komoly érdeklődéssel Magyarországra iránt. Ezt az érdeklődést bele fogják fullasztani a neveltségébe Apponyiék előkelő félműveltjei. Sacrebleu, hagyján, hogy ezek a népek, ezek az úgynevezett előkelő magyar társaságbeliek nem ismerték soha és nem ismerik a magyar irodalmat s a magyar írókat. De hogy a francia írókat is, akiknek kultuszával szeretnék megkülönböztetni magukat, csak annyira ismerik és tudják [*] kiválogatni, ez disznóság.

III.

Tolsztoj és Makoviczky

Ráfogták Makoviczky Dusánra, aki magyar-tót ember s a Tolsztoj házi-orvosa, hogy ő volt az, aki Tolsztojt ellenünk hangolta. Érdekes dolog ám az, hogy ennek a Makoviczkynek miért kellett az ő Tolsztoj-imádatán kívül kivándorolnia. Mert életével kezdte dokumentálni, hogy ő Tolsztoj szerint való anarchista öskeresztyén. Nálunk az rettenetes bűn, ha valaki új lelki, kulturális és intellektuális dogmákhoz mer elszegődni. Olyan dogmákhoz, melyek még patentet nem nyertek nálunk. Gróf Batthyány

Ervin csak azért lehet anarchista s kényszerzubbony nélkül, mert gróf. De ha már tudós, mint Schmitt Jenő, akkor pusztulnia kell. Makoviczky Dusan fölháborodva tiltakozik most az ellen, mintha ő a magyarságot s Magyarországot bárki előtt befeketítette volna. Nem tette, mi is hisszük, hála istennek, hogy nem tette. De reméljük, azt se beszélte el senkinek, hogy nálunk mi a sorsa minden új hitvallónak. Mert evvel többet ártott volna nekünk a külföld előtt, mint a vén Tolsztoj felbőszítésével.

BN 1907. november 27.

A. E.

42. A NÉPPÁRT JÓ DOLGA

Az Egyszakaszbúzik már napok óta, s még az öreg Szapanos is majdnem szagolja, csak a néppárt tart előkelő orra elé parfümös zsebkendőt. Kossuth megátkozta hűtlen híveit, hogy még koporsójukban se nyugodhassanak, elérette őket a nemezissel, megfenyegette választással. S a negyvennyolcas disszidensek, akárhogy köpik is a markukat, görnyedten remegnek Kossuth pápa átka alatt. Nincs irgalom annak se égben, se földön, aki az Egyszakasza, e szent dogmatitokra, azt meri mondani, hogy bűdös. Ha tudniillik negyvennyolcas ember ez a vakmerő, akár hű párttag, akár kilépett csapodár. „Én nem akarom őket *szavam-mal* üldözni”, mondotta Kossuth, s ez nagyon komoly fenyegetést jelent. Az Egyszakaszbellen, mely mintha csak az új rend szimbóluma lenne, még egy pihá-t se szabad mondani. Az Egyszakasztól csupán a néppártnak szabad undorodni, s csak a néppártnak van joga lávaként okádni a hazaszeretetet.

Ha van nemezis, és Kossuth Ferenc azt mondja, hogy van, elérte a negyvennyolcas pártot s éppen csak a negyvennyolcas pártot érte el. A negyvennyolcas párt, mint egy bűnös, vén kéjenc, gyóntató papjává fogadta a néppártot, s a néppárt ugyancsak nem fukarkodik a penitencia-méréssel. Úgy bünteti a függetlenségi pártot, hogy minden régi bűnéért külön-külön lakoltatja meg. Hja, valamikor a negyvennyolcas párt volt büntető és nehezen irgalmazó. Valamikor a negyvennyolcas párt állhatott lesben s csíphette fülön azokat, akik bűnös alkonyatokon tilosban jártak. Most a néppárt lett az erények őre, s az árulkodó, hazafias rakétákat ő sütögeti.

Csak meg kell figyelni a néppártot minden kényes és kínos problémánál. Pedig talán 1867 óta összesen nem volt annyi kényes és kínos probléma, mint mostanában. „Szaladj

neki vén bűnös, és törd be a fejedet” — vezényeli a néppárt. S míg a negyvennyolcas párt produkálja magát a falmakmenésben és elaljasodásban, csillogó vértben, büszkén mutogatja magát a néppárt.

Az Egyszakaszz, ez az Egyszakaszz csak egy dolog, a néppártnak nem is nagy. De még az Egyszakaszt se szalasztja el a néppárt, hogy ne tündököljön. Azonban az Egyszakaszz még nem elég a makulátlanságra. S a néppárt nem elégszik meg csupán egy erénnyel és egy fogással. „Rakovszky István vezet a magyar parlament jogainak megvédésében.” Ezt írja az *Alkotmány* ma, miközben kedvesen oldalba rúgja Justh Gyulát. „Rakovszkynak mindig volt érzéke és bátorsága a magyar parlament tekintélyének s magyar jellegének megvédésére.” Valóban: Rakovszky tüzes, magyar ember, aki az elnöki emelvényen elbánik a garázda horvátokkal, de avval a magyarral is, aki Luegerről egy rossz szót mer szólni. S a néppárt el tud némítani nemcsak egy kaffogó horvátot, de egy katolikus Bozókyt is, ha az a klerikalizmus ellen mer szólni. Mindegy, az ország ezt nem veszi észre, az ország csak azt látja, hogy erő, bátorság és hazafiasság már csak a néppártban van.

Szegény, nemes néppárt, ő igazán csak barátságból marad benn a koalícióban. Hadd egyenek, hadd ruházkodjanak ki egy kicsit a negyvennyolcas éhesek és rongyosak. Hiszen a néppárt az emelt kvótát is szörnyű bűnnek tartja. Azzal vádolja Kossuthot, hogy formalitásokat fizettet meg évi négy milliókkal. Fölvívja Kossuthot, magyarázza meg, hogy mi a kvóta-emelés hiteles története. Csak éppen kíméletből nem mondja azt, hogy Kossuth csúnyán becsapta az országot, s a fölemelt kvótával Kossuth Ferenc miniszterségét fizeti meg az ország.

S amíg Rakovszky izgat Justh ellen, s a néppárt régi kedve szerint tapos a Kossuth-néven, amely különben is nyomorúan össze van taposva, Kossuth Ferenc átkot szór a honárulókra. A honárulók pedig azok a negyvennyolcasok, akikben, ha nem is nagyon, de megmozdult valami, ami részben a választóktól való félelem, részben lelkiismeret. Ezek segítsenek kvótát emelni, házszabályt tiporni, alkotmányt gázolni, Egyszakaszt imádni. A néppárt közben szabadon mentheti a hazát Justh ellen, horvátok ellen. Vihogva figyelmeztetheti az országot, hogy milyen lutrit csinált a negyvennyolcas többséggel. Aggodalmasan sirathatja a magas kvótával megnyomorított országot. Tetemre hívhatja Kossuth Ferencet, s egyedül tüntethet az Egyszakaszz ellen. Mindez Kossuth Ferencet nem bántja, mindezt Kossuth Ferenc észre sem veszi. Neki egyetlen gondja van, hogy ne legyen megbízhatat-

lan hírű egyetlen negyvennyolcas se. Nem atyai szívét, nem is a hiúságát bántja egy-egy ritka kilépés. De megborzad attól, hogy valahol azt hihetnék, hogy van nem mameluk negyvennyolcas.

A néppárt pedig vidáman készíti fenn és lenn magának a jövőt. Tisztelettel, türelemmel, sőt buzgalommal segít neki az egész parlament. Bizony a néppártnak jó dolga van, s még örülünk kell, hogy ebben a szomorú és bajos országban valakiknek mégiscsak jó dolguk van.

BN 1907. november 28.

(A.)

43. A BOLTOS DOKTOR

— *Dr. Szuly Aladár* —

A „doktor úr” címet Budapesten, ebben a mindent elkoptató városban bizony alaposan elkoptatták. Nemcsak az egyetemi doktorgyáraké, nemcsak a magyar cifra nyomorúságé s nemcsak a kávéházi pincéreké a bűn. De a feudális, maradi, úri, magyar nyavalyáé főképpen, mely egy pillanatig nem látott nemesi diplomát a diplomában.

Sok mindent reméltünk valamikor ebben az országban, amiből semmi sem teljesedett. Az pedig legkevesbé teljesedett, hogy híres mágnásaink, akiknek olyan nagy az angломániájuk agaraszatban, bajuszban, bútorban és parlamenti smokkságban, Angolország példáját kövessék. Nincsenek mágnás-nagyiparosaink, mágnás-kereskedőink, s talán jó is, hogy nincsenek. Ha ezen a téren is csak annyira válnának be, mint másutt, jobb is, ha megmaradnak nagyúri semmiknek. A züllő és kitartott dzsentriknek csak egy piciny hányada tudott beilleszkedni a változott viszonyokba. Úgy látszik, hogy a doktor uraknak adatott meg nálunk a zsíros és modern életképesség. Mint ahogy Magyarországon, ahol gyöngé és ideák nélkül élő polgárság van, a munkásságon kívül minden lendítő szerep az intellektuelekre vár.

Nagy örömmel hallunk hírt ismét egy kedves és szép doktorszenzációról. A föloszló Terna egyik volt igazgatója új nagy üzlete, a Brázay-féle üzlet fölé saját és teljes nevét íratja: Dr. Szuly Aladár. Dr. Szuly Aladár is íme ott van a kevesek között, akik nekünk az új Magyarországot jósolják. Az ipszilonos és diplomás úr, aki dolgozni akar és tud. Aki már túl van a leggyógyíthatatlanabb nyavalyán, a magyar uraskodáson, s mint minden azzal egyenlő rangú úr, Európában érzi magát.

A doktor úrnak minden jót kívánunk, magunknak pedig sok olyan doktor urat, mint Szuly Aladár.

BN 1907. november 28.

L-i.

44. KEMÁL[*] BEJ DEBRECENBEN

(Az írók és az idegesség)

Max Harden, aki már mondott nekünk, magyaroknak, egy-két gorombaságot, mondotta volna ezt is:

— Keveset tudok a magyar irodalomról, de ha volna ott Budapest körül valami, eljönne az.

Eljönne csakugyan, elmenne, ha volna, mint ahogy ki is megy, ami érték. Szamar beszéd, ha mi állítólagos nyelvi elszigeteltségünkkel ámtjuk magunkat és impotenciánkat. Laoacet ókínai nyelvből is lefordították minden nyelvre: érdemes volt.

Akik színházba járnak és színházi híreket olvasnak, beszélnek, hogy Budapest színházai erre az évre ismét külföldi élelemmel látták el magukat. Szóval, már megint fölfedezték Magyarországon azokat, akik otthon senkik. Viszont Zacconinak, aki bejárta kétszer-háromszor a világot, két-három nap elég volt, hogy meglássa és elvigye magával a Molnár Ferenc darabját.

De a legérdekesebb dolog mégis az, hogy Debrecen színházában török darabra készülnek. (Mégis csak lesz abban valami, hogy Debrecen török—tatár—szláv vegyülék). Íme a török darabnak is szűk Macedónia, ha — darab, ha valami. Párizsban lázasan fordítják és olvassák az örmény verseket és rutén novellákat.

Mikszáthot nemcsak Angolországban olvassák. Most, karácsony előtt, Párizsban Hachette-éknál úgy vásárolják a Szent Péter esernyőjét a gyermekek számára, mint a cukorbonbont.

Kemál[*] bej Debrecenben s minden nyelvű író ott, ahol akar, arathat megismerést és sikert. Legföljebb az a kis aggodalmunk van, hogy Magyarország mégis kivétel talán. Itt még idegen írónak sincs könnyű dolga.

BN 1907. november 30.

Lellei

45. PÁRIZSI MAGYAR DOLGOK

Párizs, november 27.

I.

Szent Erzsébet Párizsban

Khevenhüller-Metsch gróf, Ausztria-Magyarország párizsi nagykövete, néhány napig „hivatása magaslatán” állhatott. Végre megint egy alkalom, mely méltó volt őhöz, s amikor ő kedve szerint képviselhette a monarchiát. Szent Erzsébet ünnepéről van szó, melyet Párizsban is megtartottak. Egy magyar püspök helyett Nemes Antal apát utazott ki Párizsba a magyar klérus képviselőjében. Ő mondta az ünnepi misét a Szent Erzsébet-templomban. Richard párizsi bíbornok-érsek is képviseltette magát. Amette érseki koadjutor mondott ünnepi szentbeszédet. Azóta a táviratok bizonyosan régen elvitték a hírért, hogy az ünnep fényesen sikerült. Ott volt a templomban nagykövetségünk minden tagja. Az osztrák—magyar kolóniának azok a kitűnőségei, akik minden ilyen esetben jelenlevők szoktak lenni. Szinte bizonyos, hogy voltak szép számmal ott osztrák és magyar zsidók is. Ők különösen szeretnek olyan nagykövetségi ünnepekre eljönni, melyeknek fő programszáma egy katolikus templomban folyik le. Nem is éppen Szent Erzsébet ünnepéről akarok én hazairni. De arról a szellemről, mely Ausztria—Magyarország párizsi hivatalos képviselőjében él. Khevenhüller grófnál klerikálisabb diplomatánk nincs, s ez nagyon nagy dolog ám. Emlékezetes, hogyan exponálta magát Khevenhüller a párizsi nunciatúra botrányában. Büszke is szerfölött arra a nagy rendjelre, amit hálából a pápa küldött neki. Társaságát teljesen és kizárólag royalista és klerikális körökből válogatja a mi nagykövetünk. Úgy hogy voltaképpen inkább Rómát képviseli Párizsban, mint Ausztria—Magyarországot. A párizsi Szent Erzsébet-ünnepen ilyenformán nagy kedvvel vett részt Khevenhüller gróf, és még azt is megbocsátotta ennek a néhai Erzsébetnek, hogy magyar volt.

II.

Magyar egyetemi előadások Párizsban

Nyomatott plakátok tudatják az érdeklődőkkel, hogy a párizsi egyetemen megkezdte az előadásait Kont Ignác. Csütörtökön és szombaton délutánonként tartja előadásait Kont úr. Témái:

A magyar dráma a XIX. században, szemelvények magyar színpadi művekből s külön elemi nyelvoktatás. Sok hallgatója nem szokott lenni Kont úr előadásainak, de mégis örvendetes ez a dolog. Nem volt a világnak olyan nyelve, melyet egyetemi katedréről nem hallhatott az ember Párizsban, csak éppen magyarul nem tartott ott előadást senki egészen — Kont Ignácig. Kont úr nem zseni, de kedves, lelkes és jó magyar ember, kinek hálával tartozunk. Ő is Magyarországnak, amiért mint tanár vallási viszonyai miatt egy piciny álláshoz sem juthatott és nagy hasznára s nekünk is hasznunkra kénytelen volt kivándorolni.

BN 1907. november 30.

Brown

46. GLOSSZÁK

— *nov. 29.*

A Dózsa-féle jacquerie-nek még csak eljövendő hű hisztorkusa meg fogja bizonyára állapítani, hogy a Dózsa-lázadás nem tiszta magyarságlakta vidéken lángolt föl. Magyarországon parasztforradalom ott támadt mindig, ahol fajták éltek s keveredtek együtt, de sohase szűzmagyar tájakon. Hódmezővásárhely nem régi fölindulását is csak úgy érti meg az ember, ha eszébe veszi, hogy Hódmezővásárhely népének a vére vegyített magyarságú. Ezt az egész dolgot onnan kerítem különben így össze, hogy ifjú magyar szociológusaink évek óta hiába jósolgatják, hogy föltámad a paraszt s majd szétüt az úri politikusok között. A paraszt azonban nem támad föl, nem üt szét, s ha néha kapunk valamelyes hírt erős és tömeges népmozdulásról, Csaba és Orosháza felől jönnek ilyen hírek. Ezen a vidéken csakugyan indulatos, ambíciózus és nyugtalan a paraszt: tót-magyar vidék. Tessék csak visszaemlékezni a Nyírség forradalmára: ez is olyan vidék, ahol tót és magyar vér ömlötték össze. A mi alföldi s már úgyahogy tiszta magyarságunk nem forradalmi hajlamú, s nem is volt soha. De már egy kis szláv vér-beömlés megdühíti, nyugtalanabbá, forróbbá s a kultúrára hasznosabbá teszi. S Marx vagy Engels, már nem is tudom melyik, a szláv fajtákkal szemben 1848 révén a magyarságban a forradalmi fajtát ünnepelte.

*

Bécsben pedig összeültek az egyetemi tanárok, bécsi Csaradák, bécsi Kmetyek és bécsi Piklerék egyformán. És együtt, egy aka-

rattal megüzenték minden Luegernek, hogy a tudomány közös szerelmük és féltékenységük. Reverendás avagy vörös nyakkendős az egyetemi professzor Bécsben, mindenekelőtt a tudomány hívő, de vadulni is tudó jámbora. A szocialista Menger professzor temetésén ott voltak mindnyájan, minden világfölfogású bécsi egyetemi tanárok. S most egyenlő büszkeséggel jelentik ki, hogy ők politikusok pojacái nem lesznek, s a tudományt, melyben egyformán hisznek, megvédik, mert szabadnak akarják tudni. Hiszen magunk se adnók sokért, ha azt, ami Nyugatról jön, nem Bécs közvetítene nekünk, s ha sok minden olyan nem Bécsből jönne, ami jön. De megrendülve, szégyenkezve és geográfiát kicsúfolva, nem azt kell-e mondanunk, hogy nem a Lajta választ el minket Ausztriától és Európától, hanem valami sokkal szélesebb, még eléggé föl nem kutattott folyó?

*

Franciaország se Plátó és a boldogság országa, s Franciaországban sincs annyi tejföl, hogy fenéig minden tejföl legyen. Olvasom, s mintha csak itthonról olvasnék valami száraz, szívtelen statisztikát: elhagyják a földet a földhözragadtak. Elnéptelenednek Montenegro-nagyságú vidékek, hol valamikor nemzedékek éltek le életüket panasztalanul, sőt vidáman. Alapjában agrárius, falusi szívem szeretné kidobogni azt a hamisságot, hogy az ipar, a sok új minden, tették boldogtalanná az agrikultúrát s a parasztot. De francia ügyekről írván, nincs bátorságom olyan tudománytalansághoz, amely illenék hozzám, ha magyar ügyekről írnék. A francia föld nem ott árvul el, ahol terméketlen, hanem ahol messze van az iparos városoktól. Ahol a paraszt okos példát lát és buzdítást kap, okosul és buzdul. Még ott is, ahol nehéz a földtől, a földből kicsikarni azt, ami kell. Ahol az ipar, a technika oktatja a parasztot, a paraszt zsíros, okos paraszt lesz. Ahol nem kopogtat a koponyáján semmi új, ott elpusztul olyan világgazdasági konstellációk miatt, amelyeknek milétét akkor se sejtí, mikor az iparos város ördögös találmányainak majmoló, helyes kisajátítása gazdaggá teszi.

*

Nagyharsánynak, Baranyában, van valami kétezeröttszáz lakosa, s e nagy faluban két év óta nem született gyermek. Legfőljebb idétlenül, kényszerítve, titokban vagy holtan, jobb erről nem beszélni. Magyar falu, sőt, ha jól tudom, kálvinista falu, sőt és legsötétbben — gazdag falu. S úgy írják, hogy gyermek, mondjuk olyan 1—10 év között növekvő, az egész faluban sincsen két tucat

Összegomolyog a fejemben mindenféle számár és okos, összeolvasott teória. Faji, földrajzi, történelmi, vallási, gazdasági, de nem boldogulok. Valami azt súgja, hogy mindaz, amit tudomány szerint mondhatnék, csak mára szóló igazság. De egy érzésem igaz: nagyon szerencsétlen ország lehet ám az, ahol nem engedik az utódjainkat megszületni.

*

Jászai Mariék vasárnap tárogató és belépődíj mellett elmondják és eléneklik: mi a haza? Matiné lesz ez, a Royal-hotel nagytermében, az Amerikából hazatérő magyarok fölsejézésére. Nem lesznek ott az Amerikába vándorlók s a hazatérők sem. Csak hívők és alattomos hitetlenek lesznek ott, de sebhelyesek és boldogtalanok nem. És Jászai Mariék, a hívők, bizonyosan sírva és siratóan, szépen fognak szavalni és énekelni a hazáról. És jó, hogy ezt a matiné-t nem lehet úgy megcsinálni, hogy Fiuméig és Hamburgig elhallassék. Mi lenne, ha hallaná ezt a sok szépet a Cunard- és Lloyd-hajók fázó, szomorú fedélzeti népe. Sírnának, talán a szívük is megrepedne, de mégis — muszáj volna menniök tovább az ismeretlen, a kenyér-matinét ígérő Amerika felé.

*

Vajda-Vojvoda Sándor csöndesen, de bátorságosan visszalopta magát a magyar parlamentbe, ahonnan kiűzték. S megáll az eszünk, mint valahányszor, ha túlságosan bolondot mutat az élet, a világ, a malom, amelyben taposunk. Csakugyan bünt követett el ez a kiűzött oláh, hiszen jóvá, meg nem történtté semmit se tett? Vagy: csakugyan a hazafias harag úzta ki Vajdát, ha ilyen kevés idő olyan nagy haragot lelohaszthatott? Adj nékem világosságot egyetlen értelme és logikája a földi életnek s mostoha leánykájának, a magyar életnek: ó Véletlenség. Véletlenség, ha hazát árulunk, ha haragszunk, ha bocsánatot kapunk s ha egyáltalában nem csinálunk semmit. Véletlenség, ha akkor jó és hasznos volt egy hazaárulóval elbánni, s véletlenség, ha ma nem az. S hogy ez a két véletlenség így egymás mellé állhat, ugye hogy ez véletlenség, óh, szent Véletlenség?

A Hét 1907. december 1.

Barla

47. FEDÁK ÉS A GYORSHAJTÁS

A kétszáz koronaért, amire túlgyors automobiljáért ítélte el a budapesti rendőrség, nem sajnáljuk Fedák Sárít. Ha nagyon őszintéknek szabad volna lennünk, van még néhány balsiker, melyeket szintén nem siratunk meg, holott szintén Fedák Sárival történtek. Azért pláne irigyeljük a Sárít, hogy külföldre mehet, mert milyen irigylendő örömmel fog ő visszajönni. Nincs más célunk, mint az ő automobil-afférjából, e kicsi ügyből, kihozzuk a nagy tanulságokat. Tudniillik az élet olyan ravasz, hogy a maga nagy törvényeit a legfurcsábbban kicsi esetekbe rejti. Hogy Fedák Sárít megbüntetik túl gyors automobiljáért, ebben egy nagy törvény és nagy igazság lappang.

Mindenütt lakol a világon, de sehol olyan könnyen, mint nálunk, nem lakol az ember azért, hogy siet. A beregszászi leány, aki mikor följött Budapestre, nem tudta, s talán még ma sem tudja, hogy miért szalad lovak nélkül a gépszekér, nagyon sietett. Egyre-kettőre, mint egy tüzes csikó, rugdosott el útjából divatos és kikiáltottan nagy nőket. Ez tetszett Budapestnek, mely a legkon-szolidálatlanabb városa a világnak, s ahol futólag rettenetesen tudják honorálni a szokatlant. De nincs is város a világon, mely úgy tudjon büntetni a maga gyors hibájáért, mint Budapest. Ez egy őrlő, egy lejáratozó természetű város, mely még a sikert is csak azért adja, hogy mohón visszavegye. Sári ezt nem vette észre, s talán ebben az életben nem lesz ideje annyi bölcsességre, hogy ezt, amit írunk, megértse. Sári sietett s hogy, mihelyst tehetta, automobil-t vásárolt, ez már csak egy öntudatlan szimbóluma volt a Sári nagy sietségének.

Ami bekövetkezett, azt Fedák Sárin kívül mindenkinek előre kellett látnia. Még akkor is, ha az, mivel Fedák Sári jött, nagy kultúr-érték lett volna, amiről most nem vitázunk.

De még a szimbólum is megbosszulta magát: Fedák Sárít gyors hajtásért megbüntették. Oly kedves és mulatságos kis eset, hogy nem is tudunk szomorkodni miatta. Pedig alapjában nagyon szomorú eset, holott ezúttal csak egy Fedák Sárival esett meg.

BU 1907. december 4.

A. E.

48. FEKETE-KÉZ ÉS FEHÉR-KÉZ

Amerikában élő olaszok Fehér-Kéz címmel egy ligát alapítottak a Fekete-Kéz ellen. A Fekete-Kéz maga is olasz intézmény, mely Amerikában virul. Olyan, mint a szicíliai maffia,

csak vadabb és amerikaiabb. A Fekete-Kéz titkos társaság, s olyan tagjai is vannak, akik nem is sejtik, hogy tagok. Voltaképpen csak a vezérek veszik hasznát a szörnyű Fekete-Kéznek. A Fekete-Kéz szervezete egyforma az egész világon. Ott is, ahol talán gyilkolni éppen nem gyilkol, s nem nevezi magát Fekete-Kéznek.

Boldogtalanul odasüllyedt a magyar közélet, hogy nemsokára egy becsületes szereplő ember sem lesz itt biztonságban. Talán nem szervezett maffiákat, de maffiákat érzünk mindenütt. Úgy érezzük, hogy állandó és sokféle a veszedelem. Hogy tagjai lehetünk sokszor tudatlanul egy-egy maffiának. Beugratottan, jóhiszeműen, becsületes emberek naivságával. Éppen úgy, mint vannak ilyen tagjai a nagy Fekete-Kéznek, az amerikaiinak. Hogy néhány vezérért dolgozunk, néhány mindenre képeséért.

Politikailag is hát nem szinte az egész ország egy maffiaszerű vállalkozás baleskeje és áldozata lett? Sohse tudhatja itt a legnemesebb akcióba fogó ember sem, hogy akaratlanul nem egy Polónyi számára dolgozik. Így bosszulta meg magát ebben az országban a demokrácia és kultúra hiánya. S az az állapot, hogy a gazdasági züllés és vagyoni igazságtalanságok miatt nagyon nagy az éhesek és a minden-áron emberek száma. Róma lettünk a Catilínáé idejéből, de nagy stílus nélkül.

Chicagóban a Fekete-Kéz ellen megcsinálták a Fehér-Kezet. Nem lehetne megcsinálni a bátor, becsületes kultúremberek ligáját Magyarországon? Talán ötszáz itt is akadna, mint Amerikában. Mert ismételjük, maffiákkal behálózott élet lett a magyar fórumélet. S a Fekete-Kéz elteszi a láb alól, aki csak útjában [van], s fölhasználtatni magát nem engedi.

BN 1907. december 5.

Lellei

49. VADÁSZAT PUSZTASZER KÖRÜL

Pusztaszeren és Pusztaszer körül, a Pallaviciniek hatalmas országában, nagyszerű vadászat készül. Dicséretére válik a magyar sajtónak, hogy e félig még csak jövő eseményről pontosan értesíti olvasóit. Tehát eljönnek Szerre vadászni Goluchovszki gróf, Ratibor, Schwarzenberg, Ottingen hercegek. Rajtuk kívül ott lesznek Traun, Anthan s a jó isten tudná megmondani, micsoda és milyen előkelő grófok és más rangú urak. Ezek az urak részben már meg is érkeztek Pusztaszerre, s kedvükért a gyorsvonat már Kisteleken megállott. Ropog, dörög a fegyver, hull az ápolt, fölnevelt, illedelmes vad ezerszámra. Milyen áldott, jó ország ez a Magyarország, s milyen nagy, előkelő urak járnak el ide vadászni.

Némely demokrata csirkefogóknak, akik pedig a hivatalos történelmet nem tisztelik vakon, Árpád és társai jutnak eszükbe.

Vajon Pusztaszeren csakugyan ezért történt volna a híres kötés, mely akkor is hiteles, ha nem történt volna meg? Ez az ország azért kívánt és akart itt megalakulni, hogy Pallaviciniék vadlő áldomáson vendéghellessék az idegen és hazai rablólovagok unokáit?

Egy kis birodalom a Pallavicini-domínium, s hasonló még van egy pár. A Kóburgok, Pallaviciniék, Wenckheimok, Schönbornok — nem akarunk több nevet felsorolni — országaiból, ha ezeket Magyarországhoz kapcsolnák, egészen szép Magyarországhoz szülné. Mert ezek az országok nem tartoznak Magyarországhoz, még csak nem is társországok. Különben és egyébként szép, erős, magyar faluk derülnének, élnének és szorgoskodnának ott, ahol mértföldeken át főúri tanyákat lát csak az ember. Különben és egyébként nem matinéval és Szózatot éneklő dalárdákkal kellene visszavárnunk azokat a magyarokat, akiknek Amerikában sincs hazájuk. Különben és egyébként nem vándorolnának ki a magyarok akkor is olyan számmal, amikor hallják, hogy a már Amerikában élő magyarok kétségbeesetten jönnek vissza.

Pusztaszeren és Pusztaszer körül víg az élet, s víg mindenütt a nagyúri földeken. Azt kell hinnünk, hogy azt a népet, amely Árpáddal jött ide, teljesen elmosta az idő vérfolyama. S azt kell hinnünk, hogy az a nép, amely ma él, nem is érdemli meg, hogy itt élhessen. Mert másképpen nem lehetnének Magyarországon külön országok, boldog egyeduralmak. Másképpen nem túrná el a magyar nép, hogy Magyarország kegyetlen nagyurak vadászterülete legyen. Másképpen nem ritterek vadásznának most Pusztaszeren, de végre megcsinálná ott a nép az új szert. Az új kötetést, mely után csak egy vadászat jönne még: azokra a latifundiumos urakra, akik miatt meg nem születhet egy becsületesebb, jobb Magyarország.

BN 1907. december 7.

Ód.

50. GLOSSZÁK

— dec. 6.

Szentkirályi bátyám, volt bíró s ma öreg, vidéki prókátor, panaszkolt nekem a vasúton a minap: nem érti a fiatal magyarokat. Nem azért nem érti, mivel ő nagyon megöregedett, hanem azért, mert ilyen fiatal ő a hatvanas években sem volt, mint ma. Beszélt,

beszélt Szentkirályi bátyám, s én haboztam, megcsókoljam-e a kezét (atyafiságban volnánk távolról), avagy a vállára üssek: jól szavalsz, öcsém. Furcsán is vagyok én a hatvanas évek magyar generációjának kevés ittmaradottjaival, azéval a generációéval, amelytől még Kecskeméthy Aurél is megkövetelte, hogy Európát lefőzze. Az emigránsok hozták-e magukkal ezt a nagyigényű levegőt, avagy a büszke elnyomottság lehelte: soha annyira Európa nem voltunk, mint akkor. Azok folytatásának, kortársának érzem magam, s mintha az ördög lopott volna közénk két frissebb generációt. Valahányszor egy olyan ember megy ki az életből, mint például Szabó Miklós, a Kúria volt elnöke, félelem fog el. Íme, elmennek azok, akikre e babonás és visszamenő országban hivatkozhatnánk, hogy hiszen élő tanúink vannak rá, hogy ebben az országban másképpen is volt. A fiatal Magyarország öregei távoznak sorban, s mi egyedül, a biztos vereség szomorú sejtésében maradunk itt együtt az új vénekkel, akik ott kezdik, ahol a régi fiatal magyarok Ferenc császár idejében végezték.

*

Amerikában, az Unióban, bocsánatot kérünk, a legújabb időkben gyanús és utált race-ból válik a legjobb yankee, még egyszer bocsánatot kérünk: a lengyel-zsidóból. Az Unió legmagasabb és szédítően nagy tekintélyű bíróságának lelegeje, harmadszor is bocsánatot kérünk: lengyel-zsidó amerikai. És Budapest egy nagy százalékú polgárságának el kell tűrnie azt a galád vádat, hogy esküdtbíráknak is megbízhatatlanok. Mi van ettől messze, vagy mi van ehhez közel, jóslják meg a jósek vagy a beavatottak.

*

A Terézváros temploma mögött a múlt estén ötven-hatvan rajztanuló s iskolából csődült inasgyerek lármázott. Rendőr sokáig nem háborgatta őket, tehát harciasak, hangosak, huncutkodók, harsányak, hetykék voltak. Egy tizenöt-tizenhat esztendő (de mivel púpos volt, lehetett idősebb is) magyarázta éppen:

— Mikor azt mondtam nekik, hogy szocialista vagyok, ők azt felelték: szervusz, testvér. Ezután káromkodtam egy nagyot, s azt mondtam: gazemberek, én hazafias vagyok. Erre szídtak, ütöttek, püföltek, amíg csak ti nem jöttetek.

Röhögött a csapat a kis púpos beszédére, s valaki nyomban válaszolt:

— Mindig azok és olyanok leszünk, hogy elbánjunk velük, a disznókkal.

Ez egy csatának az epilógusa volt, ahol az inascimborák két táborba álltak minden igaz ok nélkül. És ezek Magyarország leendő iparosai, s a leendő burzsoá Magyarország lesznek. Szép, hatalmas és tartalmas kilátások, de hogy azért majd akkor rosszabbul lesz, mint ma van, ne tessék hinni.

*

Bécsbe ment két magyar főúr, két gróf, hogy titokban válthassanak néhány golyót egymással. A titok Bécsben se maradt titok, de nem maradt titok az se, amit titokban tartunk egy évtized óta. Meghalt a százados vád vagy legalábbis titkok sírjába hullt, hogy a magyar mágnás külföldön él. Holott ott él, ha és amikor teheti, de nem olyan könnyű ma már ezért megvádolni őt. Nagy haladás ez az elnémult vád, ha meggondoljuk, hogy mennyi százados hit, babona él és virágozik itt pompásan. De ma már utazunk mind: a Lipótvárosból, városból, faluból és jövedelmeinket, ha volnának, sokan szeretnők külföldön elkölteni. Ilyenformán hogyan mennének még párbajozni is a külföldre a magyar mágnások? Kényelmet, kedves diszkréciót, puha szórakozást kínál az idegen hely. Itthon a robot, az unalom, a nagy szegénység és a politika járja. A magyar mágnásoknak valamikor, egy valószínűtlen, de lehető leszámolásnál nagy enyhítő körülményük lesz, hogy külföldre jártak. Ez valamelyes megkívánását a külön kultúrának fogja bizonyítani. S akik ítélkeznek fölöttük, úgy fogják várni őket, mint a Heine német Rajnája, mely mégis kedvelte a franciákat. Mágnásaink ma is külföldre járnak, még párbajozni is, de bárcsak ez volna a legkisebb bűnük.

*

Lukács, ma már Lucaciu László egy — hogy franciásan szóljunk — homme de qualité volt valamikor. Mikor Rómát s más helyeket megjárva, Magyarországra nagy ambíciókkal visszaérkezett. Szívesen mátkásodott volna a magyarság és magyar szereplés gondolatával. Akkor a magyar társadalom erősnek, összeforradónak, nagy dolgokra fölkészültnek látszott. És Lukács okos ember volt — akkor, és olvasott ember volt akkor. Nem kellett Lukács László, s az következett be, amit tudunk. Az első vád ellene — ha jól emlékezünk — egy Hóra idejéből leszarmazott oláh versnek az átírása volt. Ekkor talán még nem ítélték el, de annál sürűbben később. És ma Lukács László memorandista oláh, kipróbált mártír, egészen oláh s intellektusban szerfölött meggyön-

gült ember. Komolyan: már csak azért is oka volna reánk, magyarokra haragudnia, hogy engedték egy olyan-amilyen, de mégis forrongó kultúrából, mondjuk félkultúrából, egy szomorúbbá, egy fertály-kultúrába bukni, s ott elveszteni önmagát, a régi sokkal különbnek indult Lukács Lászlót.

A Hét 1907. december 8.

Barla

51. EGYETLEN ORVOSSÁG: A HARAKIRI

Vigyázzunk: ami most Magyarországon történik és történni fog, arra éhesen, kajánul les, figyel a nem koalíciós történelem. Descartes módszerével és szemével próbáljunk belenézni ebbe a szerencsétlen és bolond zavarba, melynek neve magyar politika. Skolasztikusok, svihákok, álgondolkozók összevissza, bitang munkája után a bitorlók helyébe legeslegelőször is jöjjön a józan ész. Kezdjük előlről a dolgot, mert úgy összegabalyították, hogy a megtévelyedés félelme nélkül nem lehet a közepébe ugrani.

Magyarország választó népe és Bécs, mintha csak összebe-széltek volna, megbuktattak itt mindent, ami volt. Nem egy rendszer bukott itt meg, hanem sok rendszer, hűsz világnézet, száz tradíció, ezer reménység. A szabadelvű párt és gróf Tisza István kezdték a bukást, látszólag valósággal azért, mert a házszabályokra akarták tenni rossz-szándékú kezüket. Az ország, a választó- és voksképes Magyarország úgy határozott, hogy vesszen, aki a házszabályokat gondolatban is érinti. Ez a határozat új embereket, új rendet, új megaláztatásokat s új csalódásokat adott Magyarországnak.

Az idő, az élet, ezek a leghatalmasabb urak, kik Ausztriánál s a Habsburg-háznál is hatalmasabbak, nem adtak igazat Magyarországnak. Minden hasznunk az, franciásan beszélve, hogy új hercegeket kaptunk, akiknek új udvartartásuk lévén, új aprópénzt, sőt új bankókat fizetünk. Bárcsak mindenki Dunán túl, Tiszán túl, Lajtán, sőt Dráván túl boldog és megelégedett volna azáltal, hogy Kossuth F. úr v. b. t. t. majdnem nádor és miniszter.

A valóság azonban az, hogy csőd előtt állunk, s még szökni se tudunk semerre. Mindenki kompromittálta itt magát halálosan, régi rend, új rend, de talán legjobban a tisztelt választóközönség.

Azok a szörnyűen tiszteletre méltó képviselő urak, akik közül állítólag több mint száz ígérte el csak eddig magát a házszabályok revíziójára, arra kaptak mandátumot, hogy védjék meg a ház-

szabályokat. Viszont ugyancsak a házsabályoknak a szeplőtelen-ség-dogmája emelte felénk a mai kormányt, az isten akárhova tegye. Csalódtak azok, akik a mandátumot arra kapták, hogy a házsabályok nebánstvirág lesznek. Csalódtak, akik mandátumokat osztogattak, adtak, sőt ezek legjobban csalódtak. Ezek tudni-illik abban is csalódtak, hogy megbízható emberekkel van-e dolguk, olyan emberekkel, akik be tudják és be is akarták-e váltani az ígéreteiket.

Ennyi csalódás, csőd, bukás után történhetett csak, hogy ott vagyunk, ahol vagyunk. Ott vagyunk, ahol pozitívum csupán egy maradt: a képviselő urak és kormányférfiak minden-áron maradó szándéka. De ebbe belepusztulhat az ország, s nem tehet előre egy lépést, ha a leghíresebb kuruzslókhöz fordul is.

Az idő és az élet döntöttek választók és képviselők feje fölött: a házsabály-revízió kell. Még az is fölösleges kérdés, hogy a választók voltak-e rövidlátóbbak, mint amilyen perfidiával rövidlátók tiszteletre méltó tagjai a magyar parlamentnek, vagy egyformán rövidlátók, de egyformán perfidek valának választók és választottak.

A házsabály-revízió elkerüléséért fölfordult itt minden, s a házsabályokat mégis javítani kell. Nem jó, de kipróbált kormányzás helyett kaptuk a Hübele Balázsok kormányát és kormányzását, mely csak maradni akar, rontani és feketíteni. És mégis meg kell csinálni azt a revíziót, talán még horvátok nélkül is meg kellene csinálni.

Bizarrnak látszik az indítványunk, pedig nem bizarr, csak ilyen példátlanul mameluk-időkben az. A magyar parlament embe-relje meg magát és konstatálja a teljes csődöt minden vonalon. És élete árán is segítsen az országon, végre bizony Magyarország egy kis parlamenti harakirit megér úgy, mint Párizs egy misét.

A nagy francia forradalom konventje egyszer úgy hozott törvényt, hogy a konvent akkori tagjairól kimondta, hogy a jövő konventben nem lehetnek képviselők. A konvent ki merte végezni magát, mikor úgy érezte, hogy csak így mentheti meg az országot. Ötvezerszeresen dezavualt, boldogtalan, Bécstől ráncigált, horvátoktól pofozott parlamentünknek egy orvossága van: a meghalás. Ezt az ország koalíció-pártoló választóinak is érezniök kell, kiknek a bűnük majdnem olyan nagy, mint azoké, akik őket elbolondították. Csinálja meg rögtön, rögtön, amilyen rögtön csak lehet, a házsabályrevíziót s az általános választói jogot a magyar parlament. De mondja ki, hogy ők, a bűnösök, akikről csak a történelem fog még súlyosabban beszélni, mint mi, ennek a leendő parlamentnek, mely talán még megmentheti a puszt-

tuló, haldokló Magyarországot, nem lehetnek a tagjai. Szavaz-
zanak, menjenek, pusztuljanak, s talán lehetséges lesz elfelejteni
és kiheverni őket.

BN 1907. december 8.

(A.)

52. A GYERMEK, A GYERMEK

A gyermek, a gyermek, ez a mi korunk legszebb dala. Franciaország tartja oda a pulzusát mindig annak, aki a mai társadalmom lázállapotát megtudni, megismerni akarja. És Franciaország ma a Code civil, a híres Code Napoléon, e tipikus polgári törvénykönyv legérdekesebb lapjait akarja kiszakítani és újjal helyettesíteni. Ezek a lapok a házasságról, elválásról, házasságtörésről, törvénytelen gyermekekről, kakuk-tojásokként becsempészettekről stb. szólnak. Ezek a reformok hihetetlenül és szenvedélyesen foglalkoztatnak minden élő lelket Franciaországban. Szélsőségek mérik össze a fegyvert: farizeusok, írástudók, jámborok, hülyék és új humanisták. S lehet, hogy a reformok nem is lesznek olyan vakmerőek, mint amilyeneknek ígérkeztek, de egy bizonyos. Minden harcon, vitán, bizonytalanságon keresztül átzúg ez a kiáltás: a gyermek, a gyermek.

A gyermek, a gyermek, ő lett az emberiség új szerelme, bizalma, mindene. A gyermek, aki utánunk élni fog, s akit még a meddőség is szomorúan becéz és kedvel. Ami a keresztes háborúk idején a szent sír látása által való üdvözülés nagy hite volt, ma az lett a gyermekből. A gyermek a jövő, a gyermek a mi halálunk után a mi helyünkre áll. A gyermek folytatja azt, ami bennünket elkoptatott, az életet, melyet lehet gyűlölni, de megtagadni[nem]. Mert az élet minden, s nincs nagyobb választása az embernek, mint hogy ő utána is emberek következnek, s ezek is élni, csalódni és remélni fognak.

A gyermek, a gyermek, szeretni kell a gyermeket akármilyen, mert a mi folytatásunk. S Franciaország után, mint mindenben, mindenütt ez a nóta fogja járni ezután. És sok undok bűne van az emberiségnek, s nem nehéz utálni a mai társadalmat, de ez a kezdődő gyermekreligió: szép.

BN 1907. december 8.

Ód.

53. A SUSZTER KÉT ESETE

Íme, Magyarországon az élet és az igazság, ahogyan az ezerszer nyilatkozik, jelentkezik. Egy szegény ember, suszter, ötszáz korona kölcsönt akart volna fölvenni a házára. A telekkönyvben megtudja, hogy a házra rá van táblázva egy régi és régen kifizetett adósságból százhusz forint. Ez az adósság nem adósság tehát, és a suszter nem tehet róla, de a telekkönyv se könnyű intézmény.

Ügyvédhez kellett fordulni a suszternek, s az ügyvéd megmondta, milyen írárok kellenek az ügyhöz. E tanácsért fölszámitott egy summát, amit a suszter nem tudott kifizetni. Pörölt az ügyvéd, s pör közben már hiába ígért, könyörgött a suszter. A járásbíróság — meg is írjuk melyik: a berettyóújfalusi — persze elmarasztalta a susztert. Ez nagy pör-költséggel növelte a követelést, s mikor a suszter már letörlesztett egy az alap-összegnél jóval nagyobbat, még mindig fönmaradt négy forint adósság. Ezt a négy forintot háromszor ennyi költséggel betábláztatta a suszter házára az ügyvéd. Csak ilyen vége lett annak a bátorságnak, hogy egy megszorult suszter ügyvédhez fordult.

Van azonban ugyanennek a suszternek egy másik története, s ez is szép. Egyszer az a veszedelem érte, hogy neki kellett pörölnie negyven korona munkabérért. Legalábbis olyan jogos, megérdemelt munkabérért, mint az ügyvédé volt. Fölment a község házára, s kereste a jegyző urat, aki nem kicsi úr, ha nincs is éppen olyan, mint a szolgabíró. Fölment a suszter egyszer: a jegyző úrnak méltóztatott ott nem lenni. Fölment másodikszer, a jegyző úrnak nem volt ideje meghallgatni a susztert. Ötször hiába ment föl a suszter, s még talán ma is hasztalanul vizeitelget. Az ő ügye nem sürgős, az ő panaszát nem muszáj meghallgatni.

Egyelőre csak ezt a két esetét írja el a szegény suszter, s ő csak egy szegény ember. De hányan vannak ők még Magyarországon, akiknek ez a sorsuk, s akiknek így jár ki az igazság. A suszter két esete fölér egy hatkötetes, gyöngé korrajzzal. Igen: ez a mai Magyarország, ahol úgy kormányoznak, közigazgatnak és szolgálnak igazsággal bennünket, ahogy az úri Magyarország alkalmazottainak tetszik. Mágmás, gazdag dzsentri, katolikus főpap az állam fölött van. Mi, a szegény milliók pedig át vagyunk nyújtva gyöngé bírónak, gőgös szolgabírónak, rossz jegyzőnek, éhes ügyvédnek, ostoba bürokratának s jól doboló végrehajtónak. Csak arra volnánk kíváncsiak a suszterrel egyetemben, hogy meddig bírjuk?

BN 1907. december 11.

Ód.

„Cett” és Supilo nem fogta a hasát a kacagástól, „cett” és Thaly Kálmán nem fordult le a székről. Csak az újságírók csaptak reá a snájdig Rakovszky Stefi „cett”-jére. Ezek se valami előkelő és magyar okból, de gyors bosszúból. Rakovszky tudniillik éppen a „cett” előtt köpte le újból őket. De az újságírók viszont — „cett”-esen beszélve — tartásuk a szájukat. Sőt a tollukat is lehetőleg hagyja el a pulyka-méreg. Ez az új rend, urak, s önök szinte valamennyien Rakovszkyék oldalán harcoltak. Most már tűrni kell, csönd legyen, rend legyen, „cett” legyen. Hogy Rakovszky „cett”-nek mondja a „zé”-t, természetes. Amiként nem volt természetes, hogy a Gotterhaltét ezelőtt két évvel Kossuth Lajos azt üzenté-nek ejtette ki. Rakovszky osztrák katonatiszt, s Fabritiust bizonyosan többször lágyította el a magyar merengés, mint őt. Rakovszky puszi-pajtása Luegernek, s akkor gyónik Ábel páternek, amikor akar. Szereti az osztrák császárt, ha jól viseli magát, s miután már Rakovszky úr kegyelmes úr, előreláthatólag meg lesz elégedve tartósan a császárral. Főképpen persze, ha Ausztria megmarad a jezsuiták és klerikálisok kezében, ha Magyarországon szabad lesz az ultramontán vásár, s ha a császár magyar királyi minőségében nem nagyon firtatja azt a buta általános választói jogot. Azt is tudjuk, nem újság, hogy gyermekeit is osztrák-németeknek nevelteti Rakovszky. Azok is „cett”-nek fogják mondani a magyar „zé”-t, de azért azokból is lehetnek még nagy hazafiak, nemzeti vezérek s magyar parlamenti nagyságok. Mindezt a verebek is csiripolják, annyira nem titkok, sőt régen megbocsátott ügyek. Miért is nem szólal meg egyszer németül a parlamentben Supilo? Olyankor, amikor Rakovszky István ő kegyelmessége elnököl pattogva. Ki kellene mégis próbálni ezt a „cett”-et s egy olyan híres, öreg, kálvinista kuruc türelmét, mint például Thaly Kálmán, ha már előbb Thaly jutott az eszünkbe. Mert bizony nem az a fontos itt, hogy „cett” s nem is Rakovszky úr kegyelmes személye. Hanem a „cett”-ek és Rakovszkyak egész fölkészült hatalmas tábora.

Hallottuk Rakovszky úr históriai beszédjét a híres koalíciós szabadságharc alatt. Azt írták akkor a most leköpött újságírók, hogy az a beszéd históriai szózat volt. Nekünk már akkor úgy tetszett, hogy históriai szózat hangzott el egyszer Debrecen egyik templomában egy más, egy kicsit komolyabb szabadságharc idején. Mindegy, ha krákolgva, szótagokat nyelve beszélt legyen is Rakovszky úr, s ha ezt a beszédet nem is értette volna meg a komádi magyar, ez a beszéd mégis kuruc beszéd volt. De ugyan-

akkor, s már akkor tudtuk, hogy ez a beszéd lelkében is olyan álul magyar mint zengésében — hogy egy „cett”-tel kezdődő szót használjunk. A francia klerikalizmus némely csapatjairól elhisszük, hogy nacionalistáknak legalább jó nacionalisták. Hogy a pápa papucsáért talán még se adnák oda Franciaországot nyelvestül, szőröstül, bőrostül. A Rakovszkyék nacionalizmusában még a feudálisokkal tartó félénk filiszterségnek konzervativizmusa és őszintesége sincs meg. Ez egyenesen Loyola nevében külön készített osztrák, mondjuk a közjog kedvéért: osztrák—magyar nacionalizmus. Olyan nacionalizmus, mely nációhoz fűzve nincs. Olyan nacionalizmus, mely könnyű lelkiismerettel lesz holnap keresztényszocializmus, holnapután mágnás-junker-konzervativizmus és naponként az, amit Róma reáparancsol.

Rakovszkyék, mikor Bécsset szidva uzsorázzák ki a jámbor hazafiak érzéseit, Bécsset nézik, s nem félnek, hogy Bécsben félreértik őket. Rakovszkyék szívéhez ezerszer közelebb van Bécs, mint például az egyelőre Lueger nélkül szűkölködő Budapest. De valahogyan Bécs el ne bízza magát ettől a nagy szerelemtől s ebben a nagy szerelemben. Ez a szerelem a hagyományosan katolikus Habsburg-dinasztia papos székvárosának szól. A császári Ausztriának, mely ha valami csodából máról-holnapra papfalóvá és radikálissá válnék, mint Franciaország, üthetné bottal e szerelem nyomát. Mert Rakovszkyék még Bécsset is csak a Vatikánon keresztül szeretik, s ha az osztrák-németek elhagynák Rómát, Rakovszky még a „cett”-et is elhagyná. Pedig ez nagy dolog volna egy olyan osztrák-német léleknél, mint ő. De megtanulna latinul vagy spanyolul vagy az abesszínek nyelvén, olyan nyelven, ami a Vatikánnak s az elvetemedett, embertelen klerikalizmusnak kedves.

Íme, mit és mennyit jelent, őriz maga mögött az a tegnapi „cett”, amellyel a magyar s neki ismeretlen „zé”-t Rakovszky úr fölcserélte. A klerikalizmus, a néppárt, Rakovszkyék s a mind-egyik koalíciós pártban szétszórt reakcionáriusok képesek mindenre, még a magyar hazafiasságra is. És Justhot például, akinek agyát, szívét ezerszer jobban kínozza a horvát pimaszság, kifütyüli a magyar közvélemény, s Rakovszkynak, aki ravasz kihasználás nélkül nem hagy egy helyzetet sem, tapsol, virágot szór elébe, kifogja kocsijából a lovakat, s húzza, röpti azt a kocsit, amellyel a klerikalizmus érkezik vágatásban a boldogtalan Magyarországra. A „zé”-t le fogja főzni a „cett” s a magyar, gyámoltalan jóhiszeműséget az ultramontán, bátor és ravasz vitézség.

BN 1907. december 13.

(A.)

55. ESETEK KIS-MAGYARORSZÁGBÓL

(Lukács Ferenc Ambrus — Kimennek a leányok — Százezer ember — Halkó István temelése)

Lukács Ferenc Ambrus Kisdengelegről életében se mozdult ki tízszer. Mondjuk, Margitta a legnagyobb város, amelyet életében látott. S elmegy, eljut, meg se áll New Yorkig, hol szinte agyonveri a félelem. Ki gondolt már arra, hogy ez se utolsó emberi tragédia? Kis magyar falukból titkos, rengeteg, idegen csodavárosokba kerülni. Mondják, írják, hogy Amerikában szörnyen sok a megháborodás magyarjaink között. Elveszi az eszüket a meglepetés, a tájékozatlanság, a csoda. Lukács Ferenc Ambrus otthon bíró is lehetett volna, ha a tönkremenés ki nem űzi. Ott künn Amerikában egyszerre csak kijelenti, hogy ő a nagyváradí püspök. És még Lukács Ferenc Ambrusnak szerencséje, hogy ilyen pompás a rögeszméje.

Mikor otthon jártam, a falumban, újságolták, hogy a leányok is kimennek Amerikába arról a vidékről, cselédeknek vagy varrni, fiatal, szép, falusi leányok. Vannak, akik kísérő nélkül és egyenesen azért mennek ki, hogy férj után nézzenek. Amerikáról úgy beszélnek az apró falukban, mint Kis-Magyarországról. Nagy-Magyarországból kivándorolnak a férfiak, a házasodható fiatalok. Nem természetes tehát, ha a leányok utánuk vándorolnak?

*

Százezer magyar ember szeretne sürgősen hazajönni Amerikából. Nem tehet értük semmit a szülőháza, mely után naivan vágyakoznak. Nem tehet értük semmit, mert önmagáért sem tehet. De talán nem is merne tenni, mivel egy kicsit fél tőlük. Az O.M.G.E. egyszer panaszosan fölsikoltott, hogy a parasztban fölébredt a kóborlás ösztöne. Ez a százezer ember legalább még százezer embert elront, ha hazajön. Mert ezek már láttak, tanultak, tudnak. Nem lepne meg bennünket, ha az O.M.G.E. állami erővel akarná megakadályozni a visszavándorlást. Akit vissza lehet tartani a kivándorlástól, azt még meg lehet tartani emberbaromnak. A visszavándoroltak azonban már mindenképpen veszedelmes emberek. Nem fogja az állam megerőltetni magát, hogy azt a százezer visszavágyakozó magyart hazaszállíttassa kedvelt nagyurai nyakára.

*

Fiume felé megy a hajó, s haldoklik a tüdővész Halkó István Gömörből. Egy napig, ha várna, földbe temetnék, s ő a földet kívánja. Még az[t] se bánná, ha fiumei föld lenne, csak föld lenne. És néhány száz magyar iszonyodva nézi. Ezek utálják a tengert, az ősmagyarok messze lakhattak a tengertől. Micsoda földindulás lehet itt, hogy a szegény magyarok rábizzák magukat az utált tenger nyugtalan hátára.

BN 1907. december 13.

Ód.

56. FEJEDELMI SZENZÁCIÓK

I.

Lipót király

Íme, Belgium királya s Kongó császára, akire nem lehet a kényszerubbonyt ráadni. Órultsége nem egyszerű dementia senilis, hanem a legösszetettebb. S egész Belgiumnak félnie kell a háborodott királytól. A királyi csavargótól, ahogyan a Vanderelde szocialista szókimondása elkeresztelte. Ha lemond, elveszi Vaughan bárónőt. Törvényesíti az ő állítólagos gyermekeit, s ad örök időkre trónkövetelőket Belgiumnak. Ha nem mond le, tovább pazarol és néróskodik. Európai formák között egészen olyan bolond, mint az annami király, akit a minap detronizáltak. De Belgium iskoláiban a királyhimnuszt az affér utolsó stációjáig énekelni fogják a gyermekek.

II.

Györgyék

György, a görög herceg és Bonaparte Mária hercegnő már pár hét óta házastársak. Mária hercegnő Párizsban lakott, s a házasságot ott kötötték meg a menyasszony atyjának óhajtására. Ezután elutaztak Görögországba, s ott most megint egybekeltek. Részben azért, mert Görögország népe elvárhatja, hogy ilyen parádétól őt ne üssék el. De azért is, mert itt az ortodox egyház ad össze, s nem egy szürke állami tisztviselő. Nincs kizárva, hogy két hét múlva elutaznak Szentpétervárra, s ott legfelségesebb rokonuk, a cárné kedvéért még egy esküvőt csapnak. Boldog

fejedelmi mátkák, akik annyiszor kelhetnek össze, ahányszor abban kedvük telik. Sokak szerint a házasságban az egybekelés marad meg legjobb emlékként, s nekik ez emlékből is több jut, mint másoknak.

III.

Nikita szerencséje

Montenegróban ismét csöndes minden: a dinasztia sorsa biztos. És Adam asszony, a jeles francia írónő jut az eszünkbe. Adam asszony bejárta egész Európát, s szeret nagy politikát csinálni. Ő mondta egyszer a szalonjában, hogy fejedelemnek Montenegróban legjobb lenni. Istenem, amikor Párizsba a kommün alatt már győzelmesen bevonultak a versailles-iek, ezt Párizs némely részében csak két nap múlva tudták meg a megszállottak. Ellenben, ha Montenegró határszélén valami baj van, egy hú ember csak bekiált Cettinjébe. Általában Adam asszony kedvesen és komolyan elbeszélte mindazt Montenegróról, amit a humoros újságkomikusok gonoszul megírtak. És mégis, komolyan, ha már az ember kénytelen uralkodni, sokkal jobb ez Montenegróban vagy Monacóban, mint máshol.

BN 1907. december 14.

Ód.

57. GLOSSZÁK

dec. 13.

Hugónak, Victor Hugónak, aki pedig magyarokkal koplalt együtt és komédiázott a legkomolyabban Jersey szigetén, agg korára új mániája támadt. Talán Byron, a hellenofil Byron példájára emlékezett, persze becses bőrének kockáztatása nélkül, s elnézett Keletre, hogy szépet lásson. És úgy látta, hogy Keleten egy új Franciaország születhetnék, ha sok akadály között legfőbb akadálnak itt nem lebzselnénk mi, ázsiai magyarok. S az öreg Jupiter akkor, halála előtt, nagyon bántott bennünket magyarokat, és mi akkor még kevesebb okmánnyal igazolhattuk magunkat, mint ma. De ma már vagyunk Árpáddal jött magyarok, akik ilyet is mernők mondani: hát legyen egy keleti Franciaország Romániából, ha lehet, akár mindenáron. De vígan-búsan tudjuk, hogy nem lehet, hogy a régi romantikának vége, s Victor Hugo álmát nyolc Björnson hiába nyergelné meg. Egy nagy,

teljes Románia se tudna kultúrbiztonságot, ajándékot többet adni Európának és a világnak, mint a mai kicsi és majdnem mulatóságosan sanyarú. El kell hinnünk, még ha Nagy Emilék malmára hajtjuk is a vizet, hogy itt nekünk, Magyarországnak, kultúr-szerepünk van, noha régen és egyre késünk ezt a szerepet betölteni.

*

A jó Girault szomorú példáját ajánljuk figyelmükbe azoknak, akik a messiási és apostoli pályára készülnek. Nem hisszük ugyan, hogy Magyarországon, a rest és piszkos józanság klasszikus földjén nagyon szükséges ez az óvás, de hátha, hátha, tehát elmondjuk a Girault esetét. Girault francia kommunista-anarchista volt, de megunta, hogy ő mindig csak beszéljen egy Ikáriáról, egy különb világról. Párizs mellett, St. Germainben tizennyolc-húsz emberrel megcsinálta a kommunizmus liliputi országát. Közös kertmívelés, közös feleségek, közös nyomda és munka anarchista írások nyomására, közös tehenek és a többi. Fél év múlva mindenki megszökött Girault mellől, aki különben Louise Michel tanítványa, ex-nyomdász, szónok, kicsit költő, kicsit művész, kicsit tudós. És most árván, bár nem egészen hitevesztetten járkel a jó Girault. Emberek, főképpen magyarok, óvakodjatok attól, hogy megvalósítsátok, amit beszédekben ígértek.

*

Az O.M.G.E. mulat és nem sírva mulat, mert annak a magyarnak, aki mindig sírva mulatott, ma olyan jó dolga van, hogy kacagva mulathat. Miért az O.M.G.E., miért a kívül-angol-belül-tunguz uraknak ő nagy örömük? Részletezni nem is tudnók, megmondani is csak az erzsébetvárosi orfeumok nyelvén: minden öröm reájuk. Nem adnám semmiért, egy nagy német bank igazgatóságáért s talán még ezer földért sem[!], ha nekem ma Magyarországon kétezer hold adósságtalan prima földem volna. Ég és föld összeszakadhat, háború indulhat, föltalálhatják az arany-fabrikálást, szűz telekkönyvű magyar úrnak itthon, előre kiszámíthatólag ötven éven belül, semmi sem árthat. Hátha még annyira nem nézném a világot s nem gondolkoznék, mint ők. Gyönyörnek sok volna, annyit már áhítani se akarok, megmaradok a kétezer hold prima földnél.

*

Flammarion öregesen keresi az Istent, a titkokat, a rejtelmeket, a szent emberi célokat, a csodákat. De az egész intellektuel-hordán, bocsánat a szándékosan durva szóért, ilyen religiós düh

észlelhető. Úgy látszik, hogy a humanizmus vallása nem válik be vallásnak, vallás pedig kell. Már Budapesten hallunk öregekről, ifjakról, poétákról, gondolkozókról, akik — keresnek. Keresnek valamit, valamiket, istenfélét, istenféléket, lélek-mámort, narkózist. Újat természetesen, de nem tudunk kezeskedni, hogy vajon nem odatalálnak-e, ahonnan X. Pius nyilaz. Az Istennek megvan az a természete, hogy míg az ember ki nem cserélődik, ő nem változik meg az Istennek sem. Nagy-nagy istenesség készül ráülni a világra ismét, miként annyiszor. Milyen jó, hogy Magyarország társadalmát nem fogja megrázkódtatni ez a világ-áramlás. Mi, keveseken kívül, nem estünk át semmi intellektuális válságon századok óta. S ha azok a társadalmak, melyek megtépve, gyáván a régi Istent hozzák vissza és visszahozzák, találkoznak velünk, akik a régi Isten mellett elvből kitarottunk, meg fognak ütödni, hogy mi milyen előrelátók vagyunk.

*

Kiss Józsefről álmodok itt egy percet, minden ígéretet cserbenhagyva, tilalmat kijátszva, s úgy, hogy talán meg se jelennek e sorok. Ki ő, mi ő, miért került éppen hozzánk, ő szenvedésére, mi büszkeségünkre, majd elmondják mások. Ünneplésére készülünk tudniillik, s attól félek, hogy meghal egy régi babona, s mi nem tudunk igaziakat — ünnepelni sem. Tehát ő róla álmodok, az ő győzelme, példátlan, szép, babéros öregségéről. Adatik-e az még valakinek, kik az ő útján óhajtanánk dalolva jární, mint az Anatole France görög lantos-királyának: majdnem ravaszul fiatalnak maradni? Honnan hozta ezt a csodálatos fiataltságot, holott a mi nedvetlen talajunkból nem szívhatta? Kell lenniök nem ismert földnek és áldott méhű anyáknak, messze földnek s messze anyáknak. Onnan, tőlük jött ő is, a ritkákkal, kivételesekkel, akik Cézárnak hiszik az életet, de meghalni is szalutálva és dalolva halnak meg előtte, hogy soha meg ne haljanak.

*

Polónyinak is csodálkozására ez az ország, ez a Budapest, ez a magyar társadalom nem lázong. Úgy látszik, hogy minket már nem tud meglepni se politika, se bírósági ítélet, se undokság, se semmi. Alapjában gyorsan jutottunk el a nil admirari-hoz. Annyi minden furcsa, veszett, gonosz és bolond történt velünk, hogy már elfelejtettünk csodálkozni. Másutt egy kis rend akad, egy kis morális gát, valami szükséges, társadalmilag törvényesített számság. Mi régen túl vagyunk s előtte sohase voltunk az ilyen valamiknek. Tehetnek velünk, ami csak tetszik s amit csak kibí-

runk, pedig sokat bírunk ki. Figyelmeztetjük a ma grasszáló társadalmi túlhatalmat, hogy bennünket nem lehet meglepni. Polónyi vagy akárki jöjjön, fogja meg az orrunkat, kápráztassa el a szemünket, vezessen. Nincs olyan valaki ma már, akitől az orrunk összefacsarodhatnék, akár Polónyinak, akár az ellenségeinek a barátja, jöjjön.

A Hét 1907. december 15.

Barla

58. A LEGBÚSABB PÁRT

Egy Sedanba vitt Magyarország s egy vert hadvezér, egy becsületes ember, akinek a győzött kell játszania. Ez a háttér, s a színen egy aggódó, rossz álmú, szomorú embert látunk: gróf Andrassy Gyulának hívják. Talentumos fia egy zseniális, építő természetű apának, komoly, derék, tudós és ambíciós. Hányszor kell naponkint legyintenie tolakodó árnyak felé, s fölsóhajtania: nem ezt akartam.

Az Andrassy pártja riadót fúvat mostanában sűrűen. S ez a riadó úgy hasonlít a Lengyelország felé menekülő nagyságos fejedelem búcsú-riadójához. Ezután már csak a nóta jöhet: „zöld erdő harmatát, piros csizmák nyomát, hóval fedí be a tél.” Hajh, még Nietzsche erkölcsi mellett is nagy bűn, nagyon nagy bűn, a szülőgyilkosság. De mindenek fölött való nagy bűn egy nemzet-társadalmat sikertelen forradalomba vinni.

A negyvennyolcasok úgy tettek, mint Bocskai kóbor, vitéz hajdúi: ők csak nyerhettek a harcban. Győzelmet, erkölcsöt, tisztességet, nevet, de mindenestre zsákmányt. A néppárt távolabbrá nézett, messzibb célokért, taktikából harcolt, s nem bánta, akármi lesz a vég. De gróf Andrassy Gyula egy gróf Andrassy Gyulának a fia. Gróf Andrassy Gyula ismeri a históriát s az erőket, melyekből minden jelen adódik s minden jövő fejlődik. Hát ma is azt vallja-e az alkotmánypárt, hogy jó dolog volt írmagot se hagyni a régi hatvanhetesekből?

Az alkotmánypártnak — írja a párt egyik lapja — föl kell hagynia a „bocsánatot kérek, hogy a világon vagyok” álláspontjával. Ugyancsak ez a lap gúnyos bánattal konstatálja, hogy ez a Budapest, melynek polgársága túlnyomó részében hatvanhetes, kilenctized részben negyvennyolcas képviselőt választott. Osztzkodni, ahol az összefolyt régi és alkalmi negyvennyolcasság mindent el nem árasztott, voltaképpen csak a negyvennyolcasok és a néppárt osztzkodnak. A nemzeti intelligencia jobb érzésű és

mindentől megcsömörlött része föltűnően kezd érdeklődni a szocializmus iránt. Nagyon jól lát az alkotmánypárt valóban, de meg meri-e látni azt is, hogy kicsodák ennek az okai?

Alakult pedig az alkotmánypárt a kockára tett s vissza-szerzendő alkotmány nevében. Ma megvan az alkotmány, legalább az alkotmánypárt azt állítja, hogy megvan. Nagy nevek díszítik a pártkoszorút, társaságnak is előkelő ez a párt. Mikor a koalíció, a nyergetlen paripa: az engedélyezett hatalom hátára került, bizonyosan örültek is az alkotmánypárti urak. Lám, milyen okos volt minél kevesebbet engedni maguk közé a nem korai és hiteles disszidensek közül. Azután milyen öröm: közülük való vagy legalábbis hozzájuk állott a miniszterelnök. A pártvezér belügy-miniszter, aki választatni szokott, s az államtitkár, aki szintén választatni szokott, szintén az övék. Oda és annyi főispánt küldenek, ahova és amennyit akarnak. Ilyen körülmények között még öljünk egy kicsit. Most már öljük meg alaposan és mind a régi elvtársakat. És az alkotmánypárt elnémította, kiirtotta a hatvanhetet annak a negyvennyolcnak a számára, mely kormányozni nem tud, de melynek nem is fontos a negyvennyolc, amellet hogy hatvanhetet hiúságból és gyávaságból nem tud mondani. És annak a néppártnak a számára, mely előtt igazán a hatvanhét a leglényegtelenebb.

„Gyakorlatban — írja az alkotmánypárt lapja — a hatvanhét legalábbis akkorát lépett a negyvennyolc felé, mint amekkorát kellett lépnie, ha a valóságban akart cselekedni s a levegőben bizonytalankodni nem akart, a negyvennyolcnak a hatvanhét felé. A határok azért nem mosódtak el, megmaradtak, meg is maradnak, s mentül több joga van az életre a hatvanhétnek, annál több oka[van] az éberségre a negyvennyolcnak.[”]

Hajh, nem egészen úgy van, ahogy az alkotmánypárt finomkodva s titkolózva mondja. A helyzet az, hogy nincs negyvennyolc, s a hatvanhét nagyon erőtlen az alkotmánypárti kezekben az alkotmánypárt hibája miatt.

Szomorú, de szinte szentírás: a mai Európában, a mai Ausztria — Magyarorszában vagy Deák szelleme kormányozhat vagy a — katonaság. A koalíció bomlik, az általános választói jognak jönnie kell, s az ország nagyobbik felében korrump és a nembánomság híve, tisztességesebb felében pedig remény nélkül élő.

Az alkotmánypárt a legbúsabb párt ma, majdnem olyan bús, mint az ország. Alkotmányt akart menteni, egy bűnösnek deklarált rendszert. Megölte és megölette a szabadelvű pártot, s elfűrészelte maga alatt a fát. Csak egy kicsit katolikusabb, mágnásosabb, konzervatívabb, kaszinóibb amannál. De jóval-jóval képtelenebb

még vállalni is azt, hogy Magyarország konszolidáltságát vissza tudja adni.

Bár mi látnánk rosszul s nem az alkotmánypárt, de Andrassy Gyula okvetlenül élő, belső vágyakozása győzne. A másik Andrassy Gyula fiáé, aki ha tévedt is, de hitványabb Magyarországot nem akarhat, mint az apja akart. Egy nagy, bűnös hazugság átka fekszik az országon, s ez nyomja az alkotmánypártot is. Az Andrassy Gyula bűnbánata és becsületessége, mely kiváltképpen fénylik a mai cselekvő politikusok sötétségében, hátha tehetne csodát. A csoda segíthet már csak az alkotmánypárton és — Magyarországon.

BN 1907. december 15.

(A.)

59. KISS JÓZSEF

Az én Jehovám, Istenem, Krisztusom, Sorsom vagy mim, adna nékem negyven esztendőt — élni, tehát még kilencet és valamit. Nem fog adni, holott csak annyi esztendőt kérek életnek, amennyi óta Kiss József ezen a búzatermelő és kalásztalan Magyarországon verseket ír. Adna nékem negyven esztendőt csak azért, mert nagy dolog volna azt megtudni, mit érez az ember, ha negyven évig király. Ha negyven évig úgy király, hogy mindig inkognitóra van kényszerítve, s ha koronázni is csak olyan koronával koronázzák meg, mely históriátlan.

Petrovics Sándornak mégiscsak jó mészárszékű és rokonságú ember volt az édesapja, őmagának pedig olyan villamos lelke volt, hogy a haragos Ég is megijedt tőle. De ha valaki a falusi, zsidó árendás házából indul el, ha félénken, illatos halk és új muzsikás álmokkal indul el, borzasztó ez nálunk, itthon. Valahogyan Spinózával barátkozhatott össze nagyon gyorsan a mezőcsáti legényke, mert királyi trónusra tudott ülni már akkor, amikor a trónusát alig százan látták.

Ő, talán itthon a maga kora számára előbb jött mindünk-nél, akik valami átokból bármikor korok számára kívántunk érkezni. Nem kalibereket hasonlítgatunk, de Ibsennek elég korán a storthing szavazta meg az élethezvalót, ha már egy norvég Napóleon nem csinálhatott belőle pair-t. Kiss József előtt az akkor nobilisabb, de a maiként európaiatlan s talán még gögösebb Magyarország fölront minden várhidat. Kibírta, mert tudta, hogy király, s még azt is kibírta, hogy azért szeresse meg a publikum, amire ő sohse volt büszke. Szinte gonosz öröm szállna meg bennünket,

ha búsak, becsületesek és végzet-sejtők nem volnánk, hogy Kiss Józsefet iskolákban szavalják, s csak éppen azt nem tudják elegenden, hogy a koszorús Kiss Józsefnél van egy különb poéta Kiss József.

Max Nordaut nem szeretem, s mikor Párizsban beszélgettem vele, ott volt asztalán nyitva és megjelezve a Kiss József könyve. És kérdezte, hogy bús-e, vig-e, tud-e még dalolni az ő nagy barátja? Egyszerre másnak láttam Nordaut, aki talán magyarul is csak Kiss Józsefért nem felejtett el.

Holnap, vasárnap, a Petőfi Társaság kezdi meg sorát a Kiss József-ünnepeknek. S egy ifjú poéta fog dalolni Magyarországnak: Kiss Józsefnek hívják. Tele van a lelke álmokkal és dalokkal ma is. Ma már talán meghallják a dalát mindenek, s egy marék virágot szór elébe mindenki. Egy kapocs volt a lelke negyven évig, a mi dacos, ázsiai szívünk, és Európa között. Most már fogadjuk őt mindnyájan egészen a szívünkbe.

BN 1907. december 15.

Ód.

60. ÉLJEN A VÁRMEGYE

Az apámnak, Szilágy vármegyében, egyetlen boldog álma volt valamikor: hogy központi főszolgabíró s azután alispán lehetne a fia. Többre nem gondolt, főispánságról nem fantáziált, csak magyar és vidéki ember érti meg ezt. S lett belőlem vármegyei ember helyett a vármegye becsületes gyűlölője Magyarországon, öröömre.

Mocsáry Lajos, aki egyébként európai ember, a Kossuth—Apponyi-forradalom idején, tanácsokat adott a vármegyéknek. Ezek a tanácsok olyanok voltak, mint a vármegye maga: büszkék és ostobák. Lökjön el a vármegye mindent, ami betű, ami értelem, ami új. Tegyen úgy, mint II. József korában: hordassa máglyára az írásokat és nyomtatványokat.

Jó tanácsok voltak ezek, s Magyarországon mindig megfogadta az ilyen jó tanácsokat a vármegye. Hajh, a vármegye nem változott századok óta: az alispán piros borral itat ma is. S a páva csak a legritkább esetekben száll föl a vármegye-házra, szegény legények szabadulására.

II. Józsefet, a kalapos királyt megigézték Voltaire és társai, a kor. Ez az aufklérista császár úgy gyűlölte a magyar vármegyét, mint ma egy intelligens magyar tudja gyűlölni. Akkor minden nemes vármegye így kezdte határozatait: Nos universitas comitatus. Nincs az a császár vagy király, aki gögösebben tudjon be-

szélni. És ugyanaz a József császár, aki halála előtt kibékült velünk, magyarokkal, mondott egy nagyon okos dolgot: „Ich verbiete mir anhero die pluralia, Comitatus sind nur singularia. Es giebt[!] nur ein plurale: Nos status et ordines Hungariae.” Egy veszekedett Lengyel Zoltán nem tudná szebben megmondani, hogy a vármegyének — kuss.

Emlékszem, vidéki koromból, hogy a vármegye nem változott meg, s ebben az alig konszolidált Magyarországon, a vármegye az igazi ország. Ott is, ahol erkölcstelen paktum van románokkal, tótokkal, szerbekkel, szászokkal. Ott is, ahol Tisza István az úr vagy Andrássy vagy valamely pápista hatalom.

S arra is emlékszem, Nagyváradon (az ország e nagyon nyugtalan és értelmes vidéki városában éltem sokáig), hogy a vármegye rettenetesen gyűlöli a várost. „Coki város, mikor a vármegye mulat” (a vármegye szeret mulatni), mondja, szokta harsogni, a fals és igazi dzsentri egyformán, Nagyváradon.

Ergo, lyukadjunk már ki: most van a vármegye szezonja, most választ a vármegye. Talán az egy Békésen kívül, ahol Achim L. András dirigál, nincs semmi baj. Az atyafiság összetart, s az atyafiság mindig a hatalommal tart. De jelszó kell még a magyar vármegyének is, még az új rend idején is. Persze nem a Borsod vármegye bátor lépésére emlékszik a vármegye, mikor Borsod a szekularizációt sürgette. De mivel szívesebben emlékszik arra az időre, amikor Mocsáry szerint elégetett minden fölvilágosító betűt. És arra a hőstetre, amikor Kovács Gusztávot Debrecenben félholtra-verten halottas kocsira rakták. Ha gonoszak akar-nánk lenni, még azt is szívesen ajándékoznók a vármegyének, hogy a pénztárra emlékszik. Mert „mire jó az árvakassza, hogy a dzsentri elsikkassza.”

Abszolute és haragosan nem vagyok elragadtatva a módtól, mellyel Budapesttel az ő jelenlegi urai bánnak. De, oh pesti adófizetők és polgárok, van-e sejtésetek, hogy mi történik a vármegyékben? (Széll vagy Apponyi egyszer zavarból ezt a rossz szót mondta ki: a perifériákon, s azóta minden magyar analfabéta ezt használja.)

A vármegyék ma (éljen Kossuth Ferenc és vidéke) inkább országok, mint Magyarország. Magyarországnak például szabad kvótát emelni, a császárnak behasalni, katona-költséget emelni, a vármegyének szabad ellenben önmagát szolgálni s az uralkodó rokonságot.

Jó kis hecc volt ez a Kossuth—Apponyi-féle szabadságharc, mely még Ugron Gáborból is föltámadt embert és mamelukvezért tudott csinálni. Fenének kell most már itt parlament,

mikor van hatvan és egynéhány vármegye, ha jól tudom. Még csak az nem történt meg, hogy Ugron Gábor ajánlja a magyaroknak: menjünk be a Reichsrath-ba. Talán ez is meg fog történni rövid időn belül, hiszen a vármegye a fő és fontos, nem az ország.

A vármegyét ösmerem, hálaistennek, tele vagyok emlékekkel és vármegyei rokonsággal. Tudom, hogy kikkel közigazgatnak bennünket a vármegyében. Van egy pajtásom, akivel együtt hallgattam a jogot, s aki ötször volt a hülyén idegesek szanatóriumában. Ma ez az úr, mert ma már úr, főszolgabíró, s talán holnap főispán lesz egyenesen. Nagy következetlenség volna a vármegyétől s az új rendtől, ha nem csinálna belőle főispánt.

Éljen a vármegye, mely most választ és nagy ország ebben a kis országban Hiszen már Budapest is vármegye lett egy kis kóser mellék-ízzel. Ez a jövő, ez az ország, ez a minden, még ha rosszabb rend is fog jönni a koalícióból. Éljen a vármegye, hiszen egész Magyarország egy erőteljes és aggodalmas vármegye a Habsburgok birodalmában. Annyi erővel, hogy kitartsa a rokonságot és annyi aggodalommal, hogy féljen az általános választói jog következményeitől. A paraszt meg- és alaposan megvan közigazgatva. Az éhes és szegény dzsentrí és hamis dzsentrí el van látva. A mágnás, főpap és minden reverendás pap ki van szolgálva. Kell-e ennél tökéletesebb, nagyobb és szebb intézmény?

Választ a vármegye, s egy pillanatig nem jut az eszébe, hogy lehet valamikor majd másként is. Ezeréves intézmény a vármegye, s a sejtőképessége kipróbáltan erős. Ha egy Kossuth a Habsburgokkal szűrte össze a levét, abból legalább is ötvenéves állandóság lesz, még akkor is, ha a Habsburg kicserélődik, s a Kossuth úgy hal meg, hogy hamarabb kap szobrot, mint az apja. Minden el fog itt romlani egészen, de élni fog a vármegye. A vármegye, mely hű dajkája néhány szerencsés családnak. És vesszen az ország, mert ez igazán mellékes, de éljen, éljen a vármegye.

BN 1907. december 18.

(A.)

61. ÓH, BENKŐ ÚR

Benkő Gyula úr tiszteletbeli főügyész még talán ma is nemes Baranya vármegyében. Elment egy bankettre, ahol Kossuth öccsellenciájára mondtak tósztot. Benkő úr elfelejtette, hogy új rendszer van, s az éljenekbe belerikoltott egy abcugot. Ezért őt megdorgálta a belügyminiszter, s szekundát adott neki a pécsi ügyvédi kamara.

Rosszul esik, de ki kell jelentenünk, hogy Magyarország nemkoalíciói Franciaország reakcionárius ellenzékével vannak rokonságban. Azokkal bánnak majdnem úgy, mint velünk, nemkoalíciókkal. Mi vagyunk az utolsó emberek, akiket agyon kell ütni lelkiileg, pénzileg, erkölcsileg, mindenképpen. Az én öcsémet még tanárnak se szabad kinevezni, nemcsak azért, mert kálvinista, de mert az én öcsém. Franciaországban az ellenzéki mágnások erre azt szokták mondani, hogy így van, amikor az inasból úr lesz. És minden demokrata-elvem fönntartásával én is csak ezt tudom mondani. Olyan emberek kerültek hatalomra és uraságra, akik sem hatalmasok, sem urak nem tudnak lenni. Nem is akarok más példát mondani, mint a Kossuth Ferencét. A kicsi mérnök, aki például a Riviérán bárhol, jó helyen, még a table d'hôte-nál is az utolsó helyet kapta volna, Magyarországon nádor és a király után első ember. És Ugron Gábor, aki más országban Nasinál rosszabb sorsra jutna, félelmes tekintély. És Apponyi Albert, akinél eszmékben bővebb[*] és jó órában sokkal óvatosabb tud lenni Kardhordó Árpád, nagy ember, nagy elme, nagy szónok.

No, ebben a tekintetben beváltották a nemzeti demokrácia ígérését. A silányság soha még úgy nem volt fölmagasztalva, mint Magyarországon. S ráadásul ezt nem is szabad nekik megmondani: belügyminiszterileg el van tiltva.

Óh, Benkő úr, milyen naiv úr ön. Hogy megérdemelte 'ön azokat a büntetéseket, amiket kapott. Ön azt merzte mondani, hogy abcug Kossuth Ferenc. Uram, uram, tanuljon tőlünk életet és élni tudást. Ezennel harsogva, példát adva, őszintén kívánjuk: éljen Kossuth Ferenc. Tanuljon ebből, s utánozzon bennünket, óh, Benkő ur.

BN 1907. december 18.

Ód.

62. MIKOR A DRÉHEREK VÁLNAK

Dréher Antal Jenő válik vagy el is vált a feleségétől olyan cigánykodással, mintha Dréher úr legalábbis egy Kóburg herceg volna. Mivel Dréher Antal Jenő sok-sok milliójú gazdag ember, válópörének minden betűje érdekli a világot. Arról is beszámolnak tehát a lapok, hogy Dréher úr vonakodik fizetni az elvált asszonynak heti kilencven koronát. És Dréher úr nem akar nyolcezer koronát fizetni egyszerismindenkorra, hogy volt felesége egy lakást rendezhessen be. És folyik a pör főképpen Bécsnek, a bécsi publikumnak nagy gaudiumára és élvezetére.

Dréher Antal Jenő nem az első milliomos férfiú, aki az elvált feleségéhez ilyen piszkosan fukar. Sőt majdnem szabályként lehet megállapítani, hogy ők mindnyájan ilyenek.

Jogunk kevés van arra, hogy Dréher úrék válásainak okaival s az ő legtítkosabb lelki válságaikkal foglalkozzunk. Azt valljuk, hogy teljesen mindegy, milyen okból mondják föl a házasságot férj és feleség. Az az egy bizonyos, hogy azért, mert a házasságuk életképtelennek bizonyult. De eltagadni s lemosni magunkról egy házasságot nem lehet. Főképpen nem lehet a Dréherékné, akiknek a szerencséjük éppen az, hogy van házasság és van tulajdon.

Dréher Antal Jenő akaratlanul is nagyon nehézé teszi a helyzetüket a jövő Dréhereknek. Ha akár egy kórista-leány az, akibe egy Dréher bolondulásig, sőt házasságig szerelmes, ennek a leánynak éreznie kell, hogy szolid céggel van dolga. Miként érezniök kell azoknak a firmáknak, amelyek a Dréher céggel üzleti összeköttetésben vannak. Akárki fehérnép legyen, akit egy Dréher nőül vesz, elvárhatja, hogy különb sorsa legyen legalább anyagilag, mint egy hercegnének. A hercegnéknek és hercegnőknek tudniillik nem éppen gyöngy az életük manapság.

Egy Dréher-feleséget, ha még házasságon kívüli szerelmeskedést üzne is, csak annyi büntetés sújthat, hogy elválnak tőle. De vagy valami a házasság vagy fikció, tessék a milliomos úrnak elkészülni mindenre. Arra is, hogy esetleg ötször kell nőszülnie, s négy elvált asszonyt úgy eltartania, mint ahogy megilleti azokat, akik egyszer a milliomos Dréherek feleségei voltak.

Még az amerikaiakban is több finomság és szükséges formtartás van. Ha az amerikai milliomos apa visszaveszi a leányát az európai mágnás-férjtől, gondoskodik, hogy a leánya volt férje ne zülljön el. Az európai Dréherek azonban úgy válnak, holott ők új emberek, mint a középkori várurak. Legföljebb és legjobb esetben annyit kap tőlük az eltaszított asszony, hogy nem ölik meg, ami ma már még milliomosoknál is felelőséges dolog volna. Az ilyen emberekre, ha a házasság intézménye még sokáig megmarad, törvényt fog hozni egy humánusabb kor. Röviden: el fogja őket tiltani a házasságtól.

BN 1907. december 19.

Ód.

Kegyelmes úr lesz, v. b. t. t. lesz a szép Károlyból, s hűséges Weisskirchneréből pedig, a nyájas elnökből, osztályfőnök. Ez lesz a válasz a duzzogó Magyarországnak, a haragosdit játszó magyar parlamentnek. S körülbelül ennyi hasznot fog húzni Magyarország abból a kiegyezésből, melyet gyáva kormánya okvetlenül finalizálni fog. Hát már csak ilyen a magyar szerencse: akármerre indulunk el, a v. b. t. t.-hoz érünk. Itthon csinálunk nemzeti küzdelmet: v. b. t. t.-k lesznek Kossuth, Rakovszky s az összes vezéreink. Behódolunk Bécsnek, átnyújtjuk neki mindenünket: erre v. b. t. t. lesz Luegerből. Ha hősök vagyunk, ha gyávák, a mi hivatásunk az, hogy hűségérdemeket mirajtunk szerezzenek a császár leendő bizalmasai.

Tehát báró Beck Vladimir úr hiába szavalt szép, óvatos általánosságokat. Tehát báró Beck Vladimir csak ravaszkodik, amikor lemondással fenyegeti meg az osztrák parlamentet.

S Ugron Gábor fogatlan szájával hiába tesz úgy, mintha harapni akarna. Ezzel a szájjal nem Ferenc Ferdinándig, de a Lueger inasáig sem lehet harapó szándékkal eljutni. Soha olyan kevéssé még nem félték tőlünk Bécs s a Burg, mint ma és igazuk van.

Ne is kacagtassuk ki magunkat olyan mozdulatokkal, melyek csak félelmesen erőseknél nem komikusak. Mi átnyújtottuk díszes párnán a kulcsot Bécsnek, mint egykoron Bécs polgármestere Mátyás királynak.

Kár, hogy a magyar parasztnak kissé trágár közmondása van erről az állapotról. Nem írhatjuk le, de magunk is azt valljuk: ha egyszer már odaadtuk magunkat, túrjunk. Két választásunk van: vagy túrunk vagy pedig abban reménykedünk, hogy Wekerle úr és Kossuth úr elégtételt szereznek nekünk. Ha csak ez a két lehetőség van, úgy gondoljuk, hogy túrni, ha szomorúbb is, de okosabb.

Azonban vigasztalásul teljes információt kell nyújtanunk a magyar publikumnak. Lueger kegyelmes urasága, Weisskirchner elnök úr államtitkársága majd csak akkor következnek, ha teljesen elkészül a kiegyezés. Hívó magyaroknak tehát mégis csak marad egy kis, rövid lejáratú vigaszuk. Az tudniillik, hogy hátha a magyar parlament eb-ura-fakó-t fog mondani. Hátha a kiegyezés dolga váratlanul, befejezés előtt megakad. Igaz, hogy még ez esetben is kegyelmes úr lesz Luegerből s osztályfőnök Weisskirchnerből.

De az ördögbe is, nekünk nem is a Lueger és Weisskirch-

ner urak karrierje fáj. Tőlünk, felőlünk ugyan akár aranygyapjasrendet kaphatna a jeles két úr. De a mód, ahogyan velünk bánnak s a maró tendencia mindenben, ez a szörnyűség. Volt-e császárnak ilyen diétája Magyarországon valaha is, mint ma? Ennyi pontosságot, lojalitást, áldozatkészséget mutatott-e még valaha ez az ország?

Egy derék, nagy talentumú, neuraszténiás, fiatal budapesti újságíróról beszélnek ezt az esetet.

Hajnalban, fáradtan s a földi dolgoktól megundorodottan bandukolt hazafelé. A Városliget felé, egy padon alvó, rongyos aggastyánt látott. A rongyos, beteg, ősz ember fázott s álmában is didergett. Az újságírót, aki szerfölött szenzibilis ember, megrendítette ez a nagy emberi nyomorúság. Majdnem könnyekre fakadt, s ekkor egy kiszámíthatatlan, beteges ideg-indulatban — leköpte a nyomorult, vén, didergő embert.

Így tesz mivelünk most Bécs és az osztrák parlament. Olyan szánalmasan, nyomorúságosan állunk meg előtte, hogy túlzó megindultságában leköp bennünket.

Hát mit vétettek például mostanában a Wekerle-kormány és a magyar parlament? Kiegyezést, kvótát, mindent úgy adnak meg, ahogy pár év előtt Luegerék álmukban se merték hinni. És nem követelhet olyant Bécs, amit nálunk, tőlünk biztosan meg ne kapna. Ez egészen a gyermekkorunkból emlékezetes olvasókönyvi vers. Az egyik testvér odaadja a másiknak minden pogácsáját az úti tarisznyájából. S azután a maga pogácsájából is csak úgy kap egyet-egyét vissza, ha a fél karját, fél lábát, fél szemét adja érte.

Itt, Magyarországon, minden lemondó és erkölcstelen erő azon dolgozik, hogy Ausztriának kedve teljék, s hogy a mai dicsőséges, új rend tovább éljen. Hálából Bécsben lenéznek, kiröhögnek, leköpnek és megpofoznak minket. Báró Beck Vladimir még csak eldadog valamit, hogy ez kissé sok. De ugyanakkor már tudatják velünk, hogy Lueger és Weisskirchner a bőrünkön szerzett érdemekért jutalmat fognak kapni.

Hát most már — azt hisszük — egy új különbséget ismét megállapíthatunk a régi rend és új rend között. A régi rend, ha muszáj-áldozatokba vitt bennünket Bécs számára, vigasztalásul egy-két becéző, fényes játékszer-vívmánnyal kápráztatta el a szemünket. Most még nagyobb áldozatokat kell hoznunk, s jutalmul úgy bánnak velünk, mint a rühes kutyákkal.

BN 1907. december 20.

(A.)

64. A FÉLKEZŐ SIKKASZTÓ

Él-e Kecskeméthy Győző vagy nem élt már a sikkasztás után három nappal sem? Bizonyos, hogy lelkesítő példa az ő nem bizonyos sikerén kívül kevés van. A francia Kecskeméthy, Gallay a szeretőjével saját jachtján eljutott Dél-Amerikába. Lefülették, visszahozták, elítélték, s most is rab. Kecskeméthy Győzőnél is az a valószínű, hogy egy titkos, ügyes társ eltette a láb alól. Nem Kecskeméthyt kellene csupán keresni, de az ő valószínű kirabló gyilkosát. Hatalmas a rendőr ma az egész világon, s aki sikkasztott pénzzel az Északi-sarkig nem jut, teljes biztonságban sehol sincs. Az Északi-sarkon pedig aligha ér sokat az osztrák — magyar, német, sőt francia és angol bankókkal sem.

És hogy mégis sikkasztanak az emberek, ez szomorúan csodálatos. Holott annyi más erkölcstelenebb, de biztosabb vagyonszerzésre ad lehetőséget minden államban a mai társadalmi rend. Még az a legkevésbé csodálatos, hogy Magyarországon sikkasztanak sokat. Itt züllik, romlik majdnem minden, s ami még nagyobb nyavalya, nem javul semmi. De a sikkasztók még Magyarországon is beláthatnák, hogy a siker még itt se bizonyos. És száanalommal gondolunk a legújabb sikkasztás hőisére, egy lőcsei magánhivatalnokra. Öt- vagy hatezer koronát sikkasztott ez a fiatal ember, és megszökött. Micsoda teljes briganti elszántság vesz erőt lassanként az embereken Magyarországon. A lőcsei sikkasztónak félkeze van, s ő félkezettel is sikkaszt, holott ez különös ismertető jelnek is elég különös. A félkezű, a balkezű lőcsei sikkasztóban íme ismét egy újabb magyar szimbólum-embert kapunk. Majdnem bizonyosak vagyunk, hogy ma vagy holnap elfogják. Talán ő maga se hiszi, hogy messze szökhessen. De azért a bal kezének, az egyetlennek, se tudott parancsolni, hogy ne lopjon. Egy más korszakban talán Mucius Scaevola lett volna belőle.

BN 1907. december 20.

Ód.

65. DUCURA DUMBRAVA

Carmen Sylva, Románia királynéja és termékeny író, regényt írt volna a magyarok ellen. Erzsébet őfelsége nem merte a Carmen Sylva nevet jegyezni a könyvre, ami nem vall nagy bátorságra. Ducura Dumbravának címezi a könyvet a Magyarország-ellenes regény titkolózó írója, ami oláhul beszélők szerint: Carmen Sylva.

Egy dolgot, egy pikáns dolgot, mielőtt véleményt mondanánk, tisztáznunk kell okvetlenül. Carmen Sylva irodalmi működése olyan, mintha tíz gyöngé fró írna e név alatt. Egy francia és egy német revue is magyarázták már ezt a furcsaságot. E magyarázattal megegyezik egy-két, a román udvar körül járatos egyénnek a leleplezése.

Carmen Sylva a legjobb esetben is csak átíratja a maga gyöngécske dolgait. Legtöbbször még ezt se teszi, hanem egyenesen megíratja másokkal.

Ezek után mondjuk, hogy ezt az új regényt mégis maga Carmen Sylva írta. Tiszteljük a felséges asszonyt, de majdnem arcátlanság kellett hozzá. A román parasztlázadás után egy fél-tucat román intellektuel írásait olvastam külföldi folyóiratokban. Szörnyűséges dolgokat mondtak el ezek az oláh darabontok Románia társadalmáról, közállapotairól. Keserűségében egyik-másik kijelentette, hogy Oroszország és Magyarország a kultúra parádicsomai Románia mellett. A királyé, a bojároké, külföldieké, korrumpáló vállalkozóké s kalandoroké élet és vagyon.

A nép elállatiasodott, degenerált, éhező rabnép. Román polgárságról még úgy se lehet beszélni, mint magyarról. Az intelligensek jobbik részét üldözik, sanyargatják. Az intelligensek nagyobbik fele lelketlen, züllött, mindenre kapható. A politika olyan balkáni, mint Magyarország.

Mi itthon, Magyarországon, a magyar bojárok és kalandorok igája alatt tele vagyunk keserűséggel és bánattal. Ostorozzuk is a magyar társadalmat, politikát s azokat, akik miatt haszontalanul vérzünk el a demokráciáért s egy igazabb kultúráért vívott harcban. Ha boldog kultúrnemzetek elfogulatlan fiai észreveszik a mi nagy küzdelmünket, hálásak vagyunk érte. De kuss, sőt coki annak, aki Romániából jön, kerül ki, hogy bennünket bíráljon. Még akkor is, ha a bíráló királyné és Carmen Sylva. Örüljön Carmen Sylva, hogy nem kénytelen az írásaiból élni.

BN 1907. december 21.

Ód.

66. A MARADISÁG HITVALLÁSA

(A francia Akadémia riadója)

Soha még Akadémia bátrabban, harciasabban és szellemesebben nem üzente meg a világnak, hogy ő igenis konzervatív, mint a francia Akadémia üzente meg ismét. S ami pikáns, furcsa, majdnem kacagató: a maradiságnak ékes dicséretét egy fiatal férfiú

mondotta el, éppen a negyven francia halhatatlan közül. Maurice Barrès tudniillik, aki egyike a legnagyobb élő francia stilsztáknak, s akinek irodalmi működése úgyszólván: esztétikai törvénykönyvekbe becikkelyezett nihilizmus. Barrès az ő könyveiben az *én*-nek, az egónak egy Nietzsche-t túlárverelő hívője és imádója. Az ő esztétikai hitvallása az, hogy az írónak egyetlen lehetséges kritikusa — önmaga az író. S ugyanez a Barrès mondta el most Richelieu óta a francia Akadémiában a legkérkedőbben maradi beszédet. Szinte kedvünk volna azt mondani, hogy nagyszerűen konzervatívok is csak — a forradalmárok tudnak lenni.

A Barrès beszédje sokáig fogja foglalkoztatni a világ minden íróját és gondolkozóját. Kell, hogy röviden kikeressük a szép szavak rengetegéből e beszédnek a lelkét.

Barrès-nek a jeligéje a londoni Szent Pál-templom egy régi, híres és előkelő szónokának a beszédjéből való. „Éppen elég volt már a világnak a reformokból, nem akarunk immár több reformot.” Ha valahol, úgy nem Angolországban, de Franciaországban érti meg az ember sok, egyébként értékes agynál a reformoknak ezt a nagy iszonyát. S Barrès nyugodtan és harsányan kérdezheti meg: vajon az okvetetlenkedő újítások megérik azt az árt, melyet szerinte Franciaországnak fizetnie kell? Barrès hite szerint ugyanis az emberiségnek egyik legszebb produkciója, a francia kultúra hal meg, ha Franciaország meg nem áll a merész újítások útján.

Minden kultúrember szívében meghűl a vér ilyen lélekarangkongatásra. Valóban a francia kultúra volna az ár azért, hogy új épületek jöjjenek az értelmi míveltség ódon, de még mindig biztos várai helyébe? Hiszen akkor megérti az ember a legkeserűbb és legelszántabb ellenállást is — Franciaországban. Tessék elképzelni például, hogy Montaigne-től Anatole France-ig, sőt Barrès-ig minden irodalmi kiucs elpusztulna, szörnyűség! De ilyen bizarr módon vakmerő állítást még az ifjú Barrès sem mer megkockáztatni. Sőt észreveszi az ember, hogy az irodalmat lehetőleg elhallgatja a konzervativizmusról zengett himnuszában. Mintha érezné, hogy ő is ludas, s mintha nem tudná leplezni, hogy voltaképpen politikára gondol minden gondolatával. Dícsőíti az egyszerűséget, a vallásos oadaadást, az igénytelenséget, jótékonytságot, a katonai vitézséget, az áldozatkészséget s a csöndés mártírságot. Fől is kiált imigyen: „jaj Franciaországnak, hogy olyan nagyon okos emberek kormányozzák kevés szünettél a nagy forradalom óta.” S azután hagyományos, akadémikus gúnnyal teszi hozzá: „amit az okos emberek elrontottak, azt az egyszerű, buta, derék franciáknak kell helyrehozniok”

Mindezt a francia Akadémia által kezelt erény-díjak kiadása alkalmából mondotta el Barrès. Látszik, hogy társadalmi, politikai programot akart adni s csak félig irodalmi. Azonban nyomban utána az a irodalmi pályázatok előadója kiegészítette Barrès beszédjét. Versekről lévén szó, megdicsért három ifjú költőt, de kijelentette, hogy túlságosan eredetiek, s így nem kerülhetnek a megkoszorúzendók közé. Őszintén beszélt az előadó is, mint Barrès, s rögtön meg is magyarázta a dolgot. A francia Akadémia nem utasítja el elvből és föltétlenül azt, ami irodalmilag új. De az újító kedv néhány évtized óta olyan nagy Franciaországban, politikában, társadalomban, mely csak utána rohant az irodalmi és művészeti forradalomnak, hogy egyelőre álljunk meg. Egyelőre — tanácsolja az Akadémia — elégedjenek meg az ifjú költők azokkal az eszmékkel, érzésekkel és formákkal, melyek mellett a Musset-k, Victor Hugók, Leconte de Lisle-ek elég jó költők tudtak lenni.

Íme, a nyitja a francia Akadémia harcias hitvallásának. Íme, miért beszélhetett az erkölcsről és erényről olyan csinált bácsisággal Maurice Barrès. Arról a helyről, ahonnan éppen ez alkalmából valamikor — Renan hangoztatta az új, a humainsta erkölcsök és erények riadóját, miközben gyilkosan belegázolt abba az ideológiába, mely most büszkén és győzelmesen uralkodik az Akadémiában.

A francia Akadémia Franciaország minden bajáért a nagy sietséget, a folytonos újítást teszi felelőssé. S mivel tudja, hogy az irodalomnak milyen szerepe van a lelkek kormányzásában, megálljt kiált az irodalomnak is. Nem volt sohase a bátor újítások védője, de most valósággal orvosilag rendeli a francia géniusznak a maradiságot az Akadémia.

De kiszámíthatatlan kára volna az emberi kultúrának, ha kritika nélkül fogadnók más kultúrákban, társadalmakban is a francia szózatot. Arról még talán lehet beszélni, hogy Franciaország kissé idégesen előreszaladt. De hasonlót állíthat-e még egyetlen más kultúra is? S ha a francia Akadémia konzerválni akar, nem kell-e bevallanunk, hogy a kincsek mérhetetlen kincsét konzerválja? Ahol Voltaire nagyon régen élt, s másutt még meg se születhetett, s ahol egy író-forradalmár akadémikus mondhatja el a konzervativizmus legforróbb zsoltárát, ott talán bizony föl is fér egy kicsi pihenés és maradiság.

VU 1907. december 22.

Diósadi

67. ÜDVÖZÖLJÜK GYÜRKY ÖDÖNT

Gyürky Ödön majdnem egy évig élt nyugodtan Nagyváradon, s már azt hihette, hogy nem fenyegeti baj. Ha egy véletlen nem jön, talán idegen névvel s okmányokkal egy év múlva már közéleti alak lett volna. Új névvel, de a régi meggyőződéssel cikket írhatott volna a Katolikus Szemlébe, melynek szerkesztője volt. Talán a Magyar Katolikus Szövetkezetet is talpra állítja s ezután ügyesebben sikkaszt. Ez mind lehetséges nálunk Magyarországon, ahol az emberek nem tudnak okulni.

De íme — volt püspök és mágnás gazdájának érthető bosszúságára — egy véletlen hurokra juttatta Gyürkyt.

Amikor eltűnt, úgy tűnt el, hogy a Dunának megy vagy legalábbis agyonlövi magát. Mindenki tudta, hogy nem fogja megtenni, mivel Gyürky jó katolikus, s jó katolikus ember üdvösségét veszélyezteti az öngyilkossággal.

Abban sokan reménykedtek, hogy Gyürky meg se áll Amerikáig. Mi ezt se akartuk hinni, mert Gyürky mindig hangoztatta, hogy ő jó hazafi. A jó hazafinak pedig kötelessége itthon élni és halni, még a börtön árán is. Azután pedig nem minden országban lel olyan hiszékeny plébánosokra s ugratható naivokra az ember, mint itthon.

Szóval, Gyürkyt elfogták, tehát Gyürky a mienk maradt.

Jól van ez így, mert már-már feledve volt a Gyürky-ügy. S nagy erkölcsi kár egy olyan társadalomra, mint a mienk, ha az ilyen Gyürky-afférok föl nem kavarodnak. Halljuk csak, miket fog mondani Gyürky Ödön, ha ugyan merni fog beszélni. Egy levelében pádául valami olyat írt, hogy a Zichyek kergették a halálba, reméljük, hogy arról is, de másról is lesz még némi mondanivalója Gyürky Ödönnek.

Polónyi, hír szerint, a keresztyén Magyarország restaurálására szánta magát. Apponyi a kultuszminiszteri székhelyben, s nagy erkölcsi föllendülés mindenütt. Van már keresztyén-szocialista párt is. Nagyon nélkülözte volna az ország a Gyürky Ödön kipróbált erejét.

BN 1907. december 24.

Ód.

68. ÖNGYILKOSSÁGOK AZ IRODALOMÉRT

Néhány héttel ezelőtt a gyorsvonaton, Budapest és Fiume között csinált egy rossz novellát egy fiatal író. Tegnap éjszaka a Hajós utca és a Gróf Zichy Jenő utca sarkán egy másik fiatal

író ugyanilyet. Általában nagyon-nagyon divatba kezd jönni fiatal írók között, mint irodalmi irány, az öngyilkosság.

Nem tudom, mi elől menekülnek: az élet elől avagy az irodalom elől. Az utóbbi esetben még érteni lehetne őket, ha nem lehetne az életet irodalom nélkül is leélni. S ha bizonyos volna, hogy az irodalom megér-e egyetlen életet is.

Ezek a fiatalok húsz-huszzonegy évesek, már hazulról és születésüktől kezdve érzékenyek. Álmuk a magyar, a budapesti irodalmi karrier. Belesóhajtanak a kávéház füstös, párás levegőjébe éjszakánként. S látni szeretnék a nevüket — napilapok tárcarovatában. Ők se tudják, mint az idősek közül is sokan, hogy voltaképpen és legtöbbször itt végződik az irodalom.

Az ismertség[*], amit a legügyesebb irodalmi karrier is adhat nálunk, semmi. A pénzecske valamivel több a semminél, s alapjában kevesebb. És talán hallgassunk szomorú, kebelbeli és pályabeli disznóságainkról.

De a fiúk mindezt nem tudják tudni s nem bánják. Meghalnak azért, amiért s amitől el kellene menekülniök. Nem a halálba, de az életbe. Az életbe, mely hála istennek nem csupa irodalom. Nem mutalság, de kibírhatóbb az irodalomnál.

BN 1907. december 25.

Ód.

69. SZENT ÜZLETEK

Szent Antal híres városának, Páduának, katolikusai nyílt levelet intéztek X. Pius pápához. Keserű hangú a levél, s a jó páduaiak azt kérdezik, hogy vallás és üzlet egy szó-e vagy kettő — vatikáni nyelven?

Furcsa, pikáns, érdekes előzménye és oka van ennek a nyílt levélnek.

Franciaországból kiűzték a karthauzi papokat, a chartreuse-likőr gyártóit. A pálinka-gyárt nem vihették el magukkal a karthauzi atyák, s ott a likvidáció után is gyártják a likőrt. Igaz, hogy nem papok csinálják, hanem világiak, de a chartreuse azért chartreuse maradt.

A karthauziak Spanyolországba menekültek, s ott egy nagy-szerű üzletet kötöttek. Eladták egy spanyol társaságnak nevezetes likőrjük állítólagos gyártási titkát és jogát. Ez a társaság Tarragone-ban gyártja a likőrt, melynek még közelében sincs egy karthauzi kolostor. Mégis újságokban, plakátokon azt hirdeti a társaság, hogy a pálinkát a karthauziak gyártják. A szerzetesek ezért

kaptak óriási summát, s egyben kötelesek pörölni minden országban a francia kincstárt s a Grenoble-ban működő pálinkagyárat.

Ezek a pörök keserítették el a páduaiakat éppen úgy, mint a jó francia katolikusokat. Párizsban, Brüsszelben s más helyeken is a karthauziak elvesztették a pört. Legutóbb pedig Londonban volt egy tíznapos tárgyalás, ahol kisült a szerzetesek turpissága. Kiderült, hogy a híres likőrnek nincs semmi gyártási titka, s a tarragone-i likőr rosszabb a franciánál. A papok drága pénzért eladták a firmát, de szerződésbeli kötelességük szerint kénytelenek csuhájukat meghurcolni a legcsúnyább pörökben.

„Miért szabad a mi szegény, egyébként is sanyargatott katolikus vallásunkat saját papjainak kompromittálni”, kérdik a jó páduaiak. Választ azonban aligha fognak kapni. Éppen a mai lapunkban írunk a karmeliták birtokvásárlásáról, akik Pozsony vármegyében, Máriavölgyben búcsújáró üzletet rendeznek be nagy tőkével. És Pádvia Szent Antala maga is nem az egész világra[*] kiterjedt üzletnek főnöke és firmája?

BN 1907. december 28.

Ód.

70. HA MOMMSENÜNK VOLNA

(Ha nekünk is volna egy Mommsenünk, mint volt Németországunk, ez a mi Mommsenünk szomorúbb volna a németekénél. A németek Mommsenje, amikor halála előtt végignézett Európán és hazáján, megrémült. De a hite visszatért, és még meg tudta írni végrendeletét, hogy csak egy veszedelme van a civilizációnak: a fekete. Ha nekünk volna Mommsenünk, a mi Mommsenünknek keserű torkán megakadna a szó. Írni is csak a fiának írna, aki okvetlenül a Szent Imre-egyesület tagja volna. Annak is csak röviden, valahogyan ekképpen írna):

*

Szomorúan hal meg az apád, kedves fiam, könyörögj az ő hitetlen lelkéért Szent Imréhez. Nem miattatok aggódom: a családomra marad annyi, amennyiből megélhet. Téged pedig pláne nem féltetek, kedves fiam: a tiétek, a tiéd a jövő. Látom is, hogy ügyesen csinálod a dolgodat, olvastam, hogy te is üdvözölted Apponyit. De lásd, én, amolyan régimódi, vén számár magyar vagyok. Nekem olyanok is fájnak, amiknek fájdalmára talán sohase fognak már születni magyarok. Előbb hal meg, s talán meg

is halt már az a Magyarország, amelyért mi a te korodban lelkesedtünk. Az a Magyarország, legalább a mi álmunkban — Kelet Franciaországa volt. S ezenfelül daliás mindenben, még a munkában s kultúrában is. Az én generációból, kedves fiam, még katolikus püspökök is olyanok kerültek ki, akik Rómával hadakoztak. Az én időmben talán több magyar volt, mint ma, mert akkor a katolikusok is protestánsok voltak. Ma klerikális protestánsok is vannak s ultra-katolikus zsidók. Elfogyhatott, fölvódhatott vagy nagyon elromolhatott itt a magyarság. Már az én fiam is Szent Imrész és Széchenyi nevét hordja, ha kell, ha nem kell, a száján. A demokrácia századában Magyarországon államgyarságú mágnások uralkodnak. És katolikus, szerzeteseket tartó, bigott és csalfa lelki mágnások. És papok és ispánok és sekrestyések és cselédek. Hiszen volt itt hiba sok negyven éven keresztül, s nehezen, alig épült a mi álmodott Magyarországunk. De ilyen gyors visszazuhanást még a Mefisztótól megkísértettek sem vártak. Itt van, már azok vagyunk, de mindenesetre azok leszünk: Róma melegágya. Az erjedő, meleg trágya, mely a szent butaság és butítás számára nötteti a plántákat. Holott ennek a Magyarországnak elsősorban meg kellett volna maradnia — protestánsnak. Úgy protestánsnak, ahogyan a protestantizmus életet és szabadságot jelent. Nyűgöző múltunk, vagyontalanságunk, nemzetiségeink, kevés kultúránk és Bécs miatt és ellen egyformán az antiklerikalizmus lett volna az orvosság. A klerikális Ausztria mellett ma már úgy kellene világolnunk, mint Európa egyik szemefényének. Mindennek reménysége is meghalt, s nagyon szomorúan hal meg az apád is, kedves fiam. Te ezt nem érted, de ne átkozd majd az apádat. Nem lesz okod rá: az apád hitvallása kiméra volt, a tietek a biztos valóságos jövő.

BN 1907. december 29.

Ód.

71. TÜNTEKNEK AZ ÖREGEK

(Jubilánsok és fiatalok)

Jubileumra készül maga Ferenc József is: jubileum-járvány dül az egész öreg Európában. Politikusok, bankigazgatók, költők, komédiások vén kezükkel gögösen intenek alattvalóiknak. Előregedvén, fiatalságukra akarnak emlékezni s hajlongani látni azokat, akiknek még megvan olyan-amilyen fiatalságuk. Világszerte ma még a derék, régi, elővigyázatos erkölcs-szabályok érvényesek.

A fiatal anarchisták tisztelik az öreg anarchistákat vagy legalább ők is ezt mutatják. Nem merjük nem tisztelni az öregeket, s még ha sok okunk is volna reá, csak titokban káromkodunk. Nem új látvány ez, de sohase ünnepeztette magát a vénség olyan bátran, mint manapság.

Okvetlenül Európa aggkori gyöngeségének egyik tünete lesz ez is: ez a jubileum-járvány. Tüntetés a fiatalság, mindenféle fiatalság s[*] vétó-kiáltás a már megindult morális értékcsere-
lések ellen. Az emberi társadalom nehezen, sokára változtatja meg, csak egy kicsit is, unalmas arculatát. De mintha már nagyon érezné arcizmain a föltörni készülő gúnyos röhögést, mely ezerszámra fogja ölni a babonát. Minden reakciónak ez az oka, s ezért ünnepeztetik magukat olyan nagyon veszettül az öregek.

Tüntetnek az öregek, s van egy nagy szerencsésük: kevés ember születik mostanában fiatalnak. A francia forradalom óta egyéb se folyik, mint a fiatalsággal való eredményes hadakozás. A mindig levert fiatalok nem lehettek olyan hangulatban, hogy tőlük vidám, erős, fiatal utódok érkezhessenek. Mi már úgy születünk, hogy önmagunkban hordozzuk a jubilánst még akkor is, ha közbelép a kanyaró, s kölyökkorunkban megment bennünket az élettől.

Csodának kell történni, s ez a csoda alighanem meg fog történni. A letiport félfiatalság helyett olyan fiatalságnak kell jönnie, mely csak azt érzi, hogy fiatal. Ma azt érzi előbb, hogy őt is fenyegeti az öregség s a mások jövődő fiatalsága. Hiszen jelek már vannak mindenütt, s ékét a maga szervezett százezzeivel beverte már a társadalomba a jövődő társadalom. Addig azonban még sok jubileumot fogunk megélni, s e jubileumokon a mi kevés fiatalságunk lesz a pirosító a jubilánsok múmia-arcán.

BN 1907. december 31.

Ód.

CIKKEK, TANULMÁNYOK, FELJEGYZÉSEK

1908 január—december

Ártatlan kisdedek, még csak nem is koalíciósak, az esztendők, akiket a leghatalmasabb Heródes, az Idő, halomra gyilkoltat. Az esztendők nem tehetnek róla, hogy ők esztendők, de az ember megcsinálta őket, tehát vannak. Vannak, gördülnek egymásra, s akik élnek, sírfáknak szúrják le őket szomorú sírdombokra. Testvérek, emberek, magyarok, sírásók, jelöljük meg az új sírfákkal halottjainkat. Sok-sok sírfát kell faragtatnunk az 1907-ből, mert sok a halottunk. Talán mi se élünk, akik élünk, s újév reggelén öntagjainkat tapogatjuk csodálkozva. Valóban mink vagyunk-e avagy kajla ón-figurák, akiket Szilveszter éjszakáján öntöttek? S ez a bús ország, ez a Magyarország, valóban ország-e még vagy egy nagy ónos tál? Ha van külön magyar Sátán is, az ma éjjel nagyokat fog kacagni a sírok között.

*

Ha csakugyan élünk, vigasztaljuk egymást, akik élünk vagy azt hisszük, hogy élünk, Magyarországon. Igyunk egy kis mámort s találjunk ki valami derítő, jó mondást. Itt van kéznél különben a régi, s mintha egyenesen a mi használatunkra készült volna. Tehát: nehogy azt merészkedje várni valaki, hogy jobban lesz az, ami van. B. Ú. É. K. itt még sokáig vagy már örökké csak rosszabbul lesz minden. Ezt azonban hallgassuk el, ha eldugott, Isten háta mögötti magyar falvakban járunk. Ahol bírják még az atyafiak, ahol hisznek, ahonnan még nem vándoroltak ki, s ahol a Kossuth-nótát éneklük. Ha valahol még hitet látunk, hívő embereket, Krisztus halászeit, örüljünk és hazudjunk. Akkor hal meg Magyarország, amikor Biharban, Harsányban, az egyetlen, az utolsó negyvennyolcas paraszt is azt fogja látni, amit mi. Mert mi, romlott úrfélék, beleszokunk minden rosszba, minden változásba, aljasságba. De mit fog csinálni az a derék s Amerikába nem vándorlott Kis Tuskó János, ha látni fog?

*

A Sátánnak, ha van külön magyar Sátán, s ha kacagni fog, igaza lesz. Tavaly már, ilyen tájban, kacagott egy nagyot, de akkor még nem kellett mindenkinek meghallania a kacagását. Ma éjjel hallani fogjuk mindnyájan, s Kossuth Ferenc csúzos fájdalmai nem fájnak úgy nekünk, mint ez a kacagás. Bethlen, Bocskai s a Rákócziak kuruc bélyeget sütöttek a magyarra. Majtény után majdnem úgy kacagott a Sátán, mint ma fog.

Egészen Kossuth Lajosig hihették Bécsben s az egész világon, hogy csak a két krajcárókért mérges a magyar. Ha a két krajcárókat elébe dobják, nagyot hasal, mint a nápolyi koldus, avagy a konstantinápolyi vámhivatalnok. Kossuth Ferenc úr mérnök, mérje ki az időbeli távolságot Rákóczi és Kossuth között. Legalább ennyi időre beföllegzett itt mindennek, ami magyar cél.

*

Szövetkezhetett volna Kossuth úr Garamiékkel, Bokányi-ékkal, ha azok elfogadják; Vázsonyival, Achimmal és akárkivel, aki folytatása a negyvennyolcnak. Ő odaadta magát a muszájból visszanezetiesedett, klerikális mágnás-tábornak, a dzsentri- nek, a senkiknek. Annak a vegyes tábornak, melynek illata pacsulinak, tömjénnek, tömjénes fokhagymának, bagariának és bocskornak az illata. Tavaly még hihettünk annyit legalább, hogy nem olyan hitványak, mint amilyeneknek látszanak, azok, akik a fejünk fölé kerültek. Ma már tudjuk: a helytartóság idejében nagyobb úr volt Béccsel szemben a magyar, mint ma. Beleharaphat ösztövérnél ösztövérebb lábszárunkba minden kutya. Politikában, társadalomban ránk szabadult az a balkáninál balkánibb csorda, melyet a Tisza-rendszer legalább karámban tudott tartani. Koldusabb még a Rákóczi-szabadságharc avagy a múlt század eleji devalváció idején se volt ez az ország, majdnem azt mondtuk: provincia.

*

Kossuthnak van egy Szerényije, egy túlságosan talentumos, vallástváltott úr. Ez fog Magyarországból indusztriális, új Magyarországot csinálni. Wekerle híres megbízhatósága fog bennünket pluszokkal dolgozó, jóhírű céggé tenni. Darányi menti meg a magyar népet, s Kalksburg róm. kat. Schöngestje, Apponyi csinál itt nemes, európai, magyar kultúrát. Andrássyra, haha, Andrássyra van bízva a magyar demokrácia jövője és sorsa és sok minden egyéb. Polónyi Günthere csinálja majd itt meg az angol igazságszolgáltatás magyar mását és presztízset, Jekelfalussy hozza a magyar vezényszót, a horvát miniszter István király egységes birodalmát, s Zichy Aladár nyomja minderre a liberális pecsétet.

*

B. Ú. É. K., nagyon vig újesztendőt kapott megint, soha ilyet, Magyarország. Ez nem volna minden baj, de attól félünk, hogy ezt hamar megtudják Nagyszalontán, Harsányban és Érmindszenten is. És akkor jön a teljes összeomlás, ha a mai naivok,

sőt a mai gazemberek is csalódni fognak. Mindezeket nekünk, a külön magyar Sátán súgta, amely van olyan külön és önálló, mint Kossuthék jóvoltából a magyar vámterület, sőt jegybank lesz harminc-ötven-száz éven belül. Aki nem írja alá a Sátán jóslatait, az csak higgyen tovább. Magunk is annak örülnénk legjobban, ha ebben a szerencsétlen országban volnának, maradtak volna még elegenden, akik hisznek.

BN 1908. január 1.

(A.)

73. „A BIHARI ISTEN”

Egy asszony vágta ezt a blaszfém, de csodajó címet nagy dühében a Tisza István szép, magyar fejéhez. Nagyváradon történt, ahol Bihar vármegye választott, s úgy választott, hogy már inkább csak megmarad Tisza-vármegyének. Az asszonynak igaza volt, ha haragudott, mert a fiaiert haragudott, akik számára nem volt elég kegyes Tisza és a Tisza-vármegye. De nekünk is igazunk van, akik ha nem is szeretjük Tiszát, nem tudunk rá gondolni sem magyar vérünk megmelegedése nélkül. Milyen furcsa, milyen hibás, milyen ártó, milyen dacos, milyen erős, milyen szép, milyen magyar ember. Az ő nevét tűzte oda a Sors Magyarország egyik legszerencsétlenebb elváltozásához, s ma ő hetekig korteskedik és megmutatja, hogy Biharban az lesz az alispán, akit ő akar. Sőt kevesebbet mutat meg, s talán több hetet áldozott rá, mint hírlík: csak azért sem Hranyczky lesz az árvaszéki elnök. És győzött, és Bihar vármegye rendben van, és Tisza István talán kezébe se vesz egy újságot. Otthon rendben van minden, Kossuth és Andrassy csinálják itt fönn a többbit, csak az általános választói jogot ne csinálják. Több is veszett egyébként Mohácsnál, s az a fő, hogy ha Geszt körül elromlik egy híd, csak be kell üzenni az alispánnak. Ez az üzenet véletlenül manapság azzal a bizonyos telefon nevű szerszámmal is megtörténhetik. Mert egyébként — Tisza István nem lepődne meg, ha holnap reggel arra ébredne, hogy valamelyik saját őse. Nem lepődne meg, ha nemzetes, régi Tisza uramként ébredne föl, persze nem azon régi Tiszák egyikeként, akik még csak pörölték a vagyont. Hanem egy vagyonos, sok jobbágyú, jószágú, földű Tiszaként. Paraszthoz, jobbágyhoz akkor is emberséges, de félelmesen tekintélytartó volna. A pápista észben akkor se hinne, s ha valaki új, nyugati ideákkal jönne elébe, úgy legyintene, ahogy még Eötvös Károly se. „Nem kell az nekünk, mi megvoltunk eddig is azzal, amink volt, árt az ilyesmi a magyar-

nak.” Az új hiten, a protestantizmuson kívül soha még valami újat egykönnyen nem engedett magához az a fajta, melynek Tisza a prototípusa. Ha olyan rossz-szájú és ceruzájú ember akarnék lenni, mint egykor Mikszáth volt, leírnám egy elképzelésem. Le is írom: látom Tisza Istvánt hazaérkezni Gesztre, előkéri a kalendáriumot, melynek két év előtti ősébe bejegyezte volt, hogy a szabadelvű párt megbukott, s a kalendárium jegyzet-lapjára, ahol a lovak vemhezése, tehenek ellése, béresek kommcenciója s egyéb ilyesmik vannak számon tartva, bevezeti[*] szépen a kalendáriumba: a vármegyén mi győztünk.

BN 1908. január 1.

Ód.

74. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A vidám Budapest

Öreg budapestiek állítják, hogy sohase látták még ilyen vígnak, tolongónak, lármásnak korhelynek Budapestet. Szilveszter éjszakáján végre olyan volt ez az óriási gamin, mint illik hozzá. Reggelig csupa nyüzsgés, zaj és mámor voltak az utcák. Idegenek ordítottak egymásra b. ú. é. k.-ot, s általában majdnem kibújtak bőrükből is az emberek örömben, hogy kibújtak a múlt esztendőből. Az új esztendő pedig éppen annyi vagy jóval kevesebb jót és biztosat ígér, mint valamennyi új. Pláne nekünk magyaroknak, szegényeknek és budapestieknek. Talán ezért rúgott ki olyan nagyon a hámból ez alkalommal Budapest. Hiszen úgyis mindegy, legalább mulassunk egyet. S erre a városra még ma is sokan azt mondják, hogy nem elég magyar.

II.

Megint szerencsétlenség vadászaton

Ezúttal Leidenforst Adolf lőtte le szarvas helyett báró Hauptstummer Leót. És bár az urak eltitkolják az ilyen eseteket, mégis egyre gyakrabban olvasunk eltévedt golyókról. Nemrégiben olyan hír keringett, hogy gróf Tisza István is lelőtte vad helyett egyik barátját. Ezek mindig kapós és érdekes szenzációk. Ezek után

érdekességbe[n] az következnek, hogy mennyi vad került terítékre. Legjelentéktelenebb vadászati hír, hogy hány hajtó esett el. Hanem valamit tanácsolnánk az uraknak. A vadak és a hajtók érdekében elsősorban, s azért, mert — mint látjuk — az urak gyakran lőnek egymásba. Nem lehetne úgy egyszerűsíteni a dolgot, hogy az urak távol tartanák maguktól a vadakat és a hajtókat s — egymásra vadásznának?

III.

A Halál szuggesztiója

Jutott-e már valaki másnak is eszébe, hogy gyógyszerésznek jó ugyan lenni, de rossz is? Gyógyszertár tulajdonosának például határozottan jó dolog. De valami szörnyűség lehet a Halál mellett élni. Végre is egy mai embernek se lehet ismeretlen a melankólia. S egy mai ember se felelhet arról, hogy egy pillanatban nem gondol-e nagyon vesztet az élőkről s a maga életéről. Hogy egy gyógyszerész öngyilkosságáról olvasunk, jutott ez ismét az eszünkbe. Finom, biztos mérgek vannak a gyógyszerész keze ügyében. Miligrammonként kiszámíthatja, mennyi elég. Ilyen közel lenni a Halálhoz van olyan veszedelem, mint drótsodronyon átsétálni a Niagarán.

BN 1908. január 3.

Ód.

75. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Akik Marokkóból szöknek

Hamburgba huszonegy szökevénye érzett a híres francia idegenlégiónak. Ezek között valószínűleg magyarok is vannak, akik egy idő óta gyakoriak ez afrikai javító iskolában. Kemény, majdnem ördögökké edzett legények. Az életük állandóan a pokolé vagy valamelyik gyilkos természetű altiszté. Háborúznak hőséggel, bennszülöttelel, lázzal, fenevaddal, éhséggel, kínzással. És mégis, mikor az igazi háborúra került a sor, íme megszöktek. Marokkó körül eddig is olyan közel járt hozzájuk a halál,

mint most[*] De most igazi a háború, kimondottan háború a háború. És rettenetes lehet a háború, ha ezek az emberietlenedett, vad legények is megszöknek belőle.

II.

Pofozkodás a Gould-leányért

A Gould-leány Boni de Castellane gróf felesége volt, de elhagyta az urát. Egy Sagan herceg, a gróf úr rokona, a váló asszonyka vigasztalására sietett. Meg is vigasztalta az asszonyt, sőt olyan derék ember volt, hogy nőül kérte a bánatos asszonyt. Szegény grófnak ez rosszul esett, mivel azt remélte, hogy az asszony még visszatér hozzá. S mikor látta, hogy az asszony fejét végleg elcsavarta Sagan herceg, nyílt utcán megverte a herceget. Íme, milyen drámákat mível a szerelem. (A Gould-leálynak legalább kétszázmillió vagyona van.)

III.

A Thaw-pör példája

A híres Thaw-pör új tárgyalása még csak holnapután kezdődik, de már adott egy jó, követendő példát. A törvényszék kimondta, hogy nőpublikumot nem bocsát a tárgyalóterembe. A New York-i nők természetesen el vannak keseredve, s panaszkodnak a barbárság miatt. Pedig az amerikai törvényszéknek igaza van, s a példa bölcs. Azok a hölgyek, akik egy Thaw-pör tárgyalására mint izgalmos előadásra mennek, veszedelmesek. A jó bírák lehetőleg kötelesek megelőzni is, ha tudják a bűneseteket. Az ilyen hölgyek közül okvetlenül nem egy tanulná ki, hogy lehet olyan módon karriert csinálni, élni, szerepelni, olyan férjet szerezni, mint Thaw, esetleg öletni is vele, miként Thaw felesége cselekedte.

BN 1908. január 4.

Ód.

76. „KI MIT ADHAT, ADJON”

— *A jubiláló Péterfillérek* —

Kiskarácsony napján buzgó hangú körlevelet küldtek szét Magyarországra római és görög-katolikus püspökei. X. Pius pápa ugyanis ötvenéves papságának jubileumát fogja ülni ez év szep-

temberében. Szegény ünnep nem ünnep, tehát jubileumi Péterfilléreket kérnek a magyar néptől a püspök urak. „Ne maradjon ki senki — írják ők — a szeretet e kegyeletes művéből, s ki mit adhat, adjon.”

Az Egyház kőszála, a pápa bizonyosan keveset tud Magyarország és a magyar nép mai állapotáról. Mert különben külön pápai hírnököt küldene magyar püspökeihez s kérve kérné őket, hagyják abba ezt a pumpoló hadjáratot. Viszont Andrassy belügyminiszter sajnos, nem fog tudomást szerezni erről az országos sarcolásról. Mert amilyen szigorú ember a belügyminiszter, majd adna ő a gyűjtőknek.

Pius pápa nem fog tiltakozni, Andrassy nem fog szigorúskodni, s ami kevés fillér még kerülhet magyar népünk izzadságából, kimegy Péterfillérnek Rómába. Koldusabbak vagyunk a koldusnál, s nemzeti vezéreink éppen most adták el az unokáink bőrét is Bécsnek. Egy rossz termés kell és lakatlanabb lesz ez az ország a Szahara sivatagnál. Csak püspök és hitbizományos főúr élhet és tud itt megélni. A nép már arról is lemondott, hogy utódokról gondoskodjék: senyvedve kipusztul vagy kimenekül Amerikába. Minden adó a népet sújtja, s a nagybirtokot kíméli. És ami begyűl, az Bécsnek kell osztozkodásra és úri nyomorékok istápolására. Nincs pénz arra, hogy a dolgozó emberek megpróbálhassák egy új Magyarország kiépítését. Nincs pénz se gazdasági, se kulturális célokra, még iskolára sincs. És most jönnek a püspökök, kisajtolják a nincsent is, s amit még kipréselhetnek, elküldik külföldre.

Szívtelenebb és üzletibb üzlet valóban nincs a klerikális pápizmusnál. Országokat le tudna tarolni, népeket kiirtani, ha egy kis érdeke kívánja. Úgynevezett erkölcsi intéciók között, mióta világ a világ, egyetlen se merte olyan bátran a pénzt vallani mindenek fölött valónak. A Vatikánnak pénzért még a dogma se dogma, a házasság se fölbonthatatlan, s nincs olyan bűn, melynek el nem engedné a poklot és a purgatóriumot.

Magyarországon még azt se volna szabad túrni, hogy a püspökök küldjenek Péterfilléreket Rómába. Amijük van, nem az övék, hanem mindnyájunké. Annak a pénznek ezer szüksége és rendeltetése van itthon, a mi országunkban, a mi szerencsétlen országunkban. Mondjanak misét, imát, amennyit csak mondani tudnak, a pápáért. De ne nyúzzák meg az Ég nevében és a Vatikán érdekében a magyar népet. Ne csorbítsák azt, ami nemzet-vagyon vagy jobban mondva nemzeti ínség-tartalék.

És volna még egy szavunk a püspökök körlevelének egy vakmerőségéhez. Azt mondja a körlevél, hogy a Péterfillérek kamatja „a magyar nép nemzeti nagy adóságának a pápák jótéte-

ményeiért" Hát ez több a többnél, mert ha van ország, mely megfizetett és megszenvedett már a klerikalizmusért, mi vagyunk. Fizettünk érte nyugalmat, vért, magyarságot, pénzt, földet, becsületet, jövőt. Fizettünk és még egyre fizetünk, hiszen a Szent Atyának és az Egyháznak nincs még egy ilyen fejős tehene. Egy-egy katolikus püspökünknek több fizetése van, mint öt apró király összeadott civillistája. Ez idő szerint még a kormányzatunk is Bécsen kívül csak Rómának dolgozik. A szerzetes-herék száma egyre nő, s itt befogadják, eltartják három ország szerzetes barátjait. Mit akar még tőlünk a klerikalizmus, mivel vagyunk még adósok?

MSz 1908. január 4.

(A.)

77. A HARDEN-PÖR — GYANÚS

Az a gyanúm, hogy Harden már első pöre előtt tudta, hogy lesz második pör is. Sőt, az se valószínűtlen, hogy tudta előre, mennyi fogházat kap. Németország raison-ország, s ott még egy Harden is, de mindenki, egy kicsit Vilmos császár.

Eltussolni a dolgot a Harden cikkei után már nem lehetett. A császár tudta, hogy ez idő szerint nem túlságosan germanizál a világ. Tudta, hogy e botrány miatt minden országból gúnyos arcok leselkednek.

És a császár először is meg akarta mutatni, hogy Németország nem fél. Hogy Németországban van annyi erkölcsi bátorság, mint Franciaországban. Franciaország nevezetes arról, hogy leg-rútább fékélyeit önmaga operálja ki az egész világ előtt. A panama-ügy és a Dreyfus-ügy például világra és örökkévalóságra szóló példák.

Németország is megcselekedte tehát előbb, mint Franciaország szokott[!]. De viszont Németország mégis csak — német, császári és militáris. Büntetlenül nem szabad hagyni egy embert, aki igazmondásával éppen a császárt kezdte ki és erős[*] igazmondásával éppen a csúcán kezdte ki Németországot. Harden tehát elrettenésül mégis csak el kellett ítélni.

Az első pörnél föltűnő volt a császár szimpátiája Harden iránt. Ezért él nagyon bennem a gyanú, hogy Harden előre tudott mindent. Azt se kell elfelejteni, hogy Harden nagyobb német talán Vilmos császárnál is. A német módszer pedig az, amint ebben a pörben láttuk:[**] „Kulturvolk is vagyunk ugyan, de elsősorban németek. Elég ideig voltunk költők és filozófusok nemzete, most

már a jövőért és a világhatalomért dolgozó németek akarunk lenni. Olyan apró dolgok, mint egyéni élet, emberiség, igazság nem számítanak. A fő, mindennél főbb, hogy Németország félelmes legyen.”

Ezt Harden éppen úgy vallja, mint vallotta Bismarck, s vallja Vilmos császár. Boldog, erős nemzet, ahol az igazmondók is könnyű szívvel mennek börtönbe azért a bűnükért, hogy igazmondásukkal ártottak nemzetük cézári céljainak.

BN 1908. január 5.

Ód.

78. A SZENT ANYASÁG

Egy gyönyörű hitű asszony-írás tegnap, a Budapesti Naplóban, az anyaság megváltó jogaiért harcol. A szent háborút nálunk a Magyarországi Nőegyesületek Szövetségében egy bátor előadás üzentte meg. Ezt az előadást a buzgó Rosenberg Augusztá, a Szövetség alelnöke, tartotta *Az anyaság védelme és biztosítása* címmel. Így van ez jól: törvényhozásunk hiú, léha, tudatlan, éhes és szívtelen férfiak gyülekezete. Így van ez jól: gondolatok termelésében és bátorságban csak hadd nőjenek a mai parlamentáriusok fejére az asszonyok is. Csak sokáig késsék még az új néparlament, még a politikus csizmadiákat se fogja érdekelni a mai parlament ügye-baja. Egyelőre még szétszórt csoportokban, de már lázasan szervezkedik ez a szegény magyar társadalom. Ha már törvényeket az ő számára nem csinálnak, de illúziókat teremt legalább a maga árva életének.

Az anyaság védelme és biztosítása egyszerű, emberi, talán éppen ezért forradalmi gondolat. Tegnap cikkírónk egyetlen példát lát erre a világhistóriában. A régi zsidóknál, akiknél a segélyre szoruló asszonyokat anyaságuk első hónapjaiban a törzs volt köteles ellátni. Nem, van más példánk is, sokkal közelebbi a nemzetek régi törzs-állapotánál. A francia commune-nek volt ideje arra, hogy az áldott és lebetegedett asszony sorsáról gondoskodják. Valaha s valahányszor egy-egy társadalomnak meg-tisztuló kedve támadt, áhítatosan a gyermek felé, az ő jövője felé fordult.

Nincs még egy ország, melynek a gyermek annyit jelentene, mint Magyarországnak. A gyermek, melyet elsikkasztanak a szerelemből, elfonnyaszt a nyomor. A gyermek, akit elragad az ezerkarú Halál, mivel közegészségünk állapota olyan, mint India legeldugottabb provinciáié. A gyermek, akit a kivándorolt magyar asszony Amerika számára szül meg. A gyermek, aki kicserélne

egy erős nemzedékkel bennünket, ma élő, gyáva, haszontalan magyarokat.

Rosenberg Augusztia törvényhozásilag kívánná biztosítani az anyajelölteket az anyaságra. Tizennyolc éves korától kezdve negyvenöt éves koráig mindenféle munkásnő kötelezetten biztosítva volna. Önkéntes biztosításhoz volna joguk azoknak a nőknek, akiknek a jövedelme férjükével együtt sem haladja meg a háromezer koronát. A terhes és gyermekágyas nőt legalább nyolchetes munkatilalom óvna. Ez időre szükség szerint orvosi kezelés, ápolás, segély, táplálás illetné meg az anyát. Az állam egy nagy anyaság-biztosítási pénztárt szervezne, s ezt a pénztárt az állami hozzájáruláson, a biztosítottak és munkaadók befizetésein kívül más források is táplálnák. Az *agglegény-adó*, melyet minden harminc éven felüli s háromezer koronánál több jövedelmű nőtlen férfiú fizetne s az ötezer koronánál több jövedelmű *gyermektelen család* szintén. Üdülő házak, anya-házak, napközi csecsemő-menhelyek még ennek a hatalmas és gyöngéd törvénytervnek a részletei.

Hebehurgya s ideákkal túllontúl tömött ember talán gyorsan kisüti, hogy ilyen törvény aláásná a házasságot. Az anyaság gondmentesítése valóban mintha házasság-ellenes kitalálás volna. De tessék még egyszer átgondolni e tervet: ha feministák gondolták is ki, valóságos megerősítése a házasság-intézménynek. Még a házasság-ellenes társadalmi iskola se tud egyelőre bölcsebbet: biztosabbá és gyermekbővebbé tenni a házasságot.

Franciaországban most egy új, gyöngye vigasztalású filozófia lopózik be még a bulvár-lapok sorai közé is. Az tudniillik, hogy a modern társadalomnak nem kell kétségbeesnie, ha kevés gyermek születik. Gyorsabban készül így az igazságosabb társadalom megszületése. És nemcsak sok nyomorúságot hárítunk így el, de az emberi szépség és egészség sem rongyolódik tovább. Ami bajt a kicsi szaporaság okoz, az mind csak átmeneti baj.

Talán Franciaország nem fog lakolni azért, ha muszájból elhíszí ezt az embertelen filozófiát. De ne feledjük el, hogy Franciaország már volt Európa legtúlnépesebb országa. Ma pedig anyagiilag a legvidámabbul független s a legtipikusabban előrefejlődött ország. De nekünk, Magyarországon, egyelőre s mindenekelőtt gyermekekre, sok gyermekre van szükségünk. Ez az egyetlen termelésünk, melybe Bécs nem szólhat bele. Ha lesz Magyarországnak népparlamentje, törvény lesz abból, amitől ma még csak lelkes asszonynépség feje fő. Magyarország számára ez az erőt, a különb társadalmat, a produkciót és — Magyarországot jelenti.

BN 1908. január 9.

(A.)

79. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Rockefeller és Carnegie

Rockefeller és Carnegie, Amerika milliárdos hősei, izgató párbajt vívnak az egész világ előtt. Ez a párbaj komolyabb a Wekerle—Polónyi párbajnál, mert milliókkal vívják, s arról van szó, ki tud többet adni jótékony célra. Már úgy látszott, hogy Carnegie fog győzni, mert tavalyig Carnegie százharminchét millió dollárt adott, s Rockefeller csak százhet milliót. Azóta Rockefeller ötvenegy millióval rukkolt ki, míg Carnegie csak szerény tizenötlettel. Íme a kalmárlovagok párbaja Amerikában milyen izgató párbaj. Jó, hogy az európai mágnások néha-néha hozomány formájában elvesznek tőlük egy rakás milliót, mert ezek az emberek agyonpárbajoznák magukat.

II.

Bozóky úr prédikátuma

A kis, furcsa, agg Bozóky Alajos a nagyváradi kir. jogakadémia igazgatója. Másfél évtized óta két nagy bánat kínozza a piciny aggastyánt. Az egyik az, hogy Magyarországot az átkos liberalizmus tönkreteszi. A másik pedig az, hogy őneki, bár ő magyar nemes, nem volt prédikátuma. Kérte a prédikátumot minden évben, de hiába. S íme most, hogy az első bánatán segített Apponyi, a másodikat is eloszlatták. A piciny Bozóky, egy sereg ostoba klerikális botrány agg szereplője, prédikátumos nemes. A nagyváradi jogakadémia is megkapta a maga prédikátumát. Most már Apponyi alatt bátorságosan nevezi magát *kir. kat. jogakadémiának*. Így könnyít a bánatos szíveken a mai vidám, új rendszer.

III.

Bartels doktor fölfedezése

Bartels doktor, egy német antropológus, egy kőkorszakbeli ember-ősünk csontjaiban megtalálta a tuberkulózis kétségtelen nyomait. A tuberkulózis tehát régi társa az embernek, s nem valami új nyavalya. De Bartels doktor más fölfedezést is tett a régi

csontokban. Szegény kőkorszakbeli, tuberkulotikus ősrunket meg lehetett volna menteni egy kis gondozással. Azonban — úgy látszik — kőkorszakbeli őseink azt tartották, hogy aki beteg, haljon meg. Lehet, hogy abban az időben a tuberkulózis is fiatalabb, kezesebb, jámborabb volt. Azóta annyit haladtunk, hogy most már ápolni kezdjük a tüdőbajosokat. Segíteni azonban csak annyit tudunk rajtuk, mint kőkorszakbeli őseink.

BN 1908. január 9.

Ód.

80. DARÁNYI ÉS A TÖRTÉNELMI FÁK

Egy Darányinak sokkal nehezebb zajos, nagy hazafias sikert aratnia, mint például egy Apponyinak. Új jobbágyságot csinál, megmenti minden gondtól a nagybirtokot: ez nem az igazi. De ha Apponyi elrendeli Szent Imre herceg ünneplését az ország minden iskolájában, ez hangos siker. Az ilyen sikert irigyelte meg a mágnások Náci bátyja, amikor a történelmi fák megoltalmazása jutott az eszébe.

Darányi Ignác fölhívást intézett Magyarország *nagybirtokosaihoz*, jelentsék be ezek, milyen történelmi emlékekkel kapcsolatban álló fák vannak a birtokaikon. Ezeket a fákat a földművelésügyi kormány megőrizni, ápolni akarja az Országos Erdészeti Egyesület segítségével.

Darányi halálra fog ijedni, ha megérti, hogy fölhívásával milyen vádat vágott a nagybirtokosok fejébe. Magyarország históriá[já]nak legnagyobb eseményei: oligarchák lázadása és oligarchák árulása. Nekem is mutattak egy vén fát Szatmár vármegyében, Károlyi-birtokon, s úgy mesélik, hogy a fegyverletétel után az alatt a fa alatt ölte meg magát öt vén kuruc. Hajh, sok ilyen történelmi fa akadna még ma is a nagybirtokokon, ha a háborgó lelkiismeretű utódok ki nem vágatják a fákat. Csak negyvennyolcra gondoljunk: hány fa lehetett a tanúja a muszkavezető Zichyek és többiek örömének.

Mindegy: Darányi, a mániákus, veszedelmes, korlátolt Náci bácsi, akaratlanul kimondta a rettenetes igazságot. Ahol történelmi események tanúi lehettek Magyarországon a fák, ott most mindenütt nagybirtokok vannak. Magyarországnak majdnem minden történelmi eseménye egy-egy véres, bús átok. Ezt a sok átkot nagyuraink zúdították erre az országra, s nincs olyan fa, amely ne volna nálunk történelmi fa. Eberhardon is kell olyan fáknak lenniök, amelyek alatt Apponyi Albert a nemzeti küzdelem fára-

dalmait kipihente. Ezek is históriai fák, mint ahogyan a Csorbató körül is lehetnek olyan fák, melyek alatt vidám uzsonnánál így kiáltott fel egy miniszter.

— Van annyi pénze a magyar államnak, hogy a Szentiványiak ne prédálják el németeknek a bónumukat.

Óh, igen, meg kellene jelölni Magyarország történelmi fáit, nagyon sok fát. De nem úgy, ahogyan Darányi gondolja, hanem ahogyan mi gondoljuk.

BN 1908. január 10.

Ód.

81. PÁRIZSI LEVELEK

I.

480 561 és 411 895

Franciaországban 1881-ben még 480 561 gyermek született, s 1895-ben már csak 411 895. Maj[d]nem hetvenezerral kevesebb gyermek születik tehát Franciaországban ez idő szerint évenként. Ha ugyan ez a szám tavaly még magasabbra nem rúgott, s az idén még jobban meg nem növekszik. Már-már a jajgatást is megunták a franciák, s beletörődik mindenki a változtathatatlanba. Avval vigasztalják magukat, s ez is valami, hogy egyelőre még mindig van egy kis szaporodás. És avval, hogyha kevesebb francia születik, több francia fog tudni jómódban élni. Mert a francia vagyon nem pusztul, hanem gyarapszik. Nincs visszaesés semmiben, se vagyonban, se tudományban, se irodalomban, se művészetben, se iparban. Ilyen izgató problémát egy nemzetről még nem nyújtott egy korszak se a világnak. A fényes, ma is vezető, dicsőséges Franciaországnak el kell-e pusztulnia amiatt, hogy az anyák hat gyermek helyett csak kettőt szülnek?

II.

Francia írók Oroszországban

Nincs mindenütt olyan jó dolguk a francia íróknak, mint Magyarországon. Sardou, Bernstein, Donnay, Bataille drága pénzért adják el Magyarországra darabjaik előadási jogát. És még náluk is többet keresnek a vidám disznók, akik többnyire a Víg-

színház révén lesznek a mi ismerőseink. Oroszországban nemcsak szó nélkül lefordítják s előadják a francia darabokat, de át is dolgozzák. Orosz földre telepítik a történetet, átdolgozzák, a francia neveket persze oroszokkal cserélik föl. Hiába pöröl a francia író, meg nem ítéi neki az orosz bíró semmit. De nemcsak a színdarabok sorsa ez. Egy orosz zszurnaliszta lefordított és saját neve alatt kiadott egy francia röpiratot. Négyszázezer példányt adtak el belőle, meggazdagodott kiadó és író. Az igazi író, a francia, egy kopeket sem tudott bevasalni rajtuk. A francia írók egyesülete most diplomáciai kérdéssé fújta föl a kérdést s valószínű, hogy már a jövő évben Oroszország is fejős tehene lesz a francia irodalomnak.

III.

Párizs és a hideg

Igazán, mintha egész Európa éghajlata megváltozott volna tíz év óta. Párizs például sohase ismerte az igazi telet. Az olyan telet, amilyen például Budapesten nem is túlságosan kemény. Egy évtized óta azonban szinte minden télen meglepetés éri Párizst. Hó, fagyás, jég, szóval igazi tél. Holott Párizs éppenséggel nincs tél elbírására berendezve. Vékony falú házak, egyszárnyú ablakok, kandallók, melyek semmi meleget nem adnak. Sőt, a párizsi ember nem is tud téliesen öltözködni, mert nem kellett megtanulnia. És érdekes az a naivitás, amivel a párizsiak a hideg ellen védekeznek. A bulvárok kávéházai előtt, az utcán nagy nyitott kályhákat fűtenek szénnel. Arra jó ez, hogy az[ember] továbbmenve még jobban érezze a hideget. Nem lehetetlen, hogy a Concorde térre kályhákat állítanak, s a télhez nem szokott naiv párizsi ettől fogja várni, hogy az egész város átmelegszik.

(Párizs, január 7.)

BN 1908. január 10.

Brown

82. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Lukics Vukasin

Lukics Vukasin Szerbiában élt, s ott halt meg most száztizenegy éves korában. Ez a három évszázadot látott ember még okvetlenül látott olyan embereket, akik a török Budavár idejében

éltek. Íme egy emberélet mint kapcsolódik bele évszázadokba. Lehet, hogy él olyan magyar ember, aki a múlt század elején kilencvenéves magyarokat ismert. S ezek az akkor kilencvenéves magyarok láthatták Mária Teréziát, a nagy császárnőt könyörögni hú magyarjai előtt. A történelmi élet alapjában egy szempillantás, és nevetséges, ha szédülve állunk meg egy évszázad előtt. Az egyéni emberélet is rövid valami, de a történelme se olyan szörnyű hosszú.

II.

Gusztáv és Haakon

Svédországot és Norvégiát megtréfálta az ördög a királyaikkal. Norvégia, a paraszt, demokrata kis ország, amikor elvált Svédországtól, elhamarkodottan szerzett magának egy előkelő királyt. Ez a király, kinek ma Haakon a neve, majd elájult, amikor bevonulva új országába, a miniszterelnök így szólította meg: „Király ur” Azóta Haakon mindent elkövet, hogy a norvég népet rászoktassa arra, hogy úri királya van. Közben megürült a svéd trón, s Svédország kapott V. Gusztávban egy olyan királyt, aki jóval szerényebb ember, mint egy magyar belügyminiszteri fogalmazó. A svéd népben pedig, nem mint a norvégekben, némi feudális hajlandóságok élnek, s a svédek szeretik a luxusos királyt. Most meg van akadva a két ország, és sajnos, ma még nem lehet a királyokat csereberélni.

III.

Hainiss Berta

Hainiss Berta okleveles gyógyszerész Andrassy miniszter jóvoltából ópalánkai gyógyszerész-tulajdonos. Ha az újságok megzengették annak idején az első magyar nő-orvost, kapjon egy-két sort az első nőgyógyász is. Azért első gyógyszerész, mert tulajdonos, s hiába, a valóság a tulajdonnál kezdődik. Az általános politikai és társadalmi reakció idején jólesik, hogy Andrassy így határozott. Amit Apponyiék visszacsinálnak, azt mégis olykor-olykor enyhíti egy-két olyan miniszterünk ellágyulása, akik emlékeznek arra, hogy valamikor Európa e táján egy progresszív Magyarország volt megindulóban, s ők se azok voltak mindig, amik ma.

IV.

Dr. Merling

Néhai dr. Merlingről okvetlenül sokat beszélgetnek most világszerte az orvosok. Légcső-metszést végzett egy beteg gyermekén, s szívszélhúdás érte a boldogtalan embert. Holtan rogyott le, a megnyitott gégejű kis beteg pedig orvos hiányában elvérzett. Az orvosok természetesen csak arról beszélnek, s igazuk van, hogy nagy műtétet nem szabad egyedül végeznie az orvosnak. Egyébként azonban dr. Merlinget legföljebb csak sajnálják, akik az esetet olvassák. Holott dr. Merling valószínűleg azért halt meg, mert több volt a hősnél: jó ember. Ő tudta, hogy veszedelmes operációba fogott, s azt a szegény gyermeket egy félpercnyi késés megölheti. Annyira érezte a gyermek életéért való felelősséget, hogy a saját életével fizetett. Ilyen eseteknél látja az ember, milyen kevés különbség van gyávaság és hősiesség között.

V.

Az Egan-átok

Van Egan-átok, a rutén akciót mintha valami ilyen átok nyomná. A nagy akciónak voltak már mártírjai, de voltak s lesznek még bővebben hiénái. A felvidéken sok-sok visszaélésről panaszkodnak hangosan és elkeseredetten. A papok és birtokosok látják hasznát annak — így hangzik a vád —, ami a népnek volna szánva. Régi vád, régi átok, talán nem is Egan-átok, Magyarországon sohse jutott a népig az, amit a népnek segítségképpen küldtek.

BN 1908. január 12.

Ód.

83. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Kiszácson tilos a vers

Kiszácson, valahol Újvidék körül, táncolni jött kedvük az embereknek, ami már magában véve nagy dolog. Ha én Andrássy és belügyi főnök lennék, országszerte, minden faluban hatósági bálokat rendeztetnék. Mert nagy bajt jósol az, hogy néhány év

óta nincs táncos kedve a parasztnak, s a kiszácsi eset kivételes eset. Kiszácson pláne nem is amolyan egyszerű táncmulatság volt készülőben, hanem hangversenyos bál. Nóták, színházi jelek, költemények előadása vezették volna be a bált, ha a főszolgabíró úr — nincs. De Magyarországon mindenütt van főszolgabíró, s a főszolgabíró megtiltotta a kiszácsiaknak, hogy verseket szavaljanak. Mert még csak az kell a parasztnak, hogy verseket halljon és szavaljon, mikor már így se lehet vele bírni, vélte a főszolgabíró. Mi pedig újból csak azt mondjuk, hogy nagy hibát követett el a főszolgabíró úr. Egyre kevesebb Kiszács akad, ahol táncos kedvük van még az embereknek, holott olyan országot nehéz kormányozni, ahol az emberek már nem tudnak mulatni. A versek pedig, még a Csizmadia Sándor versei sem kiegyenesített kaszák.

II.

Ölvedi János fogása

Ölvedi János és társai rohantak lefelé a lépcsőn, de a kapu zárva volt. A cilinderes és úri betörők látták, hogy minden el van veszve. Ölvedi Jánosnak azonban mentő ötlete támadt, s így kiáltott rá egyik társára:

— Ugye megmondtam, hogy nem kellett volna arra a huncut fiskálisra bízni a pénzünket: most azután odaveszett.

Három ügyvéd is lakik a házban, s a házmester talán máskor is hallhatott ilyesmit. Ezek nem lehetnek a betörők, vélte a házmester, ezek becsületes emberek és kiengedte őket. Ölvedi János fogása sikerült, ami azt mutatja, hogy Ölvedi jobb pszichológus, mint a házmester. A házban lakó ügyvédek azonban ne adjanak legalább egy esztendeig bórravalót a házmesternek, mert a házmester nagyon megsértette őket.

III.

Nagy G. László

Nagy G. László rendőrről kiderült, hogy egy csaló bandának volt a tagja. A banda üzlete nem volt valami új és elmés üzlet. Falusi embereket csaptak be azzal a régi trükkel, hogy pompás és sok hamis pénzt adnak el nekik kevés, de hiteles pénzért. Egyébként azonban még csak hamis pénzt se csináltak. A parasztokra

rárontott a rendőr-cimbora, hogy mindent tud és kizsarolta őket. Eddig az eset, s a tanulsága rendkívülbb, mint maga az eset. Íme már a legegyszerűbb zsványok is belátták Magyarországon, hogy nem lehet működni hatósági támogatás nélkül. Még tisztességes üzletet is bajos úgy vezetni, hogy az ember Nagy G. Lászlóval ne legyen jó viszonyban.

IV.

Grünbaumné szégyene

A Grünbaumné szégyene olyan szégyen, hogy egy szép ódát érdemelne érte. Az ura, a vámosi korcsmáros, Grünbaum Jakab fölakasztotta magát. Rosszul ment az üzlete. Tele volt adóssággal, mert nincs jó dolga a falukban már a zsidónak se. Grünbaumné fölment a község házára, s azt mondta, hogy az ura hirtelenül rosszul lett, s meghalt. És Grünbaumné megjárhatta volna, úgy járhatott volna, mint Szentpéteri Sára. Mert azt hamar megállapították, hogy Grünbaum halála erőszakos halál volt, s miért hazudik hát az asszony? És kiderült, hogy Grünbaumné szégyellte, hogy az ő ura öngyilkosságot követett el. Grünbaumnéban akaratlanul, tudatlanul egy még csak eljövendő nemes morál működött. Igen, igen, Grünbaumné, magának igaza volt, ha nem is tudja, miért. Nincs szégyellnivalóbb, mint meg nem becsülni és elfecsérelni az életet.

BN 1908. január 16.

Ód.

84. CSÁSZ. KIR. KEGYELMEK

Wekerle Sándor sajtóirodája pár nappal ezelőtt a magyarság történelmi tragikumáról elmélkedett egy kezes, külföldi, német lapban. Ezt a tragikumot Ábrányi ömértósága óvatosabban érintette, mint Iván nevű hősenek tragikumát, holott ez utóbbi versekben íródott. Nem szemrehányásképpen mondjuk: jól tesszük, ha kényes ügyeinket nem hurcoljuk s tárjuk a külföld elé. Mi hasznunk is lehetne abból, ha például a müncheniek sör mellett és kárörömmel megtudnák, hogy mi is a magyarság történelmi tragikuma? Még itthon is titokban tartjuk ezt a dolgot, s gyermekeink az iskolában azt tanulják, ami nem igaz. Még olykor arról csak esik egy-két bátortalan szó, hogy Róbert Károlynak sok baja

van a kiskirályokkal. De azt ne tudják meg idő előtt gyermekeink, a leendő magyar választók és választhatók, hogy minden szabadságharcunk nagyuraink számára gyújtott rőzsetűz volt. Mi ezt csináljuk már ezer év óta: föllángolunk, s könnyelmű tüzünk mellett nagyurak pirítják meg a szalonnájukat. A magyar históriának egy kádenciája van ezer év óta: béke a harc után. Rettenetes békék gyönyörű, de gyilkos harcok után, melyekben pazarul ömlik a magyar vér, mondhatnók: szatmári békék.

Minden úgynevezett magyar pártütésnek szatmári békekötés a vége. Most is szatmári békében élünk, holott ezt a békét se Szatmáron kötötték, miként az igazit sem. Mégse volna okos dolog elfordulni a históriától a magyar embernek: a história nekünk igazán magister vitae, olvassuk például Károlyi Sándornak, a kuruc generálisnak levelét a kegyelmes Károly császárhoz. Ugron Gábornak, Szatmári Mórnak, sőt Rátkay Lászlónak egyetlen vezércikke nem lehet ilyen aktuális. Károlyi Sándor, a kuruc nóta Kártévő Sándora, alázatosan arra figyelmezteti a császárt, hogy elődje, József, bőkezűbbnek ígérte Bécset. „Minden fegyvert halomba rakatván és összegyűjtven a fölkelőket, a vezetők és fők akarata ellenére, ígéretem szerint Felsőged és császári háza hűségére visszavezettem. A felvett fegyverekből kivetköztettem az egész országot és nemzetet Felsőged háza és az akkor uralkodó királynő Öfelsége békés kormánya alá adtam magammal együtt.” Ezt írja a császárnak egyebek és sokak között gróf Károlyi Sándor, s meghatottan emlegeti a tapasztalt csász. kir. kegyelmeket. És sűrűen emlegeti Károlyi Sándor a császár „veleszületett osztrák kegyességét,” „veleszületett osztrák jóságát” Még Rákóczi generálisa volt, amikor kiszemelte azokat a domíniumokat, s megfontolta a jutalmakat, amelyeket a sikeres pacifikáció után kérni fog. És lehetetlen kacagás, keserű, veszett magyar kacagás nélkül olvasni, minő végrendelkezést tett aggkorában: „Isten vezérlő szent kegyelméből megérvén ezen keserves, elfelejthetetlen háborúnak is békességes lecsöndesítését, minyval inkább continuáltam a főjebb declarált Sz. Háromság tiszteletire csinált címpolnát, és a Szentség Pápáktul Indulgentiákat hozván, elrendeltem, hogy minden esztendőben Szent Háromság napján Károlybul processio menvén ki, ottan énekes mise és Praedikatio légyen lelki oktatásokkal és tanításokkal hálaadásul, hogy az Isten mindkét háborút lecsendesítette és adgyon a Keresztény Fejedelmeknek egységét és az eltévelyedetteket hozza világosságra s az igaz hitre.” Csodálatosan, szóról szóra az új nemzeti küzdelem, a magyar koalíció esete ez. Kossuth, Apponyi, Andrássy a legtúzebb harcok idején is legfőljebb csak azt nem tudták biztosan,

hogy ki-ki melyik miniszteri tárcát fogja kapni. De arról biztosak voltak, hogy a csász. kir. kegyelmek teljessége fogja őket jutalmazni a fegyverletételért. Minden gesztusuk emlékeztet Károlyi Sándorra, habár Károlyi Sándor is ezeket még régibb árulóktól tanulhatta. Jutalmat egyre többet kérnek az ország rovására s a maguk számára, és hűségüket egyre hivalkodóbban fitogtatják. Házsabályrevíziót csinálnak ők, akik a házsabályrevízió miatt vitték forradalomba az országot. A házsabályrevíziót oly örökössé és őket megtartókká akarják tenni, mint Károlyi Sándor a domíniumokat és egyéb jutalmakat. Még „leányágon” is örökletes legyen minden azon érdemekért, hogy Majtény síkján leszerelt a kuruc. Olyat is megígérnek és megadnak a császárnak, amit talán maga a császár se mert kérni „veleszületett osztrák kegyességével” és „osztrák jószágával”. Miként Károlyi Sándor, többet árulnak el, mint aminek a visszaszerzéséért a nemzetet harcba vitték. Még csak egyet kellene a császárnak cselekednie az állandó jutalmazásokon kívül. Engedje el nekik egészében a választói jog reformját, hogy még torzul se csinálják meg, akkor azután Apponyi, mint Károlyi Sándor kápolnákat, „capolna”-kat csináltatna, s proceszsiókat rendelne el. Hiszen alapjában még ebben is hasonló Kártévő Sándorra: kápolnákat épít és klerikalizmust csinál vigasztalásul azért, hogy Magyarország megint századokra elintéztetett. A csász. kir. kegyelmek jegyében s az osztrák kegyesség és jóság jóvoltából élünk, ha élünk, mert az a mi történelmi tragikumunk, hogy vezéreinkül mindig Kártévő Sándorékat választjuk.

BN 1908. január 17.

(A.)

85. A LÁNCHÍD LEVELE

A Lánchíd a következő levelet intézte hozzánk:

„Hajh, Széchenyi István, téged ugyan hiába nevezett el Kossuth Lajos a legnagyobb magyarnak. És engem is hiába csináltattál, hogy hirdessem Magyarország dicsőségét. Pestet és Budát összekötöttem, s már azt hittem, hogy Pestet nem is Budával, de Európával kötöttem össze. Vén híd vagyok, aki sokat láttam s akit Hentzi se tudott elpusztítani. De most öregen, rozogán, javítás előtt, úgy képezem, hogy el kell múlnom. El kell múlnom, mert Magyarország az én keletkezésemnél ősbibb múltba süllyedt. Ha Magyarország megint úgy él, mint a Lánchíd előtt, miért maradjon meg akkor a Lánchíd? Az udvari táncestélyre fogatok robotgok keresztül rajtam. Emlékezem, hogy még István nádor

is megfizette a vámot, amikor rajtam keresztülhajtattott. Az új urak, az új magyar urak *ingyen* mehettek Pestről Budára. A híd-vámos és a rendőr lekapták a kalpagjukat s kézzel-lábbal intették, hogy nem kell pénz. Soha ilyet nem értem még meg, habár rég sejtettem, hogy új eseményekhez új Kossuth kell.

Zavarban, nagy zavarban vagyok én, öreg Lánchíd. Holnap már az következhet, hogy koalíciós mágnás ingyen kocsizhat át rajtam. De viszont tudom, hogy engem egy demokratikus gondolat teremtett, ha vámot is szedek, ami nem az én hibám. Kérem a tekintetes szerkesztőséget, hogy van-e jogom nekem tovább élni? Mert úgy látom, hogy olyan Magyarország van megint, ahol komp és ladik elegendő. Olyan Magyarország, ahol urak az urak, ha azok is. Mielőtt szégyenemben elsüllyednék, fogadják bús üdvözlétemet — a Lánchíd”

BN 1908. január 17.

86. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Böröndi-kincs

Böröndi Andrást koplaló, rongyos, reménytelen embernek tudta minden ismerőse. De a legrosszabb zsák is megleli a foltját, s Böröndinek is akadt párja. Egy Major Ilona nevű leány élt egy darabig Böröndivel, de megunta a nyomort. Major Ilona nem sejtette, hogy az ő Böröndije valóságos nábob, s megszökött tőle. S most, hogy Böröndi meghalt, elárulta egy végrendeletben élete titkát. Pénzt, vagyont gyűjtött, az ő nyomorúságához képest sokat, s meghagyta, hogy keressék föl Major Ilonát, s adják át neki a vagyont. De Major Ilka már Böröndi előtt meghalt, megölte magát. A Böröndi-kincs nem hozott még utólagosan se boldogságot azoknak, akiknek előbb kellett volna belőle élniök. Mert a pénznek rejtelmes, erős, nagy törvényei vannak. A Böröndi-kincs, a koplalással összezsugorgatott, titkos rab pénz bosszút állott.

II.

Bakovárt őrzik

Bakovár boldog község, jól őrzött község valahol tán Kraszó-Szörényben. Történt, hogy Bakovára, ahol született s ahol családja él, érkezett egy városi szocialista. A községi jegyző azon-

nal maga elé citálta s megparancsolta, hogy a legelső vonattal hagyja el a községet, mert ő, a jegyző, nem tűri meg, hogy Bakovár levegőjét egy szocialista rontsa. Ő, a jegyző, azért van, hogy Bakovár község nyugalmit és tisztaságát megóvja. Boldogok a magyar faluk, hogy ilyen jól őrzik őket. Külföldön se volna szocializmus, ha ott mienkfajta nótáriusok uralkodnak.

III.

Dani bűne

Tizennégy éves sincs Dani, az apja Amerikába vándorolt, az anyja cseléd, aki őt el nem tarthatja. Daninak tehát a társadalmi rend kötelességévé tette, hogy foglalkozás után nézzen. Dani a következőket eszelte ki: ő is gyermek, tehát a gyermek[ek] között kell kereskednie. Iskolába járó gyermekeket megállított Dani, lecsalta vagy lehúzta róluk a télikabátot. S e télikabátokat eladta a zсібárus-piacon, így élt Dani. Ő nyilván nagyon bűnösnek érzi most magát a rendőrség börtönében. Pedig, ha tudná, szegény Dani, hogy amit ő csinált, azt más formában szabad csinálni. S hátha még azt tudná, hogy az ő bűnéért — nem ő a bűnös.

BN 1908. január 19.

Ód.

87. HARCRA KÉSZÜL, A VÁRMEGYE

Bars vármegyében is dúl a nagy pör, ez az igazi, ősi magyar pör: hol székeljen a vármegye? Léva város deputációja Aranyosmarót ellen s a vármegye ellátásáért, József főhercegnél is járt. Históriai erő dolgozik itt és még sok helyütt, és hevesebben, mint akármikor is valaha. Nemcsak az olyan vetélkedések kelnek új életre, mint például Nagykárolyé és Szatmáré. Mindenütt mozog, zavarog, kavarog a vármegye, s megfigyelhetően keresi az egyensúlyt. Erősödni, szilárdulni, készülni, fegyverkezni akar a legrosszabb időkre. Történelmi jogok pörbe hívják az erő, a municipális ekonómia, az ésszerűség jogát és fordítva. Nem is sejtik, akik csinálják, hogy micsoda nagy törvényszerűség hajtja őket. Még az se volna csodálatos, ha régi vármegyék föl akarnának támadni. Kraszna, Zaránd, Torna és a többi, elsorolhatatlanul sok, egyik-másik kiváltképpen dicső múltú.

Mindez azt a szomorú jóslatot adja, hogy a vármegyére nagy szerep vár. A vármegye legalábbis kettős harcra készül: Bécs

ellen és a demokrácia ellen. Ezer év óta nem volt olyan fontos a vármegye, amilyen most lesz. Ezer év óta nem volt ez olyan nagy baj és átok, mint most. Mert józan ésszel, ha szomorúan is, be kell vallanunk, hogy a vármegyének igaza van. Az arisztokratikus magyar hajlandóságok s a konzervatív erők természetes, magyar intézménye a vármegye. Hatalmát onnan szerezte, hogy védekezni kellett a királyi hatalom ellen, s uralkodva féken tartani a népet.

S most egy könnyelmű, fél-komoly forradalom után senyved az ország. E forradalom sok mindennek ázsióját szállította le, de a vármegyéét hatalmasan fölszökkenettette. Mindenki olyan időket érez és retteg, amikor csak a vármegyében lehet bizodal-munk. Ha, isten mentsen, az abszolút királyi hatalom jön, akkor is. Ha az országos parlamentbe becsődül a nép, akkor is. A vármegyébe vonul vissza az az osztály, mely az uralkodáshoz hozzá-szokott, s mely az uralkodásról lemondani nem akar.

A vármegye harcra készül, minden mozdulata azt mutatja. A vármegye nem akar az országgal menni, hanem vármegye akar lenni. S olyan szerencsétlen fátum ül Magyarországon, hogy valószínűleg így lesz. Magyarország, pláne új Magyarország megint nem lesz, de igenis ország lesz minden vármegye, gőgös, rezisz-táló úriszék.

BN 1908. január 21.

Ód.

88. A TARJÁN-BOTRÁNY

— *Intelem az újságíróknak* —

Budapesten s egy kicsit mindenütt Magyarországon nagy lehetett és lehet az öröm. Miért tagadjuk, titkoljuk, hogy észrevet-tük, látjuk az újságíró népszerűtlenségét.

És éppen az a lap, amelynek van egy kis része-műve az általá-nos sajtó-undorban, most meghurcolt ártatlan újságírókat. Jegyző-könyvet közölt le, rendőri jegyzőkönyvet, hogy annál biztosabban öljön. S olyan jegyzőkönyvet, melyről a rendőrség kijelentette, hogy pszeudum[*]. A Tarján-botránynak Tarjánnál s mindennél fontosabb tanulsága ez.

Újságírók állottak a pellengéren, akik ismerik a dörgést. Akik tudják, hogyan kell a szerkesztőségekhez férközni s védeni magukat és ártatlanságukat. S mégis egy bélyeges éjszakát kellett eltölteniök s érezni sokáig azt, hogy a legigaztalanabb sajtóvá-dat is nehéz kiheverni.

A konkurencia, a szenzáció-éhség, az olvasók és újságírók rivális léhasága közveszélyessé tették a magyar társadalmat. Az amerikai lincsen kívül nem is ismerünk olyan intézményt, mint a mienk, mely magyar és új. A könnyű fegyverzetű sajtó figyelés, higgadtság, megfontolás nélkül vádol és ítél.

Képzeljék el ezek a most meghurcolt újságírók, mit okozhatnak olyan ártatlan embernek, aki nem ismeri sem a sajtót, se[m] a módot, amivel s sajtóban való gyors rehabilitáció céljából élni kell. Ez úgy járt, mint a néger legény, akiről New York valamelyik külvárosában elindult a hír, hogy megbecstelenített egy fehér leányt. Hiába derül ki azután, hogy a néger ártatlanabb Szent Imre hercegnél, s az a leány nem is élt soha, a néger már fölakasztva és halottan lóg. A bíróság, mely különben is távol áll nálunk tudástól, élettől és társadalomtól, ilyen ügyet nem tud megreparálni, akármilyen drákói.

Őrizték meg az újságírók a Tarján-botrány e legnagyobb tanulságát.

BN 1908. január 21.

L.

89. A HAZUGOK ORSZÁGA

Magyarország olyan forradalmat csinált, amelyet tudott szegény, de Marat-kat bizonyisten különbeket érdemelt volna. Dr. Guillotinük nincs a mi terroristáinknak, de nyakazni a mieink jobban tudnak, mint a franciák. Agyonrémitett, borzasztó időben élünk, s nem volna csoda, ha az öregek visszakívánnák a Bach-korszakot. A Bach-korszak őszinteségét tudniillik, mert a Bach-korszak legalább őszinte volt. A Bach-korszakban tudtuk, hogy ki az ellenségünk és ki a barátunk: Talán minden országban s minden korszakban több volt a nyíltság, kevesebb a hazugság. Jönnie kellett a magyar koalíciónak, hogy a históriában minden hazugságra rálicitáljon. Jönnie kellett, a magyar koalíciónak, hogy bebizonyítsa: nincs csoda. Nincs határa az emberi ostobaságnak, s nincs nagyobb úr az életben a hazugságnál. Valamikor a magyar frazeológiában a koalíció olyan fogalom és szó lesz, mint Hosztalek.

Már az ellenkezőjében sem lehet bízni, ha a koalíció ígér valamit. Eddig még csak eligazított bennünket a két zsidó vigéc anekdotája. „A Stern azt mondja, hogy Lembergbe megy, nehogy azt higgyem, hogy Lembergbe megy, tehát Lembergbe megy.” A mi politikai vigéceink hiába mondják, hogy Lembergbe mennek,

még vigéc-ravaszszággal se süthetjük ki, hova mennek. Jaj, ha ők valamit teljesíteni akarnak. Ha ők azt mondják: „ezt nem csináljuk”, holt-bizonyos, hogy megcsinálják. De rosszul és tisztátalanul, mert Perczel Dezső használt zsebkendője a tisztaság szimbóluma a mai renddel szemben. S még rosszabb sors vár arra, amit ők kemény ígérekkel meg akarnak csinálni. Ez már kész tragikomédia, ez mindennek a megcsúfolása, ez a tételes röhej. De mégse lehet csak őket vádolni, mégse lehet azt mondani, hogy mindennek a koalíció az oka. Úgy tudjuk, hogy a koalíción kívül még ez idő szerint létezik egy ország is. Ez az ország lehet becsapott, elszédített, alvó, de mégis csak ország. Ennek az országnak van népe, olyan-amilyen polgársága, közvéleménye. Ez az ország, mint minden eleven orgánus, él, tendál, vágyik, akar. S ez az ország úgy viselkedik, mintha egyenesen az ő életföltétele volna az a hazugság, mely pedig csak az ő mai urainak életföltétele. Az országnak hazudnak a kormányzói, s az ország azt hazudja vissza, hogy rendben van. „Gúzsba kötlek — üzenik a kormányzók — megcsinálom, amire Tisza se mert gondolni.” Az ország kéjesen, álmosan nyújtózik egyet, s kinyújtja kezét-lábát: tessék.

Nemcsak ők hazudnak és csalnak: mindnyájan részesei vagyunk a bűnben. Miként nekik, mindünknek van titkos célja, ápolt reménye, fekete álma. Íme a nemzeti idealizmus milyen cinikus gazembereket nevelt belőlünk. Nagytiszteletű Baltazár úr már nem irigyli a váradí püspök vagyonát. Apponyihoz hála-fölriratokat írnak a szabadságukról híres kálvinista gyülekezetek. A házszabályrevízió s a svindleres választói jog elé nyugodtan nézünk: semmi baj. Azzal vigasztalja magát a magyar, hogy mégis csak jobb dolog az, ha a kitűnő Kossuth Ferenc, Apponyi és Andrássy árulják a hazát, mint ha idegenek teszik ezt. Tisza István idegen volt, s mindenki idegen, akit nem Ugron Gábor bélyegez le tüzes vassal, mint a marhát. Nemcsak a kormány csal, általános a csalás; mi is csaljuk a kormányt. Csaljuk a kormányt, csaljuk egymást, csaljuk a jelent és csaljuk a jövőt. Pénzekkel talpra állítottuk a politikai desperádókat, hogy meglegyen az anyagi függetlenségük is — az árulásra. Rábíztuk magunkat és sorsunkat azokra, akikre tíz esztendővel ezelőtt tíz garast és tíz embert nem mertünk volna bízni.

Mi csak arra vagyunk kíváncsiak, hogy meddig győzzük még hazugsággal és erővel. Mert a fizika szerint mégis csak az erő minden, s az erő elfogy, ha más hivatása nincs, mint — kitartani. Kitartottuk s kitartjuk azokat, akik megölik a jelenünket, de mi lesz a jövővel? Reméljük, hogy egy-két ember akad még ebben az országban, akinek a jövő is eszébe jut?

Van a hazugságnak egy gyönyörű legendája, melyet talán fogjunk rá Demokritoszra, mint mindent, minek gazdáját adni nem tudjuk. Együtt éltek a hazugok, s gyönyörűeket hazudtak egymásnak és végül — mindenki hitt egymásnak. S mikor az igazság csak egy kicsit közeledett hozzájuk, jajgattak, jajgattak és biztatták egymást, hogy az igazság — nem igaz. Ma is élnének, ha meg nem haltak volna ezek a hazugok, s ha az életnek nem volna princípiuma a valóság. Mi lesz ebből az országból, ha észreveszi, hogy a hazugok országa? Nem vagyunk már optimisták, s jó előre sajnáljuk azt, aki ezt hangosan megmondja. Föltétlenül megkövezzük, s az ország tovább hazudik önmagának s úgynevezett vezéreinek. Hogy a vezérek is hazudni fognak, arról talán kár is elmélkedni. Mit tudnak ezek mást, mint hazudni, ámbár azt igazán jól tudták, s jól tudják mindörökké ámen.

BN 1908. január 24.

(A.)

90. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

X. Pius és a papszakácsnők

X. Pius nagy leszámolásra készül, s ki akarja irtani a papszakácsnőket legalábbis Franciaországból. Nőcselédet nem lesz szabad tartania a francia papnak, s nem szabad lesz egy földél alatt laknia semmiféle nővel. Mert a nő, ha duplán is túl van a kánoni koron, csak gonosz gondolatokat juttathat egy pap eszébe. Franciaországban pedig Pius pápa szerint az apostolokat is le kell főzniök szent életük által a papoknak. A francia lapok őszinte részvétellel siratják el máris a papszakácsnőt, kit századok hagyományja és kultusza úgyszólván társadalmi faktorrá tett. És mindenki őszintén sajnálja a francia abbékat, akik ezután kénytelenek lesznek szakácsnéjükkal — nem egy földél alatt élni.

II.

A hesseni nagyherceg bátorsága

Darmstadtból szétvitte a távíró-drót egész világba a hírt a hesseni nagyherceg bátorságáról. Ulrich szociáldemokrata képviselő fölolvastatott a porosz választójogi tüntetések cél-

járól. S ezen a fölolvason jelen volt a hesseni nagyherceg, s nem ájult el. Mindegy, azért a hesseni nagyherceg mégis modern ember és bátor ember. Igaz, hogy ezt a bátorságot valami csökkenti: a nagyherceg alighanem előre tudta, hogy őt bizony nem fogja meggyőzni Ulrich elvtárs.

III.

Tizennégy új fegyház

Oroszországban tizennégy új fegyház építését kezdték meg. Sok a fegyház ugyan máris Oroszországban, de a fegyenc még és egyre több. Érzékeny, nyugati emberek föltétlenül meg fognak borzadni. Istenem, tizennégy hatalmas kripta, ahová ezer és ezer elevent fognak temetni. Holott csak oroszra [kell] fordítani ezt a hírt, s az ember rögtön látja, hogy itt a humanizmus diadaláról van szó. Ahogy növekszik az orosz fegyházak száma, úgy fogy az ólombányákba deportáltaké. S ez már Oroszországban nagy haladás, mert máról holnapra nem váltódik meg a világ Oroszországban sem.

BN 1908. január 26.

Ód.

91. AKIK NEM HÁZASODNAK

Róma és Sztambul kultiválják ma már csupán Európában az olyan férfiakat, akik nem férfiak. Sztambulban nyílt bicskával végezteti az ügyet Mohamed helytartója, s az ő eunuchjai nem érzik állandóan balsorsukat. Szultán ő felsége eunuchjai nincsenek is sokan, s nem jut belőlük mind az öt világrésznek. Szent Péter utódjának eunuchjaival azonban meg van rakva a földkerekség minden társadalma. Valahol csak dívik a házasság, férjek, feleségek és gyermekek élnek, ott bolyongnak ezek a családok között. Az Egyház, a pápa eunuchjai ők, a szegény római katolikus papok. Szomorúbb sorsúak a sztambuliaknál, ha valóban engedelmeseek, s átokkal élők, ha nem azok. Mindenképpen a családokra épített társadalmak éhes, kóborló farkasai.

Az Egyház szakramentummá tette a házasságot, s e szentségtől éppen vigyázóit, pásztoraikat, papjait tiltotta el. A pápai cézárizmusnak galád, de zseniális gondolata volt ez. Megint csak Sztambul szolgálhat analógiával, a janicsárokkal, kiket elragad-

tak gyermekkorukban családjuktól, s neveltek belőlük a Padisahért élő-haló, vad katonákat. Rómának ilyen katonákra volt szüksége, s ezért nőtlenek a papok. Természet, ösztön, emberiség, haza hiába szólítgassák a papokat. Se asszonyölés, se gyermeksírás ne zavarják őket, amikor szultánjokért, a pápáért harcolnak. Vagyonuk is Péterfillerre, zárdacélokra s egyéb szent miegymásra szóródják el. Így eszelte ki legalábbis az a pápa, aki a celibátust ki-eszelte.

S vajon van-e hasznuk a társadalmaknak, hogy a papok nem tartják be Róma parancsát? Ha létezhetnének szabad szerelemre épített társadalmak, ezek nagy hasznát vehetnék a csak házasságtól eltiltott papoknak. Van olyan falu, ahol tucat gyerek olyan, mintha anyjaik a plébánost csodálták volna meg. De a társadalmak ma még féltékeny alapjukként őrzik a családot és azt az erkölcsöt, melynek természetes melegágya a család. Véték a természet, az emberek s az emberi erkölcsök ellen, ha a pap házasságon kívül szerzi, sőt nagyon sokszor a házasságok terhére szerzi meg a házasság mézét. És ugyanilyen nagy véték, a természet, az emberek és az emberi erkölcsök ellen, ha netán, kivételesen a pap komolyan veszi a celibátust s celibátus alatt szűzességet ért. Ahogyan például a szerzetesek nagy részének szent és kétségtelen kötelessége volna ez, ha teljesítenék. Mindenképpen borzasztó az eredmény: az Isten szolgája hazudik. Hazudik a természetnek, önmagának s álmainak, ha erényes. Megcsalja önmagát, megrövidíti a társadalmat, s új nyavalyás ösztönöket termel az orvostudomány számára. Máskülönben megbotránkoztatja naiv híveit, akik minden papszagos dolgot komolyan vesznek. Parázna lesz vagy házasságtörések kovácsa a pap. Kenetes ellensége, ártó veszedelme annak a társadalomnak, amelynek állítólag isteni parancsú felügyelője.

Beszélgettünk amerikai papokkal, akik egyértelműleg azt jósolták, hogy ők öt év alatt vagy kivívják a nősülés jogát vagy elszakadnak Rómától. Az amerikanizmusnak különben is volt és van ereje még a dogmák árán is hódolásokra kényszeríteni Rómát. A legbigottabb ír papok, sőt püspökök hangosan követelik Amerikában az erkölcstelen és embertelen celibátus eltörlését. Bizonyos, hogy Amerika katolikus papsága ki fogja vívni, amit akar.

Valamikor Magyarország majdnem olyan távol esett Rómától, mint most Amerika. Sajnos, azóta s manapság Magyarország van legközelebb Rómához. Ha nincs valódi Egyház-Állam, itt van kárpoztulás a regnum marianum. Se híre, se hamva az egykori bátor magyar katolikus papságnak. A Horváth Mihályok helyébe

a Mailáth Gusztávok jöttek, s Magyarország ma Európa legklerikálisabb országa.

És mégis kötelességünk szólni Magyarország társadalmához, elsősorban Magyarország magyar katolikusaihoz. A celibátusnak valójában nincs köze a dogmákhoz. Indítsanak nagy, nemzeti, magyar mozgalmat Amerika példájára, s kényszerítsék a pápát a celibátus eltörlésére. Annyi anyagi és erkölcsi nyavalya sanyargatja a magyar társadalmat, hogy nagy megkönnyebbülést hozna az egyik legnagyobb nyavalyának a gyógyítása. Talán elkérülhetnők Spanyolország sorsát, ha a pápai janicsárokat a házasság megengedésével emberségesebbekké s erkölcsösebbekké tennők.

BN 1908. január 29.

(A.)

92. EGY MAGYAR DRÁMA

Egy hírhedt lázadó e rövid írásban ezennel bocsánatot kér az Akadémiától. E hírhedt lázadó én volnék, szegény fejem, aki az Akadémiánál egy idő óta csak a színház-intézményt tartja kevesebbre. S ezennel dicsérem az Akadémiát, s egy dráma révén bókolok egy talentumnak. Az Akadémia fedezte föl s koszorúzta meg nem is egyszer Földes Imrét. Sokadmagammal már az első akadémiai koszorú után örökre elintéztük a fiatal író. És Földes Imre megírta A császár katonáit, melyet véletlenül kéziratban elolvashattam. S ha nem privát bűnbánatom, de már az újságíró kötelessége is megíratná velem e pár sort. A császár katonáiért nem lesz hálás Kossuth Ferenc. Azt írja meg Földes Imre, amit Kossuth „kikapcsolt”: a mi speciális, szomorú, magyar katonai problémánkat. Két-három év előtt utcai zavargásokat csinálhatott volna e darab. És most a Magyar Színházba kellett szorulnia. Ez szomorúbb még a dráma meséjénél is, mivel egy idő óta a legbiztosabb sikert meg tudja fojtani Beöthy László keze. Magyar dráma, bravúros színpadi munka a Földes Imréé. Az Akadémia kissé megrökönyödvé fog nézni az ő többszörösen megkoszorúzottja felé. Ime egy ember, akiről nem sejtette, hogy ilyen veszedelmes talentum. Szombaton lesz a bemutatója a darabnak, s mi csak azt sajnáljuk, hogy nem a Nemzeti Színházban vagy a Vígszínházban láthatja és tapasztalhatja a publikum az új Földes Imrét.

BN 1908. január 29.

(a. e.)

Ha egyáltalában szokásuk volt az imádkozás, melyikük imádkozott vajon jobban, Rózsika vagy Gladys? Wertheimstein Rózsikát Nagyváradról elröpítette egy angol Rothschild, s Vanderbilt Gladyst hozza Magyarországra egy Széchenyi. Ugye, hogy sokat beszélhetnek erről maguk között az asszonyok, s talán még többet a leányok? Ugye, hogy még az úgynevezett bölcs és megbékült asszonyok is sóhajtoznak ehhez a kérdéshez egy nagyot. Hogyha már világ változtával ilyen internacionális portéka lett a nő s a szerelem, miért olyan kevés a Rózsika és Gladys? S hogy ha már ilyen kevés, miért nem ők Rózsika vagy Gladys, akik szintén érdemesek, s akik sóhajtoznak? Hajh, bizonyosan még az etruszk nők elrablásánál is úgy volt, hogy a legkülönb etruszk hölgyek jártak esetleg legrosszabbul.

Ha leány vagy asszony volnék (be jó is volna), nem irigyelném se Rózsikát, se Gladyst. Hiszen nem lehetetlen, hogy nem lesznek boldogtalanok, de valószínűtlen. Egy kicsit reakciós állítás, de itt asszonyokhoz szólok, akik született reakciósok. Rózsika nem vitt vagyont a házasságba: sőt még a családi rang varázslatát se vihette, ami előtt titokban mégiscsak hasra vágódik ma még Európában egy Rothschild is. Ellenben Rózsika barbárnak nézett idegenként került egy sokak által irigyelt házasságpozícióba. Ha tud sírni, ha még olyan boldog is, sok sírnivalója lesz még, holott Anglia már nem is európaian okos és konzolidált társadalmú ország. Angliában már lehet, szabad úgy élni az életünket s nézni magunkat, ahogy erőnk és önszerelmünk óhajtja. Milyen rokonságos az, ami Gladysra vár, holott milyen más szerencse a Gladys házassága s a Rózsikáé.

A budapesti Park-klubban már adott estélyt egy Rothschild, de ez estélyen nem vett részt a fekete arisztokrácia. Fekete à la Párizs, Róma, Nápoly, az az arisztokrácia, melynek történelmi gőgjéhez vagyona is maradt. Ha tehát Széchenyi gróf és neje nem elégednek meg a muszájból liberális arisztokráciával, a legnagyobb bajok lesznek. Mert azt ne reméljék a Lipótváros Vanderbilt-női, hogy Gladys náluk kereshet, lelhet kárpótlást. Nem fogja tenni, mi pedig részint azért nem magyarázzuk ezt meg, mert fölösleges, részint azért, mert minden irányban bántó volna.

Bizony csak a szép gyermekmesékben vihet el Hamupipőket idegen országba idegen királyfi s idegen királyleányt Kukorica János, Petőfié persze s nem a Bakonyiéké. Manapság tudniillik, mert nem lehetetlen, hogy a mesék valaha mind valóságok lesznek. Hiszen a világ éppen ilyen kedvet mutat: menni, menni a mesék

országa felé. Ma azonban még utunkat állják a dollárok, márkák, frankok és koronák. Ilyenformán, isten mentsen, de ha baj lesz, Gladysnak lesz könnyebb dolga. Úgy tesz, mint a szintén amerikai Gould-leány, ki elcsapta az urát, Boni de Castellane grófit s — választott egy herceget. De baj esetén Wertheimstein Rózsikát se félténém, mert egy Rothschildnak még az elvált felesége se élhet millió[k] nélkül. Ez a kombináció persze csak a legváratlanabb eshetőséggel számol.

Megtörténhetik, hogy a párok ellentétes faj, nevelés, erkölcs, ízlés, hajlam ellenére szeretik egymást. Aki egy kicsit kóborolt a világban, láthatott olyan kóborlásra kényszerített, gazdag párokat, akik egymással hadakozva is szeretik egymást, de társadalmuk nincs. Ma a Riviérán, tíz nap mulva Szicíliában, Olaszországban, azután Kairóban s megint vissza Párizsba. Csak otthon legkevesebbet, akár Angolországban van az otthon, akár Magyarországon.

Azokban ma még egyért irigyelni kell egyformán Rózsikát és Gladyst is. A pénzért, mely, sajnos, nem olyan semmi, mint az ember szeretné. Ha van szerelem, jó, s ha nincs vagy hamar elfogy, nem történhetik ott nagy baj, ahol az egyik házastársnak pénze van. Voltaképpen Rózsika és Gladys egyformán irigyelnivalók, de mivel az irigység céltalan, jobb, ha csupán figyeli az ember őket. Rózsika és Gladys minden okoskodásunk ellenére is lehetnek szerencsétlenek, ha jobbak, mint az újságlapokról látszanak. De ez már az ő sírnivalójuk és sírják el ők maguk.

BN 1908. január 30.

Ód.

94. NEHÉZ IDŐK. MIÉRT?

Akadozó lélegzettel, riadtan, nehéz időkről panaszkodnak újra és megint Magyarország mai hatalmasai. Ostoba és lelketlen dolog ez, ha csupán csak taktika s az ország rémítgetése. Ha pedig igaz, akkor gyávaság és szomorú szemérmatlenség, mely büntetést érdemelne. Örömrivalgás közben két éve lesz immár, hogy nyeregbe kerültek. Hát ez lett az eredmény, idejutottunk volna, ők maguk vallják be, hogy baj van? Két évvel ezelőtt csakugyan nehéz időket éltünk, dehát éppen azért jöttek ők, hogy a nehéz időket megkönnyítsék. Beszéljenek világosan, ne pedig a rémítgetés gyermekes, borzasztani akaró hangján. Készül talán valami Magyarország ellen, avagy csak ők készülnek valamire? Mik azok a nehéz idők, s miért nehéz idők a nehéz idők? Mert ők bizonyosan másra céloznak, többet gondolnak, mint az ország.

Ami szegény Magyarországot illeti, hát ő bizony érzi, hogy nehéz idők járnak. Ami viszont bennünket illet, mi meg tudjuk mondani, hogy miért járnak nehéz idők. Nehéz idők járnak valóban, s ők az okai, a panaszkodók. Sokkal szerencsésebb lenne az az ország, ha nem kap olyan talentumos kormányt, mint amilyent kapott. Európa minden mai kormánya eljárhatna Wekerléékhez tanulni. A Wekerle-kormány művészetté emelt egy kormánytudományi ágat: a hatalom megtartásának a tudományát. Igaz, hogy éppen ezért lett kissé egyoldalú a mai magyar kormányzat. S igaz az is, hogy ettől koldul az ország, ettől az ő nagy művészetüktől. Már óvatosan megpróbálta körülírni az ő talentumukat egy óvatos publicista. Először is a népük egy olyan kapisztránhad, mellyel sohse lehetne fölmenteni Nándorfejérvárt. Apponyi Albert valamikor pokoli gúnnyal vágta ki és bélyegezte meg a populus Bánffyánust. De mi volt érettségben, politikai iskolázottságban a populus Bánffyánus a mai parlamenti sereg fölött. Valóban, az ország kegyetlenül megjárta, amikor a populus Bánffyánust fölcserélte — a populus Apponyiánussal. A populus Apponyiánust úgy kezeli a kormány, hogy kiröpít egy-egy tervet. E tervek legszerényebbje is olyan, hogy Tiszáékat megölték volna legalább tízszer érte. A darabontokról ne is szóljunk, mert azok alázatos házórzó ebek valának. Mikor a terv kilökődik, a populus Apponyiánust elönti a pulykaméreg. Most jön a kormány felhivatalos üzenete: önérzetes tagadás. A populus Bánffyánus, mely különben is már kiharagudta magát, mosolyogva megnyugszik. Az ország ijedt arca is mosolygósra, derűsre válik és mindennek a nemzeti kormány dicséretét zengik. Sokszor három hónap se telik el, s a kormány csakugyan előlép a már elintézett tervvel. A populus Apponyiánus már ekkor nem tud újra dühöngeni, az országnak pedig már nincs káromkodó szava, csak sóhajtása. Azonban ez a sóhajtás erős sóhajtás, és meghallják Bécsben. Megtudják belőle, hogy Magyarország kétségbeesett, elégedetlen, tehát a kormánya megbízhatatlan. Hazug, alakoskodó, ravasz politikájuk miatt így kénytelen a kormány egyre több bizonyosságot fölkinálni a maga mindenrekaphatóságáról Bécsnek. De így lesz az ország, melyet a kormány még mindig hiteget, elégedetlenebb, s így Bécs egyre bizalmatlankodóbb.

Például: minden beavatott tudja, hogy Hoitsy Pál, Ugron Gábor, Kmety s a többi hoitsy, ugron s kmety igazán nem akarnak a kormánynak bajt csinálni. De a kormány Magyarország naivabb publikumának meghódítására föllépteti őket magyar hősöknek a delegációban. No most már mire jó ez a komédia. Bécs nem fog lelkesedni, s az országra megint egy kijózanodás vár.

Hiszen beszéljünk csak őszintén: a Wekerle-kormány mindent meg akar és meg tud adni, amit Bécs kér tőle. Hát miért kell új és új komédiát csinálni a hatalomban maradásért, amely úgyszólván biztos s a népszerűségért, mely egyszer úgyszólván végérvényesen szétfoszlik.

Itt van, ha kell, egy másik péda: a katonatiszti fizetések emelése. Mérget vehet rá bárki, hogy a katonatisztek megkapják a Wekerle-kormánytól és szívesen, amit több kenyérben talán jogosan várnak. Ám a Wekerle-kormány ravasz komédiázásából az a hasznunk van, hogy a katonatisztek, akik nem ismerői a politikai taktikázásnak, biztosra fogják venni: Bécsnek köszönhetik a magyar kormány behódolását. A katonai kérdések folytonos függése idején így idegeníti el Magyarországtól még a magyar tisztet is a magyar kormány hatalmi és népszerűségi taktikája. Nyolcvan példát sorolhatnánk föl egy szuszra még, de fölösleges. A magyar kormány félhivatalos és negyedhivatalos lapjai nehéz időkről panaszkodnak, s mi csak röviden akartuk megmondani, hogy e nehéz idők *miért* nehezek.

BN 1908. január 31.

(A.)

95. GÖRGEY ÉS HÓDOLÓI

Görgey Artúr katonának született, s nagyszerű életének csúfságára úgy fog meghalni, mint egy Kant. Valóban, az élet nem kedvelteti meg az emberrel a szép gesztusokat, s a publikum tapsait. Íme Görgey Artúr, aki nem jutott egészen a búr Botha sorsára, ettől megóvta mégis a sors. De íme Görgey Artúr, aki végre úgy jár, úgy megjárja, mint egy költő, sőt mondhatnók: egy Kiss József. Egy kilencvenéves honáruló, akiért letarolják januáros télben az összes üvegházak cserép-virágágyait. Egy kilencvenéves honáruló, akit alkalmilag nem versel ki se Pósa, se Bárd Miklós. Szerencse, hogy Görgey Artúr gyögszerű volt, tehát tudományos méregkeverő és cinikus. Máskülönb, amiben kilencvenéves, menthető kora is támogatná, díszbandériumot kapna, főrend lenne s az Akadémia főelnöke. S mégis szerencse, hogy patikus volt, mert kilencvenéves korában se fogja elveszteni az eszét: mosolyog.

Okvetlenül eljutott Visegrádra avagy oda, ahol Görgey lakik, még a Barabás Béla levele is. Látatlanul tudjuk olvasni e levelet: „A vértanúk városából saruimon még a szent hamvakkal” stb. Csak az aláírás furcsa, mert az aradi asztalos apjára büszk-

ke, demokrata fia azt írta a neve alá, ami igaz: a magyar delegáció elnöke. És álmétkodva forgatjuk a kis képes „Budapest”-et és társait. Mindenütt Görgey dicsérete és dicséretes bűnbánat, hódolás és babér. Görgey Artúrral szemben ma mindenki Gyulai Pál, és senki sem akarja megvárni a história ítélezését. A históriára tényleg nem muszáj okvetlenül és mindig sokat adni, de, Szent Kleofás, honnan ez az örült változás? Akinek sovány, öreg szívéből, testéből évtizedeken át honfiak éltek, miként lett abból egyszerre nagy magyar? Nem fogjuk eldönteni a nagy pört, nem fogjuk véleményünket megírni Világosról. Az a sejtésünk, hogy Görgey Világosnál nem tehetett mást, mint tisztességesen leszerelni. Azt ő nem tudhatta, hogy Voltaire után egy századdal Európa közepén még hősokeket akaszthat bitóra az osztrák. De, pardon, nem a mi föladatunk a Görgey szennyését tisztára mosni, ha volt Görgeynek szennyese. Mi szerény följegyzők, a história legutolsó apródjai, a nap krónikásai vagyunk. Minekünk nem muszáj többet látnunk annál, hogy a kilencvenéves honárulónak már megbocsát mindenki. Sajnos, nem mindenütt, mert Heine már régen nem él, s Németország még ma se bocsát meg neki. De nálunk meg se kell halni, csupán kilencven évet kell élni, ami Matuzsálem korához képest semmi, s annyi babért kap, hogy belehalhat.

Ezért írtuk elől, hogy szegény Görgey Artúrnak úgy kell meghalnia, mint egy Kantnak. És rettenetes dolog lehet az, ha az ember olyan bölcsként hal meg, akinek az élet igazságot szolgáltat. Már akkor inkább százszor Spinoza legyen az ember, sőt Savonarola, sőt — Kossuth Ferenc.

Az egész eset pedig olyan egyszerű, mint az elemi iskolai olvasókönyvek legátlátszóbb története. Ma, valami két esztendő óta, a levegőben van Világos és a fegyverletétel. Ha történelemfilozófusok akarnánk lenni, ezt is meg tudnók magyarázni magyarul. Görgey Artúr már Világosnál belenézett és bele is nézhetett a születendő magyarok veséjébe. Görgey Artúr már Világosnál látta, legalább is láthatta volna: az ember azért harcos magyar, hogy a fegyvert valaki előtt lerakhassa. Ez a magyar erkölcs, akármint is mond Somogyi Aladár, aki a Makkabeusok legendás hősiességét költői módon liferálta Sümeginek és a többi fajmagyarnak.

Szegény Görgey Artúr, akinek meg kellett várnia a magyar koalíció államcsínyját s egy külön Világost, mint Világos. Szegény Görgey Artúr, akinek a rehabilitálói bebizonyítottan árulók, s akik elhitték, amit ők maguk hirdettek Görgeyről. Akik nem a töviskoszorúra pályáztak, hanem arra, amit Kozma Andor szimbolice aranyszalaggal fejezett ki. No, szép tanulságokat vonhatna

le az ország, ha szokása volna tanulni és gondolkozni. Neki majdnem hatvan évig hirdetik, hogy Világos Világos volt és Görgey áruló. S nemzeti ellenállás, igazi forradalom kellett ahhoz, hogy minden habozás nélkül hódoljon Görgey előtt a nemzet. Nagy baj, nagy kár: Kossuthot, Lajost, majdnem fölfalta a fia, s Görgeyt se kímélik. Ha már elfogyasztjuk a nemzeti nagyokat, talán az árulókkal szemben csitíthatnók az étvágyunkat? Az árulókat meg kellene őriznünk, még ha nem igazi árulók is. Hiszen ez az ország főképpen árulókat termelt, s egyetlen vigaszunk, hogy saját hibáinkat az árulókra kenhetjük.

Ha én Görgey Artúrnak lennék, most már megelégném a dolgot s meghalnék. Gondolnám: voltam kalandos ifjú, az egész világtól bámult hadvezér, voltam hazafi, diktátor s szinte hatvan évig honáruló. Többet, szebbet nem adhat egy élet, s én még azt is megértem, hogy egy igazi hazaárulást láthattam. „Uram bocsásd el népedet békével, üdvöztetésed kívánt örömeivel.” Mert megtörténhetik, hogy a mai hatalmasok megint éhes hazafiak lesznek. S akkor visszavonnak mindent, amit Görgeyről mondtak és írtak. Igen, azt mondtuk sajnálkozva, hogy szegény Görgeynek úgy kell meghalnia, mint egy Kantnak. Ezennel bánjuk az ügyet és őszintén szánakozunk minden filozófuson. Mit tudnak Kant és összes társai, ha a politika nem nyúl a válluk alá. Vörösnarty szobros költő lett, mihelyt a veje nagyúr lett. Az ember csak akkor bölcs, költő, hazafi és áruló, ha ez politikai raison.

BN 1908. február 1.

(A.)

96. JEGYZETEK A NAPRÓL,¹

I.

Magyar zarándokok Lourdes-ban

Tehát nagy magyar, sőt országos zarándoklat lesz márciusban. Értjük: ez is egyik beszédes tünete az időknek, melyeket Magyarországon élünk. Ám az kivételesen mulattat bennünket, hogy a zarándoklat védője és vezére Prohászka püspök lesz. Prohászka püspök volt az első magyar katolikus pap, aki a természettudományos istentelenekkel természettudományi alapon vitatkozott. Dicsérték is érte még a legharciasabb szabadkőművesek is. S most a természettudományi alapon álló Prohászka úvját vezet Lourdes-ba. Ennél csak a minap történt érdekesebb dolog Prohászkaival. Mindenki tudja, hogy X. Pius

milyen makacs ellensége a reform-katolicizmus eszméinek. Azt is tudja mindenki, hogy Prohászka négy-öt év előtti szereplésével rálicitált a leghíresebb külföldi reform-katolikus apostolokra. S most a Katolikus Népszövetség megalakulásánál éppen Prohászkát dicséri meg a pápa, hogy távol tartja magát az átkos modernizmustól. Hiába: jó dolog, hogy valaki magyarul, tehát a Vatikánnak néma nyelven szerepli ki magának a püspökséget. Már Pál apostol megmondotta: aki püspökséget kíván, jó dolgot kíván. S aki a püspökséget már megkapta, vezethet zarándoknyáját Lourdes-ba, s gyűlölheti a modernizmust.

II.

Az érettségi — Ausztriában

Akármit beszéltek valamikor a mai kormánypárti negyvennyolcasok — nagyon messze van Ausztria Magyarországtól. Ausztriában a minap összegyűltek a középiskolai tanárok, s vitatkoztak az érettségi vizsgáról. Még együtt volt a vitatkozó-gyűlés, amikor már a vitatkozás eredményeképpen üzenet jött a közoktatásügyi minisztertől. A miniszter megüzente, hogy addig is, míg az érettségi eltörlésére kerülhet sor, ő már ez évben intézkedik, hogy az érettségi vizsga más legyen. Ausztriában már az idén vigyázni fognak, hogy az érettségi véstörvényesékből humánus, a közepes talentumú diákokat gyámolító — formáság legyen. Mennyi üres kongresszus s félénk reform lesz nálunk addig, míg csak ideig jutunk. Mert mi haladó szabadelvű ország vagyunk az ultramontán Ausztria mellett.

III.

Nagy Dezső — örökösök

Örülj Magyarország, van már prókátorod a rágalmazó külfölddel szemben: dr. Nagy Dezső orsz. képviselő és társai kimondták, hogy örökösök fognak, s visszavernek minden Magyarország ellen jövő külföldi támadást. Ezt ők, mint az Országos Magyar Szövetség huszársága fogják cselekedni. Meg vagyunk róla győződve, hogy komoly emberekkel van dolgunk, s Nagy Dezső komoly hadvezér, aki tudja, hogy ellenségeinkkel szemben milyen fegyvereket kell harcba vinni. Tehát, ha ellenségeink azt mondják, hogy nincs magyar tudomány, Nagy Dezsőék csinálni fognak.

Franciaországból megtámad esetleg bennünket Anatole France, hogy nincs demokráciánk, Nagy Dezsőék csinálni fognak demokráciát is. És így tovább, mert örködni és védekezni csak így lehet, nemde dr. Nagy Dezső úr? Tehát örülj Magyarország, Nagy Dezsőék mindazt meg fogják csinálni, aminek a nincsensége miatt bántanak téged.

BN 1908. február 1.

Lellei

97. A CSÁSZÁR KATONÁI

Földes Imre drámája, melyet ma este mutatnak be a Magyar Színházban, okvetlenül nagy és szép sikerrel.

Földes Imre a magyar író-hagyományok értelmében olyan témát fogott meg, melyet a politikusok már régen letárgyaltak. Így van ez jól, mondaná a harmincmillió magyar látnoka és publicistája. Mi azonban csak azt látjuk s érezve érezzük, hogy bizonyos ügyeket nem lehet úgy elintézni, hogy én miniszter legyek, te miniszter leszel, ő miniszter lesz. Földes Imre okosan megjegyezte, hogy Barabás Béla nem lesz semmiből és semmiért. Vannak igazságok, amelyek akkor is igazságok maradnak, ha elárulják őket: pukkadjon meg Jekelfalussy. A magyar társadalom szervezetlen, oktondi, összevissza társadalom, de azt érzi, hogy egy betegséget nem gyógyította meg a koalíciós rend. Óh, magyarok, honfiak, higgyétek el, hogy a katona-kérdés ma is kérdés. Higgyétek el, hogy mi vagyunk, magyarok, katona-ügyekben a legnagyobbra hivatott nemzet és társadalom. Mi érezzük legjobban, hogy katona — katona, s a mi ellenségünk.

Földes Imre ma este nagy sikert s esténként sok pénzt fog bezsebelni. Nem azért, mert ügyes ember, hanem azért, mert a lelkek, a magyar lelkek naiv, tehát igaz rejtekéből csalja ki a tetszést. A Földes darabja egyszerű és valószínű dráma: Magyarországon a Burgot képviselik a katonák. A Burgot, sőt a Habsburgot, de nem a népet, melytől és melyben élnek. Óh, a császár katonái, a mi megrontóink, a mi súlyos átkaink, akiknek révén ifj. Ugron Gábor főispán lesz.

Hála istennek, a parlament egy országban se fejezi ki a társadalmat, hiszen éppen ezért parlament. Hála istennek, a magyar parlamenten kívül van még magyar színpad és társadalom is. *A császár katonái* magyar darab ugyanakkor, amikor antimilitáris, humánus és ellenzéki.

Nagyon dicsérjük Márkus Lászlót, aki a Magyar Színház számára rendezte ezt a darabot. A színészek, az innen-onnan

szedettek, fegyelmeződtek, megnőttek a darabban. Nagy kár, hogy a Magyar Színházban kerül ma este színre ez a darab. Beöthy László nem érdemli meg, hogy drámát kapjon, s ha kap, véletlenül kap. Véletlenül ma a Magyar Színházban siker lesz, de a siker érdeme teljesen a Földes Imréé.

MSz 1908. február 2.

Dyb.

98. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Miért halt meg?

Valóságos viták folynak, hogy miért halt meg Kardos Gyula. Talán azért, mert Benczúrnak érezte magát, s nem tudta túlélni a tehetségtelenség e szörnyű vádját. Talán játékos volt s könnyelmű, mint minden művész és magyar. Nem tudják kisütni az igazságot még azok a lapok sem, ahol írnutudó munkatársak dolgoznak. Holott olyan egyszerű az egész dolog: a halál valamivel tekintélyesebb, mint az élet. Az életet nem nehéz megutálni, s mivel az ember nem válogathat, természetesen a halálhoz folyamodik.

II.

A horvátok vallása

Panaszkodik egy Horvátországban élő magyar államvasúti főnök. Panaszkodik, hogy őt és családját üldözik, gúnyolják a horvátok, mert ő csak polgári házasságot kötött a feleségével, s a horvátok jó katolikusok. A panaszból pedig minden második szónál kitör az a rejtegetett bú, hogy a horvátok nem a katolikusra, de a magyarra haragudnak. Persze, persze, a horvátoknak is csak az fáj, ami minden kicsi és szorongatott nációnak. Ők is azon csodálkoznak, mint más kicsi náció: hát vannak mások is? Ez a horvátok igazi vallása és nem a katolicizmus. Ördögbe is, csak nagy és finom nációk engedhetik meg maguknak azt a luxust, hogy a vallásokban válogassanak.

III.

A nevelőnő bánata

A nevelőnőnek olyan nagy bánata volt, hogy a Lánchídról akart beugrani a Dunába. És a nevelőnő bánata olyan közönséges: becsapta őt egy öreg úr. Az embert a szívszélhűdés környékezi: hogy csaphat be egy öreg úr egy fiatal nevelőnőt? S ha becsapja, miért akar a Dunának menni ez a nevelőnő? Úri családok, figyeljete: olyan nevelőnőket szegődtesetek, akik csak a fiatal urakat szeretik.

IV.

Javít a börtön?

Aradon a fogházban, a munkateremben egy rab megölte a társát. Mintha csak ott lettek volna valahol a falujokban a korcsma udvarán, s az ital elvette volna az eszüket. Összeszólalkoztak, a gyorsabb kezű ütött, s aki az ütést kapta, meghalt. Éppen az, aki a halálos ütést kapta, három nap múlva már szabadult volna a fogházból. S nem lehetetlen, hogy rövid időn belül ő üthetett volna agyon egy kicsit valakit. Az emberi gyarlóság olyan mély, hogy talán még az életnél is mélyebb. Mély, feneketlen és szomorú, s egy hivatalos moralistának nagy fájdalomat okozhat, ha látja, hogy még olyan kiváló intézmény se javít, mint a börtön.

BN 1908. február 4.

Ód.

99. AZ ÚJ KONTOK

Ugron Gáborék nem akarják siratni Carlos királyt, mert ők a vérben fagyott zsarnoknak sem tudnak megbocsátani. Ezek a magyar republikánusok páratlanul kemény vitézek, mind Kontok ők. Európa összes republikánusai elbújhatnak a magyar Kontok mögött. Mert lám, Franciaország is talán köztársasági ország volna egy kicsit. Brisson, a francia kamara elnöke ifjúsága óta változatlanul forradalmár. Hiszen maga Clemenceau miniszterelnök is állandóan s büszkén hangoztatja, hogy az ő politikája a nagy forradalom folytatása. Pichon külügyminiszter pláne személyes ismerőse még a Rimler-időkből Ugron úrnak. Azokból az időkből, amikor Ugron úr föl akarta robbantani a hármasszövet-

séget. És Clemenceau, Brisson és Pichon nem haboztak kijelenteni, hogy a lisszaboni gyilkosságot egyetlen francia se bocsátja meg. Egy-két anarchista hajlandóságú szocialista képviselő hiába próbált tiltakozni a francia kamarában. Brisson elnök kimondta a határozatot, hogy a kamara nagy többsége elítéli a gyilkosságot. És a História még se fogja megbélyegezni soha Franciaországot, hogy hűtlen lett a nagy forradalom hagyományaihoz. Franciaország parlamentje nem a portugál diktatúrát védte meg, de az emberi bestialitás ellen protestált. Franciaország a XVIII-ik század végén csinálta meg a maga forradalmát s ítélte királya fölött. De a XX-ik század Franciaországa már Soleilland-t, az emberi fenevadat sem öli meg. Mert embert ölni nem szabad még akkor se, ha ez az ember király és talán zsarnok.

Csodálkozunk, hogy Ugron Konték legalább az új király miatt nem voltak könyörületesebbek a meggyilkolthoz. Ez a szegény, ifjú II. Manuel pedig milyen meghatóan fogadkozik. „Esküszöm, hogy a katolikus vallást és a királyság integritását meg fogom védeni.” És még ilyen fogadkozás se lágyítja meg a magyar klerikális republikánusokat. Talán a portugál Ugron Gáborok, a portugál Kontok könyörületesebbek lesznek. Mert egy elsikkasztani akart körülményre fölhívjuk ezennel a figyelmet. A spanyol és portugál forradalmi mozgalmakban nagy szerepe van a klerikalizmusnak. Annak a szélső klerikalizmusnak, melynek vezetői a jezsuiták. A jezsuiták pedig pláne déli és katolikus országokban valóságos fekete forradalmárok. A jezsuiták a királygyilkosságot is tudják menteni, ha ebből az Egyháznak haszna van. A legutóbbi spanyol választások idején a szélső klerikálisok szövetkeztek a legvörösebb republikánusokkal. A híres katalán mozgalomban a vezetés kezd kisiklani a republikánusok kezéből s átmenni a klerikálisokéba. A portugál forradalom úgyszólván testvére, sőt némileg szövetségese a katalán mozgalomnak. A Pyrenei félsziget két lehanyatlott, forró, vad, katolikus országában játszva találkoznak a legnagyobb ellentétek és ellenségek. Carlos királyt a szélső klerikálisok talán még jobban gyűlölték a republikánusok-, sőt anarchistáknál. Modern, fölvilágosult fejű ember volt, sok hibával, talán nem uralkodásra termett, de ezt a sorsot nem érdemelte meg. A szegény Manuelt kioktatták, hogy kiket kell leginkább kiengesztelnie, s azért esküdözik most a klerikálisok kedvére. Kérdés, hogy a portugál klerikálisok megengesztelődnek-e, Íme a magyar klerikálisok kemények, s nem sajnálják Carlost, ami egy kicsit embertelenség, botrány is és megint nem használ a világ előtt Magyarországnak.

Hanem, új Kontok, kemény magyar republikánusok, hadd lássunk már itthon is egy kis férfiasságot. Portugália mégis messze van, s Bécs egészen közel. Még a magyar népnek se fog imponálni, ha az ő Kontjai egy holt portugál királlyal szemben vitézek és kérlelhetetlenek. Eddig, két év óta azt láttuk, hogy Ugron Kontéknál soha még fejedelem hűségesebb lakájokat nem szerződ-tetett. Be furcsa republikanizmus ez a klerikális republikanizmus, s be furcsa Kontok ezek az új Kontok.

BN 1908. február 5.

(A.)

100. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Egy szép torna

Franciaországban a Dreyfus-ügy egy nagy politikai istenítélet döntő ügye volt. Valami olyan nagy rendszerváltozást hozott, mint nálunk a koalíció győzelme. Természetesen ez a hasonlat csak a fordulat nagyságát jeleníti s nem a minőségét. A nagy pörben két nagy francia intellektus került szembe: Anatole France és Jules Lemaitre. France Dreyfus, Zola és az igazság mellett, Lemaitre a másik párton. Res iudicata est, azok győztek, akik hittek az igazságban. Erre Jules Lemaitre tíz fölolvasást tartott néhai Jean-Jacques Rousseau-ról. Ő benne kereste meg a mai individuális emberszörnyeteg őseit, ahogy ő a modern embert nevezi. Anatole France pedig fogta magát s megírta Jeanne d'Arc élettörténetét, mely most jelenik meg könyv alakban. A francia nacionalistáknak olyan szentje Jeanne d'Arc, mint a francia szabadgondolkozóknak s új humanistáknak Jean-Jacques. És ha Lemaitre-ék kötődnek, Anatole France még írni fog néhány könyvet az ő kedveseiről. Íme, a nagy kultúrának egy apró, de csodaszép jelensége. Nálunk, állítólag, az egyetlen Mikszáth, aki a nagy fölfordulás után irodalmi elégtételt akar venni. Megírja a szabadelvű éra korrajzát Magyarországon, ha megírja. Melyik koalíciós írástudó, ha van ilyen, mer kiállani tornára, ilyen tornára? Nálunk a koalíciós győzelem egyszersmid az ideák elfölde-lését is jelenti. Ha a hatalom megvan, senki se gondol itt arra, s talán joggal, hogy az intellektusnak is adni kell valamit.

II.

A pápai grófok

Egy francia lap pikáns történeteket közöl arról, hogy és mennyiért adják a pápai grófságokat és hercegségeket. X. Pius először puritán akart lenni. De később rájött arra, hogy a Vatikán nem mondhat le a nemesítések jövedelméről. Franciaországban kelt el eddig a legtöbb pápai grófság. Itt tudniillik a köztársaság nemigen ad ilyen címeket. Most legutóbb is egy francia pénzember pápai grófságot vásárolt ötvenezer frankért. Mire a diploma megérkezett, a mi emberünk meggondolta magát. Kétszer annyiórt hercegséget is kapott volna. És beküldött még ötvenezer frankot, s megkapta a hercegséget. Érdekes, hogy a hatvanas, hetvenes, nyolcvanas, sőt kilencvenes évek magyar intelligenciája szégyellte volna, hogy pápai nemességet fogadjon el. S az idők jele, hogy ma már jelentkeznek az új és új magyar pápai grófok. Nagy konkurrenciát fognak csinálni ő felsége személye körüli minisztériumának.

III.

A drága bölcső

Vilmos császárnak mégiscsak vannak néha szép gesztusai is. Nemrégiben egy Szász-Kóburg hercegnek fia született. A herceg nagyon megörült a gyerekeknek, s örömeiben olyan bölcsőt rendelt, melyhez csak finom csipke ötezeröttszáz márka árú kellett. De megtudta ezt a császár, s szigorú levelet írt a hercegnek. Csak azt kérdezte meg a levélben többek között, tudja-e a herceg, hogy ennyi pénzt sok előkelő német hivatalnok fizetésnek kap egy teljes esztendőre? És megkérdezte azt is, hogy kinek kell ez a sok csipke? A gyermeknek, aki esetleg meghal, mielőtt sejtene, milyen drága csipkés bölcsőben feküdt? Avagy a szülőknek, akik tudhatnák, hogy nem minden herceg hal meg csipkék között, akit csipkékre szültek? Hogy a Szász-Kóburg herceg mit válaszolt a levélre, arról nem szól a krónika. Csak az valószínűtlen, hogy a herceg a csipkéket odaajándékozta volna székvárosa lelencházának, egy lelencgyermek bölcsőjének díszítésére.

BN 1908. február 13.

Ód.

(Politika a malom alján — Mit mond a falu? — Beszélgetés falusi emberekkel — Nem haragusznak, de Amerikába mennek)

Bizonyos, hogy Actium után az egész római világ egy nagyot és boldogot sóhajtott. Akármit üzentek a bujdosók s állítunk mi, mai magyarok, a szatmári békének is örült egész Magyarország. Az ember embernek született s nem hérosznak: kívánja a háborút, de szereti a békét. Budapesten talán el se hiszik, hogy a vidék milyen csöndes, okos, nyugodt. Szó sincs róla: a Kossuth-nótát nem éneklik az emberek, talán sohse fogják énekelni. Benn, a lelkekben olyan változás történt, amilyen csak kétszáz évenként egyszer szokott. Beszélgettem hajdúságbeliekkal, szatmáriakkal, erdélyiekkel, bihariakkal. Most már sok nap óta a tatárdúláshoz szokott Szilágyságban élek. Senki se jókedvű, de senki se tüzes, avagy keseredett: egyébként kálvinista magyarok élnek erre.

Kíváncsiságból néhány tipikus falusi valakit kerestem ki, beszélgettem velük, úgy gondolom, hogy tanulságos, helyes és egy kicsit érdekes is a falusi közvéleményt hallani.

1. (B., ezerötyszáz hold földje van, bús dzsentrí, régi negyvennyolcas.)

— No, bátyám, hát most már minden rendben van, győzött és uralkodik a negyvennyolc.

Kitért a tréfás gúny elől[*] s nagyon szomorúan válaszolta:

— A szabadelvű pártnak sohse lett volna bátorsága a kvótát emelni.

— Tehát?

— Tehát: most már nem lehet visszacsínálni a dolgokat. Jobban szeretem, ha Andrassy és Kossuth csinálják meg a választási reformot, mintha kozmopolita és internacionális kalandorok csinálnák.

— És ha holnap új választás lenne?

— Megint Kun Árpádra szavaznék.

2. (T., kálvinista pap, a szabadelvű pártnak sokáig alelnöke a kerületben.)

— Tiszteletes uram nem lépett be még a negyvennyolcas pártba?

— Nem, öreg ember vagyok, aki megengedheti magának az elvhűséget.

— Hogyan tetszik az új rend?

— Csalók, ultramontánok, hitványok, előre láttam, előre mondtam.

— Miért nem mondja meg ezt a híveinek, tiszteletes uram?
— Nem vagyok számár, miért töressem be éppen én az öreg fejemet?

3. (A. L., az édesapám, kisgazda, van vagy százhusz földje[!], mindig negyvennyolcas volt.)

— Hát most már minden jól van ugye, édesapám?

— Hagyj nekem békét a politikával, éppen elég volt. Nem bánom én most már, akármí jön. Egyik kutya, másik eb, én többet soha még nem is szavazok.

4. (K. M., két háztelkes szavazó, értelmes, bocskoros nemes.)

— Kire szavazott az utolsó választásnál?

— A negyvennyolcasra, egye meg a fene. Most azután minden rosszabbul van, mint volt.

— Majd jönnek a szocialisták, azok igazságot tesznek.

— Persze, hogy elvegyék a két jól betáblázott házamat is. Jövőre majd arra szavazok, aki sok pénzt ad.

5. (P., fuvaros ember, nincs választójoga, híres izgága, elégedetlen ember.)

— No, öreg, jön az általános választói jog. Hallott már a szocialistákról[?]

— Hallani hallottam, de nem kérek belőlük.

— Hát kire szavaz, ha lesz joga?

— Akárkire, csak úr ne legyen, az urak szépen megöltek minket.

Íme öt vélemény, öt olyan falusi[**] embertől, akiket világok választanak el egymástól. S ugyanilyen véleményeket hallottam más vidékek embereitől. Általában a nyomorúságban és züllesztésben is kényelmes érzés, hogy nincs zenebona. Az ember nyugodtan kapálhat, kaszálhat s pusztulhat el. A ravaszok, az intelligensebbek pedig annak örülnek, hogy panamázni lehet. Vége csak annyit, hogy hétszáz lélek lakik a falumban, s az utolsó években ötvenen vándoroltak ki Amerikába, s az amerikai rossz hírek dacára legalább ötvenen készülődnek. A falu nem haragszik, a falu csak pusztul és néptelenedik.

BN 1908. február 15.

(A.)

I.

Tas Péter vagyok, harminchét esztendő, meglehetősen fáradt ember, költő vagy mi az ördög, az engem ma már nem érdekel. Távol élek mindentől, mindenkitől, egy-két könyvet, egy-két hitet s a napi boromat és pálinkámat tűröm meg magam mellett. És vallomásokat akarok tenni minden kényszer nélkül, vallomásokat és meglátásokat küldök azoknak, akik az ilyesmit szeretik.

Tas vagyok, jó név, s a famíliám nagyon, túlságosan magyar familia, s a Tasokat évszázadokon keresztül holtrészegen kellett kocsival hazahozni a hegyi pincéből, ahova ebéd után áhítatosan kiballagtak. Van egy bátyám, komoly jó polgári ember, akinek a részegeskedése is kormányozható, famíliájára vesztettül büszke, s ő azt állítja, hogy a mi legősebb ősrünk a legendás Tas vezér. Viszont bizonyos, hogy a Dózsa-féle lázadás korában már olyan koldusok voltunk, mint ma, mi: Tasok. A vallomások, aniket itt meg akarok kezdeni, nagyon furcsák, nagyon szokatlanok, s Magyarországon, ahol abból élünk, hogy hazudunk egymásnak, példátlanok is. Én a magyar Pimodánról akarok írni most, arról a kényszerről, mely a tatáros, turkos magyarokat, ha magyarok s egy kicsit zsenik, beleviszi az ivásba.

A francia Pimodán egy korszakban a kétségbeesett s magukat koruktól erőnek-erejével elválasztó íróknak és művészeknek felejtő helye volt. Egy hotel, melynek titkos helyiségében a szent Ópiumtól nyerték az enyhülést azok, akiket Párizs, a világ, az élet megcsömörlesztett, s akik valamivel többnek hitték magukat, mint az akkor már alaposan kikezdett keresztyén és másféle Isten. Vendégképpen, elég ideig s Gautier sugalmazására idejárt Baudelaire is, sőt eljött kíváncsiságból az a nem kisebb nevű ember, aki ma: Balzac. Balzacnak szerencsére volt esze és bivalyereje, s ő, aki egy diner-re föl tudott hörpintgetni három üvegnyi médoc-ot, nem kért az ópiumból, nem kellett neki. Neki a bor se volt szükség és muszáj: ő, ha akarta, olyanakk látta az életet, mint amilyen az élet nem tud vagy nem akar lenni, tehát szépnek és elbírhatóknak, érdemesnek.

Ellenben már Tinódi előtt minden magyar valakinek egy kicsit részegesnek kellett lennie egészen mostanáig, amikor megérkeztünk a nálunk sokkal később, ügyesebb zsidókhoz, akik már, ha magyar írók és művészek, igaziak, régi és nemes faj lévén, rossz gyomrú fajta, okosabb és finomabb narkotikumokat tudnak ki-

eszelni és használni, mint a szesz. Én szegény Tas Péter, nem tehetek róla, hogy ameddig gyomorral bírom, az alkoholhoz menekülök ma is még, valahányszor a to be or not to be-nél kisebb vagy nagyobb, de mindig szörnyű kérdés kínoz, halálba akar vinni, holott a haláltól, mely közel kaszál hozzám, félek. Atyai ágon csupa egyszerű emberekre hivatkozhatom, holott kerültek a Tasokból és hamar lerongyoltakból valamikor homo regiusok is a maguk földjén, s nagyon tetszik nekem egy tizenharmadik vagy tizennegyedik századbeli őszám, aki nagyszerepű ember volt, de csak így nevezte magát: Tas Barla diák. Azonban, hogy számárésszel és mulatságos szükségből én éppen verseket írtam s olykor írok, úgy gondolom, hogy ezt nem az atyai leszármazódásomnak köszönhetem egészen, hiszen alapjában elég gyámoltalan emberek valának a Tasok. Úgy rabolhatták őket a harciasabb magyar dinasztá-népek, egyébként valószínűleg rokonfamíliák, ahogy csak akarták, rabolták is, és egy erdélyi faluban, úgy hallok, egy félfalunyi Tas él. Bocskorosak, parasztok, s mióta a filokszéra pusztít, pálinkát ivók, de akárhogy próbálták tagadni nadrágos és hétszilvafás göggel atyafiságukat előttem az atyám és a nagyatyám, biztos, hogy a rokonaim ők, ők az én rokonaim.

II.

Anyai ágon nagy sorig kálvinista pap és tanító az őszám, de Gáboriánoknak hívják őket, s ez gyanús: ezek nem ezeréves magyarok, ezeket nagyobb nyugtalanság hozta el erre, mint az ősmagyar lovasokat. Van is egy tradíció a különös, kenetes foglalkozásokat űző s éppen nem kenetes famíliában, hogy mielőtt Kálvin hite eljött volna Magyarországra, a Gáboriánok örmények és pápisták voltak.

A Gáboriánok nyugtalan emberek voltak valamennyien, ami nem illik se paphoz, se iskolamesterhez, de ők erről nyilván nem tehettek. Gáborián Ádám, a nagyatyám, versifikáló ember volt, mondják, s ha versei nem lehettek fölséges művek, halni szépen halt Gáborián Ádám: részegen és bánatosan nekiment a Szamosnak. Akkor már nem volt pap, s bár a katedrán is okvetlenül hitetlen és hűtelen volt gondolatban néhányszor a Seregek Urához, élni még se tudott nélküle, szegény, bolondos ember volt. Egyáltalában a Gáboriánok lelkileg csak annyira bírták az egyensúlyt, mint anyagiakban a Tasok. E két nem egyforma baj ellen egyformán védekeztek: ittak, úgy látszik a Gáboriánok nem teljes magyar talentummal. Ez lesz a magyarázója, hogy egy-két

alapos örült került ki Gáborián Ádámon kívül is az anyám családjából, óh igen. Egzaltált, bolond, valószínűleg nem magyar család, mely azért vibrált, remegett, kínlódott annyit, hogy zsenit teremjen, ami — akármennyire önhitt vagyok is -- nem jelenti azt, hogy énvelem biztosan célt ért.

Mindenesetre: én már nem érkeztem vígan, kevés bajjal és kevés terheltséggel az életre s ahhoz, amit hosszú húzódozás, titubálás után mégis csinálni kezdtem: az írósághoz. Legrokonabbnak az összes volt és lehető magyar költők közül Csokonai Vitéz Mihályt érzem magamhoz, akibe szintén befolyt, ha igaz, egy kis szemita-féle vér. Örültem más világ a világom, mint amit, ha esetleg akármilyen nációba születtek volna bele, eltitkolhatnék mások elől. Magyarországon, ahol a kivétel színte olyan sűrű, mint az utálatos, durva, ázsiai köznapiság és útszélsőség, nagy, nagy csapás ez. Ázsiában az én fajtám második rendű fajta volt, amely nem juthatott el sem az ópiumhoz, se a komoly Nirvánához, miként nem jutott el Laocehoz, sem ahhoz a nagy kultúrához, melynek a krisztusi kultúra csak beteg árnyéka.

Mondom: Csokonai Vitéz Mihály unokájának érzem és tudom magam: veszettül európaiatlan magyarnak, aki kacagató fanatizmussal és komolysággal él-hal Európáért. Csokonaiiban, Csokonai egy-egy versében, babonásan megérezem azokat a szavakat, amelyek csak dőzsölés után pattanhattak ki egy lázas és meggyötört idegrendszer pörölymunkájából. Óh, ez nagy és titkos tudományom nekem: szavakon, agyakon, szellemességeken, régi emberek és írásokon is megérezni és megismerni a hajdani, elillant italmámort. Embereket, írókat, magyarokat, nemrég meghaltakat s ma is élőket ismerek, akiket talán később, ha folytatom ez írást, meg is nevezek, s akik valamennyien érdekes, bús rokonpéldák. A németek hírhedt alkoholisták s Hartlebennél különb Hartleben is ért már náluk hartlebeni sorsot, de a művész-temperamentumok alkoholizmusa nálunk a legkiabálóbb és legtipikusabb. A magyar fajtában öntudatlanul és rettenetesen él egy átok sejtése, azé a kielégülhetetlenségé, mely a féllelkek átka. Féllelkűek lehettünk mint szép és harcias barbárok is már, s nem ok nélkül, sőt jogos keserőséggel döngettük a kultúrás Bizánc kapuját, s kellemetlenkedtünk a nyugati Európának. Mindaz, ami ezer éven át történt velünk, s amit szeretnénk a sorsharag számlájára írni, amit szépítgetünk s mártir-aureolával ékesítünk, a mi tökéletlenségünk bűne, következménye egyszerűen.

A művész, aki egy kicsit zseni és magyar, természetesen ezer métermázsával súlyosabb teherként cipeli lelkén az átkot. S megint magyar oka van annak, hogy nem hasist eszik hozzá, ami

magasabb, finomabb idegrendszerek mérge, de kényszerűen és stílusosan boros kupát fog vagy pálinkás butykost.

Kíváncsiságból megkísérletem egyszer, hogy van-e erőm nyolc-tíz hónapig egy csöpp alkohol nélkül élni. Volt: gyönyörűen bírtam, de szenzibilitásom, ami a legelőkelőbb művésztulajdon-ság s az új-román fajták után, csak a szemita fajtákban s talán a japánban van meg nagyobb mértékben, az őrületig kezdett fokozódni. A szürke, por-színű magyar élet még szürkébbé és átko-sabbá borult előttem, s a halál veszedelmesen nekem indult. Gyávább voltam, és még ma is jobban szeretem az életet egy-két negyedóráig valaminek látni, mintsem elengedjem magam a mámor turista-kötele nélkül a meredélyen.

Egy-két hangot akartam csak most megütni magamban és azokban, akiknek lélekhúrjaiban az én melódiáim alusznak. Talán kissé bizarr ez a bevezető írás programnak, de megsejteti, hogy mikről, kikről és hogyan akarok szólni. Az alkohollal, érzé-sekkel és versekkel élő ember a szeszélyes impulziók szeszélyes, beteg akrobatája. Néha olyan fegyverszünetet tart a lelke, hogy a halál és temető valósággal csataterek hozzá mérve. Máskor zúg-va, mindent elöntve indul meg, mint valami kiszabadult mese-folyam, s ilyenkor megszégyenül előtte minden bivaly-idegrend-szer és isteni egészség. Mintha azonban azt máris meg tudtam volna mondani, hogy micsoda a magyar Pimodán, az Alkohol-hotel, amelynek a tetője kertté van alakítva, ahova lift nélkül kerülünk föl, s ahol felséges magyar lelkek virulnak vagy hervad-nak el, mielőtt az igaz virulásba belefoghatnának.

III.

Vitéz, Csokonai Vitéz Mihály, akit Kölcsey parasztosnak, Kazinczy valószínűleg nem többnek, mint érdekesen furcsának látott, szegény Vitéz, megjárta. Akkor ő előtte, még az édesapja, vagy pláne nagyapja, magömlesztő álmaikban sem álmodhatták, hogy jó lesz sietni Mihállyal. Jó lesz sietni, hogy ha megszületik, fejbe ne verjék a fiút belülről, s hogy meg ne sántuljon, egy bot-tal, melynek bunkója később, sokkal később, Nietzsche leend. Ez a Mihály, ha tíz-húsz évvel gyorsabban születik — hamarabb — nagyon jóra való valaki lesz. Elkészt, elkészték, tehát nem lehetett belőle disznótorok, csupán disznótorok hivatott költője. Ő már Voltaire-t fordítja, a szegény, s mivel nem harcias lélek, csinál ő is egy minden-mindegy filozófiát. Ha fölemelik az Olüm-posztra, az is jó, ha beletapossák a sárba, az se rossz. Az ő harci-

assága voltaképpen nem is ő benne, Csokonaiban tombolt, de az akkori, azelőtti, jóval azelőtti s a mostani Magyarországon. Megfojtunk mindenkit, aki nem éli a mi életünket (nem jut eszembe hirtelenül, hogyan mondják ezt magyarosabban). Azon nem csodálkozom, hogy Csokonai megírta ódáját a csikóbőrös kulacshoz, s hogy köpött a maga életidejének Magyarországra. De azon máig s utolsó óráig csodálkoztam és csodálkozom, hogy nem írta meg a legfájdalmasabb magyar blaszfémiát.

Én, Tas Péter, nem fullasztom magamat sem vallásba, sem filozófiába, sem italba addig, míg bosszút nem állok. Például: igen régi tervem az, ha a szívem hirtelenül meg nem öl, végrendeletet írok. Szűk, kevés szavú lesz a végrendelet: ha valamikor netalán országossá és elvitathatatlaná válnék a nevem, a Tasnév, a magyarság bérlői, akik nemsokára nagyon meg fognak szorulni, ne próbáljanak engem argumentumnak előrántani. Én nem leszek enyhítő körülménye soha-soha annak a magyarságnak, amit ma ők készítenek. Ha nem szégyellném, azt mondanám, valami csodából megmaradtam az utolsó magyarnak. Én vagyok itt magyar, egyedül, én Tas Péter, s akármilyen szép ez, még büszke se tudok lenni rá. Csokonai okvetlenül érezhetett hasonlót, de ő még nem merte, s ha merte volna, nem tudta kimondani.

Baudelaire, akinek élete hidegebb és természetesen még elegánsabb a hírenél, a Démonról dalol okosat. Ez a Démon nincs is, mink magunk vagyunk, de mégis van, s ez a Démon „képzelt okot ad, száz hazug mentséget s kaptja ajkunk gonosz italokra.” Csokonainak nem volt kiadója, de azért mondjuk, hogy nem adott neki a kiadója két pengő forintokat. Csizmája rossz volt, belement a hó-lé, az emberek pimaszok hozzá, ostobák, kívül-belül bűdösek, Debrecenben és mindenütt. A kulacs kotyog, kotyog, sőt dalol, de elromlik a gyomor, nem eszik az ember, könnyű prédája lesz a test, szív, tüdő, zuza, máj, vese, gerinc a leskelődő kóroknak. A verseinket nem olvassák, nem látják, s ha látják, nem értik, s ha megértik, jaj nekünk, mert ekkor nem értették meg még csak igazán. Hallunk gyönyörű helyeiről a világnak, enyhítőkről, kibékítőkről, hajók indulnak Kairó, India s Japán felé, és mi a Péterfián vagy a Nagymester utcán cammogunk kötésig a sárban. Amit valamikor őrzöngve kívántunk, oh jaj, beteljesedik, s ekkor vesszük észre, hogy vagy rosszat vagy nem eleget kívántunk. Lilla, mint mindig, szeleburdi, rossz, meg-unható, kevés vagy elérhetetlen, hozzánk jön feleségül vagy máshoz megy. Oh édes kínok, hasznos kínok, drága képzelt okok, hazug és isteni mentségek, ezek a legjobb borkorcsolyák, még a debreceni májas-hurkáknpál is jobbak.

Két fajtájú mámora van a bornak, s ezt Csokonai is tudhatta, de csak nagyon finom ideg-szerkezetnek adatott meg e tapasztalat. Az első mámor olyan, mint akárkié, aki tud inni, kitüzesít bennünk minden öröm-hajlandóságot, s nagyon hatalmasak vagyunk. Ezután jön az éjszaka-végi, hajnali vagy nappali alvás, furcsa, sok ébredéssel. Fejünket feszítik, ha fölkelünk, maga vagyunk a nyugtalan és megszemélyesült figyelés és figyelem, össze tudjuk kapcsolni a legantipodikusabb ideákat. S mikor alkonyul, egyszerre csak, akárhol járunk, nyugtalan s tovább is nyugtalanak maradó agyunkat, szívünket befogja a mindenség. Ez már egészen művész-érzés, s ilyenkor szeretem csak Homéroszt, s ilyenkor tudom úgy elképzelni Michelangelót, ahogy illik. Hangsúlyozom: ez másnap este jön, ez a legnagyobb emberi érzésképeség, ez szinte a legnagyobb titkokat is kiadó, eláruló egy vagy két óra. Ehhez nincs közvetlen köze az alkohol-mérgezésnek, a mámornak, ez az idegeknek perverz bűvész-mutatványa, amiből csak a kikiáltó harsány szava hiányzik: köszönjük, kedves gazdánk, hogy ilyen édes kínokat szerezte nekünk. Szent hitem az, hogy minőségileg a D'Annunzio legáldottabb órái, sőt ez órák életfogyasztó erejükben is teljességgel hasonlatosak. De D'Annunzionak s nála különbeknek vagy hozzá hasonlóknak, árjának, hogy egy számár teóriára utalással értessem meg könnyebben magam, nem kellett azelőtti napon olyan drasztikus preparálás, mint nekünk. És ez a csoda éppen, ez az érdekes, ezért vallani való a Tas Péter vallomása, ezért tudom én, Tas Péter, úgy érezni Csokonait, mint egy elevent, s azért tanulságos ez a példátlan tanulmány-ellenes tanulmány. Ez órákban szoktam én érezni azt, hogy az élet nem rejtély, nem csoda, nem titok, gyermekesen egyszerű. Az élet néznie való és éreznivaló, mindenben benne van a szépség és a béke, s minden fölött vagyunk mi, akik ezt érezni tudjuk, képesek vagyunk. Ilyenkor teremtő kedve van az embernek, s Csokonainak, Balassa után az első magyar poétának s okvetlenül legelső modern magyarnak és magyar intellektuálisnak, ilyenkor születhettek azok a versei (hétsszáz, nem is hét, szűk esztendőjében a magyar nyelvnek), melyeket az ember szeretne ma is ellopni.

IV.

Egy káprázatosan gazdag fejű, fiatal s máris diadalmas magyar író, barátom, egyszer, amikor még Budapesten éltem, a zseniről adott magyarázatot. Ma sem tudom, ötlet volt-e, blaszfémia, tragikus meggyőződés, hecc vagy micsoda? Azt bizonyít-

gatta, hogy a zseni, a géniusz, a kellő időben megérkezett — (óvatosan nevezem meg) vérbaj. Tehát valamelyik dédapánk szerencsétlensége nem skrofulaként üt ki rajtunk, hanem — zsenik leszünk. Minden kutatás szerint Dante korában nem ismerte Európa a szerelemnek e száz percenten fölüli pótadóját. Amerikából hozták, indián ajándékképpen Olaszországba francia katonák, — mondja az egyik tudós. A másik Keletre mutat, bár nem lehetetlen, sőt valószínű, hogy Keletnek, ahol mert nagyon romboló, tehát valószínűleg nagyon fiatal, mi adtuk ezt a betegséget, mi Európa. Így fizettük meg tudniillik a világosságot, mely közmondás szerint Keletről jön, s melyet valóban így szokás megfizetni.

Ha ötlet is volt, engem foglalkoztatott a dolog, s már akkor mondtam a barátomnak: és az alkohol? Azután tovább töprengtem, s valami affélére lyukadtam ki: hogy valóban régi atavisztikus mérgek eredménye lehet a zseni. A nyavalyák is úgy halnak meg, mint korszakok, állatfajok és világfelfogások, úgy is születnek. Ki tudja, az őseiber micsoda irtózatoss nyavalyákat ismerhetett, cipelt a testében, de amelyek vissza tudnak ütni az utódokban millió évek múlva is. Hanem az alkohol okvetlenül éppen olyan végzetes bűne volt az embernek, ez bizonyos, mint a csók, melyet mégse úgy eszközölnék a gerlék, mint mi. Ahogy nőtt majom vagy micsoda őseinknek szellemi befogadó talentuma, úgy nőtt a félelmük a betegségektől, haláltól, kétségától és bánattól. Ez vitte az embert a szerelmi raffinement-ok s mesterséges mámorok kigondolására. Ezekből lettek az idegbajok és idegpotenciák, sőt ezekből lesz lassan-lassan a művészet. Ha nem félnék, hogy Rousseau-ba botlom akaratlanul, azt mondanám, hogy a civilizáció az ember-egyedek betegségeinek virulens összetétele, egy Halál-fa, amely virágzik. Mákból, nadragulyából, nem tudom én miből csinálta az öntudata miatt szenvedő ember az első varázsszert. Bizonyos, hogy a bor később jött, s ez mintha a szumir-elmélet mellett bizonyítana: akármilyen habarékfajta s félfajta volnánk mi magyarok, régi fajták életei lapanganak bennünk. Mert az erjedt kancatej meséjében nem hiszek, s nem hiszem el, hogy görögéknél vagy bolgáréknál rúgtak be először bortól a magyarok. Ámbár egy kutya: a szesz mámort ismerték, szerették, vadították, hatalmasították magukat vele jobban, mint mások. Természetesen, hogy a zseni, aki az emberi civilizáció legbolondabb és legszebb virága, attól koldul, aminek létét köszönheti. Máshol más, talán kikutathatatlan, régi mérgek is dolgozhatnak a zseniben, s nálunk is talán, ahol a fajok nagyon összezaggyválódtak. De az alkoholnak elsőbbségi

jogának kell lennie nálunk, csatázók voltunk, csatázó fajta, s bizony alkohol nélkül nem lehattunk volna, néha-néha, Núbia párdúcai. Valahány fölemelő eseménye van szép, hivatalos, magyar históriáknak, egy filozófiailag képzett borszakértőt szeretnék kihallgatni róluk, felőlük.

Csokonai első magyarunk volt, aki az egyén isteni felsőbbiségét magyarul érezte, s a többit elvégezte az az öröklés, amely fiatalon hajtotta őt föl a Halál elé. Vannak bizonyosságok, amelyek kívülről-belülről állandóan verik az ember mellét. Például, ha azt érzi, sőt tudja az ember, hogy a saját létezése vagy humbug, vagy beteg cáfolata minden fejlődés-törvénynek. Ha Heine kurd vagy albán zsidónak születik, ezen ő okvetlenül segített volna. De képzeljük el, hogy Montaigne a maga idejében magyar-nak születik. Képzeljük el, hogy Csokonai Vitéz Mihály az akkori Moldovában, oláhnak s belsőleg olyanként terem meg, amilyen volt. Ezek gyakoriságok s mégis problémák, napihírek és mégis titkok, és ideje volna már, hogy Lombrosónál és sokféle epigon-jainál valaki alaposabban bánjon el a zsenivel s az úgynevezett egyéniséggel. Az, amit Madách korszellemnek nevez, úgyis föl van készülve erre a nagy és talán szükséges leszámolásra. El kell következnie annak a boldog kornak, amikor konszolidált, okos társadalomban egyéniségnek, zseninek nem szabad születnie. Ez is Nyugaton fog megtörténni — előbb s mi még sokáig fogunk vendégeket szállítani —, nem mondom, hogy okvetlenül csak az Alkohol-hotelnek, de — a Szerencsétlenségnek. Ehhez különösen megvan nekünk minden tehetségünk, rendeltetésünk, átkunk és mindenünk. Franciaországban már talán csak az auvergne-i zsák-hordók vigasztalódnak borral, amikor még nálunk kénytelenek lesznek alkoholt szedni magukba azok is, akik, mint kötelesség-tudó Atlaszok, emelik vállukon az eget, s az Univerzumot.

V

Tasfalván, ahol hírmondó sincs a Tas-famíliából, hacsak a hajdani Tas-jobbágyok vérében nincs Tas-vér, láttam régen, valamikor, egy követválasztást. Leitta magát az egész nyomorult falu, s én, mint vakációs diák-vendég, a nótárius rokona, bámultam a Tasok ősi fészkére. Butácska fejemben, mely, hajh, okos, szép, kis magyar fej volt, furcsákat és boldogakat eszeltem én ki akkor. Láttam ölelkezni a pópista papot a kálvinista pappal, a kántort a Mózsi sakterrel, urat a paraszttal, minden magyarokat egymással. Volt három-négy földesúr-féle a faluban, egy-két királyi gőgű, gazdagodó paraszt, a pénzes árendás, a Mózsi, még két zsidó,

két pap, a jegyző, két kántortanító. Magyar falu volt s a többi népség: züllött, romló, kétségbeesett, haszontalan, fajtalan, beteg, éhes magyar paraszt. Ha valamelyikben olykor egy pirinyó magyaros büszkeség ébredt föl akaratlanul vagy váratlanul, belerúgott már az árendás is, az urak és papok példájára. De akkor, a követváltás előtt, ugyanazon borból ivott az egész falu, s én édes ámulással láttam, hogy ezek egyformák. Most is hallok az összeölekezett részek hangos gügyögését: „testvérek és magyarok vagyunk”, „a magyar embert jókedvében teremtette az isten”. Az árendás is azt mondta, Mózsi is azt mondta (szabad volt nekik ez alkalommal) s a földesúr-félék csókolták a háztelkes, szavazó magyart. Ekkor így szólottam magamban: bort kellene inniuk mindig, egyféle bort, s mindig követváltásra készülniük. Ha valaki látott boros magyar tömeget, úrral tarkázott parasztot, a legvegyesebbet, látta akkor a földkerekség legösszegyülemlétebb önérzetét. Napóleon idejében ötven, beborozott magyar inzurgens azt hitte, hogy két hét alatt rendet tud csinálni ebben a kis rongyos Európában. Csak hetykén s táncolva sírni, megrémülni önnön-bátorságától avagy teljesen leszerelni tud jobban a kijózanodott magyar, mint hinni és akarni a mámoros.

Katona Józsefet gyakran elképzelem, látom, amikor utolsó éveiben mámorát olykor kialudva, fájós fejjel, csömörrel ébredt. Milyen senkinek érezhette magát, lumpnak, rongynak, utolsóinak, maga-bolondítóknak és Bánk bánt semminek. De máskor, amikor feledni akart (s bizony neki volt felednivalója), milyen rosszul járt volna Shakespeare, ha föltámad, s bekukkant Kecskemétre. Majd megmondta volna akkor neki Katona József, hogy kicsoda az igazi Shakespeare, s mit tud, ha éppen kedve van hozzá, a magyar. Én is ismertem valakit — isten nyugasztalja, mert szép fejű magyar volt, keveset élt és sokat szenvedett —, aki Ibsenre haragudott, ha ivott. Ital nélkül, gunnyadt elmével a magyar átkot emlegette, siratta, de ha ivott, csak azt érezte, hogy különb, mint Ibsen. Meglopottnak, megraboltnak érezte magát, ha az északi, az új Shakespeare mert valamit írni. És én nem tudom, mert olyan sűrű fátylas, huncut, ördöngös az élet a maga millió-egy rébuszával, nem volt-e vajon igaza. Néha a bizonyosnál jobban érzem, hogy Shakespeare ellopta egy nyomorult ír csavargó ideáit, Heine, az igazi, ki se került a gettóból s Ibsen-authentikosz mint gyógyszerári laboráns halt meg. Talán a magyar mámornak igaza van, talán a magyar mámornak van igaza: mi istenek vagyunk, de mezetlen koldusoknak muszáj látszanunk.

Nietzscheről azt sütötte ki egy francia orvos, hogy memóriája fogytán, paralízise nőttén lett egyre szédítő mélységek fölött

járóbb és újszerűbb a nyelve. Ugyanez az orvos sok elődjével és sok epigonjával egyetemben minden új elme-produkciót illetően módon bíralt. Eszerint Flaubert, mikor már emlékezni se tudott, s nem merete magát ellenőriztetni korok és történelmek ismerőivel, megírta a Bovaryt. Nietzsche sok mindent a maga kamerárius nevén nevezett volna meg, de nem jutott eszébe a szükséges köznapis szó. A poétában se képesség a nagy távolhelyek játszi áthidalása, az új ige, a bátor szökellés, az ismeretlen ihletek átkölcsönzése, hanem muszájos koldusság. Nemcsak az alkohol fogyaszthat minden déjeuner-nél vagy diner-nél memóriát, de az alkohol is nagy étvággal ezt cselekszi. [!] S az alkoholos zseni vagy zseniféle — e teória értelmében — kénytelen újat mondani akkor is, amikor talán nem akar. Elvész hatalma a szótár-szavak fölött, patológikus kényszer, parancs olyan logikai bukfencekre bírják, hogy önmaga elszédül, ha leírta, ha olvassa, hogy milyen újat és igazat írt le. Nem állítom most se, s nem ezt a fönti bölcseskedést akarom tódítani, hogy Püthagorász is alkoholista volt s utána, mindenki, aki meglepőt mondott. Már magyarázni próbáltam, hogy az alkohol sokszor és sokaknál nem alkohol, sőt nem is direkt, az egyént inficiáló mérég. De magyarul ez mégiscsak leginkább alkohol, s egy tipikus, harcias magyar agyvelő, halála előtt valamivel bevallotta: mikor írni akar, nem tudja még, hogy miről fog írni, s kiürített konyakos poharakon keresztül tud csak önmagába nézni. Ma is bámulok egy teljességgel plebejus idegrendszerrel, egy néhai magyar költőt, híres ex-újságíró s nagy alkoholistát, aki olcsó hazafiasságú, nyilván muszájból frott verseibe olyan szavakat ékelt, amelyek fölférnének a Faust harmadik részébe is, ha Goethe véletlenül megírja.

S azok, akikkel élek, jobban mondva, akiknek az élete elől ki nem térhetek, s akiket szinte annyira magyaroknak tartok, mint magamat, megint engem igazolnak. Az, aki Szegeden, sőt Szögében, ugyanazt csinálja a tanya-nyelvvel s tanya-gondolattal, mint a várossal és rafinálttal a legvárosibb, legrafináltabb és legbetegebb író-zseni, ő is az én emberem és tanúm. Az én emberem és tanúm az a Budapesten élő és író, rokkant, de a trombitára mindig fölhorkanó paripára emlékeztető valaki, aki nekem, neked, neki s mindenkinek beleharsogja a fülébe, ha már nagyon-nagyon részeg: én vagyok a legnagyobb magyar író. S egy Jókai tudna örülni talán legjobban annak, hogy van egy gyanús fajtából sarjadt barátom is, aki magyaros, lázas, színes, jelzős elbámulásait alighanem a fölthajtott borospohár fenekének szivárványozásából cseni el. Szeretném neveiken nevezni őket, de mikor olyan gyáva vagyok, hogy Jókait is csak így merem aposztrofálni. Holott

láttam, együtt ebédeltünk egyszer, pezsgős ebéden, igaz, hogy már Grósz Bella idejében, amikor a mi fejedelmünk sűrűn csókolta meg pezsgő közben is a belső zsebből ki-kirántott konyakos üveget. Szeretnék aggodalom nélkül idézni egy új magyar poétából is, akiben az én igazságom hevesebben és bátrabban dolgozott. Ezt talán meg is teszem: „kik rátermettek messiási sorsra, belefűltak mámorba, alkoholba”, — ami legalábbis jellemző. Mert magyar poéta mondta, s úgy mondta, hogy elég sokan az emlékező tehetségükbe vájták és vészték. Valószínű igazság: egy össze-vissza, de egységes átkú fajta vagy fajta-keverék, mely egyéenként és tömegben is csak csinált mámorral éri vagy véli elérhetni önmagát. Vagy legyünk hízelgőbbek magunkhoz: egy géniusz, mely csak akkor ismer magára, ha részeg, s mely megjárja, mert körülülük olyan fajták, melyeknél a részegség könnyen és ital nélkül jön.

VI.

Persze nem mindenki iszik, ismerek a falumban bornemissza parasztot, azután meg Rákosi Jenő sem iszik, Bródy Sándor sem iszik, Lánczy Leó sem, Wekerle Sándor sem. De sem a típus, sem a jellemzően kivételes nem ő bennük és általuk hordozódik. Különösen összezaggyvált társadalom vagyunk, egy társadalom, mely nem is társadalom, de magyar volna, ha volna. Mennyire lehetetlen, botor és lelketlen azonban ez a kitalálás, magammal bizonyítom. Vajmi sokszor én, Tas Péter, az ő egyetlen magyarságára hiú és büszke, kételkedem: talán én nem vagyok magyar. Talán elaludtak a szüleim, s én is aludtam, holott aludni már veronállal se tudok. Talán az ifjú, pesti újságírók a magyarok, ezek a szerencsés kópék, akiket sohase úz, kínoz látás és gondolkodás. Ezek a derék, irigylendő fiúk, akik olvasnak Erzsébetvárosról, s mivel ők csak Erzsébetfalvát ismerik, tréfás dalban megírják az újságjukban: „Erzsébetváros itt vagyon Budapest közelében” A rím reá „éppen”, „égen”, „egészen”, „légyen”, „régen”, „lében”, nagyon sok a rím, óh, nagyon sok. S akik mindenre tudnak rímet, azok már boldog emberek és magyarok, s azoknak nem fáj a magyar Pimodán. Tudja isten s a józanabb eszem, nekem se fáj ez, ha bármennyire illetett és érdekelt is vagyok. Úgy kell annak, aki rosszul és rosszra született, s aki ideál-rontónak is különb ideál-építő a hivatásosaknál. Szabó Miska jut az eszembe, aki afféle gazda volt az apámnál, jó ember volt, de szerette az italt. Egy özvegyasszonnyal váltott jegyet, s a nagy alkalomra elmentünk mi is. Az apám, az anyám és én, a nyolcéves fiú, nyavalyás már

akkor is. Szabó Miska az úrfit, becses magamat, bevitt a kisebbik szobába, s itatott. Apám, anyám csak akkor kaptak észhez, amikor az én kis nyolc éves gyermek-fizikumom tiltakozni kezdett. Szerencsére, az engem berúgató Szabó Miska, a vőlegény is, tökrészeg volt, s így igazat is mondhatott: „Ne tessék én reám haragudni, se a Péter úrfira, jaj annak a magyar embernek, aki nem tud inni, meg kell ezt tanulni”

Oh, a Szabó Miska igazsága, milyen igazság ez, mennyire látom naponként és estenként. Mellettem ült sokáig egy ember, aki maga az Ártás és Téboly volt. S ez az ember terhelten, titkos mérgektől mérgezetten csak éppen az alkoholhoz nem mert nyúl-
ni. Ártás és Téboly volt ő, de belsőleg magyar, s negyvenéves korában inni kezdett. Lehet, hogy azóta el is pusztult, mivel elpusztul mindenki, aki utamba akad. Úgy jöttem az én utamon, hogy minden cimboráim kidőltek mellőlem, fegyházba, tébolydába, sírba. Ő is, a negyvenéves, a bolond és zseniális végül az én poharam szomszédjáért nyúlt. Szabó Miskának akart igazat adni tudta nélkül, Szabó Miskának akart igazat adni, akinek úgyis igaza van.

VII.

Asszony-lélek vagyok, âme féminine, ma is, amikor nem futkosok többé hisztériás sírással Budapest, Párizs és Róma háromszögében. Már sok mindennel tisztában vagyok, sok minden nem kell, ami valamikor borzasztóan kellett, s ezer oktan rohamom van ma is még naponként. Elkezd fájni egy régi, hiú fájdalom s úgy fáj, hogy majd megbolondulok, rágondolok egy régi gondolatra, s szeretnék karddal összeaprítani néhány embert. A Tasok vitézlő vére ez, huncutul effeminálódva, falusi vér és lélek, de női lélek, úri lélek, gyáva lélek, barbár lélek. A többi csak cafrang rajtam, a többi: a civilizáció, a nehezemre eső férfiaskodás, a Nietzsche koncepciójára rálicitáló én-kultusz. Ez mind: úri és barbár, ami együtt női és természetesen negációja a mai kultúrának, mely férfias, sőt nő-férfiasító, demokrata és szociális, mindenek fölött pedig mesterséges.

Amikor író vagy mi az ördög lett belőlem, találkoznom és barátkoznom kellett volna egy valahonnani, goromba Sainte-Beuve-vel. Ez nyilván észrevette volna (honny soít, qui Wilde-ra gondol), hogy alapjában, belül, igazán, én asszony vagyok. S így szólott volna hozzám: Madame, így nem lehet írói pályára lépni, tessék előbb eldobni a fiatalságát s asszonyos hiúságát. Mert ott kezdődött az én tragédiám, hogy fiatal és asszonyosan hiú vagyok,

amióta eszmélek. Hiába koptam, kopaszodtam, podagrásodtam s leptek el a nyavalyák, mindig Chaulnes hercegnőként éreztem: egy hercegnő, egy Tas Péter, a plebs számára sohse lehet idősebb harminc esztendősnél. S így gyűlöltettem meg magamat az emberekkel, akik fontos személyek, de akiket én sohse tartottam elég embereknek, holott ha megkoszorúztak, jólesett. Így voltam kénytelen, mikor már a sírögörcsök közelről fenyegettek, hogy férfiasságom látszatát megőrizzem, alkoholba menekülni, honnan, amíg fiatalsággal bírtam, mindig mint részeg győző kerültem ki.

Stuart Máriának, vagy Stuart Máriának is, volt végzetes afférja amiatt, hogy elsőnek akart belépni a templomba sok asszony közül? Nekem evvel az elsőséggel volt valamikor nagyon sok asszonyos bajom: templomba, iskolába, hírnévbe, női szűzességbe elsőnek akartam bejutni. Az Erinnysek úgy büntettek ezért, hogy ott se lehettem első, ahol rajtam kívül még keresnivaló, sőt áhítnivaló joga sem volt másnak. Diákkoromban meg akartam verni a tornatanáromat, mert hármast, elégségest rondított bele a mindenből-jeles bizonyítványomba. Attól kellett félnem, hogy ez engem második helyre juttat, valaki mögé, aki a tornából is jeles klasszifikációt kapott. Ezúttal s talán ezúttal először és utoljára nem vitatták el tőlem asszonylelkem örök, beteg, vágyvagyott örömét, az elsőséget. Azóta mintha minden összebeszéltné volna ellenem, hogy megköstöltassa az utolsónál utolsóbb sorsot: a második vagy harmadik hely sorsát. Ördög és pokol, de főképpen kedves kortársaim összefogtak a fiatalságom és a hiúságom ellen. Hiszen jól dolgoztak: távoztam minden helyről, elsőről, másodikról és harmadikról, messze élek, nem is élek. De ama halottak közül való halott vagyok, akivel számolniuk kellett az élőknek, mert nem a kenyerüket veszem el. A nyugalmukat veszélyeztettem, a hitüket s ezenfölül a cinizmusukat, és amikor az ő fajtájukból való újak és éhesek jönnek, ez ifjú Sámsonok kezében én leszek a számár-állkapocs.

VIII.

A Művészetről egykoron bizony nekem is megvolt a magam biztos, közönséges, jól belovagolt vesszőparipája. Számot vetettem szépen, hogy ki vagyok, honnan jövök, mennyi az erőm, mik izgatnak legjobban, meddig mehetek és merre van tőlem a Művészet. Az én race-om a kirgiz szomszédságból nem igen hozhatott magával előtte járó lángoszlopokat, lelkébe ivódott szomjúságokat avagy ígézeteket. Egyéni balsors, kissé a legendának is apokrif Hunor és Magor-legendára emlékeztető, hogy nekivágtam az ingo-

ványnak a daloló és táncoló szűzekért. Mégis azt hittem, sokáig, hogy a Művészet Athénhoz egészen közel van, de Spártától éppen olyan messze, mint Rómától, Karthagótól vagy Jeruzsálemtől. Csalódtam: Athén és a Művészet Spártától vannak legtávolabb, s Cincinnatustól Ovidiusig egy lépés az út. S az új, gazdasági, modern életben még közelebb van Athénhez egy jószerű, örmény vitorlás, s hasonlóképpen közel vannak a jeruzsálemi pénzváltók is. Őszvérekkkel járnak a kalmárok, lelkileg még ma is, s őszvérekkkel könnyebb az Olümposzra fölkapaszkodni, mint erdélyi, köpcös, mokány lovakkal. Ezek olcsó panaszoknak látszanak, néhai Tolnai Lajoshoz se illett karakánságoknak, de az őszinteség nem tehet arról, hogy ő útszéli. És sok szabad annak, aki megjárta az ő hitével, aki félreállott a törekvők útjából s akinek bár még el se érte negyvenedik életévét, már memoárokat kell írnia.

Kutatok fájdalomaim fekete ládájában, mi is volt a legfájóbb az én fájdalomaim között, melyek bőven voltak és sohse voltak író-fájdalmak, de amolyan igaziak? Az Asszony nagyon kellett, mindig kellett, meghalni könnyebben és hamarabb tudtam volna az Asszonyért, mint a Művészetért. De az Asszony aránylag, így-úgy, valahogyan mindig kegyesebb volt hozzám a Másiknál s az ember-bozótoknál, melyeket át kellett volna gázolnom, hogy a Másikhoz jussak, a Művészethez. Az Asszony gonoszságáért egyenesen és csak a halált állapítottam meg mindig, mint medikámentumot. A Másik sohse volt olyan nagylelkű, hogy a halálra mutatott volna: életet és dacot parancsolt, ezekhez pedig mámor, alkohol kellett. Csak ne került volna napi parancsnak közénk, közém és a Művészet közé, a Pénz. Amivel jöttem, azt megcsináltam volna, akinek nem tetszettem, leköttem volna, s ma nem volnék önvádaskodó, síró és nyugtalan halott. De szörnyűségesen érzem a különbséget, hogy ital-példával éljek, a Goulet, Moët és Chandonne és a magyar pezsgők között. Szeretek sok fehérműt fogyasztani, a bőrömet finomítani, szeretem a jó szappant s a jóféle illatszereket. Szeretek olyan Krózus lenni, mint Morgan, a puha, keleti finom, szememmel játszó, sokszínű, süppedő és originális szőnyeg is nagy gyöngém. A yachtról, mely enyém, s nem lesz az enyém soha, s nem ócska vitorlás, mint a Herczeg Ferencé, már verseket írtam. Ördögbe is, ne nézzen engem senki bambának, tudtam én azt, hogy ezt a sok vágyat, akaratot nem fogom teljesíthetni magyar versekből, sőt semmilyen versekből se. De vigasztalásul, narkózisul, csak éppen annyit akartam és akarhattam, hogy legyek az, ami lehetek. Ne áttaljon például engem tudomásul venni Herodes Magyarországon, mint ahogy Judeában élt őse is észrevette a kisedet, aki bajt hozott. No,

ezt el is értem. Herodes, az új Herodes, nem öletett le sok száz kisdedet: egyenesen reámhibázott. Én vártam, hogy valaki segítségemre fog sietni, végre sem maga az ügy, sem a halál nem egy emberé, de hiába vártam, úgy buktam el, hogy egy-két passzív szamaritánuson kívül még észre se vette senki. Ellenben arról gerezdesen rakottan szólt a beszéd, hogy Tas Péter korcsmázik, Tas Péter hisztériás, ami igaz. Hogy Tas Péter gonosz, harapó szájára veszi az ő társait, s rosszat mond mindenkikről. Honnan jusson eszébe Budapesten valakinek, hogy vannak nemes, érzéseikben túlon túl becsületes emberek is, szokatlanok Budapesten? Nem a heraldika által nemesek, de ezer hibájuk, fájdalmuk, pompájuk és emberségük által.

IX.

Bezzeg faltörő kosnak akkoriban, elején az én történetemnek, jó voltam, sőt nagyon jó voltam. E csak kulturátlanságában egységes, magyarul betyár, zsidóul frech, még nemes fölbuzdulásaiban is hazug Budapesten. Vad-bús, egyelőre ártalmatlan, a magyarság és a jó véletlenségű vallás passe-partout-jával fölszerelt, kemény fej. Neki is mentem minden falnak, a szittyának és betűnélkülinek elsősorban, mert ehhez első jussom volt, de a héber betűsnek is, ha muszáj volt. Egy-két rést törtem, úgy emlékszem, egy-két babonát szétrúgtam, egy-két embert meghódítottam, talán. A csoda csak két napig csoda, az emberek fölocsúdtak, s a halottakat eltakarították velem együtt. Az én fejem kissé összetört, de a szemem ép maradt s láttam, mint ugrálnak be a réseken, azok, akik engem a legharagosabban ugrattak. Ez is fátum: olyan embernek születni, aki másoknak egyengeti az útját harminc éven felül és mindenütt, a leendőknak is. De ennél a fátumnál jobban fáj, hogy véres fejemet és szívemet senki se látja, most se látja. Amikor, abban az időben, melyben ezek történtek, egy kis enyhülést s barátokat akartam az alkoholon kívül, bolondokat vagy igazán fantasztákat kellett társaimul kikeresnem. Akiknek a dolgok külső rendje szerint testvérekként kellett volna állniok mellettem, elmentek a vásárra, már előre örültek a bekövetkezendőknak, amikor nem szükséges az én személyemmel, mint aktuálissal foglalkozniok. Valószínű, hogy asszonylelkem beleránt, kényszerít sok igazságtalanságba is, de a haragom igazságos. S nevetek előre azon az engem vigasztalni akaró bölcsen, aki kül- és belföldi példákkal akar meggyőzni arról, hogy ez mindig így volt. Nekem sem Akiba, se más, hitelesebb bölcs nem

imponál: a hivatásos bölcs tanároknak dolgozik, az egyéniség viszont a saját maga filozófusa. Joga van mindenkinek, akinek képessége van hozzá, saját hibáit megbocsátani, s reklamálni az emberektől azt, ami hite szerint reklamálandó.

X.

Az Este bemázolta már lelkemet a búcsúzó novemberi Nap leírhatatlan, gyászos, szép színeivel: meghalok vagy legalábbis szeretnék meghalni. Nem úgy, hogy jöjjön a halál akkor, amikor én tudom, ehhez kissé rosszak az idegeim. De lepjem meg bármikor, s két nap múlva egy falusi temetőben olvashassa bárki akár helyesírási hibákkal a fekete fejfán: „It nyukszik Tas Péter” Egy piros kancsó áll előttem: már csak a fenekén ül két-három kis pohárnyi bor. Ez a kancsó nem is ígért többet vagy mást: bort ígért addig, míg a fenekét érem. De az étellel, az istenét neki, kissé másképpen szerződünk, akkor, amikor ifjú könnyelműséggel kötöttem az alkukat, s adtam a foglalókat. Jó, én, ha időm, erőm és szeszélyem van rá, megkeresem a magyar törvényszerűséget magamnak, s megépítem a magyar Pimodánt. De énutánam jöhetnek még jobbhiszemű, még ártatlanabb, s magukon segíteni sehogy se tudó legények. Itt, e földön, hol élünk s halnunk kell, minden csak rosszabbul lesz, mint ma van. Szóval még csak ezután lesz igazán jó dolguk azoknak, akik másolatoknak születnek, de olyan éhes másolatoknak, akik meg tudnak enni, ha éhesek, tíz eredetit.

Athé, vagy hogy is nevezi Julius Caesarban a romlás istennőjét Shakespeare, nekünk engedte seregét. A föltorlódott, ókori, tatár vadság s a huszadik század stílustalan, szmokingos szalonzsiványsága készülnek alaposan megölni azt, ami szép magyarság és intellektualitás óhajtana lenni. Jó is volt ez elől félrehúzódni, s nagy — hogy így mondjam — típus-fájdalmak helyett csak önnönmagamért fájni és szenvedni. Milyen szent és nagy dolog a fájdalom szegélyezve régi haragok és dühök lilaszínű-barna, terhes glóriájával. Megint csak Baudelaire tanácsa kell a boros kancsó mellé: ok és mentség a sírásra és elpusztulásra.

Elég öreg és elég anti-poéta, sőt moralista vagyok ma már ahhoz, hogy megkönnyítsen engem a másokért sírt sírás. Siratom magamat természetesen mindennek előtt, mert farizeus az, aki a magánál mást különbnek, becsesebbnek és szánnivalóbbnak tart. De siratok azután mindenkit, akinek érzései parancsolók, abszolúta, hatalmasabbak az embernél, nem kanalizálhatók irodalmi

vagy művészi működésbe, s nem könnyülnek könnyel vagy káromkodással. Siratom azokat, akik nem születtek a maguk hazájában, nagyon messziről jöttek, s ha oda akarnának jutni, ahova stafétáknak küldték valahonnan őket, éppen tíz életet kellene élniök. Siratom a magam s kevés testvéreim magyarságát, mely különösen átok Amerika fölfedeztetése óta, honnan az újkor is számíttatik. Siratom őket, testvéreimet, kik voltak, élnek s eljövendők s kik a Pimodán-hotelbe jutnak. Még több sírással siratom azokat, akiknek még ez sem fog megmaradni, s meghalnak vagy megboldulnak szárazon.

A hit valami olyan portéka, mely minden korszak emberei számára akképpen jut, adódik, mint a kenyér. Volt eset rá, hogy Párizsban is külön számították föl az étkezésnél a kenyeret, s Budapesten két krajcárért kétszer annyit adtak, mint ma. Az okos közgazdászok megmondják a kíváncsinak, hogy micsoda konstellációk az okai ennek. De a hit talán gazdaságilag megmagyarázhatatlanabb a gabonánál és kenyérnél. Nem igaz az, hogy olykor-olykor valahonnan a déli vagy északi sarkról egy-egy pesszimista áramlat indul útnak az emberek lelkeire. De az igaz, hogy hit ma még a proletár, az új szívek birodalmában is talmi. Nincs hit és teljességgel nincs hit itt a Duna—Tisza táján, ahol általában mindig kevés volt. A delejtű-emberekről beszélek, ami nyilvánvaló, az érzékenyekről s az értelmes szomorúakról.

Úgy látom, hogy semmit se mondtam el abból, amit akartam, s két napig tolulna a ceruzám alá az írivaló. De ha most még tovább írnék, halálban is kegyetlen volnék, s a síromból is kikaparnának. Jobb egyelőre magamnak sírni, elbújva, hangtalanul és írástalanul. Befejezem a magyar Pimodánról kelt furcsa írásomat. Dokumentumnak így is dokumentum, és én dokumentumot akartam adni. Hiányosnak akkor is hiányos volna, ha mindent megírnék, ami az én tragédiám mögött rajzik, s amit meg tudnék írni. Egyszer talán, ha a halál igazán és alaposan nem végez velem, valahol folytatom. De ha nem én írom meg a folytatást — óh, a szerencsétlen —, meg fog születni vagy talán már ír és harcol is, aki tovább írja a magyar Pimodánt.

Ny 1908. január 1.--február 16.

Ady Endre

I.

A Chaulnes—Shonts nász

Amerikára, a milliárdosokéra, mostanában igazán rájár a rúd: éppen ma is lakodalom van New York híres ötödik avenüjén. Ezúttal francia mágnás esküszik örök hűséget az amerikai millióknak: egy Chaulnes herceg veszi nőül Shonts Theodora kisasszonyt. Amerikában olyas valami lehet a gazdag hölgyek mágnás-éhsége, mint a krach: ha valahol beáll, terjed, mint a tűz. Igazuk van azoknak a szigorú yankee-knek, akik törvényt akarnak hozni az amerikai nők költséges boldogsága ellen. De Európának is mozognia kellene, legalábbis ott, ahol demokrácia és kultúra uralkodnak. Franciaországban nagyon sokszor az Amerikából kapott hozományból csinálnak feudális, klerikális politikát a mágnás urak. Boni de Castellane, a Gould-leány exférje, egy választásra félmillió frankot költött el. Szóval, az amerikai milliók konzerválják és nyakán tartják a demokrata társadalmaknak a mágnásokat. Magyarországon ugyan nemigen értik ezt az emberek, de ezt a kárt sok ezer millió dollárral se lehet fájdalomdíjazni.

II.

A háború és a nyomdászok

Az ötlet Angliában termett, bizarr, mulatságos, de talán csak egyelőre, egy-kétszáz évig. Egy angol publicista azt az orvosságot találta ki a háborúra, hogy a nyomdászok, a szedők lépjenek sorompóba. A modern háború egy véres, monstre üzleti trükk, mely jobban rá van utalva a nyilvánosságra, mint a színház. Ha tehát a világ összes nyomdászai kijelentik és megtartják, hogy háborús híreket nem szednek ki, megbukik — a háború. Ötletnek csinos, de megvalósítani majd csak akkor lehet, ha beteljesedik az a másik, szintén csinos álom, amikor az államok szerkesztőségi nagykövetségekkel és hírlapírókkal képviseltetik magukat.

III.

A pittsburgi korcsmáros

Egy pittsburgi korcsmárosról hallottam ma megható és gyönyörű történetet. Szilágysági, magyaros oláh ember, aki amerikai leányt vett el, s ma már tökéletes yankee. Jött a nagy krízis, s csak Pittsburgban és környékén sok-sok ezer magyar maradt kenyér nélkül. Ezek a szegény ördögök elmentek egy utolsó itálra korcsmáros földijükhöz. A korcsmáros pedig kiválasztotta az ő falujából s környékéről valókat. Voltak vagy negyvenen-ötvenen, s így szólt hozzájuk, mikor egymás között voltak, a korcsmáros:

— Miért mennétek haza kegyelemből, nyomorúsággal a nyomorba? Hiszen tudjátok, mi vár benneteket otthon, ugye? Itt mégis csak másként van, itt még a nyomorúság sem tart örök időkig. Földiek vagyunk, majdnem rokonok, nálam kaptok enni, inni, amíg munka kerül. A pittsburgi korcsmáros nem gazdag ember, s amit tett, nem spekuláció. Negyven-ötven embert tart étellel, itallal már öt hónap óta, talán bele is pusztul. Bár csak tanulna tőle a magyar állam, s ezt mondaná a kivándorlóknak:

— Ne menjete ki, hiszen künn nincs munka, s én segíteni akarok rajtatok. Addig is, míg munkához juttatlak benneteket, ami nekem, államnak, kutyakötelességem, négy-öt hónapig kaptok enni, ha nincs munkátok.

Azonban a magyar állam egyike a világ legrosszabb vendéglőseinek.

BN 1908. február 18.

Ód.

104. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A lourdes-i titok

Lourdes jubilál, s nem szeretnék a jubileumról magam se elmaradni, habár ajándékomat e lapban már egyszer föltálaltam. A lourdes-i titokról van szó, s arról, hogy ki volt a Bernadette-nek megjelent Szűz. A lourdes-i polgármester s Lourdes környékének minden intelligens lakója ezt éppen olyan jól tudja, mint az a nagyon előkelő francia katolikus ember, akitől én az esetet

hallottam. P. csokoládégyárosnak unatkozó, fiatal, kikapós, szép feleségét zavarta meg randevún az együgyű leányka. S az asszony menyei ötlettel úgy vágta ki magát, hogy mint Szűz Mária kápráztatta el a leányt. Az asszony neve különben franciából magyarra fordítva — szalmazsákot jelent, tessék visszafordítani franciára. Azóta Lourdes világhírű, a város nagyszerűen él az emberek ostobaságából, sőt a csokoládégyár is egyszerre pompás vállalat lett. Amikor a francia kormány be akarta tiltani a szerelem e szentté vált barlangjához a zarándoklást, az egész város és az egész vidék lázadott. A polgármester is, aki saját vallomása szerint ateista, sőt az ateisták lázadoztak legjobban. Talán igazuk is volt, Lourdes és környéke a búcsújárdóhely nélkül rettenetesen szegény volna. Azután pedig, ha minden intézményt eltörölnének, amelynek bázisa az emberek ostobasága, vajon mi maradna a mi mai egész kultúránkból?

II.

Képviselő urak figyelmébe

Amikor az általános választói jog még akkor is veszedelmes lehet, ha nem lesz általános, s akkor is jöhet, ha hason csúsznak a Burg előtt, jó lesz a magyar képviselő uraknak egy kis külföldi politikai kátét tanulniok. Figyelmükbe ajánljuk például, mint új eseményt és új követni való példát egy Chéron nevű francia képviselő úr trükkjét. A képviselő úr nagyon fél a jövő választástól, s leszalad a kerületébe, Caenba, amikor csak teheti. Amikor utoljára lenn járt s tartott tengernyi beszámoló beszédet, nagyszerű ötlete támadt. A caeni színházban külön beszámolót hirdetett, s tartott a kerület hölgyeinek. Kétezer hölgy szorongott a színházban s egyetlen férfiú, az is a színpadon, a képviselő Chéron úr. Nem lehet tudni, miket beszélt, mert a nők ezúttal, kivételesen titoktartók, s nem akarják elárulni Chéron urat. De az bizonyos, ezt már igenis hangoztatják a caeni s környéki hölgyek: merjen csak föllépni akárki is Chéron úr ellen.

III.

Hallgassanak a püspökök

Franciaország püspökei nem olyan boldogok, mint a magyarok, akiknek a Vatikán még a keserűvíz beszédéhez is áldást küld. Hiszen aránylag jól viselték magukat az Egyház és Állam

nagy harcában, történelmi válságkorában. Mégis, mégis a Vatikánnak az a gyanúja, hogy a francia püspökök nagy része inkább francia, mint pápista. A francia püspökök szerettek volna mostanában ismét összegyűlni s beszélgetni, vitatkozni az Egyház nehéz helyzetéről. Természetesen bejelentették tervüket a pápának, aki hamar megírta a választ. A válasz az, hogy a pápa nem szereti, ha a francia püspökök eszmét cserélnek, üljenek csak nyugodtan, s várják, hogy Róma mikor-mikor miket üzen. Eszmét azonban ne cseréljenek, sőt óva óvakodjanak attól, hogy gondolataik támadjanak.

BN 1908. február 22.

Ód.

105. A FALÁS RENDJE

Egy régi ember, aki ma is hűledezik azon, hogy Tisza Kálmánnak meg kellett halnia, politikáról beszélgetett. Mikor már nagyon haragos és bús lett a saját szavától, elhallgatott egy kicsit, s azután dűnnyögve így fejezte be:

— Még most is azt hiszem, hogy ez az egész új rend egy farsangi tréfa. A király, hála istennek, még jókedvű ember, s azt akarta, hogy mulasson már egyszer az ő kedvelt Magyarországa is. Ezért csinálta s csinálja ezt a sok tréfás kinevezést és kitüntetést. De egyszer csak, talán holnap, megszólal: no, ez csak tréfa volt ám, legyen vége.

Valaki, aki mulatott az öreg úr keserű ötletén ezeket mondta rá:

— Téved bátyám, ez az új rend nagyon komoly rend, a világ legrégebbi rendje: ez a falás rendje. Van egy úri Magyarország, amelyet el kell tartani. Muszáj, mert dolgozni úgyse tud s ha nem tartjuk el, csak nagyobb baj lesz. Harminc esztendőnél tovább csak egy része falhatott, a másik rész mérsékelten vagy sehogy. Ez a másik rész közben szaporodott mindenképpen, s falni akart mindenképpen. A világ rendje szerint nekik kellett következniök, s most ők falnak.

S egy harmadik, aki nem szólott bele a diskurzusba, még kipótolta végül ennyivel:

— Minden országban, valamirevalóban, a mienknél nagyobbban, sokallják a képviselők számát. Nálunk az a terv, hogy fölemelik derekasán a számot, mint ahogy minden téren szaporítják az állásokat. Pedig tudjuk, hogy Magyarországon eddig is csak az eltartandók érdekében kreálódtak az állások. A jelen úri Magyarországa aggodalmasan gondoskodik a jövő Magyar-

országról. Meg azután a mai falók többen vannak, mint a tegnapiak, nekik több kell.

És az egész társaság szinte megbékülten hallgatott. Nincs ma Magyarországon abnormális állapot, de természetes rend: a falás rendje.

BN 1908. február 27.

A.

106. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Nincsenek már royalisták

Szegény Carlos királyról tíz év múlva talán még a portugál iskolás gyermekek se fognak sokat tudni. Íme, a francia royalista lapok könnyeket hullatnak, hogy XVI. Lajos halálának évfordulóján egyre kevesebb ember gyászol. Évtizedeken át a híres Saint-Germain-L'Auxerrois-kápolna alig tudta e napon befogadni a gyászoló fekete arisztokráciát. A „tiszta” arisztokráciát, ahogy magát nevezi a régi Bourbon-nemesség. S néhány év óta egy-két mágnás jelenik meg a gyászmisén, ezek is inkább csak szokásból. Nincsenek ma már royalisták — csak az eleven királyok számára.

II.

Nem nemes testőrtiszt

Poroszországban csoda történt, kineveztek testőrtisztté valakit, aki nem nemes. Ez Poroszországban valami olyan nagy dolog, mintha nálunk kamarásnak neveznék azt, aki legföljebb csak udvari tanácsos lehet. Úgy látszik, hogy demokráciában már Poroszország is megelőzte Magyarországot. Ám az is lehetséges, hogy ennek a kinevezésnek nem demokrata oka van. Berlinben az udvar körül, a testőrtiszt urak között is egy idő óta egy nagy félreértés lett úrrá. Előkelő urak, testőrtisztek is, azt kezdték hinni, hogy udvari uraknak szeretniök is másképpen kell, mint másoknak. Most Vilmos császár valószínűleg azért fog néhányat bevinni közéjük a nem egészen degenerált polgári osztályokból, hogy ezek az uraknak — példát adjanak.

III.

Aki sokszor hal meg

Alig van még élő ember, akinek annyiszor kelt halálhíre, mint Bécs kedves Luegerének. Nem hiában, hogy sokan félték és sokan utálják ezt a hírhedt embert. Az utolsó halálhírt már majdnem mindenki elhitte. Luegerért nyilvánosan, egy bécsi bálban egy asztmás főherceg ürített poharat. Az asztma egy kicsit a halál kutyájaként ismeretes, s az emberek azt hitték, hogy ez a köszöntő rosszat jelent. S íme Lueger ezt is kibírta, annyi halál után most se halt meg, könnyű annak ilyen sokszor halni meg, aki olyan ügyesen tudta a maga életét kormányozni.

BN 1908. február 29.

Ód.

107. TINTASZAGÚ SZERELEM

Neuillyben, az alig-pogány Párizs tőszomszédságában, szép, úri parkban, Nyárelő idején, egy-két-három év óta furcsa garden-partyt tart egy sereg nő. Fialtal vagy legalább is olyan dámák egytől-egyig, akik fiatalságot és örületet tudnának nyújtani alkalmas és érdemes férfiakkal. Bolondulnak a versért, mindenféle szépírástért, képerért, muzsikáért, faragásért, nemes ékszerért, ha a másé is, ruháért, épületért. Ezenfölül a rózsás Naplementéért, a virágokért, a tengerért, a viharért, a csókért, a szép szomorúságért, a percek váratlan, misztikus hangulataiért. El se tudnám sorolni mindazt a szépséget, amire ezek az amazonságra kárhozott nők kaphatók, s amit meg tudnának férfiakkal osztani. De azt állítják, szegények, hogy nincs kivel és nincs kiért, a régi típusú művészím meghalt, s a nemesebb hajtású hölgyek ennél fogva magukramaradnak. Nyári ünnepükön tehát görög ruhákba öltöznek e nők, énekelnek, verseket szavalnak, szeretik egymást, s Szaffóra emlékeznek. Szaffóra, aki pedig ugyanott élt s halt meg, ahol tengernyi idő múlva Lafcadio Hearn, tehát egy igazi férfiú s igazi művész született. Ezek a dámák Neuillyben a mai férfi-művész ellen tüntetnek haragosan, virágosan, félmeztelenül, egymásra borultan, s mondjuk meg előre: asszonyos igazságtalansággal. Ők azt panaszozzák s akarnák elhíttetni, hogy a legendás, nagy szerelmek elmúlásáért a férfiú a felelős, mint buja, csélcsap, állhatatlan állat. Egyikük-másikuk még világosabban beszél: a férfi-művész gyalázatosan elfelejti, hogy a szerelem és a művé-

szet milyen teljesen egyek. Egy sejt ez a kettő, mely kettéválik az ő sajátos termékenyülésük, oszlásuk idején, de azután talán minden eddigi természettudomány ellenére, mégis mindig, csak mindig egymást keresi. Az új művész azonban — Neuilly szerint és sok mai tiszteletreméltó, de megtévedt nőtény szerint — úgy kezeli a szerelemvágyat, mint a fejfájást. Nem nézi, milyen utca-sarkon van a patika, ahol megveszi antipirinjét, aszpirinjét, sőt nuvaszpirinjét, a fő, hogy túllegyen a fejfájáson. A kiváló nő pedig, a szegény-szegény Überweib, legjobb esetben is csak úgy jár, mint a nagy Eleonóra D'Annunzióval. Legjobb esetben elárulják őket a világnak versben, képből, színdarabban, regényben, de otthagyni mégis csak otthagyják őket. Mindig ők, a nők, adnak többet, s mindig őket csalják meg, mert ők, a liliumok, csak egyet tudnak szeretni. A férfi-művészek érdemtelenek lettek a kiváló nők szerelmére, tehát ők, az asszonyok desperáltak, fölhasználják a művészetet a szerelem pótlására, s vigasztalják egymást, szívesen, pláne, ha hajlandóságuk is biztatja őket.

Eddig a vád, s a tényállás, mely, hogy ne keresgéljek sokáig, nekem az okvetlenül szerencsétlen H. Becque-et juttatja mindjárt az eszembe. Egy írása után valamely egzaltált arisztokrata hölgy szaladt, rohant elegáns fogatjával olyan barátnőjéhez, aki hallomásból tudta, hol lakik Becque. A forró nő megáll a jelzett ház előtt, s érdeklődik a concierge-nél: Becque a harmadik vagy pláne negyedik emeleten lakik. A szép, szerelmes asszony elfintorítja az arcát, lift persze nincs, megfordul; visszaül a kocsijába. És Becque, akit sok mindenért tudott volna feledtetni egy szép, parfümös, előkelő liaison, mindezt csak két év múlva tudja meg. De azután eszembe jut nekem sok régiebb, egykorú s újabb szerelmi tragikomédia is, ahol szintén nem a nők húzták a rövidebbet. Ezek az írókra és művészekre pályázó nők megértetik az emberrel Goethétől Heinéig, előttük, közben és utánuk azokat a művészeket, akik végül csak azt keresték, ami minden nőben így-úgy megtalálható. Most olvastam egy Sainte-Beuve-höz írott levelet, sőt nem is egyet, de többet, hanem ezúttal egy kéztől írottakat. Olasz nő az írójuk, aki fiatalabb korában Chateaubriand-t boldogította, sőt valószínűleg alaposabban, mint Sainte-Beuve-öt, aki ebbe a nőbe elkésve beleesett. Az egyik fiáról ír ez az asszony, akit a Sainte-Beuve fiának szeretne tudni, holott nem az és — mégis az. „Maguk férfiak, moralista természetűek, olyan keveset sejtenek és tudnak rólunk s a mi titkainkról.” Effélét ír az asszony, s arra céloz, hogy ez a fiú mégis csak a Sainte-Beuve fia, mert a fiú életének legfontosabb momentumában — Sainte-Beuve-öt képzelte el magának az asszony. S ők, az efféle asszonyok ezt s az ef-

félét komolyan hiszik, pláne ha kissé öregedők is már, s minden móddal, ürüggyel hozzá akarják valakihez magukat fűzni. Ojjé, én így akár megesküszöm arra is, hogy George Sand se csalta meg Musset-t sem Veneziában, sem másutt. Igaz, hogy csalásról voltaképpen a nemi, szerelmi életben csak a hamis odaadásakor lehetne szó, de ez sem egészen igaz. E különleges bánásra, elbírálásra, sőt sokszor különleges csókra váró nők kötelesek számolni a művész speciális természetrajzával. Addig maradjanak csak az ilyen férfiúval, amíg mindazt adhatják, ami ennek örület, illúzió, minden, bogár, sine-qua-non.

Éppen a George Sand esete épületesen jellemző az egész, különben meglehetősen ingoványos, mert csaknem minden egyén-nél külön megfejtést váró problémában. George Sand lelki élményeket, témákat s regényfolytató anyagot nyomott ki szegény Musset véres szívseiből. Ezeknek a nőknek kell a művész emberalatti vagy emberfölötti — mindegy — nagyérzése, fájdalomakrobatikája, nyögő megsemmisülése. Közben azonban az ő tehé-étvágyuk egészen normálisan, sőt sokszor abnormálisan legel a legközönségesebb férfiak réjtjén. Elvégeztetik a szerelem fiziológiai, sőt technikai csúnyább, de nekik okvetlenül elsősorban fontos és nélkülözhetetlen felét — fenét felét, kilenc-tized részét —, valami lenézett, de ez alkalmakra megbecsült férfiúval. Erre nyomban fölébred bennük a szépség papnője, az élet átfogója, nagy végletek keresője, s a — művész után való vágy. Én bizony bizonyos vagyok abban is, hogy Sainte-Beuve éppen olyan ártatlan volt Victor Hugo apailag irodalmian vitatott leányánál, mint az olasz asszony fiánál, amint valószínű, hogy Hugo is ártatlan volt.

Ha írókról van szó, elfogadom a jó szót, amelyet a George Sand — Musset-szerelem juttatott valakinek szerencsésen az eszébe: a tintaszagú szerelem. De nemcsak olyan couple-kra értem, akik mindketten művészek vagy írók, tehát bolondos emberek, emóciókat keresők. Minden olyan szerelemre, ahol a nő jelentkezik a művésznél, mint megértő, mint a művész életének betöltője, vagy kiengesztelője. Öröögöt is értenek ők ehhez, s nem is tehetnek róla: ők azok, akik a parthenogenezis teóriája szerint még akkor is asszonyok tudnak lenni, ha majd a férfiakra nem szorulnak rá. A nagy szerelmek elmúlásáért a változott gazdasági és egyén-idegrendszerbeli viszonyokon kívül nem a modern vagy tegnapi művész-férfi a felelős. Nyilván egy kis megsikamlása kell a fejlődésnek, ami nem is tudományellenes — természetesen előre —, és a nő különb lesz, mint ma. Az a nő tudniillik, mely méltó a művészhez, kit ezredévek óta üldöz, föltéve, hogy a férfi-művész

species eközben maga is meg nem változik. A művész, s kár, hogy a Nyugatban is még egyszer le kell írni: művész, többet tud adni a nőnek, aki hozzá jön, mint a görögök Zeusza. Mindent, életet, tehát: fájdalmat, örömet, halált és végtelenséget. Ezt azok a nők is valószínűleg sejtik, akik Neuillyben mostanában férfiellenes tüntető Szaffó-ünnepeket rendeznek. Talán részben azért, ami szép, ha nagyon beteg is, mert egymást óhajtják. Vagy talán azért, ami csúnya, mert: a sok férfievésben elvásott foguknak különleges csemege kell. Egy marad mindebből bizonyos: sok mindent szétbont a kémia, amikor még mindig elválaszthatatlannak kell találnia a szerelmet és a művészetet. Sajnos, a tintaszagú szerelmet is, mert az élet, a sors, a rendeltetés ilyen: hibás és foltos.

Ny 1908. március 1.

Ady Endre

108. NIETZSCHE ÉS ZARATHUSTRÁ

(Fényes Samu Zarathustra-fordítása)

Hegyek körül dagadnak, emelkednek a hullámok, s csak az Isten, akit te megöltnek hittél, Zarathustra, volt kegyes hozzád. Mert különben úgy jártál volna, mint az, akit nagyon gyűlöl-tél, s akiből Messiás lett. Eljött volna a te Pál apostolod is, s ma vallást hirdetének a te nevedben. Milyen jó, hogy él az Isten, aki az alázatosak, eltiportak és együgyűek szegény, jó istene. A csolnak nem száraz már, de kevesen ülnek benne, s hegyed csúcsá-tól még messze van, Zarathustra. Morajlik a mindenség és az embe-ri szív, már alig van valami a Tegnaptól és megzúzott a Ma. Sokasodnak a vitriol-lelkek, s marják, eszik a régi aranyokat és hiteket. Akik vénségben és erényben sínylődnek, földöntődnek Zarathustra szerint már előbb-utóbb. Testvéreim, vigyázzunk arra, mit mondott Zarathustra, s ne engedjük Nietzsche Frigyet földönteni, míg bálvány nem lesz belőle is. Ha ő nem lett volna, talán sokan nem volnánk, de ha volnánk, mi volnánk az eldobott mankók, melyeket még tűzre se vetnének. Ő volt az első nagy alkotó, aki rombolásával megalkotta a mi bátorságunkat. Óh, bár egy hatalmas férfiú akadna közöttünk, aki megtalálná a maga méltó asszonyát is. Óh, csak megteremne, aki Nietzsche után jön, az Igen és Ámen kategórikusa. Aki csak a kisujját nyújtaná be a szívünkbe, s ettől már nevető oroszlanok lennénk.

Testvéreim, csak annak van joga Nietzschét úgy szeretni, aki olyan nehezen találkozott vele, mint én. Már tizenkilenc éves

voltam, s még mindig csak azt éreztem, hogy valakinek az árnyéka vagyok. Bambán futottam valaki után, s a nevét is Öreg Jánostól hallottam először, aki Debrecenben professor philosophiae. Csak annyit mondott róla, hogy Nietzsche bolond volt, s meghalt agylágyulásban. S nekem az elfelejtett der-die-das sem volt akadály, hogy tudatlan árnyékából tudatos árnyéka legyek. Testvéreim, bízzátok szíveteket az éjszakára, ha a szívetek nagy és szomjas, mint a jóféle spongya. Megtelik az harmattal harmattalan éjszakán, és harmattal telik meg, ha moslékos dézsába dobják is. Vigyázzatok, testvéreim: megundorodni nem elég, sem megvetni, sem gyűlölni. De mindegyik több, mint ostobán szeretni, s ha valaki úgy érzi közületek, hogy többet kíván, mint a szeretet, már a Nietzschéé. Mi volt ő, próféta, bölcs, költő, bolond, mi volt ő, testvéreim? Igazakat mondott, avagy megrázóan hazudott, mivel igazság úgy sincs, s hazudni csak megrázóan szabad? Mi volt ő, testvéreim? — eh, szamárság a kérdés, ő az új ember volt, te meg én, s legfőbbképpen egy Ő, aki égi ragyogású, de bizonytalan.

Ő volt a Szellem, az Értelem jó táncosa, aki sírva is csuhajgatott, s rogyásig táncolt. Nekünk már könnyebb mernünk, mert ő éppen úgy megpecsételte a tanítását, mint az, akit gyűlölt. Akit Nietzsche gyűlölt, azt az alázatos Érzés —, őt, Nietzschét pedig a fékezhetetlen Értelem vitte föl a Kálváriára. Óh, testvéreim, nem jó dolog Kezdetnek lenni, akár kegyes zsidók, akár kegyetlen germánok vagy pogányok vagyunk. Ő, az értelem Krisztusa, szerencsés a jövődre nézve azért, mert sokféle értelmű. Akiket mindenki egyformán ért, kerüljétek azt, mert vagy politikus vagy színész. Ő táncolt, a feje tetején is táncolt, s csak annak az agya tud messze fényleni, aki táncolni így is tud. De mégis talán költő volt, akiktől legjobban megcsömörlött, mert a saját fajtája. De nem volt békítő költő, mert ezeket különösen utálta: csak azokat a költőket szerette, akik új költői hasonlatot, tehát új Istent hoztak. Ő önmagát hozta, ez a Nietzsche Frígyes, új költői hasonlattal, új Istennel jött. Szeressétek őt, testvéreim, s ezerszer jobban szeressétek, ha magyarok vagytok.

*

Fényes Samu lefordította magyarra a Nietzsche Zarathust-ráját. Veszik, keresik, talán el is kapkodták már a magyar Nietzsche-könyvet. S ez nagy dolog, mert azt jelenti, hogy a nix-dájcs-emberek között hódít Nietzsche. Úgy kellett történnie, de mégis dicséret annak, aki ezt megérezte. Fényes Samu a nemesebb faj-

tájú hasznos emberek közül való. Talentumán s nagy munkabírásan kívül van egy mindennél több kvalitása: majdnem tudományosan, hatóan s széles rétegek számára kiérzi az időből, mi kell. Kellett magyarul tolmácsolni már Nietzsche legnietzscheibb művét. E példátlan félázsiai társadalomban, amely a mienk, sohasse volt szükségek, furcsaságok és dokumentumok születnek. Ilyen például az, hogy itt nagyobb szerep vár az intellektuálisokra, mint bármely más országban. A kalandoroktól vezetett tömegekkel itt aligha fog egyhamar megbirkózni a szocializmus. A polgári radikalizmus úgyszólván meg se született. A konfesszionális szabadgondolkodás semminél alig erősebb, s a szabadkőművesség leleplezett mumus. Talán csak Olaszországban van egy csöppet hasonló helyzet. Ott is az intellektuálisokra, franciásan intellectuelekre vár az a feladat, melyet sokkal alacsonyabb fejlődésű társadalmi típusoknak illett volna megoldaniok. Mellékesen szólva, ezek a minden országok intellectueljei olyan nagy szerepű valakik, mint egykor a humanisták voltak. Egy szerencséje van Magyarországnak, hogy amikor Spanyolorzággá készül lenni a betelepített klerikalizmussal, már itt van egy harcias intellektuális tábor. Ezt a tábort, ennek jó részét, erősíti meg a Fényes Samu fordítása. Nietzsche-ről lévén szó, talán mindenki sejti, hogy a Fényes Samu fordítása sem az igazi Nietzsche. Ő lefordíthatatlan, kiszakíthatatlan abból a nyelvből, melynek zengése adta neki még a legszebb értelem-mámorokat is. De Fényes megértő talentum, meg tudja értetni magát, poétás ember és szépen beszél, ír magyarul. Akik az eredeti Nietzsche-ig nem juthattak, de Nietzsche-t szomjúhozzák, Nietzsche-t fogják kapni e fordításban. Ő maga, a Mester se akart és vallott többet, ha arra gondolt, hogy kik fogják az ő igéjét hallgatni.

BN 1908. március 5.

Ady Endre

109. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Amit Robespierre mondott

Sardou Robespierre-jével ajándékozta meg Somló Sándor ízlése a jó magyar publikumot. Ha már így történt, legalább annyi hasznunk van, hogy a magyar lapok sokat írnak Robespierre-ről. Az igaziról, a történelmiről s nem a Sardou-éról, akinél gyönygebb színpadi kreatúrát még Somló sem alkotott. Nos tehát,

mi is fölfrissítünk valamit az igazi Robespierre életéből. A jóléti bizottság előtt sokan panaszolták, hogy a hadseregek piszkot és pestist hagynak maguk után. Tessék elképzelni egy mezőt, ahol százezer ember egy hétig tanyázik. Most tessék elképzelni, hogy szemben e százezerrel másik százezer ugyanazt cselekszi. Robespierre azt indítványozta, hogy minden harcba induló sereg nyomában sertéskondákat hajtsanak. A francia katonák között még ma is él egy gonosz közmondás. „Tábornok lesz belőle, ha meg nem eszik útközben a Robespierre disznói.” De nem tréfa ám a Robespierre mondása, hanem filozófia. Ahol hadseregek indulnak el a csata várható, ott legyenek a disznónyájuk. Gondoljunk csak a magyar politika legutóbbi harcias idejére. Milyen egészségtelen volna most a levegő, ha a vezérek maguk után ki nem rendelik azokat, akik fölfalták a harctér maradványait.

II.

Delcassé és Aehrenthal

Egy cinikus, de bölcs francia újságíró, Harduin, erről a két emberről elmélkedik. Még emlékezetes dolog, hogy most három éve egy hajszálon múlt a háború Franciaország és Németország között. Delcassé, a francia külügyminiszter, valami olyat csinált, amire senki se kérte föl. Szövetkezést Németország ellen, mely kis buzgóságát talán egy új Sedannal fizeti meg a francia nép. Ugyanezt cselekedte, hogy Harduin szavaival éljünk, „a másik állat is”. Budapesten például az emberek sok mindent kérnek. Olcsóbb lakást, kevesebb adót, jobb élelmezést, de Balkán-vasutat senki. Ám Aehrenthal Balkán-vasutat akart, s ezt, akármilyen fog történni, drágán fizetjük meg. Azért kellene tudniillik olyan fenegy méltóságok, mint a miniszterek, nehogy a népek jódolgukban kibújjanak a bőrükből.

III.

Teherán, automobil, bomba

Volt egy ismerősöm Párizsban, a Sorbonne-ra járt, khánnak[*] mondta magát s költő volt, mint minden betűvető perzsa. Ez az ifju khán[*] azt állította, hogy az ő családi kastélyuk éppen ott van, ahol valamikor a Babel tornyát építették. Ez az én furcsa

ismerősöm jut az eszembe, amikor teheráni táviratokat olvasok. A sah automobilba ül, s a perzsák bombákat dobnak az automobil elé. Íme a hősök, költők és kertészek országa semmivel se jobb, mint Portugália. A kultúra gyalázatosan nivellálta már az egész ismert világot. Már Keletről se jön világosság, csak utánzás, plágium. Sőt, Perzsiában is, akárcsak Portugáliában, megadták az alkotmányt is. Azért természetesen, hogy legyen mit fölfüggeszteni. Voltaképpen majdnem minden országban ezt a célt szolgálja az alkotmány. Én úgy sejttem, hogy nemcsak a fiatal khán kastélya helyén épült a Babel tornya. Ahol csak ember él és lakik, mindenütt a Babel tornya helyére építkezett.

BN 1908. március 6.

Ód.

110. SZÍNHÁZ ÉS MOZI

Párizsban, Berlinben, Bécsben együttvéve sincs annyi „mozi”, mint az egyetlen, új szép, magyar Budapesten. (Mozinak a magyar nyelv budapesti géniusza a cinematographot, a mozgófényképes színházat nevezte el.) De Párizs és Bécs — s egy kicsit Berlin is. — régi színházi városok, lakosai pedig e három városnak nem tegnapiak. Nagy dolog az, ha egy város lakosságának többsége generációkkal gyökeresedett be. Ezeket még hajlamukkal és műveltségükkel szemben is köti a hagyomány s a nagyváros parancsoló ritmusa. Párizsban kis polgári családok vannak, melyek bizonyos Molière-darabokat a világért el nem mulasztanának. Elmennek a Comédie-ba, unatkoznak, de elmennek újra és újra, mert az apák és nagyapák szintén így tettek. Budapestet gyönyörűséges, szédítő tempóban hódította meg a színház, de íme a színházat lefőzte a mozi. Sőt, ami Budapesten több: a mozi megremegteti a cabaret-kat, orfeumokat és zengerájokat. Budapest publikumát nem köti városi múlt, tradíció: ez a publikum *őszinte publikum*.

Amikor Párizsban az első mozgófényképes színházak megnyíltak, nemcsak a színházak jajdultak föl, de a színpadi írók is. Tíz év óta, sőt húsz év óta az orfeumok és music-hallok fenyegetik a párizsi színházakat. (A cabaret-knak már régen leáldozott a napjuk, s csak az új kultúrhistoria számára maradt meg magnak néhány. Ezek sem a régi cabaret-k többé, hanem irodalommal zománcozott zengerájok. Nem jobbak, de alacsonyabb szerepűek a budapestieknél, melyek legalább ösztökélik egy kis mérsékletre és ízlésre a világ leghírhedtebb orfeumait, a budapestieket.) Párizsban az orfeumok és music-hallok évi bevétele rohamosan nő.

Színházak pedig nyílnak ugyan, de buknek is, s a szíinigazgatók szidják a publikumot. De nem egy eset volt, amikor a színházi direktor levonta a konzekvenciákat, s a színházából orfeumot csinált.

Egy bizonyos: Párizs, Berlin és Bécs publikuma is kezd olyan őszinte lenni, mint a budapesti. Megjön a bátorsága, s már-már hangosan vallja, hogy a színházban — *lát*ni akar. *Lát*ni és nem hallani, nem gondolkozni, nem érezni vagy pláne megállapítani. Ugyanakkor, amikor Párizsban a könyvkereskedők hangos panaszra fakadtak, a színházi emberek is ezt cselekedték. Egyazon időben érkezett a könyv csődje és a drámai színpad csődje, ha szabad a panaszkodóknak hinnünk. De ördögöt szabad, se a könyv, se a dráma, se az irodalom, se a komoly színpad csődöt nem mondtak. Könyvet minden évben többet vesznek, dráma is több kell, jó könyv és jó dráma. Ibsent már a Réjane színházában is játsszák, s csak az tudja azt, hogy mit jelent ez, aki ismeri Párizst.

Hanem igenis igaz az, hogy a látványos helyek nagy evolúciója tisztázni fog egy nem tisztázott helyzetet. Eddig azok is jártak színházba, akik jóformán egy kedves félórát se kaphattak a színháztól. Hiába próbálta a színház a nívót le és újra le és még lejjebb szállítani. A nagyvárosi publikumnak egy nagy hányadához sohase tud leszállani a színház. Tehát ugye nem a színpad hanyatlásáról, de a színpad újjászületéséről van szó. Más kérdés, hogy fele a mai színházaknak vagy orfeum lesz, vagy megbukik. De egy sereg színház ismét színház lesz, mert megtisztul attól a publikumtól, melynek a színházra sohase volt komoly szüksége.

De mit fognak csinálni a színpadi írók, akik még talán jobban elsokasodtak, mint a színházak és színészek. Párizs adja meg erre is a választ, az örök, példaadó Párizs. A színpadi írók általában jó kalmárok, s a jó kereskedő azt szállít, ami szükséglet. Párizsban ezután előkelő színpadi írók eszelik ki a mozik kedélyes vagy szomorú néma históriáit. S hogy teljes legyen a kibékülés, ezeket az irodalmi alkotásokat előkelő színészek fogják eljátszani a fényképező masina előtt.

Íme: a színház ismét színház lesz, ha fele meg is hal a színházaknak. A mozi pedig az orfeummal, music-hall-lel, cirkusszal, zengerájjal tör elő diadalmasan. A nagyobb publikum mindig az övék lesz s nem a színházé. Mivel pedig az üzlet, a legelső írók és színészek fognak a mozinak dolgozni, a színházakat pedig a nagy írók és nagy színészek számára, talán kissé meg nem érdemelten, egy nagyszerű emberi gyöngesség fogja megtartani. Igen, a pénz a szintézise mindennek, de, de van egy babona a művészetről, a dicsőségről s az eszmei értékről. Okos írók és okos színészek

ott fognak dolgozni, ahol több pénzt kapnak. A nemesebbek és ostobábbak azonban ezután is táplálják az irodalmat, a finnyásabb művészetet s [a]mennyiben volna köze akár a komoly színpadnak is az irodalomhoz — a komoly színpadot.

BN 1908. március 7.

A. E.

III. HASZONTALAN EMBERVADÁSZAT

Amerikában ismét embervadászat van, mert Amerika szereti ezt a sportot: ezúttal az úgynevezett anarchistákat vadásszák. Ezek az úgynevezett anarchisták, akiket Amerika nagyvárosaiban most százanként fognak össze, csak itt nálunk, Európában volnának anarchisták. Azt is illik beismernünk, hogy nekünk európaiaknak van okunk gyűlölnünk ezeket a megveszett ördögöket. A császárajainkat, a királyainkat szúrják, lövik, bombázzák s pusztítják, ami természetesen fájdalmas nekünk. De Amerikában még a Mac Kinley gyilkosa se ezek közül való volt, ezek közül az alapján burzsoálekű, megvadult, szűkfejű ideológusok közül való. Amerikában, ha a világ minden tájáról ezek összesereglenek, örülnek, ha egy korcsmát kapnak, ahol egymást véres szavallattal jól tarthatják. Minden országok rendőrségeinek szubvencionálniak illenek azokat az anarchistákat, akik nyilvános és szavaló anarchisták. Ezek csak annyira veszedelmesek a mai rendre, mint a Polónyi Géza egykori republikanizmusa a Habsburgházra s a saját karrierjére. Azok az anarchisták, akik átjönnek Európába egy kis királyölésre, sohase a szemmeltartható anarchisták közül kerültek ki.

Az igazi anarchista nem olyan, hogy a rendőrség előre megírhasa az életrajzát. S éppenséggel nem olyan, akit előre le lehet szerelni, elfogni, bebörtönözni, kitoloncolni, s így visszatartani az államfő s az al-államfő lesakterolásától. Íme, itt van a Mario Calvino példája, akit most végeztek ki Oroszországban egy merényletért. Az utolsóig azt állította, hogy ő olasz s hogy őt Mario Calvinónak hívják. Biztos volt, hogy kivégzik, s ő annyira imádta az eszmét, amelyért gyilkolt, hogy megtagadta az egyéniségét. Nagyszerűbb dolgot igazán még a teljesen bolondok se tudnának mívelni. Még a legkétségbeesettebb öngyilkosban is a hiúság dolgozik s énjének megragyogtatása. Ez az ember álnéven jutott Oroszországba, s mikor tettén rajtavesztett, nem kívánta a halálban se igazi énjének a mártírság dicsőségét sem.

Hát lehet ilyen emberekkel boldogulni rendőrségileg, razziák által? Az anarchisták ellen hiába fog össze Amerika Európával s a többi három világrésszel. Kevesebb zsarnokság, több társadalmi igazság, így talán valamikor kevesebb lesz az anarchista. Addig a rendőrsek összefogdoshatják a csizmadiákat, de közben az igazi anarchisták vígan — ölnek.

BN 1908. március 10.

Lellei

II. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A lovag dolgozik

A Szilágy vármegyei Tasnádon találkoztam egy régi, jó, szelíd barátommal, ki németes nevű és lovag. Megkérdeztem, hogyan él, mit csinál, mivel üti agyon a kisvárosi napokat, amelyek szörnyűek:

— Ez idő szerint a katolikus népszövetség íveire gyűjtők aláírókat.

— De az istenért, mi történt veled, hiszen neked valamikor más gondjaid voltak?

— Barátom, az ember nem akar Tasnádon megöregedni, s hogy innen elkerülhessen, azért dolgozni kell.

S a lovag dolgozik, erősen dolgozik, hit nélkül, de sokkal eredményesebben, mint akinek van hite, de nem dolgozik.

II.

A báróné barátja

A báróné vidéki segédszínésznő volt, de ma báróné a javából. Az urát megcsalja, de ha csak teheti, mindig hithű katolikusokkal csalja meg. Sőt, ha lehetséges — és már sok ízben bebizonyult, hogy lehetséges —, katolikus, de ifjú papokkal. A báróné legújabb s valószínűleg a többinél állandóbb barátja egy komoly plébános. A múltkor arról beszélgettek együtt, hogy az általános választói jog nagy fölfordulást fog csinálni.

— Én is kénytelen leszek a szocialisták miatt magam képviselővé választatni — mondta a pap.

A báróné dühbe jött, de nem mutatta. Azonban, ha önök találkozni fognak egy feminista báróné nevével, tudni fogják, hogy miről van szó.

III.

A mi papunk

A mi papunk, a falusi plébános, kinek természetesen véletlenül választott püspök a bátyja. A mi papunknak egy grófi adományból nagy fizetése van. A mi papunk fiatal ember, de a mi falunk pletykás falu. A mi papunk tehát el fog menni a mi falunkból. Lehet, hogy kanonok lesz, mivel a kanonok-sorokat nagyon kedvelik a csinos nők. Ott, a kanonok-soron, állandó a nők ártatlan sétája. A mi papunk tehát el fog menni, s az ördög érti azokat a fiatal nő-híveket, akik ezt nem akarják érteni, s akik attól félnek, hogy a mi papunk helyett valami öreg trotty fog jönni.

IV.

A képviselő úr

A képviselő úrnak három választása volt. Három útról mondta ki a vármegye, hogy használhatatlan. Egyet a háromból meg kellett csináltatnia a kegyelmes államnak. A vármegye úgy érezte, hogy nem is egy, de két út nagyon sürgős. A képviselő úrhoz fordult, hogy segítsen. A képviselő úr eljárta a miniszternél, s a két sürgős út közül megcsináltatta azt, amelyik neki sürgős: a harmadikat. Itt volt tudniillik a képviselő úr kis birtoka, melyet az út biztosítása után rögtön kétszeres áron adott el. Ennek az esetnek még tanulsága sincs, ez tipikus, magyar eset.

BN 1908. március 17.

Ód.

113. EGY POÉTA-GRÓFNÉ

Noailles grófnéről akarunk beszélni, holott erről a nőről beszélni most — divat.

Noailles grófné: Mathieu de Noailles gróf felesége, előkelő, szép, fiatal, gazdag és becézett asszony. Hogyan hihette volna el neki az a Párizs, mely új Athénnek nevezi magát, s kissé kezd

már az éhes, merész pórok és kalandorok Athénjára emlékeztetni, hogy valaki? Nem régen volt, de mintha csak tegnap lett volna, amikor minden bulvár-lap és bulvár-szemlécske őt csúfolta, Noailles grófnét. S pláne, mikor kezdett kiderülni, hogy ez a kiváltságos asszony kivételes asszony is, ekkor lőn csak iszonyú nagy a harag. Mit akar ez az asszony, aki először is asszony, azután gazdag, páholyt tarthat a nagy Operában, udvaroltathat magának a legkapósabb urakkal? Miért jön ez, amikor úgylis olyan sok az író, sőt az írónő is, akik nem indulhatnak el olyan jó, kényelmes eséllyel, mint a grófné? Diktum-faktum, szegény Noailles grófnének keservesebb dolga volt, mintha csak csúnya és szegény diákkisasszonyként keresi a magasságot valahol a Sorbonne táján, egy rongyos hotel ötödik emeletén. A szép grófné nem riadt s húzódtott vissza a maga előkelőségébe, ő a Balkánról jött Párizsba, ahol még szeretik a dacos harcot. S ma már a legszörösebb fülű s legrosszabb indulatú kritikusok és krónikások is tisztelettel gúnyolódnak Noailles grófnéval. Ez az asszony az új, francia irodalom egyik legbiztosabb, legerősebb tehetsége és valakije.

Noailles grófné legelőször is versíró poéta, s olyan, aki a maga természetességével szinte rejtelem — a francia literatúrájának. S érdekes és nagyon jelentős, hogy ez a nő nem francia, amint nem francia Maeterlinck, Verhaeren — származásukra nézve. Noailles grófné családi vére görög, sőt elgörögösödött oláh-vegyülék, nagyon csöppet és újonnan francia. Ahogyan lát, érez, s amit csinál, nehezen klasszifikálható, nincs rokonságban senkivel a maiak közül, még a legszolidabb francia polgári költőnőket is ideértve. Igaz szemérmű asszony, nő mindenek fölött, asszony, gyöngé, de — bölcs. A germán írónők vad férfiaszkodása bizonyosan beteggé tenné, s Annie Vivantit talán ismeri, de aligha szereti. De ami azután megkülönbözteti a kékharsinyáktól, az férfiasabb minden férfias művész-tulajdonságnál. Más és talán különb panteizmus a Maeterlinckénál, a természetbe beolvadásnak valami olyan jelensége, amire csak olyan magas, finom kultúra képes, amelynek alapja ősi, szép, pogány barbárság. Egy szellemes kritikusa ilyenformán jellemzi csakugyan s azt írja róla, hogy egy Musset-nél erősebb s barbárabb Musset. Az is, de egy olyan Musset, aki a mindenségbe legalább is annyit mereng bele, mint amennyit saját vágyódó, nyugtalan lelkébe. Kedvesen gögös és emlékező az ő görög származására, el is vándorolt már egy párszor Görögországba s fényes szigetjeire, néha szinte-szinte már tolakodóvá válnék az ő görög visszaálmodásaival, de nyomban helyrehozza hibáját egy modern lélekhez illő megreszketéssel.

Népszerű, már népszerű, s hogy egy ironikus francia esztétikussal szóljunk: sokkal különb, mintsem ezt a népszerűséget megérdemelte volna. Nem csupán verseket ír, de regényeket, halk, belső, lelki történetű novellákat, sőt cikkeket. Egy édes, mimóza-illatú apáca-klastromregénye — Neményi Erzsébet szép tárcacikket írt róla annak idején a Budapesti Naplóban — egyik szenzációja volt a legújabb évek francia irodalmi produkciójának. A párizsi pletyka azt beszéli, hogy a regény óta pláne nem fogadja be Noailles grófnét a hiteles, az Egyházhoz hű, fekete arisztokrácia. Pedig ebben a regényben csak megejtő, intim, illatos finomságok voltak s Noailles grófné bizonyára nem azért vitte be az apáca-klastromba a szerelmet, hogy az Egyház és Állam harcában az Egyház ellen harcoljon. De Noailles grófnének használt ez a pletyka, s ma már gőgös, burzsoa dinaszták is megbocsátják neki, hogy grófné. Egyik legalázatosabb hódolója Clemenceau, a hatalmas miniszterelnök, maga is író, de mindenesetre elsőrendű amatőr. Ma már bókolnak előtte[*] azok is, akik valamikor írói iparkodását egy unatkozó grófné hisztériás szeszélyének bírálták el. Sőt, már kezdik tudományosan magyarázni, hogy Noailles grófné Rousseau, Lamartine, sőt Stendhal új költő-interpretátora. Mindenesetre pedig, ami mindennél több és sikerre vallóbb, olvasás, divatban van: még azt is megbocsátják már neki, amit olvasóinak négyötöde nem vesz észre: nagy, egyéni, tudatos művészetét.

Azok a kritikusok, akik poétákkal bajlódnak, csak annyit tudtak kisütetni róla, hogy se a parnasszistákhoz, se a szimbolistákhoz nem tartozik. Inkább szimbolista, mert őszinte, forró, átfogó s nagyon dalos természetű, de a fél-muzsika-poézis mégsem ideálja. Tud rejtett, misztikus is lenni, de csak azért, hogy stílus[os]abban jelenítsen meg egy nagyon érthető, de delikát érzést. Sokan már ma kimondják róla, hogy iskola-alapító, egy új lírás romanticizmus bevezetője. Nem igaz: egy különös, Párizstól idegen, atavisztikus és egyéni emlékektől megterhelt, egzotikus, kedves asszonylélek, mely dalolni kénytelen. Nem fog iskolát csinálni. Az ő egyéniségével is az a nagy törvény igazolódik, hogy minden iskola fölött való a művészetben — az egyéniség. Ma már azt írják Noailles grófnéről, hogy Verlaine, sőt Baudelaire óta a legérdekesebb és legegényibb francia poéta. Ez a túlzás se fog neki ártani, mint ahogy nem ártott meg neki az sem, hogy ő önmagáról még ennél is többet hisz. Egy név, egy kortárs, egy szép és érdekes valaki, akinek a létezését legalábbis ismernie kell minden manapság élőnek és olvasónak.

BN 1908. március 20.

Lellei András

II. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Edisonék és — Gyulaiék

Edison majdnem a sírból jött vissza, s azt mondja: nem tud addig meghalni, míg a földön nagyobb nem lesz a gyorsaság. Egy új típusú automobilt akar ajándékozni még a világnak, villámos erejűt, nagyon olcsót. Egy új automobilt, amely erőlködés nélkül kétszer gyorsabb volna, mint a mai leggyorsabb gépkocsi. S Edisonval egy időben egy híres francia föltaláló azt ígéri, hogy csekély két év múlva olyan kormányozható lég-automobilok lesznek, melyek óránként kétszáz kilométert repülnek legalábbis. Eközben pedig a régi Európa szeretné, ha az emberek úgy éreznének s élnének, mint ötszáz év előtt. Magyarországon is ma már, Beszterce-Naszódban is, telefondrót röpíti a szót, s ugyanekkor a reánk csücsült reakció azt kívánná, hogy Pázmány Péter káplánjaival gondolkozzunk egyformán. Sőt, az egykoron lucidus fejek is megzápultak: Párizs fölött a kormányozható lég-hajó kereng, Budapesten automobiloak száguldoznak, s Gyulai Pál egy kis esztendővel ezelőtt elégiában fakadt ki a bicikli ellen, ami már nemsokára olyan ritkaság lesz, mint a gyaloghintó, avagy a korát megértő akadémikus.

II.

Blanc, Marquet és Budapest

Blanc úr tudvalevőleg Monte-Carlo császára, s Albert fejedelemnél is urabb ura Monacónak. Marquet ur Ostendének és vidékének volt a Blanc-ja. Mind a két úr a szerencsejátékon szerzett milliókból milliókat áldozott országocskája díszítésére. Azután művészetekre, humánus célokra, satöbbi, satöbbi. Történt, hogy Marquet úr Párizsban is játékbarlangokat állított föl. Ezeket a helyeket a francia kormány beszüntette, s Marquet urat megbélyegezte. Azután a belga kormány is kellemetlenkedett Marquetnek, mire Marquet elhatározta, hogy visszavonul. Ezt ma már fél Belgium sajnálja, mert Marquet úr zseniális és gavallér ember. Sok mindenre gondolt Marquet úr, Korfu szigetére, Abbaziára, a Margitszigetre. Sehoh se akarták, hogy megalapítsa Monte-Carlo riválisát. Budapest ugyanis a világ legjátékosabb városa, de

szemérmes. Nem akarja, hogy a játékból egy pár millió évenként Budapest szépítésére, művészetekre s jótékonyságra kerüljön ki. Lehet, hogy az idegenforgalomtól is félti magát ez a szép magyar metropolisz. Isten ments, hogy mi gáncsoljuk, ha Budapest nem akar világhírű játékfészek lenni. De akkor azután ne lenne titkosan rosszabb Monte-Carlónál. Mert Marquet úr legalább szabályozná, ami most pokoli, összevissza és végzetes. Azonban mindezt csak egy újdonság kedvéért írtuk ide. Marquet úr összevásárolta a monacói részvények közül mindazt, ami összevásárolható. Harcot üzent Monte-Carlo császárijának, Blanc úrnak. Tehát a Monte-Carlóba sűrűen zarándokló magyarok esetleg már a jövő évben nem Blanc úrnál, hanem Marquet úrnál hullatják el arányaikat Monte-Carlóban, miként azt Ostende-ben tették.

III.

Ami Kassán történt

Ami Kassán történt, az úgy hirtelen nézve közönséges, banális, utcai zenebona. A garázda katonákkal nem bírtak természetesen a rendőrök, akik csak polgárokkal szemben tudnak mindig hősök lenni. Kivonultak a csendőrök, akik egy nagy mélyértelmű koncepció szerint a hadsereg „szerves kiegészítő részét képezik.” A vége mégis az lett, hogy a rendőrök és csendőrök fölött győztek a katonák. S ez nem is történhetik soha másképpen egy militarista országban. Vegyük végre tudomásul, hogy Magyarország még akkor is megszállott tartomány volna, ha a katonákat magyarul vezényelnék. Amiként minden feudális, militarista szervezetű, elmaradt ország — megszállott ország. Képzeljük el, hogy egy részeges cseh puskamesternek tisztté nevelt s kardját Magyarországon csörgető fia micsoda pokoli gúnnyal nézhet a mi egész polgári berendezésünkre. Bíróságainkra, hatóságainkra, rendőrségeinkre, egész kormányzatunkra. Hiszen ha egy kis tüzes aratósztrájk van, ha az utca megmozdul, sőt ha egy nagy tűzvész támad, már akkor ők, a katonák foglalják el a teret. S akkor coki az egész civilbagázs, civil rend, civil tekintély. Ha a társadalmi élet egy komolyabbat lüktet a kelletténél, már akkor minden nem demokráta országban a katona az úr. Ez történt Kassán, ez történt mindenütt, s jó dolog azt el nem felejteni, hogy mi szegény civilek csak azért vagyunk, hogy legyen a katonáknak matériájuk, amikor hősiességüket gyakorolni vagy kipróbálni akarják.

BN 1908. március 25.

Ód.

115. MÁGNÁSOK ÉS PÜSPÖKÖK URADALMA

Egy Széchenyi nevét bitorló cercle ünnepén a rendi Magyarország himnuszát és programját dúdolta el gyönyörű bátorsággal egy professzor úr. Tehát: térjünk vissza 1847-be, sőt, ha lehet 1791-be, s állítsuk vissza a magyar-bécsi arisztokrácia s a magyardomszögi nemesség Magyarországot. Idáig tehát egyelőre szerencsésen eljutottunk Kossuth Lajos pártjának áldott uralomrajutása idejében. Nemhiába, hogy a mai negyvennyolcas párt egyik új, nagy vezére, Kalksburg neveltje, Sennyeyvel kezdte boldogítani valamikor a magyar fórumot. Hát remélt-e valaha ennyi sikert az egykori konzervatív párt, s Oroszországon kívül lehetséges-e ma már Európában ennyi gyönyörű, reakciós bátorság? Franciaországban még az ultramontánok is progresszióról beszélnek, nálunk a csökönös konzervativizmus is kevés. A magyar ifjúság egy részét egyenesen arra preparálják Kossuth Lajos nevének és varázsának tökéscitői, hogy csinálják vissza, amit Kossuth Lajos csinált. S ráadásul be kell vallanunk, hogy mindez nem rendkívüli, nem tudománytalan, nem csodás. A magyar polgári forradalmat 1848-ban megcsináltuk, mert ez akkor európai divat volt. S azóta — istenem, hatvan esztendeje már — annyira sem mentünk, hogy a polgári forradalomhoz szerezzünk be polgárságot is. Valósággal azt cselekedtük mi 1848-ban, hogy a pitykéhez kabátot csináltunk. A kabátot, a szükségtelen kabátot, rongyokra tépte az idő, s mi most itt állunk megint a pitykével. Minden európai társadalomban az történt, hogy a polgárság túlon túl is önérzetes és hatalmaskodó lett. Nálunk egy gyöngye, szétszórt, gerinctelen, urizáló hajlamú polgárság termett, amelynek se ereje, se tehetsége nem volt még annyi sem, hogy a sült galamb bekapására kitátsa a száját. Természetes tehát, ha most a majdnem államszínyszerűen hatalomra került feudalizmus és klerikalizmus a lehetőségét is tönkre akarja tenni egy polgári Magyarországnak.

Hogy mindez nem rémkép, színezés, riasztgatás, erre van egy másik aktuális bizonyítékunk is. Miskolc város, egy majdnem tipikusan magyar polgári város, a polgári erők hatalmával elérte azt, hogy — tetszik, nem tetszik — nagykorúsítani kellett. És ekkor Miskolc, a város, éppen úgy viselkedik, mint az a meggazdagodott magyar polgár, aki siet nemességet vásárolni és grófokhoz dörzsölődni. Azon az áldomáson, amelyet a Budapestre hálálkodni fölrandult miskolciak rendeztek, egy beszéd hangzott el. Gróf Andrássy Gyulát köszöntötte lelkesen, tele, habzó serleggel a szónok, aki nem jelentékeny ember, de akinek száján a magyar korszellem tett vallomást. Az volt a beszéd magva, hogy Magyar-

országot, a magyar nemzeti államot a magyar arisztokrácia tartotta fenn. Olyan vakmerő hamisság ez, hogy két szót is csak azért szól az ember ellene, mert ilyen vakmerő. A dolog úgy áll, hogy a magyarságot még a magyar főurak ezeréves pártossága, vadsága, idegensége és lelketlensége se tudták elsikkasztani Európából és a történelemből. Tessék elképzelni a mai Magyarországot a polgárlakosságú, küszködő, de nagyszerű szívósságú városok nélkül. Tessék elképzelni egy Magyarországot, amelyben csak a híres vármegyék, a grófi százezer holdak s a püspöki aulák maradnak meg. Ennél a Magyarországnál még Macedónia is különb és kultúrában elüljáróbb, európaibb ország volna.

Egész nyugati Európa a szociális forradalom s az abszolút demokrácia megvalósulásának nyugtalan előestéjén áll, vár, készülődik és remeg. S ekkor Magyarországon, március idusa után néhány nappal, 1908-ban, kőkorszakbeli szózatokat harsoghatnak büntetlenül úgynevezett közéleti emberek. Annyi magyar polgárság nincs s annyi polgári önérzet, hogy legalább egy hangos protestálást küldjön az új Németújváriak és Csák Máték marta-lócai felé. Ha csak csodaképpen rövid idő alatt valami jőféle vihar nem támad, vége ebben az országban magyarságnak, munkának, emberségnek, kultúrának, de vége ennek a szegény országnak is.

Demokrata, tudatos, erős, magyar, polgári Magyarország lehetséges itt vagy semmi. Ha ezt nincs erőnk megcsinálni, hajt-suk járomba a nyakunkat, s ne nevezzük magunkat nemzetnek és országnak. Vegyük föl a sokkal megilletőbb „mágnások és püspökök uradalma” címet s változtassuk meg az időszámítást is, mert nekünk nincs jogunk azt hinni és írni, hogy a XX. század-ban élünk.

BN 1908. március 26.

(A.)

116. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

Jövel, Werbőczy

A Magyar Jogászegylet egy teljes füzetben, egy teljes ülés anyagával, százhusz oldalon hódol a Tripartitum írójának. Helyes és még azon se csodálkozunk, hogy az egyik leközölt fölszólalás írója legalább két tanári széket követel az egyetemen a Hármas-könyv számára. Ez stílszerű, korszerű, ragszerű; ez most a leve-

gőben van. Mindig az a halott és halhatatlan a divatos, akinek a neve jó harci eszköz. Ma Werbőczy, holnap Martinovics, talán holnapután Dózsa György lesz divatban. Ilyen az élet, s így szép az élet, ha még a sírok alatt is zajlik. Jövel, Werbőczy, mert ma a mágnások az urak Magyarországon. De jövel majdan Dózsa György is, ha buzogánynak használni akarunk.

II.

A duk-duk

Melanéziában, talán az ausztráliai szigetcsoport valamelyiké[n], él egy fajta. Régen-régen egy angol matróz élhetett Melanéziában, s ez szállíthatta hozzánk a — szabadkőművességet. Melanéziában tudniillik van egy duk-duk nevű titkos társaság. Ez teljesen a szabadkőművesség barbár és őszinte formája. Főképpen nagyon hasonlít a melanéziai duk-duk a — magyar duk-dukhoz. Nagyon örvendünk, hogy végeredményben egy dologról egyszer egyezünk az Alkotmánnyal. Persze, az okaink nem egyformák, de ez mindegy. Az országot elnyeléssel fenyegeti a pápizmus-sal társult szittya feudalizmus, s a duk-duk meg se moccan. Sőt, van egy-két olyan páholya a magyar szabadkőművességnek, melyet ki akarnak most átkozni, mert nagyon — szabadkőművesek. Magyarországon ilyen tempójú minden fejlődés: még a szabadkőművesség is visszamegy az eredeti duk-duk alapra. A kultúra, a haladás nem számíthat a duk-dukra. Ezek az emberek a megalkuvásban, az egymás támogatásában s egymás titkos ügyeinek palástolásában kiválóak. Valószínűleg, s hálaistennek könnyű szívvel le kell mondanunk arról, hogy hasznukat vegyük. Ha már itt ebben az országban minden romlik és haldoklik, legalább meglesz az az elégtételünk, hogy a magyar duk-duk gondoskodott — magáról.

III.

Laszberg

Laszberg Rudolf gróf meghalt, s a halottal szemben még a magyar koalíció is irgalmas. Szegény Laszberg nagyon szomorúan halhatott meg, amiként nagyon szomorúan élünk, akik nézdegélve s gondolkozva élünk ez idő szerint Magyarországon. De Laszbergnek különös joga és oka volt, hogy nagyon gúnyos mosoly-

gással haljon meg. Amikor elvállalta volt a Pest megyei helyettes főispánságot, szétvitték a lapok azt az értesülést, hogy Laszbergnek már apja is hazaáruló, darabont volt. A valóság pedig az, hogy Laszbergnek az apja se volt hazaáruló. Az öreg Laszberg az ő idegen nevével s magyarrá forrott és forrósodott lelkével egyik mártírja volt a magyar szabadságharcnak. S a fia úgy halt meg, hogy az apjára szórt rágalmakat se oszlatthatta el. Milyen szomorú, milyen gúnyos mosolygással dőlhetett sírba ez a Laszberg.

BN 1908. március 27.

Ód.

117. FORRADALOM VAN

Érzi-e, látja-e, tudja-e Magyarország, hogy most voltaképpen a negyvennyolcas időket csinálja újra?

Új negyvennyolcban vagyunk, új szabadságharcban, új forradalomban — az egykori fiatalságunk nélkül. Nem mondjuk éppen, hogy paródiáját csináljuk annak a bizonyos eredetinek. Komolyabb a dolog, mint egy paródia, s akármilyen fatális, alapjában mégis bohózatos. Csak bele ne pusztuljunk a történelmének ebbe a szellemes, de gyilkos ötletébe. Mert jaj azoknak — így érezzük —, akik kénytelenek vértelen forradalmat csinálni. Jaj azoknak, akik ismétlik magukat, s megcsinálják rosszul, amit egyszer már jól megcsináltak.

Világos és Arad rettenetes emléké helyek, s egy új Világostól vagy új Aradtól mentse meg az isten ezt a boldogtalan országot. De Világosból és Aradból egy hosszú félszázadig erőt merítettünk. Egy katonátlan Világos s egy bitótlan Arad azonban félezer évre vagy örökre megsemmisítheti ezt a nemzetet.

Minden megvan, megdöbbenően megvan, s úgy van, mint akkor. De semmi sincs olyan fiatalul, erősen, szépen, a jövőbe gőgösen nézően, mint akkor.

Megvan az öreg császár, aki csalódott. Egyszerű, s az ős Habsburgot haragosan féltő.

Megvan a fiatal, az uralkodásra készüléstől csordultig telt, vagy ha jobban tetszik a hasonlat: a cselekvés vágyától majd szétpattanó trónörökös. Megvan a Kossuthunk, aki tényleg odavihet bennünket, ahova akar vinni.

Ebben a szinte öntudatlan, kérődző önvédelmi harcunkban tragikomikusan, furcsán megismétlődik minden. Ha Cegléden nem toborozzák a magyar honvédséget, Jellasics se húzza[*] ki a kardját. De a horvátok azért éppen úgy csattogtatják fogukat

a húsunkra, mint akkor. A szabadcsapatok is úgy alakulnak, mint akkor, amikor az ifjú Vasvári Pál volt gerillavezér. Vidékek, tömegek vannak, melyek egész más okokért mennének harcba, mint maga a nemzet — tudatlanul, sőt öntudatlanul. A nemzetiségek váratlanul, egyszerre talpon vannak. Az emberek riadtak, s amennyiben politikusok, mocskosak is, de nem tudják, mitől félnek, s miért piszkolódtak be olyan nagyon. Csupa stílustalan véglét, csupa zagyvaság, amerre nézünk.

Hejh, be zseniálisan hirdeti Anatole France, hogy a korok és emberek sohase sejtik, mit csinálnak, amikor — történelmet csinálnak.

Gyöngé, csekély valamicske ideánk sincs arról, hogy micsoda történelmi időket élünk mi, mai magyarok.

A változott történelmi divat szerint megyünk, indultunk el — negyvennyolctól. Nem tréfa és nem túlzás, hogy most már körülbelül ötvenben, ötvenegyben tartunk. Nehogy véletlenül valaki azzal érveljen, hogy Barabás Béla például nem Aradon lóg, hanem ehelyett delegációs elnök Bécsben. Véletlenül ez is borzasztóul stílszerű, s kiegyesíti, sőt magyarázza az analógiát s a helyzetet egyre.

Két kérdést teszünk most már ehhez a sötét, de igaz megállapításhoz. Mivel lehetetlen, hogy a végzet Magyarország elsöp-rését vette volna programjába, mi lesz ebből? Azok, akik politikailag vezetnek néhány esztendő óta bennünket, méltóak-e arra, hogy egy históriai nemzettel élet-halál játékocskát játsszanak? (Úgy látszik, hogy a két kérdés kevés, és több kérdésre van szükség még annál is, amit itt leírtunk.) Vagyunk-e mi ez idő szerint Európában s a kerek világon annyira népszerűek, hogy legalább egy kisujj nyúlják értünk, ha baj lesz? Nem lehetne-e még úgy tenni, mintha mi se történt volna, csak nagyon-nagyon rosszat álmodtunk?

Ha nem tudunk, mert nem tudunk, igazi forradalmat csinálni, csináljuk végig ezt a gyászos, szekunder forradalmat? Negyvennyolctól hatvanhétig dicsőség nélkül járjuk meg azt a kálváriát, amelyet egyszer már dicsóséggel megjártunk? Mi történhetik, mennyi keserőséget kell kihajtanunk abból a serlegből, amely egyébként is a mi számunkra mindig csordultig telt? Vannak nekünk igazi hőseink is, akik csak nem jelentkeztek, de jelentkezni fognak, ha baj lesz?

S végül, hogy két kérdés helyett kétszáz ne legyen, negyvennyolcból úgy érkezhetünk-e meg hatvanhétbe, hogy lesz egy Deák Ferencünk, s lesz-e kedve az ellenségünknek velünk kibé-külni?

II.

A morbus Hungaricus

A kiütéses tífusz, melyet valamikor Magyarországból ismert meg, s morbus Hungaricusnak keresztelt el a tudós Európa, most követi az Amerikában munka nélkül maradt, kivándorolt magyarok példáját: hazatért. A morbus Hungaricus itt van, itthon van, elhelyezkedett, s egész bátran lehet akár tudományellenesen is — éh-tífusznak nevezni. Titkoljuk is, szépítjük is, de a baj nagy, s annyi plakátot nyomtatott már róla Boda főkapitány, amennyinek az árából egy jó berendezésű kórház kitelne esetleg. S a hivatalos személyek vigasztalják: nyugtatják Budapest úri népét. Ne tessék félni: csak a szegényebb „néposztályt” szereti ez a nyavalya. Odamegy csak, ahol egy szobában húszan szívják a döglétes levegőt. És Budapest úri népe tényleg nem olyan nyugtalan, mint az ember ilyen járványról hinné. Hiszen végre is a szegényebb „néposztály” veszedelme a veszedelem. Ebbe szépen beletörődünk, a szegényebb „néposztály” nekünk se ingünk, se gallérunk! Ez a rettenetes morbus Hungaricus régiebb és rettentesebb a másiknál.

BN 1908. március 29.

Ód.

II9. A KLERIKÁLIS MORÁL

Prohászka Ottokár afféle új Tomori, aki karddal, buzogánnyal jobban szeret bánni, mint füstölővel. Kár, mert Székesfehérvár püspöke okosabban tenné, ha a kaptafánál, azaz saját szerzetesházánál maradna. Ő azonban az Evangélium nevében gyakorlata fegyvert ránt, s ebből nincs üdve az Evangéliumnak. Minap is fogta magát Prohászka Ottokár, s a klerikális morálról és világfelfogásról pufogott ékes pufogással. Látható volt, hogy az új humanista apostolokat akarja modern fegyverekkel tönkresilányítani. Mi nem vagyunk a népboldogítók és kóbor próféták mindenikének barátja. De egyet tudunk, hogy ezek az emberek szinte mindannyian szerelmesek az emberiségbe. Ennél több, nagyobb és szebb érzelem manapság nincs, s illőbb sincs az Evangéliumhoz.

Baj volna, ha a magyar társadalom hagyományos és érthető maradisága a Prohászka malmára hajtaná a vizet. Baj volna, ha a magyar társadalom a Foreleket hamis apostoloknak venné a

Prohászkkák előnyére. A sajtó jó része még egyelőre nem esett bele ebbe a hibába. Panaszkodik is az Alkotmány, hogy a lapok többet írtak Forelről, mint Prohászkaról. Azonban, sajnos, a mai magyar sajtó állandóságában nem nagyon bízhatunk. A politika hozzászoktatta őket az elvtelenséghez, s félő, hogy társadalmi kérdésekben se sokáig lehetnek szabadok. Pláne a mai reakciós politika éppen a társadalom megmaszlagolásán dolgozik látszólag apró ügyekben is.

Szóval: tiltakoznunk kell az ellen, hogy a Prohászkkák a klerikális Krisztus és Evangélium nevében álljanak a társadalomjavítók elé. A klerikálisok Krisztusa a meghamisított Krisztus, s a klerikálisok evangéliuma a megmásított Evangélium. A modern társadalom kétségbeesetten, sóváran keresi az új diszciplinákat. Őrült veszedelem, hogy ugyan sok helyen ezt a keresést a maga hasznára használja ki az Egyház és a klerikalizmus. Holott az igazi Evangéliumban benne vannak azok az új diszciplinák, melyeket a modern emberiség keres. Benne van a szabadság, a fejlődés, az élet és az emberiség hite és szeretete. Az új moralisták sem tudnak nekünk egyebet tanácsolni, de azért hallgassuk meg őket. A legzavarosabb, de jóhiszemű társadalmi apostol se okozhat annyi kárt, mintha kényelemből a Prohászkkák életmagyarázatát s morálját fogadjuk el. Az ő moráljuk az, hogy az emberiség húzza meg magát, s ne óhajtson szerencsésebb, boldogabb lenni. Az ő moráljuk az, hogy a fene egye meg a testünket, a lelkünk pedig az övék. Ezt a tanítást a mi Krisztusunk s a mi Evangéliumunk megcáfolja, sőt tiltja. Az Evangélium lelke szerint az ember szabad, s az embernek állandóan fejlődnie kell. A fejlődés útja nem mindig gyors, könnyű és világos, de a fejlődés maga biztos. És a Forelek ezerszer inkább Krisztus papjai, amikor az emberiségbe új erényeket prédikálnak, mint a Prohászkkák.

Egyiptomi Máriáról hallottam éppen tegnap egy egyházi legendát. Elindult ez a nő, hogy láthassa Krisztus sírját. Azonban egy megáradt folyóhoz ért, s a révész csak úgy vitte át, ha előbb női becsületét feláldozza. Az egyházatyák szerint ez nem bűn, mert a test nem számít, amikor a lélek kegyességéről van kérdés. Ez a klerikális morál, s ez a Prohászkkák világ-felfogása. Ne adjuk oda magunkat megbecstelenítésre a klerikális moralistáknak. Krisztus maga se azt kívánta, hogy a sírját nézzük meg minden áron. Krisztus az Élet, a Szabadság s az Igazság volt és lesz. Az Evangélium lelke és értelme pedig az, hogy az ember tökéletesedjék, s mindig szabadabb legyen.

BN 1908. március 31.

(A.)

I.

A sárga feminizmus

Csakugyan erősödik a feminizmus Magyarországon, hogy íme most már a sárga feminizmus is megalakult. A programjuk sárga program, miként a vörös szocialista munkások ellen szervezett ildomos munkásoké. Sebaj, a sokféle irányból majd csak születik valami fejlődő és egészséges. Egy bizonyos, s ezt a szabadgondolkozók esete is bizonyítja. A polgári radikalizmus nemigen képes tartós mozgalmakra. A szabadgondolkozók jó része már — szociáldemokrata. A feministák jó része is az lesz, még Magyarországon is. Az azonban Magyarországon különösen stílszerű, hogy itt feudális szagú feminizmus is alakul. A nőknek csak az egyenlőséghez nincs joguk, de majdnem minden egyéb olyan joghoz igen, ami ma — nincs. Emberek lehetnek, de férfiak kissé bajosan. Muszáj erre egy drasztikus hasonlatot mondani. Ha én beülök egy konflisba, nemigen érdekel, s nem is fontos, hogy a ló ló-monsieur vagy ló-madame. De ha gazdálkodó ember vagyok, a vásáron még igáslónál is érdekel ez a kis különbség. Érdekel, mert nagyon fontos. Ugyanez a drasztikus hasonlat azt is megmagyarázza, hogy a túlzó, forradalmi feminizmus miért kapja a maga talaját városban, a legvárosibb s egy kicsit már degenerált asszonyserégből.

II.

Az ügyvédek haragja

Most már az ügyvédektől függ, hogy haragudjanak-e tovább is Farkasházy Zsigmondra vagy se. Az igazságügyminiszter nagy óvatossággal intézte el az affért. Farkasházy nem gyanúsította meg piszkos üzemekkel az ügyvédi kart, az ügyvédi kar pedig nem kívánta jogtalanul megfenyíteni Farkasházyt. Mind a hárman pedig az ügyvédi kar erkölcsi kiválóságára féltékenyek. Negyediknek maradunk mi, a publikum, akiknek volna még az ügyhöz mondanivalónk. Igenis vannak ügyvédi üzemek, igenis jobban kellene vigyázni arra a bizonyos kari erkölcs-integritásra. De hát az ördögbe is, az ügyvédek nem tehetnek semmiről. Ha Angliába helyeznők át a magyar ügyvédi kart, tíz évben se kerülne tán ki

belőle talán öt megbélyegezni való. Az ügyvédek is csak olyanok lehetnek, mint az a társadalom, melyben és melyből élnek. Csak arról szokjanak le az ügyvéd urak, hogy ők nyenyúlj-hozzámok. S ha nem akarják elismerni, hogy közöttük is van kivetnivaló, hogy a társadalom is megharagszik ezért a sértésért, ő, a társadalom viszont azt nem fogja majd elhinni, hogy az ügyvéd urak között — másmilyen is van.

BN 1908. március 31.

Ód.

121. APPONYI ÉS A FORRADALOM

A Revue de Hongrie: francia nyelvű új folyóirat, mely arra volna jó, hogy Magyarországnak becsületét védje a külföldön. Ebben a lapban most gróf Apponyi Albert mindnyájunk nevében kijelenti, hogy Magyarországon sohse volt forradalom. Kijelenti ezt annak a nemzetnek a nyelvén, mely minden dicsőségénél nagyobbra van az ő nagy forradalmával.

Szépen kérjük gróf Apponyi Albertet, ne beszéljen mindig úgy, mintha ő minden magyar nevében beszélhetne. Valóság, hogy a gróf úr fajtája soha forradalmat nem csinált, legföljebb spekuláló pártütést. De ne feledje el a gróf úr, hogy vannak még ebben az országban, még maradtak, másfajta magyarok is.

Nem tudjuk, hogy a gróf úr mit nevez forradalomnak. Valószínű, hogy az olyan királynakazást, melynél a nadrágtalanok ezrei is segédkeznek. Ilyen forradalmunk valóban nem volt, s a francia forradalmat sem ez teszi ám forradalomná.

De igenis a Kupa vezér lázadása óta más sincsen ebben az országban, mint forradalom. Legtöbbször a nemesség csinálta természetesen, de olykor az istenverte, boldogtalan magyar nép is beleszólt.

Hogy másról ne szóljunk, Erdély különállása is valósággal egy permanens forradalom volt. Jaj volna, ha úgy volna, ahogy Apponyi akarná elhíttetni, hogy Magyarország a békés barom-emberek klasszikus földje.

Ám igenis igaz, amit Apponyi nem írt le. Az Apponyi fajtája az idegen vérű főnemesség, melynek utódja a ma uralomra került klerikális arisztokrácia, nem csinált forradalmat. Ez a fajta éppen abból élt, hogy itt állandó volt a forradalom. Ez a fajta azután üzetet csinált a forradalomból. Ha Werbőczy után ismét megerősödve, király kellett, s ekörül bajok voltak, ez a fajta eladta a bajokat, a nemzetet és magát. A mai Magyarország protestáns

volna, s ez a fajta eladta a protestantizmust is. Eladták Erdély szabadságküzdelmét, Rákóczi, s a legutolsó időkig azt csinálták, hogy a forradalmakat, melyeket mások csináltak, árusították.

Tehát csak ennyiben van Apponyinak igaza: az ő fajtája legfőbb üzletből forradalmár. De mégse szabad volna ennyire letagadni ezt a forradalmat, amelyből a mai klerikális magyar arisztokrácia olyan jól élt, s él ma is.

BN 1908. április 1.

Ód.

122. EGY GYÖNGE KÜRTSZÓ

— *A Magyar Művészet önkéntes heroldja* —

Gyöngé kürtszóval jövök, heroldja vagyok, véletlen és önkéntes heroldja a „Magyar Művészet”-nek, mely most Nagyváradra látogatott el. Jó helyre, jött s mert én előttük érkeztem az érkezőknek, ajánlom őket. Ajánlom őket azzal az egyetlen joggal és címmel, mert rokonaim vannak közöttük. Olvasom a névsorukat s egy-egy név csaknem teljes kadenciát ad piktor-sorsban az én poéta-sorsomra. Olyikkal együtt ültem a St.-Michel és St.-Germain szögletén szép, szomorú délutánokon. Van olyan, aki forró terveivel a nagy bulvár lármájában, ahogy kóborogva elvesztünk, traktált engem. Egynek-kettőnek, akiknek a személyét nem ismerem, valamelyik párizsi tárlatról üzen vissza a neve. Gyönyörű névsor: szép nevek, s az én békülő, enyhülő fiatalságommal tűnő radikalizmusomnak még az se fáj, hogy birkózó rokonaim mellett avult öregek, komor rajztanárok, piktúra-dandyk s festő-Szabolcskák is találatnak. Így helyes ez, így teljes ez, s ezért olyan ez a tárlat, amelyet még Nagyvárad nem látott.

Milyen haladás tíz év óta, amikor én Nagyváradra vetődtem. Talán álmodtunk a nagy művész-erők ilyen buja fölsarjadzásáról már akkor is néhányan, próféta és eszelős természetűek. De álmodhattunk-e arról, hogy eljön az idő, mikor Budapest ellen már Nagyváradra s egy-két társára kezd igazolást keresve hivatkozni irodalom, művészet? A Magyar Művészet kiállítása e kezdődő korszak erősen jelentkező jele. És én irigylem azoknak a lelki szenzációit, akik most fognak először látni Ripp[1]-Rónai képeket. A legkiforrottabb poétája ma ő Magyarországnak. Irigylem azokat, akiknek van pénzük Fényes Adolf képeiből csak egyet is [venni]. Azokat, akik először fogják észrevenni Czigány Dezsőt, ezt a fiatal, nagy lélek-rajzolókat. Márfy Ödön olyan keresések, szépségek beszámolását fogja adni, amelyek még messze Nyugaton is revelációk.

Katona Nándor, Honti . . s hányról kellene még lélekkel és szeretettel szólni. Én véletlen és önkéntes heroldjuk, aki jöttem s megtudtam itt, hogy ők is jönnek, s aki talán holnap megyek is talán már innen csak üdvözlöm őket, kérem szeressék őket Nagyváradon, nézzék, értsék meg és szeressék. Csodálatos ország vagyunk — a jószeműek és gondolkozók ismét észre fogják venni ezt az igazságot — annyi a nagy és nagyszerű talentumunk, hogy öt országot elláthatnók velük. Óh, hogy miért is vagyunk olyan süketek, nem látók és szegények!

Nagyvárad, április 2.

Sz 1908. április 3.

Ady Endre

123. AZ „ÁRTATLANOK”

*(Dr. Fényes Samu színműve,
mely most könyv alakban jelent meg)*

Dr. Fényes Samu könyvbe szedette „Ártatlanok” című, keserves és viharos emlékű, de jeles színdarabját. „Megcsúfolt”-nak mondja egy szép előszóban ezt a mindennek elmondott, csak éppen meg nem bírált színművét Fényes. A könyv címlapján panaszkodik és dicsekszik is ez a három büszke szó: „egyszer adták elő” Szereti az ilyen félet a magamfajta ember, aki elvből nem jár színházba, s aki tapasztalta már, milyen könnyű nálunk siker és bukás. Sietek bevallani, hogy az „Ártatlanok” nekem nagy élvezetet szerzett, s azt szerezte, hogy kilyukadjak néhány igazságra.

Olvassák el bár az „Ártatlanok”-at azok, akik a Nemzeti Színházban látták vagy nem látták. Egy intelligens agitátornak erős írása ez, velem együtt az lesz a hitük, esküszöm. Az „Ártatlanok” magyar darab, mint ahogy magyar az a bottány, amit ez a darab okozott. Dr. Fényes Samu nyugodtan, büszkén bocsájthatja a nyilvánosság elé az ő „megcsúfolt” munkáját.

Urak, ma uralkodó magyar urak, hallgassatok ide egy kicsit, ha tudtok. Nem mi vagyunk az okai, hogy a ti szavatok szerint „túlzók” vagyunk. Valóban, rendezett, nyugati társadalomban túlságos volna az „Ártatlanok” tendenciája. Az, amit dr. Fényes Samu hirdet, tudósok, kriminalisták zárt körében maradna. Ha pedig színpadra jönne, enyhébben és takartabban jönne, ez is bizonyos.

De az a magyar sors most, hogy mindent túlozzunk mi, „túlzók”. Debrecen főutcáján beszélgettem a minap, tavaszi, lármás estén egy elég konzervatív valakivel. Megegyeztünk abban, hogy az emberi kultúra mai irányáról s becséről eshetik szó. De az bizonyos, hogy a magyar társadalmat minden negyven-ötven évben meg kell verni, mint egy rossz gyermeket. Rá kell kiáltani: vagy itt vagy Európában vagy sem, te zseniális semmiházi. Ha idejöttél, akkor nincs jogod úgy élned, mint Kínának és Kóréának. Ma megint a verés, a szükséges verés, idejénél tartunk, mint a Kazinczyék föllépésénél, mint Petőfi idejében s Grünwald Béla és Péterfy tegnapi korában. Az ember nem angol, de magyar, s nem könnyen törődik bele, hogy a dolgok úgy folynak, ahogy folynak. A hivatalos Magyarország, még az irodalmi is, egyszerűen, de elegánsan bolondozik velünk. Ne tessék tehát csodálkozni, ha mi, „túlzók”, politikában, tudományban, irodalomban, művészetben — valóban túlzók vagyunk. Bajos dolog ott nem túlozni, ahol még az sincs meg, amit — túlozzunk. Előkelő Magyarországról álmodozunk itt pár százan, s nem elégíthet ki bennünket egy közép-európai Macedónia.

A Fényes Samu (ő a dr. címet nem röstelli) drámája másutt — más lett volna. A mai Magyarországon csak ilyen lehetett, s örülünk, hogy ilyen Nietzsche fordítója, s a másutt már elhelyezkedett ideák propagátora hasznos ember. Sőt, ebben a színművében is nem egy helyütt poéta, bizonyisten poéta, ami nagy dolog. Mindenesetre pedig olyan magyar ember, aki szépen és bátran tud harcolni. Nem rossz darab és nem közönséges szépségű írás az „Ártatlanok”, állítom. Csak egy Paul Adam írta volna, már is nagyszerű volna, mert ilyen balgák vagyunk. Azonban, hogy gennyes, magyar sebekbe nyúlt az írójuk penecilusa, ez csak új érdem.

Hogy bűnös ember nincs, én erről csak verset mernék írni, ha úgy se kapnék kiadót, mint Lombroso. Ha viszont darabot írnék, elrejténém az igazságomat, hogy jobban tündököljék. Elrejténém, mint Hauptmann vagy Wedekind, vagy más. De magyarul én is csak úgy írnám meg, mint dr. Fényes Samu.

Tessék nekünk helyet adni, a magyar intellektuálisoknak. Majd mi is fogunk annyi önmérsékletet gyakorolni, mint a negyvennyolcasok a politikában. Tessék nekünk megengedni, hogy európai Magyarországot csináljunk, s megtelítsük az alkalmasokat európai eszmékkal. Különben, ne tessék, úgymint mindegy, vagyvagy, valaminek jönnie kell. Kacagok a csacsiságon, mely sokszor az én szegény fejemen tölti kedvét. Ördögöt is, én nem vagyok szerelmes a más kultúrába, de ezt már csak inkább szeretem, mint a magyar kulturátlanságot.

Dr. Fényes Samu mint „bajtárs”-nak ajánlotta, s ajándékozta könyvét. Az vagyok, bajtársa mindenkinek, aki világosabb Magyarországot akar. Ezt szinte fájdalmasan vallom be azoknak, akik viszont kozmopolita kitűnőségükkel túlvannak a magyar problémákon. Én bennük vagyok, bennük élek, sőt missziót érzek. Ezért ajánlom mindenkinek, olvassa el az „Ártatlanokat”, dr. Fényes Samu „megcsúfolt” színművét. Sok számarlás megtörténhetik a Duna–Tisza táján, de talán mégse lehetséges halálra ítélni egy szükséges, kultúraéhes, jó magyar embert.

BN 1908. április 10.

Ady Endre

124. A BABONA SZÁZADA

Flammarion-uccse, ez a század a csodák százada lesz, avagy a babonáé, ha úgy tetszik. Titkokat, rejtelmeket szagol a XX-ik század embere, s ez a csoda nem is olyan nagy csoda. Megijedtünk a magunk nagy emberi hatalmától, s mivel a vallást már régen eldobtuk, félünk. Félünk, s úgy cselekszünk, mint a Sion-hegy alatt cselekedtek a zsidók. Készül már az evangélium a számunkra, de mi ez alatt, lenn, bálványt faragunk magunknak. Íme Flammarion, a csillagos ég poéta-tudósa babonás erők létezéséről tesz vallást egy új könyvében. S Flammarionon kívül egy sereg tudós áll elő, s állítja, hogy a spiritizmus nem afféle gyermek-játék. Még a világmagyarázó tudomány is nagyot fordult egy-két évtized óta. Fuccs az anyagnak, s nemsokára tudni fogjuk, hogy még a szivar[*] is valamelyes szellem valamelyes formációja. Repül az ember, az asztal, csupa szellem, és pedig indulatos szellem az egész valóság. És még néhány évvel ezelőtt kikacagtuk az amerikai és dél[olasz]országi furcsa, babonás szektákat. Ma már Európa is a bolondját járja, s inkarnált, reinkarnált Buddhák kezdenek szerepelni, mint Tibetben.

Német és francia lapok sokat írnak mostanában egy kilencéves fiúról. Svájci származású német gyerek, akiről három-négyszáz ember azt vallja, hogy a Messiás lesz. Volt egy elődje is, aki ezt a szektát megalapította, s az is Krisztusnak vallotta magát. A szekta hite szerint Krisztus mindig újjászületik, s ez idő szerint ebben a gyermekben él az istenember. Párizsban, Svájcban, Németországban vannak hívei ennek a kis szektának. Csekély, parányi, mulatságos mozgalom és hit, de nagyon jellemző reánk s a korra. A Lourdes-hez hasonló csodák napirenden vannak, s a legostobább képzelődésekből — religiók lesznek. Párizsban, Berlinben, Lon-

donban a buddhizmus egyszerre terjed a teológiával, s az üdv hadseregének talán már Budapesten is van dandárja. Mindenesetre Budapesten is vannak már nemcsak spiritiszta amatőrök, de kicsi szekták, az obszkurizmus sokféle szektái.

Micsoda reménység és számítás ez Róma számára, mely szinté kétezer év óta a lelkek megzavarodásából él. Valóság, hogy ez emberiség szerencsétlen, s hogy olyan isteneket keres, akiket meg se értsen. Valóság, hogy minden század után, mely túlságosan aktívvá és gőgössé tette az embert, a sötétség és perverz alázatosság százada következett. Félő, hogy ilyen században élünk, s ebből megint csak Rómának s a pápista-pogány miszticizmusnak lesz haszna.

BN 1908. április 11.

A. E.

125. A KULTÚRA NEVÉBEN

Gyönyörű dolog a kultúra, de Magyarországnak, a magyarságnak és nemzetiségeinek alighanem alaposan megártott. Megártott bizony ez nyugatibb népeknek is, de ezek — az ördög vigye el őket — könnyebben kiheverték. Mert görög, bolgár, szerb, albán, török, kucuh-oláh Macedóniában is öli egymást, de ez is kultúra. Miért tudtak békességben élni, csücsülni Mohamedék és Szulejmánék idejében? Miért tudott Báthory Zsigmond mindenféle fajtából sereget alkotni, hogy még oláh is volt benne?

Amikor Magyarországon garázdálkodott a török, jóformán nem is a török garázdálkodott. A török seregekben volt szaracén, tatár, arabus, tízféle szláv s az isten tudná, milyen fajták. Ezekkel szembeszállottak azok, akik veszedelemben voltak, s akiknek össze kellett fogniok. A magyarországi szerb verte az ószerbiait, a horvát a mohamedán horvátot, s mindenki verte azt a másikat, aki zavarta.

Ez időben valóban még nem éltek kultúremberek, s a nemzeteknek nemigen voltak fennkölt álmaik. De ha a Szerémségbe, Szörénységbe, Bánátba, Erdélybe vagy Biharba ellenség csapott, a jelszó ez volt: üsd, nem apád.

Azután következett a kultúra, mely még harminc és egynéhány évvel ezelőtt is kívánatossá tette, hogy a német beletaposson a franciának a beleibe. Igaz, hogy a kultúrából ezt a leckét éppen a francia forradalom és az ő törvényes Napóleonja adták a világnak. Franciaországban még ma is van egy nagy párt, mely szívesen borítaná vérbe Berlint és Európát.

Nem akar a keleti Svájc magyar védelme lenni ez a kis írás. De istenem, ez a nagy kultúra, mely minden nacionalisták, s nálunk a „Budapesti Hírlap” szerint való, hova visz bennünket?

Hát nincsenek-e annál nagyobb emberi fájdalmaik is, hogy a szomszédom nem az én nyelvemen beszél, s hogy némely tudósok szerint már testalkatával is más, mint én?

Krisztus előtt és Krisztus óta igazán mindig menthetőbb számárságaik voltak a népeknek, mint ma. Egye meg a fene a kultúrát, ha a kultúra hozta ezt is. Aminthogy nincs igaza az ellenkultúrának se, a jövő önkéntes zenéjének, mely viszont nem akarja észrevenni, hogy nem vagyunk mindnyájan egy nemzetbeliek, csak éppen — egyformán emberek.

Örülünk, hogy élünk, vagyunk s ott vagyunk, találatódunk, ahol vagyunk. Az impériumokat ma már mégiscsak másképpen illenék csinálnunk, mint kétezer évvel ezelőtt. Amúgy nyelvben, szívben, eszmében, emberségben és a kultúrában.

Azonban, ha csakugyan a kultúra kívánja, hogy a fajták egymást gyűlöljék, öljék, hát akkor nem kell kultúra. Sok öröme úgy sincs benne annak a peches embernek, aki nem kétezeröt-száz év előtt, hanem mostanában született.

BN 1908. április 16.

Ód.

126. EMBEREK ÉS TRAGÉDIÁK

I.

Sicynszki

Európa elé nagyban és először a rutén kérdést Björnson, ez az öreg fogatlan és fogadatlan prókátor vitte. Szánalom és szomorúság nagy magyar lapokban affélét olvasni, hogy a ruténség kulturátlan és jövőtlen népfaj. Talán a mi ruténségünk, a magyarországi, elromlott, elsatnyult, de a kisoroszság általában csupa erő és szláv nagyszerűség. Párizsban van egy olyan rutén kolónia, amelyet megirigyelhet akármilyen kultúrnép. Csak a mi emigránsaink társasága lehetett ilyen nemes, előkelő valamikor, amikor még a lengyelekkel együtt mi is divatban voltunk. Akkor a lengyel nép magát Kelet-Európa franciáinak becézte, s ma a lengyel-ségnek nagyon rossz híre van Nyugat-Európában. A rossz hírben csak mi vetélkedünk a lengyelekkel, s mi is ugyanazon ok miatt. A mágnásaink, az uralkodó osztályok hőroszai kompromittáltak

minket is, miként a lengyeleket. A rutén fajta pedig odatart-hatja a világ elé demokráciájának a bizonyítványát. Ez a Sicynszki gyilkos, undok gyilkos, de egy hatalmas erejű nép fia. Gondoljunk csak néhai Károlyi Istvánra, aki a csendőrszuronyokat egy óvatos tréfával kerülte ki. Csak erős, demokrata lelkű népeknek lehetnek olyan undok gyilkosaik, mint Sicynszki. Mi finom, arisztokrata népek legfeljebb csak egy Fazekas Ágostonig vihetjük föl. Fogadjunk az unokáink szerencséjébe[n], hogy a ruténeknek hamarabb lesz nemzeti hadseregük, mint nekünk vagy a lengyeleknek.

II.

Mariska

Pázmány Mariska kisasszonnyal, aki Nagyváradon Fetser püspököt, úgyis mint egy ártatlan kisedő anyja, pörrel üldözi, szeretnék beszélni. Bizonyos vagyok, hogy azokból, amiket mondanék neki, nagyon keveset értene. Sőt, valószínűleg kémnek, ágensnek vagy bolondnak tartana Mariska kisasszony, mert ezeket mondanám neki.

— Hajh, kisasszony, maga kissé elkésett a pörével, ez a pör paródiája egy elmaradt pörnek. Maga, kisasszony, hallhatja, hogy a maga nevén valakit ebben az országban Péternek neveztek. Lássá, Pázmány Mariska kisasszony, ez a néhai Péter az oka mindennek. Maga kisasszony nem foglalkozik nagy politikával, de képzelje el, mi lett volna anélkül a Péter nélkül. Egész Magyarország egy hiten volt már, s a püspökök is úgy házasodtak, mint ma az ügyvédek sem. Képzelje el, Mariska kisasszony, milyen magyar volna ma ez az egész ország a maga Péter nevű néhai nagy névrokona nélkül. Micsoda erő volna ez az Ausztria katolikus-ságával s az egész világgal szemben. Valóságos magyar vallás lett volna az *egész* Magyarország protestáns vallásából, s talán ma már a Balkán szlávjai közül is sokan volnának protestánsok, s Debrecenben választanák a belgrádi, bukaresti s konstantinápolyi espereseket. Nagy hiba volt ez, kedves Mariska kisasszony, hogy nem így lett. Ez onnan jut eszembe, hogy a maga pörével egyidőben akarják kiadni Pázmány Péter leveleit könyvalakban. Szerencse, hogy maga, Mariska kisasszony, jött a szerencsés, emlékezetű nevével és esetével. Azt csinálta Pázmány Péter Magyarországnak, amit magának a maga állítása szerint Fetser püspök. A szégyen megvan, a baj megvan, de a tartásdíjért hiába pörölnönk.

BN 1908. április 22.

Ód.

127. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

I.

Dózsa György szobra

Achim Andrással van nekem egy régen ápolt ideám: állítunk haragos, szép, magyar szobrot vitézlő Dózsa Györgynek. Nincs olyan Andrassy, aki ez ellen akármit szólhatna: Dózsa György nemes ember volt, s ősbibb, mint — mondjuk — Darányi. Szép álom volt az Achim András álma s az enyém, de — sajnos — álom volt. Pénzt ugyan még nem gyűjtöttünk a Dózsa-szoborra, de már nagy baj van, s ezt a nagy bajt a Kossuth-szobor ügye okozta. Achim nem bízik bennem, s én nem bízom Achimban: ő eleve Rónát akarja s én Horvayt. A legnagyobb baj pedig az, hogy Dózsához nemigen van közünk, s annyi pláne nincs, mint Ferencnek — Kossuth Lajoshoz. Egy családi hagyomány szerint ugyan én a Visky-család révén rokonságban volnék Dózsa György családjával. De ennek a bizonyítására báró Kempelenéket s egyéb genealógusokat kellene drágán megmozgatnom. Szóval, se Achim Andrásnak, se nekem, nem volna olyan könnyű helyzetünk, mint kormányunk első Ferencének. Én mégis ragaszkodom Horvayhoz, mert Kossuth Ferenc is így cselekedett, s bizonyára nem ok nélkül. Amit Kossuth Ferenc tesz, az jól van téve. Lehet, hogy elég pénz nem fog gyűlni Dózsa szobrára, de ezt a szobrot mégis Horvay fogja csinálni. Tudniillik, ha elég pénz fog összegyűlni, s ha ön meg is pukkan, kedves Achim úr.

II.

A mívelt Nyugat

A mívelt Nyugat a mai magyar eszmekörben: hűdés, smokkság, szamárság és babona. Mocsáry Lajos a nemzeti ellenállás idején meg is mondta a nemzeti igazságot áperthe. „Akármilyen okos nyomtatvány jöjjön Nyugat felől, égessék el a magyarok, mint József császár idejében. A magyaroknak éppen az az erejük, hogy nem indulnak bolondul a mívelt Nyugat után.” A Budapesti Hírlap-ék örülten hadakoznak a magyar kozmopoliták ellen, akik voltaképpen — nincsenek. Azonban Erdélyben és Biharban január óta állandóan pusztít a pellagra, amely az éhtífusznál is nyomorultabb nyavalya. Erre a hazafias, kormánypárti lapok

nyugodtan konstatálják, hogy a pellagra a művelt Nyugaton sem ismeretlen. Olaszországban, Franciaországban a nagy magyar Alfölddel fölérő területeken szokott pusztítani a pellagra. Szóval, újra szóval, a művelt Nyugat se megvetendő akkor, amikor a hitványsághoz, nyomorúsághoz, ínséghez kell keresni igazolást.

III.

Comenius Ámos utódja

Hazugság ám az, hogy ennek a Magyarországnak friss a kultúrája, új, suhancos és sédelgő. Bizonyísten nem Mailáth József gróf, nem Prohászka püspök s nem Rákosi Jenő voltak itt az első kultúremlékek. A tanítóknak kellene ezt legjobban tudniok, ha ők tudnák, hogy élt és tanított Magyarországon egy Comenius Ámos nevű ember is. Azonban én már találkoztam Comenius Ámos utódjával, sőt utódjaival. Csak egyről beszélek, arról, aki nekem tanárom volt a gimnáziumban. Ez az úr, piarista pap, minden kálvinistát Jánosnak, minden lutheránust Mártonnak s minden zsidót — Kóbinak szólított. Most értesülök, hogy Apponyi tanterületi főigazgatót csinált ebből az úrból. Brávó, nincs szebb és jobb, mint a múltat letagadni. Valamikor éltek, voltak magyar Pestalozzók, valamikor Comenius Ámos volt Magyarországon tanító. Hogyan ragaszkodjunk mi a másféle történelemi hagyományokhoz, ha Apponyi ilyen példákat ad?

BN 1908. április 24.

A. E.

128. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

I.

Nem volt forradalmunk

Lamberggel elbánt a pesti nép. Görgy egy gróf Zichyt segített a másvilágra, de majdnem ennyi az egész. Fényes Samu minapi, bátor, szép cikkében kutúrán inneni országnak sejtí megrémülve ezt az országot. Nem, ez kevés, ez az ország nemcsak kultúrán inneni, hanem forradalmon inneni ország. Forradalma sohse volt ennek a Bécsben sokáig forradalmárnak csúfolt népnek és országnak. És ez a forradalom jobban, láthatóbban hiány-

ezik a kenyérnél és a kultúránál is Magyarországon. Clemenceau, Franciaország miniszterelnöke a plutokrácia szolgálatában üldözheti s üldözi is a szocialista forradalmárokat. De mint francia ember már nemegyszer kénytelen volt harsányan kijelenteni, hogy Franciaország örök szignum: a forradalom. Ez nemcsak azért jó, mert a forradalom a tudomány szerint is iramító tempóra bírja a haladást. De azért is, mert a forradalom, egy igazi forradalom emléke kissé le tudja hűteni a reakciós forróságot. Nekünk forradalmunk nem volt, de Bocskaink és Bethlenünk volt, s ezeket is átengedtük a históriának, lemondtunk róluk. S ha most visszatarthatatlanul behullunk a sötétségbe és szolgaságba, ez az oka. A fejlődés ma már kizárja a guillotine-os forradalmat, s mi annak idején — elfelejtettünk elbánni azok őseivel, akik sorunkat ma kezükben tartják. Majd nem mernének ők olyan bátrak lenni, ha a mai arisztokrácia őseiből és csatlósaiból néhány ezret fölköttöttek volna feledékeny és nem forradalmár őseink.

II.

Egy püspök legendája

Volt egyszer egy püspök, aki ellen azt a szörnyű vádat emelték, hogy anyává tett egy leányt. A püspök generálisa, az érsek megparancsolta a püspöknek, hogy tisztázza magát. Ez nagyon könnyen ment, mivel abban az országban, ahol ez történt, a katólikus főpap volt a legnagyobb úr. A püspök a bíróság előtt kijelentette, hogy a panaszos leánnyal soha viszonya nem volt, sőt nem volt egyáltalában nővel, s erre esküt is tett.

Amikor a püspök hazament, három gyermek kezét csókolta neki gyermeki tisztelettel. A püspök izgatottan szólott rá az apaságának hódoló gyermekekre:

— Hol az anyátok, küldjétek ide az anyákat.

A mama jön, s a püspök ott a gyermekek előtt ráordított:

— Hedvig, volt-e nekünk együtt valaha valami viszonyunk?

— Soha — válaszolta Hedvig minden fölösleges habozás nélkül.

A többit a püspök meggyóna legközelebb az érseknek, s a dolog rendbejött.

BN 1908. május 3

A. E.

I.

A fekete gyémántok

Könnyű volt Jókai Mórnak, mert ő olyan magyarok korszakában élt, akik szerették Európát és a nagy kultúrát. Ő még nyugodtan álmodhatott olyan magyarokról, akik másfajta kultúr-emberekkel egyenlők, s csak avval különbek, hogy magyarok. Ma, mi érezzük, hogy a közfelfogás szerint hazafiatlanság, sőt bűntett bántani azok cirkulusait, akik uralkodnak. Bizonyos zsidók például elég vakmerők voltak, hogy a Szilágyság, a régi Szilvánia, közepén köszénbányát nyissanak, ássák, ássák azóta a köszénet, s ők bizony nem tehetnek arról, hogy ez a köszén kissé — fiatal. De nem ez a fontos és érdekes, de a vármegye úri köreinek példátlan fölháborodása. A Szilágyságban még mindig vannak eleven erdők, s az erdők tulajdonosai tajtékozva szidják a zsidót. Hogy íme, a zsidó a föld alól is kikaparja azt, amivel a magyar úrnak árt-hat. A magyar úr, a vármegyei úr, nem szereti az ilyen, zavaró dolgokat. A földön, föld fölött és föld alatt maradjon csak úgy minden, ahogyan volt.

II.

A szolgabíró ítélete

A szolgabíró úr üres idejében társadalmi bölcs, ítélkező és kérlelhetetlen. A minap, társaságban, a ferblíró, az úgynevezett hazai csöndesről esett szó, a szolgabíró nagy haragra gyúlt, s kijelentette, hogy a ferbli — zsidó játék. Én nem szoktam kártyázni, de ismerem a játékokat, s dühbe jöttem.

— Már engedj meg, kedves szolgabíró úr, de ha van magyar játék, a ferbli az. Hiszen az egész játék sorsa a személyes bátorságtól, vakmerőségtől függ. Valami olyan ez, mint az ősi magyarok taktikája, akik fordítva ültek nyeregben, s úgy nyilaztak.

A szolgabíró, aki kiváló kaláberező, de ferblizni is szokott, megriadt:

— Lehet, hogy a ferbli magyar játék volna, de átkozottul megtanulták a zsidók is. És ez a baj, nem lehet az magyar játék, amit a zsidó is megtanul és kártékonyan gyakorol. Én a kaláberbe[n] szerencsésebb vagyok, tehát ez az igazi magyar játék.

Így szólott a szolgabíró, s ítéletében megrémülten fedeztem föl egy pusztuló fajta okvetlen — kényszerű filozófiáját.

II.

A májusi eső

A májusi eső amolyan jó vidéki babona, amelyről már Budapesten is tudnak az ügyes újságírók. Nos hát a májusi eső beköszöntött mindjárt május második napján a mi falunkban. Azóta hull, hull az áldás rögre, zöld vetésre és virágos fákra. A minap a szomszédom, jómódú, falusi, egyszerű ember, kifakadt:

— Az Isten verje meg az ilyen májust, amikor mindig esik az eső.

— Ugyan bátyám, hiszen mi Pesten azt szoktuk írni a lapjainkban, hogy egy jó májusi eső ér annyit, mint az Andrássy út.

— Egye meg a fene az Andrássy utat, s tisztelettel szólván az urak bölcsességét. Az eső akkor kell, amikor már régen nem esett, s az Andrássy úttal nem cserélném el a huszonhat hold kukorica-vetésemet, ha — kikelne.

BN 1908. május 8.

A. E.

130. POLITIKA ÉS KULTÚRA

Ez az ország, ez a Magyarország, nem is olyan nagyon kicsiny ország, miért hát olyan nágyok kicsi? Daudet sem tudott olyan barbárat, félszeget, kicsit elgondolni, amilyent mi túl ne licitálnánk. Az új francia librettóírók is — sajnos — Szilisztria, Illíria s más holdbeli országok helyett idejöhetnének. Minden tettünk, eseményünk, változásunk, szenzációnk egyenesen arra való, hogy röhögjenek rajtunk. Amikor Franciaországban Curie özvegye, mint kinevezett egyetemi tanár, első előadását tartotta, ott volt Briand kultuszminiszter. A parlamentben nagy dolgai lettek volna az napon Briand-nak, s ő inkább elment a kiváló egyetemi nőprofesszor első előadására.

Ilyen jelenségek miatt merik a francia intellektuelek a maguk köztársaságát *athéninak* nevezni. Nálunk, ne adj isten, hogy a kultuszminiszter igazi kulturális eseményeknél mutassa meg szent ábrázatját. De ha egy senki francia, akire Párizsban a kutya se néz, eljön Budapestre, Apponyink estélyt ad a tiszteletére. S

akárcsak Montenegróban vagy Kukutyinban, megjelen Apponyi, Kossuth stb. stb.

Ez az ország, ez a Magyarország, nem is olyan nagyon kicsi ország, miért hát olyan — nagyon kicsi? Itt már egy tisztességes számú csoport él, mely mindent érez és tud, ami csak történik a világban. Ennek az országnak hiteles intelligenciája már kissé túlhaladta Ceglédet és Jászberényt. Miért szégyenítik meg ezt a nem is olyan nagyon kicsi országot az ő politikai vezérei?

Ezt is megmagyarázzuk, ha már muszáj. Ebben az országban, ebben a politikus országban, a legsetétebb fejűek a — politikusok. Horvay-pártoló Kossuthnál külön amatőr egy ízléses bank-íjjú, s Apponyinál nagyobb stílu valaki a legmegvetettebb szociológus.

De ha ők, a dicsők, nem értenek semmihez, miért kompromittálják ez ország szép, forradalmi értelmiségét? Csúnya dolog, de hozzájuk illik, s mi pedig megérdemeljük.

BN 1908. május 12.

A. E.

131. A „SZILÁGY” BŰNE

Vajda János verseit olvasta a nebulóknak dr. Both István tanár úr, s nagy baj történt. Egy halvány, ideges, rossz, de eminens diák elkezdett sírni úgy, hogy mindenki röhögte. Dr. Both István érthető, méltó nagy dühbe jön, s rászólt az ellágyult diákra:

— Amice, Ady úr, maga nagyon komolyan veszi a verseket, s ez öreg, örült hiba. A versek — versek, csacsiságok, rossz idegzetű, rossz szervezetű emberek munkái. Az öreg Vajda János is jobban tette volna, ha valami komoly pályára lép. Mégiscsak szebb élet-ábránd Szilágy vármegye fő-, avagy alispánjának lenni, mint verseket írni.

Így szólt dr. Both István, de a delikvensnek már hiába beszélt. Ez már akkor verseket írt, amikor még a nagybetűket nem ismerte, s mivel tinta nem volt, kétkítővel írta 7 éves korában első balladáját. Azután még írt balladákat, de a zilahi ifjúsági önképzőkörben nem akarták benne az új Arany Jánost fölfedezni, tehát abbagyta.

A halvány, ideges, rossz, de eminens diák megijedt a dr. Both István kinyilatkoztatásától. Különb is erősen szorongatta a fizikából és számtanból Berényi János tanár úr: inter arma silent musae. (Vajon jól tud-e még locus vulgarisokat is idézni a régi jeles latin diák?)

De jött a tavasz, s a tavasz a legnagyobb büntettes mindenkik között. A költőjelölt nebuló 1896-ban írt egy hazafias Kossuth-verset. (Azóta kozmopolita, vármegyének elárulója, darabont, gazember lett belőle.) Vala pedig ez időben a „Szilágy” szerkesztője: Kincs Gyula. Egy drukkos görögóra után az Ady nevezetű fiú Kincs Gyula után szaladt, s nagyon csinosan hebegett:

— Tanár úr, mélyen tisztelt tanár úr, ne haragudjék. Én egy verset írtam, s jaj, szeretném, ha a Szilágyban megjelenék.

Kincs Gyula elolvasta a verset, s elkáromkodta magát:

— Ebadta, jobb volna, ha a szöszedetét rendben tartaná, s Plátót olvasná, aki nem írt hazafias verseket.

Az Ady nevű nebuló nagyon megszegyellte magát, s nem írt életében soha többé verseket. A közigazgatási pályára lépett, s ez idő szerint egyik legnagyobb reményű főszolgabírója Szilágy vármegyének.

(Természetes, hogy ebből egy szó, egyetlen szó sem igaz, azaz nem úgy igaz, ahogy íródott. Dr. Both István Vajda Jánossal össze-visszaturbálta a lelkemet, és uszított. Kincs Gyula pedig leadta a Szilágyban azt a verset, amit neki a lázas, bolond nyolcadik gimnazista átnyújtott. Sőt, a Szilágy adta, adogatta tallérokban az én első írói honoráriumaimat is. Átkozom és áldom a Szilágyot, a Szilágy régi s mai embereit. Úgy vagyok velük, mint az élettemmel, karrieremmel s állítólagos sikereimmal. Nem tudom, örüljek-e nekik vagy szánjam magamat érettük, miattuk. Mégis, inkább, áldja meg a jó Sors a Szilágyot, mert megérdemli, ha tőlem nem is, de mindenkitől s főképpen a jó Sorstól.)

(Érmindszent, május hava)

Szil. 1908. május 14.

Ady Endre

132. EGY FALUSI EMBER NAPLÓJÁBÓL

I.

A Fáraók példája

Újabb kutatók szerint Egyiptomban nem a Fáraók gőgös mániája építette a gúlákat és piramisokat. A Fáraók szocialista fejedelmek voltak, s munkát akartak adni a munkátlan, éhező alattvalóknak. Madách nagyon tévedett tehát az ő nagy drámai költeményében, amikor Egyiptomról írt. Viszont manapság csak a Fáraók által lehetne megérteni, miért kap szobrot Magyaror-

szágon Bartha Miklós. Egy névtelen gúla ugyanannyit jelentene, mint egy Bartha Miklós-szobor. Öt év múlva is ki az ördög tudja, ki volt ez a hajdan zavaros, rosszmájú úr? De az új rendszer észrevette, amit valamikor a Fáraók, sok a munkátlan ember, Dózsa Györgynek, Martinovicsnak, Vajda Jánosnak nincs és nem is lesz szobra. De éhes, foglalkoztatni való szobrászok vannak ám szép számmal. Szóval, az új rendszer, mely az éhezőket fölkarolja, szoborhoz juttatja Bartha Miklóst. De ennyi igazsággal szobrot kaphatna a vasorrú bába, Rabló[*] lovag, Piripinci hercegnő, a bolygó zsidó s néhai nemzetes akárky.

II.

Dános, a szerencsés

Bihar megyében két rettenetes gyilkosság történt: cigányok gyilkoltak. De mennyivel messzebb esik az a két rongyos bihari falu Budapeستől, mint Dános. A budapesti lapok jó része tudomásul se veszi e távoli gyilkosságokat. Az afgán határon elesett két katona, ez nekik nagyobb szenzáció. A centralizálás azt eredményezte, hogy most Budapeستől függ még a szenzáció is. A dánosi gyilkosság ötsoros hírből lett volna elintézve, ha Dános véletlenül Csík vármegyében van. Dános azonban szerencsés, mert nincs messze Pesttől, ami Tutáéknak elég nagy baj.

III.

A Duma tekintélye

Az atyuska pénzügyminisztere összetűzött a Duma elnökével, s a pénzügyminiszter — lemondott. Azóta talán már a cári akarat elintézte a válságot, de a válság nagy tanulsága örök időkre megmaradt. A Duma a cár által kegyesen adományzott parlament. Ezernapos sincs, nem ezeréves, mint a mi nemzetgyűlésünk. A Dumát állítólag száz-kétszáz kozák akkor verheti szét, amikor a cár int. De a Duma elnöke mégis minisztert buktathat, mert a Duma, akármilyen, de parlamentáris országoktól tanulta a parlamentarizmust.

BN 1908. május 16.

A. E.

133. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

A Kúria és a holtkéz

A magas Kúria a papi birtokok kérdésében királyi határozottsággal s ezennel kimodta a *sohát*. Döntvényt hozott arról a Kúria, hogy róm. kat. papi birtokra hiába rendeli el a bíróság a végrehajtást. A telekkönyvi hatóság megállapítja a telekkönyvi akadályt, s a papi birtok C. lapja örök-szűz marad. Jogilag, történelmileg, nagy-nagy apparátussal s buzgósággal indokolja meg döntvényét a magyar Kúria. „A papi birtok, a holtkéz jószágá örökké egy kéznél marad”, állapítja meg a legfőbb magyar bíróság. És mégis a levegőben kell lennie a szekularizációnak, a Kúria döntvénye is ezt mutatja. A Kúria siet elébevágni a jövőnek, s kimondani a nagy *sohát*. Csakhogy a *sohát* sokszor mondták ki már hatalmas személyek és testületek. De a *sohára* mindig elérkezett a beteljesedett idők válasza: *most*.

II.

A drámaíró Eulenburg

Kiderült, hogy a szerencsétlen Eulenburg herceg egykoron drámákat írt. Enyhe, tiszta, úri, élettelen, szép, német drámákat. A drámában győz az igazság, s megmarad ragyogó fehérnek a fehérség. A bűn büntetést kap, s a világ fölött Wotán trónol és Németország. S íme *most* Eulenburg herceg, a drámaíró, mint egy eleven drámának eleven, hírhedt, szerencsétlen hőse. Íme a drámaíró mennyi nemeset lát, ha ír, s mennyi undokságra képes, ha él és cselekszik. Ha ilyen fehér drámákat írt volna Eulenburg herceg a fekete fajtalanságok helyett, ma jobban érezné magát Wotán és Németország.

III.

Sáskajárás a Hortobágyon

A Hortobágyot ismét a sáskajárás veszedelme fenyegeti, s nekünk egy fiatal magyar tudós jut az eszünkbe. Ez a nemzeti tudósunk az orosz és más keleti alföldek felső talaját vizsgálta

sokáig. Végül megállapította, hogy a magyar humusz nem a nyugat-európaihoz hasonlít, hanem a Keletéhez. Tudniillik e reakciós időkben, melyet ma Magyarországon élünk, még a geológusoknak is Európa ellen illik tiltakozniok. És csakugyan, mintha ennek a geológusnak igaza volna. Ahol az agrikultúra fejlett, hatalmas, intenzív, magas, oda nem mennek a sáskák. A csatornázott, művelt, munkált, gépekkel felszerelt s mezőgazdasági iparral rakott Hortobágyot se bántanák. De az is lehet, hogy ilyen körülmények között a magyar geológus nem tudná kimutatni, hogy a mi humuszunk a Keletével s Ázsiáéval azonos — egy rokon.

BN 1908. május 21.

A. E.

134. A RÉSZEG HAJÓ

Bizonyosan kialudták azóta már a pezsgőmámort az Albrecht-hajó utasai. Azok a képviselők tudniillik, akiknek bált rendezett a Dunán Kacskovics Béla. A józan életű Duna is elfelejtette már a szörnyű látványt. Az Albrecht-hajót is talán megtisztogatták azóta. Hajh, a legszebb lumpolás se tarthat mindörökké. De ha el is múlt a Kacskovics-bál, a részeg hajó megmaradt. A részeg hajó a ködben ott bolyong most is a magyar vizeken. Babonásan, mint a bolygó hollandusé, mint annyi sok árnyhajóé, melyet csak hajósok és halászok látnak. Ezt a bolygó, részeg hajót magyar hírlapírói nyelven tisztelt Háznak is hívják. Nem csodálatosan jelképes-e a képviselő urak hajómulatsága? Néro is így csinálta annak idején, amikor már túlságosan jó volt a dolga. Virágos gályáján dőzsölt, aludt vagy álmodozott a kék tengeren. Elgondolta, hogy mi mindent végzett el már sikerrel. Egy kicsit meg is csömörölt, mert új vágya alig volt. Megölte azokat, akik útjában voltak, vagy akikről azt hitte, hogy útjában vannak. Dicséretét zengi Róma s az egész birodalom. Még azok is ódákat kénytelenek szemléyéhez írni, akik titokban gyűlölik.

Ilyen Néro a mai magyar palament. Az uraknak várakozáson felül sikerült minden. Aki utjukban volt vagy útjukban lehetett volna, kivégezték. Fölgyújtották az országot, mint Néro Rómát, hogy a lángtenger *mellett* szavalhassanak. Azután Róma elhamvadt, s ők felültek a virágos gályára. Még a legravaszabbjuk se álmodta, hogy ennyi fog beteljesedni. Az ország néma, megrettent, megundorodott, elbénult. A tenger nyugodt, csodakék, az ég is az.

Még vihar is csak úgy jöhet, ha ők csinálják mesterségesen, mulatságból.

A részeg hajó utasai valóban úgy jártak, mint Néró. Már annyira jóllaktak, hogy nem is tudják micsoda étellel izgassák az fnyüket. De elfeledték, mint Néró a nápolyi öbölben feledhetette, hogy közel a Vezuv.

Mulassanak a képviselő urak, egymást érzék a Duna-bálok. A részeg hajó, a parlament csak kéjutazzon tovább is. A részeg hajókkal az szokott történni, hogy sima vízen, derült ég[*] alatt törnek derékon és süllyednek el.

BN 1908. május 22.

Ód.

135. [KÜLÖNÁLLÓ NOTESZLAPOK]

- 1. r. [áthúzza]: Bíró
Sziget u 9
ebéd
- 1. r. [áthúzza]: Délután
Ignotus
- 1. v. [áthúzza]: Telefonálni
Neményi Erzsébetnek
- 1. v. [áthúzza]: koffert hazahozatni
- 1. v. Vasárnapi Ujságnak
dolgozni
- 2. r. [áthúzza]: Szini Gyula
Mátyás tér 17. I. em
- 2. r. [áthúzza]: Kedd este
Hungária kávé
- 2. v. Dózsa György
Petőfy [!] Sándor
Maxwell vagy
Marx képe
- 2. v. Édes anyámnak
gumi harisnya
- 3. r. Thököly út 27 I.
jobboldali sarok
Sz. M. N. P.
- 3. v. Bulgár poeták
Kirill
Christoph
Werlain [!] tan
Iván Vazof

(Az ám: milyen kicsi falu ez a Párizs, akár Pomáz, akár Érmindszent. Csak egy kicsit kell öregedni, s nyomban vége a régi igézetnek, s a világ egy nagy — falu. Hogy száz-kétszáz évvel hátrább vannak az emberek a Duna-tájon, ez nem számít. Száz-kétszáz esztendő, milyen semmi, kicsi idő ez, ha bátrak vagyunk nem mindent a magunk korához mérni. Azért mégis egyforma és kicsi a világ, szomorú és ostoba. Most, hogy — nem tudom, hányadikszor — visszajöttem az én szerelmes Párizsomba, hirtelen megláttam és följegyzek egy-két falusi dolgot.)

A konzervativizmus diadala

Kezdetben vala az ige, az öblös, hazafias ige Franciaországban. A jelszó: tömöríteni a nemzeti erőket, nagy hadsereget szervezni, s visszafoglalni Elzász-Lotharingiát. Ez volt a nemzeti küzdelem, az olcsó hazafiaskodás, mely belefűlt saját féktelenségébe, hazugságába s önszennyébe. Mivel pedig a nacionalizmus megbukott, ki kellett valami kedvesebbet találni. Nálunk a hazug és csődbe került álhazafiasság konzervatív pártot akar alakítani. Itt Franciaországban a nacionalisták beálltak a konzervatív királypártba. Maguk a vezérek publikálták a minapi beolvadást. Meghódítani, lecsönnesíteni a nyugtalan munkást és parasztot, küzdeni a destruktív elemekkel, ez a program. A régi, nagy forradalmi jelszavak elpihentek: a világ egy nagy falu.

Szabad a kegyelet

Ez is olyan eset, mint a mienk, egészen úgy van, mint Magyarországon. A Commune harcosait halomra lövette a még ma is uralkodó francia, polgári plutokrácia. De, Istenem, ez 1871-ben történt, s az embernek megadatott a feledés kincse. Tehát ma már szabad megkoszorúzni a vértanúk sírját. Sőt díszben vonul ki a rendőrség, ha valami ünnep esik. Mert, akik ma ünnepelnek, azok már derék, jó emberek. Nálunk is szabad már a kormányzó függetlenségi pártnak ünnepelni 1849 mártírjait. A világ egy nagy falu.

A feministák ellenségei

Ki hinné, hogy Franciaországban a polgárságnál nagyobb ellenségei a feminizmusnak — az anarchisták. Az érveik ugyanazok, mint a szocialistákkal szemben. Nem kell több politika, és nem kell több politikus. Ha a nők politikai jogot kapnak, több politikusunk lesz, holott ma is a politika az ember és társadalom megölője. Szerintük csak egyféle okos feminizmus van: a nők, miként a proletárok, gyűjtsenek gazdasági és kulturális értékeket. Alapjában gyönyörűen tudnak találkozni mindig és mindenütt a reakció és az éretlen revolúció. Megérjük, hogy a magyar reakció is meg fogja tanulni ezt a nyugati leckét, s a szükséges és félelmes haladást az éretlen, túlzó forradalmárok segédcsapatjával fogja meggátolni. Mert a világ egy nagy — falu.

(Párizs, május 26.)

BN 1908. május 30.

Ód.

137. A NÉPEK ÖSSZEFOLYNAK

Párizs, június elején

Talán olvasta már mindenki, hogy New Yorkban alig él több, mint hétszázezer úgynevezett igazi yankee. Ellenben New Yorknak sokkal nagyobb német lakossága van, mint például Münchennek. Sőt, az is már majdnem bizonyos, hogy Budapest után nem Szeged a legnagyobb magyar város, hanem New York, Párizsban minden ötödik vagy hatodik ember nem francia, s Berlin tíz év múlva, talán már tíz év múlva, kozmopolitább lesz Párizsnál is.

Persze, hogy ezt az újféle, nagy valóságot nem akarják látni és belátni Magyarországon. Mert, ha látják és belátják, nyomban be kellene látniok azt is, hogy Vörösmarty szobra anakronizmus. Legalábbis: az emberek élni akarnak bárhol, de halni csak a végső esetben.

Most Franciaországban jajgatnak a nacionalisták, mert valószínűleg megint kap vagy húszezer új német lakót Párizs. Tudniillik, nemcsak a magyarok, horvátok, erdélyi oláhok és tótockskák vándorolnak vissza a krízises Amerikából. Valami ötvenezer német is útra kerekedett, s jött s jön vissza Európába, de haza, Németországba alig került s kerül a félszázezer németből ötezer. A töb-

bi Londont és Párizst rajozza be, mivel itt, e két városban, esetleg mentesebbek tudnak lenni az éhhaláltól, mint otthon. S ez a betelepülés ugyanakkor történik, amikor Franciaországból, az alig népesedő Franciaországból, az emberek naponként és sereggestül vándorolnak ki ma is Amerikába, Angliába, a Balkánra, sőt Németországba, főképpen Hamburgba, ahol nagyon sok a francia munkás.

A népek összefolyásának nagy epochája íme megkezdődött. A „Haza”, a szent „Haza” mindenütt csak az édes gyermekeit tartja el. A jóval számosabb mostoha gyermekek menjenek akár a pokolba. Ha pedig az idegennek több hasznát veheti a vagyon, a tőke, akkor jöjjön a kivándorló kompatrióták, honfitársak helyett a hasznosabb idegenek csapatja.

Ahol csak kultúra van, ott elháríthatatlan ez a népanyagcsere. S ahol kultúra van, ez a kultúra természetszerűleg vonja magához minden országból az élni és dolgozni akaró és tudó embersegeket.

Ne féljen azért senki, nem fog megismétlődni, miként azt szentimentális professzor urak vallják, a pusztuló Athén vagy Róma példája. Lassan-lassan, de föltartóztathatás nélkül a munka, az együttes munka nagy diadala közeledik. Nő, nagyszerűen gyarapszik, izmosodik az összetartozóság gondolata a földön. A népek összefolynak a munka, közös sors és élet-szépség gondolatába, — akaratlanul, öntudatlanul, de egy nagy törvény szerint.

És föl kell emelnünk a szíveinket még akkor is, ha magyarok vagyunk. Ám hozzák be talán a kulikat a magyar, úri haladás-hóhérolók. A kulikig elhat már a világ nagy munkás-ligájának lelke. A népek összefolynak, s a munka hatalmas csákányával erősen bontogatja már az országhatárló oszlopokat.

Népszava 1908. június 5.

A.

138. PÁRIZSI JEGYZETEK

I. Jézus mennybeszállása és a sajtó

Áldozócsütörtökön a párizsi Saint-François-Xavier templomban harcias beszédet mondott bizonyos Lenfant nevű abbé. Nem akarta untatni a publikumot valami kegyes, jámbor beszéddel avagy pláne Jézus mennybeszállásának szép szimbólumával. Lenfant abbé a sajtóról mondott szemtelenül szent beszédet, s ajánlotta a hívőknek a klerikális szennylapokat. A pápista kle-

rikalizmus íme hogy lefőzte azokat a zsidó kufárokat, akiket Jézus kikorbácsolt a jeruzsálemi templomból. S Jézus ezeket az új kufárokat nem úzi ki a templomokból sem Franciaországban, sem Magyarországon. Mivel Jézusnak ezen pápista papjai óvatos kufárok, s egyszerűen, még áldozócsüörtőkön is, elsikkasztják Jézust.

II. Jeanne d'Arc és Szent Margit

Azt tudtam, hogy bigott asszonyok számára van néhány jeles és malasztos egyesület Magyarországon. De azt csak most tudtam meg, hogy a Szent Imre-egylet mintájára a — nekik legyen mondva — intelligens, magyar nők számára alakult egy Szent Margit-kollégium is. Persze, persze a regnum Marianumban nem szabad az ilyesmin csodálkozni. De érdekes, hogy ezt a Szent Margit-egyletet is Franciaországból plagizálták, lopták el a magyar klerikálisok. Ez egészen a Jeanne d'Arc-liga másolata. S az is érdekes, hogy az antipápista Franciaországtól csak a magyar klerikálisok tanulnak. Azt bezzeg nem tanulják meg nálunk, mint kell a papi vagyont elvenni, s a butító szerzeteseket kirúgni.

III. Arany-könyv a szabadkőművesekről

Már egyszer megjárták a francia klerikálisok, amikor a szabadkőműveseket „leleplezték.” Most ismét egy úgynevezett aranykönyvvel rukkoltak ki a vakoló gárda ellen. Hemzseg ez a könyv is a tudatos és tudatlan ostobaságtól. Olyan bűnöket kennek a jámbor szabadkőművesekre a klerikálisok, mint a katakombákban agitátorkodó keresztyénekre valamikor a római hivatalnokok. Igaz, van a szabadkőműveseknek bűnük St. Louis-tól Párizson, Budapesten át Port-Arthurig. A bűnük pedig az, hogy félhitűek, gyávák, megalkuvók. Éppenséggel nem olyan veszedelmesek — sajnos — mint a klerikálisok vélik.

(Párizs, június 9.)

BN 1908. június 12.

Ód.

139. PÁRIZSI LEVÉL

(Egy miniszteri beszéd — Kik szeretik legjobban a hazát —
A rendőrök és csendőrök)

Párizs, június

Viviani, munkásügyi miniszter, szocialista, így vallja, s így vallja a szocialistákkal szemben is. Tárcája a franciaországi miniszteri tárcák Benjáminka, két esztendővel ezelőtt formáltak. Ez a Viviani most nagy beszédet tartott a választói előtt, s lett erre hadd-el-hadd. Szidja mindenki, a szocialisták, a nacionalisták, radikális burzsoák és klerikálisok. Nyilvánvaló tehát abból, hogy Viviani valami olyat mondott, ami közel jár az igazsághoz. Azt merte tudniillik mondani ez a Viviani, hogy a munkásságé ugyan a jövő, de ehhez nem kell ádáz harc. Franciaországban a polgárság átvette a hatalmat a nemességtől, mihelyst értelmileg, kultúrában a nemességet túlhaladta. Az evolúciónak ugyanez az esete készül a mi napjainkban, ezt föltartóztatni nem lehet, s attól megijedni nem kell. Sőt eddig[*] is az intellektuális része a polgárságnak támogatta a hatalom felé indult proletárokat. Hát ez nyilván nem Marx-doktrína, de fog-e valaha Magyarországon egy aktív miniszter ilyen szépet és bátrát mondani?

*

Az a Gregori, aki a minap Párizsban hazafias dühvel megsebesítette Dreyfust, Magyarországon is nagyon ismerős típus. A nemzeti becsületnek és hazafiasságnak ez az Ugron Gábora pénzügyi manipulációkkal sok ezer kis embert rántott nemrégiben romlásba. Úgy látszik, minden országban az ilyen alakokból kerülnek ki a haza leglármásabb szerelmesei. Ezek azután a nemzeti becsületért még ölni is tudnak, ha kell. S valóban csak azok képesek igazán lelkesedni milliók összességének kifundált becsületéért, akik a magukéért kellő időben nem lelkesedtek.

*

Lyonban az emberi jogok védelmére alakult liga nagy dolgot mondott ki. Az emberi jogok ellen a rendőrök és zsandárok vétkeznek leggyakrabban. Tehát *el kell törülni* mai formájában a rendőrséget és csendőrséget. Ne legyenek azok a nyers államhatalom vad birkózói. A bíróság nyomozó emberei legyenek s lehes-

senek csupán. Milyen szép zene, de a jövő zenéje még Franciaországban. Hát még mennyire a jövő zenéje szép Magyarországon, ahol még tegnap állott a deres.

BN 1908. június 17.

Ód.

140. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐI.

I. Zola és Bonaparte

A Dreyfus-pörbe[n], mely már nincs, két revolvergolyóval pörújítást akartak nyitni a minap. Zolát vitték s temették a Panthéonba. Zolát, a hamvaiban is háború-szerzőt. Az a senki, aki a szerencsétlen Dreyfust megsebesítette, természetesen eszköz volt. Császárpártiak, royalisták sohase fogják elfelejteni, hogy élt egy Zola nevű író, aki megírta a Débâcle-t. Ez a Débâcle a Zola legnagyobb bűne, Sedannak, a német-francia háborúnak ez a hatalmas magyarázata. „Je ne cache pas, j'explique”, — mondta hányszor, de hányszor Zola. Gyűlölte a hazugságot, a társadalmat[*], a hazafiast, a vallásost, a mindenfélét. A „j'accuse”-nél nagyobb szerepe volt a Dreyfus-pörben a Débâcle-nak. Ma már katonák, tábornokok bevallják, hogy ez a Débâcle fölér száz történelmi művel. Zola Emil a béke és emberiség Napóleonja volt, igazi Bonaparte-temperamentum. Jobban tudott harcolni a hadsereg ellen a békéért, mint a fiók-Bonaparte hadserege a háborúért. Sőt talán nagyobb harcos volt ő az első Bonaparténál is, kinek lelke rokon volt a Zola megnemesült lelkével. Ott a Panthéonban Lannes de Montebello, Napóleon híres maréchaljának közelében, jó helyen vannak most már a Zola hamvai. Arról adnak leckét a világnak, miként kell tökéletesedni s harcolni. Ha Bonaparte vér helyett bátor igazságokban fűrésztötte volna meg a világot, hol tartana ma már ez a szegény emberiség.

II. Franciaország, a papok és a gyarmatok

Fontainebleau környékén a minap ósdi klastromot láttunk, ósdi szép templommal, s rajtuk nagy táblák: kiadó. Párizsban, a Dames du Sacré-Coeur templomban ez idő szerint régi egyiptomi táncokat mutatnak be lengén öltözött táncosnők. Holott még mindig a templomban van Szűz Máriának egy nagyon finom, művészi szobra. Ez a szobor vidám arccal nézi a változott időket

s a szép táncosnőket. Franciaországban, a kontinentális Franciaországban tehát itt tartunk már. De a gyarmatokon gyáva a francia kormány, legtöbb helyen hatalmi és politikai okokból. Tonkinban például elnézi, hogy a papok izgassanak az új, egyházat és államot szétválasztó törvények ellen. Madagaszkárban pláne kiszolgáltatja a bennszülötteket a hittérítők vad fanatizmusának. Hát ez már sehogysem illik a francia burzsoázia hazug, papfaló radikalizmusához. Itthon igen, szembeáll a papuralommal, mely századokra vetette vissza az emberi kultúrát. De azt nem bánja, ha most a papok ugyanilyen sok százados merényletre készülnek a kolóniák lakosai ellen. Még a legprogresszívebb polgárság is, miként a francia, aszerint hajlandó a kultúra mellett vagy ellen lenni, hogy lesz-e, s mennyi haszna lehet belőle.

III. Amit Lyonból üzennek

Lyonból az emberi jogok ligája heves kongresszusi ülésen üzenetet küldött a francia kormánynak s az egész policájos világnak. Tiltakozik a liga, hogy a kormányok bizonyos fogalmakat nebüntsvirágokká teyenek a gondolat és ítélet elé. Nincs az istennek az az állama, mely megtilthassa nekem, hogy éppen például a hazáról, államról s társadalmi rendről harsányan ne úgy ítéljek, ahogy nekem éppen tetszik. Ez nagyon kényelmes dolog volna így, s holnap már a Föld is megállana forgásában, amit még Galilei korában sem tett pediglen. Igenis, a gondolatszabadság és gondolat-hirdetés korlátatlan emberi jog, a hazáról éppen olyan bátran mondhatok véleményt, mint a klérusról vagy a tőzsdéről. Ha például a haza egy fogalombálvány lesz, akkor minden emberi gonoszság e mögé búvik. És a lyoni kongresszus kemény hangon ítélte el azt az államrendet, mely Hervét bebörtönözte. Lyon Párizshoz sincs közel, s milyen messze van Budapeستől, de milyen vigasztaló dolog, hogy Lyonban kultúreemberek nyelvén kiáltották el az eb ura fakót.

Párizs 1908. június 10.

Szocializmus 1908. június 18.

Ady Endre

Párizs, június 15

Párizsban — sietve újságolom el a *Népszava* olvasóinak — mulatságos, érdekes és fontos dolog történt. Párizs polgársága kijavította a kalendáriumot s július 14-ik napját június 14-ik napján ünnepelte meg. Július 14-én rombolta le egykoron a nagy forradalom a Bastille-t s június 14-én futottak az idén a Grand-Prix-ért a lovak. S a nagy polgári lapok minden csúfolódás nélkül, sőt örömmel állapítják meg, hogy a Grand-Prix napja immár nagyobb ünnepe Párizsnak, mint a forradalom napja. És így is van és nagyon jól van így: a burzsoázia erre törekedett, s ezt gyönyörűen el is érte. Csak lóverseny-jegyekért szinte félmillió frankot költött el a Grand-Prix napján Párizs, s ráadásul eljárt szott egy pár milliót. A nagy díj nyertese, a Northeast nevű paripa háromszázhatvanhárom ezer frankkal jutalmazta a gazdáját, amiért őt úgy megkergettette. A polgári Párizs pedig már a versenynap előtt hetekkel meg volt bolondulva az izgatottságtól. Annyi ember, ahány a versenyen künn volt, a világ összes Bastille-ait le tudná rombolni.

De ki gondol a Bastille-ra, ha Northeast, Sauge Pourprée, Souvigny és Medeah, ezek az illusztris lovak futnak? Aki az utolsó évtizedben néhányszor látta a párizsiak július 14-iki ünnepest, megért mindent. Húshagyó kedden vagy böjtközépkor százszor jobban s szívesebben is ünnepelnek a Bastille lerombolásnak unokái, mint július 14-én.

Ha semmi más, ez már magában is világosan megérteti, hogy az idők beteljesedtek. Azoknak árendája, akik a polgárság forradalmának gyümölcséből a végítélet harsonájáig kívántak s kívánnának élni, lejárt. Tunya, semmi, fakó, pocakos, haszontalan népség lett a nagy forradalom késő gyermekeiből. Ezek átkozódnak, ha a világ csak egy kicsit akképpen akarna változni, hogy az ő gyomruknak ne használjon. Ezek halálra rémülnek egy kis új, forradalmi ajértől: ezek megértek arra, hogy levágassanak s takarmányul adassanak oda az új idők szekere paripáinak. Ezeknek ló kell és nem ember, nyereség és nem föláldozás, izgalom és nem lelkes cselekvés. Július 14-ike — ám ez nekik, a derék burzsoáknak fájjon — megszokott komédiák unalmas napja lett a forradalomra való erős, harcias emlékezés helyett.

Így van jól, van Párizsnak már új népe, egy kicsit nagyobb ám, mint amilyen a június 14-iki lóversenyen künn járt. Amikor ez a nép május elseje előtt csak úgy félvállról üzen valamit, már

megsemmisül a nyavalyás polgárság. A munkások, a szocialisták átengedték a július 14-et a polgárságnak s a polgárságnak most július 14. helyett június 14, a Bastille helyett Grand-Prix kell. Majd ők lássák meg, hogy Mirabeau és Danton helyett hogy fogják őket nemsokára a kátyúból kirántani — a lovak.

Nsz 1908. június 20.

A.

142. ÚJ VALLÁSALAPÍTÓK

(Párizsi levél)

Párizsban most egy furcsa kongresszus zajlott le, melyben kevés öröme telt volna az én Stojits Iván barátomnak Budapesten. Pedig az ő teozófiai tanait is sűrűen darálták ám itt a nemzetközi spiritualisták némely szónokai. De mégis, a kongresszus végén kiderült, hogy a kongresszuson a Swedenborg-féle álmodozók, spiritiszták, okkultisták és kabbalisták voltak többségben. Ez pedig, az ilyen gyülekezet, aligha fogja megcsinálni a szenvedő emberiség számára az új és világos „Istentudomány”-t. Ellenben, ahogyan ez minden kongresszusnak szokása manapság, megcsinálták a nemzetközi szövetséget. A spiritualisták nemzetközi szövetségét, akik egy új, bensőségesebb és istenesebb vallást akarnának adni a világnak.

Nem utolsó tünete ám ez a kongresszus ennek a mi vergődő, beteg, átmeneti korszakunknak. Ezer és ezer modern próféta jelentkezik, s valamennyi újabb és jobb evangéliumot hirdet. A világ még reszket a meglévő vallások nagy harcától, s az új társadalmi átalakulás egyenesen minden spiritualizmus ellen tör. S íme, közben, már kongresszust, népes kongresszust tudnak tartani az új Illések és Jeremiások.

Ezek még jámborok, naivak, olykor bolondok, gyakran álmodozók és sokszor gazemberek. De *vannak*, találkozni tudnak, tehát nyilvánvaló, hogy ezek egy új, jövendő, szellemi átalakulás hírnökei. Nemcsak a közlekedési eszközökben akarna újat az emberiség, de az isteni fogalom megújításában is.

Az is érdekes, hogy a párizsi kongresszusra legjobban a klerikális francia lapok szórták a szidalmat. A spiritualisták még babonásabbak és sötétebbek, mint a mindig változni képes Róma. És Róma — ez régi dolog — nem szereti, ha sötétséggel és abszurdummal rálicitálnak.

(Párizs, június.)

BN 1908. június 20.

Ód.

143. ANTISZEMITA ZSIDÓK

(Párizsi levél)

A zsidók jó humorral fizetnek azért, mert egykoron, nem is olyan régen, Európa kissé megszédítette őket az ő hazug liberálisusával. Akkoriban, e szép napokban, mondhatta még Budapesten is az öreg Wahrman vagy más:

— Ne is beszéljenek nekem híres vagy nagy emberről: mind zsidó volt.

Azóta a zsidók kezdik látni, hogy nem fenékgig tejföl sehol, s a liberális Európa tréfált velük.

Most azután fordított egyet a régi farkasverem szerkezetén a zsidóság, az ő egyetlen, veszett humorával ma már azokról süti ki minden áron a zsidót, akik bántják. Itt, Párizsban — s talán otthon is olykor — nem is nagyon alaptalan és humoros ez a veszett humor.

Párizsban például — ez ismeretes — a legkirálypártibb, legpáristább és legantiszemitább *Gaulois* szerkesztője: Arthur Meyer.

Arthur Meyerről azonban fölösleges volt kisütni, hogy szemita az istenadta. De most egy új *Gaulois* indult Párizsban: az *Action Française*. Ez királypártibb, klerikálisabb és zsidófalóbb a *Gaulois*-nál is.

Ennek a lapnak a fő embere Léon Daudet, a nem ismeretlen Alphonse Daudet fia. A harciasan konzervatív délfrancia típusa volna ez a Daudet úr, de íme, kiderül róla, hogy zsidó.

Néhai apja, Provence egyik büszkesége, meg fog fordulni, szegény, a sírjában. Adatok gyűjtődtek arra, hogy a Daudet-család Németországból vándorolt Provence-ba. A család eredeti neve Dávid, provence-i kiejtéssel Daud s a Daudet ennek a Dávidnak a kicsinyítő formája.

Egy híres amerikai antropológus, aki a minap Párizsban járt megerősítette az alapos gyanút. Kijelentette, hogy szebben még alig őrizte meg valaki a zsidó faj vonásait, mint — Léon Daudet.

Régi dal, sőt régi és tudományos igazság. Már Rómában is a zsidó származású aposztaták kegyetlenkedtek legerősebben a szegény — zsidó-keresztyénekkal.

Krízises korszakokban, mint most a mienk is, a zsidókból kerülnek ki a legjobb koreszme-képviselők. Nem lehet ezt a faj bűnéül fölróni, sőt erényéül. De a zsidóságnak gyöngye vigasztalás, hogy a legjobb antiszemiták is — zsidók.

Párizs, június 15.

BN 1908. június 21.

Ód.

144. BOJKOTT A DEMOKRÁCIÁRA

(*Párizsi levél*)

Párizsban néhány esztendő óta nagy fenyegetésekkel fenyegetik a köztársasági és polgári demokráciát. A polgári demokrácia tudvalevően világszerte parvenü-módon kisajátította a feudál-arisztokrácia élet-stílusát. Hiszen a Lipótváros se tesz egyebet otthon nálunk, mint jobb hajlamaival is dacolva majmolja a majmokát. Párizsban, a pluto-oligarchia s a széles bugrisság városában pláne így van.

Nos, néhány „előkelő” konzervatív újság kiadta a jelszót, hogy bojkottálni kell az uborkafára kapaszkodott polgárságot. A sikkes, a történelmileg arisztokrata famíliák ne jelenjenek meg sehol, ahol az új népség grasszál. Tehát nemzeti vagy társadalmi ünnepeken, vernissage-on vagy lóversenyen.

Hadd fájjon a nyomorult bugrisnak, hogy mágnással nem mutogathatja egy csordában magát.

Azonban fájdalommal újságoljuk, hogy a bojkottból semmi sem lett, mert nem lehetett. A palotáját bezárhatja Uzès hercegnő, de ha élni akar, kénytelen tudomásul venni a бүdös demokráciát. Demokrata, polgári társadalmakban, pláne Franciaországban, lehetetlen egy ilyen bojkott. Legalább száz nagyon híres, régi, francia mágnás-családot meggazdagodott bugrisok tartanak el. Mint a régi magyar társadalomban a házi zsidó, olyan ma Franciaországban a házi mágnás.

Talán egy-két tucat arisztokrata család él ma már csak olyan, amely magától él. És ha az arisztokrácia csakugyan bojkottot mondana ki, annyit jelentene ez ma már Franciaországban, hogy az arisztokrácia meghalt.

Hiszen még nálunk, a mandarinok országánál feudálisabb Magyarországon is lehetetlen volna ilyen bojkott. Mit csinálnának az úrlovasok, ha bojkottálnák pályájukról a demokrata népséget? A magyar arisztokrata asszonyok úgy szoktak jótékonykodni, hogy megadóztatják a zsidót, a bugrist s a sansculotte-t.

Kaszinókban, Park-klubokban még egymás között rothadhat a történelmi nemesség. Künn a szabad levegőn, már sehol, még Magyarországon sem. Bár bojkottálnák a demokráciát, mert talán megjönne a demokrácia büszkesége is így, de — sajnos — nincs bojkott.

Párizs, június 17.

BN 1908. június 23.

Ód.

Párizs, június 23.

Szűz Mária, szegény, zavarban van, nagy, kínos, furcsa, mondhatnók: nemzetközi zavarban. Az történt ugyanis, hogy a francia katolikusok a minap följajánlották Máriának Franciaországot. Tehát egy új Marianum Regnum alakult, s ezzel egyidőben Magyarország számára egy új — közösügy. Ez az új közösügy majdnem olyan zavaros, majdnem olyan krízis-ígérő, mint az osztrák — magyar közösügy. Már egy klerikális költő megcsinálta az új francia Mária-himnusz is. Tehát: „Oh, szeplőtlenül fogant édes Szűz, aki a mi országunké voltál s vagy egyedül stb.”

Mit szól ehhez Prohászka és Apponyi, ha így elveszik tőlünk Szűz Máriát? Perszonális unióban fogunk-e ezeketán élni Franciaországgal, avagy szenteket választunk közös miniszterekül? Lesz-e valami égi delegáció, amely közösügyeinket Mária kormányszata után intézni fogja?

Egy bizonyos: Szűz Mária most nagy zavarban lehet, mert két regnum Marianum van: Franciaország népesebb, nagyobb, zsidótlanabb, katolikusabb. Jesszumárja, mi lesz, ha Szűz Mária a keleti magyar regnum Marianum helyett a nyugatit választja?

Tegnap beszélgettem egy hú katolikus francia hölgygel, aki a Monceau-negyed elegáns templomából jött miséről.

— Asszonyom, mi magyarok nagy dilemmában vagyunk, mióta önök Máriának ajánlották föl Franciaországot.

— Mi közük van ehhez a magyaroknak? — kérdezte a bájos és buzgó hölgy.

— Mert mi azt hittük, hogy Magyarország Mária egyetlen országa.

A hölgy gondolkozott egy kicsit, már amennyire egy francia és vallásos nő gondolkozni képes. Ezután kedvesen, finoman, a következő okos és megszívlelni való választ adta:

— Szűz Máriának van annyi esze, hogy inkább Franciaországot fogadja el, mint az önök országát.

Szóval, lehet, hogy a címben tévedtem, s Szűz Mária nincs is olyan nagy zavarban, mint az ember hinné.

Nsz 1908. június 27.

A.

146. A FÖLD MEG A VÁROS

(*Dutka Ákos verses könyve*)

Dutka Ákosnak nem szabad lakolnia azért, mert Ady Endrének nevezett csekélységemnek kortársa. S ha a magam nyomorúságain kívül mostanában még tudott fájni nekem valami távoli is, a Dutka esete fájt. Erre a szép, komoly, daloló emberre ráfogták, hogy semmi más, mint lelketlen Ady-utánzó. Így lakol mindig a kendőzetlenség, a szívbeli bátorság s a ravasz fogások ignoranciája. Van egy sereg Ady-öccs, aki vígan operálhat, s egy megviselő érzéssel se fizet azért, hogy kifordított bundájú Ady-verseket ír. Dutka Ákos, aki át- és megélte a maga verseit, de nem titkolja, hogy Adyt olvassa, íme lakol.

A föld meg a város ama ritka könyvek közül való, mely okvetlenül dokumentum-rangra jut. Írója, a füzesekből városba oltott legény, megnemesedett szomorú fűz. Tolmácsa a gyönyörű, élte-tő vagy temető krízisnek, melybe végre a félig-ázsiai magyar lélek jutott. Kevés húron sír, de, istenem, Árpád magyarjai aligha ismerték a húros hangszereket. Később is rábízták a dolgot a cigányra, aki a húrталanságot négy húrra gazdagította. Örülünk, ha a magyar lantos nem kürtöt fúj, vagy nem dobot ver máma. A verki tudniillik nem hangszer, s a cimbalom nem magyar találmány.

Dutka Ákosban nem dolgozik s mulat valami különös géniusz, de Dutka Ákos milyen lennhagyta már a Szabolcska-féle völgy-népséget. Ő már az érzékes kultúr-magyarja, ő már az új magyar ember. Kissé programos, kissé elfárasztó az ő nyugtalanoknak érzett, tervelt és írt hetven vagy hány verse. De versek végre, az istenét vagy hadurát neki, ezerek helyett beszélő s ezerek lelkét illusztráló versek. Magyar és emberi fájdalmak fájatják a Dutka Ákos szívét, s ő aligha tehet róla, ha ezek a fájdalmak sokszor-sokszor elnémitják benne a művészt.

Arról se tehet Dutka Ákos, hogy Ady Endre előbb írt és szenvedett meg bizonyos elkerülhetetlen érzéseket. Az már igazán nem a literatura titka, hogy ki érkezik valahova előbb, zajosabban és hatóbban. Valóság és ismernivaló tény, hogy Dutka Ákos itt van, s ha nem volna más, mint hívő harcosa a mi harcainknak, akkor is valaki. De több s nálunk magyaréknál pláne több, sőt sok, mert lelkében van s dalol a krízis, mely az egész magyarság belső krízise. A Nyugatnak kötelessége azt is honorálni már, aki vele egyirányban akar nyugatra fordulni. Dutka Ákos talán nem eléggé a magáé, de határozottan a mienk, érték, akit be- és le kell jegyeznünk.

Ny 1908. július 1.

Ady Endre

147. „A MAGYAR GRÓF”

(Párizsi levél)

Szegény Szikszay Ferencet Orsay-ban, itt Párizs mellett, „a magyar gróf”-nak hívta a falu népe. Ő magát Feri de Szikszay-nak írta és mondta csupán, de nem tiltakozott a gróf-cím ellen sem. Néhány párizsi lap így is parentálta el: „Magyar gróf és az osztrák lovas császári gárda tartalékos hadnagya.”

Milyen boldog volt volna szegény, ha föltámadva, ezt a nagy rangot olvashatja magáról.

Szegény Szikszay nagyon tipikus magyar volt, az agyontámogatott magyar középosztályból való. Művészi becsvágya szinte olyanra nőtt, mint magyar úri önérzete. Sok, nagy, igazi jogcíme azonban nemigen volt egyikhez sem.

Még nemrégiben nagyon bízott magában, s azt hangoztatta, hogy reá vár Munkácsy Mihály szerepe Párizsban.

S valósággal úgy viselkedett, úgy akart volna élni, mint Munkácsy. De sohse tudta eldönteni, mi szeretne jobban lenni: Munkácsy vagy Esterházy herceg. Igaz, hogy nem sokat ért volna vele akkor se, ha eldönti.

Privát élete talán csak siettette az ő elháríthatatlan tragédiáját. Erről nincs jogunk szólni, beszélni, magyarázatokat adni.

Bizony[os] azonban az, hogy a félig-civilizált, szertelen, uraskodó mai magyar ember tragédiája az ő tragédiája.

Egy-két barátja még talán emlékszik reá Párizsban három-négy hónapig. Orsay-ban azonban sokáig fognak beszélni a parasztok a „magyar gróf”-ról. „Kastélyban lakott, estélyeket adott, tejre, húsrá volt pénze. Mégis csak bolond emberek lehetnek ezek a magyar grófok, hogy mégis megölik magukat.”

Mert miért értsék és ítéljék meg Orsayban jobban az emberi dolgokat, mint bárhol?

(Párizs, június 24.)

BN 1908. július 3.

Ód.

Párizs, június 30.

Franciaországban hagyományos szokás szerint ebben az időtájban koszorúzzák, ünneplik a rózsaleányokat. Majdnem minden városkában, nagyobb faluban élt valaki, aki szívéen viselte a női erény sorsát. Alapítványt tett egy-két példásan tisztaéletű, szűz leány jutalmazására és férjhezadására. S az ember nem is képzelné, mennyi szende szűz terem ebben a veszettül csókos híró Franciaországban.

De ugyancsak most nyomoznak a hatóságok északi Franciaország egyik vidékén, egy szörnyű bűnügyben. Egyetlen bábára ráderült, hogy több mint ezer csecsemőt segített elsikkasztani, többnyire leány-anyák gyermekeit. S a rózsaleányok tűzoltózenekaros ünnepeibe belejajdul azoknak a kétségbeesése, akik a francia faj kihalásától rettegnek.

Előkelő oszlopai a polgári társadalomnak, szenátorok, akadémikus írók, képviselők, olyan forradalmi tanácsokat adnak, hogy az ember a jóléti bizottság idejébe képzeli magát. Mióta a munkásság soraiban hódítani kezd a gyermek-redukció tudományos és tudatos elve, a derék hazafiak és polgárok állandóan jajveszékelnék. Valóán szörnyűség, hogy a munkás-családok nem tucatszámra szállítják a leendő rabszolgákat az uralkodó osztály számára.

Egy Boissier nevű radikális szenátor olyan indítvánnyal állt most elő, amiről még sok szó fog esni. Boissier úr törvényben akarná kimondatni, hogy akik leány-sorban szülnek gyermeket, tisztességes, minden tiszteletre érdemes honleányok, gyermekeik pedig a köztársaság szeretett, édes gyermekei.

Ez az ötlet nem egy fölforgató, anarchista társadalomtudósé, de egy szolid, derék, koros, polgári törvényhozóé. Ékes bizonyítéka annak, hogy a család, tulajdon, erkölcs és vallás katonái szívesen cserélgetik a fegyvert, s egy princípiumot őriznek meg csupán: megtartani a hatalmat. Ha a szent házasság nem tud elég proletár-rabszolgát termelni, dobjuk félre a szent házasságot. Ez a polgári életbölcesség, s az a híres, az a nagyon híres — erkölcs.

Alapjában örülnünk kell, amikor egy korhadtt világ hazug építménye olyan eszeveszetten inog, mint napjainkban. Boissier szenátor nem is sejti, szegény, hogy neki milyen igaza van, avagy jobban mondva: igaza lesz. Ha sejtené, elharapná a nyelvét, amikor könnyelmű tanácsát adta.[!]

Hanem arra vagyunk kíváncsiak, ha csakugyan elfogadják most vagy nemsokára Boissier úr indítványát, mi lesz a rózsaleányokkal, akik ötszáz vagy ezer frank reményében sokszor húsz-éves korukig is még álmodni sem mernek a csókról?

Nsz 1908. július 4.

A.

149. LOURDES-BAN FOLYNAK A CSODÁK

(Párizsi levél)

Lourdes, a híres Lourdes, most jubilál, s az egész világból tódulnak a csodatevő-helyre a megbárgyított tömegek. Magyarországból is jöttek vagy akarnak jönni sokan-sokan hívő zarándokok. Tudvalevő ugyanis, hogy Lourdes-ban a vakon-születettnek megjön a látása, s a lábatlan bénának kinő a lába. Azonban a jubiláló Lourdes-ot egy kis csapás érte éppen a jubileum alkalmából. Egy reverendás statisztikus elárulta, hogy néhány éve a lourdes-i Szűz Mária évenként szűkmarkúbb. Ezelőtt tíz évvel, 1898-ban kétszáz csodálatos gyógyulás történt Lourdes-ban. Azóta minden évben kevesebb, 1906-ban már csak száztizenöt, 1907-ben százegy. Ha Szűz Mária így folytatja, húsz év múlva be lehet csukni a boltot.

A lourdes-i papok azt állítják, hogy Szűz Mária haragszik, s ezért apasztja a csodákat. Tudniillik Lourdes-ban istentelen szkeptikusok alakítottak egy orvosi intézményt, mely minden úgynevezett csodát, amennyiben hozzáférhet, tudományosan megvizsgál. Ezt Szűz Mária természetesen a személye iránt táplált bizalmatlanságnak minősíti. Büntetésül tehát, mióta ez az ellenőrzés megindult, apasztja a csodákat. Sőt egyáltalán — úgy látszik — nem hajlandó csodát tenni ott, ahol esetleg szemtelen orvosok kíváncsisága fenyegeti. A lourdes-i Szűz Mária nem tűri, hogy hitetlen orvosok avatkozzanak bele az ő dolgába.

Azoknak, akik Magyarországból készülnek Lourdes-ba, figyelmükbe ajánljuk ezt a dolgot. Aki orvossal is kezelteti magát, azt nem gyógyítja meg a lourdes-i Szűz. De aki hittel és orvos nélkül foházkodik Lourdes-ban Máriához, az szerencsés lehet. Állítólag már az is megtörtént ott, hogy valakinek, aki láb nélkül született, négy lába nőtt Lourdes-ban.

(Párizs)

MSz 1908. július 7.

Ód.

150. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Civilizáció és kultúra — Le dieu est l'ennemi —

A polgári igazság

Byron, Browning s legújabban Wilde, tehát angolok, poéták és esztéták találták ki, és hirdették legzajosabban, hogy kultúra és civilizáció nem ugyanegyek. Nagyzoló, beteges, arisztokrata ítélet ez, ha meg akarjuk érteni, s olcsó ötlet- és szósanyargatás, ha megértjük és meg is bíráljuk. Talán Browning írta egyszer angol honfitárs[ai]ról, hogy azok civilizált barbárok, ami egy túlfinomodott burzsoá művész szótárában súlyosat jelent. Ezek a művészek egy sohasem volt Hellaszt és Athént álmodtak ki történelmi legendákból, s önző, hiú vágyakból. Az ilyen hellén lelkek alapján egy olyan lehetetlen társadalom sóvárgói, mely társadalom a művész-félatyaistenek társadalma volna.

Franciaországban a hivatalos és hivatásos esztéták mindig-mindig a nacionalizmus vén malmába kerültek. Nem meglepő dolog hát, ha most a francia nacionalisták fölkapták az angol poéták ötletét, s rásütik Németországra. Tehát: Németország csak civilizált ország, de nem kultúrország. Goethe népe pedig teljesen elbarbárosodott. Hiányzik belőle a valamikor germán erény, az individualizmus, az egyén tisztelete, a szabados és merész, újító, nyugtalan lélek. Valóságos bojkott indult például Nietzsche ellen, aki olyan divatba jött Franciaországban, mint a németeknél nem régebien egymásután Ibsen, Wilde, Gorkij.

Valójában pedig se civilizáció, se kultúra még ma sincs se a Lajtán innen, se a Lajtán túl. A civilizáció, ha teljes, több mint a kultúra, s a kultúra néha civilizáció nélkül jelentkezik, ami azt jelenti, hogy ugyanegyek. Sem a császári, majdnem luteránus s ma is feudális Németország, sem az ateista katolikus s plutokrata Franciaország polgárságai döntik el a vitát. A polgárságnak szinte mindegy: militáris császárság vagy pénzarisztokraták abszolútizmusa, csak neki segítsen. Sőt tréfás, amatőr, ideális anarchizmustól se riad vissza ez a túlhízott s agyoncivilizált polgárság. De azt nem sejti, nem akarja tudni, hogy civilizáció és kultúra nem az ő föladata, mint a vonatcsinálás, tőkegyűjtés, panamá demokrácia s egyebek voltak. A civilizáció kultúrát jelent, s a kultúra, mint egy ígéret, új korra és új milliókra, új emberek ébredésére vár, mert ma még — nincs.

*

Mióta Párizsban élek megint, megint üldözőbe vett egy régi-régi s mindig visszatérő gondolatom. Ha már Magyarországot nem vehette teljesen birtokába egykoron a protestantizmus, miért nem maradt meg Magyarország teljesen katolikusnak? A majdnem egészen katolikus Ausztria íme olyan progresszív kezd lenni, mint Franciaország, mert a pápizmussal csak a katolikusok képesek eredménnyel ujjat húzni. A magyar protestantizmus csak szofizmákat gyárt, lapul, irigykedik, s a felekezetek harcát szítja. Ezen a számárságokon már régen túl volnánk, ha például a haladás egy katolikus Magyarországot talált volna maga előtt. Franciaországban, a katolikus Franciaországban, az emberek kicsinyes, babonás féltékenység nélkül számoltak le Rómával. Ha ötszáz ezer protestánsal több él Franciaországban, már a hugenották ellen folya a harc, s nem Róma ellen. Katolikus, francia, adáz királypárti lapban olvasok most egy magyarországi levelet. Ez a levél dicsekedve mutat Magyarországra, ahol Apponyi, Dupanloup tanítványa s Montalembert követője a kultuszminiszter. Valószínű, hogy ez a cikk Apponyi diktálására vagy a magyar miniszterelnöki sajtóirodából került ki. Magyarország tehát kulturális és ami több, gazdasági elmaradottságával ez idő szerint Róma szeméfenye Európában. Nem volna-e ajánlatos és jó a le Dieu est l'enemi (az Isten az ellenség) jelében csinálni előbb egy leszámoló harcot. Ez afféle polgári jelszó, de olyan országban, mint Magyarország, ahol a polgárságot akarata ellen a polgárság ellenségének, a proletárságnak kell talpra állítania, talán több, mint polgári jelszó.

Lemoine nem tudott gyémántot csinálni, de ismerte a kortársait, tehát becsapta őket, s megszökött. Nem ő az érdekes, nem Lemoine, hanem az a tanulság, amit maga után hagyott. Eszerint Lemoine nem volt csaló, csak eszköz, mivel az az angol (angol-zsidó a francia klerikális lapok szerint), aki becsapatta magát hitvány mészél millióval, tudatosan cselekedte ezt. Börze-manóver volt az egész, s a károsult angol vagy zsidó, avagy angol-zsidó sokkal többet nyert másfél milliónál. A lapok még többet is tudnak: a vizsgálóbíró nagy summát keresett, s rakott zsebre a Lemoine-ügyből. Tehát: itt, sőt itt is mindenki csalt, lopott, a kalandor, a börze, az államhivatalnok. Micsoda gyönyörű, jeles, erős bizonyosság ez mindenki előtt, aki hisz a rothadásban. Rothad minden, aminek levegője, melegje, okos élete s ökonómiája nincs. *Ennek* a társadalomnak *nincs*, ez a társadalom a pénzkamarák és lehető panamák társadalma. Nemsokára ott tartunk, hogy minden

bűnügyben a — bírót illenék súlyos börtönnel büntetni. Ebben a mai társadalomban a bíró a leglombrosóbb típus, még ha becsületes is akar lenni. Lemoine-t szökni hagyta a bíró, aki egy antimilitarista izgatót húsz rendőrrel őriztet. Mindenki gazember, tehát hagyjuk élni a gazembereket — ez a polgári jelszó. Lemoine gyémántot gyártott, s gyémántot nem csinált, csalhatott bátran s vígan szökhetett: éljen a polgári igazság.

Párizs, június végén

Szocializmus 1908. július 9.

Ady Endre

151. SERVET SZOBRA ÉS A TORDAI PAPOK

Párizs, július 7.

Párizsban pár nap óta szobra áll annak a Michel Servet-nek, akit Kálvin máglyára küldött. Voltaképpen nem volna érdemes erről a dolgról írni, mert az egész szobor-cécó klerikális hecc volt. Klerikális pápisták állították ezt a Servet-szobrot, hogy bosszantsák a protestánsokat. Valóban, ez a Servet-szobor emlékeztet mindenkit, hogy a protestáns türelmesség sokszor hasonlított az inkvizítorok vadságához. Olyan vallásos terrort, mint amilyent egykoron Kálvin Genfben teremtett, nem pipált a világ. Servet spanyol orvos és tudós volt, aki szerencsétlenségére teológiával is foglalkozott. A szentháromságról a többek között nem úgy vélekedett, mint a pápa, de úgy se, mint Kálvin. Franciaországból menekülnie kellett, mert a vienne-i püspök meg akarta öletni. A naiv Servet Genfbe menekült a pápista halál elől, s itt elevenen megégettette a lelkiismereti szabadság pápája: Kálvin mester.

Látható ebből, hogy ez a boldogtalan Servet nem a klerikális pápisták mártírja, hanem a szabad gondolaté. Ha nem fut, menekül Genfbe, akkor a vienne-i püspök gyújtat alá. S az is látható, hogy a pap egyforma mind, mióta világ a világ, ha plébános, ha dervis, ha lelkipásztor, ha rabbi.

Mindez pedig haza, Magyarországra, sőt Erdélybe, Tordára van címezve. Tordán tiszteletes vagy nagy tisztelendő Füzy Sándor ref. lelkész úr kezdeményezésére összeültek a keresztény papok, s kimondták, hogy istentelen szocialisták számára, akiket pap nélkül temetnek el, nem adnak a temetőjükben helyet, s harangjaikat se húzzák meg. Íme a papi szolidaritás a zseb és

fanatizmus jegyében, csakúgy mint Michel Servet korában. Máglyát ma már nem gyűjthetnek a papok, de meg nem változtak azóta sem. Gondoljuk el csak, hogy annak idején Servet Tordán él, s ugyancsak akkor és ott élnek a mai tordai keresztény papok. S gondoljuk el, hogy Servet a plébános dühe elől Füzy lelkész úr keresztény illetve, keresztény szárnyai alá menekül. E sorok írója kálvinista vallásba született bele, s ismeri a magyar kálvinista vezérembereket. Határozottan állítja, hogy jóval türelmetlenebbek s együgyűebbek az új eszmékkel szemben a ravasz és jezsuitizmusban nevelt pápistáknál. A protestanizmus voltaképpen a gondolat szabadság vallása volna, de papjai kontra-pápizmust csináltak belőle. Mailáth püspök bizonyosan értelmesebben gondolkozik a szocializmusról, mint Kenessey püspök. Csak akadna nálunk is valaki, aki fölállítatná Michel Servet szobrát. Hadd szégyellnék egy kicsit magukat a gondolat-szabadságot bepiszkoló kálomista papok.

Nsz 1908. július 11.

A.

152. VIVE LE ROI?

Párizs, július 6.

Holnap vagy tíz év múlva nem ébred-e arra a világ, hogy Franciaország — királyság? Aki ma küldené ezt a jóslatot Párizsból, bolond volna, de aki elhinné, már nem egészen. Szó sincs róla, Versailles-t még mindig nem tatarozzák, hogy király költözzék bele. A nemzetgyűlés se készül összeülni, s olyan nagyot határozni, hogy megreszkessen a világ. De csodálatos, sűrű, bátor jelek jönnek, sokasodnak két év óta. Kereken, éppen azóta, hogy a harmadik köztársaság a Dreyfus-ügyben végleg triumfált. Mióta nincs veszélyben a köztársaság, veszélyben van a köztársasági polgárság lelke. Komoly, okos, higgadt emberek, akik ott voltak a harmadik köztársaság keresztelőjén, megtántorodnak. Egy volt miniszterelnök, állítólag Rouvier, keserű kedvvel így nyilatkozott:

— Franciaországból Sedan után köztársaságot csinált egy olyan nemzetgyűlés, melynek négyötöd része monarchista volt. A történelem szereti a tréfás revanche-okat, s talán éppen a mai túllontúl nagy köztársasági többségnek szánta azt a szerepet, hogy a francia királyságot restaurálja.

Valóság, történelmi tény, s csak Franciaországban történhetett meg: ez a mai köztársaság úgyszólván váratlanul született.

Nem jelent-e valamit, hogy viszont most egyre divatosabb lesz a királyság után — hangosan — vágyakozni?

A royalisták hírlapjai hihetetlenül megszaporodtak két év óta. A nacionalista táborból egy Jules Lemaitre nyíltan a királypártiak közé állott. Az elegáns stílusú Barrès éppen olyan királypárti, mint az elegáns témájú és nadrágú Bourget. Az akadémiát tudvalevőleg royalista érzelmű többség kormányozza. Különösen az írók világában — és ez a megdöbbenő — minden konzervativizmus vagy elégedetlenség a királyság jegyében találkozik. A királypárti lapok harciasak, merészek, fanatikusak. Például a Léon Daudet, az Alphonse Daudet fiának a lapja. Még a guillotine-t is azért követelik, hogy esetleg egy kis bosszút álljanak vele, ha jön a király.

A Temps, ez a félhivataloskodó öreg Temps mostanában hűsége senki leközli az orléans-i herceg sajtóirodájának reklám-híreit. A Matin-t, ezt a félelmes, erőszakos, nagy bulvárlapot most rágalmazásért elítélte az esküdtszék. És Bunau-Varilla, a lap multimilliómos tulajdonosa megfenyegette a kormányt:

— A Matin meg fogja próbálni, hogy a francia köztársaság esküdteinél lesznek-e belátóbbak a francia királyság esküdtel? Ugyancsak a Matin a wagrami csatamezőt látogató orléans-i herceghez elküldte egy munkatársát. Fülöp herceg kikokogta magát Franciaország pusztulásán, s biztató üzenetet küldött a francia népnek. Ha ő lesz a király, több szabadság lesz Franciaországban, mint ma, üzente. — Az ő álma egy olyan szabad, demokráta, liberális királyság, mint Anglia.

De ez még nem minden: a royalisták már olyan biztosra veszik a dolgukat, hogy egymást marják a koncert. Az úgynevezett legitimisták, akik XIV. Lajos királyságának és utódlásának hirdetői, hetenként falragaszokban vitatkoznak az orléans-i herceg táborával. Szerintük is bizonyos a királyság, de az ő királyjelöltjük a madridi gróf. Az orléans-i ház csak akkor következhet, ha ez a legrégebb Bourbon-ág kihál. Hogy ennek az ágnak az őse valaha lemondott a királyságról, ez semmit se számít. Égalité Fülöp is lemondott a nagy forradalom alatt, de az orléans-i ház mégis jogot formálhatna a trónra, ha a szerintük törvényes Bourbon-ág kihálna.

Az új monarchista reneszánsz csak a bonapartistáknak nem kedvez. Császárságot, azt már igazán még a napóleoni nemesség se akar. De summa summarum az ég, föld s levegő tele van ilyen jelekkel, milyenekről szóltunk. A kispolgárság retteg a szocializmustól, a klerikalizmusnak régi szerelme a királyság. A nacionalisták, a hadsereg régebbi tisztjei lelkük mélyén királypárti-

ak. A polgári plutokrácia nyomása sok régi szabású köztársasági idealistát is megingatott. Azután pedig egy kicsit reakciós az egész világ mostanában. És Franciaországnak már régi szokása, hogy meglepően, váratlanul s históriailag cselekszik.

Mindez nem volt jóslat, de mindezt nem árt meglátni és lejegyezni. Az ördög nem alszik, s olyan a világ berendezése, olyan az élet, hogy az abszurdumokban hinni kell.

Az Újság 1908. július 11.

Diósady

153. A VOKS ELLEN

Párizs, július 16.

Új hóbert, új hóbert, az imperiális Magyarország híveinek figyelmébe ajánljuk. Rákosi Jenő úr lapja bizonyosan tudomást vett már róla, mert az ilyen külföldi példákat szereti. Az új hóbert ez a szentencia: Franciaországot a tömegek tették tönkre s a sok szavazás. Tehát Franciaországot az gyógyítaná meg, aki fölrúgná a tömegeket, s még a szótárból is kitörülné a „választás” szót. Nini, hiszen ez nem is olyan új hóbert, mint hirtelen gondolná az ember, miután új ruhát lát rajta. Ez a választás-ellenesség édes, épületes, de régi: a Napóleonok „fölvilágosodott” abszolútizmusa. Lám-lám, vannak csakugyan olyan halottak, akiket nem lehet elégszer megölni.

Fekete tollú írók, a Bourget-k, a Barrès-ek e megfejelt hóbert hirdetői. Bourget hivatkozik arra, hogy Balzac, a nagy Balzac is utálta a népet és a vokсот. Lehet, Balzac igazi polgári író volt, s az ő idejében előkelő póz volt az antidemokrácia. De, krisztuskám, manapság Anatole France népgyűléseken szónokol, s egy Maeterlinck is csak a demokráciában látja a társadalmi nyavalyák orvosságát. Volt idő, amikor a reakció nem nézte így le Franciország népét, amikor tudniillik ez a nép az ő nyája volt. Magyarországon például, ha magyar Bourget-k volnának, ez idő szerint nem átkoznák el a tömegeket. A magyarországi tömegek tudniillik jó birkanyájak, melyeket a papok és urak kedvük szerint hajkurászhatnak. A szocialistákon kívül nincs a magyarországi tömegekben öntudat és kultúr-erő.

Franciaországban azonban a tömegek akarata egyre tudatosabb és imponálóbb. Ezért vedlik itt a demagóg nacionalizmus népgyűlölő királypártisággá. Amíg a tömegeket bolondítani lehetett, addig jó volt a vokс. De most szocialista tanítók neve-

lik az új generációt, s a lenézett tömegek kezdik nagyon is tudni, mit akarnak. Ezért a reakció lángoló tömeg-utálata, s ezért a harc a voks ellen. Fordulna csak melléjük a voks vagy remélhetnék, hogy melléjük fordul. De hajh, a tömegek nem a régi nyájak, s a voks egyre lesújtóbb. S pokolian mulatságos, miként találkoznak a népgyűlöletben bonapartisták, királypártiak, pocakos milliomosok, papok, papfaló álradikálisok és — antiparlamentarista anarchisták.

Nem lehetetlen, hogy a polgári Franciaország félelmében máról-holnapra szavazati jogot ad a nőknek. Abban a hitben, hogy az „elromlott” tömegeket le lehet gyűrni a bigottaknak maradt nők voksaival. Mert csak két útja van a reakciónak: vagy egyenesen agyonütni a voksot vagy — tovább demokrati-zálni. Az első lehetetlen, a másodikra esetleg kénytelen lesz ráfanyalodni. S ezzel azt éri el, hogy a nőket, az anyákat is beledobja a forradalmiság edző kohójába. Mert Napóleon, aki a voks helyett mindenbe a maga voksát teszi, nem jöhet már. Ha az „előkelő” művészelkek elpusztulnak is a tömegek parfümtelen illatától, a tömegek jönnek. Jönnek, mert ez az ő hivatásuk, kötelességük, parancsuk. A voks ellen nem lehet küzdeni, mert a voks, mint ők, a polgári demagógok mondották valamikor: Isten szava.

Nsz 1908. július 26.

A.

154. SAGAN HERCEG SZERENCSEJE

Londonban megáldotta a frigyüket egy anglikán pap, s azóta végre, hála Istennek, hallgat róluk a fáma. Az asszony: Gould-leány, Boni de Castellane gróf elvált felesége, nagyon dús amerikai hölgy. A férfi: Sagan-Talleyrand herceg, Castellane gróf rokona, a divatkirály Sagan herceg fia. Protestáns hitre kellett térniök, hogy pap is megerősítse a frigyüket, ami Sagan herceg vágya volt. Sok mindenbe beleszokott már a herceg, de egyházi áldás nélkül nem tudott volna házasodni.

A Bois de Boulogne avenue-n van egy rózsaszín, mesés királyi márvány palota. Egész Párizs kíváncsi rá, vajon eladják-e, mint hírlett, avagy beleköltözik az új pár? Ez a palota Boni de Castellane férji mivoltának pazar szeszélye és emléke. Castellane grófnak se volt több vagyona, mint Sagan hercegnek, amikor Gould Annát és százhusz millióját megkaparintotta. De ízlése, hiúsága, a maga ügyessége és a mások ostobasága nem engedték, hogy elaljasodjék.

Castellane gróf Sagan hercegnek, a divatkirálynak utóda lett még a házassága előtt. Az ő titka, hogyan, a szabóké, az arisztokráciáé, a divatárú-kereskedőké s egyéb hitelezőké. Mindenesetre volt szíve — mint Budapesten mondanák — sok-sok milliót, a felesége millióit beleépíteni egy úri palotába. Ugyanő el tudott költeni egy képviselőválasztáson csekély ötszázezer frankot. Szóval: Castellane gróf társaságbeli fogalmak szerint úr tudott lenni szegényen és milliókkal — egyaránt.

A Gould Anna új férje, akit különben Castellane gróf dühében — házasodó szándékának első hírére — elvert a nyílt utcán, más ember. Sagan herceg nem tudta előkelően viselni a koldusságot, mely fiatal korára rászakadt. Nagy nevét (a Talleyrand nevet állítólag önkényesen viseli ugyan a családja) meg-meghurcolta. S hogy stílust csináljon életének a zabolátlanságából s a nincstelenségből, Sagan herceg fölcsapott bohémnek.

Sagan-Talleyrand herceg nem titkolja, hogy olykor nem akadt szállodás, aki egy éjszakára is szobát hitelezzen neki. Éveken át hol egyik, hol másik egykori barátnője, kedves kegyeletből, s visszaemlékezve a herceg pénzes, gavalléros érájára, adott hajlékot a hajléktalannak. Sok párizsi kocsis olvassa bakján ellágyultan s nagy, baráti örömmel a herceg sikerét. Sagan herceg szeretettel frekventálta a kocsis-taverne-eket, cabaret-eket és bálokat. Csodálatos, hogy ilyen életmód s ilyen sülyedés után ennyi energiával tudja valaki magát feldobni.

Az asszonyt kell ismernünk, Gould Annát, hogy Sagan herceg szerencsését megértsük. Az olcsó, hirtelen meggazdagodott, parvenű, amerikai famíliának tipikus nő-virága. Láttam néhányszor, pazar automobilján vagy lófogatán, pazarul, gyémántosan; olyan mint egy faluról városba került, káprázó szemű dajka. Castellane gróf elverte vagy hatvan millióját, s amellet nem engedte volna meg olcsón, hogy a nevét válás után viselhesse. És Gould Anna belenyúlt a csatornába, kikereste Sagan herceget, a nagy név züllött viselőjét, a volt ura megvetett rokonát. Ő csak azért is fölfelé bukik, pukkadjon meg New York, London, Párizs. Hercegnek a felesége lesz, s az ő pénze révén ez a herceg olyan úr lesz, mint legúrabb őse.

— Takarékoskodnunk kell — mondotta egy újságírónak Sagan herceg —, mert a feleségem évi jövedelme megcsappant. Úgy tudom, hogy egymillió nyolcszázezer frank vagy legfeljebb kétmillió frank, amit évenként elkölthetünk. Mindegy, meg fogjuk próbálni, hogy adósságcsinálás nélkül beérjük e szerény összeggel.

És ne higgye bárki is, hogy Sagan herceg affektált, hencegett, avagy egyáltalában őszinteség nélkül beszélt. Abban a percben,

amikor a milliomos nő az övé lett, érezte, hogy ő — Sagan herceg, akinek nem sok pénz évi kétmillió frank. Most még csak Castellane grófot, az exférjet kell kifizetni, aki a két gyereket megszőktette. Mert két gyereke is van Gould Annának a Castellane-házasságból. S azután minden rendben lesz, az amerikai milliók előtt leteszi dőlyfét, fegyverét minden. Sagan herceg mintha valami rossz álornból ébredt volna föl, s talán még Castellane grófnál is otthonosabb nagyúr lesz. S ha Gould Annának még öt éven belül marad néhány milliója, öt év múlva talán már uralkodó herceget keresnének.

(Párizs)

Az Újság 1908. július 29.

Diósady

155. AZ EGYHÁZ — SZORUL

Párizs, július 27.

Franciaország pápista főpapjai sietve készülnek egy új tanácskozásra, hírlík. „Elhagy bennünket a nép is, a legáhitatosabb vidékek népe is, ha valamit ki nem gondolunk”, „ez nagyobb csapás lesz, mint az értelmiség elvallástalanodása, ez lesz a legnagyobb csapás”. Nyíltan ezeket mondja az összehívó körlevelük, s a püspökök tanácskozni fognak, miként mentsék meg a népet. A nép valóban az övék még *néhol*, Bretagne egy-egy zugában, Szavójában, a baszk földön. Az a nép, amely, úgy ahogy van, akár ötszáz év előtt is élhetett volna, s élt is. A fekete arisztokrácia politikából, a nem-radikális polgárság szocializmus-félelemből, a kispolgárság egy része megszokásból katolikus. Akadnak írók, művészek, akiket viszont a francia esztéta-lélek és póz-szeretet köt az egyházhoz. De hajh, igazi pápisták nincsenek ma már, s talán még a párizsi érsek sem az. Csak a nép lehetne még fundamentuma annak a hatalmi és gazdasági szervezetnek, melynek neve: Egyház.

Nincs másképpen: az Egyháznak vad világrészekben kell megtalálnia régi hatalmát, Ázsiában és Afrikában, avagy olyanok között, akiknek az Egyházba bejutni újdonság és tisztesség. Ezért buzgó, jó katolikus az aposztata, jobban mondva renegát, a katolizált zsidó. Sőt a gyöngye, szédülő fejű s túlcivilizált zsidónak imponál manapság legjobban Európában a katolikus Egyház. Ennek az Egyháznak legendája, múltja, nagysága, egysége, hatalma. A nagy kultúr-múltú, sőt a kultúrában és szenvedésben elnyava-

lyásodott zsidó itt találkozik a megkeresztelt malájival vagy négerrel.

Most, hogy Franciaországban az egyházi javakat konfiskálták, átok alá kerülnek azok, akik egyházi javakat megvásárolnak. Azonban az egyházi átkot meg lehet vásárolni, sőt áldássá varázsolni illő pénz árán. A Wagram-avenue-n, [*] Párizsban, egy régi nagy zárda területét zsidó ember vásárolta meg. Óriási bérházat építtet az egykori monostor helyébe, de nyugtalanította szívét az átok. Fizetett tehát egyházi célokra, a papzsákba tudniillik, ötven ezer frankot, s a párizsi érsek átok helyett áldást adott az épülő házra s leendő lakóira — okmányilag.

Tehát: klerikalizmus és pápizmus csak ott lehetséges, ahol nagyon van a papság kezében. Ahol a papi, érdemetlen, jogtalan és az emberi haladás ellen dolgozó vagyont elszedik, ott még a bigott nép is cserbenhagyja az Egyházat. Ezt látják a francia főpapok, s ezért kiabálnak, jajveszékelnék s futnak össze. Az Egyházat végül is kultúrországokban a zsidók fogják eltartani, s így tér vissza az Egyház az — őskereszténységhez.

Nsz 1908. augusztus 1.

A.

156. FÖLJEGYZÉSEK

Guillotine és anarchia

Franciaország polgári közvéleménye nem tud lemondani Deibler mester, a francia Bali Mihály, szolgálatáról. Ez az elhízott parvenü: a francia polgárság, hú akar lenni önmagához, származásához s a vérontáshoz. Bölcsőjét doktor Guillotin instrumentuma mellett ringatták, s ezért ragaszkodik úgy a nemzeti beretvához. Samsonnak, a forradalom hóhérának alakja úgy ragyog a polgári képzeletben, mint akár a Napóleoné. Ugyanaz az okoskodása most a halálbüntetés eltörlése körül, mint a Dreyfus-ügy első korszakában. „És ha netalán ártatlan is az a Dreyfus, Franciaországot egy emberért meghurcolni nem szabad.” Akkor ez volt a polgári okoskodás csúcsa, s mindig és minden kényelmes, uralkodó, romlott osztályé ilyen. Most is megszületett, a guillotine-kérdésben is, a polgári önzésnek és kegyetlenségnek filozófiája.

A nagy tömeg, az persze fejet akar fejért, halált arra, aki halált szerez, vért, bosszút, terrort. De vannak, az úgynevezett elitből valók, akik szépen, embertelenül meg is mondják, hogy miért követelik a halálbüntetés fönntartását. „Lehet — mondják

—, hogy bűnös ember nincs, de vannak emberek, akik veszedelmesek a társadalomra.” „Félre immár a kegyes doktrinákkal, az individualizmus gonosz hajtásait le kell nyesni.” „Forradalmi szagú a levegő, tömegek és egyének hadd lássák végre, hogy a társadalom nemcsak érteni, megbocsátani, de ölni is jól tud.” „Lehet, hogy a kivégzéssel nem rettentjük el a leendő gyilkosokat, de megszabadulunk azoktól, akik gyilkoltak.” „Ha a nagy tömegek látják, hogy az állam már ölni se mer, s a gyilkost is embernek látja, akit meg kell érteni, rászabadul a társadalomra minden ellenséges indulat.”

Tehát, így bújik ki a szeg a zsákból, még a guillotine is — a szocialisták miatt kell a francia polgárságnak. A lenyakazott gyilkosok mutassák meg minden elégedetlenségnek, milyen szörnyű hatalma van a polgárok államának. Így találkoznak lépten-nyomon a polgárság és az anarchisták, egyformán hitefogyottjai az emberi, örök, ütemes haladásnak. S éppen az anarchisták azok, akik majdnem ujjongva üzenik a polgári Franciaországnak, hogy nem bánják, ha a guillotine győz, mert ezzel az ölés joga győz, s mivel — szerintük — Franciaországban mindig kéznél van egy kis revolúció, legalább legyen kéznél a guillotine is, ha majd szükség lesz rá.

A katasztrófa-elmélet

Nacionalista írók itt Franciaországban élénken sajnálják, hogy ez idő szerint csak Marokkóban ömlik a francia vér. Új vesszőparipájuk ez embereknek egy ósdi számárság: a katasztrófa-elmélet. Ez az elmélet pártában maradt vén leánya annak az elméletnek, mely a háborút az emberiség áldásának mondja. Ez emberek hivatkoznak arra, hogy Bonaparte vérfürdői után az emberek milyen szeretők és jók lettek. Mint a magyar paraszt mondja, félelmükben összebújtak, s úgy született a gyermek, mint az eső hull.

Szerintük, az ő statisztikájuk szerint Sedan után is egyszerre fölvirágozott a csecsemőkultúra. Tehát egy-egy társadalmat katasztrófáknak kell érniök, hogy szaporodjék. Arra nem gondolnak, hogy a háborúba küldött katonák nem értek rá az ember-tenyésztéssel foglalkozni. S ha nem marad minden katona a csatatéren, természetes, hogy több lesz a gyermek a háború után, mint a háború alatt. De ők azt akarják bebizonyítani, hogy Franciaországot az elnéptelenedéstől is csak egy katasztrófa mentené meg. Mint ahogy Németországot a nacionalizmus egy alapos háborúval akarná megóvni a túlnépesedéstől. Ez a katasztrófa-elmélet kalmár-

rok száján üzlet, írók és gondolkodók száján együgyűség. S ha nem együgyűség, akkor megvásároltság, de okvetlenül hazugság, piszkos füst. Ahhoz, hogy az embereknek kedvük legyen a puerikultúrához, teljes társadalmi igazságosság kell. Már tudniillik ott, ahol az emberek már látnak, töprengnek, s tudnak akarni. S ha már a katasztrófa-elméletnek szabad volt megszületnie, miért ne szülessen meg egy másik elmélet is. Tehát: miért ne kísérletezzék az emberiség azzal a nagy dologgal, hogy mennyiség helyett a minőségre ügyeljen. Szabad számosháti dohány helyett sokkal kisebb mennyiségű illatos kubait termelni. Miért kelljen hatra-vakra nagyszámú s olcsó minőségű gyermeket produkálni, amikor jobb kvalitás érhető el esetleg a gyermeközön okos meggátlásával?

A „*Matin*” esete

A „*Matin*” már-már olyan hatalom lett Franciaországban, mely végre is intelligens ország, mint nálunk az O.M.G.E. Ez a lap, háta mögött egy negyven-ötven milliónyi vagyonú tulajdonossal, mindent tehetett. Aki útjában volt, azt eltiporta, kormányt, pénzcsoportot, irodalmi irányt, mindent. Tipikus erkölcstelen polgári hírlap, de szerencsére a fák nem nőhetnek az égig. Egy esküdtszék akadt, mely a „*Matin*”-t rágalmazásért súlyosan elítélte. S a „*Matin*” azóta összes pöreit békésen akarja elintézni, nagyon-nagyon megjuhászkodott. Szörnyűségek derültek ki a nagyon olvasott polgári lapok erkölcséről a „*Matin*” esete folytán. Ezek a hírlapok Franciaországban, mindenütt s nálunk is, gyűjtőhelyei a mai társadalomból szivárgó szennylének. Mellettük az ostoba olvasók tengernyi táborra, ezek a lapok mindenre képesek, és mindent pénzre váltanak. Természetes, hogy ennyi mocskos dolgot csak ott lehet cselekedni, ahol minden mocskos. Mivel azonban amerre nézünk, mindenütt ragad a mocskok, a „*Matin*” mindenütt él és uralkodik. Más név alatt, mások kezében, de még Magyarországon is, az analfabéták és ostoba betűzők klasszikus országában. Csakhogy Franciaországban akad ám esküdtszék, mely a polgári romlottság lap-organumának gáncsot vet. Magyarországon még ott se tartunk, hogy a sajtó háborítatlanul érje-érje meg a maga evolúcióját. A magyar „*Matin*”-ok a kormányhatalom besorozott szervei, a magyar ázsianizmus [*] eszközei. Az embernek, bár kultúremler és forradalmár, sírnia kell Magyarországon, hogy még olyan fejletlen és önállóan gaz lapunk sincsen, mint a „*Matin*”

Párizs, július 12.

Szocializmus, 1908. augusztus 9.

Ady Endre

Párizs, augusztus 5.

Kik panaszkodnak, hogy Franciaország kormánya tehetetlen, gyöngé és gyáva? Kik panaszkodnak, hogy Draveil—Vigneux-ben kevés munkást öltek meg a vitéz zsandárok és katonák? Kik uszítják véres szájjal és tollal a polgárságot és a hatalmat a proletárookra? Polgári és reakciós hírlapok tudatlan és öntudatlan, szánandó emberi erkölcsök híján lévő munkatársai.

Nem a „Temps”-ről beszélünk, még csak nem is a „Matin”-ről, avagy a „Figaro”-ról. De a párizsi polgári lapok szerkesztőségeiben hihetetlenül nagy a fizikai és szellemi nyomor. Még Budapesten is megdöbbenének az emberek, ha egy-két adattal csupán megmutatnók, hogy a saját zsírjában fuldokló francia polgárság milyen gyöngén fizeti az ő sajtó-csahosait.

Szomorú állat a mi híres korszakunkban az ember, de nincs szomorúbb állat a polgárság átlagos, napszámos újságíró-diákjánál. Pedig néha még hite, tanultsága, ambíciója és lelkiismerete is van egy-egy ilyen szerencsétlen flótásnak. De, ha nem jut be úgynevezett úri laphoz, ha nincs saját vagyona, mellékes jövedelme, ha nem játékos, szédelő vagy revolver-lovag, utolsó ember a legutolsónál.

És amellett ugatnia kell, igen, ugatnia, ahogy a lapjának tulajdonosa parancsolja. Elképed az ember, miket muszáj ezeknek az embereknek a meggyőződés látszatával papírra vetniök. A krónikaíró, aki havi 150 frankot keres, jajveszékkel, hogy öt-hat milliomos gyárosnak a zsebét pár ezer frankos veszedelem fenyegeti a szervezett munkások által.

Hiszen vannak Párizsban nagystílű és jövedelmű újságíró-svihákok is. Ismerem egy nagy lap külügyi rovatának a vezetőjét, aki évenként száz-kétszáz ezer frankot keres csak abból, hogy Magyarországon kezdve végigzsarolja a Balkán összes kormány-sajtóirodáit, s titkos alapjait. Ez csak az ő része, mert a kiadóhivatal számára még hatalmasabb summákat hoz haza egy-egy ilyen körútjáról. A sporttudósítók esetleg a sportpanamák titkaiból szereznek szép ezreket. A színházi, sőt művészeti kritikuskoknak szabott áruk van, mint a jól bevezetett árucikknek.

De általában szörnyű a helyzetük a polgári lapok munkatársainak Párizsban is. Igazán csak az immoralitás tarthatja bennük a lelket s az akarathíány, hogy valami tisztességesebb foglalkozást keressenek. A polgári társadalom, mondjuk a mai társadalom fekélyes mivoltát ők erősebben igazolják, mint például a betörők vagy kitarított szép férfiak.

Ők a legszomorúbb állatok ma, ezek a rosszul táplált, szegény, szennyes sajtó-csahosok. A maguk kis kenyeréért, rossz kenyeréért, sokszor lázadozva, önmagukat utálva — írniok kell. Írniok azok ellen, akik egész lelküket-testüket az emberi jobbulás akarásából viszik a polgári vágóhídra. Az ember bizonyosan megérti, hogy feudálisabb társadalmakban a különben sokszor az újságírónál is szennyesebb gentleman miért utálja úgy az újságíró.

Nsz 1908. augusztus 9.

A.

158. MEGSZERETTETIK A HAZÁT

Párizs, augusztus 11.

Andrejev Leonyidnak van egy fájdalmas és nagyon kegyetlen története a hazáról. A szerb diák a nagy orosz városban, mondjuk Moszkvában, részeg diáktanyán sírva ordítja, hogy Szerbia dicső ország. Bámulva vagy röhögve néznek reá a diákok, oroszok, német eredetűek és lengyelek. Egyik orosz diák például tüdővészessé dolgozza magát, hogy egy-két évre Nyugatra mehessen. Berlinbe s mindenekelőtt Párizsba, a kultúra, a fény, a szabadság metropolisába. S a szerb diák ezt nem érti, ő zokogva dúdolja az ő vad, szerb nótáikat, ő Szerbiába vágyik.

Mondják, hogy ez az özönvízelőtti érzés, ez a gyámoltalan nosztalgia benne lappang a kis népek legműveltebbjében is. Lehet, de az is bizonyos, hogy Magyarország tanult fiaiból egy évtized múlva ez érzésnek még a nyoma is kivész. Ignotus ír valahol a törzsökös, de európai lelkű magyarok tüzes magyar-gyűlöletéről. Ez a magyargyűlölet szerelem volt Berzeviczy Gergelynél, Széchenyi Istvánnál. Petőfinél is az volt, Kecskeméthy Aurélnál is, még a különben nem jelentékeny, de derék, szegény néhai Bessenyei Ferencnél is.

Az új generáció magyar intellektueljei már nem ilyen szerelmes gyűlölők lesznek. A magyarországi, úri, papos betyáruralom ezeket el fogja vezetni az undorhoz.

Borzasztó az, ha magyar intelligens ember külföldön él, s hazai lapokon keresztül hazatekint. Ha a „Budapesti Hírlap” és társai kerülnek a kezébe, s ha távolról jobban, mint közelebbről figyeli azt a nép-gyilkosságot és kultúra-ölést, ami otthon folyik. Ami elfogja, az már több, mint düh és más, mint a csömör. Valami olyan érzés, amelyet a biblia-író a Jehovának adott Sodoma elpusztításakor. Itt már vége van hitnek, megértésnek, filozofálásnak.

Csak azt érzi az ember, hogy van egy ország Európában, melyet néhány ezer ember hatalma s buta gonoszúsága Koreánál aljassabbá tesz.

A kultúremler különben is túl van a nacionalizmus nyavalyáján. De összeköti azzal a társadalommal, melyből támadt, a kultúra s a kultúrának még fölszabadítható erők közössége. De ha így tart tovább, mint most van, mi kösse a magyar származású kultúremlert egy társadalomhoz, mely az emberiségnek semmit sem ad? Mi kösse az ő Magyarországhoz, mely néhány ezer úri nomádnak a vadászterülete, s ahol, hogy a néphez ne férközzenek a fölvilágosítók, inkább elpusztítják a népet is.

A patriotizmusnak új, emberi kultúrformáját is ki fogják ölni a magyarországi intellektuelek és szabadságharcosok lelkéből. Helyébe teszik a reménytelenséget s a lassan-lassan már szenvedélytelenné váló undort. Magyarország mai urainak, akik tüzzel-vassal éppen most harcolnak a demokrácia első föllépése ellen is, ha egy kis lelkiismeretük volna, dermedten kellene meglátniuk[*] ezt a szinte páratlan, megrázó kultúrpszichológiai jelenséget.

Nsz 1908. augusztus 16.

A.

159. ASSZONNYAL A BAKON

Párizs, augusztus 20-án

Muszájból és haragosan ácsorogtam tegnap délután a forró és lármás Place Clichy-n. Egy üres kocsira lestem, mert sietős volt az utam: a Petit Palais-ban volt találkozóm. Idegesen, bosszúsán gyűrögettem kezemben egy lapot, amelyet éppen az előbb vásároltam. Kis, koldus, anarchistáskodó hetilap, de szeretem, megszoktam venni és olvasom. Tetszik nekem a vadsága, naivsága: egy ilyen lapocska természetesen ostoba és becsületes. És az ostobaság és a becsületesség rendszerint szép elszólásokra vezetnek. Most is íme, egy oroszos nevű orvos-kisasszonnyal polemizál a lap szerkesztője. Az orvos-kisasszony szemére hányja a lapnak, hogy a nők szabadságát s jogát eléggé nem hirdeti. A lap szerkesztője, aki ez idő szerint börtönben ül, de ott is írogat, lagymatagon válaszol. Hogy: sokkal égetőbb kérdések kínozzák ma az emberiséget, mint a feminizmus. Hogy: természetesen minden embernek, hímnak és nőnek, egyforma joga van és — lesz. Közben érzi az ember, hogy a rab szerkesztő úr sommásan szeretné elintézni a dolgot. „Hagyjanak békét nekünk a nők, amikor így is ezer meg egy a

bajunk.” „Várjanak még vagy három-négyszáz évet, amikor a férfiak rendben lesznek.” Akkor majd a nők dolga is sorra fog kerülni, bizonyosan — talán.

Végre egy üres kocsi, féltékenyen ugrom bele, s mikor a kocsis lecsapja a taxi-zászlót, akkor veszem csak észre, hogy a kocsis — *asszony*. Asszony, szőke, se nem szép, se nem csúnya, halvány, cingár, barna kosztümös, nyilván külvárosból került fiatal párizsi nő. Feminista vagyok rogyásig, akit az előbb fölháborított a kis anarchistáskodó lap burkolt antifeminizmusa. De e pillanatban, mikor az én asszonykocsisom nekivágott a százféle kocsitengernek, hátamba állott a hideg. Jönnek a súlyos autóbuszok, a nagy társzekerek, ügyeskedő bérkocsisok, elégáns magánfogatok, tízféle tramway-k, töff-töffök, két- és háromkerékű alkalmatosságok. Az én asszonykocsisom nyugodtan ült a bakon, valósággal mintha fölemelődött volna a kocsink. Hajszolta a lovát, s ilyen gyorsasággal, ilyen tolongásban egy férfikocsis elvesztette volna a fejét.

Csöndesebb utcába fordultunk, s a nagy rettegés után most szelídebb tapasztalatok következtek. A járókelők vidáman néztek reánk, a szembehajtó férfikocsisok csúfondárosan kiabáltak az én kocsisomra. Jött egy autóbusz, s annak a vezetője, piros, kacagó, jóképű ember, csókot hintett. A halvány, cingár nő az utat nézte, a lovát, nem hallott, nem látott semmi fölöslegeset. S igénytelen, makacs, pompátlan, hideg, ügyes egyéniségben egyszerűen a jövőndő asszonyt láttam. Nem akiről előkelő írók s nőapostolok prófétaalkodnak s nem is az agitátorok lármásan festett ideálját. Az *asszonyt*, aki föl fog ülni a bakra hidegen, szerényen, elszántan, s esetleg elébehajt a férfinak. És mindezt nem elvből teszi majd, de az élet, a fejlődés parancsából. Nem fog lármázni, s örülni se, ha emancipálódik, de elfogadja az emancipációt, mint a bölcs ember magát az életet, mely szintén nem mulatság.

Franciaországban rossz talaja van a nő-férfiasító feminizmusnak, sőt mindenfajta programos feminizmusnak. A legtöbb, hogy némely apostolok azt a jogát hirdetik a nőnek, hogy gyermeket ne foganjon, s ha úgy tetszik, előzze meg a komoly szülést. Se polgárok, se proletárok, hímneműek, nem mennek tovább, s ők nem tehetnek róla, hogy tovább megy — az élet. Franciaországban még ott tartunk, hogy a nők, akik Nietzsche-t olvassák, Nietzschekalapot hordanak. Nem tréfa, egy előkelő kalapüzlet legújabb kalap-kreációját Nietzsche-kalapnak nevezte el.

De ugyancsak Franciaországban évtizedenként s ijesztően szaporodik a *bajuzsos-szakállas nők* száma. Ez se tréfa, sőt ez a nagyon komoly jel: az élet kényszeríti még fizikumban is az elférfiasodásra a nőt. Az én kocsisomnak nincs bajusza, de bajuszt

visel belülről, s ez az asszony már szinte férfi. Fölül a bakra biztosan a hónapnak mind a harminc vagy harmincegy napján, s óvakodik, hogy áldott állapotba jusson.

Az én kocsisom megint nagyon forgalmas utcába hajtott, s megint rettegve ültem a kocsimban. Megálltunk a Petit Palais előtt: soha kocsis ilyen biztosan, becsületesen és olcsón nem vitt sehova. De én még se ülök soha többé olyan kocsiba, melynek a bakján vászoncseléd ül. Igazságtalan, komisz ember vagyok érte, de hát ha lelkemben az ígérkező viadalban leigázott férfi féltékenysége és dühe dolgozik. Ezek a nők olyan újak, makacsok, ügyesek, s annyira az övék a jövő, hogy nekünk, férfiaknak, holott hiába tesszük, szövetkeznünk kellene már ellenük.

Az Újság 1908. augusztus 27.

Diósady

160. IDEGEN FORRADALMÁROK PÁRIZSBAN

Párizs, augusztus végén

Párizsban csinálják a forradalmakat, s ezen nem változtathattott a Bastille lerombolása óta senki. Még a Napóleonok is forradalmárok voltak, a nagy és a kis Napóleon egyaránt. Amikor Párizs nem tud Franciaország számára forradalmat csinálni, csinál másoknak. Csinál Oroszországnak, a hinduknak, Perzsiának, a herreroőknek, Fokföldnek vagy a törököknek.

Clemenceau kemény ember, olykor valóságos császári rendőr-miniszternek látszik. Clemenceau tud letartóztatni, elítéltetni, lövetni, kiutasíttatni, börtönözni. De minden keménységét, hatalmát elrontja az, hogy ő maga is forradalmár-temperamentum. Szegény Michel Lujza, a pár évvel ezelőtt óta néhai anarchista némbor, mondott egyszer valamit. „A forradalmároknak meg kell becsülniök az erőszakos hatalmat, a zsandárokat és agent provocateuröket.” „Mert — magyarázta a jó Lujza — ezek segítenek zavart, bajt és lázadást csinálni, tehát ők is forradalmárok.”

Ilyenformán Clemenceau még Párizsban és franciák ellen se verheti le az örökös, bujkáló forradalmat. Hogyan tehetne hát azok ellen, akik titokban, ezer kilométerekre, messze földek számára dolgoznak? Talán nincs nép, amelynek Párizsban ne volna egy magát-kinevezett, titkos, forradalmi bizottsága. Van orosz, lengyel, örmény, török, macedón, spanyol, perzsa, koreai. Talán az összes dél-amerikai temperamentumos köztársaságocskáknak is van kivétel nélkül. Néha öt ember egy-egy ilyen komité, néha ötszáz, de bizakodik — lármázik is olykor — s dolgozik.

Az ifjú-törököknek, akik ma a Padisahnak is urai, egy *Mechveret* című lapjuk volt Párizsban. Ennek a lapnak nagy része van a mai török események nagyszerű fölzúditásában. Most ez a lap megszűnt, mert összes munkatársai hazamentek az alkotmányos Törökországba. De hogy mennyire a forradalom városa Párizs, mutatja, hogy már vannak utódjaik.

A napokban indul meg egy újabb török lap Párizsban: az *Új Törökország*. Az a Salih Gurdzsi, aki e lap vezére és szerkesztője lesz, pesszimista török úr, ő nem utazott el Szalonikibe, amikor beütött az alkotmány, a többi ifjú-törökkel. Ő annak az anarchista filozófiának a híve, hogy a forradalmat sohase szabad abbahagyni. Ő tehát folytatja ott, ahol a Mechveret abbahagyta, csak hogy most már a hatalomra jutott forradalmárokkal szemben.

Ezeknek a pesszimista forradalmároknak bizony-bizony mint-ha igazuk volna. A hatalomrajutás forradalomellenessé tenné még a bombavetőket is. Azok az intervjúk, amelyeket párizsi lapok az ifjú-törökök néhány jelesétől közöltek, fölháborítóan józanok és bölcssek. „Most már rend legyen” — ez a leitmotiv azoknak a nyilatkozatában, akik a régi rendet fölforgatták.

Salih Gurdzsi kevesedmagával maradt itt Párizsban, de néhányan mégis itt maradtak. Ez a kis csoport különben is mindig szemben állott az ifjú-török komitéval. Salih Gurdzsiék török képviselői az örökös forradalmárok típusának. Ők a török hetumogerek, akik a langyos alkotmány elől haragosan, tüntetve Cinkotára vonulnak.

Nem Genf, nem Amerika, nem London az igazi hajlékuk az ilyen forradalmároknak. Párizs, és még olyankor is, amikor Párizs elzavarja őket, ami még ma is megtörténik. Mostanában nem egyszer utasítottak ki a cári barátság kedvéért orosz forradalmárokat Franciaországból. De ezek visszalopóznak Párizsba, mihelyst lehet, mint ahogy a Commune idején rohantak Párizsba minden nemzetek engesztelhetetlen, nyugtalan lázadói.

Az olasz Cipriani Hamilkár is, aki regényes körülmények között most találta meg akkor elvesztett leányát, Londonból sietett Párizsba barikádokat csinálni. S a lengyel Wroblewzski is, akit a minap temettek el Párizsban, generálisa volt a Commune-nek. És hányan voltak s vannak még hasonlók, mindenfajta népből valók. Az örökös forradalmárok bolygó, nomád, nemzetközi népe ez, melyet a Bastille-romboló Párizs varázsa csal, húz.

A Szajna bal partján, egy-egy csöndes, ósdi, szegény utcában néha különös láz fog el. Itt-itt, valamelyik sötét házban talán éppen most döntenek Miklós cár, az afgán emír vagy Nikita fejedelem sorsa fölött. Vagy legalábbis itt-itt valahol egy csomó tüzes

fejű ember suttog, tanácskozik, s ha a legkisebb tervük is beválik, holnap-holnapután lesz miről írniok a lapoknak San-Franciscótól Sztambulig.

Az Újság 1908. augusztus 29.

Diósady

161. MAGYAR ÉS LENGYEL

(Párizsban ellesett párbeszéd)

Európában ma a magyar és a lengyel a legspanyolabb spanyolok. Tegnap itt Párizsban, ahol különösen gőgösek ők, kihallgattam egy beszélgetést. Íme a beszélgetésnek egy ékes darabja, amint következik:

Lengyel: Hát igen, mi azt üzentük Szentpétervárra: nekünk nem szabadság kell, hanem lengyel szabadság. Ha a cár visszaállítja a régi Lengyelországot, mi leszünk a legjobb fiúk. Akkor segítünk a cárnak, s akasztjuk a disznó nihilistát, mint kéménybe a sódart. Sajnos, kedves magyar testvéreim, ez a nyavalyás Párizs megmérgezte az egész világot. Szörnyőség, hogy a dumában miket beszél összevissza a demokrata csorda. Hogy minden nemzetiséget egyforma jog illet meg. Hát nem örület ez: a lengyel csak annyi legyen, mint a litván, a rutén, a kis-orosz és a fehér-orosz? Meg azután az az istentelen jelszó: „jogot és földet a népnek” Akkor inkább azt mondom, hogy éljen a cár és Szibéria. Mi lesz akkor a lengyel nemzet virágjával és büszkeségével, a slachtával? Hát kell a parasztnak jog és föld, ha jog és föld nélkül több mint ezer évig meg tudott élni? Akkor inkább nem kell független Lengyelország sem. Először is egy pitykés gombot nem ér a függetlenség és szabadság, ha az embernek nincsenek szolgálói. Tehát legyen miénk Ukrajna, Litvánia, minden, ami a miénk volt valaha. Mi történelmi alapon állunk, s nem vezetettjük félre magunkat divatos, örült jelszavakkal. Forduljon föl Európa és a világ: a lengyel glóbus külön forog, s a lengyel szabadság más mint a többi szabadság. No és hogy a parasztnak annyi joga legyen, mint egy vérbeli történelmi hercegnek és grófnak? Sőt, hogy a paraszt földhöz jusson és erőre kapjon? Ha a cár gyáva lesz, mi nem leszünk gyávák: megvédjük a történelmi folytonosságot. Mire való a cár hadserege, ha nem tudja megvédeni az Erkölcst és a Tulajdont? Minden izgató demagógot akasztófára kell húzni, ha lengyel is. Bezzeg Ausztriában jobb dolga van a lengyelnek. Bécs mégiscsak nemesebb és okosabb, mint Szentpétervár. Galíciában mi keveseb-

ben vagyunk, mint a rutének, de azért coki rutén. És coki demagógia, rendbontás, úgynevezett modernség. Galícia lengyel úri kasztja hűséges Bécshez, s Bécs megengedi, hogy a lengyel úr valóban úr legyen. A nép pedig, ha éhes, vándoroljon ki Amerikába. Ha nem éhes, akkor énekelje, hogy „nincsen veszve Lengyelország”. Ez a szabadság, ez a patriotizmus, ez az igazság.

Magyar: Ez a szabadság, ez a patriotizmus, ez az igazság. Lengyel testvér, be szeretlek, be testvérem vagy. Lelkemből vettél minden szót és igazságot. Minket is meg akart mérgezni ez a bolond Párizs. Gonosz bűjtogatók a történelmi Magyarország fundamentumait akarták kiszedni. Nemes főurainkra rá akarták szabadítani a népet, a piszkos népet. De résen álltunk, s a bölcs, a nemes Béccsel hamar kiegyeztünk. Kell a fenének a független és szabad Magyarország, ha paraszt, zsidó, oláh, tót is ember. Csak tinta-nyalók gondolhattak ki ilyen átkozott jelszót. Ha Bizáncba bevonul a demokrácia, mi magyar és lengyel akkor is megállunk. Leckét adunk ennek a megkergült Európának. Lánkra a parasztot s a nyugtalan bugrist. Vagy van történelem, vagy nincs. A történelem azt hirdeti, amit a mély hangú békák: urrrak az urrrak. Éljenek a békák s a két legszabadságszeretőbb nép: a magyar és a lengyel. Fogjunk össze, és a poklok minden ördöge sem győzhet le bennünket.

Lengyel: Van egy kis pénzed, testvér?

Magyar: Van, egy kis kormánysubvenció, hogy a francia demokrácia nemzetölő tetteit tanulmányozzam.

Lengyel: Nálam is efféle eredetű és jellemű[!] pénzecske van. Hajh, hopp, helyretyutyutyu, ma mulató kedvem van. Abcug Párizs, abcug betű, abcug gondolat, le a nihilistákkal, éljen a szabadság.

Magyar és lengyel berontanak egy korcsmába, s egy óra múlva magyar és lengyel deli táncre lendül.

Párizs.

BN 1908. augusztus 30.

A. E.

162. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

(Egy újságíró búcsúztatója — Szerelem és rendőrség — A hazug szabadgondolkozók [])*

Meghalt Párizsban egy Harduin nevű újságíró, egy ártatlan és mégis nagyon gonosz ember. Esprit-ember volt, gyönyörű talentumú krónikás, igazi, valódi polgári idegrendszer, nyugodjék

békében. Nem szeretette a hívő embereket, s emiatt egyformán utálta a vallás bigottját s a tudomány vitézét. Egyáltalában se hinni, se szeretni, se gyűlölni nem tudott, mert hiszen ő volt a mai Franciaország lelkecskéje. Ő nem tehet róla, hogy olyan volt, amilyen volt, mint ahogy nem tehet arról, hogy a veséje elromlott. Polgári közönség számára szülte, nevelte, adta s élte le magát. Ennek a triumfáló, polgári Franciaországnak, ennek a romlottnak, finomnak, gazdagnak, betegnek volt a fia. Mert nem igaz az, hogy Franciaországban minden egy chanssonal végződik. Dal nélküli ötlettel, cinikus röhejjel végződik itt igenis manapság minden. Harduin csúfolódott tudománnyal, vallással, elvvel, művészettel, erkölccsel. Ez a mindenről krónikázó krónikás fiatalon pénzügyi zseninek, börténlőnül börze-embernek indult. Világfölfogását a börzéről, a bankokból, ahol bennfentes volt, s a lapok közgazdasági rovatából hozta. Annyira tudta, hogy a mai társadalomban minden a pénz, hogy már a pénzt is hitetlenül nézte. Beszéli, hogy óriási vagyont kereshetett volna szimatjával, beavatottságával. S ekkorra már meg volt mérgezve nemcsak a veséje, de a lelke is. Csúfolta az eszmék apostolait, a művészeket, a naivokat, de érezhetően irigyelte őket. Afféle polgári anarchista lett, keselyű-ember, aki csak marcangolni tud. Ismételjük: ő volt a mai polgári Franciaország lelkecskéje, szocialista-gyűlölő, papfaló, hitetlen és reménytelen. Egy-egy apró krónikája a Matin-ben olykor fölért Victor Hugo egy verskötetével. S mégis haszontalanul élt, mert élete világosságát a tőke boszorkánykonyháján gyújtották föl. Szegény Harduin, tízezer cikket írt, tízezer fájdalmat szenvedett legalábbis. És meghalt hatvanhárom éves korában, és sohse tudta észrevenni, hogy egyre nő azoknak az embereknek a tömege, akiknek az életét és akaratát nem lehet pénzzel kifizetni.

*

Párizs, a hírénél sokkal jobb Párizs, követi a többi főváros példáját: erkölcsösödik. Új szabályokkal fogja körülvenni azokat a szerencsétlen, bús áldozatokat, akiket a magyar örömlányoknak nevez. Nagyobb „erkölcsrendészet”, gondosabb orvosi ellenőrzés és a többi következik. Csak éppen az bizonyos, s ebben mindenki egyetért, hogy a prostitúció tovább fog virágozni. Akadt szemérmes törvényhozó, aki azt kívánta, hogy a hatóság ne adjon „engedélyt” a nyilvános házaknak. „Engedély” helyett csak vegye tudomásul, és tűrje el, hogy ilyen házak is vannak. Kedves hipokrizis ugye, igazán polgári erkölcs-fölfogás.

Arról is szó volt, hogy a találkahelyeket tiltsa be, szüntesse meg a hatóság. De eszükbe jutott, hogy akkor hol találkozzanak

szeretőikkel a burzsoázi [!] férjes, „tisztesleges” asszonyai [**]! Végül is abban állapotok meg, hogy drákói szabályokat csak a hivatásos nőpáriákkal szemben szabad alkalmazni. Pedig ezeknek ugyancsak megnehezült az életük, mióta a „tisztesleges” nők is egyre többen az ő mesterségüket kénytelenek gyakorolni. Ami az egészségügyi okokat illeti, nem bizonyos, hogy több nemi betegséget osztanak szét a hivatásos nők, mint az „amatőrök”. A prostitúció s a nemi élet minden nyomorúsága együtt nő a polgárság gyarapodásával.

Hanem mondott valaki valamit Párizsban, ami szintén igaz Budapesten is. A találkahelyek kérdésénél a vitatkozók egyike azon siránkozott, hogy előkelő, férjes nők járnak az ilyen helyekre. Egy másik valaki, aki ebbe a nagy, közszerelmi kérdésbe éles szemekkel néz bele, ezt válaszolta:

— Az előkelő, polgári nők beteges szabadosságának ugyanaz az oka, mint a prostitúciónak általában. Egy igazságosabb, őszintébb társadalomban nem lesznek utcaleányok és suttyomban ölelő előkelő nők sem. Ha az előkelő apák nemcsak a leendő vő anyagi helyzetére néznének, már ez is sokat jelentene. Hátha még az előkelő férjek jobban fizetnék az ő alkalmazottaikat. De mivel rosszul fizetik őket, ezeknek nemhogy házasságra, de egy hivatásos szerelmi némbert megvásárlására sincs elég pénzük. Kénytelenek tehát föllebbvalóik s munkaadóik feleségeit elcsábítani, ami sokszor pénzbe se kerül.

Ez a vélemény félig ötlet, de másik felében veszettül találó igazság.

*

Jean Allemane mondta egyszer e sorok írójának, hogy a polgári szabadgondolkodó egyike a legfurcsább állatoknak. Valóban az manapság, a szociális forradalom előestéjén. Egy ember, aki azt hiszi, hogy mindent elvégzett, ha fölírja az istent és a papot. Szó sincs róla, föl kell lehetőleg rúgni e két madárijesztőt, melyek közül az egyik anyagból lévén, lábbal pláne megközelíthető. De ha legalább ezek a polgári szabadgondolkodók ezt a keveset egészen megcsinálnák. Ám Fallières elnök, amikor a leányát férjhez adta, elvitte a templomba az új párt. Hírhedt szabadgondolkodó, polgári politikusok végrendeletükben egyházi föloldást és temetést kérnek. Magyarországon is ismertem egy jeles zsidó szabadgondolkodót, aki a hosszúnapot citromot szagolva imádkozta s böjtölte végig a zsinagógában. Ezek a polgári szabadgondolkodók farizeusok, akik csak politikából vannak hadilábon a dogmák isteneivel. Ezeknél jobban kell becsülni azokat, akik hisznek valamiféle istenben, de

ez nem gátolja meg őket, hogy az emberiségért késhegyig, sőt isteneik árán harcoljanak. A kérkedő ateista urakkal még mindig megjártuk, mert ezek az ateisták rendszerint antihumanisták is. Alattomban pedig éppen úgy kibékülnek babonásan a vallás istenével, mint a bigott nagyapjuk tette. Az isten, a papok istene valóban nagy ellenség, a pap is az. De a kétszínűség még nagyobb ellensége az emberi társadalom javulásának. Egy szocialistának, egy forradalmárnak éppen úgy le kell számolnia azokkal, akik a vallásosságot érdekből űzik, mint a lármás és hazug szabadgondolközőkkel.

Párizs, augusztus végén

Szocializmus 1908. szeptember 5.

Ady Endre

163. KORTÖRTÉNETI JEGYZETEK

Bizonyos, hogy ma már talán Magyarországon sincs úgy minden, mint háromszáz év előtt volt. Bizonyos, hogy Magyarország élete, sorsa nem a protestáns eklézsiák bátorságán vagy gyávaságán fog eldőlni. De az ember nehezen dob el bizonyos babonákat, minél öregebb és tapasztaltabb, annál nehezebben. Mert megtanulja, hogy minden poklokon keresztül a babonák is ott vannak a hajtóerők között. Hozzászókkott az ember, hogy a magyar protestantizmusban erőt és nyugtalanságot sejtсен. Tehát valami olyan szellemet, mint a francia hugenotta szellem, elősegített. Olyan szellemet mely kifeszíti magát a dogmákból, s néha akaratlanul is szárnyal. És Magyarországon ma a protestánsokat csupán a *Ne temere* kezdetű pápai breve bántja. Semmi más, csak a *Ne temere*, semmi, csak az, hogy a pápa a protestáns lelkészekről megáldott frigyét nem vallja igazi házasságnak.

Egy erdélyi unitárius pap egykor a maga iskolázatlan, józan fejével mondott valamit. Bizonyos korszakokban az egyházak kezdenek csúszni, sőt egymás helyébe csúszni. A katolicizmus fanatikusabb lesz, mint a régi mexikóiak vallása s vadabb, mint amilyennek a dominikánus véredek akarták egykor. Az alkuvó Lutherféle avagy anglikán-fajta protestantizmus helyébe csúszik a katolicizmusnak, a kálvinizmusból swedenborgi vallás lesz, s az unitáriusok nem mernek hangosan nyilatkozni, Isten volt-e József ács fia vagy gyarló ember. Ez így: teológus, együgyű és tudománytalan beszéd, de hozzágondolva a tapasztalati tudomány eredményeit, valóság. Hiszen még a szórványos, krisztianizálódó, zsidó iparkodások is ide tartoznak.

Bizonyos korszakokban, vagy gazdasági és kulturális válságok előtt, minden Isten gyáva lesz, a dogmák Istenei főképpen, de ha egy kicsit körülnézünk, nem csupán a vallási dogmák Istenei. De igenis gyáva lesz mindenféle Isten, akit csak az emberi agy ki-gondolt. Ma Magyarországon a protestantizmusnak éppen úgy nem érdeke a régi szabadosság, mint a legújabb filozófiának az anyagi monizmus. A magyar protestánsokban van egy állandó, örökölt pápizmus-félelem. De ez ma csak a *Ne temere*-ig mer kifakadni, mert Baksay püspök jobban reszket Bokányitól, mint Sarto pá-pától.

Viszont ez megint úgy hangzik ugye, mintha ugyanaz az erdélyi, unitárius pap mondta volna? Emlékezzék csak mindenki, Kenessey, az új erdélyi ref. püspök milyen örömmel barátkozott gróf Mailáth-tal, a harcias pápista püspökkel. A szekularizáció gondolatát milyen riadtan fojtotta meg a kálvinista papság, ahogy könnyelműen megszülte. Ma nem állanak egymással szemben a különféle istenek papjai. Mert ma Magyarországon elhallgatva, de mindenkitől látva, nagyobb kérdőjel van az égen Jehovánál s a vallási szekták apró, gyáva Isteneinél. Perzsiában a múlt hetekben a papság látta be először, hogy neki jó lesz észretérnie, a papságnak csak olyan forradalmakban szokása részt vennie, amely nem megy, nem mehet túl az ő istene birodalmának határain.

Ma Magyarországon a kálvinista pap legjobb esetben olyan radikális és progresszív lehet, mint például Bánffy Dezső báró. Bánffy Dezső pedig talán még a bizonyos miniszterelnöki székért se szegődnek a fölforgatókhoz, a vagyon és a könnyű módon szerzett kenyér rettegve gondol arra, hogy az ő ezerjeinek helyébe bizony-talan, elszánt, házárd milliók tömegei jöjjenek. Íme, miért nem fáj ma Magyarországon Melius Juhász felekezetének sem na-gyobb dolog, mint a *Ne temere*.

*

Gerov [*] úrnak olyan arca volt, mint egy kutyafejű tatárnak s köpött, ha Szerbiáról vagy a szerbekről beszélt. Nacionalista lapot szerkeszt egyébként ez az úr Bulgáriában, Szófiában, s lapjának francia címe: Tribune des Balkans. Kilenc kerek évig tanult medicinát, jogot Párizsban, Lyonban, Genfben, Strass-burgban Gerov [*] úr. Egy vasúti kocsni internacionalizmusa ho-zott bennünket össze, s régen nem utaztam originálisabb emberrel. Azaz, ezt hittem azután, hogy elváltunk egymástól harmincöt óras utazás és barátság emlékével. Azóta az én úti bajtársam egyre cseréli lelkemben és emlékemben az ő nacionálját, mivoltát. Tegnap például már azt hittem, hogy az egész embert, s mind-

azt, ami körülötte nevezetes, csak álmodtam. De nem, nézzen utána, akinek tetszik, s ha ideje van, hogy Szófiában igenis él Gerov [*] Mátyás és a lapja. Sőt, azóta már a Szobranje hőse lehet a hősöm: avval is eldicsekedett ti., hogy mandátumot kap. Egyik titkára ő a bulgár[!] -macedón komiténak, Párizsba, Londonba pedig fegyverek ügyében jött. Talán nem okozok neki bajt, ha szavam hihetőségéért ezt a rámbízott titkot is elárulom. Gerov [*] úr él, kedves, világlátott úr, aki harmincöt óra hosszat láttatta magát, diskurált, s a többről ő nem tehet. Ha nem bulgár [!] téma volt előttünk és közöttünk, mintha nem is Balkán-ember lett volna az útitársam. Megfigyeltem, hogyan érintkezik, ismerkedik, cseveg az úton más idegenekkel is. Formásan simán, európaire tompított és csiszolt élenkséggel, amiként az Nyugaton nevelkedett úrhoz illik. Látszott rajta, s mondta is, hogy angol, francia és olasz revűket szokott olvasni. Tudósokról, művészekről ismerete és véleménye volt, politikai hite progresszív, radikális. De csak a francia és olasz politikában, a mások politikájában, a magukében nem.

„Ma még nacionalistának kell lennie Bulgáriában minden becsületes és okos embernek.” S mikor ezt mondta, már kicserélték, már ekkor a néhai bulgár cárok vad harcosa volt. Ők nem sovínisz-ták, de nem nyugosznak addig, míg minden bulgárok [!] államilag is nem egyesülnek. Ők demokraták, de a parasztjaikat akár akasztó-fákkal is elzárják az idéetlen s már Bulgáriába is betörő szociáldemokráciától. „Én hiszek a szocializmusban, de száz évig még agyonlövetnék minden bulgár [!] szociáldemokratát. Én szeretem s személyesen ismertem Párizsban Verlaine-t, de utálok azt a két bulgár poétát, [!] akik nálunk új poézist akarnak.” (A nevüket is megmondta, föl is jegyeztem, de nem lelem most hirtelen a föl-jegyzést a noteszemben.) Ő antimilitarista, de ma még minden bulgár [!] férfiú katona legyen, ma és még sokáig. Nekik fegyveres leszámolnivalóik vannak, s meg kell csinálniuk előbb mindazt, amit a török hódítás óta meg nem csináltak. És rikácsolva kiabált, kutyafejű tatár arcáról elszállott a szláv melankólia és szökéség.

„Egy szép napon arra ébred Európa, hogy a bulgár [!] had-sereg egyik fele Belgrádban, a másik Macedónia szívében van. Fiatal népnek érezzük magunkat, s a fiatalságnak joga van kika-cagni s legázolni a vén bölcseket. Nekünk nem imponál addig a kultúra, amíg ellenünk is szólhat, s mi ráérünk még elfinomodni.”

Így és ilyeneket mondott Gerov [*], s ezért nem tudom és hiszem én ma már azt sem, hogy harmincöt óra hosszat útitár-sam volt. Nem a XIV-ik vagy a XVI-ik századból kelt ki, s sze-gődött mellém egy groteszk árnyék? Bulgár [!] volt-e csakugyan

avagy magyar, oláh, szerb, albán, újgörög, örmény, horvát ez a Gerov [*]? Valamelyik olyan néphez tartozó, melyet érintett vagy megállított egykor az ottomán erő. Ezeknek a népeknek a lelkéből ötszáz esztendő hiányzik, s hiába minden. Ez az ötszáz esztendő egy feneketlen iszák, amelybe hasztalanul ömlik a legjobb nedű is. Ez a Gerov [*] magyar is, horvát is, közös típusa a török félholdtól elsápadt nemzetecskéknek. Ezekre új törvényeket kell megkeresnünk, ezekkel több baja lesz még a kultúrnemzeteknek, mint a hererók hordáival. Gerov [*] úrral utaztam harmincöt óra hosszat, jó útitárs volt, nem unatkoztam. De Gerov [*] Mátyás megerősítette az én kétségbeesett magyarságomnak minden rettenetes gyanúját. Párizsban úgy köszönt el tőlem, mint a legkorrektebb, szellemileg fölnőtt francia kultúrember. És elment dinamitot s puskákat rendelni, hogy Keletről majd beledurrantsanak a nyugati kultúremberek szép, szent és ostoba optimizmusába.

(Párizs)

HSz. 1908. szeptember

A. E.

164. FRANCIA-É PÁRIZS?

Budapestet azzal szokás fejbevágni, hogy nem olyan magyar főváros, mint amilyen francia főváros Párizs. Párizsra pedig nem szoktak ugyan Budapest példájával rápírítani, de ugyanezt a vádat százszorosán szórják. Az új francia irodalomban és publicisztikában valóságos iskolája támadt a Párizs-gyalázasnak. Hogy Párizs nem francia se nyelvben, se lakosságban, se szokásban, se arcban. Hogy Párizs lassan-lassan idegenek, jövevények, kalandorok prédája lesz, mint egykor Athén a „metek”-eké. A régi Athén is akkor veszett el a görögség és emberi kultúra számára, amikor idegen, zagyva népség szállta meg. Ez és ilyenek a vádak Párizs ellen, amely pedig nyolcszáz esztendő óta mindig kozmopolisz volt.

Fogós a kérdés, s az egy hajóban utazók is veszettül távol vannak egymástól. Hát ki, milyen, micsodás az igazi francia, s hol kezdődik a jött-ment? Már a faj-tudósok között is nagy az ellenség, s csak a főbb irányok négyféle helyen keresik az ősfrenciát. A gall-teória kezd gyöngülni, a latin még tartja magát, s a Gobineau-féle franko-germánágnak is vannak hívei. De íme, a legfiatalabb francia „intellectuel”-ek már szinte mind a franciák kelta származásában hisznek. A nyelv nem argumentum — hirdetik —, s ami értékes ember-anyag van Nyugat-Európában, az mind rokon és kelta-vérű. Egy nagyon finom és mély francia író, Rémy de Gour-

mont, ezt a teóriát részletezni is tudja. Szerinte Shakespeare is ír eredetű volt, tehát a legvalószínűbb kelta-epigon-fajból való. Szerinte a Bretagne-ból és Belgiumból került francia szellemi nagyságok voltak a legkülönbek és legfranciábbak. Szerinte Shakespeare és Racine közelebbi rokonok, mint Molière és Victor Hugo. Szerinte a francia szellemnek legközelebbi rokona az ír, még akkor is, sőt éppen akkor, ha angolul jelentkezik. Rémy de Gourmont szellemes faj-teóriája szerint az ősi kelta léleknek *kell*, szükséges ez a nyelvbeli átöltözködés.

Csak mint szellemesség, mint kuriózum mellett álltunk meg a kelta-elméletnél. Lám, egy érdekes bizonyítéka annak, hogy a fajták csak látszólagosak, s egy mai nép se ismeri őseit s fajtságának összetételét. Azután pedig már az éjszaki és déli francia között olyan nagy az ellentét, mintha két glóbuson élnének. Hogy lehessen Párizstól követelni meg az igazi franciaságot, mikor senki sem tudja, milyen ez az igazi? Goethe határozottan franciábbnak tetszik, mint Victor Hugo, s Taine németebb, mint Nietzsche.

*

De e kissé haszontalan elmélkedéseknél érdekesebb Párizs franciaságának napi és hírlapi problémája. Való, hogy Párizsban ma már angol és amerikai városrészek kezdenek alakulni. A gyönyörű, hatalmas Opera-avenue-n alig van francia üzlet, s a Bois felé vezető szépséges út palotáit amerikai s angol milliomosok vásárolják meg sorra. A német invázió miatt szinte naponként jajgatnak a párizsi bulvár-lapok. De hiszen van itt kolóniája minden nemzetnek, s csak magyar ember is hat-hétezer él Párizsban.

Más és talán veszedelmesebb dolog az, hogy terjed Párizs bennszülött franciái között is az „anglománia” és újabban az amerikaiaskodás. Ruházatban, sportban, bajusz- és szakállviselésben, affektált modorban, sőt még a diskurzus nyelvében is. Mistral az ő provence-i nyelvével is francia, de ezek a sznobok — faj-teória ide, faj-teória oda — valószínűleg már nem azok. Hírlapi nyelven a „gall szellemet”, a „latinité”-t, stb.-t siratják azok, akik Párizs franciátlanságát is siratják. Alapjában azonban nem is elnemzetietlenedéssel, de nemzetközi elbarbárosodással állunk itt szemben. Főképpen Amerika hat itt, de nemcsak Párizsra, hanem az egész világra. A sportember, az egyformán öltözködő, az érzéseket és hangulatokat megvető ember, kezdi végleg kiszorítani a másik fajtát. A másik fajtát, amely egyéniségre törekszik mindenben, amelynek világfölfogása esztétikai, amely szereti a művészeteket

s önlelkének libegéseit. De ez nemcsak Párizsban van így, hanem mindenütt a viágon, ahol az új gazdasági és társadalmi alakulások uniformizálták az embereket. A franciák és párizsiak külföldieskedése ilyenformán nem is külföldieskedés. S nem is az idegenek rontják meg Párizs franciaságát, hanem — a kor. A tizennyolcadik században s a múlt század romantikus évtizedeiben is még a legjámborabb szatócs kénytelen volt intellektuális kultúrát — legalábbis — utánozni. Ma a divatos és nagyon megfizetett francia művésznek az az álma, hogy őt gentlemannek lássák, s ha lehet, bejusson az automobil-klubba. Ez bizony mindenütt, Párizsban is, a demokráciával járó gazdasági föllendülés eredménye. Nem tartós baj, de eltarthat még vagy másfélszáz évig. Addig pedig a naiv, rosszhullátó emberek bogozhatják a teóriákat, s a francia sovének szidhatják a nem francia Párizst. Érdekes különben, hogy a Párizs franciátlanságát siratók majdnem mind — németes nevéek. Párizs pedig olyan francia, mint nyolcszáz év előtt, s olyan, mint amilyennek a mi napjainkban lenni kénytelen.

(Párizs.)

VU 1908. szeptember 20.

Diósadi

165. [A HOLNAP]

(*Ády Endre előadása*)

Kazinczy Ferenc valamikor úgy vágyott Széphalomról Erdélybe, mint Petőfi vágyott később sokáig és hasztalanul Párizs felé. Erdélyi útján mámoros volt. Kazinczy reményeket falt, sőt bizonyosan jobbakat gondolt, mint amilyeneket kicsi, hamar összehúzódo fantáziájával írt. Tetszett neki minden, s a Wesselényiék zsidói ménese különb institúciónak látszott előtte, mint valami leendő akadémia. Ennek az egyszerre német és vadmagyar táblabíró-intellektuelnek csodálatos, ma is becsülendő szimatja volt, Erdély, a régi Erdély, mindig magyarabb és sokkal európaibb volt, mint a nyolcfele osztott és béna Magyarország, Kazinczy fejében süröghettek a nagy nevek: Dávid Fenenc [*], Bethlen, Apáczai Csere, Bolyai, Wesselényi stb. Nagy névsor lenne, de elég ennyi, hogy egy csodálatos, alig érintett titok fátyolához jussunk. Erdély, amely büszke, szabad államként tárgyalt Angolországgal, Franciaországgal, Svédiával, Hollandiával, Lengyelországgal, a birodalmi császársággal, természetesen az ottomán birodalommal, magyar gyűjtölencséje volt minden európai kulturális sugárnak. Az unió

megölte Erdélyt, habár 1867 után még sokáig, pár évtizedig, az erdélyi nyugtalan, csalafinta elme teret kapott politikában, irodalomban, tudományban. Most már nincs Erdély, s emléke sincs kézzel foghatóan, szemmel láthatóan, helyébe lépett, az Isten akárhová tegye, a Dunántúl és Felső-Magyarország, nekem úgy mondta valaki, hogy a régi Erdélyből ennyi maradt: Apáthy professzor a maga nemzeti-európai tudományos háborodottságával, báró Bánffy Miklós, egy sovány, amatőr vénával, báró Bánffy Dezső, mint politikus, s azok a vékony grófi és bárói zsúrok, amelyeken, saját dicsekedése szerint, nagyon szívesen látják Farkas Imrét. Ez is valami, amikor tudjuk, hogy az az Erdély, amely enyhítő körülménye volt Magyarországnak, s ahol Kazinczy Ferenc jól mulatott, nincs többé.

*

Egy nemzetet lehet jól kormányozni, lehet rosszul kormányozni, de ha ez a nemzet ér valamit, megölni nem lehet. Mocsáry Lajos, egy idült, magyar vezérpolitikus, akinek kivételesen, különben józan órái is vannak, egyszer elárulta magát, kisütötte, s ki is merte mondani, ami benne él a legelárjásodottabb magyar agyvelőben is: nekünk nem muszáj kultúrnépnek lennünk. Hivatkozott II. József korszakára, amikor a vármegyék máglyára hányták a legszebb nyomtatványokat, mert a nyomtatványok Bécsből érkeztek. Gebedjen meg Európa, nekünk semmi közünk az ő dolgaihoz, törekvéseihez; mi a magunk életét akarjuk élni. De ha ebben a saját életben valami harmonikus, valami lehető, valami ígérő, valami jó volna. Ám ez, ekként semmi más, mint az a bizonyos kultúra-íszony s az az úrhatnámság, melyről már a három lófarkú török basák is lemondtak a napokban. S az az impotencia, melynek például Eötvös Károly mulatságos anekdota-zamatot tud adni és — mégis csak impotencia. (A magyar glóbus igenis magyar kitalálás, nem a német Michel [**] fogta ezt ránk, mint mi akarnók elhíttetni.) Az úri szabadság sorsa nem ennek a furcsa magyar nációnak a sorsa, de e néhány tízezer birtokosé, hanem ez már — politika. Még maga Kazinczy Ferenc is gyöngé ember volt, aki Berzsenyi kedvéért hazaárulónak deklarálja Berzeviczy Gergelyt. Berzeviczy Gergelynek nemrégiben emléket állítottak, és ami Petőfiben ma is érték és nagyság, azt ma se sejti ez a nem intellektuális ítélkezésekre berendezett magyar társadalom. — Csodálatos, hogy még mindég lehetséges ez a szemfényvesztés, ez az íjazás a megfordított ló hátáról. Lamartine szeretett bennünket, de az ő véleménye se volt más, mint más epigonjáié, a Paul Adamé: hunnok [!] vagyunk.

Előretolt őrsé a mongoloknak, tatároknak, perzsáknak, hinduknak, turkoknak s másoknak. Minden emberünk, aki még eddig Nyugat-Európa, Európa civilizációját, kultúráját szolgálta, úgy halt meg — Kerr szavait idézve — mint egy kóbor kutya. Az elmagyarosodó svábok, szlávok és egyebek, vadabbak, rosszabbak, ázsiaiabbak, árulóbbak az úgynevezett s kinevezett fajmagyaroknál.

*

Szerencsénk vagy szerencsétlenségünk, hogy nagyszámú zsidó penderedett erre a mi nagyon fátumos és szikos magyar földünkre. Sokféle zsidó, s ez megint szerencsénk vagy szerencsétlenségünk, de itt vannak körülbelül egymillióan eddig. Nagyjából elromlottak, mert a zsidó csodálatosan elsajátítja, sőt kielezi annak a fajtának, amelyhez betelepedik, minden vétkes karakterisztikonját. De elromlani [***] egész masszájában még se tud, mert nemes race, fáradtan is fürge, hirtelen emelkedésében is — legalább — garanciát ad a jövődő sarjaiban. A Lipótvárost legjobban a Molnár Ferencék csúfolják, de adja az Isten, hogy a Lipótváros mai urai legalább két generációig termékenyek legyenek és — vagyonosak. A harmadik generáció már olyan lelkes, kulturás, szép magyar lesz, mint Apáczai Csere János. Taine Graindorge úr jól mondja, Isten mentesen a hirtelenül fölgazdagodott, míveletlen vadaktól. Ez igaz, de csak Franciaországban, mert Magyarországot még az a szerencse se érte, hogy hirtelenül fölgazdagodott polgársága teremjen. Nálunk hiányzott, s kultúrhistóriánkból már végleg ki is hullott a mi saját Voltaire-korszakunk, avagy az előtte és utána való. Petőfit véletlenül megtette a maga nem programos, de erős népiessége, Aranyt a szolid, békés, intelligens, hétszilvafás nemessége s rigmusos falusiassága. Már Vajda János máig se tudott eljutni az elismerésig, mert rosszul érkezett: akkoriban még intelligens magyar zsidóink se igen voltak. Ma sincs nagyon nagy, nagyon számottevő szép, előkelő magyar publikum, de mi lett vagy mi lehetett volna Vajda Jánosból, ha most jön?

Azaz bocsánat, Vajda Jánosból, ha ma él, akkor se lehetett volna több, sokkal több, mint a maga idejében. A mi szociális fejlődésünkből, ami nem is fejlődés, kiesett a finom, literátus fajta, mondjuk: az esztéta. Ez nem csoda, s az sem csoda, hogy a magyar zsidó nem csinálhat csodát a saját idegélete ellenére. Volna két kicsi, csöpp seregünk az intellektuális kultúrára: a civilizált magyar zsidó s a régi Erdély értelmében nevelt s még el nem züllyött magyar. Éppen ez ellen a két értékes fajta ellen követ el minden elkövethetőt a tíz év óta grasszáló mixt-fajta, se magyar, se más.

Megint politika lenne belőle, ha megint magyarázni akarnók, ami előttünk, a fórumon folyik.

*

A zsidó ideges, ha még nem is kultúrember, a magyar ábrándos, ha ritka esetben kultúrember is. Ebből az idegességből és keleti, kéjes ábrándosságból születhet-e valami fix valami, amiért mi tízen, ötvenen, százan odaadtuk az életünket, bizva, Nyugatra nézve, túsokként? Ez az a nagy kérdés, mely szinte, csaknem előtte jár minden politikai és gazdasági változatnak, mely e nyomorult s tarka nemzetiségű, de esetleg históriailag lekötött és kötött, sőt küldött országnak és nemzetiségnek elevenjébe vág. Liberális, anarchista magyar vagyok: mondjuk, hogy egy beteg civilizáció kiirtására kerültünk a Duna-tájra, a Kárpátok alá, de akkor ne kényeskedjünk, hanem az új ágyúkon kívül semmit se fogadjunk el a beteg civilizációból. Öljük meg Homérosztól, Dantétól, Voltaire-től, aki csak utunkba akad, Beöthy Zsoltig, Rákosiig és Szabolcskáig, mert a senkiket is meg kell ölnünk, hiszen ezek valakiknek mutatják magukat, és úgy forgatják saját fogsoraik között Goethét, sőt Shakespeare-t, mintha ezek mi ellenünk szegény, vérező nyak [!] ellen s értük [****] éltek volna. Vagy-vagy: vagy vagyunk hummus-előörsök, új leendő kultúra barbár profétái, vagy részesei akarunk lenni az igazi Európa kultúrájának. Sokáig nem akarunk jégen mászkálni, ide-oda rángatódni, s az egész ügybe belebolondulni. Tessék törvényhozásilag kimondani, hogy az intellektuális élet és foglalkozás tiltva van Magyarországon. Akkor szétnézünk, s kiből földművelő, kiből beamter, kiből katona, kiből kereskedő lesz. De, óh magyarok Istene, hisz ez végeredményben ismét az irodalomhoz fog vezetni, az ördög vigye el. Mert, óh népem, Árpád népe, az a legszörnyebb és legmagyarabb átok, hogy a kultúrát nem lehet kikerülni.

NN 1908. szeptember 29.

166. PAOLI ÚR EMLÉKEI

Párizs, szeptember hó

Franciaország és Navarra legúrabb rendőrbiztosa kétségtelenül a híres és nevezetes Paoli úr. Majdnem harminc esztendő óta Paoli úr a Franciaországban időző fejedelmi személyek rendőr-angyala. Mert „Marianne”, ez a kacér francia köztársaság, szereti ám a

szuveréneket. Nemcsak szereti, vonzza, hívja, s meghódítja őket: Franciaországba több Felső és Fenség szokott ellátogatni, mint akárhová. Párizs, a Riviéra, Biarritz, Aix-les-Bains, Dieppe ki nem fogynak a fejedelmi látogatókból. S a köztársaság szörnyű gonddal ügyeltet reájuk, s inkább az Elnököt hordja szét egy bomba, semhogy egy magas vendégnek a hajaszála is meggörcsüljön. Paoli úr a köztársaság fölönt födetektívje, aki majdnem harminc esztendő óta vigyáz a magas vendégekre. Ha parádé van, akkor is ott van a hatalmas személyiség árnyaképpen mindenütt. Ha pláne inkognitóban bolyong a magas vendég, Paolival kell bolyongania, ennie, mulatnia és unatkoznia.

És most Paoli úr ki fogja adni könyv alakban az emlékiratait, és bizonyos, hogy ennél kapósabb könyv nem volt és nem lesz mostanában. Az nem számít, hogy ezt a könyvet valószínűleg egy ügyes újságíró írja Paoli úr helyett. Nem is igazi emlékirat ma már, amit ugyanaz a valaki ír meg, aki emlékezik. A könyv mégis érdekes lesz, és Paoli úr szívesen árul el előre egyet és mást a könyvből. Mindenekelőtt elárulja, hogy ő a fejedelmi perszónákat általában érdekes és szeretni való emberfajtának ismerte meg.

— Bizony — vallja Paoli úr —, ezek a szegény bíboros, koronás lények jobb sorsra volnának méltók.

Lovagias franciaként elsősorban a fejedelmi nőkről tud sok szépet mondani Paoli úr. Két kedvence, Viktória angol királynő s a mi néhai Erzsébet királynénk extázisba hozzák, ha róluk beszél. Viktória királynőnek Cimiez, Nizza mellett, s Erzsébet királynőnek Cap-Martin volt a francia otthona. És Paoli gyönyörűen megható emlékeket tud erről a két olyan különböző lelkű és sorsú asszonyról. Ha nem is igaz talán, de milyen szép és valónál valóbb, amit Erzsébet királynővel mondat. Előttünk, körülöttünk a hiúság vására a kozmopolita, csavargó gazdagok piacos tömege:

— Mi csak álmodjuk mindezt, rebegi halkán, csak önmagának, a szomorú királynő. Mi magunk se léteünk, semmi sem valóság, ami térben és időben jelentkezik. Talán csak az az egyetlen valóság, ami elmúlt, s amit nem is merünk már elhinni. Vagy talán még az sem, semmi sem, nincs semmi, semmi.

És Viktória királynő, aki matróna-korában is bakfis maradt. Mindig tudott örülni, mert az öröm se érintette nagyon-nagyon mélyen. Azt mondja Paoli, olyan naiv volt, hogy sokszor erőszakkal kellett visszatartani egy-egy tréfás-kínos felsüléstől.

Edward királyról persze rajongva beszél Paoli úr. Majdnem úgy kedveli, mint György görög királyt, és sokkal jobban, mint Lipótot, Belgium királyát s Kongó császárat. György királlyal néha mulatnia s lumpolnia kellett, mint egy elkényeztetett diák mellé

rendelt nevelőnek. Nem valószínű azonban, hogy az élő, hatalmas urakról mindent megírjon, amit látott és tud. Nem fogjuk tehát tőle azt se megtudni, hogy Alfonz spanyol király csakugyan úgy mulatott-e Párizsban, ahogy a legenda tartja. Talán még az orosz nagyhercegekről se fog olyan bátran írni Paoli úr, mint ahogy egy memoár-íróhoz illenék.

Talán a perzsa sah-t, a néhait és az élő, Szizovatha királyt, a maharadzákat s más egzotikusokat nem fogja ilyen kímélni. Bár ezek is valamennyien rendjeleikkel ékesítették föl Paoli urat. Mert az ugye természetes, hogy Paoli úrnak több ordója van, mint bárkinek Franciaországban? De a könyve csak akkor lenne érdekesnél több, ha ő írná és ha majd csak a halála után jelenne meg. De Paoli úrnak van annyi esze, hogy nem vár egészen haláláig, amikor élni jó és élni kell. Pénzt és hírt annyit fog hozni ez a könyv, hogy egy Anatole France beleszédülne. Nem rossz dolog, mert nem rossz dolog földi hatalmasok közelségében lenni. Hacsak annyira is és köztársasági házörző eb bárcájával ellátva, mint Paoli úr.

Az Újság 1908. szeptember 30.

Diósady

167. SZENT ALBERT LEVELE

Megírta ő is, Szent Albert a maga kis levelét Beöthy Zsolthoz, s ezen nem csodálkozunk. Jaj, hiszen ő a kultúrának is minisztere volna, s ezenfölül hálás ember. A családnak, melyhez Beöthy Zsolt is tartozik, bizonyísten sokkal tartozik ő. Tehát volt oka és joga írásos fölköszöntőt mondani — tinta-baritonnal. De ő nem elégedett meg ennyivel: ő bírálatot mondott a mai magyar irodalomról és kegyetlenül végigvágott azoknak a hátán, akik nem Assisi Szent Ferencsel tartanak. És nem akadt magyar lap, magyar író, aki csak halványan, ceruzájával is leírja: veto. Hát én leírom anélkül, hogy kikiáltott, notórius irodalmi forradalmárságot állítanám ökegyelmessége elébe. Az más kérdés, az lehetséges, hogy én és bajtársaim lázadók és túlzók vagyunk. Nem a mi ügyünkről van szó, nem egy irányérol, de az egész irodalomról.

Nem ismerjük el ökegyelmességének azt a jogát, hogy hozzászóljon az irodalom dolgához. Ő nagy szónok, de soha életében még egy ép mondatot ki nem mondott. Alanyt, állítmányt és értelmet a gyorsírók raknak utólag a beszédjeibe. Ökegyelmessége csak akkor mond kerek mondatokat, amikor németül, angolul vagy franciául, külföldön zengedez. Akkor is banalításokat mond, de ez nem a mi dolgunk, s főképpen nem az irodalomé. Ellenben amikor beszédjeit

könyv alakban adta ki, tíz íródiák se tudott ezekből a beszédek-
ből Cicero-ópusokat csinálni. Aki nem hiszi, olvassa el ezeket a be-
szédeket, mely[ek] azonban rögtön a Kisfaludy-Társaságba jut-
tattá[k] elszavalójukat.

De az irodalomnak van más, tárgyibb és dülhösebb oka, hogy
Szent Albert leveléhez hozzászóljon. Mit tesz a magyar kultuszmi-
nisztérium az irodalomért s mindazért, ami gondolatbeli lelki érték?
Tacsó piktorok, kupec írótanárok klerikális penna-csibészek és
mindenki senkik szívesen fogadtatnak a kultuszminisztériumban.
Az irodalom, az igazi irodalom sohse kapott, és ma sem kap onnan
semmit.

Mi kormány, társadalom, sőt közönség nélkül, szenvedve,
mártírokként igyekszünk ennek az országnak lelket, karaktert,
jogcímet s kultúr-zománcot adni. A kutya sorsa a nem alkuvó,
büszke, kemény magyar író sorsa. Erre születésnapot ül egy fő-
rendiházi tag, aki hiányzó domíniuma helyett kénytelen volt az
irodalom által megméltóságosodni. S erre jön a magyar kultúra
minisztere, aki aligha olvas mást, mint a jezsuita vitairatokat, s
röviden, hegyesen leköpi az irodalmat. Hohó, gróf úr, Szent Albert,
ehhez többnek, jobbnak, míveltebbnek és elfogulatlanabbnak
kell lenni.

Azt mondják, hogy művészlélek, s különösen a muzsikához
ért. Akkor pláne szépen vagyunk: ez az úr [az] Eliana operát
kinevezte remekműnek. Cikket írt róla egy német lapban, s egy
szürke, de kellemetlenül önhitt karmestert megtett a magyar zene-
világ urának. És ez a miniszter akar direkciót adni s mutatni a ma-
gyar irodalomnak. Hagyja békén az irodalmat, ha eddig megvolt,
s nagy, kormányzó urak nélkül is. Újra veto-t mondok mind-
azok nevében, akiknek van az irodalomhoz egy kis közük.

BN 1908. október 6.

Ód.

168. A FÖLD FOROG TOVÁBB

Nagyváradon, a zsidó temetőben, láttam egy síremléket, né-
hai, gazdag zsidó sírján. Magas oszlopon pántlikázott, mozduló
látszatú földgolyó, valami ilyen fölfrással:

— Te meghaltál és a Föld pedig mégis forog tovább, tovább.

Hát ilyen tiszteletlen bizony ez a fránya Föld: ez nem jön
zavarba. A Nap még csak megállott egyszer a Józsue kedvéért, de
a Föld mindig forog. S a Földnek e megátalkodottsága miatt nin-
csenek már se csodák, se tekintélyek.

Például udvari tanácsos lesz máról holnapra egy rófoskereskedőből. És a Föld nem áll meg, forog, forog tovább, s a méltóságos úr ugyanaz, mint tegnap. Csak egy nappal öregebb, egy göggel ostobább, de ugyanaz.

Ferdinándról jut eszünkbe mindez, Bulgáriának két nap óta cárijáról. Lehet, hogy még háború is lesz a tirnovói eset miatt, de a Föld akkor se fog megállni. És Ferdinándnak nem lett kisebb az orra, a Föld forog tovább.

Jó dolog ám, ha a világ a kicsi megkésett népek és hősök példájából megismeri a legendákat. Íme, így születtek vala az Isten kegyelméből való császárok és királyok. Valahogyan így lett a pápából máról holnapra Szent Péter utódja. Így születtek a nagyok, akikről gyermekeink az iskolában tanulnak s a legendák, melyeket a naivak még ma is elhisznek.

A Föld azonban forog, forog tovább, s a csodák és legendák a történelem kőszínpadáról lekerülnek a nyári bódékba. Királyi fenség helyett Felség lett a bizánci császárokkal hadakozó bulgár [!] cárok utódja.

Egyszer egy bulgár [!] képviselő beszélt nekem, hogy náluk a legutolsó bulgár [!] a fejedelem. Örüljön a fejedelem, hogy egyáltalában megtartják és megtűrik. Amikor a szófiai színházat megnyitották, s Ferdinánd úgy jelent meg kíséretével, ahogy az etikettes bécsi udvarban tanulta, bizony kifütyülték, és majd megverték. Cárt is csak azért csináltak belőle, mert a népeknek is megvannak a maguk hiúságaik.

A Föld azonban forog tovább, még ha közben egy jó kis véres háború is jön epizódul. Még arra is fogadok, hogy a szófiai udvari szakács se főz több tál ételt azóta, hogy Ferdinándból cár vagy király lett.

BN 1908. október 7.

Ód.

169. JÓKAI-EMBEREK

A Jókai Magyarországa elmúlt, talán nem is volt, de Jókai-alakok ma is élnek. Gyönyörű fenomén, nagyszerű tünet ez: a zseni emberfölöttségének a bizonyítéka. Magyarországból a szellemtelen cinizmus és korrupció klasszikus országa lett. De Jókai géniusza még itt is, ott is fönntart egy kis oázist. Emberek élnek közöttünk, akik Jókai által és szerint élnek, arany-ködben. Az örök magyar romantika, az áldott cifra, hazudozó élet-szépség nem halt meg. Ők se a világban éltek Gundel-Göröncsér és Máté Ilona, Máté Ilona,

aki most úgy ment el halott vőlegényéhez, mint ahogy Jókai írta volna.

Ha ebben a jellemtelen nagy városban is élnek, hogyan élnének vidéken a Jókai emberei? Élnek, és én is találkoztam velük, Erdélyben, Dunántúl, Debrecenben. A nagy elvonulók, a szent mániákusok, az életüket megregényesítők, a nagy szeretők: valamennyien Jókai gyermekei.

Jókait megrótták, leszólták, hogy fantáziája nem tud a földön maradni. És íme Jókaival is az történik, ami minden zsenivel. Whistlerről azt mondja a Wilde-ötlet, hogy a londoni köd tanult az ő képeitől. Íme sohse voltak olyan emberek talán, amilyenekről Jókai mesélt, de Jókai óta már vannak.

Valósággal Jókai szerint stilizálja néhány száz vagy néhány ezer ember az életét. Van Rab Rábynk, kőszívű emberünk, Berend Ivánunk stb. stb. Az ember megdöbben, hogy néha az emberek milyen regényesen és mégis ismerősen cselekszenek. Ezek a Jókai-emberek, akikben Jókai él az álmaival.

Ha Jókai nem él, Gundel-Göröncsér él, s Máté Ilona is egy kicsit más sorsra jut. Egy sereg különös, de becses ember nem élne, ha nem élt volna az, akit úgy vádoltak az élet ignoranciájával.

Ez a génusz, ez a zseni, ez a nagyság; mely tirannusi, ha olyan szelíd és álmódó is. A művész, az igazi, nagyon-nagyon hatalmas, szent és veszedelmes. S igazuk van azoknak, akik a különben is hitvány bűnügyi regények terjedésétől félnék. A zseniális bűnügyi regények zseniális gazembereket szülnek. Miként Jókai után sugaras, gyönyörű emberfölötti emberek élnek ma is. Ma is, amikor Magyarország — ismételjük — klasszikus földje lett a cinizmusnak és elromlottságnak.

BN 1908. október 8.

Ód.

170. JEGYZETEK A NAPRÓL

I.

És ha háború lesz?

Sem a pompánk, sem a vidámságunk nem hasonlít a III. Napóleon Franciaországáéhoz. Bőrünk van, de nem osztrák, nem magyar, nem osztrák — magyar, afféle összevarrott bőr. Komoly háborút saját becses bőrén még nemigen érzett a Habsburg-monarchia mai generációja. Bosznia okkupációja csak amolyan muszá-

jos, rossz álmom volt. De amikor olasz vert vágy porosz vert bennünket, itt-ott még örültünk is. Ki tudja hát elképzelni, mit jelentene egy nagy háború most Ausztria-Magyarországnak? Franciaországban a nemzeti katasztrófa eggyé és egyformává tett mindekit. Taine, Renan istenien hideg, eszes voltukból kivetkeződtek. Verlaine pedig hazafias jeremiádot sírt.

Angolországra is emlékszünk a búr vereségek minapi idejéből. Milyen méltóságosan gyászos és kemény volt ez a nagy náció. Már Oroszországban a háború a régen készülő delíriumot törette. Már Oroszországban orosz milliók áldották azt a napot, amelyen fűbe harapott sok ezer ifjú katona.

De egy bizonyos, hogy minden más élet megáll, ha jön a háború. És jaj az olyan háborúzó országoknak, ahol lappangó keserőségek vannak. Pokoli színjáték lehet abból, ha a hatalmas háborút hoznak arra a földre, melyet dunai birodalomnak nevez a Nyugat.

II.

Bolond vagy nem bolond?

Sziczsinski, a hazafias gyilkos, rutén diák megmenekedhetnek a haláltól. Csak engedné, hogy konstatálják rajta a zavart elméjűséget. Őt, az ő és bajtársai szerint hősi dolgokat cselekedett, példát adott és fölkiáltó jelet tett bele a históriába. Misszióját tehát elvégezte, s a halál ezt a missziót nem teszi már teljesebbé. És ő, ha meghal, vétkezik az emberiség ellen, mert az ő élete fiatal. És ha van reá mód, hogy elkerülje a halált, minden ilyen mód megengedett. Ha ő engedi, hogy bolondnak nyilvánítsák, rendben van, ő életben marad. És ő sikoltozva tiltakozik: ő nem bolond, ő öntudatosan cselekedett, őt akasszák föl, vagy lőjék agyon. És ha Galíciában emberséges bíróság volna, most már igazán örülnék nyilváníttatná Potoczki gróf gyilkosát.

III.

A lovak kultúrája

Mulatságos és szomorú is az a nagy-nagy érdeklődés, melylyel a budapesti–bécsi katonatiszti versenylovaglást lesi egész Ausztria és egész Magyarország. Mi igazán ló-monarchia vagyunk,

igazán kétszáz évvel megkésett emberek. Indusztriális kultúránk nem lévén, becsületünket a lovakra tesszük föl, s a lovak becsülete a mi becsületünk. Franciaországban, Olaszországban, Németországban, Amerikában egész más gondjuk van az embereknek. Automobil, autocanot, ezer új mozgó gép, léghajó, repülő instrumentum stb. izgatja a fantáziákat. Minket a lovak foglalnak le, s a lovaktól várjuk a dicsőséget. Iszonyúan jellemző ez a lovasbravúrok lázas figyelése. Iszonyúan jellemző a mi kultúránkra — Ausztriát is értjük — ez a ló-kultúra.

BN 1908. október 9.

Ód.

171. JEGYZÉTEK A NAPRÓL

I.

Mert ünnepek kellenek

Hajh, hajh, az Egyház nem rosszul van megcsinálva, de azt kell sokszor hinnünk, hogy örökéletre. Az Egyház úgy ismeri az emberi értelem gyarlóságát, hogy számár volna, ha hasznot nem húzna belőle. Valahányszor valaki az Egyház ellen csinált valamit, mindig az Egyház mintájára csinálta. Itt vannak most megint például a szabadgondolkozók, akik pedig ugyancsak vagdognának a szent Hydra száz fejét. Párizsban november két első napján kongresszusra gyűlnek össze a franciaországi szabadgondolkozók. És a kongresszus egyik fő pontja, hogy az egyházi ünnepek helyett állapítsanak meg — világi ünnepeket. Például Boldogasszony fogantatása helyett legyen a szabadgondolkozók ünnepe a házasság ünnepe. Legyen ünnep például a gyermek serdült korba lépésének, e valóban isteni eseménynek az alkalma. De ünnepek kellenek, ma még ünnepek kellenek, mint ahogy azt az Egyház szinte kétezer év óta bölcsen tudja. S mióta istenes vallások vannak, voltak ünnepeik is. És akármilyen embertársadalmi, morális inst[itu]ció csak úgy boldogulhat, ha az Egyházat utánozza. Comte, a pozitivista, végre is egy új Egyházat eszelt ki, s ha a szabadgondolkozók legyűrnék az Egyházat, újat kellene helyébe csinálniok. Nagy politikátlanság ezt így bevalani, de igaz, mert az emberek külön-külön talán eszes lények, de seregben, csomóban rosszabbak a csordánál. A csordának pedig delelő kell, mint a hortobágyi gulyástól Sarto pápáig mindenki tudja.

II.

Nemesség a tudósoknak

Erdély fejedelmeinek időszerű bölcsessége szerint minden kálvinista pap nemes ember volt. Ez a maga idejében nemes gondolat, előkelő rendszer, gyönyörű fölvilágosodottság volt. Hasonlóképpen szép volt, amikor fölvilágosult nyugati fejedelmek lovaggá üttettek érdemes tudósokat és írókat. Shakespeare is, ha igaz, ilyen nemes, igazán előkelő királyi kézből lett gentleman. De, istenem, ma, most, 1908-ban van még ország, ahol tudósokat, úgynevezett tudósokat nemesítéssel jutalmaznak. Hát nem optimisták azok, akik azt állítják, hogy Magyarország csak negyven-ötven évvel késik el a nyugati kultúrnépektől. Fenét, negyven-ötven évvel, hanem két-három évszázaddal, s némely dologban többel is. Némely dologban ezer és egynéhány esztendővel, annyival, amilyen koros ez az ország itt a Duna—Tisza körül.

III.

Az áldomások országa

Dínomdánom-ország, evő-ivó-ország, asztal-ország, koccintó-ország vagyunk mi. És meghatóan bájos az a hitünk, hogy asztal körül, közös tállal, pohár mellett testvérekké változtathatjuk az ördögöket is. Lám Zichy Tivadar gróf is azt hiszi, hogy a tegnapi park-klubi delegátus lakoma óta az osztrák delegátusok a legjobb cimborák. Ez a magyar politikai bölcsesség régi iskolája: bandérium, ováció, áldomás. A higgadt, mívelt formákba nevelt, s formákhoz szokott európai embernek ez nyilván mulatság. Mint ahogy Keletre szalad minden túlcivilizált ember, ha valami naivul, ősiül furcsát, vadat akar látni. Ez a mi mindenkit megáldomásoztató szokásunk olyan kuriózum az európai idegennek, mint az eszkimók között járó utazónak az, amikor házigazdája kellő felvilágosítással kedves nejét vele hagyja ott a kunyhóban. Az utazó hazajön, de azért nem írja meg a könyvébe[n], hogy a világ első népe az eszkimó. A Zichy Tivadar gróf ebédje után se fogják az osztrák delegátusok azt mondani, hogy ezek a magyar politikusok valóban hatalmas, páratlan kultúremberek.

BN 1908. október 29.

Ód.

172. A NEMESI FÖLKELEÉS

Tehát ünnep lesz abból is, amit Montenegro is óvatosan avatna ünneppé: az utolsó nemesi fölkelésből. De a legutolsó nemesi fölkelésből bezzeg nem lesz ünnep mostanában, de csak úgy száz-kétszáz év múlva. Tudniillik ma azok ünneplik az utolsó nemesi fölkelést, akiknek méltó elődeik Győrött olyan szépen szaladtak. Akik mostanság szaladtak meg, a legeslegújabb nemesi fölkelők ezzel az ünneppel akarják biztosítani azt, hogy ők is fognak kapni valamikor ünnepet.

Beszélik, s írják, hogy néha históriába kerülő nagy csaták után is az emberek, sőt a vezérek maguk se tudják hirtelenébe, hogy ki győzött. Egyetlen kivétel — úgy látszik — mink volnánk, mink boldog magyarok, akik mindig győztünk. Mi Győrött is győztünk, s mi a múltkor is győztünk, amikor Bécsben elfogadták a nemzeti kormányt.

Bájos ünnep ez az inzurrekcionális ünnep minden alá gondolt mellékleteivel egyetemben. Hiszen, ha férfiak és magyarok volnánk, inkább talán Napóleon híres fölszólításának évfordulóját kellene megünnepelnünk. Azonban a betyárizmus, hogy izmussal becsüljük meg a magyar társadalom mai hangulatát, nem olyan józan, mint egykoron a magyar betyár esze. Ugyanaz a Fazekas Ágoston vagy hogy hívják, alispán vagy micsoda, aki tegnap felségsértésig mert elmenni, ma ünnepli a nemesi fölkelést.

Borzasztó volna, ha az ember ma már nem, tudná, hogy magyarul nincs semmise borzasztó. Sőt: magyarul ma nem is lehet más ünnepet ülni, mint a nemesi fölkelés ünnepe.

Lóra ülnek fringáikkal a nemesek, megszaladnak, s a vége — dicsőség.

Hazudtunk, legalábbis tévedtünk: meg kell ünnepelni az utolsó nemesi fölkelést. Ilyen nagyszerűen, mint ez az ünnep, semmise, egy új, magyar Tacitus se tudná jellemezni a magyar uralkodó osztályt és ez osztály történelmét. A mozik korában el is várhatjuk a mai rendtől, hogy ilyen szimbóliumos mozit adjon a népnek.

BN 1908. október 30.

Ód.

173. A DÜK-DUK AFFÉR

Vaády Imre de genere Bajtsch és Kronstein A. Béla urak a napokban megszagolták, hogy én Budapesten vagyok, s beállítottak a hotelembe. Komor volt a két úr, elszánt, fölkészült gögű,

s nem tudom, kiknek a nevében beszélők. Azaz beszélni csak Vaády Imre beszélt, s Kronstein A. Béla úr e beszédhez csupán méltóságot és kísérelő gesztusokat nyújtott.

— Ady úr — mondta Vaády —, ön verseket ír, s megsérti Magyarország literáris közönségét avval a balga gyanúval, hogy az ön verseit nem értik meg.

— Uram — válaszoltam én nem túlságosan bátor hangon —, valószínűleg egy kis tévedés is lesz ebben a dologban. Hadúrra, Jehovára és minden Istenre esküszöm, akik önöknél számítanak, hogy a legérthetetlenebb verseimet se hiszem csalhatatlanul érthetlenneknek.

— De ön fogta magát, és forradalmat, fölkelést, újítást, sőt újulást hirdet, ön lázít, ön henceg, és sereget gyűjt, mint Szerbia.

— Én? — nem, uram, azaz urak, én nem vétkeztem, én nem vagyok olyan bűnös ember, mint önök hiszik: én csupán vagyok. Bűnnek elég bűn ez, de ez a bűn annyira hasonlít az eredendő bűnhöz, hogy nem volna szabad érte elkárhozhatni.

— Igen ám, de önnek a nyomában kétszáz apró Ady száguld, s csörgeti a fegyverét. Hogy így, hogy úgy, majd megmutatjuk a harcias öregeknek, az ifjú véneknek s a boldog sikerhez-értetteknek. Ezt mégis csak ön csinálta, ön rendezti a modernség vagy nem tudom micsoda nevében?

— Hallgassanak meg, urak, és ne ragadtassák magukat esetleges inzultusokra, mielőtt meg nem hallgattak legyen.

— Halljuk, halljuk! — zúgtak Vaády Imre de genere Bajtsch és Kronstein A. Béla urak.

— Tehát, uraim, én nem vagyok semmiféle titkos társaságnak küldöttje, elnöke, sőt tagja sem. Nincs közöm az úgynevezett magyar modernnekhez, s az én állítólagos irodalmi lázadásom nem is lázadás. Ravasz, kicsi emberek belémkapaszkodhatnak, mert türelmes vagyok és egy kicsit élhetetlen, de oka ennek se vagyok. Melanéziában van egy duk-duk nevű társaság, afféle ősfarmájú szabadvétség, ahol a vezér ritkán tudja meg, hogy ő a vezér. Talán ilyen vezér lehetek én ugyanakkor, mikor a régi hasonszórú magyarokkal való közösséget jobban érzem, mint ember valaha érezhette. Gondolják-e, uraim, hogy én helyrehozhatatlanul megsértettem önöket s azokat, akik önökkel együttéreznek?

— Az ön emberei azt hirdetik, hogy le kell számolni mindenkivel, aki csak ön és önök előtt élt és élt vala. Tehát a magyar modernnek nagy leszámolásra készülnek, és önnek ezt tudnia kell.

— Nem, én nem tudom ezt az ügyet, s nem tudok semmit arról a forradalomról, amely állítólag nevemben, az én nevemben dúl. Se Balassánál, se Csokonainál, se Petőfinél újfélébbnek,

modernebbnek nem tartom magamat. Különben is régen tisztázott dolog, hogy a modernnek roppant szolid emberek: a jövőendő klasszikusai. Nem vállalom semmi közösséget és sorsot azokkal, akik elfelejtettek magyarul is megtanulni. Nincs dolgom azokkal, akik elolvastak néhány olcsó kiadású német könyvet, s most ennek az árán meg akarják váltani a magyar irodalmat. Nincs közöm a betegekhez, impotensekhez s mindazokhoz a fiatalokhoz, akik engem jobban gyűlölnék Gyulai Pálnál, aki végre — tudom — nem is olyan nagyon gyűlöl. Ki vagyok, mi vagyok, mit jelentek, sem én, sem kortársaim nem dönthetjük el. De azt már jogom van kijelenteni, hogy a nevemben, cégérem alatt ágáló senkiket jobban utálok, mint általában engem szokás utálni.

— De legalább magyarázza meg nekünk, mit jelent a modernség, forradalom és a többi?

— Jelenti azt, hogy a talentumnak megvan a maga brutális fátuma minden időben, még az aranykorokban is. Pláne, ha egy kis interregnum van, mint nálunk volt az utolsó időkben. Ha aranykor helyett szűkös esztendők után mer jelentkezni valaki akármilyen értékkel, de értékesnek látszóan, az ilyen ember úgy jár, mint a mesebeli gazdag, akiről minden ruhaolmit leszednek, s közben azt mondogatják neki, hogy csodálatos köntöse és ruhái vannak.

— Szóval, ön kijelenti, hogy nem akart sem bennünket, sem a magyar közösséget nem akarta megsérteni?

— Igen, én ezt kijelentem, s nem azért jelentem ki, mert az urak olyan szigorúak hozzám. Nevemben és mellettem egy csomó senki mozog, dúl-fúl, harcol és ír, akikhez semmi közöm. Én inkább akarnék központi főszolgabíró vagy alispán lenni Szilágy vármegyében, a vármegyében, mint hírhedt költő. Nyilván erre teremtődtem, de fájna, ha olyan ízetlennek, be se pácolt vadnak látszanék, mint amilyennek látszom. E kabaré-országban talán jobban tudnék élni, ha ilyen volnék, de nem vagyok ilyen.

— Tehát ön nem akarta megsérteni a magyar publikumot, s kimagyarázással elintézhették ezt az ügyet?

Vaády Imrét, de genere Bájtschot és Kronstein A. Bélát, egy shakespeare-es mondással engedtem el magamtól.

— Vannak dolgok, uraim, az Ég alatt, melyek esetleg csöppségek, de amelyek egyszer meg fognak nőni. S ha nem nőnek meg, akkor is nagy dolog az, hogy vannak az Ég alatt becsületes emberek is.

— *Válasz A Holnapnak* —

Juhász Gyula úr Nagyváradról (a nyílttéri Hymen-rovatok nyelvén) eljegyezte Ady Dühike kisasszonyt egy nyomorult szilágysági faluból, Érmindszentről. Ha az Új Időkbe írott Duk-duk-cikkemet ezerszer megbántam volna, Juhász Gyula hallatlanul merész huszonöt sora után, ezeregyszer megint megírnám. Mindenekelőtt azonban kijelentem, hogy Juhász Gyula úr aligha az egész *A Holnap* irodalmi társaság nevében írhatott. Ha pedig valóban *A Holnap* nevében írt és írhatott, tudnék jobb Cyrano-idézetet, mint ő, ha Rostand-t annyira becsülném, mint ő. Mert Ábrányi Emil leborulhat Rostand előtt, s félálomban játszhatja is Cyránót, de mindezért tehetsége szerint élt, megoldozott és megszenvedett. Hogy Juhász Gyula úr az én mellemnek Rostand-idézet lándzsáját szegzi, ez mutatja az én igazamat. A Duk-duk-cikket sokan félreértették, de olyan kompetensül, joggal senki, mint ő, Juhász Gyula vagy ők, a Juhász Gyulák.

Uram, uram, Juhász Gyula uram, én kilenc évvel ezelőtt már az voltam, aki ma vagyok. Azóta mindennap bevették a fejemet, s végül elértem azt, hogy Juhász Gyula megtagad. Hát (héberes fordulattal) elérhette volna-e Juhász Gyula, hogy engem megtagadjon, s a „magyar ugar”-t a maga ekéjével szántsa, ha én nem jövök? Babits Mihály nagy ember és nagy költő, de kérdezze meg például Babits Mihályt.

Hát önök szenvedtek, Juhász uram, s én csak a hír gyümölcsseit, a pénzt, sikert potyogtattam az ölembe? Azt értem el, amit megjósoltam: az öregek, tekintélyesek szeleburdi senkinek, s önök, úgynevezett ifjak, vén számárnak tartanak. Például a nagyon intelligens Riedl Frigyes szerint egy modern Lisznyay Kálmán vagyok, s önök szerint, Juhász úr, egy renegát Vahot Imre. Pedig, kissé gyáván, mennyi igazat írtam meg az Új Idők kis cikkében. Igenis, egész sáskahad jön a nyomomba, akik fölfalják, amihez én verselve, álmodozva hozzá se nyúltam. Igenis, engem tudtomon és akaratomon kívül száz-kétszáz ember megtesz garabonciás diáknak. Nekem igenis tisztáznom kellett az ügyet: se az öregekkel, kiknél az öregség marhaságot jelent, se az ifjú, nevetlen csikókkal nem akarok együtt menni. Ezt Juhász Gyulának tudnia kellett, százsor elmondtam ezt neki és társainak. De mit csodálkozom Juhász Gyulán, amikor nála erősebb, logikusabb lények is magukra vették annak a bizonyos cikknek a sújtását.

Nem Juhász úrról s *A Holnap*-ról van szó, de mit köszönhetek én a fiataloknak? Lélek nélkül utánoztak, parodizáltak nagykomolyan, s egyenesen megkönnyítették azok helyzetét, akikkel én akaratlanul harcba kerültem.

Sokkal falusibb, makacsabb és — bocsánat — originalisabb lélek vagyok, mintsem pardont kérjek *A Holnap*-tól. *A Holnap* maga fog rájönni, hogy azt a nyolc-kilenc évet, míg Ady írt, nem lehet elfűjni. Az Akadémiától kezdve a *Lángoló Ifjúság* revüig mindegy már nekem, mit gondolnak rólam.

Sohase akartam más lenni, s ez se sikerült, mint egy új igaz ember, Ady Endre. Kívánom Juhász Gyula úrnak, hogy neki jobban, tisztábban sikerüljön ez az egész művészi szándék. Mert művészi volt, s ami benne nem volt művészi, nem lehetett, az a magyarságomon múlt, a kutyafáját.

Elpusztulni majd csak el tudok pusztulni hamarosan a magam erejéből is. Istenemre, nem siettetik e pusztulást azok, akik Budapesten, Nagyváradon vagy bárhol elérkezettnek látják az időt, hogy Ady Endrével leszámoljanak. Ady Endre akkor pusztul el, amikor önszemélye miatt muszáj — valószínűleg nemsokára —, s nem tart ankétet erről a fővárosi és vidéki revűkkel.

Programosan nem leszek ezután sem az oktalan, tanulatlan, céltalan lázadók vezére. Azt pedig, ameddig, rövid ideig élek, bízzák reám a nem haszontalan fiatalok, hogy az öregekkel miként kell bánni.

De — nem tartja ezt különösnek Juhász Gyula úr — mégis különös, hogy irodalmi botrány, valóban irodalmi, lelki, intellektuális botrány is csak a hűtlen Ady Endre nevében és jegyében törhetett ki? Én egyetlen barátomtól se távolodtam el, s ha meszebb vagyunk egymástól, ők ugrottak néhány bolha-ugrást.

Érminszen, november 23.

FM 1908. november 26.

Ady Endre

175. GEORGES EEKHOUD

Georges Eekhoud a *Mercure de France* írója, mondhatnám: Georges Eekhoud a *Mercure de France* egyik belgája. De nem amolyan francia-belga vagy vére-vesztett flamand, mint mások, talán nagyobbak is olykor, mint ő. Ő az ősi, úri, tengerbíró normannok valódi vagy képzelt utódja, ő a hajdani vad, nemes, büszke Dykgrave-okra emlékeztet. Ősi fajta, nyugtalan, csatázó, úri ősök unokája, mártírja, betegje, túlfinomodott bestia, aki még mámorban sem tud megnyugodni.

Brüsszelben ő az irodalmi nagykövete a Mercure de France-nak, ennek az öregedő, de még mindig daliás, derék folyóiratnak. Ha jól emlékszem és jól tudom, járt Párizsban, Londonban, lakott Anvers-ban és lakott bizonyosan másutt is, jól nem lakott soha.

Georges Eekhoud harmincéves koráig kiskirály volt, valósággal úgy élhetett és élt, mint egy Dykgrave. Huszártiszti ruhában csapongott a belga királyi udvar s a huszárokat illető nők ajkai körül. Ez időben nyilván csak szerelmes, könnyű, hazug, kicsi leveleket írhatott s különösen a nevét írhatta le gyakran váltócskák alá. De, jaj, elmúlt a vagyon, az uniformis, a fiatal-ság, a csillogás, mindaz a szép minden, melyet kevesen élvezhetünk e földi életben. És Georges Eekhoud szépen, bölcsen, sírás nélkül beszélgetett korrektornak valami nyomdavállalathoz, hírlaphoz, valami ilyesmihez. Régen történt ez, de Georges Eekhoud talán még ma is korigálgat, hacsak angol és német fordítóinak és kiadóinak jóvoltából jobb sorsba nem került. De ez valószínűtlen, mivel ha száz frankja van együtt, fölveszi a frakkját, s elmegy, eszik összes pénzén egy elegáns diner-t.

Érdekes, nagyszerű ember, kár, hogy nem igazán művész, hanem csak afféle, mintha a régi normann hajós dacosan megakarta volna mutatni, hogy ő a szárazföldön is különb másnál. Fogta magát, s főképpen fogta őt az Élet, és Georges Eekhoudból írónak kellett lenni. Meg is nősült, gyermekei is születtek, világnézetét is megváltoztatta néhány százszor, de eredendő és szedett [!] bűnei kiütöttek rajta. Ma ő fiatal-öreg, ha meg nem halt azóta a három hónap óta, hogy beszélt róla nekem egy intímus barátja. Azaz öreg-fiatal, vad, szép, harcos ember, aki elsősorban mindenekelőtt, szerelmi téren változott el — mondjuk — homlokegyenest.

Nem ritka, nem följegyeznivaló tünet ez, de egy Eekhoud-egyenység ritka és följegyeznivaló. Ő értelmet, sőt művészi magyarázatot akar és szinte tud adni egy szenilis, konzekvens, patológiai eredménynek.

Írásai közül a *Le Cycle patibulaire*, az *Escal-Vigor* és a *Mes Communions* a legkedvesebbek nekem. A *Mes Communions* különösen kedves, furcsa, s e könyv novelláiból képzelem el, sőt látom legjobban Georges urat. Ez a Georges Eekhoud — fiziológiai mi voltán túl — egy gögös anarchista, egy végtelenül élnitudó, a belső élethez értő úr. Flamand és hellén, aki gyönyörűen ír franciául, s aki szerencsésen fabrikálja ködös és különös érzéseire a flamandos és görögös, sohse-volt francia szavakat. Férfiakhoz vonzódó nőies test-lélek, de aki csodálatosan tud még ma is és

— hiszem — haláláig vonzódni a nőkhöz. Patrióta, de egy ezer-öttszáz év előtt volt, ha volt fajnak, hazának, faji büszkeségnek a forró prófétája. Csodálatos, mellbevágó, sőt idegbontó történeteket is, mond el egymásba szerető férfiakra, de tud olyan történeteket ahol férfi és nő kénytelenek megszeretni egymást. Úr és gőg az egész ember, s a nyomorról, a bombavetés igazságáról egészen okosan úgy tud beszélni, mint egy őrült.

És panteista Georges Eekhoud, de nem olyan kolostorosán, programosan, stilizáltan, mint Maeterlinck. A Georges Eekhoud panteizmusa az, hogy valamikor a világ, az élet, a mindenség, a társadalom, az egész emberiség, minden egy folytonos, intenzív, boldog, nagy szerelem lesz. Bűnös, perverz embereit avval védi, hogy ezek egy leendő, isteni emberiség előre-hátra-visszadobott mártírjai.

Voltaképpen a Rohan-hercegek fajtájából való ember ő, sőt irodalmi, flamand Dózsa György. Mert grandseigneur nem lehet s mert elromlott — vagy megjavult? — óbégatva hívja karjai közé azokat, akiket a mai társadalom eldob. A mottója is az, hogy igazi, nemes, egész emberek csak a társadalom kitagadottjai között élnek.

Amatőr, mesterkél, a mai orvosi tudomány szerint nyavalyás, különös, érdekes ember. És Nietzsche nélkül csinálta meg a maga morálját, mely már nem is amoralitás, de a kodifikált örület vagy — némelyek szerint — jövendő. Ő, aki szavakat és fogalmakat csinál, miközben robotol s világokat rombol, ennek a századnak egyik legelőrehaladottabb gyermeke. Egyik novellájában egy koldusleányt úgy csókol meg, hogy visszafizesse neki mindazt a szenvedést, amit a mai társadalmi rend szerint az ember szenved. És én, ha nemsokára Brüsszelbe kerülök, meg fogom csókolni Georges Eekhoud-t, még ha tiltakozik is, és akkor is, ha ennek hallatára furcsát fognak gondolni rólam ismerős nőim és férfiam.

[1908. november]

Ady Endre

176. A JÖVŐ FÉSZKE

(Kabos Ede regénye)

A jövő fészke nem új rakású fészkek, a Verebeké volt annak idején, címet változtatott, elérte a verébfátum: meg kellett tagadnia a szerénységét. Kabos Ede Verebek című regénye a Jövő fészke címmel jelent meg most egy új könyvzuhatagban, Grilléknél. Valóban magyar alkalom, szokás és szerencse: tíz farsang után

vallani szerelmet egy régi ideálnak, s éppen akkor, amikor maszkot vett föl. De a vallomást meg kell tennem, nem éppen hevülésem parancsából, de önmagamért, ki a nyugtalan szomorúságok hasis-evője lettem mostanában. Különb is a Verebokról, vagy ha úgy tetszik a Jövő fészkeről, a mi jó, szelíd kis dr. Kontunk künn Párizsban franciául többet írt talán, mint itthon írtak magyarul. Én harmadszor olvastam el most, régi szomorúságaimat tetéztem újra, s különben minden értékes magyar könyv mindig szomorú és mindig új.

Kabos Edének a regénye, amikor azt egy napilapba behajigált darabokban s először olvastam, csak édes, csiklandozó szomorúságokat adott. Azóta a regény megegészedett, íme még címet is újat kapott, íróját pedig egyre akaró, forrongó, mindig-mindig megifjuló lelke más tájakra vitte. Ő talán vígabb, a regénye se szomorú, de én a szomorúság szorító fekete vas-szűzének karjai közt érzem magunkat. Kabost, a világot, amelyet látott, a szögletet, ahonnan látta, a muszájt ahogyan látnia s, óh jaj, azután írnia kellett. A regényt, alakjait, meg-megzökkenő melankóliáját, szomorúan-szép tökéletlenségeit és magamat lehet-e szomorúaknak nem látnom? A Jövő fészke maga is szomorú hely ám, minden hely szomorú, ahol a múltat sínylik, emiatt a mát nem élük, s gályarab-munkát végeznek a jövőért. Lehet, majdnem bizonyos, hogy ez is ilyen az egész élet, de *ez, így*, nem sikolt ki a regényből, pedig milyen nemes, komoly szándékkal íródott utolsó soráig ez a könyv.

Mennyi mindent látott és érzett Kabos Ede, míg e könyvbe kezdhetett, s mennyi mindent nem látott és nem érzett meg. Az elhanyagoltságok, a meg nem látottságok, a kimaradt érzések jajgattak most a fülemben, hogy harmadszor olvastam. S mert szomorúságot minden fajtából többet kaptam most, mint először és másodsor, a háladatosság szinte betegesen jön rám. De vigyáznom kell, mert Kabos Edét nagyon szeretem, mint az apámat, tehát árthatok neki, azaz dehogyan neki, ennek a rovásnak, minden buzgó szóval. Pedig ártani már ártott ő is önmagának eleget, s aki úgy tudja, mint én, hogy Kabos Edét mennyi áhítata a művészetnek, mennyi gyönyörű, rajongó kedv, sokszor fekete kedv, tartja lábom és írópapírom, megértené azt is, ha dühöngének szeretetemben és háladatosságomban. Milyen keveset kapott ez az ember is egy-két kortársával egyetemben, akik csináltak pedig valamit ebben az országban. Mennyire meg kell érteni mindent, ami a Kabos Ede írásaiban nem tökéletes, halvány avagy egészen hiányzó.

É regényében is lám, egy Goethétől rosszul oktatót Barrèst szeret, és emel föl Kabos Ede. Az Isten meg a magyar író tudja,

hányféle a világ s az író hitvallása öt év alatt is a magyar sivatagon. Talán ma már nem azok volnának a verebek a Kabos szemében és szívében sem, akik gumikerekes kocsiba, mandátumba s a Nemzeti Színház színpadjára nem jutnak. Talán emberibben és megrendítőbben állna előttünk az öreg Varju, aki nyilván Vajda Jánosra akar emlékeztetni. Megmélyültünk tíz év óta egy kicsit, egy nagyon kicsit, s talán a *verebek* is megkanárisodtak egy kicsit azóta. Uj szárnyasok jöttek különben is a verebek helyébe: szarkák, denevérek és piaci legyek. És mégis — mégis, mennyi mindent nem látnánk máma, ha Kabos Ede nem néz előttünk a szemüveges szemével. A Verebek avagy a Jövő fészke ilyenformán egy kis jogos dicsekvéssel változtatott nevet. Csak ne lenne olyan szomorú ez a könyv, az élet, a kilátás, minden, minden, aki csak regény témát ad, olvas ír vagy referál.

Ny 1908. december 16.

Ady Endre

177. KRISZTUS URUNKNAK ÁLDOTT SZÜLETÉSÉN

*

Krisztus urunknak áldott születésén, angyali énekekkel, angyali lélekkel s titkolt nagy zokogással köszöntjük ezennel édes hazánkat, Apponyi Albert Magyarországot. Hát, lám, ezt is megértük, s bele se haltunk, szerencsétlen, bús, megcsalt, összevissza, beteg, hazug, magyar társadalom? Aki Magyarországot tíz vagy húsz évvel ezelőtt ismerte, s azóta nem látta, sírva vagy kacagva néz ránk: ilyen bolond változás is csak nálunk eshetik. Ez a magyar társadalom alaptalan, gerinctelen, lábatlan, fejetlen, vak és kéznélküli, s olyat produkált, hogy csoda. Ez a Magyarország, ez a szituális kényszernél fogva liberális Magyarország, ma egész Európa szerint — Róma mentsvára. Így látják ezt Párizsban, Londonban, Frankfurtban, Bécsben mindenütt, ahol látni tudnak és akarnak, még talán Konopistban is így látják. Az Isten mentsen meg bennünket attól, hogy Róma és a klerikalizmus miatt a magyar katolikusokat merjük megbántani. Pázmány Péter az ellenreformáció után bús levelekben vallotta be Bethlen Gábornak, hogy vétett a magyarság és az emberiség ellen. A Bach-korszakban a protestantizmus ügye annyira katolikus ügy volt, hogy a protestánsokat megvédték a katolikusok, mert akkor még a magyarság volt mindenek fölött való.

*

Új korszak jön, csak nevükben magyar mágnásokkal, meggazdagodott, szerephez jutott württembergiekkel, akik a nevüket is megmagyarosították, mintha zsidók voltak volna. S ez a haramiabanda, idegen-lelkű mágnás-sereg s ispán-hadja parancsolni akar egész Magyarországnak. Hiszen jól teszik, megérdemeljük, Eöt-vös József után Apponyi Albertet érdemeljük meg, mert nincs már se magyarságunk, se becsületünk. De eszünkbe jut, hogy tizenöt évvel ezelőtt ez a Magyarország keleti Franciaországnak látszott a világ előtt. Franciaország katolikus ország, de elűzte a nemzeti s emberi élet igazsága ellen dolgozó papokat, apácákat stb. Szegény, dicső Franciaország, hogy miért is nem lehet az, amire rendelve van: az emberiség nevelője. Föltámadt Japán, Amerika fegyverkezik, Törökország alkotmányosan hengeg, Perzsia, Egyiptom, India s az egész világ forrong. Szegény, szép és szent Franciaország kénytelen új ágyúkat, golyószórókat, torpedókat s víz alatti hajókat kitalálni. Így vész el minden nagyszerű emberi idealizmus a muszájban, a valóságnak rejtelmes karja között.

*

Van egy régi francia krónikás dal, melyet csúfolva sokszor, minden furcsa helyzetnél idézni szoktunk. „Qu'une[*] minute de vivacité, peut causer de calamité.” Bennünket is megölt az a katasztrófával nem számoló, szép minute, de vezetői folytán[**] gaz nemzeti — vivacité. A magyar társadalmat, mely úgyse volt, ötven kerek esztendeig legalábbis, ne tessék keresni, mert nincs. Mert, ugye, nem Rakovszky Istvánékat akarja ma Magyarország, habár tudja a fene, mit akar, hiszen hallgat. Az ördög akar itt politizálni, ahol általában a politika: a rend, divat és szokás. De Nietzsche nem volt politikus, s mégis megkérdezte: van-e német kultúra, s ez a kultúra milyen? Mi még ezt se kérdehetjük meg, kultúránk a pénzintézetektől, dolgozó embereink ügyességétől függ, s attól, hogyan tudunk gazdálkodni. Nos, mi nem tudunk seftelni, dolgozni, ügyeskedni, mi nem tudunk semmi olyasmit, amivel a világ elé állhatnánk. Pedig majdnem egymillió zsidónk van, török, tatár, izmaelita, örmény, szláv és sváb vér járta át a vérünket. De ha akármilyen szép, fajult fajta volnánk is, ha nincs célunk, hát — nincs célunk. Szeretem, szeretjük a fajtámat, a fajtánkat, de mihelyt beigazolódik, hogy nincs haszna, haljon meg, mint Kölcsey meghalatta.

*

Züllött, szánandó a mai magyar társadalom, el se hinné senki, még az a tíz vagy húsz évvel ezelőtt [itt] járt valaki sem. Volt egy Magyarország, a jakobinusok Magyarországa, azután jött sokféle Magyarország, a centralistáké, a Kossuthista ifjú-török-magyaroké s az[***] örök konzervatívoké, akik a hitbizományért élnek-halnak.

Egy bizonyos: van egy ország, amely halott, egy ország, mely semmit se akar: a téli Magyarország. Mi lesz velünk, hiszen gyönyörűen éltünk, s egyetlen hibánk, hogy nem voltunk elegenden, s magyaroknak fogadtuk azokat is, akik nem magyarok. Hogy félreértés ne történjék, nem a zsidókról van szó, akik olyan magyarok, hogy szinte túlzás. De Apponyiakról, ezekről a külföldön nevelt s idegen vérű anyáktól beoltott senkikről, ma valakikről. Úgy kell ennek az országnak, hogy rászabaduljon minden Caligula. Addig nem is fog tisztán látni senki, amíg a római példa teljesen nem fog teljesülni. Szamarat már nevezett ki szinte konzulnak Kossuth Ferenc, most már egy lovat várunk. Tessék egy lovat, egy igazi, állati, becsületes lovat miniszteri osztálytanácsosnak kineveztetni. Mindent lehet ma Magyarországon, pláne, ha valaki olyan szerencsés Ferenc, hogy a vezetékeve — Kossuth. Áldja meg az Isten ezt az országot, Kalksburgot, Apponyit s mindazt, ami muszájosan következik. Magyarország már volt a kereszténység bástyája, legyen most, s lesz is a klerikalizmusé. De karón varjú volt már, s lesz még egy olyan Magyarország is, mely szégyellni fogja a múltját — s ellenkezőjét csinálja annak, amit ma csinál.

FM 1908. december 25.

Lellei

CIKKEK, TANULMÁNYOK

1909 január – december

„Lelki kalandok”, „elbeszélések”, „ára 4 korona”, ésatöbbi, a címlapon, — ez mind nem igaz, nem így igaz, ez mind közönséges és gyáva, bántó, szomorú. Igaz csak az, hogy Grill Károly könyvkiadóvállalatában Szini Gyulának megjelent egy harmadfél száznál több oldalas, gyönyörű, nagy poémás könyve. És szubjektive, ez írás alkalmából, igaz még az is, hogy ez a könyv nagyon jó vagy nagyon rossz kezekbe került, olyan ember kezeibe, aki Szini Gyulát már régen lesi.

„A francia leány kalászt kezdett tépni — Szini Gyula egyik legbabonásabb költeményében olvasható ez — a szerelmi babona régi szavával:

Il aime
un peu
beaucoup
à la folie
pas du tout.”

És én öt esztendő óta voltam és vagyok vala talán ugyanígy, sőt még gazdagabb és fájóbb dilemmában Szini Gyulával és Szini Gyulához:

Je l'aime
un peu
beaucoup
à la folie
pas du tout.

És kalász-tépéssel és önmagam tépésével, és sok minden után, ma, ez órában elérkeztem az utolsó kalász-bajusz-szál letépéséhez: beaucoup. Bátran téptem le ezt a finom, utolsó, elhatározó kalásztüskét, tisztában vagyok magammal, hogy szeretem Szini Gyulát, hogy már öt év előtt is szerettem.

Most már csak arról volna szó, hogy erről a barbárok előtt Pál-fordulás számba mehető megtérésről próbáljak beszámolni a *Nyugat*-nak. Önteltség és bolond kényeskedés, de csinált alázottság, sőt illatos szemérem nélkül állíthatom, hogy az effajta megváltozás mindig megírni való, érdemes, tanulságos eset.

*

Hogyan történt, hogyan nem, Szini Gyula lelkében megtaláltam, aminek a hiánya miatt egy-egy apró, becstelen felületességgel átfutott írását annyiszor leszídtam: a monumentálisat.

Csudálatos dolog, hogy soha senkinél ilyen nagyon nem firtattam ezt a problematikus értéket, ezt a kicsinyes nagyszerűséget, ezt az agyonmelegtetett, agg jószágot.

Szini Gyulától szinte dühöngve követeltem, hogy építsen monumentálisat, adjon olyan fantázia-váracskákat, melyeket megostromolni semelyik oldalról se lehet. Ez órában, most, már sejtem mániákus voltomnak első okait: valamikor sokat voltam Szini Gyulával, ő szőke volt, s egy kicsivel alacsonyabb termetű nálam.

Csak Gyulai Pál hiszi még a számítható és élő emberek közül, a magyar valakik közül, hogy ezek nem okok és nem igaz szempontok. (Az öreg úr majdnem agyonvert, amikor azt találtam neki mondani, hogy Lévay József, a vén nyugdíjas alispán és falusi bácsi, nem érthet az új, városi, összetett lélek lírájához.)

Szini Gyula bántott, sértett engem avval is, hogy ő sohse mert nagy, betyáros, hirtelen szavakkal egy-egy élet minden meggyűlt fájdalmába, munkájába és becsületébe belerúgva véleményt mondani. Néhai, szép, kedves, mámoros, bolondos, közös éjszakáinkon — emlékezem — határozottan gyávának, testben-lélekben gyönge gerincűnek írtam és vallottam Szini Gyulát.

Persze, persze — erre pedig már sírva emlékezem — énbenem akkor tombolt utolsót a véreben felejtett, ősi, nagy, hetyke, sőt duhaj, magyar betyárosság. Szerettem borozás mellett kijelenteni, hogy Shakespeare egy ügyesül választott helyen és időben született Prém József, Goethe úri komédiás, Heine ravasz könnyzsonglőr. A többire talán Szini Gyula emlékezhetik, de nem biztos, hogy emlékezik-e, mert ő már akkor is az volt, akit én akkor még csak gyűlölve-szeretve sejtettem benne: érzéseinek monumentum-építője.

*

Szini Gyula volt az első magyar, aki hangos, roppant, meghallott, legnagyobb hittel, tüzesen prédikálta Verlaine ismert *ars poetica*-ját. „De la musique avant toute chose . pas la couleur, rien que la nuance . Prends éloquence et tords-lui son cou.” Így írta ezt Charles Morice-nak ajánlott versében a nagy, szegény Lelian, s Szini Gyula ráadásul még Rimbaud híres, magánhangzós versét is lefordította. S azután, kioktatván, fölbátorítván a rímelő és kurta sorú magyar lírikusokat, írta az ő saját líráját, melyet most kénytelen elbeszéléseknek lebecsülni.

Valószínű, hogy Grillékhez csak ilyen szokásos etikettel lehetett belopni a Szini Gyula poémáit: „legalább is elbeszélések legyenek a könyvben, melyet mi kiadunk.”

Beszéltek nekem sokszor a Szini Gyula apjáról, az első, a legelső magyarjáról a nemzetközi individualizmusnak, e paradox, fölséges valaminek. Párizs, Genf, London ma a menhelyük az ilyen minden ellen hadakozó, mindenkit szerető, nyugtalan, harcos, nemes, elátkozott embereknek. S engem babonásan száll, sújt meg az a nem biztos, de annyira valószínű belátás, hogy az egész átöröklési teória voltaképpen posztumusz osztály-pör leggyakrabban. Az apa után, aki a jézusi hadakozásnak, kifelé-élésnek volt mártírja, jött a fiú, aki még a turista-övét is a lelkében viseli.

Szini Gyula irodalmi őseit már bajosabban találnám meg: Beöthy Zsolt, a novellista, Kuthy Lajos s még régebben Mikes Kelemen? Nehéz, esetleg csúfolódást szító, de haszontalan kérdés is ez, s még haszontalanabb volna, ha Szini francia, német vagy skandináv rokonait kutatnám.

Az bizonyos, hogy ez a szőke be-álmodozó, gyávának látszó Szini Gyula olyat ütött a magyar anekdota-novellára és irodalomra, amelyet még műfaj-ortodoxia nem kapott. Nem, nem a „Lelki kalandok” nem is kalandok, nem is elutazások kis vagy nagy emlékek posta-kocsiján: ezek ős-új formájú, de merőben új kelésű versek.

*

Szini Gyula legelőször is babonás ember, mint minden impulzív és művész, s tudatosan írtuk le néhányszor e szót: babonás. Ezenfölül Szini Gyula sokkal több ember, mint amennyit prózai poémáiban mutat, s olykor éppen a legnagyobb élvezet percében bennünk elront. „Történetei”: a lelkünknek ama szomorúságai, melyek fátumosan idegen személyeket hoznak az álmaink közé. Meséi szimbólumai, olykor nagyon is naiv parabolái azt az életet jelentik, melyet sóvárogva szeretne élni — s hiába — minden modern lelkű ember s valószínűleg — Szini Gyula is. Lírikus azért, mert lihegve, sírva, örülve, nyögve árulja el mindig önmagát, s becsülettel romantikus azért, mert az életnél többet nyújt: az élet salakos, sűrű, nehéz álomszerű valóságát. Mert az álomszerűség, melyet a művész — látszólag — könnyű eszközökkel lehit vagy rögzít meg, iszonyúan súlyos valami. Súlyos, mert maga az élet titka, vagy legalább is egy makacs, félős tendencia arra, hogy belenyúl ebbe a soha át nem hatható, csak megközelíthető titokba.

Szeretnék beszélni az ő úgynevezett elbeszéléseiről, lelki kalandjairól, de elfújnam a bensőségüket, lírájukat egy rosszul

választott jelzővel. Vannak kinevezett novellák a kötetben, azután édes Biedermeier-képek, párizsi képek, római képek s végül egy „Arcok és harcok” című ciklus. Önkényes, kegyetlen, muszáj ciklusokba-osztás volt ez, óh, én erről tudnék beszélni, ha helye, ideje, illedelme volna. Szini Gyula élt befelé, s gyönyörűen élte s gyönyörűen láttatja meg azt a világot, mely komisz, de hálaistennek talán — nincsen is. Asszonyai, leányai, ifjai, vénéji, szelídjei, vadjai, mindnyájan már beolvadást, megértést nyertek egy isteni, művészi, szent, lelki zugolyban.

Nevetséges volna, ha arról külön és sokáig beszélnék, hogy Szini Gyula az ő új, finom lelkéhez mérten új, finom, egyéni, magyar, Szini-nyelvet csinált. Nevetséges volna, ha ezt a lélek-és hangulat-embert, ezt a kényes, törekeny poétát összevetném France-szal vagy az ifjúkorbeli Kiplinggel, avagy a francia szimbolisták egy-két névtelen, prózairó óriásával. Saját lelkemben gázolnék, s olyan igazságtalan volnék Szini Gyulával szemben, mint öt év óta éppen elégszer.

Egy új — már tudnillik elismerésben új — nagy, magyar író, egy fiatal, befelé-csukló kardú harcost, egy idegen világból való édes testvéremet akartam itt néhány sorban, bűnbánóan megjegyezni. Ez a Magyarország — ósdi, unalmas jajkiáltás — borzasztó, gyilkos, reménytelen ország, de ahol ilyen maga-ember, maga-művész születhetik, élhet és produkálhat, ilyen gögös befelé-ember, ilyen elbeszélő lírikus, ilyen új lélek-háborító a maga finomságában, ilyen csöndesítő a maga forradalmában, — ott, itt, illetve Magyarországon, nemsokára érdemes lesz élni.

Ny 1909. január 1.

Ady Endre

179. AZ ÉLET LOBOGÓJA ALATT

(Oláh Gábor verseskönyve)

Oláh Gáborban a jelentős, sőt kvalitásos embernek egy irodalmilag egészen magyar példányát látom én már két-három év óta. Szociális értelemben viszont Oláh Gábor legközelebbi rokona nem magyar, hanem az az Árvába visszakerült tót atyánkfia, aki már yankee. Világosabban és már most előre kirukkolva: Oláh Gáborban az a szép, a hatós és a becses, hogy felülmúlja önmagát. Emberileg pláne megható is ez, akárcsak a hegedülő csodagyermek produkciója avagy az az elszántság, amivel az emigrált magyar kül-

földön először viselte a frakkot. Látszik, hogy gyötrődik, szenved, nehezen ment és megy nála az, ami inkább akaratos álca-viselés, mint elválkozás. De megjósolom, hogy Oláh Gábor egyre erősebben fogja tagadni és győzni önmagát, hajlamait és képességeit.

Egy-két szerető és féltő jóbarátom azt tanácsolta, hogy ne én mondjam meg Oláh Gábornak azt a pár szót, amit meg kell kapnia. Hozzám méltatlan, túlságos óvatosság volna, ha a tanácsot megfogadnám s Oláh Gábornak túlságos fölbecsülése. Mindenesetre úgy írok Oláh[*] Gáborról hogy elfelejtem egészen magamban a versírót, s mintha mindenki nélkül, magától tört volna elénk most Oláh, a költő. Így azután megérti mindenki, hogy nekem érték és öröm Oláh Gábor, s példája annak, hogy nemcsak a tótból válhat yankee.

Mondhatná azt valaki, hogy nem öröm és nem kincs az, ha a debreceni talyigás a túlcivilizáltság tüneteivel úzi a lovát. Igazságtalan csúfolódás volna, még ha egészen találna is, mert öröm és kincs volna az még így is. Én ellágyulva és könnyes reménnyel tudom csak nézni, ha az én lebecsült fajtámból mindjárt ügyetlenül, de fanatikusan és már-már számítással buzog föl a kedv: hasonlítani a nagy kultúr-népek toronyalakjaihoz vagy legalább is kultúr típusaihoz. Tessék elhinni, hogy nem kicsi dolog az, ha Oláh Gábor Debrecenben olyan verseskönyvet ír, mint *Az Élet lobogója alatt*.

*

Egy nagyon finom, fiatal esztétikusunk azt jegyezte le Oláhról, hogy nem poéta, s alapjában nem is szereti a poézist. Ez talán kissé kegyetlen megformálása annak, hogy Oláh Gábor inkább a filológus tanultságával, a hatványozott siker-vágy akaratával míveli a versírást, mint a művészember idegrendszerével s millió el és fel nem számolható, titkos, hirtelen el-eltalálásával.

De ez a negyven és egynéhány vers még így is nyeresége nemcsak a magyar nyelvnek, de a magyar belső kedélynek is. És milyen érték, micsoda szemzáció lett volna pláne néhány év előtt. Így is az, és az én szememben még az is az, hogy nemcsak formában, de érzésben is gyönyörű az Oláh Gábor tanulékonytsága. Egy ember, aki alkalmassá finomította magát arra, hogy formán, érzés-témán fölül még indulatokat is szinte-szinte az igazságig elsajátítson.

Oláh Gábor olyan szenzibilissé munkálta a lelkét, hogy már a fájdalmat, dacot, egészséget, hitet, betegséget, dolyföt el tudja hitetni velünk. Nagyon-nagyon kényes szívű és fülű magyar

esztétának kell annak lennie, aki az ő külső és belső döcögéseinek csak kétharmad részét észreveszi.

*

Fiatal ember, mérhetetlen merésével a mindenbe-belevágásnak s akaratával annak, hogy kivágja a rezet. És nem kicsi dolog már az sem, hogy valaki meg tudta írni a *Szeptemberi holdas éj-t*: igazán szép vers.

Solness mester inasának mondja magát egy másik, már kissé versetlen versében Oláh Gábor.

Alacsony szintes városoknak
Bosszantott lenyomott kalapja,
Tornyot kell itt emelni, százat,
Fényes tornyot márvány-alapra.

— — — — —

Azóta csak tornyokat járok,
Csak csillagozni hajt a vágyam,
Elemem: a határtalanság,
Bizarr felhők kék magasságban.

Pedig sorsom már rég megírva . . .
A megvetett rög fölnyúl hozzám —
Lezuhanok az isten-útról
És sáros-véres lesz, poros lesz
Megrongált testem, hideg orcám.

Én nem féltém Oláh Gábort Solness mester mennyei, de nem kívánatos tragédiájától. Hideg fejét őrizze meg, meg is fogja őrizni, s akármilyen magasra akar hágni, előbb ki fogja szemelni az erős párkányt. Megjósolni nem tudnám, hogy fog-e erősebb verseket írni, mint ez a kötet, melynek nem tudom, hogyan s miért választotta ezt a címet. Csak újból és még egyszer örülök Oláh Gábornak, mint jelenségnek, aki megszemélyít egy eddig rejtőzött magyar kapacitást. Úgy ám, magyarom, nem kell megszaladni még Debrecenben sem attól a fránya kultúrától. Közéje kell csapni annak az egy lónak, s az ember maga is csodálkozik, hogy milyen messzire segít el a bátorság.

Ny 1909. január 1.

Ady Endre

A Rákosi—Dóczi-féle írógeneráció kávéforrása (így hívták ezt az írotanyát!) erről, ennyiről valóban nem álmodhatott, s nem is álmodott. Teremtését, nagyon divatba jött szép Magyarországon a szépirodalom, habár v. b. t. t., főrend vagy báró bajosan lesz a mai azokból, akik az irodalmat divatba hozták. Gyönyörű mégis, hogy akiké az egész Magyarország (mennyivel szebb például Bulgária), nem tudnak beletörődni abba, hogy az irodalom nem az övék. Pedig nem az övék, s tessék mindenkinek megérteni, hogy az a szinte perverz érdeklődés, szóharc és tollharc, mely ma — példátlanul — a magyar irodalom körül hóbörög és hóbörög, katasztrófális előjele egy nagy fölfordulásnak.

Bizony, igen, Mikszáth író úr, mindig-író és mindig-képviselő úr, nem kicsi ok nélkül hadonászik a csibukszárával, Beöthy Zsolt se ok nélkül kap Apponytól olyan jubiláris, üdvözlő levelet, mely rossz ruhájú, koldus fiatalokról bösz-haragos irigységgel zeng. Rákosi Jenő mindig a maga helyén és tudatosan szokott ferdíteni vagy butítani, és soha még ezt mai vehemenciájával meg nem cselekedte. Herczeg Ferenc sváb-diplomata képessége se volt soha ilyen veszedelmes, nagy próbán, mint ez idő szerint, pedig, nagy idők teltek el rövid idő alatt, s ma már egy Herczeg-karriert hússzor több tehetséggel is bajos volna megcsinálni. Furcsa idők, furcsa jelenségek: Németországon kívül ma nálunk mernek irodalomról legolcsóbban és leggyakrabban beszélni.

Jelent ez valamit (vegyük ki az egész ügyből a sakálokat és hiénákat), jelent ez valamit, hogy az irodalom ma Magyarországon még azokat is izgatja, akiknek nem kell. Nagyobb, társadalmibb, gazdaságibb, tehát emberibb okának kell lennie ennek, mint amilyent és amennyit urak, esztéták vagy svájci zsoldosok meg tudtak látni.

*

Az új, elátkozott (ráadásul nem is politikai programmal dolgozó) magyar irodalom: valószínű előfutárja Magyarország megkésétt, de most már nem sokáig halasztható, szociális átalakulásának. Minden adva volt; adva van (ha magyartalanul hangzik ez, sebj) hozzá, s csak az a kár, hogy az ember nem írhat annyit e szép, e nagy esetről, mint kedve volna. Terhelt ország, összevissza ország, koldus ország, beteg ország, gennyes ország, úri ország, függő ország, rossz helyzetű ország, persze: kultúrátlan ország. Nemzetiségi káoszában helyet foglalt — magyarul — majdnem egymillió (egy kicsit elromlott) zsidó, és ezer esztendő

bűnös akarata se tudta kiirtani a speciálisan szép, magyar lelki értékeket sem néhol és némely ezernyi emberből. Be kellett következnie nyugati hatás alatt a Petőfi-korszak új másának: az emberi, kultúremberi lelkiismeret megszólalásának, ideghangzásának és idehangzásának. Lehetséges (holott talán nem illik e szkeptikus hang e lapba), hogy ez az új, magyar lelki reneszánsz csak annyira egész és nyugati, mint a mi negyvennyolcas, lemásolt, hazug demokráciánk volt. De az is lehet, hogy ez az új forradalom, mely egyelőre csak nyugtalan fejek és idegrendszerek irodalmi csetepatéival jelenti be magát, komoly forradalom lesz. A nacionalisták (farizeusok avagy hülyék) törjék ezen a fejüket, az bizonyos, hogy nagy dolgok, nagyszerű dolgok ígérkeznek itt, nálunk. Nem hiába, hogy ilyen érdekes, jó helyre van téve, Kelet és Nyugat közé (egy ázsiai erkölcsű és intellektuális képességű fajtavál kibélevélve) ez az ország.

Szomorú és szép primitívségünket semmi se igazolja jobban, mint hogy az irodalomból kell kisejdtíteni nekünk az életet vagy a halált. (Mert teóriának nagyon teória és nagyon számár az, hogy a fölséges, gazdasági muszáj éppen a művészetet, pláne az irodalmat küldje előre.)

*

Meri-e valaki Petőfit elgondolni (bármilyen mást tanítottak bele a jólirányzott nevelési babonák) Petőfi kortársai s a kor és a gazdasági kényszerűség nélkül? Örülök, hogy én írhatom meg véletlenül legelőször, de mindenesetre legnyúltabban, hogy ez az egész új, mai irodalmi kalamajka sohse lett volna meg a szocializmus magyar felnövekedése nélkül. Gazdaságilag a legokosabb isten se tudná, mikor szabadít föl bennünket a szocializmus, de a lelkeinket kezdi már szabadokká tenni, még a mi lelkeinket is, a mi szegény, magyar lelkeinket. Akiknek mesterségük, hivatásuk vagy hivataluk, nézzenek utána, hogy az új irodalom mit használ a magyar nyelvnek s az úgynevezett géniusznak. Az az igazság, hogy ez az új irodalom (a ravasz kufárokat kivéve) az embernek használ, a jobbulásnak, annak a társadalmi fejlődésnek, mely lehet zavaros is néhol és olyik korokban, de — bizonyos. Rákosi Jenő, ha nem volna kibérelt lelkű és életű ember, akkor sem értené meg ezt. Ő annyira a maga múltjában és mániájában él, hogy minden valószínűség szerint sohase élt egy jelenben sem.

Ez az új irodalom, ha messziről s feudális vagy polgári szemekben nem is tetszik szocialistának (valószínűleg nem is az), a szocializmus által, a szocializmus révén: van. Még szimbolizmusa és állítólagos érthetlenségének szimbolizmusa is azt a szocializmust

szimbolizálja, melyet nem értenek és még inkább: nem akarnak érteni. Fene tudja, mi minden lesz, nem lesz, történik ezzel az országgal a Duna–Tisza táján. Fene tudja, micsoda komikus semmibe süllyed ez a Potemkin-érdeklődés az irodalom iránt Magyarországon. Egy bizonyos, s ezt már e néhány sor írója érzi és éli: ez az irodalmi háború gyermeke a szociális háborúnak — hiszen éppen ezért félnek úgy (olyan sokan s olyan meghatóan, nevetetően, de művelőinek és e szomorú országnak szépet és nagyot ígérően) tőle.

Szocializmus [1909. jan. 16.]

Ady Endre

181. MAGYAR LELKEK FORRADALMA

(Strófák)

A jó Jeremiás prófétát általában kitüntették, akik Magyarországon Mohács óta magyarok, harcolók és szerencsétlenek. Én is Jeremiásra gondolok, mert atyafiságot tartok a régi Erdély jeremiádozó, bús, elégedetlen Európa-látta magyarjaival.

„Vedd el az én kezemből e harag borának poharát és köszönd azt minden nemzetségekre, kikhez én téged küldlek.”

„Hogy igyanak, részegüljenek meg és bolondoskodjanak a fegyver miatt, melyet én közikbe bocsátok.”

Ezeket Jeremiás mondja, Károli Gáspár magyar szavassal segítségével mondja, és szépen mondja. Csak bolondoskodjanak megzavart ellenségeink a fegyver miatt, melyet közikbe bocsátottunk.

*

Én is azokhoz tartozom, akik a harag borának poharát ráköszöntötték egy hitvány generációra. Mert ez az ország, Magyarország, mindig a politikának, a lármas együgyűségnek országa volt, itt bizony nagy dolog egy intellektuális forradalom. De megcsinálták, megvan, talán elbukik, talán ér el valami sikert, s talán jómagam is csináltam egy kicsit ezt a forradalmat.

Bizonyos az, hogy egy ideák nélkül élő országra sikerült rábocsátanunk azokat a veszedelmes ideákat. A francia forradalom azt hirdette, hogy vannak halottak, akiket nem lehet elégszer megölni. Ez nálunk is, mindenütt és örökre igaz igazság, de nálunk ez az igazság meg is hizott. Nálunk vannak élők, akik halottak, s akiket fölösleges fáradság volna még alaposabban megölni.

Lehet, hogy a politika s a politika alján a degeneráltság és szegénység megint elrontja a dolgunkat. Egyelőre az a vidám helyzet, hogy rosszul érzik magukat Magyarországon azok, akik eddig nagyon jól érezték.

*

Nomina sunt odiosa — mondta a latin —, s a mi hitünk szerint meg kell nevezni a személyeket. Istenem, micsoda eredmény példának okáért az, hogy a lantverő Mihály poéta nincs. Egy-két tudakos analfabéta, egy-két kicsi gimnazista, az Akadémia és Kisfaludy-Társaság állítják még, hogy létezik. De nincs, és egy nagy harc, nagy háború után nagy dolog, ha az esetetek között ilyenek is vannak. III. Napóleon fia egy ifjú senki volt, de mégis jó volt, hogy elhullott önmaga és a história számára.

Lantverő Mihály (adja Isten, hogy püspök legyen belőle) a Beöthy Zsolt egyik harcos játékbábuja volt. Beöthy Zsolt óméltósága sejtheti, hogy az ő magyartalan és gerinctelen irodalmi vezérkedése hova vezetett.

Az öreg Gyulairól ne essék szó: ő egy forradalmi korszaknak ittfelejtett s becsületes múmiája. Ő nem akarta belénk fojtani a gondolatot, az új témát, az új érzést s a szót. Ő jóindulatú volt, s öntudatlan volt a maga ártalmasságában. Azonban nekik, Jenőnek, Pálnak, Zsoltnak, valamennyinek nincs közük ahhoz, ami történt.

*

Mert úgy történt, hogy a magyar szellemi erupció kissé sok lávát öntött ki. Ez a sok láva még azokat is el találta önteni, akik valamikor valakiknek és forradalmároknak ígérkeztek. Ez nagyon szomorú dolog, de igazság nincs a földön, s hogy kívánhatnánk igazságot a forradalmaktól, amelyek alapján csak a konok reakció büntetése?

Bizonyos, hogy soha magyarabbul, bátrabban nem ébredt föl még a sokszor félreismert magyar géniusz. Bizonyos, hogy Apáczai Csere, Kazinczy, Kemény Zsigmond és — mondjuk — Arany János korszakai után jött el egy terhesebb, de gyönyörűbb korszak.

A politika ellenére és kedvetlenségére Magyarországon olyan intellektuális kultúra indult, amely méltó volna egy skandináv államhoz.

*

Túlzások vannak, persze, hogy túlzások is vannak, jönnek divatból, erkölcstelenségből, gyöngeségből a valakikhez a senkik, ügyes zsidók (se fajt, se felekezetet nem értünk), kihasználják avagy kihasználnák ezt az ez idő szerint még csak valószínű diadalt. Én jobban utálok őket, mint a régieket, az ügyetlen aggokat, a jóhizsemű nullákat.

Én megdöglöm valószínűleg mihamar, s nem láthatom meg, lesz-e jó vége a harcnak? Most vagy soha, annyi bizonyos, most vagy soha el kell válnia, vajon az irodalom tényleg jóslója, előzője minden társadalmi és politikai megújulásnak?

Nagy, végzetes bárgyúság volna a magyar társadalomtól, ha nem fogadná el új íróit és művészeit. Jeremiás próféta mondja ezt is: „Nem engedtetek nékem, hanem föl akartatok engem gerjeszteni a ti kezetek munkájával, a ti veszedelmeitekre.”

*A Budapesti Újságírók Egyesületének
1909-ik évi Almanachja*

Ady Endre

182. PÁRIZSI LEVÉL

*(Tüntetés Finnország ellen — Deibler úr
divatban — Goethe és Madách)*

Párizs, január 27.

[*Saját tudósítónktól.*] Jókai legkedvesebb figurái, a Niczky grófok, a Tanussy Decebálok és még vagy húszan, haragos lármával szokták letagadni, hogy a magyar ember atyafiságban állna a halszagú finnekkel. Pedig a finn nép egészen jó hírnévnek örvend Európában, s egy-két évtized előtt olyan hasznos dolog volt menekült finnek lenni, mint régebben emigráns lengyelnek. De minden olyan mulandó ezen az új, bomlott, neuraszténiás világban: még a népszerű népecskéik népszerűsége is mulandó. Pedig a finn népecskének az a híre, hogy kultúrnép, analfabétái alig vannak, s parlamentjébe beengedte nemcsak a szociáldemokratákat, de az asszony-képviselőket is.

Mégis (erről aligha írhattak még bécsi vagy budapesti hírlapok) Párizsban nagy finn-ellenes meeting készülődik most. Kiderült, hogy ez a mártírkodó nép úgy tesz, mint a lengyel, mely hangosan átkozza az elnyomó oroszot és poroszt, de ő maga még jobban elnyomja a rutént. Finnországban, a finn nagyherceg-

ségben például a zsidóknak sokkal rosszabb dolguk van, mint Kiebben és Oroszországban. Három finn városkában szabad meg-
túrten zsidónak lakni, de hat kilométernél messzebb nem távozhat
e három városkából. Joga nincs, csak annyi, hogy kedve szerint
kereskedhetik csonttal, ronggyal vagy gubadarabokkal. És ez a
finn nemzeti eszme nevében van így természetesen, s a finn demok-
rata pártokkal és szocialistákkal szemben a finnséget a svéd
származású és érzésű, vagy az orosz zsoldban álló finnek védik.
Olyan kicsi és egyforma a világ: a francia nemzeti eszmét a Cor-
nagliok (olasz), a Pujok (portugál), a del Sartes-ek (spanyol) stb.
védik. És nyilván Finnországnak is megvan a maga kikeresztel-
kedett Arthur Meyere, ki ostromolja a nyomorult, destruktív
zsidóságot.

*

„Deibler úr négy segédjéből álló kíséretével tegnap elutazott
Párizsból Carpentras-ba, Remy Danvers kivégzése céljából.
Deibler úr az 59-es számú vonattal utazott el a Gare de Lyonról
este tíz óra és harmincöt perckor. Külön kocsit bocsátottak Deibler
úr és kísérete számára, melyet Orange-ban reggel tizenegy óra és
huszonöt perckor egy másik vonathoz kapcsolnak át. Carpentras-ba
Deibler úr déli tizenkét óra s huszonöt perckor érkeznek meg,
amikor is bizonyára nagy tömeg gyűl össze fogadásukra.” És így,
és így tovább, minden lapban, ilyen fontossággal, ilyen utálatos-
san, ilyen ízléstelen, sőt gyomorrontó részletességgel. Kell, hogy
ez így adassék hírül, s föl kell tennünk, hogy Deibler úr muszáj
reaktiválását ilyen föltűnően a halálbüntetés kisebbségben maradt
ellenesei rendezik. Mert a brutális tömegeknek, melyek brutális
fölandulással követelték a guillotine-t s a vért, brutális orvossá-
gok kellene. Lakjanak jól vérrel, borzalommal, Deibler úrral és
undorral, hogy azután ők maguk kívánják: legyen vége, igazán
legyen már vége.

Rettenetes dolog azonban Deibler úr esetében megvizsgálni
az új, mai társadalom förtelmes értékelési módját.

— Nem untatja önt, kedves mester, a nyilvánosságnak ez az
állandó, illetlen kíváncsisága? — kérdezte Deibler úrtól valaki,
egy újságíró.

Ugyanez a híres újságíró egy nagy revü számára már királyo-
kat intervjúolt meg komázva, s valószínűleg csak hallott Anatole
France-ról, pfuj.

*

Irigykedve neveltünk tegnap egy nagyon értelmes, kedves,
nyugtalan párizsi társaságban Franciaország gyermekes, szellemi

dölyfén. Íme például egy fiatal francia író darabjára készül valamelyik színház, s ez a darab Wedekind A tavasz ébredése, egy kicsit bátrabban és franciábbul persze. A társaság egy tagja, stoikus, bölcs francia ember, író, fáradtan elmondta, hogy Ibsen is kezd már hódítani Párizsban. Persze nem Ó, az északi Ibsen, hanem aki véletlenül olvasta, s párizsi használatra átírta.

Ez a naiv kultúr-dölyf, melyet egy sok százados nem naiv, vezető kultúra exkuzál, gyönyörű. A francia ember még ma is csak úgy ismeri el Shakespeare-t, hogy a kiváló Antoine-ról mond még elismerőbbet. „Mégis csak nagyszerű ember ez az Antoine, még az angolok között is tud talentumot találni, mint például az a Shakespeare úr, vagy hogyan hívják.”

Ez a lelki megalománia nem hasonlít a kínaiakéhoz, ez persze természetes. De mégis rokon vele, mulatságos és tudok egy-egy gyönyörű, bennünket magyarokat fölöttébb érdeklő példát. Ugye Faustot, a Goethét, melyet mindenféle muzsikával népszerűsítenek Párizsban és Franciaországban, nagyon kellene ismerniök a mai francia intellektuálisoknak? Nos, Emerich Madách La tragédie de l'homme-ját, Az ember tragédiáját (pedig talán öt vagy hat év óta, s rosszul van lefordítva) jobban és többen ismerik. Megérdemli Madách Imre s Az ember tragédiája is, franciásabb opus is ez az opus a Faustnál, de nem nagyon jellemző dolog ez, ugye jellemző?

PN 1909. január 28.

Ady Endre

183. ÍRÓK ÉS GAZEMBEREK

(A Magyar Pimodán folytatása)

Mondhatnám, hogy a magyar Pimodán második kaputját akarom megírni, ha a Nyugat nem bánja, s ha nem lesz muszáj nagyon gyávanak lennem. Ama rendes gyávasággal ugyanis nem szeretném megrontani ezt az írást, melyben körülbelül különféle, magyar írófajtákat akarnék és fognék megbélyegezni.

Hallottak már önök XIV. Lajos azon gyermek-bíbornokáról, akinek az ajkaival egy esetben mintha a názáreti ács fia maga beszélt volna? Ez az ifjú kardinális valamelyik öregebb nagybátyját kanonokká kente föl, s egyszersmind megbízta a kiváló Monseigneur-t, hogy néhány apáca-kolostor gyóntatója legyen. Történt, hogy a kanonok bácsiról, aki az apácákat, tehát az Úristen hitveseit gyóntatta, nagyon-nagyon rossz hírek érkeztek a kardi-

nális öccshöz. A bíbornok, az ifjú bíbornok nem habozott, de máról-holnapra, ridegen, keményen kirúgta a prelátusi rendből a nagybácsit: — Az Úristen — mondta az előtte síró ex-kanonoknak — mégis csak előkelőbb és tiszteletreméltóbb gentleman, mintsem szabad volna fölszarvazni.

Szeretném a magyar Irodalom — így nagy I-vel — sok prelátusát meginteni a XIV. Lajos ifjú kardinálisának fölséges szavaival. Kell-e különösebben megmagyaráznom, hogy azokra gondolok, akik elvetemedetten, vakmerően irodalomnak neveztetik el azt, amit csinálnak. A protekciós, nagy jövedelmű, irodalmi kanonokokra gondolok — nem a káptalanok úgynevezett irodalmi stallumainak tetteire —, kik fölszarvazzák az Úristent, az Irodalmat.

Az Irodalom, mint „cocu”, szomorú látványosság, nemzetközi, de seholse olyan brutális és cinikus, mint Magyarországon. Angliában, Franciaországban, Olaszországban az ember türelmesen tűri az Irodalom fölszarvazását, mert ez országokban kétségtelenül vannak az Irodalomnak hűséges hitvesei, sőt van — Irodalom, azaz irodalom is. De Magyarországon bizonyísten sok megrótt könyvügnök különb és jobb felesége az irodalomnak, mint például gyöngé és gyakoribb óráiban — Mikszáth Kálmán.

*

Ergó, kezdjük ezt a kezdő írást mindjárt avval a valakivel, aki irodalom-gyűlölő nagyíró: nem írjuk le mégegyszer a nevét. Bizonyos, hogy sohse volt — két-három nap hosszáig sohse volt — könnyelmű vagy bolond ez az úr. Ez tudta, mit akar s kézzel-lábbal tiltakozott, hogy őt megközelítse valami, ami sokszerű, idegen, belsőleges, nagyon is művészi. Ez a Mikszáth — ejnye mégis csak kiírtam a nevét — egy szerkesztőségi szolgára emlékeztet engem, aki fölvetődött Pestre, s megdőbönt, hogy a budapesti zsidók milyen ravaszok.

„Úgy, hát úgy, hát így vannak a dolgok — mormogta ez a Márton —, hát majd tenni fogunk róla.”

És Márton fogta magát és Márton ravaszabb lett minden zsidónál és Márton ma uzsorapénzeket ad óvatosan a pesti zsidóknak. Ezt csinálta meg Mikszáth Kálmán, és Kornfeld — vagy hogy hívják — leckéket vehetne még ma is tőle, mint kell egy ilyen Balkán-országocskában kínálkozó együgyűségek bőségszarujából meggazdagodni.

Én azért Mikszáthot szeretem, mint példányt, mint tanulságot, mint, aki újból igazolja, hogy a mai magyarságnak melyik a legjobb rétege. Ez a dzsentrí alatt, dzsentrí között leledzett úr-

paraszt, (— mivel ilyen nem intelligensül kell magát megértetnie a feudális Magyarország mai írójának.)

Mindez csak bejelentés, bevezetés, féléő próba, hogy vajon lehet-e, szabad-e például Mikszáthról, így írni. Mert Mikszáthról még csak ezután szeretnék igazán írni, s őszintén szólva: inkább és többet másokról, mint Mikszáthról.

Vannak emberek, írók vagy mi a szösz, akiknek az a végzetük, hogy ne tudjanak elhallgatni megállapításokat, melyek már százakéi, de elmondatlanok. Ígérem, ha a Nyugat meri, én merni fogom elmondani mindazt, amit most már igazán ideje elmondani.

[1909. február eleje]

Ady Endre

184. „TÁRSASÁGBELI” HÖLGYEK A SZÍNPADON

Párizs, február 5.

[*Saját tudósítónktól.*] Madame de Deville-Beaume-nak, vagy egy ilyen nevű kisasszonynak, itt, Párizsban, egy színpadi akadály-verseny mindig nyaktörő vállalkozás. Párizs a maga túlfellett polgári erkölcsével, állandó társadalmi határsértésével a kurtizán-kultusznak, nem vágódik ám rögtön hasra, ha egy „társaságbeli” hölgy színpadra ugrik. Sőt akkor is kételkedik, ha a divatos, okvetlenül bájos, jónevű és érdekes életű hölgy véletlenül nagyon is tehetséges, és ez kisül róla. Vannak esetek, elképzelhetőségek, amikor egy előkelő hölgy akár Rachel vagy Duse lehetne: színpadra nem engedi Párizs külön morálja. Nálunk, Magyarországon, Budapesten, ilyen alkalmakkor, még mindig a régi, feudális rend szülte ösztönök dolgoznak az alapjában szervilis lelkű nagy publikumban. „Hadd jöjjön csak a színpadra a nagyságos vagy méltóságos asszony, örömmel, tapssal várjuk: hadd csúfolja meg a familiát.” Párizsban többet jelent a színpad, kevesebbet a „társaság” s mindent a reklám, mely pénzre váltható, tehát másoktól von el pénzt. Uzès hercegnő egy kuzinja akar talán színpadra jönni, Párizsnak az az első gondolata, hogy ez az ifjú márkiz több kalandra vágyik, mint amennyit a szalónok adhattak neki. Azután pedig Párizsban minden valami és valamelyes színésznőnek szervezett testőrsége van, sőt spion-gárdája, mint III. Napóleonnak volt. Őnagyságának vagy őméltóságának Budapesten könnyű a dolga: két-három lepacsizott és kitalált történetekkel ellátott újságíró a régi „társaság” s — minden rendben van. Nálunk még lehet a színpad (s talán nekünk van igazunk, odahaza) szép arcú, testű, társadalmilag fölbecsült,

de valami okból, sziklán vagy sziklákön hajótörött hölgyek vidám réve. Párizsban elvárják, hogy a színpadra pályázó hölgy, ha akár Bourbon-hercegnő is, csinálja végig egy burzsoa társadalom által parancsolt kálvária minden sorozatos kínszenvedését.

*

Mióta Párizsban vagyok (alig két hete), két „társaságbeli” hölgy tett megint próbát a párizsi színpadon. Neveiket szükségtelen leírni: egyikük: pompás, fiatal úriasszony, elsőrendű teniszező s korcsolya-tündér. Ennek több volt a szerencséje, mint sorstársnőjének, mert már három év óta okos számítással készült — a sikerre. Hiszen a siker nem is más, mint az a másodfokú egyenlet, melyet az ember úgy ad föl, hogy bizonyosan meg fogja oldani, mert meg akarja. A Madame mindenekelőtt férjhezment, mert egy ilyen szolid lépés sok polgári aggodalmat képes már jóelőre elszétozlatni. Ezután nagy szerelemben, példás egyetértésben élt az urával, ami szintén megbabonázóan szokott hatni a francia polgári hipokrizisre. Hát még az intim estélyek, melyek megkaptak minden megkapható újságíró, s melyeken a Madame Szent Antalt el tudta volna csábítani. A Madame előre azt csinálta, amit a Comédie Française minden okos hölgye csinál, mível és céloz. Élete (és ez nagyon fontos) szerelmi arabeszkekkel közben nem volt ám díszítve, mert az ellenkező mód nagy hiba lett volna. Kurtizán, sőt nagy kurtizán lehet mindenki, a kis divatárus lány, vagy az előkelő grófnő, de ezzel nem szabad a színpadra jogot formálni. Az, aki az élet szép szabadságaira vágyik, s csak a színpad által teljesítheti a vágyát, várjon — ez Párizs burzsoa erkölce — mint Krisztus a pusztán. Még az urát, férjét is testvérként kezelje, ha teheti s várjon, várjon, amíg célhoz ér: a színpadra. Ott már több szabad, több lehet, többet néznek csak mulatságosnak, holott piszkos és fájdalmas. Bizony-bizony, ez egy új fejlődési fok, egy új életnéző mód a mai rendben. Talán nemsokára nálunk se lesz másképpen, hiszen húsz-harminc év alatt még az életnéző módok is elkerülnek Magyarországra. Nem olyan gyorsan, mint a gyorsvonatok, az új női kalapok s a szenzációk. De elkerülnek, és jó azt Magyarországon a színpadra, mint utolsó mentsváróra készülő hölgyeknek tudni, hogy mi a mód és divat. Hangsúlyozzuk azonban, hogy a fölszedett férjet nem okvetlenül muszáj a színpadra triumfálóan eljutott hölgynek — eldobni.

PN 1909. február 10.

A. E.

Párizs, február 10.

[Saját tudóstónktól.] Párizsban meghalt egy nagyon öreg asszony, egy nagyon nemes asszony, egy előkelő matróna, akit a fájdalom tett hosszú-életűvé. Hozzátartozói, sőt komoly orvos-professzorok állítják, hogy 1869-ben már szinte hihetetlen volt, hogy csak három évig is élhessen. Jött a porosz – francia háború, jött Sedan, az asszonynak volt két fia, s mind a kettő elesett a csatatéren. Ősi babona szerint erre meg kellett volna hasadnia a két hadnagyfiát temető, gyöngé anya szívének, de nem ez történt. Könnyes arcát égre emelte, tépett szívével megacélozta, törékeny testét megerősítette ez a szörnyű tragédia. Élt, sírt az emberi kor legvégső határáig az az asszony, akit boldog korában csak így-úgy, mesterségesen tudtak életben tartani a doktorok. Ugye nem nagy, nem is furcsa, nem is szenzációs eset, de itt Párizsban nagyon megnőtt. Arról szeretnék ma írni valamit, hogy csitri dolgok, apró kázusok miért nőnek meg Párizsban? Kurta erre a válasz: mert Párizsban minden eseménynek néhány százezer idegrendszer és fantázia segít — nőni. Nincs esemény és semmit sem ér az esemény, ha nincs hozzá nagy tábor, mely éhesen, gazdagítóan csapjon rá. Mint ahogy Goethe Faustja is halott betűk gyűjteménye, raktára, kriptája volna, ha ezer és ezer hivatásos vagy hivatlan kritikus hozzá nem tette volna a saját lelkét. Elképzelek Debrecenben egy olyan matrónát, mint akiről fönt írtam, s elképzelem, hogy így marad életben, s így hal meg. De kivételes, nagy dolog, hogy ebből nálunk esemény legyen, mert az eseményhez nem esemény kell, de sok-sok érzékeny ember-lény, aki ért, lát és fölfúj.

*

Meghal az öreg Coquelin, s egy párizsi lap megkérdez egy tucat híres színészt és színésznőt: mit éreznek. Mindenki pózol, mivel semmi körül sincs annyi póz, mint a legvalóbb valami, a Halál körül. Akad egy asszony, Susanne Després, aki legalább úgy akar pózolni, hogy közönséges ne legyen, mely lehetőségtől ő igazán és becsületesen fél. Tehát az el nem ismert Sarah Bernhardt II. azt válaszolta, hogy őt absolute nem érinti a nagy Coq halála. Ez — ismétlem — szintén póz volt, mint akármelyik bömbölő és ruhatépő, gyászos nyilatkozat, de legalább eredeti akart lenni. És szinte úgy tetszik, hogy a francia Ibsen-apostolnőnek, a nagy és keserű Suzanne-nak van egy kis igaza, amikor az útjában álló,

lelketlen, hagyományos, igazán komédiás ágálás prototípusát, az öreg Coq-ot, így siratja el. De micsoda esemény lett itt Párizsban ebből a pár, bosszús szavú, talán pózos, de talán jogos nekrológból. Szinte meg merem jósolni, hogy Suzanne Desprès-t ez a nagy fölháborodás, mely kegyeletlen szavai nyomán támadt, hamarabb méltó érvényesüléshez juttatja[*], mint gyönyörű, nyugtalan színész-zsenije. Ez arra is jó lesz, hogy Suzanne Desprès ezután még kevésbé akarjon lelkével és zsenijével eseményt csinálni. Az esemény a százezrek produktuma, s ha valaki zsenije ellenére valaki lesz, ezt annak köszönheti, hogy akarattal vagy akaratlanul botrányt csinált.

Hamilcare Cipriani olasz ember, forradalmár, öreg, szegény ember, híres ember. Valamikor majd az okos író sok pénzt fog szerezni, ha ennek az embernek az élettörténetét megírja. Ez a nyugtalan, viharos életű optimista hős, ez a szép, öreg anarchista most örökölt húszezer frankot. Egy idegen asszony hagyta reá végrendeletileg, egy tisztelője, akit a vad Hamilcare talán sohse látott. És ő, Cipriani, nem fogadta el ezt a pénzt, holott szegény ember, s holott elfogadhatta volna például — pártcélokra. Nem, őneki nem kell senki pénze, mikor ő éppen a pénzben látja az emberiség megalázó rabszolgatartóját. Hangsúlyozom, ez a Hamilcare Cipriani egy nagyon-nagyon koldus ember. És itt él, a pénzistenítő, legtipikusabban burzsoa metropolisban, Párizsban. De még így se lett volna esemény a Cipriani esetéből, mert Párizsban élnek ám más furcsa bogarak is. Egyáltalában ez a Párizs, nem hiába régi és konszolidált társadalom fővárosa, gyönyörűen bővelkedik emberekben, akiket mi, a Lajtán túl s a Balkán felé nem értünk meg. Itt élnek sokan eleven tagadások, emberek, akik egy étellel, saját életükkel tiltakoznak a Pénz uralma ellen. Csakhogy esemény mindebből csak akkor lesz, ha az embernek vannak apródjai, akik az ilyen dolgokat elhelyezik — a lapokban.

PN 1909. február 14.

Ady Endre

186. LA FEMME FATALE

Párizs, február 15.

[*Saját tudósítónktól.*] Nozière valóban párizsi, elmés ember és újságíró, de higgye el neki, aki akarja, hogy van egy előkelő, külön asszony-típus: *La Femme Fatale*. Így írom én is, három nagy betűvel, mint mai, modern magyar lírikusok szoktuk és sokan

még most is — szokják. Az Athénée-színházban Nozière nagy asszony-publikum előtt kedvesen konferált a végzetes, a végzet-szerű nőről, de ezzel vége. A fatális nő francia kitalálmány, szellemes babona, nem is új és csak annak az új bizonyosága, hogy a francia lélek mindörökre romantikus marad.

Különben nagyon jó, hálás téma: a vizsgálóbíró most készíti pöriratát a Steinheil-ügyben s Steinheilné érdemén fölül érdekes ma is. Várja egész Párizs, mikor és hogyan lép az esküdtek elé Félix Faure hírhedt szerelmi gyilkosa, aki, ha csakugyan igaz, a férjét és anyját már nem akaratlanul s nem szerelemmel ölte meg. Egyáltalán Párizs szavakat és jelszavakat szeret fölújítani, s az egyik legdivatosabb ige most: a Femme Fatale.

Hogy micsoda hazugság Párizsnak és a francia ötlet-piperkőcöknek ez a legújabb hazugság-felöntése, Nozière előadása is bizonyítja. Kiváló francia kollégánk az újságírásban és a jó publikum megszédítésében megteszi első fatális nőnek az emberiség történetében — Évát. Ezzel a súlyos igazsággal megölte azt az egész szellemes hazugságot, amelyből egy konferálásra gyűjtött hálás anyagot. Éva igazán fatális nő a Bibliában, a[z] Madách Az ember tragédiájában, mindenütt, ahol úgy gondoltak reá, mint az Asszonyra. De nem azt jelenti-e ez az Éva bemártása az ügybe, hogy nincsen külön fatális nő-típus, de minden nő — fatális? Lám, egy francia ötletből egy ötletes, de józan megállapítást is milyen nehéz kihámozni.

Mégiscsak nagy ember és nagy poéta volt a mi Madách Imrénk, aki röviden és egyszerűen az Asszonyt magát mutatja föl mint fátumot, mint fatálist — a többi nagy emberi fátum mellett. Madách is történelmi nőket keres ki, de tipifikáltabbakat [!], igazabbakat, általánosabbakat. Hiszen Kleopátránál, Delilánál, Saloméánál, Borgia Lukrécianál, Báthory Erzsébetnél, George Sand-nál, Vajda János Ginájánál csak élhettek a világon fatálisabb nők is? Éltek is, élnek is, fognak is még élni, nem fogja bejegyezni neveiket Klio, mert nem is győznék. Minden asszony a Fátum asszonya valaki vagy valakik részére, minden asszony a férfi fátuma. Nini, hogy szegényedik, rongyolódik egyre jobban le ez a bizonyos párizsi ötlet: már görögül, magyarul, sőt talán tatárul is megírták: férfi sorsa a nő.

La Femme Fatale, valóban csak számár poéta vagy számító, divatos conférencier mondhat ilyet — ma már. Baudelaire még írhatta volna, Nozière még fölolvashatja, de ma már — hajh-hajh — nagyon megokosodtunk. Még csak nem is az asszonyt tartjuk fátumnak, hanem azt a természeti parancsot, hogy a férfinak *kell* a nő. Szóval — akármit beszélnek a feministák — a nőnek minden

értéke és — fatalitása is természetesen a férfiban van. Csakhogy persze így, s ez értelemben aligha lehetne az Athénéé vegyes asszonytársasága előtt kellő hatással konferálni.

Steinheilné, ez a bizonyos beteg, hiperhisztériás Steinheilné, miért volna ez fatálisabb nő másnál. Kevesebb szerencsével egy auvergne-i zsákhordó veszi el, akire mos, akinek ő ma is békésen főzne, s aki hálából minden este eldöngölné öngagságát. Íme, a *La Femme Fatale* népszerű magyarázata, megoldása, s tudományos igazsága. És emelett Madame Steinheil nem volna kevésbé fatális nő, mint így, csak éppen Párizs nem ismerné. De istenem, elég az az üdvösséghez, élethez és lényeghez, hogy az embert Párizs vagy Budapest ismeri?

PN 1909. február 17.

A. E.

187. JÖNNEK AZ ASSZONYOK

Párizs, február hónap

[*Saját levelezőnkől.*] Az asszonyok, a párizsi asszonyok, a legveszedelmesebbek, ti., akik írnak, nagy dolgot forralnak Párizs és Franciaország számára. Ha Richelieu Akadémiája, sőt a Goncourt-Akadémia is, rideg az asszonyokkal szemben, hát ők csinálnak maguknak egy Akadémiát. Írhatom, állíthatom, hogy értesüléseim nagyon megbízhatóak: Párizsban rövid időn belül megcsinálják a nő-írók Akadémiáját. Micsoda különbség is van a frank—gall—latin—kelta és az angol—szász—ír nők között. Az angol asszony a szavazati jogáért, a parlamentért zilálja, töri, s kacagtatja ki magát, a francia nő Akadémiát akar. Az angol nő rossz regényeket ír, mikor ír, de a pódiumon olyan pompásan hazudik a népnek, mint egy francia férfi-demagóg. A francia nő a csacsogáson fölül még nem vitte, a parlamentet még a karzatról se szereti, de irodalomban, művészetben követeli az egyenjogúságot. És valljuk be, valljam be én is, sok joggal, mert például a francia írók ma határozottan többek, újabbak, jobbak, mint a férfiak. Nekem tetszik ez az arisztokrata feminizmus, a francia nők, akik legelőször is intellektuális és művészi kultúrában akarnak győzedelmeskedni a férfiak fölött. Talán Marx megfordul a sírjában néhányszor, de ki meri állítani, hogy az angol nők ambíciója: a parlamentbe-jutás emberibb és haladás-szolgálóbb, mint a francia nőké?

*

Csakugyan igazuk lesz azoknak, akik szerint a párizsi nőhöz hasonló már élt valamikor. Régen-régen, a régi görög kultúra leánya volt, Kréta szigetén élt, szeretkezett, művészkedett és filozofált. Nem volt riválisa a férfinak, de sok tekintetben és sok-sok küzdő-téren fölül tudta múlni. A ruhát, az ékszeret, a rózsás hangulatot, a tetszést, nyilván ők is úgy szerették, mint a párizsi nő. A csókot is bizonyosan nyíltabban óhajtották, mint a mai északi germán és orosz-szláv feminista nők. De nem bánták azt se, ha szeretkezésük nem meddő, s a gyermeket szerették legalább is úgy, mint akármelyik hiúságukat. Lehet, hogy az északi germán asszony csinálja meg a leendő asszony-típust, de ezek a leendő nők majd könnyezve fognak szobrot emelni a párizsi s a pár ezer évvel meg régibb krétai nőnek.

*

Lehetetlen viszont meg nem látni, hogy a nyakunkon ülnek, de nem mint Kleopátra az Antoniusén. Hanem igenis jönnek, jönnek és ha megvannak a maguk speciális asszony-fiziológiai akadályaik, de a mi bajaink is szaporodnak. A férfi-erők kihasználtak, a férfi-idegek asszonyosabbak, a férfi-csábok egyre kevésbé csábítók. Egy párizsi asszony-revü nagy-bátran már most megjósolja, ami kissé messze van még: ők lesznek a teremtés urai. Ők, az asszonyok, akik itt így, ott úgy, amott amúgy, de mindenütt ellenünk nyomulnak elő. Húshagyó kedden, holnap, nem csodálkoznám, ha a vásárcsarnoki királynő dísz-hintójáról sajnálva nézne minden férfira. Csak az a mi szerencsénk, férfiaké, hogy a vásárcsarnoki kiasasszonyok még sokáig nem érnek el, amihez pár ezer nő már eljutott: a mi megismerésünkhöz.

PN 1909. február 25.

A. E.

188. A SZÁJNA MELLŐL

Párizs, február 25.

[Saját levelezőnkől.] Adrienne-nek, a takarítónőnek meghalt az ura, s egyetlen fiát, a kilencéves Andrét valahova be kellett dugnia, mint nálunk mondják, a protekció fejlődött, gazdag tolvajnyelvén. Franciaországban kevés a protestáns, de az Adrienne néhai férje véletlenül eretnek kálvinista volt, s kálvinista az André gyerek is. Sikerült a dolog, s egy délután eljött az Adrienne fiáért egy komoly, kedves, szép, tiszta, de kissé nagy-

képű, nem öreg, kenetes ember. Csoda volt az nékem, amikor egy jó félóraig diskurálva, rá gondoltam az eltávozott úrra s azokra, amiket beszélünk.

Kálvinista vagyok, s a predestináción kívül mit se tartottam meg a vallásomból, de mint életfelfogás, mint lélek-idomító szisztéma ma is erősen érdekel a kálvinizmus. Nos, hebegve, talán minden modern szociológus kacajára ki kell mondanom, hogy a vallás nem tréfa-dolog. Ez a teológiát végzett árvaház-gondnok, ez a francia kálvinista prédikátor nem hasonlított egyetlen francia ismerősömhöz sem. Ellenben ez a Párizs mellett, Neuillyben[*], pástorkodó francia úr nekem egy sereg debreceni s erdélyi kálvinista Timotheust juttatott az eszembe. Csak éppen, hogy franciául beszélt, de nem volt francia, s a francia beszédje is valami francia Károli Gáspár-féle nyelv volt. Sokat gondolok e nemes, kenetes, ünnepies gesztusú férfiúra azóta is és az a hitem, hogy Franciaországból sohase lett volna forradalmi ország, ha a hugenoták meghódítják.

*

Duncan kisasszony meztelen lábaival, szemrevaló tanítványoscskáival s ügyes reklámjaival ez idő szerint Párizs egyik legérdekesebb érdekessége. Csak néha és kevés embernek sikerül, hogy, ha nem Párizsban kezdte a szélhámoskodást vagy becsületes harcát a hírességért, végül Párizsban is diadalra jusson. Wagner Richardtól Straussig és Kubelikig s Dusétól Duncanig mégis sikerült ez aránylag sokaknak. Mivelhogy a világ egy nagy falu, mint banálisan, gyakran, de igazán mondják, s Párizs pláne, különösen félrevezethető, illetve helyrevezethető tipikus, nagy falu.

Duncan kisasszony, ha talán ravasz, számító missz is, de megérdemli, hogy a sok szélhámos híresség mellett ő maga is divatos híresség legyen. Egyébként igazi meglepéssel láttam a Bois-ban saját automobilján kocsikázni már vagy két esetben. Az automobil fényes, elektromos, s Duncan kisasszonynak nincs ilyenkor férfi-útítársa, de mindig egy másik, újra egy másik táncpapnő-jelöltje a kísérő. Szerencsés Vesta-főpapnő ez a Duncan Izidora kisasszony, s Párizs ma, ha nem is tud úgy táncolni, mint ő táncol, de úgy táncol, ahogy ő füttyül.

*

Micsoda magyar kolónia van itt Párizsban, el se tudná képzelni a szolid magyar filiszter. Nekem mondta egyszer egy párizsi rendőrbiztos, hogy ők, rendőrök körülbelül hatezer Párizsban élő

magyarról tudnak, de kétezerötszázal különösen törődniök kell. Nem, nem ez nem fajta-gyalázás, minden fajtából a legegztáltabbak, legfurcsábbak kerülnek ki az idegenbe. Nem igaz az, hogy a magyarok csak kompromittálni tudják a magyarságot, ha külföldön vannak. De igaz az, hogy a magyarok egy jó hányada olyan hunn[!] erényekkel akar és tud ragyogni a külföldön, amelyek boszszantóak. Ördögöt, egy csaló amerikai nem kompromittálja egész Amerikát, s az angol Angolországot. De most megint egy előkelő klubban baj történt egy magyar úrral, akinek a nevét elhallgatom most. Ez az úr kártyázott, s hibák estek a kártya körül. de ez az úr lehetett volna orosz, lengyel vagy akármi más, mint ahogy sokszor volt is. Kártyás magyarok Párizsban, hiszen ez nem is olyan nagy dolog, mikor kártyás magyarok mindenütt találhatnak, ahol magyarok élnek.

PN 1909. február 28.

A. E.

189. LEVÉL A RIVIÉRÁRÓL

(Téli Párizsból télbe — Magyarok a Riviérán — A szezon Monte-Carlóban)

Monte-Carlo, március 3.

[Saját tudósítónktól.] Párizsban tél van. Párizsban március havában hull a hó, kék arcúak az emberek, s fekete-fehérek az utcák. Párizsból tehát szökni kell, menekülni muszáj, akinek lehet, akinek nincsenek a lábai gályához láncolva. S indul az ember este fél nyolc órakor a Gare de Lyonról a különös, vörös, téli, párizsi ég alól Dél felé. Európa s Amerika pár száz menekültje zsúfolódik össze, s egymást gyűlölvé ki se nézhetnek az éjszakába: fagy-fátyolosak az ablakok. Voltaképpen számárság ez az út, ez a hit, hiszen a lapok tegnap írták, hogy Cannes-ban és vidékén szinte több hó hullott, mint Párizsban.

Mégis Toulont mikor reggel elhagyjuk, beleszalad a vonatunk egy nem is álmodott, teljes, tökéletes tavaszba. Egy óra hosszaiig tart ez a tavasz, virágos barackfák, meggyfák, szilvafák élesítik, tarkítják az olajfa-erdőket. De a vonat majdnem száz kilométeres gyorsasággal száguld itt, s egyszerre csak a nagy fény mellett kezdünk fájni. Nem messziről üdvözölnek bennünket a fehér hegyek, s ahogy Cannes felé közeledünk, egyre télibb és havasabb lesz a világ. Majdnem Monacóban vagyunk már, amikor

az aloék, kaktuszok szüzek a zúzmarától, s amikor megint azt sejdítjük, amire vágytunk, a tavaszt. Hát hiszen csakugyan tavasz van itt Monte-Carlóban, ahol én, sajnos, csak három-négy napot tavaszolhatok.

*

Óh, a francia Riviéra s valószínűleg az olasz is, egészen — Velence már: annyi a magyar, amennyi már sok, okvetlenül többen vagyunk népesség-percenttel, mint akármelyik más náció, német, francia vagy angol. Honnan, miből telik nekünk, szegény magyaroknak, erre az áradó, egyre szélesebb, nagyon költséges hivalkodásra? Mégis csak igaz, hogy mi cigány nép vagyunk, akik elmulatjuk ama keresetünket is, amelyet még meg se kerestünk, s talán sohase fogunk megkeresni. Monte-Carlo felé pedig a játék, a vagy-vagy, a házárd, a nyerhető pénz hozza, vonja mindennél erősebben a magyart. Meg aztán úri nép is vagyunk, mivel hogy a cigány-nép úri nép ám, mint azt e kis eset is bizonyítja. Egy gazdag budapesti ifjú megérkezik Monte-Carlóba, s elmondja minden ismerősének, akivel találkozik:

— Ezer koronát szántam a bankra, ezt az ezer koronát elvesszitem, de többet egy fillérrel sem.

Az első két napon kedvez neki a szerencse, s ez láthatólag fáj neki, aki az ezer koronáját vesztésre szánta. No de Monte-Carlóban nem nehéz célhoz érni, ha az ember potom ezer koronát akar elveszejteni. Harmadik napon eléri célját a fiatal úr, boldogan újságolja el ezt nekünk, s valóban nem teszi be többé a lábát a bankba. De ez a species ritka madár a magyarok között, sokkal több a desperálók száma s a nyomorultan letöröttké. Ezekről fáj beszélni, írni, mert sokan vannak, s mert olyiknak-olyiknak a rendőrséggel csinálnánk bajt.

*

A szezon pedig sivárabb, ünnepeibb és szárazabb pompájú, mint akármelyik évben. Ostobául kitervelt utcai ünnepek, versenyek, színházi előadások, bálók. Itt énekel most Madame Litvine, a legjobb Salome, s egy nagyon problematikusan kitűnő Wagner-énekesnő. A kikötőkben, Cannes-ben, Nizzában, Monte-Carlóban stb. négy-öt irigyelnivaló, szép yacht. A legnagyobb meleg 12 Celsius künn, s benn a bankban néha a láva melegénél is nagyobb. Szél fúj, mely egy átlagos kvarnerói bórát megszegyentene, s emellett elegáns hotelben protekcióval kap az elegáns smokk napi harminc frankért egy szobát. De a Nap, de a fény, a tenger, a messze hegyek, a színek, ezek csodások. Mindezt azon-

ban csak nagyon bölcs, harmonikus ember tudná nagyon-nagyon érezni és élvezni. Ilyen pedig nagyon kevés van itt közöttünk, s éjjél után, mikor a hotelünkben ledobjuk magunkról a frakkot, egy kis egészséget is levetkezünk magunkról, s öröm helyett fáradtan, bosszúsán káromkodunk egy nagyot.

PN 1909. március 7.

A. E.

190. AZ OMNIBUSZ TETEJÉRŐL

(A komprimált élet — A Riviéra és készülő Riviérák — Vendégek a kutyaversenyen — Ünnepek és nevek — Jachtok, szomorúság és morál)

Monte-Carlo, március 15.

[*Saját levelezőnkől.*] Diogenész óta bölcsek vagy bolondok sokféle páholyból próbálták nézni a világ folyását, az életet, melyet pedig csak élni volna szabad. Dalou, a szobrász, ha ugyan ő mondta, azt mondta, hogy az életet Párizsban az omnibuszok tetejéről, az imperiálról lehet legjobban látni. Én már vagy hat esztendő óta vallom, hogy az ember szálljon be szépen egy Monte-Carlo-i hotelbe december és április között. Nyissa ki a szemét, kóborogjon, lesse meg az embereket, akik itt típusokban jelentkeznek s az életet, mely utálatosan emberi és komprimált.

Igazán, ember- és élet-stúdium számára sokkal becsesebb vagy nyolc-tíz esztendő óta a Riviéra. Mióta tudniillik egészen elközönségesedett, szinte Abbáziánál s Velencénél is lejjebb szállott. Taormina és Korfu után most már nem csupán Egyiptom vonja el a Riviéráról a ritkán érdekes túlgazdagokat. Amerikának megvan a maga saját Riviérája. Krimben pedig most készül egy kelet-európai Riviéra. Párizsban már majdnem egészen együtt van az a sok millió, mellyel egy részvénytársaság az orosz Riviérát fogja megcsinálni.

Viszont a francia és olasz Riviéra most nagyszerű színpadja csak igazán a mai életkomédiának. Megmaradtak a hercegek, hercegnők is, de szerephez jutottak az isteni demokrácia minden képviselői, a népség, katonaság is. Minap a kutyaversenyen a monacói fejedelem díszpódiumán egy angol királyi hercegnő mellett ott volt Lónyay grófné, Stefánia főhercegnő az urával, Stern bankár, Henry Rothschild, egy pocakos, paraszt monacói államférfiú. Még voltak ott többen is, furcsábbak is, nagyon jól meg-

fértek egymás mellett, s körülöttük vidáman éljenzett, tapsolt a nép az előkelőségeknek s a győztes ebeknek.

Különben ünnep ünnepet ér, az idő, ha hűvös is, de napos, s akik unatkoznak, teszik magukat, hogy jaj beh jól mulatnak. Volt egy virágos kocsikorzónk, sok lelketlen operaelőadásunk, s tegnapelőtt még bálunk is. Mivel pedig Monte-Carlónak a jövő generációt is nevelnie kell, tegnap nagy jelmezes verseny volt — a gyermekek számára. A nagy hotelekben, Hermitage-ban, Continentalban, Metropole-ban mesés diner-ek s házibálók.

Mindenki itt van, azaz hogy minden mai társadalmi fajta itt van, főképpen itt vannak és sokan vannak azok, akik az étellel hadilábon állanak. Hiszen itt van, majdnem mindig itt van III. Napóleon özvegye, Eugenia, az ex-császárné. De a Rivierára, egy csöndes villába szokott leszökni dolgozni Anatole France is, s az öreg Rodin se tudja megállni, hogy le ne nézzen olykor Monte-Carlóba. Annyi itt a nő, a nő-pour-nő, kiket Rodin nagyon kedvel, akiknek mellékesen elég rossz dolguk van, mert sokan vannak, nagy a konkurrencia. Azután hirtelenében még néhány név: Björnson, Marinetti, az olasz poéta, D'Annunzio esküdt ellensége, Daudet özvegye és még sokan. S ahogy itt volt három év előtt Gapon, a hírhedt pópa, itt lehetne Azev is, talán itt is van, ha csakugyan nem ő vele tettek igazságot a forradalmárok. Hiszen itt mindenki élélhet, s ha Gorkijnak hívják, választ egy szürkébb nevet, s ha például Budapestről Zsalud Edeként menekült, itt, — no nem árulom el, milyen névvel vegyülhet el Európa és Amerika legvegyesebb, legjellemzőbb társaságába.

A monacói kikötőben nyolc-tíz drága jacht révedez állandóan. Egyik, egy amerikai nagyon-milliomosé, estétől hajnalig fényesen ki van világítva. Szól olykor a zene is rajta, azaz benne, s elektromos csónakok hozzák-viszik a vendégeket.

Körülbelül ez az omnibusz, melynek emeletéről a mai életet legjobban lehet látni. Gyöngöseség, pénz-tirannizmus, kevés kultúra, sok cifraság, betegség, elpuhultság s tiltakozás az ellen a morál ellen, melynek mindez — eredménye. Ez az imperiál, honnan legtöbbet, legjobban lehet látni, s hol az ember maga is bölccsé vagy bolonddá lesz a látottaktól.

PN 1909. március 19.

A. E.

Párizs, március 26.

Már atyuskának csúfolják, Caligulának, Szent Györgynek és III. Vilmosnak, tehát nincs remény, hogy mostanában bukják. Ez a Clemenceau, ez az ex-orvos, ex-író, ex-hírlapíró és ex-hazaáruló lefőzte a harmadik köztársaságot. Franciaországban nem szabad, sőt nem illik ilyen sokáig legelején maradni a hatalomnak. De Clemenceau világeletében illetlen viselkedésű, makacs ember volt, s ma is az. Kemény, ravasz, merész, pózoló, ékes szavú, ötletes, amint s ahol kell. Nem titok, hogy imádja önmagát s az eszét, mellyel túl tud mindig járni a másokén. Miniszter-társai okvetlenül gyűlölik, mert nem becsüli őket semmire, ezért válogatta be őket a kabinetjébe. Egészen úgy bánik velük, mint Szilágyi Dezső bánhatott, ha igaz, Darányi Ignáccal. Nevetve mondja például, sokszor tanúk előtt, Briand-nak vagy valamelyik másik miniszternek:

— Ejnye, ejnye, kár, hogy nincs valamivel több eszed, bár ez esetben nem használhatnálak.

Szabad szájú a parlamentben, a minisztertanácsban, társaságban, mindenütt. Egy csodálni valóval több, hogy nem fordult már ellene az egész világ, s hogy félnek tőle. Egy államférfiú, aki egy ötletért föláldozza a legjobb barátját avagy a legkínálkozóbb sikert, ritka species. Az ilyen emberrel általában könnyen szoktak elbánni, de hát Franciaország nem a szabályok országa. Apró erköcstelenségek ezreivel köti magához az embereket, terrorral és kedvezéssel. Egész kormányzása, hogy úgy mondjuk, cselekvő lenézése, megvető kicsúfolása a politika mai mivoltának. Szeretnék már ráfogni a szenilizmust, de ez a nem fiatal ember ruganyosabb agyú ember, mint volt fiatal korában.

Nagyszerűen, gyilkosan tud mosolyogni, amikor régi írásai-ból vagy beszédeiből a fejére olvasnak. Milyen érthető ez a mosolygás: Clemenceau jobban tudja, mint akármelyik ország politikusa, hogy a kormányférfiak nem azt teszik, amit akarnak, hanem amit kérlelhetetlenül muszáj. Ő egy kicsit békül a papokkal, hízeleg a szocialistáktól félfő polgárságnak, de amellet régi, radikális temperamentumát is szabadjára engedi gyakran. Ugyanakkor, amikor zsandáraival lövet a lázadó szocialistákra, a pecsétőr helyett ő dirigál a bíróságoknak, miként sújtsák az izgató papokat vagy a bőrükbe nem férő royalistákat.

Mondják, hogy igazi francia, s elnéző, gyöngéd, érdek nélkül saját személyén kívül még a nőekkel szemben tud lenni. Pedig

a szerelem korát, mely egyébként szabályozhatatlan s nagyon egyéni, alighanem túlhaladta. Ez a nehezen bukó premier különben el van készülve minden parlamenti csatájánál a bukásra, s ez is nagy ereje. Szereti az erőt, a vérbőséget nemzetben, fajban, rendszerben, emberben. Tudvalevő, milyen nagy anglofil Clemenceau, s abból se szokott tikot csinálni, hogy ő nagy tisztelettel kedveli Németország temperamentumos császáriját. Ő voltaképpen minden kormányzat irányítója, feje, lelke, ő az összessége a Clemenceau-minisztériumnak. Ő csinálja a külügyet, a pénzügyet, ő rendszabályoz meg harcias tábornokokat s admirálisokat, ő készített új hajókat a tengerészetnek.

Bár határozottan szenvedélyes, publicista természet, de a látása éles. Sőt, előrelátása is az, s lehet, hogy az, aki utána kormányelnök lesz, még nem is sejti, hogy az lesz. De Clemenceau olyan kivételes ember, aki ma meg tudná mondani, hogy a Clemenceau-kormány után milyen kormány jön milyen miniszterekkel, egyénisége II-ik Frigvest, XIV-ik Lajost, Thierst, Bismarckot (s hasonló történelmi valakiket) juttatja az eszünkbe. Példátlan szerencséje, hogy cselekvő természete, hatalomszeretete s diplomata zsenije mellett nem kellett magából kiirtani a művészt. Ha megbukik, szél meg nem üti, el nem hülyül vagy meg nem hal, irodalmat fog csinálni megint. Klasszikusa nem lesz belőle a francia irodalomnak, de alakja és élete határozottan klasszikus, s kár, hogy ilyen nagy erőnek így kellett s kell fölhasználnódnia.

PN 1909. március 28.

A. E.

192. GEISTIGE ELEPHANTIASIS

Der arme Turgenjew geht mir in letzterer Zeit öfter durch den Sinn; derselbe Turgenjew, der seinen eigenen, stummen, starken Glauben nicht anerkennen wollte, als er ihm in Paris von leichtfertigen Lippen entgegenlärnte. Es liegt ein seltsames, trauriges Fatum in diesem Fall und eine Wahrheit, die von Paris bis San Francisco und von San Francisco bis Moskau stets neu und ewig bleibt. Sie ist wertvoller als jener bekannte Satz des Anatole France, dass die Menschen keines einzigen Zeitalters sich über die Grossartigkeit der Dinge im klaren wären, die mit tausend- und zweitausendjähriger Wucht ringsum sie herabsausen. Turgenjew schrak davor zurück, woran er selbst nur im geheimen zu glauben wagte und er warf seinen Glauben fort, da er jetzt nicht mehr der seine, nicht mehr jungfräulich, da er jetzt über-

haupt kein rechter Glaube mehr war, den ja immer nur ein einziger allein, für sich besitzen kann. Und dabei traten ihm keine prophetischen Menschen entgegen, sondern geschwätzi-ge, von der Manie der Höflichkeiten und der geistvollen Einfälle befallene Franzosen, die ihm mehr als einmal sagten und schrieben:

— Ah, Monsieur Turgenjew, Sie sind ein glücklicher Mensch, denn Ihr Land ist das schöne, das beneidenswerte Land künftiger Offenbarungen, das Land der Kraft. Ihr Slaven, Ihr russischen Slaven, Ihr seid die Unverbrauchtheit, die jungfräuliche Inspiration, die neue, werdende Moral, Ihr seid die neue Kunst, der neue Humanismus.

Und der arme Turgenjew musste alles zuhören und glauben, was ihm lebenswürdige französische Leichtfertigkeit in ihrem wie zufälligen Erkennen der Dinge an den Kopf warf, wiewohl er innerlich nicht mehr daran glaubte, so wie er es von anderen hörte. Und doch war dies sein eigener, geheimgehaltener Glaube an das verabscheute und doch geliebte Russland, an jenes Russland, von dem Turgenjew nur im Spiegel der Seinstadt und seiner Träume zu Zeiten etwas erblickte. Die Töchter dieses Russlands waren zarte, weisse, rätselhafte, wunderbare Jungfrauen, die nie und nirgend gelebt hatten, seine Muschiks glichen etwa den ungarischen Bauern im „Falu rossza“ Und die modernsten, wie die edelsten Geister Paris' ermunterten Turgenjew immer wieder. Er aber glaubte weder den modernen, noch denen, die mehr waren als modern, bloss weil sie seinen eigenen Glauben aus seinem Versteck gescheucht hatten.

Und wenngleich die seelenlosen Prophezeiungen, wie sie damals von blasierten französischen Lippen erklangen, auch nicht zur Wahrheit wurden — Turgenjew entweihem Traum ward dennoch Erfüllung: Russlands intellektuelles Leben und seine Kultur gingen einem Aufschwung entgegen, der auch den armen Turgenjew verblüffen müsste, wenn er auferstünde.

*

Wir, die Söhne des kleinen Ungarn werden ähnlicher Aneiferung nirgend teilhaftig, weder in Paris, noch sonst irgendwo; wir müssen auch jenen Glauben aus eigenem beschaffen, den wir später selbst fortwerfen. Wir müssen ganz allein für jenes notwendigste, menschlichste Gericht unseres seelischen Menus, für jenes grüne, eisenhaltige Gemüse, das — Optimismus heisst, Sorge tragen. Wir müssen erst daran glauben, dass es Hoffnungs-Arkana gebe, müssen dann in Verzweiflung fallen und dann — im geheimen — doch wieder glauben.

Das jetzt so vielgeschmähte Wort vom „neuen Ungarn“ — unsere ungläubige Frömmigkeit und Arznei —, es entsprang solch tragikomischem, seelischem Müssen. Mehr als je drückt, peinigt, tötet uns das immer stärker modernde alte Ungarn und es ist nicht verwunderlich, wenn die nicht allzu zahlreiche Elite dieses Landes mit der Skepsis Turgenjews einen Glauben sucht. Die ungarische Psyche ist lässiger, träger als die slavische und von ihren einstigen östlichen Streifungen haften ihr immer noch etwas von jenem türkischen „Kejf“* an, das schlimmer ist, als das slavische „Kejf“.

Und doch, dieser ungläubige Glaube, der heimatloser ist als jener Turgenjews es war, er ist da; er ist nicht nur vorhanden, er wirbt heute bereits in Ungarn Krieg und Leben. Jeder, der da will, und auch der, der voll tobender Wut nicht will, sieht längst diese ganz beispiellos heftige Revolution der ungarischen Seele. Fast ist diese Heftigkeit schon katastrophal; mit einem bis zum Selbstmord gehenden Trotz wird jedem sozialen, ethnografischen und wirtschaftlichen Widerstand der Handschuh hingeworfen.

In der ersten Phalanx dieser heiligen und seltsamen Revolution stehen natürlich die Literatur, die „schöne Literatur“, ganz besonders, die Künste und ganz voran die Lyrik. Diese Erscheinung ist es, die dem Kampfe ihren besonderen, vorhin kurz umrissenen Charakter gibt. Überall, wo es noch keine tiefe, wurzelfeste, intellektuelle Kultur gibt, wo aber der Wunsch, die fieberhafte Sehnsucht nach solcher vorhanden ist, wo die starren Bassteien uralter Institutionen spöttisch auf die Anstürmenden herabgähnen, dort spielt die Lyrik eine unbändige Rolle.

Vorläufig gibt es weder Sieger noch Besiegte und in beiden Lagern verbergen die Verwundeten ihre Wunden. Doch eines ist nicht fortzuleugnen: die mächtige Unruhe. Und ebenso unleugbar ist es, dass die von Paris, Berlin, ein wenig auch von Wien erzogenen und ermunterten ungarischen Intellektuels ein wenig übertrieben. Alle wir ungarischen Neuerer übertrieben die schöne Sünde und wir alle sind schuldig. Doch unsere Sünde war nicht nur schön, sie war auch segenvoll.

*

Man könnte die ganz unproportionierte seelische Gärung im heutigen Ungarn mit dem unersättlichen Kulturdurst seiner Jugend, der von Skepsis durchsetzten grossen Gläubigkeit geistige Elephantiasis benennen. Alles ist gegen uns: was irgend eine Institution heisst, wer immer eine Notabilität ist, jedes auf Traditionen

* „Kejf“: Der türkische Ausdruck für „dolce far niente.“

ruhende Machtinteresse, jede amtliche Persönlichkeit, alles und alle nehmen eine andere Richtung als die verbitterten, kampffrohen Jungen des neuen Ungarn, seine Schriftsteller, Poeten, Künstler, Soziologen und seine sporadischen bürgerlichen Revolutionäre. Jene Probleme, die der glücklichere Westen längst für sich löste, und jene, mit denen man auch dort jetzt erst zu ringen beginnt, ballen sich hier in einem mächtigen Tohuwabohu zusammen. Und hinter diesem theatralisch anmutenden, doch blutigen Kampfe sitzen in geruhsamer Sicherheit die glücklichen Professoren, deren Gehirn nicht einmal von gestern oder vorgestern, sondern fast schon prähistorisch ist.

Wäre man nicht mit seiner ganzen Seele, seiner Person, so stark beteiligt — es wäre amüsant, diese Komödie von weitem, als fremder Spektator zu betrachten. Über den Wassern aber schwebt — um in der Sprache der Bibel zu reden — die nicht mehr patriarchalische, sondern asiatisch zu nennende Kulturscheu. Und man darf sich bei der verhängnisvollen politischen und sozialen Konstruktion Ungarns nicht darüber wundern, wenn sich seine Verteidigungstruppen aus so sehr verschiedenartigen Helden rekrutieren. Pseudonationale Wissenschaft, akademischer Starrsinn, Anekdotenliteratur, Csárdáspoesie, Feudalismus, Geldsackhochmut, Literatur- und Pressegeschäfte, Christen, Juden, Heiden — alle gehen sie auf das junge Ungarn los. Ihre Kerntuppen sind die unglücklichen kulturlosen, verdummten Millionen, ihre Kraft die Hunderttausende, von der Macht abhängigen Halbintelligenzen.

Im Komitat Bihar, dessen Hauptstadt Nagyvárad ist, leben viele tausende erwachsener Menschen, die den Wert der kursierenden Geldmünzen nicht kennen. Und dasselbe Land besitzt Roland Eötvöse, Julius Piklers und eine junge Garde, die selbst den Kulturresultaten der fortgeschrittensten Länder geringschätzig gegenübersteht.

*

All dies vermag der Verfasser dieser Zeilen ruhig und ein wenig reumütig niederzuschreiben; sein Name ist, ganz gegen seinen Wunsch, bei einigen Truppen des offensiven Lagers zur Kampfdevise geworden. Dieser grosse und so ungewollte Ruhm hat ihm weit mehr Hass als Anerkennung gezeitigt und dies allein versöhnt ihn und gibt ihm die Kraft der Unparteilichkeit. So vermag er festzustellen, dass dieses »Vielwollen«, diese mit der ursprünglichen Natur des Ungarn im Widerspruch stehende Revolution der Geister nicht normal ist. Sie ist auch dann geistige Elephantia-

sis, wenn sich hier Turgenjews Fall wiederholen sollte. Eitel, empfindlich und mit vom Opiate der Verzweiflung geschwächter Sehkraft sehen wir vor Bäumen den Wald nicht.

Wir haben keine eigene Wahrheit, sondern nur jene unserer Situation. Einer Situation, die die Bewohner des Landes an der mittleren Donau allen Prüfungen guter und schlechter Strömungen am härtesten aussetzt. Hier in Ungarn haben tausendjährige und noch heute schillernde, noch heute herrschende Sünden das Anbrechen westeuropäischen Kulturlebens vereitelt. Ein unverdient oft genannter Kämpfer des hoffnungslosen Kampfes gibt dies zu — indem er sich mit diesem Geständnis den neuen Herrenlaunen des starken Feindes ausliefert. Ich wollte, ich täuschte mich nur halb so sehr, als Turgenjew, der das nicht glauben wollte, was doch sein innerer Glaube war.

Paris, Ende März

Pester Loyd, 1909. április 11.

Endre Ady

193. VADAK, TÖRPÉK, MAJMOK

Párizs, április 13.

[*Saját levelezőnkől.*] Voltak Európának és a mai civilizációnak cifra korszakai, hősiések, ostobák, gyászosak és komikusak, de cifrább korszak még nem volt a mainál. A kereszties hadjáratoktól a francia forradalomig, Vald Pétertől Marxig, Pádúai szent Antaltól Nietzscheig sokféle görcs állott már belénk. Volt düh-korszakunk, hit-korszakunk, álm-korszakunk, könny-korszakunk, de utálni még sohse utáltuk kifejezetten, hangosan magunkat. Most itt tartunk, az undornál. Párizsban, Budapesten, New Yorkban, Tabrizban, a mai civilizáció *homo sapiense* megutálta önmagát.

Nem tréfa ez, nem a megvéhéd, a sok kultúrától megzapult polgári társadalom csődje, mint sokan állítják. Nem is a Szokratészek vagy a hordóbölcsek, nem a Diogenészek arisztokratikus különisége, de általános undor, mivel hát demokráciában élünk. Elérkezett a tömegekig a nagy magános Emberek embergyűlülete, s ha a tömeg nem is hallott még Nietzscheről, de Nietzsche követi. Nem véletlen dolog az, hanem olyan okvetlen, mint egy lángész megjelenése, hogy most Párizsban az emberek önmegvetősdit játszanak. Íme, az új humanizmus, a szociális lény kultusza, az ember-pártolás dicsekvő érmének — másik oldala. Párizs

mindenféle népe odacsődül, ahol megcsúfolva látja a híres, büszke, telhetetlen embert, saját fajtáját.

*

A Clichy-bulváron az afrikai oázisok fekete vadembereit mutogatják, degenerált, vagy még ezután civilizálódó ember-testvéreinket. S az embereket nagyon helyes ösztönnel sokkal jobban érdekli ez a fekete község, mint egyik lap körkérdése, hogy melyik a legjobb francia vers. A Jardin d'Acclimat[at]ion-ban kétszáz törpe embert mutogatnak, kikről impresszáriójuk azt állítja, hogy németek. Párizs persze már csak azért is elmegy, hogy nyolcvan centimétereseknek lássa a pomerániai óriások népét. Ám ez a liliputi ország, embereivel, azaz emberkéivel, produkcióival nem egészen német. Megállottam egy kis, öreg uracska előtt, aki alig volt nagyobb, mint egy szegfűszál, s elszóltam magam hangosan:

— Szegény kicsi ember, kicsi a feje, a szíve, mindene, s mégis milyen öreg.

— Bizony öreg — sóhajtott vissza idegen kiejtéssel, papagáj-hangon, de magyarul az én öreg uracskám.

Magyar törpe, negyvenesztendős lesz. Nagyváradról való, s két törpe testvérével együtt itt van. Milyen furcsák, érthetetlenek, megmagyarázhatatlanok: egy kicsi véletlen, s nem lennének gnómok. Vannak közöttük házastársak, de gyermekük nem lesz, magvuk szakad, mint a vén családok sarjának vagy a zseninek.

Az Olympiában pedig Monsieur et Madame X., két bölcs csimpánz, két szegény csoda-majom issza a pezsgőt. Automobiloznak, pezsgőznek, csinosan, ízlésesen eszik a halat, bicikliznek, és tele vannak ambícióval. Ha egy-egy mutatványuk nem kap elég tapsot, dühöngenek, akárcsak a Comédie- vagy Nemzeti Színház valamelyik örökös tagja. Mindenesetre enni szebben tudnak, mint sok demokrata kör bankettjén. Okosabbak, mint Consul I. és Consul II., híres csimpánz-elődjeik, ezek a majomsztárok.

*

És Párizs tapsol Afrika vadjainak, a törpéknek, a majmoknak, kik intelligensebbek sok bretagne-i halásznál s egy bihari pakulárnál. Tapsol, miként tapsolni szokott a csoda-gyermekeknek, a pipázó fókáknak, a gyilkost-felhajtó rendőr-kutyáknak. A tömegek öntudatlanul eljutottak Nietzscheig, s gyönyörköd-

nek az emberi fajzat megcsúfolásában. Aiszoposz, La Fontaine, Kipling, előttük és utánuk mindenki elbújhat e nagyszerű, gyászosságában is nagyszerű szimptoma előtt. Ez a csömör, ez a szíves hajlandóság a vad-emberek, ember-torzok és emberkedő állatok iránt olyan sokat jelent, hogy le sem meri írni az ember. Egy Stirnerbe öntött Maeterlinck talán el merné mondani szépen és tudományosan egyszerre, mit jelent az, mikor a homo sapiens így mulat? Mit jelent az, mikor vadembereken, szörnyszülöttökön, majmokon és reporter-kutyákon keresztül nézzük le magunkat?

Minden nagy, fájdalmas emberi gondolatnál Shakespeare égháborús szótárából kell kérni szavakat. Nagyon szerencsétlen lehet a mai ember, ha már nem büszke arra, hogy — *ember*.

PN 1909. április 18.

A. E.

194. NEM LESZ FORRADALOM

Párizs, április 24,

[*Saját levelezőnkől.*] Persze, hogy Németország nagy és kis nacionalista lapjai látják már a rothadt Franciaország forradalmi elpusztulását. Látszólag nem is rossz próféták ezek a lapok s örvendező tudósítók, akik mindazonáltal vígan élnek Párizsban. Bizonybizony itt bajok vannak, s nem hiába mondta, ha mondta, a minap Clemenceau miniszterelnök:

— Szeretnék már megbukni, hogy megírhassem az emlékirataimat, melyeket nem tesz az ablakába a demokrácia.

Lehet, hogy csak ráfogták Clemenceau-ra ezt a semmiképpen sem előkelő, bár Clemenceau-hoz illő elszólást. Nem a demokrácia csinálta a bajt, ezt Clemenceau-nak illenék, illik legjobban tudnia. Egy okos francia publicista már hetven évvel ezelőtt megírta, hogy Franciaország sohase őszintén az, ami. Mikor egész Franciaország köztársasági, jön egy ügyes úr, s mindenható császárrá koronáztatja magát. És mikor országot adna Franciaország egy keménykezű monarcháért, mint III. Richárd egy lóért, kikiáltják a republikát.

Ez a hazugság, ez a kettős hazugság bosszulta meg magát Franciaországban minden új régiménél. Ez a harmadik köztársaság annyira nem köztársaság, mint I. Napóleon konzulása alatt nem volt az. Csoda-e, ha egyformán utálják a royalisták, napóleonisták és — forradalmi szocialisták? Császár vagy király helyett fejedel-

mévé az ostoba, gógös és Franciaországban rest pénzt, a Pénzt koronázta a harmadik köztársaság!

Mindent a Pénz csinál: minisztereket, hivatalokat, értelmi vagy érzelmi mozgalmakat egyaránt. Köztársasági elnök lehet itt csupán az ember pénz nélkül, mert ti. a köztársasági elnök nem számít.

Azután a tömegek kedvére és megszedítésére van az ováció és a prehisztorikus radikalizmus. Mikor minden kötél szakad, minden nepotizmus kiderülőben, minden panama búzleni kezd, jön a papüldözés. Hiszen rendben van, Rómával, az Egyházzal s a papokkal le kellett végre számolni, de ez csak nem üdve egy nemzet-társadalomnak? Mindenrendű alkalmazottjait Európában és Amerikában Franciaország fizeti a legrosszabbul. A lelki és közgazdasági kontrasztok itt beszélnek legélesebben, lármásabban, mint az Unióban, ahol nomád indiánok, gyülevész iparlovagok, trösztfedelmek s nagy intellektuelek élnek együtt.

De mégse lesz forradalom, még akkor se, ha Clemenceau maga hirdetné, hogy forradalom lesz. Minden megérett itt egy a XVI. Lajost lenyakazó forradalomnál is rettenetesebb forradalomra. De forradalom mégsem lesz mostanában, akárhogyan jósolgatják a német nacionalista lapok.

Franciország ugyan meglepte a XVIII-ik század végén önmagát és a világot egy nagy forradalommal. Ezt nem fogja azonban még egyszer megcsinálni, egyszerűen azért, mert a postakocsik helyett gyorsvonatok vannak ma, s még a dróttalan távírót is kitalálták. Holnap pedig már komoly kormányozható lághajók szelik a levegőt, s a nemzetek életösztone erősebb, mint valaha.

Ha Németország nem szaporodna, nem feketedne, nem fegyverkezne, talán Franciaország megcsinálná az új, nagy forradalmat. De egyedül áll, kissé romlottan, megfogyottan és pénzére nagyon vigyázva a mai nemzetek között. Van már minisztere, ki a vagyontalanok részesedési jogát hirdeti a tőke és a munka együttes gyümölcséből, de az új Franciaországhoz hiányzik — egy más Európa. Egy más Európa, germán—szláv, barbár probléma, keleti kérdés, nemzetiségi vágyak nélkül! Egy más Európa, ahol már összegyűlt legalábbis annyi vagyon, mint Franciaországban. Egy más Európa, ahol a kultúra már olyan sok, hogy sokallva más kultúrát akarnak a helyébe.

Európa (most már Amerika, Ázsia, sőt Afrika is) kényszeríti Franciaországot, hogy ne lovagolja el magát.

Tehát egyelőre nem lesz itt forradalom, s nem születik meg a kommunista állam. Szaporítják a rendőrséget, gazdagítják a militarizmust, korrigálják a tengerészetet. Az azután más kérdés, hogy

a köztársaság hosszú életű lesz-e, vagy jön helyébe egy — koronás köztársaság.

Európa nyugodt lehet: Franciaországban úr a Pénz, s ez az úr sokkal konzervatívabb, mint egy Habsburg-császár-király.

PN 1908. április 28.

A. E.

195. A NAGY VÉLETLEN

(*Ritoók Emma új regénye. Budapest, 1909. 2 kötet*)

A nagy Véletlent nyugodtan lehetne *A nagy Törvénynek* is nevezni, de így megkapóbb, babonásabbul félelmes és sokkal asszonyosabb. Szabad-e Ritoók Emma könyve után a kegyetlen franciának azt a megállapítását idézni, hogy a regény a középszerűségek legjobb búvóhelye? Ezen már valami hat hét óta töröm a fejem, de se a fejem, se az ösztöneim nem akarnak belemenni Ritoók Emma ilyen lesajnálásába. Mióta az Új Idők megkoszorúzta Ritoók Emmának egy nagyon naiv, gyöngé céltalan regényét, bizonyára sok mindent megbánt Ritoók Emma. Legelőször is megbánta, hogy elhagyta az ő orosz és skandináv írásmestereinek fagyasztó, de nagyszerű művészi komolyságát. Nem volt nehéz a penitencia, mert Ritoók Emma északi lelkű, komoly, nem alkuvó s nem egykönnyen el-lágyuló ember. Megható az, hogy miként vigyáz önmagára, tollára, téma-nemző emlékeire, demonstrálandó igazaira, egész írására. Más ok, más ügy, más dolog, hogy ez a regény mégis csak asszonyos regény, ha olyan komoly ember írta is legyen, mint Ritoók Emma.

A nagy Véletlen egy nagyon-nagyon komoly és mégis érzékeny és finom entellektüelnek lelki útinaplója. Útinapló egyébként is, Berlin és Párizs nagy csodái kiáltoznak ki belőle, s annak a furcsa, talajtalan, szép és vegyes internacionális diákművész-apostol seregnek különös élete, mely Párizsba vagy újabban Berlinbe verődik össze. Ezekkel a különös emberekkel néhány társadalom önkéntes vagy muszáj száműzöttjével sokat lehetett együtt Ritoók Emma. Szereti őket, s ő azt hiszi, hogy meg is látta őket, bőrük alatt, egészen, veséjükig, nyugtalan vérük utolsó csöppjéig. Nem látta meg, de mindegy, s én — újra mondom — lelki utasítót, megfigyelésekből, szomorúságokból, lírából és bölcselkedésekből összehorgolt könyvet látok e könyvben.

Az a nagy Véletlen, melyet csakugyan meg lehetne tenni egy modern regény legfőbb hőséne, mint a Végzetet a régi tragédiákban, nagyon is véletlen, ügyetlen és sápadt a Ritoók Emma regényé-

ben. Ezért írtam mindjárt legelől, hogy ez a nagy Véletlen csak véletlenül Véletlen, mert Ritoók Emma akarata ellenére törvénynek, Törvénynek látszik éppen e könyvből is.

Nem véletlenül születünk olyanoknak, amilyenek vagyunk, s nem véletlen, hogy sokan föllázadunk, s nem megyünk együtt az élet türelmes leelőivel. Nem véletlen, hogy azokat öleljük, akiket ölelünk, s csak a régibb romantika költői hitették el velünk, hogy sokszor számárul elhaladunk a boldogságunk mellett, holott csak a kezünket kellene utána kinyújtani. *A nagy Véletlen* nevezhető A nagy Törvénynek [*] is, hiszen a név, az elnevezés olyan semmi, mint az álom, azaz sokkal semmibb. De így, mint Ritoók Emma hiszi, nincs élet, nincs ritmus, nincs szabály, ti. szabály, melynek első pontja a szabálytalanság volna.

Sokat nem tudunk még, és sok mindent meg fognak tudni magyarázni, akik majd utánunk jönnek. De máris sejtjük, hogy minden tudatos, ami csak emberrel történik és történhetik, Ritoók Emmának meg kellett szeretnie az északi írókat, meg kellett nyernie az Új Idők regénypályadíját, s az se véletlen, hogy megírta *A nagy Véletlent*.

Frissek, őszi harmatosak, egy kicsit bánatosak, majdnem versek Ritoók Emma némely visszaemlékezései: ezek a könyv legnagyobb értékei. Egy képnek, egy szobornak, egy mélységes hangulatú estének, egy holdvilágos tavaszi éjnek a Monceau-park Maupassant-szobra előtt, egy olvasmányinak, egy talányos, érdekes, utunkba került emberlénynak az emlékéhez sokszor közelebb van a szívünk, mint a művészi alkotáshoz, melyet nemzünk vagy szülünk, vagy a hús-vér gyermekünkhöz.

De asszonyos könyv — mondom —, s erről kötelességem tehát még bizonyítani próbálóan szólni. Naiv, amit az orosz forradalmár ifjak, leányok életéről mond, naiv, helytelen, ha kedves is. Annyi saját egyéniségű ember, mint amennyi a Ritoók Emma könyvében összetalálkozik, egy Barnumnál is sok volna, egy olyan Barnumnál, aki kivételes pszichéket gyűjt. Legbecézettebb hősnője, egy művészelkű, de a divattal is törődő, szabad, elegánsan lázadó, szép magyar nő — nincs. Ezt a fajtát nem szülhette meg ez a fajtákat variálni csak roppant kevésbé képes magyar társadalom. A művészetről, egyéni életről, társadalommegváltásról, feminizmusról adott ítéletek szintén naivak. És nagyon sokat akar ebben a mozaikos könyvben elintézni Ritoók Emma, ez is baj. Ám milyen fölségesen szomorúan állítja be azt a nem is új igazságot, hogy a csúnya és okos nő nemeken kívül áll. Oh, igen a csúnya, okos, mély érzésű asszonynak hiába énekelt Petrarca, hiába csillog reá Milo Vénusza, s hiába a legszebb Apolló.

Valami még: irodalmi utánmenés az után az igazság után, hogy az asszonynak a gyermek a minden. Több, mint a társadalom, szülők, konvenció, férfiú, több, mint az élet. S a gyermeket se a Véletlen nyújtja, s elképzelek csodálatos remekművet, mely az abszolút meddőségben egy emberág legmagasabb dicsőségét látja. Hiszen nem az a fő, hogy nekünk legyen gyermekünk, de hogy legyen gyermek, lehető átvevője a mi lelkeink örökségének.

Csipkét szőni asszonytudomány, s régi, drága csipkék szépségéből mit sem von le, hogy összevisszák és aránytalanok ábradarabjaikban. A Ritoók Emma könyve ilyen csipkekendő, egy szál se rossz, csupán az ábrák, a darabok, a részek össze nem illők, aránytalanok. De íme a fő-fő érdem: ezt az úgynevezett regényt egy magyar művészlelkű entellektüel írja. Újabb típus, nekünk kedvesebb, mint *A nagy Véletlen* akármelyik nője. Ez után a könyv után okvetlenül egy még szebb, igazabb és művésziőbb Ritoók-könyvnek kell jönnie. És Ritoók Emma is, aki ma már komoly, nemes, elsőrendű ember, lesz még emberibb is, egészen kirántja magát a magyar úri ideológiából, s lesz, amit a nagy Törvény úgys akar: példaadó, szabad, proféta, magyar asszonyember.

HSz 1909. április

a. e.

196. TÁRLATOK, HECCEK, DIVATOK

Párizs, április 25.

[*Saját tudóstónktól.*] Egy-egy Szalon micsoda várt, nagy, micsoda úri esemény volt még például III. Napóleon korában. Hhja, Sedannal és a császársággal együtt halt meg Franciaország polgárságának daliás korszaka. Akkor, régen, még a forradalmárok se voltak olyan hétköznapiak, érdektelenek, mint ma. Véres tollal olyan márkik írták a forradalmi újság-cikkeket, kik eltagadták hiteles rangjukat. A bombákat pedig egészen a Commune-ig legalábbis grófok dobták fehér kesztyűs markokkal.

Nem, ezeket nem egy „laudator temporis acti” írja, de egy kénytelen látója a valóságoknak. Minden gyönyörű dolog, ami Párizsból új Athént akar csinálni, csődöt mondott. Minden gyönyörű, emberi dolog, melyet a diadalmas polgári demokrácia alkotott Franciaországban, bomlik. Ami ifjúságnak indult, abból hamaros öregség lett, s ami forradalomnak, abból — új akadémia. A két nagy tavaszi Szalon közül ezúttal is a fiatal s valamikor forradalmi Société Nationale nyílt meg előbb.

Ezt már így csinálják: lehetőleg még be kell érni a független piktorok tavaszi kiállításával. Nos: hat év óta évről-évre biztosabban látom, hogy nemcsak a tegnapelőtti, de a tegnapi forradalom is megvénül és hasat ereszt. A Nationale már hat, sőt tíz évvel ezelőtt hozzáöregedett az Artistes Français-hoz és most megöregedtek a „függetlenek” is. Nagy baj az, mikor az ember divatba jön, szomorú verseket lehetne erről írni, hagyjuk. Végül, sajnos, mindenki divatba jön, s divatba jöttek az idénre a Salon des Indépendents vadjai is.

Pedig ez évben még helyet is nehezen kaptak ezek a rakoncátlan el nem ismertek. Végül államilag helyhez, helyiséghez juttatták őket, s egykor legátkozottabb vezéreiket dicsérve dicsérik a legtanárírb kritikások. Íme, még a dicsőségnek sincs marandósága, melyet a világ nem akar elismerni.

A Grand Palais-ban, az avenue d'Antin oldalán van, mint rendszeren, a Nationale. Semmi különös, államilag megrendelt alkotások, ügyes stréberek ügyes művei, régi arrivék biztos ön-ismétlései, s a bejáratnál, a földszinten, külön a hagyományos Rodin-szobor. Az öreg mester ezúttal egy női mellszobrot állított ki, nem nagy dolog, de érdekes. Az az érdekes benne, hogy ezért a kis mellszoborért, ha igaz az „on dit”, százezer frankot fizettek. Ábrázolja pedig e kis mellszobor a leggazdagabb oroszországi kaviárkereskedőnek, Eliseieff úrnak a feleségét. Beszélik, hogy Rodin, midőn Madame Eliseieffet meglátogatta, azért kért százezer frankot, hogy a nő megijedjen. Az orosz sokmilliomos felesége nem ijedős természetű, s a szobrot meg kellett csinálni.

(Ez az Eliseieff különben, mikor Monte-Carlóban lent jártam, csinált egy úri, jó viccet. Banketten ünnepeltette magát a Hôtel de Paris dísz-ebédlőjében egy galamblovó délután után. S mikor az ünnepi tóosztot mondták, hirtelen a nagy asztal közepéről egy virágcsokorból hitelesen eleven, fehér galamb röpült föl. A következő pillanatban valaki pisztollyal lőtt, s a galamb véresen lehullott az urak és a lelkes éljenek közé.)

Párizs megvénült, Párizs készül valamire, s közben még művészileg se csinál semmit. Csak tárlatot, ostoba divatot, pletykát, heccet s mulatságot a milliomos tékozlók számára. Az elismert festők, szobrászok s mások legalábbis pápai grófok s az „el nem ismertek” legalábbis pápai grófok lesznek.

PN 1909. május 1.

Ady Endre

(A Sardou hagyatéka — Csoda-gyermekek a színházban —
A nő-írók ellen.)

Párizs, május 4.

[Saját tudósítónktól.] A Sardou-hagyatékat árulták, adogatták pár napig Georges Petit-nél, s ott volt a vásáron egész Párizs és környéke. Amerika és London értendő elsősorban a környék alatt, ők voltak ott sokan, londoniak és yankee-k. Nagy gyűjtő volt a néhai, zseniális dráma-gyáros, s bizonyísten még igazi műtárgyak is maradtak utána. Hiszen még amerikai milliárdossal is megtörténik, hogy véletlenül múkincseket szerez az ezreire. Mint ahogy viszont egy Szilágyi Dezső, ilyen hatalmas, szép valaki is csak értéktelenségeket szerzett megspórolt, drága pénzen. Múkincseket gyűjteni: ehhez külön lelki kiválóság, mondhatnók külön géniusz kell. A gyűjtő poétája legyen a műtárgy-gyűjtésnek, proféta, vátesz, mint egy igazi költő. Névtelen, szürke, kicsi uzsorások vannak itt Párizsban, kik félannyi pénzért, mint Sardou, tízszer többet és jobbat halmoztak össze. De a Sardou-vásár mégis nagy sikerű volt, mert jól reklámozták s mert hiú, pénzes emberek hozzáfizették az árakhoz a Sardou-név divatos becsértékét is. Majd vajon, ha a külvárosi színházakba szorulnak a Sardou-drámák, mi lesz a Sardou-műtárgyakkal? Nagy részük devalválódik, egy-két darab Sardou-t feledve is megnő értékben. És a Sardou-gyűjtemény szertehordott darabjai sem fogják megőrizni a Sardou nevét.

*

Párizsban, mint Budapesten, mint akárhol a világon, szaporodnak a csoda-gyermekek. Idegéletünk, a család bomlása, a technika hódítása, mind-mind közrejátszanak, hogy gyermekeink öregeknek szülessenek. Egy kicsit formáljuk át a Wilde-aforizmát: nemsokára már csak az aggok között találunk egy-két gyermeket. No és a színpad, ez a mindent fölfaló szörnyeteg, miként fogyasztja a mi kicsi, szomorú zseniinket. Párizsban most majdnem mindegyik színházban csoda-gyermekek csodájára csődül az egész világ. A Réjane-színházban a kis Monna Goudré játssza Walewszka asszony fiának a szerepét. Az Odéonban a kis Anna a primadonna s — ez érdekes — ő is fiú-szerepet játszik. Az Antoine-színházban hasonlóképpen a csöppnyi Ardnini az ünnepelet. Az Ambigu-ben három gyermek is játszik, a Renaissance-ban kettő, a Cluny-ben is van gyermek-színész s még máshol is. Vegyék át már a gyermekek egészen a mi szerepeinket, a felnőttek úgyis mintha unni kezdenék a modern élet-komédiát.

*

George Sand-t nagyon csúnya névvel illette Nietzsche, s azóta minden férfi-író Nietzschének érzi magát, ha asszony-kollégáról van szó. Magyarországon ez friss, új közgazdasági probléma, a nő-írók dolga, Franciaországban majdnem százesztendő. Párizsban egy pompás, de gonoszul goromba kritika most megint fölújította a régi kérdést. Nagyon megsokasodtak az asszony-írók, többnyire ügyesek a nyomorultak, és élni, megélni különben is olyan nehéz. A francia írók jó része Weiningerrel tart: zsidó és asszony ne írjon, mert nincs joga hozzá. Azaz hogy a zsidó s az asszony ügyse lehet igazán nagy író — mondják ők. Ők sem azok, de náluk megvan legalább a lehetőség — ezt azonban már nem mondják ki. Hát se Franciaországban, se Magyarországon, se sehol nem lehet már megszorítani az irodalmi némbert. Zsenik — igaz — nemigen találtnak köztük, de van-e momentán szükség akármilyen zsenire? A zseni egy anakron szükség, baleset a saját kora és ön-maga számára, futóbolondja a jelennek. Az asszony-nép nagy erejét, félelmetes erejét bizonyítja, hogy a jelennek dolgozik, tud dolgozni — irodalomban is. Néha kissé tisztességtelen versenyt csinál az asszony-kolléga, de éppen csak az irodalomban legyen kötelező a tisztességes verseny?

PN 1909. május 5.

Ády Endre

198. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, május 7.

I.

III. Napóleon és a magyarok

[*Saját tudóstónktól.*] Íme: III. Napóleon egykori hadügymisztere csak most, negyven év múlva árulja el emlékirataiban, hogy Eugénia császárné okozta a francia — porosz háborút. Párizsban összeállott egy sereg ember, hogy közösen, mint akkori szemtanúk, írják meg a császárság végét s Párizs ostromát. Ez a fatális ember, ez a szerencsétlen néhai kis Napóleon (ez a fattyú — mondaná Rochefort) megint sokat beszéltet magáról. Gambetta leveleit most adták ki, s az egészen ifjú Gambetta édesapjának azt írja Napóleonról, hogy még franciául se tud. „Hottentott, magyar és porosz, vegyes zavarral beszél egy olyan francia nyelvet, melyet senki se ért meg.” Íme, milyen módon jut bele a magyar név a világhistóriába, amikor belejut. Igaz, hogy a tanultabb franciák valami affélét is hallottak, hogy bizonyos gróf Andrassy Gyulán múltott,

hogy Ausztria—Magyarország hátba nem támadta a Rajnát átlépő porosz hadsereget. De akik azt hallották, azok se mind tudják, hogy ez az Andrássy magyar volt, s ha tudnák, se publikálnák. Azonban azt legalább egymillió francia tudja, hogy III. Napóleon *magyar bajuszpödrőt* használt. Hogy vitézebb, marconább arca legyen, ezért használta, s hogy ez nekünk, magyaroknak, szomorú szimbólum, erre aligha gondolt.

II.

Edward király mulat

A Rue de la Paix-n sétál egy jóképű, persze-persze, hogy nagyon elegáns öreg úr. Anglia királya, India császára stb. stb. s az a régi walesi herceg, aki sok csintalanságot művelt valamikor Párizsban. Igaz, hogy előtte néhány detektív jár s utána legalább ugyanannyi, de harminc lépésre. És mégis úgy van, hogy a földkerekség legnagyobb birodalmának fejedelme jár-kelel, mint akárki, te vagy én. Ez mégiscsak Párizs, s ezt mégse lehetne még egy metropolisban, New Yorkban sem megcsinálni. Hiszen ha akarja, azt se muszáj tudni, hogy őt detektívek őrzik mégis, sőt olykor valószínűleg azt hiszi, hogy megszökött őrei elől. Melyik város ma a világon, ahol ezt megtehetné Edward király, vagy akár Leopold, ki szintén császár Kongó révén s a belgák királya? Hogy irigyelheti őket Vilmos császár, sőt talán még más is ebben a fejedelmeket agyon-tisztelő Európában. Jó ez a köztársasági Franciaország, ez a babiloni Párizs azok számára, akiknek otthon a köztársaság halált jelentene.

III.

Vilmos császár nagy őse

Voltaire-nak azt írta volna Frigyes, a Nagy, hogy az embercsordával nem szabad nobilisan bántani, mint a csordás bánik a barmaival. Érdekes, mert Nietzsche őst a trónon találjuk meg, s érdekes, hogy Nagy Frigyes mondása éppen ma a legdivatosabb. Egy republikánus francia miniszter, aki ráadásul szocialista, sőt anarchista múltú, megfejtette a Nagy Frigyes mondását, mondván:

— Éppen elég volt a népből, az úgynevezett demokráciából, mert végül rá fogunk licitálni a népre.

Az „odi profanum vulgus” éppen most a demokrácia állítólagos korszakában a legdivatosabb. A tömegeket utálják azok, akiket a tömegek hite emelt magasra. Nagy Frigyes még ártatlan volt, mert ő Isten kegyelméből volt, s a tömegek akkor nem számítottak. A mai hatalmasok azonban méltók azokhoz, akik maguk felé emelték őket.

IV.

Mahomed szultán s a párizsi nők

Nem tréfa: Franciaország külügyminiszteri hivatalába nap nap után illatos levelek jönnek. Francia nők kérik kormányuk protekcióját, hogy juttassa őket az új padisah háremjébe. Ez a nem tréfás, de komoly jelenség többet éreztet [*] esetleg, mint a londoni börze. Ha a nők úgy vágnak Mahomed szultán mellé, akkor a szolonikii hadtest jól operált. A nők szimatja minden szimatnál jobb. azaz, más baj is lehet itt, Párizs és Franciaország nem tudja ellátni azokat a nőket, akiknek az az igényük, hogy elláttassanak. Tehát — esetleg — nemcsak a szultánnak nem bizonyos a sorsa, de a francia nőké sem.

PN 1909. május 12.

Ady Endre

199. SÉTÁK EGY BOMBA KÖRÜL

Párizs, május 9.

[*Saját tudósítónktól.*] Párizsban, anno 1909, Mária hónapjának nyolcadik napján, délután négy órakor egy boldogtalan ember átkozza a sorsot és a civilizációt. Mellékes, hogy kicsoda, de sokkal szerencsésebb nála akármelyik francia, aki hajlandósága szerint a republikát, a szocializmust, avagy Clemenceau-t szidhatja. Mondjuk, az ember beteg, de végre mégis írni tud valamit, mert az írás volna a mestersége, s az írását szeretné elküldeni Budapestre, hogy koronákat kapjon érte. De holnap talán vagy egy óra múlva már csak léghajóra vagy postagalambra bízhatná a levelét: se posta, se villamos drót, se vasút. Egy táviratot akarnék küldeni haza, Magyarországra, mentsenek ki, szabadítsanak meg Párizstól, mennem kell, menni akarok. De a sürgönyt nem lehet föladni, s talán, ha már mehetnék is, indulhatnék, holnap nincs vonat és gyalogosan messze van Budapest.

Nem tudunk semmit, még béke is lehet, de ez órában, itt Párizsban, forradalmi a levegő, s kiürültek az utcákra a kaszárnyák. Azok, akik készülődnek a sztrájkra, apró cédulákat kapnak, melyek íme nem nagyon megnyugtatók: „egyelőre nem kell bántani a katonákat” Hjha, ez Párizs, a forradalmak nagy, örök battréája, ahol még megnyugtató is csak akként tudják az embert, hogy egyelőre becses fejét még cipelheti a teste tetején. Új és új, rendkívüli kiadásokat adnak ki a bulvár-lapok, nehogy még a legbátrabbakban is maradhasson egy kis bátorság. Egyik lap ma azt újságolta, hogy Vilmos császár alig várja a posta, vonat, telegráf és telefon sztrájkját. Mihelyest a sztrájk kitör, Franciaország megvakult és megsiketült, trarara-bumm, bevonul a német hadsereg.

*

Rendőrök, katonák a postahivatalok és pályaudvarok körül, tárgyalások, sötét tervek és világos üzengetések. Ahol a forradalom nem olyan otthonos, mint itt, ott az ember, a polgár, megbízhatna a mindenható hatalomban. De itt Párizsban barikádokat épít a játszó gyermek, s a hatalom mindig el van készülve, hogy fölfordítják már csak azért, mert — hatalom. Párizs és Franciaország Württembergtől vagy Poroszországtól éppen e kicsi különbséggel különbözött időtlen idők óta. A sváb ember a kopott ütés után kezd gondolkozni, hogy visszaüssön-e, a francia pedig mikor a gondolkozáshoz ért, régen — ütött. Határozottan idegbajos fajta, valószínűleg pusztuló fajta, de ki az ördög filozófál, mikor a nyaka körül pajzánkodik a kés. Hiszen megállapíthatnók, hogy valóban az állami alkalmazottaknál Franciaországban nincs osztály, mely a tőke-demokrácia nyomása alatt ember-telenebbül szenvedne. Úgy fizetik őket, mint a Fáraók a gúla-építőket, s közben elvárják, hogy ők legyenek a puritánság, hazafiasság és családi lelkiismeretesség őrei. Még Millerand is elvárná, hogy a francia hivatalnok adjon példát a nemes koplalásból, s közben életet öt-tíz gyermeknek, hogy Franciaország ismét fölnepesedjék. Persze, hogy egy nem feudális országban, ahol „úri” tradíciók már nincsenek, s a kopott urat nem emelik hivatalnyeregbe, a hivatalnokok a munkások mellé állanak.

*

Sőt, Franciaországban éppen az elégedetlen polgári elemek viszik be a szocialista szindikátusokba a fölforgatás nem számoló taktikáját. Mióta, egy szerencsés elnevezés szerint a republikánizmus — *foglalkozás* lett, az igazi republikánusok kezdenek kijö-

zanodni „Marianne”-ból, a köztársaságból. A francia szindikalista munkás nem bánná, ha egy Napóleon, vagy egy XIX. Lajos jönne. Azaz, neki teljesen mindegy volna, sőt esetleg remélhetné, hogy egy monarchia muszájból először is az ő legnagyobb ellenségével, a plutokráciával számolna le. Olyan szélsőséges, messzehaladt, de történelmi szerepű tömeg-érzések ezek, melyekről otthon, Magyarországon még sejtelve is csak kevés embernek van. Mindegy, mi, akaratlanul, már-már filozofálunk, holott holnap nem lesz levelünk, esetleg világításunk, borbélyunk, kiflink sem. Avagy még holnap lesz, de egy bizonyos: rettenetes rendszerváltozás készül itt, nagyobb dolog, mint egy fél-általános sztrájk. És negyven püspök füstöl ugyanez időben szentelt tömjénnel Jeanne d’Arc ünnepén Orléans-ban. Most jöttek vissza Rómából, s tele vannak bizodalommal, s bizony talán megáldanák az anarchistákat, ha ezek kérnék az áldást. Ma, mikor nem tudjuk, hogy holnap nem lesz-e egy zsidbadt testrésze a világnak Franciaország, az Egyház és a reakció elevenebb, mint valaha. Csakhogy, csakhogy még ebből se lehetne jósolni, mert Franciaországban komolyan két vége van a botnak. Egyelőre átkozzuk, amit kiki átkozni szeret, én pedig postára teszem e levelet, s nem tudom harmadnapra, mint rendesen, vagy csak harmadhétre kapják meg Budapesten.

PN 1909. május 16.

Ady Endre

200. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

I.

Jeanne d’Arc lobogója alatt

[*Saját levelezőnkől.*] Orléans immár boldog szűzének kék-fehér lobogója alá húzódott e napokban Párizs, mialatt utcáin süvöltött május hideg szele. Fagyos május forradalmi sztrájkokkal, bóra és sirocco egyszerre, ezek a napok kritikus napok voltak, s még kritikusabb utódokat ígérnek. Egy bizonyos: ez a hirtelen, összebeszélés nélkül született Jeanne d’Arc-ünnep Párizs polgárságának üzenete volt. Mert a trikolór és kék-fehér lobogók mellett más, ravasz színű zászlók, szövetek, díszítések is voltak imitt-amott. És Jeanne d’Arc-kal egyszerre ünnepelte a royalista tábor orléans-i Fülöpöt is, akit már Jules Lemaitre is imád. Párizs a Jeanne d’Arc-ünnepel azt üzenete a harmadik köztársaságnak, hogy tessék

vigyázni egy kicsit. Párizs polgársága megelégette -- elhisszük neki -- a sztrájkokat s a szindikalisták tréfás játékát a forradalomra töltött fegyverrel. „Tisztelt köztársaság — üzenete Párizs —, vagy megvédsz bennünket nyugalmunkban, vagy pedig — éljen a király!” Jeanne d’Arc lobogója s Párizs Jeanne d’Arc-ünnepe tehát forradalom a forradalom ellen. Sok esztendő óta nem voltak olyan bizók, olyan buzgók a francia királypártiak, mint most, s furcsa meglepetést tartogathat esetleg a világ számára ez a most már végleg hisztériás Franciaország.

II.

Párizs és húszezer néhai ló

Nyolc esztendő alatt húszezerrel fogyatkozott meg Párizs nem kis múltú, szerepű és érdemű ló-lakosságának a száma. Az automobil vette üldözőbe persze őket, s szegény lovak — részben honfitársaink, mert Párizsban sok a magyar ló — rohantak a lómészárszékre. Sokan már látják, siratják földi életünk e régi, húséges társának, a lónak biztosra vett kivégzését. Mások viszont azt hiszik, hogyha a gőzmozdonyt kibírta, ki fogja bírni az automobilt is a ló. Elveszti néhány szerepkörét, s keres és kap újabbakat. Komoly veszedelme csak egy van a lónak: az emberi gyomor, mely olyan sok mindent képes bevenni a mi szép civilizációnkban. Mindenesetre érdekes, hogy humánus századunkban még a ló is kaphat elégiákat, s nekem pompás dolgot juttat eszembe. Nem az enyém, egy elmés francia krónikásé, ki az állatvédőket akarta kicsúfolni. Beszélgetést folytatott ez az úr egy konflis-lóval, s elmondta neki, hogy milyen nemes a mai ember, s mennyi szeretettel van a ló iránt is. Mikor búcsúztak, a krónikázó úri ember így búcsúzkodott el a lótól:

— Köszönöm a bizalmát, érdekes közléseit, Isten önnel, Monsieur.

— Látja — szólt utána mélabúsan a ló —, ilyen az önök alaposága és jóindulata. Itt beszélgetett velem egy óra hosszat, s még azt se tudja, hogy nem Monsieur, hanem — Madame vagyok.

III.

Franciaország főúri diplomatái

Franciaország köztársaság, de még önmaga is csak gyakor megbánásokkal az, s ha valaki gróf és pénze is van, Franciaországban sem kell azt szégyellnie. Valami babonás hagyományból s ki-

tűnőnek képzelt taktikából a hivatalos Franciaországból azonban csak a külügyminisztérium maradt barátságos a volt-nincs főúri rendhez. Monarchikus hatalmagnál előszeretettel helyezett el hercegeket, márkikat, grófokat, vikomtokat a köztársaság. És most hirtelen derűs égből lecsapott a villám a harmadik köztársaság mágán-diplomatáira. A külügyminisztérium rájött arra, hogy a nagy című diplomatái közül csak kevesen viselik joggal a címet. Ez furcsa, mert Franciaországban bírósági döntés szerint az se követ el bűnt, aki magát Franciaország királyának címezi. S mégis most a külügyminisztériumban levéltári tudósok sorra vették a francia diplomatákat, s úgy hírlik, hogy negyven és egynéhány nagy című francia diplomatából aligha tíznek lesz joga a régi címet viselni. Sokan csúfolják a köztársaságot, hogy ilyenformán kvázi értékkel ruházza föl az értéktelen címeket. A külügyminisztériumban válaszolhatnák, ha akarnák, joggal; hogy ez így helyes. Míg grófok vannak másutt a világon; miért legyenek éppen a franciák — a talmik?

PN 1909. május 23.

Ady Endre

201. „MINDENT A FÓRUMRA”

Párizs, május 23.

[*Saját tudósítónktól.*] Franciaország új skandalumáról, a francia Latkóczy-ügyről, a Marix-afférről nem akarok felesleges reportot írni. A Marix-féle szenzációk befutják huszonnégy óra alatt a világot, s a legtisztább, legnaivabb emberek is lehajtják a fejüket. Bűnbem fogantatott, bűntől fogantatott a mi egész mai kultúránk, mikor Párizssal már Tokió is versenyez. Japán kijáró politikusai, a kínai mandarinok, a porosz kamarilla-szolgák, a francia panamisták, a magyar iparlovagok, a török baksishősök csak nűánszokkal különböznek. Valamiképpen ugyanaz a species: az olasz kamorra-ember, az Unió tröszt-politikusa, a tolvaj dán miniszter s az orosz potentát, aki majdnem mindig lop. Vagy hamisak az erkölceink, vagy pedig úgy áll a dolog, hogy tolvaj és csaló társadalmunk oszlopainak nagy hányada.

De nem ez a kétségbeesett, banális töprengés a célja ennek a levélnek, de egy sokkal nagyobb dolog. Néhány tisztességes, bölcs ember külön megbeszélés nélkül egyszerre olyan problémát ad fel a világnak, mely minden országok Polónyiait okvetlenül szíven találja. Arról van szó, ami talán éppen otthon, Magyarországon

találja magával szemben a hazug lovagiasság és tisztesség egész arzenálját. Arról van szó, hogy az általános pszichéből csak a *teljes fórum-élet* ránthatná ki a mai civilizációt. A tanácsadó bölcsek így formulázzák meg az ő tanácsukat: csináljunk modern Athént a mai fórumból.

Sokakra szörnyűséges valamit jelent ez, mert ennek az az értelme, hogy minden ember *egész* életéhez joga legyen a nyilvánosságának. Tehát szabad legyen kutatni minden szereplő ember életében — családon kívül és családon belül. Mivel pedig a modern athéni fórum: a hírlap, tehát a hírlapnak adassék meg minden jog az emberi egzisztenciák megvilágítására. Magam is bevallom, hogy ennél forradalmibb gondolatot, azaz ötletet — és az ötlet mindig veszélyesebb a gondolatnál — nem teremt a két utolsó század. Hogy ti. szabad legyen megírni, hogy X. Y. miniszter miből költhet ötször annyit, mint amennyi a jövedelme. Szabad legyen megírni, ha a szoknya, a pénz, az alkov, vagy az intímus iroda direktiót szabnak olyan ügy számára, mely milliók érdekébe vág. S ha Amerikában a lapok megírják, hogy melyik milliomos hölgy kivel szokott flörtölni, nálunk is legyen világosság. De több világosság, mint Amerikában, *teljes világosság*, tudjunk egymásról mindent, mindent.

Utópia ez, de mégis szép utópia s a legszociálisabb gondolat, mióta az emberi társadalom él. Aki ember és emberi társadalomban akar maradni, annak ne legyen titkolni valója. Hiszen a modern ember-társadalom minden tagja száz és százmillió társa bőrére cselekszik, mikor akármit is csinál. Egy ravasz, jogtalan, titkos üzlet, egy házasságtörés, egy nyavalyásan nemzett gyermek és ezer más — valamennyiünk dolga, kik élünk és társadalomban élünk.

Nyilvánvaló, hogy az egyéniség, az ember-egyen joga ellen lázadóbb és lázítóbb gondolat még nem született. Plátó se gondolt ennyit, és Plátó óta senki se gondolt, eszelt ki még ennyi tirannikus [*] hatalmat — a társadalom számára. Pedig ha végiggondoljuk a társadalom mivoltát, ez a legtermészetesebb konzekvencia lesz azonnal. Ha a társadalom a fontos s nem az egyén, akkor az egyén adja át egész valóját a társadalom napsütésének.

No, nem kell megijedni: ez afféle eltévedt ötlet csak, mely behullott a jövődből a jelenbe. A mai beteg, titkosan szennyes ember ne rémüljön meg: ez csak a jövő muzsikája. De majdnem bizonyos, hogy ez az utópia pár század múlva valóság lesz, mert muszáj gondolat. Addig azonban még nyugodtan követelhetjük az egyéni és családi élet százszor szent szentségét.

Párizs, május végén

[*Saját tudóstónktól.*] Fontainebleau-hoz közel, a párizs—marseille-i nagy országút mellett, erdős, pompás helyen, kis hotelben éltem néhány napot. Itt vadásztak legszívesebben valamikor Franciaország királyai, s egy-egy diadalmas vadászat emlékeit ma is őrzik még itt-ott oszlopok, tornyok. S most éjjel-nappal rettenetes üvöltés rohan át meg át az erdős tájon, mintha babonás álmok elátkozott lelkei ordítanának. Nem, ez az automobilok divatos jeladása, s a régi pompás nemzeti főút Párizs és Marseille között ma az automobilok legellepettebb útja talán egész Európában. Marseille-ből folytatódik a híres napóleoni Corniche-úttal, s Párizstól északra is felszalad. Olyan kontinentális automobil-út ez, mint a keleti expressz-vonat sínpárja a nagy és gyors gőzösök számára. Belefutnak nagy országutak Belgiumban, Németország felől, Svájcból, Spanyolország felől s Olaszországban. Olyan ember számára, aki nem mai csirke, keletről való, s huszonegy éves korában ült először félve-álmétkodva gépkocsin, mesés szenzáció ezt az örült, vágató versenyt nézni. Az én kis hotelem jó automobillal egy iramodásnyira volt csak Párizstól, s mégis olyik napon harmincegyven automobil pihent az udvarán. Naponként száz és száz kocsit repült el előttünk üvöltve, túlköelve, sípolva vagy trombitálva Párizs felé vagy Párizs felől. Egy angol társaság, avagy amerikai vacsorázott az asztalom mellett egy este: Brüsszelből rándultak ki — Dalmáciába.

Nekünk még Magyarországon kevés a jó utunk, a pénzünk, az automobilunk, s aligha sok embernek van fogalma arról, hogy az automobil másutt — hol tart már. Ezen a nagy úton úgyszólván alig jár más alkalmatosság, mint gépkocsi, s most burkolják éppen újra ezt az utat az automobilok számára valami újféle aszfaltburkolattal. De nekünk még kevésbé van arról fogalmunk, mi mindent változtatott meg már eddig is Európa nyugatán a gépkocsi. Egészen új rendszert kell adni a nyaraló- és üdülő-helyeknek, az országutak mentén feltámadnak a postakocsik korából a vendégfogadók. Persze, ezek ma már luxushotelek, nagy, kényelmes automobil-színekkel s fényes ebédlő-termekkel. Érzi a vonat, az üzlet, a színház, még a könyv is érzi az automobilt, a gyorsaságot, mely elsöpri, elvonja tőle az embert. Másképpen folyik a vadászat, az őszi kastély-élet, a nyaralás, más szabású ruhákat viselnek az emberek. Régi foglalkozási módok pusztulnak, s újak születnek, új igények, új intézmények, új szokások, ahol az automobilok egyre

sűrűbben vágatnak. A gazdag ember ezután az előkelő premier, vagy vernisszázs előtt egy kis nyolcszáz kilométeres sétakocsikázással tér ki. Könyvolvasásra persze, hogy még kevesebb lesz az ideje, de viszont olyanféle új szokásokkal, mint a többiek között a sátorozás, sok, szép kárpótlást nyer a mai, boldog, gazdag ember. Nekiindul összehajtható sátraival hatalmas automobilján, s ott ver tanyát, ahol szép, s ahol kedve telik. Akár napokig élélhet egy óriási erdő közepén, szakácsot vihet, főzethet, multhat, s ilyen közel a természethez — az automobil vitte.

S ahol IV. Henrik nagy vadász-hajszái s víg vadász-torai folytak, Brunoy és Fontainebleau környékén pusztul a vad. Még húsz évvel ezelőtt is Párizshoz közel ez volt, ez a vidék a Nímródok Kánaánja. S egy pocakos párizsi polgár a francia királyok restaurált vadász-leshelyein királyi göggel elábrándozhatott. Talán elpusztították a vadakat, talán az erdők állatai megutálták sorsukat, hogy ők a királyi vadak bugris puskások számára éljenek. De ha penzióban tartanak is őket, ha lennének, most már úgy se maradnának — az automobil miatt. Még a madarak veszik legkönnyebben a sorsukat, s én olyan ékesszavú kakukokat is hallgathattam Brunoy-ban, mint egy szép kakuk-óra. Őz, nyúl, róka s másfajta négy lábú nem bírja ki az ördögszekér zaját és bűzét, a madarak egyelőre nyugodtak — az első igazi légi automobilig. S egy-egy bagolymadár éjszakánként fájdalomosan csóválhatja a fejét, a látja a rohanó, vakító lámpájú kocsikat. Be szomorú sorsú lények lehetnek — gondolja —, akiknek így muszáj éjjel-nappal rohanniuk, kuvik, kuvik.

PN 1909. május 30.

Ady Endre

203. JEGYZETEK A SZAJNA MELLŐL

Párizs, május 30.

I.

A halottak kényeskednek

[*Saját tudósítónktól*] Mikor Zola hamvait mégiscsak elhelyezték a „hálás haza” Panthéonába, elkezdett forogni a sírjában először is Lannes maréchal. Ugyanaz a Montebello herceg, aki halálos sebet kapott az esslingi csatában, s akinek családja ma nagy família. A Montebellók tiltakoztak, hogy az ő nagy ősük

egy Zolával porladjon egy fedél alatt, és egy ugyanazon Panthéonban. Persze, azt választották nagyon helyesen a Montebellóknak, hogy Lannes tábornok Franciaországé és a forradalomé. A forradalomnak és Napóleonnak köszönheti az illusztris Montebello-család, hogy takács-sorból kiemelkedhetett egy ősük. Ne tessék tehát nekik kényeskedni halott ősük helyett, akinek mindent köszönhetnek, s aki helyett senkinek sincs joga kényeskedni. Most Victor Hugo tisztelői kérik, hogy a francia költő-Jupitert elvihessék Zola mellől — egy igazi temetőbe. Mert Hugo is arisztokrata volt, nemcsak költő- király, de Franciaország pairje, ki Zola, sőt Rousseau mellett sem pihenhet. Így kényeskednek a halottak, azaz a halottak nevében az élők, s valószínűleg lesz egy kis sikerük. Híre jár, hogy Lannes maréchal, Hugo és Rousseau hamvait a kriptából előkelőbb helyre, a kupola alá helyezik. Tehát lesznek első osztályú halhatatlanok és második osztályúak a „hálás haza” jóvoltából. S ha öt év múlva Zola tisztelői kérik az első osztályú helyet, mi lesz akkor, pláne, ha meg is kapják?

II.

Specialistának kell lenni

Régi, modern igazságnak is régi igazság, hogy a társadalom, amint egyre jobban komplikálódik, egyre jobban a specialistáké a siker. Párizsban mostanában sok mulatságos példát hoznak föl erre, többek között egy híres festőét is, aki juhokat festett. Ez a festő gondolt egyszer merészet és nagyot, s megcsinálta legszebb állat-portróját, de a modell ezúttal disznó volt. S ő, akinek a juhképeit ezrekkel fizették, elkapkodták, e pillanattól fogva tehetségtelen, elaggott senki volt. Nem szabad gazdag életműködést merészelní, mert az emberek nem tűrik el, hogy valaki sokfélét tudjon. Anatole France hiába írná a legjobb drámákat, nem hinnék el neki, hogy ez az ő zsenijének természetes virágzása. Mindennek megvannak a maga specialistái, s a specialisták elvárják, hogy mások másban legyenek specialisták. Hiszen annyi a választék: valaki azt választja hivatásul, hogy a péksütemények mai formája ellen küzd. Egy kis életre megél vele, akárcsak, ha valaki halott-hamvasztást kíván, Dalmácia visszacsatolását követeli vagy a zálogházi közvetítők ellen küzd. Csak a modern társadalom komplikált, az élet nem az, s az élet csupán a — specialistákat pártfogolja.

III.

Irigy népség a poéta-népség

Egy párizsi lap (háromezernél több válasz érkezett egy olyan kérdésre, mely másutt három embert sem érdekel) megkérdezte az olvasóit, melyik a legszebb francia vers-sor. Először is bebizonyult, hogy szinte fokozhatatlanul gazdag a francia poézis, másodsor, hogy csakugyan irigy népség a poéta-népség. Franciaország majdnem mindegyik poétája sietett válaszolni, s egyetlenegy se akadt, aki élő poéta verssorát mondta volna legszebbnek. Ilyen bátrak csak a nem-poéta válaszolók voltak, a poétáknak szerénységük tiltotta, hogy élőkre szavazzanak. Tehát, Ronsard, Villon, Lamartine, Hugo, Baudelaire, Verlaine, Samain, Leconte de Lisle, mindenki, csak az nem, aki él. S talán igazuk van az irigy poétáknak, s annak leginkább, aki Ronsard e versére szavazott: meurs, galant, c'est assez bu. Halj meg, ha eleget ittál, akárki is légy, s akármiből ittad tele magad. Főképpen pedig halj meg, poéta, ha mások bántásából, irigységéből és a szenvedésből elegendő poharat hajtottál föl.

IV.

Nagy író a vidéken

Megtörtént: Anatole France fölolvasó-körútra indult nem Franciaországba, de Dél-Amerikába. Argentínában tart fölolvasásokat most Rabelais-ról, akit ő különösen imád, s talán irigyel is. És mikor hajója kikötött, sok ezer ember várta, a polgármester üdvözölte, zenekar játszott, fáklyák lobogtak. Így fogadták, fogadhatták Victor Hugót valamikor Amiens-ben vagy Lisznyay Kálmánt Jászfényszarun. A világ tágul, s a nagyok az úgynevezett nagy emberek, egyre messzebbről lesznek olyan nagyok, amilyenek. Szerencsére nemcsak Nagyvárad lelkesedik az irodalomért, de tengereken túl, messze-messze új, naiv bárányai születnek az intellektuális kultúrának. Milyen szép lesz, ha száz év múlva a nagy magyar költőket, az új Endrődiket, Szabolcskákat a szamojédok és vogulok, rokonaink, akik már akkor olvasni fognak tudni, fáklyásmenettel várják, fogadják.

PN 1909. június 1.

Ady Endre

Geográfia szerint a Szilágyságból jöttem, a régi Partiumból, tehát se nem Erdélyből, se nem Magyarországból. Családirag szintén se fentről, se letről, küszködő, nemzetes, kisúri famíliából, mely ezer éven át csak éppen hogy élt. Valamikor, régi írások szerint, jeles és gazdag família voltunk, de már a XV-ik században hétszilvafások. Egy sok lőerejű góg a lelkünkben jelzi ma már csupán azt, hogy több ügyességgel ma mi is dinaszták lehetnénk. Anyai részről csupa pap, diákos, poétás ember az őszám, a protestantizmus óta kálvinisták. Anyai nagyapám pap volt abban a faluban, ahol születtem, Érmindszenten, az apám a belső Szilágyságból került ide az anyámhoz. Én, amin már doktorom, a tudós Konried fölöttébb csodálkozik, csak harmincegy éves múltam, holott vérem, testem, idegeim veszélyesen aggok. Bolond érzékenységet, hamar jelentkezőt, hoztam magammal, hamar értettem, szerettem és szenvedtem. Gyermekkoromban a mesék ígéztek meg, a verseket nem kedveltem, s a zsoltárokat könyv nélkül nehezen tanultam meg. De azért verset már írtam akkor, amikor még a nagy betűket nem ismertem: Lajos öcsém egy sárbaeséséről rövid, de pompás gúnyú balladát. Első verses könyvem Kisfaludy Sándor *Regékje* volt, egy fatális nagynéném adta névnap ajándéku nyolcéves koromban. Ezt szerettem, de Himfyt nagy diák koromban se tudtam megszeretni, s Goethe Tassója s Vajda János hódítottak meg a versnek később. Később: tizenhét éves koromban, amikor már, mint önképzőköri rendkívüli tag sok verssel bélyegeztem meg a nevemet. Nyomtatásban 1896-ban jelent meg az első versem, a zilahi „Szilágy”-lapban, hazafias vers, Kossuth-vers. De 1890–91-ben már Nagykárolyban, a piaristák gimnáziumában, írott lapot gyártottam néhányad-magammal. Okvetlenül más lelkű ember volnék különben, ha már falun ki nem cseréltetik velem a kálvinista iskolát a katolikussal. S ha a katolikus szerzetes-gimnázium után ismét rám nem borul egy ellenkező világ a zilahi református kollégiumban. Jeles diák voltam, eminens, sőt első eminens, szomorú családi emlékek, dolgok tartottak féken. De panaszok így is voltak reám, s mikor mint debreceni jogász beálltam egy újság redakciójába, szegény mártír-anyámon kívül mindenki elmondta az elvégeztetettet. Debrecenből, ahol nem igen akarták látni bennem még a Csokonai legpicinyebb öccsét sem, s ahol első verses könyvem megjelent, Nagyváradra mentem újságírónak. Ez a nyugtalan, zsidós, intelligens város sok mindent átformált bennem, amit a falu, Nagykároly, Zilah és Debrecen, tehát a falu, formált meg. De viszont valami dacos cinizmus görcsölte le itt az ujjaimat:

azért nem érdemes írni, hogy az emberből Kiss József legyen. Újságot csináltam, vezércikkeket írtam, s nyilván elpusztulok vagy nagyon okos életbe kezdek, ha nem jön el értem valaki. Asszony volt, egy hozzájutott versem küldte, megfogta a kezem, s meg se állt velem Párizsig. Ekkor rám erőltette az ő akaratát s magtalan hiúságát, hogy bennem hajtson ki, ha tud. Öt éve elmúlt már ennek, hat éve maholnap, s azóta írok, vívok, elalélok s újrakezdem: vagyok. Tanítóim nem voltak, nem volt tanítókra szükségem, mert éltem, s mert nagyon éreztem az életet. Éreztem, akartam, teljes egészében, hatványán, ezért a nagy, féktelen életakarásért vizsgálnak ma fejcsoválva az orvosaim. Mindent el akartam mondani, ami ma élő magyar emberben támadhat, s ami ma élő embert hajt, mint szíj a gépkereket. Elmondhatom ma már: a mai magyarság, kultúr-magyarság lelkiismeretének hiszem magam, ez a lelkiismeret pedig nem lehet mindig tiszta. Hogy mit csináltam, körülbelül tudom, s hogy mit lehetne még nekem csinálni — ha lehetne —, azt is. Egyelőre nem várom senkitől, hogy annak lásson, aki vagyok, s magam se szeretném, ha igaz értékeimért lennék ismert vagy híres Ady Endre. Egyelőre szeretnék az élettől még két-három-négy tűrhető esztendő t kizsarolni, s szeretném, ha aludni tudnék, egy-két olyan dolgot megírni, amit csak én írhatok meg. S ha Konried doktor úr a jövő héten már nyugodtabban, biztatóbban nézne reám, miután összevissza vizsgált. S ha az ellenségeim, akiknek legtöbbet köszönhetek, mert daccal, göggel, szinte emberfölötti erővel ők láttak el, ezután is ösztönöznének.

Nyugat 1909. június 1.

205. A MAGYAR PÁRIZS

Párizs, június 3.

[*Saját tudósítónktól.*] New York olyan nagy magyar város, mint Debrecen, avagy Szeged, s Párizsban több magyar ember él, mint például Zilahon. Majdnem tízezer magyarról tudnak az érdeklődők, a jólértesültek, de talán tizenkétezer magyar is él itt. Ez a tíz-tizenkétezer magyar persze nagyon szét vanszórva ebben a hárommillió, nagy rengetegben. Meg azután itt Párizsban se szeretik egymást a magyarok, holott csak a magyar zsidóknak van tehetségük gyorsan kivetközni a magyarságból. Tapasztaltam Európa sok zugában, hogy az angol ember oda szeret menni, ahol már angolok

csináltak kvártélyt. Mi, magyarok, megborzadva ítélünk el személyes tapasztalat híján is olyan helyeket, ahova magyarok járnak.

Párizsban magyar egyletek is vannak, de nincs bennük köszönet, mert a magyar ember kedvelt csoport-formája: a kártyás kaszinó, avagy az asztaltársaság. Návay Aladár miniszteri osztálytanácsos, a régi párizsi magyar egylet elnöke, párizsi kereskedelmi tudósítónk, egy jóindulatú, kedves úri ember a megmondhatója, milyen nehéz dolog a magyarokat összetartani. Ő sok pénzt költ el az ő egyletére, sok érdeklődést, sok időt, s valóban ő nem tehet róla, ha a munkája sziszifuszi. Komádiban, Leccsméren is produkálnak annyit a társaskörök, mint a párizsi magyar egylet, s verekedni is tudnak úgy, mint ez. Meggazdagodott szücsmesterek s mások össze-összegyűlnek, eléneklik a Szózatot, s nagyon büszkék, hogy ők hazafias kötelességet teljesítettek.

Van azonban Párizsban egy új egylete a magyarságnak: a hazátlan bitangoké. Öröm meglátogatni őket, pedig kis számúak, pénztelenek, ügyetlenek, munkások, asztalosok, szücsök, szabók, gépészek, kárpitósok. Egy-egy intellektuális vetődik mindig közéjük, író, a Sorbonne-ra járó újság[író]-diák. És ezeknek az embereknek könyvtáruk van, együtt járnak a múzeumokba, ezek az emberek komolyak és magyarok. Mikor osztrák—magyar ünnep van a nagykövetségen, a nemzeti színű, régi magyar egylet ott segédkezik. Ezek a hazátlanok alkalomadtán sohse vegyűlnek az osztrák munkások közé, mert ők — magyarok. Nem sovíniszták, nem duhajok (hetven percentjük zsidó vallású), de a magyarságban[!], a kultúrás magyarságnak ők a képviselői Párizsban.

Ugyanaz a nagy árok választja el ezeket a szocialista magyarokat a másik magyar egylettől, mint itthon, Magyarországon Budapestet és a vidéket. Azaz: a XIX. század első felének nemes hagyományaiból élöket s a Széchenyi-szövetség embereit, a szentimréseket s Prohászka gyermekeit. Valóban *van* magyar glóbus, mert meg fog történni, hogy a magyarságot magyarságra a nemzetközi szocializmus fogja megtanítani.

A többi magyar élet Párizsban nem érdekes, a magyarok, a boldog, pénzes, utazó magyarok mulatni jönnek ide. Fölszisszennek, ha valahol magyar szót hallanak, s nagyon nagy meggyőződéssel vallják, hogy az Andrássy úthoz hasonlítható avenue-t Párizsban nem lehet látni. Vannak azután nagyon gazdag magyarok, akiket itt a pénzük se tud Párizs úri kegyébe juttatni. Ezek automobilon, automobilról sajnálják le Párizst, mely ilyen változatos és ostoba. Egyébként pedig a Párizsban élő magyar ember számára legtöbbször csupán egy nagy falu ez a Párizs. Hír, sőt fáma, pletyka úgy száguld itt, akár Hajdúböszörményben. Valamikor a

lovas magyarok az Atlanti-óceán vizébe lógatták bele kengyel-
marta lábukat. És nem csodálkoztak, de a mai magyar többnyire
csodálkozik, ha külföldön van, s vágyó haraggal gondol haza, ahol
nem kell lelkének akaratlan barbárságán erőt vennie.

PN 1909. június 6.

Ady Endre

206. PÁRIZS, AZ ASSZONY-VÁROS

Párizs, június hó.

Nagy kultúra, avagy hanyatló, beteg kultúra-e az olyan,
mint a Párizs, melyet immár az asszonyhatás teljesen befogott?
No, lám, ezúttal is könnyebb kérdezni, mint válaszolni, mert
hiszen Franciaország mindig asszonyos ország volt. Hiszen ez a
sorvadva is pazar életű ország akkor is térdelt a nők előtt, amikor
életvidámsága a tobzódó erőből fakadt.

Ez a szent Genovévák, Jeanne d'Arcok, a híres Medicis-
asszonyok, a Lucile-ek, a Corday Sarolták országa. És a Sévignéké,
a Stäel asszonyoké és végtelen légiójáé a nagy hatású asszonyok-
nak. És itt élt Madame Pompadour, korának legszebb és legimá-
dottabb némbere, és itt emelte oltárra a józan És névében és
személyesítőjeként a meztelen nőt a francia forradalom.

Az emberek pedig Párizsban most a Palais de Bagatelle-be
s a Tuileriák kertjének pavillonjába járnak szép asszonyokat
csodálni. Női portrék pompás sokasága mind a két tárlaton,
rég, nagyszerű, jeles vagy gyönyörű arcok, előttük tolongnak
Párizs eleven asszonyszépei. Micsoda megható és szomorúan szép,
gyáva meghunyászkodás, álmélkodás és hódolat ez az asszonyok,
az asszony előtt. Párizs nem termette meg azt a feminista nő-
típust, mely az északi germánoké, sem az orosz nihilista nők
típusát. Párizs, Franciaország agyontáplálta, agyonmívelte a nőt,
olyan pompával és hódolattal vette körül, hogy ma már a rajongó
nő nem tud akarni, s nem vágyik semmi harcra. Harci keserűségek
helyett: édes illatok és ízek a párizsi, a francia nő vágya és akarata.
Ellen Keyt, aki a minap itt járt, s aki előadására kapott óriási
közönséget, mert Párizsnak mindenre kerül óriási közönsége, a
nők, akik meghallgatták, illedelmesen, titokban kinevették.

Érdekes, hogy milyen kegyetlen sorsa van Párizsban az olyan
nőnek, akinek nem elég az imádtatás. Például a női írókat, nőmű-
vészeket, akik férfias göggel és talentummal állanak ki a placcra,
jobban ütök, mint a férfi-konkurrensüket.

Egyik párizsi lap most ankétet rendez, melyik tizenkét nő a legjelesebb francia nő. Maga a lap sorolja fel azokat, akik közül választani lehet, s szerfölött jellemző, hogy Suzanne Desprès sincs közöttük. Aki csak valaki a nők között, erős, férfiasan valaki, annak nincs része és jussa Párizs asszonytiszteletében.

Nagy kultúra, hanyatló kultúra, a római császárság hagyomány, gall vagy kelta ösztön ez a különös, ellentmondó, beteges asszony-kultusz? Újra egy kérdés, melyre válaszolni nehéz, s újra egy válasz, mely megállapítás: Párizs nemcsak Ville-Lumière, de Asszony-város is.

PN 1909. június 18.

Ady Endre

207. DON JUAN KUDARCA

Magyarországon sem igazi szerelemből s nem igazi szerelemmel szerették egymást, de Magyarországon sem élhettek egymás nélkül soha, de soha. De azért véletlenül se tessék valakinek azt hinni, hogy az Akadémiának van igaza az Irodalom és Politika szerelmi viszonyáról eszközölt ítéletében. Az Irodalom csinált már politikát ebben az országban, de a Politika három-négy mandátumon kívül mitsem adott az Irodalomnak. Nem igaz, hogy egymásnak vannak teremtve, de igaz, hogy vaktában avagy szándékkal össze-össetalálkoznak.

Gondolkoztak-e már önök arról, hogy mi a csoda (fenét szeretne az ember írni) hozta divatba legújabb időkben az irodalmat? Egy bizonyos: nem az irodalom tette divatossá és kapóssá magát, mint ahogy érthető is ez egy országban, ahol magyarul is sok az analfabéta, s még többen vannak azok, akik nem is magyarul — analfabéták. Megint találkoztak: Irodalom-kisasszony s Politika-ficsúr (Politikus, hogy grammatikával összeilleszthetőbb legyen), és ezért a lárma.

Önök persze hamaros válasszal azt fogják válaszolni, hogy ugye milyen nagy Don Juan a politika (vagy ragaszkodjunk a modern költők nagybetűs túlzásaihoz: Politika), ha az irodalom tőle igazodik? Önöknek igazuk van: a politika, avagy Politika nagyon nagy dolog, mert nyomorék kifejezése egy-egy ország szociális és kulturális örömeinek vagy kínlódásának. Nem lehet más, csak nagyon közönséges, nagyon piszkos, nagyon érthető valami, amiről beszélgethetünk bárhol, bármikor a legellenkezőbb emberek.

Sehol sincs sokkal jobban, Angolországban sem, melyet szeretnének félművelt s egészen úri politikus urak Magyarország politikai ideáljává tenni. A politika éppen olyan szép, hasznos, közönséges, általános és piszkos ott, ahol Stuart Máriát testileg megrövidítették, s ahol Cromwell élt, mint a Dantonok és Marat-k hazájában. Avagy mint abban az országban, ahol Szilágyi Mihály csak egy jég-puccsal csinálhatott királyt egy Mátyásból, egy nagy reneszánsz emberből, de aki a Borgiákat is értette, s el tudta börtönözni azt, aki királyt csinált belőle.

*

Furcsák és talán rapszodikusak ezek a mondások, olykor pláne önkényesek, de az ilyen mondások szoktak ráhibázni az igazságra. Janus Pannonius avagy Mátyás akármelyik fogadott skriblere mélységesen lenézhetette, s majdnem bizonyosan lenézte a politikát. És nekik se volt több szerencsájük, mint ma élő utódaiknak, akik utálni szintén tudnak, de mint elődjeik, érzik, hogy abból élnek, amit — utálnak.

Például (hogy messze ne menjünk, s itthon maradjunk) ebben az országban rettenetes földrengés volt. Nagyobb, végzetesebb, mint a kalabriai, s több házat döntött le, mint Messzinában. Egész Magyarország arculatja különössé, mássá vált, mert a régi emberek tetemeivel új Kinizsiek ropják a lakodalmi táncot. A nagy Don Juan, a győzedelmes politika, a legtisztességesebb asszonyok fejét is elcsavarta. S e pillanatban, amikor már mindenki meghódolt, előállott Don Juan régi, harcos ideálja: az Irodalom. Minden és mindenki megadta már magát, tehát természetes, hogy az Irodalom (avagy kis i-vel, akinek ez így jobban tetszik) hisztériában s mégis egészen komolyan nemet mondott. Vak, aki nem látja, hogy Magyarországon ma az igazi irodalom szándéktalanul, tervtelenül is kénytelen a Politika ellen dolgozni. Talán kicsi szó ez: dolgozni, de tüntetni, harcolni, esetleg elvérezni, de halálos végben is győzedelmeskedni. Don Juan, a Politika, aki néhány ezer év óta udvarol az Irodalomnak, soha ilyen kudarcot nem vallott. Ma Magyarországon olvasnak emberek, akik soha világéletükben ezt a magyartalanságot el nem követték, s vannak írók, akik jobban érdeklik az embereket, mint sok-sok befolyástalan képviselő.

*

És aki nem hiszi el, hogy ez majdnem szóról szóra, sőt meg nem írott és elfelejtett szavaiban is igaz, az megérdemli a —

Politikát. Egész új irodalmunk előtte jár egy nagy szociális fölfordulásnak, egy újnak és egy kicsit másnak, mint a másik volt.

Itt, Magyarországon, bajok vannak, de örvendetes bajok: az emberek megutálták a politizáló Magyarországot. Csak egy véletlen szerencsésű, szarvaktól véletlen csodából mentesült férj foghatja föl ezt az örömet a maga mivoltában. Minden kultúrás magyar ember öröme ez, s talán legnagyobb stációjuk a Nyugat és a kultúra követésében, hogy végre mi, magyarok, se politizálunk — mindig.

Az Irodalom újra régi, kipróbált kacér fegyveréhez nyúlt: a demonstrált undorhoz. Nem esküszünk meg, hogy végül nem adja-e meg magát, de ennek a mai politikának — nem.

Ördög tudja, hogy ez idős Európában mi minden történhetik és fog történni. Nyilvánvaló, hogy még falusi, magyar önteltséggel se mondhatunk ez idő szerint magunkról s a magyarságról jóslást, jövőndőt. De gyönyörűeket lehet képzelni, hinni, aki látja azt, hogy Magyarországon kezd kimúlni a Politika. Magyarországon, amelyet a Politika tett szerencsétlenné, s amely először fordít hátat ennek a léha Don Juannak.

F.M 1909. június 20.

(A.)

208. HALOTT ÍRÓK MEGRÁGALMAZÁSA

(Párizsi levél)

Jules Lemaitre tavaly vagy tavaly előtt Jean-Jacques Rousseau-ról tartott egy nagyon szép, de nagyon pártos fölolvasás-sorozatot. Lemaitre nagy ember s nagy íróművész, aki mindezen fölül érző, nagy, intellektuális lény is, tehát korának fia. Lemaitre komolyan hiszi, hogy a mai ember tanácstalanságának, önmaga meg-nem-lelésének, az egész mai társadalom boldogtalan ingatagságának egyik okozója Jean-Jacques volt. Tehát valamennyiünk szenvedéséért az Émile íróját, a genfi polgárt vonta felelősségre, kíméletlenül, mint egy inkvizítor.

Halott, régi írókkal kegyetlenkedni szinte olyan régi divat, mint az — élőkkel, de a Lemaitre-eknek egyéniségükben megadatik az enyhítő körülmény. Azonban mit szóljunk azokhoz az epigonokhoz, akik Párizsban egy év óta egyebet se tesznek, mint nagy íróhalottakat gyaláznak? Jules Lemaitre, még ha sokkal nagyobb ember volna is, mint amilyen, nehezen feledtethetné el, hogy ezt az epidémiát ő indította meg.

Helyes, ma már tudományos dogma lett, hogy a história alakjait ki kell vetköztetni a legenda díszruhájából. De csak akkor, ha okot adnak rá, ha módokat kapunk rá, ha minden egybevetés és adat szerint igazunk van. Csak azért, hogy szenzációsat mondjunk, nem szabad ráfognunk Madame Récamier-re, hogy titkosan és sokszor bűnözött az ő állítólagos fehér házasságában, és azután George Sand-ról, akiről úgyis lehet mondani és mondtak is már elég rosszat, miért hazudjunk újabbakat és rosszabbakat? George Sand Michel nevű barátjáról s e barátságról, minden adat nélkül, egy ifjú kritikus vérlázító, vad ostobaságokat hordott össze most.

Az öreg Rochefort megírta egyszer, hogy Musset-t fiatal újságíró korában az utcán látta, amint Musset részegen összeesett, s egy kőbe verte a fejét. Bebizonyították, hogy Rochefort soha életében nem találkozott Musset-vel, tehát ez állapotában se láthatta. Lehet, hogy Musset járt így egynéhányszor, de hogyan szabad ezt szemtanúként állítani valakinek, aki csak hallott valamit dörögni?

Most, hogy Párizsban Jeanne d'Arcot és egy sereg legendás nemzeti nagyságot valóságos terror védi a történelmi kritika ellen, jó volna a halott író-nagyságokra is gondolni. Az epidémia már olyan nagy, hogy a tegnap vagy tegnapelőtt meghalt írók sem kaphatnak kegyelmet. Eddig legalább annyi kannibáli humanizmus volt az élő írókban, hogy megszerették azt, aki hirtelen elmúlt közülük, s csökkentette a konkurrenciát. Zoláról nem beszélünk, mert őt a Dreyfus-ügyben való szerepe miatt alig engedték még nyugodtan eltemetni is. De például szegény Henry Becque nem csinált politikát, s mégis, mikor a mellszobrát fölállították, egy dandárnyi cikk becsmérelte az újságokban. Ráfogták, hogy összes érdeme az, hogy a darabjait a nagyközönség nem akarta elfogadni. De hiszen így, ha Ibsen fiatalon halt volna meg, Ibsenről még kegyetlenebbeket lehetett volna állítani.

De mégis csak az a legszennyesebb dolog, amikor halott írók privát életéről írnak, mondanak bizonyosságok nélkül rettenetességeket. Nekik nem árt, nekik nem fáj, de ez, hogy úgy mondjuk, valósággal saját genus humanumunk, saját társadalmunk megfertőzése. E sorok írója sohse bocsájtja meg magának, hogy egyszer leírta ama gyanúját: Petrarca és Laurája nem voltak tiszta szerelmesek. Mert e gyanút semmi se támogatja, s mert így minden emberi szennyet rá lehet mázolni minden volt és való emberre.

Írók és minden rendű emberek gyarlók, tele bűnökkel vagy legalább azokkal, amiket koronként bűnöknek nevezünk. Minden alkotó élet egyszersmind eseményes, de legalábbis szokatlan, nem átlagos, polgári szabású élet. De amilyen bűn a legcsillogóbb ideálok örve alatt gyarló embereket isteníteni, éppen olyan, sőt

nagyobb bűn megrágalmazni halott nagyokat, akik már nem önmagukéi, s inkább a jövődei, mint a mieink. Különben pedig az ember évezredekken keresztül nehezen akar megváltozni. Mikor a kőtáblákat beírják neki, megsemmisíti az aranyborjút, s aztán a kőtáblákat törli össze, hogy ötvösei újraöntsék a bálványt.

VU 1909. július 18.

Diósadi

209. MÓRICZ ZSIGMOND

(*És egy kötet elbeszélés. A címe „Hét krajcár”*

A „Nyugat” kiadása)

„És összenézett a két öreg, s a két pár szemet valami szívből felbuggyant meleg nedv öntötte el. Csak néztek maguk elé: úgy, úgy bólogatva. Harc?... Minek a?... Csönd!... Csönd!... Csönd!... Béke! Most kezdeni? Mikor egy arasz az élet? És még azt is olyan nehéz két sánta lábom megmászni? .. Hej, Uramisten, Uramisten!” Kik ezek? A nagytiszteletű esperes úr s öreg társa, Márkus, a vén gethes harangozó, készülvén a halálra s istenes emberekhez illően, elnyelik azt a cifra káromkodást, amit ez a nyomorúságos, földi élet megérdemel. Valahol a Tiszaháton látta őket Móricz Zsigmond avagy a Nyírben, az Érmelléken; a Berettyóvígyben, valahol, jó helyen. Kik ezek? Az esperes úr ezelőtt negyven évvel szénior volt bizonyval a debreceni kollégiumban, szép, daliás szolgálégye az Úrnak, szerette a szép lyányt s a jó bort. Márkus pedig arra termett egy nagy magyar faluban, jó ekléziában, hogy harangszóval lássa el negyvenöt évig az Istent, a papot és a falut. Hetvenkednek már mindaketten, azaz a hetvenedik év felé sietnek, s ha olyan szerencsájük lesz, oda is érnek. S hiában voltak az Úr szolgálatában, pipázó, bölcs, aligélő emberek, ők is csak idelyukadnak ki: ígyse jó, úgyse jó, sehogyse jó, veszedett bál ez az élet. Hát mit csináljunk? „Harc? Minek a? Csönd! ... Csönd ... Hej, Uramisten, Uramisten”. Mert errefelé prédikáltak valamikor Melius Juhászék, bölcs világ ez, legmagyarabb világa a világnak. Itt az emberek nem hazudnak akarattal: ha keserű a szájuk, köpnek, ha viszket a tenyerük, ütnek, s nem órajtuk múlik, ha az életről nem rángatódik le minden komédiás rongy. Hej, Uramisten, hej Móricz Zsigmond, drága, nagyszívű, kenyeres pajtásom, milyen egyszerű és milyen egyetlenül nagy dolgot míveltél te. Meglelted a magyarságot, melyről már azt kezdtük hinni, hogy nincs is. Hiszen itt vannak, akik a Kálvin

istenéből bölcs, külön, magyar Istent csináltak, errefelé nem koronáz Ugocsa, ezen a tájon verődött össze Esze Tamás kuruc hada. Ez itt a magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan.

*

Alig tudom a ceruzámat fogni, hogy Móricz Zsigmondot, hogy éppen Móricz Zsigmondot össze ne égessem tolnói nagy, forró szavak, képzelések hirtelen forróságával. Csak egyetlen egy ujjongásomat bocsátom szabadon: ez a mi fajtánk, újra itt van egy ragyogó, kis ember belőle, tehát minket akar a jövőndő, s reánk van szüksége. Az öreg esperes nem kívánta a harcot, Márkus, a vén harangozó se, de mi kívánjuk. Ez a természete a mi fajtánknak: sok századév megsanyargatta, elfogadta Kálvin predestinációs tanát, de amíg a gerince s az ökle bírják, nem bízza ügyét a jó Istenre. Ilyen a mi fajtánk. Hogy micsoda fajta? Hajdúszélen, Szabolcsban, Biharszélen, Beregben, Szatmárban, Ugocsaszélen, Szilágyszélen él. Itt nemesítettek egész falvakat egy jókedvű pillanatukban felséges uraink vagy nagyságos fejedelmeink. Bocskor mellé itt kötötték a legtöbb nemesi kardot, s a kis urak itt békültek bele a legnehezebben, hogy nagy urak is vannak. Itt volt víg aratása a javított vallásnak, mert e nem demokrata országnak e tájékán született meg a világ legkülönösebb demokráciája. Nagy famíliák zuhantak itt rongyosan le a hétszilvafás ezrek alacsony sorába, hova máról holnapra a paraszt is fölkerülhetett. A fosztogató, álnok nagy urak s papok ellen itt gyakran fogott össze az elkeseredett paraszt s a paraszti sorba jutott, gebéjével együtt éhes, rongyos, kardos kisúr. Itt ismerek magam is hitvány, koldus, de szép nevű famíliákat, akik így beszélnek: ősi rokonságban volnánk a gróf Károlyiakkal, de mi nem tartjuk a rokonságot. Egy sereg nagyúri voltából, birtokából kiforgatott família egyenesen azért lett kálvinistává, hogy jobban verekedhessék pápista, labanc, gazdag, egykori osztályos atyjafiaival. Itt századokon keresztül majdnem folytonos, ritmusos, nagy volt a szociális fölcserélődés. S itt készült el legjobban a talaj a jövőre, az úri Magyarországot ma már nagyon fenyegető, igazi, nyugatias demokráciára. Ez a tájék Magyarország dagasztó teknője, s ennek fajtájából, a mi fajtánkból s e vidékről kellett a megindult magyar intellektuális forradalomnak vitézeket kapnia. S ebből, a mi fajtánkból jött most megint íme egy Móricz Zsigmond, aki egyedül fölér egy forradalmi szabad csapattal.

*

Móricz Zsigmond a legeseményesebb életű, legtöbbet szenvedett, legkeserűbb, legbölcsebb, legmagyarabb magyarságnak szívbeli látója, vérbeli írója. Könyve, a „Hét krajcár”, már címében s első történetében szomorú pecséttel megpecsételt írás. A hét krajcár a büszke szegénységnek, a letaposott nemességnek olyan szimbóluma, mint Krisztus hét vérző sebe. S ez a józan, bátor, bölcs, néha-néha szinte koldus őszinteségű író, ez a kemény, kálvinista, magyar fiú olykor olyan titkos izgalamokat kelt s olyan végtelenségeket tárít föl akaratlan vagy nagyon akart szimbólumaival, mint senki eddig. S a történetei. Rossz májú s elrontott ember olykor kimondaná már róla, hogy írójuk a tyukodi Maupassant, mikor egy legoriginálisabb, senkihez nem hasonlítható művészet hirtelen közbeszól: néha-néha óvakodjunk nagy irodalmi nevekkel tréfálkozva játszani ütősdit, mert egyben-másban megárthat a nagy névnek. Ez a falu, ez a magyarság, ez a népiesség, ez az élet átélő látása, ez a művészet, a Móricz Zsigmondé. Ebben a könyvben századok ős érzései s a mai európai magyar művész-ember differenciáltsága házasodtak össze. S az ellentétek ilyen nagyon szerencsés, heves vegyítése adja a legnagyobb emberi valamit: az egyéniséget. Persze, hogy a nacionalista műmagyarok, a nehéz fejű impotensek s grófi és püspöki ispánok megint kiabálhatnak a magyar falu megbántása miatt. Móricz egy-két olyan típust ad a magyar parasztról, hogy tapsolva kérjük — a többit. A csók: csók önála, falusi csók, trágyaszagos, brutális, falusi, magyar, igaz. A széles csípőjű, telt mellű, jóvérű menyecske nemcsak ápolja girhes urát, nemcsak veszekedik vele, de meg is csalja. A magyar falu férfiai nem nagylelkű, ostoba lovag, s a némbere nem zárdába vágyó. Nincs külön magyar glóbusz, s a fölcseperedett magyar paraszt olyan durva, erős, gonosz, piszkos, mint moldvai oláh sors társa. Egy-két történetét kihagytam volna a kötetnek, hármát vagy négyet dicsekedve mérném a legnagyobb orosz vagy északi paraszt-történetekhez. S ami mindennél többet mond, úgy, ahogy van, ez a kötet a fejlődés, a gazdagodás legnagyszerűbb lehetőségét jósolja. Szeret látni, szeret borongni, de ujjongni is pompásan tud, érdemesnek tartja, Móricz. A kegyetlenséget nem veti meg, az igazi művészet és szépség lévén mindig kegyetlen egy kicsit, de nem szégyenli a krisztusi, sőt szókratészi jószágot se. Egy-két emberével együtt fogok sokáig élni. A két parasztvér tanítójával s nyomorúságban föllobogó úrvérével, asszonyaival s avval a paraszt apával különösképpen, aki szegény úri, pesti proletár-asszonnyá vált leányát megzsarolja, fizetést kér tőle a nála-faluzásért. Hej, milyen igaz. És milyen sokban több az igaznál. És milyen új művészet a Móriczé. Ha angol gyarmat volnánk, azt írnám, amit

Indiából írtak Oxfordba a fiatal Kiplingről: London felé új csillag indult Keletről.

Ny 1909. augusztus 16.

Ady Endre

210. MUNATIUS PLANCUS VÁROSÁBAN

Basel, augusztus végén

Munatius Plancus augusztus hó huszonhatodik napján is hideg szobor szokott maradni, holott ilyenkor, e napon, Baselben [*] a szobrok is megelevenednek. Én legalább láttam St.-Jacob híres harcterének Helvécia-alakját végigkocsikázni Basel utcáin: gyönyörű leány-teremtés volt, talán Basel legszebb nője. Történt volt pedig az Úr 1444-ik esztendejében, augusztus hónap 26-ik napján, hogy Basel hősi népe elverte falai alól Franciaország dauphin-ját és hadát. St. Jacob an der Birs-mezején ezerkétszáz jó bázeli vitéz harapott a véres fűbe, de azóta ez a nap — így mondják — dicsőség és szabadság napja. Ilyenkor igazán Svájc díszkapuja ez a nevezetes város a Rajna két partján, lobogós, virágos, tarka, muzsikás és németmódra részeg. Új-Baselből Ó-Baselbe több mint tízezer ember vonult át egy teljes órahosszat, cifra, farsangias menetben. Svájci katonák, veteránok, hadapródok, kanton-előkelőségek, városi hivatalnokok, küldöttségek s amennyi egylet csak létezhet a német nyáj-hajlam jóvoltából egy másfél-százezer lakosú városban. Mennyi kosztüm, történelmi díszruha — ahogy ők hívják —, mennyi jelvény, címer és zászló. Csak a régi céhek maskarás áradata irigységgel s csúfolódással tölti el [az] idegen, szkeptikus ember lelkét. Hiszi az ördög, hogy ezeknek az elődei s baseliek voltak a st. jacobi dauphin-verők, ami dicséretükre légyen mondvá. Nem: Baselnek városi népe volt 1444-ben, s a városi nép mindenha zsoldosokkal végeztette a háborút. Mikor egész Európában divat és okosság volt svájci zsoldosokat tartani, ennyi joguk csak lehetett a svájci városoknak is? Szóval Baselt a derék mokány, véreskezű, vad, falusi és tanyai svájciak avatták a harci dicsőség városává. Sebaj, nem ez az egyetlen történelmi hazugság, s augusztus huszonhatodik napján hadd legyen vívhatatlan, harcias város Basel. Pedig sohse volt az, már akkor sem, amikor római kasztrum s Basilia volt, mert már akkor kezdett városiasodni. A híres baseli zsinaton a barbárabb Európából sereglett urak és papok bámulva bámulták városiasságát s kincseit. Csak az

olasz városok vetekedhettek vele, de a harcot éppen úgy nem kedvelte Basel, mint Firenze. S bár gyönyörűek a régi svájci katonaruhák, s a kalaposmesterek is vitézek valának, Baselt nem Basel védte. Sem a rabló várurak, sem a dauphin ellen, sem később a paraszt-harcokban, sem a reformáció-mozdította földinduláskor, soha. Baselnek azonban fenn kellett maradnia, mert szükség volt rá, hogy ma álljon a mai civilizáció egyik tornyos dokumentumaként. Ez a nem nagy, de nevezetes város talán a legtipikusabb burzsoa-városa Európának. Száznolcvan baseli polgárnak van több vagyona egymilliónál, és Svájcban, a majdnem protestáns Svájcban lázasan szervezkedik a klerikalizmus. Most folytak le a katolikus napok, s még a protestáns tőkepénzesek is titkos foházzal gondoltak az Egyházra. Az Egyház sohse volt olyan hatalmas, mint a társadalmi forradalom közeledő tizenkettedik órájában lesz. Rómának nem bókolt úgy egyetlen középkori fejedelem se, mint fog bókolni a szorongatott polgári rend. De ez nem holnap lesz így s augusztus huszonhatodikán egy menetben éltetik a hazát a szabadgondolkozók és a katolikus-klerikális egyesületek. A St. Jacob mezején pedig, az 1444-ben elesett hősokeket megkoszorúzó Helvécia-szoboralak előtt (eleven mása, a szép basil leány is ott van kibontott hajjal, palástban, virágosan) nagy beszédet tart egy doktor úr. A doktor úr kormánytanácsos, s ékes orációját hetven ezer ember hallgatja. Arról beszél a doktor úr, hogy most már nem karddal kell megvédeni a hazát, a munkát és a kultúrát. Fel kell emelni azokat, akik nincstelenségük miatt zúgolódnak, ki kell békülni azokkal, akik kizsaroltatnak. Sötét felhők jöttek, míg a doktor úr beszélt, a tengernyi nép riadtan menekült az égháború elől. A kormánytanácsos úr is sietve fejezte be hideglelés, mementós beszédét. Egyelőre nincs baj, Baselnek száznolcvan milliomosa van s a dauphin 1444 óta nem mer jönni . .

. . . Az a Munatius Plancus pedig, akinek a szobra Basel város-házának udvarán áll, s aki nem vett részt az ünnepen, római kormányzó volt. Ő alapította Basel mellett Augusta Rauracorumot, melynek helyén ma Augst falu fekszik. Ő tehát a megalapítója Basel-Basiliának is, ilyenformán sokat láthatott volna ez a Munatius Plancus, ha máig él. Bizonyosan az ő korában is voltak ilyen ünnepek. Okvetlenül megünnepelték Róma alapítását és a császárságát. Nyilván volt külön ünnepnapja Augusta Rauracorumnak a helvétek legyőzésének emlékére is. És Augusta Rauracorum a maga idejében volt olyan nevezetes és kincses város, mint Basel. És talán az a kultúra, amely teremtette, se volt sokkal-sokkal alsóbbrendű a mienknél. Munatius Plancus filozófus árnyéka ott kerengett Basel ünnepnapján Augst gyönyörű ámfiteátrum-

romjai körül. Aki akart, találkozhatott vele, aki akart, hallhatott tőle csendes, bölcs, mosolygós jóslatokat.

PN 1909. szeptember 5.

Ady Endre

211. ANATOLE FRANCE ÚJ LEGENDÁS KÖNYVE

Anatole France öregszik, s úgy fogadja a Sorsnak ezt a durva csapását, mintha sohse szerette volna valami nagyon, hogy fiatal volt. A Villa-Saïd Voltaire-ja boldog ember, neki nem fáj a hanyatlás, s mosolyogva megengedi, hogy hadd fájjon ez nekünk ő helyette. Nekünk, tíz-húsz országban, egész világon elszórtaknak, a könyvnyomtatás óta legkülönb, páratlan, bolond hitű publikumnak. Minekünk keserves olvasmány legújabb novellás könyve France-nak, de csak sugdosódva kesergünk mégis. Csodálatos történeteket magyaráz meg nekünk egy nagyon bölcs ember, aki ma már semmit se tart csúfolnivalóknak sem. Kékszakáll-herceg történetétől a boldog ember nincsen-ingéig voltaképpen azt rágja mesékhez és nótákhoz szokott füleinkbe Anatole France, hogy semmink sincsen. Meséink se voltak soha, dalaink se, tehát meg se kísértsük, oh mi szegény emberek, hogy mesét gondoljunk vagy hűrt rezgettessünk. De csúfolódní se csúfolódjunk kegyetlenül, mert a koldusságot nem szabad nagyon-nagyon megtépni. És így írta ő meg talán legelső véres verseit e tagadó, öreg és majdnem csacskán összeiparkodott kötetében.

De nagyon kell szeretnünk és féltelnünk Anatole France-ot, hogy megérezzük meghatottan ezt és így. Hogy jaj, be szép és jaj, be rossz versek a La Barbe Bleu és társai, Anatole France mese-ülő új meséi. Egy már nem is a színpad alá, de a pokol fenekére süllyesztett halál-zenekar játszik e történetek mélyén. Egy ember, egy nagyon bölcs, öreg ember rozoga, síró lírája vezeti a hangok össze és vissza tömegét. Egészen versben és egészen bátran így szólana ez a zenekar: a hitetlenség hite hagyott el először, és most már elhagy a hit is. Szörnyű dolog lehet először nem hinni semmiben sem, de ez még mindig az épen-maradt torony: a hitek hite. Azután jön, hogy már ebben sem hiszünk s azután, ha valaki Anatole France, megcsinálja a cifrázatlan és immár céltalan mese-ölést.

Közömbös embernek mi se tűnik föl az Anatole France új novellás könyvében, új és búsító. Közömbös ember mindazt rakott asztalon leli, ami vele Anatole France-ot megszerettette, s ami legbensőbb és legjobb bolondságú híveinek csak forma volt és modor. Akik pedig a szocialista Anatole France-nak tapsoltak, azok se

veszik rögtön észre a változást. Oh, most maróbb, aktuálisabb Jaurès-nél is France, és a vezércikkek jöhetnek megint hozzá tanulni. Aki Jézus kinszenvedés-napját a világ legbanálisabb napjának látta, ma is lát. Banálisnak, komisznak, keservesnek, emberinek lát ma is, de ma már csak a márt látja, s a Plátók, Szent Pálok s más világraszóló gondolat-házalók kegyetlen mosolyú fotográfusa, ma Briand miniszterelnököt, Dujardin-Beaumetzet s talán még kisebbeket állít a gépje elé. És hiába a gép, a két éles, bölcs szem, megkicsinyedik minden, mert közeljön hozzánk, s nagyon kicsinyre mered.

Történetek, nagyon ismert történetek, mint a Kékszakáll-legenda, szentek csodái, a boldog ember inge stb., ezekből lesznek most France-történetek. Régi, elegáns módon, nagyszerű csillogásban, de nagyon-nagyon olcsó travesztálás a végén mégis mindegyik. És sem az idő, sem a patinás bibliai vagy történelmi nevek nem segítenek ezúttal, hogy pótolják a művészetet, amennyire a művészetet néha pótolni lehet. És mintha csak egy nagyon ötletes ember, akinek nincs veszítnivalója és senkitől se fél, meg akarna marni mindenkit, aki kortársa vagy ami kortársainak hittel vagy képmutatóan: érték. De — érzem, én hallom — letről a muzsikát, a lírát: itt egy ember vérzik: az öregedő France. És úgy kell kézbevenni ezt az új France-könyvet, mint azt a virágot, melyet búcsúzó nagyon kedves kedvesünktől kaptunk, s későn bánjuk meg, hogy miért is nem hittük el, hogy szép volt a kedvesünk és csakugyan búcsúzott.

NY 1909. október 1.

Ady Endre

212. LESZNAI ANNA VERSÉI

(Hazajáró versek. Budapest, 1909. A Nyugat folyóirat kiadása)

Lesznai Anna asszony verses könyvét ajánlom azoknak a magyar férfiaknak, akik méltán és régóta várják árva lelküknek egy gyöngéd nővérét. És evvel már majdnem el is árultam azt, hogy amatőrnek a könyve a *Hazajáró versek*, de nagyszerű vallomása egy pompás asszonyságú asszonynak. Az amatőr szó pedig senkit se bántson vagy örvendeztessen meg hirtelen, mert nincs szebb nemesebb mai ember az igaz amatőrnél. És nincs jobb írás annál, mely kényszeríti az embert, hogy nagyon-nagyon érdekelje az íráste-

vő élete, személye és mivolta. Lesznai Anna szerencsés lehet, mert könyve után szeretettel próbálják őt maguk elé eleveníteni a férfiak. S még szerencsésebb, mert ő nem tetszhetik az asszonyoknak, s azoknak legkevésbé, akiknek érezniök kell, hogy elvallotta előlük a vallani valóikat.

Szóval: ez a könyv asszonykönyv, asszonyosan művészkedő, de emberesen becstületes: a nővérünk könyve. Hiába, ez a nővér szó belekapaszkodik egyre a ceruzámba, tehát e szó mögött kell keresnem Lesznai Annát s könyvének megállapítható értékét.

Valljuk be, hogy akik itt Magyarországon, száz-kétszáz ember, a szép örültek szent, reformáló harcát harcoljuk, vagy kívánjuk harcolni, szűkölködünk asszonyokban. Vannak Kleopátráink, Szaffóink, Júliáink, sőt modern, messze, mai asszonyokról másolt másolataink is. De igazi asszonytársaink alig vannak olyanok (hiszen csodát nem kívánunk, s a gondolkozás amazonjait eszünk ágában sincs éppen Hunniában keresni), akikben már érzésekbe dolgozódik fel a mi látásunk, akaratunk, gondolatunk, harcunk és vérvevő, keserves mártírságunk. Lesznai Anna talán a legelső, akire nem túlos hivalkodással, de elég büszkeséggel és sok örömmel elmondhatjuk: ez a mi szerelmes lányunk, kiben nekünk kedvünk telik. Mert ő már a mienk, kinek írás-vonásain, édes-fájdalmas panaszain, törvényes tökéletlenségein, szép és megtorzult akkordjain döbbenő ujjongással fedezzük föl mássá fejlődött (fejlődött, kifejlődött) önmagunkat. Lesznai Anna könyve magyar asszony-ember testvéreinkhez kötött reménységeinknek dokumentuma s egy kicsit szimbóluma. Itt a bátor asszony, kinél a bátorság nem új kalap, nem hisztéria, nem furcsa parfüm, nem kedv-lohasztó férfiaszkodás. Embersége, emberi bátorsága egy asszonynak, aki már nemcsak úgy csinálja, de úgy is érzi az életet a maga asszonyi ereje szerint, mint mi.

Utálni való minden művészetdogma, s én az Élet minden megkapott enyhével és halálós sebével (és egy kevés, jogot-adó munka címével is) utálok a *l'art pour l'art* dogmáját. Utálok olyankor is, amikor — megfélelkezve — magam vétkezem evvel a bűnnel, s hinni és hitetni szeretném, hogy az én művem: az én művem. Hogy nincs benne törvény, cél és más, csak én, csak az; hogy véletlenül vers és néha önmagában és önmagától szép vers. E dogma vagy akármi más művészeti dogma hívóinek megadóan bevallom, hogy úgynevezett szép verseknél már szebbeket is írtak a Lesznai Annáéinál. De egy ember-lélek, egy kor hatása és iránya, egy rajongó hit a kimondás kötelességében, egy én, aki a legkülönbeket érdekelteti, s ha némi gyatrasággal is, de ki tudja magát bontani a Napra és élénk — ez szebb minden dogmatikus szépnél.

Hogy miért járnak haza ezek a versek, ennek olyan szép oka van, hogy talán csupán ezért írjuk ezt a kis írást. Ez nem a poéták ősi hazanyafogása, még csak nem is az Arany János affektált borújú Kelet felé való képzeletszálldosása. Ez már a tudásnak, a mi tudásunknak érzéssé érettsége: a Jövő hitvallása, a nagy, emberi panteizmus törvénye és e törvény eredmény-próbája. Hazajárunk mind, mert vágyaink és csüggedéseink megszabott vágyak és csüggedések, a nemlehetmásként. Elszállni véreinktől, egy kultúrától, egy titkos múlttól, majd akkor tudunk, ha a Jövendő Lathamjai a Holdig repülnek.

*

Végül: Lesznai Anna nagyon cirógatja a szókat, azokat is, amelyek ezt a nagy becézést nem érdemlik meg. Még nem tudja, hogy 999 szót kell megölni, hogy az ezredik, az igazi megszülessen. Asszony, bőbeszédű, gyöngéd, öleltető (az ő szavainak, sorainak, rímeinek verekedés helyett is ölelniök muszáj) és — kevésről sokat daloló. De érezzük, hogy a *többi* is benne alszik már a lelkében, hit, kétség, valóság, a mieink az asszonyoldalon. Nővérünk ő — újra le kell írnom a nővér szót —, akinek több köze van a bölcsőhöz, a Jövendőhöz, mint nekünk, fivéreinek. A megvadultak, programosok, furcsák, ostobák és lopók vers-zenebonájában legyen üdvözölve a mi önmaga, a mi igaz, gyöngén is erős poétanővérünk.

HSz 1909. október

Ady Endre

213. FERRER ÉS A LEGENDA

Új forradalmak, új rajongások, új vandalizmusok, sérumok, melyek legyőzik a halált, a megtalált északi sark, elsüllyedt világnézletek, repülő emberek, szörnyű gép-puskák. És ez nem minden, órákig sorolhatnók, darálhatnók a korszak szenzációit, melyben élünk, s melynél jobban eddig még soha el nem kényeztette embergyermekeit egyetlen korszak sem. Mindenből részesedünk látványosan és gazdagon, amiből öt-hat ezer év óta az ember részesedett, s ízet, előjátékát kapjuk annak is, ami öt-hat ezer éven belül jöhet és jönni fog. Hogy mennyire elkényeztet bennünket ez a korszak, véresül szépen szimbolizálja a szegény Francisco Ferrer halála s egy legendának szeméink előtt születése. Valamikor legalább kétháromszáz év, sok emberöltő kellett egy legenda előállításához, de mi, ma élők, bevittük a műkertészet csodatévő tudományát a szellemi és értelmi dolgok kertjébe is. Mész-vegyülettel pre-

parált talajból tizenöt perc alatt kizöldítjük a salátamagot, gyorsítjuk a rózsabimbó kipattanását, s úgy bánunk a természettel, mintha már a mi automata-játékszerünk volna.

Spanyolországban megölték szent és hivatalos szertartással egy embert, aki éppen, mert újtó és lázadó ember volt, nagyon-nagyon régi ember-típus, nem új, nem izgató és nem különös. Az a jó Isten, akinek kegyelméből uralkodik Alfonz király, s újra ölik egymást spanyolok és mórok, s akinek kegyelméből még sok és furcsább dolog is történik e földi téreken, a megmondhatója, hány Ferrer élt már s hány Ferrert öltek meg már. Nem hisszük, hogy a Halál kellemes legyen akárkinek is, aki az Élet szerelmétől bódítva az Életet javítani akarja, s a régi-módi ódaköltőknek engedjük át a gyönyörködést az úgynevezett eszmebajnokok mártír-ságában. De minden régi igaz: igaz is egy kicsit, s ne tagadjuk, hogy mindnyájunknak hasznunk van, akik nyugtalanok, tisztaságra, jóságra s szépséges újulásra vágyók, a Ferrer halálából. Megölték a vallás, a haza, a mai rend nevében, s amire más halottnak máskor sokáig kellett várni, neki már megadatott. Biztos, hogy neki többet ért volna, ha a halottnak jutott nagyszerű dicsőségek helyett élni hagyják, míg élni tudott volna. De őt megölték, neki már mindegy, s mi nekünk az ő példája gyönyörű jóslás arra, hogy ezután már nemcsak a hóhér dolgozik gyorsan, de az az új géniusz is, mely az egy civilizációjú emberiségé. Micsoda perspektívák: a parlamentek, a népgyűlések lármáznak, de ez már ma is majdnem komédia és semmi, mert már jelentkezik az új parlament. Az új parlament az egyenlő kultúrájú és szándékú emberek lelkeinek összessége s eszközei: toll, ceruza, ecset s mindenek fölött valami összesség, rejtélyes érzés. Egyszerre szisszenünk vagy mosolygunk össze minden világrészben százezren, s ez a százezer sokkal több, mint néhány uralkodó, hatezer év óta nem változott, millió úr-szolga. Az „Assiette au Beurre” például külön-lapot, külön számot, küldött szét Ferrer haláláról, egy történelmi fejezetet Spanyolország históriájából, ebből a mi zagyva, de pazar korszakunkból s az emberi solidaritás történetéből. Ezek a véres, vörös, dühös rajzok és ötven más újság rokondühei, bosszuló rajzai már legendahóst tudtak csinálni Ferrerből magukban is. S egy legenda-hős, akit tiszta, munkálkodó hitéért mézároltak le, örök életű és örök veszedelem azoknak, akikért s amikért megölték. És a sokezer hír-lap sokezer cikke és a sok születő rém-dráma és a sok, többnyire rossz vers s a töprengő elmék izzadt, de becsületes elmélkedései micsoda anyagot adnak a most már meggyorsult tempójú változásnak. Szép az élet, szebb dicsőség nélkül élni, mint nagyszerűt halni (Ferrer szerette az életet s a nőket kiváltképpen), de, ha csú-

nya és ócska dolog is kimondani: szép halál volt az övé. És mi látuk néhány nap alatt, mint robog előre az idő, milyen gyorsan születik ma már eposz és legenda, s milyen gazdag látnivalókban ez a mi korszakunk.

NY 1909. november 1.

Ady Endre

214. FÉLELEM ÉS ÍRÁS*

Félek, tehát vagyok, félek, mert jaj, élet adatott nekem, s olyan nagyon tudok félni, hogy félek e félelem bevallásától is. Akik engem töprengés, kínlódás, belső viták nélkül elfogadnak vagy pláne azok, akik szeretnek, rámfogták a bátorságot. Mintha lehetne bátor valaki, aki él, még ha virág módjára él is s nem emberként, szegény, agyát-játszató emberként? Nem a boldogság a legnagyobb és legkoldusabb emberi hazugság, a legfájóbb kitalálás. A bátorság ez, az én bátorságom is, minden elevennek a bátorsága, amely nincs, mert ez a bátorság nem lehetséges. És itt vagyok, hogy beszéljek a félelemről, mint a legnagyobb erőről, mely valahányunk életének ereje és titka. És itt vagyok, hogy az irodalmi bátorság legendáját megtépjem, s rekedt próbaharsogással kikiáltsam: a legemberebb ember a leggyávább ember. Így jöttem, így viaskodtam, így nem haltam még meg, így emlékezem, és így vagyok. És nem bátorság az, amely engem útra, minden utamra indított, hanem mert félek és mert sok okom van félni. Mindig féltem, és csak erre vagyok egy csöppet büszke, hogy mindig féltem, tehát az előkelőbb emberfajtával lehetek atyafiságban. Féltem a közeli temetőtől gyermekkorom falujában, s a házhíjának ajtaján mindig láttam a sötétben fehér, halott árnyékokonaimat besuhanni. Négy évvel volt fiatalabb az öcsém, s ő kacagta le előttem először a félelmet, talán azóta senki úgy. Azóta ő is megtanult félni, mert Homérosz is [f]élt, Hérosztratóész, Titusz, Cola Rienzi, Shakespeare, Ibsen és Maeterlinck. Mindenki félt, aki az életből kénytelen volt kivenni a részét, és én szívesen adom át magam a nevetségnek, hogy talán attól féltem és félek legjobban, amit tudok.

*

Valamit tudok, ez már szinte bizonyos, valamit tudok, amit ma kevés ember tud: szomorú és félelmetes állapot ez. Óh, gondol-

* Temesvárott, egy irodalmi matinén olvasta föl ez írást írója. És kénytelen volt sok fölöslegest, úgy-is-tudottat és túl-szubjektívet beleszóni. De talán éppen e karaktere teszi ez írást olyanná, melyről tudomást venni érdemes. A. E.

ják el, van egy ember, aki nagyon-nagyon érzi az életet, erről néhanéha szép vallomásokot tud tenni. És ez az ember ezzel él, ezt csinálja, ebből kell, hogy csináljon valamit, ez az élete, sőt ebből él meg. Valakit gondoljanak, aki kénytelen büszkélkedni olyan sajátjaival, amiket mai emberi civilizációnk méltán taksál kevésre. Valaki azt ápolja és fitogtatja magában, mellyel okos, mai polgári lény föltétlenül orvoshoz szalad, hogy kigyógyíttassa, ha lehet. Csúnya-sokat éltem, de milyen nehezen határoztam el például magamat arra, hogy verseket írok. Pedig ezt tudom, s ha nem volna babonás hitem és vallásom a félelem, gőgösködnék e tudásommal. De félek s hogy itt, erről beszélek, ez is félelem: látni akarom, mint látják fázva mások e fázó félelmet. Nagyon irgalmas, néhány jó barátom diákkoromtól mostanig azt állították, értelmem van, logikám van, sőt újabban, hogy tudok is. Milyen szent, jogos törvény a félelem, mutatja az, hogy én lettem az érthetetlenség magyar mókusp[a]radéja. És óh, bár csak evvel nyélbe lett volna ütve az, amit rólam tudni kell vagy tudni lehet. De mióta — üzletileg szólván — akcióban vagyok, van egy még halálösőbb félelmem: megértenek. Harminckét éves az ember, nem szereti Horatiust s az udvari költőket és hozzászókkott, hogy a jó költő megdöglik, mielőtt sokan vették volna észre. És ekkor azt látja, hogy észreveszik, pláne Magyarországon példátlanul ütik, kiabálják, simogatják, látják. Meg kell ijedni, s én vajmi sokszor azt hiszem mostanában, hogy szélhámos vagyok, már majdnem siker-ember.

*

Más is a helyemben mivel vigasztalná magát, mint hogy azok sem értik, akik értik? Én is ezt teszem, mert nagy félelmemben legkevésbé a banalitásoktól félek. Azután filozofálok is, mert ez sem rossz szokás és szintén eléggé banális. Elgondolom, hogy ez a világ már nem is léteznék, ha mindig elődeinket másolnók, s nem volnának kivételek is. Elgondolom, hogy mennyivel jobb volna régi fajú emberek régi módján érezni, és így vallani. Igazán irigylem azokat, akik az újtók bátorságával együgyűek és ócskák, mert talán nekik van igazuk. És talán szebb hivatás sokféle látástól, hallástól és olvasástól el nem rontott emberek lelke szaván szavalni, mint új lelkek új szavaival. A becsületes, tehát nagyon gyáva ember megindult érzéseivel, őszintén hajtok lobogót azok előtt, akik régiek és egyhangúak. De, de elgondolom azt is néha, hogy nem okvetlenül silányság jele az, hogy én rólam tudnak Magyarországon. Tudnak, tudnak, ahogyan akárkiről, de kissé nyugtalanzkodóan, és ez a fő

*

Az már szinte biztos, hogy nem vagyok egyszerűen poéta, akinek úgy [*] illenék elpusztulnia, mint Reviczky Gyulának. Sőt, a mesterségemet lenézem, jelentkezéseimtől jelentkezéseim közben már félve-félek. Afféle magyarnak látom magam, akit Katona József kifejejtett az összeesküvés nagy jelenetéből. Egy ember, egy magyar, aki italosán bölintgat, némán, néhány száz évig, amíg magyarságról, sorstragédiáról diskurálnak éberebb társai. De végül fölkapja — ideje is volt — a fejét, s mond valamit, ami magyar és egy kicsit a dologra tartozik. Félve mondja, erősen mondja, néha szinte-szinte tudatlanul, de magyar, amit mond, és nem is olyan haszontalan. Az a megtisztelés ért, hogy én nem csupán magamért vagyok itt, de a „Nyugat” című lap bizalmából is. Sorra nevezném, dicsérném azokat, akik ezt a lapot megcsinálták, ha föl volnék hatalmazva arra, hogy mások számlájára is ízetlenkedjek. Így csak annyit tehetek, hogy lássam azokat, akiknek több a hitük, kevesebb a félelmük, s akik engem talán szeretnek is. Amit ők csinálnak, az már nem az én félelmetes csinálmányaim közül való, s ha ők hisznek egy kicsit bennem, ez kárpótol azért, hogy én nehezen hiszek. Az már régen nem az én gondolatom csupán, hogy próbáljuk olvasgatni a jövőendő irodalomtörténelmet. Magam számára azonban van egy félelemcsitító véleményem: engem nem lehet majd elítélni. Mert nem volt bátorságom, mert kevés volt az örömem és hitem, s mert másoktól várom életem megérlelését. A „Nyugat” már nem az én ügyem, habár a „Nyugat” rögtön jött[**] s magáévá tette az én ügyemet. A „Nyugat” biztosan jobban és sokaságosabban reménykedik bennem, mint én mertem reménykedni legreménykedőbb koromban. Hiába, itt van valami, ami már majdnem transzcendentális: egy csoportnak igaza lehet ott, ahol egy embernek nincs.

*

Pereant, qui ante nos nostra dixerunt, és ez se utolsó az én félelmeim között. Én se volnék, s nem is vagyok jobb: igenis veszszenek, akik elmondták előlünk a mi mondanivalóinkat. Azoktól félek legjobban, akik magukban ezt mondják: ezt is elírta előlünk a gazember. Petőfi gyűlölte Shakespeare-t ezért, s kicsi, szegény, de lángoló emberek hogyne éreznék az effajta gyűlöletet? Minden ember nagy, közölni való titkokkal érkezik, s nem mindenki lelheti meg magát és a szavát. Ebben a nem vidám és nem nagyon reménységes országban folytonosan olyas valamik történnek, amik a legszebb teóriákat agyonütik. Már-már magunk is azt hittük, hogy halódók vagyunk, s íme kezdjük a világot pofozni az élés legváratlanabb s legszebb manifesztációival. Kezd olyan

erős intellektuális kultúránk lenni, hogy igazán meg kell ijednünk tőle s igazunk van, ha megijedünk. Sokat töprengtem, hogy groteszk leszek-e, ha a „Nyugat” ügyét s mindazt, ami a „Nyugat”-tal egyetértve, egyidőben, egyfelé történik, összehasonlítom a gárdisták megszentelt legendájával s ennek folytatásával. Sőt, ha tovább megyek s látom, meglátom az új, az új formájú Széchenyit, Kazinczyt, Csokonait és a többit: itt vannak. Nagy szerencse, hogy ezt nem kénytelen elhinni senki se, de nagy szerencse, hogy nagyon nagy dolgok történnek itt, amelyek szerencsére, a jövődő tanároknak adnak csak majd nagy dolgot.

*

Van, mert minden dologhoz van köze, van köze e dologhoz a Halálnak is. Sokat beszélgetek vele, jó verstéma, de nem vágódok hasra előtte, nem becsülöm túl sokra. Valószínű, hogy kerülget, nem félek tőle, de nem felejttem el, hogy tényleg olyan valaki, akivel le kell számolnom. Mert kívánom, mert keresem, akarom szemtől-szembe látni azokat, akiket az én személyem, miveltom érdekel: ez a Halál. Mert jobban félek, mint valaha, tele vagyok megbocsátással, mert szeretnék igazolni valamit, mert szeretném elidegeníteni a barátaimat s meghódítani az ellenségeimet, ha bármilyen senki is: ez is a Halál. Ne így legyen, de legyen így ha muszáj, s haljunk meg, ami pláne muszáj. De legyen és maradjon szép az a kis földrajzi területre szorított kultúra, mely egyelőre csak bennünk, pár száz emberben van, ha van. És legyen belőle — magyar tósztot mondok — ha úgy tetszik a szeszélyek és kedvek úristenének szép úri hely, mely úgy fogja adni a ma hivalkodó kultúrvilágnak a lelki nagyszerűségeket, mint a régi magyar úr, aki boros nyállal ragasztotta a füstös cigány homlokára az ezres bankót.

NY 1909. november 1.

Ady Endre

215. GYULAI PÁL

Sokáig maradt itt velünk erdélyi vitéz Gyulai Pál, de az a csodálatos, hogy még tovább nem maradt itt, holott harcos időket élünk. Hiszen ő már nem harcolt, s az emberi gyarlóságok gyarlósága, az öregség, elbánt vele, de már csak az is, hogy Gyulai Pál még itt van, sokat jelentett. Jelentette, hogy kell még irodalom, s jelentette, hogy Gyulai Pál, ha meg lehetne fejelni az embereket, azokkal tartana, akik véresül komolyan és becsületesen szolgál-

ják az irodalmat. Velem Gulai Pál láttatta be, hogy az új, igaz, magyar íróknak egyik szörnyű szerencsétlenségük, hogy közéjük s a régibb, nemes írónemzedék közé tolakodott egy jövevény, erőtlen, álhazafias korszak, nemzedék és gárda. Valóban kijátszott az élet akkor is engem, mikor már csak a nagyon öreg Gyulai Pált láthattam meg, aki kedvesen elbeszélte velem, fölillant fénnel és elmével, de egy-két hónap múlva aranyos dörmögéssel elfeledte, sőt tagadta az egész ügyet. Erdélyiségének voltáról, törvényéről, erejéről, szívósságáról, missziójáról már majdnem babonásan különöseket és szépeket hiszek. S e babonát tovább szöve vigasztalom magam az ő ravatalánál: ha meghalt, bizonyosan azért tette, mert már egy kicsit rendbejövendőknél látta a dolgokat.

FM 1909. november 10.

Ady Endre

FÜGGELÉK
(Kétes hiteli szövegek)

216. A SZÚZIES APPONYI

Félti a leányokat — Tehát nyugdíjazza az igazgatónőt — És kit tesz a helyébe? — Geőcze Saroltát a keresztény-szociálist.

Gróf Apponyi Albert gondoskodott róla, hogy ha már papok és apácák kezébe nem adhat minden iskolát, legalább ki ne nevezzen sehová olyan tanítónőt, tanárt, akinek a viselkedése, vagy éppen a felekezeti viszonyai arra engednek következtetni, hogy nem lesz a klerikális eszmék kész szolgája. Az új tanárnemzedék reakcionárius szervezése teljes sikerrel folyik. A papok és mágnások miniszterét azonban ez nem elégíti ki. Gondoskodni kell róla, hogy a legfőbb vezetés is mindenütt teljesen „megbízható” kezekbe kerüljön. Az utóbbi esztendő alatt feltűnően sok változás történt az állami intézetek igazgatásában. Nem lehet mindenütt kideríteni a változások titkos rugóit. Annyi azonban bizonyos, hogy Apponyi még véletlenül sem nevezett ki liberális érzelmű, vagy éppen szabadgondolkodó igazgatót.

Az Apponyi-féle kinevezések sorába egészen jól beleillett, hogy az ország egyik legnagyobb és legfontosabb intézetének, a *budai állami tanítónő képezdének* élére Geőcze Saroltát tették. Geőcze Sarolta mindig nagyon sokat szerepelt. De nem az iskolában, nem a tanítás terén, hanem mindenütt, ahol a neve a nyilvánosságra kerülhetett. Keresztény-szociális agitátornő-féle és író nő volt, akit, kenetes műveivel együtt, sohasem vettek valami komolyan. Csak most, Apponyi idejében, amikor a klerikális törekvések minden megnyilvánulásának felvirradt.

Geőcze Sarolta kinevezésének egyenesen bevallott célja volt, hogy az intézet klerikális kezekbe kerüljön. Előbbi igazgatója, Katonáné Thuránszky Irén teljesen munkaképes, egészséges és aránylag fiatal erő, akinek a nyugdíjaztatására nagyon nehéz volt ürügyet találni. Apponyiék azonban leleményesek. A mit sem sejtő igazgatónővel közölték egy szép napon, hogy *magasabb etikai szempontból* nem engedhető meg, hogy a tanítóképző intézetben *házaspár* lakjék, hogy a fiatal lányok közelről szemléljék a házastársak mindennapi életét. Felszólították tehát Thuránszky Irént, hogy jelöljön ki egy *vidéki* intézetet, amelyben működni hajlandó. Hogy vidéken nem kell-e érvényesíteni a magasabb etikai szempontokat, arról nem szóltak semmit. Thuránszky Irént nem volt hajlandó vidékre menni. Tehát nyugdíjazták. Utódja Geőcze Sa-

rolta lett, aki semmiesetre sem botránkoztatja meg az ifjú és gyöngéd leányokat.

Az állami nőképző intézetek vezetői most bizonyára remegve várják, mikor kerül rájuk a sor. Akik férjnél vannak, az állásuk kedvéért szívesen elválnának már. De ki tudja, milyen ürügyet talál ki akkor a leleményes Apponyi. Mindenesetre méltánylandó, hogy ez a széphanagú ember, ez az ország primadonnája, örökké a politika leggyanúsabb útjain járva is annyira megőrizte gyöngéd, szűzies gondolkodását. Csak az a kérdés, vajon a gyerekeit otthon nevelteti-e. Mert, a saját bevallása szerint, nem előnyös — magasabb etikai szempontból — ha az apróságok közléről szemlélik egy házaspár életét.

BN 1907. október 6.

217. TÖMÖR JELLEMZÉS

Ha az utókor majd valaha az osztályparlament tömör és rövid jellemzésére lesz kíváncsi, akkor ezt kell neki elmondani. A szombati ülésen egy képviselő interpellált az általános választójogról. Mikor azt panasozta el, hogy Ausztriában a lakosság huszonegy százaléka választó, nálunk pedig alig hat százaléka, akkor közbeszölt egy népképviselő (nevével, fájdalom, nem szolgálhatunk az utókornak):

— *Az is sok.*

Amikor pedig az interpelláló képviselő arról beszélt, hogy a nép elidegenítve, elkeseredve nézi az osztályparlamentet, akkor közbeszölt egy másik képviselő (az utókor számára itt a neve: Nagy Emil volt):

— *Jöjjön a kerületembe, agyonveretem.*

Ebben a két közbeszólásban benne van az osztályparlament természetrajza, a kezdet és a vég. Ezek a képviselők gyűlölik a népet. Idegenül tekintenek rá. Félnek tőle. Minthogy a mandátum tőle függ, megvásárolják, kicsalják, kiszavalják tőle a mandátumot. De tudják, hogy a népért ők nem akarnak és nem fognak semmit se tenni. Tehát félnek a néptől. Sokallják — ezek a „népképviselők”, — a hat százalékot is. Ez az egyik. És a másik? Ha nem félnek a néptől, ha a választóikkal érzelmi közösségük van, akkor ez a közösség a korlátolt fanatizmus közössége. Az első típus alkohollal mérgezi meg a választóját, a második típus a lelket mérgezi meg dühödt uszítással. Az első nem mer a választója szeme közé nézni, a másik furkós botra akarja kapatni a választóját,

akivel sikerült elhítenie, hogy a furkósbót segíthet nyomorúságán. Csak értelmes, felvilágosodott, nyugodt, józan nép nem kell egyiküknek sem.

BN 1907. október 15.

218. A GYÁRIPAROSOK

Na, a gyáriparosok szövetsége nem nevezhető éppen forradalmi kedvű egyesülésnek. Hazátlan bitangoknak is alig nevezhetők azok a tekintélyes és vagyonos férfiak, akik ebben a szövetségben ülnek. Még darabontoknak sem mondhatók. És szerkesztett ez a komoly, tekintélyes, megfontolt egyesület egy olyan lázító, vérforraló, keserűséget keltő feliratot a parlamenthez, hogy nincs az a szociáldemokrata újságcikk, amelyik vele a versenyt felvehetné. Egyetlen nagy kivándorlási árterület Magyarország: — így lázít a szövetség. Az adórendszer rettenetes: — izgatnak a gyárosok. A drágaság szörnyű: — agítálnak ezek a milliomos agitátorok. Ingyenes állami népoktatás kell: — hirdetik ezek a darabontok. Föld kell a népnek: — állapítják meg ezek a gyanús társadalomtudósok. Egy radikális program, a magyar nép megmentésének a kész tervrajza a gyáriparosok felterjesztése. Mit fog rá mondani az osztályparlament? Valószínűleg semmit. Hallgatni fog. Az ország azonban tudni fogja, hogy a gyáriparosok hangja a kultúra, a haladás, a nemzeti gyarapodás, a pusztulásból való megmenekülés hangja. A kultúra-gyilkoló és nemzetölő latifund[i]ummal szemben a gyár: a kultúra fejlesztését és a nemzet gyarapodását jelenti. Hiszen a gyáriparosok felterjesztésében az uszításnak, a dühödt munkásgyűlöletnek egyetlen szava sincs. Ezt a beszédet, ezt a hangot, ezt a felterjesztést tisztelettel, szeretettel és okulással fogja hallgatni az ország.

BN 1907. október 15.

219. A VÁROSOK

Egy kis denunciació a hazáért meg nem árt. Denunciaciójuk tehát a városi kerületeket; hogy a városi kerületek azok, amelyek a függetlenségi képviselőknél fejtorést okoznak; hogy ezek a kellemtelen városi kerületek mozgolódnak a rossz kiegyezés, a felemelt kvóta, sőt általában a kormány egész politikája ellen. Hátha

valahogyan rájuk lehetne ijeszteni. Fogyasztási adók, közigazgatási segítségpénzek, ipari támogatások: ezek mind olyan dolgok, amelyek által a kormány jó nagyot húzhat egy-egy elégedetlenkedő városra. Igaz, hogy a városok a nemzeti politika legfőbb oszlopai; igaz, hogy a magyarosodás várai; igaz, hogy a kultúra forrásai; igaz, hogy a legintelligensebb, legtöbbet olvasó, az ország dolgairól legjobban tájékozott választótábor van bennük. De annál rosszabb rájuk nézve. Minél nyomatékosabb a szavuk, annál nagyobbat kell rajtuk ütni. Denunciáljuk, hazafiak, a városokat. Hadd jöjjön az agrár had, a lármás, kultúraellenes, betűgyűlölő népség és hadd indítson hadjáratot a városok ellen. Erős magyarság és polgári önérték úgyis csak itt mutatkozik már: öljük meg ezt is a hazafiasság nevében és Beksics Gusztáv emlékének nagyobb tiszteletére.

BN 1907. október 23.

220. FRANCIA SZÍNÉSZEK A MAGYAR SZÍNHÁZBAN

Mielőtt szétlebbent a függöny, már széltében beszélte a Magyar Színház előkelő közönsége, hogy az a francia színész, aki játszani fog, nem francia, hanem román—magyar vérkeverék, s valahonnan a Balkán valamelyik szerény államából jött hozzánk. Külső szenzáció, reklám-zaj, idegen-láz nem tüzelt bennünket, Costance Lindennek erőszakos kézzel kellett letörnie a maga pálmáját. Ez sikerült is neki. Egy magas, elegáns színész állott a színpadi lámpák fényében; biztosan, otthonosan, könnyű fölényvel mozgott, kedélyével beragyogta a színházat és küzdve a francia akcentussal és néha egy kissé még önmagával is, bájosan, igazán franciásan tudott elcsevegni. Egy nem differenciálódott és — a szó legmagasabb értelmében vett — modern színésznővel van tehát dolgunk, aki egykor majd nemcsak nehéz lelki problémákat tud felbogarzni, hanem egy nővel, egy igazi asszonnal, akinek egészséges humora, puha hajlékonysága megveszteget, és örülünk, ha száját beszédre nyitja. Ez a legasszonyabb asszony tegnap este ügyes eleganciával tudott besimulni Maurice Donnay párizsi, mondén vígjátékába, az *Education de prince*-be, ahol a balkáni vaskos érzékiességet a francia társalgás könnyű fordulatossága lengi körül. Linden Szilisztria királynéját játszotta és mondhatjuk, Donnay egész szellemét visszatükrözte. Ez a balkáni királyné is tetőtől-talpig asszony, olyan mint Linden lehet, könnyed és érzéki, aki kárörvendő kedvvel és tapsoló örömmel kergeti a kis balkáni

princet a párizsi asszonyok ölébe, s kacagva nézi, mint úszik el ez alatt fia királysága, amely ha balkáni is, mégis királyság. Ez a Donnay-féle operaénekesnőből lett királynő örül a csóknak magáért a csókért, akár ő, akár más kapja, mert a világa, mindene a szerelem, mert asszony. Minden olykor izzó, olykor diszkréten letompított színekkel, sok rátermettséggel festette meg ezt a kedves asszonyportrét. A közönséget lassan egészen meghódította, és a felvonásközökben boldogan, túlon túl szerényen köszönte meg a tapsokat, mint olyan színésznő, aki még nem sok izgalmas sikert élt át...

BN 1907. október 23.

221. AZ ÁRVA JÓKAI-SÍR

Akik tegnap a temetőben jártak, azt beszélik, hogy nem volt ott árvább és szomorúbb sír a Jókai Mórénál. Oh, mi ezt elhisszük, mi ezt olyan természetesnek találjuk ma. Az is marad sokáig még a Jókai-sír: árva és jeltelen. Nincs nekünk ma se időnk, se szívbéli képességünk egy Jókai-kultuszra. Bartha Miklósnak díszes, nagyszerű síremléke van, s lesz hamar szobra is. Ugron Gábor kijelentette, hogy Kossuth Lajosnak nem kell külön külsőséges emlék: S egészen hiteles helyről tudjuk, hogy Strobl, aki nyugodtan kékik Kossuth Lajos emlékének külső megörökítésével, *Kossuth Ferenc számára előre elkészítette a díszes nagyszerű síremléket és obeliszket.* Szabad-e hát ma türelmetleneknek lennünk Jókai miatt? Ma csakis az élők kapnak kegyeletet s azok a halottak, akik a ma élőket hatalomhoz segítették. Szegény, nagy Jókaink várjon egy jobb, emberségesebb korszakra. Talán Magyarországon se tarthat örökké a sötétség, az új erkölcsöknek ez a mai félelmetes éjszakája.

BN 1907. november 3.

222. ACHIM ANDRÁS ÜZENETE

— *Levél Ugron Gáborhoz* —

Achim L. Andrásnak, a volt paraszt-képviselőnek s Ugron Gábornak egy kis afférjük támadt. A rabonbán-utód meggyanúsította és megsértette egy képviselőházi közbeszólásával a parasztpártot és annak vezérét. Achim L. Andrásnak, aki levelet írt a

Budapesti Naplóhoz, joga van a védekezéshez, s e joghoz mi helyet is adunk. Achim L. András természetesen nem kölcsönkért és csinált stílusban írta meg a leveléhez mellékelt nyílt levelét Ugronhoz. A maga saját őszinte és őszintén goromba hangján, amihez megint joga van. Ez a hang nem a mienk, de az Achimé, s értjük Achim fölháborodását. S ha nem is írjuk alá, de szívesen leközöljük Ugronhoz írott levelét. Ime a levél változtatások nélkül, amint Achim megírta:

Békéscsaba, 1907. nov. 28.

Nyílt levél Ugron Gáborhoz.

Tisztelt képviselő úr! F. hó 23-án Pető Sándor, pártunk és Békéscsaba orsz. képviselője, interpellációt intézett a belügy-miniszter úrhoz a Békéscsabai Népegylet feloszlata ügyében.

Ezen interpelláció közben te nagy, dicső, szeplőtlen, első osztályú hazafi, sértőleg odakiáltottál képviselőnk felé, hogy mink „bujtogatunk, lázítunk” és hogy „darabont-szövetségesek” vagyunk, kivált pedig Achim L. András. Hozzászoktunk a mai időben úgy a kikeresztelkedett fajmagyar, valamint az összes analfabéta panama-lovagoktól, hogy az immunitás gyászos köpönyege alól az ország becsületes, nekik dolgozó és őket, a heréket fenntartó népet, embereket gyanúsítsák, sértegensék, rágalmazzák. De téged, a nagy és furfangos székelyt mink se sorozunk a buták közé, mert hisz láttuk, eléggé okosan és ügyesen táncoltattad meg a *nagy bankügyed* tárgyalása alkalmával a sok ügyvédet és vádlóidat. Mégis hogy valótlán dolgokkal gyanúsítod a Parasztpártot és engem, ebből azt kell levonnunk, hogy úgy az, aki neked ezen aljas vádakot besúgta a parasztpártról és a Népegyletről meg rólam, valamint az, aki a becsületes dolgozó népet bizonyíték nélkül gyanúsítani, rágalmazni és sértegetni merészli az immunitás berkeiből, az mind alávaló, gyáva himpellér és tekintse magát tőlem a mai naptól fogva *pofofvágott kreatúrának*.

Amióta hazafias bódétokból kidobtátok a parasztot magatok közül, nem voltam még köztetek. Bizonyára annak tulajdoníthatom azt, hogy nem feleltél még a szeptember hóban hozzád intézett viszontkérdésekre, abban a beszélgetésben, amely a *bécsi gyorsvonaton* folyt le közöttünk. Lehet, hogy az általános választói jog sürgős behozatala feletti honmentő gondjaid közepette felejtkeztél el azóta a válaszadásról. Látod, ha nem eleveníted fel a *ti* parlamentetekben az én ott *rég meggyilkolt nevemet*, talán én sem mondtam volna el most a kis intermezzót, mely közöttünk történt. De így ad notam! Nem bánom én, hadd hallják!

Mondom: a *bécsi* gyorsvonaton történt. Én Sopronból, te pedig — nem mondom, hogy *Bécsből* jöttél. Csakhogy a folyóson évelődni [!] kezdettél velem, és azt mondtad: no Andris, elosztottad-e már az Alföldet a parasztek között? Mire én azt feleltem: Sajnos, az Alföld felosztva még nincs, de reméljük, mert hogy tik, akik ezt több mint 30 év óta hirdetik a népnek, ti vagytok most kormányon — most tehát teljesíteni fogjátok? — Azonban, így kérdeztem én tovább tőled, ne a földosztásról beszéljünk, hanem azt mondd meg: *jobban fizetik-e a zabot most Bécsben mint 48-as korodban?*

Te erre se szó, se beszéd, csak elfakultál, becsaptad magad után a szakaszod ajtaját, engem a faképnél hagytál, s a felelettel a mai napig is adós maradtál. Pedig engem fene mód érdekelt ám ez a kis gazdasági kérdés, mert nekünk, a parasztpártnak is lenne egy kis zabunk eladó. Hát ha a te jól ösmert forrásaidnak közvetlen lehetne liferálni, ne engedd, hogy nyerje[n] a te szegény véreiden a zsidó profitot.

Most pedig végül, nagyságos képviselő úr, ne haragudj, hogy csak úgy, paraszti módon levelemben letegeztelek, de aki a tegezést kezdette közöttünk, az nem én voltam, hanem te. Elvégre is azt hiszem, hogy egy tegeződő paraszt még mindig nem oly veszélyes, mint egy szekercés paraszt, aki „ejnye ebadtája az ilyen népszerűtetnek” fejszével keresi filléreit képviselője minden jót magához ölelő karjai körül.

Maradtam a földosztásnak teljes tisztelettel feltétlen híve

Achim L. András

A Magyarországi Parasztpárt elnöke.

BN 1907. november 29.

JEGYZETEK

RÖVIDÍTÉSEK

Ai	Ady Endre: Az irodalomról. Bp. 1961
AEÖN	Ady Endre: Összes novellái. Bp. 1961
AEÖPM	Ady Endre: Összes prózai művei. Bp.
AEVL	Ady Endre: Válogatott levelei. Bp. 1956
AM	Ady Múzeum
BH	Budapesti Hírlap
BN	Budapesti Napló
Bölöni:	Bölöni György: Az igazi Ady. Bp. 1955
FL	Ady Endre: A fekete lobogó. Bp. 1950
FM	Független Magyarország
HSz	Husadik Század
Isz	Ady Endre: Ifjú szivekben élek. Bp. 1958
J	Ady Endre: Jóslások Magyarországról. Bp. 1936
JGyÖM	Juhász Gyula: Összes művei. Bp.
KF	Ady Endre: Költészet és Forradalom. Bp. 1969.
Király	Király István: Ady Endre. Bp. 1970
Kovalovszky	Kovalovszky Miklós: Emlékezések Ady Endréről. Bp. 1961
Mj	Megjelent
MSz	Magyar Szó
Na	Ady Endre: A nacionalizmus alkonya. Bp. 1959
NN	Nagyváradai Napló
No.	Ady Endre noteszkönyve
Nsz	Népszava
Ny	Nyugat
PIM	Petőfi Irodalmi Múzeum
Pn	Ady Endre: Párizsban és Napfényországban. Bp. 1949
PN	Pesti Napló
Pp	Ady Endre: Poéta és publikum. Bukarest 1967.
Sz	Szabadság (Nagyvárad)
Szil	Szilágy
TP	Ady Endre: A tegnapi Párizs. Bp. 1942
UH	Ady Endre: Az új Hellász. Bp. 1920
Vál.	Ady Endre: Válogatott cikkei és tanulmányai. Bp. 1954
Vp	Ady Endre: Vallomás a patriotizmusról. Bukarest 1959
VT	Ady Endre: Vallomások és Tanulmányok. Bp. 1944
VU	Vasárnapi Ujság

ELŐSZÓ A JEGYZETEKHEZ

Ady összes prózai műveinek IX. kötete 1907. okt. 1. és 1909. dec. 31. között írt újságcikkeit és tanulmányait, valamint följegyzéseit tartalmazza. Erre az időszakra esik harmadik és negyedik párizsi útja, a Nyugat megindulása, a Holnap első és második kötetének megjelenése, megszűnik rendszeres újságírói munkája a BN-nál, s ezzel egyidejűleg hazaköltözik Érmindszentre, újabb és újabb napilapokkal kísérletezik. Mindez lényegesen bonyolultabbá teszi a korszak Ady-publicisztikájának kutatását az előző korszakokénál.

A BN-nál a jelzett időszakban nagy változások voltak. 1907. okt. 29-én jegyzi utoljára a lapot Kabos Ede mint főszerkesztő és Bíró Lajos mint felelős szerkesztő. Okt. 31-től felelős szerkesztőként Pályi Ede szerepel a lapon. Pályi a Magyar Szónak is szerkesztője.

A Pályi-éráról így ír Lengyel Géza Ady a műhelyben c. (Szépirodalmi Könyvkiadó 1957.) könyvében (324—325. l.):

„Ahogy Pályi kezébe került a lap, egyszerre elszürkült, fokozatosan elöntötte az unalom. Pályi szoros baráti és sógorsági kapcsolatban állott a Palágyiakkal, Palágyi Lajossal, a költővel és Palágyi Menyhérttel. Felesége ezek nővére volt. Palágyi Lajos nem volt tehetségtelen költő, Palágyi Menyhértet mint filozófust becsülték; annyi kétségtelen, hogy nagyobb közönség-érdeklődésre nem tarthatott számot. Maga Pályi is írt filozófiai munkákat — nem gondolnám, hogy elolvasásuk — azért, hogy valami ítéletünk legyen róluk — megérné a fáradságot. Politikailag ellenzékbe szorult, de ingatag, fura, csavaros észjárású. Reggel bejött a szerkesztőségbe hálókabátban — ha jól emlékszem, átköltöztünk később a Király utcába, lakásával kapcsolatos volt a szerkesztőség —, ölében tartotta kis pincsi kutyáját. Így a telefonhoz ment, s felhívta a miniszterelnökségi sajtóirodában Bónitz Ferencet, aki ott a katolikus néppártot képviselte. Miközben telefonált, politikai információt kért, a kutya is közbevakantott. Bónitz jó humorral mondta:

— Na, legalább hallottam a Magyar Szó mai vezércikkét.

A Pályival bevonult munkatársak között szerepel Fényes Samu, Kassáról érkezett ügyvéd és író, azután egy Szilágyi Sándor nevű fiatalember, kinek szintén a Palágyiak egyik nővére volt a felesége.

Fényes még Kassáról gyakran járt Pestre; az Otthon körben szenvedélyesen kártyázott. Mindig vesztett. Ezért az Otthon humora a kassai pénzbeszédőnek nevezte.

Pályi és a Palágyiak észjárásán és logikáján, vagyis ennek hiányán lehetetlen volt eligazodni. Megvoltak a maguk külön szentjeik, írók, akik nem nagyon kellettek másnak, mint például Tardos-Krenner Viktor. Szűkebb körükhöz tartozott Lándor Tivadar újságíró. Ő volt az, aki a Horthy-korszakban Kéri Pál ellen azt a képtelen vádat koholta, és konokul fenntartotta, hogy Tisza István meggyilkolásának értelmi szerzője.

El lehet gondolni, hogy ebben a társaságban hogyan érezte magát Ady és általában az egy-két munkatárs, aki még a régi Budapesti Naplótól

jött át. Magam is közéjük tartoztam; ha jól emlékszem, 1908 közepe táján sikerült más laphoz mennem.”

1907. nov. 8-tól kezdve az esti lappá alakult BN a Magyar Szó mellékkel együtt jelenik meg. Ady helyzetét a szerkesztőváltozás nagyon meglehette. A BN ettől fogva szegényes, gyöngén szerkesztett, jellegtelen lap lett, a Magyar Szó pedig harcossá protestáns profilként egyre inkább elvesztette, a protestánsok egyes csoportjai közötti viták szócsové, Pályi egyéni ambícióinak fóruma lett.

Ady sajátos helyzetét így jellemzi a megváltozott BN-nál Lengyel Géza már idézett könyvében (324. l.):

„A Budapesti Napló válsága egyikünk számára sem jelentett oly nyomasztó terhet, mint Adyknak. Aggódása teljesen megokolt. Ami a szokványos újságíró számára ment vagy valahogyan csak ment: más szerkesztőségben elhelyezkedni — az ő igényeivel s egyben forradalmat jelentő versköteteinek tehertételével s végül — nem utolsósorban — darabont-közelmúltjával alig volt elképzelhető. Innen van az, hogy utálat és gyűlölet ellenére, s bár jól látta, hogy Pályi kezében a Budapesti Napló hamarosan le fog zúllani: mégis próbálkozott, s még az 1908. év első hónapjaiban sem adta fel végleg azt a reményét, hogy Pályiékkel együtt tud dolgozni. Ady számára ebben az időben az újságírás, a napi szerkesztőségi munka az egyedül elképzelhető »életforma.«”

Ekkoriban írt levelei tele vannak panasszal a BN-t illetően. 1907. nov. 4-én írja Lédának: „... nincs semmi új, csupa bizonytalanság és undor. Annyit mindenesetre elértem, hogy ha Pályinak nem tetszem, három hónapi fölmondásom van.” (AEVL, 176.), nov. 9-én: „Egy új lap van megindulóban — erre pályázok. A Naplónál csupa utálattal vagyok. Végtelenül fáj, hogy az én asszisztálásommal csúfolják meg ezt a lapot.” (AEVL, 177.), nov. 11-én: „Bizonyos, hogy megyek a laptól, de nem tudom hova.” (AEVL, 178.). Pogány Béla visszaemlékezése szerint (Ady ur. BH 1933. dec. 24.) Ady meg is kapta a fölmondó levelet, bár alább idézett levélrészletei inkább arra vallanak, hogy ő mondott föl Pályinak. Ez 1907. november végén lehetett, mert 1908. febr. 29-én írja Birónak: „Most telt le három havas fölmondásom a BN-nál, s hálaistennek sehol se vagyok.” (Lengyel: i. m. 365.) 1908. febr. 29-én pedig ezt írja Diósiéknak: „Éppen most írtam Pályinak, hogy vége a munkatársi viszonyoknak” (AEVL, 189.); egy másik levélben Birónak 1908. márc. 30-án: „Még szerencsém vagy szerencsétlenségem, hogy Pályi nem akar egészen lemondani rólam. Kér, hogy valamit ezután is dolgozzak. Anyagiakról nem esett szó közöttünk, s nem tudom, meddig bírja az — orrom.” (Lengyel i. m. 366.) Ugyanekkortájt írja Diósiéknak: „A B. naplóval teljesen nem szakítottam. Pályi olyan jó, tizedrész annyit se tettem neki, mint Vészinek, s úgy kér, hogy teljesen ne szakítsak, hogy embertelenség volna másként tennem.” (AEVL, 190.), áprilisban pedig Lédának: „... a lapnak rendes munkatársa maradok, amíg csak a lap és én élünk.” (AEVL, 196.) Scheiber Sándor és Zsoldos Jenő közli (Ady Endre levele Révész Bélához. Irodalomtörténeti dolgozatok 40. sz. Szeged 1965. 38. l.) Ady Révésznek írt, a közlők keltezése szerint 1908. jún. 29-i (szerintem júl. 4-i keltű) levelét, melyben így ír: „... A B. Napló azt ígérte, hogy június elején megkapom a nekem járó 150 frankot. Egy fillért se kaptam, de gondoltam, valamit dolgozok július 3-ig, hátha ez évnegyed engem is juttathat egy kis pénzhez. Szóval a Naplónak azért dolgoztam, hogy minden reményem el ne vesszen. Most már akár pénz, akár nem, júl. 3-án végleg, örökre szakítottam a Naplóval...” Ennek ellenére még egy párizsi cikket is ad a lapnak, hazatérése után pedig októberben még bizonyos rendszerességgel dolgozik nekik.

A végleges szakítást, úgy látszik, a vasútijegy-affér idézte elő. Okt. elején írja Lédának: „... várt egy levél a Bud. Naplótól, melyben tudatják, hogy vasúti jegyemet megsemmisítették. Ugyancsak Dodó írja — egy ajánlott levél érkezett a MÁV igazgatóságától Párizsba, de ő nem vette át. En írtam rögtön Pályinak, s bejelentettem, hogy kegyetlenül bepörölöm”. Pár nappal később pedig: „Pályi átkozza magát, hogy az ő tudtán kívül történt, igéri, hogy letörleszti adósságát, de hát ez csak beszéd. Pörölni pedig hiába pörölök: nincs ott semmi, s talán holnap-holnapután beszűnik a lap.” (AEVL 204, 205.)

1907 őszén néhány cikke jelenik meg A Hétben is. Ezt a Kiss Józseffel folytatott alábbi levélváltás előzte meg. Nov. elején írja Ady Kiss Józsefnek: „Mélyen tisztelt Szerkesztő Úr, Molnár Ferencsel beszélgettünk arról a módról, hogy én a Hét-nek dolgozhassak. Ő közölte, hogy e dologban ma személyesen tárgyalhatnék Szerkesztő úrral. Azonban nekem ma és mostanában, akármennyire akarnám, lehetetlen személyesen tiszteletemet tennem.

De különben is én úgy érzem s látom, hogy a dologban nem a személyes találkozás a legfontosabb. Hanem a közös, erős szándék. Nem rajtam múltott, hogy a Hét-et úgy kellett tekintenem, mint Szerkesztő úrnak még ma is sok úgynevezett irodalmi fórumot. Szerkesztő úr neve, kora engem természetesen néma és fájo passzivitásra utalt egy ilyen igaztalan viselkedéssel szemben is. Viszont én ideges, túlérzékeny ember vagyok s az első ok és ez itt, azt tanácsolnák, hogy előbb egy dologban megállapodjunk. Én tudom, hogy a cenzúrázás egyenesen írásaim értékét teszi tönkre. S végre olyan Adyt százat kaphat a Hét, aki nem Ady. Én ígérem, hogy a legjobbat, amire képes vagyok, küldöm a Hétnek. Viszont Szerkesztő úr ne bánjon úgy velem, mint csak kétés, ifjú titánokkal szokás. Sok mindent csak szóval mondhatnék el, de annyit itt is, hogy talán szinte túlságosan is fáj, hogy éppen Kiss József az, akire mesteremként néztem, s aki maga is valaha megszenvedett azért, hogy valaki mert lenni a senkik között, bánt nagyon-nagyon hidegen velem. Ha gondolja, így gondolja, dobja és felejtse el ezt a levelet. Nekem legalább ennyit meg kellett írnom, mert igazságnak érzem, amit írtam s már régen fáj. Mélyen tisztelt Szerkesztő úrnak, igaz, tisztelő híve Ady Endre.” (AEVL 175.) A válasz postafordultával érkezett: „Kedves fiam, Ady Endre! Az, hogy a leveled goromba, nem bánt; de hogy számár, az bosszant. Én mindig nagyon okos embernek tartottalak és mindig nagyon szerettelek bogaraiddal együtt. Én írtam rólad az első kedves sorokat az irodalomban és én dicsértem mindig legjobban, ha szépet produkáltál. Nyilván apró rőfögő állatok mindenfélét sügtak be rólam neked. Ugyanazt cselekedték nálam, de engem bajos beugratni. Ha jössz, szívesen látlak; ha nem jössz, egyen meg a fene! Mindig szerető öreg apád Kiss József” (AEVL 176.) Lédának még örömmel újságolja nov. 9-i levelében: „Képzeld, ki fogok Kiss Józseffel békülni. Olyan váratlanul kedves levelet írt (majd megmutatom), hogy megpróbálok vele dolgozni. Ezt a levelet sok pour-parler előzte meg. Én elszántam magam, hogy nem engedek s egy goromba levelet írtam neki. Erre jött az ő levele.” (AEVL 177.) De néhány napra rá már ezt írja ugyancsak Lédának: „Ma voltam Kiss Józsefnél. Úgy fogadott, mint egy királyi herceget. Én azonban félek, hogy a vén gazemberrel két héten belül összeveszek.” (AEVL 178.) Ez be is következett, ha nem is két hét, de két hónap múlva. Így ír erről Birónak márc. 3-i levelében: „Hát te nem tudod a Kiss József dologát? Az egész célja az volt, hogy ne rontsam el a jubileum harminóniáját. Kösztolányival íratott a kötetemről, s ráadásul a bírálóknak csak a kritizáló végét adta le. Erre olyan komisz lettem, amilyen csak lehettem. Belemartam még a vesekövelbe is szóval s üzenettel, és

otthagytam.” (Lengyel: i. m. 366.) Ady és A Hét kapcsolatáról l. még Komlós Aladár cikkét az ItK 1951. 101. lapján.

Mielőtt Párizsba megy, kapcsolatot létesít az Ujsággal, feltehetően Elek Artúr révén, aki a lap főmunkatársa volt. Révésznek írt, fent idézett levelében is Eleknek üzeni, aki feltehetően szemrehányást tett neki, hogy még mindig a BN-nak küldi cikkeit: „. . . Azonnal beszélj Elekkel, s mondd el barátságosan kibővítve a következőket. Én beteges neuraszténias voltam s vagyok [itt a BN-ra vonatkozó fent idézett sorok következnek]. Egyben ígér meg nevenben, hogy már két nap múlva megkezdem rendszeres munkámat az Ujságnak, tárcát s cikket küldök.” (uo.) Az újság felelős szerkesztője ekkor Gajári Ödön, szerkesztőtárs dr. Ágai Béla. 1908 áprilisától jelennek itt meg novellái, versei, július, augusztus és szeptemberben öt cikke. Az év végén megszűnik rövid kapcsolata a lappal. Ezt egy Ady Lajosnak nov végén írt levele is megerősíti: „Kapus Samunak mondd meg, hogy én az Ujsággal összevesztem. Személyesen nem írok kritikát, mert nem írhatok, de ajánlhatom könyvét Elek Artúrnak.” (MTA K 5/42). Az összeveszés valószínű oka A duk-affér c. cikk jegyzetében közölt szerkesztői üzenet. (531).

1908 folyamán folytatódik kapcsolata a Népszavával, melynek 1906 januárjától kezdve időnként verset, novellát, cikket küldött. 1907. nov. 2-án írja Lédának: „Már hívtak a Népszavához . . . de ezt nekem ezer okból nem szabad elfogadnom.” (AEVL 174.) Állandó munkatársnak tehát nem ment a Népszavához, de 1908-as párizsi útján egyre inkább megszaporodnak a Népszavának küldött cikkei. 1909 januárjában Csizmadia Sándor megtámadja a Népszavában, aminek következménye az ismert Népszava-vita lett. Ennek lezajlása után — a kötet felölelte időszakban — már csak verset publikál elvéve a lapban.

Az FM, melynek szerkesztője Rónay Béla, a Holnapnak szinte hivatalos orgánuma lett. Így írja ezt Juhász Gyula is az Ady Múzeum I. kötetében közölt visszaemlékezésében (59. l.), és így emlékszik erre idézett írásában Pogány Béla is, aki ezt a kapcsolatot az FM részéről a Holnappal létesítette. Pogány Béla már a BN-nál is együtt dolgozott Adyval. 25 év múlva így ír erről idézett cikkében: „Ebbe az időbeesik a nagyváradi Holnap megalakulása. Hét poéta állt itt össze, akiknek így együtt két kötetük jelent meg. (. . .) Ezeket csábítottam az FM-hoz. Itt van a levél előttem, amely Emőd Tamás kezeírása, és amely sokat beszél az irodalom akkori helyzetéről:

»Igen tisztelt Szerkesztőség, kedves Pogány Béla, a Független Magyarország levelét vettük, és az idecsatolt, a laphoz intézett sorokon kívül is őszinte szeretettel és hálával köszönjük együttérzésük jelét, a vasárnapi és szerdai impozáns cikkeket. Az anyagiakról szóló részt minden melléktekinet nélkül akceptáljuk. A mi tanyánk, az Emke-kávéház részére, szíveskedjenek még egy példányban küldeni a lapot — ezt mi már elintéztük a kávéssal. Egyben megindítjuk a városban a propagandát, hogy a lapot minél szélesebb körben járassák és olvassák.

Babitsnak (Fogarason tanár) nagy, új versei vannak, amint jelzi. Neki is írunk, hogy hozzánk expedálja új dolgait, s mi innen továbbítjuk.

Ady Endrével, aki köztünk időzik, a jövő héten megint átjön Mindszentről pár napra, két hétre — beszélünk. Elfogadta a tervet, beleegyezett mindenbe és hajlandó tizenkét korona honorárium mellett írni szintén, velünk együtt. Hatalmas új poemái vannak, és ha kell, mindig rendelkezésre bocsátja jövőben írandó új verseit a lapnak stb.

Nagyvárad 908. IX. 30. Tisztelő üdvözléttel a Holnap.»

A Pesti Naplónál 1908-ban szerkesztőváltás volt. Szerdahelyi Sándor helyett Mester Sándor lett a felelős szerkesztő, a főmunkatársak között pedig helyet kapott Molnár Ferenc A BN-val való végleges szakítás

után Ady Molnár közvetítésével a PN-val szerződik. Molnár 1908. nov. 6-i levele szerint a közbenjárás sikeres volt: „... most vettem a megbízást Mestertől: értesítelek, hogy a dolgod rendben van. Azt üzeni Mester, hogy az a megállapodás, amit itt fenn kötöttek, 1909. jan. 1-én életbe lép, de addig is számít rá, hogy tárcát fogsz írni a lapnak.” (MTA K 8/9) A megállapodás nyilván arra vonatkozott, hogy párizsi tudósításait 1909-ben Ady a PN-nak küldi.

Az 1908. jan 1-én indult Nyugattal Ady kapcsolata közismert. Első számában közlik nagy esszéjének, A magyar Pimodánnak első részét. A Nyugat ekkor még nem jelent Adynak komolyabb anyagi bázist: közleményenként fizetik. Csak 1909 június után kap egy minimális fix fizetést is azzal a kikötéssel, hogy verset elsősorban a Nyugatnak ad közlésre.

Az időszaki lapok közül baráti kapcsolatai révén cikkeket kérnek tőle a Jászi-szerkesztette Huszadik Század és a Kunfi szerkesztésében megjelenő Szocializmus is. Továbbra is fenntartja a kapcsolatot Schöpflin útján a Vasárnapi Ujsággal. Alkalmoszerűen közöl a zilahi Szilágyságban és a nagváradi Szabadságban. És egy ízben a közismert duk-duk cikket az Új Időkben jelenteti meg.

Egyetlen cikket találunk a feldolgozott időszakban német nyelvű magyarországi lapban, a Pester Lloydban. Mind ebben, mind pedig a Neues Pester Journalban többször is jelennek meg novellái és versei. Mivel a budapesti német lapokban megjelent cikkeit általában nem engedték magyarul is közölni, legalább is erre utal Mohácsi Jenőnek egy levele, melyet a Geistige Elephantiasis c. cikk jegyzetében idézünk (593.), és mert a magyar eredetit sem kéziratban, sem pedig más lapban nem találtuk, a német nyelvű szöveget tekintjük eredetinek és ezt közöljük főszövegben. A fordítást, mely ebben az esetben is, mint a francia idézetek esetében a sajtó alá rendező munkája, a jegyzetben közöljük. A Pester Lloyd főszerkesztője ekkor Singer Zsigmond. A cikket Bródy Ernő, a lap főmunkatársa kérésére írta meg Ady a lap 1909. húsvéti számába.

Végül két cikket kéziratból közöltünk. Ezek 1970 augusztusában Fenyő Miksa gyűjteményével kerültek a PIM-ba.

Ugyancsak a Fenyő-gyűjteménnyel hazakerült levelezés említ három cikket, melynek sorsa ismeretlen. Az elsőt egy Érmindszent 1908. máj. 8-i keltű Fenyőnek írt levélben említi: „... A két kis cikkemmel mi legyen? Úgy gondolom, hogy a Korrobori elrejtendő a Figyelő-rovatban.” (PIM A 205/6) Ismerjük ugyan egy Korrobori című cikkét (Ny 1924. I. 3.), de ezt későbbinek tudjuk, (vö. a cikk Ny-beli közléséhez fűzött szerkesztői jegyzettel) és nem valószínű, hogy Ady Figyelőben elrejtendő kis cikknek tartotta volna. Elképzelhető viszont, hogy létezett ennek a cikknek egy rövidebb formája, talán a későbbi cikk magja, melynek sorsáról nem tudunk, de az is lehet, hogy a két cikknek csak a címe azonos. — Közvetlenül a duk-duk ügy után írhatta azt a dátum nélküli levelet, melyben jelzi egy Miklós Jutkáról írandó kritika elküldését a Ny szerkesztőségének: „... Egyben kérem Osvát úrral tudatni, hogy holnap Georges Ekkhoudról és Miklós Jutkáról *megy* cikk.” (PIM A 208/65) 1908. nov. 26-án kelt, Osvátnak írt levelében pedig: „... Rosszul, nagyon rosszul vagyok, de meg tudtam volna írni a Miklós Jutka-kritikát is. De gondolom, magad is látod, ez idő szerint, no, még csak ez kellene nekem.” (PIM A 208/13) A Miklós Jutka-kritika tehát valószínűleg nem készült el. — Feltehetően ugyanez lett a sorsa egy másik levelében jelzett Kosztolányi-kritikának is. 1908. dec. 6-i keltű, Fenyőnek szóló levelében írja: „Édes jó Fenyő úr, olyan beteg lettem, hogy újévre csak a verseket írhattam meg. A többi ígért dolgot s az Oláh és Kosztolányi kritikát a jövő számra.” (PIM A 205/11) Az Oláh-kritika

meg is jelent a Ny jan. 16-i számában (I. kötetünkben a 294. lapon), a Kosztolányi-kritikáról, mely valószínűleg a Boszorkányos esték c. novellás kötet kritikája lett volna, nem tudunk.

A BN szerkesztői üzenetei között egy alkalommal találtunk minden valószínűség szerint Adytól származó szerkesztői üzenetet az alábbi szöveggel: „K. J. Selmecújfalu. A. E. nevében, aki egyébként szeretettel gondol régi kedves iskolatársaira, megnyugtattuk, hogy ő éppenséggel nem gondolt semmiféle megtörtént esetre. Sokkal többre becsülő az írást és irodalmat, mintsem anekdotákat meséljen belső mesék és művészi kigondolások helyett. Volt piarista tanárait sem akarta sérteni, akik közül nem egy derék emberre emlékszük. De a történet belső igazsága mellett igenis hitet tesz ugyanakkor, amikor ismét kijelenti, hogy sérteni senkit se akart.” (BN 1907. nov. 28. 9. l.) A szerkesztői üzenet valószínűleg A Nyápic mamája c. 1907. nov. 17-én a BN-ben megjelent Ady-novellára vonatkozik.

Gellért Oszkár Kortársain c. visszaemlékezéseiben (Művelt Nép 1954. 82-84. l.) közli Beer Béla levelét, mely szerint Ady 1908 júniusában a kereskedelmi utazók párizsi kongresszusán helyette felszólalt, és francia nyelvű szónoklatáról a Petit Journal be is számolt. Az eseménynek utánanézttem a Petit Journal megfelelő számában és más lapokban is. A Petit Journal két beszámoló is közöl a kongresszusról, de egyikben sem említ sem Beer Béla, sem a magyar küldött beszédét. Más lapokban sem találtam nyomát Ady állítólagos felszólalásának. Viszont Gellért Oszkár hagyatékával bekerült a PIM-ba Adynak egy levelezőlapja Beer Bélához a következő szöveggel: „Kedves Bélám, a jelentés nincs kész még ma sem, több ízben sürgettük. El fogják küldeni neked hivatalból. Jólestek megemlékező leveleid. Én is szeretettel gondolok rád. Ady” Ez azonban csak a kettőjük közti kapcsolatot bizonyítja, amely Diósin keresztül könnyen létrejöhett.

Ebben az időszakban Ady már nemigen közöl névtelen cikket. Ennek oka részben az, hogy az első néhány hónaptól eltekintve már sehol sem belső munkatárs, részben pedig az, hogy ekkor már annyira ismert, hogy neve a legszintenebb cikket is fényjeli, egyetlen lapnak sem érdeke elhallgatni. Néhány névtelen cikket még a BN-korszak elején mégis neki tulajdonítunk. Ezeket többnyire függelékben közöljük és mindig indokoljuk feltevésünket a jegyzet élen.

Régi szignóihoz (A. E., a. e., Dyb., Lellei, Diósadi, Brown,, —n, A.) ebben az időszakban újak is járulnak. A Hétben egy alkalommal Csáth álnévvel szignálja cikkét, talán Kiss József szülőfalujára Mezőcsátra célzott vele. (Ez a kibékülés utáni első cikke A Hétben). Kiss József bizonyára kifogásolta a szignót. Joggal, hiszen összetéveszthető Csáth Gézával. Ezért Ady legközelebbi cikkét már Barla névvel jegyzi, és a következő levél kíséretében küldi el Kiss Józsefnek: „Kedves Józsi bátyám, itt küldöm a cikket, a címet tessék fölcserélni, ha egy jobb ötlenék. A jegy, a Barla név, talán jó lesz, de ez is kész másnak helyet adni.” (AEVL, 178.) A Barla név az 1906-os Gyáva Barla diák c. versben és a néhány hét múlva írt A magyar Pimodán c. cikkében is előfordul. Eredetéről I. A magyar Pimodán jegyzetében (457.). A BN-ban egy alkalommal L—i szignót találtunk, mely ugyanúgy lehet a Lellei, mint a Lehotai név rövidítése. (A BN okt. 24-i számában olvasható szerkesztői üzenet szerint Lellei Ady Endre, Lehotai pedig Kosztolányi Dezső álneve.) A szóban forgó cikk (A boltos doktor. 1907. nov. 28. a 70. lapon) olyan jellegzetes Ady-gondolatokat és stílárius jegyeket tartalmaz, hogy nem téveszthető össze Kosztolányival. Kosztolányi egyébként is a szerkesztő-változás után kivált a laptól. A BN-ban találunk még néhány Brown, illetve ennek rövidítéséből származó —n jeli francia tárgyú cikket is. A Vasárnapi Ujságban általában a Diósadi szignót használja Az Ujság-

ban ugyanezt Diósady változatban. Az A. és A. E. szignók zárójeles alakját, mellyel Ady vezércikkeit szokta jelezni, az egységesség kedvéért akko. is a cikk végén közöljük, ha az az újságközlésben a cikk elején van.

Szólni kell még arról az Ady-irodalomban elterjedt hiedelemről, mely szerint a Szigma is Ady álneve volt. Ezen az alpon Földessy Gyula, Bustya Endre, valamint Koczkás Sándor és Vezér Erzsébet közös kötetébe (A nacionalizmus alkonya) is kerültek Szigma-cikkek. Szigma neve a BN-ban 1908. ápr. 9-én fordult elő először, tehát akkor, mikor Ady már Párizsba készült. Mialatt Ady Párizsban van, továbbra is rendszeresen megjelenik a Jegyzetek a napról c. rovat Szigma aláírásával, természetesen magyar napi eseményekről. Már ez is eléggé meggondolkoztató, bár azt vehetné valaki ellen, hogy irt Ady Pesten is párizsi leveleket. Az azonban, hogy az 1908. ápr. 12-én irt Jegyzetek a napról Shaw darabját, a Warrenné mesteriségét, melyet a Hebbel Theater vendégművészei adtak elő Budapesten, „hihetetlen disznóságnak” mondja és Boda főkapitánynál a betiltását követeli, teljes bizonyossággal kizárja Ady szerzőségét. Annál is inkább, mert ugyanebben a számban a szabadgondolkodó Fényes Samu dicséri a darabot. De figyelmesebb stílári elemzés is megerősít bennünket abban, hogy nem Ady-írásokról van szó. Véleményünk szerint Szigma Szilágyi Sándor álneve lehetett, aki ekkor került a laphoz, és több színházi kritikát irt teljes névvel ugyanabban a szellemben, mint a Warrenné mesteriségéről szóló glosszát.

A cikkek rendjén a következő életrajzi adatokra derült világosság: 1907. okt. 8. és 13. között Érmindszenten tartózkodik. Okt. 16-i Baj van a paraszttal c. cikkében említi, „hogy otthon jártam”, és e két dátum között nem találunk cikket tőle a BN-ban.

1908. febr. 4-én utazott haza Érmindszentre. A hazuról küldött cikkek, amennyiben napi eseményekre reagálnak 1—2 napos késéssel kerülnek a lapba. Ady érmindszenti napjai tehát rekonstruálhatók a cikkekéből, ha ugyan a szilágysági téma nem árulkodik.

1908. ápr. 2-án Nagyváradon van a Magyar Művészet kiállításának megnyitásán.

1908. máj. 26-án már Párizsban van, és bár szept. 30-án jelent meg utolsó párizsi keltezésű cikke, már aug. végén hazaindulhatott Párizsból.

1908. szept. 27. körül néhány napig Nagyváradon van: A Holnap matinéjában tart előadást.

1908. okt. 14-én A Holnap társaság alakuló gyűlésén tartózkodik Nagyváradon.

1908. okt. végén, november elején Budapesten van néhány napig. Ekkoriban zajlanak a duk-duk előcsatározásai és tárgyalásai Singer és Wolfnerékkal.

1909. jan. 25. körül kelt első párizsi cikke, tehát negyedik párizsi útja kb. jan. 20-tól keltezhető (Böloni szerint jan. 18., hétfő a pontos dátum, i. m. 173. l.).

1909. márc. 3-án már Monte-Carlóból datál cikket, áprilisban azonban ismét Párizsban van.

1909. jún. 18. előtti napokban érkezik vissza Pestre. Utolsó párizsi keltezésű cikke jún. 18., de jún. 20-án már a FM-ban olvashatjuk vezércikkét.

1909. aug. végén Baseltől keltez cikket, mikor a Basel melletti Rheinfeldenben üdül.

1909. okt. 17-én Temesvárt olvas fel a Nyugat matinéjában.

A szövegközlés elvei, a francia és más idegen személy- és földrajzi nevek írásának módja, valamint a sajtó alá rendezés módszere azonos az eddigi kötetekben kialakított gyakorlattal.

a Paliát. Bethlen Gábor ismét román bibliafordításon dolgoztatott. (Vö. Hóman—Szekfű: Magyar történet. V. 102. l.) Erre az adatra utalt Ady már az Ismeretlen Korvin-kódex margójára c. esszé következő mondatával is: „Bethlen Gábor itt teremt az oláh pakulároknak irodalmi nyelvet.” (AEÖPM VII. 20.)

2. *A kálvinista kardinális.* BN 1907. okt. 2. 1—2. l.

[*] Eredetiben: nyomorúságot

A névtelen cikk minden bizonnyal Adyé. Régi témája a szekularizációért való harc és különösen azoknak a kálvinistáknak a kipellengérezése, akik ezzel nem értenek egyet. L. pl. A tiszteletes úr c. szept. 21-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 348. és 577. l.). A kálvinista kardinális szókapcsolat bizarr ellentétessége, akárcsak régebben a kálvinista jezsuita, Ady sajátos leleménye. Régi gondolata a kálvinizmus és radikalizmus rokon eszméisége. Saját személyes ügye, hogy öccse „egy nyomorúságos tanári állást se kaphat, mert Barkóczy úr számon tartja a tanárok vallását.” Emellett stílusosan is mindvégig jelen van a cikkben (mondatritmusával: „... Oh, mi szeretnénk Tisza Istvánról mindig azzal a tisztelettel beszélni, ...”, ironiájával: „rendíthetetlen fenségű és bíbornoki hidegvérű pápai szózat” stb.)

Az Alkotmány okt. 1-i száma tudósít róla, hogy Tisza István a dunántúli ev. ref. közgyűlésen állást foglalt az országos lelkészegyesület szekularizáló hajlandósága ellen. Támadta a „tiszteletes urak gyerekes játékaikat és erős szavakban leckéztette meg őket a tisztesség követelményei felől.” „... a reformátusok komolyabb eleme távol áll a Baltazárok nivójától” — fűzi hozzá a lap. Vö. Ady lelkes cikkével, melyben az országos lelkészegyesület határozatairól tudósít (A tiszteletes úr. AEÖPM VIII. 348. és 577.).

— *Barkóczy Sándor báró* (1857—1925): miniszteri tanácsos, a középiskolai ügyosztály vezetője, a klerikális szellem zászlóvivője. — *a Zichy Géza és Szüllő Géza konzervatív szemléje*: nem tudjuk, melyik.

Másnap, okt. 3-án ugyanezt a témát valószínűleg ismét Ady veti fel.

A felekezeti béke

Egy protestáns lap írja: A kolozsvári egyetemen betöltésre került két tanszék. Az egyetemi tanács első helyen két protestáns tudóst jelölt; a miniszter azonban — mind a két esetben — azokat a pályázókat nevezte ki, akik második helyen voltak jelölve. Ezek a pályázók római katolikusok voltak. — Nem nagy eset. A második helyen jelölt tudósok is bizonyára derék férfiak. De az eset jellemző. És alkalmas arra, hogy megkérdezzük Tisza Istvántól és azoktól a liberális katolikusoktól, akikre Tisza István hivatkozott: van-e hát felekezeti béke Magyarországon? Nem szabad a szekularizáció kérdését megbolygatni, mondta Tisza István, mert megzavarja a felekezeti békét. Hát így fest a felekezeti béke Magyarországon. Úgy fest, hogy nemcsak zsidót, de már protestánt se neveznek ki még középiskolai tanárrá sem. Hogy a liberális katolikusok — akiknek az elvesztésétől Tisza István félt — szintén átok alá kerülnek és nem boldogul más, csak aki Barkóczyék igájába hajtja a fejét és a férfiasságát és a becsületét. Aki itt még ezek után is küzdelemtől fél, az nem békekedvelő, hanem a vágóhídra engedelmesen baktató jámbor állat. Aki még mindig csendet óhajt, az a klerikalizmusnak tesz szolgálatot. Mert a klerikalizmus szereti a csendet: hallgat és gyilkol.

Valószínűleg ugyancsak ő tér vissza a szekularizáció kérdésére két hét múlva is, okt. 15-én:

A legfőbb elv a szeretet

Ha Tisza István még kételkedett volna abban, hogy Pápan rosszul beszélt, akkor most teljesen meg lehet győzve. Utána ugyanis felemelkedett a dunamelléki református egyházkerület közgyűlésén Darányi Ignác, és szintén szükségesnek látta megnyugtatóni a nagyméltóságú püspöki kart, hogy ő is helyteleníti a szekularizációs mozgalmat. Darányi Ignác egy véleményen van vele; Tisza Istvánnak gondolkozniába kell esnie, helyesen beszélt-e. Addig is amíg Tisza István gondolkozik, *odaát* alaposan kihasználják a kálvinista papok kálvinista leintéseit. Az „Alkotmány” megtisztelti Tisza Istvánt és Darányit — kellemetlen lehet ez a társaság és ez a dicséret Tisza Istvánnak —, megtisztelti őket a józan és előkelő reformátusok címével. Úgy tesz, mintha a szekularizációról folyó perben csak egyikét kálvinista koronatanú kellene, hogy a per eldőljön, mintha a papi birtokok visszavétele felekezeti követelés volna, amelynek a megsemmisítésére elég, ha a kálvinisták nem követelik. A szekularizáció azonban nem kálvinista követelés, hanem éppen annyira katolikus és luteránus, unitárius, ha úgy tetszik. A szekularizáció radikális programpont és ha a kálvinista ezerholdasok ellene vannak, az csak azt jelenti, hogy inkább ezerholdasok, mint kálvinisták. Darányi Ignácól senki sem várta, hogy a holtkéz és a latifundium ellen mer támadni, és földet követel a népnek. A beszédében — a szekularizáció elleni érvek — azt mondotta, hogy a legfőbb elv a szeretet. Ő ezt úgy érti, hogy a püspöki és grófi százezerholdakat szeretettel érintetlenül kell hagyni, a népet pedig — szeretettel — engedni kell pusztulni és kivándorolni. Ő így érti a szeretetet. Szerencsére vannak és pedig egyre többen vannak, akik másképpen értik.

3. *Püspök urak körúton.* — Magyarországot megint bérmálják — BN 1907. okt. 3. 5. l. — Hírek — A. E.

A cikk témáját az Alkotmány okt. 1-i számában olvasható Püspökök béрмаútja c. cikkből vette. Ebben többek közt a következők vannak: „Nagybecskerek város lelkesedve fogadta szombat este a bérmálásra leutazott Németh József püspököt. (. . .) Hét óraker érkezett meg a vonat a kivilágított Ferenc József térre, melyen ember hátán szorongott. A főtemplom ajtaja felett kereszt ragyogott lampionokból, és lampionos füzérek húzódtak az ivlámpák lombbal díszített oszlopaihoz. A főpap a kocsifeljárójáról nézte a lelkesen éljenző közönséget s a kivilágítást. Megérkezésekor a Kiss Ernő szobor mellett felállított lombsátorban felvette főpapi öltönyét, és fogadta a főispán, alispán, a hitközségi elnök és polgármester üdvözlését. (. . .) A helyi lapok párt- és valláskülönbőség nélkül lendületes vezércikkekben adtak kifejezést a főpásztor iránti hódolatuknak, kiemelve különösen azt, hogy ma, a kiélesedett társadalmi ellentétek között *csak a vallás tartja fenn Nagybecskereken még a társadalmi rendet.*”

Mj: FI, (60.)

4. *Párizsi levél.* BN 1907. okt. 3. 9. l. -n.

Elnök és bíbornok

Ilyen hõtekedés volt: amikor az Akadémia . . . halhatatlanjai közé fogadta Mathieu bíbornokot. vö. Az irodalmi Köztelek c. cikkel és jegyzetével (AEÖPM VIII. 39. és 412.) — *Fallières, Clément Armand* (1841—1931): a francia köztársaság elnöke 1906—1913 között. Vö. Fallières c. 1906. jan. 18-i cikkével (AEÖPM VII. 98.).

Az erkölcsös Párizs

Vö. egy régi noteszbejegyzésével: „Franciaországban is egy időben a házasságtörő asszonyt mézben, tollal. Aztán 25 frank. Most már semmi.” (AEÖPM V. 186.)

5. *Jegyzetek a napról.* BN 1907. okt. 4. 5. l. — Hírek — A. E.

I. Roda-Roda és a katonák

A Független Magyarország okt. 4-i számában Roda Roda és a hadsereg címmel híradást olvashatunk arról, hogy Roda Rodát lefokozták, mert bejelentette szabad házasságát. A híradás hozzáfűzi, hogy valószínűleg nem is szabad házasságot, hanem a hadsereg vezetői ellen intézett támadásért történt a lefokozás. — *Roda Roda, Alexander* (eredeti nevén Sándor Friedrich Rosenfeld) (1872—1945): az osztrák—magyar monarchia satirikus írója. — *De okellenül sohan emlékeznek még arra, miként tudatta minden ismerőseivel az újságokban Roda-Roda, hogy egy hölgygel () szabad házasságra lépett:* I. *Jegyzetek a napról.* II. D'Annunzio válik c. 1905. szept. 21-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VI. 277. és 435.).

II. Tolsztoj — Apponyi ellen

Íme Björnson után Tolsztoj Leó gróf is: I. Björnson — porosz bérenc? c. cikket és jegyzetét (AEÖPM VIII. 345. és 574.). — *Kalksburg magyar hadtestparancsnoka:* Apponyi a jezsuiták kalksburgi intézetében nevelkedett. — Tolsztoj Apponyi-ellenes nyilatkozatáról az aznapi Független Magyarország ad hírt a következő cikkben:

Tolsztoj Apponyi ellen

Tolsztoj Leó grófbán, a világhírű orosz íróban társa akadt most Björnsterne Björnsonnak. Tolsztoj a „Ruszkoje Szlovo” című orosz lap vasárnapi számában megtámadja gróf Apponyi Albertet és a magyarokat, és azt mondja, hogy Apponyit a felekezeti türelmetlenség vezeti a tótok elnyomásában. Aki ismeri a magyarországi viszonyokat, az tudja, hogy ez a vád mennyire komolyság nélkül való. Az indokolatlan támadásból csak az magyarázható ki, hogy gróf Tolsztoj Leó éppen úgy nem ismeri Magyarországot és a magyar viszonyokat, mint ahogy nem ismerte azt Björnson. Jellemző különben, hogy Mescserszky herceg, a „Ruszkoje Szlovo” szerkesztője a cikkhez azt a megjegyzést fűzi, hogy nem ért vele mindenben egyet, s a fölvetett kérdésre még visszatér.

Tolsztoj cikkében különben a hágai békekonferenciáról csak annyit mond, hogy az nem egyéb, mint a vér kísérleteinek komédiája, s a helyett, hogy ott a lefegyverzés eszméjét szolgálnák, egyenesen a fegyverkezés fokozását mozdítják elő. Így aztán szerinte érthető Björnson múltkori cikke a „Maerz”-ben, amelyben a müncheni kongresszusról oly elítélően nyilatkozik s azt teljesen értéktelennek mondja mindaddig, míg a békéről külföldön deklamálnak, otthon pedig az apostolok mindenféle ürügyek alatt elnyomják a nemzetiségeket. Aztán így folytatja:

— Előre kell bocsátanom, hogy nem azért helyeslem Björnson támadását, mert én szláv ember vagyok, s így fajrokonaimnak kelnék védelmére, hanem mint minden irányban független és elfogulatlan ember kell állást foglalnom abban a kérdésben, melyet Björnson cikkében felvetett. Nézete szerint a nemzetiségek elnyomása az illetőnél nem a saját nemzete szeretetének kifolyása, hanem tisztán és kizárólag a túlhajtott felekezeti türelmetlenségé, mely Apponyit a más vallásúak gyűlöletére és üldözésére viszi.

Mert az a társadalmi állapot, melyet közönségesen apátíának neveznek, voltaképpen kijózanodás. Az az álom, hogy helyzetét bárki erőszakkal megjavíthatja, régen elfoszlott. Igyekeznek ugyan a népet agitációval felkeltetni, hazug jelszavakkal, de ez a hazafiassággal kendőzött felkeltés már nem használ. A nép tudja, hogy vak eszköz volt, és egy gróf Apponyi a maga bürokratikus elnyomásával nem téveszthet meg senkit a klerikalizmus, jezsuitizmus és hazafiasság jelszavával. A legszomorúbb azonban az, hogy Apponyi a külföldön a béke apostolaként ismeretes, otthon pedig a nem magyar nemzetiségeket nem is ismeri el embernek. Mit szól ehhez a világ? Minden gondolkodó embernek kötelessége ilyen emberről a hazug álarcot letépní, hogy mindenki lássa, hogy nem hasznos madár, hanem ragadozó holló. Ez a magyar holló — Apponyi — a bárány fejét föl szeretné falni, s a bárány mégis ép maradjon. A huszadik században ez már lehetetlenség. A magyar nemzet, mely mindig híres volt vitézségéről, közoktatásügyi minisztere révén a csödbe került. Nem hiszem azonban, hogy a nemzet felébred, pedig míg ez meg nem történik, az egész kultúrvilág előtt kompromittálva lesz. Még csak az a kérdés, micsoda lesz az általános választójog eredménye. Ez még kijózaníthatja a népet, amely akkor meglátja, hogy Apponyi és társai, a mágnások, mindig csak szipolyozzák és a tönk szélére juttatták a népet és az országot.

Mj: Tolsztoj — Apponyi ellen: FL (124.); Ai (198.)

6. *Eltűnt fiatal poéta*. BN 1907. okt. 4. 8. l.

[*] Eredetiben: kergették

A cikk egész biztosan Adyé. Ki más ismerte volna az Adyhoz írt levelek tartalmát. De Ady versét idézi az a gondolat is, hogy „Juhász Gyula . . . nagy bűne, mely bárhol, kultúrországban, nagy erénnyé váltódnék: a szinte beteges szenzibilitás.” Vö. „Nagy az én bűnöm: a lelkem” (Párizs, az én Bakonyom). És rá vall az ilyen megfogalmazás is: „Ezekben a levelekben már nyugtalanítóan sir, jajveszékkel egy önmagát feltő lélek.” Döntő bizonyítékunk azonban Juhász Gyula feljegyzései Adyval való találkozásairól (faksimiléje közölve Juhász Gyula: Örökség. Szépirodalmi Könyvkiadó 1958. I. 136. l.). Ebben olvasható: „1907, szeptember végén. *Eltűnt fiatal költő*. Ady nekrológja rólam”

Tavaly Máramarosszigeten volt tanár, s onnan is eltűnt egy szép napon: Juhász Gyula egy fél évi máramarosszigeti tanárkodás után 1907 februárjában öngyilkossági szándékkal eltűnt a városból.

Minden bizonnyal Ady közöl másnap, okt. 5-én újabb cikket Juhász Gyuláról, melynek végén Juhász két versét (Alkonyati órák, Öngyilkosok) mutatja be. A cikk szövege a következő:

Juhász Gyula

— *Az eltűnt poéta verseiből* —

Juhász Gyuláról, a nagy tehetségű fiatal költőről, akinek az eltűnéséről jelentést tettünk, még mindig nincs semmi hír. Az eltűnéséről szóló híradás fájdalmas feltűnést keltett barátai és nemes, meleg poézisének hívei között, és ezt a fájdalmas érzést még kínosabbá teszi az a bizonytalanság, hogy senki sem tudja: beváltotta-e azt az elhatározást, amelyet eltűnése előtt bejelentett. A Budapesti Napló szerkesztőségétől ma sokan kérdezősködtek a fiatal poéta sorsáról; a kérdezősködéésre azonban mi sem tudtunk

választ adni. Ma is csak annyit tudunk, hogy Juhász Gyula eltűnt és eltűnése előtt bejelentette, hogy öngyilkossá lesz. Ha elhatározását nem hajtotta végre, olvasnia kellett a lapoknak róla szóló híradásait; — semmi jele sincs azonban annak, hogy ezeket a híreket olvasta volna és — amit mindenki óhajt — meg akarná cáfolni. Barátainak most az a reménye maradt csak, hogy az érzékeny lelkű, a betegesen finom idegrendszerű poéta talán mégsem hajtotta végre az öngyilkosság szándékát, az utolsó percben talán mégis visszarettent a rút haláltól.

.. Juhász Gyula helyett ma megérkezett hozzánk most megjelent verskötetete. A Budapesti Napló közönsége ismeri ezeknek a verseknek nagy részét. Azok a versek, amelyeket itt mutatóba közlünk, fájdalmasan aktuálisak. Őszintén óhajtjuk, hogy aktualitásukat mihamarább veszítsék el az által az örvendetes hír által, hogy Juhász Gyula teljes épségben és egészségben van, és ne legyenek mások, mint egy nagy, érdekes költői talentum bizonyosságai.

7 Magyarország újjászületése. BN 1907. okt. 6. 2. l.

Az ironikus hangú hírcikk minden bizonnyal Adyé. Ő irt már régebben is A világosság lobogója alatt címmel ugyancsak névtelen, de kétségtelen szerzőségű cikket a szabadgondolkozók pécsi kongresszusáról (AEÖPM VIII. 251.). Itt pedig: „... gazdag tábor ment el a pécsi kongresszusra a világosság, a haladás és a kultúra lobogója alatt.” Ebben azt írja: „A tudományos mérkőzésben, a szellemi fegyverekkel vívott harcban már övék a győzelem. Eljön az idő, mikor a politika harcában is övék lesz.” Válasz Tóth Bélának c. régebbi cikkében (AEÖPM VIII. 180.) ugyanezt a gondolatot így fogalmazta meg: „Társadalomban, politikában még csak a nyugtalanság sikoltoz. De irodalomban, művészetben, tudományban már itt van a vilámlátúzes bizonyosság.”

Okt. 3-án szabadtanítási kongresszus kezdődött Pécsen. A kormány ellenőrzése alá akarta venni a Társadalomtudományi Társaság veszedelmesnek látszó szabadoktatását. Ezért Beöthy Zsolt elnökletével kongresszust hívott össze Pécsre. A kongresszus társelnökei közt Alexander Bernát, Berzeviczy Albert, Herczeg Ferenc, Prohászka Ottokár és Rákosi Jenő is szerepelt. A Társadalomtudományi Társaság tagjai közül Pikler Gyula és Doktor Sándor voltak az elnökségben. A kétnapos tanácskozáson a szociológusok összemérték erejüket a konzervatív táborral. Szabó Ervin azokról az irányelvekről szólt, melyek a népkönyvtárakban zsinórmértékül szolgálhatnak. Jászi Oszkár előadásának címe: Fordítanak-e gondot ma a nép nemesebb élvezeteire? A kongresszus üdvözlő táviratot akart küldeni Apponyinak, de a progresszív résztvevők ennek felolvasását megakadályozták. Erre tiltakozásul a résztvevők egy csoportja el is hagyta a termet. A szociológusok közül Harkányi Ede, Tarczai Lajos, Pikler Gyula, Jászi Oszkár és Kunfi Zsigmond szóáltak fel. Pikler itt elhangzott felszólalása ellen később tüntetést szerveztek a jobboldali diákszervezetek. L. Pikler—Thalámas c. okt. 19-i cikket és jegyzetét (31. és 400.)

8. Jegyzetek a napról. BN 1907. okt. 6. 7. 1. — Hírek — Lellei

I. A Piccolo ügye

A Budapest okt. 5-i számában Hírlapíró tanúk című cikkben számol be a trieszti lap ügyéről, Adyhoz hasonló hangnemben. A függetlenségű Budapest is helyesli, hogy az újságírók nem vallottak, és hozzáfűzi: „Együttal pedig biztosítjuk az Il Piccolo szerkesztőségét, hogy ebben a kérdésben

mellette van az egész világsajtó, amely elemi jogaiból nem fog engedni egy jöttányit sem, és hogy ne engedjen, erre megvan a kellő ereje és energiája.

II. Kukoricdék igazsága

Brennus-kard: Brennus annak a gall vezérnek a neve, aki a rómaiakat megverte, de Rómában a Capitoliumot nem tudta bevenni, ezért hatalmas arany váltságdíjért visszavonult. Mikor az aranyat mérték, kardját is a serpenyőbe dobta és azt kiáltotta a rómaiaknak: *Vae victis!* (Jaj a legyőzötteknek).

9. *A hálás utókor.* BN 1907. okt. 6. 10. l. — A mai színházi est. I. — Színház, művészet. (Dyb.)

[*] Eredetiben: Shandtól

Lengyel Menyhért ebben a cikkben méltatott darabját a Magyar Tudományos Akadémia Vojnits-díjjal tüntette ki. A kritika általában jól fogadta. Bródy a Napban írt róla elismerő kritikát ugyanezen a napon. — *Ibsentől Clemenceau-ig:* Clemenceau színdarabját A boldogság fátyola címmel 1906-ban mutatták be Budapesten és Ady írt róla kritikát (AEÖPM VII. 224.) — *egy kicsit Pulszky Gusztáv:* Pulszky Gusztáv v. Ágost (1846—1901) jogfilozófus és szociológus, a Társadalomtudományi Társaság egyik alapítója. Haladó nézeteiért sok támadásban volt része. Ady nagy rokonszenvvel írt róla halálakor. L. A hétről c. 1901. szept. 15-i cikkét (AEÖPM II. 205.) — *Ibsen-ember lett közben belőle:* az élet hazugságát hirdető Ibsen-hősökre céloz. — *S új pogány lett belőle:* vö. Ady feljegyzését második párizsi noteszkönyvében az új pogányságról és ennek jegyzetét (AEÖPM VIII. 237. és 530.)

10. *Werbőczy és az őnépe.* BN 1907. okt. 8. 1—2. l. — vezércikk — Ady Endre

Ady Werbőczy-képét Szende Pálnak az országos Werbőczy ünnepségek alkalmából megjelent Werbőczy-tanulmánya ihlette (Huszadik Század 1907. okt. 10. sz. 821. l.). Mint alább idézetekkel bizonyítjuk, a cikk főbb gondolatait és adatait tőle veszi Ady. Bizonyára ezért kapcsolódik össze Szende Pál neve annyira Werbőczyvel, hogy még 1913-ban is neki ajánlja Ady Új törvényt, Werbőczy c. versét. Tőle való a cikk címe, és a többször előforduló „populus Werbőczyánus” kifejezés is. Szende Pál ezt írja: „A Hármaskönyv szerint a később kifejlődő ellenkező szokás lerontja az előbbi törvény érvényét, a szokásjog alkotására pedig a nép (populus), mi alatt Werbőczy az uralkodó osztályt érti, van hivatva.”

Szende tanulmányának és Ady cikkének az adott aktualitást, hogy ekkor ünnepelték Werbőczy születésének 450. évfordulóját. Országos ügyvédgyűlésen leplezték le Werbőczy arcképét, melyet Feszty Árpád festett. Günther igazságügyminiszter tartott emlékbeszédet. A BN erről szóló tudósításában másnap ilyeneket olvashatunk: „Ma délelőtt kezdték meg az ország minden részéből egybesereglett jogászok az országos ügyvédi kongresszust, melynek első ténye az volt, hogy Werbőczy arcképét leleplezte. Az emlékbeszédet Günther Antal igazságügyminiszter mondta el. Polónyi Géza utódja előtt természetesen szintén eszményi magasságban lebegő ideál Werbőczy, a jobbágyok ostora, a nagy birtokszerző. De amaz objektiv kritikának, amely alaposan megtépázta a Hármaskönyv szerzőjének babérait, annyi hatása már látható, hogy Günther is kénytelen volt a támadásokkal foglalkozni. Ha rágalmaknak bélyegezte is ezeket, ha egy-két melékmondattal siklott is el Werbőczy irgalmatlan jobbágytörvényei felett,

már látszott, hogy az arckép előtt nem áll olyan zavartalan, olyan kritikátlan bámulattal a jogászközönség. Az arcképet elhelyezik a loyális utódok, az ünnepléssel meg nem akadályozzák, hogy tovább kutasson az objektív kritika, amely többet használ az ország kultúrájának, mint a frázisokba fulladó rajongás, a gondolkodás nélkül való ünneplés." Günther főleg a jogtudóssal foglalkozott. „Az államférfit, a politikust hagyjuk békében nyugodni a magyar történelem rég letűnt korszakának emlékei között.”

Szent Januárius segits: az Alkotmány okt. 1-i számában olvashatótt Ady egy tárcát Szent Januárius vére címmel. Ebben a szerző, Turi Béla megírja, hogy részt vett Nápolyban a Szent Januárius napokon. Nápoly népe és az idegenek hosszú sorokban zárandokoltak a St. Gennaro dómba, hogy megnézzék szent Januárius cseppfolyóssá vált vérét, mely éjszakára ismét megkeményedik. „Íme így láttam szept. 26-án Szent Januárius vérének folyékonyvá változását, s így vettem a szent vérről adott áldást, amely vérenek csodálatos segélyével — mint a szent Januárius kápolnájának felirata mondja — éhhaláltól, háborútól, pestistől és a Vezűv tüzétől szabadult meg Nápoly. S mindezt egy még Diocletian alatt vértanúhalált szenvedett mártír vévéről mondja — és vallja — a XX. századbeli nápolyi. Valóban mirabilia sunt opera Dei.” — *Werbőczy, az ugocsei köz-úr, nagy ember volt, ha a nagyságot morális skrupulusok nélkül mérjük:* Szende Pálnál ezt olvassuk: „Werbőczy is az érvényesülésnek azon módját választotta, minőt előzőleg a köznemességre nézve tipikusnak jeleztem: minél több földbirtoknak minden áron való megszerzését. Ezen cél elérésében hathatósan segítettek a közepesnél nagyobb szellemi képességei. Kitűnő szónok és stilszta volt, jártas a klasszikus nyelvekben, a római jogban és a hazai törvényekben. Akiben megvolt az alkalmazkodási képesség s hiányzottak az erkölcsi skrupulusok, ezen tulajdonságokat a hatalmasak szolgálatában kitűnően érvényesíthette oly korban, midőn az ország legfőbb méltóságai alig hogy a nevéket le tudták írni. A közpályán II. Ulászló alatt haladt előre, s a XV. század utolsó éveiben a királyi kúria jegyzője, majd ítélőmestere volt, tehát magas bírói funkciót gyakorolt. Ez azonban nem akadályozta meg abban, hogy egyúttal befolyásos nagybirtokosok magántitkárja legyen, s intézze azoknak peres és vagyoni ügyeit, oly ügyeket, melyeket legfelső fokon ő is volt hivatva dönteni. Ezen állapot horderejét csak az ítélni meg, ki ismeri ezen korszak viszonyait, mikor az ország összes birtokosai folytonosan perben állottak egymással. S hogy ezen kettős minőségben nem megvetendő szolgálatokat teljesített, mutatják azon gazdag és gyakori adományok, melyeket különböző megbízóitól hivataloskodása idején kapott.” (5. — 6. l.) — *Az úri halódó Magyarországnak méltó prófétája volt ő:* vö. Szendénél: „A magántitkár, ki egyúttal állami hivatalt tölt be, dinasztia-ellenes politikus, ki a királytól fogad el állásokat, a nagyurak kapzsóságának lánglelkű ostorozója, aki tőlük meríti jövedelmének legtöbb részét, az ellenzéki vezér, ki a kormányt folyton kedvezésekért és kérvényekkel ostromolja; a vérszomjas tigris, akivel a színpalak mögött mindig lehet okosan beszélni, s kinek tettei folytonosan meghazudtolják szavait, a magasrangú állami tisztviselő, aki mindig magának fölözi le a tejfelt, a pártvezér, kinek hűségét mindig új adományokkal kell biztosítani, az ellenzéki vezér, ki uralomra jutván még romlottabban kormányoz mint elődei, a szegény, de köznemesei család sarja, ki közpálya végén milliomos lesz, az igazságügy kormány legfőbb vezetője, aki magas állását a saját meggazdagodására használja fel, a pecsétőr, ki megsarcolja a gazdag embereket, a politikus, aki alázatos felfelé, de kegyetlen lefelé, nem ismeretlen típusok a tulipán-korszak történetében sem. () S ha a bécsi és budapesti levél- és irattárak zárai felnyílnának, hány nemzeti hős nyugtáit és kötelezvényeit, kérvényeit és

koncesszióit találnák itt is meg, mint egykoron a Werbőczyét a Ferdinánd főherceg levéltárában. De már ezen kis párhuzam is mutatja Werbőczy szé-
 dületes nagyságát. (. . .) Méltó valóban az utókor csodálatára!" (14. l.) — *Az első magyar politikus volt ő, ki krétával számítottotta ki, hogy a nemzeties-
 kedés, vagy mai szótárunk szerint, hazafiaskodás, kitűnő üzlet:* Szende Pál
 szerint: „Ő fejlesztette tökélyre a „hasznos kuruckodás” fogalmát, ő volt
 megteremtője annak az ellenzéki típusnak, mely azért tájta ki minél nagyobb-
 ra száját, hogy annál jobban betömjék a zsebeit.” (8. l.) — *Úgy ítélt mint
 bíró, ahogyan a főlemile-pór bírója, ő vele lehetett beszélni:* Szende Pál így ír
 ezzel kapcsolatban: „De nemcsak politikai meggyőződése, pártállása volt
 megvásárolható, hanem bírói szava is. Mint kúriai ítélőmester, majd kir.
 személynök és végül nádor az ország legelső bírói méltóságait töltötte be.
 Bekötött szemmel tartotta az igazság mérlegét, de megérezte mindig, ha
 valamelyik fél aranyat dobott a mérleg serpenyőjébe. Mint magasrangú
 bíró folyton teljesít magánosok részére szolgálatokat oly ügyekben, melyek-
 ben ő döntött legelső fokon. (. . .) Mint bíró mindig rendelkezésre állott,
 midőn az udvari pártnak szívességet kellett tenni. Így pl. Bakócz Tamás
 primás javára döntött egy nyilvánvalóan igazságtalan és évek óta húzódo-
 perben is.” (8. l.) — *Egyszerre volt hú embere Ulászlónak, Lajosnak, az utá-
 nunk vágyódó Habsburg-ösnek, Zápolyának stb.:* Szendénél ezt olvashatjuk:
 „Mindenkor leghangosabb képviselője volt azon politikai iránynak, mely a
 Habsburgok igényei ellen küzdött, s Zápolyai János királyságát akarta elő-
 készíteni, ahogy ma mondanák: ellensége volt az idegen uralomnak, s híve
 a nemezeti királyság eszméjének. Mégis a bécsi titkos levéltár őrzí Werbő-
 czinek egy kifizetetlen kötelezvényét Ferdinánd főhercegtől kölcsönvett
 300 forintokról, s egy másik okirat arról tudósít, hogy Ferdinánd közbenjárt
 II. Lajos királynál avégből, hogy Werbőczy három falunak birtokába jut-
 hasson. 1526-ban Zápolyai Jánoshoz csatlakozott, mert birtokait ez inkább
 elvehette mint Ferdinánd, azonkívül óriási magánvagyonánál fogva töle
 többet remélhetett. S csakugyan, 1526 után a birtokadományozások egész
 lavínája indult meg Werbőczy felé. János király egyáltalában tisztában
 lehetett hívei önzetlenségével, de „legdrágább” híve mégis csak Werbőczy
 volt. Az ő hűségét minden évben újabb és újabb adományokkal kellett me-
 gerősíteni. Emellett mindig ő volt az, aki a Ferdinánddal való kibékülést
 sürgette, s az 1538. évi váradi béke létrejövetelében tevékenyen részt vett,
 s azonnal annak megkötése után Ferdinándtól jutalmul elkobzott birtokai-
 nak visszaadását kérte, s neki hűséget fogadott.” (10. l.) — *Végül nem volt
 Magyarországnak vármegyéje, ahol neki falvai ne lettek volna* Szende mellé-
 kel tanulmányához egy térképet Werbőczy birtokairól Fraknoi Werbőczy-
 életrajzából, és így ír: „Alig van vármegye, hol lábát meg ne vetette volna.
 Máramarosszigettől Zágrábig, Pozsonytól Nagyszebenig több mint 200
 faluban voltak birtokai.” (12. l.) — *Becsapott mindenkit a jobbágyokon kívül,
 mert a jobbágyoknak nem ígért semmit:* Szende Pálnál ilyeneket olvashatott
 erről többek közt Ady: „Mihelyt befolyása az országgyűlésen és a törvények
 szerkesztésében irányadó lesz, beáll a jobbágyok sorsának rosszabbulása, s
 a törvényhozásból kivész minden emberi érzés. A hírhedt 1504. évi 18. t. c.,
 mely a jobbágyokat tiltotta a vadászattól, s ezzel földjeiket a dúvadak
 pusztításainak engedte át, az ő szellemi bélyegét viseli magán. Működése
 is nagy mértékben hozzájárult a Dózsa György-féle lázadás kitéréséhez, s
 midőn az vérbe fojtattott, ő volt a bosszút lihegők között a legengesztel-
 hetetlenebb. (. . .) Az 1514-iki jobbágytörvény, a bosszúállás ezen emberte-
 len emléke, teljesen Werbőczy műve.” stb. (12. l.) — *A Tripartitum, mely
 egyébként egy alacsony rendű osztrák törvénykönyv mintájára készült . . .:*
 Szende Pál szövege: „Tomaschek osztrák jogtörténetíró 1884-ben kimutatta

a párhuzamos helyek egymás mellé állításával, hogy Werbőczy előbeszédének elméleti fejtegetéseit és művének több részét egy a XIV. század elején készült *Summa legum* című osztrák jogkönyvből vette át. Előzőleg már jeleztük Werbőczy úttörő szerepét, de most még érdemeit tetőzhetjük annak kiemelésével, hogy ő volt megalapítója a tudományos akadémiai írásmodornak, mely lapokat, sőt egész fejtegetéseket idéz idegen könyvekből az író és forrás egyidejű szerény elhallgatása mellett. A tulipánjelvény, melyről kisül, hogy Bécsben gyártották, a Hármaskönyv, melyről kiderül, hogy egy hatodrangú osztrák tankönyv utánzata, méltó ikertermékei az »exkluzív nemzeti sovénizmusnak.« (16. l.) — Végül érdemes még idézni Szende Pál tanulmányának befejező sorait: „Két jellemvonás húzódik keresztül Werbőczy életén, melyekhez hűtlen nem lett sohasem: a meggazdagodás féktelen vágya és a jobbság embertelen elnyomása. Ezeken kívül nincs elv, nincs politikai irányzat, melyet ő időnként ne vallott légyen magáénak, nincs párt, nincs hatalmi tényező, mely őt meg nem vásárolhatta volna. Az ország egyik leggazdagabb nagybirtokosa volt, kitűnően értett a hangzatos, de tartalmatlan jogi formulák szerkesztéséhez, leleményesen kapcsolta össze a nagyszájú kuruckodást az anyagi érdekek hasznos szolgálatával, engesztelhetetlenül gyűlölte a munkálkodó népet. Csoda-e hát, hogy nemzeti védszent lett belőle.”

Mj: Vp (257.); Nac. (173).

II. Széchenyi István dicsősége. — Vanderbilték és a legnagyobb magyar — BN 1907. okt. 13. 6. l. — Hírek — Lellei

A BN okt. 4-i számában párizsi lapok nyomonán jelent meg a hír, hogy William Cornelius Vanderbiltnek, a vasútkirálynak legifjabb lánya hozzámegy gróf Széchenyi Lászlóhoz, gr. Széchenyi Imrének, a volt berlini nagykövetnek a fiához. Ugyaninnen tudhatjuk meg, hogy Vanderbilt Gladys öse egy századdal előbb még zöldséget árult, nagyapja állami szállítási vállalatot, gőzhajózási és vasúti társaságot alapított. — A párizsi *Matin* szerint Vanderbilt Gladys 150 millió hozományt kapott. — *Ady tudósítása egyébként a Le Temps alapján készült:* a *Le Temps* okt. 8-i számában *Mariage américain* címmel a következő tudósítás olvasható: „Depuis qu'on a annoncé les fiançailles d'un noble hongrois, le comte Ladislas Széchenyi, avec miss Gladys Vanderbilt, les reporters américains rivalisent d'ingéniosité pour saisir les moindres faits et gestes des deux fiancés qui se trouvent à Newport, dans la magnifique propriété des Vanderbilt. L'un d'eux a vu le prince se promener en voiture avec miss Gladys, tenant les rênes d'une main et l'autre bras passé autour de la taille de sa compagne à qui, sans souci des passants, il, donna un retentissant baiser sur les lèvres. Miss Vanderbilt, rougissante, aurait saisi les guides et lancé le cheval au grand trot, tandis que le comte en riant . . . recommençait. On en déduit qu'il s'agit d'un mariage d'amour et non d'argent. Le *New York Herald* annonce que la cérémonie aura lieu le 4 novembre. Les 'Quatre-Cents' de New York sont fiers de cette nouvelle alliance avec une noble famille européenne qui fait remonter ses origines jusqu'au neuvième siècle et qui a joué un grand rôle dans l'histoire de la Hongrie. Le comte Stephan Széchenyi, qui a été appelé 'le plus grand des Hongrois', a un monument à Pesth. Le père du fiancé, le comte Emmerich, mort en 1898, a été ambassadeur. Ses frères, le comte Dyonis et le comte Pierre, ont épousé une Caraman-Chinay et une Esterhazy.” (Mióta bejelentették egy magyar nemesnek, gróf Széchenyi Lászlónak az eljegyzését Vanderbilt Gladys kisasszonnyal, az amerikai riporterek versenyeznek ötletességben, hogy a Newportban, Vander-

bílt nagyszerű birtokán tartózkodó jegyesekre vonatkozó legkisebb eseményt vagy gesztust is kilessék. Egyikük látta a herceget, amint Gladys kisasszonnyal sétakocsizott, egyik kezében a gyeplőt tartva, másikkal társnője derekát fogva át, és a járókelőkkel mit sem törődve, cuppanós csókot nyomott az ajkára. Vanderbilt kisasszony elpirulva megragadta volna a gyeplőket és vágtára fogta a lovakat, míg a gróf nevetve újra-kezdte. Ebből arra következtetnek, hogy szerelmi házasságról és nem érdekházasságról van szó. A New York Herald közli, hogy a ceremónia november 4-én lesz. New York „négy százai” büszkéek erre az újabb házasságra egy európai nemesi családdal, mely a IX. századig vezet vissza családfáját és amely nagy szerepet játszott Magyarország történetében. Széchenyi István grófnak, akit „a legnagyobb magyarnak” neveztek, szobra van Pesten. A vőlegény apja, Imre gróf, aki 1898-ban halt meg, nagykövet volt. Fivérei, Dénes gróf és Péter gróf Caraman-Chimay, illetve Esterházy lányt vettek feleségül.)

12. *A fekete lobogó.* BN 1907. okt. 15. 1. l. — vezércikk — (A. E.)

Az Országgyűlési Néppárti . . . manifesztumot intézett: közvetlenül a vörös csütörtök (okt. 10.) után tette közzé a néppárt az Alkotmányban manifesztumát *A néppárt a népért* címmel, *Szózat a néphez* alcímmel, melyben jónak látta meghirdetni „szociális” programját. Ettől az időponttól kezdve a pártot mind gyakrabban keresztény-szocialista néven említik, mint Ady is ebben a cikkében. A manifesztum néhány érdekesebb pontja: „A közigazgatás feladatává kell hogy tétessék a nép anyagi érdekeinek szemmel tartása.” A gyülekezési és egyesületi szabadság elvének határozottabb biztosítása. Kedvezményes nyugdíjak (miniszteri, államtitkári, főispáni) törlése. Az adóterhek igazságosabb elosztása. Szerencsejáték, osztálymorsmorsjáték eltörlése. Fontos fogyasztási cikkek adójának leszállítása, a létminimum adómentessége, az adóvégrehajtási szigor enyhítése, ingyen jogvédelem a szegények számára, a női becsület nagyobb védelme, a nyomorban elkövetett élelmiszerlopások enyhébb büntetése, az élelmiszerhamisítás szigorúbb büntetése. A fogyasztóközönségre kártékony kartellek, trösztök állandó felügyelet alá véve szabályozandók. Létfonosságú élelmicikkek és fűtőanyagok árrogzítése, szegények olcsóbb lakáshoz juttatása, zálogházi kamatláb leszállítása, a kivándorlási törvény revíziója, „a házara kártékony elemek bevándorlása” megszigorítandó, az alkoholizmus terjedésének megakadályozása, okoszerű parcellázás és telepítés, a „munkásosztály helyzetének javítására” munkáskamarák létesítése, az éjjeli, női és gyermekmunka betiltása, hatósági munkaközvetítés, munkás- és cselédotthonok, vasárnapi munkaszünet. Végül „a munkásosztályt a romboló tanókkal szemben a keresztény igazságok s a józan tudás fegyverével erősíteni kell.” — *S míg a piros lobogó csak egyleti zászló inkognitójában lobogta be Budapest utcáit:* a néhány nappal előbb lezajlott vörös csütörtöki tüntetésen a főkapitány nem engedte meg a vörös lobogó használatát. — *Boda főkapitány vilézei még bámészkodóknak sem engedik, még az Országháztérig sem engedik a népet:* a vörös csütörtöki felvonulás útirányát a főkapitány megváltoztatta. Nem engedte, hogy a parlament előtt elhaladjon. A BN okt. 10-i számában ezt olvashatjuk a szociáldemokrata párt egyik vezető emberének a szájába adva: „A főkapitány végzésével még nem foglalkozott hivatalosan a pártvezetőség, de bizonyos, hogy nem fogják föl tragikusan a dolgot. Elmegy-e a menet a parlament előtt vagy se — igazán mellékes és ha változtatva a terven, az Országház tér helyett a Szabadság téren vonulunk keresztül, a tüntetés súlya így is teljes lesz. *A nagyságos parlament így is bele fog sá-*

*padni a vörös csütörtöki demonstrációba. — A néppárti manifesztum nem akart nagyon mögöttük maradni a Schönbrunnból szárnyaló vész híreknek: az 1907-es nyári osztrák választások után Lueger pártja nagyon előretört. Az ősz folyamán pedig Beck osztrák miniszterelnök, hogy megszilárdítsa ingatag uralmát, a lemondott cseh miniszterek helyett, Ferenc Ferdinánd tanácsára, a keresztény-szocialista párt tagjaiból egészítette ki kormányát. Valószínűleg ezt a keresztény-szocialista előretörést jelentik a „schönbrunni vész hírek”. — ez az üzenet nem szólhat Konopistnak: azaz Ferenc Ferdinándnak, aki csehországi konopisti birtokain élt ekkor, és egyik támasza volt a Lueger vezette osztrák keresztény-szocialista pártnak. — Amíg a koalíció másik két pártjában még a sárgák csoportja is bután, junkelesen kavarog: a sárgák csoportján feltehetőleg a párton belüli ellenzékert érti a koalíció másik két pártjában (a függetlenségi és az alkotmánypártban). Ekkoriban, éppen párizsi tartózkodásakor olvashatott Ady a „sárga szakszervezet” kifejezés eredetéről a *Matin* 1907. jan. 6-i számában *Pourquoi on les appela les „jaunes”* (Miért hívták őket „sárgák”-nak) címmel. A Montceau-les-Mines-i bányászok sztrájkjakor egyesek nem voltak megelégedve a szakszervezet vezetésével. Ezért egy kávéházban külön ülészetek. A szakszervezetiek beverték a kávéház ablakait. A betört ablakokat sárga papírral ragasztották be. Innen a „sárga” elnevezés. — Ahol vezető protestánsok, urak, nagyurak dühöngve támadnak a nép mellé állott magyar lekipásztorokra: vö. a Kálvinista kardinalis c. 1907. okt. 2-i cikkével és jegyzetével (8. és 388.)*

Mj: Vál (218.); Vp (260.)

13. Tizenötmilliárdos hazafiasság. BN 1907. okt. 15. 9. l. — —.

*Hervé talán le is nyakaztatná Clemenceau, ha merné: Clemenceau — a *Matin* okt. 7-i száma szerint — beszédet tartott Amiens-ben René Goblet szobrának felavatásán, ahol többek közt ezt mondta: „C'est la grande douleur de ce temps, messieurs, qu'il soit aujourd'hui nécessaire à des Français de parler pour la France, pour la patrie. Il nous faut cependant subir cette humiliation, puisque les Français parricides n'ont pas craint d'annoncer, dans leur démence, qu'ils choisiraient l'heure où l'existence de la nation elle-même serait mise en péril pour se ruer en armes contre leurs concitoyens et collaborer avec l'étranger à l'écrasement de leur pays natal.” (Nagyon fájdalmas dolog, uraim, hogy manapság a franciáknak szót kell emelniök Franciaországért, a hazáért. El kell viselnünk azonban ezt a megaláztatást, mert apagyilkos franciák nem félnek esztelenségükben kijelenteni, hogy a nemzet veszélyeztettségének óráját fogják felhasználni arra, hogy fegyveresen támadjanak polgártársaikra és hogy idegenekkel paktáljanak szülőhazájuk szétzúzására.) — *Hervé*, Gustave (1871—1944): szocialista ügyvéd, történész, egyetemi tanár. L. A Szajna mellől III. *Hervé* bűne c. 1906. júl. 22-i cikkének jegyzetét (AEÖPM VIII. 408.), valamint Kis szenzációk Párizsból III. *Hervé* és tanítványai c. okt. 16-i cikkét (28.). — *eddig tizenötezermillió frankot kölcsönzött Oroszországnak a francia tőke: vö. Jegyzetek a napról I. Öt milliárd c. 1906. szept. 6-i cikkel és jegyzetével (AEÖPM VII. 107. és 378.), Nem jó emberek c. 1906. szept. 6-i cikkével (AEÖPM VIII. 78.) és Jegyzetek a napról III. Hol lehet jól sikkasztani? c. okt. 20-i cikkével (33.).**

Hervé letartóztatásáról egyébként néhány nappal előbb a BN okt. 5-i számában hírcikk jelent meg:

Hervét letartóztatták

Szükszavú párizsi távirat híriul hozta, hogy ma délelőtt *letartóztatták Párizsban Hervét*, a Gaulois mai száma pedig közli, hogy a kormány elhatározó lépésre tökélte el magát az antimilitarisztikus agitáció ellen, és a mozgalom vezéreit bűnfenyítő úton fogja üldözni. Nyilvánvaló, hogy Clemenceau elhatározására a stuttgarti szociáldemokrata kongresszus állásfoglalása volt a döntő, amely tudvalevőleg túlnyomó többséggel leszavazta Hervét és elítélte antimilitarisztikus propagandáját. Most hát alaposan rájár a rúd a francia antimilitaristákra. A Voix du Peuple tegnapi száma véres-szájú cikket közölt, amelyben arra lázította az újoncokat, hogy tagadják meg a fegyverviselést. Az ügyészség nyomban elrendelte a lap elkobzását. A pályaudvarokon a postát ellepték a rendőrök, és összeszedték az államellenes cikket tartalmazó lappéldányt. Az antimilitarista propagandának sűrűn jelentkeznek az eredményei. Párizsból táviratozzák, hogy Picquart hadügyminiszter Biville caeni hadnagy ellen vizsgálatot rendelt el, mert vonakodott a zászlót vinni.

14. *Baj van a paraszttal.* (Falusi jegyzetek) BN 1907. okt. 16. 5—6. l. — **Hírek** — A. E.

Hogy otthon jártam: okt. 8. és 13. között nincsen cikke a BN-ban. Ez a tény, valamint cikkének friss élményi jellege arra vall, hogy ekkor tartózkodott Érmindszenten. — *Csög, Kegye, Girolt:* Csög: a XIII. sz. óta fennálló település Közép-Szolnok vármegyében 1890-ben 494 lakossal. — *Kegye:* ugyanott a XIV—XV. század óta ismert település. 1890-ben 383 lakossal. — *Girolt:* vagy Érgirolt ugyanott a XVII. század óta. 1890-ben 492 lakossal. Az adatok Petri Mór: Szilágy vármegye monográfiájából valók. — *a képviselő úr:* Lengyel Zoltán. — *Az öreg Károly bácsi, a vármegye nesztorja:* talán Kaizler Károly.

Mj: Vál. (220.); FL (73.) Vp (26s)

15. *Kis szenzációk Párizsból.* BN (Párizsi levél) 1907. okt. 16. 8—9. l. — n.

I. *A költöző Morgue*

A régi Morgue a Cité déli végén volt. Ebben az időben költözött át a Mazas térre.

II. *Akit Szenvedésnek hívnak*

A glossza anyagát a *Matin* okt. 11-i számában találta Ady, *Les exploits d'un fou* c. hírcikkben. Az örült ember azt vallotta, hogy neve: La Souffrance, apja: L'Adversité, anyja: La Misère.

III. *Hervé és tanítványai*

Hervé és az antimilitaristák újabb üldözése: vö. Tizenötmilliárdos hazafiasság c. okt. 15-i cikkének jegyzetével (398.)

IV *Gaubert-ék az automobil ellen*

Forrását nem találtuk meg.

16. *Jegyzetek a napról.* BN 1907. okt. 18. 7. 1. — Hírek — A. E.

I. Löwy Mór — Maurice Loewy

Loewy, Maurice (1833—1907): 1896 óta a párizsi csillagvizsgáló igazgatója. 1907. okt. 15-én halt meg, halála hírért, a Budapestben olvashatta Ady. A neves csillagász valóban az akkori Magyarországon, Bazinban (Pozsony vm.) született.

II. *Mit csinálnak a püspökök?*

on dit: pletyka, szóbeszéd

III. *A Petőfi-ház*

Ebben az évben alakult meg a Petőfi emlékek összegyűjtésére a Petőfi-ház Bizottság. A költségeket hangversenyekkel gyűjtötték össze, melyek védnökei között arisztokraták is voltak. — *Kazinczy Ferencet a klerikális nacionalizmus számára sajtóírták ki:* I. Szigency Kazinczy Ferenc és Az érsemjény botránny c. cikkeit (AEÖPM VIII. 281. és 350.)

Mj: Mit csinálnak a püspökök: FL (123.); A Petőfi-ház: Vál. (218.); FL (149.); Vp (254.); Nac. (175.); Ai (198.)

17. *Pikler—Thalamos.* — A tudatlan tudatlanság — BN 1907. okt. 19. 5. 1. — Hírek — A. E.

Thalamos, François Amadé: a párizsi Lycée Condorcet tanára, aki ellen diákjai Ady első párizsi tartózkodása idején hevesen tüntettek, mert profanizálta Jeanne d'Arcot. Vö. Jeanne d'Arc és modern ellenségei c. 1904. dec. 4-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM V. 158. és 357.). — *I állam én már francia Szent Imre-íjjakat is tüntetni a tanárjuk ellen:* l. a fent idézett Ady-cikket.

A BN okt. 16-án ad először hírt a Pikler Gyula professzor ellen rendezett egyetemi tüntetésről. A szabadtanítás pécsi kongresszusán ugyanis felszólalt Pikler. Erről szóló beszámolóiban az Alkotmány már 5-én, és 6-án izgat Pikler ellen. Ilyeneket ír: „Piklerék tört akartak a keresztény Magyarország szívébe döfni, amikor a szabad tanítást teljesen szociáldemokrata kezekbe akarták juttatni.” „A szociáldemokraták és szabadgondolkodók bebizonyították, hogy egy ember személyes érdekeit szolgálják. Ez az ember dr. Pikler Gyula.” Ilyen előzmények után a Szent Imre-egylet tagjai és más klerikális diákszervezetek demonstrációt kezdtek Pikler egyetemi előadásán. 400 hallgató mellett 100 idegen klerikális tüntető is benyomult a terembe és zajongani kezdett. Pikler felírta a táblára, hogy ilyen zajban nem tart előadást. A hallgatók megtámadták és kidobták a teremből a klerikálisokat. Nagy verekedés támadt. A kidobottak a Szózatot és a Kossuth-nótát énekelték a folyosón, majd elmentek. Pikler előadás után kocsiba szállt. Hallgatói kifogták a lovakat és a Társadalomtudományi Társaság Károly körúti (ma Tanács körút) helyisége elé húzták a kocsit. Itt Pikler az erkélyről beszélt az öt ünneplő hallgatóknak: „Országot, világot tanúságul hívok, hogy mi volt ennek a dolognak az előzménye. Mint szabad ország szabad polgára egy kongresszuson a kultúra haladásáról mondtam el nézeteimet. Minden ellenkező nézetet meghallgattunk, senkit zajongással el nem nyomtunk, legfeljebb bírálni akartunk. Az igazságtól irtózók táborában ellenben oly nagy a félelem és oly gyenge álláspontjuk belső ereje, hogy más fegyverben nem bíznak, mint a céltudatos erőszakban és elnémitásban. De amint ez a történelem folyamán a haladással szemben sohasem sikerült, és nem is fog sikerülni, erre tanú az önök sokasága. És aki az erőszaknak ezt a fegyverét használja, az önmagát ítéli el.” Ezenközben a klerikálisok is gyűlést

tartottak és bizalmat szavaztak Apponyinak. — A Budapest c. lap okt. 16-i beszámolója szerint a Pikler mellett tüntetők a függetlenségi párti Budapest szerkesztősége előtt is tüntettek: *Éljen Pikler! Abzug Budapest! Mire a szerkesztőség tagjai lekiáltották: Éljen Apponyi! A Budapest beszámolója így folytatja: „Az utcának erre már nem volt ideje felelni, mert a megjelent rendőrség a »szabad tanítás« híveit »szabad futókká« alakította.”* — A BN másnapi, okt. 17-i tudósításából (Botrányok az egyetemen) kiderül, hogy a dékan jóindulatú hallgatással szemléli a történeteket, a rektor pedig Piklernek „tanácsolja”, hogy egyelőre ne tartson előadást. Okt. 18-án arról számol be a BN, hogy a Társadalom Tudományok Szabad Iskolája második évfolyamának megnyitásán lelkesen ünnepelték Piklert a Royalban rendezett lakomán. Jászi pohárköszöntőjében a pécsi kongresszus sikeréről beszélt. „Mi nem lettünk egy betűvel sem theistábbak, moralistábbak vagy hazafiábbak, mint amilyenek voltunk. Ellenben éppen legkomolyabb ellenfeleink értékes concessziókat tettek a természettudományos világnézetnek és a történelmi materializmusnak. E nagy pécsi eredményből oroszánrész illeti Pikler Gyulát.” — Érdekes itt ismételtelen rámutatni Adynak kortársai közül messze kivilágító tisztánlátására. Ő nemcsak hogy nem osztja Jászi optimizmusát a klerikálisokkal kapcsolatban, de éppen ekkoriban írja meg *A fekete lobogót* (.), melyben megkongatja a vészharangot a klerikális veszedelem miatt. — Pikler okt. 24-ig nem tart előadást. A Pester Lloyd szerint Apponyi fegyelmi vizsgálatot indít Pikler ellen. Az erről szóló beszámolót talán Ady fogalmazta a BN 23-i számában, ezért alább közöljük:

Apponyi bosszút áll Pikleren

A Pester Lloyd azt a szenzációs hírt közli ma reggeli lapjában, hogy gróf Apponyi Albert fegyelmi vizsgálatot rendelt el Pikler Gyula ellen a pécsi kongresszuson lefolyt események miatt. A lap kijelenti, hogy oly forrásból kapta híret, melynek ezeket az ügyeket jól kell ismernie, mégis nagy fenntartással adja közzé, sőt egyenesen hihetetlenül hangzónak mondja. Pikler — úgymond a lap — tudvalevőleg két évtized óta működik a budapesti egyetemen, mint szociológus és filozófus világhírnek örvend, bátran mondhatni, hogy modernül gondolkodó új generációnk szinte kizárólag az ő tanítványainak sorából került ki. Apponyiról azt tudja a lap, hogy bár nem éppen előharcosa a radikalizmusnak, de nagyműveltségű és nemzetközi jelentőségű férfiú, aki nem adja magát eszközül a klerikális reakciónak, nehogy az országot európai botrány színhelyévé téve, Björnsont igazolja az egész kultúrvilág előtt. Szóval, — a Lloyd szerint — egyenesen ki van zárva, hogy Apponyi ilyesmit elrendelt volna. Apponyi nem kompromittálhatja ennyire a szabad gondolatot és az ország első főiskolájának tanszabadságát. — Ezt mondja a Lloyd. Mi, és velünk az ország felvilágosodott közvéleménye eleve nem voltunk ennyire hitetlenek. Apponyi múltja, egész nyilvános működése igenis nagyon is lehetségessé, sőt plauzibilissá teszi előttünk ezt a hírt. A hír szerint a fegyelmi vizsgálat ürügye állítólag az volna, hogy Pikler Pécssett a vallást és a nemzeti eszmét támadta. Az igazik azonban természetesen nem az ezeket ért támadás, hanem az a balsiker, ami az ő képviselőjét s ennek révén őt érte. Ez — érthetőleg — fájt Apponyinak, ezt a sebet nem hegesztette be az azóta érkezett sok flastrom, Piklerre kell hát lesújtani. És lesújt. Egész határozottsággal állíthatjuk, hogy lesújt. Mert a Lloyd híre nagyon is igaz. Utánajártunk a dolognak, s a magunk információjaként — beavatott helyről eredő — információjaként jelenthetjük, hogy a kultuszminisztérium igenis elrendelte Pikler ellen a fe-

gyelmi vizsgálatot. Sőt, már ez ügyben történt is valami. Dr. Török Aurél, az egyetem rektora tegnap már magához is hívatta Pikler professzort, és hosszasan értekezett vele. Úgy értesülünk, hogy az értekezlet éppen a fegyelmi vizsgálat ürügyeül előráncigált kérdés körül forgott. Az tehát, amit a Lloyd hihetetlennek, elképzelhetetlennek tart, éppen nem hihetetlen, aminthogy — ismételjük — mi és az ország közvéleménye nem is tartottuk annak. Ám akasszon hát Apponyi fegyelmit Pikler nyakába, de akkor aztán hol akad fórum széles e világon, mely még ezekután is elhiszi Magyarországról, hogy kultúrország?

Úgy látszik, Apponyi maga is megijedt a szabad gondolatnak olytén brutális eltiprásától, amilyen ez a fegyelmi alakba öltözött bosszú lenne. Délután egy könyvatos útján téteti közzé, hogy az a hír, mintha Pikler ellen fegyelmi eljárást akart volna indítani, minden alapot nélkülöz.

A Pikler-ügy további fejleményei, hogy Markos Gyula kat. lelkész, függetlenségi képviselő a parlamentben interpellálta meg Apponyit Pikler „üzelmiei” miatt. Okt. 25-i cikkében, melyet ugyancsak Ady fogalmazhatott, a BN újabb hírt közöl a Pikler ügyben:

Hajsza Pikler ellen

Megírtuk, hogy Apponyi Albert félhivatalosan megcáfoltatta azt a hírt, mintha Pikler Gyula ellen fegyelmit rendelt volna el vagy akart volna elrendelni. Már akkor megírtuk, hogy inkább hiszünk annak a hírnek, hogy Apponyi el szeretné rendelni a fegyelmit, mint Apponyi cáfolatának. De hát a cáfolat — gondoltuk — mégis csak cáfolat. Nos, hát nem volt cáfolat, vagy — mondjuk — amolyan Apponyi-féle cáfolat volt, ellátva egy jól alkalmazott hátsó ajtóval. Nemsokára ki is bújta a hátsó ajtó. Apponyi csakugyan nem rendeli el a fegyelmi vizsgálatot, de azért gondoskodik róla, hogy Pikler ne szabaduljon a fegyelmitől. Piklert ugyanis, nyilván felsőbb utasításra, a rektor magához citálta és formaliter felszólította, hogy kérje maga ellen a vizsgálatot. A rektor meg is mondta, miért. Azt mondta Piklernek, hogy azzal, hogy a felekezetnélküli oktatás mellett foglalt állást, *megsértette az egyetem tekintélyét*. Piklerben volt annyi önuralom, hogy nyugodtan végig tudta hallgatni a rektornak ezt a kijelentését, azután azonban azt felelte rá, hogy fegyelmit maga ellen kérni *nem hajlandó*. Apponyinak tehát más utat kell választania, hogy Piklernek fegyelmit akaszthasson a nyakába. Lehet, hogy talál erre utat. Lehet, hogy sikerül is Pikler ellen fegyelmit indítani. De csak ismételhetjük, most már nyomatékosabban, amit a múltkor írtunk, hogy akkor nehéz lesz fórumot találni, mely elhiggye, hogy Magyarország kultúrország. Teljes bizonyossággal állíthatjuk ugyanis, hogy a külföld állandóan figyelemmel kíséri ezt a botrányos hajsztát, melyet Apponyi és fekete tábora, Pikler és a világosság ellen folytat, értesült Apponyinak erről az intézkedésről is, bizonyára értesülni fog Markos Gyula tegnapi interpellációjáról is, és bizonyára osztatlanul egyhangú lesz a véleménye az egész művelt külföldnek róla, aminthogy a külföldi egyetemeken Apponyi rendelkezései már eddig is nagy reszenzust keltettek.

Ellenben a legfurcsább hírek jönnek hozzám a magyar iskolákból: a diák-egyesületek országszerte szolidaritásukat fejezik ki Apponyival, így pl. a kassai jogakadémia diákjai. (Alkotmány okt. 13.) A nagyváradai jogakadémian is elhatározták, hogy üdvözik Apponyit és megfestetik az arcképét. Ágoston Péter mindkettőt ellenezte, Mártonffy Marcell csak az üdvözléshez nem járult hozzá. (BN okt. 24.) Ugyancsak üdvözlő táviratot küldtek a kolozsvári egyetem tanárjelöltjei. (M. Esti Lap okt. 19.)

Az Alkotmány okt. 18-i cikke különös magyarázatát adja a Pikler-ügynek: „Ha az egyetemi választások másképpen végződnek, s ma nem Csarada János a jogi kar dékánja, hanem Pikler Gyula, akkor a pécsi kongresszus szociáldemokratáinak élen más intézkedett volna, a nagy Pikler pedig inkább ma is Mérayt és Jászit gyilkolná () s bizonygatná egymásról, amint tették még júniusban is, hogy szófacsaró szofisták s tudományuk alapelemeivel is hadilábon álló kertelők.” Tudni kell ehhez, hogy Piklert valójában megválasztották dékánnak, csak Apponyi nem erősítette meg ebben a tisztségében. L. erről és az egész Pikler-ügyről Horváth Zoltán: Magyar századforduló c. (Budapest 1961.) könyvében Rohamozás Pikler Gyula ellen c. fejezetet (275. l.)

18. *Jegyzetek a napról.* BN 1907. okt. 20. 5—6. l. — Hírek — Lellei

I. *Upton Sinclair metódusa*

Az Alkotmány okt. 20-i számában olvashatjuk, hogy Upton Sinclair regényt akart írni az amerikai milliárdosokról. Egy nagytőkéshez elszegődött inasnak, ahol egy fiatal mátkapár szolgálatára rendelték. Harmadnap azonban a család régi szolgálója észrevette, hogy az új legény egész éjszaka irogat. Ezért kidobták.

II. *Amivel Bülowot vádolják*

Adolf Brand író azzal vádolta Bülow kancellárt, hogy Schaffer tanácsos iránt különös barátságot táplál. Bülow beperelte az írórt rágalmazásért. Brand azzal védekezett, hogy nem akarta sérteni Bülowot. 18 hónapra és a költségek megfizetésére ítélték. Ugyanekkor folyt Moltke pere Harden ellen. Harden ugyancsak homoszexualitással vádolta Moltkét. Hardent viszont fölmentették. — *Ez valami olyas volna mintha nálunk valaki a magyar imperiumot s a harminc millió magyart hirdetné, s olyanokkal vádolná, mint Bülowot: Rákosi Jenőt is homoszexualitással gyanúsították a korabeli rossznyelvek.*

III. *Hol lehet jól sikkasztani?*

És ez Oroszországban történik, mely ország csak Franciaországnak többel tartozik 15 milliárdnál: 1. Tizenötmilliárdos hazafiasság c. okt. 15-i cikkét és jegyzetét (24. és 398.)

Mj: Upton Sinclair metódusa: Ai (199.)

19. *A nagy Miklós.* — A holnapi temetői ünnepre — BN 1907. okt. 22. 6. l. — Hírek — A. E.

Okt. 23-án, halálának második évfordulóján leplezték le a Kerepesi temetőben Bartha síremlékét. Kallós Ede szobra életnagyságban, fekvő helyzetben ábrázolta Barthát, baljában a nemzeti zászlót szorítva szívéhez. A lapok tudósításai szerint ezután írják ki a nyílt pályázatot Bartha Miklós budapesti szobrára is. Istók János alkotását 1914-ben állították fel a Stefánia út és István út sarkán. (Érdekes Újság 1914. 27. 24.) A síremlék felavatásán jelen volt a kormány több tagja, Wekerle, Kossuth, Apponyi, Zichy Aladár, Günther Antal, Holló Lajos és Barabás Gyula[!] mondott beszédet. — Adynak Bartha Miklós iránti ellenszenvé végigvonul egész princicisztikáján.

Prinz Franz, principe Francesco: Ferenc herceg, Kossuth Ferenc gúnyneve. Az olasz változat célzás lehet Kossuth Ferenc olaszországi múltjára: egy olasz ipari vállalkozás vezérigazgatója volt, felesége is olasz arisztokrata nő volt. — *Nem reklamáljuk Jókai, Tisza Kálmán, Szilágyi Dezső,*

Vajda János szobrát: vö. Magyarország: az új Hellász c. 1907. szept. 14-i cikkével (AEÖPM VIII. 339.). És csaknem ugyanezek a nevek szerepelnek abban a hírcikkben is, melyet a Bartha Miklós szoborpályázat alkalmából a BN 1908. jan. 17-i számában talán ugyancsak Ady fogalmazott:

Bartha Miklós szobra

Nem tartozik ide, minek Bartha Miklósról szobor. Nem tartozik ide, mert végül, ha akad egy csomó ember, aki összead egy csomó pénzt, érvényesítse az akaratát és öntesse bronzba Bartha Miklóst. Még arra is jó lesz ez a szobor, hogy szimbolizáljon valamit. Olyan valamit, amit csak élő emberek illik nyíltan a szemébe mondani. Azzal se sokat törődünk, hogy a tegnapi napon kiírták a pályázatot erre a szoborra. De már azzal igenis törödni kell, amit ez a pályázati kiírás eszünkbe juttat. Azzal, hogy hol késik a ködökben a Jókai-szobor, Szilágyi Dezső-szobor. Hiszen tudjuk: Bartha Miklós bizonyos dolgokban óriási volt, de Jókai Mór és Szilágyi Dezső is voltak valakik — mindenesetre teljesen ellentétes téren. Az ő szobruk is van olyan fontos, mint Bartha Miklósé.

Ugron rabonbán: Ugron Gábort szerette így gúnyolni Ady; rabonbán a székely hagyományok szerint a székelyek választott kormányzója és főpapja volt, ki a nép nevében mutatta be az áldozatokat. — *magna pars fuit:* nagy része volt benne.

20. *Jegyzetek a napról.* BN 1907. okt. 23. 8—9. l. — Lellei

I. *Weisz Samu szerelme*

A BN okt. 22-i számában A vörössapkás szerelme c. riport arról számol be, hogy Weisz Samu hordár akarta lőni nevelt lányát. Tizenegy évvel előbb elvett egy özvegyasszonyt egy kétéves kislánnyal. Weisz szerelmes lett nevelt lányába, és mikor az védekezett, agyon akarta lőni. A lány csak könnyben sérült, és az is kiderült, hogy a hordár idegbajos, mégis ötévi feygházra ítélték.

II. *Lajos káplán mulatott*

[*] Eredetiben: plébánosétól

Az Ujság okt. 22-i számában találtuk meg a glossza forrását: Karlovszky Lajos 25 éves segédlelkész, aki Liptószentmiklóson Bella István plébános mellett káplánkodott, jelentkezett a főkapitányságon. Szept. 25-én elutazott Pozsonyba, és magával vitte a plébános 2500 koronás takarékettkönyvét. A pénz felvette, és Amerikába akart szökni. Pozsonyban azonban régi ismerőseivel találkozott, akikkel nagy murikat csaptak ott, majd Bécsbe és Lipcsébe utazott. Mikor a pénze elfogyott, önként jelentkezett. Mivel a plébános nem kívánta megbüntetését, szabadlábra helyezték.

III. *Lipót király apasága*

Lipót belga királyról, akit táncosnő barátújéről, Cléo de Mérode-ról familiárisan csak Cléopolde-nak hívtak, azt a hírt röpitették világgá, hogy morgantikus házasságot köt Vaughan bárónővel, akit eredetileg Lacroix Caroline-nak hívtak és cselédlány volt, de az idő tájt fiút szült a királynak.

IV *A Tolsztoj felesége*

Az Ujság okt. 26-i száma is közli, hogy Tolsztoj felesége önéletrajtot ír, s azt a moszkvai történeti múzeum könyvtárában helyezik el. Célja, hogy

sok téves adatot, legendás részletet helyreigazítson férjével kapcsolatban. Az öt vastag füzet, melyből már négy készen van, 1887-ig követi az eseményeket. — Heine. *Matildja*: Mathilde Mirat, párizsi elárúsítóleány, később Heine felesége lett.

Mj: Tolsztoj felesége: Ai (200.)

21. *Steffens úr diner-je*. Egy amerikai milliomos gaztette. BN 1907 okt. 24. 6. l. — Hírek — A. E.

A Magyar Esti Lap okt. 23-i számában olvashatta Ady az alábbi hírt:

Egy milliomos örült passziói

Sok ember azt sem tudja, ha sok a pénze, mint bújjék ki a bőréből. Ilyen ember Steffens úr is, akinek sokkal több a milliója, mint talán a hajaszála. Heidelbergben él, és szórja a pénzt. Közben oly örült stikliket visz véghez, hogy a rendőrség már nem képes megrendszabályozni. Nyilvános skandalumai miatt már öt napot is ült egy ízben, és örökre kitiltották Baden területéről. Legújabb hőstette igazán érdekes. Heidelberg piacán rendezett lakomát lovak — ürülékéből. Két embert bérelt fel, a nyílt piacon szervíroztatott nekik finom karlsbadi porcelánedényekben, hóféhér asztalterítőn és a tányérokban — lógombócok voltak. Az emberei „megették” az ürüléket. Persze jól megfizette. A derék milliomost letartóztatták.

diner: ebéd.

22. *Heléna-kérdés*. — Vannak-e szép nők? — BN 1907. okt. 25. 5. l. — Hírek — Lellei

Most megint Marcel Prévost rángatta elő a Heléna-kérdést: A Független Magyarország okt. 24-i számában Vannak-e szép asszonyok? címmel az alábbi cikket olvastuk:

Vannak-e szép asszonyok?

Ezt a kérdést taglalja Prévost Marcel, a párizsi „Figaro” hasábjain, és a fejtegetések során a következő végeredményre jut: A női szépség kultusza jelenleg már odajutott, hogy teljes csődről lehet beszélni. Szokatlanul hangzik ez a kijelentés, de olyan ember hangoztatja, aki ezen a téren a legilletékesebb személyiségek egyike. „Csak meg kell néznünk azokat a népszerű alkalmatosságokat — írja Prévost —, amelyeken Párizs lakossága a női szépséget ünnepli. Mit is látunk ezeken? Unalmas jelmezeket, amelyekben szépségeknek tartják még a közönséges arcú mosónőket is. A tetszetősnek ítélt megjelenésekből hiányzik minden csin és alapos túlzás kell ahhoz, hogy őket Helénának, Récamier és Castiglione asszonyságoknak minősítsék. A legelőkelőbb körök tagjai sem tudják kellő finomsággal értékelni a női szépséget. A bájosnak mondott párizsi nő minden igyekezete az eleganciára irányul. Ha még oly szemre való is, elegancia nélkül a párizsi nő nem számít. Próbálja meg valaki a szemébe mondani valamelyik szép asszonynak, hogy nem tud izlésesen öltözködni, ruhadarabjai között helyesen válogatni, majd megmutatják neki, hogy merre van az ajtó. Miért becsülik érdemén túl az eleganciát? Mert az asszonyok sem tudják már kellően megítélni a női szépséget. A cifra ruházkodás miatt nincsen rút és öreg asszony többé, de szép sem. Valamelyik nőt szépnek nyilvánítani nagyon modortalanul, szinte gorombán hangzik. A fogalom megváltozásának más oka is van: a modern asszony intellektualitása. Az a nő, aki becsüli szépségét, nem ér

rá másra gondolni. A művelt asszony az eleganciával megtett már mindent, de sem ideje, sem kedve nincs ahhoz, hogy magát, mint szépségi objektumot fogja fel, és e szerint cselekedjék. A művészetek honában is hiába keressük a női szépség kultuszát. Az ábrázolt alakok érdekesek és nem többek. Az egyik részén tehát a női szépség iránt eltoplult érzékű férfiakat látunk, a másik részben pedig művelt, elegáns és modern asszonyokat, — így aztán lehet-e csodálkozni azon, ha a női szépség hitele megcsappant, sőt ma már csödbe is jutott? ”

Prévost, Marcel (1862 — 1942): nagyon népszerű francia regény- és drámaíró, a női lélek nagy ismerője. Népszerűségét *Les demi-vierges* (Félszüzek) c. regényével szerezte, mely 1894-ben jelent meg. *La plus faible* (A gyöngébb nem) c. darabjáról Ady első párizsi tartózkodásakor kritikát írt (AEÖPM V. 50.). — *Ruth kisasszonyról* . *Rodin kijelentette, hogy fölér Amerika és Európa összes asszonyaival*: a *Friss Ujság* okt. 20-i híre szerint Ruth St. Denis, a világhírű klasszikus táncosnő nemsokára bemutatkozik a budapesti közönségnek. Vö. még *Az idegen nők* c. 1906. aug. 4-i cikkével (AEÖPM VIII. 44.), melyben hasonlókat ír Rodin-nek a kambodzsai táncosnők iránti hódolatáról. — *Türk Berta* (1875—1960): kabaré-énekesnő, Rott Sándor komikus színész felesége, pikáns dalaival nagy népszerűségre tett szert.

23. *Jegyzetek a napról*. BN 1907. okt. 27 5. l. — Hírek —Lellei

I. *A Carpathia ajándéka*

De a belügyminiszter e hétszázaktól is megijedt: a BN nov. 9-i számában olvashatjuk az alábbi glosszát, mely felvilágosítással szolgál. Szerzőjében ugyancsak Adyt sejtjük:

Kegyes számárság

Gróf Andrassy Gyula belügyminiszter munkaközvetítő irodát rendez be Fiumében a visszavándorlók számára. A nép ezres rajokban fut, szörik Magyarországról, mert idehaza nem talál munkát és kenyeret. Ha így haladunk, már tíz év múlva több magyar ember él Amerikában, mint Árpád országában. De véletlenül a minap egyszerre hétszáz magyar visszavándorolt. S ez a véletlen esemény sugallta Andrásynak ezt a kegyes számárságot. Akik itthon vannak, s csak készülnek kivándorolni, azokra nem gondol senki. Pedig, akik kevesen hazajönnek, azokra már nem kell gondolni. Azok nagyon ritka esetben kivételes szerencséjük, akik egy kis pénzcsekét szereztek. Legtöbbször pedig olyanok, akik itthon nem leltek munkát, s Amerikában is így jártak a boldogtalanok. Avagy rokkantak, bénák, akik a reményen és életkedven felül még az egészséget is otthagyták Amerikában. És Andrassy Gyula bizottságot küldött le Fiuméba, és drága pénzen munkaközvetítő irodát létesít. Milyen messze van a gróf és miniszter uraktól az ország és a nép, ha ilyen kegyes számársággal akarják gyógyítani a legnagyobb nép-nyavalyát.

Cunard hajó: a Cunard amerikai hajózási vállalat bonyolította le a magyar kivándorlást. A társaság egyik hajójáról van szó.

II. *A Zulejkák is magyarok*

A Nap okt. 2-i' számában A hungara címmel kis hírt olvastunk, mely elmondja, hogy reggel egyszerre két asszonyt csíptek el a detektívek, amikor a Keleti pályaudvarról négy fiatal magyar lányt akartak egy konstantinápolyi kereskedőhöz szállítani. Mindkettőt bevitték a VII. ker.

kapitányságra, egyiket 35 napi, a másikat 50 napi elzárásra és mindkettőt még 300 korona pénzbüntetésre ítélték.

magasabb kvóta: 1. a Temető az ország c. nov. 14-i cikket és jegyzetét (13. és)

III. Amit Magyarországról írnak

Sikerült elhelyezni egy magyarbarát cikket olyan New York-i lapban mely mindig ellenségünk volt: nem találtuk meg. — akkor holnap esetleg már nem lesz se hülye, se agyaldgyult Björnson: 1. Björnson — porosz bérenc c. (AEÖPM VIII. 345.), valamint Jegyzetek a napról II. Tolsztoj — Apponyi ellen c. 1907. okt. 4-i cikket és jegyzetét (13. és 390.).

Mj: A Zulejkák is magyarok: Vp (262.); Amit Magyarországról írnak: Vp (263.)

24. *Híres nők esetei.* BN 1907. nov. 1. 6. l. — Hírek — Lellei

I. Yvette Guilbert a színpadon

Yvette Guilbert (1867—1944): a francia sanzonéneklés egyik legnagyobb mestere, a Moulin Rouge híres énekesnője. Később régi francia népdalokat vett fel műsorába. Vö. Yvette Guilbert c. 1905. febr. 24-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VI. 304. és 442.). A Matin 1907. nov. 2-i híre szerint Yvette Guilbert Artus: Amour en banque c. darabjában lépett fel. — Réjane: (Gabrielle Réju) (1857—1920): nagy francia drámai színésznő, Sarah Bernhardt vetélytársnője, a nevére elnevezett színház igazgatója. L. Réjane színház c. 1904. okt. 31-i cikket és jegyzetét (AEÖPM V. 276. és 428.), valamint Jegyzetek a napról I. Az erkölcsös Svájc c. 1905. okt. 18-i cikk jegyzetét (AEÖPM VII. 314.)

II. A Gould-leány új házassága

A Gould leány: Anna Gould amerikai milliomos lány és Boni de Castellane gróf házassága 1895-ben a francia társasági élet egyik legnagyobb szenzációja volt, s azután is sokat foglalkoztatta a sajtót. Ady is többször ír róla. L. Jegyzetek napról. I. Gould Anna férje c. 1906. febr. 13-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VII. 130. és 406.) — Széchenyi—Vanderbilt házasság: vö. Széchenyi István dicsősége c. 13-i cikkével és jegyzetével (21. és 396.), — Férjhez megy újra a Gould-leány: a Gould leány új férje egy Sagan herceg volt. L. Jegyzetek a napról II. Pofozkodás a Gould-leányért c. 1908. jan. 4-i cikkét és jegyzetét (118. és 433.)

III. A gyűlölt Margaret Frey

25. *Andrássy és a darabontok.* BN 1907. nov. 3. 1. l. — vezércikk — (A).

Carnegie, Andrew (1835 — 1919): az amerikai acéltröszt megteremtője — Szapáry Pál gróf (1873 — 1917): a magyar arisztokrácia sokat szereplő tagja, egy ideig a Park klub elnöke. Gróf Andrássy belügyminiszter úr lapja: a MH. volt az alkotmány párt hivatalos lapja. Főszerkesztője Márkus Miksa, főmunkatársa pedig Ignotus volt. — hamisítják a darabontokat: a MH nov. 1. számában olvashatjuk A máramarosiak panasza c. cikkben, hogy Máramaroi vármegye törvényhatósági bizottságának függetlenségi párti tagjai mintegy százan küldöttségben jártak a képviselőházban. Először Wekerlét keresték fel. Szónokuk, Barna Fülöp fölhívta a miniszterelnök figyelmét a megyében uralkodó állapotokra. A megye élén olyanok állnak, akik minde-

ténykedésükben a koalíció ellen cselekszenek. Olyan főispán áll az élen, aki a darabontkormányt végig szolgálta. A megyei függetlenségek rendszerváltozást akarnak. Wekerle megnyugtatta őket, örömeire szolgál, hogy bizalommal fordulnak hozzá, és a belügyminiszter is ugyanolyan intencióktól áthatva fogja megvizsgálni kérésüket. Kossuth Ferenc is szívesen fogadta a küldöttséget és a belügyminiszterhez utasította. — *Estére az alkotmánypárti lap éles, leleplező leveleket közöl egy máramarosi koalíciós ember tollából*: a MH másnapi, nov. 2-i számában már a Máramarosiak „panasza” címmel közli a folytatást, és „a megye közviszonyairól jól informált helyről” származó következő értesítéseket közli: „Az alig 100 főnyi küldöttség csak részben áll megyebizottsági tagokból, azok is olyanok, „akiknek nevei eddigéig ismeretlenek voltak”. Az a vádaskodás, hogy a vármegye vezető emberei részéről a függetlenségek üldöztetésnek lennének kitéve, minden alapot nélkülöz. Már az országgyűlési képviselőválasztások eredményeiből is kiténik, hogy a megye három választókerületében, bár e kerületek előzőleg mindig 67-es képviselőket küldtek a parlamentbe, éppen a jelenlegi főispán tapintatos és rokonszenves közbelépése folytán a koalíció megállapodásai respektáltatván 3 függetlenségi párti képviselő egyhangúan megválasztatott.” Az elégedetlenség úgy látszik az alispán választásból ered. — folytatja a cikk. — Szabó Sándor alispán azonban kitűnően képzett és odaadó ember. Egy hónapja kapott vaskorona rendet. Helyette akarnak néme,yek más alispánt. A megyében azonban az ellenjelöltnek nincs pártja. „A régi rendszer”, a „darabontok” dajkamesék, ugyanúgy a főispán ellen intézett támadások is. „A vármegye 67-es elemei őszintén csatlakoztak a 67-es politikai elveket képviselő alkotmánypárthoz s ennek kiváló vezéréhez, Andrássy Gyulához, és politikai elveiket még a tisztelgő deputáció kedvéért sem hajlandók megváltoztatni. . .” „A főispán pedig a vármegye közbecsülésének és közszeretetének tárgya. . .” A darabontkormány alatti szereplése köztudott. Lemondott, és bár felmentése késett, mégis el akart költözni a vármegyéből, amikor jött a koalíció. „A megye irányadó körei sajnálattal nézik ezt az egész indokolatlan akciót, de elhatározott szándékuk, hogy a vármegye békéjét megőrzik és azt sem a politikai gyűlölködésnek, sem jogosulatlan egyéni ambícióknak áldozatul dojni nem engedik.” — *Brummell, George*: angol divatkirály. L. Brummell és a budapesti dandyzmus c. 1906. nov. 9-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 114. és 444.). — *föltűzhetik immár a tulipánt is*: azaz a „nemzeti ellenállás” jelvényét. Vö. A Tulipán-kert tragédiája c. 1906. márc. 27-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VII. 170. és 427.).

26. *Jegyzetek a napról.* BN 1907. nov. 5. 5. l. — Hírek — A. E.

I. *Zichy és a parasztok*

A BN asznapi számában A miniszter úr és a parasztok címmel hírcikket olvashatunk a következő szöveggel:

„Gróf Zichy Aladár, ő felsége személye körüli miniszter most valahol a Dunán túl töfögteti automobilját. Tegnap Somogy vármegyében járt és itt, Szócskadencs község határában egy kis kalandja akadt. Papp György öreg paraszt és fia Papp Pál szekeren szembe találkoztak a miniszter automobiljával. Az automobil a sofför hajtotta, rajta és a miniszteren kívül más nem ült a gépkocsin. Már messziről túlkölt az automobil a szekérre, hogy térjen ki, de Pappék nem törődtek a túlköléssel. Egymással szemtől-szembe megállott az országúton a parasztszekér és a miniszter automobilja. Ekkor odakiáltott hozzájuk a miniszter:

— Térjetek ki!

A két paraszt azonban nem tért ki, hanem a fiatal Papp odamondta:
— Térjen ki maga!

Erre a miniszter a parasztok felé kiáltotta, hogy lelövi őket, ha ki nem térnek. A két paraszt azonban nem ijedt meg, az öreg rárivallt a fiára:

— Pali fogd fel a löcsőt! Üsd Pali!

Grófi elképedés és grófi hidegvér következett erre. A miniszter elővette revolverét és azzal a parasztokra lőtt. A golyó a fiatal Pappnak bal vállát horzsolta. Természetesen ennek a folytatását nem várták be a parasztok. Kitértek és elhajtottak.”

A BN nov. 6-i számában közlik a miniszter cáfolatát, aki táviratot küldött Vajtáról, melyben a vádat örültségnek mondja. Somogyban már egy év óta nem és automobilon egyáltalán nem járt. — *a lateve*: szó szerint oldalán — Zichy a király személye körüli miniszter volt.

II. Rigó Jancsi dicsősége

Kár, hogy a lapok kissé langyosan írnak Rigó Jancsi dicsőségéről: nem találtunk erről szóló cikket. Rigó Jancsiról l. egyébként Ady következő cikkeit: A hétről (AEÖPM I. 157.), A szultána nyomában (AEÖPM V. 130.), Jancsi és Mariska (AEÖPM VII. 14.), valamint versét: Rigó Jancsi él (AEÖV I. 133.). — *Gróf Széchenyi László esete*: l. Széchenyi István dicsősége c. okt. 13-i cikket és jegyzetét (21. és 396.).

III. Mezőcsát megy Amerikába

Mj. Mezőcsát megy Amerikába: Vp (264.); Nac. (176.); Pp (301.)

27. *Az úri banda*. BN 1907. nov. 6. 5. l. — Hírek — Lellei

[*] Eredetiben: megpróbálni törjék.

A Budapest nov. 6-i számában Cigánybanda urakból címmel közli, hogy 3 napja a Duna-parti Bristol szálloda éttermében urakból álló zenekar foglalta el a cigányzenészek helyét. Megtudhatjuk a cikkből, hogy a nyolc úriember kifogástalan gentleman, nem hajótöröttek, mindegyik tisztos pályára készült, s azért alakították a zenekart, mert másként nem tudtak megélni. Sándor Kálmán hírlapíró szervezte a zenekart, ő a primás, a másodprimás is hírlapíró, a harmadprimás festő. Ezenkívül két zenedei növendék, egy festő, egy állami hivatalnok és egy banktisztviselő a banda tagja. Azt is megtudjuk a cikkből, hogy Van der Osten Plaate holland grófné 50 koronás bankót adott a zenekarnak.

28. *Fiatal tanár és diákjai*. BN 1907. nov. 7. 5. l. — Hírek — Lellei

A BN ugyanaznapi számában Drákói szigor címmel hírcikk számol be arról, hogy Bugyi Gyula, a rozsnyói kat. főgimn. próbaéves tanára a VIII. osztályosokat erőshangú dorgáló szavakkal utasította rendre. A diákok elégtételt kérő levelet intéztek Bugyihoz. Ezért a legjobb előmenetelű diákok közül négyet kizártak az iskolából. A többi tandíjmentesség megvonására ítélték.

A hír azért ragadhatta meg Adyt, mert saját diákélményei nyomán mindig erősen foglalkoztatta az iskola és az élet kapcsolata. A cikk harmadik bekezdését vö. nagykarolyi tárgyú novelláival. Az egész kérdés legteljesebb és legművészebb összefoglalása pedig Üzenet egykori iskolámba c. 1913-as verse.

29. *A nagy börtön* (Révész Béla könyve). BN 1907. nov. 8. 7. 1. — Tárca — Lellei András

Ha jól tudom, harmadik novellás könyve Révész Bélának: negyedik kötet volt. Az első az 1899-ben megjelent Emberek harca, majd 1902-ben Forgatagban és 1904-ben Új novellák. — Beethoven-lélek: Révész Beethoven könyve 1914-ben jelent meg, de bizonyára már ekkor foglalkoztatta a téma.

Mj: VT (166.); Ai (200.)

30. *Halott költő kritikája.* (Egy új, érdekes francia könyv) VU 1907. nov. 10. 898. 1. — Diósadi

Szegény Lelian: pauvre Lelian: Paul Verlaine maga gyártotta anagrammája. — Csak a minap jelent meg egy vaskos életrajzi adattár: Edmond Lepelletier: Paul Verlaine, sa vie, son oeuvre. 1907. Lepelletier könyvét Bölöni már májusban kéri levélben Itókától. Ady még Párizsban láthatta. — Utazás Franciaországban: Voyage en France par un français. Oeuvres posthumes de Paul Verlaine, II. Albert Messein. 1907. — A nagy költő kegyetlenül belegázol összes írókortársainak a gyomrába: az Utazás VI. fejezetének címe Les romanciers actuels et la religion (Kortárs regényírók és a vallás). Ebben minden kortárs regényíróat Flaubert tanítványaként ítél meg, és egyedül Flaubert nagyságát tartja vitathatatlanak. — Hallatlanul kegyetlen dolgokat mond el hát, különösen Zoláról a Goncourt-okról és Daudet Alfonzról: Zolát tehetségesnek tartja, csak nagyon romlottnak (d'un talent très réel mais très corrompu). Különösen Mouret abbé vétke c. regényét ítéli el: „Voyons, à quel catholique fera-t-on croire en la vraisemblance d'une telle conception, puis d'une telle évolution dans l'âme d'un prêtre qui est présenté par l'auteur comme absolument correct en tant qu'orthodoxe, et ne serait-il pas misérable de voir un homme comme Zola échouer si piteusement en une matière donnée, si précisément cette matière, — o revanche de la logique et vengeance de la Vérité sainte! — n'était pas le sanctuaire impénétrable au scepticisme, même du talent et du génie, — de la conscience sacerdotale, telle que l'a faite l'Investiture Universelle Romaine?” (Vajon melyik katolikussal lehet elhiteni egy ilyen felfogás valószínűségét és egy olyan pap lelki fejlődését, akit a szerző mint egészen korrekt ortodox papot ábrázol, és nem volna-e szánalmas dolog azt látni, hogy egy olyan ember mint Zola ilyen siralmasan megbukik egy adott témában, ha ez a téma — oh a logika visszavágása és a szent Igazság bosszúja! — nem a papi lelkiismeret szentélye volna, ahogy a római katolikus egyház egyetemes beiktatási szabályzata előírja, s amelybe a szkepticizmus nem tud behatolni még akkor sem, ha tehetséges és zseniális.) A Goncourt-okról is lesújtó az ítélete, mert kiváló és kegyetlen leíró tehetségük ellenére (malgré leur exquis et cruel talent à la descripton) ők sem az egyház szellemének megfelelő alakokat szerepeltetnek. Igazán kegyetlen bírálatot azonban Daudetről mond; „Je ne parlerai pas de M. Daudet, ni de son Tartarin de Tarascongne (!), encombrant conte à dormir debout sous prétexte de faire rire les seuls méridionaux de la latitude de M. Daudet . . . ni de son „humour” pris à Dickens . . . M. Alphonse Daudet est une de mes grandes objections contre le Midi français . . . M. Daudet, lui, n'existe pas heureusement!” (Nem fogok beszélni Daudet úrról, sem Tartarin de Tarascon-járól, erről a terjengős és unalmas elbeszélésről, azzal az ürüggyel, hogy megnevettedi a délvidékieket, de csak azokat, akik ugyanarról a szélességi fokról valók, mint Daudet úr . . . sem Dickenstől vett humoráról . . . Alphonse Daudet úr az egyik legfőbb ellenvetésem a francia Déllel szemben . . . Daudet úr, szerencsére nem is létezik.) — Zola Emil hamvait beszállítják a Panthéonba: 1.

Jegyzetek a Szajna mellől. I. Zola és Bonaparte c. 1908. jún. 18-i cikkét és jegyzetét (228. és 496.)

Mj: TP(9.); VT (256.); Vál. (222.); Ai (201.)

31. *Jegyzetek a napról.* BN 1907. nov. 10. 5. l. — Hírek — A. E.

I. *A Boszorkány-sziget*

Dr. Lázár György (1851—1915): 1904 óta Szeged polgármestere. Mint a Dugonics-társaság elnöke, többször meghívta Adyt Szegedre felolvasni. Erről szól Ady egy későbbi cikkében (Egy bűnös vers. Világ 1913. aug. 23.). — Egyébként ugyanilyen értelemben ír erről a kuriózumról Juhász Gyula is A Hét nov. 17-i számában.

II. *A kis Vanderbilt*

III. *A szerencsés Alfonz*

Az Alkotmány nov. 8-i száma adja hírül, hogy Alfonz spanyol király elleni merényletet hiúsítottak meg. Edward király látogatására Sadringhambe utazott. Fogadására nagy tömeg gyűlt össze. A titkosrendőrök egy gyanúsán viselkedő idegent fogtak el, akinél gyanús csomag volt. — Az 1905-ös bombamerényletet is említi Ady egy régebbi jegyzetében. L. Nagyon furcsa esetek III. Ferdinánd Párizsba készül (AEÖPM VI. 259.). — Ady egyébként gyakran és kedvvel gyúnyolódott a csúnya spanyol királyon. Vö. AEÖPM VI. 197., 233., 277. és AEÖPM VII. 9., 63., 87.

32. *Jegyzetek a napról.* BN 1907. nov. 14. 6. l. — Hírek — A. E.

I. *Mádi Kovács Béla*

A Budapest nov. 12-i számában Egy miniszteri titkár kálváriája c. cikk adja hírül, hogy Mádi Kovács Béla pénzügyminiszteri titkárt hetekkel azelőtt a Schwartzbe záratták, mert ifj. Korányi Frigyes feleségének fenyegető leveleket írt. A minap kiengedték, mert apja kezességet vállalt érte. De alighogy kiszabadult, újra fenyegetőzni kezdett. Korányi és felesége Olaszországba utaztak Mádi Kovács elől. Édesapja pedig kijelentette, hogy nem vállalja tovább a kezességet fiáért. Mádi Kovácsot karhatalommal vitték a rendőrségre, ahol a rendőrorvos kijelentette, hogy teljesen normális.

II. *Fedák Sári elmegy*

A MH nov. 12-i számában adja hírül Fedák Sári távozását. Bejelentette az újságíróknak, hogy külföldre megy. Egyelőre tótkomlói birtokára vonul vissza, majd Bécsbe megy, és soha többé nem lép magyar színpadra. Tagadja, hogy elhatározásának az volna az oka, hogy összeveszett valakivel. — *Ez a nagy honleány a nemzeti küzdelem Jeanne d'Arc-ja volt:* vö. Zsazsa és a gyűszű c. 1906. ápr. 25-i cikkével (AEÖPM VII. 280.).

III. *Jászai Mari — apostolnő*

A váltóról és a pálinkáról prédikált pár ízben falusi embereknek: vö. Az asszony és a paraszt c. cikkével (AEÖPM VIII. 321.). — *Most irásban izgat egy budapesti betegség, a kávéház-nyavalya ellen:* nem találtuk meg.

33. *Temető az ország.* BN 1907. nov. 15. 1. l. — vezércikk — (A.)

A vezércikknek az adott aktualitást, hogy ismét esedékes volt a kiegyezés megújítása. 1867-től kezdve minden 10 évben meg kellett hosszabbítani a kiegyezést. Az új kiegyezés, melyet a függetlenségi párt szemfényvesztő

ígérgetései előztek meg, semmit sem enyhített Ausztriától való gazdasági függőségünkön. Sőt, néhány jelentéktelen közjogi formáság fejében 2%-kal felemelték a kvótát (Magyarország hozzájárulását Ausztria, illetve a közös ügyek költségeinek fedezéséhez). A vám- és kereskedelmi szövetséget átkeresztelték vám- és kereskedelmi szerződésre, de az önálló vámterület megvalósítását, akárcsak az önálló jegybank kérdését 1917-re halasztották. A kvótából Magyarország részesedése 36,4%-ra emelkedett. — *Olvassák el a szekularizációról szóló, lapunkban most folyó, hajdani vitát*: 1. A kálvinista kardinális c. okt. 2-i cikkét és jegyzeteit (8. és 388.). — *Kossuth Lajos egy kiáltványában*: a Budapest c. lap nov. 12-i száma adott hírt arról, hogy a Vossische Zeitung legutóbbi számában cikket közölt, mely szerint Livornóban egy régi ház lebontása közben Kossuth Lajosnak egy eddig teljesen ismeretlen proklamációjára akadtak. Egy ládikát találtak, amely az osztrák katonai törvényszék által 1857. jan. 30-án halálra ítélt Fortunato Verrosi ismert nevű szabadságharcos tulajdonát képezte. Az iratok közt egy kiáltvány volt, melyet Kossuth 1849. jún. 5-én intézett az olaszokhoz. Testvéri érzellemmel üdvözlí őket, majd így szól: „Remélem, hogy lobogónkat szívélyesen üdvözlítek, ha a szép Olaszországba érkezünk. A két zászló körül sorakozzanak az olasz és a magyar zászlóaljok, amelyek addig villogtassák kardjaikat, míg az abszolutizmust teljesen kiirtották Európából. A haza javára sok vértanút fogtok elveszteni . . . Nem, nem elveszteni, hanem szentelni, akik ezután a győzelmeteket biztosítani fogják. És amiként én Blum Róbertért (1848. nov. 9-én végezték ki, s most van születésének századik évfordulója) Ausztriától elégtételt követeltem, úgy majd ti is megbosszuljátok vértanúitokat a bombázott városokban. Olasz testvérek! Magyarország fiai! Mindkét haza egyformán el van nyomva, de mindkettőnek hatalmassá kell lennie! Így akarja azt a szabad népek istene! Éljen Olaszország! Éljen Magyarország!” — Ady lapforrása valószínűleg más volt, de a kiáltvány azonos lehet az általa idézettel.

Mj: Vp. (265.)

34. Glosszák. A Hét 1907. nov. 17. 762. l. — Csáth

Tolsztoj meghacagtatta a minap a világot: Tolsztoj és Jacques Rockefeller levélváltásáról a Le Matin nov. 7-i száma, majd nyilván ennek nyomán a Magyar Hírlap nov. 13-i száma ad hírt. Utóbbi gúnyos-fölényes hangnemben mondja el, hogy Rockefeller megkérdezte Tolsztojt, miként lehet a gazdagságot a legüdvösebben felhasználni az emberiség javára. Erre Tolsztoj „belebömbölte az unalmas kis nótát, mely a szó szoros értelmében a könyökünkön nő ki: Evangélium, megalázkodás, le a gazdagsággal, éljen a természetes élet, vissza a földhöz stb”. A Matin szerint Tolsztoj válasza az volt, hogy az evangélium tanítása értelmében is, de az egyszerű józan ész is azt mondja, hogy a gazdagság önmagában megférhetetlen az abszolút jó ember életével. — *Szép pénz volt, sok pénz volt, amit Caláabriába küldtek*: a lapok november 6-án adták híriül, hogy Caláabriában iszonyú földrengés volt, egész községek elpusztultak, a nép éhséggel küzd és tető nélkül tanýáznak a szabadban. — *Harden-pör*: Kuno Moltke gróf beperelte Max Harden újságírót, aki lapjában, a Zukunftban homoszexualitással vádolta Moltkét. Moltke felesége férje ellen vallott, Hardent felmentették. — *Jolánka kisasszony sikkasztott egy budapesti ifjúval*: a nov. 16-i lapok hírt adnak egy jegyespár csalásáról és Amerikába szökéséről, csakhogy ott a csaló nő keresztneve Júlia. — *Ha az öreg Szappanos és az ifjú Nagy György akarják megmenteni Magyarországot*: a függetlenségi pártból tömegesen léptek ki a képviselők a kiegyezés pontjainak nyilvánosságra hozatala

után. Így kilépett Szappanos István és Nagy György is. Szappanos István értekezletre hívta a kilépetteket, ahol megállapodtak, hogy egyelőre nem alakítanak új pártot, de a nemzeti érdekek biztosítása érdekében közös akciókat és összejöveleket rendeznek. — *pro memoria sempiterna*: örök emlékezetül. — *amikor egy lovat hozsannával fogadott konzulképpen*: Caligula császár szeszélyből konzulnak nevezte ki a lovat. — *Nasi . . . növekvő bátorsággal védi magát*: Nasi a vizsgálóbizottság előtt követelte, hogy ügyét nyilvánosan tárgyalják. Addig nem hajlandó a kérdésekre válaszolni, bizonyítani és tanúkat megnevezni, Nasiról l. még Jegyzetek a napról. II. Forradalom Nasi miatt c. cikket és jegyzetét. (AEÖPM VII. 264. és 484.)

35. *Björnson — Don Quijote*. BN 1907. nov. 17. 5–6. l. — Hírek — A. E'

Dicsérem azt a . . . újságíró, aki Don Quijote-nak nevezi az öreget: nem találtuk meg. — *Eddig az agyalágyult, a hülye, a vén barom, a norvég ökör, a tébolyodott aggastyán járták*: a Nap nov. 16-i számában is így ír: „. . . Björnson atyó abszolúte nem ismeri a magyar viszonyokat, itt egy félrevezetett, becsapott, mesterségesen feldühösített, elgyengült agyú öregember toporzékolt. . . Kompromittáni akar bennünket az ősz csecsemő, de csak azt éri el az ilyen szárnalmas ugrálásokkal, hogy az egész világ elmosolyodik, ha nevét hallja.” Vö. még Björnson — porosz bérenc c. (AEÖPM VIII. 345.), valamint Jegyzetek a napról II. Tolsztoj — Apponyi ellen c. 1907. okt. 4-i cikkel és jegyzetével (13. és 390.). — *Victor Hugo bántott bennünket az oláhok miatt*: Victor Hugo műveiben nem találtuk nyomát az esetnek. — *Ez a Björnson-affér sokkal szomorúbb, mint amilyennek futtában látszik*: Björnson a Neue Freie Presseben Magyarország legnagyobb ipara címmel írt cikket a csernovai eseményekkel kapcsolatban. Csernován október végén templomszentelésre készültek. Előzőleg azonban a szlovák ajkú falu lelkesztét, Hlinka Andrást, a későbbi rossz emlékű Hlinka-gárda névadóját, izgatásért államfogházra ítélték. Egyidejűleg Párvy Sándor szepesi püspök felfüggesztette Hlinkát az egyházi funkcióktól. Ezért a falu népe fellázadt, meg akarta akadályozni a templomszentelést. A csendőrség beavatkozott és vérengzést rendezett. Björnson most megírta Neue Freie Presseben, hogy ostorral, törvényekkel és fegyverrel terjesztik a magyar nyelvet Magyarországon. Mert a magyarok kisebbségben vannak saját hazájukban. Ezért gyártani kell a magyarokat. Ez a legnagyobb ipara Magyarországnak, s ez teremtette a csernovai vérfürdőt is. (A budapesti lapok nov. 16-i tudósításai-ból)

Mj: Vál. (224.)

36. *Egy jubileum* (A Magyar Könyvtár ötszázadik füzete). BN 1907. nov. 20. 8. l. — Tudomány, irodalom — Ady Endre

Abdera: ógörög város Tráciában. Polgárainak együgyűsége közmondásos. — *Broderigo*: Brodarics István, váci püspök (1490—1539); a Magyar Könyvtárban a mohácsi vérszől szóló története jelent meg. — *Farina, Salvatore* (1846—1918): olasz költő és regényíró. Elbeszélései jelentek meg a Magyar Könyvtárban. — *De Amicis, Edmondo* (1846—1908): A szív c. ifjúsági regénye óta híres olasz elbeszélő. — *Ada Negri* (1870—1945): Magyarországon a maga korában nagyon népszerű olasz költőnő. — *s legújában Ady Endre*: a Sápadt emberek és történetek c. első novellagyűjteménye 1907-ben jelent meg Adynak a Magyar Könyvtár 497. füzeteként.

Mj: Ai (203.)

[*] Eredetiben Igen; [**] Eredetiben: országára

Justh Gyula. nagyon boldog, hogy megbukik: Justh minden látszat ellenére sem bukott még meg ekkor. — *magasabb kvóta:* az 1907-es kiegyezés 2%-kal magasabb kvótát szabott meg Magyarországnak számára. Vö. Temető az ország c. nov. 15-i cikkének jegyzetével (. . .). — *kénytelenek vagyunk Justh Gyulában a liberális politikust sajnálni:* Adynak ez az első cikke, melyben némi rokonszenvvel beszél Justhról, a később tisztelt ellenzéki függetlenségi politikusról. Vö. Jegyzetek a napról III. Justh és a lényeg és Az új harc c. cikkeit és jegyzeteit (AEÖPM VII. 252, 271. és 479., 486.). — *Justh Gyula a horvát obstrukcióba bukik bele:* Justh mint házelnök a horvátokkal kötendő béke ügyében közvetített és nem akart hozzájárulni a házszabálymódosításhoz. A horvátok ugyanis ragaszkodtak ahhoz, hogy az alaptörvény 49. szakasza értelmében horvátul szólhassanak hozzá a magyar parlament vitáihoz. Ennek ellenére, nov. 8-án az egyik horvát képviselőnek nem engedte meg a Ház alelnöke, hogy horvátul beszéljen. Ezért a horvátok obstrukcióba kezdtek és Rakodczay horvát bán elcsapását követelték. A kormány viszont házszabálymódosítással akarta megtörni a horvát obstrukciót. — *Perczel Dezső zsebkendőjéből egy óriási asztalterítőt csináltak:* Perczel Dezső, mint az országgyűlés elnöke a Tiszakormány idején a parlament 1903. nov. 18-i ülésén a házszabályok megsértésével elfogadtatta a Daniel-féle házszabálymódosítást, és pedig úgy, hogy adott jelre, zsebkendője előhúzására, a szabadelvű párt tagjai felkiáltással szavaztak. Az ellenzék azzal válaszolt, hogy dec. 13-án erőszakal megakadályozta az ülés megtartását, s a terem berendezését és az elnöki emelvényt szétrombolta. A célzás arra vonatkozik, hogy most még önkényesebb házszabálymódosításra készült a koalíció.

38. *György király mulat.* (Párizsi levél) Magyar Szó 1907. nov. 21. III. l. — Brown

György görög király régi témája Adynak. Már első párizsi útján megírta Olimpiától az „Olimpiá”-ig c. cikkében (AEÖPM V 149.). Ennek a cikkének egyes gondolatai ismétlődnek most is. — *Az öreg, vidám király a maga Athénjából túlságosan gyakran jön az új Athénba:* „De Párizs nélkül nem tud élni egy idő óta. Érzí, hogy ma már csak Párizsban élnek athéniak.” — olvassuk a régi cikkben. — *aki ma is király Beociában:* utalás Offenbach: Orfeusz az alvilágban c. operettjének egyik dalára: „Voltam király Beociában.”

39. *Ejh, ejh, Duri József.* BN 1907. nov. 22. 6. l. — Lellei

A glossza alapjául szolgáló hírcikk Polgármester és szerkesztő címmel az Alkotmány nov. 21-i számában jelent meg. Ez csaknem szó szerint azonos szöveggel mondja el az esetet: „Klein István lapszerkesztőnek lovagias afférja támadt dr. szentesi Tóth Kálmán polgármesterrel. Klein megbízottai azért, mert a polgármesternek Rózsa Dániel földbirtokossal egy korábbi elintézetlen ügye van, egyoldalú jegyzőkönyvvel befejezték. Dél tájban, mikor Klein az utcán ment, megtámadta dr. szentesi Tóth Kálmán polgármester, kinek társaságában Rimaszombathy István polgármesterhelyettes, Györy Gáspár megbízottsági tag voltak. Velük volt Duri József városi rendőr is. Klein lapszerkesztőt tetteleg inzultálták.”

Mj: Vál. (225.)

40. Glosszák. A Hét 1907. nov. 24. 778. l. — Barla

[*] Eredetiben: Szerajevó

Pozsgay Miklós Európa nevében le akarja törötni a horvátokat a magyar parlamentben: Pozsgay Miklós a parlament egyik ülésén Zagorác István horvát képviselő beszéde közben nagy felháborodással a horvátok felé kiabálta: — Nincs bőr a pofájukon! Mire az elnök rendreutasította, Pozsgay pedig felállt és bocsánatot kért: nem tud jól horvátul és azt hitte, hogy őt, pártját és hazáját gyalázza Zagorác. Így számol be az esetről a nov. 19-i Budapest. — *Szarajevóból képes levelezőlapokat kaptam Kiss József és egészen harcos, fiatalabb magyar írók arcképeivel:* vö. Magyarország: az Új Hellász c. szept. 14-i cikkével (AEÖPM VIII. 339.). — *Nagyszerű, beszédes teremtménye a radikális köztársaságnak ez a Fallières:* vö. Faéllires c. 1906. jan. 18-i cikkével (AEÖPM VII. 98.). Ott még lelkesen és várakozással ír Fallières-ről. Kiábrándultsága későbbi cikkeiben állandósul. L. pl. A legszomorúbb állatok c. 1909. aug. 9-i cikkét (251.). — *Lujza, a Kóburgi Fülöp elvált, kalandos felesége, nekem személyes ismerősöm:* Ady első párizsi útján interjút készített Lujza hercegnővel, vö. Lujza herceg-asszonynál c. 1904. szept. 20-i cikkével (AEÖPM V. 117.). — *Adèle Colin:* Mme Martelet-t, aki nevelőnő volt Musset családjánál, ugyancsak első párizsi útja alkalmával ismerhette meg. Róla szól egy noteszbejegyzés (AEÖPM V. 190.) és Adèle Colin halála alkalmából írt Három szerelmi eset c. 1905. febr. 2-i cikke (AEÖPM VI. 44.). Lehet, hogy a halálhír akkor ívetes volt, de az is lehetséges, hogy a témahiány tette most ismét aktuálissá Adèle Colin halálát.

41. Magyar esetek és a külföld. BN 1907. nov. 27. 5. l. — Hírek — A. E.

I. A végtelen Björnson-affér

Támadta Poroszországot... Támadta a lengyeleket: vö. Björnson — porosz bérenc? c. szept. 19-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 345. és 574.). — *Björnson, magyarul „vén hülye”* Csaknem az egész magyar sajtó ilyen hangnemben írt Björnsonról. Még a Magyar Hírlap is beszámíthatatlannak mondja. L. még Björnson — Don Quijote c. nov. 17-i cikkét és jegyzetét (58. és 413.).

II. Magyarország és Franciaország

[*] Eredetiben: tudják és

Apponyiék kiválasztják a legutolsó franciákat: a BN nov. 24-i számában Lucentius (Fényes Samu) írt cikket a francia—magyar irodalmi társaságról. Ebben megjegyzi, hogy Deschamps úr, aki a francia kongregációkkal szoros kapcsolatban van, 1000 frankot kapott egy felolvasásért. Gaston Deschamps, a Le Temps irodalmi kritikusa egyébként nov. 22-én tartott előadást Budapesten A mai Franciaország és a külföldi irodalmak címmel. — *Sacrebleu:* teringettét.

III. Tolsztojt és Makoviczky

Ráfogták Makoviczky Dusánra, hogy ő volt az, aki Tolsztojt ellenünk hangolta: l. A külföld és a koalíció c. 1907. febr. 7-i cikkének jegyzetét (AEÖPM VIII. 486.). — *Gróf Batthyány Ervin:* l. Egy könyv és egy ember c. 1905. febr. 16-i cikk jegyzetét (AEÖPM VI. 365.), valamint Ervin gróf iskolája c. 1905. szept. 23-i cikkét (AEÖPM VI. 279.), Jegyzetek a napról III. Batthyány Ervin c. 1905. nov. 4-i (AEÖPM VII. 43.) és Jegy-

zetek a napról IV. Bögöte c. cikkét és jegyzetét (AEÖPM VII. 39. és 327.). — *Schmitt Jenő* (1851—1916): filozófiai író, anarchista tanokat hirdetett, amiért többször porbe fogták. 1897-ben Állam nélkül címen anarchista hetilapot indított.

42. *A néppárt jó dolga.* BN 1907. nov. 28. 1. l. — vezércikk — (A.)

Egyszakasz: előrelátható volt, hogy a horvátok megobstruálják a kiegyezést, a függetlenségi párt pedig nem akart házzsabálmódosítást, ami az obstrukciót megelőzhette volna. Ezért a kormány azt tervezte, hogy egy szakaszból álló törvényjavaslatot terjeszt a Ház elé, amely az összes kiegyezési javaslatokat magában foglaló olyan intézkedést fog tartalmazni, amellyel a törvényhozás jóváhagyja az osztrák kormánnyal kötött egyezményeket, de kiköti egyúttal azt is, hogy a kiegyezési javaslatok folyótólag részleteikben is letárgyaltassanak a Házban. (Budapest 1907. nov. 21.). — *... az öreg Szappanos:* l. a Glosszák c. nov. 17-i cikkét és jegyzetét (55. és 412.). — *Kossuth megátkozta hülsen híveit:* a terézvárosi függetlenségi pártkör ünnepélyes felavatásán Kossuth Ferenc beszédet mondott a disszidensekről: Sokan feltűnési viselkedésből, különködésből hagyták el a függetlenségi párt zászlaját, akaratlanul is a nemzet ellenségeinek sorába kerültek. „Éz a nemezis, amely utolérte azokat, akik kiváltak sorainkból és akiket én szavammal üldözni nem akarok.” — *A negyvennyolcas disszidensek:* ekkoriban kezdtek kilépni a függetlenségi pártból azok, akik nem értettek egyet a kiegyezéssel és a házzsabálmódosítással. — *„Rakovszky István vezet a magyar parlament jogainak megvédésében”:* az Alkotmány nov. 27-i számában a Rakovszky vezetett c. glosszából megtudjuk, hogyan háborodtak fel a képviselők, amikor Justh megengedte egy horvát képviselőnek, hogy horvátul szóljon hozzá. „Rakovszky tehát nem vezetett Justh ellen, de ha úgy tetszik, vezetett a parlament jogainak megvédésében.” — teszi hozzá az Alkotmány. — *„Rakovszkynak mindig volt érzéke ...”:* az idézet is a fenti glosszában olvasható, s így folytatódik: „Egyszerre minden oldalról felpattantak a tüzesebb, de még a higgadtabb képviselők is.” — *Lueger, Karl* (1844—1910): Bécs keresztényszocialista polgármestere, aki antiszemitizmusáról és magyarellenességéről volt nevezetes. — *S a néppárt el tud némitani ... egy katolikus Bozókyt is:* Bozóky Árpád kat. képviselő is felháborodott a klerikalizmus terjeszkedésén (Magyar Szó nov. 26.). — *Azzal vádolja Kossuthot, hogy formalításokat fizetett meg évi négy milliókkal:* az Alkotmány nov. 27-i számában olvasható, hogy azért kellett a kvótát 2 %-kal emelni, mert 1,6%-ot kellett fizetni a szerződéses formáért, 0,4%-ot pedig Kossuth ajánlott fel a bankkérdés kikapcsolásáért. — *S míg Rakovszky izgat Justh ellen* : l. a Justh-affér c. 1907. nov. 21-i cikket (61.).

43. *A boltos doktor.* BN 1907. nov. 28. 5—6. l. — Hírek — I—i

Nagy örömmel hallunk hírt ismét egy kedves és szép doktor-szenzáció-ról: a BN Nyílt-tér rovatában napokon keresztül megjelent a következő közlemény: „A Terna ügyből az a hír van elterjedve, hogy Szuly Aladár dr. úr önmaga kívánja a Múzeum körút 23. sz. alatt levő üzletét a jövőben saját neve alatt folytatni. Szívesen jegyzem meg erre, hogy a magam részéről a legjobb indulattal viseltetem iránta, s a jövőben is tölem telhetőleg azon leszek, hogy a nagyközönség igényeit iparkodjék a legjobban kielégíteni. Tárgyaltan tehát az a feltevés, hogy én nem adtam beleegyezésemet ahhoz, hogy ő üzletét Brázay Kálmán név alatt folytassa, amennyiben ő azt nem is kérte. Tisztelettel Brázay Kálmán.”

44. *Kemál bej Debrecenben.* (Az írók és az idegesség). BN 1907. nov. 30.
5. 1. — Hírek — Lellei

[*] Eredetiben: Kemáj

Max Harden, aki már mondott nekünk, magyaroknak egy-két gorombaságot: mikor Harden Szilágyi Dezsőt parentálta el a Zukunftban, azt írta többek közt, hogy milyen korrupt ország lehet az Magyarország, ahol valakit azért tartanak nagy embernek, mert becsületes volt. Vö. Szilágyi Dezsőről c. NN 1901. szept. 1-i (AEÖPM II. 187.) és Panama és anarchia c. 1903. júl. 30-i cikkével (AEÖPM IV. 134.). — *Zacconinak két-három nap elég volt, hogy meglássa és elvigye magával a Molnár Ferenc darabját:* Zacconi, a nagy olasz színész november közepén szerepelt a Vígszínházban. Az ördög c. darabot vitte magával. — *Debrecen színházában török darabba készülnek:* a MH nov. 28-i híre beszámol róla, hogy a debreceni színházban török dráma bemutatására készülnek. Zilahy igazgató hetek óta tárgyalt Pröhle Vilmos nyiregyházi tanárral a legnagyobb török költő, Kemál bej Gül-Nihál c. drámájának színrehozatala dolgában. Pröhle a darab fordítását elvállalta. Ez az első török dráma, mely Európában színpadra kerül. — *Párizsban Hachette-éknál úgy vásárolják a Szent Péter esernyőjét.* Kálmán de Mikszáth La parapluie de Saint Pierre. Adapté du hongrois par Émile Horn, Paris, Félix Juven 1904.

Mj: Ai (204.)

45. *Párizsi magyar dolgok.* BN 1908. nov. 30. 7. 1. — Brown

I. Szent Erzsébet Párizsban

Az alkotmány nov. 26-i száma tudósít, hogy Párizsban Szent Erzsébet ünnepélyt tartottak születésének 700 éves fordulóján, melyen a párizsi érsek koadjutorával, Mgr. Amette-tel képviseltette magát. Ő tartotta a beszédet is. Jelen volt Nemes prelátus, gróf Nemes nagykövetségi tanácsos és Khevenhüller-Metsch gróf. — *Emlékezetes, hogyan exponálta magát Khevenhüller a párizsi nunciátúra botrányában:* vö. Párizsi jegyzetek I. Megint Khevenhüller c. 1907. márc. 8-i, és Párizsi jegyzetek I. Ausztria—Magyarország kesztyűs keze c. 1907. máj. 1-i cikkeket és jegyzeteit (AEÖPM VIII. 186., 213. és 498., 512.)

II. Magyar egyetemi előadások Párizsban

Kont Ignác (1856—1912): irodalomtörténész. 1902-től mint magántanár 1907-től haláláig mint rendkívüli tanár a magyar irodalmat tanította a Sorbonne-on. Több magyar irodalomtörténeti munkája jelent meg francia nyelven. Vö. Magyar előadások a Sorbonne-on c. 1904. máj. 11-i (AEÖPM V. 219.) és Jegyzetek a napról III. Hát nem örülünk? c. 1907. aug. 22-i (AEÖPM VIII. 315.) cikkeivel.

46. *Glosszák.* A Hét 1907. dec. 1. 795. 1. — Barla

jacquerie: parasztfelkelés. — *Hódmezővásárhely nem régi földindulása* az 1894-es Szántó-Kovács János-féle megmozdulás. — *Csaba és Orosháza felől jönnek ilyen hírek:* Achim András parasztmozgalmára figyelt ekkoriban erősen Ady. — *Tessék csak visszaemlékezni a Nyírtség forradalmára:* a Császár Péter, majd Nagy Ambrus vezetése alatt álló parasztfelkelésről van szó, melyet 1632-ben I. Rákóczi György csapatai Nyírbátornál levertek. — *S Marx vagy Engels . . . a szláv fajtákkal szemben 1848 révén a magyarságban a forradalmi fajtát ünnepelte:* Marx és Engels a Neue Rheinische Zei-

tung 1849. jan. 13-i számában megjelent Der Magyarische Kampf c. cikkében olvasható az Adytól többször is idézett szöveg. Az idézetet pontosan I. AEÖPM VIII. 541. — *Bécsben pedig összegyűltek az egyetemi tanárok*: Lueger a katolikus nagygyűlésen az egyetemekről mondott beszédet. Bejelentette, hogy a népiskolát már mernyerték, de az egyetemet még nem. Most is nyolc újonnan kinevezett egyetemi tanár közül hét zsidó. A nagygyűlés meghirdette a harcot a „los von Rom” mozgalom ellen. Thomas Masaryk egyetemi tanár, a csehszlovák köztársaság későbbi elnöke az oszt-rák képviselőházban sürgősségi javaslatot terjesztett be az összes egyetemi tanár képviselő aláírásával, mely felszólítja a kormányt, nyújtson garanciát Lueger beszédével szemben, hogy az egyetem szabadságát, a tan- és lelkiismereti szabadságot meg fogja védeni. — *Csaraddák*: Csarada János (1850—1923): a nemzetközi jog tanára, akkoriban a jogi kar dékánja a budapesti egyetemen. Jobboldali beállítottságáról volt közismert. — *Kmetyk*: Kmety Károly (1863—1923): ugyancsak konzervatív budapesti egyetemi tanár, a közjog tanára. Vö. Párizsi jegyzetek II. A nő-kocsisok c. 1907. márc. 1-i cikkel és jegyzetével (AEÖPM VIII. 178. és 292.). — *A szocialista Menger professzor*: Anton Menger (1841—1906): bécsi egyetemi tanár, Neue Staatslehre (A jövő állama) c. könyvéről feltehetően Ady irt Merjünk gondolkozni címmel (AEÖPM VIII. 361.). — *Jászai Mariék vasárnap tárogató és belépbődi mellett elmondják és eléneklék: mi a haza?* az Amerikából hazatértek javára Apponyi Albertné matinét rendezett a Royal szálló nagytermében. Rákosi Jenő mondott ünnepi beszédet a tékozló fiúról, Jászai Mari pedig Petőfi-verseket szavalt. Gr. Zichy Géza két kurucnótáját énekelték el és a Mi a haza? c. melodramát adták elő. — *Cunard- és Lloyd-hajók*: annak a két amerikai hajózási vállalatnak a hajói, melyek a magyar kíváncslást bonyolították le. — *Vajda-Vojvoda Sándor*: (Vajda-Voevod Alexandru (1872—1950): román nemzetiségi politikus, orvos, a magyar képviselőház tagja. 1907 folyamán nagy botrányok közepette kiutasították a Házból. Vö. Zengan és Dragoj c. 1907. jún. 29-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VIII. 247. és 535.).

47. *Fedák és a gyorshajítás*. BN 1907. dec. 4. 5. l. — Hírek — A. E.

Azért pláne irigyeljük a Sárít, hogy külföldre mehet: vö. Jegyzetek a napról II. Fedák Sári elmegy c. nov. 14-i cikkével és jegyzetével (52. és 411.). — *A beregszászi ledny nagyon sietett*: Fedák Sárít, a modern színésznőt pályája elején Ady is ünnepelte: vö. versben Fedák Sári — Lotti ezredesei — (NN 1902. máj. 6.) és prózában Fedák Sári c. 1902. máj. 3-i cikkével (AEÖPM III. 66.).

48. *Fekete-Kéz és Fehér-Kéz*. BN 1907. dec. 5. 5—6. l. — Hírek — Lellei

A cikk háttere, hogy az év eleje óta húzódó Polónyi-ügy ismét aktualitást kapott: Polónyi beperelte Komlós Ágost dr.-t és Heltai Ferenc dr.-t. Azzal vádolta őket, hogy ez év januárjában a Vigadó kávéházban arról beszélgettek, vajon Halmos János polgármester be fogja-e tudni bizonyítani azt a vádat, hogy Polónyi Géza fővárosi bizottsági tagságát vagyonszerzésre használta fel. Vö. Párizsi jegyzetek II. Nagyon érdekes írások c. 1907. jan. 27-i cikk jegyzetével (AEÖPM VIII. 484.). Heltait és Komlóst elítélték. Előbbit 14 napi fogházra és 200 korona pénzbüntetésre, Komlóst pedig 60 korona pénzbüntetésre. — Ugyancsak ekkor került nyilvánosságra, hogy Polónyi Géza a Lengyel Zoltán elleni tárgyalmasági perében arra kérte a Kúriát, hogy más esküdtbírótságot delegáljon, mivel a budapesti esküdtbírótság egy bűnszövetség terrorizmusa alatt áll. Lengyel Zoltán védője,

Vázsonyi így válaszolt Polónyinak: „Megrágalmazza az esküdtek lajstromának összeállítására hivatalosan kiküldött bizalmi férfiakat; megrágalmazza magát az ügyvédi kamarát is. Mérheterlen szerénységgel úgy tünteti fel magát, mint a hazafiság és a kereszténység utolsó védőbástyáját, akit éppen ezért a hazaárulók, pogányok és mi természetesebb, a zsidók porba akarnak dönteni.” (BH dec. 14.) — Néhány nappal előbb, a nov. 30-i BN-ban minden valószínűség szerint ugyancsak Ady (erre vall legalábbis a cikk címe, mely egybevévág jelen cikkünk egy mondatával: „Róma lettünk a Catilinák idejéből”) közöl az ügyről felháborodott kommentárt:

Amikor Catilina vádol
— Polónyi Géza beadványa —

Ne hozakodjék elő senki Oroszországgal és a Nasi-üggyel, hogy bennünket vigasztaljon Polónyi Gézáért. Mindenekelőtt Nasi sokáig külföldön bujdosott, s végül mégis csak bírái elé került. Azután Nasi igazán nem azok közül a gonosztevők közül való, akik egy egész országra veszedelmet hozhatnak. Nasi nem túlságosan ravasz, nem nagystíli, s ezeken felül gyáva is.

De Magyarországon meghalt már a látszata is annak, amire gyermekeinket az iskolában tanítják? Hogy tudniillik van erkölcs, van társadalmi morál, van büntetés, van erkölcsi halál. Milyen rettenetes rothadás pusztíthatja a magyar társadalmat, ha itt egy Polónyi nem némul el.

Igen, Polónyi Géza él, jelentkezik, vádol ő, Polónyi Géza — a rettenetes — vádol.

A Lengyel-pörben Polónyi Géza más bíróság delegálását kéri. Megkapta, megkapja, biztosak vagyunk, beleláttunk mi már régen a kártyákba. De ezt a Polónyi-féle beadványt sok példányban kellene elrakni a múzeumokban. Egy becsületesebb korban majd Cicero In Catilinam-jával párhuzamosan hadd tanulják meg a magyar fiúk azt is, amikor — Catilina mer vádolni. A camorra és a maffia ember azt állítja, hogy ellene Budapesten szervezett banda harcol. Tébodyába illő vakmerőséggel gyanúsítja meg Polónyi Budapestet, Budapest polgárságát, közéletünk olyan szereplőit, kik a kevés becsületesek közé tartoznak e becstelen korszakban. A bíróságot, a sajtót, tekintélyes intézményeket, sőt egy vallásfelekezetet. És ezt nyugodtan megteheti Wekerle Sándor volt minisztertársa s most ellenzékgyőngítésre kirendelt s mindenre kapható ellenzéke. A Budapesti Hírlap és társaik nagy álszenteskedéssel, de teljes szövegében közlik ezt a klasszikus rágalom-okmányt. És nincs egy hang, mely rárivalljon: hát szabad-e Polónyit egyáltalában meghallgatni is?

Nem fogjuk ismertetni bővebben Polónyi Géza beadványát. Csak nagy, végtelen undorunknak és vétónkak akarunk itt e pár sorral kifejezést adni. Amit a Budapesti Naplóról és Magyar Szóról hazudik Polónyi, arra pláne büszkék is vagyunk. Még a becstelenség korszakaiban is szokott rejteni annyi erkölcs, hogy nekünk tisztesség legyen a Polónyi piszkolódása.

Borzasztó úton, lejtőn tart az egész magyar közélet. Már minden lehetséges, s már egy Polónyi ellen is védekezni kell. Nem magunkról szólunk, mi, a lap, már régen végeztünk Polónyival. De íme Polónyi be meri piszkolni Magyarországot fővárosát, a polgárbecsületet, a demokráciát, a közvéleményt, a tőzsdét. Megpróbálja gyalázni a magyar zsidóságot. S mindenképpen úgy viselkedik, mint akinek megígérték, hogy megmentik a bakó-kéz-től. Új fejezet az egész világtörténelemben: amikor Catilina vádol.

49. *Vadászat Pusztaszer körül.* BN 1907. dec. 7. 5. l. — Hírek — Ód.

A MH dec. 6-i számában olvashatta Ady egy Goluchowski Szegeden c. hírcikkben, hogy Pusztaszerről, ahol az osztrák arisztokrácia számos tagja vadászott, Szegedre érkezett a Schwarzenberg hercegi pár és Goluchowski Agenor gróf volt külügyminiszter. Megtekintették az Erzsébet szobrot és levelezőlapokat küldtek a szoborról Konopistba Ferenc Ferdinándnak is. Majd visszautaztak Pusztaszerre. Így folytatódik a cikk: „A kedvükért a gyorsvonat Kisteleken megállott, onnan négylovas hatalmas hintó vitte őket Pallavicini Sándor őrgróf vadász kastélyába, ahol Pallavicini Sándor őrgróf a négy napig tartó vadászon a következő főurakat látja vendégül: Ratibor Ferenc herceg, Anthan Róbert gróf, Ottingen Móric herceg, Traun Károly gróf, Széchenyi Károly és Apponyi Géza grófok . . .” — *nem matinéval . . . kellene visszavárnunk azokat a magyarokat, akiknek Amerikában sincs hazájuk:* Vö. a Glosszák c. dec. 1-i cikkel és jegyzetével (73. és 417.)

Mj: Vál. (226.)

50. *Glosszák.* A Hét 1907. dec. 8. 810—811. l. — Barla

Szentkirályi bátyám: valószínűleg Szentkirályi Mihály Érkávásról (vö. Kovalovszky I. 392. l.). — *Soha annyira Európa nem voltunk, mint akkor:* vö. Amit a régi porták mesélnek c. (AEÖPM IV. 193.) cikkével. Ady gyakran hangoztatott meggyőződése, hogy a múlt század hatvanas éveiben még lépést tartottunk az európai kultúrával. Csak azután következett be a visszaesés. — *még Kecskeméthy Aurél is megkövetelte, hogy Európát lefőzze:* említett cikkében utal a Kákai Aranyos néven író Kecskeméthyre is: „Vizsont a kiegyezés után Kákai Aranyos gyilkos, okos, elmés írásai igen nagy becsületben voltak. Európai levegő áradozott a régi magyar úri portákon.” — *Szabó Miklós* (1821—1907): nárai; ügyvéd, a kiegyezés után igazságügyi államtitkár, később a kir. tábla elnöke, 1888 óta a Kúria elnöke, 1906 óta nyugalomban. Nov. 28-án halt meg. — *lengyel-zsidó amerikánus:* a szláv zsidók fejlődőképességéről több ízben írt Ady. Vö. egy noteszbejegyzését: „Lengyelzsidók Párizsban. Ha megszabadulnak a válástól, minden társadalomban a legkülönbekké fejlődnek. Szunnyadó kultúrájuk persze az illető társadalomhoz viszonyítva fejlődik ki.” (AEÖPM VIII. 237.), és az ennek nyomán írt Szláv zsidók Párizsban c. 1906. aug. 10-i cikket (uo. 49.). — *És Budapest egy nagy százaléku polgárságának el kell tűrnie azt a galád vádat, hogy esküdtbíráknak is megbízhatatlanok:* l. a Fekete-Kéz és Fehér-Kéz c. dec. 5-i cikket és jegyzetét (76. és 418.). — *Bécsbe ment két magyar főúr:* a BN dec. 6-i híradása szerint gr. Sigray Antal és Harnoncourth Félix, a trónörökös barátja a feltűnés és a nyilvánosság elkerülése végett Bécsbe utaztak párbajozni. Egyik se sebesült meg. Gr. Sigray a párbaj után Amerikába utazott a Vanderbilt-nászra. — *úgy fogják várni őket, mint a Heine német Rajnája, mely mégis kedvelte a franciákat:* Heine Németország c. versének V fejezetében a 11. strófában mondja ezt a megszemélyesített Rajna. — *homme de qualité:* kvalitásos ember. — *Lukács, Lucaciu László:* l. Tárkány és Kerpenyest c. 1907. aug. 20-i cikket és jegyzetét (AEÖPM VIII. 311. és 564.). Öccsével, Lucaciu Konstantinnal Ady a háború alatt tárgyalást folytatott a nemzeti kérdésről. — *memorandista oláh:* a magyarországi román nemzetiség követeléseit 1893-ban memorandumban foglalták össze és benyújtották az uralkodónak. A magyar kormány a memorandum szerkesztőit hűtlenség címén perbe fogta, és a következő évben elítélte.

51. *Egyetlen orvosság: a harakiri.* BN 1907. dec. 8. 1. — vezércikk — (A.)

A szabadelvű párt és gróf Tisza István kezdték a bukást . . : az 1905-ös választásokon megbukott a szabadelvű párt és Tisza István; a bukásban nagy szerepe volt az ellenzéki obstrukció letörésére erőszakosan bevezetett házszabály-reviziónak, amivel a szabadelvű párt számos tagja sem értett egyet, és az egyesült ellenzékhez, a később uralomra kerülő koalíció magvához csatlakozott. — *Kossuth Ferenc úr v. b. t. t. majdnem nádor*: Kossuth a koalíció uralomra jutása előtt javasolta a nádori intézmény visszaállítását. Vö. Jegyzetek a napról II. Legénybíró c. cikkével és jegyzetével (AEÖPM VII. 117. és 388.). — *házzsabály-revizió*: a horvát obstrukció miatt merült fel a házszabálymódosítás szükségessége, mely módot adott volna a horvátokkal való leszámolásra. Vö. A Justh-affér c. nov. 21-i és A néppárt jó dolga c. nov. 28-i cikk jegyzetével (414. és 416.).

52. *A gyermek, a gyermek.* BN 1907. dec. 8. 6. 1. — Hírek — Ód.

És Franciaország ma a Code civil, a híres Code Napoléon, a tipikus polgári törvénykönyv legérdekesebb lapjait akarja kiszakítani: nem találtunk erre vonatkozó hírt a francia lapokban.

Mj: J (157.); Pp (302.)

53. *A suszter két esete.* BN 1907. dec. 11. 7. 1. — Hírek — Ód.

A történet forrását nem találtuk meg.

Mj: Vál. (227.)

54. „Zé” és „cett” BN 1907. dec. 13. 1. 1. — vezércikk — (A.)

A cikk előzménye az egyszakasz név szerinti szavazásán történt. Rakovszky elnökölt és öt percre felfüggesztette az ülést. A képviselők erre zajongani kezdtek. — Hát a betű? Kihúzni a betűt. — Elnök: — Az ülést újra megnyitom. (Kihúzza a betűt): Cet. — Micsoda betű ez? — Magyarul mondja! — Zé betű az magyarul. — Németül nem szabad beszélni, csak horvátul. — Nagy zaj és derűtség közben az elnök az ülést ismét felfüggeszti.

Supilo: Frank Supilo (1862—1917): dalmát-horvát nacionalista agitátor. A koalíciós kormány idején, mint a horvát országgyűlés delegáltja, a magyar országgyűlésnek is tagja volt. — *Rakovszky István* (1858—1931): a néppártnak alapításától kezdve tagja, néppárti képviselő, 1906—09 között a képviselőház egyik alelnöke, nevéhez fűződik a horvát obstrukció letörése. — *Rakovszky osztrák katonatiszt*: Rakovszky katonai pályán indult, de betegsége miatt leszerelt. — *Fabritius Győző* (1855—1909): honvéd ezredes. Mint a budapesti I. honvéd gyalogezred parancsnoka, ő oszlatta fel karhatalommal 1906. febr. 19-én az országgyűlést. — *Lueger*: l. A néppárt jó dolga c. nov. 28-i cikk jegyzetét (416.). — *Abel páter*: Heinrich Abel (1843—1926): bécsi jezsuita hitszónok és keresztényszocialista agitátor, Lueger híve. Ő volt Ferenc Ferdinánd gyóntató papja. — *Hallottuk Rakovszky úr történelmi beszédjét a híres koalíciós szabadságharc alatt*: azon az 1906. febr. 19-i ülésen, mikor katonaság szállta meg a képviselőházat, Rakovszky István alelnök megnyitójában röviden tiltakozott a parlament fegyveres megszállása ellen, és bemutatta a királyi biztosnak egy levelét, amellyel az két királyi leiratot küldött meg a képviselőház elnökségének. A királyi biztos levelét Rakovszky felolvasta, a mellékelt két kéziratot azonban az ő indítványára a Ház felbontatlanul visszaküldte a kir. biztosnak azzal az indokolással, hogy teljhatalmú királyi biztost a

magyar alkotmány nem ismer, és hogy a király és az országgyűlés közötti üzenetek közvetítésére egyedül a miniszterelnök van hivatva. (Gratz: A dualizmus kora II. 113. l.) — *a most leközpött újságírók*: az egyszakasz tárgyalásán, a horvátok beszéde alatt a képviselők egymással csevegtek. Ketten-hárman adatámaszkodtak a hírlapírói karzathoz és az újságírókkal diskuráltak. Rakovszky kifakadt: — Ez nem járja, nem fogom tűrni. Az újságíróknak nincs joguk a képviselőházba leszólani, s az itt folyó dolgokba avatkozni. Ha ez még egyszer megtörténik, a legerélyesebben fogok ellene eljárni. Ez csúf visszaélés a vendégjoggal, s ezért az illető újságíró megrogom. — Az Ujság dec. 11-i parlamenti tudósítása a következőket fűzi hozzá: „Tudja meg Rakovszky István úr, hogy az újságíró a hírlapi karzaton nem megtűrt vendég, hanem a parlamentarizmusnak szükséges kelléke... Tudja meg Rakovszky István úr azt is, hogy ha vendégeikül megyünk valahova, kicsi újságírók legyünk bár, és nem kegyelmes urak, mi szoktuk megválogatni a házigazdáinkat. És akkor ki menne vendégül önközhöz? És végezetül, ha csakugyan vendégek vagyunk a képviselőházban, akkor több megbecsülést várhatunk. Csak a zulukaffer eszi meg a vendégeit, Európában még megharapni se szokás.” — *Históriaibb szózat hangzott el egyszer Debrecen egyik templomában egy más, egy kicsit komolyabb szabadságharc idején*: 1849. ápr. 14-én a debreceni ref. nagytemplomban mondotta ki Kossuth a Habsburgok detronizálását. — *Olyan nacionalizmus, mely könnyű lelkiismerettel lesz holnap keresztényszocializmus*: vö. A fekete lobogó c. okt. 15-i cikkével (22.). — *És Justhot például ... kifütyüli a magyar közvélemény*: Justh majdnem belebukott abba, hogy nem akart hozzájárulni a házszabálymódosításhoz, vö. A Justh affér c. nov. 21-i cikkével és jegyzetével (61. és 414.).

Mj: FL (109.); Vp (268.); Nac. (176.)

55. *Esetek Kis-Magyarországból*. BN 1907. dec. 13. 5—6. l. — Ód.

A kivándorlás témája rendszeresen foglalkoztatja Adyt, ami azzal magyarázható, hogy ezekben az években ugrásszerűen emelkedik a kivándorlók száma. A Huszadik Század (1908. II. 496.) közöl egy kivándorlási statisztikát, mely szerint a Magyarországról kivándorlók száma

1897-ben még	14 310 volt,
1902-ben	91 762
1903-ban	119 944
1904-ben	97 340
1905-ben	170 430
1906-ban	178 170

Ezt kiegészítve a Révai Lexikon adataival, kiderül, hogy 1907-ben érte el a magyarországi kivándorlás a legmagasabb szintet évi 209 169 kivándorlóval. Ha ehhez még hozzátesszük, hogy a kivándorlók 50—60%-a mezőgazdasági cseléd és napszámos, és nagy részük nemzetiségi területekről való, akkor Ady aggodalma teljesen indokolt. A kivándorlást először 1903-ban szabályozták törvénnyel (Vö. Ady: Mely ápol s eltakar c. 1902. nov. 7-i cikkét AEÖPM III. 168.), mely különféle megszorításokat tartalmaz. Ennek következménye lehet, hogy 1904-ben némileg visszaesett a kivándorlás. — *Lukács Ferenc Ambrus esete*: nem találtuk meg. — *Százezer magyar ember szeretne sürgősen hazajönni Amerikából*: visszavándorlási adatot mindössze egyet említ a Révai Lexikon, és pedig 1912-ből: 43 662. A visszavándorlás oka az Amerikában ekkor már mind jobban érezhető gazdasági válság volt. Ez magyarázza azt is, hogy a magyarországi kivándorlás adatai

1908-ban hirtelen csökkenést mutatnak. A visszavándorlást azonban a magyar kormány komoly intézkedésekkel nem segíti. Igaz ugyan, hogy az Alkotmány szerint (nov. 27.) a király „atyai intézkedése” azzal segítette a visszavándorlást, hogy amnesztiát adott a katonaszökevényeknek. De ugyanakkor a BN dec. 4-i számában azt olvashatjuk, hogy a visszavándorlók csak a magyar határig jutnak el, mert vagonhiány miatt nem tudják őket tovább szállítani. Oderbergben rettenetes helyzetben vannak: utcán, lépcsőkön, várótermekben tanyáznak, és már-már járványtól tartanak. — *Az O.M.G.E. egyszer panaszosan főliskoltott, hogy a parasztságnak fölébredt a kóborlás ösztöne*: A varróleányok c. 1903. ápr. 1-i cikkében írta Ady: „Láttára a varróleányok gyülekezetének megértettük Károlyi Sándor urat, kit aggaszt a paraszt kóborló ösztöne, s ki ott akarja látni a szegény embert a túlvilági kárpótlást hirdető pap szájátó nyájában.” (AEÖPM IV. 60.)

56. *Fejedelmi szenzációk*. BN 1907. de. 14. 5. l. — Hírek — Ód.

I. Lipót király

Vö. Jegyzetek a napról III. Lipót király apasága c. okt. 23-i cikkel (35.). — Ennek a jegyzetnek az adatait a BH dec. 13-i számából vette. Abban olvashatjuk, hogy Lipót többet van Párizsban, mint Brüsszelben, családi viszonyai is rendezetlenek. Az örökség három lányát illetné, de félt, hogy Vaughan bárónőtől, a volt cselédlánytól származó fiát megkísérli államcsínyrel uralomra juttatni. Sokat veszekszik a miniszterével. Kongói gazdálkodását is rossz szemmel nézik. Itt olvasta Ady azt is, hogy Vanderfelde szocialista képviselő királyi csavargónak mondta a királyt. Szerte az országban demencia senilist, aggkori elmebajt emlegetnek, de erről az ország nyilvánossága előtt nem lehet beszélni. Nem a köszvény a legnagyobb baja. Lassan a belgákban is megéri az elhatározás, hogy úgy bánjanak vele, mint elmebajossal szokás. — *Európai formák között egészen olyan bolond, mint az annami király*: Annam (egykori francia gyarmat) királyát 1907. aug. 2-án kegyetlenkedései miatt detronizálta a francia parlament.

II. Györgyék

György, a görög herceg: Kréta sziget volt főkormányzója. — *Bonaparte Mária hercegnő*: apja Roland Bonaparte, a híres utazó és földrajztudós, akiről Ady is elismeréssel írt (Párizsi jegyzetek III. Roland Bonaparte. AEÖPM VIII. 187.), anyja pedig a monte-carlói játékbarlang tulajdonosának, Marie-Félix Blanc-nak a lánya.

III. Nikita szerencséje

Ugyancsak a BH-ban (dec. 10.) olvasta ennek a kis jegyzetnek a témáját Ady: Montenegroban összeesküvést szöttek a fejedelem ellen. Cetinjében sokakat letartóztattak. — *Adam asszony*: Juliette Adam, akinek nevét Ady első párizsi noteszkönyvébe jegyezte fel. L. AEÖPM V. 193. és 388.

57. *Glosszák*. A Hét 1907. dec. 15. 827. l. — Barla

Victor Hugónak, aki pedig magyarokkal koplalt együtt ... Jersey szigeten, agg korára új mániája támadt: gróf Teleki Sándor kötött barátságot a száműzött Victor Hugóval. Victor Hugo Romániával kapcsolatos kijelentéseiről azonban nem tudunk. Valamelyik újságban olvashatott erről Ady, mert máskor is visszatér rá. Vö. Björnson — Don Quijote c. nov. 17-i cikkével (58.). — ...nyolc Björnson hidba nyergelné meg: Björnson ti. a magyar-

országi nemzetiségi követelések fő szószólója volt külföldön. — *ha Nagy Emilék malmára hajljuk is a vizet*: ti. a nacionalistákéra. Nagy Emil erősen nacionalista beállítottságú függetlenségi párti képviselő volt. — *A jó Girault szomorú példáját ajánljuk figyelmükbe*: vö. Párizsi jegyzetek III. Egy szent család c. 1907. febr. 1-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VIII. 160. és 485.). — *Ikária*: utalás Cabet utopista regényére, melynek címe Voyage en Icarie. — *Az O.M.G.E. mulat*: az OMGE (Országos Magyar Gazdasági Egyesület), a magyar agráriusok érdekképviseleti szerve ekkoriban tartotta közgyűlését. Desseffy Aurél gróf előnk megnyitó beszédében azokkal a kérdésekkel foglalkozott, amelyek a magyar mezőgazdaságot a múlt évben közelről érintették. Szólt különösen a szocializmus magyar terjedéséről és a kivándorlásról, mely nagyon érezeti hatását a cseléd- és munkaerő-hiány vonatkozásában. A közgyűlést bankett követte a Royalban, mely Az Újság szerint 120-teritéken, az Alkotmány szerint 150-teritéken volt. — *kivül-angol-belül-tunguz urak* valószínűleg arra vonatkozik, hogy a nagybirtokosok, akiknek nagy része az arisztokráciához tartozott, külsőleg nyugati allűröket vesznek fel, belülről azonban a barbár nomád tunguzokkal maradnak egy szinten. — *Flammarion öregesen keresi az Istent*: vö. Flammarion új könyve c. 1907. jún. 29-i cikkével (AEÖPM VIII. 248.), melyből kiderül, hogy a neves francia csillagász spiritiszta tanoknak hódol. — *Kiss Józsefről álmodok itt egy percet*: vö. Kiss József c. dec. 15-i cikkével és annak jegyzetével (94. és 425.). — *Polónyinak is csodálkozására ez az ország, ez a Budapest, ez a magyar társadalom nem lázong*: a Polónyi-ügyről, mely a rágalmazási pörök egész szövevényével lepte meg ezekben a hetekben a magyar politikai életet, l. részletesen Fekete-Kéz és Fehér-Kéz c. dec. 5-i cikk jegyzetét (418.). — *nil admirari*: semmin sem kell csodálkozni.

58. *A legbúsabb párt*. BN 1907. dec. 15. 1. l. — vezércikk — (A.)

Gróf Andrássy Gyula ismeri a históriát: Andrássy A magyar állam fenntartásának és alkotmányos szabadságának okai címmel írt könyvet. — *Az alkotmánypártnak — írja a párt egyik lapja — jól kell hagynia a „bocsánatot kérek, hogy a világon vagyok” álláspontjával*: a Magyar Hírlap dec. 14-i számában Szervezkedjünk címmel hosszú cikk olvasható arról, hogy a főváros I. kerületében megalakult a függetlenségi és 48-as párt. Tehát tennie kell valamit az alkotmánypártnak is. Majd így folytatja: „A főváros választóközönségéről két dolog bizonyos. Az egyik az, hogy kilenctized részében függetlenségi és 48-as képviseletet küldött az országgyűlésre. A másik az, hogy a választópolgárok túlnyomó része olyan törekvésű és meggyőződésű, hogy természetes helye az alkotmánypártban volna. [A függetlenségi és 48-as párt] jól teszi, és igaza van, mikor szervezkedni próbál a főváros első kerületében, mint ahogy jól tette és igaza volt, mikor a közelmúltban a fővárosban és egyebütt is szervezkedni próbált. (...) Neveléses volna, ha az alkotmánypárt is beleesnék abba a hibába, hogy féltékenykedjék s kanapépereket indítson, ha egyéb pártok mozognak, élnek, terjeszkednek. De még nevelésesebb volna... ha maga is így nem cselekednék, s végre igazán és keményen neki nem látna a munkának, hogy úgy a fővárosban, mint országszerte szervezze a pártot, s megvesse a lábát mindenütt, ahol a közönség meggyőződésében és törekvéseiben tenni talaja van. Ez éppúgy joga és kötelessége, mint a többi hazafias pártoknak. (...) A függetlenségi párt vezérlő férfiai előtt ezt bizonyára nem kell magyaráznunk. (...) De vannak mindenféle és mindenféle helyi érdekű nagyságok, akiknek egyéni érvényesülése számára kellemetlen, hogy a monopóliumok ideje lejárt, s szeretik

félreérteni a túlzott lojalitást, mellyel az alkotmánypárt ugyancsak hogy végsőkéig tisztelte mások jogait, de a végsőkéig tűrte, éppen csak a legdurvábbakat szorítva vissza, az ő jogaival szemben való túlkapásokat. Ezeknek meg kell érteniök, s érezniök kell végre a hazafias dualistáknak, hogy a hatvanhetességnek le kell lépnie a *bocsánatot kérek, amiért a világon vagyok álláspontjáról*. A nemzeti küzdelemben hatvanhét, úgy ahogy az alkotmánypárt felfogja, bebizonyította megbízhatóságát, a nemzeti ügy számára való védő és ellentálló alkalmasságát. (...) Gyakorlatban a hatvanhét legalábbis akkorát lépett a negyvennyolc felé, mint amekkorát kellett lépnie, ha a valóságban akart cselekedni, s a levegőben bizonytalankodni nem akart, a negyvennyolc felé. A határok azért nem mosódtak el, megmaradtak, meg is maradnak, s mentül több joga van az életre a hatvanhétnek, annál több oka van az éberségre a negyvennyolcnak." — *nem korai és hiteles disszidensek*: a szabadelvű pártnak az a 19 képviselője, akik az ún. zsebkendőszavazás másnapján, 1904. nov. 19-én kiléptek a pártból és Andrássy Gyula vezetésével az ellenzékhez csatlakoztak.

59. Kiss József. BN 1907. dec. 15. 6. l. — Hírek — Ód.

A cikk változatlan szöveggel megjelent A Hét dec. 22-i számában is Kiss József 40 éves írói jubileumára címmel.

Az én Jehovám: célzás Kiss József Jehova c. költeményére. — *kalásztalan Magyarországnak*: Kiss József Tüzek c. versének következő sorára utal: „Az én mezőmön nem értek kalászkok”. — *De Ibsennek elég korán a storthing szavazta meg az élethezvalót*: vö. Ibsen meghalt c. 1906. máj. 24-i cikkével (AEÖPM VII. 243.): „És Rómában már a klasszikus idők búve-bája alatt áll, mikor a storthing megszavaz számára valami kicsi évi díjat.” — *ha már egy norvég Napóleon nem csinálhatott belőle pair-t*: Ady többször is megírta, hogy Victor Hugót pairré nevezték ki (Clemenceau és az újságírók. AEÖPM VIII. 116.), de az, hogy a kinevezés Napóleonról származott, valami félreértésen alapulhat, hiszen Hugo III. Napóleon uralkodása alatt száműzetésben volt. A kinevezés 1845-ben, Lajos Fülöp alatt történt. — *Max Nordaut nem szeretem, s mikor Párizsban beszélgettem vele*. . . Ady Párizsban 1906-ban felkereste Nordaut, hogy cikket kérjen a BN albumnaptára részére. Bölöni így tudósít erről (84. l.): Nordau „néhány hónap múlva régies írásmóddal, hosszú s-ekkel kanyarított magyar levélben méltatlankodott — „Kedves Honfitárs! — mivel az ígért honoráriumot elég idejében nem kapta.” — *A Petőfi Társaság kezdé meg sorát a Kiss József-ünnepeknek*: a BN előzetes híre szerint (dec. 7.) a Petőfi Társaság jubileumi díszgyűlését Herczeg Ferenc nyitja meg. Szabó Endre verse, Palágyi Menyhért méltatása, Neugebauer László előadása (Kiss József hatása a külföldön) után Kiss József megköszöni a méltatásokat, és verseket olvas fel. Utána bankett következik az Újságírók egyesületében. A BH dec. 16-i száma szerint az ünnepségen a kormányt Molnár Viktor államtitkár képviselte. Herczeg Ferenc üdvözlő szavaira pedig többek közt a következőket válaszolta Kiss József: „Írói pályám legszebb sikerét ezen a helyen arattam, s 25 év előtt arról a helyről, ahonnan most te szóltál, alkotó nagy mesterünk, Jókai Mór jött elmém és egy kézzszorítással költővé avatott.” — *Egy marék virágot szórj élébe mindenki*: Kiss József Tüzek c. versének következő sorára utal: „Az én aratásom egy marék virág”

MJ: VT (167.); Vál. (228.); Ai (205.)

60. *Éljen a vármegye.* BN 1907. dec. 18. I. l. — vezércikk — (A.)

Az apámnak, Szilágy vármegyében, egyetlen boldog álma volt valamikor: hogy központi főszolgabíró s azután alispán lehetne a fia: vö. Ady Önéletrajzával, mely az Érdekes Ujság Dekameronja részére készült 1913-ban. Itt írja apjáról: „Okvetlenül az izgatta titokban, hogy a család újabb fölemelését, amint illik, a vármegyén és vármegyei karrierek által csinálják meg — a fiait.” — *Mocsáry Lajos... a Kossuth-Apponyi-forradalom idején tanácsokat adott a vármegyéknek:* Mocsáry a Borsod megyei függetlenségi párt elnöke volt az 1905—06-os vármegyei ellenállás idején. — *az alispán piros borral itat ma is:* célzás Az alispán kalapomhoz rózsát tett kezdetű dalnak, Ady egyik kedvenc nótájának egy sorára: „Piros borral, piros borral itatott az alispán”. Vö. Kétféle welszi bárdok c. versének (Világ 1913. aug. 31.) következő soraival is: „Piros borával megint itatott — Vármegye bálján jókedvű alispán.” — *Nos universitas comitatus:* mi, az egyetemes vármegye. — *Ich verbiete mir,* stb.: Ezentúl megtiltom a többszámot, a vármegyéket csak egyszám illeti meg. Csak egyetlen többszám van: mi, Magyarország állama és rendjei.” — „*Cohi város, mikor a vármegye mulat*”: vö. Ha város utazik c. 1902. ápr. 13-i, Jegyzetek néhány szenzációhoz c. 1903. jún. 14-i cikkeivel és jegyzeteikkel (AEÖPM III. 43. és 305., AEÖPM IV. 108. és 405.). — *Talán az egy Békésen kívül, ahol Achim L. András dirígtál, nincs semmi baj:* a BN nov. 19-i számában beszámolókat találtunk Békéscsaba a kormány ellen címmel. Ebben többek közt a következő olvasható: „A megyei választásra készülő csabai parasztpártnak tízezer főnyi tömegből álló gyűlésén fényesen nyilatkozott meg a földműves nép véleménye az elvtagadó pártok és kormányok ellen. A gyűlésnek érdekességét tetézte, hogy azon a szélső radikális Achim L. András parasztvezér, a demokrata Pető Sándor és a szélsőbaloldali 48-as Lengyel Zoltán egyaránt azt hangoztatták, hogy Magyarország minden baja, a kivándorlás, az ezt okozó nyomorúság és pusztulás, az adóterhek fokozása, a nép elnyomása csak azért van, mert nincs általános választói jog.” Achim beszédéből többek közt ezt idézi a lap: „A másfélévi koalíciós tatárjárás Magyarország minden radikális, liberális és igazi 48-as érzelmű polgárát egy táborba kényszerítette, melynek csak egy és pedig igen sürgős feladata, hogy a néptömegeket felvilágosítsa, és így a képviselőre hatva a mai pusztító koalíciós — klerikális — feudális uralmat letörje és a népparlamentet helyezze a mai osztályparlament helyébe.” A dec. 14-i BN már arról ad hírt, hogy Csabán a városi képviselőtestületi választáson 22 helyre 20 parasztpárti és csak 2 koalíciós jelölt került. — *amikor Kovács Gusztávot Debrecenben félholtra verten halottas kocsi-ra vakták:* vö. Jegyzetek a napról I. Debrecen lelke c. 1906. febr. 6-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VII. 120. és 389.). — *Van egy pajtásom, akivel együtt hallgattam a jogot:* nem tudjuk, kire gondol.

Mj: Vál. (230.); Nac. (179.)

61. *Oh, Benkő úr.* BN 1907. dec. 18. 6. l. — Hírek — Ód.

[*] Eredetiben: bőven

Az itt megglosszázott eset a Magyar Hírlap dec. 17-i számában Fegyelmi ügy Kossuth Ferenc című hírcikk szerint a következőképpen történt. A pécsi országos kiállítás megnyitásakor Kossuth Ferenc kereskedelmi miniszter elhaladt az éljenző közönség sorfala előtt. Ekkor Benkő Gyula baranyaszentlőrinci ügyvéd, megyebizottsági tag, tiszteletbeli főügyész megabcugolta a minisztert. Az ügyből fegyelmi eljárás lett, a megyei választmány az ügyvédet felmentette. Az azonban főügyészi állásáról lemond-

dott. Benyovszky Móric gróf főispán fellebbezése folytán az ügy mégis felkerült a belügyminiszterhez. A belügyminiszter megváltoztatta a határozatot. Kimondta, hogy Benkő Gyula eljárása fegyelmi vétséget képez és dorgálásra ítélte. A pécsi ügyvédi kamara is fegyelmit indított s a kamara fegyelmi választmányja rosszallását fejezte ki Benkő magatartása felett.

Az én öcsémet még tanárnak se szabad kinevezni: Ady Lajos ekkor Zilahon segédtanár volt a ref. kollégiumban. — *A kicsi mérnök:* Kossuth Ferenc eredeti foglalkozása mérnök volt. — *Nasi:* l. a Glosszák c. nov. 17-i cikket és jegyzetét (55. és 412.). — *Kardhordó Árpád:* valószínűleg Kardos Árpád függetlenségi képviselő ironikus neve, akinek erőszakos megválasztásáról a belényesi kerületben annak idején Ady is többször írt. L. Tárkány és Kerpenyest c. 1907. aug. 20-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 311. és 564.).

62. *Mikor a Dréherek válnak.* BN 1907. dec. 19. 6. l. — Hírek — Ód.

Dréher Antal Jenő: a nagy osztrák sörgyáros dinasztia egyik tagja. Övék volt a kőbányai sörgyár is. — *Ha az amerikai milliomos apa visszaveszi a leányát az európai mágnásfértől, gondoskodik, hogy a leánya volt férje ne zúljön el:* célzás Boni de Castellane és Anna Gould válására. Vö. Híres nők esetei II. A Gould leány házassága c. nov. 1-i (40.) és Jegyzetek a napról II. Pofozkodás a Gould-leányért c. 1908. jan. 4-i cikkkel (118.).

63. *Lueger v. b. t. t.* BN 1907. dec. 20. 1. l. — vezércikk — (A.)

Kegyelmes úr lesz, v. b. t. t. lesz a szép Károlyból: a Budapest dec. 19-i számában olvasható: parlamenti körökben beszélük, hogy a kiegyezés letárgyalása alkalmából Lueger meg fogja kapni a titkos tanácsosságot a kegyelmes címmel. — *a hűséges Weisskirchneréből pedig... osztályfőnök:* Weisskirchner az osztrák képviselőház elnöke volt. Ugyancsak a Budapest dec. 19-i számában olvashatta Ady, hogy Weisskirchner elnök a létesítendő munkaügyi minisztériumban osztályfőnöki állásra van kiszemelve. — *Ez lesz a válasz...* a BH dec. 17-i számában Wekerle és Weisskirchner címmel hírcikk jelent meg, melyből megtudjuk, hogy Weisskirchner „igen neveletlen hangon nyilatkozott Wekerle Sándor miniszterelnöknek a képviselőház szombati ülésén tett abbéli jogos megjegyzésére, hogy az osztrák képviselőház elnökét elhagyta politikai érzéke, amikor az ott ellenünk intézett durva támadásokat szó nélkül hagyta”. Ezen az ülésen ugyanis Andrásyról azt mondta egy szónok, hogy orgyilkos, és ezt a szónokot az elnök nem róttá meg. — *Beck Vladimír:* Beck, Max Vladimír báró (1854—1943): 1906—1908 között Ausztria miniszterelnöke. Az ő nevéhez fűződik osztrák részről a kiegyezés 1907. évi megújítása. — *Egy derék, nagy talentumú, neuraszténiás, fiatal budapesti újságíró: nem tudjuk, ki lehet.* — *Ez egészen a gyermekkorunkból emlékezetes olvasókönyvi vers:* Gyulai Pál: Az Igazság és Hamisság c. verse.

64. *A félkezü sikkasztó.* BN 1907. dec. 20. 7. l. — Hírek — Ód.

Kecskeméthy Győző: ifjúsági diákvezér, aki a fővárostól egy fél milliót ellopott és nyomtalanul eltűnt. L. Ady Kecskeméthyék c. NN 1901. nov. 16-i cikkét (AEÖPM II. 282.). — *egy lőcsei magánhivatalnok:* a Magyar Esti Lap dec. 19-i híre szerint (A félkezü sikkasztó) a lőcsei csendőrség táviratozott a főkapitányságnak, hogy a 22 éves Gyurják László sikkasztás elkövetése után megszökött Lőcséről. 5500 koronát sikkasztott és valószínűleg Budapestre szökött. Gyurják félkezü volt.

65. *Ducura Dumbrava*. BN 1907. dec. 21. 5. l. — Hírek — Ód.

Carmen Sylva (1843—1916): Erzsébet Ottilia Lujza, Károly román király felesége. — Ady hírforrása (az ugyanaznap BN-ben megjelent Carmen Sylva a magyarok ellen c. hírcikk, valamint Az Ujság dec. 20-i számában olvasható Carmen Sylva magyarelles regénye c. hírcikk, tévedésen alapszik. Bustya Endre szíves közlése szerint ugyanis Ducura Dumbrava, helyesen Bucura Dumbrava, nem Carmen Sylva hanem Fanny Seculiti író-nő álneve volt. A szóban lévő regény címe Der Heiduck (A hajdú). Regensburg, 1908. Verlag von W Wunderling. A kötet végén négy oldalon keresztül hirdeti a kiadó Carmen Sylva műveit, s azokról szóló kritikákból idéz. Ez téveszthette meg a pesti lapokat. — *A román parasztlázadás után*: 1907 nyarán volt a román parasztlázadás. Vö. Az oláh gimnazisták c. júl. 20-i cikkével (AEÖPM VIII. 273.).

Mj: VT (257.)

66. *A maradiság hitvallása*. (A francia Akadémia riadója) VU 1907. dec. 22. 51. sz. 1041. l. — Diósadi

Egy fiatal férfit: Maurice Barrès ekkor 45 éves, érthetetlen tehát, hogy Ady miért hangsúlyozza többször is fiatalságát. — Barrès egyébként a francia akadémia éremdíjainak kiosztásakor mondta a cikkben említett beszédet. A *Le Temps* 1907. nov. 22-i beszámolója szerint kilencvenhatodszor osztják ki az éremdíjakat. Barrès megkísérli az ez alkalomból elmondott beszédek alapján felvázolni a francia akadémia éremről alkotott felfogásának változásait. Az első, aki az éremdíjat megkapta, egy párizsi rőfös asszony volt, aki letörte egy Bastille-ban őrzött fogoly bilincseit. A következő évben Marie Antoinette királyné még egy éremdíjat bocsátott az akadémia rendelkezésére. 1819-ig azonban nem adták ki a díjakat. Megemlíti, hogy 1830-ban az akadémia a forradalom áldozatai özvegyeinek, árváinak osztotta ki az éremdíjakat. Majd így folytatja: „A partir de 1848, l'Académie a la préoccupation évidente de combattre les idées des révolutionnaires communistes. Un prêtre anglican, fort audacieux dans sa jeunesse, ayant été nommé au chapitre de la cathédrale de Saint-Paul, avait coutume de dire: «Je ne désire plus de réforme; les chanoines de Saint-Paul ne sont pas amis des changements.» Les membres de l'Institut se rangent à l'avis du chanoine de Saint-Paul. Ils acceptent volontiers l'ordre social. Ce n'est pas sécheresse de cœur; c'est l'expérience de la vie. Ils se méfient à bon escient de ceux qui pour construire un palais imaginaire veulent détruire la vieille maison qui favorise à l'épanouissement de notre civilisation. Pour nous, le grand problème, c'est de maintenir la culture française. Dès les premières années du second Empire, on voit se former, dans nos séances annuelles, l'alliance des deux sentiments les plus capables d'assurer la conservation de notre vie traditionnelle. Tandis que M. Guizot célèbre la rentrée des troupes d'Italie, les Laprade et les Montalembert nous disent éloquemment que l'on ruine une nation, quelle que soit sa prospérité matérielle, si l'on y contrarie le ferment religieux.

Cet éloge alterné de l'idéal chrétien et de l'idéal militaire ne fut pas arrêté, bien on pense, par les événements de 1870. En 1870, il n'y eut pas de discours; en 1871 le dossier des prix de vertu fut pris et détruit par les Prussiens; mais en 1872, l'Académie proclame que la première des vertus publiques, c'est la vertu militaire, et sa plus forte somme, elle la consacre à secourir les blessés et les orphelins de la guerre. (...) Votre rapporteur peut conclure en reprenant une ancienne formule: «Cette année, il n'y a pas de déficit dans le budget moral de la France.» C'est en vain que des aliénés

essayent de corrompre nos sources d'honneur et de courage. Si nous devons mourir, ce serait de la sottise de nos gens d'esprit, mais nous sommes sauvés par les simples et les muets. Ils continuent de se dévouer en dépit des sophistes qui leur conseillent de se réserver. Quand une nation se trouve bien de ses moeurs depuis quatorze siècles, on ne la convainc pas aisément de brûler ce qu'elle a adoré et d'adorer ce qu'elle a brûlé." (1848-tól kezdve az Akadémia világosan arra törekszik, hogy a kommunista forradalmi eszmék ellen harcoljon. Egy anglikán pap, aki nagyon merész volt ifjúságában mikor kinevezték a Szent Pál katedrális káptalanjához, azt szokta volt mondani: »Nem kívánok több reformot; Szent Pál kanonokai nem barátai a változásoknak.« Az Akadémia tagjai csatlakoznak Szent Pál kanonokának véleményéhez. Szívesen elfogadják a társadalmi rendet. Ez nem a szív szárazsága; ez élettapasztalat. Tudatosan nem bíznak azokban, akik hogy felépítsenek egy képzeletbeli palotát, le akarják rombolni a régi házat, mely kedvez civilizációnk virágzásának. Számunkra az a nagy probléma, hogy fenntartsuk a francia kultúrát. A második császárság első éveitől kezdve látható, hogy évenkénti üléseinken kialakul annak a két érzelemnek a szövetsége, mely leginkább alkalmas hagyományaink megőrzésének biztosítására. Míg Guizot úr a seregek Olaszországból való hazatérését ünnepli, addig a Laprade-ok és a Montalembert-ek ékesszólóan elmondják, hogy tönkretesznek egy népet, bármekkora legyen is az anyagi jóléte, ha akadályozzák benne a vallás erjesztő hatását.

A keresztény ideálnak és a katonai ideálnak ez a váltakozó dicsőítése nem szakadt meg, mint hiszik, az 1870-es eseményekkel. 1870-ben nem volt beszéd; 1871-ben az erénydíjak dossziéját elvitték és megsemmisítették a poroszok; de 1872-ben az Akadémia kijelenti, hogy a közösségi erények közül a legelső a katonai erény, és a legnagyobb összeget a háborús sebesültek és árvák megsegítésére fordítják. (...) Az előadó megállapíthatja a régi fordulat felelevenítésével: »Idén nem deficitest Franciaország erkölcsi büdzséje.« Hiába akarják az örültek megmontani becsületünk és bátorságunk forrásait. Ha meg kellene halnunk, az a szellem emberei ostobaságának lenne a következménye, de az együgyűek és a némák megmentenek bennünket. Ők továbbra is feláldozzák magukat, a szofisták ellenére is, akik azt tanácsolják nekik, hogy tartózkodjanak. Ha egy nemzet jónak tartja a szokásait tizennégy évszázad óta, azt nem könnyű meggyőzni arról, hogy égesse el azt, amit imádott és imádjá azt, amit elégetett.) — *Azonban nyomban utána az irodalmi pályázatok előadója kiegészítette Barrès beszédjét: Barrès előadása után Gaston Boissier számolt be az 1907-es irodalmi díjakról és többek közt a következőket mondta: „... enfin on m'a chargé de vous dire que quelques autres, notamment MM Robert Vallery-Radot et Maurice Levaillant, auraient paru très dignes d'une récompense s'ils n'avaient semblé avoir pour système de s'affranchir des règles traditionnelles de la poésie française. L'Académie n'est pas de sa nature hostile aux innovations, mais il est bien permis de croire que les poètes n'ont pas un besoin pressant d'autres libertés que celles qui ont suffi à Lamartine, à Vigny, à Musset, à Victor Hugo, à Leconte de Lisle, pour produire leurs chefs-d'oeuvre." (... végül megbízták, hogy mondjam el, hogy még néhányan, nevezetesen Robert Vallery-Radot és Maurice Levaillant urak nagyon méltók lennének jutalomra, ha módszerük nem látszanék elszakadni a francia költészet hagyományos szabályaitól. Az Akadémia nem viseltetik ellenségesen az újításokkal szemben, de joga van azt hinni, hogy a költőknek nincs sürgős szükségük másfajta szabadságra, mint amely elégséges volt Lamartine, Vigny, Musset, Victor Hugo és Leconte de Lisle számára, hogy remekműveiket megírják.)*

Mj: TP (15.); Pn (267.); Ai (206.)

67. *Üdvözljük Gyürky Ödönt.* BN 1907. dec. 24. 5. l. — Hírek — Ód.

Gyürky Ödön klerikális vezér, az Új Lap főszerkesztője és a Katolikus Egyesületek Országos Szövetségének titkára, akinek pederaszta hajlamairól is suttogtak a korabeli pletykák, gyanús üzelmének leleplezése elől 1906. nov. 18-án eltűnt a fővárosból. 1907. jan. óta élt Nagyváradon álnéven. Leleplezéséről így számol be a BN ugyanazonapi híre:

Gyürky Ödön megkerült

Hiszékeny jó vidékiek sokan emlékeznek még Gyürky Ödönre, a hírhedt klerikális vezérre, aki a nyilvánosság előtt két klerikális lapnak, a Katholikus Szemlének és az Új Lapnak szerkesztője volt, foglalkozása vagy legalább fő jövedelmi forrása nem ez volt; gabonaeladási megbízásokat vállalt vidéki gazdáktól és egy szép napon — elpárolgott. A gabonáért kapott pénzekkel meg egyéb rábizott summákkal elfelejtett elszámolni. Azóta keresték, körözölevelet is adtak ki ellene, de megkeríteni nem tudták. Most aztán egy véletlen folytán kézre került a hírhedt sikkasztó. Gróf Berényi János, a katolikus szövetkezetek központi intézője üzleti ügyekben Nagyváradon járt és a délután folyamán a város főutcáján sétálgatott. A sétálgató gróffal egy gyanús alak jött szembe, akiben a gróf felismerte Gyürky Ödönt, kinek szakálla és haja már meg volt növesztve. Gyürky észrevette, hogy gyanússá vált, menekülni próbált hát. Sikeredt is eltűnni a gróf szemei elől, de ez értesítette a nagyvárad rendőrséget, de Gyürky ekkor már a rendőrségen volt. Egy detektív hozta oda. Gyürky bevallotta, hogy egy év óta tartózkodik Nagyváradon, persze álnév alatt. Bűneit beismerte, azt mondta, hogy spekulációk tették tönkre. Letartóztatása alkalmával összesen 60 krajcárt találtak nála. Azt mondta, hogy ez összes vagyona. Gyürkyt eddig nem hozták Budapestre.

68. *Öngyilkosságok az irodalomért.* BN 1907. dec. 25. 9. l. — Hírek — Ód.

[*] Eredetiben: ismeretség

Néhány héttel ezelőtt... csinált egy rossz novellát egy fiatal író: a korabeli lapok közlése szerint 1907 szeptemberében a fiumei gyorsan agyonlőtte magát egy Rankay József nevű fiatalember, aki írónak készült. — A BN karácsonyi számában megjelent Az öngyilkos naplója c. cikkből tudjuk, hogy az előző nap a Hajós u. és gr. Zichy Jenő u. sarkán öngyilkosságot elkövetett író Berend Pál 19 éves fiatalember volt. Tettét szmokingban, prémes városi bundában, lakkcipőben és cilinderben követte el. Napok óta nézte a Zichy Jenő u. 16. sz. ház kivilágított ablakát. Egy naplótöredéket találtak zsebében, amelyből kiderült, hogy hét ízben kísérelt meg öngyilkosságot. Hét banális aforizma is volt a lapon. Ilyenek: 1.) Becsület és kötelesség öngyilkosságba kergetik az embert, de attól vissza sohasem tartják. 2.) Krisztus csak egyszer feszített meg, a boldogtalan szerelmesek — naponként százszor is. (...) 7.) Szerelem az élet, közöny a halál.

Mj: Ai (208.)

69. *Szent üzletek.* BN 1907. dec. 28. 5. l. — Hírek — Ód.

[*] Eredetiben: világnak

Franciaországból kiűzték a karthauzi papokat: Ady első párizsi tartózo-

kodása idején írták meg a lapok a chartreuse szabadalmának történetét. — *Éppen a mai lapunkban írunk a karmeliták birtokvédelméről*: valószínű, hogy az erről szóló hírcikket is Ady fogalmazta, ezért ideiktatjuk:

Máriavölgy és a karmeliták

Máriavölgy Pozsony megyében van, s bár élénk forgalmú búcsúhely volt, nem versenyezhetett Cellel, Póccsal, Radnával. Ám kilátásunk van arra, hogy Máriavölgyből híres, nagy kegyhely lesz ebben a regnum Marianumban. A karmeliták vállalták magukra a szent feladatot, akiknek három szerzetházuk van eddig Magyarországon. A karmelita rend *most* megvásárolja Stockau Matild grófné 500 holdas máriavölgyi birtokát és kastélyát. Az adásvételi szerződést a felek már január 2-ikán alá fogják írni. Stockau grófné a pompás birtokot 380 ezer forintért adja el a szerzetnek. Ebből az összegből a karmeliták 360 ezer koronát készpénzben fizetnek le az átvétel után, a többi pedig részletekben törlesztik. A rend a máriavölgyi kastélyt kolostorrá fogja átalakítani, s ott helyezi el noviciátusát és papnevelő intézetét. Máriavölgynek mint búcsújáróhelynek híret messze földön szándékoznak elterjeszteni a karmelita atyák, s mindenképpen rajta lesznek, hogy megnövekedjék a kegyhely forgalma. Ha pedig a forgalom nagy lesz, a haszonból lehet még vásárolni búcsújárára kiszemelt helyeket. Esetleg állami szubvenciót is kaphatnak manapság búcsúhelyek alapítására a szerzetesek. Mivel nemcsak Pozsony vármegyében van Máriavölgy, de egész Magyarországot el lehetne keresztelni Máriavölgynek.

70. *Ha Mommsenünk volna*. BN 1907. dec. 29. 4—5. l. — Hírek — Ód.

Mommsen, Theodor (1817—1903): német filológus és történétíró; kb. egy évvel halála előtt adta ki politikai végrendeletét. Ebben a feudális és klerikális reakció ellen a szociáldemokráciával kötendő szövetséget javasolja. A végrendelet részletes ismertetését l. Az új program c. 1903.—febr. 14-i cikk jegyzetében (AEÖPM IV. 308.). — *Szent Imre-egyesület*: a budapesti katolikus egyetemi hallgatók erősen klerikális szellemű egyesülete, melyet 1888-ban alapítottak. — *te is üdvözölted Apponyit*: a pécsi szabadtanítási kongresszus és az ezt követő Pikler-ellenes tüntetések idején intéztek a klerikális diákok üdvözlő táviratokat Apponyihoz. L. a Pikler—Thalamos c. okt. 17-i cikket és jegyzetét (31. és 400.). — ...*még katolikus püspökök is olyanok kerültek ki, akik Rómával hadakoztak*: valószínűleg Rónay Jácintra (1814—1889) és Horváth Mihályra (1809—1878) gondol, akik mindketten részt vettek a szabadságharcban és meggyőződésükért emigrációba kényszerültek. — *Széchenyi nevét hordja, ha kell, ha nem kell, a száján*: célzás a retrográd szellemű Széchenyi Szövetségre.

Mj: FL (59.)

71. *Tüntetés az öregek*. (Jubilánsok és fiatalok) BN 1907. dec. 31. 5. l. — Hírek — Ód.

[*] Eredetiben: a

A cikk aktualitását Kiss József jubileuma szolgálhatta; l. Kiss József c. dec. 15-i cikkét (94.).

Ady néhány hetes együttműködés után ekkoriban szakított Kiss Józseffel. Biró Lajosnak így számol be erről 1908. márc. végén írt levelében: „Hát te nem tudod a Kiss József dolgát? Az egész célja az volt, hogy ne rontsam el a jubileum harmóniáját.” (Lengyel Géza: Ady a műhelyben.

Szépirodalmi Könyvkiadó 1957. 366. l.) — *Jubileumva készül maga Ferenc József is*: Ferenc József magyar királlyá koronázásának negyvenedik évfordulója volt ekkor.

72. *B. U. É. K. a Sátán*. BN 1908. jan. 1. 1. l. — vezércikk — (A.)

Ártatlan kisderek ... az esztendőök, akiket a leghatalmasabb Heródes, az Idő halomra gyilkoltat: a biblia szerint Heródes, a zsidók királya, mikor a napkeleti bölcsektől hírül vette Krisztus születését, minden kétévesnél kisebb csecsemőt meggyilkoltatott Betlehemben. Ennek emléke az aprószentek ünnepe dec. 28-án. — *Kossuth Ferenc csúzos fájdalmai*: Kossuth Ferenc csúza állandó témája volt a vicclapoknak; Ady maga is keserűen gyönyölködött rajta Köszvény-ország márciusa (BN 1907. márc. 15.) c. versében. — *Garamiék*: Garami Ernő (1876—1935): szociáldemokrata politikus, 1905 után a Népszava szerkesztője. — *Kossuthnak van egy Szerényije*: Szerényi József (1861—1941) kereskedelmi államtitkár volt 1906 és 1910 között. — *Kalksburg róm. kat. Schöngestejtje*: Apponyi a kalksburgi jezsuitáknál végezte iskoláit. Schöngestejt = széplélek. — *Polónyi Günthere*: Günther Antal (1847—1919) Polónyi után lett igazságügyminiszter. — *Jekelfalussy Lajos* (1848—1911): Fejérváry után 1906-tól 1910-ig honvédelmi miniszter. — *horvát miniszter*: Josipovich Géza. — *Zichy Aladár nyomja minderre a liberális pecsétet*: Zichy Aladár (1864—1937) egy korteskörúton „tisztelt parasztok”-nak szólította választóit. L. erről *Jegyzetek a napról* I. Zichy és a parasztok c. 1907. nov. 5-i cikkét (43.). — *Van olyan külön és önálló, mint Kossuthék jóvoltából a magyar vámterület, jegybank stb.*: gúnyos célzás a kiegyezés 1907. évi megújítására.

73. „*A bihari Isten*” BN 1908. jan. 1. 5—6. l. — Hírek — Ód.

[*] Eredetiben: számontartva és bevezeti

A féktelen gyűlölet Tisza István iránt nem egyszerre kelt Adyban. Nagyváradon még helyenként szimpátiával irt róla, hiszen a Széll-féle elvtelenséggel szemben Tisza még valamilyen tartást jelentett. Ugyanakkor nyakas konzervatívizmusa miatt többször is támadta. Most is a koalíció a fő ellenség, Tisza csak a szűk látókörű maradi bihari dzsentri prototípusa, akinek jó tulajdonságai is vannak. Ennek az ambivalens érzésnek pontos kifejezése ez a cikk. — *Biharvármegye választott*: ezzel a címmel olvashatunk tudósítást a Nagyváradai Napló 1907. dec. 31-i számában a Bihar vármegyében ekkor lezajlott tisztújításról, mely minden egyes állásnál a 67-es párt győzelmével végződött. Alispán Miskolczy Ferenc lett, az árvaszéki elnök tisztségére Hraniczky Károly helyett az ugyancsak szabadelvű Verner Károlyt választották. Érdekes a tudósításban, hogy a románok első ízben állítottak nemzetiellenjeltet vármegyei tisztségre: árvaszéki ülnöki állásra jelölték Bulzán Jánost, aki azonban csúfosan megbukott. A választásokon személyesen megjelent Tisza István is Beöthy László társaságában. — *ha Geszt körül elvromlik egy híd*: Geszt volt a Tisza-birtokok központja. — *úgy legyintene, ahogy még Eötvös Károly se*: A Hír c. lap karácsonyi számában olvashatjuk Eötvös Károly nyilatkozatát, melyben többek közt ezt mondta: „Az általános választójog nem gyógyítja meg a bajokat. A színmagyar nép nem áll a nemzetközi mellé, akik bejönnek talán tizen.”

Mj: J (39.)

74. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. jan. 3. 5. l. — Hírek — Ód.

I. *A vidám Budapest*

gamin: kölyök, utcagyerek

II. Megint szerencsétlenség vadászaton

Az Alkotmány jan. 3-i számában Szerencsétlenség a vadászaton címmel hírcikket közölt, melyből kiderül, hogy báró Haupt-Stummer Lipót tőkésújfalusi nagybirtokos fiát, Leót vadászat alkalmával szerencsétlenség érte. Barátjával, Leidenfrost Adolf földbirtokossal a nagybörzsönyi uradalom erdeiben szarvasra vadásztak. Leidenfrost egy szarvast vett célba, a golyó egy fáról visszapattant és Haupt-Stummert érte. Állapota súlyos. — *Nemrégiben olyan hír keringett, hogy gróf Tisza István is lelőtte vad helyett egyik barátját*: a hír forrását nem találtuk meg.

III. A Halál szugesztiója

Az elmélkedésre az a hír indította, melyet az Alkotmány jan. 2-i számában Öngyilkos gyógyszerész címmel a következőképpen olvashatunk: Balogh József, a miskolci Korona gyógyszerész tulajdonosa öngyilkos lett. Előző este személyzetének jókedvűen boldog újévet kívánt, majd hazament és leveleket írt. Nagy adag morfiomot vett be. A kis glossza gondolatsorában A meghívott halál c. későbbi versének magva is megtalálható.

75. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. jan. 4. 4. l. — Hírek — Ód.

I. Akik Marokkóból szöknek

[*] Eredetiben: eddig

De most igazi a háború Marokkóban az 1906 elején kötött algezirasi megegyezés után sem szűnt meg a francia terjeszkedés, s ez egyre nagyobb visszahatást keltett a marokkóiakban, mígnem nyílt lázadáshoz vezetett. 1907-ben a franciák csapatokat küldtek Marokkó pacifikálására, s ezzel kitört a nyílt háború.

II. Pofozkodás a Gould-leányért

A Le Temps jan. 4-i száma szerint a Saint-Pierre de Chaillot templom lépcsőjén egy családi ünnepség alakalmából Boni de Castellane inzultálta Sagan herceget a következő szavakkal: „Ezt a gyerekeim megbízásából, újévi ajándéknak kapod.” Majd általános verekedésre került sor. L. még Híres nők esetei. II. A Gould-leány Új házassága c. 1907. nov. 1-i cikket és jegyzetét (40. és 407.).

III. A Thaw-pör példája

A híres Thaw-pör: Harry Thaw amerikai milliomos megölte White Stanford építész, felesége ifjúkori botlásának leleplezőjét.

76. „*Ki mit adhat, adjon*” — A jubiláló Péterfillérek — MSz 1908. jan. 4. I. l. — vezércikk — (A.)

Péterfillér önkéntes szeretetadomány, melyet a katolikus hívek a pápa támogatására adnak össze, azóta, hogy az olaszok megfosztották birtokaitól a pápát. — *hiskarácsony*: nagykarácsony napja után nyolcadnapra van. — *nemzeti vezéreink éppen most adták el unokáink bővét is Bécsnek*: célzás az 1907-ben megújított kiegyezésre. Vö. Temető az ország c. 1907. nov. 15-i cikk jegyzeteivel (411.).

77. *A Harden-pör* — *gyanús*. BN 1908. jan. 5. 5. l. — Hírek — Ód.

[*] Eredetiben: szövegromlás (.éerő). — [**] Eredetiben: láttunk

Harden-pör: Kuno Moltke gróf beperelte Max Harden újságíró, aki lapjában, a *Zukunft*-ban homoszexualitással vádolta Moltkét. L. erről Ady Glosszák c. 1907. nov. 17-i cikkét (55.). A perben, mely még 1907 októberében folyt, Hardent fölmentették. Az év végén perújításra került sor. A BN 1908. jan. 1-i számában tudósít a perbeszédekről. A főügyész örömet indítványozott volna Harden ellen pénzbírságot, mert kétségtelen, hogy a hazaszeretet indította cikke megírására, azonban Moltke grófot és Eulenburg herceget oly kegyetlenül hurcolta meg Harden a nyilvánosság előtt, hogy kénytelen ellene fogházbüntetést javasolni. Így azután négy havi fogházra ítélték Hardent. — *panama-ügy*: a Panama-csatorna építésére alakult társaság 1888-ban tönkrement. A bukás körüli botrány azonban csak négy év múlva pattant ki. Kiderült, hogy a nagyszabású vesztegetésekben köztársasági képviselők és miniszterek is részt vettek. A Panama-botrány erősen megrendítette a harmadik köztársaság tekintélyét.

78. *A szent anyaság*. BN 1908. jan. 9. 1. l. — vezércikk — (A.)

Egy gyönyörű hitű asszony-írás: Gáspárné Dávid Margit: *Anyaság*. BN 1908. jan. 8. — *Rosenberg Augustza törvényhozásilag kívánná biztosítani az anyajelölteket az anyaságra*: a BN tudósítása szerint Rosenberg Augustza 6 pontban foglalta össze a feministák követeléseit. 1.) biztosítási kötelezettséget 18—45 életkorban ipari, mezőgazdasági, háztartási (cseléd) és vegyes foglalkozású, valamint a háziipari munkásnők számára. 2.) Önkéntes biztosítást azoknak a nőknek, akiknek a jövedelme férjükével együtt sem haladja meg a háromezer koronát. 3.) A terhes nők munkatülmánának tartama 8 hét lenne, két hét szülés előtt, hat utána. 4.) A biztosított jogai és kötelezettségei: a) 8 heti munkabér. b) ingyen szülészeti támogatás. c) ingyen orvosi kezelés, d) ingyen gyógyszer. 4) a gyermekágyban szükségelt dolgok kölcsön (vándor-kosár). f) csecsemő-fehérmű kölcsön. g) 14 napig ingyen háztartási gondozás. h) csecsemőknek szükséges mesterséges táplálás. 5.) állami anyaság biztosítási pénztár szervezése. 6.) Az anyaság védelmére szükséges egyéb intézkedések: kórházak, üdülőházak, anyaházak, csecsemőmenhelyek stb.

79. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. jan. 9. 4. l. — Hírek — Ód.

I. *Rockefeller és Carnegie*

Rockefeller: Jacques Rockfellerről l. Glosszák c. 1907. nov. 17-i cikket és jegyzetét (55. és 412.). — *Carnegie*: l. Híres nők esetei III. A gyűlölt Margaret Frey c. 1907. nov. 1-i cikk jegyzetét (407.). — *Wekerle—Polónyi, párbaj*: Wekerle miniszterelnök és Polónyi Géza volt igazságügyminiszter a két hajdani jóbarát 1907. dec. 22-én kardpárbajt vívtak.

II. *Bozóky úr prédikátuma*

Bozóky Alajos (1842—1919) Ady egyik leggyűlöltebb ellenfele volt a Somló ügyben is. Több váradai cikkében élesen támadta. L. Bozóky és Schrammel c. 1902. szept. 18-i (AEÖPM III. 143.), Zarathustra a jogakadémián c. 1903. szept. 17-i (AEÖPM IV. 163.) és más cikkeket e kötetekben. Bozóky prédikátumával kapcsolatban l. *Harc a kutyaőrért* c. 1903. jan. 25-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM IV. 24. és 302.). — Az Alkotmány jan. 5-i számában hírt olvashatunk arról, hogy a hivatalos lap szerint a király dr. Bozóky Alajos kir. tanácsosnak, a nagyváradi jogakadémia igazgató-

jának régi magyar nemességének megerősítésével a „pilismaróti” előnevet adományozta.

III. Bartels doktor fölfedezése

80. *Darányi és a történelmi fák.* BN 1908. jan. 10. 5. l. — Hírek — Ód.

A BH jan. 9-i számában A történelmi nevezetességű fák védelme címmel olvashatjuk: „Darányi Ignác földművelésügyi miniszter kegyetlen szép tervet akar megvalósítani: gondoskodni kíván hazánk történelmi nevezetességű fáinak megoltalmazásáról.” Kiderül a cikkből, hogy sok fa már elpusztult, de a Norma-fa, a zborói Rákóczi-hársak, béri Balogh Ádám fája, az akarattvai vén szilfa mind nagy embereknek s nagy eseményeknek emlékét őrzik. Ilyenek az újabb ültetésű emlékfák, az Erzsébet-fák, Pusztaszeren a hét vezér hét fája stb. — *hány fa lehetett tanúja a muszkavezető Zichyek és többiek örömének: Zichy Ödön gróf tudvalevően a szabadságharc árulója lett; a célzás tehát arra vonatkozik, hogy Zichy árulása nyomán hányan kerültek az ellenség kezére, vagy esetleg Világos után hányan lehetnek valamely fa alatt öngyilkosok.* — *Eberhard: kisközség Pozsony vármegyében, jelenleg Csehszlovákiához tartozik. Itt voltak Apponyi birtokai.* — *a Csorba-tó körül is lehetnek olyan fák...: a Csorba-tó és környéke Szent-Iványi József tulajdona volt. 1903-ban adta el az államnak, valószínűleg ugyancsak Darányi közvetítésével, aki akkor földművelésügyi miniszter volt. Ekkor létesült a tó körüli modern üdülőttelep.*

Mj: Vál (232.)

81. *Párizsi levelek.* BN 1908. jan. 10. 9—10. l. — Brown

I 480 561 és 411 895

II *Francia írók Oroszországban*

Hiába pöröl a francia író... Oroszország nem vett részt a Berni Unio néven 1886-ban megkötött nemzetközi szerződésben, mely a szerzői jogok védelmét szabályozta az államok között.

III. *Párizs és a hideg*

A január eleji párizsi lapok mind szokatlan hidegről, havazásról és —9°-ig süllyedő hőmérsékletről számolnak be.

82. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. jan. 12. 5. l. — Hírek — Ód.

I. *Lukics Vukasin*

A hír forrását nem találtuk meg a lapokban.

II. *Gusztáv és Haakon*

Svédország kapott V Gusztávban egy olyan királyt, aki jóval szerényebb ember, mint egy magyar belügyminiszteri fogalmazó: V. Gusztáv — a Le Temps jan. 7-i tudósítása szerint — nem akarta magát megkoronáztatni, mert a koronázási szertartás elavult és sokba kerül. Azt is tanulmányozni fogja, hogyan lehetne egyszerűsíteni a protokollt, hogy a parlamenti ülészak megnyitásának ceremóniáját is olcsóbbá tegyék.

III. *Hainiss Berta*

Még az 1907. nov. 14-i Budapestben olvashattuk, hogy Hainisch Berta kérvényt írt a belügyminiszternek, hogy ruházza rá az ópalánkai gyógyszertár tulajdonjogát. Bizonyára ekkoriban történt meg a döntés.

IV Dr. Merling

Dr. Merling birkenfeldi orvos volt. A hír forrása az Alkotmány jan. 1-i számában Halál operáció közben c. hírcikk.

V Az Egan-dtók

Egan-dtók: Egan Ede (1851—1901), ír származású földbirtokost, aki az országos tejjgazdaság fejlesztése terén szerzett érdemeket, 1899-ben a rutén ügyek miniszteri biztosává nevezték ki a rutén kérdés tanulmányozására és a rutének helyzetének javítására. Pozícióját a rutének helyzetének javítása helyett antiszemita akciók szervezésére használta fel. Vö. Ady: Eganizmus s a székelység c. 1901. júl. 14-i cikkével (AEÖPM II. 109.)

83. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. jan. 16. 5. l. — Hírek — Ód.

I. Kiszáacson tilos a vers

A hír forrását nem találtuk meg a lapokban.

II. Ölvédi János fogása

A Budapest jan. 13-i száma Ölvédi Ferenc nevéhez kapcsolja a cilinderes frakkos betörők trükkjét és némileg más változatban adja elő.

III. Nagy G. László

A Magyar Estilap jan. 13-i híre szerint (Csalás rendőri segédlettel) a banda tagjai Kocsis Imre budapesti kocsmáros, Teke Sándor újkécskei parasztgazda és Nagy G. László II-od osztályú rendőr volt. Teke volt a felhajtó, Kocsis az „eladó” és Nagy G. László a „hatóság”. Mindhármukat letartóztatták.

IV. Grünbaumné szégyene

A FM jan. 15-i számában olvasható a hír, hogy Vámoson Grünbaum Jakab kocsmáros hírtelen rosszul lett és meghalt. Az asszony előadása gyanús volt és megindították a vizsgálatot. Kiderült, hogy Grünbaum fölakasztotta magát, de felesége szégyellte bevallani, hogy férje öngyilkos lett. Öngyilkosságának oka zilált anyagi viszonyai.

84. *Csász. kir. kegyelmek.* BN 1908. jan. 17. 1. l. — vezércikk — (A.)

...*egy kezes, külföldi, német lapban*: a Budapest 1908. jan. 15-i számában Egy berlini lap a magyar viszonyokról címmel híradást olvashatunk arról, hogy a berlini National Zeitung egy Bécsből keltezett hosszabb cikkben foglalkozik a magyar viszonyokkal, a horvát konfliktussal, a nemzetiségi kérdéssel. A Budapest többek közt a következőket idézi a lapból: „A magyar faj sorsában valódi tragikum van, mert kedvezőtlen történelmi körülmények ellen kell küzdenie... Németországban helyesen cselekednének az illetékes tényezők, ha a mindenesetre igen erősen kifejlődött magyar érzékenységet a lehetőség szerint kímélnék és nem csinálnának érzelmi politikát a magyarországi nemzetiségek javára.” — *Abrányi...Iván nevű hőse*: Ábrányi Kornél (1849—1913) a miniszterelnökség sajtóirodájának főnöke, min. tanácsos; Iván c. költőt elbeszélését 1905-ben írta. — *olvassuk például Károlyi Sándornak, a kuruc generálisnak levelét kegyelmes Károly császárhoz*: Az Ujság jan. 15-i számában nagy tárcát olvashatunk a kurucok letörése címmel. A tárca Horánszky Lajos Bacsányiról és koráról írt könyvéből közöl néhány új adatot Károlyi Sándorról, melyeket a bécsi csász. kir. közös pénzügyi levéltárban talált. Annak a levélnek a teljes

szövegét is megtalálhatjuk a tárcában, melyet Ady idéz. — *Szatmári Mór* (1858—1931): függetlenségi párti képviselő és a Budapest c. függetlenségi lap szerkesztője. — *Rátkay László* (1853—1933): függetlenségi képviselő, népszínművek és műdalok szerzője, Szatmári Mór szerkesztőtársa a Budapest c. lapnál. — *alázatosan arra figyelmezteti a császárt, hogy elődje, József bőkezűbbnek ígérte Bécsset*: Károlyi felsorolja a levélben, hogy mi mindent ígért neki József császár. Többek közt a szatmári fiskalitást és a majorsági kúriát, a Drágfy család volt erdői dominiátumát, a romban lévő várat, községgel, falvakkal, birtokokkal és részjóságokkal, valamint az összes hozzátartozókat, a Tarcal községben lévő Szuhay-féle fiskális kúriát, a Barát, Nagy- és Kis-Deák nevű szőlőkkel. Kéri továbbá a Rákóczinak kölcsön adott 2000 aranyat vagy ehelyett Rákóczi Király-Gály nevű hegyen lévő szőlejét zálogba. Kéri továbbá a szatmári kúriában való megerősítését, a huszti uradalomért, a Máramaros vármegyei főispánságot, Csenger községben és várában a falvakkal és részjóságokkal vagy a szigeti kőből épült kúriát és részjóságokat Máramaros vármegyében. — *És sűrűen emlegeti Károlyi Sándor a császár „veleszületett osztrák hegyességét”*: a levél egyik mondata: „Felségednek ezen veleszületett osztrák jóságát én késői utódaimmal együtt utolsó csepp vérünk kiontásával igyekeztünk megérdemelni”. — *Házzsabályrevíziót csinálnak ők, akik a házzsabályrevízió miatt vitték forradalomba az országot*: a Daniel-féle házzsabálymódosításról van szó, melyet 1904-ben a Tisza-kormány idején a házzsabályok megsértésével hoztak. Erre válaszolt a függetlenségi párt azzal, hogy szétzúzta az ülésterem berendezését.

Mj: Vp (271.)

85. *A Lánchíd levele*. BN 1908. jan. 17. 5. l. — Hírek

A glossza keserű humora, Ady gyakran visszatérő jellegzetes gondolatai („Magyarország...ősibb múltba süllyedt”; „új eseményekhez új Kossuth kell”; „olyan Magyarország van megint, ahol komp és ladik elegetendő” — ez utóbbit vö. az Ismeretlen Korvin-kódex margójára „kompországával” stb.) nagyon valószínűsítik Ady szerzőségét.

Vén híd vagyok...akit Hentzi se tudott elpusztítani: Budavár bevétele napján, 1849-ben Hentzi kiadta a parancsot Alnoch ezredesnek, hogy a hidat röptse levegőbe. Később Dembinszky akarta fölégettetni a híd faburkolatát, nehogy a császáriak követhessék a Dunántúlra vonuló sereget. A parancsot nem hajtották végre. — *öregem, rozogán, javítás előtt*: a Lánchidat 1913-ban kezdték el újjáépíteni 64 évi használat után.

86. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. jan. 19. 7. l. — Ód.

I. *A Böröndi-kincs*

Böröndi András végrendeletéről a Nap jan. 14-i száma ad hírt először, majd a jan. 17-i híradásból derül ki, hogy Böröndi hagyatéka a mentőkre száll, mert Major Ilona, akire eredetileg vagyonát hagyta, időközben öngyilkos lett.

II. *Bakovárt őrzik*

Bakovár: kisközség Temes vm. buziásfürdői járásában, akkor túlnyomóan német lakossággal. — A hír forrását nem találtuk.

III. *Dani büne*

Nem találtuk meg a hír forrását.

87. *Harcra készül a vármegye.* BN 1908. jan. 21. 5. l. — Hírek — Ód.

A cikk előzményéről az Alkotmány ad hírt Versengés Bars megye székhelyéért címmel jan. 19-i számában. Ebből megtudjuk, hogy Bars megyében régi mozgalom, hogy Aranyosmarót helyett Lévára telepítsék vissza a vármegye székhelyét. Ebből a célból küldöttség járt Andrásynál. Holló Sándor takarékpénztári igazgató ismertette a kérés okait. A belügy-miniszter megígérte, hogy a kérdés eldöntésénél csak azt fogja figyelembe venni, ami egészséges és helyes, de természetesen az ellentétes érdekek szempontjait is. Azután Wekerlénél tisztelgett a küldöttség, ő is jóindulatot ígért. Majd József főherceget keresték fel. Végül a képviselőházban Justh Gyulánál is jártak. — *Nemcsak az olyan vetélkedések kelnek új életre, mint például Nagykárolyé és Szatmáré: Szatmár megye székhelyéért folyt a vetélkedés. A Károlyi grófok ugyanis ragaszkodtak hozzá, hogy a birtokaik központját képező Nagykárolyban legyen a székhely a nagyobb lélekszámú Szatmár helyett. — S most egy könnyelmű, fél-komoly forradalom után senyved az ország: a koalíciós pártok ún. nemzeti forradalmáról van szó, melyben az ellenállás központjai a vármegyék voltak.*

88. *A Tarján-botrány.* — Intelem az újságíróknak — BN 1908. jan. 21. 8. l. — L.

[*] Eredetiben: pozendum

Tarján Vilmos (1881—1947): újságíró, ekkor a Friss Újság munkatársa mint rendőri riporter. Az ún. Tarján-ügyről a BN jan. 19-i száma közöl hírt. Eszerint Tarján meg akarta zsarolni egy Magyar utcai nyilvános ház tulajdonosnőjét, Österreicher Edénét. Előző évben hirtelen meghalt egy lány. Ezt a körülményt akarta felhasználni Tarján a zsarolásra. Elküldött valakit Österreichernek férjéhez azzal az üzenettel, hogy ha pénz adnak neki, nem csinál sajtóbotrányt. Az azonban visszazúgta, hogy Tarján nem fog az ő pénzén megint Ostendébe menni. 1906-ban ugyanis egyszer már megzsarolta. Ebbe az ügybe kevert bele Tarján Vilmos négy újságírót, akiknek pénzt adott volna. Az újságírók feljelentették Tarjánt, aki bocsánatot kért a meghurcolt újságíróktól.

89. *A hazugok országa.* BN 1908. jan. 24. 1. l. — vezércikk — (A.)

A cikk címét egy glossza magyarázza az aznapi BN-ban, melynek címe Nem hazudtak ők életükben. Ebből idézünk néhány mondatot: „Tényeket mindig legalább kétféleképpen lehet állítani. Egyenesen és tekervényesen. (...) Koalíciós kurucaink az utóbbi beszédmódot praktizálják. Nem azt mondják, hogy: megadtam minden katonai költséget. Hanem így mondják: nem adtam meg katonáéknak semmit (amit nem kértek). Nem azt mondják: fönntartottam a közös vámterületet. Hanem így mondják: bebiztosítottam az önálló vámterületet (ha az általam fönntartott közösség után valaki megcsinálja). Nem azt mondja: fönntartottam a korrupciót. Hanem így: megtisztítottam a közéletet a régi rend embereinek korrupciójától (hogy helyet találjon az új korszaké). (...) Így vagyunk most a házszabályrevízióval is. Elmondják, hogy ez a házszabályrevízió csak ideiglenes. De beleveszik védelme alá a végleges házszabályrevíziót is, úgy hogy az ideiglenes revíziót akármikor, minden ellentállás kizárásával 16 óras ülésen kimondhatják véglegesnek. De azért nem mondják: végleges, hogy szigorítást csinálunk. Hanem így mondják: a házszabályokat csak ideiglenesen módosítjuk (azért, hogy ezzel bebiztosítsuk a végleges módosítást)...” — *Magyarország olyan forradalmat csinált, amelyet tudott szegény:*

a koalíciós pártok ún. nemzeti forradalmáról van szó. Vö. a Harcra készül a vármegye c. jan. 21-i cikkel és jegyzetével (134. és 438.). — *Dr. Guillotin*, Joseph-Ignace (1738—1814): a guillotine (nyaktiló) állítólagos feltalálója. L. Guillotin doktor kése c. 1906. aug. 26-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 68. és 424.). — *Hosztalek*: Hosztalek Nándor hírhedt szélhámos. L. Jegyzetek a napról II. Dános és a fantázia c. 1907. aug. 22-i cikkének jegyzetét (AEÖPM VIII. 567.). — *Perczel Dezső* használt zsebkendője: I. A Justh-affér c. 1907. nov. 21-i cikk jegyzetét (414.). — *Nagytisztelétű Baltazár úr már nem irigylí a váradí püspök vagyonát*: Baltazár nyilatkozatát a MH 1907. szept. 21-i száma közli. Eszerint ő sem híve a szekularizációnak. — *Apponyihoz hálafohívatokat írnak . . .*: I. a Pikler—Thalamos c. 1907. okt. 19-i cikket és jegyzetét (31. és 400.). — *házzsabályrevízió*: I. Egyetlen orvosság a harakiri c. 1907. dec. 8-i cikket és jegyzetét (81. és 421.). — *svindleres választói jog*: valószínűleg az ún. plurális választójog bevezetésével kapcsolatos törvényjavaslatra gondol Ady, amelyet ugyan csak mintegy háromnegyed évvel később, nov. 11-én terjesztett a képviselőház elé Andrassy Gyula belügyminiszter, de a közvéleményt már ekkor foglalkoztatta. — *Demokritosz*: i. e. 460—360 között élt görög természettudós, filozófus.

90. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. jan. 26. 6. l. — Hírek — Ód

I. X. Pius és a papszakácsnők

kánoni kor: a magasabb egyházi rendek felvételéhez szükséges kor. A püspökséghez például a betöltött 30-ik életév szükséges.

II. A hesseni nagyherceg bátorsága

A glossza forrását nem találtuk.

III. Tizennégy új fegyház

A hír forrását nem találtuk.

91. *Akik nem házasodnak*. BN 1908. január 29. 1. l. — vezércikk — (A.)

A vezércikknek az adott aktualitást, hogy a lap aznapi száma hírt közölt Öngyilkosság a piarista rendházban címmel. Eszerint egy elvált asszony a piarista rendházban öngyilkos lett, mikor volt férje tetten érte a piarista gimnázium igazgatójával. A férj ugyanis sérelmesnek tartotta, hogy egyetlen fiukat az anyjának ítélték, és bizonyítékot keresett az anya feslett életmódjára. Erről az esetről szól Fényes Samu cikke is A colibátus címmel a BN ugyanaznapi számában. A papi nőtlenség eltörléséért indított különféle akciók ekkoriban egyébként is napirenden voltak. A MSz 1907. nov. 8-i száma szerint a dél-olasz kat. papok fordultak kérvénnyel a pápához, hogy engedje meg bizonyos esetekben a papok házasságát. — *Horváth Mihály* (1809—1878): kiváló történétíró, a szabadságharc idején csanádi püspök. A szabadságharc bukása után emigrációban élt 1867-ig. — *Mádláth Gusztáv Károly gróf* (1864—1940): erdélyi r. kat. püspök.

92. *Egy magyar dráma*. BN 1908. jan. 29. 10. l. — Színház és Művészet — (a. e.)

Földes Imre (1881—1958) darabját 1908. febr. 1-én mutatta be a Magyar Színház. Az őszirózsás forradalom első napjaiban újították fel. — *Az Akadémia fedezte föl s koszorúzta meg nem is egyszer Földes Imrét*: négy ízben nyerte el az akadémia Kóczán-pályadíját. Először 1901-ben A király arája, majd 1902-ben A dacos lelkek, 1903-ban A királyné, végül 1904-ben

Hadik huszárak c. verses történelmi színműveivel. — *Sokadmagammal már az első akadémiai koszorú után örökre elintéztük a fiatal író: nem tudjuk, mire céloz itt Ady.* — *Azt írja meg Földes Imre, amit Kossuth „kikapcsolt” a mi speciális, szomorú, magyar katonai problémánkat:* a darab tartalma a következő: Egy Gyarmathy nevű katonatiszt leleplező cikket írt a katonai életről. Szilassy Ernő százados feljelentésére a tisztet katonai bíróság elé állítják, lefokozzák és bebörtönzik. A polgárság Gyarmathy pártján van: bojkottálja a tisztet, kizárja őket a kaszinóból és elhatározza, hogy a polgári lakosság a katonáknak semmiféle elégtételt nem adhat addig, míg Gyarmathy árulóját ki nem adják. Gyarmathy öngyilkos lesz a börtönben, mire az egész polgárság fellázad a katonák ellen. A sortüzet, melynek polgári részről őt áldozata lesz, Szilassy vezényli. Ezután menyasszonya is elhagyja, amiért ő is a halálba menekül. Joász Géza főhadnagy, aki felháborodással nyilatkozott a Gyarmathyt sújtó ítéletről, kéziratban ismerte is a cikket, sőt egyik lapját ő vesztítette el a kaszárnyában, nem engedelmeskedik a sortüzet nyitó parancsnak, ezért tisztí rangjától megfosztják. Az utolsó jelenetben átadja kardját, de a kardbojtot magánál tartja a következő szavakkal: „Ezt nem adom oda! Ez tiszta!” — *Beöthy László* (1873—1931): a Magyar Színház igazgatója. L. még Beöthy úr színházai c. 1907. júl. 24-i cikket és jegyzetét (AEÖPM VIII. 278. és 546.).

Mj: Ai (225.)

93. *Rózsika és Gladys.* BN 1908. jan. 30. 4—5. l. — Hírek — Ód.

Wertheimstein Rózsikát Nagyváradról elröpítette egy angol Rothschild: Wertheimstein Alfréd nagyváradi földbirtokos leányát 1907-ben feleségül vette Charles Rothschild. Erről ír Ady Jegyzetek a napról I. Válnak-e Rothschildék? c. 1907. szept. 22-i glosszájában is (AEÖPM VIII. 349.). — *Vanderbilt Gladyst hozza Magyarországra egy Széchenyi:* vö. Széchenyi István dicsősége c. 1907. okt. 13-i cikkel (21.). — *A budapesti Park-klubban már adott estélyt egy Rothschild:* valószínűleg a fent említett Rothschildről van szó. — *Petőfié persze, s nem a Bakonyiéké:* Bakonyi Károly, Heltai Jenő és Kacsóh Pongrác daljátéka, a János vitéz. — *a szintén amerikai Gould-leány, ki elcsapta az urát:* vö. Híres nők esetei II. A Gould-leány új házassága c. 1907. nov. 1-i és Jegyzetek a napról II. Pofozkodás a Gould-leányért c. jan. 4-i cikkeivel (40. és 118.).

Ady cikkének egyébként az adott aktualitást, hogy a lapokban Nyilatkozik a vőlegény címmel (BN I. 28.) ekkoriban jelent meg Széchenyi László nyilatkozata, melyben patetikusan támadja az amerikai életformát, és védelmébe veszi az európai férjeket. „Miféle otthont tudtok ti amerikaiak egy asszonynak nyújtani? Ti, akik asszonyaitok szerelmét olyan sietve nyelitek le, akárcsak ebédjeiteket, aztán siettek üzleteitek után. Ezért van, hogy gazdag leányok inkább nagy utazásokat tesznek vagy szomorú egyedülletben töltik életüket, sokszor szívesen mennek férjhez idegenekhez. A mi országunkban a férj feleségével utazik, társaságokban, mulatságokra mindenüvé elkíséri nejét, és segít neki — gyermekek nevelésében. Ti korán reggel rohantok üzleteitek után, állva két perc alatt költitek reggeliteket és máris siettek hazulról. Nevetséges beszéd, hogy minden amerikai leány házassága európai nemes emberrel szerencsétlen. Sokkal több szerencsétlen házasság van New Yorkban, mint bármely más városban az Óceán túlsó partján.”

94. *Nehéz idők. Miért?* BN 1908. jan. 31. 1. l. — vezércikk — (A.)

Már óvatosan megpróbálta körülírni az ő talentumukat egy óvatos publicista: nem találtuk meg, kire céloz. — *Apponyi Albert valamikor pokoli*

gúnynal vágta ki és bélyegezte meg a populus Bánffyánust: Apponyi egyik leghevesebb ellenfele volt a Bánffy-kormánynak, különösen attól kezdve, hogy az 1896-os erőszakos választásokon Apponyi pártja, a nemzeti párt sok mandátumot veszített, ő maga is csaknem kibukott. A Bánffy-kormány bukása után pártjának nagy részével belépett a szabadelvű pártba. — *Hoitsy Pál, Ugron Gábor, Kmety...* igazán nem akarnak a kormánynak bajt csinálni: a BN jan. 30-i számában olvassuk, hogy a delegációban egy nap alatt megszavazták a külügyi költségvetést és a haditengerészet 20%-os emelkedést mutató költségvetését. Számba vehető kifogással a közös kormány nem találkozott, Kmety Károlynak volt némi közjogi kifogása, a többiek csupán alázatos észrevételeket tettek. — *egy másik példa: a katonatiszti fizetések emelése:* a hadügyi albizottság ülésén a delegációban Okolicsányi László előadó határozati javaslatot nyújtott be a tisztí fizetések felemelésére, amit előzőleg Schönaich hadügyminiszter nyílt kérdésnek jelzett. A határozati javaslat értelmében a delegáció legközelebbi ülésére kell előterjesztést tenni a hadügyminiszternek a fizetések felemelése iránt. A függetlenségek ideges közbekiáltásokkal zavarták már az előadó beszédét is. Kmety, Hoitsy és Ugron határozottan a javaslat ellen nyilatkoztak. (Alkotmány 1907. jan. 30.).

95. *Görgey és hódolói.* BN 1908. febr. 1. l. — vezércikk — (A.)

Görgey Artúr... nem jutott egészen a búr Botha sorsára: Botha, Louis (1862—1919) búr tábornok, miután több csatában győzelemre vitte a bürokat, maga fáradozott az angolokkal kötendő béke érdekében is. 1907-ben az első transzváli minisztérium elnöke lett. — *úgy megjárja... mint Kiss József:* 1907 decemberében ünnepelték Kiss József 40 éves költői jubileumát. Vö. Kiss József c. 1907. dec. 15-i cikkével (94.). — „*A vértanúk városából saruimon még a szent hamvakkal*” Barabás Béla (1855—1934) aradi képviselő volt és a függetlenségi párt egyik legnagyobb demagógja. Ő bukatta meg 1901-ben Tisza Kálmánt Nagyváradon. Ady már Váradon is sokszor írt róla. L. Nyílt levél Barabás Bélához c. 1903. júl. 11-i és ezt követő cikkeit (AEÖPM IV. 122. kk.) Az idézet valószínűleg fiktív, és Barabás demagógiáját karikírozza. — *És álmélkodva forgatjuk a kis képes Budapest-et és társait:* a Budapest c. függetlenségi napilap jan. 31-i számában Görgey kilencvenéves c. cikkben olvashatjuk többek közt: „Az agg fővezér lakását valóságos virágos kertté változtatta az a sok koszorú és bokréta, amiket tisztelői küldöttek. Van köztük egy kis ezüst koszorú is tövissel körülvéve. A koszorún két kis arany szalag lóg eme fölírással: „Örök, hervadhatatlan babér fonja át a te vértanúságod töviskoszorúját. Görgey Artúr tábornok kilencvenedik születésnapjára Kozma Andor és családja.” Az Új Időkben pedig Görgey képét láthatjuk, amint szobájában virágerdő közepén ül. (1908. I. 133. l.). — *Görgey Artúrral szemben ma mindenki Gyulai Pál:* Romhányi c. verses regényében Gyulai írt egy dicsőtő strófát Görgeyről. 48 után ez volt az első elismerő szó Görgeyről. Hazatérése óta sirig tartó barátság fűzte Görgeyt Gyulaihoz. Szép sorokat olvashatunk kettőjük barátságáról Hatvany Lajos Gyulai Pál estéje c. könyvében (Budapest 1960. 100. l.) — *Már akkor inkább százszor Spinoza legyen az ember, sőt Savonarola, sőt — Kossuth Ferenc:* Spinoza a legnagyobb szegénységben halt meg, Savonarola tudvalevően mártírhalt, Kossuth Ferenc említése viszont gúnyos és arra vonatkozhatik, hogy neki, aki második Világoshoz vezette az országot, sohasem bocsát meg a nemzet. — *akármit is mond Somogyi Aladár, aki a Makkabeusok legendás hősiességét költői módon liferálta Sümegeinek és a többi fajmagyarnak:* az utalás pontos értelmét nem találtam; a célzás minden bizonnyal arra

vonatkozhatnak, hogy mind Somogyi, mind Sümegi Vilmos kikeresztelkedett zsidó létükre a koalíció leghangosabb nacionalistái közé tartoztak. — *amit Kozma Andor szimbolice aranyshalaggal fejezett ki*: 1. a Budapest fent idézett cikkét. — „*Uram, bocsásd el népedet békével, üdvöztetésed kívánt örömeivel.*”: hasonló szöveget találunk Lukács evangéliumának 2. rész 29—30. verseiben: „*Mostan bocsátd el a te szolgádat Uram békességgel, a te beszéded szerint. Mert látták az én szemeim a te Idvezítődet.*” — *Vörösmarty szoborát, Telcs Ede és Kallós Ede alkotását 1908-ban leplezték le a mai Vörösmarty téren. Ady célzása arra vonatkozik, hogy a szobor terve valószínűleg akkor fogant meg, mikor Vörösmarty veje, Széll Kálmán miniszterelnök volt.*

Mj: Vp. (274.)

96. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. febr. 1. — Hírek — Lellei

I. Magyar zarándokok Lourdes-ban

*Tehát nagy magyar, sőt országos zarándoklat lesz márciusban: az Alkotmány jan. 30-i számában olvashatunk hírt arról, hogy márc. 16-án országos zarándoklat indul Lourdes-ba, melynek védnöke főtisztelendő dr. Prohászka Ottokár székesfehérvári püspök úr öméltósága, a lelki vezetés élén nagyságos és főtisztelendő dr. Giesswein Sándor apát-kanonok, országgyűlési képviselő, a Szent István Társulat alelnöke áll. — *Dicsérték is érte még a legharciasabb szabadkőművesek is: mikor Prohászka 1902-ben a katolikus nagygyűlésen szónokolt, utána Vészi József vezércikkben ünnepelte a „modern” papot. I. Anya és leánya c. 1902. okt. 19-i cikkének jegyzetét (AEÖPM III. 116.). — S most éppen Prohászkat dicséri meg a pápa, hogy távol tartja magát az átkos modernizmustól: az Alkotmány jan. 28-i száma idézi a pápa levelét Prohászka-hoz: „Tisztelendő testvérünknek, Ottokár székesfehérvári püspöknek, Székesfehérvár. Tisztelendő Testvér, üdvöt és apostoli áldást. Kedves volt nekünk ama levél, melyet a magyar nép katolikus szövetségének elnökeivel együtt, minap küldöttél. Nemcsak az a fennkölt és készséges lelkület nyilatkozik meg ugyanis abban kiválóan, mellyel Ti ígértétek, hogy az Apostoli Székhez hűek és ragaszkodók lesztek azon tanokat illetőleg, melyeket az újabb tévelyek kárhóztatására a Pasceudi enciklikában hirdettünk: hanem egyúttal azon szilárd elhatározásról is tanúságot tesztek, hogy erősen törekedni fogtok azon, hogy az olynemű tévelyek ne terjedjenek.” stb. — Prohászka viszont ilyeneket mondott a Katolikus Népszövetség alakuló ülésén: A Katolikus Népszövetség népmozgalom akar lenni. Szükség van erre, „mert egy új világ hasad reánk, amely kirántja alólunk a régi alapokat, legalább akarja kirántani, amely nemcsak a párnát húzza ki a magyar nép feje alól, hanem a mennyországát, a csillagos égboltját a kétségnek, a hitetlenségnek fekete éjfelével borítja el; új kor, új intézményekkel, amelyek jogot, javat ki akarnak terjeszteni szélesebb körökre, s ebben a milieuban meg akarják változtatni a régi hitet, a régi érzést, meg akarják változtatni a régi izlést és úgy mondják, hogy új Magyarország legyen, amely keresztény és még kevésbé katolikus ne legyen. Ezzel szemben pedig úgy látom én, hogy az egész világon azt mondják, hogy ha nem tetszik, ott van a nép. Azt mondta már XII. Leó pápa a franciáknak, akik ugyancsak nem értették meg, ha nem tetszik a világ, azaz a Pyrenneék és a Vogesek közt, ott van a nép, mondjon ítéletet, keljen föl, egyenesítse föl a derekát, s azt mondja, hogy ezt a jármot, amelyet a szabadkőművesség és hitetlenség a nyakunkra tesz, nem törjük, összetörjük. — Ott van a szociáldemokrácia, mely szintén népmozgalom; ott van a Katholischer Volksverein, mely, mint a név mondja, népmozgalom.**

Ott van Ausztriában a keresztényszocializmus hatalmas szervezete, mely szintén népmozgalom. Nohát, mélyen tisztelt diszgyűlés, ahol világ mozog, ott népek kell mozogni, s ha Magyarországon megmozdul a nép, toppanjon a lábával, és állítsa meg azt a rengő hazai földet, azt a szakadó porcát a gazdasági földnek, amely végre is minden kultúrának alapja és talpköve.” — *aki püspökséget kíván, jó dolgot kíván*: tréfás elferdítése Pál Timótheushoz írott első levele 3. rész 1. versének, mely Károli fordításában így hangzik: Ha valaki Püspökséget kíván, jó munkát kíván.

II. Az érettségi — Ausztriában

A hír forrását nem találtuk, de a Huszadik Század 1908. áprilisi száma beszámol az új osztrák érettségi szabályzatról, amely korántsem törölte el az érettségit, de intézkedett, hogy „az írásbeli vizsgálat sikertelensége ne akadályozza meg a szóbeli vizsgálatra bocsátást” „A másik örvendetes intézkedés, hogy a szóbeli vizsgálat célja nem *adatok tudásának* kipuhatolása, hanem a bizottságnak a tanuló általános műveltségéről, szellemi látóköréről kell meggyőződnie.” (Új érettségi szabályzat Ausztriában. HSz XVII. 386. 1.)

III. Nagy Dezső — Örökösök

Az Országos Magyar Szövetség, melynek Károlyi Mihály gróf volt az elnöke, jan. 10-én ülést tartott, melynek tárgya a külföldi támadásokkal szembeni védekezés volt. A MH jan. 26-i számában Angol könyv a magyar kérdéstről címmel hírcikket olvastunk, mely beszámol a The Hungarian Question című Londonban megjelent könyvről, „amely hivatva van számos ellenünk szórt rágalomnak élet venni. (. . .) Az élénken megírt, statisztikai táblázatokkal és két térképpel felszerelt füzet első fecskéje annak a társadalmi mozgalomnak, amely Nagy Dezső dr. orsz. képvis. kezdsére az Országos Magyar Szövetség kebelében indult a külföldön folytatott rágalmozgó hírlapi hajsza ellensúlyozására.”

Mj: Magyar zarándokok Lourdes-ban: FL (71.); Vál. (252.)

97. *A császár katonái*. MSz 1908. febr. 2. III. 1. — Dyb.

Ady a darabról még a bemutató előtt a BN-ben közölt rövid „előzetest”. L. Egy magyar dráma c. jan. 29-i cikkét (141.) és ennek jegyzetében a darab tartalmát (439.). — *a harminc millió magyar látnoka és publicistája*: Rákosi Jenő. Vö. Háború egy krónika miatt c. 1902. júl. 17-i cikkének jegyzetével (AEÖPM III. 354.). — *Barabás Béla nem lesz semmiből és semmiért*: Barabás Béla (l. Görgey és hódolói c. febr. 1-i cikk jegyzetét a 441. lapon), a koalíció uralma idején a delegáció (a monarchia közös ügyeit tárgyaló bizottság) elnöke volt. — *Jekelfalussy Lajos* (1848—1911): tábornagy, a koalíció uralma alatt (1906—1910) honvédelmi miniszter. A Ház jan. 22-i ülésén ő védte meg a hadsereget az újoncjavaslatokkal kapcsolatban a képviselők támadásaitól. — *a császár katonái*. . . *akiknek révén ifj. Ugron Gábor főispán lesz*: Ugron ugyanis 1906-ban, a koalíció uralomra jutásával lett főispán. — *Nagyon dicsérik Márkus Lászlót*: Márkus László (1882—1948) ekkor a Magyar Színház főrendezője volt, Adynak személyes ismerőse: 1906—1907-es párizsi tartózkodásakor ő is Párizsban időzött. — *Beöthy László*: l. Egy magyar dráma c. jan. 29-i cikk jegyzetét (439.).

98. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. febr. 4. 6. 1. — Hírek — Ód.

I. Miért halt meg?

Valóságos viták folynak, hogy miért halt meg Kardos Gyula: Kardos Gyula (1857—1908) jan. 26-án a Riviérán öngyilkos lett. A BN jan. 31-i

számában közölte a hírt, melyet stílusáról ítélve valószínűleg Ady fogalmazott:

Egy festő tragédiája
— Kardos Gyula öngyilkossága —

Kardos Gyula Nizzában agyonlőtte magát. A francia Riviéra fővárosában, Nizzában, agyonlőtte magát Kardos Gyula magyar festőművész. Nyomor, betegség, ambíciójának fogyta kényszerítették a halálba. Alább közlünk egy levelet, melyet szegény Kardos Gyula halála előtt egy barátjához írt. Ez a levél nemcsak magyarázata az öngyilkosságnak, de meg-rázó emberi és magyar dokumentum is. „Akkor hibáztam el az utam, *mikor külföldről hazajöttem lakni.*” „Magyarországon a képet nem minőség, hanem méterszámmra fizetik.”

Régi-régi magyar jeremiádok ismerős refrénje. Szegény Kardos Gyulát is az ölte meg s juttatta ilyen végre, hogy magyar volt.

Kardos Gyula pár hónappal ezelőtt utazott a Riviérára.

51 éves volt az öngyilkos festő, ki pályája elején mint Benczúr festőiskolájának növendéke Jób c. festményével megnyerte az állami nagy aranyérmét. Ekkor előkelő magyar családoknál portrékat kezdett festeni, majd a vándorkedv kihajtotta Münchenbe. Itt a miniatűr festészetre adta magát. Gyönyörű miniatűr képeket festett, amelyek nagy részét a Szépművészeti Múzeum részére vásárolta meg a kormány. A Spanyol nemes és a Puskaműves tartoztak legjelesebb alkotásai közé. Az utóbbi években sokat betegeskedett s egész tragédiáját elmondja ő maga a következő levélben, melyet jó barátjához, Garami Béla dr.-hoz írt halála előtt egy-két nappal.

II. A horvátok vallása

A glossza forrását nem találtuk meg.

III. A nevelőnő bánata

A Nap febr. 1-i számában olvastuk, hogy egy 22 éves nevelőnő a Lánchídról a Dunába akart ugrani, mert egy ismert nevű méltóságos úr, aki egy éve ismerte, elcsalta a családtól, ahol nevelőnősködött, kétszobás lakást bérelt neki, de négy hónap múlva elhagyta.

IV Javit a börtön?

Az Alkotmány febr. 2-i számában olvassuk a hírt, hogy Lőrinc Zsigmond, az aradi fogház egyik rabja összeszólalkozott a munkateremben Morodan Jakabbal; úgy megütötte, hogy meghalt. Morodan három nap múlva szabadult volna.

99. *Az új Kontok.* BN 1908. febr. 5. 1. 1. — vezércikk — (A.)

Ugron Gáborék nem akarják siratni Carlos királyt: Lisszabonban a nyílt utcán megölték Carlos királyt és Lajos Fülöp trónörökösét. Megsebesítették a másodszülött Manuelt is, de nem súlyosan. A magyar képviselőház ülésén a diplomáciai szokások szerint el kellett volna fogadni a protokolláris részvétnyilatkozat szövegét. A BN febr. 4-i száma szerint Ugron már a folyosón pattogott: „Ha az elnök kondoleál, én felállok és tiltakozom ellene. Carlos király zsarnok és alkotmányellenes uralkodó volt, aki felett alkotmányos állam nem sajnálkozhatik. Különben Portugáliában most nincs parlament, nincs alkotmányos szerv, nem is tudjuk hova intézni a részvétnyilatkozatot.” Mivel az ülésteremben csak néhány függetlenségi képviselő volt jelen, Návay tanácskozott Wekerlével és elhatározták, hogy inkább elejtik az egészséget, mintsem Ugron felszólalása megzavarja és európai botrányt kavargjon belőle. Csak febr. 19-én tudatja a BN, hogy mégis meg-

történt a hivatalos kondoleálás. Maga Wekerle jelentette be a Házban. Ugron tiltakozott ugyan, de a többség elfogadta. — *Pichon külügyminiszter pláne személyes ismerőse még a Rimler-időkből Ugron úrnak: évekkel előbb Ugron a hármasszövetség megdöntése érdekében a függetlenség képviselőik egy csoportjával, Rimler Gyula közvetítésével állítólag tárgyalt Pichon külügyminiszterrel. L. erre vonatkozólag Milliós üzletek: százezres províziók c. 1906. dec. 25-i cikk jegyzetét (AEÖPM VIII. 586.). — Clemenceau, Brisson és Pichon nem haboztak kijelenteni, hogy a lísszaboni gyilkosságot egyetlen francia se bocsátja meg: a Független Magyarország tudósítása szerint a francia kamarában Pichon mondotta a fentieket, mikor Sembat szocialista képviselő közbekiáltott: A diktatúra provokálta azt. Brisson, a kamara elnöke ekkor megvonta a szót Sembat-tól és kimondta, hogy a kamara nagy többsége csatlakozik Pichon szavaihoz és érzelmeihez. Pichon pedig: „Azt kell mondanom, becsületére válik a parlamentnek, hogy egy véleményen vagyunk a gyilkosság elítélésében.” — *De a XX-ik század Franciaországa már Soleilland-t, az emberi fenevadat sem öli meg: Ady párizsi tartózkodása alatt egy gyermekgyilkos szatír halálos ítélete, mint már annyiszor, felkavarta a kedélyeket a halálbüntetés eltörlése körül. L. Párizsi jegyzetek III. A szatírok c. 1907. márc. 1-i cikk jegyzetét (AEÖPM VIII. 493.). — II. Manuel: a meggyilkolt király kisebbik fia követte apját a trónon. Mindössze két évig uralkodott, 1910-ben a portugál polgári forradalom megfosztotta trónjától. — A spanyol és portugál forradalmi mozgalomban nagy szerepe van a klerikalizmusnak: a BN aznapi tudósítása Klerikális forradalom címmel azt közli, hogy minden jel arra vall, hogy a klerikalizmus ölte meg Carlos királyt. Ugyancsak itt olvashatjuk, hogy az új király proklamációt intézett a néphez, melyben esküvel ígéri, hogy a katolikus vallást meg fogja védeni. — katalán mozgalom: az egykori Katalóniában, Spanyolország Földközi-tengeri partvidékén, melynek székhelye Barcelona, volt a spanyol republikánus és szocialista mozgalmak tűzfészke.**

100. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. febr. 13. 5. l. — Hírek — Ód.

I. Egy szép torna

Franciaországban a Dreyfus-ügy egy nagy politikai istenítélet döntő ügye volt: Ady már debreceni újságíró korában felismerte a Dreyfus-ügy jelentőségét (L. Az „Affaire” c. 1899. júl. 13-i cikkét AEÖPM I. 165.), és írásaiban gyakran visszatért rá, (pl. Finálé c. 1905. jún. 7-i cikkében AEÖPM VI. 183.). — Res judicata: jogerős ítélettel eldöntött ügy (a római jogból ismert szólságból: res judicata pro veritate habetur = a meghozott ítélet igazságnak tekintendő). — Jules Lemaitre tíz fölötvasdát tartott néhai Jean-Jacques Rousseau ról: vö. Rousseau és Lemaitre c. 1907. febr. 10-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 165. és 487.). — Anatole France megírta Jeanne d'Arc élettörténetét: La vie de Jeanne d'Arc. Paris Calmann—Lévy 1908. tome premier. Az életrajznak csak első kötete jelent meg ekkor. — Mikszáth... megírja a szabadelvű éra korrajzát Magyarországon: a célzás vagy Az amerikai menyecske c. tervezett regényére vagy pedig a Tisza Kálmánról tervezett munkájára vonatkozhat.

II A pápai grófok

Egy francia lap pikáns történeteket közöl. nem sikerült rátalálni.

III. A drága bölcső

101. *A falu nem haragszik.* BN 1908. febr. 15. 3. l. — A.

[*] Eredetiben: alól; [**] Eredetiben: zseni

Actium után: Actiumnál Octavianus döntő tengeri csatát vívott Marcus Antonius és Kleopatra ellen, és ezzel véget ért a belső hatalmi harc a birodalomban. — *B. ezeröttszáz hold földje van, bús dzsentri, régi negyvennyolcas* feltehetően Balássy Endre, érmindszenti földbirtokos. — *A szabad-elvű pártnak sohse lett volna bátorsága a kvótát emelni:* az osztrák—magyar kiegyezés 1907. évi megújításakor a magyar kormány vállalta, hogy a közös költségvetésben való részesedését, az ún. kvótát 2%-kal emeli. — *Kun Árpád:* a tasnádi választókerület függetlenségi párti, később Justh-párti képviselője. — *T. kálvinista pap:* Török Ferenc érmindszenti ref. pap, Ady keresztapja. — *A. L., az édesapám:* Ady Lőrinc. — *K. M. két háztelkes szavazó, értelmes, bocskoros nemes:* Bustya Endre segítő felvilágosítása szerint Kabai Mihály. — *P. fuvaros ember.* Szabó Béláné, az érmindszenti (Ady-falva) Ady-emplékházak őrének szíves közlése szerint Papp Mihály fuvaros.

Mj: Vál. (253.)

102. *A magyar Pimodán.* I—II: Ny 1908. jan. 1. I. 20—23. l.; III—IV: Ny 1908. jan. 16. I. 91—95. l.; V—VI: Ny 1908. febr. 1. I. 157—160. l.; VII—X: Ny 1908. febr. 16. I. 182—187. l. — Ady Endre

A III—IV. fejezet autogr. kézirata a PIM kézirattárában A 204/2. jelz. 25 lap. 1—21. lap 209 × 171 mm, 22—25. lap 227 × 145 mm méretben. Nyomdai jelz. Osváttól garm. ritka. V—X. fejezet autogr. kézirata az OSZK kézirattárában Quart Hung. 2171. jelz. 39 lap 210 × 170 mm méretben. Nyomdai jelz. Osváttól garm. ritka.

Közlésünk alapja a Vallomások és tanulmányok c. 1911-es kiadású kötetben megjelent szöveg (Nyugat Rt. kiad. 16—45. l.), mivel ugyanennek a kötetnek Ady életében utoljára megjelent 1918-as kiadása az előbbi változatlan utánnyomása. Ettől a szövegtől csak nyilvánvaló sajtóhiba vagy értelemzavaró szövegromlás esetében térünk el, továbbá olyankor, ha Ady megszokott nyelvhasználatától eltérő nyelvi alakok esetében világosan felismerhető volt az idegen kéz, esetleg nyomdai korrektor beavatkozása, s ezt a kézírral is igazolni tudjuk, pl. az e—ö hangzöváltakozós ikerszavak közül mindig az ö-s alakot választottuk (föl—fel stb.), a tárgyias raggal ellátott infinitívusok esetében visszaállítottuk a kéziratban használt változatot (innüik, készülniük). A szóösszetételeknél többnyire az Adytól kedvelt kötőjeles alakot választottuk A II. fejezet 2. bek. 3. sorában a Nyugat szövegét választottuk a Vallomások és tanulmányok szövege helyett: *versifikáló* versfirkáló helyett. Amint az ide vonatkozó magyarázó jegyzet is említi, Adyban anyai nagyapja irodalmi munkásságára gondolva első sorban annak latin nyelvű versei éltek. A *versifikáló* szóval valószínűleg ezt a latin nyelvű versírást akarta kifejezni. A Vallomások és tanulmányok egyébként sem túl gondos szedője a furcsa és szokatlan alakot könnyen felcserélhette a számára könnyebben érthetővel. A II. fejezet 7. bek. 8. sorában ugyancsak a Nyugat változata került a főszövegbe: *előntve* eldöntve helyett. A hasonlat mesefolyamot emleget, amelyik sokkal inkább *előnt*, mint eldönt valamit. Végül a IV fejezet 2. bek. 16. sorában értelemszerűen a kéziratban és a Nyugatban szereplő névelős alakot választottuk: *a civilizáció* civilizáció helyett. A VII. fejezet 3. bek. 16. sorában a mondatritmus azt kívánta, hogy állítsuk helyre a kéziratban található névelős alakot: *a fiatalságom*.

A kéziratban és a Nyugatban minden fejezet A magyar Pimodán címmel, (Vallomások és tanulmány) alcímmel kezdődik, és Ady Endre aláírással végződik.

Szövegváltozatok:

Nyugat

Vallomások és tanulmányok

cím:
alcím:

Pimodan
(Vallomások és tanulmány)

Pimodán

- I.
- 3. bek. 10. sor:
 - 4. bek. 4. sor:
 - 4. bek. 25. sor:
- II.
- 1. bek. 1. sor:
 - 2. bek. 3. sor:
 - 2. bek. 4. sor:
 - 2. bek. 13. sor:
 - 2. bek. 16. sor:
 - 2. bek. 17. sor:
 - 3. bek. 6. sor:
 - 3. bek. 7. sor:
 - 4. bek. 2. sor:
 - 4. bek. 13. sor:
 - 5. bek. 2. sor:
 - 5. bek. 4. sor:
 - 7. bek. 4. sor:

föl
— igaziak —
a rokonaim ök, ök a rokonaim

[fejjezetszám hiányzik]

csupa kálvinista
versifikáló
fölséges
familiából
teremjen, —
célt ért.
Örülten más
születek
kacagató
nálunk
ezt az átkot.
már magasabb
szólni. [után új bekezdésben:]
Három cikk lesz belőle vagy
csak még egy, öt, hat vagy
amennyi lehet, nem tudom meg-
ígérni.

fel
, igaziak,
a rokonaim ök, ök az én rokonaim

II.
kálvinista
versifikáló
felséges
familiájából
teremjen, ami —
biztosan célt ért.
Örülten, más
születtek volna
kacagó
náluk
az átkot
magasabb

- 7. bek. 8. sor:
- 7. bek. 13. sor:
- 7. bek. 14. sor:

előntve
föl
a virulásba

előntve
fel
az igaz virulásba

III.

II.

III.

1. bek. 10. sor: csupán disznótörök,
 1. bek. 12. sor: csinál ő is,
 1. bek. 12. sor: főlemelik
 1. bek. 14. sor: ő benne
 1. bek. 16. sor: életünket,
 1. bek. 17. sor: magyarosabban.)
 2. bek. 1. sor: Péter,
 2. bek. 5–6. sor: a leendő Rákosi Jenőék
2. bek. 10. sor: Én, Tas Péter
 3. bek. 5. sor: hogy — nem
 3. bek. 22. sor: májas-hurkánál
 4. bek. 2. sor: ideg-szerkezetnek
 4. bek. 5. sor: éjszaka-végi
 4. bek. 6. sor: fölkelünk
 4. bek. 12. sor: Angelót
 4. bek. 19. sor: D'Annunzio
 4. kép. 21. sor: D'Annunzionak
 4. bek. 21. sor: különbeknek
 4. bek. 29. sor: benne van
 4. bek. 33. sor: intellectuelnek
1. bek. 9. sor: [fejezetszám hiányzik]
 1. bek. 14. sor: fölül
 2. bek. 3. sor: Európa
 2. bek. 6. sor: atavisz-
 2. bek. 9. sor: ós ember
 2. bek. 12. sor: éppen
 2. bek. 14–15. sor: betegségtől
 2. bek. 17. sor: ideg-potenciák
 a civilizáció
- csupán disznótörök
 csinál ő is
 felemelik
 ő benne
 életünket
 magyarosabban).
 Péter,
 a magyarság bérlői, akik nemsokára nagyon meg fognak
 szorulni,
 Én, Tas Péter,
 hogyan
 májas-hurkánál
 ideg-szerkezetnek
 éjszaka-végi
 fölkelünk
 Angelót
 D'Annunzio
 D'Annunzionak
 különbeknek
 benne van
 intellectuelnek
- IV.
- felül
 mi Európa
 atavisztikus
 ősember
 éppen
 betegségtől
 ideg-potenciák
 civilizáció

2. bek.	20. sor:	varázs-szert	varázs-szert
2. bek.	21–22. sor:	habarék-fajta	habarék-fajta
2. bek.	21. sor:	fél-fajta	fél-fajta
2. bek.	22. sor:	mi magyarok	mi magyarok
2. bek.	22–23. sor:	lappanganak	lappanganak
2. bek.	33. sor:	volna néha-néha	volna, néha-néha,
2. bek.	34. sor:	félemlő	félemlő
3. bek.	3. sor:	föl	fel
3. bek.	6. sor:	fejlődés-törvénynek	fejlődéstörvénynek
3. bek.	12. sor:	epigonjainál	epigonjainál
3. bek.	14. sor:	úgy is föl	ugyis fel
3. bek.	20. sor:	Ehhez	Ehhez
3. bek.	25. sor:	univerzumot.	Univerzumot.

V.

III.

1. bek.	2. sor:	láttam régen,	láttam régen,
1. bek.	6. sor:	boldogakat	boldogokat
1. bek.	14. sor:	föl	föl
1. bek.	15. sor:	is	is,
1. bek.	20. sor:	azt . . . ezt	azt . . . azt
1. bek.	20–21. sor:	– szabad volt az nekik ez alkalommal –	(szabad volt nekik ez alkalommal)
1. bek.	22. sor:	inniuk	inniok
1. bek.	23. sor:	készülniük	készülniök
1. bek.	29. sor:	önnön-bátorságától	önnönbátorságától
2. bek.	5. sor:	– s bizony neki volt felednivalója –	(s bizony neki volt feledni-valója)
2. bek.	5. sor:	rosszuljárt	rosszul járt
2. bek.	6. sor:	föltámad	föltámad
2. bek.	12. sor:	külömb	különb
2. bek.	17. sor:	ideáit, Heine	ideáit. Heine
2. bek.	18. sor:	autentikus	autentikus
2. bek.	21. sor:	meztelen	meztelen
3. bek.	4. sor:	epigonjával	epigonjával
3. bek.	8. sor:	szükséges, köznapi	szükséges köznapi

V.

III.

1. bek.	2. sor:	láttam régen,	láttam régen,
1. bek.	6. sor:	boldogakat	boldogokat
1. bek.	14. sor:	föl	föl
1. bek.	15. sor:	is	is,
1. bek.	20. sor:	azt . . . azt	azt . . . azt
1. bek.	20–21. sor:	– szabad volt az nekik ez alkalommal –	(szabad volt nekik ez alkalommal)
1. bek.	22. sor:	inniuk	inniok
1. bek.	23. sor:	készülniük	készülniök
1. bek.	29. sor:	önnön-bátorságától	önnönbátorságától
2. bek.	5. sor:	– s bizony neki volt felednivalója –	(s bizony neki volt feledni-valója)
2. bek.	5. sor:	rosszuljárt	rosszul járt
2. bek.	6. sor:	föltámad	föltámad
2. bek.	12. sor:	külömb	különb
2. bek.	17. sor:	ideáit, Heine	ideáit. Heine
2. bek.	18. sor:	autentikus	autentikus
2. bek.	21. sor:	meztelen	meztelen
3. bek.	4. sor:	epigonjával	epigonjával
3. bek.	8. sor:	szükséges, köznapi	szükséges köznapi

Kézirat

3. bek. 17. sor: olvassa
3. bek. 18. sor: fontí
3. bek. 29. sor: fölférnének
4. bek. 8. sor: fölhorkanó
4. bek. 13. sor: fölhajtott
4. bek. 16. sor: együttebédelünk
4. bek. 19. sor: is, akiben

VI.

1. bek. 2. sor: [szövegrész hiányzik]
1. bek. 3. sor: Leó sem,
1. bek. 9. sor: kételkedem;
1. bek. 21. sor: is

VII.

1. bek. 1. sor: áme
1. bek. 2. sor: hiszteriás
1. bek. 8. sor: ez huncutul
1. bek. 12. sor: női, és
2. bek. 2. sor: Sainte-Beuve-vel
2. bek. 12–13. sor: elég embereknek
3. bek. 3. sor: evvel
3. bek. 6. sor: keresnivaló
3. bek. 7. sor: áhítnivaló
3. bek. 7. sor: Diákkoromban
3. bek. 9. sor: mindenből-jeles
3. bek. 16. sor: kortársaim, összefogtak a
3. bek. 21. sor: ezenfölül

VIII.

1. bek. 6. sor: előttejáró
1. bek. 8. sor: Mager legendára
1. bek. 16. sor: is, s
1. bek. 17. sor: fölkapaszzkodni
Első és második bek. közt *

Nyugat

- olvasta
fontí
fölférnének
fölhorkanó
fölhajtott
együttebédelünk
is, akiben

[fejezetszám hiányzik]

- [szövegrész hiányzik]
Leó se,
kételkedem;
és

IV.

- ame
hiszteriás
ez, huncutul
női és
Sainte-Beuve-vel
embereknek
evvel
keresnivaló
áhítnivaló
Diákkoromban
mindenből jeles
kortársaim összefogtak –
ezenfölül

[fejezetszám hiányzik]

- előtte járó
Mager legendára
is s
fölkapaszzkodni
*

Vallomások és tanulmányok

- olvasta
fontí
fölférnének
fölhorkanó
fölhajtott
együtt ebédeltünk
is, akiben

- Rákosi Jenő sem iszik
Leó sem,
kételkedem;
is

VII.

- áme
hiszteriás
ez, huncutul
női és
Sainte-Beuvevel
elég embereknek
ezzel
keresni való
áhítni való
Diákkoromban
mindenből jeles
kortársaim összefogtak
ezenfölül

- előtte járó
Mager-legendára
is s
fölkapaszzkodni

2. bek.	3. sor:	író-fájdalmak	író-fájdalmak
2. bek.	8. sor:	Asszony	Asszony
2. bek.	9–10. sor:	medikámentumot. A	medikámentumot. A
2. bek.	11. sor:	volna.	volna.
2. bek.	21. sor:	gyöngém	gyöngém
2. bek.	21. sor:	yachtról	Yachtról
2. bek.	28. sor:	mint ahogy	mint ahogy
2. bek.	30. sor:	értem, Herodes	értem. Herodes
2. bek.	36–37. sor:	harapó szájára	harapó, szájára

IX.

1. bek.	1. sor:	[fejezetszám hiányzik]	[fejezetszám hiányzik]
1. bek.	3. sor:	történetemnek	történetemnek
1. bek.	4. sor:	fölbuzdulásaiban	fölbuzdulásaiban
1. bek.	5. sor:	fölszerelt	vad-bus
1. bek.	10. sor:	fölcsoodtak	fölszerelt
1. bek.	12. sor:	ép	fölcsoodtak
1. bek.	16. sor:	senkise	ép
1. bek.	27. sor:	sem más	senki se

X.

1. bek.	13. sor:	Pimondant	Pimondant
2. bek.	2. sor:	Shakspere	Shakspere
2. bek.	2. sor:	fölorfódott	fölorfódott
2. bek.	3–4. sor:	szalon-zsiványsága	szalon-zsiványsága
3. bek.	5. sor:	intellektualitás	intellektualitás
3. bek.	1. sor:	anti-poéta	anti-poéta
3. bek.	4. sor:	külömbnek	külömbnek
3. bek.	4. sor:	becsesebbeknek	becsesebbnek
3. bek.	12. sor:	fölfedezettése	fölfedezettése
4. bek.	11. sor:	delejtű-emberekről	delejtű-emberekről
5. bek.	10. sor:	— óh a szerencsétlen — (Vége)	— óh a szerencsétlen — (Vége)

történetemnek
felbuzdulásaiban
vadbus
felszerelt
felocsudtak
épp
senki se
se más

X.
Pimondant
Schakspere
fölorfódott
szalon-zsiványsága
intellektualitás
anti-poéta
külömbnek
becsesebbnek
fölfedezettése
delejtű-emberekről
óh, a szerencsétlen,

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

- III. 1. bek. 1. sor: *Mihály* (M javítva)
 1. bek. 2. sor: *valószínűleg* nem többnek, mint *érdekesen*
 1. bek. 3. sor: *ő elötte*, még (törlés)
 1. bek. 4. sor: álmaikban sem (jav. nem)
 1. bek. 6. sor: fiút (javítva)
 1. bek. 6. sor: *belülről s hogy meg ne sántuljon*
 1. bek. 7. sor: leend (l betű jav.)
 1. bek. 8. sor: Ez a (törlés)
 1. bek. 8. sor: — (vessző törölve) hamarabb (vessző törölve)
 1. bek. 9. sor: jóra való (r javítva)
 1. bek. 11. sor: *csupán dísznótorok*,
 1. bek. 15. sor: s a mostani
 1. bek. 17. sor: *hirtelenül*
 2. bek. 5—6. sor: *a Tas-név*
 2. bek. 8. sor: körülménye (ü javítva)
 3. bek. 3. sor: *magunk*
 3. bek. 13. sor: Hallunk (a javítva)
 3. bek. 15. sor: Japán (javítva)
 3. bek. 15. sor: Nagymester (N javítva)
 3. bek. 18. sor: mint (javítva)
 4. bek. 6. sor: feszítik (i javítva)
 4. bek. 10. sor: agyunkat (jav. agyunkra)
 4. bek. 10. sor: szívünket (jav. szívünkre)
 4. bek. 14. sor: ez (törlés) szinte
 4. bek. 15. sor: nincs (törlés) közvetlen
 4. bek. 19—20. sor: *ez órák*
 4. bek. 22. sor: teóriára (jav. teóriával)
 4. bek. 22. sor: *könnyebben*
 4. bek. 24. sor: *És ez* (Ez törölve) a csoda *éppen*
 4. bek. 30. sor: érezni (javítva)
 4. bek. 31. sor: *képesek vagyunk*
- IV. 1. bek. 2. sor: *barátom*,
 1. bek. 3. sor: magyarázatot (javítva)
 1. bek. 15. sor: szokás (jav. szokása)
 2. bek. 3. sor: régi (vessző törölve)
 2. bek. 12. sor: félelmük (jav. félelme) *a*
 2. bek. 13. sor: raffinement-ok (második f. javítva)
 2. bek. 17. sor: *virulens*
 2. bek. 18. sor: *Mákból, nadragulyából*,
 2. bek. 19. sor: az (sze törölve) öntudata
 2. bek. 20. sor: varázs-szert (javítva)
 2. bek. 21. sor: a (törlés) szumír-elmélet
 2. bek. 24. sor: görögéknél (jav. görögögnél)
 2. bek. 27. sor: vele (törlés) jobban,
 2. bek. 28. sor: *legbolondabb és*
 2. bek. 30—31. sor: *ahol a fajok nagyon összezagyválódtak.*
 2. bek. 34—35. sor: *magyar* históriáinknak
 3. bek. 3. sor: *hajtotta őt*
 3. bek. 4. sor: *állandóan* verik
 3. bek. 5. sor: ha (törlés) azt

3. bek. 7. sor: kurd (javítva)
3. bek. 7. sor: ezen (törlés) ő
3. bek. 8. sor: idejében (törlés) magyarnak
3. bek. 9. sor: Mihály (törlés) az akkori (két k között egy betű törölve)
3. bek. 10. sor: olyanként (jav. olyannak)
3. bek. 12. sor: és (epig. törölve) sokféle
3. bek. 20. sor: (törlés) Ehhez különösen
3. bek. 21. sor: (törlés) átkunk (törlés) és
3. bek. 22. sor: auvergne-i (javítva)
3. bek. 24. sor: szedni (javítva)
3. bek. 25. sor: univerzumot
- V. I. bek. 2. sor: *régen, valamikor*
I. bek. 6. sor: *magyar*
I. bek. 8. sor: Mózsi (törlés) sakterrel
I. bek. 8. sor: *urat a paraszttal,*
I. bek. 9. sor: földes (törlés) *úr-féle*
I. bek. 12. sor: *beteg*
I. bek. 13. sor: *pivinyó* (törlés)
I. bek. 14. sor: *akarátalmul vagy*
I. bek. 20—21. sor: — *szabad volt az nekik ez alkalommal —*
I. bek. 22. sor: inniuk (jav. inniok)
I. bek. 27. sor: *kis*
2. bek. 1. sor: *látom,*
2. bek. 2. sor: *olykor*
2. bek. 4. sor: Bánk bán (aláhúzás kihúzva)
2. bek. 6. sor: Shakespeare (második e javítva)
2. bek. 7. sor: hogy (írásjel törölve)
2. bek. 8. sor: Shakespeare (második e és a között egy betű törölve)
2. bek. 9. sor: mert (törlés) szép
2. bek. 16. sor: igaza (kérdőjel törölve)
2. bek. 18. sor: autentikosz (jav.)
2. bek. 18. sor: gyógyszerertári (jav. gyógyszerész)
3. bek. 2—3. sor: *szédítő mélységek fölött járabb és*
3. bek. 3. sor: Ugyanez (törlés) az
3. bek. 6. sor: *korok és történelmek ismerőivel*
3. bek. 7. sor: Nietzsche
3. bek. 7. sor: kamerárius (törlés)
3. bek. 8. sor: eszébe (I betű törölve)
3. bek. 9. sor: poétában (jav. poétának)
3. bek. 9. sor: képesség (e törölve, még egy szó törölve)
3. bek. 9. sor: nagy (törlés) távolhelyek
3. bek. 16. sor: (törlés) pathologikus
3. bek. 17. sor: *újat és*
3. bek. 19. sor: tóditani (jav.)
3. bek. 18. sor: Pythagorász (I betű törölve)
3. bek. 22. sor: inficiáló (ő jav.)
3. bek. 25. sor: poharakon (jav. poharokon)
3. bek. 30. sor: *véletlenül*
4. bek. 1. sor: *azok*
4. bek. 6. sor: *ő is*
4. bek. 8. sor: (törlés) *paripára emlékeztető*

4. bek. 18. sor: pezsgő (1 betű törölve)
4. bek. 23. sor: mondta (jav. mondja), s úgy mondta
4. bek. 23. sor: elég
4. bek. 23–24. sor: tehetségükbe (törlés)
4. bek. 25. sor: *vagy fajta-keverék,*
4. bek. 25. sor: *egyénenként* (jav. egyénben)
4. bek. 26. sor: *is* (egy betű törölve)
- VI. 1. bek. 2. sor: *azután meg*
1. bek. 8. sor: *az ő*
1. bek. 8. sor: magyarságára (javítva)
1. bek. 9. sor: hiú (1 betű törölve)
1. bek. 10. sor: elaludtak (jav. elaludtuk)
1. bek. 16. sor: „*lében*”
1. bek. 18. sor: *és magyarok*
1. bek. 19. sor: *ez*
1. bek. 21. sor: aki (törlés) ideál-rontónak
1. bek. 22. sor: Szabó Miska (előtte új bekezdés törölve)
1. bek. 31. sor: a (1 betű törölve) Péter
1. bek. 31. sor: inni (idézjel törölve)
2. bek. 1. sor: mennyire (vessző törölve)
2. bek. 2. sor: látom (1 betű törölve)
2. bek. 3. sor: maga a (Bűn törölve), az Ártás
2. bek. 4. sor: (Bűn törölve) Ártás
- VII. 1. bek. 2. sor: *többé*
1. bek. 4. sor: *oktalan*
1. bek. 5. sor: *még*
1. bek. 7. sor: Tasok (T javítva)
1. bek. 8. sor: falusi (javítva)
1. bek. 8. sor: *és lélek, de*
1. bek. 8. sor: (törlés) női lélek,
1. bek. 9. sor: úri (javítva)
1. bek. 9. sor: *gyáva lélek, barbár* (törlés)
1. bek. 11. sor: rálicitáló (törlés) én-kultusz. Ez mind (törlés)
1. bek. 13. sor: szociális (törlés)
2. bek. 3. sor: honny (y javítva)
2. bek. 4. sor: *belül, igazán*
2. bek. 10. sor: egy (törlés) hercegnő,
2. bek. 10. sor: lehet (1 betű törölve)
2. bek. 16. sor: *mint*
3. bek. 6. sor: keresnivaló (jav. valója)
3. bek. 10. sor: tornából (1 betű törölve)
3. bek. 11–12. sor: utoljára (vessző törölve)
3. bek. 16. sor: és a hiúságom
3. bek. 18. sor: harmadikról (1 betű törölve)
- VIII. 1. bek. 1. sor: *bizony*
1. bek. 3. sor: szépen (azzal törölve)
1. bek. 4. sor: mehetek (vessző törölve)
1. bek. 4. sor: Művészet (jav. művészet)
1. bek. 6. sor: *előttejávó lángoszlopokat,*
1. bek. 12. sor: legtávolabb (jav. legtávolabbra)
1. bek. 18. sor: *néhai*

1. bek. 21. sor: hitével, (1 betű törölve)
 1. bek. 20. sor: *akinek bár*
 2. bek. 13. sor: *azi*
 2. bek. 15. sor: De (törlés)
 2. bek. 17. sor: Szeretek (1 betű törölve)
 2. bek. 20. sor: *keleti*
 2. bek. 28. sor: Herodes (írásjel törölve)
 2. bek. 34. sor: arról (törlés) gerezdesen
 2. bek. 36. sor: harapó (törlés) szájára
 2. bek. 39—40. sor: *érzéseikben túlon túl becsületes*
 2. bek. 40. sor: (törlés) Nem

- IX. 1. bek. 5. sor: tout (jav. tu)
 1. bek. 7. sor: betűsnek (javítva)
 1. bek. 11. sor: *velem együtt*
 1. bek. 12. sor: *réseken*
 1. bek. 15. sor: *a leendőőknek is*
 1. bek. 16. sor: *most se látja*
 1. bek. 18. sor: *s barátokat*
 1. bek. 18. sor: akartam (vessző törölve)
 1. bek. 19. sor: *Akiknek*
 1. bek. 20. sor: kellett (jav. illettek)
 1. bek. 24. sor: *kényszerít*
 1. bek. 26. sor: belföldi (törlés) példákkal
 1. bek. 29. sor: *viszont a (törlés) saját*

- X. 1. bek. 1. sor: Nap (jav. nap)
 1. bek. 2. sor: *szép*
 1. bek. 11. sor: *erőm*
 1. bek. 18. sor: meg (1 betű törölve)
 2. bek. 4. sor: készül (törlés) nek
 3. bek. 2. sor: *engem (törlés)*
 3. bek. 4. sor: külömbnek, (1 betű törölve)
 3. bek. 4. sor: *és szánnivalóbbnak*
 3. bek. 5. sor: abszolútak, (jav. abszulútak)
 3. bek. 15. sor: (b törölve) megbolondulnak
 4. bek. 2. sor: *adódik,*
 4. bek. 5. sor: kon (1 betű törölve) stellációk
 4. bek. 12. sor: beszélek, (s törölve)
 5. bek. 2. sor: ce (1 betű törölve) ruzám
 5. bek. 8. sor: tudnék (1 betű törölve)
 5. bek. 11. sor: és (1 betű törölve) harcol

A kéziratához képest a következő tulajdonneveket javítottuk: Michel Angelo, Pythagorász, Faust, Erynnisek, Olimpusz, Tolnay Lajos, Schakespeare, (csak egyszer: X. 2. bek. 2. sor.)

A kéziratához képest a következő helyesírási sajátosságokat javítottuk: édes apja, őbenne, szegyném, ehez, aféle, ideg-bajok, varázsszert, habarék-fajta, fél-fajta, problémák, kántor-tanító, Bánk-bán-t rosszuljárt, külömb vajjon, ghetből, autentikosz, pathologikus, raffinált-legraffináltabb, együttebédeltünk, legalább is, emlékező tehetség, összevissza, feminine, hiszteriás, Wildera, síró görcsök, külömbség, átaljon, passe par tout, jusom, intellektuálitás

Esetenként nem soroljuk fel, de a mai helyesírás szerint jártunk el az interpunkció tekintetében, valamint a rövid és hosszú magánhangzók jelölésénél, melyre Ady prózai kézírataiban általában nem fordított gondot.

A kézirat 39. lapjának alján a következő levél olvasható Ady kézírásával: „Édes Ernő, holnap a versek mennek. Kérlek okvetlenül juttass azoknak is a *másik kettő mellett* helyet. Adyd”

Az esszé címe Gautier Baudelaire-tanulmányából való. Hogy ezt ismerte, azt sajtó későbbi cikkével is bizonyíthatjuk. „Megint olvastam Théophile Gautier prologusát a Baudelaire-versekhez, nem tudom hányadikszor...” — írja Charles Baudelaire él c. 1917. nov. 1-i cikkében a Nyugatban. Gautier tanulmányában olvasható Ady a Pimodán-palotáról (eredetiben Hótel Pimodan): „Először 1849 dereka táján találkoztunk Baudelaire-rel a Pimodan Palotában, ahol a Fernand Boissard-é mellett fantasztikus lakosztályunk volt, melyből hozzá egy a falban megbúvó titkos lépcső vezetett át, s ahol bizonyára kísérletjárást rendeztek mindama szép nők árnyai, akiket Lauzun valaha csak szeretett.” (Tóth Árpád ford. Charles Baudelaire Válogatott Művei. Európa Könyvkiadó Budapest 1964. 483. l.) A palota a Szent Lajos király szigetén levő Quai d'Anjou egyik legszebb XVII. századi barokk palotája, a 17. sz. alatti Hótel Lauzun. A palotát előző tulajdonosáról nevezték így, Gautier-ék idejében már a Pimodan család birtokában volt. Itt lakott a XVIII. században Rákóczi is.

Lengyel Géza szerint (Ady a műhelyben. Szépirodalmi Könyvkiadó, 1957. 286. l.) A magyar Pimodán gondolata Vésziék dunavarsányi nyaralójában született meg azon az 1907-es nyáron—ősszel, mikor Ady olyan sok hétvégét töltött Vésziéknél. Vészi Margit ugyanis egy Lengyel Gézához írt levelében azt írja, hogy „a magyar Pimodán többször szóbakertült köztünk” Elképzelhető, hogy a tanulmány problémaköre erősen foglalkoztatta ekkor Adyt, de minden bizonnyal már második párizsi útján kezdődött ez az érdeklődés, amikor Gautier fent idézett tanulmányát vagy Baudelaire Les Paradis Artificiels (Mesterséges paradicsomok) c. esszéjét olvasta. Erről tanúskodik legalábbis két noteszbejegyzése, melyek közül az egyik A magyar Pimodán csirájának tekinthető: „A Hótel Pimodán, ahol Théophile Gautier-ék és Baudelaire-ék hasist ettek” (AEÖPM VIII. 239.). Révész Bélának Vészi Margit idézett közlésére alapított feltevése tehát, hogy Vészi Margit „irányította Ady figyelmét Baudelaire hősére, mesterére, Théophile Gautier-ra...” (Révész Béla: Ady Endre összes levelei Lédához... 1942. 344. l.), minden bizonnyal nem felel meg a valóságnak. Egyébként Bölöni is Ady párizsi tartózkodásaihoz kapcsolja a Gautier-előző megismerését. 1906—07-es párizsi együttlétükről beszámolva írja, hogy Ady „ekkoriban újra sokszor átlapozta Théophile Gautier nevezetes előszavát.” (Bölöni 90.).

I. *Tas Péter*: a Tas név — a hét vezér egyikének neve, melyből az Érmindszenthez közeli Tasnád nevét is származtatják, a hazafiatlansággal, magyartagadással gyakran vádolt Ady védekezése ősmagyar származásának bizonyítására. Vö. Ond vezér unokája, Gyáva Barla diák c. verseivel vagy az Új versek prologusával. Tas Péter életrajzát egyébként többnyire önéletrajzi elemekből állították össze, sok írói szabadsággal, pl. mindjárt a bevezetőben hét évvel idősebbnek mondja magát. — *Van egy bátyám, komoly jó polgári ember, ... családjára veszettül büszke, s ő azt állítja, hogy a mi legősibb ősiünk a legendás Tas vezér: Ady öccsétől hallotta azt a délibábos etimológiai magyarázatot, hogy családnevük, illetve annak ősiobb formája, az Odi, szabályos nyelvtörténeti megfelelője az Ond vezérének (l. Ady Múzeum I. 13.). — szent Opiumtól nyerték az enyhülést.* a Pimodan-

palotában lévő irodalmi szalonban különféle kábítószeresek, az ópium és a hasis hatását próbálták ki az idejárom írók. Ezeket a tapasztalatokat használja fel Baudelaire *Les paradis artificiels* (Mesterséges paradicsomok) c. lélektani esszéjében. — *Vendégképpen, elég ideig a Gautier sugalmazására idejárt Baudelaire is: Gautier említett tanulmányának fent idézett helye szerint Baudelaire nem Gautier sugalmazására járt a Pimodan-palotába, hanem véletlenül találkozott itt Gautier-vel. — sőt eljött kíváncsiságból az a nem kisebb nevű ember, aki ma: Balzac: Gautier említett tanulmányában Baudelaire-re hivatkozva így beszéli el Balzac látogatását a Pimodan-palotában: „Egy ilyen estére Balzac is ellátogatott. Baudelaire ezt így beszéli el: »Balzac nyilván semmit sem tartott nagyobb szegénynek s emésztőbb szenvedésnek, mint azt, ha az embernek akarataról le kell mondania. Láttam őt egyszer egy gyülekezetben, ahol a hasis csodálatos hatásairól beszélgettek. Mulatságos érdeklődéssel és élnökséggel figyelt, s tette föl kérdéseit. Akik ismerik őt, elképzeltetik, mennyire kíváncsi lehetett. Az a gondolat azonban, hogy saját tudata ellenőrzése nélkül támadjának eszméi, erősen visszariasztotta. Megkinálták dawameskkel, amit alaposan szemügyre vett, megszagolt, s aztán érintetlenül nyújtott vissza. Csaknem gyerekes kíváncsisága s az önmagáról való lemondás elutasítása megkapó harcban tükröződött nagyon kifejező arcjátékán. A méltóságérzet végre is diadalmaskodott. Csakugyan, nehéz is elképzelnünk az *akarati* teoretikusát, Louis Lambert szellemi ikertestvérét, amint csak egy szemernyt is hajlandó feláldozni ebből az értékes *substanciából.*» (i. m. 527. l.). — *már Tinódi előtt minden magyar valakinek egy kicsit részegesnek kellett lennie: Tinódi Lantos Sebestyén 1548-ban Sokféle részögösökről címmel hosszabb versben számol be róla, hogy a borivás és a részegeskedés mennyire elterjedt volt a korabeli Magyarországon. — to be or not to be: lenni vagy nem lenni — Hamlet monológjának (III. felv. 1. szín) kezdőszavai. — homo regius: királyi ember, a régi magyar jogban bíróági ítéletek végrehajtóját, a király megbízottját jelentette. Petri Mór: Szilágy vármegye monográfiájában olvashatta Ady — ahonnan egyébként családjára vonatkozólag a többi adatokat is vette —, hogy Ady Pál a XVI. században királyi ember volt. (i. m. V 13.). — *Tas Barla diák: Petri Mór idézett művében több XV. századi oklevelet is idéz, melyekben Odi (Aadi, Ady, Adyi) Barla (Barnabás, Barabás) neve szerepel. Vö. még a Vér és arany kötetben Gyáva Barla diák, Mátyás bolond diákja és A befalazott diák c. versekkel. Ugyancsak ez idő tájt használja a Barla álnevet az 1907 novemberben és decemberben A Hétben megjelent cikkei alatt. — *mióta a filokszéra pusztlt: a filokszéra nevű szőlőbetegség az 1880-as években az ország csaknem teljes szőlőállományát elpusztította.****

II. *Anyai ágon nagy sorig kálvinista pap és tanító az őszám: vö. a Nyugatban megjelent Önéletrajzával: „Anyai részről csupa pap, diákok, poétás ember az őszám, a protestantizmus óta kálvinisták.” (…). — A Gáboriánok örmények és pápisták voltak: Ady örmény származásának legendáját a tények nem erősítik meg. Vö. Kovalovszky I. 92—93. l. — a nagyatyám versifikáló ember volt: másutt ezt írja: „a kálvinista pap-nagyapám is szívesebben verselt latinul” (Az én kálvinistaságom. Ny 1916. márc. 16.). — *részegen és bánatosan nekiment a Szamosnak: a költő anyai nagyapja nem lett öngyilkos. Különféle családi legendák keverednek itt egymással. Vö. Kovalovszky I. 223. l. — Akkor már nem volt pap: anyai nagyapja, Pásztor Dániel, állítólag felettéval történt viszálya miatt, otthagytá Érmindszenten viselt kálvinista papi állását, sőt a katolikus hitre is áttért. — egy-két alapos örült került ki Gáborián Adámon kívül is az anyám család-**

jából: Ady többször is ír családjá anyai ágának egzaltáltságáról. Legelőször az 1900-as Levél c. cikkében (AEÖPM I. 282.): „Ezen a mi familiánkon valami fátum ül. Az anyámét értem. Egyik nagybátyánk remek poéta volt. Aztán kispap lett, s egy szomorú éjszakán agyonpuffantotta magát. Ha jól tudom, éppen itt történt Váradon. A nagynéninkről is szomorú mesét hallottunk. Azt meg a színpad ölte meg... A vérben van a baj, a vérben...” L. még Az én elutazásom és Eszterkuthy Éva húga c. novellákat (AEÖN 76. és 1054. l.). — *titubálás*: tántorgás, tétovázás. — *Legyoknabbnak az összes volt és lehető magyar költők közül Csokonai Vitéz Mihályt érzem magamhoz, akibe szintén befolyt, ha igaz, egy kis szemita-féle vér*: ezt a rokonérzést Ady versek és cikkek egész sorával hitelesíti. Ezek közül legfontosabak: Csokonai Vitéz Mihály és Vitéz Mihály ébresztése c. versei, Csokonai Vitéz Mihály c. 1905-ös (AEÖPM VI. 169.) és „A költői nyelv és Csokonai” c. (Ny 1910. okt. 16.) cikkei. Csokonai szemita vérkeveredése sem támasztható alá adatokkal. Saját örmény eredetének hangsúlyozásával együtt azt a feltevést erősíti meg bennünk, hogy ily módon is a fajtisztaság bagatellizálását akarta kifejezésre juttatni. — *Hartleben*: Hartleben, Otto Erich (1864—1905): német lírikus, elbeszélő és drámaíró, delírium tremensben halt meg. Halálakor Ady két cikket is írt róla, és pedig Vénusz és az álmok és A szegény Erich koponyája címűeket (AEÖPM VI. 68. és 69.) — *Féllékűek lehettünk mi...* vö. A Duna vallomása c. versének következő soraival: A Duna-táj bús villámhárító. / Fél-emberek, fél nemzetecskek / Számára készült szégyen-kaloda. — *Kiváncsiságból megkíséreltem egyszer, hogy van-e erőm nyolc-tíz hónapig egy csöpp alkohol nélkül élni*: Ady Lajos írja (Ady Endre. 48., 49. l.), hogy 1897 húsvétján bátyja Magyarcsaholyban legációzott, és hazaújtában Tasnádon elkerülte az érte küldött kocsit, úgyhogy átmulatta az éjszakát, a legátumát pedig az utolsó garasig elköltötte. Másnap otthon édesanyja súlyos szemrehányásaira sírva fakadt és megfogadta, hogy többet nem iszik bort. Debrecenben is tartotta fogadalmát, és — mint Ady Lajos írja — „három hónapon keresztül (amikor aztán édesanyánk feloldotta a bor-tilalom alól) csak sört ivott”

III. *Csokonai Vitéz Mihály, akit Kőlcsey parasztosnak... Kazinczy valószínűleg nem többnek, mint érdekesen furcsának látott*: Csokonai halála után, 1814-ben írt bírálatában Kőlcsey elsősorban Csokonai nyelvét kifogásolja: „Földi által vezetettvén a philológiába, kezdette ő is kiáltozni, hogy a köznéptől kell magyarul tanulni, s mivel ő ezt nemcsak kiáltozta, de cselekedte is, innen van, hogy az iskolai tönust, az alföldi provincializmust levetkezni nem igyekezett. Még ma is ott állanak sok szép dalaiban a Gyöngyalak, a Kincsem, a Csöcsi s más számtalan köz expressiók, melyek a legjobb sorokat elrútítják, s melyekre példákat nem szükség felhoznunk, mivel munkáinak minden lapján találhatunk. (...) Csokonai a maga expressióinak ritkán tudta megadni az újság ingerét. S ennek oka egyenesen a köznép nyelvéhez való ragaszkodás.” (Kőlcsey Ferenc Munkái. Magyar Remekírók 14. 1903. 171., 173. l.) — *Kazinczy ugyancsak parasztosnak, durvának, nyersnek, illetlennek tartja Csokonait*. Hírhedt nekrológiájában is több bíráló megjegyzést tesz rá. — *Jó lesz szietni, hogy ha megszületik, fejbe ne verjék a fiút... egy bottal, melynek bunkója később, sokkal később, Nietzsche leendő*: feltehetően Nietzsche übermenschére gondol itt, a zseniire, akinek Magyarországon a bukás, a züllés volt a sorsa. (A számtalan idézet közül, melyben Ady ezt a gondolatot variálja most csak Ének a porban c. versére utalunk: Ki magyar tájon nagy vágyik, / Lalla, lalla, / Rokkanva ér el az éjszakáig. — *Be megjártad itt, óh, Zaratusztra.*) Ezt a magyarázatot erősíti a szöveg folytatása is: „Elkésztet, elkésztették, tehát

nem lehetett belőle disznótorok, csak disznótorok hivatott költője.”... „Megfojtunk mindenkit, aki nem éli a mi életünket.” — *Ó már Voltaire-t fordítja*: Csokouai nem fordította, de jól ismerte Voltaire-t. Voltaire egyik első fordítója, Szilágyi Sámuel a debreceni kollégium tanára volt. — *Baudelaire... a Démonról dalol okosat*: Baudelaire La destruction (A rombolás) c. verséből való az idézett két sor Ady fordításában. Ez az idézet tér vissza a bekezdés végén is. — *a Péterfián vagy a Nagymester utcán*: Debrecennek két régi, különösen falusias utcája; a Péterfia a főutca volt.

IV. *Egy káprázatosan gazdag fejű, fiatal s máris diadalmas író, bard-tom...*: Földessy Szini Gyulát véli felismerni e leírásban (Vál. 430. l.). Színt azonban nemigen nevezhette fiatalnak, lévén nála egy évvel idősebb, és ekkorra már barátságuk is megromlott. Király István szerint Hatvany Lajosról lehet szó. Őt valóban ekkoriban ismerte meg, de kétséges, hogy márciusi levélváltásuk előtt barátjának nevezte-e. Érdekes, hogy Hatvany viszont Adyra vonatkoztatja a célzást: „A fiatal s diadalmas magyar író, aki nem más, mint Ady Endre, szokta volt e blaszfémiát hirdetni.” (Ady II. 207. l.) Feltevésem szerint Csáth Géza is lehet, aki 11 évvel volt fiatalabb Adynál, együtt dolgoztak a BN-nál és gyakran találkoztak Vésziéknél is. Orvos létére a téma is hozzá állhatott közelebb. — *A zseni, a géniusz a kellő időben megérkezett... vérbaj*: a század elején divatos elmélet főként Lombroso Lángész és örület és Möbius: Über das Pathologische bei Nietzsche (Wiesbaden, Bergmann 1902.) c. műveiből táplálkozott. Cholnoky Viktor később, Ehrlich találmánya (a nemi betegségeket gyógyító salvar-san) kapcsán így fogalmazta meg ezt a tételt a Nyugatban (1910. II. 977.): „Akár ijesztő, akár belenyugvást érdemlő tény, de letagadhatatlan igazság, hogy a zseni, az abnormisan gondolkozni tudó elme szinte ijesztő kapcsolatban van a vérbajjal. Leginkább közvetlenül, de még ha közvetve is, akkor is szinte klinikai pontossággal kimutathatóan.” — *skofula*: görvélykór, a nyirokmirigyek gyulladós megbetegedése. — *Amerikából hozták, indián ajándékképpen Olaszországba francia katonák*: vö. Párizsi levél c. 1904-es cikkével: „És Kolumbus sem ingyen fedezte fel nekünk Amerikát. Az indiánusoktól hozott valamit, amit aztán a francia katonák terjesztgettek olyan dicsőséggel, hogy ma is még a magyar paraszt franciának hívja ezt a kis ajándékot.” (AEÖPM V 75.) — *Egy Halál-fa, amely virágozik*: mint már Földessy is észrevette, az Ady verseiben gazdagon tenyésző virág-szimbolika értelmezéséhez ad értékes kulcsot. (Vál. 430.) — *szumir-elmélet*: a szumirok és magyarok szoros rokonságát hirdető elmélet. Vö. Amit a régi porták mesélnek c. 1904-es cikkében írottakkal: „Mintha a szumirológoknak volna igazuk: az ural-altáji fajta valamikor, hatezer évvel ezelőtt, iszonyú kultúréletet élhetett, s már akkor beléféradt a gondolkozásba és a kultúrába.” (AEÖPM IV. 193.) A szumir kérdésről részletesen l. még idézett cikk jegyzetét is. (AEÖPM IV 444.) — *az erjedt kancatej meséje*: feltételezték, hogy a honfoglaló magyarság kancatej erjesztésével készített szeszes italt. Arany A tetétleni halmon c. versében is olvashatott erről Ady: „Ott kancatejnél, mely borrá megerjed / Harsány mulatság nyers lármája gerjed.” — *De képzeljük el, hogy Montaigne a maga idején magyarnak születik*: Montaigne (1533—1592), a nagy francia moralista valóban nehezen volna elképzelhető a mohácsi vész utáni Magyarországon. — *ideje volna már, hogy Lombrosónál... valaki alaposabban bányon el a zsenivel s az úgynevezett egyéniséggel*: Lombroso (1836—1909) Lángész és örület c. fent említett könyvére utal itt Ady. — *Az, amit Madách korszellemnek nevez*: Lucifer következő szavaira gondolhat Ady a Tragédia hetedik színében: „A kor folyam, mely visz vagy elmerít, / Úszója, nem vezére, az egyén.”

V *Tasfalván... láttam régen, valamikor, egy követválasztást*: valószínűleg Lompérton, Ady Lőrinc szülőfalujában látott Ady követválasztást, ahol nagybátyja, Séra Lajos családjánál sokat tartózkodott gyermekkorában. Igaz, Séra Lajos nem volt notárius, hanem bíró, és a költőnek két falusi notárius nagybátyja is volt, a hadadi Ady Sándor és a szilágycsehi Ady János. Az élmény tehát itt is több százból szövődött össze. — *Én is ismertem valakit... aki Ibsenre havagudott, ha ivott*: a személyleírás Thury Zoltánra illik, akit Ady Nagyváradon még 1900-ban személyesen is megismert, a tiszteletére rendezett vacsorán pohárköszöntőt mondott (Hegedüs Nándor: Ady Endre nagyváradi napjai. 1957. 115. l.) és írásai szerint is igen nagyra tartott. — *Nietzschéről azt sütötte ki egy francia orvos...: talán a fent idézett Möbiusra gondol Ady, aki azonban német volt. — Flaubert, mikor már emlékezni se tudott... Ady valószínűleg rosszul emlékszik vissza a Flaubert-ről olvasottakra, mert a Bovaryné (1857-ben jelent meg) az író első regénye volt, történeti tárgyú regényeit pedig csak ez után írta. (A Bovaryné különben is az író korában játszódik, nem kellett tehát félnie a „korok és történetek ismerőinek” ellenőrzésétől.) — egy tipikus, harcias magyar agyvelő*: Földessy szerint (Vál. 430.) Tóth Béla. — *Ma is bámulok egy teljességgel plebejus idegrendszer, egy néhai magyar költőt...: talán Inczédi László (1855—1902), aki újságíró is volt, hazafias verseket is írt és alkoholista volt. — Az, aki Szegeden, sőt Szögédében, ugyanazt csinálja a tanya-nyelvvel...: Tömörkény István. — az a Budapesten élő és író, rokkant, de a trombitára mindig felhorkanó paripára emlékeztető valaki... Földessy itt többször idézett jegyzetében Kiss Józsefet sejtja a körülírásban. Kiss József azonban tudomásunk szerint nem ivott, nyíltan és józanon tartotta magát a legnagyobb magyar költőnek. Megkockáztatjuk azonban azt a feltevést, hogy itt Ady mint később is, önmagáról beszél harmadik személyben. Ismeretes Ambrus Zoltánnal lezajlott afférje, melyet Ambrus maga beszél el a Nyugat 1932. I. 463. lapján (idézve AEÖPM VIII. 539.). Rá vall a „rokkant, de a trombitára mindig felhorkanó paripára emlékeztető” meghatározás is, amit csaknem szó szerint ismét meg alig egy hónappal később, 1908. márc. 11-én Fényes Samuhoz írt levelében: „Kedves Doktor úr, beteg vagyok, de fölhorok bennem a régi harci paripa.” (vö. Az „Ártatlanok” c. 1908. ápr. 10-i cikk jegyzetével a 485. lapon). Ugyanezt a metaforát ugyancsak önmagára vonatkoztatva használja egy másik levélben: „Édes jó Lajoskám, a vén huszárló természetete szerint fölhorokantam a trombitaszóra” — írja 1907. május vége felé Bíró Lajosnak (Lengyel Géza: Ady a műhelyben. 362. l.). — *egy gyanús fajtából sarjadt barátom*. feltehetően Révész Béla. — *együtt ebédeltünk egyszer, pezsgős ebéden, igaz, hogy már Grosz Bella idejében*: 1902 októberében Ady részt vett a Jókai tiszteletére Nagyváradon rendezett banketten. (AEÖPM III. 386.). — *Szeretnék aggodalom nélkül idézni egy új magyar poétából*: Ady önmagát idézi, éspedig a Még egyszer c. kötetben lévő Áldomás c. versét.*

VI. *Lánczy Leó (1852—1921)*: a Kereskedelmi Bank, később pedig a budapesti ker. és iparkamara elnöke, főrendiházi tag. — *Szabó Miska jut eszembe... Ady Lajos is megemlékezik róla bátyja életrajzában*: „Hét-éves korában a kocsisunk lakodalmára ténfergett el valahogy. S a Miska kocsis, csupa tiszteletből borral kínálta meg a «kis gazdát». Bandi komolyan vette a dolgot, ivott rendületlenül addig, míg végre összeesett s alétlan hozták haza.” (Ady Endre 16. l.) — *Artás és Téboldy*: Szüts Dezső (1869—1926) Ady nagyváradi újságíró kollégája és író cimborája. Mindvégig fel-felbukkant Ady életében, a tízes években ismét közelebb kerültek egymáshoz.

VII. . . *találkoznom és barátkoznom kellett volna egy valahonnani, goronba Sainte-Beuve-vel*: Sainte-Beuve, Charles-Auguste (1804—1869) volt az a francia kritikus, aki legbehatóbban foglalkozott az írók emberi tulajdonságaival, sőt magánéletükkel is. — *honny soit qui Wilde-ra gondol*: szégyellje magát, aki Wilde-ra gondol, azaz nem homoszexuális alapon. — *asszonylernes hercegnőként éreztem*: az utalás értelmét nem tudtuk megfejteni. — *Stuart Máriának is volt végzetes afférja* . . . Erzsébet, angol királynő kivégeztette, amiben politikai okokon kívül szerepe volt a féltékenységek is. — *Erinysek*: fúriák, a bosszú istennői a görög mitológiában. — *Diákkoromban meg akartam verni a tornatanárvomat*: Adynak a nagykárolyi gimnázium negyedik osztályában volt tornából hármasa (Kovalovszky I. 306.), igaz, hogy ez a bizonyítványa korántsem volt tiszta jeles. — *asszonylernes örök, beleg, vágyva-vágyott örömet, az elsőséget*: vö. Az elsőség jósága c. versével. — *ez ifjú Sámsonok kezében én leszek a számár-állkapocs*: Sámson, a Biblia nagyerejű bírása egy számár állkapcsával ezer filiszteust vert agyon.

VIII. . . *a Művészet Athénhoz egészen közel van, de Spárától éppen olyan messze, mint Rómától, Karthagótól vagy Jeruzsálemtől* . . . : Athén itt a demokráciát jelképezi, ahogyan egy másik cikkében kora Párizsát, éppen annak demokratikus hagyományai miatt, Athénhoz hasonlítja (Úti jegyzetek AEÖPM VIII. 93.). Spárta a rideg katonai diktatúra szimbóluma, melyre a monarchián belüli koalíciós Magyarország képe is rávetül. Róma, mint később a Cincinnatusra való hivatkozás is mutatja, itt nem az egyház, hanem a római köztársaság jelképe, míg Karthágó és Jeruzsálem, amint azt az örmény vitorlásra és a jeruzsálemi pénzváltókra történt későbbi utalás jelzi, a kereskedelemnek és a pénznek, a polgárosodás e két feltételének a művészetekhez való viszonyát világítja meg. Jeruzsálem egyben célzás a hazai zsidóság kultúraélesztő szerepére is. (Ez a gondolat is az Ady-cikkek egész sorában tér vissza a korai Kozmopoliták c. 1902-es cikkétől kezdve — AEÖPM III. 109. — egészen az 1917-es Korrobori-ig — Nyugat 1924. I. 3. — ; és benne van Margita élni akar c. elbeszélő költeményében is.) A kalmárok ősvéreit az erdélyi mokány lovakkal szemebállító allegóriának is az az értelme, hogy a polgárosodás útjában álló provinciális maradiság nem kedvez a kultúrának, hogy a művészethez pénz kell. Ezt a gondolatsort hitelesíti Tolnai Lajos nevével, aki Ady szemében egyike azoknak a „magyar messiások”-nak, akik nagyot akarva buktak el a magyar reménytelenségben. (Vö. Egy ravatalnál c. 1902. márc. 21-i cikkével AEÖPM III. 26.). — *Goulet, Moet és Chandonne*: francia pezsgőmárkák. — *Morgan, John Pierpont* (1837—1913): az amerikai acéltörzst tulajdonosa. — *A yachtról, mely enyém s nem lesz enyém soha s nem ócska vitorlás, mint a Herczeg Ferencé, már verseket írtam*: Herczeg Ferencnek vitorlása volt az Adria tengeren. Vitorlás kalandjairól Szelek szárnyán. Útirajzok (1905) c. könyvében számolt be. — Ady a következő versekben említi yachtját: *Harc a Nagyúrral* („Az én yachtomra vár a tenger . . .”) és *Igy szólna a szóm* („Többi dalom neked yachtunkon / Elénekelem”).

IX. *passe-partout*: tolvajkulcs, szabad belépés. — *s láttam, mint ugrálnak be a réseken azok, akik engem a legharagosabban ugrattak. Ez is fátum: olyan embernek születni, aki másoknak egyengeti az útját* . . a duk-duk afférben kirobbanó súlyos és Adyt egyre jobban kínzó konfliktus egyik első prózai megfogalmazása. — *De ennél a fátumnál jobban fáj, hogy véres fejemet és szívetem senki se látja, most se látja*: itt bukkan fel először prózában a „szeretném, ha szeretnének” motívuma. — *Akiba ben Josef* (50—133):

zsidó írástudó. Neki tulajdonítják azt a szállóigét, hogy nincs semmi új a nap alatt.

X. még csak ezután lesz igazán jó dolguk azoknak, akik másolatoknak születtek... : ismét a duk-duk affér felháborodását előlegező gondolat a „cégére alatt ágáló senkikről” (I. A duk-duk affér c. cikket a 278. lapon), akikről egy későbbi cikkében így ír: „Igenis, egész sáskahad jön a nyomomba, akik fölfalják, amihez én verselve, álmódozva hozzá sem nyúltam.” (A duk-duk afférhoz a 281. lapon). — *Athé vagy hogy is nevezi Julius Caesarban a romlás istennőjét Shakespeare*: a dráma III. felvonásának 1. színében mondja Antonius a főhős holtteste fölött: „És Caesar lelke száguldván bosszúért, / S a hő pokolból jött Athé vele / Száll e határra és uralkodói / Hangon kiáltja: pusztítás! megoldván / A harc ebeit...” (Vörösmarty ford.)

A magyar Pimodán az első olyan Ady-próza, mely baráti méltatást is kapott, de annál több becsmérlő kritikát ellenséges oldalról. Juhász Gyula verssel üdvözölte. Válasz Adynak című versét a következő sorok kíséretében küldte el márc. 1-én Adynak: „Most olvastam el a M. P.-t Ilyen vallomásokat még nem hallottam a Kárpátok alatt, de azokon túl se! Mit mondjak? Gyönyörű, — s'il vous plaît!” (Juhász Gyula: Összes Művei. Versek I. Akadémiai Kiadó 1963. 433. l.) — Antal Sándor 1908. márc. 11-i keltű levelében a következő rajongó sorokat írta Adynak: „Csak most olvastam végig a Magyar Pimodánt. És igaz, őszinte kritika után éreztem, hogy szebb, nagyobb, mint Heine minden prózája. Pedig az is gyönyörű ám. Heine szaktárs azt mondja a Französische Zustände valamelyik fejezetében, hogy a biblia csakugyan az Úristen szava, mert úgy beszélni ember még nem tudott. Csak Shakespeare egy némely helyeken. De — mondja Heine tovább — S. azokon a helyeken öntudatlan, nem tudja, hogy beszél, nem is ő beszél, hanem maga a poézis, az Úristen. A S. átkozott módon objektív drámaseregébe könnyű volt 30—40 sort anyagmentesen belehlyeni. A Magyar Pimodán is az úristen szava, de egy szubjektív, törvényekben pogány úristen beszéde.” — Juhász és Antal rajongásán még a személyes találkozás élménye érzik, hiszen február végén Ady nagyváradi látogatásakor együtt voltak. Ekkor fogalmazott meg a Holnap gondolata. — Inkább aggódó és biztató Kabos és Schöpflin levele a Pimodánról: Kabos febr. 20-i levelében így ír: „Hanem ami a Pimodán befejezését illeti — az fene keserű tornaízü. Ady Lőrinc uram nagyon ültel a borán, hogy ilyen alkoholmámor nélkül szűkölködik ez a befejezés. Miért nem ittrad le magadat, hogy ne lettél volna ilyen keserű? Nincs egyáltalán semmi borod vagy így elkéséris a Fényes Samu szakáll? Harmonikusabb befejezés illetet volna ehhez a szép tanulmányvallomáshoz.” — Schöpflin febr. 29-i levelében így reagál a tanulmányra: „...A magyar Pimodánt olvastam, érdekelt, — de hiszi azt mind, amit ott mond? Én nem tudok benne egyebet látni líránál. Különösen abban, amit a végén, a saját bukásáról beszél. Mi az a bukás? Én meg vagyok győződve, a döntő győzelem még előtte van és az nagy lesz. Még a fejlődés nagy perspektívái nyílnak meg a számára s olyan sikerek, hogy az egész New York kávéház, kapcsolt részeivel együtt belepusztul. Qui vivra verra.” (AEVL 187.)

Ezzel szemben az Alkotmány már az év elején, a Vér és arany megjelenése után megkezdí támadó hadjáratát Ady ellen. Először Göröcsöni Dénes ellenséges kritikája olvasható a jan. 16-i számban. Majd a Nyugat megindulására reagál Nemere a jan. 23-i számban, megint csak Adyra lődözve elsősorban: „Arany — ez az ő ideáljuk. Aranyat ásni a megfertőzött lélek aljáról, aranyat ásni a szerencsétlenségbe döntött síró ember-társak szemgödréből — ez a sajtójuk már nyílt bevalláshoz közeledő célja.

Romlott véréről és összeszedendő aranyairól dalol az egyik, a kritika pálmájával közeledik feléje érte a másik. Semmi tartózkodás, az erkölcsnek még a vélt jelenléte sem — ez a Nyugat. (...) Szerencsére nyitott szemek őrködnek a mi megvetett, elátkozott »keletiségünk« felett, szerencsére már eljutottunk a türelem végső határához.”

Febr. 20-án ismét Göröcsöni Dénes támadja meg a Nyugatot, de támadása középpontjában már A magyar Pimodán áll:

Nyugat

— Az Alkotmány eredeti tárcája —

Pár héttel ezelőtt szolt már Nemere az Alkotmány hasábjain arról a ravasz praktikáról, mellyel a nyugati műveltség szószólójaként akarja magát a nemzet nyakába varrni a keresztény világnézetnek, a becsületes magyarságnak s az egészséges izlésnek néhány elkeseredett ellenlábasa, s ha most újra visszatérünk a tárgyra, azt azért tesszük, mivel napról napra egyebet se látunk, mint hogy a közvéleményt irányító sajtó majdnem teljesen azonosítja magát ez iránnyal. Amikor csak lehetséges, ajánlja, terjeszti, a kezére jár. Hírlapjaink legnagyobb része megnyitja hasábjait e gonosz és zöld emberkének cikkeinek. Keresztényfaló irányukhoz nagyon illik az a költészet, mely butának és komisznak festi a történeti osztályok maradékát, ravasznak és szemforgatónak a papot, együgyűnek a sexuáliákban is tisztességes embert s lángésznek, a költészet és filozófia fölkenjének a mocskos beszédű, lebukokat járó, beszédében és életében egyaránt bomlott aszfaltbetyárt. Naponta olvassuk, hol itt — hol amott az új irány embereinek dicséretét. Néha csak egy jelzéből, máskor egy kis hírből, tudósításból, ismét máskor már egy-egy könyvnek ismertetéséből áll az a bírálat — s a közönség ilyen sok formában és mindenfelől ugyanazt hallván, végre is megtántorodik. Gutta cavat lapidem: már a naponta ismételt magasztaló jelző is elegendő sok gyöngébb kritikájú ember ítéletének megtevesztésére.

Mindenfelől az Ady Endrék dicsérete hangozván, s mivel alig akad hírlap, mely minden szám megjelenése alkalmával meleg szavakkal ne ajánlaná az Ady Endrék irányát verssel és prózával szolgáló Nyugatot, időnkint meg kell ismételnünk óvásunkat az ellen az izlés- és erkölcsromboló irodalom, az ellen a becsület- és nemzetpusztító munka ellen, mely abban a sajtó által oly melegen pártolt táborban folyik. A naponta hangoztatott ceterum censeo sem volna fölösleges, mert hiszen ők sem tesznek egyebet, mint naponta a mi igazságaink, a nemzetet fenntartó erkölcs, az ifjúságot nevelő tisztaság s a közéletet konzerváló becsület elrontását munkálják a költészet, a gúny, a rágalom s a rosszul alkalmazott igazságok eszközeivel.

Három számot olvastam eddig a barbár magyar társadalom civilizálására vállalkozó Nyugattól, de mondhatom, hogy több nagyképűséget, mesterkéltséget, poézis ostyájában beadott immoralitást és hazagyalázó pöffeszkedést kevésszer láttam ilyen kis helyen. Legelőször is minden lehet ennek a folyóiratnak írói gárdája, csak éppen magyar nem. Egy mondatot sem lelek az eddig megjelent füzetekben, amely ne látszanék idegeneket utánzónak, s ezért minden lapjuk keserves csikorgással gyöttri a magyar beszédhez szokott fület. Hiszem, hogy német vagy francia diák-lebukok és tizedrangú mulatóhelyek züllött törzsvendégei édes testvéreikre ismerénes é hang és modor pozörjeiben, népünk lelkétől azonban idegen ez az alacsonyabb tisztességű társadalom izlésére szabott hang. Nálunk legfeljebb megcsudálják. Úgy jár, mint kicsi falukban a taliánok először látott majma.

Az egész falu kigyúl látásukra, megbámulják s megsajnálják, háziállatnak azonban senki sem vállalná a rosszillatú és csenevész dögöcskéket.

Másik jellemző vonása a Nyugat majd minden cikkének a keresztény morál teljes negligálása. Kikristályosítja, rendszerbe önti azt az erkölcs-telen erkölcsöt, mely a magyar nyelvű zsidó irodalom minden termékében felüti a fejét — természetesen mindig csak keresztényeket szerepeltetve — s ennek a kanális-morálnak olyan nyelven, olyan szavakkal ad hangot, minőket tisztességes házakban még a kocsisok sem használnak. Bíró Lajos novellája úttörő e tekintetben, s részolgált az ügyészesség jóakarató kritikájára. Ha már a vallástól elkülönített erkölccsel is így bánnak, képzelhető, minő a sorsa a Nyugat hasábjain a vallás gondolatainak. Az Isten-fogalom játékszere lesz csak részegen inspirált „költőknek”, akik deliriumukban „Isten-szagot éreznek”.

A vallásnál és erkölcsnél csúnyábban csak a hazával bánnak el. Ami együgyű és bamba, az véleményük szerint tipikusan magyar, s száműzött vagy be sem eresztett idegen e földön a haladás, civilizáció és lelki finomság. Ady Endre verse és prózája adja meg a Nyugat alaphangját. Őt tartják mesterüknek; az ő mámoros félrebeszélései a példák, melyek után indulnak, amelyeket a hívő fanatizmusával s a majom tanulékonyosságával utánoznak. Cikkei esszenciái a Nyugat minden közleményének, moráljának, ülésének, törekvéseinek.

Írt is eddig mind a három számban, s a magyar Pimodán című dolgozata legjellemzőbb nemcsak a Nyugat cikkei, hanem Ady Endre összes munkái között is. Pimodánnak hívták — amint elmondja — a francia íróknak egy kocsmáját, melynek titkos helyiségeiben ópiumot is szívtak, s ő e kocsmá nevéét általánosítva, megteszi azt a mámor s a részegség szimbólumának. Az ő szemében pedig eszerint szent dolognak jelképe a Pimodán. Mert vallomásaiban unosuntalan, majdnem minden sorban azt hirdeti, hogy zsenialitás és derék alkotások csak részeg emberektől telnek ki. S minél finomabb eszközöktől mámorosodik meg az illető, annál elsőbbrendűek alkotásai. A magyar nemzet legnagyobb fogyatkozásának azt tartja, hogy évszázadok óta csak a boros korsót s a pálinkás butykost forgatja. Ázsiában is azért volt másodrendű fajta, mert „nem jutott el sem az ópiumhoz, sem a komoly Nirvánához, miként nem jutott el Laocchoz, sem ahhoz a nagy kultúrához, melynek a krisztusi kultúra csak beteg árnyéka”. Családjá történetét úgy adja elő, hogy atyai ősei mindig holtrészegek voltak, anyai nagybátyja — egy kálvinista pap — pedig részegen nekiment a Szamosnak s beleveszett. Őt magát nyolc éves korában itatták le először, s aki rákapatta a borra, az volt legnagyobb jóltevője, mert próbált már néha józanon is élni, de ezeken az absztinens napokon mindig szárnyaszegett madárnak érezte magát. Nem is akar józan lenni, mert a részegség minden dicsőnek forrása. Szerinte már Tinódi előtt is részeges volt minden valamire felvergődő magyar; a korhelységet csudálja Csokonaiban is; ez jut eszébe, ha Katona József sorsáról elmélkedik, s nem áttolja részeges hírét költeni Jókai Mórnak sem. Nemzeti tulajdonságnak tartja a részegeskedést. A paraszt, ha egy kis magyaros büszkeség ébredzik benne, berúg; a Napóleon korabeli önértetes insurgensek részeg csorda voltak s „csak hetykén és táncolva sími, megrémülni önmagától avagy teljesen leszerelni tud jobban a kijózanodott magyar, mint hinni és akarni a mámoros”

Ha idegen vagy ha katolikus pap írta volna e sorokat, ma tudná az egész sajtó, s elégtételt követelne a felzaklatott közvélemény. A nemzet meggyalázását, múltunk ellen vétkező hiénatempót emlegetnének — s nem lehetne mondani, hogy nincs igazuk. Most pedig, amikor fölényes hangon „nyugati” eszméket terjesztve hordanak így le a sárga földig bennünket,

most csak annyi történik, hogy a hírlapok dicsérik a Nyugatot, lelkesednek Ady Endréért, az igazi, a régi fajta s mégis modern magyarért.

Hazaárulás s becületrablás az, amit a Nyugatban a barbár magyar civilizálásának köpönyege alatt művelnek. Meg akarják rontani erkölcsüket, ki akarnak ábrándítani a hitünkéből, s össze akarják zúzni nemzeti öntudatunkat, hirdetvén e hazának, hogy minden dicsőségét a mámor szülte, s magyar ember csak akkor képes derék cselekedetre, ha előbb sűrűn megfordult kezén a boros korsó vagy a pálinkás butykos. — A felháborodás viharának kellene elsöpörni a nemzet ellen ily súlyosan vétkezőket s az első cikknél többnek nem lett volna szabad megjelenni *A magyar Pimodánból*. Bűntárs és cinkos mindaz, aki e munkához dicsérettel vagy pártfogással vagy a gáncsolás elmulasztásával hozzájárul, s ne beszéljünk addig államiságról, nemzeti öntudatról s egyéb ily hangzatos szellemi javakról, amíg büntetlenül vághatja fejünkhöz a legsértőbb rágalmakat minden tántorgó kocsmatöltelék.

Végül megjegyezzük, hogy *A magyar Pimodánból* Bartók Béla a következő sorokat húzta alá Demény János közlése szerint (Ady-tanulmánykötet Bartók könyvtárában. Muzsika 1971. március.): III. rész 3. bek. 12. sorban: „...s ha megértik, jaj nekünk, mert ekkor nem értették meg még csak igazán...” Ui. 19. sorban: „...hozzánk jön feleségül vagy máshoz megy...” IV. rész 2. bek. 3. sorban: „...régii atavisztikus mérgek eredménye lehet a zseni.” Ui. 8. sorban: „Hanem az alkohol okvetlenül éppen olyan vezéres bűne volt az embernek, ez bizonyos, mint a csók, melyet mégse úgy eszközőlnek a gerlék, mint mi. Ahogy nőtt majom vagy micsona őseinknek szellemi befogadó talentuma, úgy nőtt a félelmük a betegségtől, haláltól, kétségtől és bánattól. Ez vitte az embert a szerelmi raffinement-ok s mesterséges mámorok kigondolására.” V. rész 3. bek. 13. sorban: „S az alkoholos zseni vagy zseni-féle — e teória értelmében — kénytelen újat mondani akkor is, amikor talán nem akar. Elvész hatalma a szótár-szavak fölött, patológikus kényszer, parancs olyan logikai bukfenckre bírják, hogy önmaga elszédül, ha leírta, ha olvassa, hogy milyen újat és igazat írt le.” V. rész 4. bek. 21. sorban: „kik rátermettek messiási sorsra, belefúltak mámorba, alkoholba”, VII. rész 3. bek. 17. sorban: „Hiszen jól dolgoztak: távoztam minden helyről, elsőről, másodikról és harmadikról, messze élek, nem is élek.” VIII. rész 1. bek. utolsó sorban: „...negyvenedik életévét...” Ui. 2. bek. 33. sorban: „...úgy buktam el, hogy egy-két passzív szamaritánuson kívül még észre se vette senki.” X. rész 1. bek. az egész bekezdés oldalt ceruzavonással megjelölve a 6. sorban onnan, hogy „Égy piros kancsó áll előttem...” Külön is aláhúzva ui. a 15. sorban: „Itt e földön, hol élünk s halnunk kell, minden csak rosszabbul lesz, mint ma van.”

Mj: VT (80.); Vál. (253.); Ai (211.); KF (176.)

103. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. febr. 18. 4. l. — Hírek — Ód.

I. *A Chaulnes—Shonts nász*

A Független Magyarország aznapi száma is hírül adja ezt a házasságot, csakhogy itt a menyasszonyt Shaous-nak hívják. Hozzáfűzi a hírhez, hogy a milliomos apának nem imponált a hercegi korona, és kikosarazta De Chaulnes herceget. A fiatalok azonban nem tágtítottak, míg végül az apa megtört. Hozzájárult a házassághoz, de hozományt nem adott. — *Boni de Castellane, a Gould-leány exférje*: vö. *Jegyzetek a napról*. II. Pofozkodás

a Gould-leányért c. jan. 4-i (118. és 433.), valamint a Híres nők esetei II. A Gould-leány házassága I. 1907. nov. 1-i (40. és 407.) cikkeket és jegyzeteket.

II. A háború és a nyomdászok

ha beteljesedik az a másik, szintén csinos álom, amikor az államok szerkesztőségi nagykövetségekkel és hírlapírókkal képviseltetik magukat: Bellamy: Visszapillantás 2000-ből 1887-ik évre c. utópiájából való a gondolat, melyet Ady többször is kedvvel idézett. Vö. A hétről c. 1903. máj. 24-i cikkével (AÉÖPM IV. 93.).

III. A pittsburgi korcsmáros

A cikk forrását nem találtuk meg, de több lap foglalkozott ekkoriban az amerikai magyar munkások nyomorúságos helyzetével (pl. Magyar munkások sorsa Amerikában. Budapest jan. 16.).

104. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. febr. 22. 4—5. l. — Hírek — Ód.

I. A Lourdes-i titok

Lourdes jubilál: 1858. febr. 11-én történt az állítólagos csoda a Gave folyó mentén és 1878-ban készült el a „csoda” helyén a bazilika. Tehát 1908-ban kettős jubileuma is volt Lourdes-nak. — habár ajándékomat e lapban már egyszer föltaláltam: vö. Jegyzetek a napról I. Magyar zárandokok Lourdes-ban c. febr. 1-i cikkével (147). Ez év júl. 7-én ismét visszatér a témára a MSz-ban Lourdes-ban folynak a csodák c. cikkével (238). — Az asszony neve.. franciából magyarra fordítva — szalmazsákot jelent: Mme Paillette.

II. Képviselő urak figyelmébe

Amikor az általános választói jog még akkor is veszedelmes lehet, ha nem lesz általános, és akkor is jöhet, ha hason csúsznak a Burg előtt: a koalíciós kormány nevében gr. Andrássy Gyula az ún. plurális választójog javaslatával kívánta megoldani az általános titkos választójog régen vajúdo kérdését, amelyet Bécs igyekezett felhasználni a koalíció zsarolására a „darabontkormány” idején és később is. — Egy Chéron nevű francia képviselő úr: Henry Chéron, képviselő, hadügyi államtitkár.

III. Hallgassanak a püspökök

a Vatikán még a keserűvíz beszédéhez is áldást küld: a Katolikus Népszövetség megalakulásánál Prohászka püspöknek azért küldött áldást, mert távol tartja magát a reformkatolicizmustól. Vö. Jegyzetek a napról (I. Magyar zárandokok Lourdes-ban c. febr. 1-i cikkével és jegyzetével (147. és 442.).

Mj: Hallgassanak a püspökök: FL (116.)

105. *A falás rendje.* BN 1908. febr. 27. 6. l. — Hírek — A.

Ezért csinálta s csinálja ezt a sok tréfás kinevezést és kitüntetést: az Ujság febr. 22-i számában támadja a kormányt, hogy ismét folynak a nemesítések és kitüntetések, holott az előző évben megígérték, hogy „demokratikus jellegük elhitése végett” szünetelni fognak. A cikk felsorolja, hogy Visontai Samut, Bakonyi Samut udvari tanácsosságra, Héderváry Samut,

Héderváry Lehel országgyűlési képviselő apját pedig nemességre terjesztették fel.

106. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. febr. 29. 6. l. — Hírek — Ód.

I. Nincsenek már royalisták

Szegény Carlos király: 1. Az új Kontok c. febr. 5-i cikk jegyzetét (444.). — XVI. Lajos halálának évfordulóján egyre kevesebb ember gyászol: még a Le Temps c. kormánylap is megjegyzi, hogy nagyon kevesen vettek részt a gyászmisén (La mort de Louis XVI. Le Temps 1908. jan. 22.).

II. Nem nemes testőrtiszt

Előkelő urak, testőrtisztek is, azt kezdték hinni, hogy udvari uraknak szeretniök is másképpen kell, mint másoknak: célzás a német udvari körökben sorozatosan előforduló homoszexuális botrányokra. Vö. a *Jegyzetek a napról* II. Amivel Bülowot vádolják c. 1907. okt. 20-i (33. és 403.), a *Glosszások* c. 1907. nov. 17-i (55. és 412.), valamint A Harden-pör gyanús c. jan. 5-i (120. és 433.) cikkekkel és jegyzeteikkel.

III. Aki sokszor hal meg

A Budapest febr. 21-i számában hír jelent meg arról, hogy Lueger, Bécs hírhedt magyar- és zsidógyűlölő főpolgármestere nagy beteg.

107. *Tintaszagú szerelem.* Ny 1908. márc. 1. I. 272. l. — Ady Endre

Kézirata: PIM A 120/19. jelz. 11 lap 170×200 cm méretben. Rajta Osvát írásával garm. ritk. Közlésünk általában a Nyugatot követi, ettől csak nyilvánvaló sajtóhiba esetén térünk el (mint pl. a 2. bek. 12. sorában és helyett is a helyes) továbbá az e—ö hangzóváltakozós ikerszavak közül az Adytól rendszeresen használt ö-s alakot választottuk a kézirat szerint.

Éltérések a kézirat és a Nyugat közlése között:

Kézirat:		Nyugat:
1. bek.	14. sor: magukramaradtak.	magukramaradnak.
1. bek.	25. sor: ez	az
2. bek.	2. sor: Stendhalt	H. Becquet
2. bek.	5. sor: Stendhal.	Becque.
2. bek.	6. sor: Stendhal	Becque
2. bek.	9. sor: Stendhal	Becque
2. bek.	11. sor: ezután	azután
2. bek.	12. sor: is,	és
2. bek.	22. sor: Maguk,	Maguk
3. bek.	6. sor: emberföltti	emberfeletti
3. bek.	11. sor: 9/10 részét	kilenc-tized részét,
3. bek.	14. sor: a nagy	nagy
4. bek.	3. sor: couplet-kra	couple-kra
4. bek.	15—16. sor: művész-species	művész species
4. bek.	26. sor: Sajnos	Sajnos,

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

1. bek. 1. sor: az *alig-pogány*
1. bek. 3. sor: olyan (egy betű javítva)

- I. bek. 6. sor: muzsikáért (jav. zenéért)
 I. bek. 8. sor: *viharért*
 I. bek. 10. sor: mindazt (törlés)
 I. bek. 11. sor: *férjakkal*
 I. bek. 13. sor: *ennélfogva*
 I. bek. 14. sor: ruhákba
 I. bek. 15. sor: *e nők,*
 I. bek. 16. sor: *Szaffóra*
 I. bek. 16—17. sor: *s halt meg*
 I. bek. 17. sor: Lafcadio (jav. Lafkadio)
 I. bek. 23. sor: *állat*
 I. bek. 25. sor: *teljesen*
 I. bek. 34. sor: esetben (törlés) elárulják
 I. bek. 39. sor: *az asszonyok*
 2. bek. 2. sor: nekem (törlés) az
 2. bek. 4. sor: szaladt (törlés),
 2. bek. 8. sor: *megfordul*
 2. bek. 9. sor: (S törölve) És Stendhal (egy betű törölve)
 2. bek. 9. sor: mindenért (egy betű javítva)
 2. bek. 11. sor: s (törlés) újabb
 2. bek. 18. sor: korában (törlés) Chateaubriand-t
 2. bek. 24. sor: a (törlés) Sainte-Beuve
 2. bek. 28. sor: Sainte-Beuve-öt (törlés) képzelte
 2. bek. 26—27. sor: *s az efélét*
 2. bek. 28. sor: *így*
 2. bek. 29. sor: *arra is,*
 2. bek. 31. sor: nemi, (törlés) szerelmi
 2. bek. 32—33. sor: sokszor (törlés) különleges
 3. bek. 3. sor: megfejtést (jav. megfejtésre)
 3. bek. 8. sor: *sokszor*
 3. bek. 11. sor: (törlés) 9/10
 3. bek. 12. sor: lenézett, (törlés)
 3. bek. 14. sor: nagy (törlés) végletek
 3. bek. 16. sor: (törlés) apailag
 4. bek. 4. sor: *művészek vagy*
 4. bek. 4. sor: *bolondos emberek,*
 4. bek. 6. sor: *a művésznél*
 4. bek. 11—12. sor: *modern vagy tegnapi*
 4. bek. 12. sor: a (törlés) felelős.
 4. bek. 15. sor: *férfi-*
 4. bek. 16. sor: maga is
 4. bek. 18. sor: nőnek, (törlés) aki
 4. bek. 20—21. sor: mostanában (törlés) férfiellenes
 4. bek. 23. sor: férfievésben (törlés) elvásott

A kéziratához képest a következő maitól eltérő helyesírási sajátosságokat javítottuk: legalább is, művész-him, exaltált, Heineig, efélét, eféle, különben, problémában, első sorban, ehhez, teóriája, külömb, chemia.

Feltűnő az eltérés a kézirat és a Nyugat közlése között atekintetben, hogy a kéziratban következetesen Stendhalt, a Nyugatban H. Becque-et olvashatunk. A valószínűség az, hogy Ady összecserélte az Henry Becque nevet Henry Beyle-lel, mely Stendhal eredeti neve, és a Becque-ről olvasott történetet átírta Stendhalra. A tévedésre rájött, mikor a levonatot javította, és visszajavította H. Becque-re. Az is lehet, hogy a legendásan lelkiismer-

retes Osvát javította ki, akire Ady — levelei tanúsága szerint — legszívesebben bizta távollétében cikkei és versei korrektúráját. Az anekdota egyébként egészen bizonyosan H. Becque nevéhez kapcsolódik. Megjelent a Gaulois 1908. máj. 31-i számában, bár Ady nyilvánvalóan nem innen vette. Paul Acker: Souvenirs sur Henry Becque c. cikkében maga Becque meséli a történetet azzal a különbséggel, hogy az arisztokrata hölgy, egy hercegnő látogatása fejében azt követelte az írótól, hogy szakítson régi barátnőjével, és változtasson lakást. A történet csattanója azonban nagyjából egyezik: Tout l'après-midi, j'attends; trois heures, quatre heures, six heures, sept heures, rien, toujours rien; j'étais fou. Je descends chez le concierge: „Voyons, lui-dis-je, une personne, une femme, une dame, n'est pas venue me demander cet après-midi?” — „Mais si, monsieur, répondit-il tranquillement; elle a demandé monsieur; je lui ai dit: Monsieur au cinquième, la porte en face...” „Au cinquième, a-t-elle fait, oh! c'est trop haut”, et elle est partie. (Egész délután várom; három óra, négy óra, hat óra, hét óra, semmi, még mindig semmi; egészen örült voltam. Lemegyek a házmesterhez: Ugyan, mondom neki, nem keresett engem ma délután egy személy, egy asszony, egy hölgy? — „De igen uram, válaszolt csendesen; kereste az urat; azt mondtam neki: az úr az ötödiken lakik, szembelevő ajtó ” „Az ötödiken, mondta és sóhajtott, az nagyon magasan van”, és elment.)

Nyárelő: június hónap régies neve. — *Lafcadio Hearn* (1850—1904): angol író, apja angol, anyja görög volt és Görögországban, az ioni szigetek egyikén, Santa Maurán (mai nevén Lefcas vagy Leucas) született. Ady még második párizsi útján jegyezte noteszébe: „Lafcadio Hearn. Görög anya. Ott született, ahol Szaifó élt” (AEÖPM VIII. 238.). — *mint a nagy Eleonora D'Annunzióval*: D'Annunzio Tűz című regényében megírta Duseval való szerelmét. — *Henry Becque* (1837—1899): francia drámaíró és színházi kritikus. Egyik darabját (La Navette = A sajka) a Thália színpadán nálunk is bemutatták. 1908. jún. 2-án állították fel a mellszobrát, Rodin alkotását a Place Prosper-Goubeaux-n, Ady és Léda párizsi lakásának közelében. — *concierge*: házmester. — *liaison*: viszony. — *Most olvastam egy Sainte-Beuve-höz írott levelet...*: a Mercure de France 1907. dec. 16-i és 1908. jan. 1-i számában közli Hortense Allart de Méritens leveleit Sainte-Beuve-höz. — *Sainte-Beuve éppen olyan ártatlan volt Victor Hugo apailag irodalmitan vitatott leányánál*: vö. Ady bejegyzésével első párizsi noteszébe: „Sainte-Beuve verse, mely azt gyaníttatja, hogy Hugo Victor lánya az övé.” (AEÖPM V. 187.) — *couple*: pár. — *parthenogenezis*: peték kifejlődése megtermékenyítés nélkül, szűzen szülés.

Mj: Pn (269.)

108. *Nietzsche és Zarathustra*. (Fényes Samu Zarathustra-fordítása). BN 1908. márc. 5. 2—3. l. — Tárca — Ady Endre

Fényes Samu Zarathustra-fordításának címe: Zarathustra. Mindeneknek szóló és senkinek se való könyv. Idézeteink az 1922-ben megjelent második kiadás lapszámait tüntetik fel. Világirodalom Könyvkiadó Vállalat kiadása.

Fényes Samu Zarathustra-fordítása alkalmából Ady Nietzsche stílusában és az ő kifejezéseivel, helyenként gondolataival valóságos Nietzsche parafrázist kerekít cikke első felében. Jó alkalom volt ez, hogy így valljon Nietzsche iránti tiszteletéről, annál is inkább, mert Fényes Samu gyenge fordításáról nem sok jót írhatott. (A fordításban pl. olyan egyenetlenségek

voltak, hogy az Übermensch szót az elején emberibb embernek, később fensőbb embernek fordította.) Egyébként ugyanebben az évben jelent meg Wildner Ödön máig is használható Zarathustra-fordítása.

Íme néhány fordulat a cikkből Fényes fordításával összevetve:

Hegeyk körül dagadnak, emelkednek a hullámok: „Hegyed körül, szólt a jövődömondó, emelkednek s mind magasabbra tornyosulnak a nagy inség és szomorúság hullámai, mihamar fölemelik csolnakod és elsodorják.” (A vészkiáltás 300. l.) — *Isten, akit te megöltnek hittél:* a Zarathustra egyik leggyakrabban visszatérő motívuma. Mikor Zarathustra először lejön a hegyről, egy szenttel találkozik, akiről ezt mondja: „Lehetséges-e! Ez a vén szent még nem hallott erdejében semmit afelől, hogy az isten halott!” (Zarathustra előljáró beszéde 2. 16. l.). — *A csolnak nem száraz már:* „... csolnakod maholnap már nem hever szárazon!” — mondja a jós Zarathustrának. (A vészkiáltás. 300. l.). — *Akik vénségben és érényben sinylődnek, földöntődnek Zarathustra szerint már előbb-utóbb:* „Királyoknak, egyházaknak és minden vénségben és érényben sinylődnek [!], pedig azt a tanácsot tanácsolom, — csak döntessétek le magatokat! Hogy újra életre kelhesetek s hozzátok szegődjék az érény!” (A nagy eseményekről. 165. l.). — *... ne engedjék Nietzsche Frigyet földönteni, míg bálvány nem lesz belőle is:* „Tisztelték. De hát ha egy napon e tisztelet megdől? Vigyázzatok, hogy agyon ne sújtson benneteket egy bálványkép!” (Az ajándékozó érény. 97. l.). — *Óh bár egy hatalmas férfiú akadna közöttünk, aki megtalálná a maga méltó asszonyát is:* A hét pecsét c. fejezetben refrénként tér vissza a következő mondat: „Még nem leltem föl azt a nőt, kitől gyermekre vágnám, hanem azt a nőt, akit szeretek (286—291. l.). — *Óh csak megteremne az Igen és Amen kategóriakusa:* az idézett A hét pecsét c. fejezet alcíme: az Igen és Amen-ének (286. l.). De előfordul a kifejezés a Napfölkelte előtt c. fejezetben is: „Haragszom a vonuló felhőkre, ezekre a somolygó vadmacskákra, elveszik tőlem és tőled, azt a mi közös jószágunk, — a végtelen, határtalan igen-amen-mondást. (...) S gyakran lett volna kedvem a villám arany sodronyával odatűzni, hogy akár a mennydörgés, úgy verjem a dobost üsthasukon: — szörnyű dobverő lennék, mert elrabolják előlem igen- és amen-szavadat, te fölöttem való ég, te tiszta! te fényes! Te fénytörvény! — mert elrabolják előled az én igen- és amen-szavamat!” stb. (205. l.). — *nevető oroszlánok:* „— nem! nem! Háromszor is nem! másokra várok én e hegyek közt... — nagyobbakra, erősebbekre, diadalmasabbakra, vidámabbakra, szívben, testben derekabbakra: *nevető oroszlánoknak* kell jönniök!” (Az üdvözlés. 352. l.). — *Óregh János* (1838—1911): a debreceni ref. jogakadémia filozófiatanára, Adynak Zilahon érettségi biztosa is volt. — *Ó volt a Szellem, az Értelem jó táncosa, aki sürva is csuhajgatott s rogyásig táncolt...* *Ó táncolt, a feje tetején is táncolt, s csak annak az agya tud messze-fényleni, aki táncolni így is tud:* a tánc motívuma is folyton visszatér Nietzsche művében: „Zarathustra a táncos, Zarathustra a könnyű, aki szárnyaival int (...) Emelkedjék a szívetek magasra! magasabbra! testvéreim! S a lábatokat se felejtsetek! Emeljétek a lábatokat is, ti jó táncosok és még jobb, ha akár a fejetekre is álltok! (...) Fensőbb emberek, az a legrosszabb bennetek: hogy nem tanultatok táncolni úgy, ahogy táncolni kell, — túl táncolni magatokon!” (A fensőbb emberről. 367., 368. l.). — *Akit Nietzsche gyűlölt, azt az alázatos Érzés, őt Nietzschét pedig a fékezhetetlen Értelem vitte föl a Kálváriára:* Krisztussal szemben, aki a szeretetet és alázatosságot hirdette, Nietzsche szerint az értelem és az akarat emeli az embert a felsőbbrendű emberek sorába: „... az egész emberiség fölött eddigelé az értelem hiánya uralkodott. (...) A megismerés emberének nemcsak ellenségeit kell szeretni, hanem barátait is kell gyűlölni tudnia.”

(Az ajándékozó erény. 96., 97. l.). — *De mégis talán költő volt, akitől legjobban megcsömmörlött, mert a saját fajtája*: Nietzsche a búskomorság dala egyik verses betéjtében így ír a költőkről:

Gúnyolódva szolt: Te, te, keresője,
te vagy a kérője az igazságnak?
Nem, csak költő, ravasz ragadozó,
alattomos hazug,
aki akarva, keresve mindig hazudik,
prédára éhesen,
maskarába bújva
álcája önönmagának,
zsákmánya önönmagának.
Ez lenne az igazság kérője?
Nem, csak bolond, csak poéta.
Zagyván fecsegő,
bohóc, álca alól kiabáló,
hazug szóhidakon szökellő.
Ugrálva tarka szivárványokon, hamis egék közt
és hamis földek közt
feszített szivárványokon
bolyongva, lebegve, lopózva...
Csak bolond! poéta csak!

(371.). — *De nem volt béktű költő, mert ezeket különösen utálta*: „Belefaradtam a költőkbe, a régiekbe is, az újakba is: Felületesek nekem és sekély tengerek. / Nem gondoltak bele eléggé a mélybe: érzésük hát nem is szállt le a fenekéig. / Némi kiej s némi unalom: ez volt még gondolkodásuk legjava. / Olyan nekem minden hárfapenetésük, mint kísértetek lehellete és suhanása: mit is tudtak ők eddig a hangok áhitatáról! — / Nem is elég tiszták nekem: felkavarják minden vizüket, hogy mélynek lássék. / És szívesen felcsapnak békítőnek is, de csak közvetítők, keverők, felemásak és tisztátalanok maradnak!” (A költőkről. 161. l.). — *Csak azokat a költőket szerette, akik új költői hasonlatot, tehát új Istent hoztak*: „Oh, annyi dolog van ég és föld között, miről csak költő álmódott! / És különösen arról, mi az ég fölött van: mert minden isten költői hasonlat és költői hamisság!” (160.). — *itt nagyobb szerep vár az intellektuálisokra*: Ady gyakran hangoztatott gondolata, melyet legrészletesebben német nyelven megjelent cikkében fejt ki (Geistige Elephantiasis. PL, 1909. ápr. 11. a 318. lapon).

Mj: VT (168.); Ai (226.)

109. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. márc. 6. 6. l. — Hírek — Ód.

I. *Ami Robespierre mondott*

Sardou Robespierre-jével ajándékozta meg Somló Sándor izlke a jó magyar publikumot: Sardou Robespierre c. drámáját Ábrányi Emil fordításában márc. 1-én mutatta be a Nemzeti Színház.

II. *Delcassé és Aehrenthal*

Delcassé, Théophile (1852—1923): Franciaország külügyminisztere volt 1898 és 1905 között. — *Aehrenthal, Alois, Lexa, von* (1854—1912): az Osztrák—Magyar Monarchia közös külügyminisztere volt ekkor. — *Egy cinikus,*

de bölcs francia újságlíró, Harduin, erről a két emberről elmélkedik: Harduin a *Le Matin* febr. 11-i számában *Propos d'un Parisien* c. rovatában a következőket írja: „Alors, la question d'Orient se réveille?

En voilà une qui aurait joliment mieux fait de continuer à dormir!

Mais l'Autriche—Hongrie est affligée, elle aussi, d'un Delcassé, un animal qui répond au nom d'Aehrenthal. En cette qualité, il a éprouvé le besoin de faire quelque chose qu'on ne lui demandait pas.

Ainsi, il va être une fois de plus démontré que les peuples vivraient heureux s'ils perdaient l'habitude de confier la direction de leurs affaires à des hommes d'État qu'ils n'ont pas auparavant pris la précaution de museler.

Les dits hommes d'État laissent en liberté, s'agitent, font du zèle, créent, pour se mettre en évidence, des questions qui n'existaient pas, gaffent et mettent leurs pays dans les embarras.

Ainsi se sont passées les choses chez nous par le fait de M. Delcassé, inventant le Maroc et la question marocaine sans en être prié.

En Autriche—Hongrie, le Delcassé de l'endroit a subitement eu l'idée qu'il était urgent, pour les sujets de son maître, de s'ouvrir une voie, par Salonique, vers Bagdad, pour être prépondérantes en Asie mineure.

Naturellement, si on aurait demandé aux populations de l'empire: 'Tenez-vous à être prépondérantes en Asie mineure?', elles auraient répondu: 'En serons-nous plus heureuses, mieux gouvernées, moins chargées d'impôts?' Et comme il aurait fallu leur répondre non, elles auraient dit: 'Alors, nous nous en moquons, fichez-nous la paix avec l'Asie mineure!'

Aussi, ne les a-t-on pas consultées. Mais en cas où il y aurait des pots cassés, par suite de l'initiative qu'a prise M. d'Aehrenthal, c'est tout de même elles qui les paieraient. M. d'Aehrenthal ne paiera rien."

(Tehát felébred a keleti kérdés?)

Íme, ez is olyan, mely sokkal jobban tette volna, ha tovább alszik.

De Ausztria—Magyarország is meg van verve egy Delcasséval, egy állattal, mely Aehrenthal névre hallgat. Ebben a minőségében szükségét érezte, hogy csináljon valamit, amit nem kértek tőle.

Ily módon ismételten be fog bizonyosodni, hogy a népek boldogan élnének, ha megszabadulnának attól a szokásuktól, hogy ügyeik intézését olyan államférfiakra bízzák, akiknek a szájára előzőleg óvatosságból nem tettek szájkosarat.

A nevezett államférfiak nyüzsögnek, buzgólkodnak és hogy magukra vonják a figyelmet, olyan problémákat teremtenek, melyek nem léteztek, bakot lőnek és kellemetlenségekbe sodorják hazájukat.

Igy történtek a dolgok nálunk Delcassé úr jóvoltából, aki kitalálta Marokkót és a marokkói kérdést, anélkül, hogy erre megkérték volna.

Ausztria—Magyarországban, a helyi Delcassénak hirtelen az a gondolata támadt, hogy sürgős lenne ura alattvalói számára utat nyitni Szalonikin keresztül Bagdad felé, hogy nagyobb súlyuk legyen Kisásziában.

Természetesen, ha megkérdezték volna a birodalom népességét: „Ragaszkodtok hozzá, hogy nagyobb súlyotok legyen Kisásziában?“, azt felelték volna: „Ettől boldogabbak leszünk, jobb lesz a kormányzatunk, kevésbé fognak terhelni bennünket az adók?“ És minthogy erre nem kellett volna válaszolni, azt mondták volna: „Akkor füttyülünk rá, hagyjanak minket békében Kisásziával!“

Persze, nem is kérdezték meg őket. De ha Aehrenthal úr kezdeményezésével pórul járnának, mégis csak ők fizetnék meg az árát. Aehrenthal úr semmit se fizet.) — *most három éve egy hajszálon múlt a háború Francia-*

ország és Németország között: a marokkói válságról van szó, mely 1905 márciusában, II. Vilmos császár Tangerben tett látogatásával robbant ki.

III. Teherán, automobil, bomba

[*] Eredetiben: Ehán

A sah automobilba ül s a perzsák bombákat dobnak az automobil elé: febr. 28-i jelentés adta hírül, hogy Teheránban bombát dobtak a sah kocsijára. A bomba mintegy 12 embert ölt meg. A merénylet után a sah testőrei minden irányba lövöldözve vadul száguldottak végig Teherán utcáin. — *semmivel sem jobb, mint Portugália:* Portugáliában febr. 4-én esett merénylet áldozatául a király és a trónörökös. Vö. Az új Kontok c. febr. 5-i cikkével (141.).

110. Színház és mozi. BN 1908. márc. 7. 5. l. — Hírek — A. E.

Comédie: Comédie Française vagy Théâtre Français, a franciák nemzeti színháza Párizsban. — *Ibsent már a Réjane-színházban is játsszák:* hónapokra visszamenően átnéztük a Réjane-színház műsorát, de nem találtunk Ibsen-darabot.

Mj: Ai (228.)

111. Haszontalan embervadászat. BN 1908. márc. 10. 4. l. — Hírek — Lellei

Mac Kinley, William (1843--1901): az Észak-amerikai Egyesült Államok elnöke 1897-től haláláig. Egy Colgosz nevű orosz anarchista ölte meg 1901-ben. — *Polónyi Géza (1848--1920):* függetlenségi párti képviselő, egy darabig a koalíció igazságügyminisztere, de állásáról 1907. februárban kénytelen volt lemondani, mert különféle panamáknban való részvétellel vádolták. Vö. Fekete-Kéz és Fehér-Kéz c. 1907. dec. 5-i cikkkel és jegyzetével (76. és 418.). — *Itt van Mario Calvino példája:* a Budapest márc. 4-i számában olvastunk hírt arról, hogy Oroszországban kivégeztek egy anarchistát, aki Mario Calvinónak mondta magát. Kiderült, hogy az illető egy Feinberg nevű lengyel zsidó, aki Oroszországban megismerte Mario Calvinót, rábeszélte, hogy jöjjön vele Olaszországba. Calvino útlevelet váltott, melyet néhány nap múlva Feinberg eltulajdonított.

112. Jegyzetek a napról. BN 1908. márc. 17. 5. l. — Hírek — Ód.

I. A lovag dolgozik

Tasnádon találkoztam egy régi, jó, szelíd bardómmal: nem tudjuk, kire vonatkozik.

II. A báróné barátja

A történet főszereplője — Bustya Endre szíves felvilágosítása szerint — báró Bornemisza Eleméerné Szilvási Karola, aki Szilágycsehen lakott, barátja pedig Serly Béla plébános volt.

III. A mi papunk

A mi papunk... kinek természetesen véletlenül választott püspök a bátyja: az érnindszenti kat, papot Szabó Béláné szíves közlése szerint Serly Bélának hívták. 1905-től, Turner Mihály halálától kezdve, egészen a harmincas éveikig ő volt a plébános Érnindszenten. Bustya Endre kutatta

ki, hogy Serly Béla unokabátyja Fetser Antal püspök, akinek az édesanyja Serly Katalin volt. Fetser Antalról I. még Emberek és tragédiák II. Mariska c. ápr. 22-i és Egy falusi ember naplójából II. Egy püspök legendája c. máj. 3-í cikkét (211. és 214.).

IV A képviselő úr

Valószínűleg Lengyel Zoltánról van szó, akit az 1906-os választásokon ismételten megválasztottak Zilahon függetlenségi párti programmal. Bustya Endre szíves közlése szerint a Lengyel családnak Krasznán volt birtoka, s a vármegye sok pénzt ölt a krasznai útépítésbe. Lengyel Zoltán különben is Ady begyében volt krakélereskedő magatartása miatt.

113. *Egy poéta-grófné.* BN 1908. márc. 20. 2—3. l. — tárca — Lellei András

[*] Eredetiben: előre

Noailles grófné: Anna, princesse Brancovan, comtesse Mathieu de (1876—1933). L. Párizsi jegyzetek. A nők c. 1904. dec. 20-i cikket és jegyzetét (AEÖPM V. 170. és 365.). — *Párizs, mely új Athénnek nevezi magát:* Ady gyakran hangoztatja, hogy Párizs, a művészetek számára ugyanaz, mint a régi Athén. Hogy a gondolat kitől származik, nem tudni pontosan, bizonyára közhely volt abban a korban. Vö. többek közt Úti jegyzetek 1906. okt. 5-i, Párizs és görögjei c. 1906. dec. 2-i cikkeit (AEÖPM VIII. 93. és 127.). — *kissé kezd már az éhes, merész pórok és kalandorok Athénjára emlékeztetni:* ez a gondolat is megtalálható előbb idézett Párizs és görögjei c. cikkében: „A régi Athént is ellepték lassanként a szerencselovagok ezrei... Így fészkelték be magukat Párizsban a balkáni idegenek.” — *ő a Balkánról jött Párizsba:* Anne de Noailles román családból származott. — *Noailles grófné családi vére görög, sőt elgörögösödött oláh-vegyülék:* apja román herceg, anyja görög zongoraművész. — *Annie Vivantit talán ismeri, de aligha szereti:* Annie Vivanti (1868—1942) korában divatos, Erdős Renée típusú olasz költőnő. — *Egy szellemes kritikusa...* nem tudtuk kideríteni, kicsoda. — *egy ironikus francia esztétikus:* ugyancsak kideríthetetlen utalás. — *Egy édes, mimóza-illatú apáca-klastrumregénye:* Visage émerveillé. Ady is írt a regényről idézett Párizsi jegyzetek. A nők c. 1904. dec. 20-i cikkében (AEÖPM V. 170.). Neményi Erzsébet A kék virág címmel írt a regényről és egészében romantikus jelenségnek ítéli meg a költőnőt. (Neményi Erzsébet Irodalmi hagyatéka Pallas Rt. 1910. 74. l.). — *Az ő egyéniségével is az a nagy törvény igazolódik, hogy minden iskola fölött való a művészetben az egyéniség:* itt és A. de Noailles költői jellemzésében másutt is sok szubjektív elemet vegyít össze Ady. Még arról is megfeledeznek, hogy A kis népszerűsítő c. 1906. okt. 5-i cikkében — Jean de Gourmont nyomán — maga is másodlagos költőnek mondta Anne de Noailles-t (AEÖPM VIII. 95.).

Mj: VT (258.)

114. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. márc. 25. 7—8. l. — Hírek — Ód.

I. *Edisonék és — Gyulaiék*

Gyulai Pál egy kis esztendővel ezelőtt elégiában fakadt ki a bicikli ellen: nem találtuk meg.

II. Blanc, Marquet és Budapest

Blanc úr: Marie-Felix Blanc, Roland Bonaparte apósa. — Budapest ugyanis a világ legjátékosabb városa, de szemérmes: Ady régi kedves gondolata, hogy a Margitszigeten játékkaszinót kellene létesíteni, mely részben sok milliós bevételt jelentene a fővárosnak, részben pedig a titkos szerencsejáték-barlangokat kipusztítaná. A tervnek az adott aktualitást, hogy 1905-ben a Wagon-Lits társaság állítólag nagyszabású, játékkaszinóval egybekötött szórakozó kombinátot akart létesíteni a Margitszigeten. L. Európa Kairója c. 1905. ápr. 26-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VI. 137. és 391.). Foglalkoztatja a téma Margitsziget és Bártfa c. 1905. aug. 1-i (AEÖPM VI. 229.) és Budapest — Monte-Carlo c. 1905. nov. 9-i (AEÖPM VII. 45.) cikkeiben is.

III. Ami Kassán történt

A glossza háttérére vonatkozólag az Alkotmány márc. 21-i számában olvastunk egy hírt Utcái harc Kassán címmel. Eszerint vasárnap este 6-kor a Fő utcán hevesen összetűzött a nép és a katonaság a rendőrökkel. A zavargás jelentéktelen csepetatéből keletkezett. A rendőrök a csoportosulás színhelyére mentek és csendre intették az elégedetlenkedőket, de a tömeg és a katonaság nem akart engedelmessé válni. Ebből izgatott szóváltás lett. Néhány perc múlva kődarabok repültek a két rendőr felé, akiknek három társuk sietett a segítségükre. A rendőrök előszedték pisztolyaikat, és kivont karddal támadtak a sokaságra. Az utcai harcban három rendőr sebesült meg. Az egyiket kardvágás érte, kettőnek kövel bezúzták a fejét.

115. *Mágnások és püspökök uradalma.* BN 1908. márc. 26. — vezércikk — (A.)

Egy Széchenyi nevét bitorló cercle ünnepén a rendi Magyarország himnuszát és programját dúdolta el ... egy professzor úr: a BH márc. 24-i beszámolója szerint az egyetemi ifjúság Országos Széchenyi Szövetsége az OMGE nagytermében „újabb estét rendezett a szociális irányban munkálkodó magyar ifjúság eszméinek, fölfogásának terjesztésére.” Báró Prónay Dezső főrendiházi tag beszéde után Ferdinándy Geyza dr. min. osztálytanácsos, egyetemi rk. tanár többek közt azt mondta, hogy egyik kritikusa szemére vetette, hogy megmagyarázhatatlan ragaszkodással viseltetik minden iránt, ami régi. Pedig ezúttal is mohos, elhagyott oltárnál akar áldozatot gyűjtani, amikor a jövő fényes templomairól álmodozik. Majd így folytatta beszédét: „A nemzeti eszmét leginkább az az osztály képviseli, melynek legtöbb része volt a nemzet dicsőségében és keserveiben, s ez nálunk a nemesség. 48 óta romboltuk az ősi intézményeket, a nemesség tönkrement, a nép idegen üzerek áldozata lett és Amerikát járja, a nemesség tehetősebb része pedig elzárkózik, idegen szokásokat honosít meg, költekezik és pusztulását sietteti. A demokrácia hívei azt mondják, hogy a nemességnek el kell pusztulnia, s új osztályoknak kell helyét átadnia. De új magyar középosztály nincsen sehoh, s ha a fejlődés tovább is így tart, a magyar értelmiség úgy átalakul, hogy magyarul itt fogunk talán beszélni, de magyar élet, magyaros gondolkodás és magyar intézmények nem lesznek sehoh. (...) Tehát mégis csak Széchenyinek volt igaza, amikor azt mondta: »Az egyoldalú privilégiumokat, elszigeteléseket, egyik rendnek a másik által való lenézését szívemből gyűlölöm.« (...) Való igaz, hogy eddig még a demokrácia csak csorbát ütött nemzeti létünkön, s e mai parlament is kevésbé magyar, mint volt az 1848 előtti. De hogy az általános szavazati jog alap-

ján összeülő parlament még kevésbé lesz magyar, mint a mai, az előttem éppoly axióma, mint Széchenyi előtt volt, amit szavaiból az imént idéztem. Ne kapkodjunk tehát olyan jelszavak után, amelyek a tudatlanságot, az önzést, a lelkiismeretlenséget akarják úrrá tenni, a politika s a nagy tömegek indulatait mozgatják, hogy a hitvány anyag imádatával mételeyezzék meg a közéletet. Hiszen aki a kenyér kérdését teszi a legfőbb mozgató eszínévé, a legaljasabb törekvéseket juttatja fölszínre s az emberi társadalmat egymással marakodó, egymás ellen küzdő érdekszövetségekre bontja, egy új rendi szervezkedésnek veti meg az alapjait s visszakergeti az emberiséget abba az állapotba, amelyből csak vér és forradalom árán bírt kivergődni." — *magyardomszögi nemesség* Domszög, mely egyébként Zólyom megyei kisközség volt, itt valószínűleg a magyar nemesi provincializmus jelképe. — *Nemhiába, hogy a mai negyvennyolcas párt egyik új, nagy vezére, Kalksburg neveltje, Sennyeyvel kezdte boldogítani valamikor a magyar fórumot: báró Sennyey Pál (1824—1888) konzervatív ellenzéki pártjában kezdi meg Apponyi politikai pályáját. Sennyey figyelt fel az aulikus érzelmű tehetséges fiatal arisztokratára. — Miskolc elérte, hogy nagykorúsítani kellett: ekkor lett Miskolc törvényhatósági joggal felruházott város. — Azon az áldomáson, melyet a Budapestre fővrándult miskolciak renédeztek, egy beszéd hangzott el: Andrássy Gyulát Miskolc városa 1907 novemberében díszpolgárrá választotta. Most küldöttség jött Budapestre, hogy a díszpolgári oklevelet átnyújtsa. A FM márc. 25-i beszámolója szerint a küldöttség szónoka Szentpály István dr. polgármester volt. Az ünnepség után tartott banketten Bizony Ákos miskolci képviselő köszöntötte a belügyminisztert. „Szól a magyar arisztokrácia nemzeti és hazafias missziójáról és utal arra, hogy a lefolyt nemzeti küzdelemből az arisztokrácia derekasan kivette a részét és nagy érdeme volt a küzdelem lélekiemelő lefolyásában. Az általános választójog behozatala küszöbön van, de bármilyen gonddal és féltékenyen fogják is azt megalkotni, fennforog a lehetőség arra, hogy a nemzetiségiek, a nemzetközi szocialistákkal s a radikális eszméket képviselő más pártállásúakkal összefogva veszélyeztetik a magyar állam egységét, a magyar állam hegemoniáját. Ez esetben a nemzeti érzelmű hazafias arisztokrácia volna hivatva arra, hogy megmentse az idegen állam- és rendbontó elemekkel szemben az egységes nemzeti államot. Ezen hazafiasan gondolkodó nemzeti arisztokrácia egyik legkimagaslóbb alakja gr. Andrássy Gyula belügyminiszter és Miskolc város díszpolgára.” — *Németújváriak*: vagy Güssingek, a Köszegzet alapító híres oligarcha család a XIII—XIV. században, mely, akárcsak Csák Máté, a királlyal rivalizált.*

Mj: J (74.); Vál. (257.); FL (36.); Isz (71.); Nac. (182.); Pp (303.)

116. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. márc. 27. 5. 1. — Hírek — Ód.

I. *Jövel, Werbőczi*

A Magyar Jogászegylet egy teljes füzetben, egy teljes ülés anyagával, százhusz oldalon hódol a Tripartitum írójának: nem találtuk meg a kiadványt.

II. *A duk-duk*

Melanéziában tudniillik van egy duk-duk nevű titkos társaság: Láng József hívta fel figyelmemet, hogy Richard Parkinson könyvében (Dreissig Jahre in der Südsee. Land und Leute, Sitten und Gebräuche im Bismarck-archipel und auf den deutschen Salomoninseln. 1907. Suttgart.) megta-

lálható a duk-duk magyarázata. Valószínűleg ennek a könyvnek egy ismeretése kerülhetett Ady kezébe is. A könyv IX. fejezetében (Geheimbünde, Totemismus, Masken und Maskentänze = Titkos társaságok, totemizmus, álarcok és álarcos táncok) olvashatjuk a következőket: „Zu den bekann-testen Geheimbünden des Bismarckarchipels gehört die Duk-Duk-Verbindung der nordöstlichen Gazellehalbinsel. Der Duk-Duk-Verbindung gehören ausschliesslich Männer an, doch wird es einzelnen alten Weibern (Tubuan) dann und wann erlaubt, insofern dem Bunde beizutreten, als sie seine Tänze ausserhalb des Taraiu mitmachen dürfen.” (276. l.) (A Bismarck-sziget-csoport legismertebb titkos társaságai közé tartozik az északkeleti Gazella-félsziget duk-duk szövetsége. A duk-duk szövetséghez kizárólag férfiak tartoznak, de egyes öreg asszonyoknak (Tubuan) olykor annyiban megengedik, hogy csatlakozzanak a szövetséghez, amennyiben annak táncbaiban a Taraiun kívül részt vehetnek. — *Nagyon örvendünk hogy végeredményben egy dolgról egyszer egyezünk az Alkotmánnyal:* az Alkotmány márc. 21-i számában cikksorozatot kezd A szabadkőművesek műhelyéből címmel, mely a szabadkőművesek lapjából, a Keletből idéz. Ebből kiderül, hogy a Nemzeti páholy és a Szent László király páholy között nézeteltérés támadt. „A Nemzeti páholy volt az — idézik a Kelet cikkét —, mely hangosan emelte fel szavát, mikor azon testvérek, kik ma a reakció ellen a lehangosabbak, az intézményt az udvari reakciónak akarták kiszolgáltatni és halálos csapást mérni elsősorban a sajtószabadságra, tehát a gondolat szabadságára.” Majd a Kelet egy további cikkét idézi, melynek címe Csuhás szabadkőműveség. „Ez a furcsaság állítólag egy olasz kolostorban keletkezett, franciskánus barátok kezdeményezésére. A szövetség címe: Unione dei francescani intellettuali; szervezete egészen a szabadkőműveség utánzására emlékeztet. A szövetségnek nők is lehetnek tagjai.”

A BN egyébként, mely Vészi idejében szabadkőműves lapnak számított, ez idő tájt mind gyakrabban támadja a szabadkőműveséget. Márc. 29-én Szabadkőművesek és az Alkotmány címmel a következő glossza jelent meg a lapban:

Az Alkotmány mai száma teljes szövegében közli a Demokrácia páholy progresszív javaslatát. Aki hiszen és bízik bennök, annak a figyelmébe ajánljuk az Alkotmány olvasását, mert ma az Alkotmány az egyetlen lap, mely a páholyok félig titkos dolgairól alaposan van tájékoztatva. Ez jellemző, mert azt bizonyítja, hogy fölös számmal húzódnak meg a páholyokban olyan elemek, melyek Alkotmányékhoz szeretnek tapadni. Klerikális, felekezetgyűlölő és reakciós szabadkőműveség szintén egy specialitása a modern Magyarországnak. A Demokrácia páholy javaslata különben tiszteletre méltó, becsületes, progresszív és mindenek fölött — okos és célszerű. De azért nagy bizalommal nem vagyunk a mozgalom iránt. A magyar szabadkőműveség nagy részét beburjánozta a klerikális érzés és behálózta a jezsuitás gondolkodás, amitől csak úgy lehetne mentesülni, ha a becsületesen progresszív páholyok bátran szakítanak a jezsuitásokkal. De erre bajos számítani, hisz csak ez idén történt, hogy egy úgynevezett progresszív páholy főmesterének előadták a Nemzeti Színházban egy darabját, mely szinte a bárgyúságig menő alázatossággal hirdette, hogy minden emberszeretet, szívjószág, igazság és felvilágosodás forrása — a katolikus pap.

Amíg ilyen elvek hirdetésével szabadkőműves főmester lehet az ember, addig nem sokat várhat a forradalmi törekvés a tiszteletre méltó testvérektől. Hogy ugyanezek az urak másképp is tudnak és szoktak beszélni, nem változtat e szomorú dolgon semmit, hisz jól tudja azt is mindenki, hogy sok üresfejű, hamisúzójú strébernek csak kapaszkodó létrául szolgált évtizedeken át a szabadkőműveség, hogy e létrán feljutva harácsolhassanak

és örködjenek afölött, hogy valamiképp igazán progresszív elemek be ne juthassanak, és új levegő ne áradhasson be a nyomukban. Rosta! Ez az első teendő. Otthagyni a széltolókat, a szélhámosokat, a szélzúzókat és ki a szabad levegőre!

III. Laszberg

gr. Laszberg Rudolf (1843—1908): több mint két évtizedig volt Győr vármegye főispánja. A darabontkormány alatt a kormány felszólítására elvállalta a Pest megyei helyettes főispánságot is, mert a kinevezett főispán nem mert elfoglalni a főispáni széket. Hivatalát azonban nem foglalhatta el, mert Fazekas Ágoston főjegyző ezt botrányok kíséretében megakadályozta.

Mj: A duk-duk: FL (205.); Ai (230.); KF (199.)

117. *Forradalom van.* BN 1908. márc. 29. 1. l. — vezércikk — (A.)

[*] Eredetiben: húzta

Ez idő tájt egyre inkább éleződött a koalíció és Bécs ellentéte a katonai kérdésben. A konfliktus mögött Ferenc Ferdinánd állt, aki a királyt olyan irányban befolyásolta, hogy ne engedjen a katonai kérdésekben, hanem szorítsa a koalíció vezéreit a választójogi reform megalkotására. Wekerle és Andrássy megpróbálták ugyan a trónörökösöt jobb belátásra téríteni, de a trónörökös hajthatatlan maradt. Sőt, biztosította a magyar politikusokat, hogy a király halála után sem ő, sem pedig az ő utóda nem fog soha ebben a kérdésben engedni. Gratz, aki könyvében (A dualizmus kora II. 144. kk.) erről a konfliktusról részletesen beszámol, hozzáfűzi, hogy az audiencia azt a benyomást hagyta hátra a magyar miniszterekben, „hogy Ferenc József halála esetére kénytelenek lehetnek egy újabb magyar forradalom élére állni”. A magyar sajtó is forradalmi hangulatról számol be. A függetlenségi Budapest például márc. 26-i vezércikkében (Őszinte vélemény a balpárttól, aláírása: Egy öreg politikus) így kel ki a függetlenségi pártból disszidált ún. balpártiak ellen: „... a balpárti urak forradalmi hangulatot igyekeznek kelteni.” Majd így folytatja: „Forradalmi hangulatot most?! És ezek az emberek tudni vélik, hogy mit csinálnak? Mikor tiszser olyan fegyveres erővel állnak szemben, mint 1848-ban. Most akarják ők a bizalom és jóakarát fölkeltése helyett ijesztgetni Bécset? Hát ezzel a politikával elérhetné, ha úgy akarná az ország is, hogy az ott fönnelünk táplált bizalmatlanságot még egyszer olyanná fokozzuk; és erőnk növekedésének eddigi eszközeire is féltékenységet ébresszenek magunk iránt. Hogy megnehezítsük a kormány helyzetét, hogy ne legyen képes keresztülvinni semmit: aztán Kossuth Ferencre kenni otromba viselkedésük ódiúmat: Mert hát mi disszidens hazafiak vagyunk!” — *Megvan... a cselekvés vágyától majd szétpattanó trónörökös: feltűnő, hogy a BN a Pályi-féle érásban nagy szimpátiával fordul a trónörökös felé* (l. pl. Ferenc Ferdinánd és a koalíció c. jan. 25-i cikket). Ady nem osztja ezt a szimpátiát, de nem is támadja a trónörökösöt. — *Hajh, be zseniálisan hirdeti Anatole France, hogy a kovok és emberek sohase sejtik, mit csinálnak, amikor — történelmet csinálnak: Anatole France A fehér kövön c. regényében írja a következőket: „Tehát itt áll előttünk korának egyik legműveltebb embere — szóló Josephine Leclerc —, olyan ember, aki otthonos a filozófiai gondolkozásban, jártas a közügyek intézésében, akinek a szelleme annyira szabad, annyira elfogulatlan, amennyire csak egy római szelleme szabad és elfogulatlan lehetett: itt áll előttünk Gallio, Seneca fivére, százada díszé és világossága. Nyugta-*

lanítja a jövő, tudni szeretné, merre sodródik a világ, kutatja a birodalom és az istenek sorsát. Ebben a pillanatban, páratlan szerencse folytán, találkozik Szent Pállal; a jövő, amit keres, ott vonul el előtte, és nem ismeri fel. Micsoda példa ez arra a vakságra, amely a váratlan felfedezésekkel szemben még a legvilágosabb szellemeket és a legáthatóbb elméket is sűjtani szokta!" (Lakits Pál ford. Budapest 1958. 86. l.) Egy másik Anatole France idézetet is szoktak emlegetni ebben a vonatkozásban. France Le procureur de Judée (Judea prokurátora) c. novellája (L'Étui de Nacre c. kötetben) arról szól, hogy Aelius Lamia Rómában találkozik az öreg Pontius Pilátussal és felteszi neki a kérdést, hogy emlékszik-e egy Jézus nevű emberre. — „Jézus? murmura-t-il, Jézus, de Nazareth? Je ne me rappelle pas.” (Jézus? morogta, Názáreti Jézus? Nem, nem emlékszem.) — *Barabás Béla. delegációs elnök Bécsben: vö. Görgey és hódolói c. febr. 1-i cikkével* (145.).

118. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. márc. 29. 7. l. — Hírek — Ód.

I. A Heine igazsága

Van Heinének egy gyönyörű mondása arról, mit tennők, ha az utolsó néhány zsidó élne: a mondás így szól: „Ich glaube: gäbe es keine Juden mehr und man wüsste, es befände sich irgendwo ein Exemplar von diesem Volk, man würde hundert Stunden reisen, um es zu sehen und ihm Hände zu drücken — und jetzt weicht man uns aus!” (Azt hiszem, ha nem volnának többé zsidók és tudnák, hogy valahol él még egyetlen példány ebből a népből, száz órányit is szívesen utaznának, hogy lássák, hogy a kezét megszorítsák — és most kerülnek bennünket!) Gedanken und Einfälle. Heinrich Heines Sämtliche Werke. Insel-Verlag Leipzig. X. 242. — *ötven szociáldemokrata gyűlésen szinte hetven zsidó szónok beszélt: márc. 21-én ad hírt az Alkotmány arról, hogy 50 vendéglőben tartottak gyűlést a szociáldemokraták és az általános választójogot követelték. A hetven zsidó szónokra vonatkozó megjegyzést nem találtuk.*

II. A morbus Hungaricus

A kiütéses tifusz járvány március folyamán terjedt el Budapesten. A lapok naponta adták ki a jelentéseket a járványról. A márc. 31-i BN pl. arról számol be, hogy az újabb megbetegedések miatt Budapest székesfőváros előljárói értekezletén elhatározták, hogy a városi szükséglakások között a hálólhelyiségeit mosdó eszközökkel szerelik fel.

Mj: A Heine igazsága: Vp (277.); Nac. (185.); A morbus Hungaricus: Vál. (259.)

119. *A klerikális morál.* BN 1908. márc. 31. 1. l. — vezércikk — (A.)

Prohászka Ottokár afféle új Tomori: Tomori Pál kalocsai érsek, a mohácsi csatában esett el. — Minap is . . . a klerikális morálról és világfeljogásról puffogott ékes puffogással: az Alkotmány márc. 29-i számában olvashatjuk Prohászka beszédét, melyet a budapesti Katolikus Kör nagyböjti felolvasó estéjén tartott. Többek közt ezt mondta: „A Szentírás néhány jellemző szóval ráutal arra a sokféle más Kálváriára, mely letelepedett a Golgota körül. A Krisztus Kálváriáján kívül ott van a világ Kálváriája, a Krisztus keresztje mellett ott van a nyomorúság, a bűntudat keresztje. A Kálvária történeti leírásában a legmélyebb lesz az érzés s a legmagasabb lesz a gondolat akkor, mikor a Szentírás ezt mondja: „És állt a kereszt mellett az ő anyja”

Anya! Ezt a szót, ezt értem én is. Nem lexikonból tanultam, hajtogatását nem a grammatika kényszerítette rám. Az szeretetből fakadt. Mint Carmen Sylva éneklé, a legszebb a nagyvilágon, a legszebb szó emberi ajkán az édesanya. Nincs más oly mélységes érzés, mint az édesanyáé. Ha látok özvegyet fia koporsója után menni, mélységesen megráz. De a XIX. század gyermekének idegei már azt nem viselik el, hogy a bitófára vezetett fiú mögött ott vonszolja magát valaki, akiről azt mondjuk: anya. Méltán kérdezhetjük, hogy mit akart az a lángoló, vértől csepegő isteni szeretet, hogy odaállította a kereszt alá anyját? Rá akart mutatni főleg nagy viláfordulatoknak, nagy eszmék szegénységének korszakában arra, hogy a *morális nagyság ideális hatalom*, hogy a szánakozó szeretetet örökre bele kell vésní, nem tűzzel-vassal, hanem egy ilyen elgyötört szívvel nemzedékek emlékezetébe. (. . .) Azzal, hogy az anyát állította kereszt alá „digitus dei”, az Isten finoman dolgozó ujjá elérte célját, megmutatta azt, amire a mi korunknak is legnagyobb szüksége van, az *erkölcsi szépségnek, nagyságnak ideális jogát és hatalmát*. A modern női törekvések gyakran felejtik hogy a legfőbb női érték az erkölcsi szépség, amelyben a nők ideális joga és hatalma rejlik. Legyen a nőnek joga szeretni s szánakozni azokon, kik szenvednek, legyen joga emelni a gyengéket, legyen joga vezetni az eltévelyedetteket, legyen joga nevelni a gyermeket, legyen joga megfelelni a legnemesebb férfierzésnek, mely a feminizmus dacára mégis az, hogy az igazi férfi hisz az igazi nő finomabb lelkében.” — *Baj volna, ha a magyar társadalom a Foreleket hamis apostoloknak venné a Prohászák előnyére*: Forel, August (1848—1931), svájci orvos a Good Templar rend (nemzetközi antialkoholista egyesület) meghívására előadást tartott Budapesten márc. 28-án. A teológia káros hatásáról beszélt, mely nem tesz különbséget lélek és lélek között, akár ép, akár elmeigyöngye emberről van szó. Beszélt az alkohol romboló hatásáról, a prostitúcióról és a nők felszabadításának lehetőségeiről. — *Panaszkodik is az Alkotmány, hogy a lapok többet írtak Forelről, mint Prohászáról*: az Alkotmány márc. 29-i számában A „mi” sajtónk címmel panaszozza többek közt: „. . . Ha egy Dora Montefiore, egy Roussel, egy Forel jön eszméket terjeszteni, ha teljesen erkölcsstelen vagy legalábbis a keresztény morállal homlokegyenest ellenkező álláspont „apostolai” mondanak valahol beszédet — a magyar lapok hasábjain hozták az eszméiket, hogy ne csak azok tévelyedjenek meg, akik hallgatták, hanem mindenki, aki olvassa. Így lesznek lapjaink, melyek jórészen még ki is színezik, lelkesednek is a »nyugati« progresszív ideáért, csatornák, melyek szennyet és bizony piszkot is szállítanak a keresztény családok szentélyébe. De ugyanezek a csatornák már nem viszik szét a tisztát, az evangéliumi forrásból fakadó vizet. . . Ha olyan kivételes ember, mint ma Magyarországon Székesfehérvár püspöke apostolkodik s mond beszédeket — mint tegnap is tette — a keresztény morál és világfelfogás fensége mellett, akkor némák lesznek a »mi« lapjaink. Ha Dóra Montefiore, Roussel vagy Forel az élvezetek és lederség nőtípusát állítják a világ színpadára még az anyában is, — ezt sietnek bemutatni a magyar nővilágnak. De ha Prohászka a keresztény erkölcs fenségében tündöklő nőt rajzolja meg . . . akkor a »mi« sajtónk megszűnik a nyilvánosság orgánuma lenni.” — Ady cikkére az Alkotmány ugyanilyen hangnemben reagál márc. 31-i számában. (A BN mint esti lap valószínűleg márc. 30-án este jelent meg.)

Vasárnapi számunkban tett ama megjegyzéseinkre, melyekben rámutattunk, hogy a „mi” sajtónk mennyire megtagadott már minden közösséget a kereszténységtől, míg a sajtó nagy zöme pirulva hallgat — a Budapesti Napló szisszen fel. Pedig biz uccse nem az ő farkára hágtunk. Mikor a keresztényégről van szó, a BN teljesen kívül esik a gondolatkörön. A BN-től mást nem is várhatunk, mint hogy a keresztény erkölcs magasztos légköre helyett az erkölcstelenség pocsolyájában úszkáljon. A BN-től tehát nem is kívántuk, hogy a tiszta erkölcs, a fenséges idealizmus apostolaival is foglalkozzék.

A BN azonban felszisszen s a Prohászkkák által „meghamisított Krisztus” helyett az evangélium igazi Krisztusát vindikálja magának és a társadalomnak. A szociáldemokrácia materializmusába fült BN tiltakozik, hogy a Prohászkkák álljanak Krisztus nevében a társadalom javítás munkájába. Akik a lelket régen elsikkasztották a testből, akik az ember szellemi életét is az anyagiság bilincseibe verték, akik minden heroikus ideális felfogás jogosultságát is megtagadták, s az [olvashatalan szó] egy rafinirtabb és csiszoltabb formájába gyúrták az embert, azok merik ajkukra venni a Krisztust, mint az ő Mesterüket. Azt a Krisztust, aki azt hirdette, hogy mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri, de lelkének kárát vállalja, rántják le a szociáldemokrácia posványába, s ennek a Krisztusnak papjává teszik meg a minden erkölcsi bázist elhagyott modern apostolokat.

Valóban szánalomra méltó vakság, megátalkodott gonózság kell az ilyen beszédhez. Ahol ilyen választ adnak a mi megjegyzéseinkre, ott a moral insanity a tetőpontját érte el.

Mj: FL (71.)

120. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. márc. 31. 4. l. — Hírek — Ód.

I. A sárگا feminizmus

Csakugyan erősödik a feminizmus Magyarországon, hogy íme most már a sárگا feminizmus is megalakult: valószínűleg arról az új feminista egyesületről van szó, melyet a BH márc. 29-i számában Magyar feministák c. cikkében szembeállít azerint káros feminista mozgalommal, mely „külföldi apostolok nyomán” általános választójogot, teljes egyenlőséget, jogi, emberi és nemi egyenlőséget követel. A BH szerint „sokkal szükségesebb volna egy okosan, világosan és szerényen formulázott program, mely a fejlődés föltételeit biztosítaná. A többit azután a holnapra kellene bízni, minthogy úgy sem végezhetünk mindent ma”. Az új szervezetről így számol be a BH: „Most egy beküldött nyomtatványból azt látjuk, hogy új egyesület van alakulóban, Magyar feministák egyesülete. Aláírta Harasztyné Szederkényi Anna. Ennek tartalma igen általános ugyan, kevésse határozott, de kellemesen érint benne az a több ízben kifejtett gondolat, hogy veszedelmes az átmeneteket mellőzni, az előkészítést elhanyagolni, a lépésről-lépésre való haladás helyett szökni vagy repülni akarni. Azt túzi ki az egyesület feladatául, hogy megmutassa az irányt, mely felé haladni kell a mai generációnak. Majd idéz az új egyesület programjából: „Az úton vannak állomások, amelyeken át fogunk haladni: az öntudatos nevelés, a közös oktatás. Szabad előadások serdülő leányok és anyák számára. Programunk egyik fontos tétele: gondoskodás a nőkről, akik házasságon kívül lesznek anyák. Épp úgy azokról az asszonyokról is, akik bár házasságban élnek, viszonyaik olyanok, hogy nem tölthetnék nyugodtan anyaságuk nehéz idejét. Állást akarunk foglalni a nálunk még törvényteleneknek neve-

zett gyermekek érdekében." Az új egyesület nyilvánvalóan a szociáldemokratára párthoz közel álló magyar feministák ellensúlyozására alakult, melynek egyik vezetője, Bédy-Schwimmer Róza volt, aki márc. 11-én küldöttséget vezetett Andrássyhoz, mely követelte a nők számára a választójogot. Figyelemre méltó az is, hogy a keresztény szocialista párt is erős tevékenységet folytat ez idő tájt a nők körében. Női katolikus társadalmi tanfolyamokat szerveznek, melyeknek egyik vezető előadója Schlachta Margit volt. Megjegyezzük még, hogy az új feminista egyesület elnöknője, Harasztyné Szederkényi Anna Ady jó ismerőse volt még Váradról. Férjével és Göndör Ferencsel közösen írt könyvükhöz Ady írt előszót. Vö. Prológus. Hárman c. 1906-os cikkével (AEÖPM VII. 265.). — *A programjuk sárga program*: Ady éppen Párizsban volt, mikor a *Matin* közölte (1907. jan. 6.) a sárga szakszervezet kifejezés eredetét. A Montceau-les-Mines-i bányászsztrájk idején egyesek nem voltak megelégedve a szakszervezet vezetésével. Egy kávéházban ülészttek, melynek ablakát a szakszervezetiek beverték. Az ablakokat ekkor sárga papírral ragasztották be. Azóta nevezik a szakszervezettel szembehelyezkedő munkásokat sárgáknak.

II. Az ügyvédek haragja

Most már az ügyvédektől függ, hogy haragudjanak-e tovább is Farkasházy Zsigmondra vagy se: Ugyancsak a BH-ban olvasható Az ügyvédi kamara autonómiaja c. cikk márc. 29-én: „Farkasházy Zsigmond országgyűlési képviselő még a múlt évben indítványt jegyzett be a képviselőház indítványkönyvébe az ügyvédi visszaélések dolgában. Az indítványban a budapesti ügyvédi kamara választmánya az ügyvédi kar tekintélyét sértő támadást látott s kimondotta, hogy az indítványozó képviselővel az *erkölcsi szolidaritást* megtagadja. E határozat ellen Farkasházy dr. panaszt tett az igazságügyminiszternél, mert a kamara ezzel, szerinte, a törvény által meg nem engedett megtorlást alkalmazott vele szemben. Günther Antal igazságügyminiszter a panaszt folytán most értesítette a kamarát, hogy felelősségi jogköréből folyólag *semmiféle intézkedésre sem talált alapot*.”

121. *Apponyi és a forradalom*. BN 1908. ápr. 1. 6. l. — Hírek — Ód.

A Revue de Hongrie: francia nyelvű új folyóirat: a magyar-francia társaság lapja. Diszelnöke: de Fontenay vicomte, az elnökség tagjai: Apponyi Albertné grófné és Nemeskéri Kiss Pál, főszerkesztője Huszár Vilmos, a szerkesztőbizottságban többek közt Beöthy Zsolt, Berzeviczy Albert, Herczeg Ferenc, Hubay Jenő, Pekár Gyula, Rákosi Jenő, Marczali Henrik, Wallacsis Gyula báró és rengeteg grófné van felsorolva. — *gróf Apponyi Albert mindnyájunk nevében kijelenti, hogy Magyarországon sohasem volt forradalom*: a *Revue de Hongrie* első számában Apponyi az elemi iskolai oktatásról ír cikket (*L'instruction primaire en Hongrie*). Ebben többek közt ilyeneket ír: „La Hongrie est un pays de tradition: elle accomplit les réformes nécessaires en suivant le processus d'une évolution organique, elle étudie les besoins réels de chaque époque pour y porter remède; aucune catastrophe n'a jamais interrompu la continuité légale, bien que des événements funestes et des siècles de souffrance aient souvent retardé la marche du progrès. Nous devons la conservation de notre individualité nationale au souci obstiné de ne jamais perdre le fil de cette continuité. Notre histoire est traversée d'incidents qui ressemblent à des révolutions, et qui sont désignés sous ce nom par des observateurs superficiels ou intéressés; en effet, il y eut souvent conflit armé entre les détenteurs du pouvoir et la nation ou certaines fractions nationales: mais au vrai sens du mot, il n'y a jamais

en de révolution en Hongrie, car jamais on n'y a fait un effort conscient en vue de rompre avec le passé et de bâtir l'avenir tout d'une pièce, sur des bases purement théoriques.» (Magyarország a hagyományok országa: a szükséges reformokat egy szerves fejlődés menetét követve hajtja végre, tanulmányozza minden korszak valódi szükségleteit, hogy azoknak eleget tegyen; soha egyetlen katasztrófa sem szakította meg a fejlődés törvényes folytonosságát, annak ellenére, hogy gyászos események és százados szenvedések gyakran késleltették a haladást. Nemzeti egyéniségünk főmmaradását annak a makacs igyekezetnek köszönhetjük, hogy sohasse ejtettük el ennek a folytonosságnak a fonálát. Történelmünkön végigvonulnak olyan események, melyek hasonlítanak a forradalmakhoz és amelyeket a felületes vagy érdekelt megfigyelők ezen a néven is neveznek; valóban, gyakran voltak fegyveres összeütközések a hatalom birtokosai és a nemzet vagy a nemzet egyes töredékei között: de a szó valódi értelmében Magyarországon soha sem volt forradalom, mert sohasem igyekeztek tudatosan szakítani a múlttal és tisztán elméleti alapokon egészen újonnan építeni a jövőt.) — *nadrágtalanok*: a francia sansculotte-ok fordítása.

Mj: FL (35.)

122. *Egy gyöngé kürtszó.* — A Magyar Művészet önkéntes heroldja — Szabadság 1908. ápr. 3. 4. l. — Hírek — Ady Endre

Kézirata a nagyvárad Ady múzeumban. 15 lap 90×143 mm méretben. Közlésünk alapja a kézirat, mert a napilap korrektúráját Ady feltehetően nem látta. Cim fölött idegen kézzel: Hirczikk gmd beljebb. A kézirat kihagyásait szögletes zárójelben, ill. a 2. bek. 17. sorban a Szabadság szövege szerint egészítettük ki.

Éltérések a kézirat és az újságközlés között:

	Kézirat	Szabadság
alcím	— A magyar Művészet önkéntes heroldja —	—
1. bek. 1. sor:	Gyöngé kürtszóval jövök, heroldja vagyok,	Gyöngé kürtszóval jövök. A Magyar Művészet önkéntes heroldja vagyok,
1. bek. 9. sor:	elvesztünk	élveztünk
1. bek. 10. sor:	akiknek a személyét	a személyét
2. bek. 1. sor:	amikoriban	amikor
2. bek. 2. sor:	művész-erők	művészerők
2. bek. 10. sor:	csak egyet is	csak egyet is venni.
2. bek. 13. sor:	Nyugaton	nyugaton
2. bek. 17. sor:	az ér-	kérem

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

- 1. bek. 1. sor: *Gyöngé kürtszóval jövök*
- 1. bek. 1. sor: heroldja (jav. Heroldja)
- 1. bek. 2. sor: mely *most* Nagyváradra
- 1. bek. 4. sor: őket. (eyy szó törölve)
- 1. bek. 6. sor: névsorukat s (törlés)
- 1. bek. 8. sor: délutánokon (jav. délutánokat)
- 1. bek. 13. sor: radikálizmusomnak (u javítva)

1. bek. 13. sor: a birkózó (a törölve)
 2. bek. 1. sor: év (törlés óta)
 2. bek. 2. sor: álmodtunk (n javítva)
 2. bek. 7. sor: lelki
 2. bek. 10. sor: *akiknek van pénzük*
 2. bek. 13. sor: fogja (mutatni törölve) adni
 2. bek. 14. sor: még (m javítva)
 2. bek. 15. sor: Én véletlen és önkéntes
 2. bek. 16. sor: talán (már törölve)
 2. bek. 19. sor: a jószeműek és gondolkozók
 2. bek. 20. sor: a nagy (írásjel törölve)
 2. bek. 21. sor: velük. (törlés) Oh

A kéziratához képest a következő helyesírási sajátságokat javítottuk: boulevard, párisi, radikálizmusomnak. A címben: kürt-szó.

Magyar Művészet: a NN ápr. 2-i számában hosszú „előzetest” olvashatunk a Magyar Művészet tárlatáról, mely ápr. 5-én a nagyváradai város-háza dísztermében nyílik meg. Ebből idézzük: „A Magyar Művészet, melynek gr. Vay Péter, a kiváló képzettségű, ismert műtörténész az elnöke, céljaul tűzte ki, hogy decentralizálja a művészetet, ami azt jelenti, hogy a fővárosi publikum helyett, amelynek a ma már nagyszámú, sőt talán túlságosan is elszaporodott művészi egyesületek gyakran rendeznek Budapesten kiállításokat, a merőben érdektelenül és ügytelenül negligált vidéki publikumot keresi föl a modern magyar festőművészet értékes produktumaival.” A résztvevőkről a következőket írja a lap többek közt: „Elég ha ideiktatjuk a tárlaton résztvevő művészek egy részét, hogy mindenki láthassa, milyen komoly igyekezettel lát a Magyar Művészet feladata teljesítéséhez. Többek közül a következő festők küldtek képet a kiállításra. Márk Lajos, Bihari, Glatz Oszkár, Petelei Molnár János, Körösfői Kriesch Aladár, Márffy Gyula[1], Gulácsy Lajos, Czigány Dezső, gr. Zichy István, Fényes Adolf, Olgyai Viktor, Kann Gyula, Kacziány Ödön, Poll Hugó, Honti Nándor, Szentmiklóssy Zoltán, Markó Ernő, Hadzey Olga, Telkessy Valér, Déri Béla, Rubovics Márk, Székely Andor, Cserna Rezső, stb. A tárlaton szerepel egy tavaly Budapesten külön is kiállított vászon, Honti Nándor hatméteres Krisztus képe, Az utolsó óra, amely egymaga is látványosság.” A felsorolt művészek közül valóban nem mindnek maradt fenn a neve. Az ápr. 5-i beszámolóból, melyet dr. Várady Zsigmond írt, és is kiderül, hogy Rippl-Rónai, Magyar-Mannheimer Gusztáv, Vaszary János, Feszty Árpád és Pállya Celesztin is szerepelt a kiállításon. A Szabadságban Juhász Gyula írt a tárlatról (1908. ápr. 4.). Ebből viszont azt tudjuk meg, hogy Czigány Dezső Ady-képe is a tárlaton szerepelt: „A mi magyar sirvavigadáson, modern golgotákon jajongó, ujjongó, nagy szép poétánkat rokon szívvel és bátor, nyílt szemmel érezte meg és rakta föl komor színfoltokban vásznára ez a fiatal és kemény Czigány Dezső.” (A nagyváradai tárlat JGYÖM 5. 195.) Ebből az alkalomból írta Juhász Gyula A Tábor hegyén c. versét is, mely a Sz 1908. ápr. 5-i számában jelent meg. A vers újraközlésekor, a Tavasz 1920. jan. 24-i számában Adynak szóló ajánlás is olvasható a vers mellett, valamint a következő jegyzet: „1908. április 3-án egy szép napsütéses vasárnapon, sok évi távollét után először jött vissza Ady Endre Párizsból Nagyváradra. A Magyar Művészek tárlatának vernisszázsán a váradai fiatalok nagy ünnepléssel fogadták a hazatérő Adyt. Akkor írta Juhász Gyula a Meszerhez A Tábor hegyén c. verset.” (Vö. JGYÖM I. 440. l.) — *festő-Szabolcskák*: Skutecky Dómére vonatkozhat a célzás, aki ugyancsak szerepelt a tárlaton. — *Katona Nándor* (1864—1932): felvidéki tájak festője. — *Honti*

Nándor (1878—1935 után): ugyancsak Párizsban tanult, naturalista-impreszionista képeket festett. Amerikában halt meg.

Mj: KF (200.)

123. Az „*Ártatlanok*” (Dr. Fényes Samu színműve, mely most könyv alakban jelent meg). BN 1908. ápr. 10. 2. l. — tárcsa — Ady Endre

Dr. Fényes Samu könyvébe szedette „*Ártatlanok*” című, *keserves és viharos emlékü, de jeles színdarabját*: a darabot márc. 7-én mutatta be a Nemzeti Színház. A bemutatón a Mária kongregáció és a keresztényszocialisták botrányt rendeztek, mert a darab állítólag vallásos érzületet sért. Ezért a színház egyetlen előadás után levette műsoráról a darabot. Somló igazgató másnap nyilatkozott a lapokban, mely szerint ő már márc. 5-én jelentette Apponyi kultuszminiszternek, hogy botrány készül. Apponyi ezt tudomásul vette. Az ellenzéki lapok azt is tudni vélték, hogy a demonstrációt Barkóczy kultuszminiszteri tanácsos szervezte. — A botrány után Ady a következő levelet intézte Fényes Samuhoz: „Kedves Doktor úr, beteg vagyok, de fölhorkan bennem a régi harci paripa. Az istenét a himpelléreknek, legalább ott lehettem volna. Nehogy egy kicsit is a szívére vegye a dolgot. Ez már a mi sorsunk: harcban állni. Nagyobb siker ez minden sikernél. A harcos, hős ember, még temettetni is fegyverrel temetteti el magát. S higgye el, még nagyobb vereségek is ígérkeznek. De viszont nagyobb harcok és győzelmek is. Köszönti tisztelettel és szeretettel híve Ady.” (AEVL 191.) A levél első közléséhez (a Diogenesben) Fényes Samu emlékezést is fűzött, melyet az Ady-könyvből (Amicus kiadás 1924. 16. l.) közlünk. Ebben többek közt a következőket írja az esetről: „Ezt a darabot Beöthy László fogadta el a Magyar Színház részére, és igen nagy sikert jósolt neki. Ivánfi Jenő valahogy elolvasta a darabot, és kezdte rábeszélni Somlót, a Nemzeti Színház igazgatóját, hogy szerezzé meg a szerzőtől és Beöthytől a darabot, mert alkalmas, hogy a Nemzetinek végre nagy sikert hozzon. A Nemzeti Színház ennek a nyomán nem csekély pénzáldozatokkal megszerezte a darabot és kitzúte azonnal.

Ezt az alkalmat használták fel a kongregációsok, hogy haragukat töltésük rajtam. Barkóczy miniszteri tanácsos és Bangha páter egy kongregációs nagygyűlést hívtak össze, amelyen kimondták, hogy nem engedik a darabot előadatni. Megindult a hecc, de Apponyi, — akkor közoktatásügyi miniszter — nem akarta nyíltan betiltani, de engedte a botrányt előkészíteni, és alattomban teljesen szolgálatos volt a kongregációknak.

A készülő botrány hírére — az úgynevezett liberális sajtó cserben hagyott, legelőször Vázsonyi úr, — de a munkásság felvonult. A bemutatón a kongregációsok csinálták a botrányt, a nézők és a munkásság kiverte őket. Valóságos csata lett belőle.

Másnap Apponyi betiltotta az előadást az általa is inszenált botrányra való hivatkozással.” — *Valóban rendezett, nyugati társadalomban túlságos volna az „Ártatlanok” tendenciája*: a darab tartalma Szilágyi Sándor ismertetése alapján (BN márc. 8.) a következő: Fejér de Fejérpatak rangos nemes úr nagyúri életet él. Költséges élete miatt sikkaszt és okiratot hamisít. Öngyilkos akar lenni, de felesége kicsavarja kezéből a fegyvert. Amerikába menekülnek és nagy vagyonra tesznek szert. Egyetlen fiukat egy barátjuk adoptálja otthon. A fiuk utáni vágy azonban hazahozza őket. — Megőszülve, álnéven visszajönnek, és ott telepednek le, ahol a fiuk él. Hatalmas vagyonukkal volt fegyencek részére egy telepet létesítenek, aminek célja, hogy a kiközösített emberek visszanyerjék kedvüket az élethez. Fiuk egy darabig nem sejt semmit. Nevelőapja azonban tönkremegy és föbe lövi

magát. A fiúnak, aki őt hiszi apjának, meghagyja, hogy keresse fel White-ékát, a valódi szülőket. Ezek elmondják neki az igazat. Ottmarad a telepen a fegyencekkel és egy cselédsorban levő neveltleánnyal. A telepen teljes egyenlőség van. De ebben a fiú nem érzi jól magát. Furcsállja szülei bizalmaskodását a fegyencekkel, felfogásukat az erkölcsről és a becsületről, nem ért egyet azzal a felfogással, amit szülei vallanak, hogy minden bűnös mártír. Kifelé is szégyelli a helyzetet. Menyasszonya egy dölyfös méltóságos úr leánya, és miután a fiú most már szülei múltját is megtudta, a leányt sem akarják hozzáadni. A leányt azonban teljesen meghódítják a szülők. Apja akarata ellenére is a fiúé lesz. Az apa ekkor hajlandó beleegyezni a házasságba azzal a feltétellel, hogy a fiú megtagadja szüleit. A fiú ezt nem vállalja, mire a dölyfös apa váratlan fordulattal kezét nyújtja és így szól: „Őn úgy tett, mint egy gentleman, de tudom, hogy szíve mélyén nekem ad igazat.” A lány boldog, hogy a fiú ilyen erős jellem, és szívesen marad a telepen. A fiú azonban időközben beleszeretett a nevelt lányba, nem akar a telepen maradni, undorodik szüleitől. Ezt elmondja menyasszonyának, aki ezek után mégsem megy hozzá feleségül. Kéri, hogy utazzon el. A fiú vállalkozik is erre, de utazási előkészületei közben bemegy hozzá a nevelt lány. Miközben szerelmeskednek, a nyitott ablakon beugrik egy fegyenc, meg akarja védeni a lányt, és kést emel a fiúra. Dulakodás közben azonban ő lövi le a fegyencet. A zajra berohan a család, a fiú bevallja, hogy ő a gyilkos: „Most már én is vallani fogom a ti erkölceiteket!” Menyasszonya erre ismét hozzá akar menni, de a fiú eltasztja: „De hisz én öltem” — mondja. De a lány kitart mellette: „Annál több szükség lesz most már az én vigaszomra.” — mondja és a dráma véget ér. — *Debrecen főutcáján beszélgettem a minap. . .* Ady febr. 26-án járt Debrecenben felolvasást tartani. (Vö. levele Kárdos Alberthez. AEVL 185.). — *Adam, Paul* (1860—1918): korában divatos naturalista regény- és drámaíró, kritikus, publicista. Ady elég gyakran emlegeti, mert a lapok és folyóiratok hasábjain gyakran találkozott nevével. — *Hogy bűnös ember nincs, én erről csak verset mernék írni, ha úgy se kapnék kiadót, mint Lombroso*: Lombroso elmélete, melyre Fényes Samu tézisdrámája is épül, a század elején rendkívül népszerű volt. Ady is gyakran említi publicisztikájában. Lombroso művei a múlt század kilencvenes éveiben sorjázta a legnagyobb bőséggel. Azóta a tudós 1909-ben bekövetkezett haláláig valóban nem jelent meg munkája. Erre vonatkozhatik Ady megjegyzése, hogy nem kap kiadót.

Mj: VT (170.); Ai (230.)

124. *A babona százada*. BN 1908. ápr. 11. 5. l. — Hírek — A. E.

[*] Eredetiben: szivarnak

Íme Flammarion, a csillagos ég poéta-tudósa babonás erők létezéséről tesz vallást egy új könyvében: Les forces naturelles inconnues. Magyarul Az ismeretlen és a lelki problémák címmel jelent meg 1906-ban. A könyv részletes bírálatát l. Ady Flammarion új könyve c. 1907. jún. 29-i cikkében (AEÖPM VIII. 248.). Flammarion spiritizmusa már előbb, 1904-es első párizsi útján is foglalkoztatja. Vö. Párizsi levél c. cikkének jegyzetében Francia spiritiszták c. írást. (AEÖPM V. 325.) — *Német és francia lapok sokat írnak mostanában egy kilencéves fiúról*: nem találtuk meg.

Mj: FL (172.)

A cikkben megfogalmazott gondolatok a néhány hónap múlva megjelent Magyar jaokobinus dalában kapnak végleges formát. — *kucoh-oláh*: kuco-vlah vagy makedo-vlah: így hívták a Macedóniában lakó románokat. — *Miért tudott Báthory Zsigmond mindenféle fajtából sereget alkotni*: Báthory Zsigmond a románokkal szövetkezve verte szét Szinán nagyvezér seregét 1595-ben. — *még harminc és egynehány évvel ezelőtt is kívánatossá tette, hogy a német beletáposson a franciának beleibe*: a sedani vereséggel végződő francia—porosz háborúról van szó. — *Franciaországban még ma is van egy nagy párt, mely szívesen borítaná vérbe Berlint és Európát*: több monarchista-nacionalista-revansista szervezet is működött ez idő tájt Franciaországban. Így a hazafias liga (*Patrie française*), melyről Ady régebben is többször írt (l. pl. Gabriel Syveton c. 1906. dec. 9-i cikkét és jegyzetét. AEÖPM VIII. 128. és 450.). Most azonban valószínűleg az *Action Française* nevű monarchista csoportra gondolt Ady, mely 1899 óta működött, de napilapját, az *Action Française*-t 1908-ban indítják meg. — *Nem akar a keleti Svájc magyar védelme lenni ez a kis írás*: a BN ápr. 8-i számában Mi a reakció c. cikkben azt olvashatjuk, hogy Póit Mihály, a szerb nemzetiségiek vezére 1874-ben Magyarországból nemzeti állammal, keleti Svájcot akart teremteni a legteljesebb demokrácia segítségével. Ez a BH szerint az ország megsemmisülését jelentené. „És mindazt, aki ebben az irányban dolgozik, föl kell, hogy tartóztassa bontó munkájában a magyar imperializmusnak kíméletlen keze.” — idézi a cikk a BH-t.

126. *Emberek és tragédiák.* BN 1908. ápr. 22. 4. l. — Hírek — Ód.

I. Sicynszki

Európa elé nagyban és először a rutén kérdést Björnson . vitte: l. Jegyzetek a napról I. Björnson — porosz bérenc? c. 1907. szept. 19-i cikkét és jegyzeteit (AEÖPM 345. és 574.). — *Ez a Sicynszki gyilkos*: az ápr. 14-i lapok adták hírről, hogy Lembergben meggyilkolták Potocki gróf helytartót. Midőn kihallgatást tartott, valaki három revolverlövessel leterítette és Potocki negyedóra múlva meghalt. A merénylő Sicynszki Miroslaw lengyel diák, a lembergi egyetem bölcsészeti karának harmadéves hallgatója. Helyettestanári állás elnyerése végett jelentkezett kihallgatáson. Állítólag ezt kiáltotta a merénylet után: „Ez a rutén nemzet ellen elkövetett igazságtalanságokért.” A merénylőről kiderült, hogy évek óta rutén nemzeti agitátor, tagja a radikális rutén-ukrajnai pártnak. — *Gondoljunk csak Károlyi Istvánra, aki a csendőrszuronyokat egy óvatos tréfával kerülte ki*: gróf Károlyi István (1845—1907) párbajban lelőtte gróf Zichy-Ferraris Viktort, de nem vitt magával párbajsegédeket. L. Jegyzetek a napról. I. István gróf kopersójánál 1907. aug. 3-i c. cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 291. és 552.). — *Mi legfeljebb csak egy Fazekas Ágostonig vihetjük föl*: Fazekas Ágoston Pest vármegye főjegyzője, a „nemzeti ellenállás” egyik vezetője a darabont korszakban. Ady azért mondja gyilkosnak, mert kevés-sel azelőtt halt meg gr. Laszberg Rudolf, aki Fazekasnak ellene indított hajszája következtében vonult vissza a politikai élettől. L. Jegyzetek a napról III. Laszberg c. márc. 27-i cikkét és jegyzetét (197. és 478.).

II. Mariska

A NN ápr. 30-i számában olvashatjuk, hogy Fetser Antal nagyváradai püspök rágalalmazásért és zsarolásért beperelte Pázmány Lajosnét és leányát Pázmány Mariskát. Anyát és leányát le is tartóztatták és csak máj. 3-án helyezték őket szabadlábra.

I. *Dózsa György szobra*

Achim Andrással van nekem egy régen ápoll ideám. Ady 1905 óta kísérí figyelemmel Achim pályáját, mióta Achim bekerült a parlamentbe (vö. Achim L. András c. febr. 17-i cikkét AEÖPM VI. 301.). A Dózsa-szobor ötlete először Ady La Barre — Dózsa György c. 1906. nov. 13-i cikkében (AEÖPM VIII. 171.) merült fel. Ezt tette magáévá Achim András, és indított akciót Békéscsabán Dózsa szobrának felállítására érdekében. Mikor 1907. dec. 14-én a parasztpárt fényes győzelmet aratott a csabai képviselő-testületi választásokon (Ady is örömmel regisztrálja ezt a győzelmet Éljen a vármegye c. dec. 18-i cikkében a 95. lapon), a BN többek közt ezeket írta: „És ott lelkesen ünneplik a nagy győzelem vezérét, Achim Andrást, ki beszédében összetartásra inti a népet, s kijelöli a legközelebbi jövő kötelességét, hogy adozza filléreit a paraszt nép ideáljának, Dózsa Györgynek szobrára. — Amíg Dózsa György emlékét föl nem állítottuk, Csaba népe győzelmes csatáját be nem fejezte — mondta Achim András.” — *a nagy bajt a Kossuth-szobor ügye okozta*: ekkoriban dőlt el a budapesti Kossuth-szobor pályázat, melynek eredményeként az első díjat Horvay János kapta. A második helyre Róna József, a harmadikra Holló Barnabás és Istók János közös alkotása került. Horvay és Róna tervei között igen heves viták kíséretében dőlt el a harc. A külföldi zsűritagok Róna mellett szavaztak. Néhány nap múlva pedig a Képzőművészeti Egyesületben Kacziány Ödön festőművész megtámadja a bíráló bizottság határozatát. A bíráló bizottság legfőbb érve, hogy „Horvay terve mellett Kossuth Ferenc nyilatkozott, szimpatikusnak mondván a főalakot és az egésznék gondolai tartalmát dicsérte. A külföldi szakértők pedig nem arra valók, hogy föltétlenül nekik legyen igazuk.” (BH 1908. ápr. 17). — *Egy családi hagyomány szerint ugyan én a Visky-család révén rokonságban volnék Dózsa György családjával*: erről a rokonságról mind ez ideig semmi konkrétumot nem sikerült felderíteni. — *báró Kempelenék*: Kempelen Béla genealógiai munkáira vonatkozik az utalás.

II. *A művelt Nyugat*

Mocsáry Lajos a nemzeti ellenállás idején meg is mondta a nemzeti igazságot áperzte: vö. Éljen a vármegye c. 1907. dec. 18-i cikkével (95.). — *hazafias kormánypárti lapok nyugodtan konstatálják, hogy a pellagra a művelt Nyugaton sem ismeretlen*: nem találtunk erre vonatkozó cikket.

III. *Comenius Ámos utódja*

Mailáth József gróf (1858—1940): főrendiházi tag, a kivándorlási tanács elnöke. Konzervatív-agrárius szociológus. — *Comenius Ámos* (1592—1670): cseh származású (Komenský) világhírű pedagógus, aki Lorántffy Zsuzsanna meghívására 1650—1654 között a sárospataki kollégiumot vezette. — *Most értesülök, hogy Apponyi tankezületi főigazgatót csúszalt ebből az úrból*: nem sikerült tisztázni, hogy kire vonatkozik. Vö. Kovalovszky I. 308—309. l.

Mj: A művelt Nyugat: Vp (283.), Comenius Ámos utóda: FL (124.)

128. *Egy falusi ember naplójából.* BN 1908. máj. 3. 9—10. l. — Hírek — A. E.

I. Nem volt forradalmunk

Lamberggel elbánt a pesti nép: Lamberg, Franz (1791—1848) osztrák tábornokot, Magyarország katonai parancsnokát a feldühödött nép kocsijából kihúzta és meggyilkolta, mikor 1848. szept. 28-án Budáról Pestre akart átjönni. — *Görgey egy gróf Zichyt segített a másvilágra*: az áruló Zichy Ödön gróftól Görgey végeztette ki. — *Fényes Samu minapi, bátor, szép cikkében kultúrán inneni országnak sejtje megrémülve ezt az országot*: ápr. 23-án kezdődött a dánosi gyilkosság tárgyalása. Ebből az alkalomból írta Fényes Samu (Lucentius) a BN 1908. ápr. 29-i számában A cigányok címmel az említett cikket. Ebben többek közt ezt írja: „Van itt a XX. század nappalában egy népfaj, mely megtartotta évezrek előtti vadságát, a kultúra hajnalát megelőző sötét korszaknak erkölceit, családi viszonyait.” Hosszan fejtegeti, hogy a cigányok megmaradtak nomád népnek, erkölceik nomád erkölcsök, az egyéni tulajdont nem ismerik. Majd így folytatja: „Hát az ilyen emberekre lehetetlen a mi erkölcsünk törvényeit és a büntető törvény szakaszait alkalmazni. Ezek még »diesseits von Gut und Böse« innen vannak a mi erkölcsünk szerinti jón s rosszon. Ezeket nevelni kell, ezeket a mi gazdasági szervezetünk érdekkörébe kell belekapcsolni, hogy a vad emberek türethet s később kultúrebbekké válhassanak. Ehhez ész kell, emberi szív, tudás és munka. Minden, csak nem hóhér. Ez gazdasági, és közigazgatási, kultúrprobléma. Ezt pedig agyonütéssel nem lehet elintézni, mert az ilyen problémát csak a dánosi gyilkos, vad cigányok intézik el agyonütéssel. De kultúrállam nem.”

II. Egy püspök legendája

Ez a glossza is bizonyára Fetser Antal nagyváradi püspököt veszi célba. Vö. Emberek és tragédiák II. Mariska c. ápr. 22-i cikkével és jegyzetével (211. és 487.).

129. *Egy falusi ember naplójából.* BN 1908. máj. 8. 5—6. l. — Hírek — A. E.

I. A fekete gyémántok

Bizonyos zsidók például elég vakmerők voltak, hogy a Szilágyság közepén kőszénbányát nyissanak: nem találtuk a hír forrását.

II. A szolgabíró ítélete

Talán Kávássy Bertalanról van szó, aki tasnádi, szilágysomlyói, majd zilahi szolgabíró volt. Igaz, hogy ekkor már Zilahon lakott, de érkávási rokonainál könnyen találkozhatott vele Ady.

III. A májusi eső

Ez idő tájt írta Ady Májusi zápor után c. versét, mely jún. 1-én jelent meg a Nyugatban.

Mj: A fekete gyémántok: Vp (284.)

130. *Politika és kultúra.* BN 1908. máj. 12. 4. l. — Hírek — A. E.

Daudet sem tudott olyan barbárat, félszeget, kicsit elgondolni: valószínűleg Daudet humoros műveire esik itt célzás, mint a Tartarin de Tarascon vagy a Lettres de mon moulin elbeszélései, esetleg a La petite chose félszeg

gyermekfigurája. — *Amikor Franciaországban Curie özvegye, mint kinevezett tanár első előadását tartotta, ott volt Briand kultuszminiszter*: Ady többször is említi cikkeiben mint a nőemancipáció egyik diadalát Mme Curie egyetemi tanári kinevezését. (Vö. Madame Curie — egyetemi tanár c. 1906. ápr. 25-i és Párizsi jegyzetek I. Versailles vége c. 1907. jan. 13-i cikkeivel. AEÖPM VII. 280. és VIII. 148.). — *De ha egy senki francia, akire Párizsban a kutya se néz, eljön Budapestre, Apponyiink estélyt ad a tiszteletére*: a BH máj. 5-i számában olvashattuk, hogy Leroy-Beaulieu francia tudós Fontenay vicomte főkonzul kíséretében megjelent a képviselőházban, ahol a főkonzul bemutatta tudós honfitársát Wekerlének. Wekerle miniszterelnök ebédet adott tiszteletére, melyen jelen volt Apponyi, Kossuth Ferenc és Andrásy Gyula gróf is. — *Horvay-pártoló Kossuth*: vö. Egy falusi ember naplójából I. és Dozsa György szobra c. ápr. 24-i cikkével és jegyzetével (212. és 488.).

131. A „Szilágy” bűne. Szilágy 1908. máj. 14. 4. l. — Ady Endre

Ady cikke a Szilágy huszonöt éves jubileumára kiadott ünnepi számban jelent meg. A lap vezető cikkét Huszonöt esztendő címmel Both István írta. Kapus Sámuel Magunkról c. visszaemlékezésében az 1896-os esztendőnél a következőket írja Adyról: „A márc. 22-én megjelent 12. számban Március 20. címmel egy három strófás költemény jelent meg, melynek szerzője egyelőre e két betű: A. E. szerény álarca mögé rejtőzik. Ady Endre kezdette ekkor poétai pályafutását. Minő szédületes magasságba emelkedett azóta.” A Tárca rovatban Ady Sirmi, sirmi, sirmi c. versét hozta a lap. Ugyanebben a számban Ady Lajos írja a Heti krónikát, melyben Bíró Lajos Huszadik Századbéli tanulmányát dicséri. Érdekes egyébként, hogy Ady Lajos képét hozza a lap és nem, ekkor már országos hírvő bátyját. Az ünnepi számot 26 oldalas melléklet egészíti ki, melyben többek közt Ady unokahúgának, Ady Mariskának egy novellája is megjelent.

Vajda János verseit olvasta a nebulóknak ír. Both István: egy korábbi, ugyancsak Zilahra emlékező cikkében Ady arra is utal, hogy a kérdéses vers Vajda Tavasz felé c. verse volt. Költővé válasának történetét is hasonlóan mondja el ebben a régebbi cikkben: „Ha Kincs Gyula nem közli le az első versem a Szilágyban! Ha Both István nem velem olvastatja fel a világ legszebb versét, azt a tavaszról zengő Vajda-verset!” (Itthon vagyok. 1903. nov. 26. AEÖPM IV. 183.). — *Ez már akkor verseket írt, amikor még a nagybetűket nem ismerte*: vö. későbbi Önéletrajzával: „De azért verset már írtam akkor, amikor még a nagy betűket nem ismertem: Lajos öcsém egy sárbaeséséről rövid, de pompás gúnyú balladát.” (343.) — *a zilahi ifjúsági önképzőkörben nem aharták benne az új Arany Jánost fölfedezni*: Ady önképzőköri munkásságáról vö. Kovalovszky Miklós: Ady Endre önképzőköri tag. Budapest 1943. — *Bevényi János*: Ady diákévei alatt a zilahi kollégium igazgatója, VII.-ben és VIII.-ban matematika- és fizikatanára. — *inter arma silent musae*: a háborúban hallgatnak a műszak. — *Vajon jól tud-e még locus vulgarisokat is idézni a régi jeles latin diák?*: a locus vulgarisok vagyis közmondások bemagoltatása a régi középiskolai latin oktatásnak fontos része volt. — *A költőjelölt nebuló 1896-ban írt egy hazafias Kossuth-verset*: Március 20. volt a címe Ady első nyomtatásban megjelent versének.

A Szilágy 25 éves jubileuma összeesett egykori szerkesztőjének, a kollégium akkori igazgatójának, Ady kedves görög-tanárának 25 éves tanári jubileumával. Ezért a jubileumi számban volt tanítványai az alábbi felhívást tették közzé:

Felhívás Kincs Gyula volt tanítványaihoz

Amint éppen e lap hasábjain olvasható volt, a folyó iskolai év végén ünnepli meg a zilahi ref. Wesselényi-kollégium előjárósága és tanárkara *Kincs Gyula* igazgatónak 25 éves tanárságát. Természetes dolog, hogy ebből a megérdemelt ünneplésből a *Kincs Gyula* volt tanítványainak nagy tábora is ki óhajtsa venni a maga részét. Minthogy pedig mindnyájunknak éreznünk kell, hogy bizonyos mértékű együttes eljárás nélkül ünnepségünk fogyatékos volna, engedjék meg nekünk, kik ez idő szerint az ünneplés színhelyéhez közel vagyunk, hogy az egyetértő eljárásra módot szolgáltat-sunk. Ez úton kérjük tehát mindazokat, akik valamikor *Kincs Gyulának* tanítványai voltak, hogy a f. év június 28-án tartandó ünnep melegségét, bensőségét lehetőleg személyes megjelenésükkel emeljék, a megjelenésben akadályozottak pedig találjanak módot volt tanáruk iránt érzett hálájuk és nagyrabecsülésük méltó formájú kifejezésére. — Minden ez ügyre vonatkozó levelet „*Somogyi Endre dr. ügyvéd, Tasnád*” címre kérünk. Vagyunk igaz tisztelettel, Zilah, 1908. május 13. *Somogyi Endre dr., Ady Endre.*

Kincs Gyula jubileumára írta az akkor Párizsban tartózkodó *Ady Vén* diák üdvözlete c. versét, mely a Vasárnapi Ujságban jelent meg, de a lap főszerkesztője elhagyatta mellőle a *Kincs Gyulának* szóló ajánlást. *L. Schöpflin* levele *Adynak* 1908. jún. 20. (AEVL 200.)

Mj: VT (44.); Vál. (260.); Isz (19.); Ai (232.); Pp (307.)

132. *Egy falusi ember naplójából.* BN 1908. máj. 16. 5. l. — Hírek — A. E.

I. A Fáraók példája

[*] Eredetiben: Radó

Bartha Miklós szobrásról már akkor is említést tett *Ady*, mikor előző év októberében a siremlékét felavatták. Később névtelen hírcikkben közlik, hogy pályázatot írtak ki a szoborra. A szobrot, *Istók János* alkotását 1914-ben állították fel az egykori *Stefánia út* és *István út* sarkán. Vö. A nagy *Miklós* c. 1907. okt. 22-i cikkével és annak jegyzetében *Bartha Miklós* szobra c. jan. 17-i írásával (33. és 404.).

II. Dános, a szerencsés

Biharmegyében két rettenetes gyilkosság történt: csak az egyikről találunk hírt a máj. 12-i Népszavában. Egy *Popa Vesza Mikula* nevű károlyi sertéskereskedőt gyilkoltak meg és fosztottak ki a cigányok, — *Dános:* ekkoriban folyt a dánosi gyilkosság esküdtszéki tárgyalása: április 22-től máj. 30-ig szinte naponta számoltak be az újságok hosszú tudósításokban a tárgyalásról. A máj. 30-án kihirdetett ítéletben három vádlottat életfogytiglani fegyházra ítélték. A dánosi gyilkosságról I. A Szarvas császárról, Jegyzetek a napról II. *Dános* és a fantázia c. *Ady*-cikkek (AEÖPM VIII. 276., 282., 285., 314.). — *Tudék:* a dánosi gyilkosság egyik fővádlottja *Kolompár-Balog Tuta* nevű cigány volt. *Ady* a gyilkosság nyarán sokat fordult meg *Vésziéknél* Dunavarsányban, ahol *Balog Tuta* a költő fantáziájában mítikus alakká válhatott. *Vézi Margit* írja naplójában: „Hogy tudott borzongani, teliholdkor gyakran tette próbára ömngát; elmegyek a ház sarkáig! Volt vagy húsz méter onnan, ahol ültünk, — de furcsa, emberformájú árnyak estek az útra és azon a nyáron a *Balog Tuta* bandája dült a környékünkön, folyton őt emlegette, — mindég nekiürdült és mindég

fehér szájjal, reszketve futott vissza. És mégis, mindég megpróbálta!" (Irodalmi Múzeum. I. Emlékezések 88. l.) A gyakran ismételt erőpróbából később már bizonyára társasjáték lett. Vészi Gyula írja Adynak 1908. szept. 25-i levelében: „Én is borzasztóan sajnálom, hogy nem jöttél ki huszonegyezni és tutázni.”

III. A Duma tekintélye

Az atyuska pénzügyminisztere összetűzött a Duma elnökével: máj. 8-i és 9-i távirati jelentések szerint a Duma a vasutakra vonatkozó költségvetési tárgyalásán a pénzügyminiszter javaslatával szemben a költségvetési bizottság előadójának javaslatát fogadta el. Ezért a Duma elnöke és a pénzügyminiszter között rendkívül kiélesedett a konfliktus. Kokovcev pénzügyminiszter állítólag azt is mondta: „Hála Istennek, nekünk nincs parlamentünk!” A pénzügyminiszter beadta lemondását.

133. *Jegyzetek a napról.* BN 1908. máj. 21. 5—6. l. — Hírek — A. E.

I. A Kúria és a holtkéz

holtkéz: olyan jogi személy, mely a tulajdonában lévő ingatlanokat nem idegenítheti el. — *C. lap:* a telekkönyv teherlapja. A hírt az Alkotmány máj. 21-i száma a Budapesti Közlöny alapján közli.

II A drámaíró Eulenburg

Eulenburg, Philipp herceg (1847—1921): német diplomata, Vilmos császár bizalmasa. 1907-ben Max Harden a *Zukunft* c. lapban őt is és Moltke grófot is homoszexualitással vádolta. Moltke sajtópört indított Harden ellen. A perben Hardent négyhavi fogházra ítélték. Vö. A *Harden-pör* — gyanús c. jan. 5-i cikkével (120.). A Harden-perben Eulenburg herceg megesküdtött, hogy az ellene felhozott vádak alaptalanok. Most azonban sorra jelentkeznek a tanúk, akik megerősítik Harden vádjait. Ezért Eulenburgot hamis eskü vádjával letartóztatták. — *Eulenburg herceg egykoron drámákat írt:* ennek nem akadtunk nyomára. Schweitzer Pál feltevése szerint Ady vagy értesülésének forrása esetleg összetévesztette a herceget Herbert Eulenberggel, aki korábban jönevű drámaírónak számított. Balázs Béla misztériumának, A kékszakállú herceg várának az ő Ritter Blaubartja (1905) volt az egyik közvetlen ihletője.

III. Sáshajárás a Hortobágyon

Mj: A Kúria és a holtkéz: FL (19.)

134. *A részeg hajó.* BN 1908. máj. 22. 5. l. — Hírek — Ód.

[*] Eredetiben: éj

Bizonyosan kialakulták azóta már a pezsgőmámort az Albrecht-hajó utasai: az Alkotmány máj. 20-i száma ad hírt a képviselők Duna-ünnepélyéről. A képviselők szórakoztatására Kacskovics Géza (!) képviselő legközelebb Duna-ünnepélyt rendez. Este 8-kor az Albrecht nevű hajó az ország-ház előtt várakozik. 90 képviselő száll hajóra. Kacskovics izes lakomáról és pompás pezsgőről gondoskodik, hogy az út Vácig minél kellemesebb legyen. Vácott kiköt a hajó és cigányok szállnak fel. Hajnalig fog tartani a dunai bál „vagyis a hosszú ülés után hosszú lesz a vigasság is” — *Kacskovics Béla:* helyesen Kacskovics Géza, képviselő.

135. [Különálló noteszlapok.] Autogr. kézirat. 3 lap 75 × 115 mm méretben

MTA Kézirattárban K 5/4 jelzet.

Két összefüggő és egy különálló noteszlap, mely méretben sem az első párizsi noteszskönyv (AEÖPM V. 182—201.), sem pedig a második (AEÖPM VIII. 237—240.) lapjaihoz nem illik. Egy másik, elveszett noteszből tépette ki. A feljegyzések, a címszavak után ítélve, 1908. első hónapjaiban készültek: az 1. v.-n található, Neményi Erzsébetre vonatkozó jegyzet mindenképpen április előtt, mert Neményi Erzsébet áprilisban meghalt, a 3. v.-n található „Bulgár poéták” pedig május végén kerülhetett noteszába, mert Kortörténeti jegyzetek c. szeptemberi cikkében megírja, hogy Párizs felé utaztában találkozott azzal a bolgár úrral, akitől a bolgár költők nevét hallotta. A 2. v.-n olvasható Dózsa György bejegyzés vonatkozhat az Egy falusi ember naplójából I. Dózsa György szobra c. ápr. 14-i cikkre is.

Neményi Erzsébet (1882—1908): a BN munkatársa Adyval egyidejűleg. Cikkei meglepő érettségről és stílári készségről tanúskodnak. Ady is nagyra becsülte. Az Új versekről ő írta az egyik legelső elismerő kritikát a Hétben. Egy Vészi Margitnak írt levelében Ady így ír róla: „Hímné-e, hogy az én kötetemet Kaffka Margit, Neményi Erzsébet, Jacobi Lívia s általában asszonyemberek értékék és érezték meg legjobban?” (1906. márc. 27. Emlékezések. Irodalmi Múzeum I. Budapest 1967. 96. l.)

Hrisztov Kiril (1874—1944): bolgár szímbolista költő. Dalok és sóhajok c. első kötete, majd 1903-ban megjelent válogatott versei nemcsak hatásukban rokonítják Adyval, hanem határtalan életszeretete, témái (pénz, bor, nő mámoros egzaltációja) és nagy képgazdagsága is Adyval párhuzamos helyre állítják a bolgár irodalomban. — *Ivan Vazov* (1850—1921): a bolgárok nagy reprezentatív népnemzeti költője, aki inkább Petőfivel rokon egyéniség.

136. *Falusi levél — Párizsból.* BN 1908. máj. 30. 3—4. l. — Öd.

A konzervativizmus diadala

Nálunk a hazug és csődbekerült álhazafiasság konzervatív pártot akar alakítani: feltehetően a függetlenségi párti disszidensek egy csoportjáról terjedt el ekkoriban ilyen hír. — *Itt Franciaországban a nacionalisták bedlítottak a konzervatív királypártba:* 1908 február óta jelent meg a francia monarchisták lapja, az Action Française. Szerkesztői közt volt Henri Vaugeois, Léon Daudet, Charles Maurras. Programjuk a katolikus vallás uralmáért és a köztársaság ellen folytatandó harc. „A bas la République! et pour que vive la France, vive le Roi!” (Le a köztársasággal, éljen a király, hogy élhessen Franciaország!)

Szabad a kegyelet

Tehát ma már szabad megkoszorúzni a vértanúk sírját: máj. 28-án van a párizsi Commune leverésének évfordulója. Előző vasárnap az 1871-ben elfléltékből álló bizottság (le comité des proscrits de 1871) nagy felvonulást rendezett a Père-Lachaise temetőbe, a kivégzett communard-ok falához és Eugène Pottier-nak, az Internacionálé szerzőjének emlékművéhez. A felvonulók piros zászlókkal és piros virágokból kötött koszorúkkal és csokrokkal tüntettek a Commune mellett és több mint 4000-en voltak. Ezen a napon egyébként ma is minden évben felvonulást rendeznek a munkáspártok és a szakszervezetek. — *díszben vonul ki a rendőrség a francia*

lapok máj. 25-i száma megírta, hogy a temető kapujában M. Lépine, a párizsi rendőrprefektus állt és vigyázott a rendre ezekkel a szavakkal: Citoyens! Respect aux morts! (Polgártársak! Tisztelet a halottaknak!)

A feminiszták ellenségei

Mj: Pn (272.); A konzervativizmus diadala: Vp (287.); Nac (187.); Szabad a kegyelet: Nac. (187.)

137. *A népek összefolyának.* Népszava 1908. jún. 5. 3—4. l.— Hírek — A. *Vörösmarty szobra anakronizmus:* a Szózat költőjének szobrát 1908-ban avatták fel. Vö. Görgey és hódolói c. febr. 1 i cikkével és jegyzetével (145. és 441.). — *Most Franciaországban jajgatnak a nacionalisták...*: az Action Française-ben Charles Maurras máj. 16-án és 17-én vezércikket írt a „métèque”-ek ellen, főleg Charles Andlert támadva.

Mj: Nac. (188.)

138. *Párizsi jegyzetek.* BN 1908. jún. 12. 6. l. — Hírek — Ód.

I. Jézus mennybeszállása és a sajtó

Nem találtuk meg a hírt a francia lapokban.

II. Jeanne d'Arc és Szent Margit

A La Libre Parole máj. 31-i számában olvastuk, hogy a Jeanne d'Arc liga ötödik kongresszusát tartotta. A ligában a lap szerint minden társadalmi osztályhoz tartozó asszonyok részt vesznek, akik jócselekedeteiket nem akarják fitogtatni.

III. Arany-könyv a szabadkőművesekről

Az aranykönyvről nem találunk híradást a francia lapokban, nyilván nem volt nagy ügy. De Ady a legeldugottabb hírt is felfedezte, mert a téma közelről érdekelte már Nagyvárad óta. Vö. Ars liberorum muratorum c. cikkével (AEÖPM IV. 176.).

Mj: Jeanne d'Arc és Szent Margit: FL (197.); Arany-könyv a szabadkőművesekről: FL (205.)

139. *Párizsi levél.* BN 1908. jún. 17. 5—6. l. — Hírek — Ód.

(Egy miniszteri beszéd)

[*] Eredetiben: addig

Viviani, munkásügyi miniszter ... tárcája a franciaországi miniszteri tárcák Benjáminja: Vivianiról és miniszteri kinevezéséről l. Idők jele c. 1907. jan. 16-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM VIII. 372. és 589.). — *Ez a Viviani most nagy beszédet tartott a választói előtt:* a beszéd a csipkekészítő munkások nemzetközi kongresszusán hangzott el Calais-ban. — *Azt merite ... mondani...*, hogy a munkásságé ugyan a jövő, de ehhez nem kell addz harc: a La Lanterne c. lap 1908. jún. 9-i számának tudósítása többek közt ezt írja: M. Viviani se pose ensuite une question précise. Comment les travailleurs peuvent-ils accéder à la justice sociale? Il estime que c'est par l'action politique, par l'exercice du suffrage universel, et par l'action sociale, c'est à dire par le développement des syndicats... Monsieur Viviani invoque à côté du devoir civique et du devoir syndical le devoir humain „qui consiste à faire coïncider vers l'évolution de la conscience et de l'esprit”.

(Viviani úr ezután világosan felteszi a kérdést. Hogyan juthatnak el a munkások a társadalmi igazsághoz? Úgy véli, hogy a politikai akción, az általános választójog gyakorlásán és a szociális akción keresztül, azaz a szakszervezetek fejlesztésén keresztül... Viviani úr az állampolgári és a szakszervezeti kötelesség mellett hivatkozik az emberi kötelességre is, „mely az öntudat és a szellem egyidejű fejlesztésében nyilvánul meg”). Majd Viviani szavait idézi: „Suffira-t-il, pour émanciper le prolétariat de faire appel à la violence contre les hommes ou à la violence contre les choses? ... Suffira-t-il pour affranchir le prolétariat, de déclamer contre la société présente, d'attaquer des hommes irresponsables?” (Ahhoz, hogy a proletariátust egyenjogúítsuk, elegendő-e az emberek elleni erőszakra vagy a dolgok elleni erőszakra apellálnunk?... Ahhoz, hogy a proletariátust felszabadítsuk, elegendő-e a jelenlegi társadalom ellen szónokolni, megtámadni olyan embereket, akiket nem terhel felelősség?) A polgárságról pedig ezeket mondja: „En effet, c'est elle qui, par ses penseurs et ses philosophes, a montré le vide du ciel, l'inanité du châtiment et de la consolation céleste, l'impossibilité du bonheur futur au-delà-de la tombe, qui a forcé par conséquent le peuple à se replier vers la terre, à y concentrer tous ses efforts et à chercher ici-bas la justice... Nos pères ont affranchi les hommes de toutes ces terreurs du ciel. Nous continuons leur oeuvre en affranchissant les hommes de toutes les servitudes de la terre.” (Valóban, a polgárság mutatta meg, gondolkodóinak és filozófusainak segítségével, hogy az ég üres, hogy az égi büntetés és vigasz hiábavalóság, hogy a sirontúli eljövendő boldogság lehetetlen, mindez tehát arra kényszerítette a népet, hogy visszaforduljon a föld felé, hogy arra koncentrálja minden erejét és hogy ideleln keresse az igazságot... Apáink megszabadítottak bennünket az égnek mindezekről a borzalmaitól. Mi folytatjuk az ő művéket, mikor felszabadítjuk az embereket a földnek minden szolgasága alól.)

(Kik szeretik legjobban a hazát)

Az a Gregori, aki a minap Párizsban hazafias dühvel megsebesítette Dreyfust: Zola hamvainak a Panthéonba történt átszállításakor, jún. 5-én, a gyászszertartás befejezése után egy Gregori nevű 66 éves nacionalista újságíró két revolverlövéssel megsebesítette a temetési menetben haladó Dreyfus kapitányt. Gregori több gyanús üzletben vett részt, így többek közt 1901-ben egy bank felszámolásakor a részvényesek védelmére érdekszövetkezetet szervezett, melynek vagyonával nem tudott elszámolni.

(A rendőrök és csendőrök)

Lyonban az emberi jogok védelmére alakult liga nagy dolgot mondott ki: az emberi jogok ligájának (Ligue des droits de l'homme et du citoyen) lyoni kongresszusán egyhangúlag a következő határozatokat hozták:

„Que toute police politique et d'État soit supprimée;

Que la police judiciaire soit organisée, par ressort de cour d'appel et placée pour son recrutement et son fonctionnement sous l'autorité directe et exclusif de procureurs généraux et de la République;

(...)

Que la gendarmerie, détachée de l'armée, soit fusionnée avec les sergents de ville en des compagnies départementales; (...)

Que tous les officiers et fonctionnaires supérieurs de police soient recrutés exclusivement parmi les commissaires;

Que tous les fonctionnaires et agents de la police jouissent d'un état leur donnant toute garantie contre l'arbitraire et qu'ils soient soumis au pouvoir disciplinaire des tribunaux;

Que ce régime soit établi pour toutes les villes, même Marseille, Lyon et Paris, qui seront ainsi maintenues et rétablies dans le droit commun."

(Minden politikai és államrendőrséget el kell törölni;

Rendőrbírósgot kell létrehozni fellebbviteli bíróság felügyeletével, kinevezés és működés szempontjából a főügyészek és a Köztársaság ügyészenek közvetlen és kizárólagos fennhatósága alatt.

(...)

A hadseregtől különálló csendőrséget egyesíteni kell a városőrséggel megyénkénti egységekben; (...)

Minden tisztet és magasabb rendőrségi funkcionáriust a biztosok közül kell választani;

Minden rendőrtiszt és közrendőr olyan helyzetben legyen, mely teljes garanciát nyújt az önkényeskedés ellen és fegyelmileg legyenek valamenynyen a bíróságok felügyeleti jogköre alá rendelve;

Ezt a szervezetet kell bevezetni minden városban, Marseille-ben, Lyonban és Párizsban is, melyekben így fenn lehet tartani és helyre lehet állítani a közrendet.)

Mj: Pn (274.); Kik szeretik legjobban a hazát: Vp (289.); Nac. (189.)

140. *Jegyzetek a Szajna mellől.* Szoc. 1908. jún. 18. II. évf. 16. sz. 511. l. — Följegyzések — Ady Endre

I. Zola és Bonaparte

[*] Eredetiben: társadalmat

A Dreyfus-pörbe ... két revolvergolyóval pörújttást akartak nyitni a minap: vö. Párizsi levél c. jún. 17-i cikkét és jegyzetét (227. és 494.). — *Az a senki ... természetesen eszköz volt:* a *Courrier Européen* jún. 10-i számában nyíltan felveti a merénnyel kapcsolatban az *Action Française* felbontását. — *Débâcle:* összeomlás, Zola regénye a porosz-francia háborúról (La débâcle 1892.). Magyarra először 1899-ben fordította P. Zempléni Gyula, majd 1916-ban Kunfi. Zola ebben a regényében leszámol a Sedan utáni nacionalista mítosszal. Ezért a monarchisták és nacionalisták hevesen támadták. Egy német tisztet béreltek fel, aki „kioktatta” Zolát a francia katonák hősiességéről. — *je ne cache pas, j'explique:* nem ködösíttek, megmagyarázok. — *Gyűlölte a hazugságot,* stb.: vö. Ady Zola halálára írt cikkével (Strófák. 1902. okt. 1. AEÖPM III. 147.): „Tanuljatok gyűlölni Zola Emil-től. Gyűlöljétek mindent, ami a haladó világkerékre ráfekszik stb.” — *J'accuse:* vádoló. ... Zola nyílt levelének címe, melyet Dreyfus kapitány védelmében a *l'Aurore* c. lapban 1898. jan. 13-án közzétett. — *Ott a Panthéonban Lannes de Montebello, Napóleon híves maréchaljának közelében, jó helyen vannak most már a Zola hamvai:* I. A Szajna mellől II. Zola és a Panthéon c. 1906. júl. 26-i cikkét (AEÖPM VIII. 35.) és a BN márc. 25-i számában közölt és talán ugyancsak Adytól fogalmazott alábbi hírcikket:

Zola és Montebello

Aki a párizsi Panthéonban járt, hova a hálás francia nemzet temeti nagy fiait, esetleg humoros vezetőt kap a kripták megmutogatására. E sorok írója is így járt, s emlékezik a vezető Panthéon-szolga tréfalkozásaira. „Bizony uraim és hölgyeim, vannak itt többen olyan nagy emberek, akikről ma már az ördög se tudja, miért nagy emberek.” Montebello is ilyen, a fránya tudja ma már, napóleoni hős volt-e vagy köztársasági. Katona volt-e, akadémikus, miniszter, kondás vagy kutyapécér. De ott fekszik az ő hamva is a Panthéonban, ahova nemsokára Zola Emil hamvát viszik be diadal-

masan. A nacionalisták, akik siralmasan letört banda ma Franciaországban, fenekednek, dühöngenek. Egyik nagyszájú vezérük, marquis de Montebello utódja annak a bizonyos Panthéonba került Montebellónak. A márki úr most azzal fenyegetőzik, ha Zolát csakugyan Panthéonba viszik, ő kiszállítatja onnan nemes ősenek hamvát. És a fenyegetéstől senki sem ijed meg, még ha beváltja is a márki úr. A Panthéon se lesz hiányos, sőt a francia történelem se, ha a márki úr magának tartja meg nem nagyon sikerült halhatatlanságú őset.

II. Franciaország, a papok és a gyarmatok

a Dames du Sacré-Coeur templomban ez idő szerint régi egyiptomi táncokat mutatnak be: A konkrét hírforrást nem ismerjük, de az Action Française 1908 máj. 29-i számában egy festő levelét közli, aki egy régi kolostor egyik kápolnájában nagyméretű falfestményeket készít, de az ellen erőlesen tiltakozik, hogy ott valaha is ünnepeket rendezett volna. Az első kisajátított templomról Ady legutóbbi párizsi útján értesült. Ugyanakkor megjósolta: „Sőt a Sacré-Coeur templomokból pár év múlva már múzeumok, iskolák vagy munkás-menházak lesznek (História asszony pajkossága. 1907. jan. 5. AEÖPM VIII. 145.). — Madagaszkárban pláne kiszolgáltatja a bernszülöttet a hittérítők vad fanatizmusának: az emberi jogok ligájának lyoni kongresszusán Pierre Quillard szólalt fel többek közt a madagaszkári viszonyokról. Felhívta a kormányt, hogy tartsa tiszteletben a bernszülöttet lelkiismereti szabadságát.

III. Amit Lyonból üzennek

Lyonból az emberi jogok ligája . . . üzenetet küldött a francia kormány-nak s az egész polidójos világnak: I. Párizsi levél c. jún. 17-i cikkét és jegyzetét (227 és 494.). — *Tiltakozik a liga, hogy a kormányok bizonyos fogalmakat nebántsvirágokká tegyenek:* a kongresszusi tudósításokban olvassuk: „Mme Weigert donna lecture d'un long rapport sur la liberté d'opinion, protestant contre les attentats à la liberté et en s'élevant contre la prétention d'exiger des dogmes d'État et de mettre certaines idées, notamment celle de la patrie, à l'abri du libre examen et de la libre discussion. Ces conclusions furent adoptées.” (Mme Weigert hosszú felolvasást tartott a vélemény szabadságról, tiltakozva a szabadságot ért merényletek ellen, felemelve szavát az ellen, hogy az állam dogmákat követeljen meg és hogy bizonyos fogalmakat, mint pl. a haza fogalmát a szabad vizsgálódás és a szabad viták elől elzárjanak. Ezeket a megállapításokat elfogadták.) — *És a lyoni kongresszus kemény hangon ítélte el azt az államrendet, mely Hervét bebörtönözte:* vö. Hervét letartóztatták c. cikkkel a Tizenötmilliárdos hazafiaság c. okt. 15-i cikk jegyzetében (398.). — A lyoni kongresszus központi bizottságába egyébként Anatole France-ot is beválasztották, és az üléseken több ízben felszólalt a magyar származású Basch Viktor is.

Mj: KF (201.); Amit Lyonból üzennek: Vp (288.)

141. Június 14. és július 14. Népszava 1908. jún. 20. 4. l. — Hírek — A.

A francia lapok hosszú cikkekben számoltak be a Grand-Prix-ről, kiemelve, hogy megjelent Fallières köztársasági elnök is a feleségével. A Le Temps pl. így kezdi beszámolóját: „Les Anglais ont-il battu les Français? Question délicate dans une année où l'entente cordiale est scellée par une exposition anglo-française?” (Vajon az angolok legyőzték a franciákat? Kényes kérdés abban az évben, mikor egy angol—francia közös

kiállítással pecsételték meg az entente cordiale-t). A győztes Northeast paripa tulajdonosa ugyanis az amerikai W. K. Vanderbilt.

142. Új vallásalapítók. BN 1908. jún. 20. 5. l. — Hírek — Ód.

Párizsban most egy furcsa kongresszus zajlott le: a spiritualisták kongresszusa. — Stojits Iván (1866— ?): az első magyar teozófusok egyike. Teozófia és a teozófiai mozgalom c. munkája 1905-ben jelent meg. Király István feltevése szerint a Meteor kávéház filozófáló délutánjairól ismerhette Ady, melyeken Palágyi Menyhért és Fülep Lajos társaságában olykor ő is részt vett. (Király II. 395.) — A kongresszusról a Le Matin jún. 7-i száma közöl beszámolót. Ebben többek közt a következőket olvashatjuk: „Le congrès spiritualiste qui doit pendant quatre jours tenir ses assises à Paris, s'est ouvert hier, rue Danton, au palais des Sociétés savantes. Après une matinée consacrée aux indispensables préliminaires... une séance solennelle eut lieu dans l'après-midi. Le docteur Papus a prononcé une allocution de bienvenue aux congressistes. Insistant sur l'intérêt qui s'attache en dépit des sceptiques de parti pris, aux études psychiques, il n'a pas manqué de rendre justice au Matin qui, le premier dans la grande presse, ouvrit ses colonnes à l'occultisme. Et non pas seulement par des feuilletons comme Nostradamus, où la question était littérairement traitée, mais par la série de ses articles sur le «Grand Doute», qui permit aux voix autorisées comme aux contradicteurs de bonne foi de se faire entendre. Divers orateurs ont ensuite pris la parole, tous affirmant les tendances de l'école spiritualiste qui, sans rejeter absolument le spiritisme, entend du moins conserver son indépendance. Leurs efforts tendent à constituer la science de demain, dédagée comme ils le disent, des partis pris du matérialisme, en dehors de tout cléricisme et de tout sectarisme. (...) Demain, à neuf heures du matin il sera traité du lendemain de la mort, d'après les diverses écoles. A deux heures, M. Albert Jounet parlera du christianisme esotérique. Le soir, après un grand banquet, séance de gala consacrée à des expériences pratiques où figurera le médium dessinateur Merovak.” (A spiritualisták kongresszusa, mely négy napig ülésezik majd Párizsban, tegnap nyílt meg a Danton utcai tudós társaságok palatájában. A szükséges előkészületeknek szentelt délelőtt után ... délután ünnepélyes ülést tartottak. Papus dr. mondott üdvözlő beszédet a kongresszus résztvevői előtt. Hangsúlyozva, hogy a szkeptikusok elfogultsága ellenére is milyen fontosak a lélektani tanulmányok, nem mulasztotta el, hogy igazságot ne szolgáltatasson a Matin-nek, mely a napisajtóban elsőként nyitotta meg hasábjait az okkultizmus előtt. És nemcsak olyan tárcákkal, mint a Nostradamus, melyben a kérdést irodalmilag tárgyalták, hanem a „Nagy Kételyről” szóló cikksorozatával is, mely lehetővé tette, hogy mind a hivatalos hangok, mind pedig a jóindulatú ellenmondók hallathassák szavukat. Különféle szónokoké volt ezután a szó, mindnyájan helyeselték a spiritualista iskolának azt az irányzatát, mely nem vetve ugyan el teljesen a spiritizmust, legalábbis meg akarja tartani függetlenségét. Igyekeztek arra irányul, hogy megalapozzák a holnap tudományát, mely majd megszabadul, mint ők mondják, a materializmus elfogultságaitól, és kivül marad minden klerikalizmuson és sektarianizmuson. (...) Holnap reggel 9-kor azt tárgyalják, hogy mi van a halál után a különféle iskolák szerint. Két óraker Albert Jounet fog beszélni az ezoterikus kereszténységről. Este egy nagy bankett után díszülést szentelnek a gyakorlati tapasztalatoknak, melyen a rajzoló médium Merovak szerepel.) — A jún. 10-i Matin beszámol a kongresszus befejezéséről: „Le congrès définit son idéal: il veut

régénérer l'univers. (.) Après le discours de clôture, le congrès visitait l'école hermétique () où n'avaient accès que les affiliés aux rites espagnols, swedenborgiens, mixtes et martinistes. Aujourd'hui les membres du congrès seront conduits en excursion, pour visiter les principaux monuments symboliques de Paris, notamment Notre-Dame et la tour Saint Jacques." (A kongresszus meghatározza az ideálját: meg akarja újítani a világmindenséget. (. .) A záróbeszéd után a kongresszus meglátogatta a hermetikus iskolát, (.) ahová csak a spanyol, a vegyes swedenborgista és martinista rítushoz csatlakozottak nyernekek bebocsáttatást. Ma a kongresszus résztvevői kirándulásra mennek, hogy meglátogassák Párizs fontosabb szimbolikus emlékműveit, többek közt a Notre-Dame-ot és a Saint Jacques tornyot.) — *Swedenborg-féle álmodozók*: Emanuel Swedenborg (1688—1772) svéd misztikus és vallásfilozófus. Teozofikus rendszert dolgozott ki, amelyben isten, mint megistenült ember, a végtelen szeretet és bölcsesség megtestesülése; belőle származik a természet és a lélek. Tanításának számos követője akadt, főként az északi országokban.

Mj: Pn (274.)

143. *Antiszemita zsidók*. BN 1908. jún. 21. 6. l. — Hírek — Ód.

az öreg *Wahrmann*: Wahrmann Mór (1832—1892) közgazdász, politikus, az első magyar zsidó képviselő (1896), kereskedelmi és iparkamarai elnök. — *Arthur Meyer* (1844—1924): a Gaulois c. antiszemita lap zsidó szerkesztője, Adynak régóta kedvenc témája. L. A színpad joga c. 1904. nov. 26-i, A Szajna mellől I. Arthur Meyer terve c. 1906. júl. 5-i és Arcképek. Arthur Meyer c. 1907. febr. 6-i cikkeit (AEÖPM V. 284. AEÖPM VIII. 16. és 162.) — *De most egy új Gaulois indult Párizsban: az Action Française*: 1908 februárban indult meg napilapként az Action Française, nacionalista és monarchista programmal. Szerkesztői közt volt Henri Vaugeois, Léon Daudet és Charles Maurras. — *Léon Daudet . . . ime hiderül róla, hogy zsidó*: az Action Française jún. 9-i számában Léon Daudet írja, hogy egy Finckelhaus nevű zsidó, aki Jean Finot néven ír és a Cri de Paris tulajdonosa, a Cri de Parisban azt terjeszti róla, hogy zsidó: „C'est dans ledit Cri de Paris que Finckelhaus, dit Jean Finot écoule sournoisement les petits jets de sa bile impuissante. Il raconte ainsi que je suis juif, que j'ai le nez fait de telle façon, que je n'écris pas en français etc. etc. C'est l'habitude constante des Hébreux, quand on leur met le muflé dans leur race, de répliquer: «Vous en êtes aussi. » Ils se trouvent tellement ignobles que leur pire injure consiste à s'assimiler leurs adversaires. Ils ont successivement établi de cette manière que Drumont était juif, que Barrès était juif, que moi-même je descendais de juifs provençaux. Tactique d'une bêtise désarmante, si nous devons jamais désarmer devant le peuple à qui l'on doit en première ligne Judas, Dreyfus et Ullmo. . . ” (Az említett Cri de Paris-ban helyezi el alattomosan tehetetlen kis epeömléseit Finckelhaus, azaz Jean Finot. Így azt meséli, hogy én zsidó vagyok, hogy nekem olyan orrom van, hogy én nem írok franciául stb. stb. A héberek állandó szokása, ha az ember beletúr a fajtájukba, azzal replikáznak: Maga is az. Olyan aljásnak tartják magukat, hogy a legnagyobb sértésük az, hogy magukhoz hasonlítják ellenfeleiket. Ily módon állapították meg egymás után, hogy Drumont zsidó volt, hogy Barrès zsidó volt, hogy én provence-i zsidóktól származom. Ostobán lefegyverző taktika, ha ugyan valaha is lehetnének a fegyvert egy olyan nép előtt, melynek mindenekelőtt Judást, Dreyfust és Ullmot köszönhetjük . . .)

Mj: Pn (275.)

144. *Bojkott a demokráciára.* BN 1908. jún. 23. 4. l. — Hírek — Ód.

néhány „előkelő” konzervatív újság kiadta a jelszót, hogy bojkottálni kell a polgárságot: nem találtuk meg. — *Uzès hercegnő:* Anne de Rochouchouart, Mortemart hercegné (1847—?) szobrász és regényíró, boulange-ista, monarchista politikai szerepléséről volt nevezetes. — *sans-culotte:* a francia forradalom proletárjai, akik pantallót viseltek az akkor divatban volt rövid nadrág (culotte) helyett.

Mj: Pn (276.)

145. *Szűz Mária zavarban van.* Népszava 1908. jún. 27. 4. l. — Hírek — A.

A francia katolikusok a minap följánlották Máriának Franciaországot: a Gaulois máj. 29-i számában tudósítást olvastunk arról, hogy nagy zarándoklatot rendeztek a Dames du Sacré-Coeur apácarend alapítójának boldoggá avatásán Rómában. A püspökök nyomában 2000 zarándok haladt, a bíborosok között pedig ott volt Merry del Val és Rampolla bíboros is. „Mgr. Amette présenta au Pape le pèlerinage et lui affirma l’attachement et le dévouement absolus du clergé et des fidèles de France au trône de Saint Pierre.” (Amette érsek bemutatta a pápának a zarándoklatot, és biztosította Franciaország papságának és hívőinek teljes odaadásáról és ragaszkodásáról Szent Péter trónja iránt.)

146. *A föld meg a város.* (Dutka Ákos verses könyve) Ny 1908. júl. 1. I. 718. l. — Figyelő — Ady Endre

Autográf kézirat Dutka Mária tulajdonában, 3 lap, Ady kézírásával a bal felső sarokban: Figyelő.

Eltérések a kézirat és a Nyugat között:

		Kézirat	Nyugat
3. bek.	1. sor:	s	és
3. bek.	1. sor:	geniusz	géniusz
3. bek.	8. sor:	s ő aligha	s aligha
4. bek.	8—9. sor:	A Nyugat-nak kötelessége azt is honorálni már, aki vele egyirányban akar nyugatra fordulni.	[szövegrész hiányzik]

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

1. bek.	5. sor:	<i>mint</i>
1. bek.	7—8. sor:	<i>megviselő</i> (törlés) <i>érzéssel</i>
1. bek.	8. sor:	<i>Ady-verseket</i>
3. bek.	6. sor:	<i>ezerek</i>
4. bek.	9. sor:	<i>nyugatra</i> (törlés) <i>fordulni.</i>

A kéziratához képest a következő maitól eltérő helyesírási sajátságokat javítottuk:

1. bek.	5—6. sor:	<i>ignoranciája</i>
3. bek.	1. sor:	<i>geniusz</i>
3. bek.	4. sor:	<i>programmos</i>
4. bek.	3. sor:	<i>litteratura</i>

A Nyugatban hiányzó mondatot halvány ceruzával áthúzta és szögletes zárójelbe tette valaki. Ez a törlés Ady szokásos javításaitól feltűnően eltér, így bizonyosra vehető, hogy a kérdéses mondat szerkesztői cenzúrának esett áldozatul. Szövegünk ezért itt a kéziratot követi. De a kéziratot vettük közlésünk alapjául mindvégig, mert a cikk megjelenésekor Ady Párizsban volt, annak korrektúráját tehát minden bizonnyal nem láthatta.

A cikket első változatában még itthon írta. Erről tanúskodik Fenyőnek írt 1908. máj. 8-án Érmindszentről keltezett levele, melyben a cikkre vonatkozólag ez áll: „A két kis cikkemmel mi legyen? Úgy gondolom, hogy a Korrobori elrejthető a Figyelő-rovatban. A Dutka-kritikát küldje vissza (még addig Mindszenten leszek remélhetőleg) s majd kicserélem egy jobbal. „ (PIM A 205/6). Minden valószínűség szerint az itt említett két cikkre (melyek, egyike a Dutka-kritika) vonatkozik egy előbbi levelének (Érmindszent 1908. máj. 5. PIM A 205/5) következő mondata is: „Ha gyöngék a cikkek, miért adták le? Végleges formájában Párizsból küldi el a cikket. A Párizs 1908. jún. 13-i keltű, Osvátnak szóló kísérőlevél első mondata így hangzik: „Édes Ernőm, itt van három vers és a Dutka-kritika, mely most már jöjjön.” (PIM A 208/42)

A föld meg a város: Dutka Ákos: A föld meg a város. Versek. Budapest Singer és Wolfner kiadása 1908. — Dutka kötete valóban feltűnően magán viseli Ady formai hatásának bélyegét. A ciklusos beosztás, valamint ilyen cikluscímek: Elereszt a pusztá, Magyar elégiák vagy az ilyen sorok:

Nem kell a karunk, az ugar elűz,
Napkeleti vad hajdú legények,
Valahol vár minket a gyár, —
Az idegen, a gyilkos, durva nagy Élet.
(Elereszt a pusztá)

első pillanatban elárulják ezt a hatást. De Dutka ekkor már megjárta Amerikát és Ady jól látta meg benne a Szabolcska-féléknél összehasonlíthatatlanul differenciáltabb érzésvilágú és tágabb horizontú költőt. Kritikájának könnyen felismerhető célja az volt, hogy Dutkát elfogadtassa a Nyugattal. Ez azonban nem sikerült, amit nemcsak a kihúzott mondat bizonyít, hanem az a tény is, hogy a Nyugat első korszakában, tehát 1920-ig Dutkának mindössze egyetlen verse jelent meg a Nyugatban.

Mj: VT (172.); Vál. (261.); Ai (233.)

147. „*A magyar gróf*”. BN 1908. júl. 3. 5. l. — Hírek — Ód.

Szikszay Ferenc (1871—1908): festő, Párizsban tanult és ott is telepedett le. Öngyilkosságáról így számolnak be a francia lapok (Le Temps jún. 21.): „Suicide d'un peintre hongrois. M. Feri de Szikszay, peintre hongrois, qui demeurait depuis plusieurs années à Orsay, s'est suicidé mercredi dernier. Il était sujet, depuis quelques temps à des crises de neurasthénie et c'est au cours de l'une d'elles qu'il s'est tiré un coup de revolver à la temple droite. On l'a trouvé dans son cabinet de toilette, la tête fracassée. La mort avait été foudroyante. M. Feri de Szikszay était né en 1871 à Budapest. Il était lieutenant de réserve au 13e hussards de la garde impériale d'Autriche-Hongrie.” (Egy magyar festő öngyilkossága. Szikszay Feri úr, magyar festő, aki évek óta Orsayban lakott, szerdán öngyilkos lett. Egy ideje neuraszténias rohamok kínozták, és egyik ilyen rohamában jobb halántékon lőtte magát. Fördőszobájában találtak rá összezúzott fejfel. Halála azonnal bekövetkezett. Szikszay Feri úr 1871-ben szü-

letett Budapesten. Ausztria—Magyarország császári gárdájának 13-as huszárainál tartalékos hadnagy volt.) Az Adytól idézett nekrológot, melyben Szikszayt magyar grófnak titulálták, nem találtuk meg. A jún. 24-i Le Temps még egyszer visszatér a témára és következőképpen méltatja Szikszayt: „Depuis Ladislas de Pal [!] qui étaít arrivé à Paris en même temps que M. Munkaczy [!] et qui mourut au même âge que Szikszay, dans des conditions non moins douloureuses, jamais pinceau hongrois n'avait exprimé la nature en pages aussi brillantes, aussi larges, profondément dramatiques.” (Paál László óta, aki ugyanakkor jött Párizsba, amikor Munkácsy, és aki ugyanannyi idős korában nem kevésbé tragikus körülmények között halt meg mint Szikszay, magyar festő ecsetje még nem fejezte ki a természetet ilyen ragyogó, ilyen nagyvonalú, ilyen mélyen drámai felfogásban.) A cikk T. S. szígnője valószínűleg Térey Sándort rejti.

Mj: Pn (277.)

148. *Mi lesz a rózsaleányokkal?* Nsz 1908. júl. 4. 5. l. — Hírek — A.

A francia katolikusok májust Szűz Mária hónapjának tartják. Bizonyára akkor folytak az említett ünnepek is. — *Rózsaleány*: a legerényesebb menyasszony a katolikusoknál. Lakodalmán, áldozócútörtökön különféle alapítványokból jutalmazták. — *Egy Boissier nevű radikális szenátor* nem találtuk meg a hír forrását.

149. *Lourdes-ban folynak a csodák.* MSz 1908. júl. 7. II. — Ód.

A Lourdes-i csodatévő forrás állandóan visszatérő témája első párizsi útja óta (Istenek alkonya. 1904. szept. 21. AEÖPM V. 123.). Külön aktualitást adott most a témának Lourdes ötvenéves jubileuma (Jegyzetek a napról I. A Lourdes-i titok a 175. lapon). — *Egy reverendás statisztikus elárulta* a La Semaine religieuse de Paris c. katolikus egyházi lap megírta, hogy a párizsi érsek rendeletet adott ki, melynek értelmében meg kell vizsgálni a Lourdes-ban folyó gyógyulások természetét. Erről a Petit Temps jún. 17-i híret olvastuk.

150. *Jegyzetek a Szajna mellől.* Szocializmus 1908. júl. 9. II. 543. l. — Ady Endre

Civilizáció és kultúra

Byron, Browning s legújában Wilde találták ki és hirdették legzajosabban, hogy kultúra és civilizáció nem ugyanegyek: gyakran visszatérő hivatkozások Ady cikkeiben. A danzigi hercegné c. 1905. ápr. 16-i (AEÖPM VI. 129.) cikkében írta: „Éfféle esetekből veszi észre az ember, miért vallotta az angol Browning pár civilizált barbárnak a maga fajtáját.” A Fecskék c. 1906. ápr. 9-i cikkében (AEÖPM VII. 196.) pedig: „Byron ostorozza az angolokat, kiket egy másik angol költő: Browning civilizált barbároknak nevez.” Wilde-nak — általános esztéticizmusán túl — ilyesféle aforizmaira gondolhatott Ady: „A komfort az egyetlen, amit a civilizáció nyújthat nekünk.” (Aforizmak és ötletek. Magyar Könyvtár 502.) — *Franciaországban a hivatalos és hivatalos esztéták mindig-mindig a nacionalizmus vén malmába kerültek*: olyanokra gondol itt Ady, mint Jules Lemaitre, akiről éppen ekkoriban írja le egy másik cikkében: „A nacionalista táborból egy Jules Lemaitre nyíltan a királypártiak közé állott.” (Vive le roi? júl. 11. a 242. lapon), vagy a röviddel azelőtt elhunyt Ferdinand Brunetiére (vö. Brunetiére csődje c. 1904. ápr. 22-i cikkével. AEÖPM V. 37.). — *Németország csak civilizált ország, de nem kultúrország*: a megállapítás korántsem a francia na-

cionalistáktól származik, bár nagyon valószínű, hogy azok is felhasználták és Ady valamelyik nacionalista lapban olvashatta. Viszont a *Mercure de France* febr. 1-i számában Louis Dumour Nietzsche et la „culture” (Nietzsche és a kultúra) c. tanulmányában ugyanezt a gondolatot Kanttól származtatja (Wir sind in hohem Grade durch Kunst und Wissenschaft cultiviert, wir sind civilisiert bis zum überlästigen zu allerlei gesellschaftliche Artigkeit und Anständigkeit. Aber uns schon für moralisiert zu halten, daran fehlt viel = Művészetünk és tudományunk révén nagymértékben műveltek vagyunk, túlságosan is civilizáltak vagyunk mindenféle társadalmi bölcsesség és illendőség szerint, de ahhoz, hogy morálisnak is tartsanak, ahhoz bizony sok hiányzik.) A tanulmányíró szerint ez a gondolat Goethén és Schopenhaueren keresztül került Nietzschehez, aki az *Unzeitgemässe Betrachtungen* (időszerűtlen elmélgedések) c. művében Dumour szerint ezt határozottan kimondta. „Mais si les Allemands ont une Bildung, Nietzsche leur dénie une Kultur.” (Ha tehát a németeknek van is műveltsége, Nietzsche megtagadja tőlük a kultúrát.) — *Nietzsche divatba jött Franciaországban*: ekkoriban jelent meg Mme Daniel Lesueur Nietzscheenne c. regénye, Emile Faguet: *En lisant Nietzsche* (Nietzscht olvasva), Ernest Seilliére: *Apollon et Dyonisos* c. tanulmányai. A *Mercure de France*-ban az említetten kívül aug. 16-án is nagy tanulmány jelent meg róla: *Nietzsche contre le surhomme* (Nietzsche az emberfeletti ember ellen) címmel. Egyébként ez már Nietzsche reneszánsza volt a franciáknál. Még a múlt század végén André Gide hozta divatba először.

Le dieu est l'ennemi

Le dieu est l'ennemi: az isten az ellenség; Gambetta mondása (l'ennemi c'est l'église) kissé módosítva a francia szeparáció jelszava lett. — *Ausztria . . . olyan progresszív kezd lenni*: Ausztriában ekkor már sokkal szélesebbkörű volt a választójog és az 1907-es választásokon jelentős számú szociáldemokrata került be a Reichsratba. — *Katolikus, francia, ádáz királpárti lapban olvasok most egy magyarországi levelet*: az *Action Française* jún. 23-i számában *Lettre d'Autriche-Hongrie* címmel olvasható az említett levél. Első fele arról szól, hogy Ferenc József évek óta először nem vesz részt az úrnapi körmenetben. A második részben található a következő idézet: „De l'autre côté de la Leitha, un nouveau projet sur l'instruction obligatoire, et l'étatisation de l'école, dû au ministre Apponyi déchaîne aujourd'hui plus de passion nationale que le sujet en lui-même n'éveille d'intérêt.

Gratuit pour les indigents, le prix de l'enseignement obligatoire pour trois ans s'élèverait à 16 couronnes. L'État interviendrait pour une subvention de 2 millions 1/2 dans le budget des écoles. Ce projet n'est pas près encore d'être adopté. L'égalité demandée pour toutes les écoles confessionnelles et nationales rencontrera des difficultés d'exécution dans les rangs des francs-maçons, puissants en Hongrie.

L'auteur de ce projet, le comte Albert Apponyi a été élevé en France à l'école de Mgr. Dupanloup, catholique libéral et superbe orateur, il aime à rapeller Montalembert dans la vie parlementaire où il est entré dès sa prime jeunesse avec éclat.

Assez patriote pour s'imposer au parti de l'indépendance qui l'a porté au ministère, il est assez homme politique pour comprendre la nécessité de l'unité monarchique entre les pays de la Couronne de Saint Étienne, et ceux de l'Europe autrichien; et c'est aussi qu'il a empêché la rupture de se consommer entre le ministère commun et le gouvernement hongrois, à l'occasion de l'accroissement de solde des officiers qu'avait refusé la délégation

tion: il l'a fait voter par le Parlement. Mais on peut se demander quelle sera l'attitude de la délégation lorsqu'elle entrera de nouveau en action au 28 septembre prochain." (A Lajta túlsó oldalán a kötelező oktatásnak és az iskolák államosításának új terve, mely Apponyi miniszternek köszönhető, nagyobb nemzeti szenvedélyeket kavart, mint amekkora érdeklődést maga a téma felkelt).

A szegények számára ingyenes, hároméves kötelező oktatás költségét 16 koronára emelnék fel. Az állam két és fél millióval szubvencionálná az iskolák költségvetését. Ezt a tervet még korántsem fogadták el. Az összes felekezeti és állami iskolák számára kért egyenlőség keresztülvitele nehézségekbe ütközik a szabadkőművesek körében, akik Magyarországon erősek.

Ennek a tervnek a szerzője, Apponyi Albert gróf Franciaországban nevelkedett Dupanloup püspök iskolájában; liberális katolikus és nagyszerű szónok, szereti emlegetni Montalembert-t a parlamenti életben, ahová egész fiatalon került, nagy feltűnést keltve.

Elég hazafi ahhoz, hogy elfogadtassa magát a függetlenségi párttal, mely miniszterséghez juttatta, eléggé politikus ahhoz, hogy megértse a monarchikus egység szükségességét Szent István koronájának országai és az osztrák Európa között; megakadályozta a szakadást a közös minisztérium és a magyar kormány között a tisztí fizetések felemelése alkalmából, amit a delegáció elutasított: megszavaztatta a parlamenttel. Kérdés azonban hogy fog viselkedni a delegáció, ha ismét munkához kezd szeptember 28-án.) A cikk aláírója: Királyi, ami nagyon valószínűsíti Ady feltevéseit, hogy hazai sugalmazásra készült. — *Dupanloup, Félix Antoine Philippe (1802—1878)*: francia püspök, egy ideig a párizsi egyetemen a hitszónoklattan tanára. Több pedagógiai tárgyú könyvet írt. A vatikáni zsinaton a pápai csalhatatlanság dogmája ellen lépett fel. — *Montalembert, Charles Forbes de Tryon, comte de (1810—1870)*: publicista és államférfi, a Correspondant c. haladó katolikus lap alapítója. Könyvet írt magyarországi Szent Erzsébetről. Az Apponyi családdal rokonságban is volt. Bizonyára ezért idézte őt Apponyi oly sűrűn a parlamentben.

A polgári igazság

Lemoine nem tudott gyémántot csinálni: az év elején közölték a francia lapok az első híret Lemoine mérnökről, aki azt állította, hogy felfedezte a gyémántgyártás titkát. Különléle hiszékeny embereket becsapott, pénzt csalt ki tőlük és St. Denis-ben felállította kemencéit. Mikor csalásai kiderültek, letartóztatták, majd feltételesen szabadlábra helyezték azzal, hogy bizonyos határidőre saját gyártmányú gyémántot produkál. A határidő június közepén telt le. Ekkor, jún. 18-án közölték a lapok az első híradást arról, hogy Lemoine szökésben van. — *Ebben a mai társadalomban a bíró a leglombrosabb típus*: Lombrosóról I. A magyar Pimodán jegyzetét (459.).

Mj: Civilizáció és kultúra. Le dieu est l'ennemi: Kf (204.)

151. *Servet szobra és a tordai papok*. Népszava 1908. júl. 11. 4. l. — Hírek — A.

Ady már foglalkozott egy régebbi cikkében Servet szobrának felállításával, akkor még csak a tervvel. (A Szajna mellől I. Servet szobra. 1906. júl. 4. AEÖPM VIII. 11.). A cikk jegyzetében tévesen azt írtuk, hogy Servet szobra nincsen az Adytól megjelölt Estrapade téren, tehát felállítása csak terv maradt. A szobrot valóban nem az Estrapade téren, hanem a XIV.

kerületi városháza előtt, a Montrouge téren állították fel 1908. júl. 6-án. Jean Baffier szobrász alkotása. A máglyán állva ábrázolja Servet-t. Felirata: A Michel Servet brûlé vif. MDLIII. (Michel Servet-nek, akit élve elégettek 1553-ban.) — *Klerikális pápisták állították ezt a Servet-szobrot: a szobor-leleplezés szónoka, Henry Rochefort, a hírhedt nacionalista publicista volt, aki avató beszédében Kálvin kegyetlenkedését bőségesen kiszínezte: „J'ai eu pendant mon séjour en Suisse l'occasion de lire les débats de son procès, qui ne fut pas seulement inique, mais monstrueux. Il y fut atteint et convaincu d'impiété comme ayant, dans un de ses ouvrages, prétendu que la terre de Chanaan, connue sous le nom de «terre promise», n'est pas du tout cette belle contrée où les grappes de raisin pèsent si lourd qu'il faut deux hommes pour en porter une, mais au contraire un sol aride où les Hébreux auraient, moins qu'ailleurs, trouvé à se nourrir. Et c'est en punition d'erreurs religieuses de ce calibre que Servet fut puni de la mort la plus affreuse, laquelle fut précédée de traitements qu'on n'infligerait pas de nos jours à un professionnel de l'assassinat. «Ils me veulent ici faire pourrir, écrivait-il aux membres du conseil. Les poux me mangent tout vif; mes chausses sont déchirées et n'ai de quoi changer ni pourpoint, ni chemise.» — Une fois qu'il l'eut fait condamner, Calvin veilla à ce que le bûcher fût composé de bois vert, afin que l'exécution durât plus longtemps, et ce sont ces bûches vertes dont Baffier a fait la base de sa belle statue.”* (Svájci tartózkodásom alatt alkalmam volt olvasni perének bírósági tárgyalását, amely per nemcsak igazságtalan, hanem szörnyűséges is volt. Istentelenséggel vádolták, és rá is bizonyították, mert egyik munkájában azt állította, hogy Kánaán földje, mely ígélet földje néven ismeretes, egyáltalán nem az a szép ország, melyben olyan súlyos szőlőfűrtök teremnek, hogy két ember kell egy-egy fűrt cipeléséhez, hanem éppen ellenkezőleg olyan terméketlen, hogy a héberek még kevésbé találtak benne táplálékot, mint másutt. És ilyen jellegű vallási tévedésekért büntették Servet-t a legborzalmasabb halállal, s ezt olyan bánásmóddal előzte meg, amilyennel napjainkban egy hivatásos gyilkos sem sújtjanának. „El akarnak itt rohasztani, írta a tanács tagjainak. Elevenen megesznek a tetvek; a nadrágom elszakadt és nincs váltásnyi zekém, sem ingem.” Amint elítéltette, Kálvinnak gondja volt rá, hogy a máglyát eleven fából állítsák össze, hogy a kivégzés tovább tartson, és ilyen nyers hasábokból csinálta Baffier szép szobrának talapzatát.) — *Füzy Sándor ref. lelkész kezdeményezésére . . . kimondták, hogy istentelen szocialisták számára . . . nem adnak a temetőjükből helyet: a hír forrása a Népszava júl. 4-i számában megjelent Kié a temető c. hír, melyben ugyan nem szerepel Füzy Sándor neve, ezt azonban Ady ismerhette régebből is. Az Aranyosvidék c. lapban elég sokszor szerepel. A Népszava hírcikke szerint a kat. és ref. papok együttesen határozták el, „hogy olyan halottat nem engednek a tornyai temetőben porladozni, akinek hozzátartozói nem hívnak és nem fizetnek papot a temetésnél. Miért? Azért, hogy az istentől elrugaszkodott szocialisták még a halálukban is érezzék, hogy testüket még a föld se veszi be, ha nem fizetnek a papnak.” — Mailáth Gusztáv gróf (1864—1940): erdélyi r. k. püspök. — Kenessey Béla (1858—1916): 1908-ban lett erdélyi ref. püspök.*

152. *Vive le roi?* Az Ujság 1908. júl. 11. 7. l. — Hírek — Diósady

Vive le roi? : éljen a király? — *L'ersailles-t még mindig nem tatarozzák* : ti. a királyi kastélyt. — *Kereken éppen azóta, hogy a harmadik köztársaság a Dreyfus-ügyben végleg triumfált*: 1906. júl. 12-én mondta ki a semmitőszék Dreyfus ártatlanságát. — *Rouvier, Maurice (1842—1911)*: 1887-ben fél évig, majd Combes bukása után 1905—06-ban volt miniszterelnök. Idézett nyi-

latkozatát nem találtuk. — *A royalisták hírlapjai hihetetlenül megszapordtak két év óta*: 1907-ben indult Barrès lapja, a *La Cocarde*, előbb heti, majd 1908-tól havi lapként és 1908 márciusában lett napilap a *L'Action Française*, a royalisták legharciasabb lapja. — *A nacionalista táborból egy Jules Lemaitre nyíllan a királypártiak közé állott*: vö. Jegyzetek a Szajna mellől I. Jeanne d'Arc lobogója alatt c. 1909. máj. 23-i cikkével és annak jegyzetével (135. és 599.). — *A királypárti lapok harciasak, merészek, fanatikusak, Például a Léon Daudet . . . lapja*: a *L'Action Française* első száma a következő jelszavakban foglalja össze programját: *A bas la République! Pour que vive la France, vive le Roi!* (Le a Köztársasággal! Hogy éljen Franciaország, éljen a Király!) — *Még a guillotine-t is azért követelik, hogy esetleg egy kis bosszút álljanak vele, ha jön a király*: ekkoriban tárgyalták a francia parlamentben a halálbüntetés eltörléséről szóló törvényjavaslatot, de a többséggel nem sikerült elfogadtatni. L. erről Följegyzések. Guillotine és anarchia c. aug. 8-i cikk jegyzetét (508.). — *A Temps, ez a félhivataloskodó öreg Temps mostandában hűségesen leközi az orléans-i herceg sajtóirodájának reklámhíreit*: a *Le Temps* jún. 25-i számában találtuk az alábbi hírt. „Le bureau politique du duc d'Orléans communique à la presse la dépêche suivante: Vienne 23 juin. Monseigneur le duc d'Orléans et Mme la duchesse d'Orléans qui se trouvent depuis quelques jours à Vienne, ont reçu aujourd'hui hôtel Impérial, où ils sont descendus, la visite de Sa Majesté l'empereur d'Autriche, venu spécialement de Schoenbrunn à cet effet. L'empereur était accompagné du major Pongrácz de Saint Miclos, aide de camp.

Après l'entrevue qui a duré une demi-heure et a été des plus cordiales, le prince a présenté à l'empereur les différentes personnes qui sont auprès de lui en ce moment: comtesse d'Oilliamson, dame d'honneur de la princesse; général Donop, qui l'accompagne dans son voyage militaire; Paul Bézine, chef de son bureau politique; capitaine de Tuíte, membre du service d'honneur, et Maurice Emery, secrétaire particulier.

Après sa visite, l'empereur est rentré directement au palais de Schoenbrunn.

(Az Orléans-i herceg politikai irodája közli a sajtóval a következő táviratot: Bécs, jún. 23. Az Orléans-i herceg őfőméltósága és az Orléans-i hercegné, akik néhány napja Bécsben tartózkodnak, fogadták ma a hotel Imperiálban, ahol megszálltak, őfelsége Ausztria császárijának látogatását, aki külön eből a célból jött Schönbrunnból. A császárt hadsegéde, Szentmiklósi Pongrácz őrnagy kísérte.

A találkozás után, mely fél óra hosszat tartott és a legszívélyesebb volt, a herceg bemutatta a császárnak azokat a különböző személyeket, akik jelenleg mellette vannak: Oilliamson grófnőt, a hercegnő udvarhölgyét, Donop tábornokot, aki katonai útján kíséri, Paul Bézine-t, politikai irodájának vezetőjét, Tuíte századost, a kabinetiroda tagját és Maurice Emeryt, magántitkárát.

Látogatása után a császár egyenesen visszatért a schönbrunni palotába.) — *A Matin-t . . . elítélte az esküdtsek*: I. Följegyzések. A „Matin” esete. c. aug. 8-i cikket és jegyzetét. (250. és 508.). Bunau-Varilla kijelentését nem találtuk. — *az ő királyjelöltjük a madridi gróf*: Jaime, madridi gróf (1870—?) a Bourbon-ház spanyol ágából származott. — *Égalité Fülöp*: Lajos Fülöp József orléans-i herceg (1747—1793), aki Égalité Fülöp néven részt vett a nagy francia forradalomban és XVI. Lajos halálára szavazott. Később mégis azzal vádolták, hogy a királyságra tör és a forradalmi törvénysek őt is halálra ítélte. Fia, Lajos Fülöp 1830-ban Franciaország királya lett.

Az új hóbotot ez a szentencia: Franciaországot a tömegek tették tönkre s a sok szavazás: a Revue hebdomadaire *La crise du parlementarisme* (a parlamentarizmus válsága) címmel 1908. április végén ankétet kezdett, melyhez Bourget is hozzászólt. Tanulmányát ugyanilyen címmel a lap jún. 6-i és 13-i száma közli. Ebben többek közt ilyeneket ír: „Il n’y a donc pas, dans l’état de la France actuelle une crise du parlementarisme; il y a la manifestation d’une loi constante. Cette loi peut se rédiger ainsi: »Le désordre des affaires publiques a toujours été, en France, depuis cent vingt ans, fonction du régime parlementaire et électif.« Effet constant, cause constante. Ici, cette cause semble bien être le principe de l’élection étendue à tout.” (Franciaország mostani állapotában nincs tehát válságban a parlamentarizmus; egy állandó törvény megnyilvánulásáról van szó. Ezt a törvényt így fogalmazhatnánk meg: „a közügyek összevisszasága Franciaországban százhusz év óta mindig a parlamentáris és választáson alapuló rendszer függvénye volt.” Állandó következmény, állandó ok. Itt ez az ok minden bizonnyal a mindenkire kiterjesztett választás elve.) — *Bourget* hivatkozik arra, hogy *Balzac*, a nagy *Balzac* is utálta a népet és a voksot: fent idézett tanulmányában így ír erről Bourget: „Balzac, dans la préface générale de la Comédie humaine, signalait déjà ce danger. Il écrivait prophétiquement dès 1842: »L’élection étendue à tout nous donne le gouvernement par les masses, le seul qui ne soit pas responsable et dont la tyrannie est sans bornes, parce qu’elle s’appelle la loi.«” (*Balzac* már a *Comédie humaine* előszavában jelezte az veszélyt. Látnoki módon ezt írta már 1842-ben: „A mindenkire kiterjesztett választás a tömegek uralmát eredményezi, az egyetlen kormányt, mely nem felelős és melynek zsarnoksága korlátlan, mert törvénynek nevezi magát.”) — *Anatole France* népgyűléseken szóhol: vö. *Anatole France* vallása c. 1906. aug. 22-i cikkével, melyben *Anatole France* összegyűjtött beszédeit ismerteti (AEÖPM VIII. 63.). — *Maeterlinck* is csak a *demokráciában látja a társadalmi nyavalyák orvosságát*: ezt előző cikkeiben két helyütt is említi. L. *Ibsen* és *Mistral* c. 1906. júl. 21-i és *Belgák* c. 1906. aug. 15-i cikkét (AEÖPM VIII. 29. és 56.). A gondolat forrását ott sem tudtuk megállapítani. — *Franciaországban azonban a tömegek akarata egyre tudatosabb és imponálóbb*: ekkoriban folyt a *Draveil—Vigneux*-i nagyméretű sztrájk, mely napról napra általános sztrájkká fejlődéssel fenyegette a burzsoáziát. I. A legszomorúbb állatok c. aug. 9-i cikkét és jegyzetét (251. és 509.). — *Ezért vedlik itt a demagóg nacionalizmus népgyűlölő királypártisággá*: Bourget a parlamentarizmus elleni egyetlen orvosságnak az abszolút monarchia visszaállítását jelöli meg említett cikkében.

154. *Sagan herceg szerencséje.* Az Ujság 1908. júl. 29. 9. l. — Hírek — Díosady

Londonban megáldotta a frigyüket egy anglikán pap: *Hélie de Talleyrand—Périgord Sagan* herceg (1859—?) 1908 júliusában vette feleségül *Boni de Castellane* gróf elvált feleségét, *Anna Gould* asszonyt. Vö. *Híres nők* esetei II. A *Gould*-leány új házassága c. 1907. nov. 1-i (40. és 407.) és *Jegyzetek a napról* II. *Pofozkodás a Gould-leányért* c. 1908. jan. 4-i cikkel és jegyzetével (118. és 433.). — *a divatkirály Sagan herceg*: híres világhi volt, a századvégi Párizs népszerű figurája. Róla, fiáról és a *Castellane—Gould* házasságról I. *Le roman vrai de la IIIe République*. Collection dirigée par *Gilbert Guilleminault*. Prélude à la belle époque. Le mariage du siècle 109. l. — *A Bois de Boulogne avenue-n van egy rózsaszín, mesés királyi márványpalota*: *Boni de Castellane* rózsaszín márványpalotájáról,

mely az avenue Bois-de-Boulogne (ma av. Foch) 50. sz. alatt volt és nemrégiben bontották le, Ady már első párizsi tartózkodásakor is tudósított, l. A bolgár fejedelem hadsége c. 1904. márc. 5-i cikket és jegyzetét AEÖPM V. 9. és 300.). — *taverne*: kocsmá

155. *Az Egyház* — *szorul.* Népszava 1908. aug. 1. 5. l. — Hírek — A.

[*] Eredetiben: Agram-avenue-n

Franciaország pápista főpapjai sietve készülnek egy új tanácskozásva, hírlík: a püspökök gyűlését júliusra hirdették, de augusztusra halasztották, hogy azon M. Amette, Párizs érseke is részt vehessen. A gyűlés célja az volt, hogy a vagyonos egyházmegyék támogatást nyújtsanak a szegény egyházmegyéknek, ahol a papok a hívők támogatásából nem tudnak megélni.

156. *Följegyzések.* Szocializmus 1908. aug. 8. 589. l. — Ady Endre

Guillotine és anarchia

Franciaország polgári közvéleménye nem tud lemondani Deibler mester ... szolgálatairól: július folyamán tárgyalták a francia parlamentben a halálbüntetés eltörléséről szóló törvényjavaslatot. A halálbüntetés helyébe életfogytiglani internálást akartak bevezetni. A közvélemény nyomása alatt azonban még a javaslatot kidolgozó jogi bizottság is megváltoztatta véleményét. A képviselők, köztük Barrès, sorra a halálbüntetés fenntartása mellett szólaltak fel. A legfőbb érv mindegyiküknél a közrend védelme volt. Végül is elnapolták a kérdés tárgyalását. (L'Intransigeant júl. 4.) — *Bali Mihály*: az egyik magyar hóhér fogalommá vált neve.

A katasztrófa-elmélet

Nacionalista írók itt Franciaországban élénken sajnálják, hogy ez idő szerint csak Marokkóban ömlik a francia vér: Marokkóban még mindig napirenden volt az összetűzés a pacifikáló csapatok és a bennszülöttek között. — *katasztrófa-elmélet*: *théorie du „coup”*, a Correspondant c. liberálisabb színezetű katolikus lap és az Action Française c. monarchista-klerikális lap között vita folyt. Az Action Française cikkírói azt állították, hogy a nagy nemzeti katasztrófák után mindig felvirágozott az ország, a Correspondant cikkírói pedig tagadták, hogy a katasztrófák valaha is a monarchisták javára szolgáltak volna. (Le Temps jún. 12.) — *Ez az elmélet pártában maradt vén leánya annak az elméletnek, mely a háborút az emberiség áldásának mondja*: valószínűleg a Malthus-elméletre céloz, mely a túlnépesedés egyik hatásos ellenszerének tartja a háborúkat. — *puerikultúra*: csecsemőkultúra

A „Matin” esete

[*] Eredetiben: ázsiázizmus.

Charles Humbert Meuse-i szenátor beperelte a Matint, mely egy cikkében azzal vádolta a szenátort, hogy befolyásával visszaélt annak érdekében, hogy a csaló Rochette bankárt az igazságszolgáltatástól megmentse, magyarárn, hogy Rochette büntérsa volt. A tárgyalás során Humbert szenátor, aki egy ideig maga is a Matin főtítkára (secrétaire général) volt, igen kemény dolgokat vágott a nagyhatalmú újság tulajdonosainak fejébe: „Le Matin veut que tout le monde tombe à ses pieds. Il a fait tomber des ministères. Il insinue. Il injurie. Ne doit-on pas s'incliner devant les 40 millions de celui qui le dirige? M. Chaumié a tenu à résister à cette puissance. J'ai tenu moi aussi à me dresser contre elle. Quelque soit votre verdict, messieurs les jurés, je ne m'inclinerai pas devant le Matin.” (A Matin

azt akarja, hogy mindenki a lába előtt heverjen. Minisztériumokat bukta-
tott meg. Inszinuál. Gyaláz. Hát nem kell-e meghajolni főszerkesztőjének
40 milliója előtt? Chaumié úr fontosnak tartotta, hogy ellenálljon ennek a
hatalomnak. Én is fontosnak tartottam, hogy fellázadjak ellene. Bármi
legyen is az önök ítélete, esküdöt uraim, nem hajlok meg a Matin előtt.)
Humbert szenátor 100 000 frank kártérítést követelt. Az ítéletet júl. 3-án
hirdették ki. Az esküdtszék M. Denglos-t, a Matin kiadóját (gérant) 3000
frank büntetésre ítélte, Humbert szenátornak pedig 50 000 frank kártéri-
tést ítelt meg. (Le Temps jún. 26. — júl. 1.) — *O.M.G.E.*: Országos
Magyar Gazdasági Egyesület, a magyar agráriusok fellegvára.

Mj: KF (206.); A katasztrófa-elmélet: Vp (290.); Nac. (190.)

157. *A legszomorúbb állatok.* Népszava 1908. aug. 9. 8. l. — Hírek — A.

*Kik panaszkodnak, hogy Draveil-Vigneux-ben kevés munkást öltek meg
a viléz zsandárok és katonák?* Draveil-Vigneux-ben egy hónapja csöndes
sztrájk volt. A párizsi Tivoli-Vauxhall teremben júl. 26-án munkás-
nagygyűlés volt, ahol elhatározták, hogy másnap bemennek a Párizs
környéki Vigneux-be a sztrájkolók gyűlésére. Ezen jelen volt a versailles-i
prefektúra egy komisszárja is. Összetűzés támadt a sztrájkolók és a csend-
őrök közt. 30-án a munkások barikádokat építettek egy épülő házból,
a csendőrök pedig sortűzet adtak a munkásokra, melynek során egy Durand
nevű munkás meghalt. — Ezek után a C.G.T. több vezetőjét letartóztat-
ták. A kormány és a polgári lapok általános sztrájktól tartottak, és erélyes
intézkedéseket követeltek. A Le Temps júl. 30-i számában pl. így ír: „Le
gouvernement va-t-il enfin se décider à relever le gant que lui jette auda-
cieusement le comité confédéral de la confédération générale du travail,
d'accord avec sa filiale, l'union des syndicats de la Seine? (...) Certains
membres du gouvernement s'attachaient à représenter comme inoffensive
en fait la propagande des anarchistes de la C.G.T. S'ils persistaient, après
la leçon des derniers événements, dans leur optimisme débilissant, il faud-
rait déespérer de leur clairvoyance politique. Qu'ils regardent donc un
peu dans le pays et ils verront que ceux qui se réjouissent de ces incessantes
perturbations, ce sont les éternels adversaires de la République, acharnés
à compter, pour le triomphe de leurs rêves, sur l'excès du mal.” (A kormány
elhatározza-e végre, hogy felveszi a kesztyűt, melyet vakmerően odadobott
neki az általános munkásszövetség szövetségi bizottsága, egyetértésben
leányvállalatával, a Szajna megyei szakszervezetek egyesületével? (...)
A kormány egyes tagjai igyekeztek ténylegesen ártalmatlannak beállítani
a C.G.T. anarchistáinak propagandáját. Ha a legutóbbi események leckéje
után is kitartának lefegyverző optimizmusuk mellett, kétségbe kellene
esni politikai tisztánlátásukon. Csak nézzenek körül egy kicsit az országban
és látni fogják, hogy akik örülnek a szüntelen zavargásoknak, azok a Köz-
társaság örökös ellenségei, akik elszántan számítanak álmaik valóra váltá-
sában, a legnagyobb rosszra.) — A Le Temps júl. 31-i cikke meglepedéssel
konstatálja, hogy a radikális Lanterne és Action is a felforgatók ellen,
a közrend védelmében emel szót. — *Ismerem egy nagy lap külügyi rovatának
vezetőjét:* valószínűleg Hugues Le Roux; vö. Hugues Le Roux és Kossuth
levele c. 1907 jún. 11-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VIII. 140. és 525.).

158. *Megszerettetik a hazát.* Népszava 1908. aug. 16. 6. l. — Hírek — A.

[*] Eredetiben: meglátnunk

*Andrejev Leonyidnak van egy fájdalmas és nagyon kegyetlen története a
hazáról:* A világpolgár c. elbeszélés (eredeti címe: Inosztranyec = külföldi).

Megj. A párja c. kötetben Budapest 1904. Czóbel Ernő fordításában. — *Ignotus ír valahol a törzsökös, de európai lelkű magyarok tízes magyargyűlöletéről*: valószínűleg Ignotus Hagymány és egyéniség c. cikkére gondol a Nyugat 1908. jan. 16-i számából, melyben Rákosi Jenő újví cikkével vitázva többek közt ezeket mondja Ignotus: „Mert ha az elégetlenség tenné vagy nem tenné, hogy lehetne költő az a Berzsenyi Dániel, aki rettentő haraggal ostorozta a romlásnak indult magyart, vagy az az Arany János, aki első nagy époszában megtépázta az ősi vármegyét, kifigurázta a nemesi alkotmányvédelmet, s egy követ fűjt a nyugatiaskodó Széchenyi Istvánnal, ki keleti tunyaságnak s életre alkalmatlan szűkkeblűségnek bélyegzett majd mindent, amiben az akkor nemes urak nemzet-megtartó virtust és hagyományt tiszteltek?” — *Berzeviczy Gergely* (1763—1822): haladó közgazdasági író, aki sokat utazott Nyugat-Európában és az ott szerzett tapasztalatok alapján ostorozta hazánk elmaradott gazdasági viszonyait. Berzeviczy Gergelyről l. még Gróf Gobineau c. 1904. ápr. 1-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM V. 33. és 307.). — *Kecskeméthy Aurél* (1827—1877): újságíró, Széchenyi utolsó éveinek bizalmas tanúja, a kiegyezés után Kákay Aranyos néven írt karcolatait Ady másutt is emlegeti. Vö. Amit a régi porták mesélnek c. 1904. jan. 2-i cikkével (AEÖPM IV. 193.). — *Bessenyei Ferenc* (1840—1904): 1891—1901 között szabadelvű párti képviselő. Széll Kálmán ellenkéhez tartozott és 1901-ben lemondott mandátumáról. — *Koreánál aljasabbá tesz*: Korea ekkor japán gyarmat volt, korruprt uralkodói miatt napirenden voltak a politikai gyilkosságok.

Mj: Nac. (191.)

159. *Asszonnyal a bakon*. Az Ujság 1908. aug. 27. 6. l. — Hírek — Diósady

Kis, koldus, anarchistáskodó hetilap: az idézett lapra nem sikerült rátalálni. A téma állandóan napirenden volt és még az egyébként progresszív L'Assiette au Beurre c. vicclap is elég fölényesen kötekedik a női egyenjogúság témájának szentelt jún. 6-i külön számában. Címlapján a következő címfeliratot találjuk: „Citoyennes, nous aurons le mariage laïque, civil et obligatoire!” (Polgártársnők, világi, polgári és kötelező házasságot akarunk!). Egyik vice pedig így szól: Két takarítónő beszélget: „Pour qui as-tu voté, hier? — Pour la duchesse d'Uzès.” (Kire szavaztál tegnap? — D'Uzès hercegnőre.)

Mj: Pn (279.)

160. *Idégen forradalmárok Párizsban*. Az Ujság 1908. aug. 29. 6. l. — Hírek — Diósady

a nagy és kis Napóleon: I. és III. Napóleon. — *Szegény Michel Lujza* Louise Michelt Ady még első párizsi útján ismerte meg egy anarchista gyűlésen (L. Az anarchisták gyülekezetében. c. 1904. jún. 9-i cikkét AEÖPM V. 58.), majd interjú készített vele (Michel Lujza AEÖPM V 125.) és 1905-ben bekövetkezett halálakor újabb cikkben emlékezett meg róla a BN-ban (A vörös szűz. 1905. jan. 11. AEÖPM VI. 7.). — *Az ifjú-törököknek ... egy Mechveret című lapjuk volt Párizsban*: az ifjú-törökök forradalmi mozgalma júl. 24-én győzött. A *Matin* júl. 31-i száma közli az ifjú-törökök (Jeunes Turcs démocrates) levelét, melyben megköszönik a lapnak azt a támogatást, melyet az üldözött török forradalmároknap nyújtott. Mechveret c. lapjuk, melyet eddig Párizsban adtak ki, aug. 2-án egész szerkesztőségével együtt hazaköltözött Konstantinápolyba. A török forradalomnak

ez a szakasza azonban nem sok eredményt ért el, mert a padisah (a szultán), Abdul Hamid nem mondott le, csak nagyvezérét, Saïd pasát váltották le és alkotmányt adtak az országnak. Abdul Hamidot csak 1909 folyamán váltják le és V Mohamed kerül a helyére. — *A napokban indul meg egy újabb török lap Párizsban:* a La Turquie Nouvelle c. lap Salih B. Gourджи szerkesztésében valóban megjelent Párizsban. — *leitmotiv* főmotívum. — *Az olasz Cipriani Hamilkár:* a *Matin* júl. 21-i számában a L'Italie et la France c. revű nyomán közlik, hogy Amilcare Cipriani megtalálta 38 évig elveszettnek hitt lányát, (Le révolutionnaire Cipriani retrouve sa fille perdue pendant trente-huit ans.) Cipriani 1869-ben III. Napóleon elől Londonba menekült, 1870-ben született egy lánya: Fulvia-Lavinia-Italia-Roma. A császárság bukása után hazatért Londonból, harcolt a Commune-ben, a Commune bukása után pedig örökös deportálásra ítélték. 1880-ban tért vissza. Időközben felesége meghalt és a gyereket rábízta valakire. Most leányának férje, Jacques Wely jelentkezett a boldog apánál. — *Wroblewskzi:* Vroblevskij, Valerij (1836—1908). — *Ialán éppen most döntenek Miklós cár ... sorsa fölött:* különös játéka a sorsnak, hogy 1908 decemberében Párizsban volt az Oroszországi Szoc. dem. Munkáspárt (összoroszországi) konferenciája és Lenin ekkor a XIV. kerületi Marie-Rose u. 4. sz. alatt, „a Szajna bal partján, egy csöndes, ósdi, szegény utcában” lakott.

161. *Magyar és lengyel.* (Párizsban ellesett párbeszéd) BN 1908. aug. 30. 5. l. — Hírek — A. E.

Tegnap itt Párizsban ... kihalgattam egy beszélgetést: nyilvánvalóan fiktív beszélgetésről van szó. — *Szörnyűség, hogy a dumában miket beszél összevissza a demokrata csorda:* inkább az első és második dumára eshetik itt célzás, mert az ekkoriban üléselő harmadik dumában mindössze 14 szociáldemokrata maradt és Sztolypin legvéresebb reakciója idején vajmi kevés demokrata reformot hoztak. — Az első дума demokratikus törekvéseiről viszont Ady is írt, 1906-ban: „Parcellázza a nagybirtokot. Elismeri minden nemzetiség jogát...” (Jegyzetek a napról I. A дума. AEÖPM VII. 236.). — *slachta:* lengyel nemesség. — *Galicziában mi kevesebben vagyunk, mint a rutének, de azért coki rutén:* vö. Jegyzetek a napról I. Björnson — porosz bérenc? c. 1907. szept. 19-i cikkével (AEÖPM VIII. 345.). — „Nincsen veszve Lengyelország” így kezdődik az ún. Dombrowski-induló, melyet a lengyel légió 1796-ban Olaszországban Bonaparte seregében énekelt. — *Ha Bizáncba bevonul a demokrácia:* célzás a röviddel azelőtt győzedelmeskedett török forradalomra.

Mj: Vp (29I.); Nac. (193.)

162. *Jegyzetek a Szajna mellől.* Szocializmus 1908. szept. 5. 639. l. — Följegyzések — Ady Endre

[*] Eredetiben: végig szabadgondolkodók; [**] Eredetiben: asszonyok
Egy újságíró búcsúztatója

Meghalt Párizsban egy Harduin nevű újságíró: Henri Harduin, (1845—1908) tíz éve írta a *Matin*-ben *Propos d'un Parisien* c. glosszáit. Aug. 20-án halt meg urémiában. Rovatát Clément Vautel folytatta. Ady több ízben hivatkozik cikkeire (Szerelem és színpad, Az új Bonaparte AEÖPM VIII. 124. és 211. és Jegyzetek a napról. II. Delcassé és Aehrenthal, kötetünkben a 185. lapon). — Érdekes, hogy ellenkező előjellel ugyan, mint Ady, de a *Le Temps* nekrológirója is az átlag francia, a francia középosztály repre-

zentásának látta Harduint „Si les historiens de l'avenir veulent se rendre compte de l'opinion moyenne des Français de la classe moyenne, au début du vingtième siècle, ils devront se procurer la collection des petits articles que chaque jour, depuis dix ans, avec une verve inépuisable et toujours assurée, Harduin a publiés dans le *Matin*. Ceux qui l'ont connu savent qu'il avait pour les écrivains du dix-septième siècle, et surtout pour la Fontaine, un goût très vif; et nul ne fut jamais, d'autre part, moins teinté de romantisme.” (Ha a jövő történétírói meg akarják ismerni a XX. század elején élt, a francia középosztályból való átlagfranciának a véleményét, be kell szerezniük azoknak a kis cikkeknek a gyűjteményét, melyeket Harduin publikált tíz éven át naponta a *Matin*-ben, kifogyhatatlan és mindig merész hévvel. Akik ismerték, tudják, hogy élénken vonzódott a XVII. század íróihoz, különösen La Fontaine-hez; és másrészt senkinek olyan kevés köze nem volt a romantikához, mint neki.) — *Mert nem igaz az, hogy Franciaországban minden egy chanssonnal végződik*: idézet Beaumarchais: Figaró házasságából („*Tout finit par des chansons.*”) — *fiatalon pénzügyi zseninek, börszerűen börze-embernek indult*: mint közgazdasági újságíró kezdte vidéken, később a *Petit Journal* és a *Figaro* munkatársa lett.

Szerelem és rendőrség

A készülő rendszabályokról nem olvastunk hírt a lapokban, annál több erre vonatkozó anekdotát a vicclapokban.

A hazug szabadgondolkodók

Jean Allemane mondta egyszer e sorok írójának, hogy a polgári szabadgondolkodó egyike a legfurcsább állatoknak: Ady egy 1910-es cikkéből tudjuk, hogy 1907-ben, mikor könyvéről beszámolót írt, meg is látogatta Allemane-t. De ennek a látogatásnak az emléke Allemane-nak Ady noteszébe bejegyzett címe is: „Rue St. Sauveur 51 Allemane” (AEÖPM VIII. 238.). Az 1910-es cikkben (Egy híres bukkott képviselő. PN 1910. máj. 22.) az itt idézett beszélgetésre is utal: „A szabadgondolkodás kérdéseiről beszélgettünk s már dühbe jött az önmaga első mondatától. — Meg kell szabadítani az emberiséget az Istentől és a fellebbvalóktól.” — Ady glosszájának az adhatta aktualitást, hogy a szabadgondolkodók aug. 19-én tartották kongresszusukat Limoges-ban, melyben főleg a hazafiságról volt szó. Egyik megfogalmazásuk szerint: „Le patriotisme vrai ne peut être que la volonté d'un peuple de résister à l'invasion ou à l'oppression du dehors, qui aurait pour conséquence de diminuer ou de supprimer les libertés acquises.” (Az igaz hazafiság nem lehet más, mint egy népnek az az akarata, hogy ellenálljon minden kívülről jövő invázióknak vagy elnyomásnak, mely csökkentené vagy megszüntetné a megszerzett szabadságjogokat.) — *Am Fallières elnök, amikor leányát férjhezadta, elvitte a templomba az új párt*: Fallières lányának esküvője Jean Lanes-nal aug. 10-én volt a Madeleine templomban. A lapok hangsúlyozták, hogy annak ellenére, hogy az elnök is megjelent a templomban, a szertartás mégis rendkívül egyszerű volt.

Mj: Egy újságíró búcsúztatója, A hazug szabadgondolkodók: KF (209.)

163. *Kortörténeti jegyzetek*. HSz 1908. szept. 223. és 225. l. — A. E.

[*] Eredetiben: Géroff

És Magyarországon ma a protestánsokat csupán a Ne temere kezdetű pápai breve bántja: a pápa 1907. aug. 2-i *Ne temere* kezdetű dekrétumának lényege az volt, hogy a kat. egyház csak azt a vegyes házasságot tekinti

érvényesnek, melyet katolikus pap előtt kötöttek, s az ebből származó összes gyermekek katolikusok. Minden egyéb házasságot az egyház ágyasságnak minősít és a belőle származó gyermekeket törvényteleneknek. A pápai breve ellen hatalmas fölzúdulás támadt. Szinte naponta tiltakoztak a protestáns egyházak püspökei, különféle egyházmegyéi. A Magyar Szó aug. 29-i vezércikke szerint Raffay Sándor ev. teológiai tanár cikket írt egy klerikális újságban a Ne temere ellen. A lap is hozzáfűzi: „Mi a világ csudájának csináltuk meg annyi harccal és keveredéssel az egyedül üdvözítő kötelező polgári házasságot, amelyen kívül Magyarországon érvényes házasságot már egyáltalán kötni nem lehet, ha most mi magyarok azon akarunk összeveszni, hogy a pápa micsoda házasságot ismer el katolikus házasságnak?” — *Egy erdélyi unitárius pap egykor ... mondott valamit: ugyanezt a gondolatot egyszer már egy kálvinista pap szájába adta Ady Weingart c. 1902. aug. 28-i cikkében (AEÖPM III. 130.). Nyilván a kettő ugyanaz vagy pedig mindkét esetben ily módon akart nagyobb hitelt adni saját gondolatának. — a kálvinizmusból swedenborgi vallás lesz: misztikára hajló. Vö. Új vallásalapítók c. jún. 20-i cikkével és jegyzetével (231. és 498.). — Kenessey, az új erdélyi ref. püspök milyen örömmel barátkozott gróf Mailáth-tal: nem tudjuk, mire utal. — Baksay Sándor (1832—1915): ref. püspök. — Bokányi Dezső (1871—1940): ebben az időszakban a szociáldemokraták legnagyobb hatású antiklerikális szónoka és publicistája. — Sarto pápa: X. Pius, az akkori pápa világi neve. — *A szekularizáció gondolatát milyen riadtan fojtotta meg a kálvinista papság: 1. A kálvinista kardinális c. 1907. okt. 2-i cikkét és jegyzetét (8. és 388.). — Perzsiában a múlt hetekben a papság látta be először, hogy neki jó lesz észretérnie: Perzsiában június hónapban forradalmi mozgalom tört ki: elűzték az autokrata hajlandóságú saht. A papság kezdetben támogatta a forradalmat. Amikor azonban látta, hogy a parlament valóban haladó irányú reformokat akar, megijedt, hogy elveszti hatalmát és az eszküszegő sah pártjára állt. — olyan radikális és progresszív ... mint például Bánffy Dezső báró: Ady Bánffy ellenzékiességét Széll Kálmánnal, majd Tiszával szemben, egy ideig nagyra értékelte, ahogyan az erdélyi protestánst is tisztelte benne. Vö. Beszélgetés Bánffy Dezsővel c. 1903. aug. 1-i cikkével (AEÖPM IV. 137.). Lelkesedése Bánffy iránt erősen csökkent, mikor az a koalíció vezérlo bizottságában foglalt helyet: Bánffy nevét az idő tájt már alig említi Ady cikkeiben. Ekkor ismét ellenzékben volt Bánffy, kilépett a koalícióból és a bankkérdésben Justh Gyulát támogatta. Ady azonban most ismét illúziók nélkül látja Bánffyt szocialistaellenes múltjával. — Melius Juhász Péter: 1. a Móricz Zsigmond c. 1909. aug. 16-i cikk jegyzetét (607.). — *Gerov úr: Matej Gerov (1876—1919) bolgár újságíró, a Balkanska Tribuna munkatársa. (Adatait Sipos István szíves segítségével közöljük.) — Szobranje: bolgár országgyűlés. — „Én szeretem Verlaine-t, de utálok azt a két bolgár poétát, akik nálunk új poézist akarnak.”: Ady feljegyzése megmaradt egy noteszlapon, melyet kötetünkben közlünk (222.). Az idevonatkozó jegyzet: „Bulgár poéták Kirill Christoph Werlain[!] tan Ivan Vazof.” (1. [Különálló noteszlapok] jegyzetét a 493. lapon.) — *hererok*: a bantu-négerék déli törzse Délnyugat-Afrikában. 1904—05-i felkelésüket a németek leverték.***

164. *Francia-e Párizs?* VU 1908. szept. 20. II. 766. 1. — Diósadi

metek: métèque (a meteikosz görög szóból) = a Franciaországban élő külföldi, jöttment. — *Ez és ilyenek a vadak Párizs ellen*: Charles Maurras az Action Française máj. 16-i és 17-i számában vezércikket írt a „métèque”-ek ellen. Vö. A népek összefolynak c. jún. 5-i cikk jegyzetével (494.). Ugyan-

csak az Action Française jún. 8-i számában olvastuk, hogy Jaurès törvényjavaslatot akart benyújtani az idegenek védelmére. — a *Gobineau-féle franko-germánosság*: Gróf Gobineau c. 1904-es cikkében írta: „Gobineau fanatikusan ápolt a lelkében egy legendát, hogy ő nem francia, hanem germán, vére a normann lovagoknak, az ős, a dicső, a legistenibb germánoknak.” (AEÖPM V. 33.) — *Rémy de Gourmont ezt a teóriát részletezni is tudja*: nem találtuk meg, hol.

Mj: TP (72.); Pn (278.) Vp (293.);

165. [A *Holnap*] (Ady Endre előadása.) NN 1908. szept. 29. 7. 1.

[*] Eredetiben: Mihály; [**] Eredetiben: Mitchel; [***] Eredetiben: elrontani; [****] Eredetiben: értünk

Ady előadását a NN A *Holnap* — Az első előadó estély — c. tudósítás keretében közli, a következő bevezetéssel:

„Nagyvárad fiatal irodalmi társasága, a *Holnap* gárdája vasárnap délután fél hatkor tartotta meg első irodalmi ünnepségét. Vajda János emlékezetének szolt ez a komoly, előkelő tónusú soirée. És a város publikumának intelligenciájáról, modern gondolkozásáról, rokonszenvéről, együttérzéséről nyújtott színes, impozáns, változatos képet a városháza díszterme, ahol a Vajda-emlékünnap lezajlott.

Vasárnap délután egynegyed hat óra tájt kigyulladtak a város székházának villamos lámpái. Eleven, fényes sorban siettek föl a díszterembe az érkező vendégek. Ott láttuk a nagyközönség soraiban a város notabilitásait, a társadalom szellemi és reprezentatív vezetőit. A díszterem előtt a *Holnap* tagjai Ady Endrével élükön kis csoportban fogadták vendégeiket.

(Az előadás)

Alig helyezkedett kényelembe a hallgató közönség — amelyről, sajnos, teljességgel lehetetlen volt kimerítő névsort összeállítani —, az ünnepség kezdetét vette. A szöszéken dr. Dénes Sándor jelent meg, hogy az ünnepi megnyitót elmondja. Feszült figyelemmel lesték hallgatói dr. Dénes Sándor bejelentő szavait, amelyek igaz, mély és modern tartalmukkal teljesen lekötötték az érdeklődést.

Dr. Dénes Sándor a *Holnap* céljáról, jelentőségéről és jogosultságáról szólt. Gyönyörűen és alaposan rögzítette meg azt a képet, amely most a magyar irodalmat ábrázolja.

Mi most mérkőzünk meg a Múlttal A *Holnap*ért. Csodálatosképpen éppen ebben a városban egész kis igrictelek verődött össze — valamennyien vezetői az új hadjáratnak. Ez a *Holnap* adózik ma Vajda János emlékének.

Dr. Dénes Sándor lelkes, szép szavait zajos ovációkkal, tapsal fogadták.

A megnyitó után Emőd Tamás, a *Holnap* legfiatalabb poétája mondta el Ady Endre »Egy néhai költő« című új versét.

A vers, amely erre az alkalomra íródott, Ady Endre legszebb és legérdekesebb versei egyike.

A költemény két legszebb strófája, amely a magyar poéta keserű sorsáról szól, így hangzik:

Durcásan, büszkén csörtetett tovább
Rakott, hívó, bő, nagy asztalok táján —
Dalolt, virrasztott, pusztult csöndesen
S göggel rúgott ki végső éjszakáján.

Mert úgy van most is: kis számár gazok
Fojtják el, fogják az Isten növényét:
Magyar és vátes ez éppen elég,
Hogy boni késsel szent szíven döföljék.

A gyönyörű költemény Emőd Tamás előadásában gyújtó hatást tett a közönségre. Viharos taps zúgott fel utána.

A költemény elhangzása nyomán Ady Endre lépett az emelvényre, s a következő tartalmas, gondolatban gazdag elmélkedést adta elő a közönségről és az irodalomról:”

Az előadás szövege után a beszámoló így folytatódik:

„Ady Endre után Hevessy Mariska a Szigligeti színház művésznője Dutka Ákos, Emőd Tamás, Juhász Gyula és Miklós Jutka verseiből adott elő egyet-egyét. Szívvél-lélekkel lebilincselte a közönséget Hevessy Mariska hódító elegáns, kedves megjelenése. Intim, meleg előadásmodora, a poémák igazi átérzése és művészi kifejezésre juttatása viharos tapsokat, sok ovációt és éljenzést idézett elő.

(Vajda János emléke)

Juhász Gyula főgimnáziumi tanár, az új magyar líra legértékesebb, legismertebb és legnépszerűbb poétáinak egyike Vajda János és a Holnap szellemi közösségéről beszélt.

Vajda János — úgymond — nem művészi törekvései, de emberi és magyar egyénisége révén áll közel a Holnap új és magyar utakat járó igriceihez. Vajda Jánosnak ajánlotta ver sacruma első virágait a Holnap, mert a nagy magányos ember a legnemesebb szimbóluma annak az izolált és szabad csapatnak, a Holnapnak, amely a magyartalan és lelketlen Budapest ellenére új dalt dalol a Kárpátok alatt. Vajdában a nagy magányost és nagy szomorúságost szereti, vallja és ünnepli a nagyváradi modern költészet. Vajda János az első hamleti magyar lélek, az énekes Széchenyi, aki imádja a magyar röögöt és gyűlöli a magyar bűnököt. Petőfi gyermek-lélke gyönyörűnek látja az ugart, Vajda János a haladás himnuszát akarja hallani rajta. Idegei még a magyar ugarhoz szítanak, de a becsülete nem engedi, hogy a maradisággal tartson.

Nemcsak lelke, de sorsa is rokon a miénkkel. A magyar törekvések története tele van Tonuzobákkal, akiket élve eltemetett a kisbíraskodó magyar világ. Míg Vajda János a vaáli erdőbe sirta keserűségét és lázadását, Péterfy Itália derűjébe kénytelen menekülni a fekete Gond elől, hogy élni tudjon egy kicsit, Grünwald Béla a párizsi morgue felé siet ebből a szomorú világból, Reviczky Arcóban próbálná foldozni a nyomortól foszló tüdejét, de mind hiába!

Vajda epitáfiumául a mi mai nagy magányosunk sorait íránk:

Ki magyar tájon nagy sorsra vágyik,
Rokkanva ér el az éjszakáig!

De talán mégis másképpen lesz — *holnap!*

Juhász Gyula frappáns sikerű szabadelőadása után Asszonyi László, a Szigligeti színház baritonistája Dési Alfréd színművésztársának két dalát (A Halál rokona és A vaáli erdőben) énekelte el Lehel Károly karmester pianino-kisérete mellett. Mindenkit meglepett Dési gazdag invenciójú muzsikája, amely Asszonyi gyönyörű, tiszta orgánuma, énektudása útján elsőrendű interpretálóra akadt. Külön dicséretet érdemel Lehel Károly mesteri zenekíséretéért. Mind a hárman zajos és hosszú tapsokat kaptak.

Igen szép sikere volt Dutka Ákosnak, a Holnap másik neves és országosan ismert poétájának Vajda verseinek előadásával.

Az ünnepséget Nagy Mihály hírlapíró — a soirée rendezője — zárta be, s kérte a publikumot, hogy a jövőben is tartsa meg szeretetében a Holnap fiatal, tetterős gardáját.”

Ady szerepléséről részletesebben szól a Nagyvárad tudósítása, melyet bizonyára Dutka Ákos készített. Ezért egy bekezdést ebből is ideiktatunk:

„A tapok lecsendesülése után Ady Endre lépett az emelvényre. Amióta a nagyváradi sajtó e hatalmas erejű munkásából országszerte elismert költő vált: Ady Endrét most először látta viszont nyilvánosan a nagyváradi közönség. Nagyvárad megértő közönsége lelkéből ünnepelte a költőt, aki kissé meglepődve, elfogódottan állott szembe az ő régi közönségével, azzal a várossal, amelyben első merészszívű szárnycsapásait tette. Meleg, fátyolos hangon kezdett beszélni a magyar kultúráról és kultúrталanságról, a szebb Holnapot váró büszke reményeinkről. Szép, tömör igazságokat, bús magyar életünket jellemző vallomásokat mondott.”

Közel ötven év múlva „A Holnap” városa c. könyvében (Magvető Könyvkiadó Budapest 1955. 156. l.) így emlékezik vissza az eseményre Dutka Ákos:

„Ott ültünk mind az új városháza termének parlamentszerű emelvényén Bihari Sándor nagy történelmi képe előtt. Zsigmond és Ulászló találkozásának fejedelmi színpompája volt a háttér és díszlet a zsúfolt teremben. Csak Babits Mihály hiányzott. Ady zsakettben, piros szegfűvel gomblyukában. Az első sorokban a város kiöltözött szépasszonyai, s közülük is kiválik párizsi színeivel Brüll Adél.”

Az ünnepség első számaként elmondott Néhai Vajda János című verset Ady — Emődnek a Nyugat szerkesztőségéhez írt alábbi levele tanúsága szerint — az ő kérésére írta. Nyilván ezért mondta a verset Emőd. „Nagyvárad 1908. IX. 24. Ma kaptam Adytól az ide csatolt verset Vajda Jánosról — azzal az utasítással, hogy küldjem nyomban a Nyugatnak az ő nevében. (A verset az én ösztökélésemre, nekem írta.) Itt küldöm másolatban, minthogy az eredetin levél is van írva — nekem.” (PIM V. 1381/2.) A vers a Ny okt. 1-i számában jelent meg.

Kazinczy Ferenc valamikor úgy vágyott Széphalomról Erdélybe, . . . : Kazinczy Erdélyi leveleinek kiadója, Abafi Lajos írja az előszóban: „Erdélyt látnia egyik régi vágya volt Kazinczynak, melyet azonban csak 1805 őszén teljesíthetett, és akkor is csak részben (. . .). Ázóta egyik kedvenc eszméje volt, a megkedvelt Erdélyt egészen bejárnia, melynek foganatosítását viszonyai azonban évről-évre elodázták, úgy hogy csak 1816-ban . . . barátai sürgős meghívásának engedve kelt útnak. . .” (Kazinczy: Erdélyi levelek. Kiadja Abafi Lajos. Aigner Lajos. Budapest é. n. VII. 1.) — . . . mint Petőfi vágyott később sokáig és hasztalanul Párizs felé: Petőfi az Úti levelek Kerényi Frigyeshez intézett VI. darabjában ír arról, hogy készül meglátogatni „a fényes Franciaországot és magát Bérangert, a világ új megváltójának, a szabadságnak legnagyobb apostolát” — a Wesselényiék zsidói ménese különös intézménynek látszott előtte, mint valami leendő akadémia: „A nagy istálló ménei a fedett iskolában teszik leckéiket. Ily szépségű lovakat látni, s rajtok egy 20 esztendőes ifjú férfit, e musculosus tagokkal, e lángoló orcákkal, e szikrázó szemekkel, s ily tanult lovaglót! Még nem elég, barátom; még tovább kell hallanod: Ily szépségű lovakon, ily szépségű ifjú férfit, s azt az ifjú férfit, ki 1/2 óra előtt Kleistot és Berzsenyit s Horácot anyyi érzéssel declamálta; (. . .) A zsidói istálló aszerint érdemel bővebb előadást, mint a vásárhelyi s fehérvári biblíotheca s a szemeni képgyűjtemény, mert ez úgy kevélysége Erdélynek és a nemzetnek, mint amazok.” — írja

Kazinczy a XXIV. levélben (i. m. 297—298. l.) Kazinczy elragadtatását Petri Mór is említi és néhány sort idéz is a fenti levélből Szilágy vármegye monographiájában (I. 742. l.). Feltehetően ez volt Ady közvetlen forrása. — *Az unió megölte Erdélyt*: Erdély a mohácsi csata óta önálló fejedelemség, majd a Habsburg-birodalom autonóm tartománya volt. 1848-ban kimondják ugyan az uniót, a Magyarországgal való egyesülést, de 1849-ben ismét osztrák korona-tartomány lesz. Csak 1867 után egyesül ismét Magyarországgal. — *Apáthy professzor a maga nemzeti-európai háborodottságával*: Apáthy István (1863—1922) a kolozsvári egyetem élettanára, a Szabadgondolkodók magyarországi egyesületének elnöke volt. 1906-ban arra való hivatkozással mondott le elnökségéről, hogy egyesek a szabad gondolatot a magyar nemzeti gondolattal akarják szembeállítani. A Társadalomtudományi Társaság ellen alakult jobboldali Magyar Társadalomtudományi Egyesület elnöke volt ekkor. Vö. Ady Párizsi jegyzetek I. Hazafiasság és maszlag c. 1907. jan. 27-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VIII. 154. és 484.). — *báró Bánffy Miklós egy sovány amatőr vénával*: gróf Bánffy Miklós (1874—1950), aki ekkor Kolozs vármegye és Kolozsvár főispánja volt, Kisbán Miklós néven drámákat írt. Ezek egyikét, a Naplegendát Ady is megbírálta (Kisbán Miklós. 1906. ápr. 8. AEÖPM VII. 194.). — *azok a vékony grófi és bárói zsúrok, amelyekben, saját dicsekedése szerint, nagyon szívesen látják Farkas Imrét*: Farkas Imre érzékeny levélben reagál erre a megjegyzésre. Többek közt ezt írja Adynak 1908. szept. 30-i levelében: „Emlékszem az esetre. Én Telekihez utaztam, amikor találkoztam veled. Te kérdeztél, én feleltem, bátran, tudva, hogy régi barátommal állok szemben, akihez mindig őszintén vonzódtam, aki szintén szimpátiát mutatott irántam. Hogy eme privát beszélgetés alatt miket mondtam, csak félig emlékszem, de hogy abban dicsekvés nem foglaltatott, azt annyival is inkább merem mondani, mert a dicsekvés soha életemben nem volt kenyerem.” Farkas Imre szóbeli közlése szerint Ady meleg engesztelő levelet írt a megbántott költőnek. A levél azonban sajnos elveszett. — *Mocsáry Lajos, egy idült, magyar vezérpolitikus . kisértette. .: nekünk nem muszáj kultúrnépnek lennünk*: Mocsáry Lajos az ún. nemzeti ellenállás idején, mint a Borsod megyei függetlenségi párt elnöke gyászos szerepet vitt. Így ír erről Ady Éljen a vármegye c. 1907. dec. 18-i cikkében: „Mocsáry Lajos, aki egyébként európai ember, a Kossuth—Apponyi forradalom idején, tanácsokat adott a vármegyéknek. Ezek a tanácsok olyanok voltak, mint a vármegye maga: büszkék és ostobák. Lökjön el a vármegye mindent ami betű, ami értelem, ami új. Tegyen úgy, mint II. József korában: hordassa máglyára az írásokat és nyomtatványokat.” (95.). — *az az úrhatnamság, melyről már a három lófarkú török basák is lemondtak a napokban*: júl. 24-én győzött az ifjú törökök mozgalma Konstantinápolyban, az uralkodó alkotmányt adott Törökországnak. — *A magyar glóbus igenis kitárlás, ezt reánk*: a magyar glóbus, mint a magyar sovinizmust gúnyoló szállóige, Tóth Béla szerint (Szájruj-szájra. Budapest 1895. 346. l.) a bécsi Donau-Zeitung 1861-es évfolyamában közölt anekdotából származik, mely szerint egy magyar ember Bécsben bement a könyves boltba és így kérte Magyarország térképét: „Geben Sie mir Globus von Ungarn!” A német Michel a német nép olyanfajta megszemélyesítése, mint John Bull az angol vagy Uncle Sam az amerikaié. — *Kazinczy Ferenc . Berzsenyi kedvéért hazatérőnek deklarálja Berzeviczy Gergelyt*: Kazinczy és Berzsenyi levélváltását Berzeviczy Gergelyről idéztük Gróf Gobineau c. 1904. ápr. 1-i cikk jegyzetében (AEÖPM V. 308.). — *Berzeviczy Gergelynek nemrégiben emléket állítottak*: a Magyar Tudományos Akadémia 1908. júl. 26-án emléktáblával jelölte meg Berzeviczy Gergely szülőházát a Szepes megyei Kakas-lomnicon (Akadémiai Értesítő 1908. évf. 521. l.). A Huszadik Század 1908.

augusztusi száma arról számol be, hogy a Társadalomtudományi Társaságban júl. 26-án emlékülést tartottak Berzeviczy Gergely emlékére, melyen Szabó Ervin bevezetése után Harkányi Ede tartott előadást. — *Lamarline . . . véleménye se volt más, mint . . . Paul Adamé: hunnok vagyunk*: nem tudunk róla, hogy Lamartine valaha is hasonló kijelentést tett volna. Paul Adam véleményét Ady idézi Jóslások Magyarországról c. 1906. júl. 19-i cikkében arról szólva, hogy mi történék, ha Franciaországban győzne a szocializmus: „Paul Adam azt mondja, hogy Európa akkor két táborra oszlik. Oroszország nagyobb része, Franciaország, Belgium, Dél-Németország, Svájc szociális államok lesznek. Tőke, Egyház, Imperializmus, Hűbériség, Nacionalizmus viszont Poroszországba kapaszkodnak. Paul Adam szerint legelső sorban Magyarország, Magyarország szállítja majd a zsoldosokat a szabad társadalmak leverésére. Észak-Oroszországgal, a Balkánnal és Lengyelországgal egyetemben. Egy új, óriási birodalom alakul így ismét Keleten. Nyugat ellen, mint egykor a Mohamed birodalma.” (AEÖPM VIII. 26.). — *Minden emberünk, aki még eddig Nyugat-Európa . . . kultúráját szolgálta, úgy halt meg — Kerr szavait idézve —, mint egy kóbor kutya*: Ady itt Alfred Kerrnek a Figyelőben (1905. 627. l.) megjelent Epilógus című cikkére emlékezik vissza. Ebben írja Ibsen Ha mi holtak feltámadunk c. darabjának kapcsán: „A nagy magányos küzdők sohasem tudtak volna elviselni valami közösséget: de utána mindig vágyakoztak. Raffael meglegedett életében egy Majával, Goethe Irénekkal és Majákkal vegyest. Michel-Angelo az Irének és Maják helyett — talán ifjakkal. És Flaubert szerzetes volt; egész életére elég volt egy ifjúkori esemény alkalmi visszaemlékezésül. Flaubert-től való a mondat: Un homme qui s'est institué artiste n'a plus le droit de vivre comme les autres. Úgy halt meg, mint egy kutya.” — *Taine Graindorge úr jól mondja, Isten mentsen a hirtelenül fölgzagodott vadaktól*: Taine népszerű művét, Vie et opinions de M. Frédéric-Thomas Graindorge, magyarra is letördítették, és az Olcsó könyvtárban jelent meg. Szini Gyula ugyancsak a Figyelőben ismerteti (141. l.) Taine Graindorge F. Tamása címmel. Ebben olvashatta Ady: „[Graindorge]. . . a szabad Amerikából nem hozott túlságosan sok demokrata elvet; kineveti a nyárs-polgárokat, akik az urakat majmolják és rajong az előkelő körök jó ízléséért, amely természetesen nyilvánul meg.”

Mj: Kf (211.)

A Holnap első kötetének megjelenése pezsgő irodalmi életet indított el Nagyváradon. A szept. 27-i előadást után okt. 14-én hivatalosan is megalakult a Holnap irodalmi társaság. Az alakuló ülésen Ady is jelen volt, sőt rövid beszédet is mondott. Ezt a NN alábbi, okt. 15-i tudósítása keretében közöljük:

A Holnap megalakulása

Nagyvárad irodalmi társasága, a Holnap, amely megjelent verskötetével és Vajda-matinéjával országos feltűnést keltett, tegnap este tartotta az Emke különtermében alakuló közgyűlését. A közgyűlésről, mely iránt az irodalmi világban országos érdeklődés nyilvánult meg, tudósításunk a következő: A közgyűlést este 9 órakor dr. Sarkadi Lajos kamarai titkár nyitotta meg. Jelen voltak mindazok, akik Nagyvárad modern irodalmi életében szerepet játszanak, akik megindították fél évvel ezelőtt a Holnap akcióját. A közgyűlésre az ország minden részéből érkeztek üdvözlő sürgönyök és levelek. Dr. Sarkadi Lajos elnöki megnyitójában rámutatott arra a fényes és irodalomtörténeti fontosságú eredményre, amelyet a Holnap

eddig működésével kivivott. Utána dr. Dénes Sándor indítványt tett, hogy a Holnap mondja ki elvben megalakulását. Az alapszabályoknak két héten belül való elkészítésével és minden egyéb teendő ellátásával pedig tiztagú bizottságot bízom meg a közgyűlés. Ezt az indítványt egyhangúlag elfogadták, és a Holnap ügyeinek intézésével a következő tíz embert bízták meg: Ady Endre, Babits Mihály, Balázs Béla, Dutka Ákos, Juhász Gyula, Emőd Tamás, dr. Berkovits René, dr. Dénes Sándor, dr. Sarkadi Lajos és Nagy Mihály. Ezután általános figyelem mellett Ady Endre, a nagyszerű poeta szólott pár szót a Holnap céljáról:

A Holnap nem akar éretlen falusi, vidékieskedő forradalom lenni, amolyan irodalmi Barbizon; nem akar vidéki tüntetés lenni a fővárosi irodalom ellen. Ezt csak a rosszakarók foghatják rá a Holnapra. Eddigi működése is bebizonyította, hogy egész más céljai vannak. Az irodalmi, művészi egyéniségeknek akarja útját törni, hogy az egyéniség győzzön az irodalomban, hogy minden értékes irodalmi egyéniség dolgozhasson az ország kultúréletének mélyítésén. A Holnap a felébredő kultúrérdeklődést és irodalmi lelkiismeretet akarja ébren tartani és fokozni. És hogy erre hivatása van, — eddigi gyönyörű működése bizonyítja.

A szép beszéd rendkívüli tetszésre talált. A közgyűlés ezután dr. Berkovits René indítványára kimondta, hogy a Holnap címmel egy irodalmi, művészeti havi revüt ad ki, amelynek szerkesztésével Juhász Gyulát és Marton Manót bízták meg. A revü főmunkatársa Ady Endre lesz. Végül elhatározta a közgyűlés, hogy legközelebb Budapesten a Holnap íróinak és fővárosi íróknak közreműködésével matinét rendez.

166. *Paoli úr emlékei.* Az Ujság 1908. szept. 30. 6—7. l. — Diósady

Franciaország és Navarra. IV. Henrik óta a francia királyok címe Franciaország és Navarra királya. A cím tehát célzás Paoli úr királyi kapcsolataira. — Paoli úr adatait nem találtuk. — „*Marianne*”: a francia köztársaság megszemélyesítője. A második császárság idején működő titkos köztársaságpárti szövetség nevéből származik. — *Az nem számít, hogy ezt a könyvet valószínűleg egy ügyes újságtíró írja Paoli úr helyett:* 1909 áprilisában jelent meg Henri Nicolle, francia diplomata könyve: *Les Souverains en pantoufles* (Librairie des Annales) (Uralkodók papucsban). E könyv ismeretéseiből kiderült, hogy annak egyes fejezeteit Paoli úr inspirálta. Bizonyára erről a könyvről van tehát szó, s annak egyes fejezeteit olvashatta Ady már 1908 szeptemberében egy revüben. — *György királlyal néha mulatnia s lumpolnia kellett:* vö. György király mulat c. 1907. nov. 21-i cikkével (62.). — *Szizovatha:* Kambodzsa akkori királya. Vö. A Szajna mellől II. Párizs és Szizovatha c. 1906. jún. 27-i és A Szajna mellől II. Pnom Penh veszedelme c. 1906. júl. 7-i cikkeket (AEÖPM VIII. 9. és 20.).

Mj: Pn (281.)

167. *Szent Albert levele.* BN 1908. okt. 6. 6. l. — Hírek — Ód.

Megírta ő is, Szent Albert a maga kis levelét Beöthy Zsolthoz: Beöthy Zsolt 60 éves születésnapját ünnepelte a Kisfaludy Társaság. Ebből az alkalomból a következő levelet intézte hozzá Apponyi Albert (BH okt. 3.): „Méltóságos Uram! Méltóságod ünnepléséből részt kérek, úgy is, mint a magyar kultúra ez idő szerinti minisztere, úgy is, mint a Kisfaludy Társaság tagja, melynek tegnapi ülésén legnagyobb sajnálatomra nem jelenhettem meg — de úgy is, mint egy a sokakból, akik irodalmunkat rajongóan szere-

tik, ezt a modern elvadulások veszedelmétől megóvni akarják, és ezért is különös tisztelettel és rokonszenvvel kísérik a tisztult ízlés, az örökszép törvényei hivatott képviselőinek nehéz munkáját. Adja Isten, hogy méltóságod tudásának és nemes ízlésének fegyvereivel, nagy irodalmi tekintélyével még soká őrít álljon a nemzeti szellemi életének e javai mellett, és tovább nevelhessen olyan nemzedéket, mely lelkileg legyőzte a rútnak és a perverzitásnak (erre nem találok megfelelő magyar szót) toladókö szellemeit. Igaz tisztelettel üdvözli Méltóságodat őszinte híve Apponyi Albert.” — ... *mi-kor beszédeit könyv alakban adta ki*: Apponyi Albert gróf beszédei. 1—2. kötet Bp. 1896. Singer és Wolfner kiadása. — *A családnak, melyhez Beóthy Zsolt is tartozik, bizonyísten sokkal tartozik ő*: valószínűleg arra céloz, hogy Beóthy Zsolt sógora, Rákosi Jenő volt Apponyi szürke eminenciása, és lapjával, a BH-val mindig erősen támogatta Apponyit. — *Eliana opera*: Mihailovich Ödön (1842—1929), a Zeneakadémia igazgatójának 1908-ban bemutatott operája. Apponyi még bécsi bemutatójára is elutazott a PN 1909. ápr. 17-í híre szerint. Valószínűleg Mihailovichra vonatkozik a „szürke, kellemetlenül önhitt karmester” is, ami elfogult túlzás Ady részéről, Mihailovichnak ugyanis jelentős érdemei vannak a zenepedagógia terén.

168. *A Föld forog tovább*. BN 1908. okt. 7. 5—6. l. — Hírek — Ód.

Nagyváradon a zsidó temetőben láttam egy síremléket: Léda halva született gyermekét Léda anyjának sírjába temették a nagyvárad zsidó temetőben. — *Ferdinándról jut eszünkbe mindez, Bulgáriának két nap óta cárról*: a bolgár fejedelemséget, mely eddig török fennhatóság alatt állt, független királysággá proklamálták az egykori bolgár birodalom fővárosában, a bolgár királyok koronázó helyén, Trnovóban. Ugyanazon a napon történt Bosznia-Hercegovina annexiója is. A Balkánon megindult erjedési folyamatot az ifjú törökök mozgalmanak győzelmé indította el. A BH okt. 6-i száma szerint a bulgáriai események elkövetkezését előre lehetett látni, egész Európa sajtója pár hét óta jövendölgette is. A bolgár kormány minden előkészületet megtett a fegyveres összetűzés esetére. Konstantinápolyból is jelentettek kisebb mozgósításokat. Az európai közvélemény meglehetősen nyugalommal fogadta a bulgáriai híreket és egyes német és francia lapokon kívül csak az angol sajtó kélt ki Bulgária ellen. — *És Ferdinándnak nem lett kisebb az orra*: Ferdinánd bolgár cárt nagy orra miatt figurázták ki a vicclapok. — *Egyszer egy bulgár képviselő beszélt nekem*. ... valószínűleg ugyanaz a Gerov, akiről Kortörténeti jegyzetek c. szeptemberi cikkében ír (262.).

169. *Jókai-emberek*. BN 1908. okt. 8. 6. l. — Hírek — Ód.

Gundel-Göröncsér és Máté Ilona: Gundel János vendéglős fia, Gundel Göröncsér János festőművész beleszeretett egy Grünblatt Ilona, művészneven Máté Ilona nevű festőművésznőbe. A fiú édesapja nem akart hozzájárulni a házassághoz. Ezért Gundel-Göröncsér rálőtt Máthé Ilonára, majd öngyilkos lett. Minderről jún. 14-én adtak hírt az újságok. A lány azonban nem halt meg azonnal. Csak az okt. 7-i lapok közölték halálhíret. Ezért vált a téma most aktuálissá.

Mj: Ai (234.)

170. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. okt. 9. 7. l. — Hírek — Ód.

I. *És ha háború lesz?*

Bosznia okkupációja csak amolyan muszájos, rossz álom volt: Bosznia és Hercegovina megszállása 1878-ban a nagyhatalmak egyinás közti megegye-

zése nyomán ment végbe. — *Ki tudja hát elképzelni, mit jelentene egy nagy háború most Ausztria—Magyarországnak*: okt. 6-án deklarálta az Osztrák—Magyar Monarchia Bosznia-Hercegovina annektálását. Ennek nyomán egész Európában háborús hangulat kezdődött. Szerbia nem akart belenyugodni az annexióba, a monarchia pedig katonai mozgósítást rendelt el. Ez magyarázza Ady háborús sejtelmeit. — *Taine, Renan istenien hideg, eszes voltukból kivethetődek*: Renan-ról az ellenkezőt bizonyító történetet jegyeztet fel Ady 1907. márc. 29-i cikkében (A szabad gondolat pápája. AEÖPM VIII. 194.). — *Verlaine pedig hazafias jeremiádot sírt*: nem tudunk róla. — *Már Oroszországban orosz milliók áldották azt a napot, melyen fűbe harapott sok ezer ifjú katona*: az orosz—japán háború forradalmasító hatására esik itt célzás.

II. Bolond vagy nem bolond?

Sicynszki a hazafias gyilkos, rutén diák: I. Emberek és tragédiák I. Sicynszki c. ápr. 22-i cikkét és jegyzetét (210. és 487.).

III. A lovak kultúrája

A lapok hosszú cikkeiben számolnak be arról a lóversenyről, mely Budapest és Bécs között folyt le. A Vérmezőtől indultak a versenyzők, és a Bécs alatti Schvechat község volt a cél. A célnál magasrangú katonatisztek várták a lovasokat. Hatalmas díjakat ítélték oda: a király, a trónörökös és az összes királyi hercegek nagy összegű díjakat ajánlottak fel. — *autocanot*: motorcsónak.

171. *Jegyzetek a napról*. BN 1908. okt. 29. 6. l. — Hírek — Ód.

I. Mert ünnepek kellenek

Párizsban november két első napján kongresszusra gyűlnek össze a franciaországi szabadgondolkosók: a francia lapokban ebben az időpontban nem találtuk nyomát a kongresszusnak. — *Comte, a pozitivist, végre is egy új Egyházat eszelt ki*: Comte műveiben az emberiség vallásának rendszerét fejti ki. — *Sarto pápa*: X. Pius

II. Nemesség a tudósnak

van még ország, ahol tudósokat . . . nemesítéssel jutalmaznak: ez idő tájt mindössze Kármán Mór nemesítéséről olvastunk, de nehéz elképzelni, hogy az epés célzás rá, az érdemes pedagógusra vonatkozzék.

III. Az áldomások országa

A magyar delegáció elnöke, Zichy Tivadar gróf a Park klubban estélyt adott a magyar—osztrák delegáció tagjainak tiszteletére. A BH okt. 28-i száma szerint a bankettnek az volt a célja, hogy „a politikusokat a fehér asztal mellett közelebb hozza egymáshoz és közvetlen, barátságos eszmecsere útján eloszlassa a politikai ellenfelek között főnnforgó rideg ellentéteket.” Jelen voltak többek közt Aehrenthal báró közös külügyminiszter, Schönaich báró közös hadügyminiszter, Burián István báró közös pénzügyminiszter, Darányi, Justh, Wekerle, Apponyi, Kossuth, továbbá Paar gróf, a király főhadsegéde. A BH háromhasábos beszámolója elmondja, hogy este 9-től éjfélig tartott az estély és végül nagyon emelkedett hangulatban ért véget: „De már ezután senki se politizált. A kedv sokkal vidámbb és fesztelenebb lett, semhogy bárkinek is politikán járt volna az esze. A cigány is közelebb húzódott és ugyancsak frissen, ropogósan húzta a talpalávalót. Hátha táncra kerekednek a delegátus urak. Nagy Emilnek

lett is volna kedve hozzá. Összeverte az osztrákok előtt a bokáját és nemcsak Axmann és Günther delegátusok verték hozzá a taktust, hanem több vihar-edzett öreg tengerésztiszt is hozzáfogott a bokázáshoz és nevetve ölelgette a jókedvű magyar táncost. Ez is a mai est sikerének fényes bizonytsága volt."

172. *A nemesi fölkelés.* BN 1908. okt. 30. 6—7. l. — Hírek — Ód.

Tehát ünnep lesz az utolsó nemesi fölkelésből: 1909. jún. 14-én volt száz éve az utolsó nemesi felkelésnek, amely elsősorban azért kívánt a szorongatott osztrák császár segítségére sietni, hogy védelmezze a rendiséget Napóleon haladóbb törekvéseivel szemben. — Az Alkotmány okt. 21-i számában olvastunk egy hírt arról, hogy az utolsó nemesi fölkelés centenáriumát mindazok a vármegyék megünneplik, melyek annak idején az inszurgens sereget szolgáltatták. A mozgalmat Goda Béla, Győr vármegye alispánja indította meg és okt. 23-ára értekezletre hívta az érdekelt megyék alispánjait. — *De a legutolsó nemesi fölkelésből bezzeg nem lesz ünnep mostanában:* Ady a későbbi koalícióba tömörült pártok „nemzeti ellenállását” aposztrofálja legutolsó nemesi felkelésként. — *Győrvött olyan szépen szaladtak:* célzás Petőfi A nép nevében c. versének következő soraira: „Mikor emeltek már emlékszobrot — A sok hős lábnak, mely ott úgy futott?” — *Napóleon híres felszólítása:* Bécs elfoglalása után, 1809. máj. 15-én Napóleon Schönbrunnból kiáltványt intézett a magyar nemességhez és a függetlenség ígéretével a Habsburgoktól való elszakadásra buzdított. — *Fazekas Ágoston:* mint Pest vármegye alispánja, ő is részt vett az ünnep szervezői között. A „nemzeti ellenállásban” vitt szerepéről l. Diákok népállama c. 1906. márc. 6-i cikk jegyzetét (AEÖPM VII. 417.). Vö. Emberek és tragédiák I. Sicynszki c. ápr. 22-i cikkel és jegyzetével (210. és 487.).

173. *A duk-duk affér.* Új Idők 1908. nov. 15. 443. l. — Ady Endre

A duk-duk affér mögött rendkívül bonyolult problémaszövevény feszül. Ezért a szokásosnál bővebben kell kitérnünk az előzményekre, köztük az 1908-as irodalmi vitákra, a kortársi emlékezésekre és a cikket követő sajtóvisszhangra.

Irodalmi harcok a Holnap megjelenése előtt

Az 1908-as esztendő, a Nyugat megindulásának éve természetesen fellobbantotta az irodalmi modernség körüli vitákat. Ezek beharagzóaságként fogható fel Rákosi Jenő újévi vezércikke a BH-ban (vö. Király I. 622. l.). De azonnal reagált a Nyugatra az Alkotmány is, és pedig a jan. 23-i számában Nemere, a febr. 20-i számában Görcsöni Dénes (l. A magyar Pimodán jegyzetében a 463. lapon). És nem marad el A Hét sem, melyben Marco (Márkus László) támadja a nyugatosokat. Cikkének, mely A Hét 1908. márc. 29-i számában jelent meg, Ady-idézet a címe is:

„E föld a lelkek temetője”

A magyar ugaron sírnak az elkallódó lelkek és nosztalgikus sóhajok szállanak a távoli nyugat, sőt Nyugat felé. A magyar ugaron nagy undorodások történnek, és a magyar Pimodán lakói megszagatják öltönyeiket és sírnak, sírnak, sírnak és szent, nagy meglátásokra, megérzésekre és megismerésekre képessé mámorosodnak a barbár magyar föld levétől. Ez a föld a lelkek temetője, itt ugyanis szó sem lehet úgynevezett kultúráról, ami pedig olyan eleme a művésznek, mint a hálnak a víz és a zseninek a New

York kávéház, és a temetkező lelkek vigasztalan zengedezéssel hanyatlanak korai sírjaikba, hiszen még a nagy áldozat, a szent vonaglás, a frenetikus vérzés is hasztalan: a zsenik véréből nem termékenyül meg a magyar ugar.

Egészen körülhatárolt, különvaló csoport keletkezett a mi kultúránkban az utóbbi évek folyamán. Ezek a szent Nyugat fanatikusai, az ideszakadtak, az idegenül vergődők, a meg nem értettek, az édenkertből száműzöttek, ezek ama finomlelkű lények, akik törékeny vállakkal hordják a zseni fájdalmait és keserű mosollyal nyugosznak bele a változtathatatlanba: minden mindegy. Az ember születik, undorodik és meghal: ime, ez a Nyugat felé stréberkedő ember tragédiája, „das Leben des Menschen”, amint Andrejev Leonyid mondja.

()

Lehet, hogy itt, a magyar földön kisebb a publikum kultúrája, illetve kevesebb emberből áll a kultivált publikum, mint a Nyugat sóvárogva nézett vidékein. Lehet, hogy itt kevesebb formát kap készen a produkáló ember a közvetlen milióból, lehet hogy a milió itt nem szolgál szent mámorokkal, minden lehet, amiért a Nyugat száműzöttjei sírnak, csupán az nem igaz, hogy itt nem produkálhat az, aki egyáltalában képes produkálni. Egy kis kultúrából csak a kiskultúrájú emberek vágnak kifelé valamely nagyobbba, ahol komplikáltabbak a formák, ágas-bogasabbak, a gőzerős kapszkodásra alkalmasabbak, de a magános emberek (és nem frázis, hogy az értékes emberek önmagukban zárt életet élnek) belemerítik lelküket az emberiség lelkébe, és kifejtik magukat a közvetlen környezettől függetlenül. A zseni környezetet teremt magának, a zseni kultúrája kultúrát teremt maga körül. Nem igaz, hogy ez a magyar ugar a lelkek temetője, csupán az impotensek temetője ez a föld, az alkotó ember azonban munkába fogja az ugart és beléveti a maga kultúrájának gazdag vetését.

Most aztán érdemes volna megnézni a közelebről, hogy micsoda jögon néznek le bennünket olyan kegyetlenül a szomorú, a kiábrándult, az elfásult emberek. Talán ők azok, akik a magyar laboratóriumokban világraszóló forradalmat készítenek elő, s beleállanak az ideghisztológiai és az ismeretelméleti érdeklődés középpontjába? Tudtommal Apáthy és Palágyi nem érzik magukat ilyen veszettül óriásinak a magyar kultúrához képest, sőt magyar kultúrpolitikát igyekeznek csinálni. Avagy az undorodók között vannak-e azok, akik a világszerte ismert torziós inga kísérleteket végzik vagy azok, akik az európai geológiát gazdagították a közepkinai hegy- és folyamrendszerek megfejtésével, avagy ott van-e közöttük a dupla-spektroszkóp feltalálója, vagy azok, akik a magyar művészet és irodalom európai értékei? Kérdés, hogy Lóczy Lajos, Eötvös báró, Than Károly, Herczeg Ferenc, Molnár Ferenc, Kiss József, Mikszáth Kálmán, Fényes Adolf, Rippl-Rónai és Ferenczy Károly szintén annyira kicsinek érzik-e maguk körül a magyar kultúrát, mint a Nyugat ifjú megérzői és vérezői, akik belátták, hogy itt sem tanulni, sem tudni nem érdemes, tehát sem nem tanulnak, sem nem tudnak? Azt hiszem, hogy az említett urak és még jó egynéhányan nem is érzik, hogy ők produkáltak és hogy magasan állanak a viszonyok fölött, ellenben a külföldi revük morzsalékain tengődők kínosan érzik ezt és mert nem bírnak produkálni, cinikus közömbösséggel markirozzák tehetetlenségüket és ők, akik sohasem alkottak semmit, leköpi a „magyar ugart”, és ők akik sohasem próbáltak semmit, a jó szándékok temetőjének mondják ezt a földet. Az egész ügyben csak az a bosszantó, hogy egy tehetséges poéta zengő szavait használják ki a maguk igazolására.

A Kisfaludy Társaság febr. 9-i ünnepélyes közgyűlésén csaknem minden felszólaló megkongatja a vészharangot az új irodalom ellen. Beöthy Zsolt elnöki megnyitójában egyebek közt így beszélt: „Harc, az eszméknek és érdekeknek harca folyik körülöttünk, és zúgja át viharzó hangjaival az irodalom berkeit is. A magyar közéletnek az a nagy forrongása, mely politikai, társadalmi, gazdasági és tudományos életünket hevíti, s új alakulás csiráit érleli: utat talált költészetünkbe is. Hiszen a mi külön műzánk sohasem hallgatott a harcban. A forrongás és küzdelem képében, mely előttünk feltárul és magunkban is izzik, aggodalomkeltő vonások mutatkoznak, mégpedig jellemző erővel. Itt a réginek és újnak, a hagyományos és az áhított rendnek meg nem tisztult, egymást át nem ható zavaros keveredése; ott meg áthatni nem is akaró, éles, értetlen és mindent kockáztatni kész ellentétbe szegeződése. Az irodalomban is megjelent, s napról napra élesedik az a vészes ellentét, melyre utaltam. Élesedik, igen sajátosságosan, nem annyira a régibb nemzedék konzervativizmusa, mint inkább az újnak türelmetlen kizárólagossága által.” A továbbiakban Beöthy Zsolt a nemzeti lélektől való elszakadással vádolja a moderneket. Vargha Gyula ezzel összhangban, de még élesebb hangon támad: „Magyar nyelven kezdik megtagadni nemzeti múltunkat, gúnyos kicsinyléssel rántani a porba a magyar szellem legfőbb idejét, s magyar nyelven idegen szellem mérget oltani irodalmunkba.” Ábrányi Emil versbe foglalja a modernnek elleni támadást. Íme Levél Gyulai Pálhoz című versének két strófája:

És fölkiáltok: Mért nem jössz elő?
Korbácsra-méltó, aljas verselő,
Kánkán-poéta hejh van itt elég!
Hazát, hitet gyalázó csöcselék!
Egészen romlott s félőrült csapat,
Mely durván bőgi, hogy minden szabad,
És cédaság a legfőbb ideál!
Ha csapnád őket, agg Gyulai Pál!

Ó hogyha jönnél, mint vén Toldi jött,
Szétütni e visongó nép között!
Ha — dijjazván a fajtalan danát —
Tollas botod fejközhöz sujtanád!
Ha nyolcvan-éves, üde ifjúságod
Meggzégvenítné ezt a féreg-rágott
Ifjonc-hadat! . Ha mintát állanal
A férfiságból, agg Gyulai Pál!

Ezen felbátorodva közli Szabolcska is első gúnyversét a BH febr. 16-i számában Új költészet címmel. (L. kötetünkben a 611. lapon.)

Rákosi Jenőnek Ignotus válaszol Hagyomány és egyéniség c. esszéjével (Ny 1908. jan. 16.), Beöthy Zsoltnak pedig ugyancsak ő Utóirat (A perszekútor esztétikáról) c. cikkével (Ny 1908. febr. 16.). Erélyesebben vág vissza az egész Kisfaludy Társasági együttesnek Bálint Aladár a Szocializmus 1907—08. évf. 8. számában (1908. febr.) többek közt a következőkkel:

„A vénhedt Kisfaludy Társaság nagygyűlésén történt az eset, hogy Vargha Gyula, a költészetben a szürke senki, aggódva mutatott arra a veszedelmes jelenségre, hogy idegen szellem mérge kezdi ki irodalmunkat, és Ábrányi Emil, a „forradalmár” unszolgatta Gyulai Pált, mondván: kívánná, hogy az agg kritikus néha-néha most is megjelenjék a hazát és hitet gyalázó aljas verselők között, ha jönne, mint vén Toldi, hogy tollas botjával szerte-

üssön a fajtalan énekesek között. E nagygyűlésen Beöthy Zsolt díszbeszédét vágott ki az ún. nemzeti lélekről. Maga a tény nem éppen fontos, azonban az a szokatlanul támadó hang, mely a beszédét és társainak versét, beszámolóját áthatotta, gondolkodóba ejt sokakat. A nem létező nemzeti lélek ismeretlen és valószínűleg nem létező ellenfeleit támadták és piszkolták a jeles urak, holott valószínűleg nem is ismerik védencüket. Mi majd megismertetjük, előbb azonban ideiktatjuk Beöthynek a nemzeti lélekre vonatkozó megállapítását: »Egész történeti életünknek, az élet minden emlékének van egy uralkodó bélyege, melyből belső valónk legfeltűnőbb tulajdonságai származni látszanak vagy legalább vele a legbensőbb összefüggésben vannak. Ebben a bélyegben legjellemzőbben fejezi ki magát a magyar közlélek, mely itt jogos és jogtalan osztályokat, a nemzetnek ősi származású és beolvadt elemeit egyaránt és minden időben áthatotta. Ez a jellemző bélyeg ott van történetünk összes teteteinek (Dózsa tüzes trónja, jobbagynyúzás) és alakulatainak sorában, stb.« Majd: »Itt a réginek és újnak, a hagyományos és áhított rendnek meg nem tisztult, egymást át nem ható zavaros keveredése. Ott még áthatni nem is akaró, éles, értetlen és mindent kockáztatni kész ellentétbe szegeződése.« Félre nem érhető, a moderneket aposztrofálta ekképpen a jeles főrend. Mennyi rövidlátás, mennyi hazugság, mennyi rosszakarat ebben a néhány sorban.

Hol van ma az az egység, mely a jogos és jogtalan osztályokat az ősi származású (fajmagyar) és bevándorolt elemeket *egyaránt és minden időben* áthatotta? Hol van ma, hol volt tegnap és hol volt tegnapelőtt? Volt-e egyáltalában valamikor? Beöthyről föltételezzük, hogy ezt tudja, azt azonban már nem, hogy ezt tisztességesen vallja is.

Egyáltalán melyik nemzeti lelket gondolja Beöthy? Azt, amelyik a gyárak tövében fakad, vagy pedig azt, amelyet a Szent Imrések képviselnek? Ezek között egység nincs, az bizonyos. Melyik az igazi? Ezt mondja meg Beöthy!

Hogy a múltban nem volt ugyanígy? Hát a bujdosó kuruc legények nemzeti lelke azonos volna az általuk megénekelt kártevő Sándorokéval, azt se hiszem. (...)

A Kunfi-szerkesztette Szocializmus általában a modern irodalom mellett foglal állást. Bresztovszky Ernő Garami drámájáról írva is bele-szövi cikkébe (Megváltás felé. 1908. 14. sz. június) az új irodalmi irányzat és Ady dicséretét: „Ez a közönség már várja a magyar társadalmi drámát: az Ady-poézist a magyar színpadon.” A szociáldemokrata párt állásfoglalása azonban korántsem ilyen egyértelmű. Jóval az ismert ún. Népszavavita előtt, a párt 1908 áprilisában tartott kongresszusán már elhangzott néhány elítélő vélemény a modern irodalomról. Erről a Népszavában olvashatunk tudósítást.

Az ápr. 21-i számban azt olvassuk, hogy a Pártagitáció és pártsajtó c. napirendi ponthoz, melynek beszámolóját Weltner Jakab tartotta, Forgács Dezső többek közt ilyeneket szolt hozzá: „A Népszava Olvasótárát nem lehet a proletárcsalád szellemi táplálékául odaadni, mert ez bordély-irodalom. Ide degenerált ifjak irkálnak, s talán az ő polgári családjukban megjárja az irodalomnak az a fajtája, de nem való a munkásoknak.” Malasits hozzászólásából idézzük a Népszava nyomán: „A Népszava... irodalmi része kritikán aluli. Nem alkalmazkodik az olvasók irányához. Tessék épkezláb mondatokat írni, magyarul, érthetően, hogy megérthesse a munkás és ne adjunk neki olyan valamiket, ami alul tömjén, fölül villámhárító. Ez a mostani irodalma nem egészséges irodalom. Ez az irodalom nem egyéb szógimnasztikánál. Ez nem reakciós vélemény. A Népszava

nem arra való, hogy enervált fiatalberek vagy szikkadt agyú bácsik kísérleti helye legyen, hanem tessék a munkásság értelmi színvonalára fölemelni." Vágó Béla is támadja a moderneket, de Ady nevét ő sem mondja ki. Garami válaszában szerepel először Ady neve: "...Vannak olvasók, akik szeretik Csizmadia Sándor tárcáit és vannak olyanok, akik nem szeretik; az olvasók egy részének tetszenek az Ady Endre versei, míg vannak olyanok, akik el se olvassák. Már most az a kérdés, melyik elvtárs izlése szerint szerkesszük a lapot? Ilyen kérdést nem lehet fölvetni. A szépirodalomban nincsen szigorúan megállapított mérték. A Népszavának e téren az a feladata, hogy a szépirodalmi részében is a haladást, a progresszivitást szolgálja... A Népszavának ha van rá módja, támogatnia kell ezeket a mi lapunknak. Az írókat pártszempontból megítélni nem szabad..." Vágó Béla viszontválaszában, ismét nem név szerint, de félreérthetetlenül Adyt támadja: "...Garami elvtársnak minden szava igazság, ámde az irodalmi haladásnak két iránya van. Az egyik az egészséges, a fejlődő, amelyet a pártban Csizmadia Sándor és Garami Ernő képvisel, a másik a dekadens, amelyet tisztességes munkáscsaládnak nem szabad olvasnia. A Révész Béla iránya a legnemesebb, leggyönyörűbb irodalmi irány, az művészet, de amit a dekadens írnak, az érthetetlen és undorító. Csak azok ellen beszélt, akik a dekadens költőket, írókat majmolják."

Az Alkotmány sürgősen és nagy diadallal felkapja a szót, hogy „bordélyirodalom”, és ilyen címmel közli ápr. 23-i alábbi névtelen vezércikkét.

„A szociáldemokrata kongresszuson tegnap olyan kritikák hangzottak el a szociáldemokrata lapok szépirodalmi táplálékáról, amely arra mutat, hogy mégse lehet a sertéseknek való eledelt az embereknek feltálatni s beadni. Mi történt a kongresszuson? Az, hogy Malasits Géza, Forgács Dezső, Vágó Béla (érdemes feljegyezni ezen becsületesen érző s bátran szóló elvtársak nevét) kijelentették, hogy a szociáldemokrata lapok úgynevezett szépirodalmi része dekadens írók szennyműve, mely olyan undorító, hogy tisztességes munkáscsaládnak nem szabad olvasnia.

[Majd idézi Malasits és Forgács Dezső felszólalását, melyet a Népszavából az imént idéztünk.]

Íme az egészségesebb érzékű s erkölcsi mivoltából még egészen ki nem forgatott »proletár« munkásosztály ilyen ítéletet gyakorol az Ady Endrék, Révész és általában a degenerált fiatal óriások »progresszív« irodalma felett. Örülünk, hogy végre a saját táborukból is elhangzik a tiltakozó szó, mert mi már régen reámutattunk amaz irodalmi perverzítésre, mely a cédaságot, a mocskos életet, a kapzsi pénzvagyat, a buta anyagiság és ösztön világát tette meg az irodalom maszlagos nadragulyákkal beültetett bódító kertjévé. Görcsöni Dénes nemegyszer mutatott rá, hogy az Ady Endrék verseiben kinpádon vergődik s ezerféle tortúrát szenved a szegény magyar nyelv, hogy ez az irodalom nem más, mint dekadens elmék zavart s mámoros gondolatainak lehetetlen szókötésekben s puffogó nagy mondásokban való kijegecesedése. Megírta Görcsöni Dénes nemrég, akkor, midőn Ady Endre versei egy kötetben láttak napvilágot, hogy »Adyé az érdem, hogy felszaggatja az erkölcsi kanálisokat, s verseivel a társadalom minden rétegébe be akarja vinni az eddig izolált bordély-morált, s hogy ezen íróknak ezen újítás herosztráteszi dicsőségével kár lenne dicsekedni — mert ez már a moral insanity jeleit mutatja«.

Valóban nem mertük remélni, hogy ilyen hamar visszhang támad a szociáldemokraták táborából. De íme majdnem szóról szóra ugyanezt mondják most a szociáldemokraták. Ők maguk nevezik bordély-irodalom-

nak az Ady Endrék és társaik irodalmi munkásságát. A szociáldemokrata vezetőség, a Népszava s a többi szociáldemokrata lapok szerkesztői pedig hiába is igyekeztek letorkolni a megnyilatkozott őszinte szót és kritikát. Megmutatta ez a néhány felszólalás, hogy a vályúba való táplálék nem embernek való, hogy a bordély-irodalomtól a proletárság is undorodik.

Ez sem utolsó eredménye a lefolyt szociáldemokrata kongresszusnak."

A Nyugat megjelenése után a reakció nagyon hamar bedobja a harcba a gúnyolódás fegyverét is. Az első élclap, mely Nyugat-paródiát közöl már 1908. máj. 8-án (I. kötetünkben fakszimilében), a klerikális Deres c. lap volt. Szerkesztője Huszár Károly, a hírhedt néppárti politikus, későbbi ellenforradalmi miniszterelnök. Úgyancsak a Deresben olvasható ápr. 26-án Modern költők tára főcímmel, Rapsodia az ifjúságról alcímmel egy Ady-paródia. Alírása Kapy Endre, az iszony dalnoka. A hosszú és nagyon kevéssé szellemes paródiához talán Szüts Dezsőnek is van némi köze. Ő szerepelteti ugyanis Kapy néven Adyt egy későbbi kulcsnovellájában (Anyánk, a föld), mely a Magyar Nemzet 1908. karácsonyi számában jelent meg. A Deres 1908. máj. 17-i számában ismét izléstelen Nyugat-paródiát közöl Hogyan készül az „Ugat” című lap? címmel, majd máj. 31-én a Tavaszt vár a falu c. Ady-vers paródiáját.

Irodalmi harcok A Holnap megjelenése után

A Holnap megjelenését az ősz folyamán az irodalmi viták új hulláma követte. Nem mintha a nevetségesen kis példányszámban megjelent kötet tömeghatást kelthetett volna. De Antal Sándor valóban kihívó bevezetése és Ady részvétele az antológiában alkalmas lehetett arra, hogy felkorbácsolja a szenvedélyeket.

A kötet megjelenésére egyébként az elismerő kritikák reagáltak leg-hamarabb. (A legjelentősebbek ezek közül időrendben: Várady Zsigmond: A Holnap. NN 1908. szept. 6., Lukács György: Új magyar költők. A Holnap. HSz 1908. szeptember és Hatvány Lajos: A Holnap. PN 1908. szept. 23.), A támadások Apponyi levele után kezdődnek, majd a duk-duk cikk után egész hadjárat jelleget öltenek. Az irodalmi reakció eleinte főként gúnyolódásokban, csipkelődésekben éli ki magát, gyakran szerkesztői üzenetekben.

A Pesti Futár okt. 5-i számában a következő szerkesztői üzenet olvasható: „Irodalombarát. Nagyvárad. Azt, ami a Holnap c. irodalmi társaságban fiatalság és szép szándék, mi is üdvözljük. Azt pedig, ami benne vidékies, éretlenség, nem vesszük komolyan. Ady Endrének valóban van néhány gyönyörű verse, de akik köréje csoportosultak, azok majdnem semmit sem érnek, és amit azután Adyval és önmagukkal művelnek, az ízetlen. Egyetlenegy estélyen öt felolvasást tartani Ady dicsőségéről, szavalni és énekelni Ady-verseket, hogy végezetül azután Ady is föllépjen, és dicsőítse, szavalja és énekelje magát, ez csakugyan sok egy kicsit a jóból. Azért nem kell mindjárt javító-intézetet emlegetni. Maguktól is megjavulnak majd ezek, csak idejük legyen rá.”

A Hét, melybe a nyugatosok nagy része, élükön Ignotus-szal rendszeresen dolgozott, így gúnyolódik a „modern ízlés” védelmében a „lábra-kapott ízléstelenségekkel szemben”: „A kornak az ujmutatását megértette egy fiatal költői csoport is, amely a főváros egyre mostohább viszonyai elől Nagyváradra menekült, és ott ütötte fel bohém sátorát. Ez ellen senkinek sem lehet kifogása. Tombolják ki ott magukat. A jó vidéken még lehet irodalmi programbeszédet tartani és kikiáltani az irodalom forradalmát. Ott még szabad detronizálni Homéroszt, Shakespeare-t, Goethét és nin-

denkit, aki elmúlt huszonöt éves. Ott még lehet választani babérkoszorús költőt, aki »ledönti majd a múlt bálványait«. Ott írhatnak még fiatal költők egymáshoz magasztaló, eget ostromló, költeményeket. Ezért senki sem fog megharagudni. A titánok reggel ugyanis arra ébrednek, hogy Zeus még mindig uralkodik. De ha már Osszát Pélionra fogják halmozni és komolyan megmutatják, hogy izmaik csakugyan megerősödtek, akkor hódítsák meg ezt az álmos, gögös, közömbös fővárost.” (...) „Alkony. Hatvany Lajos doktor a Társadalmi Tudományok Szabad Iskolájában előadást hirdet ezzel a címmel: »A gimnázium alkonya«. Ugyancsak ő más előadást is jelez, aminek a címe így hangzik: »A magyar alanyi költészet Arany Jánostól — Ady Endréig«. Hát ez minek az alkonya?” (A Hét 1908. okt. 25. Toll és Tör).

A Magyar Nemzet nov. 8-i számában névtelen versikét közöl az Újdonságok rovatban:

Új irodalmi társaság

Ember, ember mondd mit vétett
Ellened költészetünk
Hogy új költő-társaságot
Alapítasz minékünk?
Te jó lélek, kérve kérlek,
A költőkön könyörülj meg.
Nincs-e elég társaság már
Ahol költőt meg nem tűrnek.

A Borsszem Jankó ugyancsak névtelen gúnyverse a lap nov. 15-i számában jelent meg; félreérthetetlenül Adyra vonatkozik.

A modern író

Arcom simára van kaparva,
Ylang-ylang az illatom.
Beszélek orrhagyon hadarva,
Sétálok gumis fogaton.
Húsz gram brómot szedek naponta,
Szederjes ajkam csupa folt...
Hozzám képest Petőfi, Tompa
— Én mondom néktek — senki volt.

Én holnap jöttem a világra
És enyém a holnapután.
Nekem a pázsit lila-sárga,
Mert van, ki elhiszi bután.
Nevem az új gettót betölti,
Ragyogok mint nappal — a hold.
Hozzám képest Arany, Petőfi
Egy semmi volt, egy senki volt.
Mi az a Himnusz, mi a Szózat?
Fenét vers az, hisz érthető.
Hogy ilyet a nyakadba sóznak,
Óh szégyeld, Magyar Legelő!
Hát még az a „Szeptember végén” —
Ah, érzem a buckái bort...
Hozzám képest — ezt vallom rég én —
Petőfi, Tompa senki volt.

Igen, a kávéházban élek
És minden este bakk-ozok.
Ha vesztek, vénám táncol, éled
S világra új verset hozok.
A főpincér leszámítolja
S mikor egészen letarolt,
Így szól: „No lám, ki hitte volna? —
Arany magához senki volt.”

Az irodalom pukkadozhat, —
Szünetlenül pereg a dob
És hirdeti nap- s órahosszat,
Hogy én vagyok a legnagyobb.
Egy csomó keszeg, kósza firkász
Csinálja a ribilliót.
Én hozzám képest Strassnoff Ignác
Egy ügyefogyott senki volt.

És nem maradhatott el Szabolcska Mihály versikéje sem, mely Fiaim, csak énekeljtek címmel a BH okt. 16-i számában jelent meg.

A komoly támadások nyitánya a holnaposok ellen Apponyi levele volt Beöthy Zsolt jubileumára, melyre Ady Szent Albert levele c. cikkével reagált. (L. a cikket a 271. lapon és jegyzetét az 519. lapon.) Figyelemre méltó, hogy ugyanakkor Laczkó Géza a Nyugatban azt a Beöthy Zsoltot ünnepli (okt. 16.), aki az „áldatlan rögfű magyar ugart tördeli”

Az Új Idők eleinte lelkesen propagálta a Holnapot és költőit, amint erre később Ady és a Singer és Wolfner kiadó viszonyának megvilágításakor még visszatérünk. Ez azonban nem zavarja Herczeg Ferencet abban, hogy meg ne csipkedje őket kritikájában (Horkayné: Ellesett párbeszéd. 1908. okt. 25.), sommásan ízlésteleneknek és Ady-utánozóknak bélyegezve őket. Herczeg cikkének a holnaposokat bíráló részét alább közöljük:

„Ellesett párbeszéd. (...) — Mondok önnek valamit: én most már undorodom minden művészettől, melynek külön igazolásra, magyarázatra és használati utasításra van szüksége. Ami új, erős és életképes, az a pusztasúlyával feldönti és szétmorzsolja azt, ami ócska, gyönges és kiélt.

(Hallom, a magyar költészetben is megindult már a forradalom. A forradalmárok most adtak ki egy verses kötetet. A Holnap.)

— A Holnap embereinek mozgalmát nem szabad egy üstbe vetni Szedlicskaiék erőlködésével. A Holnap régi irodalmi hagyományok csapásán halad.

(De hiszen azt írják könyvük előszavában, hogy kinevetik a burzsoá morálját és negligálják a polgári erényeket?)

— Épater le bourgeois — ez volt már a Riedermeyer-idők irodalmi jelszava. Murger és Paul de Kock óta az irodalmi ifjúságnak mindig ez volt az igyekezete, hogy kétségbe ejtse a pocakos nagybácsikat. Ezt azelőtt úgy mondták, hogy tüzes farkú rókákat eresztetni a filiszteusok vetéseibe. A déd- és nagyapáink ezért fihellének, lengyelbarátok és wertherek voltak, az apáink márciusi ifjak, a fiaink pedig nemzetközi szocialisták lesznek. Az ifjúságnak mindig igaza van, midőn azt hirdeti, hogy egy nagy, megváltó titok birtokában van: ez a titok az ifjúság. A dolgok azonban, sajnos, körben forognak és a Holnap emberei holnapután nagyon el fognak csodálkozni, ha majd megtudják, hogy az ő egyenes ősök a derék jó Titán Laci volt.

(Az új poéták azt is vallják, hogy *ma* nem várnak tapsot, de nem is kérnek.)

—Ez is ősrégi tradíció: a mai nyárspolgárok ítélete ellen a holnap nyárspolgárokhoz föllebezni. Én egyébként úgy találok, hogy ennek a magyar Simplicissimus-iránynak egy nagy baja van. Nálunk nincs oly szervezet, konzervatív burzsoá, melynek előfeltételei ellen érdemes volna komolyan harcolni. A mi polgárságunk kocsonyás, szétfolyó valami, ha akarom erkölcsében bohém, ha akarom érzelmeiben szocialista. A mi polgárságunknak nincs ítélete és így nincsenek előfeltételei sem. Van a Holnap című kötet előszavában egy jellemző passzus: „A mi társaságunkba pedig Balassa, Csokonai, Petőfi, Vajda János és Reviczky tartozik.” Ezek a társaság meghalt tagjai; az elevenek: Antal Sándor, Emőd Tamás és a többi. Ez szomorú perspektívát nyit a jövőre nézve. Mert aki vakmerő, hitetlen, önhitt vagy örült, az lehet még nagy poéta. De aki ízléstelen, az sohasem lehet az. Hiszen van Pesten nem egy kis politikus is, aki abból hizlalja önérzetét, hogy posztumusz barátságát ráerőszakolja Szilágyi Dezsőre. Ha a halottak útni tudnának!

(Pedig úgy mondják, hogy van a Holnap legényei között tehetséges ember is.)

— Van. Ady Endre erős tehetség. Ezúttal azonban rossz társaságba keveredett, reá nézve a legrosszabba: az adyendrészkedők társaságába. A Holnap irodalmi hitvallása az, hogy utánozzák Adyt. Kár, hogy ez a művészember mindig csak tágóblú gramofonok kíséretében hallatja szavát. Ezek túladyendrézik magát Ady Endrét és abba a furcsa helyzetbe juttatják, hogy ő, aki hadat üzen a tekintélynek és iskolának, tekintéllyé lesz, és irodalmi zugiskolát alapít. Ady Endrének kegyetlen irtóháborút kellene indítani az iskolája ellen, mely abból él, hogy kilószámra kíméri az ő húsát.

(A Holnap legényei erősen hangsúlyozzák, hogy kemény magyarok.)

— Ezt fölösleges hangsúlyozni. Csak jó magyar ember képzelheti el az irodalmi reformot úgy, hogy előbb fejbe kell ütni azt az egy-két tehetséget, mely ebben a szerencsétlen országban még lézeng.”

Herczeg cikke nem állt egyedül azzal, hogy a holnaposokat sommásan Ady-utánozóknak bélyegezte. Ezt tette Kemény Simon is a Ny okt. 1-i számában megjelent kritikájában, és ez a fő mondanivalója az Egyetértés Koppány aláírású kritikusanak is egyébként nem rosszindulatú kritikájában (A Holnap. okt. 18.). Ebből idézzük az alábbi sorokat.

„A könyv megjelenése az irodalmi világban és a sajtóban megérdemelt feltűnést keltett, sőt különféle vitákra is adott alkalmat, ami csak azt bizonyítja, hogy az ifjú lírikusok forradalmi tábora erős és kemény legényekből áll. Azonban kissé meggondolatlan túlzásnak tartjuk a kötet előszavának ama kijelentését, hogy a Holnap társaság alkotja az új magyar poézist. (De ezt semmi esetre sem akarjuk Ady Endrere vonatkoztatni, mert hisz ő egymagában is az volna, aki.) Csak akkor meg kell kérdeznünk, miért hiányzik a kötetből például Bodor Aladár, Kosztolányi Dezső, Oláh Gábor és még néhány, akik szintén alkottak annyit a mai magyar költészet dicsőségére, mint a Holnap többi tagja. Vagy talán ők is csak elméletben forradalmárok, de gyakorlatban ragaszkodnak a dogmákhoz és az elaggott társaságok módjára, zártkörű egyesülést, hogy ne mondjuk: klikket akarunk létesíteni?

Egyelőre nem akarjuk ezzel megvádolni a fiatal Holnap társaságot, bár a kizárólagosságon kívül az antológiájuk még egyéb hibákban is szenved. Amily előnyös volt egyrésztől Ady Endrével társulniok, másrésztől épp oly nagy kárral is járt rájuk. Mert evvel egyenesen kitétték magukat

annak a veszedelelnnek, hogy Adyval hasonlítsák őket össze, és kevés jóakarattal a hasonlóságot is könnyen meg lehet állapítani róluk.”

Ady érihetetlensége

Az Új versek megjelenése óta minduntalan felhangzott az Ady-vers érthetlenségének vádja. Akaratlanul ezt erősítette Ignotus hódoló kritikája is, melyben ez a néhány sor található A fekete zongoráról: „Akasszának fel, ha értem. De akasszának fel, ha hat-hét irodalomban, melyet nyelvtudással megközelíthetni: sok vers akad ilyen egész értelmű, ilyen mellet és elmét betöltően teljes kicsengésű.” (MH 1908. jan. 14.) Göröcsöni Dénes az Alkotmány jan. 16-i számában megjelent kritikájában siet is „a zsidóság dédelgetett Ignotusát” idézni annak bizonyítására, hogy Ady „egész költészete deliráló félrebeszélés gyér lucidum intervallumokkal”

Ady levélben panaszkodik Lédának: „Ignotus kritikája megvádította az ellenségeimet”. (AEVI, 181.)

Hatvany is így emlékezik vissza Ignotus kritikájára: „A költő-kritikusnak ezt az odavetett — bár találó, de nem taktikus — aperçujét kapták fel Ady ellenségei, hogy tudatos gonoszsággal durván félremagyarázzák. Lám — mondták a parlagi esztéták —, Ady még Ignotus tanúsága szerint is értelmetlen dolgokat ír.” (Hatvany Lajos: Ady I. Budapest 1959. 139. l.)

Hogyne kapott volna rajta Szabolcska Mihály is, aki az előbb említett Új költészet című versét így fejezi be:

Mert nem vész el egy nép, míg költészetében
A jövő zálogát hordozza szívében
S ebben az új dalban annyi a jövendő:
Hogy kell, míg megértjük vagy ezer esztendő!

Az Ujság, melyben Adynak 1908. folyamán több cikke és verse is megjelent, nov. 8-i számában a következő szerkesztői üzenetet közli: „Modern költészet. Szokni kell az idézett költő gondolatjárásához, és akkor jobban érti az ember. Íme az első értelme röviden gyalogprózában: «Az emberek azt hiszik, féleszű vagyok, de ha rám néznek, íme mégis rendben találják a kapitéliumot. Kérdezik tehát, próféta-e ez vagy csak egy bárgyú zsigorás (dudás). Csak arra nem gondolnak, hogy ez is ember, akit gyűlölni is lehet, szeretni is. Úgy bánnak velem, mint valami gyerekkel vagy kóbor kutyaival. (Most magához szól:) Tehát a kóbor kutya sorsára vagyok ítélve? Úgye tehát igaz a lélek-vándorlás; csak évszázadok múlva (500 év) lesz az én kóbor-kutya-lelkemből igazi prófétalék? Milyen keserves (ostoba) sors is! Milyen siralmas! De azért mégis muszáj lennem!» A másikkban isten-kétségek vannak, temetőbeli hangulattal. Az istent földben, fűben, hóban [!] keresi, amit maga előtt lát a temetőben. A Nem-Vagy e kor szellemére vonatkozik, mely az istent tagadja és istene a Nem-Vagy. Régi magyar néven az isten Ős-Állat, vagyis amint ma mondanák Ős-Lény (Ad notam: asszonyi állat). Hozzá fohászodik, hogy legalább ez az ismeretlen isten szeresse, ha már az emberek nem szeretik. Az utolsó két sorban panaszodik istennek a kor lelki és testi nyomorúságairól.” A két „magyarított” vers pedig a Lenni kell, lenni, mely Lenni, lenni, lenni címmel jelent meg az Ujság okt. 25-i számában és Szeress engem, Istenem, mely Istenem földben, fűben, kőben címmel jelent meg ugyanott.

Az Ady-dívat

Köztudott, hogy Adyt milyen komolyan foglalkoztatta utánzóinak problémája. Ezért érdekelték a „kis népszerűsítő” is (vö. A kis népszerű-

sítők c. 1906. okt. 5-i cikkével AEÖPM VIII. 95.). 1907. febr. 3-án jelenik meg Akinek dajkája vagyok c. verse, melyben „rím-pólyás gyöngé” gyermekekről beszél, akik az ő emlőjén nőttek. Vagy másfél évvel a duk-duk cikk előtt Kosztolányiról írt kritikájában panaszolja: „Három-négy év óta a fiatalok, sőt az idősebbek is, megbomlottak egy kicsit az új versektől. Nem vették észre, hogy e versek nem kívánják a magyar irodalom törvényes gazdagítását. Ezek egyszerűen egy valakinek, egy szenvedő embernek, verses s csak szükségből verses panaszkodása. Ezek után, ami csak művészetlen és csúnya van az egészen egyéni versírásban, mindazt üdvözölhetjük egy sereg költő verseiben.” („Négy fal között”. 1907. jún. 1. AEÖPM VIII. 229.) És felbukkan az utánczó kérdés a Magyar Pimodánban is: „Szóval még csak ezután lesz igazán jó dolguk azoknak, akik meg tudnak enni, ha éhesek, tiz eredetit.” Legutóbb pedig a Dutka-kritikákban írta: „Van egy sereg Ady-öccs, aki vígan operálhat, s egy megviselő érzéssel se fizet azért, hogy kifordított bundájú Ady-verseket ír.” (A föld meg a város. 1908. júl. 1. a 235. lapon)

A Holnap költőiről az őket bekonferáló Antal Sándor maga is elismeri, hogy Babits kivételével mindannyian Ady követői, „egyetlen új ember sem tudott kitérni az Ady hatása alól” Különösen feltűnő ez a hatás Dutka Ákos és Miklós Jutka verseiben. De nemcsak a holnaposok utánózták Adyt, A Holnap társaság is követőkre talált. Az ország más vidékein is alakultak irodalmi társaságok a modernség jegyében, melyek Ady nevét tűzték zászlajukra. Gyakran dilettáns, önképzőkori szinten mozogtak ezek a társaságok. A temesváriak *Dél* nevű irodalmi társasága, melynek voltak ugyan érdemes tagjai is, a *Temesvári Hírlap* nov. 8-i számában 15 strófás verses zászlóbontást tart. A hosszú verselménynek első és utolsó két strófáját közöljük. Szerzője — Franyó Zoltán emlékezete szerint — dr. Szávay Zoltán.

Hozzátok szólok, nótázó legények,
Hozzátok szólok, dalos fiúk,
Jertek elő mind, szóljon az ének,
Bátran előre, szabad az út!

Kezünkben már a bontott lobogó,
Ki nem csavarja senki belőle,
Jertek utánunk, lesz majd vezér,
Aki élénk áll s mondja: előre!

Rajta fiúk, fel bort a pohárba,
Előbb egy nagy áldomást!
Céltalan célhoz, nyugovás nélkül
Haladjunk szemlátomást.

Éljen ami szép, ami jó, ami láng,
Hulljon a tegnapi rendre:
Mienk a holnap és büszke lesz ránk
A mesterünk: Ady Endre.

Kortársi emlékezések

Most megszakítjuk egy időre a korabeli sajtódokumentumok közlését, és ideiktatjuk Ady közvetlen környezetének visszaemlékezéseit a duk-duk ügyre.

Ady halála után legelsőnek Szüts Dezső közli visszaemlékezéseit Ady mellett címmel a nagyváradi Tavasz c. lapban. A dec. 22—31. számban olvashatjuk egyebek közt a következőket: „A Holnaposokat megtagadta, s mikor Duk-duk affér néven ismert levelét megírta, felolvasta, keménynek, szeretetlennek találtam a hozzá ragaszkodók ilyenén való eltávolítását. A megdöbbennt holnaposok megkérdezték miért cselekedte ezt, Ady szokott ravaszágával rám mutatott, mint értelmi szerzőre. Ezt bizony sokszor megcselekedte olyan esetekben is, mikor előzetesen nem is tájékozódhattam arról, amit a nyakamba szózott.”

Ugyancsak a Tavaszban, 1920. jan. 24-i számban jelent meg Emőd Tamás visszaemlékezése A Duk-duk affér címmel, melyben Szüts Dezső fent idézett írására is reflektál. Ebből idézzük a következőket:

„A Tavasz karácsonyi számában fejeződtek be Szüts Dezső kitűnő és nagyérdekű reflexiói, amiket Ady Endre mellett töltött éveinek élményeiből tallóztatott össze. Érték és fontos adat minden sora; irodalomtörténeti írás. Ennek a befejező közleménynek hatodik hasábján írja Szüts Dezső a következőket: [itt idézi az általunk fent idézetteket, majd így folytatja:]

Éppen mert súllyal-bírók, sőt egész biztosan irodalomtörténeti jelentőségűek Szüts Dezső emlékezései, tartom szükségesnek, hogy ezt a Duk-duk passzust kissé megkorrigáljam. Bizonyos, hogy Szüts Dezső szándéktalanul, de tévesen emlékszik így, ahogy közreadta. Ady istenien bő és infernálisan pompás életének erre az apró, egyébként nem is nagyon lényeges mozzanatára. De adassék meg a régi Holnapnak a köteles igazság, ha több egyéb nem is. Ez az igazság pedig abban konkludál, hogy *Ady soha, egy szóval, egy gondolatlalt sem tagadta meg a Holnaposokat*, sőt végig vele harcolt, a társaság szükségszerű, automatikus megszűnéséig.

[Ezután elmondja Emőd, hogyan alakult meg a Holnap társaság, hogyan jelent meg első kötete és osztotta két táborra a magyar olvasókat a Holnap mellett és ellene.]

Most ütött be a *Duk-duk affér*. Ady személyes elmondása szerint a Három Hollóban megjelent Herczeg Ferenc író és képviselő, az Új Idők főszerkesztője, az elvonultan iddogáló költő asztalánál. (Fléször és utoljára.) Ady szívesen látta előkelő vendégét, bort rendelték újfent és tartott a torna reggelig. Ivás közben vette rá a Petőfi Társaság érdemes elnöke Adyt, hogy az Új Idők számára írja meg nevezetes cikkét. A Singer és Wolfner cég kerti lapocskája meg is kapta a kéziratot, amit elegáns ágense eszközölt ki Adyból. Nem volt nehéz dolga a bortól hevült poétával. A pesti lapokban dúltak akkor az Ady-utánzók. Egész falanxa azóta „ellovant” neveknek, ontotta magából a sületlen Ady-kópiákat vers formában, és mi sem volt könnyebb, mint Adyt rávenni, hogy rúgja el magától zöld szatelleszeit. A cikk megíródott. A Holnapról név szerint nem esett szó benne. Címe volt a cikknek: A Duk-duk affér. Ady első és utolsó írása az Új Időkben.

Így mondta el utóbb, Váradon, Ady a cikk keletkezését:

A cím — Duk-duk — különös vonatkozású.

Van a pápuáknál egy bizarr szertartás: a *Duk-duk tánc*. Ott, Polinéziában, a szellemidéző jósok, varázsló papok egy-egy szellemmel szorosabb viszonyt szoktak fenntartani. Amikor a sámán őrjöngő ekstázisba esik, mindig az ő kiválasztott szelleme szokta megszállani. A szellem beszél belőle, az mondhatja vele a homályos értelmű, bűvölő igéket. A pap külsőleg is igyekszik átalakulni. Át akar alakulni a belé szállott szellemmé. Felveszi magára a szellem álarcát. Fenyegető és rémitő álarcokat ölt, hogy elriassa

vele a kisebb erejű szellemeket. Aztán kezdődik a szertartás. A sámán táncolni kezd... Ez a *Duk-duk tánc*.

Pesten akkor egy csomó ilyen örült sámán verselte át — (mondjuk: »táncolta el«) — azokat a témákat és szavakat, amiket Ady (a »szellem«) egy héttel előbb leírt valamelyik versében.

Nagyot ütött Ady. Persze keletkezett konsternáció. Az akadémikusok, petőfisták, kisaludysták — Adynak egyébként esküdt ellenfelei — felállva tapsoltak.

Herczeg Ferenc az Új Idők következő számában Horkayné a kaszinóban című állandó rovata alatt külön, újra, elmagyarázta a nagypublikumnak az Ady-cikk tartalmát és értelmét. Ő a fő-sámán, a szellem táncolatója, szükségesnek látta, hogy a szellem szavait utólagosan, magyar köznyelvre, külön átfordítsa. Az Új Időkből — az Új Időkbe. Ez volt az Új Idők első és utolsó irodalmi ügye.

A Holnapnak természetesen szörnyen fájt a váratlan cikk. Nem az ő címére szólt a vágás, de mindenki sietett rászentenciázni: Ady a Holnapot tagadta meg. Kis tódítással: egész Hunnia ezen vitakozott. A Független Magyarországnál csoportosult Holnaposok nevében Juhász Gyula kurtán és kurucosan visszacikkezett.

[Itt Emőd idézi Juhász cikkét és Ady válaszát. Mindkettőt I. kötetünkben: A duk-duk afférhoz c. cikk és jegyzete (281. és 561.)]

Sokan szóltak még hozzá. A Holnapnak már nagy tábora volt akkor és többen ellene fordultak Adynak a vélt frontváltoztatás miatt. Ezek közt Oláh Gábor is, a jeles debreceni poéta.

Akkor, pár nappal utóbb kaptam Adytól levelet. *Dokumentum* ebben az ügyben, tehát közreadom a szövegét. Szól pedig így: —

Édes Tamásom,

én kérek nagy fájdalmas köteles bocsánatot tőled, hogy csupán üzen-tem neked, s nem írtam. De beteg vagyok én, édes Tamásom, s én azt sejtettem, hogy téged nem foglak elveszíteni. Bár beszélhetnék, mert ilyen neuraszténiás állapot, mint én, nem tud levelet írni. Ám mégis biztos vagyok, hogy te megértettél, s magadnak megmagyaráztál mindent. Nem árultam el senkit, akit nem szabad, még Juhász Gyulát sem. A taknyosokat árultam el, a belőlem élő önképzőköristákat s a magam — politikátlanságát. Voila, így kell nekem, éppen ezeknek prototípusa, Oláh Gábor üssön vissza. Mindegy. Csak arra kérek, hogy tovább is, sőt nem lehetetlen, gyors megdöglésem után is hidd el, hogy téged s titeket szerettelek, ez idő szerint élve szeretlek. Két nap múlva utazom Pestre, s onnan szanatóriumba. Írj a Meteorba, Kollányit s Nagy Miskát különösen, de minden jó emberemet üdvözlöm. A te szerető Adyd üdvözlöl, ölel s kér téged, édes Tamás, hogy Canossa-járás gyanúja nélkül számíts reá a Holnap számára is.

Így a levél. Eredetije dr. Breuer Oszkár nagyváradi ügyvéd birtokában van.

Szüts Dezső idevágó reflexiói tehát tévesek. Homályosan emlékszik a Duk-duk affér színtalmögötti részleteire.

A régi Holnap élő embereinek pedig becses ennek a kérdésnek tisztázása. A Holnapot nem árulta el Ady és a Holnap, komolyan, nem fordult el vezérétől. Egységes fronton, együtt küszködtek, elejétől végig, a Duk-duk után is.”

Ady itt közölt leveléhez szerkesztői jegyzetet fűzött a Tavasz szerkesztője (Zsolt Béla?): „Ady abszolút következetlenségének is bizonyítéka e levél, melyben habozás nélkül sérti meg egyik legjobb barátját, kivel talán már másnap ismét összeölelkezik, Oláh Gábort. (Szerk.)”

Nyilvánvalóan téves Emőd Tamásnak az az állítása, hogy Herczeg Ferenc az Új Idők következő (a duk-duk cikk utáni) számában újra elmagyarázta az Ady-cikk tartalmát. Mint láttuk Herczeg cikke a lap okt. 25-i számában jelent meg.

Szüts Dezső a Tavasz következő, jan. 31-i számában Emődnek válaszolva a következőkkel egészíti ki emlékezéseit:

„A Hét után Ady óvatos lett, s mikor Farkas Pállal, az Új Idők szerkesztőjével találkozott, elbeszélte neki be- és kivonulásának történetét a Héthez s a Héttől. Farkas Pál felajánlotta neki, hogy egy cikkért fizet száz koronát. Ennyit kaptak a legnagyobb novellisták néhányan, én legutóbb negyvenet.

Herczeg Ferenc tudomásommal sosem volt a Három Hollóban, ahol nem hízelgő hangon beszélték a »gögös sváb«-ról, akiről történetek keringtek, hogyan néz el az Otthonban az újságírók feje felett, s mereven föltartva fejét vonul keresztül a kártyaszobán. (...)

Farkas Pállal egy cikkben állapodott meg Ady, s közben A Holnap manifesztációja is szóba került. Ady egyszerre exponáltan állott a budapesti közirigy, mindent kivesező, lenéző s maró irodalom előtt. Mintha tisztas szerető, hangos vidéki rokonok jelentek volna meg, úgy festett az eset. Ady mérgeledött, de amikor a Meteor kávéházban, nappali helyünkön megtaláltam, már írta a cikket, s fel is olvasta.

— Hát ez mi? — kérdeztem, — nem ismerve s nem tudva, ami történt. Míg Emőd Tamás cikkét elolvastam, nem is tudtam teljességében.

Ady nevetett, kajánul s olyan arccal, amely kárörömöt mutatott.

— Elrúgom őket, nem vagyok én program vagy jelszó. Most éppen élükön vonulok majd Budapest ellen.

— De hiszen ezek a derék fiúk magát szeretik, követik, segítik, propagandát csinálnak, s ha kissé hangosak is, maga se csöndes, nagyokat kiált. A cikk se helyénvaló, az a „duk-duk” gyerekes, keresett, a hangja az kemény és szeretetlen. (...)

— Mindegy, így megy le.

— Teheti. És mennyit kap érte?

— Száz koronát, fel is vettem mindjárt. Farkas Pali kifizetett, s még akart adni előleget is, de most elég ez is.

— Visszafizetheti vagy küld más cikket, ne adja le erre a hétre. Bajok lesznek belőle, kihasználják a vének maga ellen is.

— Nem. Ennek mennie kell.

Le is ment, amiért este nagy vihar volt a Hollókban, Reinitz és Bányai külön álláspontot képviseltek, Bányai helyeselte a cikket, amelyről már tudott az Új Idők révén, Reinitz, bár szintén nem szerette a holnaposokat, mellém állott, mert ő is elég holnapos szeretettel törte az utat Ady előtt.

Ady nem írt többet az Új Időkbe ez idő tájban, mert látta, hogy dagadt meg a duk-duk affér, hogyan élezték ki a Holnaposok és Ady ellen is. Pár hónap múlva Dutka Ákos s még néhány holnapos kereste fel Adyt a Meteorban. Dutka megbántott arccal, fájdalmas hangon kérdezte Adyt:

— Miért tetted ezt Ady? Mit vétettünk neked?

Ady nevetve (lásd fentebb, éppolyan nevetéssel) hirtelen rám mutatott.

Ha a visszaemlékezés nem is viselné magán ilyen leplezetlenül az önéklám bélyegét, ha nem is tudnók autentikusan, hogy Bányai Elemér egyáltalán nem helyeselte a cikket, akkor is derűtséget keltene, hogy az örökké pénzzavarral küzdő Ady visszautasította az előleget.

Ady Lajos Ady-életrajzában (Ady Endre. Amicus kiadás 1923.) így emlékezik (122. kk.):

„A helyzet éppen ekkortájt az volt, hogy a hivatalos irodalom a gomba módra szaporodó legifjabb »Adysták« minden fiatalos túlzását, rakoncátlanágát, ízlésbeli defektusát A Holnap, illetve az Ady Endre számlájának terhére írta — taktikai okokból. A már-már hajszának nevezhető harcban Bandi, aki már Párizsból is beteg, nervózusan jött haza, elvesztette a contenance-ot, s a Farkas Pál nem teljesen jóbízemű biztatósára megírta az Új Idők számára a hírhedt Duk-duk affairé c. cikket. Valami része lehetett a peches cikk megszületésében s az Új Időkhöz való jutásában annak is, hogy készülő új verskötetét, Az Illés szekerén-t éppen akkortájt a Singer és Wolfner cégnek adta el. Egy szó igaz sincs azonban abból, amit Szüts Dezső beszél el visszaemlékezéseiben, hogy ti. Herczeg Ferenc elment a Három hollóba s Banditól mámoros állapotban ígéretet vett ki a Duk-duk cikk megírására, stb. — Herczeggel sohasem volt Bandinak találkozása sehol, annál kevésbé a Három hollókban.

A cikknek infernális hatása volt: hetekig tartó izgalmas szó- és tollharc támadt belőle, mert a nem túlságos szerencsésen fogalmazott cikktől végig sértve érezték magukat mindazok (főként Ignotus, Fenyő, Hatvany), akik eddig mellette és érdekében harcoltak, s most azt vélték, hogy Bandi hirtelen és perfidül az ellentáborhoz állott át, ők pedig két tűz közé kerültek. A Holnap tagjai (főleg Juhász és Dutka) viszont a saját sérelmüket érezték a cikkben, s a Független Magyarország hasábjain Ocskay-árlást emlegettek: hiszen a vezérük átállt az ellenséghez! A túlsó oldal pedig kitűnő taktikával igyekezett a szerencsétlen cikk keltette riadalmat, s összeveszést a maga javára kihasználni. E téren azonban nem is a hivatalos irodalom, hanem a Nyugat irodalmi és anyagi konkurrenciájától féltő Új Idők s még inkább A Hét járt elől.”

Ady Lajos nyilvánvalóan nem Szüts Dezső, hanem Emőd emlékezéseit cáfolja, mint az a fenti idézetekből is kitetszik. A FM hasábjain pedig nem Juhász és Dutka, hanem Emőd emlegetett Ocskay-árlást Jávorka nótája c. versében, mely a jan. 12-i számban jelent meg.

Révész Béla Ady tragédiája c. könyvében (Athenaeum é. n. [1924] 170. kk.) a következőkben emlékezik vissza:

„Mindenekelőtt végezzünk a mendemondával, hogy Herczeg Ferenc, az Új Idők szerkesztője, megjelent volna a Három Holló helyiségében, és ő vette volna rá Ady Endrét a cikk megírására. Ez teljességgel fecsegés. Nemcsak azért, mert Herczeg Ferenc ízlésének derogált volna az ilyen szerkesztői tevékenység, de azért is, mert a magas, leereszkedő látogatásról a Három Hollóban én is feltétlenül tudtam volna, hiszen akkoriban napról napra együtt voltam Ady Endrével úgy a Pilvax-játszófülkében, mint egyéb lokalitásokban. Ady Endre futólagosan ismerte Herczeg Ferencet, a Budapesti Napló idején vizitelt egyszer nála, a szerkesztőségnek volt irodalmi természetű kérnivalója az írótól. Herczeg Ferenc nevét a duk-duk titkai körül azért lehet emlegetni... Három héttel az Ady-cikk előtt Herczeg Ferenc az Új Időkben gúnyolódva szavá teszi a holnaposok dolgát és élcelődései közben jól célzó komolyságokat is mond a következőkben: [Itt Herczeg cikkének Adyra vonatkozó részét idézi.]

Érett diszharmonia: Ady Endre állapota és Herczeg Ferenc írása mögött Farkas Pál mozgolódik, aki hozza Ady Endrének a hatalmas Singer és Wolfner könyvkiadóvállalatot, Ady Endre legújabb könyvéről is tárgyalnak már és a megingott lélek, amelyet megmutatni igyekeztem: meginog

Ady Endre nagyon tudhatta, hogy milyen jelentőségű a mozdulata, mert a duk-duk cikk elkészülését mindenki előtt titkolta. Én sem tudtam róla, aki akkoriban körülbelül minden kezevonását láthattam és hallottam Ady Endre szavát is mindig, ha gondja izgalma, válsága volt."

Hatvany az 1927-ben megjelent Ady a kortársak közt c. visszaemlékezésében (újra kiadva: Hatvany Lajos: Ady. I. Szépirodalmi Könyvkiadó 1959.) nagyon szűkszavúan ír a duk-duk ügy előzményeiről (140. l.); de mindenesetre ellene mond Révésznek, aki szerint senki sem tudott előre az Új Idők cikkről:

„Most aztán egyszer csak híre jár, hogy Ady minden ok és cél nélkül, csak mert egy ilyen estén Szüts Dezsőnek, a pohárba mélyen betekintő cimborának így jutott eszébe, a Nyugattól el- és az Új Időkhöz beszegődött. Hírek jártak, hogy cikket írt a holnaposok ellen, meg ellenem, sőt még új anyagi egységét is kötött az új kiadóval. Kérdeztem:

— Igaz-e?

— Nem — felelt, nevetett. De Farkas Pálék széltibe jártak-keltek a városban, és némi kárörömmel beszélték a dologt."

Böloni György a Párizsban 1934-ben megjelent Az igazi Ady c. könyvében Herczeg Új Idők-beli cikkéből kiindulva a következőket írja: (Magvető kiadás 1955. 158. kk.):

„Herczeg Ferencnek is mind kellemetlenebb kezdett lenni Ady felkelő napja, mely az ő irodalmukat fenyegette. Pár sorában egyenes felhívás van Adyhoz, hogy hagyja el társait, szakadjon el gyökereitől.

Herczeg ügyesebb volt, mint Rákosi, a »vén sváb«, felismerte Ady értékét és szerette volna az uralkodó osztályok írói közé állítani. Így történt, hogy Ady megingott: készül új verses könyvét, az Illés szekerén-t Singer és Wolfnernek köti le, sőt rendes munkatársként leszerződik az Új Időkhöz. Három hét múlva pedig, a november 15-i számban, hívei megdöbbenésére, bevonul az Új Időkbe. A duk-duk affér című szenzációt keltő cikkével. [Részletesen ismerteti a duk-duk cikket majd Ady Lajossal vitázva így folytatja:]

A Duk-duk affér Ady világnézeti harcának nevezetes állomása. Olyan simulékony és alattomosan tehát, hogy »a már-már hajszának elvezethető harcban Bandi, aki Párizsból is betegen, nervózusan jött haza, elvezette a *contenance-ot*« — mégsem lehet elintézni. Ismerjük mi már ezt az Adyt! [Ezután Ady ellentmondásos egyéniségét elemzi, majd így folytatja:]

Ady a duk-duk afférban félreismerte saját helyzetét. Eleinte az afférban személyes ügyét látta, mint ahogy barátai, Hatvany, a Holnap és a Nyugat írói is személyes megbántást éreztek, és megcsalatottságuk miatt orroltak Adyra. (. .)

Akkori feljegyzéseimből látom, hogy a cikket szánta-bánta Ady. Mikor először beszélgettem vele róla, gyerekes csínynek vette inkább, mint komolynak, de igen restellte már. Csúnyán bent volt a kutyaszorítóban. Szidta Farkas Pált, aki pénztelenségében a cikkbe beugratta, és meg akart szakítani az Új Időkkel minden összeköttetést."

Fenyő Miksa csak 1960-ban megjelent könyvében (Följegyzések a „Nyugat” folyóiratról és környékéről, [New York]) közli visszaemlékezését a duk-duk ügyről (72—73. l.) az alábbiakban:

„Egy másik motívum, mely nem engedte, hogy befelé vállalja a Nyugatot — mert kifelé mindig vállalta —, az őt ért méltatlan és korlátolt támadásokból eredt. Néha az volt az érzése, hogy a Nyugat nem elég gyorsan, vagy nem elég erélyesen veri vissza ezeket a támadásokat. Közli velünk,

hogy úgy hallja: a Budapesti Szemlében valami pimasz támadás jelent meg; válaszoljunk erre, ne engedjük őt ebek harmincadjára, mert neki nagy kedve van ezt pofonokkal elintézni, — igazi s nem szimbolikus pofonokra gondolt. Holott azzal a buzgalommal, eréllyel és fölénnyel, mellyel a Nyugat ilyen támadásokra reagált, igazán meg lehetett elégedve, s a legtöbb esetben meg is volt, de az nem tette jóvá, hogy egyszer, az ő érzése szerint, a visszavágás nem sürgönyileg következett el.

De ha ezen a ponton, az Irodalmi Társulatok, az Akadémia, a Budapesti Hírlap stb. támadásainak visszaverésében nem is lehetett panasza, anná kedvetlenebbül tűrte, hogy a Nyugatot nem érezte maga mellett azokkal az írókkal való hadakozásaiban. »hadakozás« nem is jó szó, inkább felfricskázást kellene mondanunk — akik az ő köntösén kívánnak osztakozódni, a Tökmag Jancsik seregének kipellengérezésében, akik az ő emlőin hizlalják magukat dalásra, a »dalos senkik«, rossz kölykök, akik az ő nótáit zengik —, Ady több haragot pazarolt ezekre, mint amennyit a maguk jelentéktelenségében megérdemltek. A Nyugat valóban így kezelte őket, s ha egyiknek másiknak kötetéről lenézően írt, ez valóban nem azért történt, hogy Adyt ebben a csatázásban segítse, hanem mert a könyvet gyöngének ítélte.

Ilyen ellentétek okozták, de tán egyebek is, amikről nem tudok, vagy amik kiestek emlékezetemből, hogy Ady nem tekintette a Nyugatot a maga lapjának, ugyanakkor azonban az olvasóközönség ítélete révén, szimbolikus értelemben s lelke mélyén juszt formált rá. De különben is, ha a Nyugat szellemi egység volt is, munkatársai sokkal határozottabb egyéniségek voltak, mintsem hogy az együttműködés állandóan zavartalan lehetett volna. Igazi vagy vélt sérelmek, egy-egy esetben elvi ellentétek, az általános emberi hiúságot felülmúló írói hiúságok, olykor kicsinyességek, elég gyakran idéztek fel kríziseket, melyeknek elintézéséhez idegekre és türelemre volt szükség. A legkorábbi ilyen affér a duk-duk affér volt. Többen elmondták ezt, megpróbálom a magam verzióját előadni.

Mindjárt az elején volt, a nagyváradi Holnap-kötet megjelenése után, az Új Időkben cikk jelent meg Ady Endre tollából, az »ügynevezett magyar modernek« ellen, akikről vallotta, hogy semmi köze hozzájuk, s hogy az ő — Ady — állítólagos lázadása nem is lázadás. [Itt idézet következik a cikkből.]

»Hülye cikk volt« — írja az afférről Ady Lédának, már néhány nap múlva, de ugyanakkor tetszelegve aláhúzza, hogy egy értelem mégis volt benne: »egy légió ember az én éhletlenségem révén akar megélni az én zsenimből«. Hiszem, hogy Lédának ez elegendő magyarázat volt, de nem hiszem, hogy önmaga előtt elegendő volt ez. Ady barátai előtt semmiesetre, akik ha meg is gyanúsították őt azzal, hogy a hasonszőrű magyarok révén inkább reméli a díszthozó érvényesülést s a hivatalos halhatatlanságot, mégsem látták világosan tettének indító okait. A cikk körül nem is lett volna semmi kavarodás — legföljebb sértődöttség a Holnap köreiből —, ha Ady ezt az írását a Nyugatban közli. De ha meggondoljuk, hogy a cikk Ady barátainak tudta nélkül, Herczeg Ferenc lapjában jelent meg, akinek neve Rákosi Jenővel együtt úgyszólván hadi jelszava volt a Nyugattal s elsősorban Adyval hadakozó irodalmi és politikai köröknek, meg lehet érteni az izgalmat, amit ez a Nyugat táborában okozott."

Sajnálatos, hogy az affér legtovább élő tanúja, Fenyő Miksa sem emlékszik a részletekre. Ady két levelében is céloz egy Fenyővel a Meteorban folytatott beszélgetésre. (Mindkettőből később idézünk.) Ez a beszélgetés nyilván kulcsot adna a duk-duk ügy háttérében zajló vita tartalmához,

de Fenyő nem tud rá visszaemlékezni. Azt a lehetőséget azonban ő is csak a megszépítő messzeség távlatából írhatta le, hogy Ady a duk-duk cikket a Nyugatban is közölhette volna. Hiszen éppen Fenyő Miksa most hazatért gyűjteményéből került elő további bizonyítékai annak, amit eddig is tudtunk, hogy hányszor utasította vissza a Nyugat Adynak ennél sokkal ártatlanabb cikkeit is.

Az idézett visszaemlékezések egy ponton megegyeznek. A duk-duk ügyet minden konkrét előzmény nélkülínek tudják, „ok és cél nélkül” valónak, hirtelen pálfordulásnak, ideges egyensúlyvesztésnek, külső sugalmazásnak (Szűts, Herczeg vagy Farkas Pál), és ezt látszanak bizonyítani Ady mentegető levelei is. Ezekből is idézünk néhány részletet:

Hatvanyrak írja nov. 19-én (AEVL, 215—216. l.) többek közt:

„... nyilván nem szerencsés órában íródott az Új Idők cikke is. Mindegy: el kell hinned, hogy talán éppen csak te voltál az, akire nem gondoltam, s gondoltatni nem akartam. Annyira beteg és furcsa — sajnos — nem tudok lenni, hogy éppen Hatvany Lajost válasszam ki annak a demonstrálására, hogy mindenféle morálon túl vagyok. Hogy miattam nevetéssé tetted magadat? Ugye bánod, hogy ilyet leírtál, s talán jobban bánod, mint én azt a szenteltvíz cikket, különben — helyes — számar cikket. Hatvany Lajosnak nem szabad csupán csak azért megsértődnie, hogy Wolfner Pálnak ez jólessék. Az én forradalmiságom, melyet íme — szerintem — eljátszottam és kompromittáltam? Nem akartam soha csak azért forradalmár lenni, hogy ez a címem legyen.

Furcsa, ez már igazán furcsa és megrikató helyzet, amelyben én most vagyok. Minden szóval, a legforróbbal és legőszintébbel is gyanút kelthetek. Te — látom — érzékenyebb s poétább vagy Ady Endrénél is. Ha bejelentem, hogy nagyon fáj a neked ok és szándék nélkül okozott fájdalom, majd még azt hiszed, hogy ezután is iratni akarok veled magamról. Holott ez is jólesik, de mennyire! Jobban, mint akárki írása. De büszkének is illik lenni, muszáj, amennyire — jaj — tehetem. Én istenem, te egy csomó emberi dolgot, siralmast, nyomorút, nem ismersz. Én megtehetem azt, hogy az Istennél, akár-melyiknél, többnek hirdetem magam, de nem tehetem meg, hogy a kenyérről, cigarettáról és spricerről lemondjak — sírba dőlve. Talán holnap, ma még az idegeim tudnak éltetni. Azt hiszem, nem sokáig. Egyről akarlak legbecsületesebb és legszomorúbb őszinteséggel, ígyébként is reménytelen állapotban s minden cél nélkül biztosítani. Önmagadért és csak magadért téged még senki se becsült, talán önmagad se, mint én. Viszont nehogy azt találd hinni, hogy vissza akarlak hódítani. Szép, szép, hogy emberként s barátként megmaradnál nekem. Köszönöm: én Hatvany Lajost úgy szerettem, s úgy akarom, amilyen volt, másként nem. Bomlottságomban próbáltam új, konzervatív minőségemhez illő értelmet tenni e sorokba. Lehet, hogy új félreértés lesz belőle, de téged haragosan és messziről is szeretni foglak. Sok és halálos nyavalyám van, de még komikus részleteket is észrevettem. Hát kell-e neked előttem bizonyítani, hogy neked más talentumod is van, mint Ady Endrét kidicsérni? Nem írok többet, lehet, s ha akarod, soha. De ennyit ugye meg volt szabad írnom? Aludnom kellene egy kicsit végre, s ezt a levelet mívelem a különben bizonytalan alvás helyett. A végső mondat? Talán Ady Endre is nagyon lealacsonyította magát, de Hatvany Lajos is ezt tette. Ady Endrénél is szomorú ez, de Hatvany Lajosnál még szomorúbb. Én csak rossz cikket írhattam, de rossz senkihez sem voltam, legkevésbé hozzád ”

Hatvanyrak nov. 24. és 26. között (AEVL, 223—224.):

„Édes, jó barátom, Lajosom, kérhetek-e még tőled utoljára annyira

barátságot, hogy mentse meg az »affér« újabb komplikációitól? Hiszen az szörnyű, ha te már Ignotusról, Fenyőről s nem tudom kikről beszélsz? Hiszen te, édesapád, érzékenységed s helyzeted miatt kerülhetsz fausse position-ba, de Ignotus talán nem hiszi, hogy a tengelyem az övébe akasz-kodjék? Nem érzed-e Lajosom, a komikumát annak, hogy a nagyváradi Holnap följajdult? Hát azért, mert én Fenyő előtt tréfáltam, s mert alapjában igazán el voltam keseredve az én utam megrekedése miatt, s mert sznobok vadásztak szavamra, így kell énelem elbánni: a bohémság tálcáján átnyújtott mentő körülmény nem kell. Én nem vagyok bohém, én — jaj be fáj leírni ilyen banalitást — Ady Endre vagyok. Nekem is van egy okos apám, akinek az okosságától én még többet szenvedek, mint te. Mert ez az okosság a diósadi trágyadombokon plántálódott el valamikor. Te csak megérteted magadat az apáddal valahogy, de én sehogyan. Te csak kiheversz egy-egy ilyen affért, én aligha. Kijelentem, s nem fogok többé írni, se szólni erről:

Én védekezni és tiltakozni akartam az intellektuális taknyosok egyre növő és folyósodott serege ellen. Azok ellen, akik nyakamba nőttek, mielőtt a szemeiket föl tudták nyitni. Tudtam, hogy az én révémen már a hatodik gimnáziumokban emberek készülnek győzni. A Nyugat is már ötödik gimnazistákat engedett magához. A Holnap ellen is volt már egy nagy adag utálatom, a Holnap iránt és magam iránt. De senkit, aki érték, nem álmodtam, hogy kis ujjammal is érintsem. Lelkemre, életemre kijelentem, hogy nincs okom még magyarázatokra sem. Jók, derekak voltak, de mégiscsak én pusztítottam el az életemet abban, hogy végül, no, ti is megtagadjatok. Istenem, nekem van egy számár teóriám. Bizonyos épületű országokban csak a gerendáig lehet emelkedni. Én sajnos, csak a kárát élveztem, hogy a fejemet átvertem a padlás-gerendán. Vágjátok le a disznófejet, valóban nektek, Ignotusoknak, Hatvanyaknak van hozzá legtöbb jussotok, Jobban is fog esni, ha ti teszitek, mint mások, szakállasabbak, akikre akár-mit gondolsz, még döglésem után se fogok semmit se adni "

Fenyőnek nov. 24-én (PIM kéziratár A 205/42):

„Édes, jó Fenyő, nem írok csak egy pár szót, de ezt tudassa Ignotussal első sorban, Osváttal, Lengyel Menyhérttel, Lukáccsal, s ön körülbelül tudja, kikkel. Én önnel veszett jókedvben beszélgettem a Meteorban, s Ön nagyon is szóról szóra vette az akkor mondottakat. Viselkedjenek ahogyan akarnak, s bízzanak engem vesztremre, de annyira lírai költő nem vagyok, hogy a beszámíthatatlanság köpenyébe burkolózzak. Ifjú, tehetségtelen, taknyos senkire írtam azt a rossz cikket. Szégyellem, hogy védekeznem kell, de megérdemlem, és megérdemljük. Részben Önöktől, részben mai borzasztó testi-lelki állapotomtól függ, hogy ezt a Duk-duk affért elintézhethjük-e? Kérem: én láttam — s ez komoly —, hogy az én élnetlenségem árán ötven ügyes senki törekszik a valamiért. Fájt, rossz helyen írtam le, de stílszerű volt. Hanem önöket kevésbé értem, mint a leghomályosabb Ady-verseket . . .”

Végül Osvátnak nov. 20-án (PIM kéziratár A 208/3):

„ . . . Remélem, sem Ignotus, sem Fenyő, sem te nem éreztek úgy irántam, mint Hatvany. Azt a számár Új Idők cikket egy olyan privát levéllel kommentálta, hogy igazán most is remegek a meglepődéstől és dültől. Talán elmondta nektek. Én válaszoltam neki, s most kíváncsi vagyok, érzi-e, hogy neki azt a levelet jóvá kell tennie? Én nem tudom, mit várnak tőlem a legjobb embereim is. Én legyek az Isten, a tökéletesség? Pénzem nincs, aludni nem tudok, ingerült, beteg vagyok. De mégse vagyok talán haszontalan senki, akit lehet földhöz rugdosni s fölemelni tetszés szerint . . .”

Az Ady—Ambrus ügy

Hatvany idézett emlékezésében van egy figyelemre méltó motívum. Szemben Fenyővel, aki úgy emlékszik, hogy a cikk „Ady barátainak tudta nélkül” jelent meg, ő előre tudta, hogy Ady cikket írt ellene, sőt kérdőre is vonta ezért Adyt. Még világosabban beszél Lengyel Menyhért levele, melyet nov. 13-i kelettel Hatvany közléseire válaszképpen írt (Levelek Hatvany Lajoshoz. Budapest 1967. 53. l.). Ebből közöljük az alábbi részletet:

„... Az Ady—Ambrus ügyben én inkább az Ady pártján állok, annál is inkább, mert a dolgok titkos motívumait jól ismerem. Ambrus évekig szidta Adyt, s nyíltan utálta — az ilyesmi meg szokott maradni a fogékony költői lélekben, s alkalmilag kitör s eget kér. Másrészt ebben a dologban — az érzésem szerint — Adynak több igaza volt, mint Ambrusnak, kinek cikkétől nem voltam túlságosan elragadtatva. Hogy Ady éppen Ön ellen írjon — azt képtelenségnek és lehetetlenségnek és kizártnak tartom, nem is fog megtörténni. Az megtörténhetik, hogy Nyugatéktól elpártól, s a Petőfi Társaságba menekül — de ez nem más, mint egy kétségbeesett lélek vergődése, aki érzi, hogy neki nem sok keresnivalója van már itt —, tehát mindent ki akar próbálni, s vakon veti bele magát mindenbe, ami előadódik. Ilyen hálátlannak, ilyen botornak, ilyen vaknak és ilyen szabadnak lenni tudni — irigylendő keresztény erény, amire áhitattal nézhet minden szegény zsidógyerek.”

Ady és Ambrus viszonyáról idéztük A magyar nemesség c. 1907. júl. 10-i cikk jegyzetében (AEÖPM VIII. 539.) Ambrus visszaemlékezését, mely A legendák és a tények címmel Ambrus halála után jelent meg a Nyugatban (1932. I. 463.). Ott a visszaemlékezésnek szorosan a cikkre vonatkozó részét közöltük csak. Az Ady—Ambrus ügy szempontjából azonban érdekes a visszaemlékezés többi része is:

„Révész Béla Adyról szóló munkájában — a Nyugat 1922. jan. 1-i számában — így ír:

»Összeütközése volt egyszer Adynak Ambrus Zoltánnal is. A régi Ósbudában, írók társaságában ismerkedett meg Ady, Ambrussal, akinek nagy tekintélye és zárkózó lényé megnyugtalanította Adyt, és ez elég volt arra, hogy a büszkébb arcát mutassa a békés szándékú Ambrus felé. Adyt elsodorták az elgondolásai, a bizalmatlansága kicsiholta a kevélységét, és amikor Ambrus tényleg bírálni kezdte Ady poézisét, Ady cézári hirdetéssel felelt:

— Tudja meg Ambrus Zoltán, Magyarországnak még nem volt olyan költője, mint én vagyok... »

«A szólam igaz volt és szép, de ezen az estén nem erről lett volna szó... »

Akárki informálta Révész Bélát: az illető rosszul emlékezett.

Ady közt és köztem sohase volt semmiféle összeütközés, és az a bizonyos első találkozás nem úgy folyt le, ahogy Révész hallotta.

Aki engem valamennyire ismer, nem is hiheti el, hogy a megismerkedés olyan jelenetre vezethetett volna, aminőt Révész mesél el. Velem sohase lehetett »Tudja meg Ambrus Zoltán« tónusban beszélni, senkinek sem; ebből csakugyan összeütközés lett volna. De én nem is szoktam élőszóval bírálgatni senkit; ha kritizálni akartam, nem a társas érintkezésben tettem ezt, hanem nyomtatásban. Még annak a művéről se voltam hajlandó bírálatot mondani, aki maga kérte ezt; és később, amikor néha hivatalos kötelesség kényszerített erre, mindig megmaradtam a *tárgyi* észrevételeknél.

Amikor Adyval megismerkedtem, annál kevésbé juthatott eszembe Ady poézisét bírálni, mert akkortájt én Adynak csak egy-két versét olvastam.

[Ezután elmondja az Adyval való találkozás történetét, amit idézett helyen már közöltünk, majd így folytatja:]

Rövid idő — egy vagy két hét múlva — újra találkoztam Adyval, aki Molnárral volt. Ugyanúgy beszélgettünk, mint megismerkedésünk első perceiben. A cikket egyikünk se említette. Mintha semmi se történt volna.

Amint hogy nem is történt semmi.

Még vagy kétszer kerültünk össze. Mindig a legszivesebb hangon elbeszélgettünk. A velünk lévők észrevehették, hogy nem vonzódunk egymáshoz, de ezt — akár gyöngédségből, akár csak udvariasságból — a legkevésbé sem akarjuk mutatni.

Azután Ady hosszabb időre vidékre utazott.

Később, az alkalom is hiányzott ahhoz, hogy találkozhattunk volna.”

Egészítsük ki ezt az elbeszélést Vészi Margit emlékeivel, melyeket ugyancsak töredékesen közöltünk A magyar nemesség c. cikk jegyzetében (AEÖPM VIII. 539.). Vészi Margit az ott közöltekben kívül még ezt írta naplójába (Irodalmi Múzeum I. Emlékezések 85. 1.):

„Szeretem Adyban ... azt a bámulatos tudatosságot, amellyel a saját nagy költőváltót ismeri. Képzelem, milyen arcot csinált Ambrus Zoltán, mikor Ady ezt elmagyarázta neki. Ő arra számított biztosan, hogy Adyt is kegyesen lovaggá üti majd, mint Ferit és többi imádóját: »Csokonai, Petőfi és én. Negyven éve nem volt sehol a világon olyan költő, mint én.«
Hallom, hogy dühöngött Ambrus.”

Foglalkozott az Ambrus—Ady viszonytal F. szignójú cikkirő az It 1944. 1. számában Ambrus Zoltán és Ady Endre c. cikkben (36. 1.). Ebben említ egy Vér és arany c. Ambrus-novellát, mely Furcsa emberek c. 1908-as kötetében jelent meg. A cikkirő nem találta a novella első közlését, és így nem tudta kideríteni a kapcsolatot Ady verse és a novella között. Bustya Endre, aki figyelmemet F. cikkére is felhívta, kikutatta, hogy a kérdéses novella Az Újság 1907. aug. 25-i számában jelent meg, tehát kevéssel az ismeretes incidensből született Ady-cikk (A magyar nemesség) 1907. júl. 10-i megjelenése után. Röviddel ezelőtt jelent meg Ady verse is, melynek eredeti címe A két halhatatlan volt, a BN 1907. jún. 16-i számában.

Bár a novella modellje — Ambrus Zoltán lányának, Ambrus Gizelának szíves levélbeli közlése szerint — Barbey d'Aurevilly volt, a korabeli beavatott olvasó joggal érezhette benne Ady önhittségének parodizálását, márcsak az Adytól vett cím miatt is.

Vér és arany

— Én még többször láttam az Ördögösök szerzőjét — beszélte Gál Ernő, — először ... bizony, már nem tudom ... nagyon régen volt talán akkor, amikor legelőször jártam Párizsban. Kint ültünk, sokan, a körúton egy kávéházi asztalka előtt: én háttal az útnak. Egyszerre valaui nagy árnyék borult az asztalunkra, és egyikünk megszólalt:

— Éppen itt megy!

Mert véletlenül róla beszéltünk.

Hátrafordultam, és egy marcona ábrázatú, széles vállú óriást pillantottam meg, aki úgy lépkedett a körúton, mint ahogy a királydrámák hősei sétálhattak: a tragikus színészek hagyományos nagy lépéseivel mintha az apró emberkének a fejére akarna lépni.

A „Három testőr” egyikét: a rettenetes erejű Porthos-t képzeltem ilyen alaknak.

— Nézzétek — folytatta mellettem ülő barátunk —, milyen furcsán öltözködik! Látjátok, hogy batiszt-inget visel, és hogy a kabátja ujjából csipkés mancsetta kandikál ki?! Nem hiszem, hogy volna még egy férfi a világon, aki ilyen keresetten, ilyen szokatlanul, s ilyen feltűnően merne öltözködni.

De a csipkés mancsettájú óriás mégse tűnt fel nevetségesnek; talán mert az arcában — kivált sűrű, vastag, fekete szemöldökében, és tekintetének a keménységében — volt valami félelmetes.

El se mosolyodtam a csipkés mancsettán. Nem tudom, miért, arra kellett gondolnom, hogy ez a sok, egymás hátán nyüzsgő ember mind másod-, harmadmagával, társaságban jár-ke, csak ez a furcsa óriás barangol egyedül.

Akkor még nem sokat tudtam róla. Tudtam, hogy kevéssel előbb egy könyvet adott ki, melyben egyebek közt azt bizonygatta, hogy Goethe és Diderot üres szószátyárok voltak; sőt el is olvastam ezt a könyvet. Amíg csak lapozgattam azt hittem, hogy íróját csak a feltűnés viszketege bírhatta rá erre a különös ítéletre: de addig-addig lapozgattam, míg végre meggyőződtem róla, hogy írója szentül hiszi, amit mond.

És aztán nem törődtem többé se a könyvvel, se írójával, a csipkés mancsettájú óriással.

Hanem később, egy pár esztendő múltán, egyszer, amikor nem tudtam okosabbat csinálni, elolvastam az Ördögösöket, s utóbb a többi könyveit is mind.

Ettől fogva egészen másképpen gondolkoztam róla.

Tudom, hogy vannak, akik a szépet csak a titokzatosban, a nagyszerűben, a kivételesben, a zordban, a nyugtalanítóban, vagy a különösen keresik, de azért mégis józan elmék, ha nem is tudnak és akarnak szabadulni ettől a bogaruktól. A szépnek e fajta rajongói között, akik talán okkultistáknak születtek, az Ördögösök szerzője volt a legkülönösebb.

Nem bántam, hogy ilyen; ha ilyen volt is, azért mégis tetszett nekem mindaz, amit írt.

Engem csak a szép, de minden szép érdekelt; és mindig érdekelt, akármilyen formába bújt.

Írhatott nekem akármilyen különös alakokról és dolgokról akármilyen különös történeteket: engem el nem riasztott a csodálói közül.

Mert igazi művész volt az írók között nem, nem értekezem róla, csak annyit kell még mondanom erről, hogy sajnálom azokat, akik még ma se ismerik az ő könyveiben rejtőző színpompát.

Húszéves korom óta nem múlt esztendő, hogy legalább pár hónapot ne töltöttem volna Párizsban. És sokáig nem tudtam letenni arról a rossz szokásról, hogy föl-fölkeressem azokat a mestereket, akik leginkább érdekelték. Meg akartam ismerni őket, gyerekes kíváncsiságból — vagy ám legyen igazatok: meg akartam ismerkedni velök, hogy a franciák is megtudják, milyen naiv vagyok.

Fölkerestem az Ördögösök szerzőjét is, és hamarosan összebarátkoztunk.

Egyben-másban talán még nálam is naivabb volt; alighanem ennek köszönhetem, hogy megkedvelt, de bizonyosan az is hatott rá, hogy a szavamból is, a tekintetemből is csak úgy dőlt a tisztelet.

Már pedig őt nem nagyon kényeztették el; különös történeteit jó darabig csak a szedőknek írta.

Mikor először jelentkeztem nála, skarlátvörös házi köpenyben fogadott; olyan volt, mint egy keleti hadvezér az Operaházban.

Amit beszéltünk, az is operába való volt: csupa földöntúli dolog; zene kellett volna hozzá.

Közönséges emberek csak zenében tudják kifejezni a léleknek efféle sejtelmeit; mi szóval is megértettük egymást.

Mikor tavasz felé, a Riviérára készülöben, elbúcsúztam tőle, megajándékozott az arcképevel.

Ráírta az arcképre a nevét és ezt az ajánlást: „Gál Ernő barátomnak” — az egyik betűt vörös tintával, a másikat aranyszínű festékkel. Vörös betűre aranyszínű betű következett, de mindegyik egyformán cikornyás volt.

— Vér és arany — szólt. — Csak két jelkép van: a vér és az arany. Ez a két jelkép felöleli az egész életet. A vér az, amivel a természetnek adózunk. Amit kiverejtékezzünk, amivel a szívünket elkoptatjuk, s az idegeinket feléljük, amit kiontunk, ha kell, a gondolatainkért, amit utoljára vissza kell adnunk a természetnek: ez a vér. Azt pedig, amit a természet a vérünkért ad, nekünk, amivel kifizet bennünket, hogy kedvünk maradjon az életet leélni, mindezt az arany jelképezi. Mindent, ami szép; aranyat mutat a nap fölkelésében, aranyszínű a legszebb női haj, aranycsengés fizeti ki a kitartó munkát, arany a dicsőség koronája is — már akinek ebből is kijut.

Ezen a tavaszon már gyakran gondoltam gyerekes öreg barátomra, aki feketére festi a haját és marcona, sűrű szemöldökeit, hogy ne lássák rajta az öregséget.

Mert már tudtam róla egyet-mást.

Tudtam, hogy most már igen szegény ember. Afféle hétszilvafás nemesi családból származott, s valaha régen egy kis vagyonkát örökölt. Ezt éli fel lassankint, hogy szabadon és függetlenül írhasssa különös történeteit.

És már a vége felé jár a kis örökségének. De azért nem tud lemondani a hóbortjáról, és a pihenés óráit kivéve, amikor a könyveiben vagy az álmaiban él, egész nap fáradhatatlanul írja különös történeteit.

Kinek? Senkinek. Mert olyan kevés embernek kellene, hogy ezek a nyomdaköltséget is alig fizetik ki.

Pedig, ha még sokáig nem kellene a könyvei senkinek, akkor éhen fog halni.

Mert büszke — olyan büszkeség van benne, hogy az efféle büszkeséget sohase látni; az efféle büszkeséget csak rejtegetni lehet.

A batiszt-ing, a csipkés mancsetta, meg a többi bolondságok mind csak arra valók, hogy valakinek eszébe ne jusson megsajnálni ezt az embert, aki az írók között fejedelemnek tartja magát.

És a skarlátpiros palást csak szegénységének a takarója.

Mindig összeszorult a szívem, ha rá gondoltam.

Nem hiszitek el, de én olyan rajongó lelkű ifjú voltam, hogy képes lettem volna odaajándékozni neki az egész örökségemet, pedig magam is élhetetlen ember vagyok, akinek bizony jólesik, hogy hazulról gondoskodnak róla.

De egy pohár borral se kínálhattam volna meg, se vérpáros, se aranyszínű borral, mennyire büszke volt.

Képzeltetitek, mennyire örültem, mikor furcsa, öreg barátomat hatvanöt éves korában végre fölfedezték.

Akadtak új emberek, akik meglátták benne a művészt. A komolyabb folyóiratok egyre melegebben írtak róla. Kezdték venni a könyveit. Nem sokan vették; a sokaságnak mindez abrakadabra maradt, de már vették annyian, hogy nem kellett féltennem az éhenhalástól.

Akármilyen furcsa történeteket írt is, ennyit végre is megérdemelt, mert ötven évig dolgozott érte, naponkint vagy tíz órát.

Éppen akkor érkeztem meg Párizsba, mikor a nagy tekintélyű Revue egy négyvyes komoly tanulmányban fejtegette, hogy a toll művészeinek első sorában az Ördögösök szerzőjét is megilleti egy hely.

Ez a díszes hely volt a legnagyobb fizetség, amelyet öreg barátom valaha a munkáiért kapott.

— Végre a dicsőség aranykoronája is! — mondtam neki, mihelyt fölkereshettem.

Vállat vont.

Este együtt ebédeltünk. A Montmartre-körút egyik jobb vendéglőjébe tértünk be, ahol a kerti sátrak egyikében foglaltunk helyet.

Kevéssel előbb, még a körúton, egy fiatalember üdvözölte öreg barátomat, láthatóan őszinte tisztelettel.

Olyan mélyen emelte le a kalapját, hogy lelkes tanítványt sejtettem benne.

— Ez az én leghívebb tisztelőm — szólt mosolyogva öreg barátom. — Egyre-másra szállítja tőlem az autogrammokat az albumsorokat gyűjtő kisasszonykáknak; nem múlik hét, hogy meg ne jelenjék nálam. De azt hiszem, a nyomdából is elkunyerálja a kézírataimat, és ereklyeként őrzi a sok nyomdafestékes papírt. Úgy nézem ezt az embert, hogy ha majd a halálom után szükség lesz életrajzom valamelyik adatára, csak hozzá kell fordulni. És bizonyos vagyok benne, hogy ez az egyetlen ember a világon, aki tisztán emlékezik minden elbeszélésemre.

Vagy tíz perccel azután, hogy ebédelni kezdtünk, ez a fiatalember is betért a társaságával a mi vendéglőnkbe.

Előttünk haladtak el. Mi észrevettük őket, de ők nem láttak bennünket, s éppen a mellettünk lévő kerti sátorban telepedtek asztalhoz.

Egy darabig az ebédjükről tanácskoztak. Nem ügyeltünk a beszédjükre, de olyan közel voltak hozzánk, hogy minden szavukat hallanunk kellett.

És alig hogy a pincérekkel végeztek, valamelyikük megszólalt:

— Te, ki az az árboc alakú öregember, akinek az imént az utcán köszöntél?

— Az Ördögösök szerzője — felelt a mi fiatalemberünk.

— De hát mi az az Ördögösök? — kérdezte egy harmadik.

— Az Ördögösök? — felelt a hű tisztelő kissé zavartan — ezek a legcsinosabb versek, amelyeket mostanában írtak.

Nem mertem öreg barátomra pillantani. Reméltem, hogy talán nem hallotta jól a hű tisztelő szavait. Öreg barátom tudniillik sohase írt verset.

Meghallotta

— És ez az én leghívebb tisztelőm! — szólt mosolyogva, de mintha a hangjában egy kis szomorúság is rezgett volna. — Látssa, ez a dicsőség!

Ambrusnak Ady iránti ellenszenvéről Hatvány is említést tesz idézett emlékezéseiben. Ha néven nem is nevezi Ambrust, minden bizonnyal róla beszél a következőkben: „Ami pedig legismertebb elbeszélőnket illeti, láttam nevetni Ady versén, melynek címe: Tavasz a faluban. Azon nevetett, hogy ebben a tavaszi versben »kukacot kapar a tyúk«. Nem érezte szegény feje a leírás tavaszi esőillatát.” (Az említett vers a Ny 1908. márc. 1-i számban jelent meg.)

Lengyel Menyhért levele egy Ambrus-cikkre is utal, mellyel Ady nem értett egyet. Ez a cikk csak a Ny-ban 1908. nov. 1-én megjelent A felpofozott irodalom lehet. Ez a Pester Lloyd okt. 25-i névtelen vezércikkére reagál,

melynek címe Der Informator, és a Latkóczy-ügy kapcsán kéri számon az irodalomtól, hogy nem segít a társadalom olyan alantas típusainak leleplezésében, mint a kijáró. Gogol, Eötvös, Petőfi, Herzen, Turgenyev, Dosztojevszkij, Tolsztoj példájára hivatkozik. Ambrus cikke nem is annyira ezzel vitatkozik, mint inkább az ezzel egyetértő, sőt ezt túllícitáló magyar újságcikkkel, mely a Pester Lloyd által az irodalomnak kiosztott „pofont” jogosnak és megérdemeltnek minősíti. Ez a cikk a BN okt. 27-i számában jelent meg Egy érdekes segélykiáltás címmel, X. Y. szignóval. A Pester Lloyd vezércikkirója valószínűleg Mohácsi Jenő. A BN cikkirójáról sem tudunk bizonyosat. X. Y. szignóra az álnévlexikon ebben az időszakban a BN-nél nem ad felvilágosítást. Elképzelhető, hogy Palágyi Menyhért, aki Pályi sógora lévén, lehetséges, hogy átmenetileg dolgozott a lapba. A mi szempontunkból egyébként csak az a lényeges, hogy az X. Y. szignó nem Adyt rejti. Ady szerzőségét kizárja a cikk egész gondolatmenete, stílusa, elvi konklúziója, valamint az a körülmény, hogy a BN nov. 8-i számában megjelent, Ambrusnak szóló válaszcikk (Az irodalom védelme) ugyancsak X. Y. szignóval jelent meg. Már pedig Ady, ha polemikus cikket írt, azt mindig nevével vállalta.

Ha Ambrus nem is Adyval vitázik, azért A felpofozott irodalom c. cikkben sok minden volt, ami bizonyára nem tetszett Adynak. Mindezekelőtt ez volt Ambrus első cikke a Nyugatban. Látszólag a modern irodalom védelmében íródott. Ennek ellenére félreérthetetlenül támadja a Holnaposokat: „Ha a fiatalok zászlót bontanak, nem tehetik ezt anélkül, hogy pofon ne vágják azoknak az irodalmát, akik előttük küszködtek. Ady személy szerint is magára vehette a következő megjegyzését: „És ha egy írónak az első — ó, mily rövid életű! — sikerrel megerősödik az önérzete, kiereszkedik a hangja, s megjön a svádája, a megizmosodott önérzetnek első cselekedete nem lehet egyéb, csak az, hogy: pofon rúgja a többiek irodalmát.” Nem tetszhetett Adynak az sem, hogy Ambrus Beöthy Zsoltra hivatkozott cikkében, mint tekintélyre. Ambrus visszautasítja ugyan azt a vádat, hogy a magyar írók nem merik megírni az igazságot, de példaként csak halottakat hoz fel, mint Thury Zoltánt, őt is név nélkül. Cikke oda konkludál, hogy a magyar íróknak nincs is szükségük bátorságra ahhoz, hogy megírják az igazat, mert úgyse olvassa őket senki. „Sőt, a magyar írónak még egy bene-je van (mert ilyen bene-i azok már vannak). Ha véletlenül kedvet kap leszállni arról a magaslatról, ahonnan a filozóf vagy a moralista nézőpontjából szemlélheti a dolgokat s ahonnan, ha igazán író akar maradni, soha se volna szabad leszállnia —, ha véletlenül kedvet kap idegen területekre kalandozni, és irodalmi mű formájában — mondjuk: pamfletet írni —, ha véletlenül kedvet kap személyeket és érdekeket támadni meg, csatározásba elegyedni irodalmi mezben is könnyen fölismerhető, kipécézett alakokkal, csoport, párt- vagy osztályérdekekkel: még ekkor is megmarad az említett kellemes helyzete, még ekkor sincs szüksége semmi különös erkölcsi bátorságra ahhoz, hogy az igazat meg merje mondani. Hasonló esetben a francia író az ellenségek egész raját találja magával szemben, s minthogy nincs más fegyvere, csak az írás művészte, az elmésége, meg az igazságérzete s az erkölcsi bátorsága: ebben a háborús helyzetben bizonyára szüksége van minden fegyverére és főképpen az erkölcsi erejére. A magyar író még ebben az esetben se találna magával szemben ellenségeket. Az elképzelhető ellenségek ugyanis bölcsebbnek találják: egyszerűen hallgatni. Nagyon jól tudják, hogy azok a sújtó igazságok, amelyek csak egy magyar irodalmi munkában nyilatkoznak meg: el vannak temetve, nem árthatnak senkinek, már pedig csak a bolond fújja, ami nem éget.”

Vajon nem Ambrus fenti szavai hívták-e ki Ady pamflet-író ingerültségét, nem tőle kapta-e az ötletet, hogy „csatározásba elegyedjen irodalmi mezben is könnyen fölismerhető, kipécézett alakokkal, csoport-, párt vagy osztályérdekkel”? — Az irodalmi harcok egy éve után, közel egy év Nyugat és A Holnap körüli viharok közepette mindenesetre meglepő, hogy egy konzervatív hírben álló író a Nyugatban úgy védje meg az új irodalmat, hogy mindvégig homályban hagyja, mit ért új irodalmon, mintha a Nyugat nem is léteznék és a magyar irodalom egysége töretlen volna. S hogy félreértés ne legyen, mindezt a főszerkesztő teljes egyvetetésével, mint az Ignotusnak a cikkhez fűzött lábjegyzetéből kiderül: „... A támadás, mely ellen Ambrus Zoltán oly tökéletes okfejtéssel védi meg új irodalmunkat, nem is a Pester Lloyd cikkében foglaltatott, mint inkább a kommentárokbán...”

De a sajtóban egyéb adatok is előkerültek Ambrussal kapcsolatban, melyek az Ambrus—Ády ügy magvát rejthetik. A Pesti Futár nov. 10-i száma szerkesztői üzenetét közöl, mely szerint Magyar Írók Társasága címmel egyesület van alakulóban, melynek elnökéül Ambrus Zoltán, alelnökének Ignotus és Bródy Sándor van kiszemelve. Ennél is többet mond a Temesvári Hírlap, melynek úgy látszik jó értesülései lehettek. Nov. 8-i számában Forrongás az irodalomban és művészetben címmel a következő névtelen cikket közli:

„Aki a napisajtó irodalmi termését és újabban a szépirodalmi hetilapokét is folytonos figyelemmel kíséri, annak észre kellett venni, hogy régi és megszokott nevek kezdenek eltűnedezni, és új jövevények jelentkeznek a Parnasszus följárójánál. Az új nevekkal együtt új tendenciák is mutatkoznak, rövid idő alatt föltűnő hódításokat tettek, amiért is nem lehet egyszerűen az irodalom történetírójára bízni ezeknek a jelenségeknek késői konstatálását, hanem már a közvetlen szemlélet nyomán is foglalkozni kell velük. Nem a kritikára gondolunk, eszünk ágában sincs, hogy szembeállítsuk egymással az irányzatokat, csak arra akarunk rámutatni, mi történik körülöttünk, az olvasóra bízva, hogyan értékeli a régieket és az újakat egymás mellett és egymással szemben.

A múlt héten egy irodalmi szervezkedés indult meg a fővárosban. Bevallott célja, hogy az irodalmi munkájuk után élő emberek szociális érdekeit védelmezze és fejlessze. De ha nézzük a szervezkedők taborát, látjuk, hogy itt olyan emberek adtak egymásnak találkozót, akik életfelfogás, erkölcsi világnézet, literáris irány és stílus dolgában közeli rokonok. Ambrus Zoltán, Bródy Sándor és Ignotus a vezérei ennek a mozgalomnak, vezérkarukhoz pedig Heltai Jenő, Molnár Ferenc, Krúdy Gyula, Szász Zoltán, Szini Gyula és néhány talentumos fiatal író és költő tartoznak. Nem formális alakulás volt ez, inkább csak a közös kívánságok és célok megbeszélése, a tulajdonképpeni szervezkedés csak ezután következik.

Hírlapi polémiákkal folyik az előcsatározás. Egyenlőre óvatosan, nevek kerülésével, lebecsátott sisakrostélyokkal, de már érezhető a feszültség, a különböző szellemi csoportok elszigetelése megkezdődött. Általánosságban *moderneknek* nevezik azokat, akik a régi várat a leghevesebben ostromolják. Az a jelszó — s ezt már nyíltan hangoztatják —, hogy vissza kell szorítani az öreg, elszikkadt vénájú, már többnyire megtollasodott írókat, hogy annál nagyobb piaca legyen az új, friss termékeknek. A szerzői jog védelmére való intézkedéseket, amelyek nálunk még nagyobbbrészt hiányoznak, nyugati szemmelben akarják megoldani. Hatást akarnak gyakorolni a vagyonnal rendelkező irodalmi társaságokra, Mecenásokra és minden olyan tényezőre, amelytől irodalmi törekvések joggal gyámolítást várhatnak. A program valóban szép, de a másik táborból azzal felelnek, hogy előbb

szervezték az olvasókat, az irodalmi termékek fogyasztóit, nehogy saját zsrójába füljön az egész mozgalom, és a túlprodukción újabb fajtáját teremtesse meg az irodalmi szociális nyomorúságnak.

Vannak azonban erősebb hangok is, amelyek már a küszöbről visszatüsköztetik az új szervezkedést, mert a nemzeti szellem veszedelmét látják benne. Ennek az iskolának az a hitvallása, hogy a nemzeti irodalmat a hazai erőforrásokból kell megszilárdítani és fejleszteni, és nem szabad teret engedni külföldieskedő irányzatnak. Mire a „moderneknél” szervezkedése előrehalad, talán nyíltan is kitör a harc, s akkor módjában lesz a közönségnek eldönteni, melyik oldalon van a több tehetség, a több tudás és a nemzeti szellem jobb szolgálata.

Fenti cikkből az is kiderül, hogy az Ambrus vezette irodalmi szervezkedés a köztudatban mint a moderneknél mozgalma szerepelt, és hogy Ambrus Nyugat-beli cikke ennek a szervezkedésnek a programcikke volt.

Nagyon jellemző a Borsszem Jankó nov. 15-i számában megjelent kiroki is:

Irodalmi szervezkedés a Newyork-kávéház szuterénjében

Mottó:

Nyolc órai leszólás

Nyolc órai kávéházban ülés

Nyolc órai idegenbámulás

(Frissen borotvált arcú, kettéválasztott frizurájú, nyafogó, orrhagyon diskuráló óriások. Minden második percben fölhangzik a csatakiáltás: *Pfuj, kicsoda ország! Ki kell vándorolni! Magyar író csak büdös egyiptomit szűzhat!* Egyszerre csend. Belép a modern vezérkar. Fölkiáltások: *Éljenek a mesterek!* (Magukban: *Tehetségtelenek.*) A főasztalon egy marék kitépsett szakáll, egy ódivatú mancsetta és cúgos cipő.)

Ambrus Zoltán. — Kedves barátaim, írók és művészek! Bizalmatok mélyen meghat, hogy engem tiszteltetek meg a vezetéssel.

Bródy Sándor. — Nagy vagy, Zoltánkám, szeretlek. No fiókáim, tapsoljatok!

A. Z. — Szervezkednünk kell a kiadói zsarnokság és a közönség közönye ellen.

Egy kis borotvált. — Mi vagyunk az óriások és kabarékban kell elfonynyadnunk.

Molnár Ferenc. — Fenét fonnyadtok! Megdögölnétek dühötökben, ha mindig Heltai írna kuplékat.

A. Z. — A magyar publikum még most is Jókainál tart...

Egy borzas. — Mi is a keresztneve?

Ignotus. — Nekem sincs, az mellékes.

A. Z. — Mikszáthot is olvassák, ez tagadhatatlan, de nem szorul el a szívetek, mikor visszhangtalanul csendül bele a magyar ugarba az „Özvegy legények tánca” vagy a „Fekete zongora” színes akkordja?

Ignotus. — Nem értem ugyan ma sem, de szép, óh, görcsösen szép!

Ády André. — Fújok a dicséreteitekre, kis állatkák! (*Bevesz öt adag brómot és elalszik.*)

A. Z. — Tehát az legyen a programunk, hogy a közönséget rá kell szorítani a mi írásaink vásárlására...

B. S. — Az enyimre ugyan nem kell.

M. F. — Én se szorultam rá.

A. Z. — Ami azt illeti, én sem, de ki olvassa el például a hagama-

szagú hercegű leköpésének gyönyörű históriáját, ha mi nem fedezzük a nevünkkel?

Egy dühöngő zseni. — A ti nevetek? Mi vagyunk a holnap, a holnapután és azután. (*Tompa hasmoraj: Mi vagyunk!*)

B. S. — Na, jól van, fiókáim! De ne legyetek olyan éhesek. Én se zabáltam még tizenöt éves koromban.

Egy kishorú. — Csakhogy mi csodagyermek vagyunk!

Fölkiáltások. — Nem engedjük magunkat elrohasztani!

Ignotus. — Csönd, csönd! Majd írok rólatok is. Mindegyikötöktről. És ahány fiatal fölfeledek, annyi öreget csapok agyon.

Zajos fölkiáltások. — Halál az öregekre! Aki harmincéves, az haljon meg! Az utcán is csak a fiataloknak megy jól a dolga.

A. Z. — Eszerint megalakultunk. Szívetekre kötöm, hogy olvassátok el olykor az egymás irását, hátha így jobban megértjük egymást. (*Általános undor.*) A két pesti irodalmi kompániát szét fogjuk robbantani.

Egy borotvált. — Kitépni a szakállukat és idehozni diadalmi jelvénynek.

A. Z. — Az értekezletet bezárom. (*Rémes kavarodás, szitkozódások, kölcsönös utdat és lenzés. Végül: megjelenik a borbély.*)

Megemlékezik az új irodalmi társaságról a maga módján az Alkotmány is. Harsányi Lajos ír cikket a lap dec. 19-i számában Irodalmi élet. „Der Gralbund” und „Der Gral” címmel. Ebben többek közt így ír: „Mikor nálunk a hivatásos katolikus szépirok hontalanul lézengenek, s a komoly értelemben vett magyar szépirodalomban jóformán semmit sem számítanak, azalatt a külföldön érdekes irodalmi jelenséget tapasztalhatunk. Nálunk a katolikus írók és szépirok kiszorításával az Új Szemlében konzervatív, a nagyközönség számára pornográfikus irodalmat teremtő Ignotusok, Bródy Sándorok, Molnár Ferencek megalapították a »Magyar Irodalmi Társaságot«, azalatt a külföldön katolikus szépirodalmi társaságok megalakulása és sikeres működése viszi előre és győzelemre a haladásra mindig hivatott keresztény szellemű szépirodalom hófehér zászlaját.”

Nagy rokonszenvvel beszél a készülő irodalmi társaságról Lengyel Menyhértnek egy másik, dátum nélküli levele, melyet Berlinből írt Hatvany-nak feltehetően október végén, november elején (MTA Kézirattár Ms 385/f): „Bíróval együtt roppant örültünk az esetnek, s aztán vártuk az újabb híradásokat. Semmi. A lapokban legalább egy szó sincs róla. Vagy talán még korainak tartják a közlést.

Mégis roppant érdekeltne tudni, mi az új egyesület, mit szándékozik tenni, hogy alakult, stb. Nem kaphatnánk erről valami rövid értesítést.

Mi Bíróval itt látatlanban már megcsináltuk a társaság egész programját. Tehát vannak rendes tagok, — csak hivatásos írók — pártoló tagok, akik fizetnek. Hivatalos lap a Nyugat. Felolvasások minden közegben. Talán a Royalban. Ha Heltai vagy Ignotus vagy Ady vagy Ambrus vagy Bródy olvas fel, rendőrökkel kell a tolongó tömeg közt kordont vonni. S belépti díj van. S két év múlva a társaság vagyonnal bír. Könyveket ad ki. Minden évben mondjuk csak 5 író bocsát szárnyra. Leverí, feldönti, tönkreteszi a Petőfi, Kisfaludy társaságot. A magyar közönséget nagyon könnyű ám eksztázisba hozni ilyen *egyesületi* úton. Ott van a Természet-tudományi Társaság, ott van a Huszadik Század. Mindkettő nagyszerűen boldogul.

De persze a sok lelkes, tehetséges, gyenge, akaratnélküli ember között lenni kellene *egynek*, aki teljes testtel nekiáll, s minden munkásságát a társaságnak szenteli. Másképp ez nem megy. Magától nem megy. Ki lesz az az egy? Talán Osvát. Inkább Ön lenne, — de Ön úgysem tenné, s nem is arra-

való, hogy minden energiájával befeküdjön ilyesmibe. Mi itt minden-
esetre tele vagyunk bizalommal Önök iránt.”

És ugyancsak a MTA kéziratárában, a Lengyel Menyhért Hatvany-
nak írt leveleit tartalmazó borítékban találtunk egy névsort, mely ezt a
címet viseli: A modern irodalmi társaság listája. Amennyire az írásból
megállapíthattuk, a címet Hatvany, a listát Lengyel Menyhért írta. Felte-
hetően Hatvany kérésére Lengyel is összeírta a tagok névsorát. A felsorolt
nevek a következők: Ambrus, Ignotus, Patthy Károly, Bródy Miksa,
Kabos Ede, Bródy Sándor, Ady Endre, Biró Lajos, Kupcsay Felicián,
Kóbor Tamás, Sz. Kéri Pál, Molnár Ferenc, Bányai Elemér, Szini Gyula,
Sz. Salgó Ernő, Telekes Béla, Kaffka Margit, Schöpflin Aladár, Szilágyi
Géza, Szász Zoltán, Nádai Pál, Miklós Jenő, Lengyel Géza, Pásztor Árpád,
Kunfi Zsigmond, Jászi Oszkár, Lengyel Menyhért, Rózsa Miklós, Hatvany
Lajos, Osvát Ernő, Cholnoky Viktor, Révész, Kosztolányi D., Juhász
Gyula, Krúdy Gyula.

A ránk maradt dokumentumokból az is kiviláglik, hogy a készülő új
irodalmi társaságról nemcsak egyféle elképzelés volt a Nyugat berkeiben.
A Hatvany—Lengyel—Biró-féle elgondolás, mint láttuk, valamiféle ellen-
Kisfaludy, ellen-Petőfi társaságot tervezett, s ennek megfelelően Ambrus-
tól és néhány szintelen konzervatív írótól eltekintve, többségükben valóban
az új irodalom képviselőit vette számításba. Volt azonban egy hivatalos
névsor is, mely Osvát jegyzetei között maradt fenn. Sajnos, a jegyzeteket
közlő Reichard Piroska (Ny 1933. nov. 1.), nem tulajdonítva jelentőséget
az ügynek, nem közli a tagok névsorát, az eredeti kéziratot pedig kézirat-
tárainkban nem találtuk. Minden bizonnyal szolgálna néhány meglepetéssel
ez a hivatalos tagnévsor is. Már az is elég frappáns, hogy Osvát az alel-
nökök sorát Herczeg Ferencel egészíti ki, tiszteleti tagokul pedig Rákosi
Jenőt és Mikszáth Kálmánt említi. De lássuk Reichard Piroska idevo-
natkozó közlését:

„A jegyzetek egy kis csoportja a Magyar Írók Egyesületének emlékét
őrzi. Egyik lapján: »Tagok listája le van zárva. Bpest, 1908. Október 31.
Éjjel 11.« Alatta három aláírás: Rózsa Miklós, Schöpflin Aladár, Osvát
Ernő.

A Magyar Írók Egyesülete lett volna korunkban az első alkalom rá,
hogy írók irodalmi felfogásukra és politikai pártállásukra való tekintet
nélkül érdekeik védelmére egyesüljenek. Hogy kié volt az eszme, nem derül
ki a jegyzetekből, de az előkészítés munkájában Osvát Ernőnek lehetett
a legnagyobb része: az ő írásában maradt fenn a tagok két névsora (egyik
ajánlók megjelölésével) és az egyesület egész szervezetének terve:

Elnök: Ambrus Zoltán — Alelnökök: Ignotus, Herczeg Ferenc, Bródy
Sándor — Titkár: Osvát Ernő — Ügyész: Penyő Miksa — Pénztárnok:
Wildner Ödön — Könyvtárnok: Elek Ártúr.

Tiszteleti tagokul kijelölve: Rákosi Jenő, Mikszáth Kálmán.

A leendő titkár több lapra elszórtan néhány mondatot jegyzett fel az
egyesületre vonatkozólag:

»A Magyar Írók Egyesülete, mely tagjai erkölcsi és anyagi érdekeinek
védelmére létesült — ekkor tartja alakuló gyűlését.

Az a kérdés, mi szükség van ilyen közös erőfeszítésre?

Senki sem szorul annyira rá, hogy mások intézzék az anyagi ügyeit,
mint éppen a művész, az író.

A pálya megkönnyítése. Kritika. Decentralisatio. Írók foglalkozta-
tása. Alkalmi dolgok.

Névsort nem publikálni — míg a belépésre vonatkozó írott válaszok együtt nincsenek.»

S maradt egy iv. 31 eredeti aláírással. Ambrus Zoltán neve nyitja meg a sort. Az alakuló gyűlésen kicsinyes személyes ellentét támadt néhány tag között és az egyesület meghalt, mielőtt megszületett volna.”

Az új irodalmi társaság tervének meghiúsulását veszi tudomásul ingerülten Lengyel Menyhért is, aki nov. 7-i levelében így ír Hatvanyinak: „hogy az Isten pusztítsa el a magyar pártosságot, hogy a súly enné meg azt a piszok skribler tempót, mely minden jó ügyet rögtön a felbukkanása pillanatában pocsolyába merít. Én mindjárt gondoltam, hogy bajok vannak, mégis a legfőbb baj az *egyetlen erős* ember hiánya volt, aki keményen leintette volna a két primadonnát, s nem engedte volna, hogy ilyen apró okok miatt menjen veszendőbe a dolog. Milyen kár érte!” (Levelek Hatvany Lajoshoz. 50. l.)

Hírt ad az új irodalmi társaság tervének kútbaeséséről Pogány Béla a FM 1909. jan. 21-i számában megjelent Ady Endre és ami körülötte történik c. cikke is:

„Egyszer elejtették a szót, hogy Ambrus Zoltán, Ignotus s még néhány nagy író egyesülésre hívja fel a moderneket, hogy legyen meg a mai kornak a maga irodalmi társasága, ne csak a múltaknak, meg hogy valamiképpen az irodalmi áratok is szabályozni próbálják. Órák kellettek csak, hogy összeröffenjenek a többiek, akik nem érezték magukat idevalóknak, s szorongó félelemben lesték, amíg a föltétlenül hatalmasnak ígérkező egyesülés — meghiúsult”

Minden bizonnyal része volt ebben a meghiúsulásban a duk-duk aférnek is, aminthogy az „Ambrus—Ady ügy” és a „két primadonna” (feltehetően Ady és Ambrus) nyilván arra is utal Lengyel Menyhért levelében, hogy Ady az írói egyesülés ellen akár személyi, akár elvi okokból tiltakozott. Mindenesetre valószínű, hogy elvi okai is lehettek, hiszen később, 1911-ben is ellenezte az írói szervezkedést (vö. Magyar Írók szervezkedése c. cikkével a Világ 1911. júl. 30-i számában). Hogy azonban ez a tiltakozás a kulisszák mögött folyt le, és erről még a Holnaphoz közel álló Pogány Béla sem tudott, legalábbis fenti cikke megírásának időpontjában, azt mi sem mutatja jobban, mint hogy ő is egy kalap alá veszi Adyt a meg nem alakult irodalmi társaság vezérkarával. Már idézett cikkében ezt írja az irodalmi reakciónál: „Kisajátítják a jóerkölcsöket, a hazafiságot, a magyarságot, a vallást, a politikát. Húsz-huszonöt ember lehet az, akire így mételyt kiáltanak, de mindnél, Molnár Ferencnél, Ambrus Zoltánnál, Bródy Sándornál, Ignotusnál, Kabos Edénél, Heltai Jenőnél, Bíró Lajosnál, Révész Bélánál és a többinél veszedelmesebbnek tartják Ady Endrét és a Holnap költőit, csak azért, mert ezek agresszívebbek, mint a többiek, s mert ezek miatt kell most nagy vese a májtól-elválást csinálni.”

De nem kevésbé nyomósak lehettek Ady tiltakozásának személyi motívumai sem, melyek végsősoron ugyancsak elvi okokra vezethetők vissza. Őt sohasem kísértették meg a liberalizmusnak olyan illúziói, hogy Herczeg Ferenc, Rákosi Jenő vagy akár Ambrus Zoltán bármilyen egyesülés keretében is az új irodalom érdekeit szolgálná. Márpedig az egész, irodalmi irányra és politikai pártállásra való tekintet nélküli érdekvédelem ilyen liberális illúzió a Nyugat vezérkara részéről. De miféle érdekvédelmet várhatott volna egy ilyen összetételű társaságtól az az Ady, aki zajos sikerei után is alig talált kiadót új kötetéhez, s akit még a saját elvaratói is mellőztek egy-egy jobb lehetőség alkalmával, mint amilyen például a Grill Arany-

könyvtár sorozata volt. (L. erről Ignotus levelét Adyhoz 1908. márc. 4-én MTA Kézirattár K/78. Kötetünkben idézve a 568. lapon.) Ám Lengyel idézett leveleiből és az újságközlésekből az is kiderül, hogy a tervezett irodalmi társaság nem is teljesen érdekvédelmi jellegű lett volna, s így érthetően bosszantotta Adyt még az is, hogy egy konzervatív írókat is szép számmal befogadó társaság Ambrussal az élén a modernség cégére alatt szervezkedett. Ebben az összefüggésben joggal írhatta le hirhedt cikkében: „Nincs közöm az úgynevezett magyar modernekhez.”

Még mindig problematikus azonban, hogyan lett Ady cikkének főszereplője éppen Hatvany, aki az írói szervezkedésnek csak egyik, nem is túl jelentős résztvevője volt. (Neve egyik tisztikar-tervezetben sem szerepel.) Az ugyanis nem kétséges, hogy a cikk Vaády Imre de genere Bajtsch gúnynev alá rejtett egyik szereplője csakugyan ő volt. Minden bizonyos szerepe lehetett ebben a mecénás iránt érzett gyűlölet-szeretet pszichózisának is, de ésszerűbb magyarázatnak gondolom azt, hogy a cikkben parodizált beszélgetés valóban megtörtént Ady és a Nyugat két expoznense között, s ezek egyike lehetett Hatvany. (A korabeli köztudat tudni vélte, hogy a másik szereplő, Kronstein A. Béla Ignotust fedi.) Ady prózai írásai, különösen az ilyen szubjektív indulatoktól fűtött cikkei sohasem nélkülözik az élményi kiindulást. Az a tény pedig, hogy Hatvany levelek sorában számol be Lengyel Menyhértnek az írói szervezkedésről és az Ambrus—Ady ügyről, önmagában is feltételezi, hogy Hatvanynak szívügye volt a dolog, s valamiféle közvetítő szerepet vállalt benne, hiszen az írói szervezkedés a Nyugat égisze alatt indult. Erről tanúskodik Lengyel levelén kívül az is, hogy a Nyugatban nov. 1-én Ambrus tanulmánya mellett Schöpflin A magyar író c. cikke, dec. 16-án pedig Bresztovszky Ernő Művésznyomor és művészgőg c. írása is az írói érdekvédelem problémáival foglalkozik.

Rejtélyesnek látszik azonban még továbbra is, hogy a visszaemlékezők közül senki sem említi a duk-duk ügy előzményei között az írói szervezkedést vagy Ambrus cikkét. Ez talán még megmagyarázható azzal, hogy a legilletékesebb, Hatvany annyira megbántódott, hogy saját személyi sérelmén túl minden más elhomályosodott előtte. A visszaemlékezők pedig — akik többségükben a Nyugat legbelsőbb köreitől elég távol álltak —, mint láttuk, elfogadták az ő magyarázatát az ok és előzmény nélküli, kiüvről sugalmazott afférről.

Kevésbé érthető, hogy maga Ady sem említette soha nyíltan ezt az előzményt. Ám az akkoriban Érmindszenten élő költő bizonyára nem is volt a tervek minden részletébe beavatva, hiszen azok, mint Osvát feljegyzéseiből tudjuk, a legnagyobb titokban készültek. A Herczeg—Rákosi kombinációról feltehetően nem is tudott, mert ha tudott volna, akkor nyilván nemcsak Ambrus ellen emelt volna szót. Egyébként úgy vélem, hogy a Nyugattal való összes konfliktusai közül Ady ekkor maradt leginkább magára, hiszen ilyen vagy olyan tartalommal, de mindenki magáévé tette az Ambrus elnöklete alatt működő irodalmi társaság tervét, s Ady-nak jogos volt az az érzése, hogy mindenki ellene fordult.

A Nyugat nov. 16-i számában megjelent, Az én bűnöm c. versében, mely nagyjából egyidejű fogantatású a duk-duk cikkel, még a kérdések formájában feltört döbbségtől sértődöttség az uralkodó motívum: „Mért dühöngnek énmiattam? — Olyan nagy bűn, hogy én voltam? — Hát kárhoztam, hát vétkeztem/Mert másoknál különb voltam? — Hát igazán ez a sorsa/Minden újnak, szépmerőnek?” És ez a sértődöttség cseng vissza, ugyancsak a bűn vezérszavával, de ironikusra fordulva a duk-duk cikkben is: „... én nem vétkeztem, én nem vagyok olyan bűnös ember, mint önök hiszik: én

csupán vagyok. Bűnnek elég bűn ez, de ez a bűn annyira hasonlít az eredendő bűnhöz, hogy nem volna szabad érte elkárhozhatni.” A cikkben aztán egyre kíméletlenebbé és kegyetlenebbé válik az ironia — az intellektus védekezése minden értelmetlen bántás ellen a tehetetlen magányosság állapotában. Hatvány érzékeny reagálása a cikkekre tehát teljesen érthető volt, s ez Adyt azonnal védekező, mentegetőző pozícióba kényszerítette. Ha a duk-duk cikk után tovább is vitázik, és a nyilvánosság előtt rejtett rugókat felfedi, akkor valóban bekövetkezett volna a szakadás a Nyugat táborában, Ady számára még sokkal rosszabb pozícióban, mint ahogyan három év múlva fenyegetett. A szervezkedés meghiúsulása után pedig már nem is volt célja a további vitának. És azt se feledjük el, hogy a duk-duk cikk nyomában azonnal felzúgott az ellenséges hallali, az üdvívalgás annak öröme, hogy a Nyugat táborában marakodnak, és a nyilvánosság előtt is hangot kapott a holtnaposok sértődöttsége. Ekkor kísértették meg Adyt a Petőfi Társaság tagságával is. Mindez nem kis mértékben határozta meg számára az egyedül lehetséges magatartást: megbékülni akár megalázkodás árán is

Ady és a Singer és Wolfner cég

Hogy a kiadási viszonyok ez idő tájt igen rosszak voltak, arra nézve csak egyetlen dokumentumot idézünk a sajtóból. Az 1908 őszén induló Család c. folyóirat (Szerk. Ruttikay György) nov. 16-i számában Könyvek-ről, amelyek niucsenek címmel glosszát közöl, melyben többek közt így ír: „Magyarországban beütött a könyvkrach . . . A könyvkiadó urak . . . amennyire lehetséges, könyveket egyáltalán nem adnak ki . . . A közönség nem vásárol könyvet, a könyvkereskedő tehát nem szaporítja kiadványainak számát a raktáron lévők rovására . . . Mikszáth, Herczeg, Gárdonyi, Molnár Ferenc és még egyik vagy másik író talán nem fogja megsínyleni ezt a nyomorúságot . . . A többi azonban kénytelen aprópénzre váltani tehetségét, és a napi sajtó tárcájában tengődni.”

Ady első nagy kötete, az Új versek a Pallas Rt.-nél jelent meg, mely a BN nyomdája volt, mint Ady Lajos írja „e viszonyra való tekintettel, s még inkább a Löwenstein-Kuthy Arnold igazgató jóindulatából” (Ady Lajos. 114. l.). Ugyanezt mondja Ady is egy, Juhásznak 1906-ban írt levelében: „Én a Vészi pressziója és rábeszélése által jutottam volt a Pallashoz.” (Juhász Gyula: Örökség I. 326.) A Vér és arany már a Franklinnál jelent meg, ahol Gárdos Alfréd igazgató volt Ady jó embere. Később a fővárosi koronázási díjra pályázó költőt is segítette. A BN-val való szakítás után, de talán még inkább azért, mert az Új versek első kiadása még nem kelt el, a Pallas kiadó többé nem jöhetett szóba; a Franklin, mely ekkor elsősorban olcsó sorozataival (Magyar Könyvtár, Olcsó Könyvtár) tartotta fenn magát, szintén nem tekinthette üzletnek Ady új kötetét (1910-ben is könnyen lemondott a Vér és arany új kiadásáról). Adynak tehát új kiadó után kellett néznie.

A Singer és Wolfner cég, mely ebben a dekonjunktúras időben is sikeres vállalkozás maradt (nem utolsósorban népszerű folyóiratai, az Új Idők, Magyar Lányok és Az Én Újságom miatt), komoly üzleti fantáziát látott az ingyen reklámnak is beillő hangos harci zaj közepette bemutatkozó új magyar irodalomban. Nyilván ezért vállalta A Holnap terjesztését bizományban. (Mellesleg szólva a FM-nek is voltak üzleti szempontjai A Holnap támogatásában; vö. Emőd Tamásnak kötetünkben 382. lapon közölt levelével.) Az üzleti cél érdekében közlik lapjukban az Új Idők okt. 11-i számában Antal Sándor előszavát A Holnap első kötetéhez, a következő meleg szavak kíséretében: „Július havában Nagyváradon egy könyv jelent

meg. Címe: A Holnap; tartalma: lírai versek; szerkesztője: Antal Sándor. Érdekes, értékes és mindenekfölött hasznos könyv. Egy darab irodalomtörténet a jelenből. Hogy mit hirdet, miért küzd, és milyen helyet kér, azt rövid, tömör hitvallásban Antal Sándor levele megírta. Nem azonosítjuk magunkat a kis előszóval, de mégis úgy véljük, hogy leghelyesebb, ha egész terjedelmében közöljük. Beszéljen helyettünk és önmagáért. Ha túloz is, ha téved is, jóhiszeműen túloz és becsületesen téved." Ugyanebben a számban közlik Ady: Hepehupás vén Szilágyban, Fölszállott a páva, Emőd: Rab prédikátorok éneke és Juhász: Himnusz c. versét. A nov. 1-i számban Balázs Béla: Ajánlás c. verse, a nov. 8.-iban pedig Emőd Tamás: Históriais ének Bús Bálint diákról c. verse jelent meg. Dutkától és Emödtől ezt megelőzően is jelent meg néhány vers. Mindez nem akadályozza meg a lap szerkesztőjét, Herczeg Ferencet, hogy — mint láttuk — az okt. 25-i számban ne bírálja elegáns fricskák kíséretében a Holnaposokat Horvayné c. rovatában (l. az 529. lapon), ami tökéletesen összefért egy liberális lap szerkesztési elveivel.

Remélhetőleg az eddig elmondottakkal sikerült megcáfolnunk a visszaemlékezők egy részének azt az állítását, hogy a duk-duk cikk sugalmazója Herczeg Ferenc volt. Ez azonban nem jelenti azt, hogy ne látnók: Herczegnek mégis van valami köze az ominózus cikkhez. Véleményünk szerint valóban az ő kritikája nyomán tört fel Adyból az utánzóik ellen amúgyis régóta gyűlö indulat és vált a duk-duk cikk egyik fő motívumává. Azt azonban ugyancsak látnunk kell, hogy Ady kapcsolata az Új Időkkel jóval megelőzte A duk-duk affér c. cikk megjelenését, és nem a holnaposok háta mögött jött létre, hanem velük egyetértésben, hiszen együtt szerepeltek a lap hasábjain.

Minden jel arra mutat, hogy Ady tárgyalásai a Singer és Wolfner kiadóval ugyanebben az időben, tehát 1908. október elején kezdődtek (az első előleget a szerződés szerint okt. 3-án vette fel!), és pedig nem is minden zökkenő nélkül. Októberben írja Lédának Pestre: „Singer és Wolfnerékkel megakadtam. Beküldték a szerződésmintát, és én inkább ki se adom a könyvem. Eszerint nekik joguk van örök időkre minden egyes kiadásához 400 koronáért. Írtam nekik szigorúan, de a választ hasztalanul várom.” (AEVL 207.) A végleges szerződést nov. 9-én írta alá Érmindszenten, s ebben már némi engedmény található a fenti vitás pontra nézve; ti. „Abban az esetben . . . ha az első kiadás a megjelenés napjától számított három év alatt elfogyna, úgy a további kiadásokért nem 400, hanem 600 kor . . . fizetnek nekem kiadásoként.” (MTA K 18/114) Ugyanebből a szerződésből az is kiderül, hogy a második előleget okt. 27-én vette fel Ady Budapesten, tehát akkor tárgyalhatott a duk-duk cikk megjelenéséről is Wolfnerékkel. Az eddig ismert adatok szerint okt. 24-től okt. utolsó napjain, november elejéig tartózkodott Pesten. Valószínűleg ez idő tájt zajlottak a cikket megelőző viták a Nyugat exponenseivel.

Végül még egy figyelemre méltó körülmény a Singer és Wolfnerékkel kapcsolatban. Az Illés szerén kötetben megjelenhetett az a kilenc Nép-szava-vers, mely a Vér és arany periódusában íródott, de abból kimaradt (Az utca éneke ciklus). Nagy engedményeket tehát nem tehetett Ady Wolfneréknek, mert ugyan mi lehetett fontosabb a magyar progresszió szempontjából 1908-ban, mint hogy Ady Endre kötete forradalmi verseinek gyűjteményével megjelenhetett.

A duk-duk ügghöz I. még Vezér Erzsébet: Perújítás a duk-duk ügyben c. cikkét (It 1971. 4.).

A cikk magyarázó jegyzetei

duk-duk: vö. Jegyzetek a napról II. A duk-duk c. márc. 27-i glosszával és jegyzetével (197. és 476.). — . megszagolták, hogy én Budapesten vagyok: Ady 1908.február elejétől kezdve állandó jelleggel Érmindszenten lakott. Mint fentebb írtuk, a cikk megjelenése előtt utoljára okt. 24-től nov. elejéig volt Budapesten. — . majd megmutatjuk a harcias övegeknek, az ifjú véneknék s a boldog sikerhez-értéknek: vö. Ady Búcsú Siker-Asszonytól c. az Új versekben megjelent költeményével. — *Melanéziában van egy duk-duk nevű társaság, afféle ősfarmájú szabadkőművesség, ahol a vezér ritkán tudja meg, hogy ő a vezér*: ez utóbbi már nem Parkinson adata; Ady teszi hozzá, hogy önmagára alkalmazhassa. — *egy shakespeare-es mondás*: a Hamlet egyik tirádájából való közismert sor: „Több dolgok vannak földön és egen . .”

A duk-duk affér sajtóvisszhangja

Az Új Időkben megjelent cikk után egyre kajánabban tör ki a gúnyolódás és az ellenségeskedés az ellenfél táborában. A Hét nov. 22-i számában siet nyugtázni az affért: „Toll és tör. A megrugdalt kórus. Az alig modernnek és nagyon fiatalok közt nagy a szenzáció. Ady Endre, de genere lelle és diósad, széjjelrúg, de genere Bajtsch (értsd Daitsh [!]) és társai közt. Azt mondja róluk, a barátairól, hogy senkik és semmik, akik hivatlanul tolják az ő kordéját a Parnasszus felé, ahová ő különben nem is vágyakozik, mert legszívesebben lenne szolgabíró Szilágy megyében. Ha egyéb nem, ez a széjjelrúgás mutatja, hogy Ady Endre úrban csakugyan kiváló szolgabíró kapna Szilágy vármegye, s most a barátain a sor, hogy beprotezsálják őt ebbe az állásba. A de genere Bajtschok amúgyis tolakodó módon csörgetik a pénzüket, s a pénzzel még mindig könnyebben juttathatunk valakit a szolgabírószágba, mint a Parnasszusra. Nekünk különben nincs és nem is lehet kifogásunk se Szilágy vármegye, se a Parnasszus ellen, sőt azt se bánjuk, ha a Parnasszushoz az út Szilágy vármegyén vezet keresztül. De mi legyen a barátokkal, mi legyen a kórossal? Ezeknél életprogram, hogy barátkozásnak, s hiába fenyegeti őket agyonveréssel az ember, mégse vedlenek át ellenséggé. Ez a körülmény különben csak Ady Endre úrnak válik javára, amilyen kompromittálók mint jóbarátok.”

A Borsszein Jankó dec. 6-i száma Duk-duk Bandi dalaiból címmel közli az alábbi két paródiát:

I. I.édához

Látlak moszatnak, látlak enyvnek,
Látlak sósavnak, lila senyvnek,
Látlak mindenkinek.

Látlak sörital-boritaladónak,
Látlak iszapnak, csókfalónak,
Látlak mindenkinek.

Látlak pogánynak, dancs ősök ükének,
Látlak barnának, kéknek, szókének,
Látlak mindenkinek.

Látlak árvíznek, kapupénznek,
Látlak szódának, hét sovány evnek,
Látlak mindenkinek.

... A fene egye meg, így kell ma írni,
Különben tíz évig lenne okom sírni,
Hogy én magyar vagyok.

II. Ugaron

A kutyafáját,
Szörnyű nagy az átok!
Szoci-k, mék hozzátok.

A jövő héten
Csokonait zengem.
Ez mulattat engem.

A múlt héten meg
Zsidókat dicsértem, —
Oh, be nagy kár értem.

A Magyar Nemzet névtelen rigmusfaragója a nov. 22-i számban, az Újdonságok rovatban így gúnyolódik:

A „modern” dalnok

Új nyelven ír az újkor dalnoka
Egyéni nyelv. Oly mély minden szava.
Avatott és avatlan egyaránt,
Bámulva hallja, mint csodás talányt.
„Oh mester sejtem, mély a te műved!
De értelmét nem fejtenéd-e meg?”
Ám felel az nemes fölényesen:
„Le a tömeghez nem ereszkedem.”
„Oh mester, esd tovább a nagy tömeg,
Emelj hát föl, hogy megérthesselek.”
De szól amaz: Maradj a föld rögén!
Beszédem ugysem érti más, csak én.”
„Oh most már értem — kacag rá a nép —
Hogy értelmetlen vagy te voltaképp”

Ugyanott a dec. 4-i számban:

A művelt „európeér”

A művelt Nyugat magyar dalnoka
Hogy szórja szitkait szünetlen,
Oh mily szilaj káromkodás dala,
Mert a magyar nép műveletlen! —
Jó magyarom, hallgassad szózatát,
S ismerd fel benne költőd igazát.

Az Egyetértés, mely eddig jóindulatú semlegességet tanúsított, most csatlakozik a gúnyolódók táborához. A karácsonyi számban (82. l.) a következő paródiát közli:

A Holnapután

Ilyen címen szenzációs irodalmi eseményzámba menő verskötet hagyta el a sajtót, amely a Dukduk költőcsalád idei legjava verstermését tartalmazza. A könyvben Dukduk András mellé sorakozik a családnak majdnem valamennyi hím- és nőnemű tagja, mégpedig Dukduk Ákos, Dukduk Béla, Dukduk Gyula, Dukduk Jutka, Dukduk Mihály és Dukduk Tamás. A mai magyar irodalom, amely nem ma, de még a tegnapnál, sőt tegnapelőttnél sötétebb, sőt legsötétebb öskornál tart, még értékelni sem tudja, hogy mekkora nyereség ez a könyv, amelynek címe egész program. Azonban a cím mindezek dacára mégsem fejezi ki azt a végtelen perspektívát, amely a tartalom olvastán lelki szemeink elé tárul, s amely nem a holnapután, nem is a jövő század, hanem maga a soha el nem érhető nagy Jövendő ... Nekem kutya kötelességem szintén hozsannát zengeni ennek a könyvnek. Nem annyira kritikusai tiszteltől kifolyólag, hanem inkább azért, mert néhány szegről és végről (vasszegről és vászon-végről) én is távoli rokonságban vagyok a Dukduk-családdal. Ugyanis a kilenced unokatestvérem unokája dada lesz a legfiatalabb Dukduk-lány dedunokája mellett. De még azért is, mivel nemsokára magam is a nyilvánosság elé lépek egy kötettel, és így jóelőre lekötélveztem a kiterjedt Dukduk család tagjait. Egyébként a jobban feldicsérhetetlen kötetből az alábbi óriásan magas szárnyalású, mélységesen mély verset közöljük mutatóba, amelyet bármelyikük írhatta volna:

A Nagy Fene

Mi vagyunk a Dukduk-emberek
S megehet a féreg, frász, fene,
Bár titkon bennünk szendereg
— Én érzem a szagát is: ősmelg —
A magyarok karakán istene.

Mіндеgy, hogyha hím vagyunk, ha nőtény,
Jön értünk az őskaján Halál, ki sógorom
S megtörténik amaz ősz tény,
Hogy — míg borzong a szűz orom —
Levisz minket a Nagy Fenébe
A Nagy Fenébe
Még egyszer: A Nagy Fenébe.

A duk-duk után felerősödnek a nyíltan ellenséges támadások is. Dec. 20-án jelenik meg a BH-ban Rákosi nagy cikke A Holnap és Ady ellen. I. Az élet lobogója c. 1909. jan. 16-i cikk jegyzetében (572.). Az Új Idők is úgy érzi, hogy Ady nem váltotta be a hozzáfűzött reményeket, ezért Farkas Pál a karácsonyi számban ismét támad. A legmodernebbjeink fejlődéséhez c. cikkében Ady nevének említése nélkül, de neki adresszáva írja többek közt a következőket: „Rengeteg sok erotika, de semmi perspektíva. Nem tudom, hogy jól fejezem-e ki magamat. Nincs kifogásom az erotika ellen sem. Integráns része az emberi léleknek, az emberi szervezetnek. De elvégre van más is. Nagyobb dolgok, nagyszabásúbb gondolatmenetek. Azok hiányoznak. Valami bágyadt szocializmus is kísért néha a sorok között, de azon is meglátszik, hogy az írójuk inkább könyvből ismeri a munkást. Egyáltalában, mintha sok más egyebet is csak könyvekből ismernének ezek a legifjabb írónk. Pedig de sok tehetséges fiatalember van közöttük. De mint mondom, valamijük hiányzik. Ha nem félnék attól, hogy vén sza-

márnak tart, azt mondanám, hogy a világnézet hiányzik belőlük." Herczeg Ferenc is kevesebb lelkesedéssel nyilatkozik Adyról a Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-iki Almanachjában, mint a duk-duk ügy előtt. Most már ő is az érthetlenségét emeli ki: (L. Magyar lelkek forradalma c. 1909 februári cikk jegyzetében az 582. lapon.)

Zuboly kitűnő szerkesztői ötlete, hogy az Újságíró Almanach 1909-es kötetét az új irodalom körüli vitának szentelje, kissé elterelte a figyelmet a duk-duk ügyről, és az irodalmi harc ismét a konzervatívok és modernnek csatározásaként folytatódott sokszoros erővel. Ebbe kapcsolódott be Mikszáth Kálmán is híressé vált Hadi készülődések c. cikkével, mely Az Újság dec. 10-i számában jelent meg (1. az Irodalmi háborgás és szocializmus c. cikk jegyzetében az 577. lapon).

Ady, és a Petőfi Társaság

A duk-duk utóhangjához tartozik, hogy Zempléni Árpád egy Adynak írt levelében felajánlja támogatását a Petőfi Társaságba való beválasztásához. Ady válaszelevelében elutasítja az ajánlatot és egyben tömören összefoglalja a duk-duk ügy lényegét: „A helyzet az: én akaratlanul jobban exponáltam magam bizonyos irányban, mint szabad lett volna. S a helyzet továbbá: pár száz ember jobban exponálta magát értem, mint szeretett, s mint én szerettem volna. Mindegy, de most hűtlenség látszata nélkül, pláne egy friss, nem régen lezajlott affér után én nem tehetem, hogy az ő, kínos-vig hahotájuk mellett irodalmi legitimálással válaszoljak nekik” (AEVL 233.)

A Petőfi Társaság 1909. jan. 6-i ülésén viszont annál gátlástalanabban támadják Adyt. Kenedi Géza Fagyöngyök c. felolvasásában (megjelent Az Újság 1909. jan. 10-i számában) az új magyar líra, főként Ady dekadenciáját és halálsejtelmét kifogásolja: „Valamely új világ-kétségbeesés, világrothadás és világhalál szaga terjedezik. jól tudjuk bár, hogy életünkben nagy elvénülések és széles ősi pocsolják vannak, mi mégsem vagyunk agnozáló nemzet. Hogyan kerülhetne az élet lappangó energiájával túltelt magyar néperőd sudarára a *leromlás* lírája, az idegen fagyöngy?”

Lampérth Géza Magyar virágharc c. versét is a Petőfi Társaság említett nagygyűlésén olvasta fel; a vers Az Újság 1909. jan. 7-i számában jelent meg:

Evöe — harcos, ifjú hegedősök!
Mink is az volnánk még: fiatalok.
Elemünk is: harcok, zivatarok!
. . . De béke nektek: múltban harcos ősök,
Hódolat néktek — régi hegedősök.

Evöe — manál legyen több a holnap!
Evöe . . . ej, ki beszél így ina már?
„Modern” csattanó itt: „csak vén számár”
. . . De mi tiszteljük apánkat: a Voltat,
Nem rugdosunk meg haldoklót és holtat.

Éljen! — fordítjuk vad keleti nyelvre.
— Bár mink is jártunk: kultúrás Nyugat.
Valánk mink is abszinttől berügött
— De észrehozott, haza-útra kelve:
Magyar szívünk és lelkiünk honszerelme.

Nem nyomorított el a zöld gall méreg,
Ép a gerincünk, tiszta az agyunk,
— Mink a gerinces ifjúság vagyunk!
S piros hittel száll a dalunk felétek:
Sápadt legények, hittelen testvérek.

Előre — mánál szebb legyen a holnap!
Rajta csak, lázongó fiatalok,
Nyugati-keleti zivatarok!
Szikjén a még meddő magyar homoknak
Magyar virágharc tombolj, viharozz csak!

Beteg fölépül . . . viharok elülnek,
Péter-Pálra majd mind összejutunk.
S ha kik lerogynak — temetni tudunk! —
Szent Mihály babéros lovára ülnek,
Szózatot torral dísz-sírba kerülnek . . .

És hogyha mink egyszálíg kidülnénk is,
— Megjön azért a szent aratás!
Ha mink nem értjük — aratja más.
S lesz a termésben bár ocsú, szemét is —
Magyar magtárba jut a magja mégis!

Előre lázongó új fiatalság!
De mondok egyet, urak-úrfiak!
— Felettünk sem áll meg a déli nap!
S déleste már, ha kajánul akarják,
A mi rokkant torz-árnyunkat kacagják.

Éljen a magyar szebb jövő, a holnap!
De valamit még súgok, gyerekek:
— A ma ifjai holnap — öregek . . .
S holnapi ifjak, *tőlünk* ha tanulnak:
Üvöltve a *mi* sírunkra tipornak . . .

. . . De félre sírral, harci komor gonddal!
— Szép Istene, te vagy örök hitem.
És rendületlenül vallom és hiszem:
— Költőt te avatsz csak égi csókokoddal —
S szilaj Pegázust, ha mocsárba téved,
A tiszta szent forráshoz elvezéred
Áldva — suhintó virág-ostoroddal!

A hosszú verset azért idéztük teljes terjedelmében, mert Ady versben reagál rá. A Ny 1909. márc. 1-i számában megjelent Virág-fohász virágok Urához minden bizonnyal Lampérth támadásának köszönheti megszületését.

A Petőfi Társaságban, sőt röviddel ezután a Kisfaludy Társaságban elhangzott támadások még jobban elősegítették azt a folyamatot, melyet Ady két cikke (Irodalmi háborgás és szocializmus és Magyar lelkek forradalma) diadalmasan konstatál: az irodalom közügy lett Magyarországon. Ugyanez a konklúziója Pogány Béla már említett FM-beli cikkének is (Ady Endre és ami körülötte történik. FM 1909. jan. 21.) Ebből idézzük a következő részletet:

„Hozsánás, gyönyörű napjait éljük a magyar irodalomnak. A fiatalokról beszél mindenki. Izgalmas, mámoros, szent órái a diadalmas megrug-

daltatásoknak, dölyfösen pompás percei az ikrábarapásoknak, és boldogan mulatságos másodpercei a lepeckeltek siránkozásain való egészséges nevetésnek. Előbb Mikszáth Kálmán, Rákosi Jenő, Herczeg Ferenc jöttek a Múlt, az Elismertség, a Tekintély ma még talán öldöklő fegyvereivel. — Egyik komoly megfontoltsággal, a másik konzervatív jelszavakkal, a harmadik valami szegényes aranyközéputas, jezsuita ötlettel. Aztán fegyverbe szólitották Kenedi Gézát, a tudásokkal telt hombárok kapitalistáját. Ő lefagyöngyözte a fiatalokat, nem azért, mintha maga is hitte volna, amit mond, hanem mert megkérték a lampérthézáék, akiknek veszedelemben forog a tárogatójuk, a jólkamatozó debizonyisten magyarságuk. Kérték, hát megtette. Különben is az ő lelkét is megeste egy idő óta valami konzervatív, klerikális penész, amely odakergette a hivatalos irodalom szomorú lelkű kötőrői közé. (Ő azonban minden pózolt haragja mellett is tud sok nagy dicséret szót a fiatalokról. Az új magyar költők egyik legnagyobb érdemét, hogy a magyar nyelvből olyan fordulatokat, összetételeket, hasonlatokat, zenét és ritmust tudnak kicsikarni, ami meglep" — ő is elismeri.) Utánuk következnek azután mások, majd megint mások, végül egy csomó apró féreg, akik mind-mind a magyar irodalomról beszélnek, prédikálnak, mint a rőfös, akinek a nyakára gyárat építenek. De mindenki az irodalomról beszél, természetesen kiki a maga hangján, a maga akarata, lelkiismerete, vagy rettegése szerint.

Érdekes. Ebben az országban irodalomról beszélnek! Hát ezt hűsz esztendeje nem tette senki. A kritikát is, ami csekélyke volt, sógorság, komaság, barátság és asztaltársaságok szerint kezelték. A legtöbb esetben pedig önmagukat dicsérték az írók, a kiadásukban megjelent könyveket a kiadók. Kommuniké irodalom tobzódott ezen a földön évtizedekig, de kritikairásról szó sem lehetett. Ez az idő elegendő volt arra, hogy éhenhaljanak az asztaltársaság nélkül szűkölködő nagy írók és háziurak legyenek, jachton szaladgáljanak kiabáló féltalentedek. Szinte a véletlennek köszönhető, hogy egyik-másik igazán nagy írónk azért mégis megnőhetett és a fiatalok is megszülettek, s észre tudták véteni magukat.

És csudálatos! — ma ott állunk, hogy irodalomról beszél még a közönség is. Csatás, kurjantásos heteink voltak. Szídták, védtek a fiatalokat. Káromkodtunk és csókolóztunk, vért csapoltunk és aranyat szórtunk. Szép ez így, ebben a magasztos részegségben élni, marakodni és szeretkezni.

A duk-duk affér lezárása

Bár a duk-duk ügy még soká gyűrűzik az irodalmi világban, még tovább vissza-visszatér Ady verseiben (Mért is tettem? Harcos ember szíve stb.), az érdekeltek hamar lezárják egymás közt.

Hatvány, a magánlevelekben vérig sértett, a nyilvánosság előtt egyre engedékenyebb. A Huszadik Század 1909. januári számában megjelent a nagyváradi Holnaposok és a Budapesti Hírlaposok c. tanulmányában már talál mentőkörülményt Ady számára Oláh Gáborral szemben: „Értem Ady Endrének Herczeg Ferenc színe elé járuló cikkét, s Oláh Gábor hódoló levelét is értem, melyet Rákosihoz intézett. Értek én mindent, sőt bámulnám is a létfenntartás ez emberi okmányait . . . ha volna bennök valami szépség, méltóság, izlés. De sajuos, mindebből semmi sincs ez írásokban. Ami Adynak talán megengedhető, örökre *non licet* marad Oláhnak.” (Hatvány: Ady I. 65. l.) A MH 1908. karácsonyi számában megjelent, és minden bizonynyal az előbbinél később írt Jegyzetek a mai irodalomról c. cikkben már sokkal megértőbb: „Értem, hogy Ady, a magánember, aki ideges is, fáradt is, nem akar harcolni — értem azt is, hogy ezt rossz ked-

vében megírta, csak azt nem értem, hogy a duk-duk cikkeknek, melynek Ady egész munkássága oly hatásosan ellentmond, miképp lehet programszerű jelentőséget tulajdonítani.” (Hatvány: Ady I. 41. l.) 1909. jan. 15-én a Népszavában megjelent Lapszéli jegyzetek c. cikkében minden mellékgondolat nélkül megvédi Adyt Kenedi Géza támadásától (Hatvány: Ady I. 66. l.), 1909. febr. 24-én a PN-ban közölt Új értékelések c. cikkében pedig ismét a régi szuperlatívuszokban beszél Adyról: „Legújabb költőink, illetve csakis Ady Endre adott vissza önmagunknak, szabadította fel szemünket, midőn a mai magyar hazafiségének új fájdalmairól, új örömeiről nyílt bevallással először mert dalolni. S tekintete nyomán ismeretlen, illetve magunk előtt titkolt, de kifejezést követelő hangulatok szálltak föl a magyar rónán.”

Ígnotus a nyilvánosság előtt egyáltalán nem beszélt róla, magánlevelében pedig így summázza az ügy tanulságait (1908. nov. 26.): „Drága Bandim, hagyd már a fenébe ezt a duk-duk affért, s ebbe a hírlapi polémákat is beleértém. Eleve furcsállottam, hogy komoly és értelmes férfiak egy percre is magukra vehették, hogy *őket* akarod lerázni magadról, s csak a tétel kedvéért mondom, hogy még ez az eset sem változtatna azon az irodalmi kötelességünkön, melynek érzéséből a te költészeted polgárjogért küzdöttek, olyan teljes sikerrel, hogy ime minden tábor magáénak reklamál. Neked, s ezt a jövőre mondom: személyedben, meggyőződésedben s törekvéseidben semmi kötelességed nincs azok iránt, akik ezt az irodalmi kötelességet érezték és, hazai viszonyaink közepett még nagy sikereid után is tovább érzik. Azt pedig, hogy az ember howá és kikhez tartozik, nem ő maga határozza meg. Vagyunk most ebben az országban egypáran, akik akkor is összetartoznánk, ha lenéznök egymást és undorodnánk egymástól.” (MTA K7/80)

A Holnaposok reakcióira nézve l. A duk-duk afférhoz c. nov. 26-i cikket és jegyzetét (281. és 561.).

A duk-duk affér igazi lezárása azonban Ady két cikke (Irodalmi háborgás és szocializmus és Magyar lelkek forradalma), és A harcunkat megharcoltuk c. verse volt.

Mj: VT (45.); Vál. (262.); Ai (235.); KF (216.)

174. *A duk-duk afférhoz*. FM 1908. nov. 26. — Ady Endre

A cikk válasz Juhász Gyulának a FM nov. 22-i számában megjelent alábbi írására:

A duk-duk affér után

„Szép volt Cristian és lángész Molière”, azonban Cyrano a legszebb párnára hajtotta mégis meghajszolt fejét, mert elmondhatta, hogy egy megmaradt: „A becsületes!” Hét poéta összefogott, hogy egy kis becsületes mozgalmat indítsanak, néhány barázdát szántsanak ők is a magyar ugaron! Mondjuk most már úgy, hogy hat poéta és Ady Endre. Ady Endre azután egy szép napon kijelentette, hogy ez az egész mozgalom neki semmi, és kifigurázta azt egy fővárosi hetilap hasábjain. Ehhez nekem is volna egy szavam. A „Holnap”, mert ez a neve ennek a mozgalomnak és ez a címe annak a kötetnek, amelyben a hét poéta — köztük olyan nagy ember és nagy költő, mint Babits Mihály — együtt van, csak használt Ady Endrének, csak még hangosabbá tette híret, viszont csak ártott a többi hatnak, mert a lelkiismeretlen kritikusok mind adyizmussal vádolták őket. Sebaj. De ezek után Ady pelligerre állítja e becsületes, lelkes, magyar mozgalmat. Erre azt felelem, hogy Ady Endre nagy poéta, de a „Holnap” meglesz nélküle is, sőt így az adyizmus vádja is szépen elcsitulhat. A „Holnap”

költői eggyel kevesebben lettek, de egy nagy tanulsággal gazdagabbak. Ady Endrének még több dicsőséget kívánunk, nálunknál jobb barátokat nem. Mert az már család volna!

Nagyvárad, 1908. november 22.

Juhász Gyula

Mert Ábrányi Emil leborulhat Rostand előtt: Ábrányi Emil volt Rostand két nagysikerű darabjának, a Cyranónak és a Sasfióknak a fordítója. — héberes fordulattal: a kérdezve állítást figurázták ki a századeleji vicclapok, mint jellegzetesen zsidós fordulatot, melyet rendszerint a Nü... zsargon-szócska vezetett be. — ... Riedl Frigyes szerint egy modern Lisznyay Kálmán vagyok: nem tudunk róla, hogy Riedl ez idő tájt írásban nyilatkozott volna Adyról. A Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-ik évi Almanachjában megjelent ugyan Zubolynak ekkoriban adott interjúja, de ebben éppen azt mondta, hogy a „ma irodalmi életének elemzése kívül esik hivatása körén” Elképzelhető mégis, hogy a Zubollyal éppen ekkoriban folytatott beszélgetés során mondhatott valami olyasmit Adyról, hogy afféle patetikus népköltőnek tartja, mint Lisznyay Kálmán volt. — egy renegát Vahot Imre: Vahot Imre (1820—1879) mint a Pesti Divatlap segédszerkesztője, maga köré gyűjtötte a tehetséges fiatal írókat, köztük Petőfit, de mikor ezek egy új, radikálisabb irodalmi fórumot akartak, akkor szembe fordult velük, és tevékenységüket tisztességtelen eszközökkel is gáncsolni igyekezett. — De mit csodálkozom Juhász Gyulán, amikor nála erősebb, logikusabb lények is magukra vették annak a bizonyos cikknek a sújtását: Hatvanyra, Ignotusra és a többi nyugatosokra, köztük Fenő Miksára gondol itt Ady, akik magánleveleikben mind magukra vonatkoztatták a cikket. Vö. A duk-duk affér c. cikk jegyzetével (539.).

Juhász Gyula egyébként az 1924-ben megjelent Ady Múzeum I. kötetében így emlékezik vissza a duk-duk afférra: „Ady Endrének használt is a Holnap kétségtelen nagy sikere, meg nem is. Új híveket szerzett költészetének, a körülötte megindult irodalmi harc ismét lángra lobbant, de viszont a többi új költő minden hibája, gyöngesége, modorossága is az ő számlájára íródott. Minden Ady-utánzat, minden rossz modern vers miatt őt vonták felelősségre, őt állították pellengérré. Vezér lett, akinek vállalnia kellett katonáinak minden cselekedetét. Ez bántotta és méltán bánthatta őt, aki magányos tűzokádó gyanánt egyszerre bukkant ki a korabeli magyar líra kiszáradt tengeréből és aki magát siratta akkor is, mikor a fajtáját siratta. A pesti irodalom gyanúsán nézte ezt a vidéki kalandot (ahogy a legtöbben gondolták), Ady ez időben különben is szinte kereset nélkül állott, az Új Idők részéről biztatások jöttek és ilyen körülmények között — életének egy szomorú fokán — írta meg a híres Duk-duk affér-t. Tiltakozás akart ez lenni minden irányban, a nagy magányos oroszán elbödülése, aki le akarja rázni magától barátai és ellenségei koloncát egyaránt. Ady Endrének joga volt erre, de nekünk is, akik költő és harcos barátai és bajtársai voltunk, okunk volt a nehezítésre. Mi úgy éreztük, hogy áruálás történt, hogy a vezér harc közben pártolt át az ellenséghez és hátba támadott bennünket. Mi úgy véltük, hogy Ady elsősorban a miénk, hiszen annak vallotta magát, hiszen a nevével fődözte ezt az önzetlen, lelkes, kissé hangos és kissé tarka vidéki mozgalmat, amikor megkezdődött. Magam keserű hangú nyílt levelet írtam hozzá a Független Magyarországon, amelyre ő még keserűbb és nyílt hangon válaszolt. Nekem nem volt igazam abban, hogy Ady Endrét a Holnap számára igényeltem, neki nem volt igaza abban, hogy bennünket mindenféle álmodernnel egy füst alatt akart elintézni. De igaza volt abban, hogy neki joga van úgy élni és írni és veszni, ahogy

küldetése és végzetes zsenije parancsolja, és hogy ő vállalja végzetét és állja is halálig. Nekem kevés írás volt hasznosabb és becsebb, mint ez a kegyetlenül szókimondó támadás, amelyet ellenem intézett Ady Endre. De az ellenségnek ármánya nem sikerült: néhány hónap után szent volt a béke Ady és A Holnap között és a haragnak A Holnap részéről megmaradt költői emléke Emőd Tamás egyik kuruc verse Lellei Nagy Andrásról, amely A Holnap második kötetében is megjelent és az én, azóta napvilágra került Ady-versem!"

Már Földessy Gyula az Ady Múzeumban helyreigazítja Juhász emlékezését. Emődnek nem a Lellei Nagy András c. verse őrzi A Holnap vitájának emlékét Adyval, hanem a Jávorka nótája című, mely a FM 1909. jan. 12-i számában jelent meg és utolsó strófája így hangzik:

Verje meg a nagy gyász, fojtsa el az átok,
Aki ilyen hagyja cserben
A legszebb brigádot!
Gyepre táltos, gyepre
Urimódi bitangsága
Lesz a vezér veszte —
Ha nem ma, hát holnap. Holnap Vízkerezsztre!

Juhász Gyula idézett visszaemlékezésében említett verse, mint az a Juhász kritikai kiadás jegyzeteiből kiderül (J.Gy.Ö.M. III. 339. Budapest 1963.) a Nincsen, nincsen!?! c. Ady-paródia (szövegét l. i. m. 158. l.), mely 1923-ban egész sajtóvitát kavart: több Ady-értő hiteles Ady-versnek ismerte el, csak Kosztolányi jött rá, hogy Juhász írta. Írt azonban Juhász Gyula még egy Ady-paródiát a duk-duk ügy után Én az ital barátja vagyok kezdettel, de ezt sem tette közzé. Jóval később Rozsnyay Kálmán közölte a Napkelet 1937. júl. 1-i számában. (Vö. J.Gy.Ö.M. III. 159. és 347.)

Akárcsak Emőd Tamás, Juhász Gyula is hamarosan megbékélt Adyval, mint erről a FM 1909. ápr. 25-i számában megjelent Ady Endrének című, Elillant évek szőlőhegyén alcímű verse tanúskodik. Erre meleg hangú köszönő lapot kapott Adytól. (J.Gy.Ö.M. I. 217 és 468.)

Dutka egy mellékmondat erejéig intéz oldalvágást Ady ellen az Újságíró Almanach 1909-es kötetében megjelent A Holnap című nyilatkozatában: „Egy magyar verses könyv homlokán áll ez a cím, s e körül a könyv körül immár hatodik hónapja nő a szenvedélyes pártoskodás. Öreg májak epéje csorgott végig ezen a vakmerően fiatal könyvön. Fiatal óriások bensőséges őszinteséggel csúfolták meg, s annyi gúny után ma már Júdás csókja is ott ég e nemes lelkesedéssel, becsületes őszinteséggel írott verses könyvön.”

A Független Magyarországnak már dec. 15-én Miklós Jutka kritikája ürügyén engesztelő, mindkét oldal irányában békítő cikk jelenik meg (p. b.) szignóval Pogány Béla tollából. Ebből idézzük a következő részletet:

„Itt körülöttem puskaporos a levegő, s a két ellenfél mindegyikéhez való szeretetem nem tud eligazodni azon, melyik félnek a puszkapora illatosabb? És ebben a háborús világban kell az embernek tárgyilagosnak maradnia, mert hát Miklós Jutka, akiről írok, szintén belekerült a Duk-duk afférbe — nem különösebb fátummal, mint Pilátus a Krédóba. Szerencsére a közönségnek, már a valamicskét irodalomszerető közönségnek, megvan a maga józan, okos véleménye az egész ügyről, mondván: úgy szép az élet, ha zajlik. Hát még az irodalom! Az irodalomnak egyenesen szüksége van a harcokra, a versengésekre. Nem lehet mindenki olyan türelmes, mint a Petőfi és Kisfaludy társaságok, ahol nyugodtan, fészkelődés nélkül megül

egymás mellett Herczeg Ferenc és Prém József. Ady Endre és Juhász Gyula nem tudnak így alkalmazkodni egymás mellett. És meg vagyok győződve, hogy ha Ady végigsuhint Juhász Gyulán, akkor az a következő percben nekigyürkőzik és szebb, magyar-ugarosabb verset ír, mint akármikor máskor. Ezért nem tartom én veszedelmesnek, mikor az írók háborút viselnek. Nyertes fél csak a közönség és az irodalom lehet, de maguk az írók sem vesztenek semmit.”

Pogány Bélának igaza lett, a holnaposok valóban hamar megbékéltek, és a Holnap második kötetében ismét együtt szerepel az egész csoport.

Mj: VT (47.) Vál. (265.); Ai (237.); KF (219.)

175. *Georges Eekhoud*. [1908. november]. Kéziratból. PIM Kézirattár Ady Endre

Kézirat: autogr. ceruzairás, 6 lap 170×209 mm méretben, jelzet: A. 204/9.

A cikket a Nyugat számára írta Ady, ott azonban nem jelent meg. Fenyő Miksa kéziratgyűjteményében maradt fenn, mely 1970 júliusában került a PIM-ba. Kezdetében a következő szempontok vezettek. A szövegből kiderül, hogy három hónappal megírása előtt Ady Franciaországban volt („...ha meg nem halt az óta a három hónap óta, hogy beszélt róla nekem egy intímus barátja”). Kezenfekvő volna arra gondolni, hogy az idézet Ady második párizsi útjára vonatkozik, amikor Eekhoud neve A belgák c. cikkében már előfordult. Ez azonban 1907 júniusban ért véget, a Nyugat pedig csak 1908 elején indult. A Fenyő-gyűjteménnyel a PIM-ba került levelek közül több is utal a cikkekre. Egyikben kelet nélkül írja Ady a Nyugat kiadóhivatalának: „Egyben kérem Osvát úrral tudatni, hogy *holnap* Georges Eekhoudról és Miklós Jutkáról *megy* cikk.” (A 208/65) Majd 1908. nov. 26-os postabélyegző dátummal Érmindszentről Osvátnak: „Édes Ernőm, itt küldök egy figyelőt, de erről is biztosan tudom, hogy nem fog megjelenni. Azért írtam, mert *hiszem*, s mert meg akartam nektek mutatni: halálraítélten se vagyok hűtlen. Rosszul, nagyon rosszul vagyok, de meg tudtam volna írni a Miklós Jutka kritikát is. De, gondolom, magad is látod, ez idő szerint, no, még csak ez kellene nekem...” (A 208/13) Végül egy harmadik, 1908. dec. 6-i Osvátnak írt levélben kérdezi: „Az Eekhoud-cikk olyan nagyon rossz?” (A 208/12) Mindez valószínűsíti, hogy a cikk 1908 novemberében íródott. Terve a Miklós Jutka kritikával egyidejűleg közvetlenül a duk-duk előtt született, de az utóbbit éppen a duk-duk miatt nem írta meg. Az is valószínű, hogy a duk-duk körül keserű-dacos hangulatban írt, sok szubjektív elemmel átítatott cikk taszíthatta a Nyugat szerkesztőit, így maradt közlés helyett a fiókjukban.

Eltérések közlésünk és a kézirat között:

		Kézirat
1. bek.	2. sor:	Mercur
1. bek.	4–5. sor:	normanok
2. bek.	3. sor:	Párisban
4. bek.	2. sor:	aféle
4. bek.	2. sor:	norman
4. bek.	3. sor:	külömb
4. bek.	9. sor:	első sorban
4. bek.	11. sor:	homlok-egyenest
5. bek.	3. sor:	patológiai

6. bek.	5. sor:	anarkista
7. bek.	2. sor:	programmosan
9. bek.	3. sor:	amorálitás

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

1. bek.	2. sor:	Georges (javítva)
1. bek.	5. sor:	valódi (javítva)
3. bek.	2. sor:	élhetett és élt
3. bek.	7. sor:	szép (utána vessző törölve)
3. bek.	7–8. sor:	élvezhetünk
4. bek.	8. sor:	három (év törölve) hónap
4. bek.	9. sor:	harcos (törlés) ember
5. bek.	1. sor:	nem följegyezni való
6. bek.	1. sor:	Escal (javítva) és a (törlés)
6. bek.	4. sor:	Georges (törlés) urat
6. bek.	12. sor:	mellbevágó (egy betű javítva)
7. bek.	1. sor:	(egy betű törölve) de nem olyan
7. bek.	2. sor:	Eekhoud (egy betű javítva)
7. bek.	3. sor:	panteizmusa (egy betű javítva)
8. bek.	3. sor:	magjavult? (vessző törölve)
9. bek.	2. sor:	Nietzsche (kötőjel törölve) nélkül
9. bek.	8. sor:	társadalmi (egy betű törölve)
9. bek.	9. sor:	Brüsszelbe (egy betű törölve)
9. bek.	10. sor:	(törlés) még ha

Georges Eekhoud (1854—1927): Anvers-ben született gazdag polgári családból. Korán árvaságra jutott. Édesapja halála után nagybátyja egy svájci nevelőintézetbe, majd 19 éves korában katonaiskolába íratja. A katonai nevelés fegyelmét azonban nem bírja el, és egy párbaja után eltanácsolják. Ekkor nagybátyja kezébe adja apai örökségét, amelynek független és költsékes életmódjával csakhamar nyakára hág. Ekkor a *Le Précurseur* c. anvers-i lap segédkorrektornak, majd az *Étoile Belge* c. bruxelles-i lap szerkesztőnek alkalmazza. Ekkor már megjelent három verseskötete (*Myrtes et Cyprès*, *Zig-zags poétiques*, *Les Pittoresques*). 1881-ben a *Jeune Belgique* c. folyóirathoz került, mely parnasszista programmal a legjelentősebb belga írók csoportját fogta össze. 1895-ben néhányan, köztük Verhaeren, Eekhoud és Eugène Demolder a nagyobb irodalmi szabadság és haladóbb szociális eszmék jegyében új folyóiratot alapítanak *Coq Rouge* címen (eredetileg Eekhoud egy novellájának a címe). Első regénye, *Kees Doorik* címmel 1883-ban jelent meg. *La Nouvelle-Carthage* c. önéletrajzi elemekből szőtt regényének 1893-ban megjelent végeleges kiadása elnyeri a belga írók ötvenként kiosztott nagydíját (*le prix quinquennal de littérature*). Az ebből az alkalomból tiszteletére rendezett banketten, melyen Jean Volders belga szocialista vezér elnökölt, megkapta a *Szegények Barátja* címet. 1892-ben jelent meg *Le Cycle patibulaire* (Akasztófa ciklus) c. novella kötete, melyben először tűnnek fel homoszexuális témái. 1895-ben jelent meg *Mes Communions* (Áldozásaim) c. novelláskötete, majd 1899-ben az *Escal Vigor* c. regény. Utóbbi miatt a bruges-i ügyészség perbe fogta szeméremsertés vádjával, de felmentették. A viágháború alatt bátor háboriellenes magatartást tanúsított. A háború után a belga kir. akadémia tagjává választotta. 1922-ben jelent meg *Le Terroir incarné* (A testet öltött vidék) c. regénye. Felesége halála után visszavonultan élt 1927-ben

bekövetkezett haláláig. Életrajzi adatait Georges Rency: *Georges Eekhoud L'homme — L'oeuvre*, Bruxelles 1942. c. tanulmányából és *La Presse. Livre commémoratif édité par la Section bruxelloise de l'Association générale de la Presse belge à l'occasion de son LXe anniversaire (1888—1948)* Bruxelles 1949. (A sajtó. A belga újságírószövetség brüsszeli szervezetének emlékkönyve fennállásának hatvanadik évfordulójára) c. könyvekből vettük. Az utóbbi kiadvány így jellemzi Eekhoud írói magatartását: „D'abord peintre de la Campine, évocateur d'Anvers, il s'intéressa ensuite à des réfractaires, à des brutes, à des irréguliers, des parias, des misérables, dans une sorte d'épopée en plusieurs chants sur les «hors-la-loi». Son oeuvre exprime la nostalgie d'autrefois, du bonheur primitif, et cela dans une langue dont les muscles et les nerfs s'appariaient à son coeur frénetique et à sa volonté ardente.” (Eleinte a Campine festője, Anvers megelevenítője, majd a lázadók, a durvák, a rendellenes életűek, a páriák, a szerencsétlenek iránt érdeklődik egy több énekből álló eposzszerűségben, mely a törvényen kívüliekről szól. Művei nosztalgiát fejeznek ki a régmúlt iránt, a primitív boldogság iránt, s mindezt egy olyan nyelven, melynek izmai és idegei együtt élnek lobogó szívével és tomboló akaratával.) — *A Mercure de France egyik belgája*: Ady nagyon sokra becsülte a belga irodalmat, a franciák belga-lenézésével szemben ő a francia kultúra kovászának „frissítő, éltető szelepének” tartotta a belgákat. (Vö. A belgák c. 1906. aug. 15-i cikkével AEÖPM VIII. 56.) Itt is ilyen rokonszenves hangsúlya van a belga szónak. — *Ő az ősi, úri tengerbőr normannok valódi vagy képzelt utódja*: Escal-Vigor c. önéletrajzi elemekkel átszőtt és egy képzelt ősi szintéren játszódo regényéből meríti Ady az író normann származását. Ebben olvashatta, hogy Escal-Vigor kastély Smaragdís szigeten volt, mely a félgermán, félig kelta Kerlingalande királyság fennhatósága alatt állt. (Smaragdis ou l'île smaragline dépend du royaume mi-germain et mi-celtique de Kerlingalande. Georges Eekhoud: Escal-Vigor, Paris, Société du Mercure de France 1899. 9. l.) — *ő a hajdani vad, nemes, büszke Dykgrave-okra emlékezett*: ugyanennek a regénynek a hőse Henry de Kehlmark, a fiatal „Dykgrave” vagyis Digue grófja, Escal-Vigor kastély ura (... Henry de Kehlmark, le jeune „Dykgrave” ou comte de la Digue, châtelain de l'Escal-Vigor ...) (uo.) — *Brüsszelben ő az irodalmi nagykövete a Mercure de France-nak*: Eekhoud a Mercure de France belga leveleinek írója, ő számolt be a belga irodalmi eseményekről a lap kritikai rovatában. Egyébként Escal-Vigor c. regényét is a Mercure de France szerkesztőjének, Alfred Vallette-nak ajánlotta. — *egy intimus barátja*: kilétét egyelőre nem sikerült kinyomozni, de nagyon valószínű, hogy Eekhoud életrajzi adatainak nagy részét tőle vehette Ady. Remy de Gourmont Eekhoud portréjában (*Le livre des masques* I. 123.) pl. nyoma sincs azoknak az adatoknak, melyekre Ady cikkében hivatkozik, sőt míg Remy de Gourmont a modern élet szerelmesének mondja (un amoureux fou de la vie, et de la vie présente, non des choses d'hier), addig Ady az ősi flamand múlt énekesét látja Eekhoud-ban. Ady nagyra értékelésében azonban Remy de Gourmont is osztozik, mikor Maeterlinck és Verhaeren mellé állítja Eekhoud-t. — *Mes Communions*: novellák. Mottója Thomas de Quincey-től való: „Généralement, les rares individus qui ont excité mon dégoût en ce monde étaient des gens florissants et de bonne renommée. Quant aux coquins que j'ai connus, et ils ne sont pas en petit nombre, je pense à eux, à tous sans exception, avec plaisir et bienveillance.” (*Suspiria de Profundis*). (Általában azok a ritka egyének, akik undort keltenek bennem ezen a világon, mind tekintélyes és jó hírű emberek voltak. Ami a csirkefogókat illeti, akiket ismertem, és ezeknek nem kicsi a számuk, kivétel nélkül mindnyájukra örömmel és jóindulattal gondolok.) A kötet

ajánlása: „à mon ami Sander Pierron, pour exalter tous les Amours et confesser toutes les Fois.” (barátomnak, Sander Pierron-nak, hogy minden szeretet felmagasztaltassék és minden hitnek vallója legyen.) A kötet egyes novelláit a következőknek ajánlja: Mme Cornélie Eekhoud, Henry Maubel, Émile Verhaeren, Victor Gilsoul, Sander Pierron, Hubert Stierner, Fernand Brouez, Léopold Courouble, Eugène Demolder, Albert Giraud, Louis Delattre, Francis Nautet. A kötetben több a paraszti tárgyú novella (pl. *Le coq rouge*). *La petite servante* (a kis szolgálólány) c. novellája pedig egy kis falusi cselédlány dicsérete. Ennek befejezésében a következő költői részletet olvashatjuk Eekhoud falusi nosztalgiáiról: „Entre nous soît dit, chère petite, je suis aussi faible que toi. Le carnaval de la vie bourgeoise me navre de plus en plus; mon masque et mon déguisement urbains comencent terriblement à me peser. Approche aussi pour moi le temps de retourner au pays coûte que coûte, ne fût-ce que pour m'en aller dormir, tout près de l'église, tu sais, au pied de la tour ardoisée, son bonnet pointu planté de travers, qui fait signe les dimanches, par-dessus les rideaux d'arbres, aux traînards qui vont manquer l'élévation; — tu sais, l'endroit où les bien-vivants, les jeunes blousiers se confient leurs amours et parlent à voix basse pour ne pas tenter les morts...” (Köztünk legyen mondva, kedves kislány, én ugyanolyan gyöngye vagyok, mint te. A polgári élet karneválja egyre jobban kínoz; városi maszkom és álöltözetem kezd iszonyúan rámneheznedi. Nekem is közeledik az idő, amikor bármi történjék is, visszamegyek a falumba, ha másért nem, hát azért, hogy aludni térjek ott a templom szomszédságában, tudod, a palatorony lábánál, melynek csúcsos sapkája ferdén van rátéve, mely minden vasárnap jelt ad a fák lombfüggönye fölött az elkésőknek, akik elmulasztják az Úrfelmutatást;— tudod, azon a helyen, ahol az életerősek, a matrózbúzós fiatalok megvallják egymásnak szerelmüket, és halkán beszélnek, hogy ne kísértsék a halottakat...) Talán ez a néhány sor is megmagyaráz valamit Ady rokonszenvéből Eekhoud iránt. — *Rohan hercegek*: francia hercegi család; mely a régi bretagne-i fejedelmektől származott, s nevét a bretagne-i Rohan városkától vette. — *Egyik novellájában egy koldusleányt úgy csókol meg, hogy visszafizesse neki mindazt a szenvedést, amit a mai társadalmi rend szerint az ember szenved*: Chardonnerette c. novellája a Mes Communions c. kötetből arról szól, hogy az író találkozik egy rongyos koldusleánnyal, aki már mindenkié volt. Az éhes leányt jóllakítja, az pedig hálából odaadja magát neki nagyon poétikus körülmények között. Az író fokról-fokra halálosan beleszeret a leányba. „Plus elle me nombrait ses ignominies, plus je l'aimais, cette totale perdue, cette Madeleine des voyous. Oui, je l'aimais. Et de quel amour absolu et panthéiste! C'était tout le peuple, toute la souffrance, l'infinie douleur humaine que j'adorais en cette prostituée, martyre et sainte, et j'aurais voulu incarner la plèbe tragique et rebelle pour la posséder, la béatifier à jamais. Mon aberration affective en vint à reporter sur elle mes nostalgies du monde meilleur.” (Minél többet sorolt fel gyalázatosságáiból, annál jobban szerettem ezt a tökéletes perditát, ezt a vagányok Magdolnáját. Igen, szerettem. És milyen teljes és panteista szerelemmel! Az egész népet, az egész szenvedést, a végtelen emberi fájdalmat imádtam ebben a prostituáltban, aki mártír volt és szent, és a tragikus és forradalmár szegény népet akartam benne megtestesíteni, hogy magamévá tegyem és boldogítsam örökre. Érzelmeim megzavarodása odáig jutott, hogy át akartam vinni rá egy jobb világ iránti nosztalgiámat.) Végül idézzük a novella befejező sorait: „Les yeux bleus dilatés à l'extrême, aussi bleus que le ciel au premier jour du monde, scrutés comme des consciences, m'entr'ouvraient des vertiges de honte et de salut, d'iniquité et de rédemption.

Alors, couvant en mon être toutes les forces, toutes les aspirations, toutes les pléthores affectives de la racaille et des gueux qui lui avaient payé tribut, je l'étreignis, je la pressai contre moi, partagé entre l'horreur et le fanatisme, plus farouche qu'un voleur de reliques.

Au contact de ses lèvres, un froid délicieux, la fraîcheur sapide d'un fruit paradisiaque envahit les principes mêmes de ma vie et je me sentis sourdre et tarir éternellement en la prière exaucée de l'universelle souffrance''

(A végtelenségig kitágult kék szemek, melyek olyan kékek, mint az ég a világ első napján, fürkészők, mint a lelkiismeret, a szegény és az üdv, a romlottság és a megváltás szédületével töltöttek el.

Akkor bennem öszpontosult mindazoknak a rongyosoknak és koldusoknak az összes ereje, minden vágya, minden érzelmi bujasága, akik valaha pénzért ölelték, megöleltem, magamhoz szorítottam, borzalom és fanatizmus között hányódva, vadabbul, mint egy ereklyetolvaj.)

Ajkai érintésére gyönyörteli hideg, egy paracicsomi gyümölcs zamatos üdesége hatolt le egészen életem gyökeréig és úgy éreztem, hogy örökre túláradok és elapadok az egyetemes szenvedés meghallgatott imájában.)

176. *A jövő fészke.* Ny 1908. dec. 16. II. 499. 1. — Figyelő — Ady Endre

A Jövő fészke nem új rakású fészkek, a Verebeké volt annakidején: Kabos Ede regénye első kiadásában Verebek címmel jelent meg 1901-ben. — *egy új könyvzuhatagban:* a Grill cég Magyar Írók Aranykönyvtára című 20 kötetes sorozatában. A sorozatról Kabos Adyt is értesíti 1908. febr. 20-i levelével: „Valami Grill-féle könyvkiadó cég (Veres Pálné utca 16.) Magyar Írók Aranykönyvtára címmel húszkötetes modern ciklust ad ki, s a jövdelemből ingyen reklám ellenében 8000 koronát ad az Újságírók Egyesületének. Velem is kötöttek szerződést egy 16 íves regényre. Fizetnek ívenként 60 koronát, összesen 960 koronát, s előlegül adtak mindjárt 300 koronát. Ha többet kérek, talán többet is adtak volna, kéziratot csak 1909. január 1-ére kell szállítanom. Azért írom meg ezt olyan részletesen, mert ezeknek a vállalkozóknak Ignotus a völegényük, s ha te neki írnál, csak be tudna tán csempészni a fránya Aranykönyvtárba. Akkor mindjárt volna pénzed.” Ady megfogadta a tanácsot, Ignotushoz fordult, aki márc. 4-i levelében ezt válaszolta többek közt: „Tehát röviden: Grillnél már *besetzt* ez a szériás, de talán sor kerül egyszer újabb 20 kötetre, s akkorra első helyre lépsz elő. Kár, hogy ily későn s elkésve jutott eszünkbe a dolog, s a holnapi tüzök sovány reménység.” — *a mi jó, szelíd kis dr. Kontunk künn Párizsban:* Kont Ignác (1856—1912) magyar nyelvet és irodalmat adott elő a Sorbonne-on 1902 óta. Több összefoglaló művet is írt a magyar irodalomról francia nyelven. — A jövő fészke a pesti művészvilág periferiáján játszódik. A verebek éhes pesti újságírók. A regény hőse egy hirtelen, csodával határos módon befutott költő, Szaplanczay Géza, akinek lényegében érdektelen alakja köré sablonos szerelmi történet szövődik. A művészvilág bohémromantikájával pesti házmester- és vidéki dzsentriromantika keveredik benne. Két nyomorgó barát, a költő és a filozopter újságíró együtt koplal egy pesti bérházban. Az újságíró beleszeret a házmester színinövendék lányába. Majd mikor a költő befut, egyszerre beüt a jólét. Az újságíró is befejezi tanulmányait és elveszi a házmesterlányt. Közben azonban kiderül, hogy a lány a költőt szerette, házasságuk felbomlik, és az újságíró a munkájával vigasztalódik. A hóbortos öreg költő, Varju ráhagyja műveinek kiadását. Még legelőbb alakja a regénynek a kicsit szemil újságíró, Korniss Géza, akit Kabos talán a saját képére alkotott. A nagyjából hiteles részletekből összeszótt regénynek halavány, elnagyolt alakjai és naiv problémátlansága miatt még kor-

rajzi érdekessége is alig van ma már. Innen Ady fanyalgó, feszenegő kritikája. — *E regényben is lám egy Goethétől rosszul oktatott Barrést szeret és emel föl Kabos Ede*: Szaplonczay Géza alakjára gondolhatott itt elsősorban Ady, akit Kabos eget ostromló nagy lángésznek szeretne láttatni, de nem tud belőle egyebet megmutatni, mint egy világfájdalmas pesti ficsúrt. — *Talán emberiben és megrendítőbben állna előttünk az öreg Varju*: a csak bogarasnak és különcknek megmintázott öreg költő valóban inkább csak karikatúrája Vajdának.

Mj: VT (173.); Ai (238.)

177. *Krisztus urunknak áldott születésén.* FM 1908. dec. 25. 9. l. — Lellei

[*] Eredetiben: Q'un; [**] Eredetiben: de vezetői minute és folytán
[***] Eredetiben: az az

Pázmány Péter az ellenreformáció után bús levelekben vallotta be Bethlen Gábornak, hogy vétett a magyarság és az emberiség ellen: Pázmánynak olyan soraira gondolhatott Ady, melyekkel a további háborúskodástól óvja Bethlen Gábort, mint pl. a következők: „ mindazáltal, vannak nyughatatlan elméjű emberek, kik nem kívánják a csendes állapotot, hanem mint a delfin halak, akkor örvendeznek, mikor háborút éreznek. Bizony dolog, hogy most igen könnyű (ha szükség leszén) százezer hadakozó népet is az Inperiumból ide szegény romlott hazánkban vonni: de abból mi jó ki, csak Isten tudja. És igazán mondom, hogy látni nem akarnám utolsó romlását szegény hazámnak, hanem előbb halálozatot kévénnám.” (Posonban 14. September 1629.) (Pázmány Péter Összegyűjtött levelei. Budapest 1911. 67. l.). — *A Bach-korszakban a protestanizmus ügye annyira katolikus ügy volt, hogy a protestánsokat megvédték a katolikusok*: valószínűleg a protestáns iskolák sorozatos bezárása ellen tiltakoztak a katolikusok is. Erre gondolhatott Ady, hiszen az ő alma materét, a zilahi ref. főiskolát is bezárták a Bach-korszak kezdetén azzal az ürüggyel, hogy két tanára forradalmi érzelmű és megméltelyez az ifjúságot. (Ürmössy Lajos: Tizenhét év Erdély történetéből. Temesvár 1894.) — *württembergiek*: svábok. — *Föltámadt Japán*: a japán győzelem az orosz–japán háborúban megalapozta Japán nagyhatalmi pozícióját. — *Törökország alkotmányosan hencog*: 1908 júliusában győzött az ifjú törökök forradalma. Vö. Idegen forradalmárok Párizsban c. aug. 29-i cikkével és Jegyzetével (255. és 510.). — *Perzsia . . forrong*: l. Jegyzetek a napról III. Teherán, automobil, bomba c. márc. 6-i cikkét (185.). — *Qu'une minute de vivacité, peut causer de calamité*: Hogy egy pillanatnyi hevesség mennyi bajt okozhat. Az idézet eredetét nem találtuk meg. — *Mert ugye nem Rakovszky Istvánékat akarja ma Magyarország*: azaz nem a keresztényszocialista néppártot; Rakovszky a képviselőház néppárti alelnöke volt. — *Nietzsche megkérdezte: van-e német kultúra*: Nietzsche Unzeitgemässe Betrachtungen c. művében kérdőjelezte meg a német kultúráját. Vö. Jegyzetek a Szajna mellől. Civilizáció és kultúra c. júl. 9-i cikkkel s jegyzetével (239. és 502.). — *mint Kölcey meghalatta*: Zrínyi két dalában. — *téli Magyarország*: A téli Magyarország c. verse éppen egy évvel előbb jelent meg a karácsonyi Népszavában.

178. *Szini Gyula.* Ny 1909. jan. 1. I. 40. l. — Ady Endre

Autogr. kézírata a PIM tulajdonában. Jelz.: A 54. 10 lap 170 x 203 mm mérethben. Az első lapon Osvát kezével: (petit ritka áthúzva), garm. r. Az első versidézethnél oldalt: petit áthúzva. Közlésünk a kéziratot követi, mert a cikk megjelenésekor Ady nem tartózkodott Pesten, azt nem korrigálhatta.

Eltérések a kézirat és a Ny közlése között:

	Kézirat	Nyugat
1. bek. 7. sor:	jó	jó,
2. bek. 3. sor:	szavával''	szavával
5. bek. 2. sor:	Pál-fordulás-számba	Pál-fordulás számba
12. bek. 2. sor:	meghallott	meghatott
16. bek. 14. sor:	nehéz	nehéz,
19. bek. 1. sor:	új új	új, új,

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

1. bek. 4. sor:	könyvkiadóvállalatában (javítva)
1. bek. 5. sor:	nagy poémás könyve.
1. bek. 7. sor:	vagy nagyon rossz
3. bek. 8. sor:	du (törlés) tout,
5. bek. 3. sor:	Önteltség (egy betű jav.) (utána írásjeláthúzva)
8. bek. 1. sor:	Egy új (utána írásjel törölve)
8. bek. 3. sor:	(egy betű törölve) Ez
8. bek. 4. sor:	sokat (törlés) voltam
9. bek. 2. sor:	és <i>nem igaz</i> szempontok
9. bek. 4. sor:	Lévay (törlés) József
11. bek. 3. sor:	<i>magyar</i> (jav. magyaros)
11. bek. 8—9. sor:	monumentum (jav. monomentum)
12. bek. 1. sor:	aki <i>hangos</i> , roppant, meghallott (törlés)
12. bek. 2. sor:	<i>ismert ars poetica</i> -ját
12. bek. 6. sor:	Rimbaud (jav. Rimboud)
12. bek. 8. sor:	és (törlés) kurta
12. bek. 10. sor:	Grillékhez (jav. Grilléknek)
12. bek. 11. sor:	Szini (törlés) Gyula
13. bek. 3. sor:	<i>főlséges</i> valaminek (javítva)
13. bek. 5. sor:	<i>elátkozott</i>
13. bek. 5. sor:	babonásan (s betű jav.)
14. bek. 1. sor:	őseit (jav. őstét)
14. bek. 3. sor:	csúfolódást (törlés) szító,
15. bek. 1. sor:	<i>be</i> -álmodozó
15. bek. 2. sor:	olyat (t jav.)
15. bek. 4. sor:	nagy (javítva)
16. bek. 5. sor:	<i>bennünk</i> elront. (r jav.)
17. bek. 4. sor:	Biedermeier (er jav.)
17. bek. 6. sor:	beszélni (utolsó betű javítva)
18. bek. 6. sor:	<i>próza-író</i> óriásával.
18. bek. 7. sor:	volnék (é jav.)

A kéziratához képest a következő, maitól eltérő helyesírási sajátosságokat javítottuk: eloquence, Lélián, Páris, posthumus, párisi, próza-író.

A cikk keletkezéséhez érdekes adalék Ady Fenyőnek írt lev.-lapja, mely 1908. dec. 6-án Érmindszenten kelt (PIM A 205/8). Ebben írja: „Szini-őről ezer örömmel, kedvvel írnék, ha a könyvét látnám.”

Szini Gyula: *Lelki kalandok*. Budapest, 1908. Grill Károly könyvkiadóvállalata. 254 l. — *A francia leány kalászt kezdett tépni . . .*: idézet a kötet Messzi vizeken c. novellájából. A francia versike fordítása, mely a magyar szeret — nem szeret játéknak felel meg, a következő: Szeret / egy kicsit / nagyon / bolondulásig / egyáltalán nem. Másik változatában az első sor:

Szeretem. — *már öt év előtt is szerettem*: Ady már 1902-től kezdve rendszeresen olvasta Szini Gyula nagy műveltségről és tájékozottságról tanúskodó francia irodalmi cikkeit a Magyar Génuszban. Különösen két cikkének nagy hatását tartja számon az Ady-irodalom: Irodalmi reakció a lap 1902. okt. 19-i számában és A dekadensek című az 1903. jan. 4-i számban. — *valamikor sokat voltam Szini Gyulával*: 1905 és 1907 között együtt dolgoztak a BN szerkesztőségében. Szini visszaemlékezése szerint (Nyugat Ady-emlékszám 1919. febr.—márc.) sokat voltak együtt a Három Hollóban, és egyszer Párizsban is találkoztak. — *ő szőke volt s egy kicsivel alacsonyabb természetű nálam*: a szőkeségnek, mint temperamentum-determinálónak az ötletét bizonyára Szini Gyula előbb idézett novellája, a Messzi vizeken adta, mely így kezdődik: „Nem voltunk többen, csak hárman. Mindegyikünk szemében más-más ország kék ege tükröződött. És szőkék voltunk mindahányan. Ha pedig hallgatag erdőben, csevegő források közt három szőke ember jár, akkor a harkály kopácsolása is szívdobogásnak hallatszik.” Ez az idézet különben azt is indokolja, miért nevezi Ady Szini elbeszéléseit poemáknak. — *Az öreg úr majdnem agyonvert*. : Kardeván Károly visszaemlékezése szerint (AM II. 84. 1.) Ady elmondta neki, „hogy egyszer találkozott Gyulai Pállal, ha jól emlékszem a Franklinban. Gyulai azt mondta neki: »Ha még egyszer olyan verset ír, mint én a halál rokona vagyok, szívesen közlöm a Budapesti Szemlében.« Ady mosolygott és mosolyában büszkeség is látszott . . .” — *Néhai közös éjszakáinkon . . . határozottan gyóváának, testben-lélekben gyöngé gevincűnek láttam és vallottam Szini Gyulát*: az előbb idézett emlékező cikkben írja Szini: „Verekedő, vitéz Ady Endre — akinek ősei ott szállottak fel előttünk fiatalos mámorban és még Árpádot is megelőzték a fejedelemségben és hat ujjúak voltak, aminek nyoma ott van minden Ady-ivadék kezén — harcias, forradalmi tettekre vágyott, mint valami fiatal, elfojtott vulkán és haragjával el akarta önteni az egész öreg alvó Magyarországot. És korholta az én befelé évdő, magamba hulló, kétségbeesett fakírnyugalanságomat: a kardnak nevezett, amely önmagát sebzí meg.” — *Szini Gyula volt az első magyar, aki . . . tüzesen prédikálta Verlaine ismert ars poeticá-ját*: a már említett, A dekadensek c. Magyar Génuszbeli cikkében. A Verlaine Art poétique (Költészetten) c. költeményéből való idézet, mely Kosztolányi fordításában így hangzik: „Zenét minékünk, csak zenét Mert csak te kellesz, Árnyalat, / és semmi szln . Szónoklat? Törd ki a nyakát.” — *Prém József (1850—1910)*: Ady a közepszerűséget illusztrálja vele. — *szegény Lelian*: l. a Halott költő kritikája c. 1907. nov. 10-i cikket és jegyzetét (48. és 410.) — *Rimbaud híres, magánhangzós versét is lefordította*: A dekadensek c. említett cikkben Rimbaud Les voyelles c. versét is idézi. — *Beszéltek nekem sokszor a Szini Gyula apjáról*: Szini Károly (1829—1896) híres szabadgondolkodó, antiklerikális, republikánus publicista volt, aki Táncsics Mihállyal is kapcsolatban állt. Már lapjainak címe világnézetére vall: Népfelég, Köztársaság, Papramorgó, Egyenlőség, Testvériség, Március 15. Vörös Könyv stb. A Lelki kalandok egyik elbeszélésében, az Örök béke címűben is jól felismerhető ennek az apának az alakja. — *olyan igazságtalan volnék Szini Gyulával szemben mint őt év óta éppen elégszer*: bizonyára a Három Hollóbeli vitákra céloz, mert írásban — tudomásunk szerint — sohasem bántotta meg Szini Gyulát.

Mj: VT (174.); Vál. (269.); Ai (249.)

179. *Az Élet lobogója alatt.* (Oláh Gábor verseskötönyve) Ny 1909. jan. 16. I. 104. l. — Figyelő — Ady Endre

[*] Eredetiben: Kovács;

Oláh Gábor: Az Élet lobogója alatt. Új versek. Budapest, Franklin Társulat 1908. — Ady kritikája a kötetről feltűnően jóindulatú ahhoz képest, hogy Oláh éppen ekkoriban kínálkozott fel Rákosi Jenőnek. Hogy erről Ady tudott, az nem lehet kétséges, hiszen barátai is figyelmeztették rá. Zuboly 1908 karácsonyán írja neki: „Azután tapasztalhattál, ha lapokat olvastál, egyebet is. Oláh Gábor levelet írt Rákosi Jenőnek. De kicsodát! Merem mondani, hogy az önérzet, a józtlenség és szolidaritás ellen nem vetted nagyobbat még soha Magyarországon, mint ez a gatyás, disznószagú piszok. A te duk-dukodát nem vesszük komolyan, de ennek a szoknyaemelőgetéseit és kínálkozását ugyancsak súlyosan tárgyalják.” stb. (AEVL 237.) Lehetséges, hogy párizsi találkozásukkor megkedvelte a debreceni költőt. Erről a találkozásról számol be Oláh Gábor is Keletiek Nyugaton c. könyvében (Debrecen 1908. 61—63. l.). Valószínűbb oka a méltóságteljes kritikai hangnemnek, hogy tehetségesnek érezte Oláh Gábort és többet várt tőle, mint amit első kötetében adott. Azért persze nem hiányoznak a kritikában a félreérthetetlen szúrások sem. („ . . . akármilyen magasra akar hágni, előbb ki fogja szemelni az erős párkányt.” És az sem dicséret Ady szájából, hogy „inkább a filológus tanultságával műveli a versírást, mint a művészember idegrendszerével . . .”, hogy „felülmúlja önmagát”, ami ugyanaz mint Ady egy régebbi kifejezésével az író erején felül, vagy a példálózgatások arra, hogy Oláht Ady-utánzóknak tartja stb.)

Az Oláh—Rákosi ügy pedig a következő volt. Rákosi Jenő a BH 1908. dec. 20-i számában terjedelmes tárcát írt A Holnap címmel. Ebben Oláh Gábort is a holnaposok közé sorolja, de ugyanakkor el is különíti tőlük. Többek közt így ír:

„Ezen az őszön egy kötet vers jelent meg ez alatt a cím alatt, hogy Holnap. Vagy hét modern magyar poéta versei vannak benne, mindenkinek egy-egy kellemetlen és affektált miniatűr arcával, mint ún. iniciálérajzzal és egy prózai bevezetéssel, amely a fiatal poétákat még jobban kompromittálja, mint az arcképek.

Ez arcképek közös vonása, hogy valamennyi fáradtan, sápadtan, kimerülve bámult a világra, mintha nyitott szemmel aludnék vagy az álom birkózni vele s már-már leteperné; azután, hogy valamennyinek többé-kevésbé bizonyos, hosszas, rendetlen a haja és végül, hogy mindegyiknek le van borotválva a bajusza is. Az összes bevezető cikkeknek pedig a közös vonása, hogy nem lehet megérteni. Nem lehet egészen megérteni. Poétáiról részben úgy beszél, mint az ősidőkben beszéltek a bolondokról, hogy próféták; részben úgy, mint ahogy a bolondok beszélhetek magok.

Most alig egy-két hete pedig megjelent Oláh Gábornak egy verses kötet. Ide kell őt foglalnom, mert ő is a *holnapot* munkálja, azon függ a szeme, azon csapongnak gondolatai. Használja is az egyik versében ily értelemben ezt a szót. Kiadója, a Franklin Társulat az újságoknak szánt reklám-céduláján azok közé a költők közé sorolja őt, akik felégették magok mögött a *tegnap* hidját.

Mily érdekes jelenség, egy egész iskola, egy fiatal poétai nemzedék, és nemcsak nem tehetségtelen, de igen is feltűnő hivatottsággal ékes — amely elszakadt a tegnaptól és már a holnapban ostorozza, sarkantyúzza vérig, száguldó, tomboló pegazusát. Ez urak életéből kiesett a *Ma*. Múltjuk — mindnyájunk erkölcsi alapja, létjogosultságunk és törekvéseink jogosultságának oklevele — nincsen, a Jeleunel nem törődnek, a Jövő kapuit döngetik féktelen kétségbeeséssel, mintha attól félnének, hogy lekésnek a vonatról, amely még meg sem érkezett. Ők nem tudják, hogy a Mának alapja a Tegnapi, a Holnap alapja a Ma. Voltak lángeszű tudósok és művészek,

akiket korunk meg sem értett, meg se becsült, akik mint mondani szokás: megelőzték korukat. Van, aki csak évszázak múlva jutott tehetsége jogához, értéke koszorújához. De ezek egyesek voltak. Hogy egy egész nemzedék játssza a félreértett vagy meg nem értett lángész szerepét és a Holnap kötőszében, színeiben, eszméiben, kedvében tomboljon s dühöngjön közöttünk *Ma*, ez a bolondos dolog. Nem lehet egyébnek mondani, mint hóbortnak vagy mániának. És pedig ne higgye senki, hogy ez a Holnap hóbortja és mániája. Nem, ez tisztára a Mának erkölcsi, szellemi és művészi korszaka. Mit tudjuk akár mi, mit akár ők azt, hogy mi lesz holnap. Mit fognak és miképpen dalolni a holnap eljövendő költők? Lehet, azok is elégetik az ő tegnappjuk hidját (s akkor befellegzett azoknak, akik ma égették el a magokét) s lehet, azok is megint holnaposok lesznek, mint a maiak. Lehet, hogy egyáltalán divatba jó csak a holnapnak élni, és a mát kutyába se venni. Az is meglehet, hogy ez a mánia a versírásról átszap egyéb becsületes foglalkozásra is, és mindenki minden funkcióját és kötelességét csak holnapra igéri. Beleköp a *Ma* tálába, mert majd csak holnap fog enni, holnap szeretni, holnap fog házasodni. Dolgozni? Majd holnap! És így tovább. Az emberiség megszűnik a maga korának a dolgait végezni, inkább csinálja a jövő nemzedékét. Még a verseket is, amiket *ma* írnak, sőt ki is nyomtatnak (igazán nem tudom, mi célból), elolvassák, majd — holnap.”

Majd miután sommásan francia növendékeknek és örülteknek mondja a holnapos költőket, Babits Fekete ország c. versét patológikus jelenségnek, áttér Adyra és Oláh Gáborra.

„Sajátságos jelenség és közös vonása mindeniknek, hogy bár nagyra van azzal, hogy költészete magyar — s ebben az önérzetben legelül jár, akit mesterüknek tartanak: Ady Endre —, mind lenézi a hazáját és fáját. A lenézésben legmerészebb, legkönyörtelenebb, s legmagyarabb, általában is a legerősebb legény közöttük: Oláh Gábor. Vele akarom e sorokat befejezni, de előbb ide írom Ady Endrének egy versét, melynek címe A Tisza-parton:

[Itt következik a vers]

Ennyi. Természetesnek kell vennem, hogy a költő ismeri a Tiszát. Hiszen valahol a kanyargása közt vagy közel oda született. Sok magyar vers énekel erről a nevezetes folyóról. Részben mind mást látott meg a táján, vagy másképp látta meg, amit látott, mint Ady Endre. Azért, amit Ady Endre ott meglát, Ady Endrének nem érdemes odamenni, vagy kinős ott lenni. Petőfinek testi-lelki gyönyör volt, amit a Tisza partján látni tudott. De ez nem lényeges. Petőfi meg nem szerette a girbe-gurba hegységet, pedig a hegyeknek is vannak ihletett poétái, Ady Endre azonban a tiszaparti sivataggal szembe nem a Tátrát állítja, hanem a — Gangesz partját. Nyilvánvaló, hogy ami sivatag, durva kezek, vad csókok, bamba álombakók neki, az alatt nem a Tisza partját kell értenünk, hanem — Magyarországot.

De volt-e valaha Ady Endre a Gangesz partján? Nem tudom, hogy lett volna. Soha nem látta saját szemével. Csak képzeletben álmódozott déli verőjén és csak képzeletben volt a szíve egy nagy harangvirág, nyilván a gangeszi lótusz. Amit tehát soha a testi szemével nem látott, abban ő csak a déli verőt és csodás harangvirágot látja. Amit pedig látott valóban, meg is nézhetett jól, abban csak a durva kezeket, malomalját, bambákat, álombakókat látta. Mit gondol vajon magában Ady Endre? Azt-e, hogy a Gangesz partján nincsen fokos, bamba, durva kéz és álombakó és a Tisza partján nem lehet nagy harangvirágot látni? Nem tudja Ady Endre, hogy a Gangesz partján néhány ezer angol ül zsarnokul sok millió bennszülőttön, kik közt a lepra és a pestis és az éhhalál krónikusan pusztít és osztozik az angollal a zsarnokságban? Hej, micsoda úri nép, testben és lélekben a tiszamenti ha-

lász, csikós és földműves az indus rabnéphez képest! Ily olcsón és fölületesen nem szabad legyalázni azt, ami magunké, még ha nem is tetszik. A dicséretben megbocsájtunk egy kis hazugságot, a fajunk, földünk és vizünk lebecsülését csak nagy igazság mellett viseljük el nyugodtan, még a talentumtól is.

Oláh Gábor, akit egyébként a Budapesti Hírlap olvasói ismernek egy pár gyönyörű kritikai kísérletéből, kétségen kívül egyike a legerősebb legényeknek, ha nem a legislegerősebb az írásnak indult új nemzedékben. Briliáns prózában és versben egyaránt. A magyar faj talentumosságának remek példája. Úgy rémlik, földműves sorban született, s csak nagy küzdelmek, elszántság, makacsság árán juthatott el a térre, amelyre szíve vágyott, és magával hozta tehetsége fantasztikus önérzetének teljes iszonyú szomjúságát. Ahová szárnyas belső erői képzeletben ragadják, természetesen is sújtó ellentétben van azzal, ahol a valóságban van. Vágya, vagy lelke, vagy tehetsége, alkotásra tóduló erői eget, földet, mélységeket és magasságokat bejárnak, beviharoznak, ő maga ott ül a poros, konok, korlátolt Debrecenben egy szerény professzori vagy tán segédtanári stallum anyagi bilincseiben. A leláncolt Prométeusz! Mily gyötrelmek, mily gyöttrődések királyi érzelmeinek, korlátlan vágyának mindenre, amit az élet jutalmul vagy díszül nyújthat: vágyának aranyra, babérra, hatalomra, szoborra, halhatatlanságra és életre. És vesztére egyszer odavetődik Párizsba, és a világdicsőség ez empóriumán leissza magát benyomásaiból és mint esztétikai alkoholista kerül haza Debrecenbe, és most versről versre tántorog, hadban Debrecennel, az emberekkel, Magyarországgal, az istennel, önmagával, mindennel. Legújabb verseskötetének a címe Az Élet lobogója alatt; de ámitás a dolog mert, a könyv a halállal van tele. Vagy tán az élet lobogója alatt a szemfedőt érti.

Különös, Széchenyi Istvántól kezdve sokan magyarok megjárták a külföldet és magyarabbul jöttek haza, mintsem elmenetelükkor voltak. Látván elmaradottságunkat, itthon lázas munkába fogtak. Irodalmi újjászületésünket a gárdisták kezdték, akiket a mi szegénységünkől elnemzetietleníteni a gazdag Bécsbe vittek. Ez a Csokonai irtóztató szegény világa. Kazinczynak és társainak sziszifuszi küzdelme, ennek az országnak a múlt száz év első felében végbement belépése az új kor világosságába, az a kimondhatatlan különbség, ami a száz év előtti Magyarország és a mai között van, akármilyen csekélyre taksáljuk is abszolúte a mait: mindez nem létezik vagy jelentőség nélkül marad Oláh Gáborra, a költőre, ő vérben forgó szemmel, párizsi benyomásokat lehelve száján és orrán, ekképp énekel:

Magyarok. Sötét ígét mondok nektek,
Ez legyen éjszakátokban szövétnek.

Mi az életet eljátszottuk régen,
Nevünk felírva a Halál könyvében.

Egész múltunk: vérrel vert meghasonulás.
Jövők nagyszerűbb: hősi összeomlás.

Mert híztunk és legeltünk nagy meződön
Világ! — Ezért levágnak amaz őszön.

Nem futottunk-fáradtunk, nem tanultunk,
Füzesek árnyán kérődzve kinyúltunk.

Lelkünk befásult. Szép állati módra
Csak inni jártunk a sebes folyókra.

És ittuk a felejtést jaj-magunknak,
Míg pásztoraink véggép meg nem untak.

Vágóhídra terelnek és levágnak.
Csak vastag bőrünk marad a világnak.

Mily remekeket kell ennek az embernek a magyar nemzet számára alkotnia, hogy ezt a rettenetes, lelketlen verset expiálja. Mert ez nem szatíra, amelyet a szeretet sugall, hanem ostorozás, a megvetés kezétől. És fog alkotni. Mert nem így kezdte. Korábbi verseiben is fölcikázott nagy természetének szertelensége, de nem volt alapja és állaga költészetének, mint most, nyugati ittassága súlyos állapotában. Hiába énekl nekem, hogy fölégette a hidat az ő tegnapja és mája között, s rohan pusztá fejjel a holnap falának. Az olyan koponya, mint az övé, nem könnyen zúzódik össze. Ha leégette a hidat, hát úszva fog visszamenni a hazai partra, és meg fogja találni egyensúlyát, nem a fékevesztett fantasztikus lírában, hanem objektív alkotásokban. Annyi tartalom, oly nagy akarat és akkora vágy, mint az övé, csak nagy háborgásokon keresztül juthat el ahhoz a harmóniához, mely nélkül nagy művészi alkotás nincs. Még nem került szembe erejéhez méltó feladattal, tehát rombolni, tombolni készíti ereje.

Turbékolni fog, ha ráakad a neki rendelt szerelmesére, dicsőíteni fogja nemzetét, ha érdemest dolgozhatik érte, és ha megtalálja a témákat, amelyekre energiája szomjazik, — alkotni fog.”

A BH dec. 23-i száma közli Oláh Gábor levelét Rákosi Jenőhöz:

„Méltóságos Uram, Rákosi Jenőtől még kikapni is gyönyörűség, mert, amíg az egyik kezével ver, a másikkal megsimogat. Nem mondom, hogy meg nem érdemeltem a verést, de »lelketlen« sort még igazán nem írtam le, hiszen minden betűmet a lelkeimből írom. Ez fájts csak az egész, gyönyörűen, csodás elevenséggel és szellemmel megírt bírálatban, mert ez az egy szava Rákosi Jenőnek: igazságtalanság. Tessék visszagondolni Széchenyi első föllépésére: mennyi idegenség, sőt gyűlölet fogadta annak a nemzetnek a részéről, amelyért valami rendkívül akart és tudott tenni; ma még sem mondjuk, lelketlenség is volna mondani, hogy Széchenyi »lelketlen« szavakkal ostorozta hazáját. Van egy versem (Alexander Bernát ül rajta több egy éve), abban azt írtam már régen: »Mikor én fajomat siratom, ostorozom: magamat siratom, ostorozom.« Csakhogy ennek a versnek már régen meg kellett volna jelennie. De nincs papír, nincs kiadó, nincs vers, és nem tudjuk az igazságot.

A dicséretet és a jövőre utalást köszönöm, hiszem, hogy úgy lesz. Most írom éppen *Petőfi képzeletének* utolsó fejezeteit. Egy új, magyar hősű költeményem már kész; az írói arcképek készülődnek — 1909 őszén el akarom felejtetni Rákosi Jenővel, meg minden rám nézővel, hogy valaha »lelketlen magyar« gyanújába keveredtem.

A Holnap csapatjába azonban kár volt engemet besorolni, mert hívtak ugyan, de nem álltam közéjük. A legtöbbje régi jó társam, de én nem szeretek társulni senkivel a lelketlenség dolgokban; amit írok: azért egyesegyedül magam vagyok a felelős. A kor folyama egy: a benne úszók bizonyos tekintetben egyszerűek. Volt Dóczy, Rákosi stb. kör; van Ady, Oláh, stb. kör. A holnapra se nagyon apellálok, hiszen minden ma a tegnapi holnapja s minden holnap a holnapután tegnapja. . . s így tovább az örült végtelenségig. Párizsban igenis azt tanultam meg, hogy aki a *mái* üstökén nem ragadja, lótték annak. Minden rezgelődésem, viaskodásom csak oda mutat, hogy helyet akarok magamnak a mában. Néha, igen, elkiáltja az ember keservében és türelmetlenségében magát, de az csak »tünet«.

A bajuszomat soha nem beretváltattam le, már annyiban sem vagyok a Holnap katonája; igenis büszke vagyok a bajuszomra. Síralmas azonban, hogy jegyesem mégsem akadt; pedig eléggé szétnéztem a magyarok rózsáskertjében. Úgy látszik, nincsenek ajánló sorok hétköznapi arcomra írva. A lányoknak pedig a forma a döntő.

Míg olvastam ezt a csillogó, franciásan játszi, magyarosan humoros, kedves, súlyos tárcát, elgondoltam: miért nem ír az a Rákosi Jenő legalább minden két hétben, vagy hónaponként is valamit? Az ember úgy issza, mint a hegyi forrás vizét. Mennyi fiatalság! Mennyi bizodalom a magyarság jövőjében! Mennyi szív (talán ez a legnagyobb)! Micsoda üde csörtetése a szavaknak, a soroknak! Mondok valamit: Rákosi Jenő otthagya a maga *Má-ját* és belépett a mi Mánkba s jön velünk, sőt előttünk jár. Dicséret és dicsőség érte neki. Nem tudom, a többiek mit szólnak a dologhoz, de engem megrázott, fölrázott. Ez hatalmas volt. Debrecen, 1908. dec. 21. Szerető és hálás öccse Oláh Gábor."

Egy-két szerető és féltő jóbarátom azt tanácsolta, hogy ne én mondjam meg Oláh Gábornak azt a pár szót, amit meg kell kapnia: talán Schöpflin 1908. dec. 22-i levelére gondol, amely ugyan egy nappal megelőzte Oláh Rákosinak írt levele közzétételét, de bölcs óvatossággal igyekszik rábírní Adyt, hogy ne szóljon bele a mindenfelől meginduló polémiákba: "... olvaszt Rákosi Jenő Holnap-cikkét? Úgy érzem s gyánítom, hogy nagy harc készül ellenünk, akik meg akarjuk csinálni az új magyar irodalmat. (...) Ha ad valamit a szavamra (...) — arra kérem, ne szóljon most bele a dolgokba. (...) A támadások taktikai központja maga lesz, magának az egyszer mozdulatlanak, fixnek kell maradni..." (AEVL 235—236.). — a debreceni talyigás: Bugyi, a debreceni talyigás vicclapfigura volt. — Egy nagyon finom, fiatal esztétikusunk azt jegyezte le Oláhról, hogy nem poéta, s alapjában nem is szereti a poézist: feltehetően Juhász Gyula Ady legújabb versei c. cikkéről van szó, melyet Az Illés szekerén kötetről, a duk-duk utáni erősen elfogult lelkiállapotban írt Juhász. Ebben ilyeneket írt Oláh Gáborról: "... pedig Oláh Gábor egyelőre nem más, mint egy debreceni civisfiú, aki berügött alaposan a párizsi bortól, és most hol nagyot ordít, míg bereked, hol pedig Szabolcska Mihályról írót jellemképet rókázik." (Szeged és Vidéke 1908. dec. 29.) — Solness mester inasának mondja magát egy másik versében: a kötet nyitó verse: Solness mester inassa.

Mj: VT (177.); Vál. (273.); Ai (247.)

180. Irodalmi háborgás és szocializmus. Szocializmus 1908—1909. 3. sz. 112. l. 1909. január 16. — Ady Endre

A cikk akárcsak a későbbi Magyar lelkek forradalma, a Holnap első kötetét követő és a duk-duk ügy nyomán még jobban felerősödő sajtótámadásokra reagál. A Holnapra vonatkozó bírálatokat a Versek kritikai kiadásában adjuk. Itt csak egy-egy konkrét célzással kapcsolatban közöljük némelyiket.

Kávéforrás: egykori kávéház a Fürdő utca (ma József Attila u.) és Dorottya u. sarkán. — v. b. t. t. fővend vagy báró bajosan lesz a mai időkben azokból, akik az irodalmat divatba hozták: Rákosi Jenő 1903 óta főrendiházi tag és valóságos belső titkos tanácsos volt, Dóczi Lajos pedig báróságot kapott 1900-ban. — Bizony, igen, Mikszáth írót úr, mindig-írót és mindig képviselőt úr nem kicsi ok nélkül hadonászik a csibukszárával: Mikszáth Az Újság 1908. dec. 10-i számában megjelent Hadi készülődések c. cikkét, melyet Zúbuly felszólítására írt, a Budapesti Újságírók Egyesületének

1909-ik évi Almanachja is közölte. Ebben Mikszáth rövid bevezetés után a következőket írja:

„Őszintén megvallom, főleg az ingerelt, hogy hadi dolgokba szólhatok bele. Hiszen már az is némi vitézség. Tehát a legújabb írói nemzedék mozgolódik. Ah, milyen kedves dolog, éppen mikor már azt hittem, hogy a penész fog be mindnyájunkat. Csak a kis szárnyas lovacskákat sajnálom, amint a nehéz ágyúkat vontatják nagy dübörgéssel a göröngyös Olümposzra. De már mindegy. Előre! Azaz, hogy hátra! Menjünk az időben hátrafelé, fussuk át a múlt havi lapokat!

Csak szórványosan találtam egy-két nyomot a készülődésekről. Óvatos, körültekintő közlemények, osszláni köd ül valamennyin. Egy referáda, egy kommüniké, penna helyett szondával írva. Továbbá egy kis cikk, mintha kecses formájú cirkáló csónak bocsátkoznék bizonytalan vizekre. Egyébként nem érezhető semmi löporszag. Egy-egy gyanús szó villan meg a betűerdőben. Ni, egy lándzsa! Dehogy, — cáfolnak rá — egyszerű bádogszelence, mellyel botanizálnak. Hah, mi süvített a legelőben? Nem nyíl volt ez az öregek melle irányában? Ördögöt, egy rigó füttyentett, ez az egész.

Szóval, a lapokból semmit se lehet megtudni. Sejtteni iszen lehet valamit, de nem jobban, mint a mostani egyéb fegyverkezési hírekből, hogy lesz-e háború, vagy nem lesz.

Hanem hát ma már nem minden zár megnyitásához szükséges az illető zárnak a saját kulcsa. Ellenkezőleg. Ha az ember arról akar tudakozódni, mit főznek Budán, kérdezze meg Bécsben. Ha azt akarja tudni, mit csinál az Akadémia, tudakozódjék a Fészekben; ha pedig a Fészek szövökamrájába óhajt betekinteni, kérdezze az akadémikusokat, — ne higgye, hogy azok semmit se látnak.

Jó szerencse, éppen találkoztam tegnap egy csomó öregebb íróval, s tényleg nem folyt egyébről szó, mint az ifjúság készülődéseiről.

— Mit akarnak ők voltaképpen? — kérdeztem egy nyomozó falánkságával.

No erre aztán megindultak az aggodalmas észrevételek.

— Új irányt, új levegőt, új művészetet csinálnak, szóval valami mászt az eddiginél.

(Nem mertem velök szembeszállni, csak úgy zárjelben, magamban dohogtam: No, ez helyes. Okosan teszik. Hiszen az egész világ ezen az állásponton van. A közönség is valami mászt akar. Más ruhát, más élvezeteket, más könyveket, más formákat, más kormányt, más bútorokat, mert nincs megelégedve a világgal, de azért — és ez már következetlenség — a más-világra nem akar elmenni. Ebben az egyben konzervatív.)

— Mindent le akarnak rombolni.

(Ez jó jel. Mert akire az Isten rámérte az alkotási vágyat, szükségképpen rámérte a rombolását is. A kettő együtt jár. Hiszen főképp azért akarhat valaki tökéletesebbet teremteni, hogy valami szerinte tökéletlent kiszorítson vele.)

— Aranyt akarják sutba dobni. Petőfi csak volt, de nem lesz. Jókait átadják az egereknek.

(No, attól nem kell tartani. A gyertya kiszorította a méceszt, a gyertyát a gáz, a gázt a villany, de a napgolyó még mindig tartja magát, pedig ő a legkevésbé modern világító szerszám köztük.)

— Mindent fel akarnak fordítani.

(Bátrak a fiúk és egészségesek. A pegazusaik egy kis parazsat ettek, s az játszik bennök. Nem kell mindjárt a vészjelzőhöz nyúlani. Hányszor hallja az ember a gyerekes családoknál, az egyik szüle idegesen kiált a másikra, gyereklábak dobaját, öreg bútorok recsegését hallva: „Csinálj valami

rendet köztük, mert mindjárt felfordítják a házat'' Hallok ilyeneket már ötven éve és sok ezer pezsgővéru gyereket ösmertem, de még egy felfordított házat se láttam. Végre is mindenki csak olyasvalamit fordíthat fel, ami gyengébb nálánál. Azt pedig miért ne fordítaná fel? Legfeljebb a petróleumlámpának hagyjon békét.)

Csakhogy azok a dohogások a pusztá levegőnek szóltak. Mert a lapokból a nagy óvatosság miatt, az öregebb íróktól viszont a nagy túlzások miatt nem bírtam semmi okosat megtudni. Bizonyos csak az, hogy van egy szépirókból álló fiatal csoport, mely szép és nagyon biztató munkálkodást fejt ki. Ezek közt elvegyülve jelentékeny, sőt nagy talentumokat vélnek felösmerni, akiknek műveiben vannak bizonyos, hogy úgy mondjam, „újszerűségek'' Nekem szokatlanok. De ha meggondolom, hogy egyszer valamikor sok minden szokatlan lehetett, ami ma szép — hát nem érdemes szóba se hozni. Mert vagy a közönség is rászokik, vagy pedig ők is leszoknak róla.

Mint mondom, ez az írói csoport tényleg ír. (Mert vannak írói csoportok, melyek nem írnak, mint vannak tollkések, melyekkel mindent csinálnak, csak tollat nem.) Azzal a kelléssel is rendelkezik a csoport, amit Montecuccoli a háborúviseléshez szükségesnek tart. (A pénz ehhez ugyanis a talentum, talentum és talentum jelenti.) De, hogy háborús mozgalmak volnának, azt ugyan konstatálni nem lehet. Némi mozgások iszen észlelhetők, de én Istenem, az ember akkor is mozog, ha átfordul a másik oldalára aludni! Pedig most már mintegy fölbirizgálva, sajnálnám, ha nem volna az a mozgalom. Nem kell azt lehurrogatni, ellenkezőleg, szítani kell. A stagnáció a posvány. A mozgás az élet, a friss víz, mely indul valahonnan és megy valahová, hol egyszer talán hajókat visz. Minden szellemi mozgalmából csak jó következhetik, a fiatal írókéból sem különben. Hogy összehozzuk az eddigi tekintélyeket? Csak a hamis tekintélyeket törhetik össze. Hogy végiggázolnak a mostani művészeti formákon? Az ördög vigye azokat a formákat, hadd gázoljanak. Ehhez végre született jögnak van. Nem lehet telekjegyzőkönnyileg bekebelezni rájuk a régi formákat. Új talentumok kétségkívül legázolhatnak régi formákat, s újakat hozhatnak be, de új formák nem gázolhatnak le régi talentumokat. Új szuverének a maguk képét verik rá a folyó pénzekre, de a régi szuverének arányaival szemben ezek is csak akkor érnek annyit, ha annyit nyomnak.

Korántsem zárkózom el az elől, hogy az irodalomra féltékenyen kell őrködni. Hiszen már nincs is egyebünk, amivel a világ elé állhatnánk. Mint egykor a meztlábás Kecsvájó zulu király fején egy bokkrétás cilinder jelezte a civilizációra való készséget és alkalmatosságát, úgy a mi szerény, de aránylag nem jelentéktelen irodalmunk ad némi előkelő zománcot a nemzetnek. Csak azzal a különbséggel, hogy Kecsvájónál a cilinder volt az első jó és civilizált ruhadarab, amit fölvetett, itt meg irodalmunk az utolsó jó ruhadarab, amit még le nem vetettünk és ami még el nem rongyolódott.

Félteni kell, de csak egytől, az idegen befolyásoktól, melyek nemzeti karakterétől foszthatnák meg. Egyebekben hadd mozogjon a fiatalság, minden próbálkozás, birkózás, láрма és zaj csak jóleső kedves elevenség a háznál. Igaz, hogy e közben ütnek is a fiúk (mégpedig minket öregeket), de semmi az, hiszen a mi unokáink ők — és nem fáj az nagyon. Ami különben az irodalom nemzeti jellegét illeti, azt sohasem a nagy talentumoktól kell félteni, mert a nagy talentumok azért nagy talentumok, hogy ha nem fűrésztöttek is őket egy teknőben a műzsák az úgynevezett nemzeti géniusszal, annyit már okvetlenül megtettek a fenséges porontyokkal, hogy az idegen szellem ragályossága ellen beoltották. Ezek a nem földszagú zsenik nem képviselnek senkit, csak önmagukat, s ha erejüknél fogva irányt adnak

kortársaknak és utódoknak, működésükből lassankint annyi szívódik fel az irodalmi fejlődésbe, hogy utólag ők is megkapják a nemzeti patinát.

A nagy talentumok tehát nem lehetnek idegen szellem behozói. Ők az istenek kivételei ajándékai kedvenc népeik számára, de e népek műveltségének, szellemi erejének nem ők a mértföldmutatói. A közepes írók képviselik azt, mint az általános nivó kiszögellései. Shakespeare Angliának jutott, a legjobb foglalatban, de születhetett volna történetesen (ha például a viselő anyja valami belgrádi kereskedőhöz megy férjhez) Szerbiában is. Mondjuk, ha mindazt megírja szerbül, amit megirt, a szerb irodalom ennek dacára is felette szegényes lenne.

A hasonlat ugyan bohókás, mert a Gondviselésnek is van annyi esze, hogy nem pottyant kis vízbe cápát, de híven magyarázza a tételt, hogy mint szerb óriás a brit óriás sem használt volna nemzetének sokat, mert nem voltak közepes írók, akik kisebb gyertyáscskákkal világítsanak utána. Csak beállt volna megint a sötétség. Az irodalom nagyban és egészében a közepes írók kezében van, ezek tartják fenn jellegében és nivóján, meddő időszakokban, várván a megszületendő nagyokat, akik csak ritkán jönnek és többnyire egyenként. A közepes írókra kell vigyázni, hogy szűkös időben be ne hozzák az idegen szellemet... szomorú processzus, ha behozzák. Eppen az a lefolyása, ami a cukorbetegségnek. Míg kevés cukortartalom jut a vérbe, nem lehet megérezni, sőt talán jó is, de ha eléri az ötven per centet, a test elfonnyad, vége — nincs többé nemzeti irodalom.

Idáig érve azon tűnődöm, vajon foglalkozzam-e még tovább is ezzel az állítólagos mozgalommal? Nem, én egy betűnyit se mozdulok többet. Hát bolond vagyok én? Hát miért keressem én az ellenséget rogyásig, mikor én úgysem akarok verekedni?

Utánanézttem a virtus okáért egy kicsit és nem találtam, punktum.

Nekem végre is csak Zuboly kollégával van dolgom, s ahogy kiegyeztem vele a cikk elején, épp úgy kiegyezem a végén. Ő ugyanis nemcsak mint szakértőt kérdezett ki erről a dologról, amelyről semmit sem tudok, de tetejébe még mint jóst is hallani kívánt, azzal a pótkérdéssel: lesz-e a fiatal nemzedék mozgalmának sikere?

Felelet: Amennyiben azok a törekvések olyan jelentékenyek, mint a kőzsa hírek verik (ámbrár én azt hiszem, hogy azok ráfogások, vagy legalább túlzások), akkor nem lesz. Mert úgy gondolom, hogy régi formákat, régi bálványokat letörni, illetve a közönség ízlését megváltoztatni csak az irodalom terén vezető országok írói képesek s azok se mindig.

I. Lajos alatt budai polgárok nekigyürköztek egyszer, mint a történelemből tudjuk, s letették állásáról a római pápát. A végeredmény az lett, hogy a szentatya tovább is ott ült a Vatikánban, írta a brevéket, parancsolgatván urbi et orbi. És a budai polgárok mindössze azt tanulták meg, hogy a római pápát Rómában kell letenni, nem Budán."

Mikszáth cikkére egyébként ugyancsak Hadi készülődések címmel Ignotus válaszolt a Nyugatban (1908. II. 449.). L. még Ady Írók és gazemberek c. cikkét, melyre ugyancsak Mikszáth fent idézett cikke szolgáltatott ürügyet (303.). — *Beóthy Zsolt se ok nélkül kap Apponyitól olyan jubilaris, üdvözlő levelet...* vö. Szent Albert levele c. 1908. okt. 6-i cikkével és jegyzetével (271. és 519.). A Nyugatban egyébként ugyancsak lelkes cikk ünnepelte Beóthy jubileuma alkalmából. Írója Laczkó Géza volt. (Ny 1908. II. 225. l.) — *Rákosi Jenő mindig a maga helyén és tudatosan szokott ferdiíteni vagy butítani, és soha még ezt mai vehemenciájával meg nem cselekedte:* Rákosi Jenő a BH 1908. dec. 20-i számában A holnap című tárcájára céloz Ady. L. Az Élet lobogója alatt c. jan. 16-i cikkének jegyzetében (572.).

Rákosi támadására Fenyő Miksa válaszolt ugyancsak Hadi készülődések címmel. (Ny 1909. I. 48. l.) — *Rákosi Jenő ... annyira a maga múltjában és mániájában él, hogy minden valószerűség szerint sohase élt egy jelenben sem: visszavágás Rákosinak A Holnap címmel írt, fent idézett tárcájára, amelyben azt rója fel a holnaposoknak, hogy nincs múltjuk és életükből „kiesett a Ma” — Herczeg Ferenc sváb diplomata képessége se volt soha ilyen veszedelmes, nagy próbán...: Herczeg az Új Idők 1908. okt. 25-i számában írt a Holnapról. Ennek a cikkének provokatív szerepe lehetett a duk-duk afférban. Vö. A duk-duk affér c. 1908. nov. 15-i cikkének jegyzetével (554.).*

A cikk fogadtatására nézve jellemző a Zubolynak ez idő tájt Adyhoz intézett kelet nélküli leveléből (AM I. 177.) vett alábbi idézet: „A Szocializmusban csak most olvastam az irodalmi vitákhoz fűzött cikkedet. Sokan azt mondják, hogy nem előkelő dolog, de nem erről van szó. Én nagyon örvendtem neki, mert egy jólsikerült körpofozás lovagias elintézését látom benne. Mindenki megkapta a magáét és így van jól.”

Teljes terjedelmében közli a cikket a Népszava 1909. jan. 17-i száma is Irodalmi háborgás és szocializmus címmel, a következő bevezetés kíséretében: „Ezen a címen igen érdekes cikket írt Ady Endre a Szocializmus januári, szombaton (16) megjelent számában. A Népszava olvasóit mindenestre érdekelní fogja, miképpen ítéli meg a ma sokat támadott és sokat védett új irodalomnak egyik legreprezentatívabb képviselője azt a hatást, melyet a szocializmus az új irodalmi erők fölszabadítására gyakorolt. Ady cikkéből közöljük a következőt.”

Mj: Vál. (255.); Vp (296.); Nac. (197.); Isz (253.); Ai (243) Pp (309.); KF (221.)

18r. *Magyar lelkek forradalma.* (Strófák) — A Budapesti Újságírók Egyesülete 1909-ik évi Almanachja. 101. l. 1909. február — Ady Endre

Az almanach pontos bibliográfiai adatai: A Budapesti Újságírók Egyesülete 1909-ik évi Almanachja. A Herczeg Ferenc elnöklete alatt álló egyesület segítő alapja javára. Szerkeszti: Szerdahelyi Sándor. Szerkesztőség és kiadóhivatal Budapest, VII. Erzsébet körút 27. A Budapesti Újságírók Egyesületének helyisége. — A megjelenés pontos dátumát Bustya Endre segítségével állapítottuk meg. Ő a kolozsvári Egyetemi Könyvtárban ügyészégi pecséttel ellátott példányt látott, melynek dátuma: febr. 6. Erre vall az is, hogy a febr. 7-i lapokban már recenziók jelentek meg a kötetről. A cikk minden bizonnyal jóval korábban íródott. Valószínűleg még Ady párizsi útja előtt, tehát december vége felé átadhatta a kéziratot Zubolynak. A kötet megjelenése, a szerkesztés és a nyomdai átfutás legalább 4—6 hetet vehetett igénybe. Egyébként a cikk stílusa, szubjektív „jerelemiádozó” hangja is a duk-duk ügyszö közlelebbi keletkezést sejtet. A kritikai kiadás alapelvét, mely szerint a megjelent cikkek időrendi elhelyezésénél a megjelenés dátuma irányadó, itt sem boríthattuk fel. Hogy azonban a párizsi cikkek folyamatosságát se bontsuk meg, az első párizsi cikk elé helyeztük el; a megjelenés dátumánál tehát nem az ügyészégi cenzúra időpontját, hanem a néhány nappal ezt megelőző nyomdai elkészülés valószínű dátumát véve figyelembe.

Az Almanach tényleges szerkesztője Zuboly (Bányai Elemér) volt. Adyhoz írt levelében mondja: „Az almanachban alig van cikk, amelyben rólad ne lenne szó, hol magasztalnak, hol átkoznak, de inkább magasztalnak.” (1908. karácsony. AÉVL 237.) — Zuboly előszava hangsúlyozza azt a szerkesztői szándékot, hogy a két legtöbbet vitatott kérdést világítsák meg a kötet cikkei: „Társadalmi és politikai agitációk szócsatájában a

nemzetköziség, az irodalomban pedig a *modernség* körül dúl az öldöklés." Ennek megfelelően a kötet két legjelentősebb ankétje a következő címeket viseli: A legújabb irodalom körül és A nemzetköziség körül. Az élén Adycikkét hozza. Mellette Ábrányi Emil, Bede Jób, Beöthy Zsolt, Bresztóczy Ernő, Bródy Sándor, Dutka Ákos, Gerő Ödön, Hatvany Lajos, Ignotus, Kabos Ede, dr. Mikes Lajos, Miklós Jenő, Oláh Gábor, Porzsolts Kálmán, Rákosi Jenő, Révész Béla, Schöpflin Aladár, Szabolcska Mihály, Szász Zoltán, Szini Gyula és Váradi Antal nyilatkozatait közli. Ehhez csatlakozik Zuboly interjú-sorozata Írók az irodalomról címen Dóczi Lajossal, Eötvös Károllyal, Gyulai Pállal, Herczeg Ferencsel, Kiss Józseffel, Lévy Józseffel, Mikszáth Kálmánnal, Riedl Frigyeszel és id. Színyei Józseffel. A cikkek mindegyike névvel vagy név nélkül Ady mellett vagy ellene szól. Ha egyik-másik barát még a duk-duk sértődöttségében hűvösen nyilatkozik is (Dutka, Hatvany), annál lelkesebb Schöpflin vagy Mikes. Schöpflin többek közt így ír: „...ha a mai fiatal líráról beszélünk, íme lehetetlen még ezt a kis írást is, — melyben szándékosan kerültük az aktuális nevek fölemlyítését — tovább folytatni anélkül, hogy ki ne kelljen ejteniünk Ady Endre nevét. Az egész legifjabb lírának ő az apja, őt szidják haragosai, ő érte lelkesülnek hívei. Azok közül, akik a legutóbbi 4—5 év óta fejlődtek költökké s léptek az irodalomba, egy sincs, aki független tudna maradni tőle. Ő nyitotta meg a kaput az új lírának, a többi fiatalok csak az ő nyomán léphetnek be rajta. S lehetnék még oly ellensége is költészetének, még kellene látnom, hogy ez a költő elsőrendű irodalmi jelenség, már hatásánál fogva is. Annyi új, fejlesztésre való és fejlesztésre alkalmas elemet dobott bele a magyar lírába, mint nagyon rég idő óta senki. Lépten-nyomon olyan érzésekre találunk nála, amelyek eddig öntudatlanul, formát ölteni nem bírva szunnyadtak bennünk; ezért nem maradhat tőlünk idegen. S nem is lehet iránta közömbös senki, akinek a vers fontos, és komoly dolog: vagy hevesen gyűlöli, ha nem érti meg, vagy ha megértette, szenvedélyesen szereti. Az irodalomban ma a tekintélyesek, az idősebbek túlnyomó része az előbbi párton van, csak az ifjúsághoz tartozók állnak az utóbbin. S igaz a mindig az ifjúságnak van, mert ő csinálja a jövőt.” — Mikes Lajos elismerése nem fenntartás nélküli ugyan, mégis figyelemre méltó. „Egy fiatal magyar költő, Ady Endre neve néhány év óta programot jelent. Sajnos, nem azt a programot, amely Ady lelke mélyén él. Ezt a programot — amely pedig benne van Ady költészetében — ma még kevesen értik ki Ady verseiből, s akik kiértik, nemigen beszélnek róla. Várják az idők tisztulását, és várják Ady Endrének magának a megtisztulását. A magyar viszonyok zuhlottságán való elkeseredés rikkolt ki Ady verseiből megdöbbenő közvetlenséggel és hatalmas költői erővel; itt-ott a magyar nyelvnek szinte biblikus fenségig emelkedő egyszerűségével és lélekre harapó szaggatott, éles világosságával. Mindez azonban sárral, piszokkal, izléstelenséggel, beteg túlzással és korhely érzékiséggel keveredve. Mert a zuhlottségből, amelyen kesereg, saját maga sem emelkedett még ki teljesen. Költészetének ez a salakja, amelyet ma még legnehezebb megérteni és megbocsátani, egész sereg zuhlott lelkű erkölcsi nyomorékot ragadt magával, akik a saját nyavalyájukat akarják igazolni és egészségnek elfogadtatni a költő megtévelyedésével. Ez a rokkant had, amelynek egyébként semmi érzéke a költészet iránt, semmi mértéke a szépségről és az igazságról, amelynek nincs híte a múltban, nincs reménye a jövőben és nincs talapzata a jelenben, ez a kórházba és tébolydába való emberi állatsereglet csaholja, üvölti, bömböli manapság Ady nagyságát és dicsőségét, elriasztva a költőtől az igazi megértőket és elnyomva a tiszta szeműek és egészségesek hangját. De Ady Endre kezd már ráérni arra, hogy nyitott szemmel körülnézzen. Látnom már kezében a karikás ostort, hogy elhallgattassa a falkát,

amely hozzádörgölődik és bemocskolja sarával lelke köntösét. (364.) Nagy lírikust, aki méltó volna erre a hivatásra, nem látok mást a mai magyar poéták között. (...) Vannak versíróink ezrével egészen új keletiek, akiket kinyomtatunk töltelékül, de nem olvasunk el. Új nagy talentumot, akire szükségünk van, egyet látok csak bontakozni, s ez Ady Endre." — Ellenséges oldalról csak két válaszból közöljük röviden az Adyra vonatkozó részt. Szabolcska Mihály, miután már a BH-ban versben gúnyolta ki a holnaposokat (Fiaim csak énekeljetek! BH 1908. okt. 16.), a körkérdésre többek közt így felel: "... Szívesen és örömezt elismerem pedig, hogy jobb sorsra érdemes, igazi poétalelkek vannak köztük. Született költőemberek. Ők Ady Endrét vallják vezérékül, holott van a seregben egynéhány, aki külön legény Adynál. De ez az ő dolguk, hogy úgy mondjam, a szakszervezet belső ügye." ... Herczeg Ferenc most is a duk-duk előtt alkalmazott taktikával, de már kevesebb elismeréssel nyilatkozik: "... Ady Endre — mert hiszen róla van szó — erős és érdekes egyéniség. Vannak versei, melyeket nagy gyönyörűséggel olvastam és melyekért hálás vagyok neki. Vannak aztán versei, amelyeket nem értek. Hogy ez az én hiányos intelligenciámon múlnék, azt minden szerénységem mellett sem vagyok hajlandó elhinni. Inkább olyasmit képzelek, hogy a sátáni módon maliciózus költő ezeket a verseket önmagának, vagy talán tisztelőinek kifigurázására írja. Tőle kitelik. Azokról, akik az ő vizében eveznek, egyelőre semmit se tartok. Hamarosan el fognak merülni. Ha van köztük tehetség, annak előbb partra kell vergődnie, hogy érvényesüljön..." — A nemzetköziség körül c. fejezetben olyan konzervatív és reakciós közéleti emberek mellett, mint Apáthy István, Berzeviczy Albert, Farkas Pál, Huszár Károly, Palágyi Menyhért, Prohászka Ottokár olyan progresszívek sorakoznak fel, mint Ágoston Péter, Garami Ernő, Harkányi Ede, Jászi Oszkár, Kunfi Zsigmond, Pikler Gyula és Szabó Ervin. A kötetet költői antológia egészíti ki, melyben Ady érthetetlenül egy régi versével, az Éjnimádoval szerepel. Az újságírás néhány szakmai kérdésért tárgyalja az Irodalom, művészet, emlékezés c. rovat.

„Vedd el az én kezemből e harag borának poharát . . . : Jeremiás próféta könyve 25. rész 15., 16. vers. Az idézet a reformálatlan Károli bibliaból való. — *Nomina sunt odiosa*: a nevek gyűlöletesek, talán Ovidiustól eredő közmondás (Tóth Béla: Szájru! szájra. 279. l.). — *III. Napóleon fia egy ifjú senki volt . . .*: Napoleon Eugène Louis (1856—1879). Sedan után Angliában élt, mint az angol hadsereg tisztjét Dél-Afrikában megölték a zuluk. — *lantverő Mihály poéta nincs*: Szabolcska Mihály, aki Ma, holnap és holnapután c. kötetbeli cikkében Ady elsőségét is kétségbe vonva perverzításként és nemzetrontó bűnnek nevezi az egész holnapos költészetet. A kötet versantológiájában azonban Szabolcska már nem szerepel. — *adja Isten, hogy püspök legyen belőle*: Szabolcska református pap volt Temesváron. — *Az öreg Gyulaivól ne essék szó*: a kötetben közölt interjúban Gyulai ezeket mondja Adyról: „Hallom, hogy most *nagyra* vannak egy fiatal poétával. Nem számít. Nem sokat ér! A Budapesti Szemlébe is irtunk róla. Tehetséges ember, de tele van affektációval, már pedig, aki a költészetben affektál, az olyan, mint aki a tiszta bort hamisítja. Abból, hogy utánzóik vannak, legfeljebb az következik, hogy izléstelen emberek nagyobb számmal burjánoznak, mint régen.” Valószínűleg a személyes találkozás jó benyomása tette Adyt elnézővé Gyulaival szemben. (Vö. Szini Gyula c. jan. 1-i cikkének jegyzetével a . . . lapon.) Erről tanúskodik Gyulai néhány hónap múlva bekövetkezett halála alkalmából írt kis cikke is: „Valóban kijátszott az élet akkor is engem, mikor már csak a nagyon öreg Gyulai Pált láthattam meg, aki kedvesen elbeszélt velem, fölgyillant fénnel és elmével, de egy-két hónap

múlva aranyos dörmögéssel elfeledte, sőt tagadta az egész ügyet.” ()
— a Jenőnek, Pálnak, Zsoltnak: Rákosinak, Gyulainak, Beöthynek —
. . . jönnek divatból, erkölcsstelenségből, gyöngeségből a valakikhez a senkik: a
duk-duk problémája a megbékélés után ilyen hamar ismét feltör belőle. —
„Nem engedetek nékem” Jeremiás 25. rész 7. vers.

Mj: Vál. (267.); Ai (245.); KF (224.)

182. Párizsi levél. PN 1909. jan. 28. 6. 1. — Ady Endre

Tüntetés Finnország ellen

Niczky gróf: a Rab Ráby c. regény egyik alakja. — *Tanussy Decebál*: a Kiskirályokban szerepel. — *parlamentjébe beengedte nemcsak a szociáldemokratákat, de az asszony-képviselőket is*: az 1907-es választásokon a finn parlamentbe 80 szociáldemokrata és 19 nő képviselő került be. 1906 óta van általános választójog Finnországban. — *ez a mártírkodó nép úgy tesz, mint a lengyel, mely hangosan átkozza az elnyomó oroszot és poroszt, de ő maga még jobban elnyomja a rutént*: vö. Jegyzetek a napról I. Björnson — porosz bérenc? c. 1907. szept. 19-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VIII. 345. és 375.). — *Cornaglio*: adatait nem találtuk meg. — *Pujo, Maurice*: nacionalista politikus, az Action Française szerkesztője, jan. 22-én részt vett a Thalamas professzor elleni tüntetésben. — *Del Sartes*: adatait nem találtuk meg. — *Arthur Meyer* a klerikális Gaulois c. lap szerkesztője.

Deibler úr divatban

Deibler úr: a francia hóhér. — Ady idézete a *Matin* jan. 25-i számából *En attendant la guillotine* (A guillotine-t várva) c. cikkből való: „M. Anatole Deibler et ses quatre aides ont quitté Paris hier soir, se rendant à Carpentras. Le bourreau et ses aides avaient retenu un compartiment d'un wagon de 2e classe du train 59 quittant la gare de Lyon à 10 heure 35, pour arriver à Orange à 11 h 25 du matin. M. Deibler et ses aides seront à Carpentras aujourd'hui, vers midi et demi.” — *És így, és így tovább, minden lapban, ilyen fontossággal, ilyen utálatosan, ilyen izléstelen, sőt gyomorrontó részletességgel*: a jan. 26-i *Matin*ben Deibler képe is megjelent és részletes tudósítás a kivégzésről. A tömeg a De profundist énekelte a börtön küszöbe előtt. A *L'Intransigeant* külön számot adott ki ilyen kiáltó címekekkel: *Quatre exécutions capitales* (négy kivégzés), *Quatre têtes tranchées* (négy levágott fej), *L'attitude des Condamnés devant la Guillotine* (az elítéltek viselkedése a guillotine előtt). Ugyancsak a *L'Intransigeant* közli, hogy a legfrissebb játékszer egy csinos kis guillotine mahagóni fából (le dernier joujou est une jolie petite guillotine en acajou). — *a halálbüntetés kisebbségben maradt elleneseri*: 1908 végén a francia kamarában végleg leszavazták a halálbüntetés eltörléséről szóló törvénytervezetet (vö. a Följegyzések. Guillotine és anarchia c. 1908. aug. 8-i cikkkel és jegyzetével a 248. és lapon), ami átmeneti válságba sodorta a Clemenceau, kormányt, tekintve, hogy Clemenceau és Fallières elnök a leglelkesebb hívei voltak a halálbüntetés eltörlésének. A parlamenti tárgyalás alatt a bíróságok tüntetésképpen feltűnően sok halálos ítéletet hoztak, és Fallières már nem mert minden esetben kegyelmet adni, mint azelőtt tette.

Goethe és Madách

fiatal francia tró darabjára készül valamelyik színház és ez a darab We-dekind. A tavasz ébredése egy kicsit bátrabban és franciábbul: Pierre Veber és Serge Basset *Les Grands* c. darabját az Odéon színház mutatta be. Adolphe

Brisson a *Le Temps* febr. 1-i számában többek közt a következőket írja a darabról: „Il nous a paru intéressant d'étudier les lycéens, des caractères en formation, l'humanité qui ne se précise pas, mais qui s'indique. Nous avons essayé de reconstituer la vie d'un grand établissement scolaire, dans tous ses détails . . . ». Ces lignes empruntées à l'un des auteurs de la nouvelle pièce de l'Odéon, les Grands, indiquent le dessein qu'ils ont poursuivi, et le côté original et piquant de leur ouvrage. Il est instructif de le rapprocher du Réveil du Printemps de Wedekind, dont nous eûmes dernièrement la révélation. (. . .) MM. Pierre Veber et Serge Basset . . . ont fait oeuvre de peintres plutôt que d'analystes et envisagé l'aspect extérieur plutôt que le côté intérieur de leur sujet. D'un crayon preste, vif, spirituel, ingénieux, ils ont croqué de pittoresques silhouettes de «potaches». Il ne s'agit pas ici des petits moutards qui peuplent les classes inférieures de nos lycées, mais de ceux qui ont déjà de la barbe au menton, la merveilleuse assurance de la dix-septième année, rhétoriciens, philosophes, bacheliers de demain, futurs normaliens ou saint-cyriens, adolescents tout près d'être des hommes.” („Érdekes volt számunkra tanulmányozni a középiskolásokat, az alakulóban lévő jellemeket, az emberi természetet, mely még nem alakulhat ki, csak jelzi magát. Megpróbáltuk rekonstruálni egy nagy oktatási intézmény életét, minden részletében.” — Ezek a sorok, melyeket az Odéon új darabjának, *A nagyoknak egyik szerzőjétől kölcsönöztünk, rávilágítanak szándékukra és munkájuk eredeti és érdekes oldalára. Tanulmányos összehasonlítani Wedekind A tavasz ébredése* c. darabjával, melyet legutóbb fedeztünk fel. (. . .) Pierre Veber és Serge Basset urak . . . inkább leíró, mint elemző munkát végeztek és inkább a külső, mintsem a belső oldalát mutatták be témájuknak. Fürge, élénk, szellemes és leleményes tollal vázoltak fel eredeti középiskolás figurákat. Nem azokról a kis kölykökről szól a darab, akik középiskoláink alsó osztályait benépesítik, hanem olyanokról, akiknek már serked a szakálluk — csodás bizonyossága a tizenhetedik évnek —, akik szóoklattant, filozófiát tanulnak, a holnapi érettségizőkről, jövő normalienekről, vagy Saint-Cyr növendékeiről, serdülőkről, akik nagyon közel vannak ahhoz, hogy férfiak legyenek.) — *Antoine, André* (1858—1943): francia színész és színgazgató 1887-ben Théâtre libre néven színházat alapított a modern törekvések számára. Vö. *Ady Lear király Párizsban* c. 1904. dec. 9-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM V. 160. és 361.). — *Emerich Madách La tragédie de l'homme-ját* . . . : a tragédia első francia fordítását Charles de Bigault Casanove készítette 1896-ban.

Mj: Goethe és Madách: Ai (252.)

183. *Írók és gazemberek* (A magyar Pimodán folytatása). [1909. február] — Kéziratból. PIM Kézirattár — Ady Endre

A cikket a Nyugat számára írta Ady, ott azonban nem jelent meg. Fenyő Miksa kéziratgyűjteményében maradt fenn, mely 1970 júliusában került a PIM-be. Létezéséről eddig is tudtunk Fenyő Miksánál Miksának Hatványhoz írt 1909. febr. 22-i leveléből: „Legutóbb küldött egy cikket nekünk *Írók és gazemberek* címen, melyben körülbelül azt írja meg: »nagy dolgokat, nagy igazságokat fogok megírni, ha a Nyugatnak elég bátorsága lesz ezek kiadásához«. Nevezetesen megírja, hogy Mikszáth egy csirkefogó, egy niemand, s ha a Nyugat nem lesz gyáva, akkor egy legközelebbi cikkben meg is indokolja ezt az állítását, s más írókról még különbekeket ír.” Ady cikke tehát kevéssel Fenyő levele előtt íródott. Benne Mikszáthnak az Újság 1908. dec. 10-i számában megjelent, majd a Budapesti Újságírók Egyesületének 1909-ik évi Almanachjában ismét közzétette cikkére vág vissza. Ezt

valószínűsíti febr. 25-én Osvátnak írt levele is, melyben többek közt ezt írja: „Egyébként megfogadom Fenyő tanácsát: nem polemizálok.” (PIM A 208/17.) Mikszáth cikkét l. az Irodalmi háborgás és szocializmus c. cikk jegyzetében (577.). Utóbbiban ugyancsak található egy Mikszáthról szóló ironikus mondat, de ezt nyilván kevesellte, azért írt Párizsban egy erősebb választ. A Nyugat nem közölte az élehangú cikket. „Persze, hogy gyávák voltunk” — teszi hozzá Fenyő Miksa fent idézett levelében. Mikszáth lekezelő véleményét a modern irodalomról elintézettnek vélték Ignotus válaszával. (Nyugat 1908. II. 449.) Pedig Mikszáth cikke sokkal szélesebb hullámokat kavart, és Ady nem ok nélkül vette magára: a vidéki sajtó is a duk-duk affér folyamányának tartotta. Így ír róla például Domonkos László a Szeged és Vidéke 1908. dec. 12-i vezércikkében:

Irodalmi harc

(D. L.) Szokatlan nyerseséggel rohantak egymásnak fiatalok és öregek az irodalom terén, mikor arról volt szó, hogy melyik felekezet vallása tetszetősebb? Melyik vér buzog lelkesebben: a biztos csapáson járó, férfikorát meghaladó íróé vagy a lírai lázongás éjszakáit vergődő eretneké? A tiszta látás és a mámoros vízió ütköztek össze. Amabban több a logika, emebben a szenvedély. Az erőteljes, emez erőszakos. Nietzschei nyelven szólva: az apollói és dionizoszi mámor ellentéteiről foly a szóvita, meg arról, hogy jobb-e fiatalnak lenni, mint öregnek?

Most beleszól a vitába egy irodalmi táborszernagy, akinek szavára egyszerűen elhallgatnak és figyelnek a verebek. Mikszáth Kálmán cikket írt a harci készülődésekről és a maga sajátosan egyéni deákferenc-eszejárásával piszkálja ki a paraszt a hamuból. Aki ismeri Mikszáthot és tudja róla, hogy milyen nehezen lehet íróasztala mellől az aktuális élet mezejére kicsalogatni, menten tisztában lehet vele, hogy szerfölött nagy dolog történt. Rendkívüli impulzusokat kellett feléje elsütögetni, hogy tollat ragadjon és palam-publice nagy méreggel kiírja: mit gondol hát Mikszáth Kálmán a duk-duk afférről és a nagyváradai fenegyerekekről?

Egyszerűen mikszáthosan oldja meg a problémát. Mikor Szegeden volt újságíró, jól emlékeznek rá sokan, milyen raffinált ember volt ökgiyelme. Ha nem adott neki előleget a kiadója, zsebvágta az összes aznapi kéziratot és a legnagyobb flegnával elment vacsorálni. Úgy kellett tőle kikönyörögni a másnapi egzisztenciát. Hát így cselekedett most is: furfangosan kibújt az egyenes nyilatkozat elől. Hogy mindig volt fiatalság, és hogy a fiatalság mindig bölondság volt. De részükön van a rokonszenv, az erő, no meg egy kicsit az igazság is. Egyébként átlagos irodalomnak tartja az egész mozgalmat. Közepes íróknak *kell* lenniük, hogy levegőt, talajt adjanak egy-egy született nagyság emelkedéséhez. Végül azonban szól egy komoly szót is a vajda és pedig ezt: „Régi formákat, régi bálványokat letörni, illetve a közönség ízlését megváltoztatni csak az irodalom terén vezető országok vezető írói képesek, s azok se mindig.”

Ez a bomba igen jól volt irányozva, éppen a duk-duk legények vérpiros lepellel leborított asztala közepére esett, valahol a bihari kis Párizs kellős közepén. De szólt ezenkívül másoknak is, akik Nagyváradtól ugyan kissé távolabb vannak, de nyugathoz annál közelebb. Csak egy szót szólt az irodalmi táborszernagy, és odaütött vele azok közé, akiket másképpen nem is szokás manapság aposztrofálni. És tulajdonképpen már ő is csak visszaütött. Dühös harc van minden oldalon és a költők agyarkodva ütnek egymásra. A fiatalok lesajnálják az agyalágyult öreg irodalmat, és az öregek féltékenyen agyonhallgatják a titánoskodó fiatalos vérpezsdülést. Csak azt

jó volna tudni, hogy miért és minek? Az irodalom ma még mindig nem az a kitűnő pálya, amely fényes megélhetést biztosítana. Az irodalmi társaságok vagyona sem ér föl egy-egy nagyobb vidéki takarékpénztár vagyonával. Közeljár tehát az igazsághoz az, aki az irodalmi harc mögött egyszerű és ártatlan emberi hiúság mozgató rugóit sejtí. A nap dicsőségeért küzdenek a nap lovagjai. Az ilyen mérközés pedig nem teszi rokonszenvenessé egyik pártot sem, mert a hiúságon kívül álló nagy közvélemény hallgatag ítél ugyan, de az igazságot nem szolgáltatója ki senkinek.

Az igazság valahol a középúton halad. Meg kell hagyni, hogy irodalmi életünk reformálására szorul; híres-neves nagy íróink nem cselekszenek semmit, és amit cselekszenek, annak meghatározott, erőteljes karaktere nincsen. Ebben a gerinctelen, híg szervezetben nincs egyetlen-egy igazi tekintély, akinek irodalmi véleménye föltétlen és megbízható értéket képviselne. Más nemzeteknél ez nem így van. A francia irodalom mai vezérei nem a tegnapot, hanem a mátk képviselik, az ő szavuk irányt ad, vezet, hív, segít. Az ő szellemeik tudnak haladni a korrall, tudják megérteni az ízlés változását. A mieink nem. Ebben van a különbség. Viszont az ő titánjaik nem kapaszkodnak olyan magasra, ahonnan az egész világot csak lenézni lehet. Újat találnak ki, de nem gyalázzák a régít. Hagyományokat rombolnak le, de nem élő embereket. Egyszóval: ízlést teremtenek, de nem sértik meg az ízlést csak azért, mert nem a legfrissebb ötlet receptje szerint igazodik.

Az irodalmi harcban nem Gyulai Pál vagy Ady Endre ízlése fogja megszabni a jövő irányát, hanem valami egészen más és a személyeken fölüllálló dolog: az, hogy melyik tábor ad magából nagyobb értéket a nemzeti tartalomnak? A Gyulaiék, Mikszáthék értékeivel már tisztában vagyunk: nagyon sokat nyertünk rajtuk; s ha Ady Endrének talán nem is, de az új magyar lírának a magyar nyelv különös és gazdag meggyarapodását fogjuk köszönni. Az irodalmi harc tehát olyan lutri, amelyen veszteni nem, csak nyerni lehet.

Kézirat: autogr. ceruzairás, 5 lap 199×155 mm méretben, jelzet: A. 204/12. Eltérések közlésünk és a kézirat között:

Kézirat

1. bek.	2. sor:	lessz
2. bek.	2. sor:	názárethi
2. bek.	7. sor:	hítveseit,
4. bek.	5. sor:	hítvesei
4. bek.	7. sor:	külömb
8. bek.	3. sor:	gentry
9. bek.	1. sor:	vajjon

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

1. bek.	2—3. sor:	muszáj <i>nagyon</i>
2. bek.	7. sor:	rossz (törlés) hírek
5. bek.	1. sor:	ezt <i>a</i> kezdő
7. bek.	5. sor:	Balkán-országocskában (törlés)
8. bek.	3. sor:	gentry között <i>leledzett</i>
10. bek.	1. sor:	vagy (törlés) mi a szösz,

kaput: fejezet — *XIV Lajos ... gyermek-bíbornoka*: nem találtuk meg az anekdota forrását. — *Monseigneur*: püspökök és prelátusok meg-

szólítása. — *cocu*: felszavazott, megcsalt. — *Kornfeld*: báró Kornfeld Zsigmondra (1852—1909) gondolhatott Ady, aki egyszerű banktisztviselőből küzdötte fel magát az ország legnagyobb pénzintézetének, a Magyar Általános Hitelbanknak elnök-vezérigazgatójává és a pénzüvilág egyik vezető személyiségévé.

184. „Társaságbeli” hölgyek a színpadon. PN 1909. febr. 10. 8—9. l. — A. E.

Nozière heti rovatában (A bâtons rompus = fesztelenül), a Temps c. lapban olvashatta Ady azt a szellemes csevegést (Les plaintes de Mme Cardinal = Mme Cardinal panaszai), mely párbeszédés formában gúnyolja ki a hivatásos színésznő megbotránkozását azok miatt a társaságbeli nők miatt, akik színésznők lesznek — s mindezt abból az alkalomból, hogy Dietz-Mounin kisasszony debütált a színpadon. „— Encore une ! disait elle. Encore une jeune fille du monde, qui devient une actrice et se fait applaudir !” (Megint egy ! — mondta. Megint egy fiatal társaságbeli lány, aki színésznő lesz és ünnepeletti magát. — *Uzès hercegnő*: l. Bojkott a demokráciára c. 1908. jún. 23-i cikk jegyzetét (500.).

185. Hogyan csinálódznak az események ? PN 1909. febr. 14. 9. l. — Ady Endre

[*] Eredetiben: juttatják

*Párizsban meghalt egy nagyon öreg asszony: nem találtuk meg a hírt. — Meghal az öreg Coquelin, s egy párizsi lap megkérdez egy tucat híres színészt és színésznőt: mit éreznek: az öreg Coquelin, a Comédie Française híres drámai színész jan. 28-án halt meg és a Matin anketót rendezett az eseményről Leur opinions (véleményük) címmel. Nyilatkozott többek közt Réjane, Guitry és mások. Suzanne Desprès nyilatkozata így hangzott: „La mort de M. Coquelin me laisse indifférente.” (Coquelin úr halála hidegen hagy.) A Gil Blas-ban olvastuk, hogy S. Desprès gyalázkodó leveleket kapott őszinte nyilatkozata miatt, és a lapokban is támadták. — Néhány napra rá, febr. 9-én meghalt a fiatalabbik Coquelin is. — a francia Ibsen-*apostolnő*: Suzanne Desprès pesti vendégszereplése alkalmával a Nórát játszotta. Ady látta az előadást és írt is róla. Vö. Maison de poupée (AEÖPM VII. 104.). — *Hamilcare Cipriani*: l. róla Idegen forradalmárok Párizsban c. 1908. aug. 29-i cikkét és jegyzetét (255. és 510.). — A L'Intransigeant febr. 4-i számában olvashatjuk Amilcare Cipriani refuse un héritage címmel, hogy Cipriani visszautasított egy örökséget, s ezt többek közt a következőkkel indokolta: „ je n'ai eu aucun mérite à agir ainsi, quoi de plus simple que de mettre sa vie d'accord avec les principes. En me conduisant de la sorte, j'ai la conviction d'avoir simplement agi en bon socialiste. () Ainsi parla Amilcare Cipriani qui ne croit pas qu'il soit avec la doctrine socialiste des accommodations et qui, pour sa belle foi demeurée intacte, restera aux yeux mêmes de ceux qui désapprouvent sa politique une des plus nobles figures de cette époque.” (nem érdem, hogy így cselekedtem, mi sem egyszerűbb, mint az embernek összeegyeztetni az életét az elveivel. És hogy így viselkedtem, az a meggyőződésem, hogy jó szocialistaként cselekedtem. (.) Így beszélt Amilcare Cipriani, aki nem hisz abban, hogy a szocialista tanokkal megfér a megalkuvás, és aki tisztán megőriztén szép hitéért még azok szemében is korunk egyik leg-nemesebb alakja marad, akik politikájával nem értenek egyet.)*

186. *La Femme Fatale*. PN 1909. febr. 17. 6. l. — A. E.

Nozière, Fernand Weyl, dit Fernand (1874—1931): francia kritikus, drámaíró. Ez idő tájt a *Le Temps* munkatársa. Febr. 9-én délután tartotta meg „sevegését” (causerie) az Athénée színházban. Az előadás szövegét nem találtuk meg a lapokban, elképzelhető, hogy nem is jelent meg és Ady személyesen hallgatta vagy Léda számolt be róla. — *Steinheil-ügy*: a korszak egyik legszenzációsabb és legjellegzetesebb bűnügye, melyre máig sem derült fény. Adolphe Steinheil festő huszonkét évvel fiatalabb felesége, Marguerite Steinheil, akit becenevén mindenki Megnek ismert, még 1899-ben szerelmi viszonyt folytatott Félix Faure köztársasági elnökkel. Az elnök hirtelen halála bizalmas együttlétük után következett be. Meg Steinheil neve ekkor vált ismertté. 1908. máj. 31-én Mme Steinheil édesanyját és férjét meggyilkolva találták Ronsin közli lakásukon. Az asszony különféle történeteket eszelt ki a gyilkosságról, majd maga is gyanússá vált, mire letartóztatták és egy évet töltött a Saint Lazare-börtönben. Az 1909 novemberében lefolytatott főtárgyaláson Steinheilnét fölmentették. Népszerűsége a másfél éves sajtónyilvánosság következtében olyan nagy volt, hogy ügy kellett kiszöktetni az igazságügyi palotából, és megmenteni az újságírók karnai közül. A felmentő ítélet után rövidesen Angliába költözött. Ott 1917-ben újra férjhez ment egy angol arisztokratához. A gyilkosság tetteit sohasem fedték fel. Nagyon valószínű, hogy az asszony egy magas rangú szeretője volt a tettes — egyesek szerint külföldi uralkodó —, akit államrezonból nem lehetett vádolni. Mindenesetre rendkívül jellemző, hogy egy polgári demokráciában, a legindiszkrétebb sajtó teljes nyilvánossága mellett egy viszonylag könnyen kinyomozható bűnügyet olyan tökéletesen össze lehetett gabalyítani, hogy soha többé nem derülhet rá világosság. Ezért válhatott a Steinheil-ügy egy kicsit a harmadik köztársaság szimbólumává, amit Ady ekkor természetesen még nem láthatott. Szellemesen határozza meg azonban jellegét Armand Lanoux, aki ötven évvel később megírta a Steinheil-ügy történetét és eredménytelen nyomozásai után kialakult felfedéseit: „L'affaire Steinheil, prolongeant le mystère de la mort de Félix Faure, avec ses rebondissements, son théâtre des assises, ses foules furieuses, son érotisme à corset et bottines à boutons, c'est un inoubliable ballet () autour de l'étrange, fantasque et attachante Meg, courtisane délirante, pour la délectation de la bourgeoise démocratie qui régnait en 1908 à la cour du bon roi Fallières.” (*Le roman vrai de la IIIe République*. Collection dirigée par Gilbert Gulleminault. La belle époque. Édition Denoel 1958. La mystérieuse affaire Steinheil par Armand Lanoux 315—363. l.) (A Steinheil-ügy azzal, hogy ébren tartotta Félix Faure halálának titokzatosságát, azzal, hogy folyton felelevenítették a bírósági színházakkal, a feldühödött tömegekkel, fűzőkből és gombos cipőkből áradó erotikájával nem volt egyéb, mint egy feledhetetlen balett () a különös, fantaszta és vonzó Meg, az elragadó kurtizán körül, annak a polgári demokráciának a szórakoztatására, mely 1908-ban a jó Fallières király udvarában uralkodott.)

Mj: Pn (282.)

187. *Jönnek az asszonyok*. PN 1909. febr. 25. 9. l. — A. E.

Az asszonyok, a párizsi asszonyok nagy dolgot foorvalnak Párizs és Franciaország számára: a L'Intransigeant jan. 26-i számában cikk jelent meg Les Femmes à l'Académie par François de Nion. Szerzője hosszan fejtegeti a nők jogát az akadémiai tagságra. „Le sexe qui a produit des poètes délicats ou puissants comme Mme Mathieu de Noailles, la duchesse

douairière de la Rode-Guyon, Mlle Nicolette Hennique, Mme Alfred de Ferry, la duchesse de Roland et surtout Mme Henri de Régnier, dont la forme si pure et si noble, dont le sentiment si profond l'égalent à son mari et son père; (. .) ce sexe a triomphalement conquis aujourd'hui le droit à des palmes qui, cette fois, ne soient point violettes. Quelles raisons pourraient objecter les membres masculins du cercle des 40? Quels arguments oseraient ils opposer à leurs candidatures?

Ce danger, semble-t-il, a été prévu, le coupole où plane parfois encore l'esprit ingénieux de Mazarin a trouvé une *combinazione* assez propre à faire dévier le mouvement tout prêt à se produire. Il suffirait pour cela de créer à l'Institut une «section féminine», une nouvelle classe où les femmes distinguées par leur talent à quelque titre que ce fût trouveraient une consécration définitive." (Az a nem, mely olyan finom vagy erőteljes költőket adott, mint Mathieu de Noailles asszony, Rode Guyon özvegy hercegné, Nicolette Hennique kisasszony, Alfred de Ferry asszony, Roland hercegnő és különösen Henri de Régnier asszony, akinek tisztja és nemes verselése, mély érzései felérnek férje és apja költészetével — ez a nem ma már diadalmasan meghódította a jogot a koszorúra, amely ez alkalommal nem ibolyakoszorú. Milyen indokot tudnának felhozni ellenük a negyvenek nőrének férfitagjai? Milyen érvet mernének szembeszegezni az ő jelölésükkel?)

Ezt a veszélyt úgy látszik, előre látták: az akadémia, ahol néha még mindig a leleményes Mazarin szelleme lebeg, talált egy megoldást, mely elég alkalmas arra, hogy a készülő mozgalmat útjából eltérítse. Elgondolva volna hozzá, hogy felállítsanak az Akadémián egy „női szekciót”, egy új osztályt, ahol a tehetségükkel kivált asszonyok valamilyen címen végleges befogadásra találjanak.) — A *Le Temps* jan. 21-i száma is foglalkozik a kérdéssel *L'Académie et les femmes* (az akadémia és az asszonyok) címmel: „Vous connaissez la question et l'enquête chroniques: Pourquoi les femmes ne seraient-elles pas de l'Académie française? Depuis quelques jours, il y a une nouvelle consultation sur ce grave sujet. Cette fois le problème se complique; il pose une double question. Il ne s'agit pas seulement de savoir si les femmes n'auraient pas leur place au palais Mazarin. On demande s'il n'y aurait pas lieu de fonder une académie féminine. Cette concurrence projetée n'enthousiasme pas, en général, les femmes de lettres. Une académie pour dames seules ne tarderait pas à être délaissée, ou tout au moins n'optiendrait pas plus de faveur auprès du beau sexe que les compartiments pour dames seules. Au fond, l'ambition des femmes vise la Coupole Promise." (Ismerik a krónikus ankétek problémáját: Miért ne lehetnének a nők akadémikusok? Néhány napja új tanácskozás folyik e nehéz tárgyban. Ez alkalommal a kérdés bonyolódik; kettős problémát vet fel. Nemcsak arról van szó, hogy eldöntsék, van-e helyük az asszonyoknak Mazarin palotájában. Azt kérdezik, nem volna-e idősezerű egy női akadémia alapítása. Ez a tervezett konkurrencia nem lelkesíti általában az írónőket. Egy csupán nők részére létesült akadémiát hamarosan otthagynának, vagy legalábbis nem lenne nagyobb sikere a női nemnél, mint az exkluzív női szakaszoknak. Valójában az asszonyok ambíciója az Ígéret Kupoláját vette célba.) — A márc. 6-i *Matin* már arról számol be, hogy Antonia de Champion grófné pályázik az akadémiai tagságra. — *Az angol asszony a szavazati jogért, a parlamentért zilálja, töri s kacagatja ki magát*: az angol suffragette-ekről (a választójogért harcoló nők angol neve) sokat írtak ekkoriban a lapok. A *l'Humanité* febr. 20-i számában képet is közöl egy suffragette-tüntetésről, amint éppen a rendőrség avatkozik bele: „Elles manifestent, on les arrête, on les poursuit, elles n'en continuent pas moins leur active campagne avec courage et ténacité." (Tüntetnek, letartóztatják, üldözik őket, de ők nem kevesebb bátorsággal és kitartással folytatják aktív

harcukat.) — *Egy párizsi asszony-revü megjósolja*. nem találtuk meg.

188. *A Szajna mellől*. PN 1909. febr. 28. 8. l. — A. E.

[*] Eredetiben: Veullyben

Timotheus: Pál apostol két levelet is intéz a bibliában Timotheushoz, mint aki Krisztus hitét a legtisztábban hivatott megőrizni. Ady is azokat nevezte Timotheusoknak, akik a kálvinista vallást a legtisztábban őrzik. — *Duncan kisasszony*: Isadora Duncan (1878—1928): amerikai származású táncosnő. A táncművészetet az ógörög tánc nyomán megújította, nemcsak a gyakorlatban, hanem elméletileg is megalapozva. Meziatláb táncolt. Több könyvet írt a táncról, sok tanítványa volt és egész iskolák keletkeztek művészetének nyomán. Ady már nagyváradi újságíró korában is többször írt róla, a művésznőt kísérő reklám miatt mindig egy kis lekicsinyléssel. (L. AEÖPM III.) — *Kubelík, Jan* (1880—1940): cseh hegedűművész, budapesti koncertjén tűnt fel 1899-ben, majd magyarul is megtanult és magyar lányt vett feleségül. Ady mint kezdő nagyváradi újságíró sokszor ír róla cikkeiben. (L. Kubelík magyar nyelvtana c. 1900. jan. 3-i cikkét AEÖPM I. 223.)

189. *Levél a Riviéráról*. PN 1909. márc. 7. 13. l. — Napihírek — A. E.

desperdló: kétségbeeső — *Madame Litvinne*: Mme Félia Litvinne (1860—1936), orosz származású operaénekesnő. Isolda és Brunhilda szerepeiben lett világhírű Wagner-énekesnő.

190. *Az omnibusz tetejéről*. PN 1909. márc. 19. 9. l. — A. E.

Dalou, Aimé Jules (1838—1902): francia szobrász, A Commune-ben való részvétele miatt Angliába menekült. Ő készítette a párizsi Nation téren álló Köztársaság diadalca. emlékművet. — *Lónyay grófné, Stefánia főhercegnő az urával*: Stefánia főhercegnő, Rudolf trónörökös özvegye Lónyay Elemér grófhoz ment férjhez. — *Stern bankár*: talán Stern Samu (1874—?), aki a Pesti Magyar Kereskedelmi Banknál volt. — *Henry Rothschild báró*: Ady két évvel ezelőtti cikke szerint (Párizsi jegyzetek II. Beteg Rothschildok AEÖPM VIII. 159.) ez a Rothschild színdarabot is írt, s darabját a Monte-Carlo-i színház mutatta be. — *Annyi itt a nő, a nő-pour-nő, kiket Rodin nagyon kedvel*: Rodinnek a nőies nők (nő-pour-nő a l'art pour l'art analógiájára) iránti vonzalmáról már a laoszi táncosnőkkel kapcsolatban is többször írt Ady: 1. Az idegen nők. 1906. aug. 4. és Abbazia legszebb hölgyei. 1907. aug. 2. (AEÖPM VIII. 44. és 288.). — *Marinetti, az olasz poéta, D'Annunzio esküdt ellensége*: 1908-ban jelent meg Marinettinek, a futurista kiáltvány írójának D'Annunzio-ellenes könyve: Les dieux s'en vont, D'Annunzio reste (Az istenek elmennek, D'Annunzio marad), melyben maróan kigúnyolja D'Annunziót. — *Ahogy itt volt három év előtt Gapon, a hírhedt pápa, itt lehetne Azev is*: Gapon pópát, akiről kiderült, hogy rendőrspicli volt, 1906-ban meggyilkolták. Most az orosz anarchisták egyik vezérééről, Azevről derült ki, hogy a cári titkosrendőrség ügynöke. Ekkoriban érkezett a hír arról, hogy Azevet az orosz forradalmárok elrabolták és Brüsszelben fogva tartják. — *Ha Gorkijnak hívják* . a febr. 15-i *Matin* adta hírül, hogy Gorkij ellen ismét elfogató parancsot adtak ki. Gorkij ekkor Capri szigetén tartózkodott. — *Zsalud Ede*: nem tudjuk, kicsoda.

191. *A legérdekesebb miniszterelnök*. PN 1909. márc. 28. 5—6. l. — A. E.

Ady nem először ír Clemenceau-ról. L. Clemenceau és az újságírók c. 1906. nov. 11-i és Párizsi jegyzetek I. Újságíró miniszterelnök c. 1907. febr.

I-i cikkét (AEÖPM VIII. 116. és 159.). — *Briand, Aristide* (1862—1932): francia radikális politikus, a Clemenceau-kormányban vallás- és közoktatásügyi miniszter, 1908-ban az igazságügyi tárcát is átvette. Clemenceau bukása után ő lett a miniszterelnök. — *a pecsétőr helyett ő dirigál a bíróságoknak* pecsétőr (garde des sceaux) a francia igazságügyminiszter.

192. *Geistige Elephantiasis*. Pester Lloyd 1909. ápr. 11. 39—40. l. — *Endre Ady*

Magyar fordításban:

Lelki megalománia

Mostanában gyakran jár az eszemben szegény Turgenyev: az a Turgenyev, aki a saját kimondatlan, erős hitére nem akart ráismerni, mikor Párizsban könnyelmű ajkák lármásan duruzsolták a fülébe. Furcsa, szomorú fátum van ebben és egy olyan igazság, mely Párizstól San Franciscóig és San Franciscótól Moszkváig mindig új és örök. Értékesebb, mint Anatole France amaz ismert mondása: egyetlen korban sem voltak tisztában az emberek azoknak a dolgoknak nagyszerűségével, melyek körülöttük zúgtak el egyikét évezred súlyával. Turgenyev visszariadt attól, amiben ő maga is csak titokban mert hinni, és eldobta hitét, amely többé már nem az ő saját szűzi hite volt, amely többé egyáltalán nem volt igaz hit. Olyan, amilyent mindig csakis önmagának szokott megvallani az ember. És emellett nem is váteszekkel találkozott, hanem fecsegő, az udvariasság és szellemeskedés mániájától megszállott franciákkal, akik nemegyszer mondták és írták neki:

— Oh, Monsieur Turgenyev, Ön boldog ember, mert az Ön országa jövődő manifesztációk szép, irigyelt országa, az erő országa. Ti szlávok, ti orosz szlávok, ti vagytok az elhasználatlanság, a szűz inspiráció, az új, a leendő morál, ti vagytok az új művészet, az új humanizmus.

És a szegény Turgenyevnek mündezt végig kellett hallgatnia és hinnie kellett, amit a szeretetre méltó francia könnyelműség a maga szinte véletlen felismerésében a fejéhez vágott. Holott lelke mélyén már nem hitt abban, amit másoktól hallott. Am ez mégis az ő saját, titkolt hite volt a gyűlölszeretett Oroszországban, abban az Oroszországban, melyből Turgenyev csak a Szajna-parti város tükrében pillantott meg valamit álmodozásai közben. Ennek az Oroszországnak a leányai gyöngéd, fehér, rejtelmes, csodálatos szüzek voltak, akik soha és sehol sem éltek. Muzsikjai kissé a Falu rossza magyar parasztjaihoz hasonlítottak. És Párizs legmodernebb és legnemesebb szellemei újra meg újra felrázták Turgenyevet. Ő azonban nem hitt sem a moderneknek, sem pedig a modernéknél is több valakiknek. Csupán azért nem hitt nekik, mert az ő saját hitét csalogatták elő rejtekéből.

És ha a lelketlen próféciák, úgy ahogy annak idején közönyös franciák ajkáról elhangzottak, nem is váltak valóra — Turgenyev szertefoszló álma mégiscsak valósággá lett: Oroszország intellektuális élete és kultúrája olyan virágzásnak indult, hogy még a szegény Turgenyev is elképedne, ha feltámadna.

*

Mi, a kis Magyarország fiai sehol sem kaphatunk hasonló ösztönzést, sem Párizsban, sem másutt: nekünk még azt a hitet is magunknak kell megszerezni, amelyet később magunk vetünk el. Nekünk egyes-egyedül kell gondoskodnunk legszükségesebb, legemberibb lelki táplálékunkról, arról a vástartalmú zöldfözelékről, melynek — optimizmus a neve. Nekünk először hinnünk kell abban, hogy vannak reménység-arkánusok, azután bele kell zuhannunk a kétségbeesésbe, majd — titokban — mégis hinnünk kell újra.

A mostanában oly sokat szidalmazott jelszó: az „új Magyarország” jelszava — a mi hitetlen hitünk és panaceánk — ilyen tragikomikus lelki muszájból vétetett. Jobban, mint bármikor, nyom, gyötör, gyilkol bennünket az egyre erősebben korhadó régi Magyarország, és nem lehet csodálni, ha a nem nagyon sokaságos elitje ennek az országnak Turgenyev szkepszisével szaglász valami hit után. A magyar psziché nehezkesebb, lomhább, mint a szláv, és egykori keleti vándorlásaiból még mindig tapad hozzá valami a török „kejfből”*, ami rosszabb, mint a szláv „keji”.

És ez a hitetlen hit, mely hazátlanabb, mint a Turgenyevé volt, mégis valóság. Nemcsak létezik, de ma már háborúságot és életet szerez Magyarországon. Akarják-e, vagy tajtékzó dühükben nem akarják, mindenki rég látja már a magyar lelkeknek ezt a példátlanul heves forradalmát. Ez a hevesség már szinte katasztrófális. Szinte öngyilkos daccal van odadobva a kesztyű minden szociális, nemzetiségi és gazdasági maradiságnak.

E szent és furcsa forradalom első csapataiban ott van természetesen az irodalom, különösen a szépirodalom, a művészetek és mindezek élén a líra. Ez ad különleges jelleget a harcnak, mint inémt már röviden jeleztem. Mindenütt, ahol még nincs mély, erős gyökerű intellektuális kultúra, ahol azonban lázas vágyként él ennek az igénye, ahol az ősrégi intézmények merev bástyái gyúnyosan ásítanak le az ostromlókra, ott a líra szerepe határtalanul nagy.

Egyelőre nincsen se győző, se legyőzött és mindkét táborban takar-gatják sebeiket a sebesültek. Egyet mégsem lehet tovább letagadni: hatalmas a nyugtalanság. És épp ily tagadhatatlan, hogy a magyar intelligencia, melyet Párizs, Berlin és egy kicsit még Bécs is nevelt és bátorított, kissé túlzásba esett. Mi, magyar újtók, mind túlzásba vittük a szépséges bűnt, és mind bűnösök vagyunk. Am a mi bűnünk nemcsak szép, de áldásos is volt.

*

A mai Magyarország egész túlméretezett lelki forrongását, ifjúságának kielégíthetetlen kultúrszomjával, székszisszel vegyes nagy hinniakarásával lelki megalomániának nevezhetnénk. Minden ellenünk van: amilyen intézmény csak létezik, aki csak valamit számít, mindenféle hagyományokon nyugvó hatalmi érdek, minden hivatalos személyiség, mind más irányban dolgozik, mint az új Magyarország elkeseredett, harcra kész ifjúsága, írói, költői, művészei, szociológusai és maroknyi polgári forradalmára. Azok a problémák, melyeket a boldogabb Nyugat már rég megoldott, és azok, melyekkel ott is csak most kezdenek birkózni, itt egy hatalmas tohuva-bohuban gabalyodnak össze. És emögött a teatrálisnak látszó, de mégis véres harc mögött nyugodalmas biztonságban ülnek a boldog professzorok, akiknek agya már nem is tegnapi vagy tegnapelőtti, hanem csaknem történelemelőtti.

Ne volna csak az ember egész lelkével és valójával olyan erősen érdekelve benne — mulatságos volna ezt a komédiát messziről, idegen szemlélőként nézni. A vizek fölött azonban — hogy a Biblia szavával szóljunk — ott lebeg a már nem is patriarchálisnak, hanem ázsziainak nevezhető kultúra-izony. És Magyarország végzetes politikai és szociális berendezkedése láttán nem is lehet csodálkozni, ha védő seregei is annyira különböző fajta hősökből rekrutálódnak. Álnemzeti tudomány, akadémikus vaskalaposság, anekdota-irodalom, csárdásköltészet, feudalizmus, pénzes-zsák-dölyf, üzletes irodalom és sajtó, keresztyének, zsidók, pogányok — mind a fiatal Magyarország ellen vannak. Derékhaduk a szerencsétlen, kulturátlan, elbu-

* „keji”: a „dolce far niente” (édes semmittevés) török megfelelője.

tított milliók, erejük pedig a hatalomtól függőségben tartott félműveltek százazrei.

Bihar vármegyében, melynek székhelye Nagyvárad, sok ezer felnőtt ember él, aki nem ismeri a forgalomban levő pénznemek értékét. És ugyanennek az országnak vannak Eötvös Lorándjai, Pikler Gyulái és egy fiatal gárdája, mely még a legelőrehaladottabb népek kulturális eredményeit is kevesli.

Mindezt nyugodtan és kissé töredelmesen írhatja le e sorok írója: neve teljességgel akarata ellenére harci jelszó lett az ostromlók táborának némely csapatában. Ez a nagy és akaratlan hírnév sokkal több gyűlöletet szerzett neki, mint elismerést, és ez egyetlen vigasza. Ez ad neki erőt ahhoz, hogy pártatlan maradhasson. Ezért állapíthatja meg, hogy ez a „sokatakarás”, a lelkeknek ez az ősi magyar természettel ellentétes forradalma nem normális. Akkor is lelki megalománia, ha mindjárt Turgenyev esete ismétlődik is meg. Hiúságtól, érzékenységtől és a kétségbeesés ópiumától meggyötört tekintettel nem látjuk a fáktól az erdőt.

A mi igazunk nem a saját magunké, hanem csak a helyzetünké. Egy olyan helyzeté, mely ennek a közép-dunai országnak a lakóit a legkönnyörtelenebbül odadobja minden jó és rossz áramlat megpróbáltatásainak. Itt, Magyarországon ezeréves és még ma is hivalkodó, ma is uralkodó bűnök megghiúsítják a nyugat-európai kultúrelét kialakulását. A reménytelen harcnak egy méltatlanul sokat emlegetett harcosa vallja ezt, pedig tudja, hogy ezzel a vallomással kiszolgáltatja magát az erős ellenség újabb úri szeszélyének. Én akartam hinni, ezért csak félannyra csalódtam, mint Turgenyev, aki nem akart hinni abban, ami mégiscsak az ő bensőséges hite volt.

Párizs, március vége.

A fordítás helyenként önkényesnek látszó kifejezéseit többnyire Ady szótárából vett analóg kifejezések alapján tudatosan választottuk. Így mindenekelőtt indokolásra szorul a cím fordítása. Etekintetben nemcsak az vezetett bennünket, hogy egy ez idő tájt írt cikkében (Párizsi levél. 1909. jan. 28. a 301. lapon) előfordul a lelki megalománia kifejezés. Ady a nyelvújítási eredetű s ezért talán németesnek érzett szellem — szellemi szópár helyett következetesen a franciásabb intellektus — intellektuális és gyakran a tágabb értelmű lélek — lelki kifejezést használja. Rokontémájú cikkeiben, sőt ebben a cikkben is így beszél az azonos fogalomról: Magyar lelkek forradalma (1909. febr. 6. a 299. lapon), magyar lelki reneszánsz (Irodalmi háborgás és szocializmus, 1909. jan. 16. a 298. lapon) vagy ebben a cikkben: beispielles heftige Revolution der Seele (a magyar lélek példátlanul heves forradalma), unproportionierte seelische Gährung (aránytalan lelki forrongás) stb. Ady gyakori szava a kultúraiszony, ezért választottuk ezt a Kulturscheu megfelelőjeként kultúragyűlölet helyett, a furcsát a szintelen ritka (seltsam) helyett stb.

A cikk magyarul sohasem jelent meg. Mint az Adynak egy Mohácsi Jenőhöz írt leveléből világosan kivehető (AEVL 324. l.), a Pester Lloyd főszerkesztője, Singer Zsigmond a lapban megjelent írások magyar nyelvű közléséhez nem járult hozzá. A cikk egyébként nem Mohácsi Jenő, hanem Bródy Ernő felkérésére készült. (Mohácsi bizonyára a szépirodalmi rovatot szerkesztette.) Ennek dokumentuma Bródy Ernőnek Adyhoz intézett alábbi levele (OSzK kézirat): „Kedves Barátom! Főszerkesztőm nevében kérek, légy oly kegyes és írj valamit nekünk hűsvétra. A téma választását természetesen tetszésedre bizzuk, lehet társadalmi vagy esztétikai. Csak egy feltételhez van kötve, hogy a kézirat legkésőbb — április ötödikéig

birtokunkban legyen, mivel megfelelő fordításról kell gondoskodni. Igen jó társaságban leszel, a legjelesebb külföldi és hazai írók között. Sub rosa elárulom, hogy tudomást szereztem arról, hogy húsvéti számunkban néhány versed is remek fordításban meg fog jelenni. Értesíts minél előbb, hogy biztosan számíthatunk-e nagybecsű közreműködésre. Írjad együttal meg, minő egészségi állapotod! Baráti üdvözlettel híved és tisztelőd Bródy Ernő, a Pester Lloyd munkatársa, 1909. március 17.” — A levél az akkor Párizsban tartózkodó Adynak ment. A Pester Lloyd főszerkesztője ekkor, 1906 óta Singer Zsigmond volt, akinek figyelmessége talán nem csak az akkor már országos híró költőnek, hanem az egykori nagyváradai újságírónak is szólt. Ady ugyanis 1903-ban több lelkes cikkel állt Singer mellé annak egy politikai botránya alkalmával, és újságíró kollégáival közös üdvözlő táviratot küldött a meghurcolt újságírónak. L. Akik nem-tanulnak c. 1903. febr. 8-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM IV. 30. és 305.). A levélben említett versfordítások valóban megjelentek a Pester Lloyd húsvéti számában Ady cikke után. Fordítójuk Verax, azaz Vézsi József. Az öt vers: A halál rokona, Az én koporsóparipám, Vér és arany, A fekete zongora és Sírni, sírni, sírni.

A cikk néhány gondolata megtalálható egyéb Ady-cikkekben: így a Turgenyev leányai c. (AEÖPM VI. 32.), valamint a [Holnap], az Irodalmi háborgás és szocializmus, a Magyar lelkek forradalma, és a Don Juan kudarcra c. e kötetben található cikkekben.

Anatole France amaz ismert mondása... France A fehér kövön c. regényének többször idézett gondolata. Vö. Forradalom van c. 1908. márc. 28-i cikkével és jegyzetével (198. és ...). — *kejf:* vö. Ady Párizsi notesz-könyvének bejegyzésével és annak jegyzetével (AEÖPM V. 186. és 377.). A csillag alatti jegyzet valószínűleg a szerkesztő jegyzete. — *Bihar vármegyében ... sok ezer felnőtt ember él, aki nem ismeri a forgalomban levő pénznemek értékét:* ugyanezt ismétli egy későbbi, 1912. szept. 18-i Bihar és Sáros c. cikkében is: „Biharban, hol felnőtt oláh pásztor-emberek nem ismerik a pénz mivoltát...”

193. *Vadak, törpék, majmok.* PN 1909. ápr. 18. 8—9. l. — A. E.

Vald Péter: Pierre Valdez, Petrus Valdo vagy Pierre de Vaux néven ismert gazdag lyoni polgár (meghalt 1217-ben), aki a valdensek Dél-Európában igen elterjedt szektájának alapítója volt. A szekta tagjai nőtlenségben, szegénységben éltek és az evangélium hirdetésére kötelezték magukat. Az inkvizíció üldözte őket. — *Tabriz:* magyarosan Tebrisz, az akkori perzsiai zavargások idején sokat szereplő perzsa város. — *egyik lap körkérdése, hogy melyik a legjobb francia vers:* a L'Intransigeant körkérdéséről részletesen l. Jegyzetek a Szajna mellől III. Irigy népség a poeta-népség c. jún. 1-i cikkének jegyzetét (601.). — *A Jardin d'Acclimatation-ban kétszáz törpe embert mutatnak:* a *Matin* ápr. 4-i számában Lilliput a Paris címmel cikket találtunk, mely szerint „le train de Cologne nous amena hier un peuple de gnomes, comte et baron Magri et un nègre” (a kölni vonattal megérkezett hozzánk tegnapi egy sereg gnóm, Magri gróf és báró és egy néger). — *impreszáriójuk azt állítja, hogy németek:* a *Le Temps* ápr. 12-i számában közölt hosszú beszámolóból idézzük az alábbiakat: „Beaucoup viennent d'Allemagne, car il paraît que l'empire d'outre-Rhin attire et retient tous les lilliputiens qui naissent en assez grand nombre en Turquie, Hongrie et régions balkaniques. Pourquoi ces pays sont-ils privilégiés quant aux naissances exiguës? Je constate sans expliquer. Les Allemands, d'ailleurs, sont fort amateurs de ces exhibitions et les encouragent volon-

tiers." (Sokan Németországból jönnek, mert úgy látszik, hogy ez a Rajnán túli birodalom vonzza és befogadja az összes törpéket, akik elég nagy számmal születnek Törökországban, Magyarországon és a balkáni vidékeken. Miért válnak hi ezek az országok a kistermetűek születésével? Megállapítom anélkül, hogy magyarul akarnám. A németek egyébként szeretik az ilyen kiállításokat és szívesen támogatják őket.) Talán ebből a cikkből, Raoul Aubry cikkéből vette Ady azt is, hogy a törpék közt magyarok is vannak. — *Az Olympiában pedig Monsieur et Madame X., két bölcs csimpánz ... issza a pezsgőt: az Olympia c. revüszínházban a Paris Singeries (majomságok) című revüt játszották. — Egy Stirnerbe öntött Maeterlinck: talán azt akarja mondani, hogy ha Max Stirnert, az önzés és egyéniség-kultusz filozófusát áthatná Maeterlinck romantikus fantáziája — Shakespeare égháborús szótárból kell kérni szavakat: valószínűleg a Hamlet következő szavaira utal: „S mily remekmű az ember! Mily nemes az értelme! Mily határtalanok tehetségei! Alakja, mozdulata mily kifejező és bámulatos! Működésre mily hasonló angyalhoz! belátásra mily hasonló egy istenséghez! a világ ékessége! az élő állatok mintaképe!” (II. felv. 2. szín, Hamlet szavai.)*

194. *Nem lesz forradalom.* PN 1909. ápr. 28. 7. l. — A. E.

A cikk címe válasz a PN ápr. 9-én megjelent névtelen cikkére, melynek címe: Franciaország forradalom előtt? — *Egy okos francia publicista már hetven évvel ezelőtt megírta . . . : nem tudjuk, kire gondol. — mint III. Richard egy loért: utalás Shakespeare III. Richard c. drámájának V. felv. 4. színére, melyben a címszereplő így kiált fel: „Lovat! Lovat! Országomat egy loért!” — Van már minisztere, ki a vagyontalanok részesedési jogát hirdeti a tőke és a munka együttes gyümölcséből: valószínűleg Vivianinak Párizsi levél. Egy miniszteri beszéd c. 1908. jún. 17-i cikkében idézett beszédére gondol. L. a cikk jegyzetében a 494. lapon.*

Mj: Vp (299.)

195. *A nagy Véletlen.* HSz 1909. április. 404. l. — a. e.

[*] Eredetiben: Véletlennék

Ady első irodalmi kritikája a HSz-ban. Bizonyára Ritoók Emma kérte Adyt a nagyváradi ismeretség jogcímén (Ritoók Emma az Adytól is nagyra becsült Ritoók Zsigmond, ítélőtáblai bíró leánya volt), hogy írjon könyvéről. És mivel az akkor még progresszív ironót a Nyugatban Balázs Béla méltatta, Ady a HSz-nak ajánlotta fel írását. Ezt nyugtazza Jászi Oszkár 1909. febr. 8-i levele: „Kedves és tisztelt Barátom, Nagyon örülnék, ha csakugyan írna a Ritoók Emma könyvéről és egyéb dolgokról is, amik a H. Sz.-ot érkeklík . . .” (MTA K 7/94) — Ritoók Emma: A nagy véletlen. Regény. Budapest 1908. Singer és Wolfner. — *Mióta az Új Idők megkoszorúzza Ritoók Emmának egy nagyon naiv, gyöngé, céltalan regényét: Egyenes úton — egyedül c. regénye megnyerte az Új Idők regénypályázatát 1905-ben. — A nagy Véletlen egy nagyon-nagyon komoly és mégis érzékeny és finom intellektüelnek lelki útínaplója: a regény egy modern magyar úri-asszony és egy előkelő származású orosz forradalmár diáklány párhuzamos története. Mindketten Berlinben és Párizsban keresik életük értelmét, mindkettőjük útjába szerelmeket sodor a véletlen. A magyar asszony, Gertrúd megtalálja boldogságát egy szabad elhatározásból választott és a házasság kötelekein kívül szerelemben, melyből gyermeke lesz (irodalmi utánmenés az után az igazság után, hogy az asszonynak a gyermek a minden).*

Az orosz diáklány, Anna Pavlovna azonban föláldozza szerelmét, voltképpen nem is meggyőződése, hanem valamilyen prúd konvenció kedvéért, és talán azért, mert az ironő sémája szerint egy szláv nő lényéhez hozzátartozik a lemondás és a szenvedés. Többek közt ezért írja Ady, hogy *naiv, amit az orosz forradalmár íjjak, leányok életéről mond, naiv, helytelen*. Egyetlen szót se tudunk meg pl. arról, hogy mi ellen forradalmárok ezek a fiatalok, mik a forradalmi céljaik. Így jellemzésük teljesen halvány, külsőséges marad. Jobban sikerült Gertrúd alakja, aki Ritoók Emma feminizmusának a modellje, s akiben az ironő saját idealizált valóját rajzolta meg. — *egy holdvilágos tavaszi éjnek a Monceau-park Maupassant-szobra előtt*: vö. A szobrok — élnek I. A Maupassant asszonya c. novellájával (AEÖN 732.). — *Barnum, Phineas Taylor (1810—1891): amerikai üzletember, a humbug királya, aki mindenféle különlegesség és érdekesség kiállításával, majd cirkuszával tett szert világhírré. A reklám egyik első nagy mestere. Cirkuszával Budapesten is járt. — a csúnya és okos nő nemeken kívül áll... a regénybeli csúnya lány, Zinaida, aki művészetellenességével kérkedik, mondja egy Diana-szobor előtt: „Hát nem tudja, hogy három nem van: a férfi, az asszony vagyis a szép asszony és mi a rútak... Mi vagyunk többségben és nekünk is jogunk van az elnyomottak jogaihoz. Mihozzánk nem szól a művészet, s mi megvetjük és leromboljuk a szépet.” — egészen kívántja magát a magyar úri ideológiából: Ady jóslása csak átmenetileg teljesült. Ritoók Emma a forradalmakig a magyar progresszívek társaságát kereste. Részt vett Balázs Bélák vasárnapi összejövetelein, de az ellenforradalom első időszakában írt kulcsregényében, A szellem kalandoraiban éppen a vasárnapi társaság résztvevőit, Lukács György emlékezése szerint elsősorban Zalai Bélát és Ernst Blochot gúnyolja ki, és a progressziót teszi felelőssé az összeomlásért. (Emlékezések. Bp. 1967. Irodalmi Múzeum 33—34. l.)*

Mj: VT (179.); Ai (253.)

196. *Tárlatok, heccek, divatok*. PN 1909. máj. 1. 34. l. — Ady Endre

Egy-egy Szalon miccsoda várt, nagy, miccsoda úri esemény volt még például III. Napóleon korában: a Szalonok hanyatlása is régi témája Adynak. Ezt panasozta már két 1904-es cikkében (Párizsi Szalonok és A Párizsi Szalon. AEÖPM V. 70. és 215.) és később A Szalonok csődje c. 1906-os és Egy szegény Szalon c. 1907-es cikkében (AEÖPM VIII. 21. és 217.). — Véres tollal olyan márkik írták a forradalmi újság-cikkeket, kik eltagadták hiteles rangjukat: itt elsősorban Henri Rochefort-Luçay grófra gondol, aki a La Lanterne c. lapban forradalmi republikánus cikkeket írt a második császárság alatt. — laudator temporis acti: elmúlt idők dicsőítője (Horatius szavai) — A két nagy tavaszi Szalon: a Société des Artistes Français (francia művészek társasága) már a XVII. század óta működik, a Société Nationale des Beaux-Arts (a képzőművészek nemzeti társasága) pedig a múlt század végétől. — megövegedtek a „függetlenség” is: a Société des Artistes Indépendants (független művészek társasága). Vö. A piktúra-Bábel c. 1907. márc. 30-i cikkével (AEÖPM VIII. 196.). — Egyébként a L’Intransigeant kritikusa ugyanúgy panasozolja a Szalon hanyatlását, mint Ady: „Les temps héroïques sont passés ou bien c’est ailleurs qu’on livre d’inégaux combat; Puvis de Chavannes, Dalou et Eugène Carrière sont morts.” (ápr. 15.) (A hősi korszak elmúlt vagy másutt vivja egyenlőtlen csatáját; Puvis de Chavannes, Dalou és Eugène Carrière meghalt.) — A Le Temps kritikusa pedig azt fejtegeti hosszan ugyancsak az ápr. 15-i számban, hogy a piros dekorációs kárpitot

zölddel cserélték fel. Egyébként minden lap kiemeli Rodin női mellszobrát. — *arrivék*: befutottak. — *on dit*: szóbeszéd, pletyka.

Mj: TP (83.); Pn (283.)

197. *Amiről Párizs beszél*. PN 1909. máj. 5. 6. l. — Ady Endre

A Sardou hagyatéka

Az előző évben elhunyt Sardou hagyatéka a francia lapok szerint 342 darabból állt, és komoly értékeket tartalmazott, többek közt Watteau-Boucher- és Rembrandt-képeket. Így Ady gúnyos hangúlya inkább a nagyon gazdag rossz drámaírónak, semmint a műgyűjtőnek szól. — *Georges Petit*: párizsi műkereskedő.

Csoda-gyermekek a színházban

Egy kicsit formáljuk át a Wilde-aforizmát: valószínűleg a következőre gondol: „Az aggkor tragédiája nem az, hogy az ember öreg, hanem hogy fiatal.” (Wilde Öszkár: Aforizmák és ötletek. Magyar Könyvtár 502. 29. l.). — *A Réjane-színházban a kis Monna Goudré játssza Walewszka asszony fiának szerepét*: Catulle Mendès: *L'impératrice* (a császárné) c. darabjában. — *Az Odéonban a kis Anna a primadonna*: valószínűleg a már említett Les Grands c. gyermekdarabban. L. Párizsi levél c. jan. 28-i cikkét (301.). — *Az Antoine-színházban*. . . Brisay és Lauras darabját, a Master Bob-ot játszották. — *Az Ambigue-ben*. . . : a Zola regényéből készült *L'assomoir* (Patkányfogó) ment Hertz és Jean Coquelin feldolgozásában. — *A Renaissance-ban*: Henry Bataille *Le scandale* (a botrány) c. darabját játszották. — *a Clunyben*: A. de Lorges és Raphael Cochon *d'enfant* (dísznő gyerek) c. darabja ment.

A nő-írók ellen

George Sand-t nagyon csúnya névvel illette Nietzsche: une vache à écrire (író tehén). — *Párizsban egy pompás, de gonoszul goromba kritika most megint fölújította a régi kérdést: a L'Intransigeant* ápr. 25-i számában olvasható egy Bas bleues (kékharisnyák) c. cikk: „Un critique déclare la guerre à certaines femmes de lettres. M. Lucien Maury vient de publier une étude sur la littérature féminine. (. . .) La femme entrée dans les carrières réservées jusqu'ici aux hommes, M. Lucien Maury l'a jugée avec la même cruauté que s'il s'était agi d'un confrère. (Egy kritikus hadat üzen bizonyos nőíróknak. Lucien Maury úr most közölt egy tanulmányt a női irodalomról. Most, hogy az asszonyok olyan pályákra léptek, melyek mindeddig férfiaknak voltak fenntartva, Lucien Maury úr ugyanolyan kegyetlenséggel ítéli meg őket, mintha egy kollégáról lenne szó.) Ezután Maury tanulmányából idéz a cikkíró: «. . .anéantissons cette grotesque légende de la littérature féminine. . . L'immense majorité de nos muses a l'horreur de l'originalité. . . Je crois que le tumulte féminin peut tout juste nuire au bon renom de nos lettres et contribuer à déconsidérer d'avantage nos mœurs littéraires» (semmissítsük meg a női irodalomnak ezt a groteszk legendáját. . . Múzsáink óriási többsége irtózik az eredetiségtől. . . Azt hiszem, hogy a nők tolongása nagyon komolyan árthat irodalmunk jóhírének és hozzájárulhat ahhoz, hogy irodalmi erkölcsünk rossz hírét még tovább növelje.) — Több nőíró, köztük Mme Jane Catulle Mendès válaszolt a kritikára. — *A francia írók jó része Weiningerrel tart*: Weininger, Otto (1880–1903) bécsi író, szenvedélyes nőgyűlölő és — zsidó létére is — antiszemita. Főműve: Nem és jellem.

I. III. *Napóleon és a magyarok*

III. *Napóleon egykori hadügyminisztere*: Edmond Leboeuf, III. Napóleon hadügyminisztere 1888-ban meghalt. Lehet, hogy emlékiratait az a közös kiadvány tartalmazta, melyről Ady ír. Ezt nem sikerült megtalálni. Az azonban azóta átmert a köztudatba, hogy a francia—porosz háború megindítására Eugénia császárnő kényszerítette férjét. (Marczali Henrik: Nagy képes világtörténet XII. 478. l). — *Rochefort*: Henri de Rochefort-Luçay, dit Henri (1830—1913), republikánus újságíró, a *La Lanterne* c. lap megalapítója, később a *L'Intransigeant* megalapítója, ez idő tájt a jobboldali *La Patrie* vezércikkírója. Ady csodálta szenvedélyes hangú publicisztikáját. Vö. *Jegyzetek a Szajna mellől* II. De Rochefort haragszik c. PN 1910. márc. 6-i cikkével. — *Gambetta leveleit most adták ki*: Gambetta: Lettres intimes recueillies par P. G. Gheust, Ollendorf 1909. — *Bizonyos gróf Andrássy Gyulán múltott, hogy Ausztria—Magyarország hátba nem támadta a Rajnát állépbő porosz hadsereget*: gr. Andrássy Gyula a kiegyezés utáni első magyar miniszterelnök 1870-ben Beust külügyminiszterrel szemben keresztülvitte, hogy a Monarchia semleges maradjon a francia—német háborúban. — *Azokban azt legalább egymillió francia tudja, hogy III. Napóleon magyar bajuszpödrőt használt*: vö. Párizsi jegyzetek I. III. Napóleon bajusza c. 1907. jan. 9-i cikkével (AEÖPM VIII. 146.).

II. *Edward király mulat*

Edward király március elején és április közepén volt Párizsban. A Matin márc. 6-i beszámolója szerint megérkezésekor „Un millier de personnes qui maintenaient un imposant service d'ordre, l'attendaient à la gare. Mais comme les gardines de la paix n'avaient point de gants blancs et que M. Lépine portait un chapeau melon, il était facile à deviner que le roi d'Angleterre voyageait dans le plus strict incognito.” (Mintegy ezer ember várta a pályaudvaron, akik impozáns rendfenntartó szolgálatot teljesítettek. Mivel azonban a rendőröknek nem volt fehér kesztyűjük, és Lépine úr nem viselt keménykalapot, könnyű volt kitalálni, hogy Anglia királya a legszigorúbb inkognitóban utazott.)

III. *Vilmos császár nagy őse*

Egy republikánus francia miniszter, aki ráadásul szocialista, sőt anarchista múltú: a Clemenceau-kormányban Briand-ra és Pichonra illik ez a jellemzés, de tőlük ilyen nyilatkozatot nem olvastunk. Az ekkoriban egyre nagyobb méreteket öltő postás-sztrájk azonban annál több antidemokratikus kijelentésre készítette Clemenceau-t és más radikálisokat. — *Odi profanum vulgus*: gyűlöölöm az avatatlan tömeget. Horatius versének (Carmina III. 1.) kezdősora.

IV. *Mahomed szultán s a párizsi nők*

[*] Eredetiben: érezhet

Mahomed szultán: Abdul Hamid szultán elkergetése után a török trónra V. Mahomed szultán került május első napjaiban. — *a szalonikii hadtest jól operált*: Szaloniki ekkor Törökországhoz tartozott. Az említett hadtest bizonyára nagy szerepet vitt az Ifjú Törökök vezette államcsínyben.

199. *Séták egy bomba körül.* PN 1909. máj. 16. 6. 1. — Ady Endre

A postások sztrájkja már március 14-én megkezdődött. Akkor Clemenceau megígérte, hogy a postaalkalmazottak egyik fő követelését teljesíti: elbocsátja a postaügyi államtitkárt. Ez azonban nem történt meg, és így május elején a sztrájknak egy újabb, még erősebb hulláma tört ki. Nagy jelentősége volt a sztrájknak azért is, mert ez volt az első eset, hogy állami tisztviselők jelentős sztrájkba kezdtek. — *Mária hónapja*: május; a XVIII. században egy Rómából kiinduló ájtatossági mozgalom az év legszebb hónapját, májust fokozott Mária-tiszteletnek szentelte. — „*egyelőre nem kell bántani a katonákat*” a kormány a postahivatalokba mindenüvé katonákat rendelt ki, hogy a postai forgalmat fenntartsák. — *És negyven püspök füstől ugyanez időben szentelt tömjénnel Jeanne d'Arc ünnepén Orléansban*: május 8-án minden évben megünneplik Orléansban Jeanne d'Arc-ot. Ebben az évben különös fénnnyel ünnepelték az orléans-i szüzet, akit kevéssel ezelőtt avattak boldoggá Rómában. Csak míg két évvel ezelőtt az egyházi testületek különültek el a város hivatalos előkelőségeitől, az idén a világi előjárók és a katonaság bojkottálta az ünnepet. Ady egyébként két évvel ezelőtt, 1907-ben is beszámolt a Jeanne d'Arc ünnepekről. (Harc Jeanne körül. 1907. ápr. 19. AEÖPM VIII. 210.)

200. *Jegyzetek a Szajna mellől.* PN 1909. máj. 23. 11. 1. — Napihírek — Ady Endre

I. Jeanne d'Arc lobogója alatt

Orléans immár boldog szüze: a francia katolikusok régi kívánsága teljesült, mikor április közepén a pápa boldoggá avatta Jeanne d'Arc-ot a párizsi érsek és több püspök jelenlétében. — *Fagyos május forradalmi sztrájkokkal*: ekkor volt tetőfokán a postások sztrájkja, mely már-már általános sztrájkjal fenyegetett. — *összebeszélés nélkül született Jeanne d'Arc ünnep*: Amette érsek és a francia katolikus fiatalok egyesületének felhívására máj. 14., 15. és 16-án fellobogózták és kivilágították Párizst Jeanne d'Arc tiszteletére. Déroulède és Habert a hazafiak ligájának több tagja kíséretében megkoszorúzta az orléans-i szűz emlékére emelt keresztet. A megemlékezések sok helyütt királypárti tüntetéssé fajultak. Egy ilyen esetről ad hírt a PN is francia forrásból. Egy francia arisztokrata nőt 5 napi elzárásra ítélték, mert Jeanne d'Arc boldoggá avatása napján nyilvános helyen gyalázta a francia kormányt. Valóságos royalista tüntetés támadt, mikor a márkiz oszontatíve bevonult a börtönbe, hogy büntetését letöltse. (PN 1909. máj. 9.) — *Orléans-i Fülöpöt is, akit már Jules Lemaitre is imád*: a máj. 20-i Libre Parole-ban olvastunk egy levelet, melyet az orléans-i herceg abból az alkalomból írt Lemaitre-nek, hogy az Poitiers-ban előadást és pohárköszöntőt tartott róla. Megköszöni éleslátását és erudícióját, melyet már Racine-ról és Rousseau-ról szóló előadásában is megcsodált. Majd így folytatja: „De ces théories, la France commence à s'affranchir. L'idée monarchique avec les traditions, les garanties, les libertés qu'elle comporte, fait des progrès rapides dans les cerveaux. Les préjugés se dissipent, les réalités apparaissent, les solutions nécessaires se rapprochent. Je sais un gré infini à ceux qui comme vous, Monsieur, qui représentés avec tant d'éclat les lettres françaises, sont devenus les plus ardents protagonistes du relèvement national. Croyez-moi toujours, Monsieur, votre affectionné Philippe.” (Franciaország kezd megszabadulni ezektől az elméletektől. A monarchikus eszme, a velejárok tradíciók, garanciák és szabadságjogok révén gyorsan tért hódít az agyokban.

Az előítéletek szétoszlanak, kitetszenek a realitások és a szükséges megoldások közelednek. Végtelenül hálás vagyok azoknak, akik, mint Ön, Uram, a francia irodalom dicső reprezentánsaként a nemzeti felemelkedés leglelkesebb élharcosává váltak. Az Ön mindig szerető Fülöpje.)

II. Párizs és húszezer néhai ló

egy elmés francia krónikás: nem tudjuk, kiről van szó.

III. Franciaország főúri diplomatái

A Le Temps ápr. 20-i számában Titres de noblesse et diplomates (nemesei és dipomata címek) címmel cikk jelent meg, mely szerint nagyon sok diplomata személyi aktái közül hiányzik a születési bizonyítványuk, és most utasítást adtak ki ezek beszerzésére. Így a jogtalanul viselt címeket meg kell szüntetni. Az ezzel kapcsolatban megkérdezett magas rangú külügyminisztériumi funkcionárius azonban így végzi az interjúját: „Si quelques titres disparaissent, n'oubliez pas, termine en souriant notre interlocuteur, qu'aucun texte de loi n'a enlevé au chef de l'État le droit d'en conférer de nouveaux.” (Ha néhány cím el is tűnik, ne felejtse el, fejezi be mosolyogva deszélgető partnerünk, hogy semmilyen törvény nem vette el az államfő jogát arra, hogy új címeket adjon.)

201. „Mindent a fórumra” PN 1909. máj. 26. 4. l. — Ady Endre

[*] Eredetiben: triamikus

Latkóczy-ügy: Latkóczy Imre (1848—1908) belügyminisztériumi államtitkárt 1908 októberében egy gyógyszertár kijárási ügyből kifolyólag megvesztegetéssel vádolták. Még abban az évben öngyilkos lett. — *Marix-affér*: május 16-án pattant ki a francia hadsereg újabb megvesztegetési ügye. Marix kapitány és hadbíró valóságos ügynökséget tartott fenn, mely hivatászerűen űzte a katonaszabadítást, a hadbíróság elé terjesztett okmányok hamisítását, s így gyakran sikerült ítéleteket is eltusolni. Magasrangú személyiségekkel állt összeköttetésben és igen nagy pénzeket keresett. — *kamorra-ember*: Camorra, nápolyi titkos társaság, mely csempészetel, rablással, gyilkossággal és zsarolással foglalkozott. — *minden országok Polónyai*: Polónyi Géza híres volt kijárássairól és korrupciós botrányairól.

202. *Az automobilonk országútján*. PN 1909. máj. 30. 5—6. l. — Ady Endre

Fontainebleau-hoz közel... erdős, pompás helyen: vö. A Fontainebleau-i erdőben c. versével, melyet egy évvel ezelőtt kb. ugyanabban az időben írt. — *Corniche-út*: a Nizzától Mentonig vezető utat nevezik így, mely a sziklás tengerpart mellett húzódik (corniche = párkány). A rómaiak építették, és Napóleon szélesíttette ki.

203. *Jegyzetek a Szajna mellől*. PN 1909. jún. 1. 4—5. l. — Ady Endre

I. A halottak kényeskednek

Elkezdett forogni a strójában először is Lannes maréchal: vö. Jegyzetek a Szajna mellől I. Zola és Bonaparte c. 1908. jún. 18-i cikkével és jegyzetével (228. és 496.). — *Lannes, Jean montebellói herceg* (1769—1809): Napóleon mellett szerzett érdemeiért kapott marsalli és hercegi címet. Nagy érdemeiket szerzett az austerlitz-i ütközetben is, majd az asperni (esslingi) ütközet-

ben halálos sebet kapott. — *Hugo... Franciaország pairje*: Victor Hugo 1845-ben lett pair (főúr).

II. Specialistának kell lenni

Egy híres festőt is, aki juhokat festett: nem tudjuk, kire céloz. — *Dalmácia visszacsatolását követeli*: Napóleon alatt Dalmácia egy ideig francia megszállás alatt volt.

III. Irigy népség a poéta-népség

Egy párizsi lap megkérdezte az olvasóit, melyik a legszebb francia vers-sor: a L'Intransigeant ápr. 14-i számában ankétet kezdett a legszebb francia versorról. Ernest Gaubert fogja válogatni a válaszokat, ő teszi fel a kérdéseket és vezeti be az ankétot a következőképpen: „I. Quel est à votre avis, le plus beau vers de la poésie française ou celui qui vous plaît le plus? II. Vous pouvez, à votre gré, citer un tercet ou un distique si les vers précédents sont nécessaires pour expliquer »le plus beau vers«.

Souvent, à ces hôtes, Théophile Gautier posait cette question: »Quel est le plus beau vers français?« et lui-même y répondait en déclamant l'alexandrin fameux de Phèdre: — La fille de Minos et de Pasiphae — De ces douze syllabes, il vantait la couleur, l'expression, l'antithèse et le rythme.

Cette enquête présente un intérêt nous spécieux et plus profond qu'on ne pourrait croire d'abord. Si les réponses sont suffisamment nombreuses, elle manifesterá l'orientation du goût français, en poésie, ce qui n'est point d'un intérêt médiocre. Elle nous dira vers quel idéal s'oriente l'élite de notre pays. Si du romantisme, du classicisme des écoles nouvelles, la jeunesse nouvelle prétend se réclamer ou si elle les ignore? Quel esthétique lui paraît préférable? Est-ce que le vers libre a conquis droit de cité? (I. Melyik az ön véleménye szerint a legszebb verssor a francia költészetben, vagy melyik tetszik önnek a legjobban? II. Tetszése szerint idézhet egy tercínát vagy egy disztichont, ha az előző sorok szükségesek „a legszebb vers” magyarázatához.

Théophile Gautier gyakran tette fel vendégeinek ezt a kérdést: „Melyik a legszebb francia vers?” és ő maga válaszolt rá a Phédra híres alexandrinját szavalva: — La fille de Minos et de Pasiphae —. Ennek a 12 szótag-nak a színét, kifejező erejét, ellentétességét és ritmusát dicsérte.

Ennek az ankét-nak az értelme számunkra ravaszabb és mélyebb, semmint először hinné az ember. Ha a válaszok elég számosak lesznek, akkor bizonyítani fogja a francia ízlés irányát a költészetben, ami nem közepes jelentőségű dolog. Megmutatja, milyen ideál felé törekszik hazánk elitje. Hogy az új fiatalság a romantikához, a klasszicizmushoz vagy az új iskolák-hoz akar-e tartozni, vagy éppen nem vesz róluk tudomást. Melyik esztétikai irányt érzi közelebb magához? Vajon a szabadvers polgárjogot nyert-e?)

Az újság május végéig 4—5 naponként közölte a válaszokat. Valóban nagyon kevés szavazat esett élő költők versére, és az, aki élő költő versére szavazott, maga nem volt költő. Az élen Victor Hugo, Racine, Corneille haladt április végéig. Ekkor csatlakozott fel az elsők közé Baudelaire. Az élők közül Mme de Noailles, Verhaeren, F. Gregh, L. Tailhade, Bataille és Moréas kaptak szavazatot politikusoktól, festőktől, színésznőtől stb. — Ronsard híres sorát — Meurs, galant, c'est assez bu — Paul Fort idézte. Az ankét tehát bebizonyította — és nyilvánvalóan ez is volt a L'Intransigeant célja —, hogy a francia elitnek nem kell a modern költészet.

IV Nagy író a vidéken

Anatole France föלוvasó körútra indult . . . Dél-Amerikába: a Mercure de France 1909. aug. 16-i száma a Buenos Aires-i La Nacion c. lap alapján beszámol róla, hogy Anatole France Rabelais-ról tartott előadását milyen lelkesen fogadták Dél-Amerikában: „Mais il faut signaler cette manifestation littéaire, dans la nouvelle Europe latine, qu'est l'Argentine, payent de plus de cinquante mille francs le plaisir d'entendre la parole d'un écrivain français.” (Fel kell jegyezni ezt az irodalmi tüntetést, az új latin Európában, ami Argentína: több mint 50 ezer frankkal fizetik meg azt az örömet, hogy meghallgassanak egy francia író.)

Mj: Pn (285.); A halottak kényeskednek: TP (43.); Irigy népség a poéta népség: TP (58.), Ai (252); Nagy író a vidéken: Ai (253.)

204. [Önéletrajz] Ny 1909. jún. 1. I. 512. 1.

Az önéletrajz Fenyő Miksa felszólítására a Nyugat Ady száma részére készült. Fenyő Ady Endre c. cikkének II. fejezeteként közli a következő bevezető szavakkal: „Ady Endre egy Nizzából küldött levelében ezeket írja életéről.” Kéziratát fakszimilében közli Révész Ady Endre életéről, verseiről, jelleméről c. könyvének második kiadásában (Athenaeum é. n.) és Ady trilógiája (Nova Irodalmi intézet Budapest (1935.) c. művében. Előbbiben a fakszimilén Ady következő megjegyzése is szerepel: „Az a bizonyos önéletrajz, ha kell” A kézirat eredetijének holléte ismeretlen. Fenyő Miksa szerint 1944-ig, kéziratgyűjteményének a nyilasok által történt lefoglalásáig, az ő birtokában volt. (Feljegyzések a „Nyugat” folyóiratról és környékéről. [New York] 1960. 33. l.)

Közlésünk a kézirat-fakszimilét vette figyelembe minden olyan eltérés esetében, ahol a nyomdai úton sokszorosított fakszimilén ez világosan megállapítható. Ady ugyanis nem láthatta a korrektúráját.

Eltérések a fakszimile és a Ny közlése között:

	fakszimile	Nyugat
8—9. sor:	protestantizmus	protestántizmus
21. sor:	diák	deák
21. sor:	se	sem
22—23. sor:	hódítottak meg	hódítottak meg,
23. sor:	tizenhét éves	tizenhétéves
26. sor:	„Szilágy” lapban	„Szilágy”-lapban
27. sor:	piaristák	piáristák
45. sor:	volt	volt,
46. sor:	rám erőltette	rámerőltette
58. sor:	, azt is	azt is
59—60. sor:	értékeimért	értékemért
62. sor:	amit	mit
64. sor:	reám	rám
66. sor:	láttak el,	látnak el,

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés javítás zárójelben):

2. sor:	<i>tehát</i> se nem
4. sor:	ezer (törlés) éven át csak éppen (írás törölve) hogy élt
11—12. sor:	amin (l betű a végén törölve)

- 19—20. sor: (törlés) Regék-je
23. sor: tizenhét (jav. tizenhat)
23. sor: koromban (m. javítva)
25. sor: nevemet (egy betű javítva)
26. sor: hazafias (törlés) vers
26. sor: 1890—91-ben
27. sor: lapot (egy betű a végén törölve)
33. sor: De (törlés) panaszok
34. sor: voltak (törlés) *redm*
34. sor: beálltam (írásjel törölve)
- 34—35. sor: újság (törlés) redakciójába,
36. sor: akarták *lát*ni
37. sor: öccsét (jav. öccsét)
58. sor: — ha lehetne — (gondolatjelek javítva)
60. sor: híres (jav. hírhedt)
60. sor: Ady Endre (egybe írva választójellel)
62. sor: ha (1 betű törölve) aludni

A kéziratához képest a következő, maitól eltérő helyesírási és tulajdonnév-írási sajátosságokat javítottuk: küzködő, külömben, nyolc-éves, kat-holikussal, katolikus, Kis József, Párisig, össze-visszavizsgált.

A cikket Fenyő következő levele sürgeti: „Igen tisztelt Úram, Legyen olyan szíves írja meg, hogy küldi-e az ígért életrajzot. Sajnálám, ha nem küldené; ez esetben azonban kérném lehetőleg postafordultával válaszát. Egy kicsit gátol a dolgozásban ez a bizonytalanság. (1909. III. 26. MTA K 6/95.)

Partium: a hajdani Zaránd, Közép-Szolnok, Kraszna vármegyék és Kővár vidéke; magyarországi részek, melyek a XVI. és XVII. század folyamán Erdélyhez való csatolás nélkül az erdélyi fejedelmek birtokába jutottak. Az erdélyi fejedelmek, mint „Magyarország részeinek urai” bírták. 1848-ban csatolták vissza Magyarországhoz. Közép-Szolnokot és Kraszna Szilágy vármegyéhez, Zaránd vármegyét részben Hunyad, részben Arad vármegyéhez csatolták. — *Anyai nagyapám pap volt*: Pásztor Dániel érmindszenti ref. lelkész. — *az apám a belső Szilágyságból került ide az anyámhoz*: Ady Lőrinc Lompérről került Érmindszentre. — *a tudós Konried*: a BH ápr. 18-i számában olvastuk a következő hírdetést: Konried fr. császári tanácsos, edlachi gyógyintézete Semmeringen. Feltehetően azonos Ady orvosával, bár tudomásunk szerint máskor nem említi a nevét. Hogy Konried dr. tartózkodott-e ekkor Párizsban vagy Ady volt nála, mikor Bécsen keresztül utazott és szándékozott őt felkeresni visszaútjában is, arra nézve nincsen adatunk. — *egy fatális nagynéném adta*: Pásztor Ida, Ady édesanyjának húga, aki színésznő volt. — *Goethe Tassója s Vajda János hódítottak meg a versnek*: egy régebbi cikkében írja zilahi diákeveire emlékezve: „Ha Kerekes Ernő lelkesedése bele nem kerget, hogy Tasso nagy monológját sirjam el magyarul!” és ugyanitt: „Ha Both István nem velem olvastatja fel a világ legszebb versét, azt a tavaszról zengő Vajda-verse!” (Itthon vagyok. 1903. nov. 26. AEÖPM IV. 182.) Vajdáról l. még A „Szilágy” bűne c. 1908. máj. 14-i cikkét (217.). — *Nagykárolyban írott lapot gyártottam*: a nagykárolyi diáklapról nem tudunk közelebbi adatokat, bár ő maga többször is említi (Kovalovszky I. 274. l.) — *szomorú családi emlékek, dolgok tartottak féken*: részben családi legendákra gondolhat itt Ady elzúllott anyai nagyapjáról, megzavarodott nagynénjéről és öngyilkos nagybátyjáról, részben pedig édesanyja idegbetegségére, ami miatt az Ady gyerekeket egyszer Lompértra kellett vinni.

Mj: VT (13.): Isz (21.)

Náruy Aladár (1864—?): miniszteri tanácsos, a kereskedelemügyi minisztérium párizsi megbízottja. Több közgazdasági munkát is irt. — A párizsi magyar egyesületekről I. még A külföld magyarjai c. 1904. aug. 23-i (AEÖPM V. 258.) és A Szajna mellől I. Bécsi munkások Párizsban c. 1906. aug. 23-i (AEÖPM VIII. 65.) cikkeit. — *Komádiban, Leccsméren*: Komádi Bihar vármegyei nagyközség, Leccsmér Szilágy vármegyei kisközség; mindkettőt Mucsá értelemben használja Ady. — *Van azonban Párizsban egy új egylete a magyarságnak*: a párizsi magyar munkások olvasóköre. Ady itt tartott előadására Székely Artúr a következőképpen emlékezett vissza (Ady-émlékek. Ny 1924. febr. 1. 212—213. l.): „Szenélyesen először 1909 májusában vagy júniusában Párizsban találkoztam Adyval. A párizsi egyetem előadásait hallgattam, és az egyik budapesti napilapnak külpolitikai tudósításokat írtam. Eljárógattam a párizsi magyar munkások olvasókörébe, ahol néhány ismeretterjesztő előadást tartottam. Pár hónappal előbb zajlott le a Népszava Ady-vitája. Arra gondoltam, hogy megismertetem Ady költészetével az olvasókörbe járó eléggé intelligens munkásokat és munkásszasszonyokat. Rövid bevezetés után verseket olvastam fel az Új versekből és a Vér és aranyból. A hatás nem nagyon elégitett ki. A hallgatóság nagy része meglehetősen idegenkedéssel fogadta a neki túlságosan új verseket, mégis kifejezték azt a kívánságukat, hogy szeretnék Adyt, akiről elmondtam, hogy abban az időben Párizsban tartózkodik, megismerni, és arra kérni, hogy ő maga adjon útbaigazítást és magyarázatot a verseihez. Az olvasókör egyik funkcionáriusa föl is kereste őt a rue Lévis-beli lakásában. Ady elfogadta a meghívást és az egyik szombat esti összejövetelre el is jött két hölgy társaságában, akik közül az egyik bizonyos Lédá asszony volt. Ady meleg, őszinte beszédet mondott. A munkás, a szenvedő emberek, a Magyarország jövőjéért küzdők barátja, de természetesen nem „szakszervezeti bélyegzővel” (saját szavai) hitelesített szocialista. A költőt nem lehet semmiféle pártkeretbe beskatulyázni. Szeretné, ha úgy szeretnék őt is a munkások, amint ő a dolgozó embereket szereti. A Csizmadia Sándor igazságtalan és korlátozott támogatását határozottan és élesen utasította vissza, a támadó megnevezése nélkül. Ady előadásán nagyon felmelegedtek az egyszerű munkások. Fesztelen beszélgetés következett ezután. Ady a párizsi magyar munkások sorsa, keretesi viszonyai és az olvasókör dolgai iránt érdeklődött. Nagyon csodálkozott, hogy az egyesületnek alig van valami büdcséje (a tagok egy kávéházi különszobájában találkoztak). Helytelenítette, hogy a Népszaván kívül más lapot nem járatnak. Tanácsolta, hogy írjanak Jászinak és Kunfinak, akik bizonyos szívesen küldetnék nekik folyóirataikat ingyen is. Az összejövetelről azután említést is tett a Pesti Naplóban megjelent egyik párizsi cikkében, amelyben kedvesen emlékezik meg az újságíró-diákokról, akikkel útjában itt is, ott is találkozik.” — *Széchenyi-szövetség*: I. a Mánások és püspökök uradalma c. 1908. márc. 26-i cikket és jegyzetét (195. és 475.). — *szentim-resek*: a klerikális Szent Imre egyesület tagjai.

Mj: Vp (301.); Nac. (195.)

Lucile-ek: Lucile (Anne-Louise Duplessis-Laridon) Camille Desmoulines szerelme, aki néhány nap múlva követte szerelmét a vérpádon. — *Párizsban most a Palais de Bagatelle-be s a Tuileriák kertjének pavillonjába járnak szép asszonyokat csodálni*: a Palais de Bagatelle-ben (XVIII. századi kastély a Bois de Boulogne szélén) rendezett kiállításról nem olvastunk,

annál többet irtak a lapok a Tuileriák egyik pavillonjában, a Jeu de Paumes-ban rendezett száz portré című kiállításról, melyen XVIII. századi angol és francia festők női arcképei voltak láthatók. Itt többek között hét Largillière, nyolc Nattier, Boucher híres Pompadour-portréja, több David, Hogarth Reynolds és sok más híres kép volt kiállítva. — *Ellen Key-t, aki a minap itt járt a nők titokban kinevezték*: Ellen Key, a korában nagyon népszerű svéd írónő május végén tartott előadást Párizsban. A különösen női problémákkal foglalkozó írónőt sokan gúnyolták. Erre utal a máj. 29-i *Le Temps* cikkirója is, aki ugyancsak nő, és többek közt így ír: „Quelles sont au juste ces doctrines? Il n'est pas aisé de le dire avec brièveté. On y a relevé bien des contradictions; et c'est un jeu dont on ne se fit pas faute que de les railler et de les travestir grossièrement. Mme Ellen Key passe pour l'apôtre de l'union libre et du libre amour. Que son oeuvre ait toutefois rencontré en France la sympathie d'esprits judicieux et graves, tels que M. Gabriel Monod entre autres, cela seul pourrait suffire à mettre en garde contre toute interprétation basse de sa pensée. Celle-ci a marqué en premier lieu un mouvement de réaction nécessaire contre le féminisme outrancier qui, dans les pays du Nord spécialement, poursuit l'égalité des sexes par la masculinisation de la femme et sa concurrence avec l'homme sur tous les terrains économiques et sociaux.” (Melyek valójában a tanításai? Nem könnyű röviden megmondani. Több ellentmondást fedeztek fel bennük; és nem mulasztották el azt a játékot, hogy gúnyolják és durván parodizálják. Ellen Key a szabad egyesülés és a szabad szerelem apostolának számít. Hogy munkássága Franciaországban mégis józan ítéletű és súlyos szellemek szimpátiájával találkozott, olyanokéval, mint többek közt Gabriel Monod, ez önmagában is elegendő lehetne, hogy óvakodjunk gondolatainak minden alantás tolmácsolásától. Ezek elsősorban egy szükséges visszahatást jelenttek a szertelen feminizmus ellen, mely különösen az északi országokban a nemek egyenlőségét a nő elférfiasításával, valamint gazdasági és szociális téren a férfiakkal való versengéssel hajszojja.) — *Például a női trókat... jobban ítik, mint a férfi-konkurrenszeket*: vö. Amiről Párizs beszél (A nőirók ellen) c. máj. 5-i cikkével és jegyzetével (331. és 597.). — *Egyik párizsi lap most ankétot rendez, melyik tizenkét nő a legjelesebb francia nő*: az *Intransigeant* ápr. 3-i számában új ankétot kezd *L'Apothéose de la Femme* (az asszony apoteózisa) címmel, melyet a következő szavak vezetnek be: „Toutes les femmes, toutes les jeunes filles prendront part au nouveau concours de L'Intransigeant. Il s'agit simplement de répondre à cette question: Quelles sont les dix Françaises vivantes qui méritent le plus, par leurs vertus ou leurs talents, de s'imposer à l'admiration commune? (Minden asszony, minden lány részt vehet a L'Intransigeant új vetélkedőjén. Mindössze erre a kérdésre kell válaszolnia: ki az a tíz élő francia nő, aki leginkább megérdemli jelleme vagy tehetsége folytán, hogy közös csodálat tárgya legyen?) Naponta egy híres asszony képét közlik, ezek közül kell kiválasztani a legméltóbbat. Az ismertebbek közül megtaláljuk Sarah Bernhardt, Cécile Sorel, Mme Réjane (színésznők), Mme Camille Flammarion (a női békéliga elnöke), Mme Rostand (költő), Mme Henri de Régnier (költő) és mások nevét. Ady egyébként téved, mert a máj. 24-i számban Suzanne Desprès francia színésznő képét is közlik. — Suzanne Desprès-ről I. a Suzanne Desprès utolsó fellépése c. 1906. jan. 25-i cikket és jegyzetét (AEÖPM VII. 274. és 490.) — *l'île-Lumière*: a Fény városa

De azért véletlenül se tessék valakinek azt hinni hogy az Akadémiának van igaza az Irodalom és Politika szerelmi viszonyáról eszközölt tétletében: arra a vitára céloz, melyet Beöthy Zsolt Kisfaludy Társaság-beli megnyitója indított el 1908 februárban, azzal vádolva az új irodalmat, hogy megszakadt kapcsolata a nemzeti léttel és a történelmi folytonossággal. Ezzel vitázva bontott zászlót Ignotus a perzekútor esztétika ellen, azaz „az írók írói értékének politikai mérlegen való” megállapítása ellen (Utóirat. Ny 1908. I. 227.) Ignotusnak az 1909-es Újságíró Almanachban megjelent cikke is (Nemzeti-e a mai irodalom?) az irodalom és politika viszonyával foglalkozik. És ezt érinti Ambrus Zoltán és a Pester Lloyd vitája is. (L. A duk-duk affér c. cikk jegyzetében (545.) — ebben az országban rettenetes földrengés volt: a koalíció pusztító munkájára gondol itt Ady, melynek hatalomra jutásakor, 1906. ápr. 14-én Uri földrengés címmel írt cikket (AEÖPM VII. 202.) — a régi emberek tetemeivel új Kimizsiek ropják a lakodalmi táncot: a koalíció propagandája a darabontkormány híveit állította oda bűnbaknak, és sokáig követelte törvényes felelősségre vonásukat, amire azonban a királlyal kötött titkos paktum kikötése értelmében nem volt mód. — Egész új irodalmunk előtte jár egy nagy szociális fölfordulásnak, egy újnak és egy kicsit másnak, mint a másik volt: a mondat első fele az Irodalmi háborgás és szocializmus c. cikk (297.) gondolatát ismétli, a második pedig újra a koalíció hatalomra jutására, illetve az azt megelőző „nemzeti ellenállásra” céloz.

208. *Halott írók megrágalmazása*. VU 1909. júl. 18. II. 607. l. — Diószadi

*Jules Lemaitre tavaly vagy tavaly előtt Jean-Jacques Rousseau-ról tartott fölolvasás-sorozatot: vö. Rousseau és Lemaitre c. 1907. febr. 10-i cikkével és jegyzetével (AEÖPM VIII. 165. és 487.) — Georges Sand Michel nevű barátjáról... egy ifjú kritikus vérlázító, vad ostobaságokat hordott össze: a Revue Hebdomadaire tiz folytatásban közölte René Doumic tanulmányát Georges Sand-ról (febr. 6-tól ápr. 10-ig). Az ötödik folytatás címe, a márc. 6-i számban: L'amie de Michel de Bourges. Ebben elmondja, hogy Georges Sand barátját Michelnek hívták, és Bourges-ban ügyvédi mesterséget folytatott. 37 éves volt, de 60-nak nézett ki. Levelezésük egy részét közölte nemrég a Revue illustrée. Michel volt Georges Sand ügyvédje egyik perében. 1835-ben ő védte az áprilisi vádlottakat. Így tehát nagy része volt, abban, hogy Georges Sand-t a köztársaság pártjára állította. Meg kell jegyeznünk, hogy Doumic ekkor 49 éves volt. Nem tudni, hogy Ady miért nevezte fiatal kritikusknak. — Rochefort: I. Jegyzetek a Szajna mellől I. III. Napóleon és a magyarok c. máj. 12-i cikk jegyzetét (598.). — Most, hogy Párizsban Jeanne d'Arcot... valóságos terror védi a történelmi kritika ellen: még mindig a Thalamas-ügyre gondol Ady. vö. Jeanne d'Arc és modern ellenségei c. 1904. dec. 4-i cikkével (AEÖPM V. 158.) — Zoláról nem beszélünk, mert őt a Dreyfus-ügyben való szerepe miatt alig engedték még nyugodtan eltemetni is: I. A Jegyzetek a Szajna mellől I. Zola és Bonaparte c. 1908. jún. 18-i, valamint a Jegyzetek a Szajna mellől I. A halottak kényeskednek c. 1909. jún. 1-i cikkeket (228. és 496.). — Henry Becque, . . . mikor a mellszobrát fölláttaták: Henry Becque mellszobrát, Rodin alkotását 1908-ban állították fel. L. még a Tintaszagú szerelem c. 1908. márc. 1-i cikket (179.). — E sorok trója sohse bocsátja meg magának, hogy egyszer leírta ama gyanúját: *Írtarca és Laurája nem voltak tiszta szerelmeseik*: I. Mert kő volt a szíve Laurának c. 1904. aug. 2-i cikkét (AEÖPM V. 94.).*

Mj: TP (70.); Pn (286.); Ai (255.)

209. *Móricz Zsigmond*. (És egy kötet elbeszélés. A címe „Hét krajcár” A „Nyugat” kiadása). Ny 1909. aug. 16. II. 169. l. — Ady Endre

Autogr. kézirat a PIM tulajdonában: 6 lap 170×203 mm méretben. Az első lapon Osvát írásával: Garm. ritka. Gellért Oszkár, akinek tulajdonából a PIM-be került, rájegyezte: 2. oldal a Művelt Népnél elveszett. A Művelt Népnél megjelent kötetben (Kortársain. 1954.) az elveszett kézirat-oldalnak sajnos csak első négy sora jelent meg fakszimilében. Ezt a négy sort onnan rekonstruáltuk. Közlésünk általában a Nyugatot követi.

Eltérések a kézirat és a Ny közlése között:

alcímben	a „Nyugat”	Kézirat elegáns kiadása	Nyugat a „Nyugat” kiadása
2. bek. 15. sor:		nagy urak	nagyurak
3. bek. 13. sor:		nevekkal,	nevekkal
3. bek. 20. sor:		nácionalista	nacionalista
3. bek. 27. sor:		nagylelkű	nagy lelkű

Törlések, javítások, betoldások a kéziratban (betoldás kurzív, törlés, javítás zárójelben):

1. bek.	14. sor:	szép (első betű jav.)
1. bek.	13. sor:	szép (első betű jav.)
1. bek.	17. sor:	<i>olyan szerencsájük</i>
2. bek.	2. sor:	<i>éppen Móricz Zsigmondot</i>
2. bek.	3. sor:	<i>forró szavak, képzelések hirtelen forróságával.</i>
2. bek.	12. sor:	Szilágyszél (egy betű törölve) en
2. bek.	15. sor:	hogy (a törölve) nagy urak
2. bek.	19. sor:	(törlés) hova
2. bek.	21. sor:	föülkerül (egy betű törölve) hetett.
2. bek.	21—22. sor:	jutott, (éhes törölve) gebéjével <i>együtt éhes,</i>
2. bek.	23. sor:	(törlés) ősi
2. bek.	25. sor:	kifogatott (jav. kifosztott)
2. bek.	29. sor:	S (törlés) itt
2. bek.	32. sor:	kellott (törlés) a megindult magyar
3. bek.	1. sor:	legeseményesebb <i>életű,</i>
3. bek.	5—6. sor:	<i>olyan (törlés) szimbóluma,</i>
3. bek.	6. sor:	józan (egy betű jav.)
3. bek.	8. sor:	kelt (föl törölve)
3. bek.	11. sor:	kimondaná (törlés) már róla, hogy (törlés)
3. bek.	11. sor:	Maupassant (jav. Mauppassant)
3. bek.	16—17. sor:	Ebben <i>a könyvben</i> századok <i>és</i>
3. bek.	17. sor:	mai (törlés) európai
3. bek.	22. sor:	falu (utolsó betű jav.)
3. bek.	25. sor:	széles (írásjel törölve) csípőjű
3. bek.	40. sor:	<i>pesti</i> proletár-asszonnyá
3. bek.	41. sor:	(lyá törölve) leányát

A kézirathoz képest a következő helyesírási sajátságokat javítottuk: ekklezsiában, Hajdu-szelen, nációnalista, szokrateszi.

Hét krajcár. Elbeszélések. Nyugat kiadása 1909. — „*És összenézett a két öreg . . .*”: a kötet második, Márkus c. novellájából való az idézet. — *Mert erőfelé prédikáltak valamikor Melius Juhászék:* Melius Juhász Péter (1536—1572) debreceni lelkész, majd tiszántúli ref. püspök volt, Móricz pedig köztudottan Szatmár megyében született, és Debrecenben meg Sáros-

patakon járt iskolába. — *errefelé nem koronáz Ugocsa*: a homályos eredetű szólást (Ugocsa non coronat) általában a dacos ellenzékiesség kifejezésére szokták használni. A Hunn, új legendában Ady önmagát jellemzi vele: „Vagyok egy ágban szabadulás, béklyó / Protestáló hit s küldetéses vétő: / Eb ura fakó, Ugocsa non coronat.” — *A . . . jóvérű menyecske nemcsak ápolja girhes urát . . .* célzás a Csipkés Komárominé c. novellára. — *A két parasztnér tanítójából*: egyik a Magyarosan c. másik pedig a Csipkés Komárominé c. novellában. — *avval a paraszt apával különösképpen* Sustorgós, ropogós tafotába c. novellája hőse.

Mj: VT (180.); Vál. (275.); Isz (256.); Ai (257.); Pp (314.); Kf (227.).

210. *Munatius Plancus városában*. BN 1909. szept. 5. 9. l. — Ady Endre

[*] Eredetiben: az egész cikkben: Bazel

Basel hősi népe elverte falai alól Franciaország dauphin-ját: a Sankt Jakob an der Birs mellett lefolyt híres csatában nem a svájciak győztek. Lajos francia trónörökös 30 000 főnyi zsoldos seregével megsemmisítette az 1500 főnyi svájci sereget, de a svájciak hősiessége olyan bámulatot keltett benne, hogy nemcsak békét, hanem 1453-ban örök barátsági szerződést is kötött a svájciakkal. A csatatéren emlékmű hirdeti a híres csatát. Ennek egyik nőalakja Helvétia (Svájc latin neve). — *Basilia*: Basel valamikor római katonai táborhely volt Basilia néven. — *A híres baseli zsinaton*: 1431-ben kezdődött, V. Márton pápa hívta össze a pápai hatalom nagy válsága idején. — *később a paraszt-harcokban*: 1653-ban, 1656-ban és 1712-ben voltak nagyobb parasztfelkelések Svájcban. — *A doktor úr kormánytanácsos*: adatait nem találtuk. — *Augusta Rauracorum*: római kolónia volt Basel mellett. Neve a Basel melletti Augst faluban máig fennmaradt. — *a helvétek legyőzése*: a helvétek (régi kelta törzs) Svájc őslakói voltak, i. e. 58-ban Július Caesar legyőzte őket, és földjüket Gallia tartományhoz csatolta.

211. *Anatole France új legendás könyve*. Ny 1909. okt. 1. II. 389. l. — Figyelő — Ady Endre

Villa Saïd: az utca neve, ahol France lakott. — *legújabb novellás kötete France-nak*: Les sept femmes de la Barbe-bleue et autres contes merveilleux. Paris 1909. (Kékszakáll hét asszonya és más csodálatos történetek.) — *a boldog ember nincsen-inge*: a kötet utolsó hosszú története, melynek címe La chemise (az ing). Arról szól, hogy egy király idegbajban szenved és a leghíresebb orvos azt tanácsolja neki, hogy vegye magára egy boldog ember ingét, akkor meggyógyul. Rendkívül hosszadalmas kalandok közegetté végre találunk az országban egy boldog embert, akiről azonban kiderül, hogy nincsen inge. — *Aki Jézus kinszenvedés-napját a világ legbanálisabb napjának látta*: Le procureur de Judée c. novellájában. Vö. Forradalom van c. 1908. márc. 29-i cikkének jegyzetével (478.). — *Briand, Aristide* (1862—1932): a Clemenceau-kormány bukása után Briand lett a miniszterelnök 1909. júl. 24-én. — *Dujardin-Beaumetz, Henri Étienne* (1852—?): francia szobrász, a szépművészeti minisztérium államtitkára.

Mj: VT (260.); Vál. 281); Ai (260.)

212. *Lesznai Anna versei*. HSz 1909. október. 339. l. — Ady Endre

Lesznai Anna: Hazajáró versek. Költemények. Budapest A. „Nyugat” kiadása. 1909. — *Arany János affektált borújú Kelet felé való képzelet-szállodása*: vö. Arany Ének a pesti ligetről c. versének néhány sorával: „Ke-

letre, mint a berki szellő . . .” — *a Jövendő Lathamjai*: Latham, Hubert (1893—1912), francia repülő próbálta meg először átrepülni a La Manche-csatornát éppen 1909-ben, de vállalkozása nem sikerült.

Mj: Vál. (279.); Ai (265.); KF (231).

213. *Ferrer és a legenda*. Ny 1909. nov. 1. II. 512. l. — Ady Endre

A bevezetésben felsorolt jelzések csaknem mind konkrét történelmi tényekhez kapcsolódnak, és pedig: *Új forradalmak*: 1908 februárban Perzsiában tört ki forradalom, 1909 márciusban az újtörökök kezdtek akciókat Törökország átalakítására, 1909 júliusában Görögországban tört ki a Zorbász nevéhez kapcsolódó forradalom. — *szérumok, melyek legyőzik a Halált*: Paul Ehrlich (1854—1915), a szérumterápia egyik megalapítója, aki később, 1910-ben a vérbaj elleni szérumot is feltalálja, 1908 novemberben Nobel-díjat kapott. — *a megtalált északi sark*: ketten is versengtek az északi sark felfedezésének érdeméért. Fred Albert Cook (1865—1940) felfedezéséről 1909. szept. 2-án értesült a világ, szept. 7-én pedig Robert Peary (1856—1920) is bejelentette, hogy elérte az északi sarkot. — *repülő emberek*: Hubert Latham sikertelen kísérlete után Louis Blériot (1872—1936) 1909. júl. 25-én elsőként átrepülte a La Manche-csatornát. — *szörnyű géppuskák*: 1907 júl. 15-én adtak hírt a lapok, hogy a bécsi arzenálban elkészítették az első új gyorstüzelőt üteget, majd 1909. márc. 17-én arról, hogy „az új osztrák és magyar ágyúkkal végzett lögyakorlatok minden várokozást felülmúló sikerrel végződtek.” (Kincses Kalendárium 1910. 189. l.) — *Ferrer, Francisco* (1859—1909): spanyol forradalmár. Vasúti ellenőr volt, Részt vett egy köztársasági felkelésben, melynek bukása után Párizsba menekült. Itt nyelvtanításból élt. Egyik tanítványa nagy összeget hagyományozott neki. Ezen 1901-ben modern iskolát alapított Barcelonában, mellyel a papi iskolákat akarta ellensúlyozni. Ferrer iskolája a spanyol anarchisták egyik központja is volt. 1909 nyarán kiűjultak a marokkói vérengzések (*újra ölik egymást spanyolok és mórok*). Ez elleni tiltakozásul Ferrer vezetésével forradalom tört ki. Ennek leverése után fogták el Ferrert és végezték ki. Kivégzéséről hosszú beszámolót olvashatunk a FM okt. 15-i számában. Ebből idézzük: „Éjjélkor a törvényszék elnökéhez vezették Ferrert. Az elnök közölte vele, hogy a haditörvényszék halálra ítélte. Ferrer aláírta az eléje tett jegyzőkönyvet, azután nyugodtan visszament az örrel a cellájába; nem engedték, hogy hozzányúljon a levelekhez és arra is vigyáztak, hogy kárt ne tehessen magában. Azután átvezették a siralomházba. Beküldtek hozzá egy jezsuita szerzetest, aki sok halálraítéletet kísért már a vesztőhelyre, de Ferrer nem állt vele szóba, s elküldött még két papot, aki utóbb jött. Ezt mondta nekik: — Hagyjanak békében. Nekem is van meggyőződésem, amelyet éppen úgy szolgálok, mint önök a magukét. Ha vitatkozni akarnak velem, arra kész vagyok, de ha nem azért jöttek, akkor kár volt fáradni. Mikor felolvasták a halálos ítéletet, így szólt: — Tisztelet annak, akit megillet. Engem agyonlőnek, de önöket is utóleri végzetük. — Egy barcelonai lap közli Ferrer egy levelét, amelyet okt. 6-án írt egy olasz barátjának a börtönből: — Tegnapelőtt a vizsgálóbíró fölolvasta nekem és ügyvédemnek a vádiratot, amelyben egyetlenegy terhelő adat sincs ellenem. A cataloniai összes politikai foglyokat, számra kb. 3000-et a vizsgálóbíró egyenként megkérdezett, vajon ismernek-e engem és kapott-e valamelyik tőlem pénzt vagy utasítást. *Egyetlenegy sem felelt igennel.*” — A kivégzést követően Európa-szerte tüntetések voltak. Párizsban a l'Humanité különkiadást adott ki és még sok más lap is. A spanyolnagykövetség előtt tízezer tüntető vonult fel az Internacionálét énekelve. A tüntetők élén Jaurès ment. Tün-

tetések voltak Nápolyban, Génúában, Triesztben és Brüsszelben is. Rómában sztrájkok törtek ki. Az Assiette au Beurre különszámát ott-tartózkodásom idején nem sikerült előkeríteni a párizsi nemzeti könyvtárban.

Mj: FL, (186.)

214. *Félelem és irás.* Ny 1909. nov. 1. II. 516. l. — Figyelő — Ady Endre

[*] Eredetiben: így; [**] Eredetiben: jön.

Ady 1909. okt. 17-én olvasta fel ezt az írást Temesvárott. A temesvári lapok előzetesen is hírt adtak a jelentős eseményről. A Temesvári Hírlap a modern törekvésekkel leginkább rokonszenvező temesvári lap okt. 17-i számában így harangozza be a Nyugat-matinét: „Ady Endre Temesvárott. A lebecsmérelt és felmagasztalt, a megtagadott és minden mások fölé helyezett poéta, az új magyar költészet hatalmas határjelzője eljött hívás nélkül, a maga úri passziójából, hogy megajándékozzon bennünket néhány költeményének felolvasásával, és megismerkedjék a temesvári közönséggel, melynek soraiból egyaránt érték őt támadások és a szeretet és ragaszkodás megnyilvánulásai. Csodálatos véletlen: Ady Endre látogatása éppen egy-éves fordulójára esik annak, hogy egymásra akadt Temesvárt néhány lelkes fiatal poéta és összeverődött szabadcsapatunk, A Dél. Még emléünkben él a lelkes fogadtatás, mely Juhász Gyulának és Emőd Tamásnak, a két kiváló Holnap poétának jutott Temesvárott nemrég osztályrészü, és íme itt, ahol egy éve még hírdomdóra sem lelt a modern irány, ma már magának Ady Endrének tapsolunk. Adyt beajánlani felesleges. Költői nagyságát méltatni a hivatottak dolga, elismerésben, szeretetben pedig nem lesz fukar a holnapi matiné közönsége, amely álljon bár az Ady dicséreiből vagy támadóiból, a rokonszenves érdeklődés minden jelével fogja meghallgatni Ady Endrét.” Ugyanaznapi számában a tárcarovatban Ady A fehér lóuszok c. versét közli a lap. Más hangon ír az eseményről a Délmagyarországi Közölny, Szabolcska körének lapja: „A Nyugat matinéja. Nagy, világos sárga színű, piros betűs falragaszok hirdetik, hogy Ady Endre Temesvárott felolvasást tart. Szól pedig a hirdetmény ekképpen: »A Nyugat matinéja. 1909. évi okt. 17-én (vasárnap d. e. 11 órakor) a Koronaherceg szálló nagytermében Ady Endre, a Nyugat főmunkatársa felolvassa néhány költeményét. Manojlovics Theodor Ady-verseket olvas föl saját fordításában német nyelven, dr. Reinitz Béla, Ady Endre verseinek megzenésítője énekli el zongorakísérettel szerzeményeit.« És eddig rendben volna a dolog, csakhogy — írja egyik olvasónk — a belépő díj talán mégis sok, mert a páholy ára 12 korona, az első rendű ülőhelyek 3 kor., a többi ülőhely már olcsóbb, 2 kor. A részletes programot nem ismerjük, csak arról vettünk ma hírt, hogy a matiné kb így fog lefolyni: A megnyitót Franyó Zoltán tartja. Azután Ady Endre tart irodalmi dolgokról szabadelőadást, mely után Manojlovics Theodor olvassa fel németül néhány Ady-fordítását. Azután ismét Ady Endre lép a dobogóra, hogy néhány legújabb versét bemutassa, végül pedig Reinitz Béla dr. zongorázza és énekli el Ady verseire szerzett melódiáit.”

A temesvári lapok okt. 19-i száma közli a beszámolókat a matinéről. A Temesvári Hírlapban ezt olvashatjuk:

Ady Endre Temesvárott

Két év előtt indult meg Budapesten a Nyugat folyóirat azon kifejezett céllal, hogy az ifjú generáció tehetséges költőit és íróit egy csoportba, egy

zászoló alá tömörítse. A modern költészet csíráit mind szélesebb rétegekbe átültetve, megteremtse az új magyar irodalmi kultúrát. A buzdító példa követőkre talált a vidéki városokban is. Egy Nyugat által tegnapi Temesvárott rendezett matiné keretében hódította meg városunk megértő és a modern kultúrmozgalmak iránt mindig a legnagyobb érdeklődést és lelkesedést tanúsító közönségét az új magyar irodalom.

Mintegy negyedévvél ezelőtt rendezték a nagyváradai Holnap társaság tagjai a modernnek, az újak, a merészek az első matinét Temesvárott. Akik azon még bizonyos fokú szépséggel jelentek meg, a tegnapi matinéra már meggyőzve, az új irány iránti lelkesedéstől áthatva mentek el. A közönség már napok óta a legnagyobb érdeklődéssel nézett az előadás elé. És a tegnapi matiné, ha a sablonos hírlap-tudósítások szerint nem is óriási, de mindenesetre nagyszámú lelkes, megértő és a legnagyobb érdeklődést tanúsító előkelő, disztinált publikumot egyesített. Az érdeklődés közép-pontjában az új magyar költészet érdekes alakja, az oly sok elismerésben és — támadásban részesített poéta, a modern költői gárda vezére: Ady Endre állott.

Nem lehet célunk Ady Endre költői nagyságát, az oly sokak által tagadott költői nagyságát méltatni, vagy a szintén sokak által tagadott hibáit felsorolni. Nemcsak azért, mert ez talán a hivatottabbak feladata, hanem mivel végleges ítéletet, elfogulatlan bírálatot mondani Adyról még korai dolog volna. Megállapíthatjuk azonban, és ezt örömmel állapítjuk meg, hogy úgy őt, mint költeményeinek zseniális megzenésítőjét, Reinitz Béla dr. nagyváradai ügyvédet, a temesvári publikum a legnagyobb szeretettel és a rokonszenves érdeklődés minden jelével fogadta őket, mint a diadalmasan előrenyomuló új magyar irodalom képviselőit. Az ünnepélyre lejöttek Budapestről a Nyugat szerkesztői, Fenyő Miksa dr. és Osvát Ernő is.

A matiné maga a legteltesebb siker jegyében folyt le. Elsősorban Ady Endre lépett a felolvasó asztalhoz a közönség lelkes ovációi közepette, és egy rövid felolvasás keretében, melyben írói pályájának kezdetétül a Nyugat működéséről szólt, mutatkozott be a közönségnek. Majd saját, részint már megjelent, részben pedig egészen új eredeti verseit olvasta fel. A közönséget először meglepték, majd lebilincseltek és újszerűségükkel megragadták és megigézték ezek a költemények. A közönség a felolvasót lelkesen és hosszasan megtapsolta. Utána Reinitz Béla dr. adta elő zongorakísérettel az általa megzenésített Ady-versek néhányát. Zseniális kompozícióival, mesteri játékaival és a versek alaptónusához illő hangjával óriási hatást ért el. A közönség frenetikus tapsviharával újból meg újból a zongorához készítette a kiváló zeneszerzőt, aki hatás tekintetében semmivel sem maradt mögötte Ady Endrének.

Az ünnepély, amely a közönségnek mindenkor felejthetetlen, értékes emléket fogja képezni, és amely a hozzáfűzött reményeknek és várakozásoknak mindenben megfelelt, Ady Endre néhány versének felolvasásával ért véget.

A Délmagyarországi Közlöny a beszámoló előtt Szabolcska Mihály gúnyversét közli, mely először a BH 1908. febr. 16-i számában jelent meg:

Új költészet

Véreim, magyarok nagy időket élünk,
Trombitahangokon, *csodákról* beszélünk
Az idő megifjult, — a régi romokban...
Ám egyelőre csak az irodalomban.

Történelmi idők szemtanúi lettünk,
Megnyílt a viselős magyar ég felettünk.
S csak a vak nem látja, amik itten esnek,
Tündökletes, régi, új csodák születnek.

Ami rég vemhedzett, tán már Lehel óta,
Megszületett végre az új magyar nóta.
„Dübörgő csendesség” a szava szólása,
És „meddő némaság vak kolompolása”

A Halál szekerén „vén fák hegedülnek”
S „fehérszemű lányok ágyékára dülnek”,
Születnek bús lelkek „az Idő kompjából”,
„Nagy, fekete vizek fehér iszapjából”

— Én elandalogva, édes figyeléssel
Hallgatom ezt a dalt nagy gyönyörúséggel.
S nemzetem jövőjét e múltó világon
Újabb ezer évig biztosítva látom.

Mert nem vész el egy nép, míg költészetében
A jövő zálogát hordozza szívében
S ebben az új dalban annyi a jövődö:
Hogy kell, míg megértjük, vagy ezer esztendő!

Semmivel sem izlésesebb a lap — né jel mögé bújó prózai beszámolója sem:

A „Nyugat” matinéja
 vagy
Szegény Ady — fél

Ady Endre és dr. Reinitz Béla tegnap a Vigadóban „matinéztek”. Szerencsére kis közönség előtt. Hogy miért szerencse? Megmondja az alábbi levél, melyet a posta ma hozott nekünk:

Tekintetes Szerkesztő Úr!

Engedje meg, hogy a Vigadóban tegnap lefolyt „matinéről” referáljak. Azaz hogy inkább kérdjem, miért fél Ady úr? Felolvasásában folyton azt hajtogatta, hogy fél. Igaz, meg is látszott rajta. Fél arcát tenyerébe temette, sápadtan, hosszú hajjal, rekedt hangon folyton magáról beszélt, magát dicsőítette és egyre azt mondta, hogy fél. Eleinte azt hittem, hogy azért fél, mert — mint bevallotta — nagy Magyarországon csak 2—300-an vannak, akik a „jövő irodalom embereit” megértik, és éppen azért „kezdeni kell a világot pofozni.” De hát akkor miért fél éppen Ady úr, hiszen a világnak volna oka félni s nem őneki?

Szerencsére, kevesen voltunk; én is csak a mama kedvéért mentem el. Persze, férjem tudta nélkül. Mert ha tudta volna, hogy minő félelmet akartak rám meg a mamára „olvasni”, hát tudom kikaptunk volna.

Hátha még hallotta volna — jaj, nem is merem elmondani —, amit előbb Ady úr elszavalt (persze arcát tenyerébe temetve), aztán dr. Reinitz Béla úr el is énekelt (Ugye szerkesztő úr, Reinitz úr itt volt Temesvárott ügyvédjelölt? Csinos fiú, tehetséges komponista; kár, hogy ilyeneket megszénésít). Igen, azt énekelte Ady szerint: Disznófej... sertés-test... meglékelték a fejemet, és agyamba néztek...” Szóval, szépen malackodtak — mondta az egyik úr, aki a hátam mögött ült, és aki azért is lett különösen

dühös, mert a magyarokat is gyalázta Ady úr azért, mivel nem mindenki imádja az ő — hogy is mondjam — versfeléit.

De, nem folytatom. Sietve írom ugyanis e sorokat. Csak sajnálom a hat korona belépő díjat, amit a mamával kiadtunk. Inkább vettünk volna azért a drága pénzért egy hizott libát. Ugyanis fogytán vagyunk a zsírnak. Pedig disznót még sokára ölhetünk. Mert az ilyen matinén feltálat „disznó-fejjel”, meg „sertés testtel” nem lehet jóllakni. Ellenkezőleg. De úgy kell nekünk. Matinére hívtak és disznótör lett belőle.

Ady ő!

U. i. Igaz! Azt is ígérték, hogy Franyó Zoltán, ez a fess hadnagy is szerepelni fog. Pedig nem lépett a dobogóra.

A klerikális Temesvári Újság beszámolója:

A Holnap

írógárda egyik tagja, aki magát „költőnek” nevezi.

Ismeretes előttünk az az irányzat, mely kozmopolita voltánál fogva hadat ízen mindannak, ami a haza fogalmával összefügg és a nemzetek fennállásának biztosítója, minők: a vallás, erkölcs, a tekintély és törvény tisztelete. S ennek az irányzatnak terjesztői a sötétségnek lovagjai, kik a „felvilágosítás” jelszava alatt igyekeznek az emberiség szívéhez férkőzni, hogy kiöljenek belőle minden érzést, mely a szép, jó, igaz és nemes után vágyakozik; megmételtyezzék a lelket, mely még hisz Istenben; elhallgatassák benne az erkölcsi érzéket; kiirtsák kebléből a hazaszeretetet.

Munkájuk irányáról ismertük fel őket itt is, a hárompontos testvéreket. Nem volt elég nekik az aknamunka, melyen eddig dolgoztak, mint kalóznak az irodalom terére is kivetették hálójukat: különböző tudományos nevű egyesületeket alakítottak és folyóiratokat alapítottak. Ez utóbbinak egyike a Nyugat, melynek munkatársai a Holnap költőinek nevezik magukat, az előbbie pedig a Galilei Kör.

Mindkettőnek tagjai abból a gárdából kerülnek ki, amelynek hitvallása a racionalizmus, erkölcstana a szaninizmus, hazafias elve a kozmopolitizmus.

A Nyugat írói Dévényen át akarják hozzánk átplántálni a gerinctelen, hazafiatlan és csigavérű francia művészetet, melyben nincs élet, mert hiányzik belőle az éltető erő: a hazafias és vallásos szellem, melyben nincs életkedv, mert idő előtt elfecsérelte erejét, amikor ledöntött minden erkölcsi korlátot.

A Nyugat íróinak egyik ilyen gárdistája gyűjtette maga köré vasárnap délelőtt 11 órára a Koronaherceg szálló nagytermébe Temesvár városának (hál Istennek, hogy csak csekély számú, s bár válogatott, de nem kizárólag a vezetőkörökből való) azon lakosait, akik hasonló gondolkozásúaknak lenni látszanak a Nyugat íróival vagy legalábbis tudnak tapsolni a fentjelzett irányelvek hirdetőinek. Ezen íróinak neve Ady Endre.

Szereplését azzal kezdte a tegnapi előadás, hogy az „élet”-ről értekezett vízenyős, összefüggés nélküli érzélgős mondatokban. Hirdette, hogy „bátorság nincs”, „a legemberebb ember a gyáva”, s mindennek alapja a „félelem”. „Félek, úgymond, azért indultam útra, s erre vagyok büszke”. Ilyeneket hangoztatott: „A becsületes, nagyon gyáva ember megindul. . .” Minden szerénység híján dicsőretet zengett önmagáról, aki „nyugtalan azért, mert tudja, hogy ő kicsoda?” „Ellenségei örülnének, ha úgy kellene elpusztulnia, mint Reviczky Gyulának”. És folytatta többek közt: „Ebben a nem nagyon szép és nem nagyon reménységes országban”

mindent meg akarnak semmisíteni az ő irányuknak ellenségei, amelyből pedig „gárdisták, Kazinczyak, Széchenyiek” fognak kikerülni! Előhozakodik a halállal. E témát nem szereti ugyan, de nem is fél tőle. Azonban le kell számolni vele, s csak azt szeretné, ha barátait le tudná a halál félelméről beszélni. S nem áttallotta kimondani, hogy „a jövő Magyarország 2—300 emberben él, ha él!...” (ti. azokban, akik a Nyugat és a Galilei Körrel tartanak).

Ezen öntelt hazafiatlan és a magyarságot becsmérő felolvasás után verseinek egyikét-másikát mutatta be, amelyek azonban még a költemény *nevét* se érdemlik meg. Kín-rímjei voltak azok egy beteges léleknek, mely hogy nem tud felemelkedni a költőiesség magaslatára, ahol ihlet szállja meg a hivatottak lelkét, legjobban mutatja az, hogy minduntalan a posványban fetrengeni szokott állattal hozakodott elő. S amikor az Úrvacsoráról szól, akkor is egy visszás lélek beszél belőle, aki nem tudja felfogni, hogy mi is az Úrvacsora?

Hasonló tartalmúak voltak azok a „költemény”-nek nevezett szövegek, amelyeket zongorakíséret mellett saját szerzeményeként dr. Reinitz Béla elénekelt. Ady németre fordított verseinek előadása elmaradt. (Jobb is.)

Fájdalom, a közönség többször, élénken tapsolt a szerzőnek, amikor kín-rímjeit előadta. Nagyon csodálkozunk ezen, mert nem volt azokban semmi költőiesség, semmi felemelő, sőt felolvasása s előadása arculcsapása volt a magyar nemzeti érzésnek. Alig hinnők azonban, hogy ezzel mindnyájan helyeselni akarták volna azt az irányt, melyet Ady s társai képviselnek; hanem inkább szánalomból a „szerző” iránt, aki a „Góg és Magóg fia vagyok” c. írásában (vers) azt vallja, hogy a vereckei szoroson át jött e hazába.

Hogy a lap magas esztétikai mércéjéről fogalmunk legyen, ideiktatunk egy verset, mely ugyanabban a számban jelent meg:

Koltay Arthur: A bánat

Szeles, hervasztó őszi[!] este,
Mikor a Bánat felkereste,
Ugye, hogy már nem ott lakott?

De biz a Bánat megtalálta
— Lett volna akárhova szállva —
És rántott rajta jó nagyot...

S másnap mikor kislányt leste,
Amint jött, mért kerülte messze?
...Hm! Bánathoz hasonlíthatott!

Végül közöljük Franyó Zoltán visszaemlékezését a temesvári Nyugat-matinéra. (Igaz Szó 1957. nov. 769. l.) Miután elmondja, hogy ő és Manojlovits várták Adyt az állomáson, így folytatja: „Másnap délelőtt 11 órára tűztük ki a matiné kezdetét. A hajnali gyorsal megjött a többi pesti vendég is: Osvát Ernő, Fenyő Miksa, Kéri Pál és Reinitz Béla, az Ady-dalok igrice, aki itt, Temesváron adta elő először nyilvánosan vagy két tucatnyi vershez írt zenei kompozíciói közül a legszebbeket. Már fél tizenegy elmúlt és mi Fenyő Miksával hiába próbáljuk Adyt kicsalogatni a szállodai ágyból. Sört kér, sört iszik és kétségbeesetten igyekszik zengővé varázsolni rekedt hangját, mely az ital és álmatlanság miatt még rekedtebben csikorog, mint rendesen. Hajlottan, fáradtan, szinte dideregve megy

be a terembe, de amikor a dobogóra lép, és jobb kezére támaszkodva olvasni kezdi megrendítő prózai vallomását, a Félélem és írást, egyszerre megszépül, torkában tragikus húrok remegnek. Egy-egy szavába beleborzong a terem és a sorjában felolvasott újabb versek végrímei már a lelkesedés lázában szikráznak el. Győzött! Sok kíváncsi hitelent és jónéhány ellenséget hódított meg; csúfondáros nyárspolgárokat, vihogó véneket és értetlenül feszengő fiatal lányokat ölelt a szívébe és itt, a temesvári pódiumon is, beteljesült költői küldetése, prófétai ereje: őt hallal és két kenyérral lakatta jól a lelkes hívők kis tábora — a verses csodák inszégeseit — és száraz lábbal ment át a gyűlölet hullámain.

Ady előkészítette a lelkeket, úgy, hogy Reinitz Bélának már csak egy-két akkordjába került, csak néhány dalát kellett nyers, bömbölő hangján, harsány recitativóval élelnie, hogy könnyes-boldogan, meghatottan, legyőzötten verődjenek össze a tenyerek.

Reinitz egymás után, egyre megrázóbb pátosszal zúgta bele a terembe a Kató a misén, Új vizeken járok, Héja-nász az avaron, a Májusi zápor után és a Fekete pillangók fogatján dallamait, szóval éppen ama kompozícióit, melyek — ha néha kabarésan vagy cigányosan is — olyan tökéletes hangulat-egységben festik alá az Ady-versek belső muzsikáját, mint az utána következők, talán sokkal magasabb művészi színvonalon álló zeneszerzők egyetlen kompozíciója sem.

Itt Temesváron is, mint egyebütt, Reinitz segítette Adyt a közönség felett kivivandó győzelemhez, szuggesztív dalaival megrövidítette azt az utat, amely a még idegenkedéssel fogadott versektől a népszerűséghez vezet. A Reinitz-dalok nélkül Ady versei nehezebben jutottak volna el az új vers-nyelvvel szemben még értetlenül álló olvasók tömegéhez. Ennek megkapó bizonyosságát adta a temesvári matiné, amelynek elég kisszámú hallgatósága csakhamar maga is lelkesen toborzott híveket Ady költészetének.”

Féltem a közeli temetőtől: Ady szülőháza a temető szomszédságában van Érmindszenten és az Ady-gyerekek a temetőbe jártak játszani. — *a házhíjának aajtaján:* hiú a népnelvben padlást jelent. — *Cola Rienzi:* (1313—1354): római néptribun, a főnemesség legyőzése után korlátlan diktátori hatalmat kapott. Hatalmával azonban visszaélt, a nép elfordult tőle és felkelésben megölték. Wagner operájának hőse. — *Pereant, qui ante nos nostra dixerunt:* vesszenek, akik elmondták előlünk a mi mondánivalónkat. A mondás eredetét nem sikerült megfejteni. — *meqlátom az új, az új formájú Széchenyit...* Hatvanyrak írja a temesvári felolvasás után: „Temesvári fölolvásásomban céloztam reá: nem gretszk egy csöppet sem (jól meggondoltam), én téged e mai Magyarország Széchenyijének látlak.” (Hatvany: Ady I. 211. 1.)

Ady ugyancsak Hatvanyrak írt levelében a következőképpen számol be a temesvári Nyugat-matinéről: „Az én körutamnak Temesvár volt első stációja s — úgy hiszem — bevégeztem. Barna úr hihetetlen ostobaságokat követett el a rendezésben, s a vége egy türhető publikum s ötszáz korona deficit lett. Egy kis ügyességgel ugyanennyi haszon lehetett volna ugyanott. A Nyugat megtérítette egy részét e deficitnek, s legalább a Nyugatnak — hálaistennek — megérte. Úgy gyűlölnék bennünket, úgy félnek tőlünk, úgy terjed a hírünk, úgy terjed a publicitásunk, hogy biztosan lesz belőlünk valami.” (uo.)

Mj: Vál. (283.); Ai (261.)

Gyulai halálakor a FM Gyulai Pál c. tárca keretében nyilatkozatokat közöl a következő bevezetéssel: „Gyulai Pál meghalt. A magyar irodalom gyászáról megkérdeztük a magyar irodatórt. A felelet ez volt.” A nyilatkozatokat a lap a következő sorrendben közli: Mikszáth Kálmán, Rákosi Jenő, Herczeg Ferenc, Bródy Sándor, Ady Endre, Molnár Ferenc, Riedl Frigyes. — *Gyulai Pál ... azokkal tartana, akik véresül komolyan és becsületesen szolgálják az irodalmat*: Ady és a holnaposok szimpátiáját Gyulai iránt az az ajánlás is mutatja, melyet a Budapesti Szemlének küldött példányba kézzel írtak be: „Gyulai Pál édes apáinknak, aki szigorú szeretettel, vesszőzve nevelte éppé, erőssé gyermekét, a magyar irodalmat, Hálából A Holnap.” (Budapesti Szemle 1908. 136. kötet 455. l.) — *már csak a nagyon öreg Gyulai Pált láthattam meg*: Kardeván Károly visszaemlékezése (Ady Múzeum II. 84. l.) szerint Ady elmondta, hogy egyszer találkozott Gyulaival, aki azt mondta neki: „Ha még egyszer olyan verset ír, mint Én a halál rokona vagyok, szívesen közlöm a Budapesti Szemlében.” (vö. a Szini Gyula c. jan. 1-i cikk jegyzetével a 571. lapon). — *egy-két hónap múlva aranyos dörmögéssel elfeledte, sőt tagadta az egész ügyet*: Ady valószínűleg a Budapesti Újságírók Egyesülete 1909. évi Alinacshájában közölt interjúra gondol, amelyben Gyulai ezeket mondja róla: „... Hallom, most nagyra vannak egy fiatal poétával. Nem számít. Nem sokat ér! A Budapesti Szemlébe is írtunk róla. Tehetséges ember, de tele van affektációval, már pedig, aki a költészetben affektál, az olyan, mint aki a tiszta bort hamisítja. Abból, hogy utánzó vannak, legfeljebb az következik, hogy izléstelen emberek nagyobb számmal burjánzanak, mint régen...” — *Erdélyiségének voltáról... már majdnem babonásan különöseket és szépeket hiszek* Ady Gyulai iránti szimpátiájához erősen hozzájárult Gyulai erdélyi származása. Vö. a Gyulai halálakor írt versének (Harcos Gyulai Pál) következő soraival: „Kis Erdélyország, kis sorsunk vidéke, / Küldte ide, hogy háborogjon, / Mert az apróknak harc a menedéke / S vérbeli magyart megölne a béke.

Mj: VT (183.); Ai (264.); KF (231.)

A FÜGGELÉK JEGYZETEI

216. *A szüzsies Apponyi*. BN 1907. okt. 6. 6. l.

A cikk témájánál és ironikus stílusánál fogva tulajdonítható némi valószínűséggel Adynak. Ez idő tájt öccse kinevezésével kapcsolatban erősen foglalkoztatja Apponyi klerikális tanügyi politikája (vö. A kálmánista kardinális c. okt. 2-i cikkével a 8. lapon és Oh, Benkő úr c. dec. 18-i cikkével a 97. lapon). Rá vallanak Apponyi jelzői is: szüzsies, széphanjú ember, ország primadonnája, stb. A kissé terjedős kompozíció viszont óvatosságra int. Egyébként ugyanezt a témát Ady sokkal tömörebben megírta már Jegyzetek a napról III. Geócze Sarolta — igazgatónő c. 1907. júl. 26-i cikkében (AEÖPM VIII. 282.)

Geócze Sarolta (1862—1928): keresztény-szocialista író és agitátor. Ő szervezte a magyar keresztény munkásnők országos egyesületét. Az Erzsébet nőiskolából került a II. ker. tanítóképző intézetbe igazgatónak.

217. *Tömör jellemzés.* BN 1907. okt. 15. 1—2. l.

A glossza — az enapi Gyáriparosok cíművel azonos toll írta — valószínűleg Adytól származik. Ez idő tájt Érmindszenten időzik. Okt. 16-án kelt szignált cikkében (Baj van a paraszttal) is a választójog, nem a népet képviselő képviselők, a nemzetelő latifundium a témája, akárcsak a két említett glosszában. De stílusban is Ady jelenlétét érezzük a rövid, pattogó kijelentő mondatokban: „Ezek a képviselők gyűlölik a népet. Idegenül tekintenek rá. Félnék tőle.” stb.

A szombati ülésen egy képviselő interpellált: Mezőfi Vilmos. — *Nagy Emil* (1871—1956): ügyvéd, függetlenségi párti országgyűlési képviselő.

218. *A gyáriparosok.* BN 1907. okt. 15. 2. l. — Hírek

A kis glossza némi valószínűséggel Adynak tulajdonítható. Ha ekkor már sok tekintetben bírálja is a kapitalizmust, annak a feudális latifundiumokhoz viszonyított haladó szerepét még mindig fontosnak tartja. Rá vall a darabontság emlegetése és bizonyos stíláriis jegyek is, pl. az ilyen szóösszetételek: kultúra-gyilkoló; nemzetelő vagy az utolsó mondat szóhalmozása.

A BN okt. 13-i számában Magyarország — kivándorlási árterület címmel számol be a Gyáriparosok Orsz. Szövetségének felterjesztéséről, melyben adóreformot, iparfejlesztést követelnek, továbbá harcot a drágaság ellen, valamint ingyenes állami népoktatást. Végül arra a kérdésre, hogy a nép földszerzési vágyának kielégítése hatásos ellenszer volna-e a kivándorlás ellen, igennel válaszol a felirat, de hozzáteszi, hogy meg kell akadályozni a parcellázással járó spekulációt. A beszámolóhoz fűzött kommentár is Adyra emlékeztet:

„Andrássy azt mondta: »Elvérzik az ország.« A Gyáriparosok Országos Szövetsége azt mondja: »Magyarország egyetlen kivándorlási árterület.« A képviselő urak pedig marakodnak tisztségekért, állásokért, őrhelyekért, mialatt a nép kivándorol, s az ország elvérzik.

Magyarország: egyetlen kivándorlási árterület.

A parlament: tébolyodott doktorok háza.”

219. *A városok.* BN 1907. okt. 23. 3. l.

Ady „városos Magyarország” koncepciójával cseng össze ennek a kis glosszának a hangja: ő írta le már 1902-ben, hogy a városok a kultúra ígéretei. Ezért tulajdonítjuk nagy valószínűséggel neki a szerzőséget.

Beksics Gusztáv (1847—1906): publicista. La question roumaine et la lutte des races en orient c. 1895-ben Párizsban megjelent könyvében kimutatja, hogy a nyelvi és nemzetiségi asszimiláció a városokban sokkal erősebb, mint az ország többi részeiben. Talán erre vonatkozik Ady célzása.

220. *Francia színészek a Magyar Színházban.* BN 1907. okt. 23. 12. l. — Színház, művészet

A színházi beszámoló részben francia témája miatt tulajdonítható némi valószínűséggel Adynak. Ezt valószínűsíti, hogy a színészről jellemzésében annak asszonyiságára, a szerelem mindenhatóságára teszi a hangsúlyt („örül a csóknak magáért a csókért”).

Donnay, Maurice (1859—1945): francia színműíró, aki a Chat Noir nevű mulatóban kezdte pályáját és 1907-ben az akadémia tagja lett. L. erről Ady Az Irodalmi Köztelek c. 1906. aug. 1-i cikkét és jegyzetét (AEÖPM

VIII. 39. és 412.). A cikkben említett darabját magyarul is játszotta a Magyar Színház 1908 elején Hercegek iskolája címmel.

221. *Az árva Jókai-sír.* BN 1907. nov. 3. 5—6. l. — Hírek

A rövid hírcikk két okból lehet Ady fogalmazása. Az ő Jókai iránt érzett következetes tisztelete inspirálhatta, és utalás van benne Bartha Miklós néhány napja felavatott síremlékére, melyről A nagy Miklós címmel jelzett cikket is írt okt. 22-én (33.). — Egyébként a Magyarország nov. 2-i száma szerint Jókai sírjánál beszédet tartottak és megkoszorúzták.

222. *Achim András üzenete.* BN 1907. nov. 29. 5. l.

Az Adyt Achim Andrásához fűző szíves jó viszony ad alapot a föltételezésre, hogy Achim levelét ő közölte és a közléshez ő írt bevezetőt.

Békéscsabai Népegylet: Achim parasztpártjának társadalmi alakulata, a BN dec. 10-i híre közli, hogy feloszlatták a békéscsabai Népegyletet, mert politikai pártot, hacsak nem hazaáruló, a törvénytelenység netovábbja lett volna feloszlalni. Achim szerint azért választották ezt az időpontot, mert közeledett az aratási szerződések megkötésének ideje.

MUTATÓK

NÉVMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetre utalnak

- Abafi Lajos 516
 Abdul Hamid, II. 511, 598
 Ábrányi Emil 281, 471, 524, 562, 581
 Ábrányi Kornél 130, 436
 Achim L. András 43, 96, 114, 212, 373, 374, 375, 417, 426, 488, 618
 Acker, Paul 469
 Adam, Juliette 89
 Adam, Paul 207, 267, 486, 518
 Ady Endre 14, 60, 217, 218, 235, 279, 281, 282, 344, 413, 491
 Ady János 460
 Ady Lajos 343, 382, 427, 458, 460, 490, 536, 537, 548
 Ady Lőrinc 446, 460, 462, 603
 Ady Pál 457
 Ady Sándor 460
 Aehrenthal, Alois Lexa 185, 471, 472
 Ágai Béla 382
 Ágoston Péter 402, 582
 Aigner Lajos 516
 Aiszkhülosz 60
 Aiszoposz 324
 Akiba, ben Jozsef 171, 461
 Alexander Bernát 392, 575
 Alfonz, XIII. 51, 271, 360, 411
 Allart, Hortense de Méritens 469
 Allemane, Jean 260, 512
 Alnoch ezredes 437
 Ambrus Gizella 542
 Ambrus Zoltán 60, 460, 541—552, 606
 Amette, párizsi érsek 72, 417, 500, 508
 Andler, Charles
 Andrassy Gyula gróf 41, 42, 43, 92—94, 96, 114, 119, 127, 128, 131, 137, 155, 195, 331, 406, 407, 408, 424, 425, 439, 466, 476, 478, 482, 490, 598, 617
 Andrejev, Leonyid 64, 252, 509, 523
 Anonymus 60
 Antal Sándor 462, 527, 530, 532, 553, 554
 Anthan, Robert gróf 77, 420
 Antoine, André 584
 Antonius Marcus 309, 446
 Apáczai Csere János 266, 268, 301
 Apáthy István 267, 517, 523, 582
 Apponyi Albert gróf 13, 26, 34, 44, 53, 58, 67, 95, 96, 98, 106, 108, 114, 123, 124, 127, 131, 132, 137, 144, 204, 205, 213, 216, 217, 240, 271, 272, 286—288, 369, 370, 390, 391, 401, 402, 403, 407, 415, 426, 431, 432, 435, 439, 440, 441, 476, 482, 485, 488, 490, 503, 504, 517, 521, 527, 616
 Apponyi Albertné grófné 418, 482
 Apponyi Géza gróf 420
 Arany János 60, 268, 300, 359, 490, 510, 528, 554, 577, 608
 Ardnini, francia gyermekszínész 330
 Árpád vezér 406
 Assisi Szent Ferenc 271
 Asszonyi László 515
 Aubry, Raoul 595
 Azef, Jevno Fiselevics 316, 590
 Axmann (?) 522
 Babits Mihály 281, 382, 516, 519, 561, 573
 Bach, Alexander 569
 Bacsányi János 436
 Bakócz Tamás 395
 Bakonyi Károly 142, 440
 Bakonyi Samu 466
 Baksay Sándor 262, 513
 Balassa Bálint 162, 279, 530
 Balássy Endre 446
 Balázs Béla 492, 519, 554, 596
 Bali Mihály 248, 508
 Bálint Aladár 524

- Balogh Ádám 435
 Balogh József 433
 Baltazár Dezső 137, 439
 Balzac, Honoré de 157, 244, 457, 507
 Bánffy Dezső báró 144, 262, 267, 441, 513
 Bánffy Miklós gróf 517
 Bangha Béla 485
 Bányai Elemér (Zuboly) 535, 550, 558, 562, 572, 576, 579, 580
 Barabás Béla 145, 149, 199, 403, 441, 443
 Barbey d'Aureville, Jules 542
 Bárd Miklós 145
 Barkóczy Sándor báró 9, 388, 485
 Barna (?) 615
 Barna Fülöp 407
 Barnum, Phineas Taylor 327, 596
 Barrès, Maurice 104, 105, 243, 244, 285, 428, 499, 506, 508, 569
 Bartels dr. 123, 435
 Bartha Miklós 33, 34, 219, 373, 403, 404, 491
 Bartók Béla 465
 Basch Viktor 497
 Basset, Serge 583, 584
 Bataille, Henry 125, 597, 601
 Báthory Erzsébet 309
 Báthory Zsigmond 209, 487
 Batthyány Ervin gróf 67, 415
 Baudelaire, Charles 157, 161, 172, 192, 309, 342, 456, 457, 459, 601
 Beaumarchais, Pierre Auguste 512
 Beck Vladimír báró 100, 101, 398, 427
 Becque, Henri 180, 350, 468, 469, 606
 Bede Jób 581
 Bédy-Schwimmer Róza 482
 Beer Béla 384
 Beethoven 47, 410
 Beksics Gusztáv 372, 617
 Bella István 404
 Bellamy, Edward 466
 Benczur Gyula 150, 444
 Benedek János 22
 Benkő Gyula 97, 98, 426, 427, 616
 Benyovszky Móric gróf 427
 Beöthy László főispán 432
 Beöthy László 140, 150, 440, 443, 485
 Beöthy Zsolt 59, 269, 271, 293, 297, 300, 392, 482, 519, 520, 524, 525, 529, 546, 606
 Béranger, Pierre Jean 516
 Berend Pál 430
 Berényi János 217, 490
 Berényi János gróf 430
 Berkovits René dr. 519
 Bernhardt, Sarah 307, 407, 605
 Bernstein, Henry 125
 Berzeviczy Albert 392, 482, 582
 Berzeviczy Gergely 252, 267, 510, 517
 Berzsényi Dániel 60, 267, 510, 516, 517
 Besseney Ferenc 252, 510
 Beust, Friedrich Ferdinand gróf 198, 598
 Bethlen Gábor 8, 113, 214, 266, 286, 387, 388, 569
 Beyle, Henry I. Stendhal
 Bézine, Paul 506
 Bigault, Charles de Casanove, 584
 Bihari Sándor 484, 516
 Biró Lajos 379, 380, 381, 431, 460, 490, 549, 550, 551
 Bismarck, Otto von herceg 318
 Bivill (?) 399
 Bizony Akos 476
 Björnson, Björnsterne 13, 39, 58, 66, 67, 89, 316, 390, 407, 413, 415, 423, 487, 511
 Blanc, Marie-Félix 193, 194, 475
 Blériot, Louis 609
 Bloch, Ernst 596
 Blum, Robert 412
 Bocskai István 92, 113, 214
 Boda Dezső dr. 17, 23, 201, 285, 397
 Bodor Aladár 530
 Boissard, Ferdinand 456
 Boissier, Gaston 429
 Boissier (?) szenátor 237, 238, 502
 Bokányi Dezső 114, 262, 513
 Bolyai Farkas 266
 Bonaparte Mária hercegnő 88, 423
 Bonfini, Antonio 60
 Bónitz Ferenc 379
 Borgia Lucretia 309
 Borgiák 348
 Bornemisza Elemérné Szilvási Károly 473
 Both István 217, 218, 490, 603
 Botha Louis 145, 441
 Boucher, François 597, 605
 Bourget, Paul 243, 244, 507
 Bozóky Alajos 123, 434
 Bozóky Árpád 69, 416

Bölöni György 410, 456, 537
Böröndi András 133, 437
Brand, Adolf 33, 403
Brázay Kálmán 70, 416
Bresztovszky (Bresztóczy) Ernő 525,
552, 581
Breuer Oszkár dr. 534
Briand, Aristide 216, 317, 357, 490,
591, 598
Brisay (?) 597
Brisson, Adolphe 583, 584
Brisson, Eugène 151, 152, 445
Broderigo (Brodarics István) 60, 413
Bródy Ernő 383, 593
Bródy Miksa 550
Bródy Sándor 60, 167, 393, 547,
548, 551, 581, 616
Brouez, Fernand 567
Browning, Robert 239, 502
Brummell, George-Lewis 42, 408
Brunetière, Ferdinand 502
Brüll Adél, I. Léda
Bugyi Gyula 409
Bulzán János 432
Buneau-Varilla (?) 243, 506
Burián István 521
Bustya Endre 385, 428, 446, 473,
542, 580
Bülow, Bernhard von 33, 403, 467
Byron, George Gordon lord 89, 239

Cabet, Étienne 424
Caligula 288, 317
Calvino, Mario 188, 473
Caraman-Chimay család 396, 397
Carlos, portugál király 151, 178,
444, 445, 467
Carrière, Eugène 596
Caruso, Enrico 7, 387
Carnegie, Andrew 41, 123, 407, 434
Castellane, Boni de 40, 118, 143, 174,
245, 246, 247, 407, 427, 433, 465,
507
Castiglione asszony 405
Catilina 77, 419
Chaulnes herceg 174, 465
Chateaubriand, François René vi-
comte de 180
Chaumié, Joseph 508, 509
Chéron, Henry 176, 466
Cholnoky Viktor 459
Cicero, Marcus Tullius 419
Cincinnatus, L. Quinctius 170, 461
Cipriani, Amilcare 256, 308, 511, 587

Cipriani, Fulvia-Lavinia-Italia-Ro-
ma 511
Clemenceau, Georges 18, 25, 151,
152, 192, 214, 255, 317, 318, 324,
325, 333, 393, 398, 445, 583, 590,
591, 598, 608
Collin, Adèle 66, 415
Comenius Ámos 213, 488
Comte, Auguste 276
Cook, Fred Albert 609
Coppée, François 60
Coquelin, Constant 307, 308, 587
Coquelin, Jean 597
Corday, Charlotte 346
Cornaglio (?) 302, 583
Corneille, Pierre 601
Courouble, Léopold 567
Cromwell, Oliver 348
Curie, Marie 216, 490
Czach Antal 17
Czigány Dezső 205, 484
Czóbel Ernő 510

Csák Máté 476
Csarada János 73, 403, 418
Császár Péter 417
Csáth Géza 384, 459
Cserna Rezső 484
Cszimadia Sándor 129, 382, 526, 604
Csokonai Vitéz Mihály 60, 159—162,
164, 279, 364, 458, 459, 464, 530,
574

Daian Illés dr. 387
Dalou, Aimé Jules 315, 590, 596
Daniel Gábor 414, 437
D'Annunzio, Gabriele 61, 162, 180,
316, 469, 590
Dante 163, 269
Danton 231, 348
Danvers, Remy 302
Darányi Ignác 34, 114, 124, 125,
389, 435, 521
Daudet, Alphonse 49, 60, 332, 243,
316, 410
Daudet, Léon 232, 243, 493, 499,
506
Dávid Ferenc 93, 199
David, Jacques Louis 605
De Amicis, Edmondo 60
Deák Ferenc 93, 199
Deibler, Anatole 302, 508, 583
Delattre, Louis 567
Delcassé, Théophile 185, 471, 472

- Dembinszky Henrik 437
 Demény János 465
 Demokritosz 138, 439
 Demolder, Eugène 567
 Dénes Sándor dr. 514, 519
 Denglos (?) 509
 Déri Béla 484
 Déroulède, Paul 599
 Deschamps, Gustave 415
 Dési Alfréd 515
 Desmoulins, Camille 604
 Desprès, Suzanne 347, 587, 605
 Dessewffy Aurél gróf 424
 Deville-Beaume, Mme 305
 Dickens, Charles 60, 410
 Dietz-Mounin, Mlle 587
 Diogenész 322
 Diósiék 380
 Dóczi Lajos 297, 575, 576, 581
 Doktor Sándor 392
 Domonkos László 585
 Donnay, Maurice 125, 373, 617
 Donop (?) 506
 Dosztojevszkij, 60, 546
 Doumic, René 606
 Dózsa György 20, 73, 157, 197, 212, 218, 222, 284, 395, 488, 490, 493, 525
 Dreher Antal Jenő 98, 99, 427
 Dreyfus, Alfred 24, 120, 153, 227, 242, 248, 350, 445, 495, 496, 499, 505, 606
 Drumont, Edouard 499
 Dujardin-Beaumetz, Henri Étienne 357, 608
 Dumas, Alexandre père 64
 Dumas, Alexandre, fils 64
 Dumour, Louis 503
 Dupanloup, Félix Antoine Philippe 240, 504
 Duplessis-Laridon, Anne-Louise (Lucile) 346, 604
 Durand (?) 509
 Duri József 64, 414
 Duse, Eleonora 305, 312, 469
 Dutka Ákos 235, 500, 514, 516, 519, 532, 535, 536, 563, 581

 Edison, Alva Tohmas 193, 474
 Edward, VII. 62, 270, 332, 598
 Eekhoud, Cornélie 567
 Eekhoud, Georges 282—284, 383, 564—568
 Égalité Fülöp 243, 506

 Egan Ede 436
 Ehrlich, Paul 459, 609
 Elek Artur 382, 550
 Elisieff, M. et Mme 329
 Emery, Maurice 506
 Emőd Tamás 382, 514, 515, 516, 519, 530, 533, 534, 535, 536, 553, 554, 563, 610
 Endródi Sándor 342
 Engels 73, 417
 Eötvös József báró 287, 546
 Eötvös Károly 39, 115, 267, 432, 581
 Eötvös Loránd 321, 523, 593
 Erdős Renée 474
 Erzsébet, magyar királyné 270
 Erzsébet (Árpádházi) Szent 72, 417, 504
 Erzsébet, angol királynő 461
 Erzsébet, román királyné I. Carmen Sylva
 Esterházy család 22, 396, 397
 Esze Tamás 352
 Eugénia császárné 316, 321, 598
 Eulenberg, Herbert 133
 Eulenburg, Philipp herceg 220, 434, 492

 Fabritius Győző 85, 421
 Faguet, Émile 503
 Fallières, Clément Armand 11, 65, 260, 389, 415, 497, 512, 583, 588
 Farina, Salvatore 60, 413
 Farkas Imre 267, 517
 Farkas Pál 535, 536, 537, 539, 557, 582
 Farkasházy Zsigmond 203, 482
 Faure, Félix 309, 588
 Fazekas Ágoston 211, 278, 478, 487, 522
 Fedák Sári 52, 76, 411, 418
 Feinberg (?) 473
 Fejérváry Géza báró 432
 Fényes Adolf 205, 484, 523
 Fényes Samu 182—184, 206—208, 213, 379, 385, 415, 439, 460, 462, 469, 470, 485, 486, 489
 Fenyő Miksa 383, 501, 537, 538, 539, 540, 541, 550, 552, 564, 580, 584, 585, 602, 611, 614
 Ferdinánd, bolgár cár 273, 520
 Ferdinánd, magyar király 395
 Ferdinándy Geyza 475
 Ferenc I. 79. császár
 Ferenc Ferdinánd 100, 398, 420, 478

- Ferenc József I. 478, 503
 Ferenczy Károly 523
 Ferrer, Francisco 359, 360, 609
 Ferry, Alfred Mme 589
 Feszty Árpád 393, 484
 Fetser Antal 211, 474, 487, 489
 Finot, Jean 499
 Flammarion, Camille 90, 208, 424, 486
 Flammarion, Camille Mme 605
 Flaubert, Gustave 166, 410, 460, 518
 Fontenay, vicomte de 482, 490
 Fónyi Gézáné 386
 Forel, August 202, 480
 Forgács Dezső 525, 526
 Fort, Paul 601
 Földes Imre 141, 149, 150, 439, 440
 Földessy Gyula 385, 459, 460, 563
 Fraknói Vilmos 395
 France, Anatole 91, 104, 149, 153, 199, 244, 271, 294, 302, 316, 318, 341, 342, 356, 357, 445, 478, 479, 507, 591, 602, 608
 Franyó Zoltán 532, 610, 613, 614
 Frey, Margaret 41, 407
 Frigyes II. 318, 332, 333
 Fülep Lajos 498
 Füzü Sándor 241, 242, 505
- Gajári Ödön 382
 Galeotto, Marzio 60
 Galilei, Galileo 229
 Gallay (?) 102
 Gambetta, Léon Michel 331, 503, 598
 Gapon pópa 316, 590
 Garami Béla dr. 444
 Garami Ernő 114, 432, 525, 526, 582
 Gárdonyi Géza 553
 Gárdos Alfrés 553
 Gáspárné Dávid Margit 434
 Gaubert (?) 28, 29, 399
 Gaubert, Ernest 601
 Gautier, Théophile 157, 456, 457, 601
 Gellért, Szent 31
 Gellért Oszkár 384, 607
 Geöcze Sarolta 369, 370, 616
 Gerov, Matej 262, 263, 264, 512, 513, 520
 Gerő Ödön 581
 Gheust, P. G. 598
 Gide, André 503
- Giesswein Sándor 442
 Gilsoul Victor 567
 Giraud, Albert 567
 Girault (?) 90, 424
 Glatz Oszkár 484
 Gobineau, Joseph-Arthur comte de 264, 510, 514, 517
 Goblet, René 398
 Goda Béla 522
 Goethe 60, 166, 180, 239, 265, 269, 285, 292, 301, 303, 307, 343, 503, 518, 527, 569, 583, 584, 603
 Gogol 546
 Goluchowszki, Agenor gróf 77, 420
 Goncourt testvérek 49, 310, 410
 Gorkij 60, 239, 316, 590
 Goudré, Monna 330, 597
 Gould, Anna 40, 118, 143, 174, 245, 246, 247, 407, 427, 433, 440, 465, 466, 507
 Gourdjí, Salih B. 256, 511
 Gourmont, Jean de 474
 Gourmont, Rémy de 264, 265, 514, 566
 Göndör Ferenc 482
 Görcsöni Dénes 462, 463, 522, 526
 Görgey Artúr 145, 146, 147, 213, 441, 479, 489
 Gratz Gusztáv 422, 478
 Gregh, Fernand 601
 Gregori (?) 227, 495
 Grill Károly 284, 291, 293, 551, 568, 570
 Grosz Bella 167, 436
 Grünbaum Jakab 130, 436
 Grünbaum Jakabné 130, 436
 Grünwald Béla 207, 515
 Guilbert, Yvette 40, 407
 Guilleminault, Gilbert 507, 588
 Guillotin, Joseph Ignace dr. 136, 248, 439
 Guítry, Lucien 587
 Guizot, François 428, 429
 Gulácsy Lajos 484
 Gundel János 520
 Gundel-Göröncsér János 273, 274, 520
 Gusztáv V. 127, 435
 Günther Antal 114, 393, 403, 432, 482, 522
 György, görög herceg 88, 423
 György, görög király 62, 63, 270, 414, 519
 Györy Gáspár 64, 414

- Gyula vezér 34
 Gyulai Pál 146, 279, 292, 300, 364, 365, 427, 441, 474, 524, 571, 582, 583, 586, 616
 Gyurják László 427
 Gyürky Ödön 106, 430
- Haakon VII. 127, 435
 Habert, Marcel 599
 Hadzey Olga 484
 Hainiss Berta 127, 435
 Halkó István 87, 88
 Halmos János 418
 Harasztyné Szederkényi Anna 481, 482
 Harden, Max 55, 71, 120, 121, 403, 412, 417, 434, 467, 492
 Harduin, Henry 185, 258, 259, 472, 511, 512
 Harkányi Ede 392, 518, 582
 Harnoncourth, Félix 420
 Harsányi Lajos 549
 Hartleben, Erich 159, 458
 Haupt-Stummer Leó báró 116, 433
 Haupt-Stummer Lipót báró 433
 Hauptmann, Gerhart 207
 Hearn, Lafcadio 179, 469
 Héderváry Lehel 467
 Héderváry Samu 467
 Hegedüs Nándor 460
 Heine 36, 80, 146, 164, 165, 180, 200, 292, 405, 420, 462, 479
 Heinrich, Abel 85, 421
 Heltai Ferenc dr. 418
 Heltai Jenő 440, 547, 549, 551
 Hennique, Nicolette 589
 Hentzi, Heinrich 437
 Herczeg Ferenc 60, 170, 297, 392, 425, 461, 482, 523, 528, 533, 534, 536, 537, 538, 550, 551, 552, 553, 554, 560, 564, 580, 581, 582, 616
 Hertz (?) 597
 Hervé, Gustave 25, 28, 229, 398, 399, 497
 Herzen, Alexander Ivanovics 546
 Hevesi Sándor 60
 Hevessy Mariska 515
 Hlinka András 413
 Hogarth, William 605
 Hohenzollern család 33
 Hoitsy Pál 144, 441
 Holló Barnabás 488
 Holló Lajos 403
 Holló Sándor 438
- Hóman Bálint 388
 Homérosz 37, 162, 269, 361, 527
 Honti Nándor 206, 484, 485
 Hora 80
 Horánszky Lajos 436
 Horatius 362, 516, 598
 Horn Emil 417
 Horvay János 212, 217, 488, 490
 Horváth Mihály 140, 431, 439
 Horváth Zoltán 403
 Hosztalek Nándor 136, 439
 Hranyczyk Károly 115, 432
 Hubay Jenő 482
 Hugo, Victor 58, 89, 181, 259, 265, 340, 341, 342, 413, 423, 429, 469, 601
 Humbert, Charles 508, 509
 Huszár Károly 527, 582
 Huszár Vilmos 482
- Ibsen 18, 94, 165, 239, 203, 207, 350, 393, 425, 460, 473, 507, 518, 587
 Ignotus 60, 252, 407, 510, 524, 527, 531, 540, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 561, 562
 Imre herceg, Szent 108, 124, 136
 Inczédi László 460
 Istók János 403, 391
 István I. Szent 114, 504
 Ivánfi Jenő 475
- Jacobi Livia 493
 Jaime (Jakab) Bourbon herceg 506
 Janus Pannonius 348
 Jaurès, Jean 357
 Jászai Mari 52, 75, 411, 418
 Jászi Oszkár 392, 401, 550, 582, 595, 604
 Jeanne d'Arc 31, 52, 153, 335, 336, 346, 350, 411, 494, 506, 599, 606
 Jekelfalussy Lajos 114, 149, 432, 443
 Jellasics József gróf 198
 Jókai Mór 34, 36, 60, 64, 166, 215, 273, 274, 301, 373, 374, 403, 425, 460, 464, 477, 618
 Josipovich Géza 432
 Jounet, Albert 498
 József I. 131, 212, (?) 437
 József II. 95, 96, 267, 517
 József főherceg 134, 438
 Juhász Gyula 14, 15, 281, 382, 391, 392, 411, 462, 484, 515, 553, 554, 561, 562, 563, 564, 576, 610
 Juhász Illésné 15

- Julius Caesar 608
 Justh Gyula 61, 62, 69, 86, 414, 416,
 421, 422, 438, 446, 513, 521,
 Juven, Félix 417
- Kabai Mihály 446
 Kabos Ede 60, 284—286, 379, 462,
 550, 568, 569, 581
 Kacziány Odön 484, 488
 Kacs Kovics Géza 221, 492
 Kacsóh Pongrácz 440
 Kaffka Margit 493, 550
 Kaizler Károly 399
 Kallós Ede 403, 442
 Kálvin 158, 241, 351, 352, 505
 Kann Gyula 484
 Kant, Immanuel 145, 146, 147
 Kapus Samu 382, 490
 Kardeván Károly 571, 616
 Kardos Albert 486
 Kardos Árpád 427
 Kardos Gyula 150, 443, 444
 Karlovsky Lajos 35, 404
 Károli Gáspár 299, 443
 Károlyi grófi család 124, 352, 438
 Károly VI. német-római császár 436
 Károlyi István gróf 211, 487
 Károlyi Mihály gróf 443
 Károlyi Sándor 131, 132, 423, 437
 Katona József 59, 165, 363, 464
 Katona Nándor 206, 484
 Katonáné Turánszky Irén 369
 Kávássy Bertalan 489
 Kazinczy Ferenc 59, 165, 266, 267,
 300, 363, 364, 400, 458, 516, 517,
 574, 614
 Kecskeméthy Aurél (Kákai Aranyos)
 252, 420, 510
 Kecskeméthy Győző 102, 427
 Kemál bej 71
 Kemény Simon 530
 Kemény Zsigmond 300
 Keinpelen Béla báró 212, 488
 Kenedi Géza 558, 560, 561
 Kenessey Béla 242, 262, 505, 513
 Kerekes Ernő 204
 Kerényi Frigyes 516
 Kéri Pál 379, 550, 614
 Kerr, Alfred 268, 518
 Key, Ellen 346, 605
 Khevenhüller-Metsch, Rudolf gróf
 72, 417
 Kincs Gyula 218, 490, 491
 Kinizsi Pál 348, 606
- Kipling, Rudyard 60, 294, 324, 354
 Király István 459, 498, 522
 Kiril, Hrisztov 222, 493
 Kisbán Miklós I. Bánffy Miklós gróf
 Kisfaludy Károly 60
 Kisfaludy Sándor 60, 343
 Kiss József 64, 91, 94, 95, 145, 344,
 381, 384, 415, 424, 425, 431, 441,
 460, 523, 581
 Klein István 64, 414
 Kleist, Heinrich von 516
 Kleopátra 309, 311, 358, 446
 Kmety Károly 73, 144, 418, 441
 Kóbor Tamás 60, 550
 Kóburg család 78
 Kóburg Fülöp 65, 415
 Kock, Paul de 529
 Kocsis Imre 436
 Koczás Sándor 385
 Kokovcev (?) 492
 Kollányi Boldizsár 534
 Kolompár Balog Tuta 491
 Kolumbusz Kristóf 459
 Koltay Arthur 614
 Komlós Ágost 418
 Komlós Aladár 382
 Konried dr. 343, 344, 603
 Kont Ignác 72, 73, 285, 417, 568
 Koppány vezér 34
 Korányi Frigyes, ifj. 51, 411
 Korányi Frigyesné, ifj. 51, 411
 Kornfeld Móríc 304
 Kossuth Ferenc 27, 30, 33, 53, 54,
 68, 69, 81, 95, 96, 97, 98, 113,
 115, 131, 137, 141, 146, 155, 212,
 218, 288, 403, 408, 416, 421, 426,
 432, 440, 441, 478, 488, 509, 517,
 521
 Kossuth Lajos 24, 54, 85, 114, 132,
 147, 155, 212, 218, 343, 373, 412,
 488, 490
 Kosztolányi Dezső 383, 384, 530,
 532, 563, 571
 Kovács Gusztáv 96 426
 Kovalovszky Miklós 457, 488, 490,
 603
 Kozma Andor 146, 441
 Kölcsey Ferenc 60, 160, 287, 458,
 569
 Körösfői Kriesch Aladár 484
 Kratochwill Georgina (ina) 309
 Kubelik Jan 312, 590
 Kukorica Lajos 17
 Kun Árpád 155, 446

- Kunfi Zsigmond 383, 392, 496, 525,
 582, 604
 Kupcsay Felicián 550
 Kuthy Lajos 293

 Laczkó Géza 529, 579
 La Fontaine, Jean de 324, 512
 Lajos I. Nagy, magyar király 579
 Lajos II. magyar király 21, 395
 Lajos XI. francia király 608
 Lajos XIV. francia király 243, 303,
 304, 318, 586
 Lajos XVI. francia király 178, 467,
 506
 Lajos Fülöp 425, 506
 Lajos Fülöp portugál trónörökös 444
 Lakits Pál 479
 Lamartine, Alphonse de 192, 267,
 342, 429, 518
 Lambert, Franz 213, 489
 Lambert, Louis 457
 Lampérth Géza 558
 Lánczy Leó 167, 460
 Lándor Tivadar 379
 Lanes, Jean 512
 Láng József 476
 Lanoux, Armand 588
 Laoce 71, 159, 464
 Laprade, Victor Richard de 428, 429
 Largillière, Nicolas de 605
 Laszberg Rudolf 197, 198, 478, 487
 Latham, Hubert 359, 609
 Latkóczy Imre 337, 600
 Laura (Petrarca szerelme) 350, 606
 Laurus (?) 597
 Lázár György dr. 50, 411
 Leboeuf, Edmond 598
 Leconte de Lisle, Charles Marie 105,
 342, 429
 Leda (Diósiné Brüll Adél) 380, 381,
 382, 516, 531, 554, 555, 588, 604
 Lehel Károly 515
 Leidenforst Adolf báró 116, 433
 Lemaitre, Jules 153, 243, 335, 349,
 445, 502, 506, 599, 606
 Lemoine (?) 240, 241, 504
 Lenfant (?) 225
 Lengyel Géza 379, 380, 431, 456,
 460, 550
 Lengyel Menyhért 18, 19, 541, 545, 550
 Lengyel Zoltán 96, 399, 418, 419,
 426, 474
 Lenin 511
 Leó, XIII. 442

 Lepelletier, Edmond 410
 Lépine, Louis 494, 598
 Le Roux, Hugues 509
 Leroy-Beaulieu, Pierre Paul 490
 Lesueur, Daniel, Mme 503
 Lesznai Anna 357—359, 608
 Levallant, Maurice 429
 Lévy József 292, 581
 Linden, Constance 372, 373
 Lipót, belga király 35, 36, 270, 332,
 404, 423
 Lisznyay Kálmán 281, 342, 562
 Litvinne, Félia 314, 590
 Livius, Titus 60
 Lóczy Lajos 523
 Loewy, Maurice 29, 400
 Lombroso, Cesare 164, 207, 459,
 486, 504
 Lónyay Elemérné (Stefánia főher-
 cegnő) 315, 590
 Lorántffy Zsuzsanna 488
 Lordes, A. de 597
 Loviot (?) 49
 Loyola, Ignacio 86
 Lőrincz Zsigmond 444
 Löwenstein-Kuthy Arnold 553
 Lucaciu Konstantin 420
 Lucile I. Duplessis-Laridon
 Lueger, Karl 23, 69, 74, 85, 86, 100,
 101, 179, 398, 416, 418, 421, 427,
 467
 Lujza, Kóburg hercegné 65, 415
 Lukács Ferenc Ambrus 87, 422
 Lukács György 527, 596
 Lukács (Lucaciu) László 80, 81, 420

 Mac Kinley, William 188, 473
 Madách Imre 301, 303, 309, 459,
 583, 584
 Mádi Kovács Béla 51, 411
 Maeterlinck, Maurice 60, 191, 244,
 324, 361, 507, 566, 595
 Magyar-Mannheimer Gusztáv 484
 Mahomed, V 333, 598
 Mailáth Gusztáv 141, 262, 439, 505,
 513
 Mailáth József 213, 488
 Major Ilona 133, 437
 Makoviczky Dusan 67, 68, 415
 Malasits Géza 526
 Manojloviics Theodor 610, 614
 Manuel II. 152, 444, 445
 Marat, Jean Paul 348
 Marczali Henrik 482, 598

- Márfy Ödön 205, 484
 Mária Terézia 127
 Marie-Antoinette 428
 Marinetti, Filippo Tommaso 316, 590
 Marix kapitány 337, 600
 Márk Lajos 484
 Markó Ernő 484
 Markos Gyula 402
 Márkus László 149, 443, 522
 Márkus Miksa 407
 Marquet (?) 193, 194, 475
 Martinovics Ignác 197, 219
 Márton V. pápa 608
 Marton Manó 519
 Mártonffy Marcell 402
 Marx 73, 222, 227, 310, 322, 417
 Masaryk, Thomas 418
 Máté (Grünblatt) Ilona 273, 274, 520
 Mathieu, François-Désiré 11, 389
 Mátyás király 100, 348
 Maubel, Henry 567
 Maupassant, Guy de 49, 60, 327, 353
 Maury, Lucien 597
 Maurras, Charles 493, 494, 499, 513
 Maxwell, James Clerk 222
 Melius Juhász Péter 262, 351, 513, 607
 Mendès, Catulle 597
 Mendès, Catulle Jane Mme 597
 Menger, Anton 74, 418
 Méray-Horváth Károly 403
 Merling dr. 128, 436
 Mérode, Cléo de 404
 Merovak, rajzoló 498
 Mescserszky herceg 390
 Messein, Albert 410
 Mester Sándor 382, 383
 Meyer, Arthur 232, 499, 583
 Mezőfi Vilmos 617
 Michalovich Ödön 520
 Michel (de Burges) 350, 604
 Michel, Louise 90, 255, 510
 Michelangelo 162, 518
 Mikes Kelemen 293
 Mikes Lajos dr. 581
 Miklós II. cár 256
 Miklós Jenő 550, 581
 Miklós Jutka 383, 515, 532, 563, 564
 Mikszáth Kálmán 60, 71, 116, 153, 297, 304, 305, 417, 445, 523, 550, 553, 560, 576—580, 581, 584, 585, 586, 616
 Millerand, Alexandre 334
 Mirabeau, Honoré Riquetti, comte de 231
 Mirat, Mathilde 36, 405
 Miskolczy Ferenc 432
 Mistral, Frédéric 265, 507
 Mocsáry Lajos 95, 96, 212, 267, 426, 488, 517
 Mohácsi Jenő 383, 546, 593
 Molière 186, 265, 561
 Molnár Ferenc 71, 268, 381, 382, 383, 417, 523, 542, 547, 548, 549, 550, 551, 553, 616
 Molnár Viktor 425
 Moltke, Kuno gróf 403, 412, 434, 492
 Mommsen, Theodor 108, 109, 431
 Monod, Gabriel 605
 Montaigne, Michel Eyquem de 104, 164, 459
 Montalambert, Charles Forbes de Tryon 240, 428, 429, 504
 Montebello, Jean Lannes de 228, 340, 341, 496, 497, 600
 Montecuccoli, Raimund gróf 578
 Montefiore, Dora 480
 Moréas, Jean 601
 Morgan, John Pierpont 43, 461
 Morice, Charles 292
 Móricz Zsigmond 351—353, 607
 Morodan Jakab 444
 Möbius, Paul Julius 459
 Mucius Scaevola 102
 Munatius Plancus 354, 355
 Munkácsy Mihály 236, 502
 Murger, Henri 529
 Musset, Alfred de 48, 66, 105, 181, 191, 350, 415, 429
 Nádai Pál 550
 Nagy Ambrus 417
 Nagy Dezső dr. 148, 149, 443
 Nagy Emil 89, 370, 424, 521, 617
 Nagy G. László 129, 130, 436
 Nagy György, ifj. 56, 57, 412
 Nagy Mihály 516, 534
 Napóleon 165, 209, 228, 244, 245, 248, 249, 255, 278, 324, 335, 341, 421, 496, 522, 600
 Napóleon III. 300, 305, 316, 328, 331, 332, 425, 511, 582, 596, 598, 606
 Napóleon, Eugène Louis 582
 Nasi, Nunzio 57, 98, 413, 419, 427
 Nattier, Jean-Marc 605

- Nautet, Francis 567
 Návay Aladár 345, 604
 Návay Lajos 444
 Negri, Ada 60, 413
 Neményi Erzsébet 192, 222, 474, 493
 Nemes Antal 72, 417
 Nemes (?) gróf 417
 Nemeskéri Kiss Pál 482
 Németh József 389
 Németujváriak (Güssingek) 476
 Nero 221, 222
 Neugebauer László 425
 Nicolle, Henri 519
 Nietzsche 92, 160, 165, 166, 168,
 182—184, 239, 254, 265, 287, 322,
 331, 332, 458, 459, 460, 469—471,
 503, 569, 585, 597
 Nikita montenegrói fejedelem 89,
 256
 Nion, François de 588
 Noailles, Anne Mathieu de 190—
 192, 474, 588, 601
 Nordau, Max 95, 425
 Nostradamus 498
 Nozière, Fernand 308, 309, 587, 588

 Offenbach, Jacques 414
 Oilliamson grófnő 506
 Okolicsányi László 441
 Oláh Gábor 294—296, 383, 530,
 534, 560, 571—576, 581
 Olgyai Viktor 484
 Oriéans-i Fülöp 335, 599
 Osten Plaate, van der 409
 Osvát Ernő 383, 446, 501, 540, 549,
 550, 564, 569, 585, 614
 Ottingen, Móric herceg 77, 420
 Ovidius P. Naso 170
 Ölvedi János 129, 436
 Öregh János 183, 470

 Paál László 502
 Paar, Eduard gróf 521
 Pádúai Szent Antal 108, 322
 Paillette, Mme 466
 Palágyi Lajos 379
 Palágyi Menyhért 379, 425, 498, 546,
 582
 Pallavicini Sándor örgróf 78, 420
 Pállya Celesztin 484
 Pályi Ede 379, 380, 381, 546
 Paoli (?) 269, 270, 271, 519
 Papp György 408
 Papp Mihály 446

 Papp Pál 408
 Papus dr. 498
 Parkinson, Richard 476, 555
 Párvy Sándor 413
 Pásztor Árpád 550
 Pásztor Dániel 457, 603
 Pásztor Ida 603
 Patthy Károly 550
 Pázmány Lajosné 487
 Pázmány Mariska 211, 487
 Pázmány Péter 211, 286, 569
 Peary, Robert 609
 Pekár Gyula 482
 Perczel Dezső 61, 137, 414, 439
 Pestalozzi, Heinrich 213
 Petelei Molnár János 484
 Péterfy Jenő 515
 Petit, Georges 597
 Pető Sándor 374, 426
 Petőfi 30, 31, 60, 142, 207, 222, 252,
 266, 267, 268, 279, 298, 363, 400,
 440, 516, 522, 528, 530, 537, 546,
 573, 575, 577
 Petrarca 327, 350, 606
 Petri Mór 399, 457, 517
 Petrovics Sándor (Petőfi) 94
 Pichon, Stephen 151, 152, 445, 598
 Picquart, Marie Georges 399
 Pierron, Sander 567
 Pikler Gyula 31, 32, 73, 321, 392,
 400—403, 431, 439, 582, 593
 Pius X. 91, 107, 118, 119, 138, 147,
 154, 262, 276, 513
 Platon 74, 218, 338, 357
 Poe, Edgar 48
 Pogány Béla 380, 382, 551, 559, 563
 Poll Hugó 484
 Polónyi Géza 34, 91, 92, 106, 114,
 123, 188, 337, 393, 418, 419, 414,
 432, 434, 473
 Pompadour, Mme de 346, 605
 Popa Vesza Mikula 491
 Porzolt Kálmán 581
 Potoczki gróf 275, 487
 Pottier, Eugène 493
 Pozsgay Miklós 64, 65, 415
 Prém József 292, 564, 571
 Prévost, Marcel 37, 405, -406
 Prohászka Ottokár 8, 15, 147, 148,
 201, 202, 213, 345, 387, 392, 442,
 466, 479
 Prónay Dezső báró 475
 Pröhle Vilmos 417
 Pujó, Maurice 304, 583

- Pulszky Gusztáv 18, 393
 Puskin 64
 Puvis de Chavannes, Pierre 596
 Püthagorász 166

 Quillard, Pierre 497
 Quincey, Thomas 566

 Rabelais, François 342, 602
 Rachel (Elisa Félix) 305
 Racine, Jean Baptiste 265, 599, 601
 Radó Antal 60
 Raffael 518
 Raffay Sándor 513
 Rákóczi Ferenc II. 53, 54, 113, 131, 205, 435, 437, 456
 Rákóczi György I. 417
 Rakodczay Sándor 414
 Rákosi Jenő 167, 213, 244, 269, 297, 298, 300, 392, 403, 443, 482, 520, 522, 524, 537, 538, 551, 552, 572—576, 579, 580, 581, 616
 Rakovszky István 61, 69, 85, 86, 100, 287, 416, 421, 422, 569
 Rampolla, Mariano 500
 Rankay József 430
 Raphael (?) 597
 Ratibor, Ferenc herceg 77, 420
 Rátkay László 131, 437
 Récamier, Mme de 358, 405
 Régnier, Mme Henri de 589, 605
 Reichard Piroska 550
 Reinitz Béla dr. 535, 610, 611, 612, 614, 615
 Réjane (Gabriel Réju) 40, 407, 473, 587, 597, 605
 Rembrandt, Hermensz van Rijn 597
 Renan, Ernest 105, 275, 521
 Rency, Georges 566
 Révész Béla 46, 47, 48, 380, 410, 456, 526, 536, 537, 541, 550, 581, 602
 Reviczky Gyula 363, 515, 530, 613
 Reynolds, Sir Joshua 605
 Richard, François 72
 Richelieu, Armand Jean, Duplessis herceg 310
 Riedl Frigyes 281, 562, 581, 616
 Rienzi, Cola di 361, 615
 Rigó Jancsi 43, 44, 409
 Rimaszombathy István 64, 414
 Rimbaud, Arthur 292, 571
 Rimler Károly 151, 152, 445
 Rippl-Rónai József 205, 484, 523

 Ritoók Emma 326—328, 595, 596
 Ritoók Zsigmond 595
 Robespierre, Maximilien de 184, 185, 471
 Rochefort comte, Henri de 331, 350, 505, 596, 598, 606
 Rockefeller, Jacques 55, 123, 412, 434
 Roda-Roda, Alexander 12, 13, 390
 Rode-Guyon hercegné 589
 Rodin, Auguste 38, 316, 406, 590, 597, 606
 Rogerius 60
 Rohan hercegek 294, 567
 Roland hercegnő 589
 Róna József 212, 488
 Rónay Béla 382
 Rónay Jácint 431
 Ronsard, Pierre de 342, 601
 Rosenberg Auguszta 121, 122, 434
 Rostand, Edmond 60, 281, 562
 Rostand, Mme Edmond 605
 Rothschild, Charles 142, 143, 440
 Rothschild, Henry 315, 590
 Rothschildék 7, 387
 Rousseau, Jean-Jacques 153, 163, 192, 340, 341, 349, 599, 606
 Rouvier, Maurice 242, 505
 Roussel, Pierre (?) 480
 Rózsa Dániel 64, 434
 Rózsa Miklós 550
 Rozsnyay Kálmán 563
 Rubovics Márk 484
 Ruttkay György 553

 Sagan herceg 507
 Sagan herceg (Talleyrand-Périgord, Hélié de) 118, 245, 246, 247, 407, 433, 507
 Said pasa 511
 Salgó Ernő, Sz. 550
 Sallustius, Gaius 60
 Samain, Albert 342
 Samson (?) 248
 Sand, George 66, 181, 309, 350, 597, 606
 Sándor Kálmán 409
 Sardou, Victorien 125, 184, 330, 471, 597
 Sarkadi Lajos dr. 518, 519
 Sartres, del 304, 583
 Sarto pápa, I.-X. Pius
 Savonarola, Fra Girolamo 146, 441
 Schaffer (?) 403

- Scheiber Sándor 380
 Schiller, Friedrich 60
 Schlachta Margit 482
 Schmitt Jenő 68, 416
 Schopenhauer, Arthur 503
 Schönaich, Franz báró 441
 Schönborn család 78
 Schöpflin Aladár 383, 462, 491, 550,
 552, 581
 Schwartz Gusztár 8, 387
 Schwarzenberg herceg 77, 420
 Schweitzer Pál 492
 Seculitt, Fanny (Bucura Dumbrava)
 428
 Sennyey Pál 195, 476
 Séra Lajos 460
 Serly Béla 473
 Serly Katalin 473
 Servet, Miguel 241, 242, 504, 505
 Sévigné, Marie de Rabutin-Chantal,
 marquise 346
 Shakespeare 165, 172, 265, 269, 277,
 303, 342, 361, 363, 462, 522, 527,
 595
 Shaw, Bernhard 18, 60
 Shonts, Theodore 174, 465
 Sicynszki, Mirosław 210, 211, 275,
 487, 521, 522
 Sigray Antal gróf 420
 Sinclair, Upton 32, 403
 Songer Zsigmond 383, 593, 594
 Sipos István 513
 Skutecky Döme 484
 Sollelland, Albert 152, 445
 Somló Sándor 184, 471, 485
 Somogyi Aladár, 146, 441, 442
 Somogyi Endre 491
 Sorel, Cécile 605
 Soubriou, Bernadette 175
 Spinoza, Baruch 94, 146, 441
 Staël, Mme de 346
 St. Denis, Ruth 38, 406
 Steffens (?) 36, 37, 405
 Steinheil, Adolphe 588
 Steinheil, Meg 309, 310, 588
 Stendhal (Henri Beyle) 132, 468, 469
 Stern Samu 315, 590
 Stiernet, Hubert 567
 Stirner, Max 324, 595
 Stockau Matild grófné 431
 Stojits Iván 231, 498
 Strauss, Richard 312
 Stuart Mária 169, 348, 461
 Supilo, Frank 85, 421
 Sümegi Vilmos 441, 442
 Swedenborg, Emanuel Svedberg von
 231, 499
 Sylva, Carmen 102, 103, 428, 480
 Syveton, Gabriel 487
 Szabó Endre 60, 425
 Szabó Ervin 392, 518, 582
 Szabó Miklós 79, 420
 Szabó Sándor 408
 Szabóné Nogáll Janka 60.
 Szabolcska Mihály 205, 235, 300,
 342, 484, 501, 524, 529, 531, 576,
 581, 582, 611
 Szaffó 179, 182, 358
 Szalárdi János 60
 Szántó Kovács János 417
 Szapáry Pál 41, 407
 Szappanos István 56, 57, 68, 412, 416
 Szász Zoltán 547, 550, 581
 Szatmári Mór 131, 437
 Szávay Zoltán dr. 532
 Széchenyi család 72
 Széchenyi Dénes gróf 396, 397
 Széchenyi Imre gróf 396, 397
 Széchenyi István gróf 21, 22, 31,
 109, 132, 195, 252, 364, 396, 397,
 407, 409, 431, 440, 475, 510, 515,
 574, 614, 615
 Széchenyi Károly gróf 420
 Széchenyi Péter gróf 396, 397
 Székely Andor 484
 Székely Artur 604
 Szekfű Gyula 388
 Széll Kálmán 96, 432, 442, 510, 513
 Szende Pál 393—396
 Szent-Iványi József 435
 Szent-Iványi család 125
 Szentkirályi Mihály 78, 79, 420
 Szentmiklósi Pongrác 506
 Szentmiklóssy Zoltán 484
 Szentpályi István dr. 476
 Szentpéteri Sára 130
 Szerdahelyi Sándor 382, 580
 Szikszay Ferenc 236, 501, 502
 Szilágyi Dezső 34, 317, 330, 403, 417,
 530
 Szilágyi Géza 550
 Szilágyi Mihály 348
 Szilágyi Sámuel 459
 Szilágyi Sándor 379, 385, 485
 Szinán nagyvezér 487
 Szini Gyula 60, 222, 219—294, 459,
 518, 547, 550, 569—571, 581, 582

- Szini Károly 571
 Szinnyei József 581
 Szizovatha 271, 519
 Szokratész 322, 353
 Szomaházy István 60
 Szterényi József 114, 432
 Sztolypin, Arkagyevics Péter 511
 Szuly Aladár dr. 70, 71, 416
 Szülő Géza 9, 388
 Szüts Dezső 460, 527, 533, 534, 536, 537, 539
- Tacitus 60, 278
 Tailhade, Laurent 601
 Taine, Hyppolite 265, 268, 275, 518, 521
 Tarczai Lajos 392
 Tardos-Krenner Viktor 379
 Tarján Vilmos 135, 136, 438
 Teke Sándor 436
 Telcs Ede 442
 Telekes Béla 550
 Teleki Sándor gróf 423
 Telkessy Valér 484
 Tennyson, Alfred 60
 Térey Sándor 502
 Thalamas, François Amadé 31, 32, 392, 400, 431, 439, 606
 Thaly Kálmán 85
 Than Károly 523
 Thaw, Harry 118, 433
 Thiers, Adolphe 318
 Thury Zoltán 60, 460, 546
 Tinódi Sebestyén 157, 457, 464
 Tisza István 8, 9, 81, 96, 115, 116, 137, 379, 388, 389, 424, 432, 433, 437, 513
 Tisza Kálmán 34, 177, 403, 441, 445
 Titus Vespasianus 361
 Tolnai Lajos 170, 461
 Tolsztoj 13, 36, 55, 67, 68, 390, 404, 407, 412, 415
 Tolsztoj felesége 36, 404
 Tompa Mihály 528
 Tordai Mihály 387
 Tóth Árpád 456, 460
 Tóth Béla 517, 582
 Tóth Ede 60
 Tóth Kálmán 60
 Tóth Kálmán, karcagi polgármester 64, 414
 Tömörkény István 460
 Török Ferenc 446
- Traun Károly gróf 77, 420
 Tuite (?) 506
 Turgenyev 60, 318—322, 546, 591—593
 Turi Béla 394
 Türk Berta 38, 406
- Ugron Gábor 34, 96, 97, 100, 131, 137, 144, 149, 151, 152, 153, 227, 373, 374, 375, 404, 441, 443, 444, 445
 Ulászló I. 516
 Ulászló II. 21, 395
 Ullmo(?) 499
 Ulrich(?) 138, 139
 Uzès hercegnő (Anne de Rochechouart) 233, 305, 500, 510, 587
- Vágó Béla 526
 Vahot Imre 281, 562
 Vajda János 34, 217, 218, 219, 268, 286, 309, 343, 404, 490, 514, 515, 516, 530, 569, 602
 Vajda Vojevod Sándor 75, 418
 Vald Péter 322, 594
 Valesch Mária 17
 Vallery-Radot, Robert 429
 Vallette, Alfred 566
 Vanderbilt, William Cornelius 50, 396, 498
 Vanderbilt, Gladys (Széchenyi Lászlóné) 21, 22, 40, 142, 143, 396, 397, 407
 Vanderveelde, Émile 88, 423
 Várad Antal 581
 Várady Zsigmond dr. 484, 527
 Vargha Gyula 524
 Vasvári Pál 199
 Vaszary János 484
 Vaugeois, Henri 493, 499
 Vaughan bárónő (Lacroix, Caroline) 35, 88, 404, 499
 Vautel, Clément 22, 114, 485
 Vazov, Iván 222, 493, 513
 Veber, Pierre 583, 584
 Verhaeren, Émile 191, 566, 601
 Verlaine, Paul 48, 49, 192, 222, 263, 275, 292, 342, 410, 513, 571
 Verner Károly 432
 Verrosi, Fortunato 412
 Verseggy Ferenc 60
 Vészi Gyula 492
 Vészi József 459, 477, 553, 594
 Vészi Margit 491, 493, 542

- Vezér Erzsébet 385, 554
 Vigny, Alfred de 429
 Viktória, angol királynő 270
 Villon, François 342
 Vilmos II. 33, 120, 121, 154, 178,
 332, 334, 473, 598
 Virág Benedek 60
 Visontai Soma 466
 Vivanti, Annie 191, 474
 Viviani, René 227, 494, 495, 595
 Volders, Jean 565
 Voltaire 50, 95, 105, 146, 160, 268,
 269, 332
 Vörösmarty Mihály 224, 442, 462
 Vroblevskij, Valerij 256, 511
 Vukasin, Lukics 126, 435

 Wagner, Richard 312, 615
 Wahrmann Mór 232, 499
 Watteau, Antoine 597
 Wedekind, Frank 207, 303, 583,
 584
 Weigert, Mme 497
 Weingart, Hermann 513
 Weininger, Otto 597
 Weisskirchner (?) 100, 101
 Weisz Samu 35, 404
 Wekerle Sándor 39, 62, 100, 101, 114,
 123, 130, 144, 145, 167, 403, 407,
 408, 419, 427, 434, 438, 445, 446,
 478, 490
 Weltner Jakab 525
 Wely, Jacques 511
 Wenckheim család 78
 Werbőczy István 19, 20, 21, 196,
 197, 204, 393—396, 476

 Wertheimstein Rózsika 142, 143, 440
 Wesselényi Miklós báró 266
 Wesselényi család 266, 516
 Whistler, James Mc Neill 274
 Wilde, Oscar 48, 55, 168, 239, 274,
 330, 461, 502, 597
 Wildner Ödön 470, 550
 Wlassics Gyula báró 482
 Wolfner Pál I. Farkas Pál
 Wolfnerék 173

 Zacconi, Ermete 71, 417
 Zagorác István 415
 Zápolya János 21, 395
 Zempléni Árpád 558
 Zempléni Gyula, P. 496
 Zichy Aladár gróf 43, 114, 403, 408,
 409, 432
 Zichy Géza gróf 388, 418
 Zichy István gróf 484
 Zichy János gróf 9
 Zichy Ödön gróf 124, 213 (?) 435,
 489
 Zichy Tivadar gróf 277, 521
 Zichy család 106
 Zichy-Ferraris Viktor 487
 Zilahy Gyula 417
 Zola, Émile 49, 153, 228, 340, 341,
 350, 410, 495, 497, 600, 606
 Zorbász 609
 Zrínyi Miklós 60, 569
 Zuboly I. Bányai Elemér
 Zsalud Ede 316, 590
 Zsigmond császár 516
 Zsoldos Jenő 380
 Zsolt Béla 534

A JEGYZETBEN KÖZÖLT KÉTES HITELŰ
ADY-CIKKEK MUTATÓJA

A felekezeti béke	388
A legfőbb elv a szeretet	389
Juhász Gyula	391
Apponyi bosszút áll Pikleren	401
Hajsza Pikler ellen	402
Bartha Miklós szobra	404
Kegyesszámárság	406
Amikor Catilina vádol	419
Máriavölgy és a karmeliták	431
Egy festő tragédiája	444
Zola és Montebello	496
A Holnap megalakulása	519

BETŰRENDES TARTALOMMUTATÓ

A dőlt számok a jegyzetre utalnak

(Zárójelben a cikk sorszáma)

A babona százada (124.)	208	486	A Föld forog tovább (168.)	272	520
A báróné barátja (112. Jegyzetek a napról II.)	189	473	A föld meg a város (146.)	235	500
A „bíhari Isten” (73.)	115	432	A Gould-leány új házassága (24. Híres nők esetei II.)	40	407
A boltos doktor (43.) ...	70	416	A gyáripárosok (218.) ...	371	617
A Boszorkány-sziget (31. Jegyzetek a napról I.)	50	411	A gyermek, a gyermek (52.)	83	421
A Böröndi-kincs (86. Jegyzetek a napról I.)	133	437	A gyűlölt Margaret Frey (24. Híres nők esetei III.)	41	407
A Carpathia ajándéka (23. Jegyzetek a napról I.)	38	406	A háború és a nyomdászok (103. Jegyzetek a napról II.)	174	466
A Chaulnes—Shonts nász (103. Jegyzetek a napról I.)	174	465	A Halál szuggesztója (74. Jegyzetek a napról III.)	117	433
Achim András üzenete (222.)	373	618	A hálás utókor (9.)	18	393
A császár katonái (97.)	149	443	A halottak kényeskednek (203. Jegyzetek a Szajna mellől I.)	340	600
A drága bölcső (100. Jegyzetek a napról III.)	154	445	A hamis Pommeryk (I. Jegyzetek a napról III.)	8	387
A drámaíró Eulenburg (133. Jegyzetek a napról II.)	220	492	A Harden-pör — gyanús (77.)	120	433
A duk-duk (116. Jegyzetek a napról II.)	157	476	A hazugok országa (89.)	136	438
A duk-duk affér (173.)	278	522	A hazug szabadgondolkodók (162. Jegyzetek a Szajna mellől)	260	512
A duk-duk afférhoz (174.)	281	561	A Heine igazsága (118. Jegyzetek a napról) ...	200	479
A Duma tekintélye (132. Egy falusi ember naplójából III.)	219	492	A hesseni nagyherceg bátorsága (90. Jegyzetek a napról II.)	138	439
A falás rendje (105.)	177	466	A [Holnap] (165.)	266	514
A falu nem haragszik (101.)	155	445	A horvátok vallása (98. Jegyzetek a napról II.)	150	444
A Fáraók példája (132. Egy falusi ember naplójából I.)	218	491	A jövő fészke (176.)	284	568
A fekete gyémántok (129. Egy falusi ember naplójából I.)	215	489	A Justh-affér (37.)	61	414
A fekete lobogó (12.)	22	397	A kálvinista kardinális (2.)	8	388
A fekete szikkasztó (64.)	102	427	A katasztrófa-elmélet (156. Följegyzések)	249	508
A feministák ellenségei (136. Falusi levél — Párizsból)	224	494	A képviselő úr (112. Jegyzetek a napról IV.)	190	474

Akik Marokkóból szöknek (75. Jegyzetek a napról I.)	117	433	Amit Robespierre mondott (109. Jegyzetek a napról I.)	184	471
Akik nem házasodnak (91.)	139	439	Amivel Bülowot vádolják (18. Jegyzetek a napról II.)	33	403
Aki sokszor hal meg (106. Jegyzetek a napról III.)	179	467	A mívelt Nyugat (127. Egy falusi ember naplójából II.)	212	488
A kis Vanderbilt (31. Jegyzetek a napról II.) ...	50	411	A morbus Hungaricus (118. Jegyzetek a napról II.)	201	479
Akit Szenvedésnek hívnak (15. Kis szenzációk Párizsból II.)	28	399	A nagy börtön (29.)	46	410
A klerikális morál (119.)..	201	479	A nagy Miklós (19.)	33	403
A konzervativizmus diadala (136. Falusi levél — Párizsból I.)	223	493	A nagy Véletlen (195.) ..	326	595
A költöző Morgue (15. Kis szenzációk Párizsból I.)	27	399	Anatole France új legendás könyve (211.)	356	608
A kultúra nevében (125.)	209	487	Andrássy és a darabontok (25.)	41	407
A Kúria és a holtkéz (133. Jegyzetek a napról I.)	220	492	A nemesi fölkelés (172.)	278	522
A Lánchíd levele (85.)	132	437	A népek összefolynak (137.)	224	494
A legbúsabb párt (58.) ...	92	424	A néppárt jó dolga (42.)	68	416
A legérdekesebb miniszterelnök (191.)	317	590	A nevelőnő bánata (98. Jegyzetek a napról III.)	151	444
A legszomorúbb állatok (157.)	251	509	Antiszemita zsidók (143.)	232	499
A lourdes-i titok (104. Jegyzetek a napról I.)	175	466	A pápai grófok (100. Jegyzetek a napról II.)	154	445
A lovag dolgozik (112. Jegyzetek a napról I.)	189	473	A Petőfi-ház (16. Jegyzetek a napról III.)	30	400
A lovak kultúrája (170. Jegyzetek a napról III.)	275	521	A Piccolo ügye (8. Jegyzetek a napról I.)	16	392
„A magyar gróf” (147.)..	236	501	A pittsburgi korcsmáros (103. Jegyzetek a napról III.)	175	466
A magyar Párizs (205.)..	344	604	A polgári igazság (150. Jegyzetek a Szajna mellől)	240	504
A magyar Pimodán (102.)	157	446	Apponyi és a forradalom (121.)	204	482
A májusi eső (129. Egy falusi ember naplójából III.)	216	489	A részeg hajó (134.)	221	492
A maradiság hitvallása (66.)	103	428	Arany-könyv a szabadkőművesekről (138. Párizsi jegyzetek)	226	494
A „Matin” esete (156. Följegyzések)	250	508	A rendőrök és csendőrök (139. Párizsi levél)	227	495
Ami Kassán történt (114. Jegyzetek a napról III.)	194	475	A sárga feminizmus (120. Jegyzetek a napról I.)	203	481
A mi papunk (112. Jegyzetek a napról III.) ...	190	473	A suszter két esete (53.)..	84	421
Amiről Párizs beszél (197.)	330	597	A Szajna mellől (188.) ...	311	590
Amit Lyonból üzennek (140. Jegyzetek a Szajna mellől III.)	229	497	A szent anyaság (78.) ...	121	434
Amit Magyarországról írnak (23. Jegyzetek a napról III.)	39	407	A szerencsés Alfonz (31. Jegyzetek a napról) ...	51	411
			A „Szilágy” bűne (131.)..	217	490

A szolgabíró ítélete (129. Egy falusi ember naplójából)	215	489	Bojkott a demokráciára (144.)	233	500
Asszonnyal a bakon (159.)	253	510	Bolond vagy nem bolond (170. Jegyzetek a napról II.)	275	521
A szűzes Apponyi (216.)	369	616	Bozóky úr prédikátuma (79. Jegyzetek a napról II.)	123	434
A Tarján-botrány (88.)	135	438	B.Ú.É.K. a Sátán (72.)	113	432
A Thaw-pór példája (75. Jegyzetek a napról III.)	118	433	Caruso, Caruso, Caruso (1. Jegyzetek a napról I.)	7	387
A Tolsztoj felesége (20. Jegyzetek a napról IV.)	36	404	Civilizáció és kultúra (150. Jegyzetek a Szajna mellől)	239	502
A városok (219.)	371	617	Comenius Ámos utódja (127. Egy falusi ember naplójából III.)	213	488
A végtelen Björnson-affér (41. Magyar esetek és a külföld I.)	66	415	Csász. kir. kegyelmek (84.)	130	436
A vidám Budapest (74. Jegyzetek a napról I.)	116	432	Dani bűne (86. Jegyzetek a napról III.)	134	437
A voks ellen (153.)	244	507	Dános, a szerencsés (132. Egy falusi ember naplójából II.)	219	491
Az áldomások országa (171. Jegyzetek a napról III.)	277	521	Darányi és a történelmi fák (80.)	124	435
Az „Ártatlanok” (123.)	206	485	Deibler úr divatban (182. Párizsi levél)	302	583
Az árva Jókai-sír (221.)	373	618	Delcassé és Aehrenthal (109. Jegyzetek a napról II.)	185	471
Az automobilok országútján (202.)	339	600	Don Juan kudarc (207.)	347	606
Az Égan-átok (82. Jegyzetek a napról V.)	126	435	Dózsa György szobra (127. Egy falusi ember naplójából I.)	212	488
Az Egyház — szorul (155.)	247	508	Dr. Merling (82. Jegyzetek a napról IV.)	128	436
Az Élet lobogója alatt (179)	294	571	Ducura Dumbrava (65.)	102	428
Az érettségi — Ausztriában (96. Jegyzetek a napról II.)	148	443	Edisonék és — Gyulaiék (114. Jegyzetek a napról I.)	193	474
Az erkölcsös Párizs (4. Párizsi levél)	12	390	Edward király mulat (198. Jegyzetek a Szajna mellől II.)	332	598
Az omnibusz tetejéről (190)	315	590	Egyetlen orvosság: a harakiri (51.)	81	921
Az új Kontok (99.)	151	444	Egy gyöngye kürt-szó (122.)	205	483
A Zulejkák is magyarok (23. Jegyzetek a napról II.)	39	407	Egy jubileum (36.)	59	413
Az úri banda (27.)	44	409	Egy magyar dráma (92.)	141	439
Az ügyvédek haragja (120. Jegyzetek a napról II.)	203	482	Egy miniszteri beszéd (139. Párizsi levél)	227	495
Baj van a paraszttal (14.)	26	399			
Bakovárt őrzik (86. Jegyzetek a napról II.)	133	437			
Bartels doktor fölfedezése (79. Jegyzetek a napról III.)	123	435			
Björnson — Don Quijote (35.)	58	413			
Blanc, Marquet és Budapest (114. Jegyzetek a napról II.)	193	475			

Egy poéta-grófné (113.)	190	474	Glosszák (46.)	73	417
Egy püspök legendája (128. Egy falusi ember naplójából II.)	215	489	Glosszák (50.)	78	420
Egy szép torna (100.)			Glosszák (57.)	89	423
Jegyzetek a napról I.)	153	445	Goethe és Madách (182. Párizsi levél)	302	583
Egy újságíró búcsúztatója (162. Jegyzetek a Szaj- na mellől)	258	511	Görgey és hódolói (95.)	145	441
Ejh, ejh, Duri József (39.)	64	414	Grünbaumné szégyene (83. Jegyzetek a nap- ról IV.)	130	436
Éljen a vármegye (60.)	95	426	Guillotine és anarchia (156. Följegyzések)	248	508
Elnök és bíbornok (4. Pá- rizsi levél)	11	389	Gusztáv és Haakon (82. Jegyzetek a napról II.)	127	435
Eltűnt fiatal poéta (6.)	14	391	Györgyek (56. Fejedelmi szenzációk)	88	423
Esetek Kis-Magyaror- szágból (55.)	87	422	György király mulat (38.)	62	414
És ha háború lesz? (170. Jegyzetek a napról I.)	274	520	Gyulai Pál (215.)	364	616
Fedák és a gyorsajtás (47.)	76	418	Hainiss Berta (82. Jegy- zetek a napról III.)	127	435
Fedák Sári elmegy (32. Jegyzetek a napról II.)	52	411	Hallgassanak a püspökök (104. Jegyzetek a nap- ról III.)	176	466
Fekete-Kéz és Fehér-Kéz (48.)	76	418	Halott írók megrágál- mazása (208.)	349	606
Félelem és irás (214.)	361	610	Halott költő kritikája (30.)	48	410
Ferrer és a legenda (213.)	359	609	Ha Mommsenünk volna (70.)	108	431
Fiatal tanár és diákjai (28.)	45	409	Harcra készül a vármegye (87.)	134	438
Forradalom van (117.)	198	478	Haszontalan embervadá- szat (III.)	188	473
Francia-e Párizs? (164.)	264	513	Heléna-kérdés (22.)	37	405
Francia és magyar képví- selők (4. Párizsi levél)	11	—	Hervé és tanítványai (15. Kis szenzációk Párizs- ból III.)	28	399
Franciaország, a papok és a gyarmatok (140. Jegyzetek a Szajna mellől II.)	228	497	Hogyan csinálódnak az események? (185.)	307	587
Franciaország főúri diplo- matái (200. Jegyzetek a Szajna mellől III.)	336	600	Hol lehet jól sikkasztani? (18. Jegyzetek a napról III.)	33	403
Francia színészek a Ma- gyar Színházban (220.)	372	617	Idegen forradalmárok Pá- rizsban (160.)	255	510
Gaubert-ék az automobil ellen (15. Kis szenzációk Párizsból)	28	399	Irigy népség a poéta-nép- ség (203. Jegyzetek a Szajna mellől III.)	342	601
Geistige Elephantiasis (192.)	318	591	Irodalmi háborgás és szo- cializmus (180.)	297	576
Georges Eekhoud (175.)	282	564	Írók és gazemberek (183.)	303	584
Glosszák (34.)	55	412	Javit a börtön? (98. Jegy- zetek a napról IV.)	151	444
Glosszák (40.)	64	415			

Jászai Mari — apostolnő (32. Jegyzetek a napról III.)	52	411	Lipót király apasága (20. Jegyzetek a napról III.)	35	404
Jeanne d'Arc és Szent Margit (138. Párizsi jegyzetek II.)	226	494	Lourdes-ban folynak a csodák (149.)	238	502
Jeanne d'Arc lobogója alatt (200. Jegyzetek a Szajna mellől II.)	335	599	Löwy Mór — Maurice Loewy (16. Jegyzetek a napról I.)	29	400
Jézus mennybeszállása és a sajtó (138. Párizsi jegyzetek I.)	225	494	Lueger v. b. t. t. (63.) ...	100	427
Jókai-emberek (169.)	273	520	Lukics Vukasin (82. Jegy- zetek a napról I.)	126	435
Jönnék az asszonyok (187.)	310	588	Mádi Kovács Béla (32. Jegyzetek a napról I.)	51	411
Jövel, Werbőczy (116. Jegyzetek a napról I.)	196	476	Mágnások és püspökök uradalma (115.)	195	475
Június 14 és július 14 (141.)	230	497	Magyar egyetemi előadá- sok Párizsban (45. Pá- rizsi magyar dolgok II.)	72	417
Kemál bej Debrecenben (44.)	71	417	Magyar és lengyel (161.)	257	511
Képviselő urak figyelmébe (104. Jegyzetek a nap- ról II.)	176	966	Magyar lelkek forradalma (181.)	299	580
Kik szeretik legjobban a hazát (139. Párizsi le- vél)	227	495	Magyarország és Francia- ország (41. Magyar ese- tek és a külföld II.) ...	67	415
„Ki mit adhat, adjon” (76.)	118	433	Magyarország újjászüle- tése (7.)	15	392
Kiss József (59.)	94	425	Magyar zarándokok Lour- des-ban (96. Jegyzetek a napról I.)	147	442
Kiszácon tilos a vers (83. Jegyzetek a napról I.)	128	436	Mariska (126. Emberek és tragédiák II.)	211	487
Kortörténeti jegyzetek (163.)	261	512	Mahomed szultán és a pá- rizsi nők (198. Jegyze- tek a Szajna mellől IV.)	333	598
Krisztus urunknak áldott születésén (177.)	286	569	Megint szerencsétlenség vadászaton (74. Jegy- zetek a napról II.)	116	433
Kukoricáék igazsága (8. Jegyzetek a napról II.)	17	393	Megszerettetik a hazát (158.)	252	509
Különálló noteszlapok (135.)	222	493	Mert ünnepek kellnek (171. Jegyzetek a nap- ról I.)	276	521
La Femme Fatale (186.)	308	588	Mezőcsát megy Ameri- kába (26. Jegyzetek a napról III.)	44	409
Lajos káplán mulatott (20. Jegyzetek a napról II.)	35	404	Miért halt meg? (98. Jegyzetek a napról I.)	150	443
Laszberg (116. Jegyzetek a napról III.)	197	478	Mikor a Dreherek válnak (62.)	98	427
Le dieu est l'ennemi (150. Jegyzetek a Szajna mel- lől)	240	503	Mikor Rothschildék lum- polnak (1. Jegyzetek a napról II.)	7	387
Lesznai Anna versei (212.)	357	608	„Mindent a fórumra” (201.)	337	600
Levél a Rivieráról (189.)	313	590			
Lipót király (56. Feje- delmi szenzációk I.)	88	423			

Mi lesz a rózsaleányokkal? (148.)	237	502	Párizs és a hideg (81. Pá- rizsi levelek III.)	126	435
Munatius Plancus váro- sában (210.)	354	608	Párizs és húszezer néhai ló (200. Jegyzetek a Szajna mellől II.)	336	600
Mit csinálnak a püspö- k? (16. Jegyzetek a napról II.)	29	400	Pikler — Thalamas (17.)	31	400
Móricz Zsigmond (209.)	351	607	X. Pius és a papszakács- nők (90. Jegyzetek a napról I.)	138	439
Nagy Dezső — örökösök (96. Jegyzetek a nap- ról III.)	148	443	Pofozkodás a Gould-leá- nyért (75. Jegyzetek a napról II.)	118	433
Nagy G. László (83. Jegy- zetek a napról III.)	129	436	Politika és kultúra (130.)	216	489
Nagy író a vidéken (203. Jegyzetek a Szajna mellől IV.)	342	602	Prohászka és Bethlen (1. Jegyzetek a napról IV.)	8	387
III. Napóleon és a ma- gyarok (198. Jegyzetek a Szajna mellől III.)	331	598	Püspök urak körúton (3.)	10	389
480, 561 és 411, 895 (81. Pá- rizsi levelek)	125	435	Rigó Jancsi dicsősége (26. Jegyzetek a napról II.)	43	409
Nehéz idők. Miért? (94.)	143	440	Rockefeller és Carnegie (79. Jegyzetek a napról I.)	123	434
Nemesség a tudósnak (171. Jegyzetek a nap- ról II.)	277	521	Roda-Roda és a katonák (5. Jegyzetek a napról I.)	12	390
Nem lesz forradalom (194.)	324	595	Rózsika és Gladys (93.)	142	440
Nem nemes testtörtiszt (106. Jegyzetek a nap- ról II.)	178	467	Sagan herceg szerencséje (154.)	245	507
Nem volt forradalmunk (128. Egy falusi ember naplójából I.)	213	489	Sáskajárás a Hortobágyon (133. Jegyzetek a napról III.)	220	492
Nietzsche és Zarathustra (108.)	182	469	Servet szobra és a tordai papok (151.)	241	504
Nikita szerencséje (56. Fejedelmi szenzációk III.)	89	423	Séták egy bomba körül (199.)	333	539
Nincsenek már royalisták (106. Jegyzetek a nap- ról I.)	178	467	Steffens úr diner-je (21.)	36	405
Oh, Bankó úr (61.)	97	426	Szabad a kegyelet (136. Falusi levél — Párizs- ból II.)	223	493
Ölvedi János fogása (83. Jegyzetek a napról II.)	129	436	Széchenyi István dicső- sége (II.)	21	396
[Önéletrajz] (204.)	343	602	Szent Albert levele (167.)	271	519
Öngyilkosságok az iroda- lomért (68.)	106	430	Szent Erzsébet Párizsban (45. Párizsi magyar dol- gok I.)	72	417
Paoli úr emlékei (166.)	269	519	Szent üzletek (69.)	107	430
Párizs az Asszony-város (206.)	346	604	Szerlem és rendőrség (162. Jegyzetek a Szaj- na mellől)	259	512
			Színház és mozi (110.)	186	473
			Szini Gyula (178.)	291	569
			Szűz Mária zavarban van (145.)	234	500

Tárlatok, heccek, divatok (196.)	328	596	Üdvözöljük Gyürky Ódónt (67.)	106	430
„Társaságbeli” hölgyek a színpadon (184.)	305	587	Vadak, törpék, majmok (193.)	322	594
Teherán, automobil, bomba (109. Jegyzetek a napról III.)	185	473	Vadászat Pusztaszer körül (49.)	77	420
Temető az ország (33.)	53	411	Vilmos császár nagy őse (198. Jegyzetek a Szaj- na mellől III.)	332	598
Tintaszagú szerelem (107.)	179	467	Vive le roi? (152.)	242	505
Tizennégy új fegyház (90. Jegyzetek a napról III.)	139	439	Weisz Samu szerelme (20. Jegyzetek a napról I.)	35	404
Tizenötmilliárdos haza- fiasság (13.)	24	398	Werbőczy és az ő népe (10.)	19	393
Tolsztoj — Apponyi ellen (5. Jegyzetek a napról II.)	13	390	Yvette Guilbert a színpa- don (24. Híres nők ese- tei I.)	40	407
Tolsztoj és Makoviczky (41. Magyarország és a külföld III.)	67	415	„Zé” és „Cett” (54.)	85	421
Tömör jellemzés (217.) . .	370	617	Zichy és a parasztok (26. Jegyzetek a napról I.)	43	408
Tüntetnek az öregek (71.)	109	431	Zola és Bonaparte (140. Jegyzetek a Szajna mel- lől I.)	228	496
Tüntetés Finnország ellen (182. Párizsi levél)	301	583			
Új vallásalapítók (142.) . .	231	498			
Upton Sinclair metódusa (18. Jegyzetek a napról I.)	32	403			

TARTALOM

A dőlt számok a jegyzetre utalnak

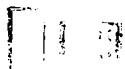
<p>1. Jegyzetek a napról I. Caruso, Caruso, Caruso 7 387 II. Mikor Rothschildék lumpolnak 7 387 III. A hamis Pommeryk 8 387 IV. Prohászka és Bethlen 8 387</p> <p>2. A kálvinista kardinális 8 388</p> <p>3. Püspök urak körúton 10 389</p> <p>4. Párizsi levél 11 389 Elnök és bíbornok .. 11 389 Francia és magyar képviselők 11 — Az erkölcsös Párizs .. 12 390</p> <p>5. Jegyzetek a napról 12 390 I. Roda-Roda és a katonák 12 390 II. Tolsztoj — Apponyi ellen 13 390</p> <p>6. Eltűnt fiatal poeta .. 14 391</p> <p>7. Magyarország újjászületése 15 392</p> <p>8. Jegyzetek a napról 16 392 I. A Piccolo ügye 16 392 II. Kukoricák igazsága 17 393</p> <p>9. A hálás utókor 18 393</p> <p>10. Werbőczy és az ő népe 19 393</p> <p>11. Széchenyi István dicsősége 21 396</p> <p>12. A fekete lobogó 22 397</p> <p>13. Tizenötmilliárdos hazafiasság 24 398</p> <p>14. Baj van a paraszttal 26 399</p> <p>15. Kis szenzációk Párizsból 27 399 I. A költöző Morgue 27 399 II. Akit Szenvedésnek hívnak ... 28 399 III. Hervé és tanítványai 28 399</p>	<p>IV. Gaubert-ék az automobil ellen . 28 399</p> <p>16. Jegyzetek a napról 29 400 I. Löwy Mór — Maurice Loewy 29 400 II. Mit csinálnak a püspökök? 29 400 III. A Petőfi-ház ... 30 400</p> <p>17. Píklér — Thalamas 31 400</p> <p>18. Jegyzetek a napról 32 403 I. Upton Sinclair metódusa 32 403 II. Amivel Bülowot vádolják 33 403 III. Hol lehet jól sikasztani? 33 403</p> <p>19. A nagy Miklós 33 403</p> <p>20. Jegyzetek a napról 35 404 I. Weisz Samu szerelme 35 404 II. Lajos káplán mulatott 35 404 III. Lipót király apasága 35 404 IV. A Tolsztoj felesége 36 404</p> <p>21. Steffens úr diner-je 36 405</p> <p>22. Heléna-kérdés 37 405</p> <p>23. Jegyzetek a napról 38 406 I. A Carpathia ajándéka 38 406 II. A Zulejkák is magyarok 39 407 III. Amit Magyarországról írnak 39 407</p> <p>24. Híres nők esetei ... 40 407 I. Yvette Guilbert a színpadon ... 40 407 II. A Gould-leány új házassága 40 407 III. A gyűlölt Margaret Frey 41 407</p> <p>25. Andrassy és a darabontok 41 407</p>
---	---

26. Jegyzetek a napról	43	408	47. Fedák és agyorshajtás	76	418
I. Zichy és a parasz- tok	43	408	48. Fekete-Kéz és Pehér- Kéz	76	418
II. Rigó Jancsi di- csósége	43	409	49. Vadászat Pusztaszer körül	77	420
III. Mezőcsát megy Amerikába	44	409	50. Glosszák	78	420
27. Az úri banda	44	409	51. Egyetlen orvosság: a harakiri	81	421
28. Fiatal tanár és diákjai	45	409	52. A gyermek, a gyer- mek	83	421
29. A nagy börtön	46	410	53. A suszter két esete	84	421
30. Halott költő kriti- kája	48	410	54. „Zé” és „Cett”	85	421
31. Jegyzetek a napról	50	411	55. Esetek Kis-Magyar- országból	87	422
I. A Boszorkány- sziget	50	411	56. Fejedelmi szenzációk	88	423
II. A kis Vanderbilt	50	411	I. Lipót király	88	423
III. A szerencsés Al- fonz	51	411	II. Györgyék	88	423
32. Jegyzetek a napról	51	411	III. Nikita szerencsé- je	89	423
I. Mádi Kovács	51	411	57. Glosszák	89	423
Béla	51	411	58. A legbúsabb párt	92	424
II. Fedák Sári el- megy	52	411	59. Kiss József	94	425
III. Jászai Mari — apostolnő	52	411	60. Éljen a vármegye	95	426
33. Temető az ország	53	411	61. Oh, Benkő úr	97	426
34. Glosszák	55	312	62. Mikor a Dreherék vál- nak	98	427
35. Björnson — Don	58	413	63. Lueger v. b. t. t. ...	100	427
Quijote	58	413	64. A félkezű sikkasztó	102	427
36. Egy jubileum	59	413	65. Ducura Dumbrava	102	428
37. A Justh-affér	61	414	66. A maradiság hitval- lása	103	428
38. György király mulat	62	414	67. Üdvözljük Gyürky Ödönt	106	430
39. Ejh, ejh, Duri József	64	414	68. Öngyilkosságok az irodalomért	106	430
40. Glosszák	64	415	69. Szent üzletek	107	430
41. Magyar esetek és a külföld	66	415	70. Ha Mommsenünk volna	108	431
I. A végtelen	66	415	71. Tüntetnek az öregek	109	431
Björnson-affér ..	66	415	72. B. Ú. É. K. a Sátán	113	432
II. Magyarország és Franciaország ..	67	415	73. „A bihari Isten” ...	115	432
III. Tolsztoj és Ma- koviczky	67	415	74. Jegyzetek a napról	116	432
42. A néppárt jó dolga	68	416	I. A vidám Buda- pest	116	432
43. A boltos doktor	70	416	II. Megint szeren- csétlenség vadá- szaton	116	433
44. Kemál bej Debrecen- ben	71	417	III. A Halál szug- gesztiója	117	433
45. Párizsi magyar dolg- gok	72	417	75. Jegyzetek a napról	117	433
I. Szent Erzsébet	72	417	I. Akik Marokkóból szöknének	117	433
Párizsban	72	417	II. Pofozkodás a Gould-leányért	118	433
II. Magyar egye- temi előadások	72	417			
Párizsban	72	417			
46. Glosszák	73	417			

III. A Thaw-pör példája	118	433	91. Akik nem házasodnak	139	439
76. „Ki mit adhat, adjon”	118	433	92. Egy magyar dráma	141	439
77. A Harden-pör — gyanús	120	433	93. Rózsika és Gladys ..	142	440
78. A szent anyaság	121	434	94. Nehéz idők. Miért?	143	440
79. Jegyzetek a napról ..	123	434	95. Görgey és hódolói ..	145	441
I. Rockefeller és Carnegie	123	434	96. Jegyzetek a napról	147	442
II. Bozóky úr prédikátuma	123	434	I. Magyar záránokok Lourdes-ban	147	442
III. Bartels doktor fölfedezése	123	435	II. Az érettségi — Ausztriában ...	148	443
80. Darányi és a történelmi fák	124	435	III. Nagy Dezső örökösök	148	443
81. Párizsi levelek	125	435	97. A császár katonái	149	443
I. 480, 561 és 511, 895	125	435	98. Jegyzetek a napról ..	150	443
II. Francia írók			I. Miért halt meg?	150	443
Oroszországban	125	435	II. A horvátok válása	150	444
III. Párizs és a hideg	126	435	III. A nevelőnő bánata	151	444
82. Jegyzetek a napról	126	435	IV. Javit a börtön?	151	444
I. Lukics Vukasin ..	126	435	99. Az új Kontok	151	444
II. Gusztáv és Haakon	127	435	100. Jegyzetek a napról ..	153	445
III. Hainiss Berta	127	435	I. Egy szép torna	153	445
IV. Dr. Merling	128	436	II. A pápai grófok ..	154	445
V. Az Egan-átok	128	436	III. A drága bölcső ..	154	445
83. Jegyzetek a napról	128	436	101. A falu nem haragszik	155	445
I. Kiszácon tilos a vers	128	436	102. A magyar Pimodán	157	446
II. Ölvedi János fogása	129	436	103. Jegyzetek a napról	174	465
III. Nagy G. László	129	436	I. A Chaulnes— Shonts nász ...	174	465
IV. Grünbaumné szégyene	130	436	II. A háború és a nyomdászok	174	466
84. Csász. kir. kegyelmek	130	436	III. A pittsburgi korcsmáros	175	466
85. A Lánchíd levele ...	132	437	104. Jegyzetek a napról ..	175	466
86. Jegyzetek a napról	133	437	I. A lourdes-i titok	175	466
I. A Böröndi-kincs	133	437	II. Képviselő urak figyelmébe	176	466
II. Bakovárt őrzik	133	437	III. Hallgassanak a püspökök	176	466
III. Dani bűne	134	437	105. A falás rendje	177	466
87. Harcra készül a vármege	134	438	106. Jegyzetek a napról	178	467
88. A Tarján-botrány	135	438	I. Nincsenek már royalisták	178	467
89. A hazugok országa	136	438	II. Nem nemes testőrtiszt	178	467
90. Jegyzetek a napról	138	439	III. Aki sokszor hal meg	179	467
I. X. Pius és a papszakácsnők	138	439	107. Tintaszagú szerelem	179	467
II. A hesseni nagyherceg bátorsága	138	439	108. Nietzsche és Zarathustra	182	469
III. Tizennégy új fegyház	139	439	109. Jegyzetek a napról	184	471
			I. Amit Robes-		

	pierre mondott	184	471	128. Egy falusi ember	
	II. Delcassé és Aehrenthal	185	471	naplójából	213 489
	III. Teherán, automobil, bomba	185	473	I. Nem volt forradalmunk	213 489
110.	Színház és mozi	186	473	II. Egy püspök legendája	214 489
111.	Haszontalan ember vadászat	188	473	129. Egy falusi ember	
112.	Jegyzetek a napról	189	473	naplójából	215 489
	I. A lovag dolgozik	189	473	I. A fekete gyémántok	215 489
	II. A báróné barátja	189	473	II. A szolgabíró ítélete	215 489
	III. A mi papunk	190	473	III. A májusi eső	216 489
	IV. A képviselő úr	190	474	130. Politika és kultúra	216 489
113.	Egy poéta grófné	190	474	131. A „Szilágy” bűne	217 490
114.	Jegyzetek a napról	193	474	132. Egy falusi ember	
	I. Edisonék és — Gyulaiék	193	474	naplójából	218 491
	II. Blanc, Marquet és Budapest	193	475	I. A Fáraók példája	218 491
	III. Ami Kassán történt	194	475	II. Dános, a szerencsés	219 491
115.	Mágnások és püspökök uradalma	195	475	III. A Duma tekin élve	219 492
116.	Jegyzetek a napról	196	476	133. Jegyzetek a napról	220 492
	I. Jövel, Werbőczy	196	476	I. A Kúria és a holt-kéz	220 492
	II. A duk-duk	197	476	II. A drámaíró Eulenburg	220 492
	III. Laszberg	197	478	III. Sáskajárás a Hortobágyon	220 492
117.	Forradalom van	198	478	134. A részeg hajó	221 492
118.	Jegyzetek a napról	200	479	135. Különálló noteszlapok	222 493
	I. A Heine igazsága	200	479	136. Falusi levél — Párizsból	223 493
	II. A morbus Hungaricus	201	479	A konzervativizmus	
119.	A klerikális morál	201	479	diadala	223 493
120.	Jegyzetek a napról	203	481	Szabad a kegyelet	223 493
	I. A sárga feminizmus	203	481	A feministák ellenségei	224 494
	II. Az ügyvédek haragja	203	482	137. A népek összefolynak	224 494
121.	Apponyi és a forradalom	204	482	138. Párizsi jegyzetek	225 494
122.	Egy gyöngé kürt-szó	205	483	I. Jézus mennybe szállása és a sajtó	225 494
123.	Az „Artatlanok”	206	485	II. Jeanne d'Arc és Szent Margit	226 494
124.	A babona százada	208	486	III. Arany-könyv a szabadkőművesekről	226 494
125.	A kultúra nevében	209	487	139. Párizsi levél	227 494
126.	Emberek és tragédiák	210	487	Egy miniszteri beszéd	227 494
	I. Sicynszki	210	487	Kik szeretik legjobban a hazát	227 495
	II. Mariska	211	487	A rendőrök és csendőrök	227 495
127.	Egy falusi ember naplójából	212	488	140. Jegyzetek a Szajna mellől	228 496
	I. Dózsa György szobra	212	488		
	II. A mívelt Nyugat	212	488		
	III. Comenius Ámos utódja	213	488		

I. Zola és Bonaparte	228	496	165. [A Holnap]	266	514
II. Franciaország, a papok és a gyarmatok	228	497	166. Paoli úr emlékei	269	519
III. Amit Lyonból üzennek	229	497	167. Szent Albert levele	271	519
141. Június 14 és július 14	230	497	168. A Föld forog tovább	272	520
142. Új vallásalapítók ...	231	498	169. Jókai-emberek	273	520
143. Antiszemita zsidók .	232	499	170. Jegyzetek a napról	274	520
144. Bojkott a demokráciára	233	500	I. És ha háború lesz?	274	520
145. Szűz Mária zavarban van	234	500	II. Bolond vagy nem bolond?	275	521
146. A föld meg a város	235	500	III. A lovak kultúrája	275	521
147. „A magyar gróf” ...	236	501	171. Jegyzetek a napról	276	521
148. Mi lesz a rózsaleányokkal?	237	502	I. Mert ünnepek kellenek	276	521
149. Lourdes-ban folynak a csodák	238	502	II. Nemesség a tudósnak	277	521
150. Jegyzetek a Szajna mellől	239	502	III. Az áldomások országa	277	521
Civilizáció és kultúra	239	502	172. A nemesi fölkelés	278	522
Le dieu est l'ennemi	240	503	173. A duk-duk affér ...	278	522
A polgári igazság ...	240	504	174. A duk-duk afférhoz	281	561
151. Servet szobra és a tordai papok	241	504	175. Georges Bekhoud	282	564
152. Vive le roi?	242	505	176. A jövő fészke	284	568
153. A voks ellen	244	507	177. Krisztus urunknak áldott születésén	286	569
154. Sagan herceg szerencséje	245	507	178. Szini Gyula	291	569
155. Az Egyház — szorul	247	508	179. Az Élet lobogója alatt	294	571
156. Följegyzések	248	508	180. Irodalmi háborgás és szocializmus	297	576
Guillotine és anarchia	248	508	181. Magyar lelkek forradalma	299	580
A katasztrófa-elmélet	249	508	182. Párizsi levél	301	583
A „Matin” esete ...	250	508	Tüntetés Finnország ellen	301	583
157. A legszomorúbb állatok	251	509	Deibler úr divatban	302	583
158. Megszerettetik a hazát	252	509	Goethe és Madách ..	302	583
159. Asszonnyal a bakon	253	510	183. Írók és gazemberek	303	584
160. Idegen forradalmárok Párizsban	255	510	184. „Társaságbeli” hölgyek a színpadon ...	305	587
161. Magyar és lengyel ..	257	511	185. Hogyan csinálódnak az események?	307	587
162. Jegyzetek a Szajna mellől	258	511	186. La Femme Fatale ..	308	588
Egy újságíró búcsúztatója	258	511	187. Jönnek az asszonyok	310	588
Szerelem és rendőrség	259	512	188. A Szajna mellől	311	590
A hazug szabadgondolkozók	260	512	189. Levél a Rivieráról ..	313	590
163. Kortörténeti jegyzetek	261	512	190. Az omnibusz tetejéről	315	590
164. Francia-e Párizs? ..	264	513	191. A legérdekesebb miniszterelnök	317	590
			192. Geistige Elephantisiasis	318	591
			193. Vadak, törpék, majmok	322	594

194. Nem lesz forradalom	324	595	201. „Mindent a fórumra”	337	600
195. A nagy Véletlen	326	595	202. Az autók or-		
196. Tárlatok, heccek, di-			szágútján	339	600
vatok	328	596	203. Jegyzetek a Szajna		
197. Amiről Párizs beszél	330	597	mellől	340	600
A Sardou hagyatéka	330	597	I. A halottak ké-		
Csoda-gyermekek a			nyeskednek	340	600
színházban	330	597	II. Specialistának		
A nő-írók ellen	331	597	kell lenni	341	601
198. Jegyzetek a Szajna			III. Irigy népség a		
mellől	331	598	poéta-népség . . .	342	601
I. III. Napóleon és			IV. Nagy író a vidé-		
a magyarok	331	598	ken	342	602
II. Edward király			204. [Önéletrajz]	343	602
mulat	332	598	205. A magyar Párizs . . .	344	604
III. Vilmos császár			206. Párizs az Asszony-		
nagy őse	332	598	város	346	604
IV. Mahomedszultán			207. Don Juan kudarca . .	347	606
s a párizsi nők	333	598	208. Halott írók megrá-		
199. Séták egy bomba kö-			galmazása	349	606
rül	333	599	209. Móricz Zsigmond . . .	351	607
200. Jegyzetek a Szajna			210. Munatius Plancus vá-		
mellől	335	599	rosában	354	608
I. Jeanne d'Arc lo-			211. Anatole France új le-		
bogója alatt	335	589	gendás könyve	356	608
II. Párizs és húsz-			212. Lesznai Anna versei	357	608
ezer néhai ló	336	600	213. Ferrer és a legenda	359	609
III. Franciaország fő-			214. Félelem és írás	361	610
úri diplomatái	336	600	215. Gyulai Pál	364	616

FÜGGELÉK

kétes hitelű szövegek

216. A szűzies Apponyi	369	616	220. Francia színészek a		
217. Tömör jellemzés	370	617	Magyar Színházban	372	617
218. A gyáriparosok	371	617	221. Az árva Jókai-sír . . .	373	618
219. A városok	371	617	222. Achim András üze-		
			nete	373	618

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó igazgatója

Szerkesztésért felelős: Róbert Zsófia

Kézirat beérkezett: 1971. VI. 30.

Terjedelem: 40,5 (A/5) ív + 16 oldal melléklet AK 1477 k 7174

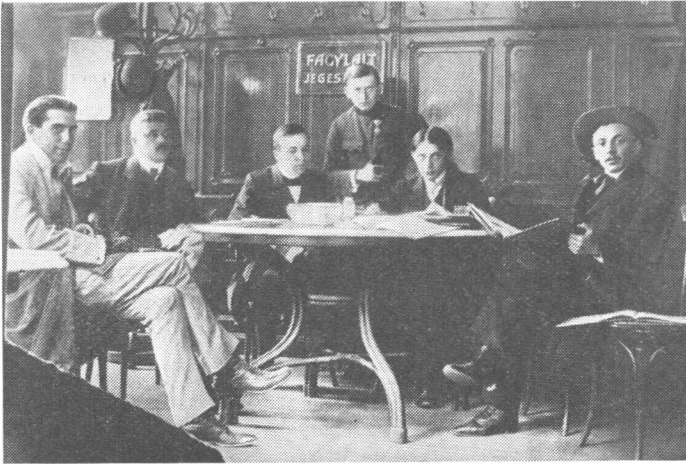
72.72042 — Akadémiai Nyomda, Budapest — Felelős vezető: Bernát György

Pikler Gyula

Justh Gyula

A „holnaposok” egy csoportja
Balról jobbra: Orich Viktor, Nagy Mihály, Juhász Gyula, Franyó Zoltán,
Emőd Tamás, dr. Roth Ottó

A Budapesti Napló szerkesztősége 1907-ben
Balról jobbra: Erős Gyula, Pfeiffer Ignác, Lengyel Géza, Rózsa Miklós,
Bíró Lajos, Kabos Ede, Csáth Géza, Hegedús Gyula, Kosztolányi Dezső

A „Pimodán hotel” bejárata a párizsi Szent Lajos szigetén (Demény János felvétele)

Georges Eekhoud

Georges Eckhout

Georges Eckhout a Mercure de France
viroja mondhatatlan: Georges Eckhout a hier-
arch de France egyik belgája. De nem amolyan
francia-belga vagy, vére-vegyett flamand,
mint mások, talán nagyobb a dylor, mint
ő. Ő az ősi, vii tengerparti normandok
valódi vagy képzelt utódja, ő a hajdani,
vagy nemese, bünye Dylegrave-óra emlé-
keztet. Ősi fajta, nyújtalan, csatagy, vii
ösök indája, martirya, betegje, helyino-
módni becsia, aki még mámorban sem
szé meggyógyodni.

Prüsszgelben ő az iradalmi vagy
kivette - Mercure de France-nak, amire
az öregedő, de még mindig dalias, de-
rél folytatnak. Ha jól emlékszem és jól
tudom, jött Parisban, Londonban, látott Aus-
vers-ban és látott bizonyosan máshol is,
jól nem látott soha.

Georges Eckhout harminczéves
koraig kiskivély volt, valószínűleg nagy
elhetett, mint egy dylegrave. Fuzer-
tízti ruhában csapongó a belga
kivély udvar - a lugárokat illeti.

SZÍNES NOVELLÁK.

Nyugat és vidéke.

(Szerény íze az iradási gicsek buja mészédről.)

I.

Osvát Ernő

a finom ízlésű, kiváló esztétikus összegyűjtött művei.

Aforizmák.

.....
 (.....)
 (.....)

 (?????????????????????)

II.

Fenyő Miksa

vagy a magyar Herr, Gószdu könyvéről.

Tegnap este felebredtem. Ah, a felebredés! És a kezembem egy könyv. (Hogy is mondja a német: Buch, Buch...) Könyv. Kinek a könyve? Gószdué. Nem szeretem ezt a nevet. Úgy hat rám, mintha apró rózsás malacok friss kukoriczát ropogtatnának és közben fájón, szomorúan néznének reám. (Sehr eigenartig.) És nem hangzik drámailan. (Es klingt nicht dramatisch.) Nem drámai. Nem drámai.

A 25-ik lapnál fölvegöm és beléje meredek a betűk fekete endjebe. (In den Schwarzwald der Buchstaben.) Egy asszony jön és a reneszánsz juvialatát hozza csilingelő ajkán, piros, merev és ibolyaillatú száján. A festő nem érdekél. Giorgione olyan, mint egy beteg utcai hordár: balog és nyavalyas, megálás és megézés nélkül, nem érzi és nem vérző. (Nicht fühlend und nicht blutend.) Nem goethei. (Nicht goetheisch.) Kár. Kár. Kár.

Sajnálom a drámát és sajnálom magamat. (Nagyon sajnálom.) Egy könyvet szeretnék róla írni, hogy miért nem tudok most szívbevaló beteg és alkonyi kritikát pendíteni, de itt a tavasz és csupa kétség, csupa levegő és dal minden. Lovranába szeretnék most menni, a tengerpartra, lehetőleg szabadjeggyel, elsőosztályú fulkéban a vérs püssre dölvé és almodva, almodva, almodva. De itt tart Gószdu. Sajnálom. Gyenge dráma-író. De ember. De ember. (Mensch, Mensch...)

*

Nem tud drámát írni. De azért író. És én nem tudok kritikát írni. Nem tudok kritikát írni. Nem tudok kritikát írni.

*

De azért kritikus vagyok...

Ignofus.

A magyar kultúráról.

Magyar kultúra. A fene egyen meg, ha van. És akkor is, ha nincs. De van. Csak azt ne kérdezzétek: milyen? (Heine: Buch der Lieder.)

A muzsikánk: A mi busultunk, véres és izomroppantó nagyotakarásunk, csontfőző megroppanásunk jagató sírma. Valtozatok a G-huron. Slemel keservei.

A drámánk: Muskátlipőr. Rámás csizma és szűz imája. Hej, keserves, lovonelő, nyakas magyarok sarkantyujából kicsalt szikrák csak, a mi legfényesebb tűzijátékaink. Mindenmindegyeségek, Toronyörködés és dudafújás.

Az írásaink: Chagrinbe vannak kötve, szaltyanba és elefantcsontba. És olvasván őket, szeretném megtoldani a tizparancsolatot: XI. Gondolatot pedig ne keress bennük olvasás közben.

A művészetünk: Ehhez ugyan vajmi kicsit tudok. De nekünk még ez is sok. Hiszen olvashattak a Nyugatban.

És kérde-kérdem ahányfáságos nagy szeretettel: Hol itt a kultúra? Osvath Ernő barátom, itt még Keletet sem lelt volna érdemes csinálni. Én mondom.

Bródy Miksa

első és (bisszük) utolsó verse.

Ha majd a hangot megtalálom,
 Csinálok én — es ez nem álom —
 Vasaskarikát fából,
 Rimék is lesznek majd versemben,
 Csak azt nem tudom, miből kezdjem,
 G-é molból-e, vagy A-ból?

A torkom száraz és rekedtes —
 O, Muzsa, engem elveszejtesz,
 Hisz én se vagyok fából! —
 Nem jut eszembe semmi, semmi.
 Én ezt sose bírom kiaverni
 Se G-é molból, se A-ból.

Dános.

— Hogy mertetek épen a Wekerle miniszterelnök birtoka körül ügyelni, beste cigányai?

— Kirjük alázsattal, hiszen a miniszterelnök urról is ázst hallottuk, hogy mindig cigánykodik, hát azst hittük, hogy á mi fajtánkból sármazsik!...

A Deres szótára.

Kántor = égbekidító. Gyógyyszerész = irnok.
 Fogus = akaszlójú. Tarok = két v. több ko-
 Bába = alügyész. Csipesz = balha. (pass.)

A Deres című klerikális vicclap Nyugat-paródiái

Konfliktuscsodélet. Felforrulása a népbocsiéltárlata

Műhelyek Károly rajza

Kivettem neki egy háromszobás lakást hétszáz koronáért. Az asszony sokalta, de én megnyugtattam. Előre kifizettem a lakást egy évre. Azután vettem neki bútorokat háromezer koronáért. Az asszony ezt is sokalta, de én megnyugtattam. És bérletem neki egy zongorát. Végül bejelentettem neki, hogy mindaddig, míg valami más módon nem tudok a helyzetén segíteni, minden hónapban adok neki kétszáz koronát. Járadéka pedig újra odaadtam neki azt a bizonyos ezernyolcszáz koronát. Hogy ne maradjon egészen pénz nélkül.

Az asszony most már nem bírta magával. A vállamra borult és keservesen zokogott. Én megsimogattam a haját és bölcsen csak annyit mondtam:

— No, no!

Lelkem melyén pedig így elmélkedtem:

— Kétezernegyszáz és háromezer hétszáz az hat-ezeregyszáz. Tizenhátszáz anyyi, mint amennyit a szegény Csillak annak idején elment tőlem. Nem számítva azt a bizonyos kétszáz koronát, amelyet minden hónapban fizetnem kell. Hát nem lett volna okosabb? . . . Mindégy! Nyitok az asszonynak egy trafikót, a gyerekeit pedig megpróbálom elhelyezni valahol . . . Akkor aztán úri módon intézem el az ügyet!

Folytassam még ezt a történetet?

Rövid időn belül az asszony anyyi pénzembe került, hogy kénytelen voltam feleségül venni. Különben tonkmentem volna.

Sirocco

A tenger jár veszeit, dörgő, vad táncot,
Rabul fognak zsibbadt fűlöm-láncok
S duhaj ütreme meglödul a vér.

Riadt, megtört szemi, elbódult ember
Nézem szent lázzal, búslult felelmenel,
Amint a hab fehéren partra ér.

És érzem, hogy most mámoros a tenger
És érzem, hogy most bübüjával megver
S rontó varázssal végképp rámborul.

Erzem, hogy a csodák partjára jöttem
És torz-dütlel járnak körülöttem,
Akiét láttam eddig álmodni.

Forró fejem lecsigdig eszevesztve,
Bágyadt ködök szálnak tüzes szememre
És ugy vágyánám nyugot síkoltani.

S egy látomás minden titkot elárul:
Egy két sugár mesék holdas tavárul,
S egy gyermekdal törött akkordjai.

Ketty Endre.

A duk-duk-affer

Írta ADY ESDRE

Vaády Imre de genere Bajtsch és Kronstein A. Béla urak a napokban megszagolták, hogy én Budapesten vagyok s beállítottak a hotelembe. Komor volt a két úr, elszánt, fölkészült gögü s nem tudom, kiknek a nevében beszélők. Azaz beszélni csak Vaády Imre beszél s Kronstein A. Béla úr e beszélhez csupán méltóságot és kicéző gesztusokat nyújtott.

— Ady úr, — mondta Vaády, — ön verseket ír s megserü Magyarországnak litteráris közönségét avval a balga gyanúval, hogy az ön verseit nem értik meg.

— Uran, — válaszoltam én nem tulszigosan bátor hangon, — valószínűleg egy kis tévedés is lesz ebben a dologban. Hadurra, Jehovára és minden Istenre esküszöm, akik ööknel számítanak, hogy a legerhetetlenebb verseimet se hiszem csallhatatlannul érthetlenneknek.

— De ön fogta magát és forradalmat, fölkelését, újítást, sőt újulást hirdet, ön lazít, ön heveneg és szeretet gyűjt, mint Szerbia.

— Én? — nem, uram, azaz urak, én nem vétkeztem, én nem vagyok olyan bűnös ember, mint önök hiszik: én csupán vagyok. Bűnnek elég bűn ez, de ez a bűn annyira hasonlít az eredendő bűnhöz, hogy nem volna szabad érte elkarháztatni.

— Igen ám, de önnek a nyomában kétszáz apró Ady száguld s eszöregti a leggyverét. Hogy így, hogy úgy, majd megmutatjuk a harcias öregeknek, az újju véneknek s a boldog sikerhez-értéknek. Ezt mégis csak ön csinálta, ön rendezte a modernség vagy nem tudom micsodá nevében?

— Hallgassanak meg, urak, és ne ragadtassák magukat esetleges inzultusokra, mielőtt meg nem hallgattak légyen.

— Halljuk, halljuk! — zúgtak Vaády Imre de genere Bajtsch és Kronstein A. Béla urak.

— Tehát uraim, én nem vagyok semmiféle titkos társaságnak küldöttje, ehöke, sőt tagja sem. Nincs közöm az úgynevezett magyar modernekhez s az én állítólagos irodalmi lázadásom nem is lázadás. Ravasz, kicsi emberek belélnkapaszkodhatnak, mert türelmes vagyok és egy kicsit éllietelen, de oka ennek se vagyok. Melanéziában van egy duk-duk nevű társaság, afféle ösfarmáju szabadkőművesiség, ahol a vezér ritkán tudja meg, hogy ő a vezér. Talán ilyen vezér lehetek én ugyanakkor, mikor a régi hasonozóru magyarokkal való közösséget jobban érzem, mint ember valaha érzehette. Gondolják-e, uraim, hogy én helyrehozhatatlannul meg-

Ady cikke az Uj időkben

Ady ismeretlen váradi fény-
képe 1908-ból. (Lembert felvétel)

Tud és gazember.

(A kéjor Pimodan felületén.)

Mondhatnám, hogy a magyar Pi-
modan második részét át akarom megírni,
ha a kéjor nem bírja s ha nem lesz,
mégis ^{szóval} megírnom kellene. Ama kevésze
visszafelé azonos nem szerettem megírni
ni azt az írást, melyben körülbelül küln-
félé, magyar irófestéket akartam és fogtam
megfolygogni.

Kellenek már csak XIV. Szécs azon
szemmel-bibonoláról, hirtel az újtalival
egy esetben mióta a viziretti és fia
maga bejött volna? Er az ifjú kardinalis
valamelyik öregelő nyfőtyját kanonokká
kente föl s egygyermekül megbizta a k-
vité Mancignevert, hogy néhony apica-ka-
koston győltatja legyen. Történt, hogy a ka-
nonok biccsről, aki az apicalist, talált
az úrvsten hitveseit, győltatva, azon-
ny egy ~~III~~ hírel idegytel a kardi-
nalis sicsely. A bibonok, az ifjú bi-
bonok, nem halogott, de máriol-
vafra, ridegen, kancinyen kungta a
frelit-s rendből a nyficsit:

<p> dijesztés, az utána veteránok, hogy a több, azonban a veteránok, hogy, hogy in van a kérem, hogy keressék a hogy a vállán. De megtörtént pláne más kedveben van az, mely az egy is káros. [A egy utat a de egyáltalán fordul.] De degy a nagy a mind, és kell megrend. </p>	<p> gyermek nem a vélhető utalás kedvben. Felőly, hogy Döke veterán, és keresendek, a több több, sok és dalt a egy de de be- a </p>
<p> - 3 - </p>	<p> Ady Endre </p>

A föld meg a város c. cikk kézírata

hätte. Und die Gottin wäre nicht so freudig durch die Welt gewandelt, wenn sie nicht in Guntzen eine Seele gefunden hätte, die feinsichtig genug war, sie zu verstehen. Am besten, als das Paar wieder in Wien war, kam Schrotentaler jeden Tag zu Gontzen, um in ihrer Gesellschaft seinen Thee zu trinken. Manchesmal war auch Wartenheim dabei. Und wenn Schrotentaler sich dann empfahl, dann pflegte ihm der Freund immer dankbar die Hand zu drücken.

„Du bist unser Wohltäter.“ sagte Wartenheim geizig. „Der Tod Wigtians hat all unsere Lebensgenussmittel über den Seeufer geworfen. War Du wohl das Besorgen wieder hergestellt. Und ich bitte Dich, was hat sich denn geändert? Die Front des Hauses war eine hübsche Weinette — jetzt ist es eine reizende Blondine. Im übrigen ist alles wie vordem.“

„Ja — alles war wie vordem. Aber Schrotentaler war viel zu vornehm, viel zu feinsichtig, um die Anerkennung Wartenheims anders als durch ein distantes Nicken zu erwidern.“

Heilige Elyphantias.

Von Gaudy über.

Der arme Turgenjew geht mit in letzter Zeit öfter durch den Sinn; deshalb Turgenjew, der seinen eigenen, summen, starken Glauben nicht anerkennen wollte, als er ihm in Paris von feisthäftigen Rippen entgegenkam. Er legt ein seismisches, trauriges Kntum in diesem Fall und eine Wahrheit, die von Paris bis San Francisco und von San Francisco bis Moskau stets neu und enig bleibt. Sie ist verdorben als jener bekannte Satz des Anatole France, daß die Menschen keines einzigen Jettalters sich über die Obachtbarkeit der Dinge im klaren wären, die mit tausend- und zweitausendjähriger Macht rings um sie herabjaufen. Turgenjew sprach davon zurück, wozu er selbst nur im Geheimen zu glauben wagte und er warf seinen Glauben fort, da er jetzt nicht mehr der sein, nicht mehr jungfräulich, da er jetzt überhaupt kein rechter Glaube mehr war, den je immer nur ein einziger allein für sich besitzen kann. Und dabei traten ihm seine prophetischen Meinungen entgegen, sondern geschwähige, von der Manie der Häßlichkeit und der gewissen Einnahme befallene Franzosen, die ihm mehr als einmal sagten und schrieben:

— Ah, Monsieur Turgenjew, Sie sind ein glücklicher Mensch, denn Ihr Land ist das schönste, das bewohnenswerthe Land künftiger Ertinderungen, das Land der Kunst. Ihr Glauben, Ihr russischer Glauben, Ihr Geist ist Unverwundbarkeit, die wunderbarste Inspiration, die neue, werdende Moral, Ihr Geist die neue Kunst, der neue Humanismus.

Und der arme Turgenjew mußte alles zuhören und glauben, was ihm lebenswichtige französische Leichtfertigkeit in ihrem wie zufälligen Erkennen der Dinge an den Kopf warf, wiewohl er innerlich nicht mehr daran glaubte, so wie er es von anderen hörte. Und doch war dies kein eigener, geheimgehaltener Glaube an das betäubende und doch geliebte Rußland, an jenes Rußland, von dem Turgenjew nur im Spiegel der Gemeinthat und seiner Träume zu Zeiten etwas erlöste. Die Töchter dieses Rußlands waren garie, weiße, rüßelichte, wunderbare Jungfrauen, die nie und nirgend gelebt hatten, keine Menschheit glichen etwa den ungarischen Bauern im „Falu rossza“. Und die modernsten, wie die besten Heiler Paris' ermunterten Turgenjew immer wieder. Er aber glaubte weder dem modernen, noch denen, die mehr waren als modern, bis wohl weil sie seinen eigenen Glauben aus seinem Verstand geküßert hatten.

Und wenngleich die seelenlosen Prophezeiungen, wie sie damals von distanteren französischen Rippen erlangen, auch nicht zur Wahrheit wurden — Turgen-

jens entweichtem Traum ward dennoch Erfüllung: Rußlands intellektuelles Leben und seine Kultur gingen einem Aufschwung entgegen, der auch den armen Turgenjew verblüffen mußte, wenn er antwortete:

Wir, die Söhne des kleinen Ungarn werden unglücklicher Auslieferung entgegen willigste, weder in Paris, noch sonst irgendwo; wir müssen auch jenen Glauben aus eigenen Hoffnungen, den wir später selbst fortwerfen. Wir müssen ganz allein für jenes notwendige, menschlichste Recht unseres seeligen Rußs, für jenes grüne, eienhaltige Gemüthe, das — Optimismus heißt, Sorge tragen. Wir müssen erst daran glauben, daß es Hoffnungs-Strana gebe, müssen denn in Verzweiflung fallen und dann — im Geheimen — doch wieder glauben.

Das jetzt so vielgeschämte Wort vom „neuen Ungarn“ — unsere unglückliche Frühzeit und Ära —, es entsprang johl tauglichem, seellichem Wissen. Mehr als je bedrückt, peinigt, tödt uns das immer stärker modernende alte Ungarn und es ist nicht verdaulich, wenn die nicht alzu zohlechte Gite dieses Landes mit der Steppe Turgenjens einen Glauben faßt. Die ungarische Plage ist leichter, trüger als die russische und von ihrem einzigen ständigen Strahlungen heftet ihr immer noch etwas von jenem künftigen „Reich“ an, das schließlich ist, als das slavische Reich.

Und doch, dieser unglückliche Glaube, der heimatslofer ist als jener Turgenjens es war, er ist da; er ist nicht nur vorhanden, er wird heute bereits in Ungarn Krieg und Leben. Aber, der da will, und auch der, der voll lebender Blut nicht will, sich löst diese ganz heiligtliche heilige Revolution der ungarischen Seele. Zeit ist diese Heiligkeit schon katastrophal; mit einem bis zum Selbstmord gehenden Trost wird eben solchen, ethnographischen und wirtschaftlichen Widerstand der Jandstschub hingeworfen.

In der ersten Hälzung dieser heiligen und selbstlosen Revolution sehen natürlich die Arianer, die „schöne Literatur“ ganz besonders, die Künste und ganz voran die Lyrik. Diese Gefährdung ist es, die dem Kampfe ihren besondern, vorhin lang umfassenen Charakter gibt. Ueberall, wo es noch keine feste, unzerstörte, intellektuelle Kultur gibt, wo aber der Wunsch, die seierhafte Sehnsucht nach solcher vorhanden ist, wo die lauren Wollenen uralter Institutionen stößig auf die Anstürmenden herabgähnen, dort spielt die Lyrik eine unbedingte Rolle.

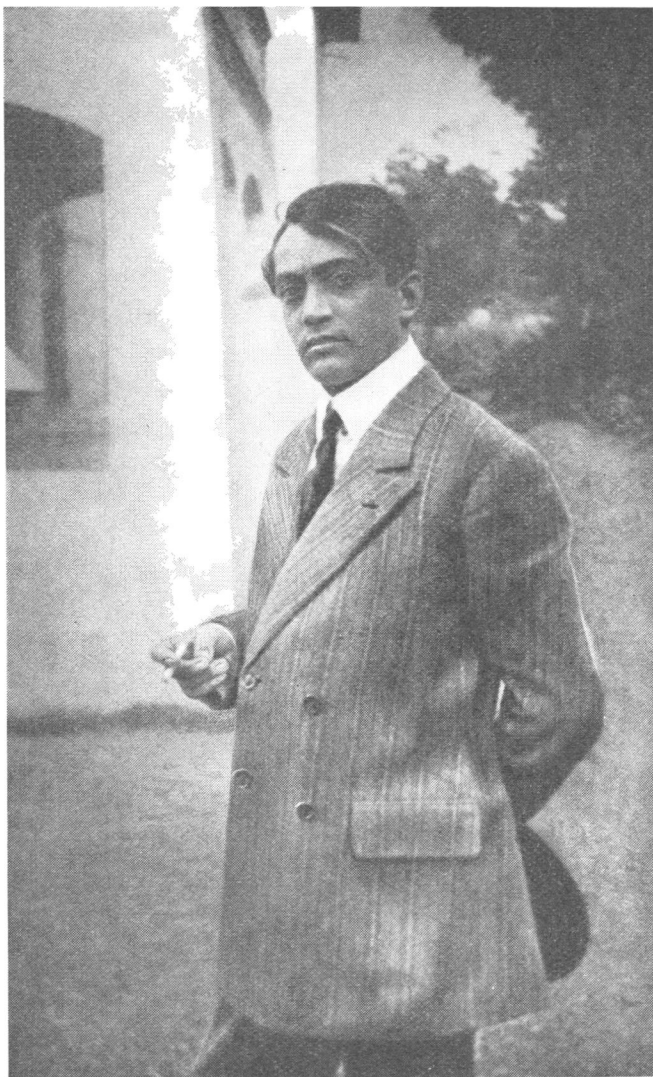
Vorläufig gibt es weder Sieger noch Besiegte und in beiden Lagern verhaszen die Revolvernden ihre Wunden. Doch eines ist nicht fortzulugnen: die mächtige Ursache. Und ebenso unlegbar ist es, daß die von Paris, Berlin, ein wenig auch von Wien exzogenen und ermunterten ungarischen Intellektuellen ein wenig übertrieben. Alle wir ungarischen Neuerer übertrieben die schöne Wärme und wir alle sind schuldig. Doch unsere Sünde war nicht nur schön, sie war auch segnend.

Man könnte die ganz unproporzionierliche heilige Heiligung der heiligen Ungarn mit dem unerfährlichen Aufschwung seiner Jugend, der von Stepas durchgeführten großen Gläubigkeit getriebene Elyphantias beneznen. Alles ist gegen uns; was irgend eine Institution heißt, vor immer eine Notabilität ist, jedes auf Traditionen ruhende Machtversteht, jede amtliche Persönlichkeit, alles und alle nehmen eine andere Richtung als die verbitterten, kampfstohen Jungen des neuen Ungarn, seine Schriftsteller, Poeten, Künstler, Soziologen und seine sporadischen bürgerlichen Revolutionäre. Jene Probleme, die der glücklichere Westen längst für sich löste, und

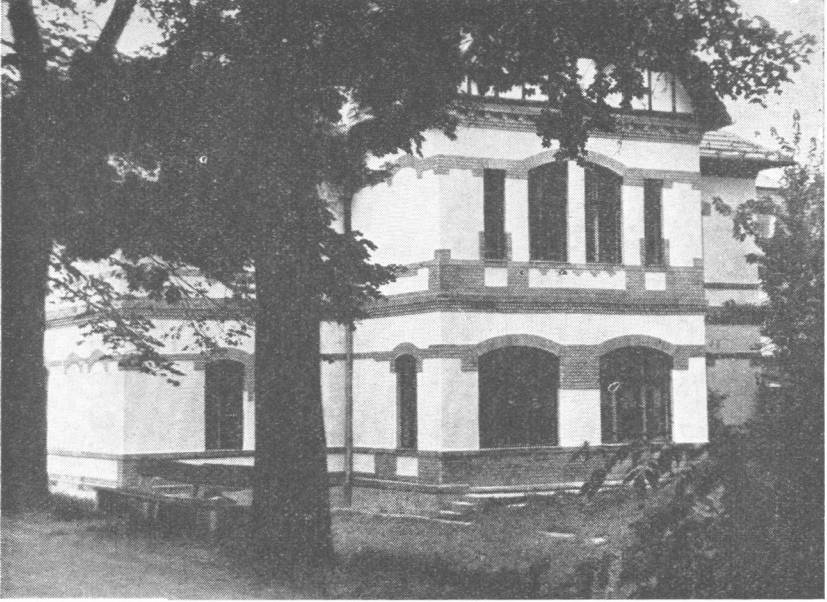
*) „Reich“: Der russische Ausdruck für „doles far niente“.

bei allen Männern fast einzig und allein interessiert, wird zu einem wundervollen Jandstschub, wenn man sich

Ady cikke a Pester Lloydban

Ady 1909-ben

A kolozsvári Lechner-klinika

A Meteor szálloda rajza egykori levelezőlapról

92 Rue de Lévis . Jivul a
rép-réj . We réver la-
pot, jeuzt . ~~sele-pun-sat-laf~~
Ondre de Ady

RÉDACTEUR-CORRESPONDANT DES JOURNAUX HONGROIS :

Hesti Naplo, Budapesti Naplo, Népszava, Vasárnapi Ujság,
Nyugat, Huszadik Század, etc., etc.

92, rue de Lévis

PARIS. 17^e

Ady francia névjegye

Ára: 56,— Ft